

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Η άσκηση και τα όρια της αστυνομικής δράσης κατά την τήρηση της δημόσιας
τάξης και ασφάλειας

Επιβλέπουσα

Ανδρομάχη Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά Ομ. Καθηγήτρια

Μέλη

Ηλίας Νικολόπουλος Ομ. Καθηγητής

Ζωή Παπαϊωάννου Καθηγήτρια

ΑΘΗΝΑ 2021

Στη μνήμη του πατέρα μου

τοὺς φύλακας ἡμῖν τῶν ἄλλων πασῶν δημιουργιῶν ἀφειμένους δεῖν εἶναι
δημιουργοὺς ἐλευθερίας τῆς πόλεως

Πλάτων Πολιτεία 395c-d

Πρόλογος

Η παρούσα διατριβή επί διδακτορία μετά την πενταετή πορεία της παραδίδεται στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Κοινωνικών Πολιτικών Επιστημών.

Το παρόν έργο δεν θα είχε επιτευχθεί χωρίς την υποστήριξη, τις συμβουλές και την καθοδήγηση της επιβλέπουσας του έργου κ. *Ανδρομάχης Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Ομοτιμης Καθηγήτριας Διοικητικού Δικαίου Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Η διατριβή αυτή αποτελεί αντίδωρο της εμπιστοσύνης που επέδειξε στο πρόσωπο μου. Χρέος και ευθύνη του μαθητή προς τον δάσκαλο είναι να διατηρεί και να μεταδίδει την παρακαταθήκη του. Αυτή την αποστολή θα επιδιώξω να εκπληρώσω ως ελάχιστο δείγμα ευχαριστίας και ευγνωμοσύνης.

Επίσης, ευχαριστώ τα μέλη της τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής κ. *Ηλία Νικολόπουλο* και κ. *Ζωή Παπαϊωάννου Παπαθανασίου* για τις παρατηρήσεις τους γύρω από σύνθετα ζητήματα του Συνταγματικού και του Αστυνομικού Δικαίου και τις κ. *Ισμήνη Κριάρη*, *Πολυξένη Παπαδάκη*, *Χρυσούλα Μουκίου*, *Φερενίκη Παναγοπούλου Κουτνατζή*, μέλη της επταμελούς επιτροπής για την αξιολόγηση της διδακτορικής διατριβής.

Η διατριβή αυτή ολοκληρώθηκε χωρίς υποτροφία εν μέσω οικονομικής κρίσης και με κλειστές τις Βιβλιοθήκες για την αποτροπή διάδοσης του COVID 19. Για αυτό θα ήταν παράλειψη μου να μην ευχαριστήσω την προϊσταμένη της Βιβλιοθήκης του Παντείου Πανεπιστημίου κ. *Κωνσταντίνα Κακάλη Κωνσταντίνα* και ιδιαίτερα τη Βιβλιοθηκονόμο κ. *Δήμητρα Λέγγα*, οι οποίες μερίμνησαν για τον διαδανεισμό από βιβλιοθήκες ξένων πανεπιστημίων ενός μεγάλου αριθμού άρθρων, διατριβών και μονογραφιών. Επίσης ευχαριστώ τους βιβλιοθηκονόμους της βιβλιοθήκης του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών που ακάματοι και γεμάτοι ευγένεια ικανοποιούσαν τις αναζητήσεις μου. Την ίδια υπομονή και εξυπηρέτηση επέδειξαν και οι υπάλληλοι του αρχείου νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας στους οποίους είμαι υπόχρεος. Ο βιβλιοθηκονόμος και ο αρχειονόμος κατά τη διάρκεια της συγγραφής είναι οι πολυτιμότεροι συνεργάτες του ερευνητή. Χωρίς τις προσπάθειες τους, την επιμονή τους στην αναζήτηση της βιβλιογραφίας, και τον διαδανεισμό μεγάλου όγκου μονογραφιών και διατριβών η παρούσα διατριβή δεν θα είχε ολοκληρωθεί.

Εξάρχεια, 06 Ιανουαρίου 2021

Πίνακας κυριότερων ελληνικών βραχυγραφιών

Α.Κ.	Αστικός Κώδικας
ΑΔΑΕ	Αρχή Διασφάλισης Απορρήτου των Επικοινωνιών
ΑΕΔ	Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο
ΑΠ	Άρειος Πάγος
ΑΠΔΠΧ	Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα
Αρμ	Αρμενόπουλος (περιοδικό)
ΑρχΝ	Αρχείο Νομολογίας (περιοδικό)
Γ.Α.Δ.Α.	Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής
ΓΚΠΔ	Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων
Δ	Δίκη (περιοδικό)
ΔιΜΕΕ	Δίκαιο Μέσων Ενημέρωσης & Επικοινωνίας (περιοδικό)
ΔΔ ή (Διδικ)	Διοικητική δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιριών (περιοδικό)
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΔΕφΑΘ	Διοικητικό Εφετείο Αθηνών
ΔΝαυτ Πειρ.	Διαρκές Ναυτοδικείο Πειραιά
ΔΠρΑ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών
ΔΠρΛειβ.	Διοικητικό Πρωτοδικείο Λειβαδιάς
ΔΠρΝαυπλ	Διοικητικό Πρωτοδικείο Ναυπλίου
ΔτΑ	Δικαιώματα του Ανθρώπου (περιοδικό)
ΕΔΔ(Δ)	Επιθεώρησης δημοσίου δικαίου και διοικητικού δικαίου (περιοδικό)
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΔΚΑ	Επιθεώρησης δικαίου κοινωνικής ασφάλισης (περιοδικό)
ΕΔΠΑ	Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών (περιοδικό)
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΔΑ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου (περιοδικό)
ΕΕμπΔ	Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου
ΕΕΝ	Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών (περιοδικό)
ΕισΑΠ	Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου
Εισ.Ν.Α.Κ.	Εισαγωγικός Νόμος του Αστικού Κώδικα
ΕΛ.ΑΣ	Ελληνική Αστυνομία
ΕΛΛ/Δ/νη	Ελληνική Δικαιοσύνη (περιοδικό)
ΕΜΕΔ	Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου
επ	επόμενα
επιμ	επιμέλεια
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣ	Ελεγκτικό Συνέδριο
ΕφΑΘ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΑΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου και Πολιτικής Δικονομίας
ΕφαρμογέςΔΔ	Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου (περιοδικό)
ΕφΔΔ	Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου (περιοδικό)
ΘΠΔΔ	Θεωρία και Πράξη Διοικητικού Δικαίου (περιοδικό)
Κ.Δ.Δ.	Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας
ΚΔΔιαδ	Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας

Κ.Δ.Ν.Δ.	Κώδικας Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου
Κ.Ο.Κ.	Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας
Κ.Π.Δ.	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
Κ.Πολ.Δ.	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΚΕΔΕ	Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος
Κεφ.	Κεφάλαιο
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΠρΘεσ	Μονομελής Πρωτοδικείο Θεσσαλονίκης
μτφρ.	μετάφραση
Ν.	Νόμος
Ν.Δ	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝοΒ	Νομικό Βήμα <i>(περιοδικό)</i>
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
ό.π.	όπως προηγουμένως
ΟΛ.	Ολομέλεια
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Π.Κ.	Ποινικός Κώδικας
περ.	Περίπτωση
ΠειρΝομ	Πειραϊκή Νομολογία <i>(περιοδικό)</i>
πλ.αρ.	πλάγια αρίθμηση
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη <i>(περιοδικό)</i>
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά <i>(περιοδικό)</i>
ΠρΑθ.	Πρωτοδικείο Αθηνών
Πρβλ	Παράβαλλε
ΠρΘεσ	Πρωτοδικείο Αθηνών
ΡG	<i>Patrologia Graeca</i>
σ.	σελίδα
ΣΕΕ:	Συνθήκη Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣΤΕ ΕΑ	Συμβούλιο της Επικρατείας Επιτροπή Αναστολών
ΣτΠ	Συνήγορος του Πολίτη
τ.	τόμος
Τ.Τ.	τιμητικός τόμος
τεύχ.	τεύχος
Τμ.	τμήμα
Το Σ	Το Σύνταγμα <i>(περιοδικό)</i>
Υ. Α.	Υπουργική Απόφαση
Υπερ.	Υπεράσπιση <i>(περιοδικό)</i>
Υ.Δ	Υγειονομική Διάταξη
Υ.Δ.Τ.	Υπουργείο Δημοσίας Τάξης
Υ.Κ.:	Υπαλληλικός κώδικας
υποσ.	υποσημείωση
Φακ.	φάκελος
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως
ΧριΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου <i>(περιοδικό)</i>

Πίνακας κυριότερων ξένων βραχυγραφιών

Abs	Absatz
AJDA	L'actualité juridique, droit administratif (περιοδικό)
AöR	Anstalt des öffentlichen Rechts (περιοδικό)
APD	Archives de philosophie du droit (περιοδικό)
APuZ	Aus Politik und Zeitgeschichte (περιοδικό)
Art	Artikel
ATDG	Antiterrordateigesetz (αντιτρομοκρατικός νόμος)
Bd	Band
BfV	Bundesamt für Verfassung (υπηρεσία προστασίας συντάγματος)
BKAG	BundesKriminalamtsgesetz (Νόμος Ομοσπονδιακής Εγκληματολογικής Υπηρεσίας Γερμανίας)
BNDG	Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (Νόμος Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών Γερμανίας)
BPolG	Bundespolizeigesetz (Ομοσπονδιακός Αστυνομικός Νόμος Γερμανίας)
BVerfG	Bundesverfassungsgericht (Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο)
BverfSchG	Bundesverfassungsschutzgesetz (νόμος)
BVerwGe	Bundesverwaltungsgericht (Γερμανικό Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο)
BWPoLG	Polizeigesetz Baden-Württemberg (νόμος)
Cass Civ	Cour de Cassation Chambre civile (Γαλλικό ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο)
Cass	Cour de Cassation (Γαλλικό ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο)
CC	Conseil Constitutionnel (Συνταγματικό Συμβούλιο)
Cd'É ή CE	Conseil d'État (γαλλικό ΣτΕ)
CPP	Code de procédure pénale (Γαλλικός Κ.Π.Δ.)
DÖV	Die Öffentliche Verwaltung (περιοδικό)
DP	Die Polizei (περιοδικό)
DVBI	Deutsches Verwaltungsblatt (περιοδικό)
EMRK	Europäische Menschenrechtskonvention (ΕΣΔΑ)
EU	European Union
GDPR	General Data Protection Regulation (Κανονισμός ΕΕ)
GG	Grundgesetz (Θεμελιώδης Νόμος της Γερμανίας)
IJISC	International Journal of Information Security and Cybercrime (περιοδικό)
J.CL.Adm	Juris-Classeur Administratif (περιοδικό)
JA	Juristische Arbeitsblätter (περιοδικό)
JCP	Juris-Classeur Périodique (περιοδικό)
JGG	Jugendgerichtsgesetz (νόμος)
JORF	Journal officiel de la République française (περιοδικό)
Jura	Juristische Ausbildung (περιοδικό)
JuS	Juristische Schulung (περιοδικό)
JZ	JuristenZeitung (περιοδικό)
La Revue DPA	La Revue Droit Public Approfondi (περιοδικό)

L	Loi
LOPSI	Loi d'orientation et de programmation pour la sécurité intérieure (νόμος)
NJ	<i>Neue Justiz</i> (περιοδικό)
NJW	Neue Juristische Wochenschrift (περιοδικό)
NRV	Neue Richtervereinigung (περιοδικό)
NVwZ	Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht (περιοδικό)
NZV	Neue <i>Zeitschrift</i> für Verkehrsrecht (περιοδικό)
OBG	Ordnungsbehördengesetz
PolG NRW	Polizeigesetz des Landes Nordrhein-Westfalen (νόμος)
PrOVG	Preußische Oberverwaltungsgericht (δικαστήριο)
R.D.P	<i>Revue du droit public</i> (περιοδικό)
R.D.R	<i>Revue du droit des religions</i> (περιοδικό)
Rec.	Recueil
REDP:	<i>Revue européenne de droit public</i> (περιοδικό)
Rev. Adm.	<i>Revue administrative</i> (περιοδικό)
RFAP	<i>Revue française d'administration publique</i> (περιοδικό)
RFDA	<i>Revue française de droit administratif</i> (περιοδικό)
RFDC	<i>Revue française de droit constitutionnel</i> (περιοδικό)
RSC	<i>Revue de science criminelle et de droit pénal comparé</i> (περιοδικό)
SDIS	Service départemental d'incendie et de secours
SOG LSA	Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung des Landes Sachsen-Anhalt
SIS	Security Information System
StGB	Strafgesetzbuch (γερμανικός Π.Κ.)
StPO	Strafprozeßordnung (γερμανικός Κ.Π.Δ.)
TC	<i>Tribunal des conflits</i> (γαλλικό δικαστήριο)
thürOBG	Thüringer Ordnungsbehördengesetz (νόμος)
VersG	Versammlungsgesetz (νόμος περί συναθροίσεων)
VerwArch	<i>Verwaltungsarchiv</i> (περιοδικό)
vol.	Volume
VVDStRL	Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer (περιοδικό)
VwVfG	Verwaltungsverfahrensgesetz (γερμανικός ΚΔΔιαδ)
ZJS	<i>Zeitschrift für das Juristische Studium</i> (περιοδικό)
ZRP	<i>Zeitschrift für Rechtspolitik</i> (περιοδικό)

Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος.....	III
Πίνακας κυριότερων ελληνικών βραχυγραφιών	II
Πίνακας κυριότερων ξένων βραχυγραφιών	IV
Πίνακας Περιεχομένων.....	VI
Εισαγωγή.....	xiv

Κεφάλαιο Α΄

Το νομικό πλαίσιο της αστυνομικής δράσης

I. Αστυνομική διοικητική δράση

1. Η αστυνομική δράση ως διοικητική ενέργεια	1
2. Έννοια & διακρίσεις της διοικητικής δράσης της Αστυνομίας.....	2
3. Υλικά μέσα της αστυνομικής δράσης	3
α. Αστυνομικά μέτρα	4
α.α. Αναλογικότητα αστυνομικών μέτρων	6
α.β. Αιτιολογία αστυνομικών μέτρων	7
β. Αστυνομικά μέσα	8
γ. Κριτήρια διάκρισης της διοικητικής αστυνομικής δράσης στη Γαλλία.....	9
γ.α. Θεωρία Castagné Jean	10
γ.β. Θεωρία Picard Etienne	12
γ.γ. Θεωρία Tchen Vincent.....	15
γ.δ. Συμπεράσματα	17
4. Νομικά μέσα αστυνομικής δράσης	18
α. Κανονιστικού χαρακτήρα αστυνομικές πράξεις	18
α.α. Αστυνομικές πράξεις κανονιστικού περιεχομένου	18
α.β. Τύπος κανονιστικού περιεχομένου αστυνομικών πράξεων	20
α.β.1. Κανονιστικές πράξεις με περιεχόμενο κατ'ουσίαν νομοθετικό.....	20
α.β.2. Αστυνομικές διατάξεις	22
α.β.3. Κανονιστικές πράξεις με περιεχόμενο κατ'ουσίαν διοικητικό.....	26
α.γ. Διοικητικός έλεγχος αστυνομικών κανονιστικών πράξεων	26

α.δ. Δικαστικός έλεγχος αστυνομικών κανονιστικών πράξεων	27
β. Ατομικές διοικητικές πράξεις αστυνομικού περιεχομένου	29
β.α. Συστατικές ή διαπλαστικές	30
β.α. Διαπιστωτικές και βεβαιωτικές	30
β.β. Ευμενείς και δυσμενείς πράξεις	33
β.δ. Θετικές και αρνητικές	34
β.ε. Ρητές ή σιωπηρές	34
γ. Υλικές αστυνομικές ενέργειες	38
δ. Ο έλεγχος των αστυνομικών πράξεων από ανεξάρτητες αρχές.....	42
5. Κατηγορίες αστυνομικών πράξεων	43
α. Γνωμοδοτήσεις.....	43
β. Άδειες.....	45
γ. Αποφάσεις	49
δ. Διαταγές.....	51
6. Η αστυνομική δράση ως δικαστική ενέργεια	55
α. Νομική υπόσταση αστυνομικών οργάνων.....	55
α.α. Λειτουργικός διχασμός αστυνομικών οργάνων.....	55
α.β. Κριτήρια διάκρισης διοικητικής και δικαστικής Αστυνομίας	58
β. Δικαστικές πράξεις της αστυνομίας	61

II. Αρχές & Μέσα αστυνομικής διοικητικής δράσης

1. Αυτεπάγγελτη αστυνομική δράση	64
α. Μορφές καταναγκασμού	64
β. Διοικητικός καταναγκασμός στην αστυνομική δράση.....	67
2. Προϋποθέσεις διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση	68
α. Αρχή της νομιμότητας	69
β. Αρχή του επείγοντος χαρακτήρα του αστυνομικού μέτρου	70
γ. Διοικητικός καταναγκασμός με ίδια (αστυνομικά) μέσα	71
δ. Προειδοποίηση της αστυνομικής αρχής.....	73
ε. Παράνομη αντίσταση του ατόμου	75

στ. Αρχή της αναλογικότητας	76
στ.α. Αρχή της καταλληλότητας	76
στ.β. Αρχή της αναγκαιότητας	77
στ.γ. Αρχή αναλογικότητας <i>stricto sensu</i>	77
3. Είδη διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση	80
α. Διοικητική εκτέλεση	80
β. Διοικητικός καταναγκασμός πράξεως παραλείψεως ή ανοχής	81
4. Μέσα άμεσου διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση.....	81
α. Αναπληρωματική εκτέλεση	81
β. Διοικητικές κυρώσεις.....	83
γ. Άμεσος καταναγκασμός	86

Κεφάλαιο Β´

Αστυνομική δράση - Δημόσια τάξη & ασφάλεια

I. Έννοια δημόσιας τάξης

1. Δημόσια τάξη στην ελληνική έννομη τάξη	91
α. Ιστορική επισκόπηση.....	91
β. Νομική μορφή.....	92
β.α. Γενική ρήτρα	93
β.β. Αόριστη έννοια	98
β.γ. Εμπειρική έννοια	103
β.δ. Θεωρητική διάσταση	104
β.ε. Νομολογιακή προσέγγιση	108
2. Δημόσια τάξη & ΕΣΔΑ.....	112
α. Ευρωπαϊκή & εθνική δημόσια τάξη	112
β. Δογματικό περιεχόμενο	114
γ. Νομολογιακό περιεχόμενο.....	115
δ. Περιοριστική ρήτρα θεμελιωδών δικαιωμάτων	117
3. Δημόσια τάξη στην ΕΕ	120
α. Έννοια	120

β. Schengen & Αστυνομία	121
γ. Προστασία ατόμου από καταχωρίσεις Schengen	125
δ. Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης	127
ε. Ευρωπαϊκή αστυνομία (Europol)	128
ε.α. Κοινοβουλευτικός έλεγχος	130
ε.β. Δικαστικός έλεγχος	132
4. Δημόσια τάξη στη Γαλλία	134
α. Συνταγματική κατοχύρωση.....	134
β. Έννοια & Διακρίσεις	137
β.α. Υλική (εξωτερική) δημόσια τάξη.....	138
β.β. Άυλη (εσωτερική) δημόσια τάξη.....	141
β.γ. Γενική - Ειδική δημόσια τάξη	144
5. Δημόσια τάξη στη Γερμανία	145
α. Ορισμός.....	145
β. Επιστημονική προσέγγιση της έννοιας	147
γ. Πρακτικές εφαρμογές.....	150
6. Δημόσια τάξη στη Μεγάλη Βρετανία	153
α. Νομοθετική κατοχύρωση	153
β. Μορφές	156

II. Έννοια δημόσιας ασφάλειας

1. Εισαγωγή.....	160
2. Φιλοσοφική θεώρηση	160
3. Πολιτική θεώρηση	161
4. Νομική θεώρηση	164
α. Δημόσια ασφάλεια στην ελληνική έννομη τάξη.....	164
β. Δογματικά στοιχεία	167
β.α. Προστασία του Συντάγματος	167
β.β. Προστασία ατομικών δικαιωμάτων και εννόμων αγαθών.....	169

β.γ. Προστασία κρατικών εγκαταστάσεων, λειτουργιών & εκδηλώσεων	172
5. Δημόσια ασφάλεια στη γαλλική έννομη τάξη	173
6. Νέες όψεις της δημόσιας ασφάλειας	178
α. Δικαίωμα στην ασφάλεια	180
β. Ιδιωτικοποίηση της ασφάλειας	184
γ. Κριτική προσέγγιση.....	185
7. Σύγχρονα μέσα άσκησης δημόσιας ασφάλειας.....	187
α. Τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της Αστυνομίας.....	187
β. Βιομετρικά στοιχεία στην υπηρεσία της αστυνομίας.....	190
γ. Τεχνολογία οπτικής παρακολούθησης	193
δ. Τεχνολογία ανάλυσης DNA.....	197
ε. Διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης	200
στ. Έξυπνες κάρτες και τηλέφωνα.....	201
ζ. Συστήματα γεωγραφικού προσδιορισμού (GPS).....	203
η. Μη επανδρωμένα αεροσκάφη (Drones).....	204

Κεφάλαιο Γ΄

Γενικά & ειδικά αστυνομικά μέτρα κατά την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας

I. Γενικά αστυνομικά μέτρα

1.Εξακρίβωση ταυτότητας	208
α. Διοικητική εξακρίβωση ταυτότητας	208
β. Δικαστική εξακρίβωση ταυτότητας.....	210
γ. Μέσα εξακρίβωσης της ταυτότητας	212
γ.α. Διοικητική προσαγωγή.....	213
γ.β. Δικαστική προσαγωγή	216
δ. Εγγυήσεις των ελέγχων	219
2. Σύλληψη & Κράτηση	224
β. Νομική φύση σύλληψης & κράτησης	224
β. Είδη σύλληψης & κράτησης	225
β.α. Δικαστική σύλληψη & κράτηση	228
β.β. Διοικητική σύλληψη & κράτηση	229

γ. Εγγυητικοί κανόνες σύλληψης	232
3. Αστυνομικές έρευνες & δικαστικές έρευνες	234
α. Το νομικό θεμέλιο των ερευνών	235
β. Επικουρικότητα αστυνομικών νόμων	236
γ. Έννοια και είδη της έρευνας	236
γ.α. Σωματικές έρευνες	237
γ.β. Έρευνες αντικειμένων	238
γ.γ. Κατ' οίκον έρευνες	239
γ.δ. Έρευνες οχημάτων	242
4. Κατάσχεση.....	244
5. Επεξεργασία δεδομένων	246
6. Φύλαξη	250
α. Φύλαξη κρατουμένων προσώπων	250
β. Μεταγωγή κρατουμένων προσώπων	254

II. Ειδικά αστυνομικά μέτρα

1. Ειδικά αστυνομικά μέτρα κατά την διεξαγωγή συνάθροισης	255
α. Αστυνομική παρουσία.....	255
β. Ρύθμιση κυκλοφορίας.....	257
γ. Διάλυση συνάθροισης	259
δ. Καταγραφή με συσκευές ήχου και εικόνας.....	264
2. Αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών και συμβάντων	267

Κεφάλαιο Δ΄

Όρια αστυνομικής δράσης

1.Εισαγωγή.....	269
2.Τήρηση του συντάγματος.....	270
3.Προστασία δημοσίου συμφέροντος	275
4. Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων	279

α. Το δικαίωμα στη ζωή.....	280
β. Ανθρώπινη αξιοπρέπεια	284
γ. Προσωπική ελευθερία	288
δ. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας.....	294
δ.α. Οικονομική ελευθερία	299
ε. Το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής	300
ε.α. Άσυλο της κατοικίας.....	302
ε.β. Απόρρητο των επικοινωνιών	304
ε.γ. Προστασία των προσωπικών δεδομένων	306
ε.γ.1. Αρχή της νόμιμης, ελαχίστης και φανεράς επεξεργασίας.....	309
ε.γ.2. Προσδιορισμός του σκοπού επεξεργασίας	310
ε.γ.3. Αρχή της πληρότητας, αντικειμενικότητας, διαθεσιμότητας & επικαιρότητας των πληροφοριών.....	311
ε.γ.4. Δικαιώματα υποκειμένου δεδομένων	312
ε.γ.5. Προϋποθέσεις και περιορισμοί.....	313
ε.γ.6. Έννομη προστασία από αστυνομικές παραβιάσεις	315
στ. Ελευθερία της συνάθροισης	316
στ. α. Έννοια και διακρίσεις	316
στ. β. Νομικό θεμέλιο.....	320
στ. γ. Περιορισμοί	322
στ.γ.1. Υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης	323
στ.γ.2. Απαγόρευση της συνάθροισης	327
στ.δ. Δικαστικός έλεγχος απαγόρευσης συναθροίσεων.....	332
στ.ε. Δικαίωμα ένστολης συνάθροισης αστυνομικών	336
ζ. Θρησκευτική ελευθερία.....	338
η. Δικαίωμα στην ιδιοκτησία.....	340
Επίλογος.....	345
Βιβλιογραφία	350
1. Ελληνική.....	350
α. Μονογραφίες.....	350
β. Μελέτες, άρθρα	359
2. Ξένη.....	366
α. Μονογραφίες.....	366

β. Μελέτες, άρθρα	371
Νομοθεσία.....	375
1. Νόμοι.....	375
2. Διατάγματα.....	376
Νομολογία	377
1. Αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων.....	377
α. Αποφάσεις Συμβουλίου Επικρατείας	377
β. Αποφάσεις Αρείου Πάγου	382
δ. Απόφαση Ελεγκτικού Συνεδρίου	383
ε. Αποφάσεις Διοικητικών Δικαστηρίων	383
ε. α. Αποφάσεις Διοικητικών Εφετείων	383
ε. β. Αποφάσεις Διοικητικών Πρωτοδικείων	383
στ. Αποφάσεις ποινικών δικαστηρίων	384
ζ. Αποφάσεις αστικών δικαστηρίων.....	384
2. Αποφάσεις ευρωπαϊκών δικαστηρίων	384
α. Αποφάσεις Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων .	384
β. Αποφάσεις Δικαστηρίου ΕΕ (πρωην ΔΕΚ)	386
3. Αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων.....	387
α. Αποφάσεις <i>Conseil Constitutionnel</i>	387
β. Αποφάσεις <i>Conseil d'État</i>	387
γ. Αποφάσεις <i>Cour de cassation & Tribunal des conflits</i>	388
δ. Αποφάσεις <i>US Supreme Court</i>	388
ε. Αποφάσεις γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου	388
στ. Αποφάσεις γερμανικού Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου	388
ζ. Απόφαση γερμανικού Διοικητικού Δικαστηρίου	388
η. Αποφάσεις Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου Πρωσίας	388
θ. Απόφαση Βρετανικού Δικαστηρίου	388
Αλφαβητικό Ευρετήριο	389

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως ερευνητικό αντικείμενο την άσκηση και τα όρια της αστυνομικής δράσης κατά την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Στο πρώτο κεφάλαιο η διατριβή επιχειρεί αφενός να διακρίνει και να ταξινομήσει με συστηματικό τρόπο τις αστυνομικές πράξεις κατά την διοικητική και δικαστική δράση, αφετέρου να προσδιορίσει τα όρια της αστυνομικής επέμβασης στα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών.

Η ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων δεν είναι εύκολο εγχείρημα, διότι δεν υφίσταται στη θεωρία και τη νομολογία ένα ασφαλές κριτήριο διάκρισης της διοικητικής από την δικαστική αστυνομική δράση. Αυτό το - μέχρι σήμερα- εν πολλοίς αδιερεύνητο κι άλυτο ζήτημα Αστυνομικού Δικαίου αποτέλεσε το πρώτο εφαλτήριο συγγραφής του εν λόγω έργου. Ένας περαιτέρω πρακτικός λόγος συγγραφής της παρούσας μονογραφίας ήταν η σύγχυση που επικρατεί ως προς το εφαρμοστέο δίκαιο των αστυνομικών πράξεων. Στις δικαστικές αστυνομικές πράξεις εφαρμόζονται οι κανόνες του Ουσιαστικού και Δικονομικού Ποινικού Δικαίου, ενώ στις διοικητικές πράξεις της αστυνομίας ισχύουν οι αρχές και οι κανόνες του Συνταγματικού Δικαίου, καθώς και του Ουσιαστικού και Δικονομικού Διοικητικού Δικαίου. Αυτή η θεμελιώδης για το Αστυνομικό Δίκαιο διάκριση, δεν έχει γίνει κατανοητή σε ικανοποιητικό βαθμό, κάτι που έχει αρνητικά επακόλουθα για τις ελευθερίες του πολίτη. Χαρακτηριστικό και επίκαιρο νομολογιακό παράδειγμα είναι η υπόθεση της σύλληψης των οχτώ Τούρκων Αξιωματικών που προσπάθησαν να εισέλθουν στη χώρα μας το καλοκαίρι του 2016. Η εναλλαγή συλλήψεων και κρατήσεων διοικητικού και ποινικού χαρακτήρα είχε ως αποτέλεσμα την στέρηση της ελευθερίας τους για σχεδόν δύο έτη.

Από μεθοδολογικής άποψης, η προσέγγιση της προβληματικής γίνεται εν πρώτοις με τα δογματικά εργαλεία του δημοσίου δικαίου. Δεν παραβλέπεται βέβαια η διασύνδεση της προβληματικής με άλλους δικαιικούς κλάδους (Ποινικό, Διεθνές και Ιδιωτικό δίκαιο), ούτε με περαιτέρω επιστήμες όπως η Πολιτική και η Διοικητική Επιστήμη, η Κοινωνιολογία και η Εγκληματολογία. Αυτό που αποφεύγεται είναι η εκλεκτικιστική και συμπληρωματική εξέταση της προβληματικής υπό το πρίσμα μιας πλειάδας διαφορετικών επιστημονικών αντικειμένων που επιτελούν διαφορετικές αποστολές και μετέρχονται διαφορετικά μεθοδολογικά εργαλεία, γιατί μια τέτοια πραγμάτευση ελλοχεύει πάντα τον κίνδυνο των μεθοδολογικών ασυνεπειών και συγχύσεων.

Δυστυχώς δεν υφίσταται στην ελληνική επιστημονική θεωρία μια μονογραφία ή μελέτη που να αναλύει έστω και αδρομερώς το επίμαχο ζήτημα της διάκρισης των αστυνομικών πράξεων. Παράλληλα, παρατηρείται μία πενία ως προς τα ελληνικά νομολογιακά παραδείγματα, τα οποία δεν διακρίνουν σαφώς και συστηματικώς τις αστυνομικές πράξεις. Αυτός είναι ο λόγος που επιστρατεύεται το Συγκριτικό Δίκαιο και γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις θέσεις του γαλλικού Δημοσίου Δικαίου και συγκεκριμένα στη διδασκαλία των διακεκριμένων ερευνητών και Καθηγητών *Jean Castagné*, *Étienne Picard* και *Vincent Tchen*, οι οποίοι καταπιάστηκαν με το ζήτημα της διάκρισης και της ταξινόμησης των αστυνομικών πράξεων. Στην παρούσα μονογραφία επιχειρείται ένας συνδυασμός των πορισμάτων της γαλλικής

εξηγητικής Σχολής με την γερμανική εννοιολογική θεωρία, προκειμένου να προσδιοριστεί το νομικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης, αλλά και να επιτευχθεί η διάκριση των αστυνομικών πράξεων καθώς και η ένταξή τους στο ευρύτερο οργανωτικό σχήμα της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. Ταυτόχρονα διά αυτού του συνδυασμού σκοπείται η εκπλήρωση του ερευνητικού στόχου του προσδιορισμού των ορίων της αστυνομικής δράσης σε σχέση με τις ελευθερίες των πολιτών.

Όλες οι παραπάνω σκέψεις βρίσκονται σε συνάρτηση με την ψηφιακή ανάπτυξη, η οποία επιδρά στη κοινωνική ζωή σε τέτοιο βαθμό, ώστε η τελευταία να ρυθμίζεται περισσότερο με διοικητικές πράξεις παρά με τυπικούς νόμους, όπως γλαφυρά επισήμανε ο μεγάλος φιλόσοφος *Jürgen Habermas*. Οι αστυνομικές πράξεις λαμβάνουν πολλές φορές κανονιστικό περιεχόμενο ρυθμίζοντας ολοένα και εντονότερα την κοινωνική συμπεριφορά. Η αστυνομική δράση εμφανίζεται σε τομείς που σε άλλες εποχές ήταν αδιανόητη. Η πρόληψη και η καταστολή του ηλεκτρονικού εγκλήματος, η προστασία του περιβάλλοντος, η διαφύλαξη των συνόρων από τις μεταναστευτικές ροές, η αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος με την συνδρομή της ευρωπαϊκής αστυνομίας (*Europol*) είναι μερικοί από πολλούς τομείς της σύγχρονης αστυνομικής δράσης. Το περιεχόμενο της αστυνομικής πράξης διευρύνεται.

Είναι σαφές ότι ανακύπτει το ερώτημα του αυστηρού προσδιορισμού των περιπτώσεων, στις οποίες μπορεί και πρέπει να παρέμβει η αστυνομία, όπως βέβαια, εν τέλει, και του χαρακτηρισμού μιας πράξης ως αστυνομικής. Η παραδοσιακή θεωρία χαρακτηρίζει ως αστυνομικές τις πράξεις που έχουν ως σκοπό την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Στο δεύτερο κεφάλαιο της μονογραφίας επιχειρείται η άμβλυνση της αοριστίας και της ασάφειας των ως άνω εννοιών. Καταδεικνύεται ότι δεν αρκεί να αναζητείται αφηρημένα το νομικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης, αλλά πρέπει και να εντοπιστεί η δυναμική εξέλιξη της έννοιας στον χώρο και τον χρόνο. Για την ικανοποίηση αυτού του επιστημονικού αιτήματος, η δημόσια τάξη πρέπει να εξετασθεί όχι μόνο σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Έτσι, επιστρατεύεται και σε αυτό το πλαίσιο το Συγκριτικό Δίκαιο και ιδίως η προσέγγιση της έννοιας της δημόσιας τάξης στη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Βρετανία. Υποστηρίζεται η θέση ότι, εφόσον προσδιοριστεί επακριβώς το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης, πράγμα μπορεί μεταξύ άλλων να επιτευχθεί και διά της προσφυγής στη νομολογία, τότε η έννοια αυτή είναι πρόσφορη να αποτελέσει αντικείμενο νομικής υπαγωγής.

Από την άλλη πλευρά, η ασφάλεια, μια έννοια εγγενώς πολύσημη, γίνεται ολοένα και συχνότερα αντικείμενο επίκλησης, τόσο στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής, όσο και του ευρύτερου νομικού προβληματισμού. Σήμερα γίνεται λόγος για διατροφική ασφάλεια, ενεργειακή ασφάλεια, περιβαλλοντική ασφάλεια, οικονομική ασφάλεια και ασφάλεια από κυβερνοεπιθέσεις. Όμως, οι περισσότεροι επιστημονικοί κλάδοι δεν προσεγγίζουν την ασφάλεια ως μια έννοια με ταυτόσημο περιεχόμενο, αλλά ως μιας έννοια επάλληλη, δηλ. μια έννοια που έχει μόνο εν μέρει το ίδιο πλάτος εντός των διαφόρων επιστημονικών κλάδων. Από το γεγονός αυτό αναφύονται πολλοί επιστημολογικοί κίνδυνοι για τον ερευνητή. Ιδίως ανακύπτει το ενδεχόμενο, ο ερευνητής να υπερβεί ή να στρεβλώσει τα όρια του αντικειμένου που μελετά. Συνεπώς, άλλος ένας προγραμματικός στόχος της παρούσας μονογραφίας

είναι η οριοθέτηση του εννοιολογικού εύρους της ασφάλειας και συγκεκριμένα της δημόσιας ασφάλειας. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται διά της εστίασης στο νομικό περιεχόμενο της έννοιας και της διάκρισης αυτού από το περιεχόμενο που της έχουν προσδώσει άλλοι επιστημονικοί κλάδοι, των οποίων βέβαια η συμβολή δεν παραγνωρίζεται. Προτείνεται η ανάπτυξη μιας συνεκτικής δογματικής της δημόσιας ασφάλειας, έτσι ώστε να προκύψει ένα πλαίσιο κανόνων χωρίς εσωτερικές αντιφάσεις και λογικές συγκρούσεις, το οποίο θα εγγυάται την ασφάλεια δικαίου κατά την εφαρμογή του στους ακόλουθους τομείς: εναέρια αστυνόμευση με «drones», «έξυπνες» κάρτες κατά την αστυνομική εργασία, αστυνομική έρευνα των «clouds» στον κυβερνοχώρο, βιντεοπροστασία με «έξυπνες» κάμερες (smart cams), γεωεντοπισμός με χρήση «GPS», και άλλες συναφείς αστυνομικές δράσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της «έξυπνης» αστυνόμευσης (smart policing).

Στον αντίποδα, οι παραδοσιακές αστυνομικές πράξεις, όπως η εξακρίβωση ταυτότητας, η σύλληψη, η κράτηση, η έρευνα και η κατάσχεση χρήζουν διεξοδικότερης μελέτης. Αυτό επιχειρείται στο τρίτο κεφάλαιο της διατριβής. Οι κλασικές αστυνομικές πράξεις έχουν μελετηθεί μέχρι σήμερα κυρίως από τις Ποινικές Επιστήμες. Η ενασχόληση του Δημοσίου Δικαίου με τις παραπάνω αστυνομικές πράξεις στη χώρα μας είναι αρκετά περιορισμένη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να έρχεται αντιμέτωπη η διοικητική αστυνόμευση γνωστή στην Ελλάδα ως γενική αστυνόμευση (police générale) με αρκετά προβλήματα κατά την άσκησή της. Η ανάγκη μιας επίκαιρης προσέγγισης των κλασικών αστυνομικών πράξεων έχει καταστεί αδήριτη.

Βέβαια, στο πλαίσιο της έρευνάς μας καταδεικνύεται η ανάγκη τυποποίησης και συστηματικής ένταξης στη δογματική του Αστυνομικού Δικαίου και των σύγχρονων αστυνομικών πράξεων. Γι' αυτόν τον λόγο αναλύονται στην παρούσα μονογραφία οι αντιπροσωπευτικότερες νέες αστυνομικές πράξεις, όπως η αποθήκευση, η επεξεργασία, η ανταλλαγή και η μεταφορά των προσωπικών δεδομένων. Η ανταλλαγή δεδομένων μεταξύ αστυνομιών των Κρατών για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, η επεξεργασία των στοιχείων των επιβατών των αεροπορικών εταιριών σε αστυνομικές βάσεις δεδομένων και η αποθήκευση των δακτυλικών αποτυπωμάτων των μεταναστών σε αστυνομικά αρχεία δημιουργούν ζητήματα για τα όρια της αστυνομικής δράσης. Ο συγγραφέας, επιδιώκει να καταδείξει ότι οι γενικές αρχές, οι κανόνες, τα δικαιώματα και έννομη προστασία του υποκειμένου των δεδομένων διαφοροποιούνται σε τέτοιο βαθμό στην αστυνομική δράση, ώστε ανακύπτει η ανάγκη θέσπισης αστυνομικού νόμου για την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (GDPR). Η διατριβή αξιολογεί εμβριθώς το νέο νομικό πλαίσιο για τις συναθροίσεις, το οποίο δοκιμάζεται στη πράξη. Τέλος, τονίζεται η ανάγκη να θεσπιστεί αστυνομικός νόμος που θα προάγει την διακλαδική συνεργασία των Σωμάτων Ασφαλείας και των Ενόπλων Δυνάμεων για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών (πλημμύρες, σεισμοί και πυρκαγιές) και της κλιματικής αλλαγής.

Ένα περαιτέρω ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας μονογραφίας αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο του διοικητικού καταναγκασμού, το οποίο ειδικά στο πεδίο της αστυνομικής δράσης είναι απαρχαιωμένο, με αποτέλεσμα να μην τηρείται από τους πολίτες. Η έλλειψη ενός σχετικού νόμου, όπως αυτός απαντά στη γερμανική έννομη τάξη («Verwaltungs-Vollstreckungsgesetz

(VwVG)») για τον καταναγκασμό στην αστυνομική δράση, οδηγεί αναπόφευκτα σε αυθαιρεσίες, σε υπέρβαση των ακραίων ορίων της διακριτικής ευχέρειας και σε καταδίκες από ευρωπαϊκά δικαστήρια. Το παράδειγμα των καταχρηστικών προσαγωγών από την Ελληνική Αστυνομία και το Λιμενικό Σώμα είναι ενδεικτικό. Προς τούτο επιχειρείται από τον γράφοντα η συγκριτική θεώρηση του θέματος σε σχέση με τις λύσεις που δίδονται σε άλλες έννομες τάξεις. Προτείνεται από τον γράφοντα η συγκριτική θεώρηση του θέματος σε σχέση με τις λύσεις που δίδονται σε άλλες έννομες τάξεις. Υποστηρίζεται ότι η αστυνομική προσαγωγή θα πρέπει να έχει διπλή νομική βάση τόσο τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όσο και σε αστυνομικό (διοικητικό) νόμο. Έτσι, με μεθοδολογική συνέπεια και όχι με γενικούς αφορισμούς θα επιλυθούν πολλά από τα χρόνια ζητήματα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων.

Εξάλλου, στα κυρίως ερευνητικά θέματα της παρούσας μονογραφίας εμπνέει η αποσαφήνιση των ορίων της άσκησης της αστυνομικής δράσης στο πεδίο των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών. Το πρώτο όριο της αστυνομικής δράσης τίθεται από το ίδιο το Σύνταγμα που αξιώνει τον σεβασμό και την τήρηση των κανόνων του από τους αστυνομικούς. Στην εργασία αποσαφηνίζεται ότι η προστασία του Συντάγματος κατατάσσεται στα ερευνητικά ζητήματα του Αστυνομικού Δικαίου. Στην ελληνική βιβλιογραφία εντοπίζονται ελάχιστα έργα που να αναφέρονται σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο. Παρουσιάζονται συγκριτικά οι όροι και προϋποθέσεις λειτουργίας των Υπηρεσιών Προστασίας του Συντάγματος και ιδίως οι αρχές του δικαίου που τις διέπουν.

Το δημόσιο συμφέρον όπως αναλύθηκε από τον γάλλο καθηγητή *Didier Truchet*, τον γερμανό Καθηγητή *Peter Häberle* και την νομολογία θα πρέπει να συμπληρωθεί με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Δημόσιο συμφέρον και δημόσια τάξη ευρίσκονται σε μία σχέση γένους – είδους. Στη διατριβή υιοθετείται η αυστηρή γαλλική θέση ότι το δημόσιο συμφέρον στην αστυνομική δράση είναι ορθό να εξειδικεύεται σύμφωνα με το νομικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, καθώς στη γενικότητα του δύναται να αποτελέσει απειλή για τις ελευθερίες των πολιτών.

Οι γενικές αρχές του δημοσίου δικαίου προσδιορίζονται ως ένα ακόμη εγγενές όριο της αστυνομικής δράσης. Ο συγγραφέας επιλέγει την συνθετική μέθοδο ανάλυσης, τόσο για την προβληματική, όσο και την ανάπτυξη του περιεχομένου των αρχών του δικαίου όχι μόνο στις επιμέρους ενότητες του τελευταίου κεφαλαίου των ορίων της αστυνομικής δράσης, αλλά και όλων των άλλων κεφαλαίων της διατριβής. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι τα όρια της αστυνομικής δράσης αποτελούν τον πυρήνα της διατριβής, όμως δεν περιγράφονται μόνο στο τελευταίο κεφάλαιο στη γενική θεώρηση τους (*in abstractum*), αλλά σε κάθε επιμέρους αστυνομική ενέργεια. Για παράδειγμα οι κανόνες της αρχής της νομιμότητας που ακολουθούνται στις διοικητικές πράξεις και τις υλικές ενέργειες της αστυνομίας, στην εκδήλωση των μέσων του διοικητικού καταναγκασμού ή στα γενικά και ειδικά αστυνομικά μέτρα ως αναλύονται στα τρία πρώτα κεφάλαια της διατριβής αναδεικνύουν τα όρια της αστυνομικής δράσης *in concreto* και σε κάθε ιδιαίτερη πτυχή της αστυνομικής δράσης.

Η αρχή της αναλογικότητας αποκαλείται συχνά στη θεωρία ως όριο των ορίων της αστυνομικής δράσης. Χαρακτηρίζεται δίκαια από τους

θεωρητικούς ως σπουδαία παρακαταθήκη του Αστυνομικού Δικαίου. Η αρχή της αναλογικότητας, όπως εφαρμόζεται στο Αστυνομικό Δίκαιο έχει ήδη εξηγηθεί από Έλληνες και ξένους θεωρητικούς. Για αυτό επιλέγεται από τον γράφοντα η μέθοδος της υπαγωγής των επιμέρους πτυχών της περιώνυμης αρχής σε όλες τις αστυνομικές δράσεις. Σύστοιχα γίνεται αναφορά και σε άλλες αρχές του δικαίου, αλλά και στον κανόνα της απαγόρευσης προσβολής του πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ειδικά στη τελευταία περίπτωση τονίζεται ότι τα όρια της αστυνομικής δράσης δεν αφορούν μόνο τους πολίτες εν γένει, αλλά και τους ίδιους τους αστυνομικούς ως πολίτες.

Όσο και αν φαίνεται οξύμωρο, τα θεμελιώδη δικαιώματα προστατεύονται στο πεδίο της αστυνομικής δράσης διά του περιορισμού τους. Το εννοιολογικό εύρος, η έκταση προστασίας, ο τρόπος άσκησης, οι γενικές ρήτρες, οι ρητοί περιορισμοί, οι περιορισμοί που συνάγονται από τη συστηματική ερμηνεία του Συντάγματος, ακόμα και η γενική και ειδική κυριαρχική σχέση του Κράτους με τους πολίτες αναδεικνύουν τα όρια της αστυνομικής δράσης. Η εγχώρια γενική θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν έχει ακόμη καταστρώσει ένα αρκούντως επεξεργασμένο και εν ταυτώ χρηστικό δογματικό σύστημα περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ακόμη και στις έννομες τάξεις της Γαλλίας και της Γερμανίας, μόλις τα τελευταία χρόνια έχει ενταθεί η σχετική μελέτη του προβλήματος. Αυτό έχει ως συνέπεια, σε περιπτώσεις κρίσεων που προκαλούνται από τρομοκρατικά χτυπήματα, υγειονομικές πανδημίες και κυβερνοεπιθέσεις, οι ελευθερίες των πολιτών να μην προστατεύονται κατά τρόπο αποτελεσματικό. Ως αφετηρία στην έρευνα μας λειτούργησαν η δογματική ανάλυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων από τον *Robert Alexy*, ιδίως μέσα από το έργο του «*Theorie der Grundrechte*» (1985), καθώς και η συνύφανσή τους με την αστυνομική δράση σύμφωνα για παράδειγμα με τις σκέψεις των *Martin Möllers* και *Matthias Lemke*, *Grundrechte bei der Polizei* 2018.

Επιπλέον, αναλύονται οι περιορισμοί στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσα από το περίφημο τρίπτυχο (*Schrankentrias*) ως κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ.2 του Συντάγματος. Τα όρια της αστυνομικής δράσης προσδιορίζονται από την αστυνομική υποχρέωση προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων, των χρηστών ηθών και του Συντάγματος. Στη διατριβή υποστηρίζεται αντίθετα από την κρατούσα θέση ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν θεωρείται εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας τάξης, όπως η ησυχία, η ασφάλεια, η υγεία και η ηθική, αλλά αποτελεί όριο της.

Τα όρια της αστυνομικής επέμβασης στο δικαίωμα της ζωής χαράσσονται σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ και μάλιστα σχολιάζονται οι κυριότερες καταδικαστικές για την χώρα μας. Επίσης, τόσο στο πρώτο, όσο και στο τελευταίο κεφάλαιο της διατριβής εξετάζονται οι προϋποθέσεις της χρήσης όπλων από τους αστυνομικούς (Ν.3169/2003) με βάση την νεότερη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων εξ' αφορμής και των πρόσφατων δικαστικών αποφάσεων για τον θάνατο ενός νέου από πυροβολισμό αστυνομικού στα Εξάρχεια.

Το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής στις πτυχές της προστασίας του ασύλου της κατοικίας, του απορρήτου των επικοινωνιών και της προστασίας των δεδομένων φωτίζει τα όρια της αστυνομικής δράσης ειδικά κατά την άσκηση του αστυνομικού μέτρου της έρευνας ως περιγράφεται στο τρίτο κεφάλαιο.

Γενικά, παρατηρείται ότι οι κανόνες άσκησης των ειδικών αστυνομικών μέτρων των συναθροίσεων (αστυνομική παρουσία στις συναθροίσεις, ρύθμιση κυκλοφορίας, διάλυση συνάθροισης, καταγραφή ήχου και εικόνας των συναθροίσεων) και οι υποχρεώσεις της αστυνομίας που καθιερώνονται στο νέο εκτελεστικό νόμο του Συντάγματος (Ν.4703/2020) για την ρύθμιση του δικαιώματος των συναθροίσεων και το εφαρμοστικό διάταγμα αυτού (Π.Δ. 73/1977) οριοθετούν συστηματικά και εν συνόλω την αστυνομική δράση κατά την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Κεφάλαιο Α΄

Το νομικό πλαίσιο της αστυνομικής δράσης

Ι. Αστυνομική διοικητική δράση

1. Η αστυνομική δράση ως διοικητική ενέργεια

Στο «αστυνομικό κράτος» (*Polizeistaat*) ο νόμος δεσμεύει μόνο τους ιδιώτες ως προς τις μεταξύ τους σχέσεις και όχι τα κρατικά όργανα. Στο «αστυνομικό κράτος» σκοπός της πολιτείας είναι η διατήρηση της τάξης και της ασφάλειας, ενώ η επιδίωξη του δημοσίου συμφέροντος επιτυγχάνεται με κάθε πρόσφορο μέσο. Στόχος του αστυνομικού κράτους είναι η επίτευξη της ευδαιμονιστικής πολιτείας (*Wohlfahrtsstaat*). Αυτή η αποστολή του Κράτους εκπληρώνεται κατά την απόλυτη διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών και των διοικητικών αρχών εν γένει, χωρίς νομοθετικούς περιορισμούς.¹ Οι πολίτες δεν έχουν καμία συμμετοχή στην εξουσία.² Το Κράτος ως χωροφύλακας (*état gendarme*)³ διοικεί τους πολίτες με υλικές πράξεις (ενέργειες και παραλείψεις) που αποσκοπούν στην εκτέλεσή της θέλησης των διοικούντων.⁴

Στο Κράτος Δικαίου κυριαρχεί η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Η νομοθετική λειτουργία δεν ασκεί αρμοδιότητες της εκτελεστικής και αντίστροφα μόνο κατ' εξουσιοδότηση δρα νομοθετικά η εκτελεστική λειτουργία.⁵ Η αστυνομία ενεργεί σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας, υποχρεούμενη να δηλώνει τη βούλησή της, στο πλαίσιο έκφρασης της εξουσίας της,⁶ όταν πρόκειται να ρυθμίσει τι πρέπει να ισχύει ως δίκαιο.⁷ Επίσης, στο Κράτος Δικαίου οι αστυνομικοί προστατεύουν τα θεμελιώδη δικαιώματα, συμμορφώνονται με τις δικαστικές αποφάσεις και σέβονται τη δικαστική ανεξαρτησία.⁸

Οι αστυνομικές πράξεις (*polizeihandeln*) διακρίνονται σε υλικές και σε νομικές ενέργειες ή παραλείψεις.⁹ Η αστυνομία αποβλέποντας στην εξατομίκευση του νόμου δεν μπορεί να επιβάλλει τη θέληση της μέσω υλικών ενεργειών. Είναι υποχρεωμένη η αστυνομία να ενεργεί μόνο σε επίπεδο νομικών σχέσεων. Συνεπώς, δημιουργούνται ενδεχομένως υποχρεώσεις εις βάρος των αστυνομικών αρχών,¹⁰ η παράβαση ή η παράλειψη των οποίων

¹Επί των ανωτέρω αναλυτικά, βλ. Γ. Παπαχατζής, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, 1991, σ. 100-101.

²Βλ. Γ. Αγγελόπουλος, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, χ.χ., σ. 13.

³Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 22.

⁴Βλ. F. Fleiner, Διοικητικόν Δίκαιον (μτφρ. Γ. Στυμφαλιάδη), 1932, σ. 355 και H. Berthélemy, Διοικητικόν Δίκαιον (Μ. Στασινόπουλου/Η. Γλυκοφρύδη), τ. Α΄, 1935, σ. 15-16.

⁵Βλ. Μ. Δένδιας, Διοικητικόν Δίκαιον, τ. Α΄, 1964, σ. 113.

⁶Βλ. Γ. Παπαχατζής, Σύστημα του εν Ελλάδι ισχύοντος διοικητικού δικαίου, 1960, σ. 73 και του ίδιου, Συμβολή εις την έννοια των «ειδικών» διοικητικών πράξεων σε Μελέται επί του ισχύοντος Διοικητικού Δικαίου, 1947, σ. 232-270.

⁷Βλ. Η. Κυριακόπουλος, Ελληνικόν Διοικητικόν Δίκαιον, τ. Β΄, 1961, σ. 340 και υποσ. 8.

⁸Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 164.

⁹Ο L. Duguit, Traité de droit constitutionnel, τ.ΙΙ, 1928, σ. 290, χαρακτηρίζει τις νομικές ενέργειες διοικητικές πράξεις με την ευρεία έννοια, όρο που υιοθετεί κυρίως ο Α. Τάχος, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, 2008, σ. 560.

¹⁰Βλ. Σ. Δεληκωστόπουλος, Διοικητικόν Δίκαιον, τ. Α΄, 1972, σ. 147.

υποχρεώσεων θεωρείται ταυτόχρονα αιτία προσβολής δικαιώματος.¹¹ Σήμερα εκτός από τις νομικές πράξεις και οι υλικές πράξεις των αστυνομικών αρχών και οργάνων στηρίζονται στο νόμο. Υλικές ενέργειες τελείως ασύνδετες προς το νόμο αποδοκιμάζονται από το κράτος δικαίου.¹² Οι νομικές πράξεις των αστυνομικών αρχών αποτελούν εκδήλωση της βούλησης τους για σύσταση, τροποποίηση ή κατάργηση δικαιώματος, νομικών καταστάσεων ή σχέσεων. Οι υλικές ενέργειες αποσκοπούν στην πραγματική εκτέλεση του περιεχομένου των νομικών πράξεων.¹³

Τέλος δεν πρέπει να λησμονείται ότι η αστυνομική πράξη, ως νομική πράξη που περιέχει δήλωση βούλησης μπορεί και αυτή να θεσπίζει έναν κανόνα δικαίου, απρόσωπο ή ατομικό. Ο κανονιστικός χαρακτήρας της αστυνομικής πράξης εκτός από τη δημιουργία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων δύναται να καθορίσει τους όρους παραγωγής και άλλων κανόνων δικαίου.¹⁴ Συνεπώς, η αστυνομική διοικητική πράξη εντάσσει συστηματικά τις πολυάριθμες πράξεις της διοίκησης σε ένα σύνολο κανόνων δικαίου. Αυτό συμβαίνει ακριβώς για να μπορούν οι αστυνομικές πράξεις να υπάγονται στο νόμο, όπως απαιτούν οι αυστηροί περιορισμοί και οι αρχές του Κράτους Δικαίου.¹⁵ Η συστηματική οργάνωση των κανόνων που περιγράφουν την έννοια και την διαδικασία παραγωγής, ανάκλησης και κατάργησης των αστυνομικών διοικητικών πράξεων εντάσσεται στο Δίκαιο των Διοικητικών Πράξεων. Γενικά, οι αστυνομικές διοικητικές ενέργειες συμβάλλουν στην ενσυνείδητη υπακοή των κοινωνιών του δικαίου, στη δημιουργία πεπτοίθησης δικαίου στους πολίτες και στην εμπέδωση της κοινωνικής ειρήνης.¹⁶

2. Έννοια & διακρίσεις της διοικητικής δράσης της Αστυνομίας

Η αρχή της νομιμότητας των αστυνομικών διοικητικών πράξεων εκδηλώνεται τόσο με τη μορφή της τυπικής όσο και της ουσιαστικής νομιμότητας. Η τυπική νομιμότητα επιδρά στην αρμοδιότητα, στη διαδικασία και τον τύπο των αστυνομικών διοικητικών πράξεων. Η ουσιαστική νομιμότητα εκτός των άλλων απαιτεί την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, η οποία έχει κεντρική σημασία για το Αστυνομικό Δίκαιο από το οποίο άλλωστε προέρχεται.¹⁷ Οι υλικές ενέργειες των αστυνομικών οργάνων αποκτούν ιδιαίτερους κανονιστικούς τύπους, όπως για παράδειγμα η σύσταση, η προτροπή, η απαγόρευση.¹⁸ Η διάκριση των κανονιστικών τύπων των αστυνομικών υλικών ενεργειών έχει μεγάλη σπουδαιότητα για τη

¹¹ Βλ. Φ. Βεγλερής, Ο δικαστικός έλεγχος της διοικήσεως, 1987, σ. 12-13.

¹² Βλ. Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, (επιμ. Μ.Ε. Κόρσου Παναγοπούλου), 2013, σ. 332.

¹³ Αναλυτικά για τη νομική φύση των υλικών ενεργειών, αντί πολλών, βλ. Παπανικολαΐδης Δ., Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, τ. Α, 1992, σ. 331, Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ό.π., σ. 107-109.

¹⁴ Βλ. Ε. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου, 2017, σ. 112.

¹⁵ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2015, σ. 226, Pieroth/Schlink/ Kniessel, Polizei- und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht, 2012, σ. 185-186, Α. Delblond, La police administrative, 1997, σ. 69-70.

¹⁶ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η προστασία του διοικουμένου Βασική αρχή της διοικητικής δράσεως, 1999, σ. 56.

¹⁷ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 164.

¹⁸ Επ'αυτών, βλ. C. Gusy, Polizei- und Ordnungsrecht, 2011, σ. 228.

διαδικασία παραγωγής τους, την εκτέλεση τους και προπάντων τη νομική προστασία των πολιτών.¹⁹

Οι αστυνομικές διοικητικές πράξεις συγκεκριμενοποιούν τα αφηρημένα αστυνομικά μέτρα δράσης σε ατομικές υποχρεώσεις. Μάλιστα, ο *Maurice Hauriou* έγραφε «Για κάθε ειδική διοικητική πράξη επί συγκεκριμένου θέματος πρέπει να έχει προηγηθεί γενική διάταξη νόμου ή κανονιστικού περιεχομένου πράξη με τρόπο ώστε να υπόκειται η ειδική ενέργεια στο γενικό κανόνα».²⁰ Έτσι, επιτυγχάνεται η μετάβαση από το γενικό αστυνομικό καθήκον στην συγκεκριμένη αστυνομική υποχρέωση που απευθύνεται στον πολίτη. Υπό αυτή την προϋπόθεση η αστυνομική δράση μπορεί να εκφραστεί με διάφορους τρόπους. Δύναται να μειώσει να προστατεύσει ή να αντισταχθεί στα δικαιώματα του ενδιαφερομένου να δημιουργήσει έννομες συνέπειες ή να επιφέρει μόνο πραγματικά αποτελέσματα, όπως για παράδειγμα απομάκρυνση με γερανοφόρο όχημα της αστυνομίας παράνομα σταθμευμένου οχήματος.

Οι αστυνομικές διοικητικές πράξεις και οι υλικές ενέργειες δύνανται να αντιμετωπίσουν με εξαιρετικό τρόπο μια πολύ συγκεκριμένη κατάσταση. Για αυτό χαρακτηρίζονται συχνά στη θεωρία ως ένα σημαντικό εργαλείο για την εκτέλεση των αστυνομικών καθηκόντων.²¹ Η διάκριση νομικής και υλικής πράξης, αν και ιδιαίτερα χρήσιμη στο Αστυνομικό Δίκαιο δεν απάντα *expressis verbis* στην αστυνομική νομοθεσία.²² Η έννοια που χρησιμοποιείται συνήθως στο Αστυνομικό Δίκαιο είναι τα «αστυνομικά μέτρα», η οποία είναι αρκετά ασαφής και δεν έχει ερευνηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό από την επιστήμη.

3. Υλικά μέσα της αστυνομικής δράσης

Στην παρούσα ενότητα μελετάται η οντολογική φύση των αστυνομικών πράξεων, δηλαδή η ταξινόμηση τους σύμφωνα με τον τρόπο και τις μορφές με τις οποίες εκδηλώνονται στον πραγματικό κόσμο. Γενικά ως αστυνομικό μέτρο νοείται κάθε αστυνομική δραστηριότητα που παρεμβαίνει στα δικαιώματα του θιγόμενου.²³ Ο Καθηγητής *Frederik Rachor* παρατηρεί ότι η αστυνομική δράση ακολουθεί συνήθως την κλασσική διάκριση μεταξύ των νομικών μορφών δράσης και αυτών που γίνονται αντιληπτές, όπως εμφανίζονται στον εξωτερικό κόσμο.²⁴ Οι υλικές μορφές γίνονται αντιληπτές ως αισθητές δράσεις κατά περίπτωση. Αυτό σημαίνει ότι περιγράφονται διανοητικά μέσω μίας πραγματικής δράσης και δεν έχουν ρυθμιστικό περιεχόμενο.²⁵ Οι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν τις κατηγορίες των αστυνομικών δράσεων με πραγματικό περιεχόμενο διακρίνονται σε αστυνομικά μέτρα και σε αστυνομικά μέσα.²⁶ Οι νομικές μορφές δράσης αντλούνται από τους κανόνες που διέπουν την παρεμβατική

¹⁹Βλ. *D. Kugelmann*, *Polizei- und Ordnungsrecht*, 2012, σ. 247-249.

²⁰Βλ. *M. Hauriou*, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου και Δημοσίου Δικαίου, (μτφρ. Δ. Τσουπλακίδου Γ. Παπαχατζή), τ. Β', 1937, σ. 50.

²¹Βλ. *W. R. Schenke*, *Polizeirecht*, σ. 295.

²²Βλ. *F. Schoch*, *Besonderes Verwaltungsrecht*, 2013, σ. 284.

²³Βλ. *P.L. Frier/ J. Petit*, *Précis de droit administratif*, 2010, σ. 266-268.

²⁴Βλ. *F. Rachor*, σε *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, σ. 295.

²⁵Βλ. *D. Jahr*, *Rechtscharakter polizeilicher Maßnahmen*, *ZJS*, 2016, σ.181-188.

²⁶Βλ. *F. Rachor*, σε *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, σ. 295.

αρμοδιότητα των αρχών που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα και τις διατάξεις για την ευθύνη, την διακριτική ευχέρεια και την αναλογικότητα. Ως νομικές μορφές δράσης νοούνται ατομικές και κανονιστικές διοικητικές πράξεις, υλικές ενέργειες και άλλα παρεμβατικά μέτρα. Όταν το αστυνομικό μέτρο εκτελείται, αντικαθίσταται η πραγματική κατάσταση με την νομική.²⁷

Στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο ισχύει ο κανόνας ότι το μέτρο για να προσβληθεί δικαστικά θα πρέπει να έχει ολοκληρωθεί με την εκτέλεση του. Αυτό σημαίνει ότι παρέχεται από τον νομοθέτη μία προτεραιότητα στην αρχή της αποτελεσματικότητας της αστυνομικής δράσης έναντι του δικαιώματος της δικαστικής προστασίας. Ο νομοθέτης φαίνεται να αντιλαμβάνεται ότι η ενδεχόμενη δικαστική αναστολή της αστυνομικής τάξης έχει ίσως καίριες συνέπειες για την προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και δεν μπορεί να επαναληφθεί στο μέλλον. Ο αιφνιδιασμός, η ταχύτητα και η αμεσότητα είναι στοιχεία που συνήθως χαρακτηρίζουν τις αστυνομικές πράξεις. Για αυτό στη Γερμανία πριν την ολοκλήρωσή του αστυνομικού μέτρου η αίτηση ακύρωσης του είναι απαράδεκτη, ενώ μετά την περάτωση του μπορεί να ασκηθεί αναγνωριστική αγωγή.²⁸

α. Αστυνομικά μέτρα

Το αστυνομικό μέτρο εκδηλώνεται με εξωτερικές δράσεις της αστυνομίας και περιέχει διοικητικές πράξεις και υλικές ενέργειες για την εκτέλεση ενός αστυνομικού καθήκοντος. Εξ' αντιδιαστολής συνάγεται ότι οι καθαρά εσωτερικές πράξεις της Υπηρεσίας δεν αποτελούν αστυνομικά μέτρα. Για παράδειγμα, οι εσωτερικές διαταγές κατανομής καθηκόντων υπηρεσίας και γενικότερα οι κανονισμοί εσωτερικής λειτουργίας της Υπηρεσίας δεν είναι αστυνομικά μέτρα, αλλά διοικητικά μέτρα εσωτερικής φύσης. Δηλαδή δεν επιφέρουν μεταβολή στα δικαιώματα των διοικουμένων, αλλά έχουν εκτελεστό χαρακτήρα και η αίτηση ακυρώσεως τους κρίνεται ως απαράδεκτη.²⁹ Επισημαίνεται ότι η εσωτερική ή η εξωτερική εκδήλωση των αστυνομικών ενεργειών δεν αποτελεί αποφασιστικής σημασίας κριτήριο για τον χαρακτηρισμό της αστυνομικής δράσης ως αστυνομικό μέτρο. Αυτό που ενδιαφέρει είναι αν η συγκεκριμένη αστυνομική συμπεριφορά θεμελιώνεται σε αστυνομικούς νόμους. Συνεπώς, αναζητείται το νομικό θεμέλιο της συγκεκριμένης αστυνομικής δράσης και εφόσον αυτή περιλαμβάνεται στο Αστυνομικό Δίκαιο, τότε αποτελεί αστυνομικό μέτρο. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι απαραίτητο να περιγράφονται οι συγκεκριμένες αστυνομικές δράσεις στο νόμο για να χαρακτηριστούν αστυνομικά μέτρα, αλλά αρκεί να περιλαμβάνονται εννοιολογικά στην δημόσια τάξη και ασφάλεια.³⁰ Για παράδειγμα, η απομάκρυνση των αστέγων από μία πλατεία μπορεί να μην προβλέπεται ρητά στους αστυνομικούς νόμους, αλλά να χαρακτηρίζεται ως αστυνομικό μέτρο, επειδή ενεργείται για λόγους δημόσιας τάξης. Αντίθετα, κάθε πράξη που ενεργείται από την αστυνομία, επειδή προβλέπεται σε αστυνομικούς νόμους δεν χαρακτηρίζεται απαραίτητα ως αστυνομικό μέτρο. Η πολιτική δήλωση του αρμόδιου Υπουργού για συγκρότηση ομάδας αστυνομικών με αποστολή την διενέργεια ελέγχων σε συγκεκριμένο τόπο και

²⁷ Βλ. V. Götz, Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht, 2013, σ. 114-115.

²⁸ Βλ. F. Rachor, σε Denninger /Lisken, Polizeirecht, σ. 299-300.

²⁹ Βλ. Α. Γέροντας, Οι εγκύκλιοι, 1993, σ. 65-70 με περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία.

³⁰ Βλ. F. Rachor σε Denninger/Lisken, Polizeirecht, σ. 296-297.

χρόνο προς καταπολέμηση της παραβατικότητας δεν θεωρείται αστυνομικό μέτρο. Τα αστυνομικά μέτρα εκτελούνται από τη διοικητική λειτουργία και όχι από την κυβερνητική. Όλα τα αστυνομικά μέτρα δεν είναι διοικητικές πράξεις με την ευρεία έννοια. Για παράδειγμα, η εισαγγελική εντολή για διερεύνηση πιθανής διεύθυνσης κατοικίας φυγόποινου και η εκδήλωση της προβλεπόμενης αστυνομικής αρμοδιότητας της αναζήτησης καταδιωκόμενου³¹ δεν είναι αστυνομικό (διοικητικό) μέτρο, αλλά δικαστικό μέτρο.

Τα αστυνομικά μέτρα στη χώρα μας ανάλογα με την καθ' ύλη αρμοδιότητα των οργάνων αποκαλούνται συχνά στην αστυνομική πρακτική ως μέτρα τάξης, μέτρα ασφαλείας και μέτρα τροχαίας, και εκδηλώνονται με πεζές και εποχούμενες περιπολίες, σκοπιές, αστυνομικές παραστάσεις, παρακολουθήσεις, στατικούς ελέγχους τροχαίας και άλλα.³² Όμως, με ποιο κριτήριο υπάγεται κάθε αστυνομική δράση στην αρμοδιότητα της αστυνομίας γενικής αστυνόμευσης, της αστυνομίας τροχαίας και της αστυνομίας ασφάλειας αντίστοιχα; Η τριπλή διάκριση (τροχαία, τάξη, ασφάλεια) έχει νομικό έρεισμα. Ο νόμος καθορίζει την αρμοδιότητα. Οι συμπεριφορές που αφορούν την κυκλοφορία υπάγονται στην αστυνομία τροχαίας. Το σύνολο σχεδόν των εγκλημάτων υπάγονται στην ασφάλεια και όλες οι διοικητικές παραβάσεις, συμβάντα και ορισμένα ελαφρά εγκλήματα, τα περισσότερα των οποίων διώκονται κατ' έγκληση υπάγονται στην αστυνομία της τάξης. Το εμπειρικό αυτό κριτήριο, αν και αποτυπώνεται νομοθετικά³³ δημιουργεί συχνά προβλήματα ανάμεσα στις αστυνομικές υπηρεσίες. Στη πραγματικότητα η αστυνομία ασφάλειας συγκρινόμενη με αστυνομίες άλλων χωρών εύκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η δικαστική αστυνομία της χώρας μας, ενώ η αστυνομία γενικής αστυνόμευσης ως διοικητική αστυνομία. Πρόταση της παρούσας διατριβής στις δυσκολίες ίδρυσης και δικαστικής αστυνομίας στη χώρα μας είναι η μετατροπή μίας έτοιμης και δοκιμασμένης στη πράξη υπάρχουσας δομής σε δικαστική αστυνομία. Η νέα υπηρεσία θα αποτελεί φορέα του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη, και δεν θα υπάγεται απευθείας στη δικαστική λειτουργία, επειδή η αντεγκληματική στη χώρα μας ασκείται από την κυβερνητική και όχι την δικαστική λειτουργία.

Ανάλογα με την κατά χρόνο αρμοδιότητα τα αστυνομικά μέτρα διακρίνονται ως τακτικά ή συνήθη μέτρα και έκτακτα μέτρα. Η τοπική αρμοδιότητα καθορίζει το είδος και τη φύση των μέτρων π.χ. οδικά μέτρα τροχαίας. Συχνά σε ένα αστυνομικό μέτρο συγχωνεύονται επιμέρους μέτρα σε ένα ενιαίο σταθερό μέτρο. Έτσι, η εξακρίβωση ταυτότητας περιλαμβάνει αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου³⁴ την ακινητοποίηση του ατόμου μετά από αστυνομική εντολή,³⁵ τον έλεγχο προς εξακρίβωση της ταυτότητας και την αιτιολογημένη διαπίστωση του οργάνου ότι δεν εξακριβώνεται η ταυτότητα

³¹Βλ. άρθρο 123 Π.Δ.141/91.

³²Βλ. άρθρο 76 Π.Δ.141/91.

³³Βλ. Π.Δ. 178/14 «*Οργάνωση Υπηρεσιών Ελληνικής Αστυνομίας*».

³⁴Βλ. άρθρο 74 παρ. 15 περ. θ' του Π.Δ.141/1991.

³⁵Βλ. *United States versus Hensley* 469 U.S. 221 (1985), άρθρο 46 του Ν. 2696/99 «*Κύρωση του Κ.Ο.Κ.*» σε συνδυασμό με το άρθρο 74§16 του Π.Δ.141/91.

του με τα υπάρχοντα μέσα³⁶ και συνεπώς κρίνεται απολύτως αναγκαία η προσαγωγή του στο αστυνομικό κατάστημα.

Από την άλλη πλευρά, ένα αστυνομικό διοικητικό μέτρο μπορεί να περιέχει μία τυπική παραλλαγή πολλαπλών διοικητικών πράξεων.³⁷ Η εγκατάσταση ολιγομελούς αστυνομικής δύναμης σε επίκαιρα σημεία ή διαβάσεις και η παρακολούθηση από κατάλληλο σημείο της κυκλοφορίας και οποιασδήποτε άλλης κίνησης, προκειμένου να εντοπισθούν οχήματα και πρόσωπα. Αυτή η δράση στην αστυνομική συμβατική γλώσσα είναι γνωστή ως «μπλόκο». Στην αστυνομική νομοθεσία ονομάζεται «κατόπτρευση» ή «ενέδρα»³⁸ κατά περίπτωση, ανάλογα αν ενεργείται υπό πλήρη κάλυψη ή όχι αντίστοιχα. Σκοπός της κατόπτρευσης ή ενέδρας σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία είναι η πρόληψη και η καταστολή του εγκλήματος, η δημιουργία κλίματος ασφαλείας που επιτυγχάνεται με τη σύλληψη προσώπων, η κατάσχεση μεταφερόμενων όπλων, κλοπιμαίων αντικειμένων ή άλλων πειστηρίων εγκληματικής ενέργειας. Το μέτρο αυτό περιλαμβάνει το σήμα του αστυνομικού για υποχρεωτική ακινητοποίηση του οχήματος, την εξήγηση του σκοπού της διενέργειας τους, τον έλεγχο της νομιμότητας της κυκλοφορίας του, τον έλεγχο των στοιχείων ταυτότητας του οδηγού, την έρευνα του οχήματος και των επιβαινόντων προσώπων.³⁹ Η δράση των αστυνομικών μπλόκων θεμελιώνεται σε διάσπαρτες διατάξεις του Αστυνομικού Δικαίου, ενώ δεν αποκλείεται να εφαρμοστούν και διατάξεις του ουσιαστικού ποινικού και δικονομικού δικαίου. Για αυτό το λόγο οι περιοριστικοί κανόνες της αστυνομικής και ποινικής διαδικασίας συχνά αλληλοσυνδέονται. Για παράδειγμα, ο έλεγχος μίας τσάντας που προβλέπεται στο Αστυνομικό Δίκαιο θα πρέπει να γίνεται πάντοτε παρουσία του ελεγχόμενου, ως επιβάλλον κατ' αναλογία οι κανονισμοί των δικονομικών ερευνών (άρθρο 97 Κ.Π.Δ.).

α.α. Αναλογικότητα αστυνομικών μέτρων

Η δογματική του γερμανικού αστυνομικού δικαίου ανέπτυξε συστηματικότερα τη δεοντολογική διάσταση της αναλογικότητας ως αρχής του δικαίου (*Rechtsprinzip*), αλλά οι Έλληνες ερεύνησαν πρώτοι την οντολογική διάσταση της αναλογικότητας των πράξεων. Πρώτος, ο *Αριστοτέλης* έγραψε για την αναλογικότητα των πράξεων διαμορφώνοντας τον πρώτο ελληνικό νομικό πολιτισμό. Στο έργο του «*Ηθικά Νικομάχεια*» περιγράφει την θεωρία της μεσότητας ως αρετής για κάθε ανθρώπινη πράξη.⁴⁰ Οι ανθρώπινες πράξεις είναι σωστές, όταν δεν τραβάνε στα άκρα, αλλά κρατιούνται στη μεσότητα.⁴¹ Έτσι, η αναλογικότητα διέπει και τις αστυνομικές πράξεις. Η εκτεταμένη αστυνομική διοικητική δράση εκδηλώνεται σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής. Για παράδειγμα, η αστυνομική παράσταση στις συναθροίσεις και συγκεντρώσεις πολιτών είναι ένα ιδιαίτερα γνωστό

³⁶Βλ. άρθρο 225§2 του Π.Κ.

³⁷Για την πολλαπλή διοικητική πράξη, βλ. *Ε. Πρεβεδούρου*, Η σύνθετη διοικητική ενέργεια, 2005, σ. 147-150.

³⁸Βλ. άρθρα 78 και 79 Π.Δ.141/91.

³⁹Σπουδαίες πληροφορίες για τον τρόπο που εκδηλώνονται αστυνομικές ενέργειες στα αστυνομικά μέτρα λαμβάνονται από τα αστυνομικά εγχειρίδια πρακτικής αστυνόμευσης, αντί πολλών, βλ. *Γ. Καραβίτης*, Εγχειρίδιο αστυνομικής πρακτικής (Οδηγός Θεωρίας και Πράξης), 2002, σ. 65-88.

⁴⁰Βλ. *Αριστοτέλης*, Ηθικά Νικομάχεια, 1106a 26.

⁴¹Βλ. *Κ. Τσάτσος*, Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων, 1970, σ. 236.

αστυνομικό μέτρο.⁴² Η δράση αυτή χαρακτηρίζεται συχνά από ισχυρή αστυνομική παρουσία για την αντιμετώπιση πιθανών κινδύνων που θα προκύψουν από την συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ατόμων σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι τα αστυνομικά μέτρα σε γήπεδο για μία μεγάλη αθλητική εκδήλωση ή στη πορεία μνήμης για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου το 1973 στην Αθήνα.⁴³

Η διάθεση μεγάλου αριθμού δυνάμεων, αν και αποδοκιμάζεται από τη θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου γίνεται με την επίκληση της αποτελεσματικής άσκησης των αστυνομικών καθηκόντων. Η συγκέντρωση τόσο μεγάλου αριθμού αστυνομικών, ενέχει τον κίνδυνο οι συγκεντρωμένοι να μην μπορούν να διαδηλώσουν με αποτέλεσμα αφενός η αστυνομική δύναμη να μην είναι ανάλογη των συναθροισμένων ατόμων, αφετέρου οι ιδιώτες να μην μπορούν να συναθροίζονται ουσιαστικά.⁴⁴ Στο σημείο αυτό δεν πρέπει να λησμονείται ότι η αναλογικότητα του αστυνομικού μέτρου αφορά την ορθή, ικανή και κατάλληλη διάθεση δύναμης για την αντιμετώπιση των κινδύνων. Η άκριτη αξιοποίηση πολυάριθμων αστυνομικών δυνάμεων σε γεγονότα ήσσονος σημασίας που δεν χρήζουν καν αστυνομικής παρουσίας μόνο με την επίκλησή της αποτελεσματικής άσκησης του αστυνομικού έργου είναι μία ελλιπής αιτιολόγηση του αστυνομικού μέτρου. Για την τεκμηρίωση των αστυνομικών μέτρων φύλαξης έχει ιδρυθεί και λειτουργεί σε επίπεδο Διεύθυνσης το Ενιαίο Συντονιστικό Κέντρο Επιχειρήσεων και Διαχείρισης Κρίσεων (Ε.Σ.Κ.Ε.ΔΙ.Κ.).⁴⁵ Η μελέτη τρωτότητας που συντάσσεται από την εν λόγω αστυνομική υπηρεσία για κάθε δημόσιο χώρο ή εγκατάσταση, ζωτικής σημασίας που φυλάσσεται από την αστυνομία, ώστε να περιγράφονται οι απειλές, αλλά και οι τρόποι αποτροπής τους με κατάλληλο αριθμό έμπυχου και υλικού δυναμικού είναι αναγκαίο να τηρείται απαρέγκλιτα και κάθε παρέμβαση από την προϊστάμενη, την τοπική ή άλλη αστυνομική αρχή να ελέγχεται αυστηρά. Τέλος, η μελέτη τρωτότητας λαμβάνει υπόψη το οικονομικό κόστος εις βάρος του κρατικού προϋπολογισμού που έχει ως κύριο αποδέκτη τον πολίτη. Στη Χώρα μας η αστυνομική πρακτική διάθεσης υπέρμετρου αριθμού δυνάμεων σε γεγονότα και εκδηλώσεις είναι δυστυχώς ο κανόνας και όχι η εξαίρεση. Ο δικαστικός έλεγχος της αναλογικότητας του αστυνομικού μέτρου της παράστασης σε συναθροίσεις συγκεντρώσεις είναι μία αποτελεσματική λύση για την αντιμετώπιση αυτού του οξέως προβλήματος.

α.β. Αιτιολογία αστυνομικών μέτρων

Πέρα από τη δεοντολογική διάσταση που διέπει ως γνωστόν την αρχή της αιτιότητας (*Kausalitätsprinzip*) η αναλογικότητα και η αιτιότητα των ανθρωπίνων πράξεων έχει μία βαθιά οντολογική πλευρά. Ο *Αριστοτέλης*, αντίθετα από τον δάσκαλο του, τον Πλάτωνα που στήριζε την σκέψη του στην ιδεαλιστική προσέγγιση της πραγματικότητας μίλησε όχι απλά για την φυσιοκρατική αντίληψη της αιτίας των πράξεων, αλλά για την

⁴² Βλ. άρθρα 129 – 133 του Π.Δ.141/91.

⁴³ Βλ. *Α. Τσουκαλά*, Η αστυνόμευση των αθλητικών εκδηλώσεων, 1999, σ. 87-116.

⁴⁴ Πρβλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, 2018, σ. 146 και *F. Rachor* σε *Denninger/Lisken*, Polizeirecht, σ. 297-298, πλάγια αρίθμηση 15, ο οποίος μάλιστα παραπέμπει σε γερμανικά εγχειρίδια αστυνομικής πρακτικής.

⁴⁵ Βλ. άρθρο 231 του Ν. 4281/2014.

πραγματολογική. Δηλαδή όχι μόνο κάθε φυσικό φαινόμενο, αλλά και κάθε ανθρώπινη πράξη προκύπτει από μία ορισμένη αιτία.⁴⁶ Συνεπώς, οι αστυνομικές πράξεις προσδιορίζονται ουσιαστικά από την αιτία, τον λόγο της ύπαρξής τους. Ο λόγος αυτός είναι συγκεκριμένος και ορισμένος και όχι αυθαίρετα διατυπωμένος. Η αναζήτηση της αιτίας γίνεται τελολογικά.⁴⁷ Ποιός είναι σκοπός του αστυνομικού μέτρου; Η προστασία και η διατήρηση της δημόσιας τάξης. Ένα αστυνομικό μέτρο που δεν τείνει στην προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας δεν είναι αστυνομικό μέτρο. Ας δωθεί ένα παράδειγμα. Η ανάπτυξη αλλότριων ως προς την αστυνόμευση των συναθροίσεων αστυνομικών δυνάμεων με σκοπό την αστυνομική επιτήρηση όχι για την πρόληψη και την αποτροπή των κινδύνων για τη δημόσια ασφάλεια, αλλά για την παρακολούθηση της εκδήλωσης επιδιώκει την ικανοποίηση στόχων ξένων προς τον σκοπό του νόμου.⁴⁸ Συνεπώς, αυτή η αστυνομική δράση ενδέχεται να υπονομεύει το δικαίωμα των συναθροίσεων στον πυρήνα του.⁴⁹ Επίσης, μπορεί να αποδυναμώνει τις αστυνομικές υπηρεσίες από το προσωπικό τους και να ασκούνται πλημμελώς τα υπόλοιπα ουσιώδη καθήκοντα τους.

β. Αστυνομικά μέσα

Άλλη μία φυσική μορφή υπό την οποία εκτελούνται αστυνομικές πράξεις είναι τα αστυνομικά μέσα. Τα μέσα που χρησιμοποιούνται στην αστυνομική δράση δεν πρέπει να συγχέονται με τις υλικές ενέργειες. Μάλιστα, στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου, όπως προαναφέρθηκε δεν παύουν και οι υλικές ενέργειες να χαρακτηρίζονται ως νομικές μορφές της αστυνομικής δράσης, όπως οι διοικητικές αστυνομικές πράξεις. Συνεπώς, οι υλικές ενέργειες σε σύγκριση με τα αστυνομικά μέσα έχουν πρωτίστως δεοντολογικό και όχι οντολογικό χαρακτήρα. Τα αστυνομικά μέσα δεν παύουν να αναδεικνύουν την οντολογική πλευρά κάθε αστυνομικής πράξης. Πως εκτελείται στον εξωτερικό κόσμο, δηλαδή στην πραγματικότητα μία αστυνομική πράξη; Με ποιά και τι είδους μέσα; Στην παρούσα μελέτη τα αστυνομικά μέσα παρουσιάζονται αμέσως μετά τις αστυνομικές πράξεις. Στόχος της ταξινόμησης αυτής είναι η αποφυγή της υπερβολικής εννοιοκρατικής θεώρησης της πραγματικότητας. Αυτός είναι ένας μόνιμος κίνδυνος του μελετητή της δογματικής θεώρησης του Αστυνομικού Δικαίου.

Τα αστυνομικά μέσα είναι μία ακόμη εμφανής, φυσική και όχι νομική μορφή της αστυνομικής δράσης. Η διάκριση αστυνομικών μέτρων και αστυνομικών μέσων είναι θεμελιώδης στη δογματική του Αστυνομικού Δικαίου. Τα αστυνομικά μέσα δεν ταυτίζονται κατά την αστυνομική δράση με τα αστυνομικά μέτρα, γιατί προσδιορίζονται διαφορετικά από τους αστυνομικούς κανόνες δικαίου. Η έννοια του μέσου έχει την σημασία του εργαλείου στο Αστυνομικό Δίκαιο.⁵⁰ Ως αστυνομικά μέσα νοούνται κυρίως αυτά με τα οποία ασκείται αστυνομική βία, όπως η αστυνομική ράβδος, οι χειροπέδες και το όπλο. Όμως, υπάρχουν και άλλα αστυνομικά μέσα με τα

⁴⁶Βλ. *Αριστοτέλης*, *Ηθικά Νικομάχεια*, 1140b, 6-7.

⁴⁷Βλ. *Αριστοτέλης*, *Ηθικά Νικομάχεια*, 200a.

⁴⁸Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, *Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα*, 2012, σ. 715 πλάγια αρίθμηση 1023.

⁴⁹Βλ. *Α. Ράικος*, *Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ο.π., σ. 167-172.

⁵⁰Βλ. *F. Rachor σε Denninger /Lisken*, *Polizeirecht*, σ. 298, πλάγια αρίθμηση 18.

οποία ασκούνται οι τροχονομικοί έλεγχοι, οι οποίοι γίνονται με ειδικά τεχνικά μέσα, όπως το ραντάρ για την μέτρηση της ταχύτητας, το αλκοολόμετρο για την διαπίστωση της μέθης, το παχύμετρο για την εξακρίβωση της φθοράς των ελαστικών και η αστυνομική σφυρίχτρα, η οποία χρησιμοποιείται σε περίπτωση που ο αστυνομικός αντιμετωπίζει κίνδυνο ο ίδιος ή άλλα άτομα και ζητά αστυνομική συνδρομή.⁵¹ Η στολή ή το σήμα υπηρεσίας των ένστολων αστυνομικών θεωρείται επίσης αστυνομικό μέσο. Τέλος, υπάρχουν και σύγχρονα μέσα άσκησης της αστυνομικής δράσης όπως φωτογραφικές μηχανές, συσκευές καταγραφής ήχου και εικόνας, κάμερες, ηχόμετρα, μηχανήματα ελέγχου καυσαερίων. Η αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων δεν είναι ορθό να ανάγεται από αστυνομικό μέσο σε αυτοτελές αστυνομικό μέτρο. Το ΔΕΕ σε πρόσφατη απόφαση του επισημαίνει ότι η ψηφιακή φωτογραφική μηχανή που παρέχει τη δυνατότητα για βιντεοσκόπηση προσώπων, το οπτικοακουστικό υλικό της οποίας αποθηκεύεται σε μηχανισμό μαγνητοσκοπήσεως συνεχούς ροής, συνιστά αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.⁵² Αυτό σημαίνει ότι κατά κανόνα ένα αστυνομικό μέσο χρησιμοποιείται για την εκτέλεση αστυνομικού μέτρου, όπως η φωτογραφική μηχανή για την αστυνομική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων.

Βασική αρχή του Αστυνομικού Δικαίου είναι ότι όταν οι αστυνομικοί κανονισμοί προβλέπουν ότι χρησιμοποιούνται περισσότερα αστυνομικά μέσα για την αντιμετώπιση του κινδύνου αρκεί οι αστυνομικές αρχές να συγκεκριμενοποιούν ένα από αυτά. Ο πολίτης σύμφωνα με την αρχή της συγκεκριμενοποίησης του μέτρου (*Grundsatz der Bestimmtheit*) θα πρέπει να αναγνωρίζει το αστυνομικό μέσο και η αστυνομία δύναται να τον προειδοποιεί, όταν αυτό είναι εφικτό για τη χρήση του. Κάθε μέσο που χρησιμοποιείται προβλέπεται στο νόμο, διαφορετικά είναι παράνομο. Τέλος, όσο επαχθέστερο είναι το αστυνομικό μέσο, τόσο λεπτομερέστερα πρέπει να περιγράφεται η χρήση του στο νόμο. Επίσης, ας σημειωθεί ότι τα μέσα του διοικητικού καταναγκασμού δεν θεωρούνται αστυνομικά μέσα, όταν εκδηλώνονται με νομικές πράξεις και όχι με εργαλεία, όπως για παράδειγμα η επιβολή της χρηματικής κύρωσης.⁵³ Η πρακτική σημασία της διακρίβωσης της νομικής έννοιας του αστυνομικού μέσου συνδέεται με την παράνομη, ή την υπερβολική χρήση των αστυνομικών μέσων από τα αστυνομικά όργανα. Αυτό συμβαίνει λόγω του μη έγκαιρου τερματισμού του μέτρου κατά παράβαση της αρχής της νομιμότητας και της αναλογικότητας. Αποτέλεσμα της παράνομης αυτής αστυνομικής δράσης είναι να βλάπτονται τα έννομα αγαθά και να προκαλούνται ζημίες, ιδίως, όταν δεν χρησιμοποιείται το ηπιότερο μέσο ή το μέσο που θα έχει την μικρότερη δυνατή βλάβη. Ο δικαστικός έλεγχος της χρήσης τους είναι συγκεκριμένος και αυστηρά καθορισμένος από τον νομοθέτη.⁵⁴

γ. Κριτήρια διάκρισης της διοικητικής αστυνομικής δράσης στη Γαλλία

Η διοίκηση ασκώντας αστυνομικές αρμοδιότητες εκφράζεται με κανονισμούς, ατομικές πράξεις, καταναγκασμούς (συλλήψεις, έρευνες,

⁵¹ Βλ. άρθρο 74§9 Π.Δ.141/91.

⁵² Βλ. ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 35.

⁵³ Βλ. *F. Rachor* σε Denninger/Lisken *Polizeirecht*, σ. 298, πλάγια αρίθμηση 19.

⁵⁴ Βλ. 565 U.S. (23.1.2012), *United States v Jones*.

κατασχέσεις), άδειες, μέτρα, κυρώσεις και ένα πλήθος νομικών πράξεων. Οι νομικές πράξεις της αστυνομίας διατυπώνονται με διαδικασίες, οι οποίες μόνο ενδεικτικά και περιπτώσιολογικά μπορούν να ταξινομηθούν. Για παράδειγμα οι αστυνομικές πράξεις αφορούν προληπτικές και κατασταλτικές δράσεις, δικαστικές ή διοικητικές διαδικασίες, ελεγκτικού και κυρωτικού χαρακτήρα ενέργειες.⁵⁵ Στην δυσκολία ταξινόμησης των αστυνομικών πράξεων συμβάλλει ο ετερόκλητος χαρακτήρας του περιεχομένου τους και η ταυτόχρονη προσχώρηση κάποιων στοιχείων της μίας διαδικασίας στην άλλη. Οι χρήσεις αυτών των διαδικασιών είναι αναρίθμητες και συναντώνται ενδεικτικά στη κυκλοφορία των οχημάτων, στις συναθροίσεις και συγκεντρώσεις ατόμων, στην ποινική καταστολή, στον έλεγχο της νόμιμης διαμονής των αλλοδαπών στη Χώρα, στον έλεγχο της δημόσιας υγείας.

Οι αστυνομικές διαδικασίες εντάσσονται στο κρατικό υποσύστημα που έχει ως σκοπό να παράγει κανόνες που δεσμεύουν τους πολίτες και είναι απαραίτητες για την κοινωνική τάξη. Τα ατομικά δικαιώματα στην ουσία στηρίζουν αυτή την διαφοροποίηση των διαδικασιών και βοηθούν τον πολίτη να προσαρμοστεί σε αυτές.⁵⁶ Ο πολίτης είναι αδύνατον να προβλέψει και να ελέγξει όλες αυτές τις διαδικασίες. Για αυτό και αναγκάζεται να τις ακολουθήσει μέσω των θετικών διατάξεων που τις δομούν.⁵⁷ Αυτή η αναγνώριση των διαδικασιών ανεξάρτητα από την αποδοχή τους, οδηγεί μέσα από μία σταθερή διαδικασία μάθησης στο σεβασμό και την ουσιαστική νομιμοποίηση τους.

Στον αγώνα της αναζήτησης ενός κριτήριου ομαδοποίησης των αστυνομικών πράξεων, ώστε να μπορούν αυτές να κατηγοριοποιηθούν έχουν διατυπωθεί πολλές και διαφορετικές θεωρίες στη δογματική του Αστυνομικού Δικαίου. Πάντως, νομολογία και θεωρία ομονοούν τουλάχιστον σε μια πρώτη γενική διάκριση. Η αστυνομία εκδηλώνει τις επιμέρους δραστηριότητες της, είτε με υλικές ενέργειες, είτε με νομικές πράξεις. Όμως, από εδώ και πέρα ξεκινούν οι διαφορετικές προσεγγίσεις.

γ.α. Θεωρία Castagné Jean

Η συστηματική θεώρηση των αστυνομικών πράξεων, είναι απαραίτητη, ώστε να κατανοηθεί στην πληρότητα του το σύνολο των διαδικασιών που διέπει τον εκάστοτε φορέα τους. Ο θεωρητικός του δικαίου σύμφωνα με τη συστηματική ανάλυση θα μπορέσει να αντιληφθεί τις επιμέρους πράξεις που διέπουν τις αστυνομικές διαδικασίες μέσα από σύνολα και υποσύνολα, ώστε να τις κατηγοριοποιήσει. Εν τέλει, το ζητούμενο είναι η θεωρία να προσδώσει σε κάθε πράξη έναν τύπο, μία μορφή, ώστε να την εντάξει στο νομικό κόσμο. Πολλοί θεωρητικοί του δημοσίου δικαίου καταπιάστηκαν με αυτή την προσπάθεια, θα αναφερθούν οι κυριότεροι εκπρόσωποι της θεωρίας, η διδασκαλία των οποίων ήταν σταθμός για την ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων.

⁵⁵Βλ. P-L. Frier/ J. Petit, Précis de droit administratif, 2010, σ. 267.

⁵⁶Βλ. Κ. Βαθιώτης, Πρόλογος σε Ν. Luhmann, Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας, 1999, (μτφρ.Κ. Βαθιώτης), σ. 25, υποσ. 2.

⁵⁷Βλ. Ν. Luhmann, Νομιμοποίηση μέσω της διαδικασίας, ο.π., σ. 66.

Αρχικά, αναλύονται τα κύρια σημεία της θεωρίας του *Jean Castagné*.⁵⁸ Ο θεωρητικός του Αστυνομικού Δικαίου ήταν ένας από τους πρώτους που

⁵⁸Βλ. *J. Castagne, Le controle juridictionnel de la légalité Les actes de police administrative, 1961, σ. 30*, «Για να διακριβώσει κανείς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αστυνομικών πράξεων, προκειμένου να εντοπίσει ένα χρήσιμο στοιχείο που θα τις χαρακτηρίσει είναι αναγκαίο να εστιάσει στη φύση τους ως υλικές ενέργειες, αντιπαραβάλλοντάς αυτές από τις καθαρά νομικές πράξεις, αλλά και στη μελέτη των στόχων τους. Το περιεχόμενο των πράξεων δεν περιέχει τίποτε το συγκεκριμένο και δεν θεμελιώνει ένα έγκυρο κριτήριο διάκρισης. Κανονισμοί, απαγορεύσεις, ατομικές αποφάσεις απαντούν και σε άλλους τομείς της διοικητικής δράσης και όχι μόνο στην αστυνομική δράση. Ούτε η αιτία, ο λόγος της πράξης ως ένα σύνολο των πραγματικών στοιχείων που υπάρχουν κατά τη στιγμή της απόφασης, ήτοι τα αντικειμενικά προηγούμενα που τη δημιουργούν και την προκαλούν κατά τον *R. Bonnard, Précis de droit administrative, 1943, σ. 41-417*, μας βοηθά σε μία ταξινόμηση. Αυτό συμβαίνει συνήθως, καθότι ο λόγος, η αιτία της αστυνομικής πράξης είναι μία διαταραχή, μια απειλή. Ο Καθηγητής *J.B. Auby, Cours de Droit Administratif, Ed. Tex, σ.146*, επισημαίνει «Σε πολλές περιπτώσεις η Αστυνομία με την αστυνομική της πράξη (*acte de police*) και ιδιαίτερα με την κανονιστική της δράση (*acte réglementaire*) παρεμβαίνει όταν η απειλή ή η διαταραχή είναι εξαιρετικά διάχυτη και αβέβαιη (Για παράδειγμα απαγόρευση σε περίπτωση απεργίας των εργαζομένων σε εταιρία των οποίων η δραστηριότητα είναι απαραίτητη)». Οι αστυνομικές πράξεις δεν προσδιορίζονται επίσης με βάση το γεγονός ότι όλες περιέχουν ποινική κύρωση (άρθρα 458-459 του Π.Κ.),⁵⁸ γιατί πολλές από τις διοικητικές κυρώσεις έχουν περιεχόμενο όλο και συχνότερα ποινικό, όπως για παράδειγμα οι κυρώσεις του Κ.Ο.Κ. Η αστυνομία εκδηλώνει τις δραστηριότητες της μέσω δύο κατηγοριών πράξεων, τις υλικές και τις νομικές πράξεις και είναι ενδιαφέρον να εξεταστούν οι τεχνικές, τα μέσα που χρησιμοποιούνται από την διοικητική αρχή για την εκπλήρωση της αποστολής της. Οι διαδικασίες μπορούν να είναι προληπτικές ή κατασταλτικές. Οι προληπτικές χρησιμοποιούνται μόνο όταν υπάρχει απειλή διαταραχής της δημόσιας τάξης. Για να αποφευχθεί λοιπόν αυτός ο κίνδυνος, η αστυνομία παρεμβαίνει λιγότερο ή περισσότερο έντονα, ανάλογα με το βαθμό βαρύτητας της απειλής, λαμβάνοντας υπόψη τον αυξανόμενο αριθμό των περιορισμών στην ελευθερία. Αρχικά, υπάρχουν οι προειδοποιητικές ανακοινώσεις. Οι προειδοποιήσεις γίνονται, επειδή οι δραστηριότητες των διοικουμένων πρέπει να ασκούνται ελεύθερα. Έπειτα, ακολουθεί η αδειδότηση. Πολλές φορές η άσκηση της ατομικής δραστηριότητας εξαρτάται από την χορήγηση της άδειας από τη διοίκηση. Όταν η άδεια εκδίδεται κατά δέσμια αρμοδιότητα η ατομική δραστηριότητα δεν είναι πολύ επικίνδυνη, αφού ο αιτών πληροί τις συνθήκες και τηρεί τους κανονισμούς.⁵⁸ Όταν η άδεια εκδίδεται κατά διακριτική ευχέρεια η διαδικασία συνεπάγεται περισσότερους κινδύνους,⁵⁸ δεδομένου ότι μπορεί να εγκαταλείψει τις δραστηριότητες της στο έλεος της αυθαιρεσίας των διοικουμένων, για αυτό και η νομολογία απαιτεί προηγούμενη άδεια, όταν το απαιτεί ο νόμος ή οι περιστάσεις. Τέλος, το εντονότερο μέτρο προληπτικής αστυνομικής παρέμβασης είναι οι απαγορεύσεις. Αυτές εντάσσονται σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα από την αστυνομική αρχή. Η διαδικασία με την οποία εκδηλώνεται μία απαγόρευση είναι η εξαίρεση σε μια χώρα που στην αστυνομική δράση συνυπάρχει η ελευθερία και η δημόσια τάξη, και επιτρέπεται να ασκηθεί, όπως αναφέρει η νομολογία, όταν δεν μπορεί να διατηρηθεί η δημόσια τάξη με τη χρήση άλλων διαδικασιών. Όταν διαταραχθεί η δημόσια τάξη ενεργοποιούνται οι κατασταλτικές διαδικασίες. Αυτές διακρίνονται σε νομικές διαδικασίες και διαδικασίες εκτέλεσης. Στις νομικές διαδικασίες υπάρχουν τρία (03) στάδια. Αρχικά, η διοίκηση μπορεί να εκδώσει ένα επιμέρους αστυνομικό διάταγμα με το οποίο προειδοποιεί τον δράστη της διαταραχής και παράλληλα του δίνει την εντολή να σταματήσει. Στην συνέχεια, αν ο δράστης της διαταραχής παραβίασε τους κανόνες της δραστηριότητας που ήταν αντικείμενο προηγούμενης άδειας τότε τον συλλαμβάνει,⁵⁸ και αν ξανά οι διαδικασίες αυτές αποδειχθούν αναποτελεσματικές η αστυνομία κατευθύνει τη δράση της σε διαδικασίες εκτέλεσης. Εδώ δύο είναι οι δρόμοι εκτέλεσης με δικαστικά μέσα και με διοικητικά μέσα. Για τα δικαστικά μέσα ακολουθείται ο δρόμος των ποινικών κυρώσεων στις αστυνομικές διατάξεις, αλλά αυτή η διαδικασία θα πρέπει να είναι η εξαιρετική και η ύστατη. Αυτή η εμπειρική διαδικασία αναγνωρίζεται ελλείψει άλλης αναγκαίας. Η αποκατάσταση ή η διατήρηση της δημόσιας τάξης γίνεται με εκτεταμένες αστυνομικές και ουσιαστικές διαδικασίες, η ευελιξία και το εύρος των οποίων επιτρέπουν την εκπλήρωση της αποστολής τους. Τέτοιες ευρείες αστυνομικές

προέβη σε μία συστηματική ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων. Η ανάπτυξη των συλλογισμών του γίνεται με αντιπαραδείγματα. Αρχικά, διαπιστώνει ότι το κριτήριο διάκρισης των αστυνομικών πράξεων σε νομικές και υλικές δεν είναι επαρκές. Αυτό συμβαίνει γιατί η εν λόγω διάκριση δεν απαντά μόνο στην αστυνομική δράση. Εν συνεχεία, επισημαίνει ότι ούτε η αναζήτηση της κοινής αιτίας προσδιορισμού της πράξης ως αστυνομικής είναι ασφαλές κριτήριο. Η διαταραχή ως λόγος μίας αστυνομικής πράξης είναι επισφαλής, επειδή πολλές φορές είναι ασαφής. Ούτε η ποινική κύρωση που συνοδεύει συνήθως κάθε αστυνομική πράξη μπορεί να βοηθήσει σε αυτή την κατεύθυνση, διότι πολλές διοικητικού χαρακτήρα κυρώσεις χαρακτηρίζονται στην ουσία ως ποινές, όπως οι κυρώσεις του Κ.Ο.Κ. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι με κριτήριο την απειλή διατάραξης της δημόσιας τάξης και την διαταραχή της δημόσιας τάξης οι αστυνομικές πράξεις διακρίνονται σε προληπτικές και κατασταλτικές αντίστοιχα. Ανάλογα με τον βαθμό του κινδύνου αυτής της απειλής και τον βαθμό περιορισμού της ελευθερίας των πολιτών, οι προληπτικές αστυνομικές πράξεις κατηγοριοποιούνται σε προειδοποιητικές, αδειοδοτικές και απαγορευτικές πράξεις. Αντίστοιχα, οι κατασταλτικές αστυνομικές πράξεις είναι νομικές και πράξεις εκτέλεσης, εφαρμοζόμενες στο πλαίσιο μίας ορισμένης από τον νόμο διαδικασίας. Οι νομικές αστυνομικές διαδικασίες κατασταλτικού χαρακτήρα, ανάλογα με τον βαθμό συμμόρφωσης του πολίτη στις επιταγές του νόμου διακρίνονται σε αστυνομικές διαταγές (εντολές) και συλλήψεις. Οι διαδικασίες εκτέλεσης είναι ποινικές και διοικητικές, συνοδευόμενες συνήθως από κυρώσεις ως έσχατο μέσο παρέμβασης στην ελευθερία.

Το μοντέλο διάκρισης σε προληπτικές και κατασταλτικές αστυνομικές πράξεις που ακολουθεί ο ανωτέρω θεωρητικός έχει ως στόχο την προστασία της επαπειλούμενης ή την αποκατάστασή της διαταραχθείσας δημόσιας τάξης αντίστοιχα. Ο νομοθέτης δεν δεσμεύεται να θεσπίσει και διαφορετική διαδικασία για τον σκοπό αυτό. Απλά, περιγράφεται το ανωτέρω σχήμα, ελλείψει άλλης αναγκασίας. Ο καθορισμός των ορίων παρέμβασης και επαλήθευσης των ανωτέρω αστυνομικών πράξεων εναπόκειται στη δικαστική εξουσία.

γ.β. Θεωρία Picard Etienne

Ο επόμενος μεγάλος θεωρητικός που ασχολήθηκε με την ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων είναι ένας από τους σημαντικότερους δασκάλους του Αστυνομικού Δικαίου στη Γαλλία. Ο *Etienne Picard* συστηματοποιεί τη σκέψη του διατυπώνοντας *argumenta ad absurdum*.⁵⁹ Διακριβώνει ο ανωτέρω

αρμοδιότητες αναφέρονται στη δυνατότητα περιορισμού των ατομικών ελευθεριών, στην απειλή και την επιβολή ποινικών κυρώσεων ή εξαναγκασμού ή στην επιβολή κανονιστικών ατομικών διαταγμάτων, καθώς και στην ύπαρξη ενός αποτελεσματικού συστήματος περιορισμού που να εγγυάται τις αρχές της ενδεχόμενης κατάχρησης από την αστυνομία. Συνεπώς, η διοικητική και ποινική δικαιοσύνη εργάζεται προς την κατεύθυνση για την προοδευτική οικοδόμηση της θεωρίας των ορίων της εξουσίας της αστυνομίας».

⁵⁹Η διοικητική δράση μετά τη γαλλική επανάσταση έπαυσε να ασκείται μόνο από την αστυνομία, ενώ με τη θεμελίωση του κράτους δικαίου η διοικητική αστυνομία είναι πλέον μία από τις δραστηριότητες της Διοίκησης. Ωστόσο, λόγω αυτής της ιστορικής εξέλιξης οι δραστηριότητες της Διοικητικής Αστυνομίας παρέμειναν πολύπλοκες και πολυάριθμες. Παρόλα αυτά, οι διοικητικές αστυνομικές πράξεις διακρίνονται σε κανονιστικές πράξεις και υλικές ενέργειες.

Η αστυνομία προσπαθεί να προστατεύσει και να διαχειστεί τον δημόσιο τομέα, όμως δεν υπάρχει ομοφωνία στη θεωρία για τα κριτήρια που θα πρέπει να ακολουθηθούν για να αναγνωρίζεται η αστυνομική δράση. Τα τυπικά κριτήρια αναφέρονται στη μορφή των αστυνομικών διατάξεων. Αυτά υποδιαιρούνται σε δύο οργανικά κριτήρια, στην ιδιότητα του φορέα της πράξης και στην ιδιότητα του αντικειμένου της πράξης. Ως προς τον φορέα της πράξης ο Δήμαρχος, ο Νομάρχης, ο Πρωθυπουργός και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν ασκούν μόνο αστυνομικά καθήκοντα, ενώ τα υπόλοιπα όργανα που ασκούν αστυνομικής φύσεως καθήκοντα είναι αμέτρητα. Ως προς το αντικείμενο της πράξης θα πρέπει να σημειωθεί ότι δεν αποτελεί σταθερό κριτήριο το γεγονός ότι σήμερα οι αστυνομικές πράξεις απευθύνονται σε ιδιώτες, διότι αφενός μπορεί να απευθύνονται στους υπαλλήλους των δημοσίων υπηρεσιών, αφετέρου ισχύει και το αντίστροφο ότι όλοι οι κανόνες που αναφέρονται σε ιδιώτες δεν έχουν αστυνομικό χαρακτήρα, αλλά προσδιορίζουν την επαγγελματική και γενικά στην οικονομική ελευθερία τους. Τα ανωτέρω επιβεβαιώνουν την αναποτελεσματικότητα οποιασδήποτε εξέτασης του οργανικού κριτηρίου. Το δεύτερο τυπικό κριτήριο εξετάζει τη νομιμότητα της πράξης. Αν η Αστυνομία είχε αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα πέρα από τους άλλους νόμους για τη ρύθμιση της τάξης, της ησυχίας και της ασφάλειας, τότε θα μπορούσε να διαγνωστεί ένα ασφαλές κριτήριο διάκρισης των αστυνομικών πράξεων, αλλά αυτό χαρακτηρίζεται ως «δογματικό σκάνδαλο» και είναι αντίθετο με την αρχή της νομιμότητας. Το τελευταίο, αποκαλούμενο τυπικό κριτήριο, αυτό δηλαδή της ποινικής κύρωσης αναφέρει ότι όλοι οι κανονισμοί που περιέχουν ποινική κύρωση σε περίπτωση παραβίασης τους αποτελούν αστυνομικούς κανονισμούς. Εδώ, πρόκειται για ένα ψευδοκριτήριο, διότι σε πολλές αστυνομικές πράξεις ισχύουν και μέτρα διοικητικού καταναγκασμού, όπως στα διοικητικά πρόστιμα. Επιπλέον, όλα τα αστυνομικά μέτρα δεν προβλέπουν ποινική κύρωση, όπως η απέλαση αλλοδαπού ή η μετακίνηση όπλων και πυρομαχικών. Είναι αληθές ότι για πολλά χρόνια συμπορεύθηκαν οι αστυνομικές διατάξεις με τις ποινικές κυρώσεις. Τέλος, αν η αστυνομική αρχή θελήσει να ρυθμίσει κανονιστικά μια συμπεριφορά για λόγους δημόσιας τάξης ή ασφάλειας ή υγείας, αυτό δεν σημαίνει ότι ο δικαστής μπορεί να παρέμβει και να επιβάλλει ποινική κύρωση. Η αυστηρότητα των αστυνομικών πράξεων για την καταστολή συμπεριφορών που τιμωρούνται με ποινικές κυρώσεις συγχέει το ζήτημα σχετικά με το ποινικό καθεστώς των αστυνομικών πράξεων με το πρόβλημα του χαρακτηρισμού μίας πράξεως ως αστυνομικής. Τα υλικά κριτήρια. Αυτά τα κριτήρια διάκρισης των αστυνομικών πράξεων διακρίνονται με βάση το αντικείμενο ή τον σκοπό της πράξης. Το κριτήριο του αντικειμένου της ρύθμισης προσδιορίζεται σύμφωνα με την αναλυτική και τη συνθετική μέθοδο. Η αναλυτική μέθοδος προσδιορίζει τα αντικείμενα της αστυνομικής ρύθμισης με βάση την απαρίθμησή τους από τον νόμο. Όμως, αυτό το κριτήριο συγχέει τα αστυνομικά μέτρα με τα καθήκοντα της δημοτικής αστυνομίας. Αυτή η μέθοδος διευρύνει ανεπίτρεπτα την αστυνομική δράση σε δραστηριότητες που δεν την αφορούν, όπως η καθαριότητα και ο φωτισμός των οδών. Το συνθετικό κριτήριο περιορίζεται μόνο να διακρίνει τα αστυνομικά μέτρα που απευθύνονται στη δημόσια σφαίρα της δημόσιας τάξης και όχι στην ιδιωτική ζωή. Πολύ σωστά σύμφωνα με το συνθετικό κριτήριο η δημόσια τάξη νοείται ως τάξη των δημοσίων χώρων, αλλά αντί να περιορίζει την έννοια της δημόσιας τάξης (κατά την έννοια της αρμοδιότητας της αστυνομίας) σε αυτή των δημοσίων χώρων, την αντιπαραβάλλει με την έννοια της ιδιωτικής ζωής. Η συντριπτική πλειοψηφία των συγγραφέων συντάσσεται με το τελολογικό κριτήριο προσδιορίζοντας ως αστυνομικά μέτρα μόνο τις αστυνομικές πράξεις που στόχο έχουν τη διατήρηση της δημόσιας τάξης. Αυτή η αντίληψη φαίνεται να έγειρε φαινομενικά το ανυπέρβλητο εμπόδιο ορισμού της έννοιας της δημόσιας τάξης. Η δημόσια τάξη *stricto sensu* περιλαμβάνει τουλάχιστον την ασφάλεια την υγεία και την ησυχία. Η τριλογία έχει κατοχυρωθεί νομοθετικά. Σκοπός της δημοτικής αστυνομίας είναι η πρόληψη διαταραχής της δημόσιας τάξης. Η απαρίθμηση των δημοτικών καθηκόντων είναι ενδεικτική και όχι περιοριστική. Η αστυνομία εκτός από την τριλογία έχει ως στόχο την προστασία της δημόσιας ηθικής. Η αισθητική θεωρείται στόχος που δεν περιλαμβάνεται στη τριλογία, αλλά μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο της *police special*. Νόμος δίδει στο Δήμαρχο την αρμοδιότητα να καταπολεμήσει την υπερβολική άνοδο των τιμών. Διχονομία υπάρχει αν αυτή η αρμοδιότητα είναι αντικείμενο νομοθετικής ρύθμισης ή σκοπό της Αστυνομίας, ώστε να γίνεται αναφορά στην οικονομική δημόσια τάξη. Όμως, όπως ο Δήμαρχος δεν μπορεί να τροποποιήσει την οικονομική τάξη, αλλά την προστατεύει, έτσι η αστυνομία έχει ως πολιτικό στόχο την προστασία του συνταγματικού καθεστώτος. Αυτό δεν

τους λόγους απόρριψης κριτηρίων που χρησιμοποιούνται από τη δογματική του Αστυνομικού Δικαίου για τη διάκριση των αστυνομικών πράξεων από τα υπόλοιπες νομικές πράξεις της διοίκησης. Το οργανικό κριτήριο δεν μπορεί να μας προσφέρει μία συγκεκριμένη ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων, επειδή αφενός τα όργανα που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα είναι πάρα πολλά, αφετέρου, όλες οι πράξεις των οργάνων αυτών απέναντι στους πολίτες δεν έχουν κατ' ανάγκη αστυνομικό χαρακτήρα. Ο ανωτέρω καθηγητής δημοσίου δικαίου του Πανεπιστημίου της Σορβόνης συμφωνεί με τον *J. Castagné* ότι ο ποινικός χαρακτήρας των αστυνομικών πράξεων είναι ένα ψευδοκριτήριο για τη διάκριση από τις υπόλοιπες μη αστυνομικές πράξεις. Αυτό συμβαίνει διότι, υπάρχουν αστυνομικές πράξεις διοικητικού χαρακτήρα, χωρίς ποινικό περιεχόμενο, όπως οι διοικητικές απελάσεις αλλοδαπών. Ούτε η περιπτώσιολογική απαρίθμηση των αστυνομικών καθηκόντων στον νόμο μπορεί να βοηθήσει, καθώς ενδέχεται να διευρύνεται ανεπίτρεπτα η αστυνομική δράση σε ξένα προς την αποστολή της αστυνομίας έργα. Καταλήγει και ο Καθηγητής στο τελολογικό κριτήριο ταξινόμησης των αστυνομικών πράξεων αξιοποιώντας την έννοια της δημόσιας τάξης. Συνεπώς, αστυνομικές πράξεις είναι όσες πράξεις στοχεύουν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης. Η δημόσια τάξη ως έννοια επιστρατεύεται για την διάκριση των αστυνομικών πράξεων. Η δημόσια τάξη εμπεριέχει στην έννοια της ως εμπειρικά προσδιοριστικά στοιχεία την ησυχία, την ασφάλεια και την υγεία ως υλικά στοιχεία και ένα άυλο, την ηθική. Η ίδια η δημόσια τάξη ή τα επιμέρους στοιχεία της μπορούν να αποτελέσουν μέρος του πραγματικού ενός κανόνα δικαίου. Οι αόριστες έννοιες δεν είναι αντικείμενο υπαγωγής. Όμως, αν τα πραγματικά περιστατικά (ιστορικό) που θεωρείται ότι διασαλεύουν τη δημόσια τάξη μπορούν διά της νομικής υπαγωγής να ενταχθούν σε ένα τουλάχιστον από τα παρακάτω υλικά ή άυλα στοιχεία της δημόσιας τάξης και να αποτελέσουν μέρος της ελάχιστονης πρότασης του πραγματικού του κανόνα δικαίου, τότε υπάρχει διαταραχή της δημόσιας τάξης.⁶⁰

Μόνο ο δικαστικός έλεγχος μπορεί να επαληθεύει ασφαλέστερα τον ανωτέρω υπαγωγικό συλλογισμό. Αυτό καταδεικνύει ότι η έννοια της δημόσιας τάξης διαπλάθεται από τη νομολογία. Δεν είναι ορθό επισημαίνει ο ανωτέρω καθηγητής να προσδιορίζει το νόημα της δημόσιας τάξης ο εκάστοτε νομοθέτης. Αν συμβεί αυτό, τότε κάθε πεδίο που αξιώνει η κρατική σκοπιμότητα να διαφυλαχθεί θα εντάσσεται νομοθετικά στην έννοια της

είναι σωστό, διότι δένει την τριλογία με το θετικό δίκαιο. Η λύση δεν είναι ικανοποιητική, διότι όλες οι αρχές, όλα τα πρότυπα της τάξης δεν αποτελούν δημόσια τάξη με τη στενή έννοια της αστυνομίας. Η αστυνομία δεν είναι η μόνη που πρέπει να στοχεύει στη δημόσια τάξη. Επίσης, και άλλες διοικητικές αρχές που υπηρετούν τη δημόσια τάξη καλούνται αστυνομία. Επειδή, πολλοί κανονισμοί αναφέρονται στην κλασική τριλογία γίνεται δεκτό ότι υπάρχει δημόσια τάξη με την ευρεία έννοια για την προστασία του Κράτους, την προστασία των αλλοδαπών, του Τύπου, του περιβάλλοντος, της ενέργειας κ.ο.κ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να διευρύνεται η δημόσια τάξη και να ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον, μιλώντας για οικονομική δημόσια τάξη, τεχνολογική δημόσια τάξη, κοινωνική δημόσια τάξη, κρατική δημόσια τάξη, οικολογική δημόσια τάξη. Οι αρμοδιότητες της αστυνομίας δεν θα ορίζονται πλέον από το περιεχόμενο της έννοιας της δημόσιας τάξης, αλλά από το θετικό δίκαιο με ξένα προς αυτή στοιχεία, κάθε φορά σε μία αναπόφευκτα ατελή λίστα που ποτέ δεν θα τελειώσει...

⁶⁰Η επισήμανση από τον γράφοντα.

δημόσιας τάξης. Έτσι, θα γίνεται αναφορά στην οικονομική δημόσια τάξη, οικολογική δημόσια τάξη, τεχνολογική δημόσια τάξη κ.ο.κ..

Το ελάχιστο περιεχόμενο των αστυνομικών αρμοδιοτήτων πρέπει να περιλαμβάνει την κλασική τριλογία *ηρεμία-υγεία-ασφάλεια*, στην οποία εντάσσεται η ηθική. Αυτή είναι η δημόσια τάξη *stricto sensu*.⁶¹ Η δημόσια τάξη με τη στενή έννοια δεν αναφέρεται μόνο στην αστυνομία στο πλαίσιο της γενικής αστυνόμευσης (*police générale*), αλλά και στις υπόλοιπες αστυνομικές υπηρεσίες που ασκούν ιδιαίτερα αστυνομικά καθήκοντα (*police spéciale*). Οι αρμοδιότητες της δημοτικής αστυνομίας προσδιορίζονται σύμφωνα με τη δημοτική τριλογία και αναφέρονται ενδεικτικά στο νόμο. Τέλος, όλα τα αντικείμενα που προστατεύονται με κανονιστικές πράξεις από την αστυνομία και τις άλλες διοικητικές υπηρεσίες (ενέργεια, περιβάλλον, τεχνολογία, τηλεπικοινωνίες, αλλοδαποί, οικονομία κ.α.) χαρακτηρίζουν τη δημόσια τάξη *lato sensu*, η οποία όμως ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον και καταλήγει να προστατεύει το Κράτος και όχι τους πολίτες.

γ.γ. Θεωρία Tchen Vincent

Ο καθηγητής *Vincent Tchen* προτείνει τρία (03) κριτήρια διάκρισης των αστυνομικών μέτρων από τις υπόλοιπες διοικητικές πράξεις.⁶² Συνεχίζοντας στην πραγματικότητα τη διδασκαλία του *E. Picard* υποστηρίζει ότι οι πράξεις της αστυνομίας καθορίζονται από τον σκοπό τους. Όπως και οι δύο προηγούμενοι θεωρητικοί εντοπίζει ως κοινό σκοπό των αστυνομικών μέτρων τη δημόσια τάξη. Μόνο όποιο μέτρο μπορεί να υπαχθεί στη δημόσια τάξη χαρακτηρίζεται ως αστυνομικό. Ο δικαστικός έλεγχος της νομιμότητας των αστυνομικών πράξεων προσδιορίζει με ασφάλεια τον σκοπό τους. Συνεπώς, οι αστυνομικές πράξεις δεν στοχεύουν γενικά και αόριστα στο δημόσιο συμφέρον, αλλά συγκεκριμένα στη διατήρηση της δημόσιας τάξης. Παρόλο που η δημόσια τάξη είναι υπάλληλη έννοια του δημοσίου συμφέροντος η επίκληση του τελευταίου για τον προσδιορισμό της δημόσιας τάξης ενέχει κινδύνους για τις ελευθερίες των πολιτών. Έτσι, αστυνομικού χαρακτήρα πράξεις που υπερασπίζονται ιδιωτικά συμφέροντα ή αλλότριους σκοπούς που δεν σχετίζονται με τη δημόσια τάξη ακυρώνονται δικαστικά λόγω κατάχρησης εξουσίας.

Το δεύτερο κριτήριο κατά τον καθηγητή του Διοικητικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της *Rouen*, είναι η προληπτική και η κατασταλτική σκοπιμότητα της αστυνομικής δράσης. Όμως, αυτό το κριτήριο επισημαίνει ο ανωτέρω επιστήμων καλό είναι να αποφεύγεται, επειδή είναι έντονα χρωματισμένο με ψυχολογικά στοιχεία και έχει έναν εμπειρικό χαρακτήρα. Το τελευταίο κριτήριο, αφορά το ιδιαίτερο καθεστώς που διέπει τα αστυνομικά κανονιστικά κείμενα. Οι αστυνομικού χαρακτήρα διατάξεις των κειμένων αυτών αναφέρονται σε αρχές του δικαίου για μία κοινωνική κατάσταση που χρήζει προστασίας και σε εξαιρέσεις για την άρση αυτής της προστασίας. Επίσης, το κριτήριο αυτό θεωρείται το κύριο στοιχείο που διακρίνει τα αστυνομικά μέτρα

⁶¹ Αναλυτικά όλη η παρούσα ενότητα διδασκαλίας του *E. Picard*, *La notion de police administrative*, τ.ΙΙ', 1984, σ. 217-231.

⁶² Έπ' αυτού και επί των επομένων, βλ. *V.Tchen*, *La notion de police administrative De l'état du droit aux perspectives d' évolution*, 2007, σ. 47-73.

από τις διοικητικές κυρώσεις και γενικότερα τις υπόλοιπες διοικητικές πράξεις.⁶³

⁶³ **A. Οι πράξεις της διοικητικής αστυνομίας προσδιορίζονται τελολογικά.** Το πρώτο κριτήριο διακρίβωσης της έννοιας των αστυνομικών μέτρων αποτελεί ο σκοπός τους. Τα αστυνομικά μέτρα είναι διοικητικές πράξεις. Όμως δεν ταυτίζονται απόλυτα με τις υπόλοιπες διοικητικές πράξεις, καθώς περιέχουν ορισμένα διακριτικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα που τις διαφοροποιούν. Ενώ οι διοικητικές πράξεις εκπληρώνουν το γενικό συμφέρον, τα αστυνομικά μέτρα έχουν ένα στενότερο σκοπό που περιλαμβάνεται στην έννοια της δημόσιας τάξης. Η απαίτηση ύπαρξης ενός στόχου δημόσιας τάξης για την εφαρμογή ενός αστυνομικού μέτρου δεν αποτελεί μία εύκολη υπόθεση. Η ασάφεια της έννοιας της δημόσιας τάξης απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, εξαιτίας της ετερογένειας των καταστάσεων. Η ύπαρξη της δημόσιας τάξης χαρακτηρίζεται ως συστατικό στοιχείο των αστυνομικών μέτρων. Ο έλεγχος του σκοπού του αστυνομικού μέτρου, θεωρείται στοιχείο του δικαστικού ελέγχου της νομιμότητας του. Η αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης προϋποθέτει νόμιμο σκοπό. Τα αστυνομικά μέτρα αναφέρονται σε σκοπό που περιλαμβάνεται στην έννοια της δημόσιας τάξης και όχι απλά σε ένα σκοπό που προάγει αφηρημένα το γενικό συμφέρον. Συνεπώς, η επιλογή σκοπών από τις αρχές ασφαλείας και τάξης για την εκδήλωση αστυνομικών μέτρων ξένων προς την έννοια της δημόσιας τάξης αποτελούν κατάχρηση εξουσίας. Σύμφωνα με τη νομολογία του *Conseil d'État* η περίπτωση της σφράγισης εγκατάστασης πόσιμου νερού για να ευνοηθεί η επιχείρηση του Δημάρχου θεωρείται εξυπηρέτηση ιδιωτικού συμφέροντος που δεν περιλαμβάνεται στη δημόσια τάξη και συνεπώς είναι παράνομη λόγω κατάχρησης εξουσίας (CE ass, 02-11-1973, *Maspéro*, Rec, σ. 611) ή η απαγόρευση της συνάθροισης από την αστυνομία, επειδή κατ' αυτή διαταράσσονται οι διεθνείς σχέσεις της χώρας, λόγος που δεν αποτελεί κίνδυνο διατάραξης της δημόσιας τάξης (CE 11-11-1997 *Υπουργός Εσωτερικών κατά Οιβετιανής Ένωσης στη Γαλλία* D. 1997, σ. 262) ή τα αστυνομικά μέτρα που διευκολύνουν το δημόσιο οικονομικό συμφέρον, όπως τα μέτρα για την καταπολέμηση της φορολογικής απάτης (CE, 22-06-1983, *ville de Lyon*, Rec. σ. 269). Συχνά, επιδιώκονται αλλότριοι σκοποί προς τη δημόσια τάξη. Θα πρέπει λοιπόν τα αστυνομικά μέτρα να ενεργούνται με προσοχή και κατά αναλογικό τρόπο, προκαλώντας τη λιγότερο δυνατή βλάβη, ώστε να μην υπονομεύονται τα ιδιωτικά συμφέροντα με βάση την αρχή της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελευθερίας των συμβάσεων, ακόμη και αν δικαιολογούνται τα μέτρα αυτά λόγω απειλής της δημόσιας τάξης.

B. Οι πράξεις της διοικητικής αστυνομίας ορίζονται από τον σκοπό τους. Το δεύτερο κριτήριο που χαρακτηρίζει τα αστυνομικά μέτρα είναι ο προληπτικός χαρακτήρας τους, σύμφωνα με το οποίο τα μέτρα αυτά αποσκοπούν στην πρόληψη διατήρησης της δημόσιας τάξης. Από την άλλη, όταν διαταραχθεί η δημόσια τάξη η αστυνομική δράση έχει κατασταλακτικό χαρακτήρα με την έννοια της καταστολής για την αποκατάσταση της δημόσιας τάξης. Η προληπτική δράση συνδέεται με τη διοικητική αστυνομία και η κατασταλακτική δράση με τη δικαστική αστυνομία. Υποστηρίζεται ότι η προληπτική αστυνομική δράση δεν πρέπει να έχει κατασταλακτικό χαρακτήρα. Όμως, είναι αληθές ότι επειδή η δημόσια τάξη αποτελεί κοινό σημείο της προληπτικής και κατασταλακτικής δράσης, οι δράσεις αυτές τέμνονται σε μεγάλο βαθμό. Η καταστολή προλαμβάνει τη μελλοντική διατάραξη της δημόσιας τάξης και η πρόληψη ενυπάρχει, όσο και αν φαίνεται οξύμωρο μέσα στην καταστολή, επειδή η δεύτερη αποτελεί αιτία της πρώτης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αντλούνται από τη νομοθεσία, όπως η βεβαίωση παραβάσεων καταστημάτων και μπαρ, επειδή δεν τηρούνται οι κανόνες κοινής ησυχίας αποσκοπώντας στη διατήρηση της δημόσιας τάξης ή ακόμα η βεβαίωση παραβάσεων Κ.Ο.Κ. από την αστυνομία στοχεύει στην αποτροπή των παραβάσεων. Τα διοικητικά μέτρα της αστυνομίας έχουν εν μέρει ένα κατασταλακτικό χαρακτήρα. Το ΕΔΔΑ σε απόφαση του (ΕΔΔΑ, 23.09.1998, *Malige κατά Γαλλίας*),⁶³ ελαβε θέση για τα διοικητικά μέτρα των πόντων σε περίπτωση τροχονομικής παράβασης, όπου αφαιρείται η άδεια ικανότητας οδήγησης από τη συμπλήρωση ορισμένου βαθμού τους. Τα αστυνομικά μέτρα στην περίπτωση αυτή αναλαμβάνουν ένα χαρακτήρα προληπτικό υπογραμμίζοντας επίσης, και έναν αποτρεπτικό και τιμωρητικό ρόλο που χαρακτηρίζεται ως επιπρόσθετη ποινή. Ακόμα και αν η βούληση του νομοθέτη αναφέρεται στην αποσύνδεση των κυρώσεων αυτών από τις ποινές που επιβάλλουν οι δικαστές τα αστυνομικά μέτρα δεν μεταβάλλουν την ποινική φύση τους.

γ.δ. Συμπεράσματα

Η συστημική θεωρία προσφέρεται για να καταδείξει την πολλαπλότητα και την πολυμορφία των αστυνομικών πράξεων. Οι αστυνομικές πράξεις μόνο μέσα σε σύνολα επιμέρους διαδικασιών μπορούν να ομαδοποιηθούν, ώστε να κατανοηθούν. Έπειτα, η νομική θεωρία θα ταξινομήσει τα σύνολα των διαδικασιών υπό έναν ορισμένο τύπο. Πάντως, το οποιοδήποτε κριτήριο ταξινόμησης των αστυνομικών πράξεων λαμβάνει υπόψη του τα πορίσματα της συστημικής θεωρίας για να μη χαθεί στο απέραντο δάσος της αστυνομικής δράσης.

Η αστυνομική δράση είναι πολύπλευρη, πολυδιάστατη και προσλαμβάνει διαφορετικές μορφές. Για αυτό μόνο η συστημική θεωρία επιτρέπει μία συστηματική προσέγγιση της αστυνομικής δράσης. Η δυσκολία προσδιορισμού ενός κριτηρίου για τη διάκριση των αστυνομικών ενεργειών από τις υπόλοιπες πράξεις της διοίκησης καθιστούσε επιβεβλημένη την ενδεικτική παράθεση της διδασκαλίας των ανωτέρω τριών θεωρητικών του Αστυνομικού Δικαίου. Η αναζήτηση των κοινών σημείων θα προσφέρει αναμφίβολα στον ερευνητή χρήσιμα συμπεράσματα. Πρώτον και οι τρεις γάλλοι θεωρητικοί αντιλαμβάνονται την αστυνομική δράση ως νομική έννοια και εφαρμόζουν τις μεθόδους ερμηνείας της επιστήμης του (δημοσίου) δικαίου για να διακριβώσουν το νόημα της. Εν συνεχεία, με το επιχείρημα *argumentum ad absurdum* καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η μόνη ασφαλής ερμηνεία της έννοιας της αστυνομικής δράσης είναι δια της τελολογικής μεθόδου, διότι σε όλες τις αστυνομικές ενέργειες εντοπίζεται σταθερά ένας κοινός σκοπός, η διατήρηση της δημόσιας τάξης. Η αναζήτηση και ο προσδιορισμός του σκοπού αυτού είναι το μόνο ασφαλές κριτήριο για τον προσδιορισμό μίας πράξης ως αστυνομικής.

Εδώ ο επιστήμονας έρχεται αντιμέτωπος με τη δυσκολία προσδιορισμού της νομικής έννοιας της δημόσιας τάξης. Η δημόσια τάξη είναι μεν μία αόριστη έννοια, αλλά αν γίνει προσπάθεια, ώστε να διακριβωθεί το περιεχόμενο της, τότε είναι δυνατόν όχι μόνο να διακριθούν οι αστυνομικές ενέργειες από τις υπόλοιπες διοικητικές πράξεις, δια του υπαγωγικού συλλογισμού, αλλά και σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά στοιχεία που συνθέτουν το νόημα της δημόσιας τάξης ταξινομούνται τα ίδια τα αστυνομικά μέτρα. Σε αυτήν ακριβώς την εργασία αφιερώνεται ένα μεγάλο μέρος της

Γ. Οι πράξεις της διοικητικής αστυνομίας ορίζονται από το καθεστώς τους. Το τελευταίο κριτήριο διάκρισης των αστυνομικών μέτρων από τις λοιπές διοικητικές πράξεις είναι το καθεστώς που διέπει τα κείμενα των αστυνομικών νόμων. Οι αστυνομικοί νόμοι διατυπώνουν έναν αριθμό περιορισμών που χαρακτηρίζουν την διατύπωση των πράξεων τους. Αυτοί οι περιορισμοί αναφέρονται μόνο στη διοικητική αστυνομική δράση. Οι αρχές αυτές είναι γνωστές από τις ευμενείς διοικητικές πράξεις και εφαρμόζονται και στις δυσμενείς πράξεις. Δυστυχώς δεν είναι συστηματοποιημένες σε ένα ενιαίο κείμενο. Οι αρχές αναφέρονται στην υποχρέωση ανακοίνωσης και προειδοποίησης των αστυνομικών πριν την εκδήλωση του αστυνομικού μέτρου, όπως στην περίπτωση διάλυσης μίας δημόσιας συνάθροισης ένοπλων πολιτών στην ύπαιθρο για λόγους δημόσιας συνάθροισης, όπου απαιτείται η προηγούμενη προειδοποίηση τους. Η τήρηση της αρχής της προηγούμενης ακρόασης με την πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου αναφέρεται ενδεικτικά. Τέλος, οι νόμοι που ορίζουν τη διαδικασία ανάπτυξης των αστυνομικών μέτρων, το πώς αυτά δηλαδή αναπτύσσονται, εξελίσσονται και τερματίζονται, αν και δεν είναι διατυπωμένα συνήθως συστηματικά και δεν έχουν ιδιαίτερη δομή. Αυτές οι διαδικασίες έχουν συνήθως περιορισμούς που μπορούν να διατυπώνονται για λόγους δημόσιας εθνικής ασφάλειας και δημόσιας τάξης.

μελέτης αυτής, το οποίο αποτελεί τη βάση για την περαιτέρω ανάλυση των αστυνομικών πράξεων. Παρόλα αυτά, οι ανωτέρω θεωρητικές προτάσεις των τριών δασκάλων που παρουσιάστηκαν δεν προβαίνουν σε μία συστηματική κατηγοριοποίηση και επιμέρους ταξινόμηση των αστυνομικών πράξεων. Αυτή η δυσκολία ανακύπτει λόγω της εμπειρικής προσέγγισης της δημόσιας τάξης. Οι αναρίθμητες περιπτώσεις της κοινωνικής ζωής είναι δύσκολο να περιβληθούν κοινούς «τύπους», δηλαδή νομικές μορφές. Οι διακρίσεις του J. Castagné είναι μία πρώτη προσπάθεια. Όμως, αυτό δεν αρκεί. Απαιτείται μία εννοιοκρατική θεώρηση της πραγματικότητας που θα χρησιμοποιεί δεοντολογικές προτάσεις για τα είδη των αστυνομικών πράξεων, χωρίς να λησμονά και την οντολογική πλευρά των πράξεων αυτών. Αυτή η ταξινόμηση επιχειρείται παρακάτω, μέσα στο προαναφερθέν πλαίσιο διδασκαλίας των κατηγοριών των αστυνομικών πράξεων, αξιοποιώντας τη σκέψη της γερμανικής θεωρίας του Αστυνομικού Δικαίου. Στην επιχείρηση ταξινόμησης των αστυνομικών πράξεων ελλοχεύει ο κίνδυνος της ακραίας φορμαλιστικής προσέγγισης τους. Ειδικότερα, για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αυτό εξ' αρχής είναι αναγκαίο να αναφερθεί η αρχική διάκριση των αστυνομικών πράξεων σε διοικητικές πράξεις και υλικές ενέργειες, επειδή ως νομικές πράξεις ανήκουν στον κόσμο του δέοντος.

4. Νομικά μέσα αστυνομικής δράσης

Πέρα από τις υλικές κατηγορίες των αστυνομικών διοικητικών πράξεων υπάρχει και ένα πλήθος δεοντολογικών αστυνομικών πράξεων. Επί παραδείγματι, ατομικές διοικητικές πράξεις αστυνομικού περιεχομένου με τη μορφή αδειών, διαταγών ή κυρώσεων, αλλά και κανονιστικές διοικητικές αστυνομικές πράξεις, όπως διατάγματα, αστυνομικές διατάξεις και κανονιστικές διαταγές. Όλες αυτές οι αστυνομικές ενέργειες προσδιορίζουν τις νομικές αστυνομικές διοικητικές πράξεις, οι οποίες αναλύονται και ταξινομούνται παρακάτω.

α. Κανονιστικού χαρακτήρα αστυνομικές πράξεις

α.α. Αστυνομικές πράξεις κανονιστικού περιεχομένου

Οι κανονιστικές πράξεις της αστυνομίας (*Les actes réglementaires de police*) είναι τα κατεξοχήν μέτρα της αστυνομίας, καθότι επιτρέπουν στις αστυνομικές αρχές να καθορίζουν εκ των προτέρων με γενικές, απρόσωπες και δεσμευτικές διατάξεις περιοριστικού ή απαγορευτικού χαρακτήρα τα όρια των ελευθεριών των ατόμων που επιβάλλονται για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.⁶⁴ Η νομιμότητα επιβολής των αστυνομικών κανονιστικών πράξεων εξαρτάται από την αναγκαιότητα τους, ως επιμέρους εκδήλωσή της αρχής της αναλογικότητας που διέπει κάθε αστυνομικό μέτρο.⁶⁵ Γενικές και απόλυτες αστυνομικές απαγορεύσεις μπορούν να επιβάλλονται και δεν είναι απαραίτητα παράνομες, αν δικαιολογούνται από ένα κίνδυνο διαταραχής της δημόσιας τάξης τέτοιας σοβαρότητας που ένα ηπιότερο μέτρο απαγόρευσης δύσκολά θα ήταν σε θέση να ανταποκριθεί σε αυτόν. Στο σημείο αυτό

⁶⁴Βλ. C.-E. Minet, *Droit de la police administrative*, 2007, σ. 160.

⁶⁵Βλ. Α. Ράικος, *Συναγματολόγιο Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα*, σ. 164, Γ. Κατρούγκαλος, *Ερμηνεία του άρθρου 5§3 του Σ. σε Γ. Κασιμάτης/Κ. Μαυριάς, Ερμηνεία του Συντάγματος*, τ.Α' 2003, σ. 34 και C.-E. Minet., *Droit de la police administrative*, ο.π., σ. 161.

μνημονεύεται η θέση του *Jean Castagné*, ο οποίος τονίζει ότι όταν σε μία χώρα συνυπάρχουν οι ατομικές ελευθερίες και η δημόσια τάξη στην αστυνομική δράση, οι απόλυτες απαγορεύσεις είναι συνεπές να παραμείνουν μία διαδικασία εξαιρετική.⁶⁶ Συνεπώς, νόμιμες κανονιστικές πράξεις της αστυνομίας είναι μόνο αυτές που είναι απολύτως αναγκαίες και μπορούν να αποτελούν οριοθετήσεις των ελευθεριών των πολιτών για την διατήρηση της δημόσιας τάξης. Βέβαια, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η κανονιστική αρμοδιότητα των αστυνομικών αρχών εκδηλώνεται συνήθως σε ένα υπερκείμενο επίπεδο. Η αστυνομία ασκεί τη δράση της με ατομικές διοικητικές πράξεις και με υλικές ενέργειες. Κάθε τέτοια δράση στηρίζεται στο νόμο, ο οποίος συνήθως έχει τον τύπο κανονιστικής πράξης. Η κανονιστική πράξη εκτός ότι εξειδικεύει τον τυπικό νόμο, λειτουργώντας ως ουσιαστικός νόμος, είτε με κυρίους και αυτοτελείς κανόνες δικαίου, είτε με δευτερογενείς και εξαρτημένους, συγκεκριμενοποιείται σε ένα υποκείμενο επίπεδο με ατομικές διοικητικές πράξεις και εκδηλώνεται με υλικές ενέργειες.

Πως προστατεύεται το άτομο από τις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης; Η προστασία του ατόμου από τις κανονιστικού χαρακτήρα αστυνομικές πράξεις επιτυγχάνεται δια του δικαστικού ελέγχου, όπως ο έλεγχος των κανόνων έκδοσης των κανονιστικών πράξεων της αστυνομίας με αίτηση ακύρωσης. Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος είναι πολιτικός έλεγχος και σπανίως η εκάστοτε συμπολίτευση τροποποιεί κανονιστική πράξη Υπουργού. Ο διοικητικός έλεγχος ασκείται υπό προϋποθέσεις στις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης και με περιορισμένα μέσα έναντι των ατομικών εκτελεστών διοικητικών πράξεων.

Πολλά είναι τα παραδείγματα έκδοσης κανονιστικών πράξεων της Διοίκησης που ασκεί αστυνομικά καθήκοντα δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η απαγόρευση δημόσιας συνάθροισης στην ύπαιθρο για λόγους δημόσιας ασφάλειας γίνεται με απόφαση της αρχής (άρθρα 11§2 και 25 του Συντάγματος και άρθρα 129-132 Π.Δ.141/91).⁶⁷ Επίσης, η απαγόρευση θαλάσσιας κυκλοφορίας ή η απαγόρευση αγκυροβολίας πλοίων και θαλασσιών μέσων αναψυχής σε συγκεκριμένα στίγματα με απόφαση της λιμενικής αστυνομίας εκδηλώνεται (άρθρο 141 Κ.Δ.Ν.Δ.) για τη διασφάλιση της σωματικής ακεραιότητας των λουομένων, την πρόληψη και αποφυγή ατυχημάτων, την ασφαλή ναυσιπλοΐα, την προστασία του θαλασσιού περιβάλλοντος και την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας στη θαλάσσια περιοχή.⁶⁸ Η απόφαση απαγόρευσης της κυκλοφορίας πεζών και τροχοφόρων κάθε είδους στο περιαστικό Δάσος (Σειχ-Σου) του Αντιπεριφερειάρχη λόγω του υψηλού κινδύνου πυρκαγιάς, ενεργείται κατόπιν εισήγησης της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας.⁶⁹

⁶⁶Βλ. *J. Castagne*, *Les controle des actes police administrative*, 1964, σ. 47.

⁶⁷Αναλυτικά, βλ. *Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος*, *Το Σύνταγμα της Ελλάδος*, Ερμηνεία Ιστορία Συγκριτικό Δίκαιο, 1955, σ. 219-235 και *Α. Τσιφτσόγλου*, σε *Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης*, *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ο.π., σ. 255-267.

⁶⁸Βλ. ΣτΕ 611/2018.

⁶⁹Βλ. σχετικά τις διατάξεις των άρθρων 25 και 36 του Ν. 998/1979 (ΦΕΚ 289/Α) «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας», Π.Δ. 575/1980 (ΦΕΚ 157/Α), «Περί κηρύξεως ιδιαίτερως ευαίσθητων εις πυρκαγιάς περιοχών δασών και δασικών εκτάσεων ως επικινδύνων.

α.β. Τύπος κανονιστικού περιεχομένου αστυνομικών πράξεων

Διάφορα γεγονότα της κοινωνικής ζωής χρήζουν νομικής ρύθμισης. Η Βουλή ως κανονικό νομοθετικό όργανο εκ των πραγμάτων είναι αδύνατο να νομοθετεί για κάθε επιμέρους θέμα. Αυτή την αρμοδιότητα ανέλαβε σταδιακά η εκτελεστική λειτουργία υπό αυστηρές και συγκριμένες νομικές προϋποθέσεις στο πλαίσιο της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών. Η δυνατότητα των οργάνων της εκτελεστικής λειτουργίας να θεσπίζουν κανόνες δικαίου προσδιορίζει την κανονιστική αρμοδιότητα τους. Η αρμοδιότητα αυτή παρέχεται είτε απευθείας από το ίδιο το Σύνταγμα, είτε κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης τυπικού νόμου. Με κριτήριο το περιεχόμενο τους οι κανονιστικές πράξεις της αστυνομίας, αποκτούν αφενός κατ' ουσίαν νομοθετικό περιεχόμενο, αφού δημιουργούν νέα δικαιώματα και νέες υποχρεώσεις, αφετέρου έχουν διοικητικό περιεχόμενο αναφερόμενες απλώς σε οργανωτικά ζητήματα του Κράτους. Οι διοικητικού περιεχομένου κανονιστικές πράξεις εκδίδονται χωρίς νομοθετική εξουσιοδότηση και δεν θέτουν κανόνες δικαίου, αφορούν θέματα διορισμών, προαγωγών, αδειών και λοιπών θεμάτων εσωτερικής λειτουργίας των υπηρεσιών.⁷⁰

α.β.1. Κανονιστικές πράξεις με περιεχόμενο κατ' ουσίαν νομοθετικό

Η διάταξη του άρθρου 43§1 του Συντάγματος παρέχει απευθείας στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας εξουσιοδότηση για την εφαρμογή των νόμων. Οι αστυνομικές κανονιστικές πράξεις περιέχουν λεπτομερειακές και διαδικαστικές διατάξεις των νόμων που καλούνται να εφαρμόσουν οι αστυνομικές αρχές.⁷¹ Στην αστυνομία και τις υπόλοιπες διοικητικές αρχές που ασκούν αστυνομικές αρμοδιότητες, όπως τις λιμενικές και τις πυροσβεστικές αρχές δεν λείπουν τα αναγκαία για την εκτέλεση νόμων διατάγματα. Ως υπογραμμίζεται στη θεωρία τα διατάγματα με αστυνομικές αρμοδιότητες πέρα από τα τυπικά στοιχεία εγκυρότητας δεν επιτρέπεται να προσθέτουν νέες προϋποθέσεις για τη γένεση ενός δικαιώματος, ούτε να επεκτείνουν ή να περιορίζουν τον κύκλο των προσώπων ή των πραγμάτων ή των σχέσεων που προσδιορίζονται από το νόμο.⁷²

Τα ανωτέρω εκτελεστικά διατάγματα των νόμων δεν πρέπει να συγχέονται με τους εκτελεστικούς νόμους του Συντάγματος. Η τελευταία περίπτωση μελετάται κυρίως από το Συνταγματικό Δίκαιο. Το Σύνταγμα έχει αφαιρετικό, συνοπτικό και περιεκτικό περιεχόμενο. Δεν είναι δυνατόν να ρυθμιστούν από το Σύνταγμα λεπτομερώς όλα τα θέματα. Προς το σκοπό αυτό παρέχεται στο νομοθέτη η δυνατότητα να συγκεκριμενοποιήσει πολλές από τις επιμέρους συνταγματικές διατάξεις.⁷³ Στην παρούσα εργασία ενδιαφέρει κυρίως ότι τα διατάγματα αυτά χαρακτηρίζονται εκτελεστικοί νόμοι κατά το ότι εξειδικεύουν συνταγματικές ρυθμίσεις που αφορούν ατομικά δικαιώματα.⁷⁴ Μία τέτοια περίπτωση προβλέπεται στο τελευταίο εδάφιο του άρθρου 11 του Συντάγματος για τον περιορισμό του δικαιώματος της

⁷⁰Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 131 και επ.

⁷¹Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 136-138.

⁷²Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 136.

⁷³Βλ. Π. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 82-83.

⁷⁴Βλ. Κ. Μαυριάς, Συνταγματικό Δίκαιο, 2014, σ. 261-263.

συνάθροισης⁷⁵ με την εκχώρηση αρμοδιότητας στην αστυνομία για τη διάλυση της συνάθροισης.

Ο δεύτερος τρόπος με τον οποίο παρέχεται κανονιστική αρμοδιότητα στις διοικητικές αρχές και επομένως και στις αστυνομικές είναι κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης. Πρόκειται για ανάθεση αρμοδιότητας με κανονιστικές πράξεις που περιέχουν πρωτεύοντες και απρόσωπους κανόνες δικαίου.⁷⁶ Ο τύπος που χρησιμοποιείται από τη διοίκηση με τον οποίο προσδιορίζονται οι αρμοδιότητες και τα καθήκοντα τους είναι τα κανονιστικά διατάγματα κατ' άρθρο 43§§2,4 του Συντάγματος, δηλαδή κανονιστικά διατάγματα κατόπιν εξουσιοδότησης νόμου.⁷⁷ Ειδικότερα, ως προς το περιεχόμενο της η νομοθετική εξουσιοδότηση χαρακτηρίζεται από το Σύνταγμα στο άρθρο 43§2 ως ειδική και στο άρθρο 43§4 ως γενική. Η ειδική νομοθετική εξουσιοδότηση είναι ορισμένη, δηλαδή καθορίζει συγκεκριμένα το θέμα που πρόκειται να ρυθμιστεί.⁷⁸ Στο εδάφιο α' του άρθρου 43§2 του Συντάγματος, η νομοθετική εξουσιοδότηση παρέχεται στον Αρχηγό του Κράτους. Τα εν λόγω Προεδρικά Διατάγματα δεν παύουν να αποτελούν μία από τις πλουσιότερες πηγές του Αστυνομικού Δικαίου, αφού περιέχουν κανόνες δικαίου που επιβάλλουν νέες υποχρεώσεις και απονέμουν νέα δικαιώματα.⁷⁹ Τέλος, οι κανονιστικές πράξεις της διοικήσεως με τη μορφή Προεδρικού Διατάγματος δημοσιεύονται κατ' αρχάς στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, ως επιτάσσει το άρθρο 35§1 του Συντάγματος.⁸⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα ειδικής νομοθετικής εξουσιοδότησης περιλαμβάνεται στο άρθρο 11 του Ν.1481/84. Σύμφωνα με την ειδική νομοθετική εξουσιοδότηση ρυθμίζονται πολλά επιμέρους θέματα που αφορούν τη λειτουργία της Ελληνικής Αστυνομίας. Το Π.Δ.141/91 καθορίζει τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των οργάνων της Ελληνικής Αστυνομίας και το Π.Δ.100/03 αναφέρεται στον κανονισμό των μεταθέσεων των αστυνομικών. Τα δύο αυτά Διατάγματα περιέχουν ενδεικτικά δύο θέματα λειτουργίας του αστυνομικού σώματος. Ένα άλλο παράδειγμα από τον χώρο του Λιμενικού Σώματος είναι το Προεδρικό Διάταγμα για την απαγόρευση απόπλου πλοίου, λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών που εκδίδεται από τον αρμόδιο υπουργό Ναυτιλίας, ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου Εμπορικού Ναυτικού κατόπιν εξουσιοδότησης που περιέχεται στον Κώδικα Δημοσίου Ναυτικού Δικαίου (άρθρο 42§2).⁸¹

Κανονιστικές πράξεις κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης κατ' άρθρον 43 § 2 εδάφιο β' με αυτοτελείς κανόνες δικαίου θεσπίζουν και οι αστυνομικές αρχές, ή γενικότερα οι διοικητικές αρχές που ρυθμίζουν θέματα αστυνομικού ενδιαφέροντος υπό διαφορετικό τύπο. Εδώ το περιεχόμενο της κανονιστικής πράξης δεν είναι μόνο ορισμένο, αλλά ρυθμίζει ένα ειδικότερο

⁷⁵Βλ. ενδεικτικά, Α. Τσιφτσόγλου, σε Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, ο.π., σ. 261.

⁷⁶Βλ. ενδεικτικά ΣτΕ 1122/2008 και Ε. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 48.

⁷⁷Βλ. ΣτΕ 3724/2000, 3946/2002, 2116/2009 και άρθρο 12 §1 του Ν.1481/84.

⁷⁸Βλ. ΣτΕ 656/2016 και Ε. Σπηλιωτόπουλος, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 49.

⁷⁹Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ό.π., σ. 136-139.

⁸⁰Βλ. άρθρο 12 Ν.1481/84 και Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ό.π., σ. 170-174.

⁸¹Βλ. Τ. Κοροντζής, Ο θεσμικός ρόλος του λιμενικού σώματος, 2011, σ. 171-175, Δ. Μυλωνόπουλος, Η απαγόρευση απόπλου των πλοίων, 1992, σ. 43-47.

θέμα ή θέματα τοπικού ενδιαφέροντος ή έχει χαρακτήρα τεχνικό ή λεπτομερειακό.⁸² Σύμφωνα με το άρθρο 42§1 εδάφιο α' του Συντάγματος και ιδίως με το άρθρο 18 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας οι λοιπές κανονιστικές πράξεις ατομικού ή συλλογικού οργάνου εν προκειμένω των αρχών ασφαλείας και τάξης δημοσιεύονται στο Φύλλο Εφημερίδας της Κυβερνήσεως. Αυτός ο τρόπος δημοσίευσης γίνεται με την επιφύλαξη των περιπτώσεων για τις οποίες δεν προβλέπεται από την κείμενη νομοθεσία, άλλος ειδικότερος τρόπος γνωστοποίησης τους.⁸³ Μία περίπτωση θέματος τοπικού ενδιαφέροντος αστυνομικού χαρακτήρα αποτελεί ο «Δακτύλιος» στο Κέντρο της Αθήνας που θεσπίστηκε με υπουργική απόφαση για τη λήψη μέτρων απαγόρευσης κυκλοφορίας οχημάτων στο κέντρο της Αθήνας, κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 52 του Ν.2696/99 «Κύρωση του Κ.Ο.Κ».⁸⁴

α.β.2. Αστυνομικές διατάξεις

Οι αστυνομικές διατάξεις είναι «*Το σπουδαιότατο παράδειγμα νομοθετικών κατ' ουσίαν πράξεων, εκδιδόμενων δυνάμει νομοθετικής εξουσιοδότησεως*», όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Νικόλαος Σαρίπολος. Οι αστυνομικές διατάξεις χαρακτηρίζονται χωρίς αμφιβολία ως ουσιαστικοί νόμοι, αφού περιορίζουν την ελευθερία των πολιτών, επιβάλλοντας υποχρεώσεις.⁸⁵ Αυτή η αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα της αστυνομικής δράσης, όπως ονομάζεται στο γαλλικό αστυνομικό δίκαιο⁸⁶ είναι πολύ παλαιά και στη χώρα μας.⁸⁷ Στην ελληνική έννομη τάξη η κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης δεν είναι βέβαια πρωτογενής, όπως στη γαλλική έννομη τάξη⁸⁸, αλλά εκδηλώνεται πάντοτε κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης. Η κανονιστική αρμοδιότητα της αστυνομίας απορρέει από την αρχή της νομιμότητας. Εκδήλωση της αρχής αυτής είναι η ουσιαστική νομιμότητα (*legitimitas*), ως νομικό θεμέλιο εκπλήρωσης του δημοσίου συμφέροντος *in concreto* και συγκεκριμένα της ανάγκης για ορθολογική και συνεχή λειτουργία των

⁸²Βλ. *Ε. Μπέσιλα Βήκα*, Η κρίση του Συμβουλίου της Επικρατείας κατά τον χαρακτηρισμό υποθέσεων ως γενικών, Τιμ.Τόμ. ΣΤΕ 75 Χρόνια, 2004, σ. 777, *Ε. Σπηλιωτόπουλος*, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ό.π., σ. 50.

⁸³Βλ. Ν. 3469/06, ο οποίος κατήργησε το άρθρο 2§1 Ν.301/76 (ΦΕΚ 91/Α'/20-04-1976), καθότι ο οριζόμενος τρόπος δημοσίευσης δεν ήταν ο προσήκων, ώστε να εκπληρωθεί η *ratio* του νόμου και οι απαιτήσεις του Συντάγματος (ΣΤΕ 686/09). Αναλυτικότερα, *Χ. Μουκίου*, Η κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης υπό το πρίσμα των νεότερων νομολογιακών εξελίξεων, 2009, σ. 238-247 και ιδίως υποσ. 441-447 με περαιτέρω εκτενείς παραπομπές στη γερμανική και εγχώρια νομολογία.

⁸⁴Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Εγχειρίδιο διοικητικού δικαίου, εισαγωγή θεμελιώδεις έννοιες, ό.π., σ. 150.

⁸⁵Βλ. *Ν. Σαρίπολος*, Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα των ξένων Κρατών, τ. Β', 1923, ανατύπωση 1987, σ. 313-315.

⁸⁶Βλ. *Π. Παυλόπουλος*, Η δημόσια υπηρεσία μία ενδοσκόπηση του δημοσίου δικαίου, 2017, σ. 115, ο οποίος επισημαίνει ότι η αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα του Υπουργού, αλλά και κάθε επικεφαλής δημόσιας υπηρεσίας αναγνωρίζεται εδώ και ένα αιώνα περίπου από γαλλικό Συμβούλιο Επικρατείας με την απόφαση CE 7.2.1936 *jamart* μέχρι σήμερα CE. 12.12.2012, *Syndicat des medecins inspecteurs de la santé publique, Minet C.*, Droit de la police administrative, ό.π., σ. 28-30.

⁸⁷Βλ. *Ν. Μπουρόπουλος*, άρθρο σε Λεξικόν Νομικής Διοικήσεως Αστυνομίας, τ' Γ, σ. 50.

⁸⁸Για την ιστορία της κανονιστικής αρμοδιότητας στη Γαλλία, βλ. *Μ. Verpeaux*, La naissance du pouvoir réglementaire, 1789-1799, 1992, *passim*.

αστυνομικών υπηρεσιών για την διατήρηση της δημόσιας τάξης. Ο *É. Picard* υπενθυμίζει τη ρήση του *J.C. Duence* περί της αυτόνομης κανονιστικής αρμοδιότητας της αστυνομίας, ως «*δογματικό σκάνδαλο*» για την αρχή της νομιμότητας. Μάλιστα, ο *É. Picard* μνημονεύει τον *P.H. Teitgen*, ο οποίος υπογραμμίζει ότι η αστυνομία ορίζει όλες τις νομοθετικές και κανονιστικές προϋποθέσεις που προορίζονται να διατηρήσουν μια συγκεκριμένη τάξη στην πόλη. Πραγματικά, κατά τον Καθηγητή *P.H. Teitgen* η αστυνομία από τη φύση και από τη λειτουργία της αποτελεί μέρος της φυσικής δύναμης της εκτελεστικής εξουσίας και ασκεί εκ του νόμου την εξουσία της.⁸⁹

Η κανονιστική αρμοδιότητα της αστυνομίας είναι η εξουσία που κατέχει η εκτελεστική εξουσία και προβλέπει μόνη της, χωρίς τη συνδρομή της νομοθετικής αντιπροσωπείας τα μέτρα που είναι αναγκαία για τη διατήρηση της καλής τάξης, της υγείας και της ασφάλειας.⁹⁰ Ωστόσο γίνεται δεκτό ότι μία πραγματική κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί ιδιαίτερα επιζήμια για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια και για αυτό σε εξαιρετικές περιπτώσεις επιτρέπεται να θεσπίζονται εξαιρέσεις στους κανόνες.⁹¹ Θα επιχειρηθεί μία συνοπτική αναφορά στις αστυνομικές διατάξεις των τριών Σωμάτων Ασφαλείας της Χώρας, καθώς παρόμοιες διατάξεις εκδίδει ένας μεγάλος αριθμός διοικητικών υπηρεσιών που ασκεί αρμοδιότητες δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Αυτές ονομάζονται δασικές, αγορανομικές, τελωνειακές, πυροσβεστικές διατάξεις. Γνωστότερη στο ευρύ κοινό είναι ίσως η αστυνομική διάταξη που καθορίζει τις ώρες για την τήρηση της μεσημεριανής και νυχτερινής ησυχίας.⁹² Η ισχύουσα κανονιστική εξουσιοδότηση χορηγεί στον Αρχηγό της Ελληνικής Αστυνομίας την αρμοδιότητα έκδοσης αστυνομικών διατάξεων και έχει ισχύ σε όλη τη χώρα. Οι Διευθυντές των Διευθύνσεων Αστυνομίας των περιφερειακών ενοτήτων εκδίδουν αστυνομικές διατάξεις με τοπική ισχύ και περιλαμβάνουν μέτρα για την πρόληψη του εγκλήματος, την προστασία των ανηλίκων, μέτρα τουριστικού ενδιαφέροντος κ.α., κατ' εφαρμογή του οργανικού νόμου της Ελληνικής Αστυνομίας.⁹³

Επίσης, η Λιμενική Αρχή εκδίδει αστυνομικές διατάξεις υπό τον τύπο των γενικών και ειδικών κανονισμών λιμένων κατ' εξουσιοδότηση του Κώδικα Δημόσιου Ναυτικού Δικαίου για την άσκηση των αρμοδιοτήτων Διοικητικής Αστυνομίας των Λιμενικών Αρχών.⁹⁴ Ο γενικός κανονισμός λιμένος ρυθμίζει κοινά για όλες τις Λιμενικές Αρχές θέματα και εκδίδεται από τον Αρχηγό Λιμενικού Σώματος. Εγκρίνεται από τον Υπουργό, δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως και ισχύει στις περιοχές ευθύνης όλων των Λιμενικών Αρχών της Χώρας.⁹⁵ Ο ειδικός κανονισμός λιμένος αφορά θέματα σχετικά με τις ιδιομορφίες του κάθε λιμένα που δεν ρυθμίζονται από το γενικό κανονισμό λιμένα. Εκδίδεται από τις οικείες Λιμενικές Αρχές. Μετά από γνώμη του Περιφερειάρχη, εγκρίνεται από τον αρμόδιο Υπουργό και δημοσιεύεται

⁸⁹Βλ. *E. Picard*, *La notion de police administrative*, I, 1984 σ. 198.

⁹⁰Βλ. *P.H. Teitgen*, *La police municipale*, ο.π., 1934, σ. 1-3.

⁹¹Βλ. *A. Delblond*, *La Police Administrative*, ο.π., σ. 73.

⁹²Βλ. Αστυνομική Διάταξη 3/96 «*Μέτρα για τη τήρηση της κοινής ησυχίας*» που εκδόθηκε βάσει του άρθρου 12§3 εδάφια β' και στ' του Ν.1481/84.

⁹³Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 346.

⁹⁴Βλ. άρθρο 156 Κ.Δ.Ν.Δ.

⁹⁵Π.χ. Έγκριση του Γενικού Κανονισμού Λιμένα με αριθ. 20 «*Ταχύπλοα (ταχυκίνητα) σκάφη και λοιπά θαλάσσια μέσα αναψυχής*».

στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.⁹⁶ Ο ειδικός κανονισμός λιμένος ισχύει μόνο στην περιοχή ευθύνης της Λιμενικής Αρχής, που τον εκδίδει. Κατ' εξαίρεση, για τον ειδικό κανονισμό λιμένα, που εκδίδεται από το Κεντρικό Λιμεναρχείο Πειραιά, δεν απαιτείται γνώμη του Περιφερειάρχη.

Τέλος, όμοια με τα παραπάνω Σώματα Ασφαλείας, το Πυροσβεστικό Σώμα θεσπίζει Πυροσβεστικές Διατάξεις.⁹⁷ Με απόφαση του Αρχηγού του Πυροσβεστικού Σώματος εκδίδονται πυροσβεστικές διατάξεις. Με αυτές νομοθετούνται: α) προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα και μέσα παθητικής και ενεργητικής πυροπροστασίας για την πρόληψη και καταστολή των πυρκαγιών στις αγροτικές εκτάσεις και στις επιχειρήσεις και εγκαταστάσεις κάθε δραστηριότητας β) κατασταλτικά μέτρα στα δάση και στις δασικές εκτάσεις. Οι πυροσβεστικές διατάξεις εγκρίνονται από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης και δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Οι παραβάτες των πυροσβεστικών διατάξεων διώκονται και τιμωρούνται ποινικά. Ο έλεγχος για την εφαρμογή των πυροσβεστικών διατάξεων, των κανονισμών πυροπροστασίας και γενικά της νομοθεσίας πυρασφάλειας ανήκει στα πυροσβεστικά όργανα.

Η δημοσίευση των κανονιστικών πράξεων της διοίκησης ως νομική έννοια, ακολουθεί τους κανόνες του δημοσίου δικαίου. Εντούτοις, πολλές φορές στο Αστυνομικό Δίκαιο συναντώνται ορισμένες ρυθμίσεις που επιβάλλονται από το νόμο. Αυτές οι ρυθμίσεις λόγω του άμεσου και επιτακτικού χαρακτήρα, αλλά και της φύσης του ρυθμιζόμενου αντικειμένου απαιτούν μία διαφορετική αντιμετώπιση. Ειδικότερα, οι αστυνομικές διατάξεις δημοσιεύονται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Όμως, εξαιτίας του τοπικού χαρακτήρα ή του ειδικότερου περιεχομένου τους ορίζεται συχνά άλλος τρόπος δημοσίευσής τους. Ένα παράδειγμα αναφέρεται στις δασικές αστυνομικές διατάξεις (ΔΑΔ) του άρθρου 66§4 του Δασικού Κώδικα (Ν.Δ86/69). Οι ΔΑΔ χαρακτηρίζονται ως κανονιστικές διατάξεις.⁹⁸ Εδώ προβλέπεται η δημοσίευση των (ΔΑΔ) διά τοιχοκολλησεως στο δημοτικό κατάστημα του οικείου ΟΤΑ και η υποχρέωση ευρύτερης δημοσιότητάς τους με μέριμνα του αρμοδίου Δασάρχη (ή του Δ/ντη Δασών, εάν στο νομό δεν υφίσταται Δασαρχείο), είτε διά του Τύπου, είτε δι' άλλου πρόσφορου μέσου.⁹⁹ Έτσι, το Συμβούλιο της Επικρατείας προέτρεψε τη Διοίκηση να τοιχοκολλεί τις δασικές αστυνομικές διατάξεις με απαγόρευση θήρας για ορισμένο χρονικό διάστημα στην Αστυνομική Διεύθυνση του Νόμου και στα κατά τόπους αστυνομικά τμήματα, στα Δημαρχεία και τα Δημοτικά καταστήματα του Νομού, τους κυνηγητικούς συλλόγους.¹⁰⁰ Η επιλογή ενός ειδικότερου τρόπου δημοσιότητας και δημοσίευσής είναι συνάρτηση της τοπικής ισχύος του νόμου και του φορέα έκδοσης του αριθμού και της ιδιότητας των αποδεκτών του. Για αυτό η δημοσίευση θα πρέπει να είναι πρόσφορη, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να λάβουν γνώση της ρύθμισης.¹⁰¹ Αυτός είναι και ο βαθύτερος λόγος του

⁹⁶Βλ. ΣτΕ 611/2018, όπου επισημαίνεται ότι εκτελεστή είναι μόνον η απόφαση του Υπουργού Προστασίας του Πολίτη, με την οποία εγκρίθηκε ο Ειδικός Κανονισμός.

⁹⁷Κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 14 Ν.3511/2006.

⁹⁸Βλ. ΣτΕ 980/2015 561/2012.

⁹⁹Βλ. ΣτΕ 2792/2017 nomos.

¹⁰⁰Βλ. ΣτΕ 4690/2015 και ιδίως σκέψη 7.

¹⁰¹Βλ. Α. Τάχος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, 2009, σ. 667 με περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία του ΣτΕ.

ιδιαίτερου τρόπου δημοσίευσης των αστυνομικών διατάξεων.¹⁰² Οι αρχές ασφαλείας και τάξης εξαιτίας της ιδιαίτερης και επιτόπιας σχέσης με τους κατοίκους της περιοχής, τους οποίους αφορούν τα υπό ρύθμιση μέτρα και της γνώσης των ιδιαίτερων συνθηκών που επικρατούν στη περιοχή δύνανται να εφαρμόζουν καλύτερα από κάθε άλλον τους ιδιαίτερους κανόνες δημοσίευσης, απολαμβάνοντας την εμπιστοσύνη του νομοθέτη.¹⁰³ Τέλος, ένας επιπρόσθετος τρόπος γνωστοποίησης των αστυνομικών διοικητικών πράξεων, επιτυγχάνεται με την ανάρτηση του στο διαδίκτυο «Πρόγραμμα Διαύγεια» σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 3861/2010.¹⁰⁴ Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να υπενθυμίσουμε ότι αν δημοσιευθεί ή όχι η αστυνομική κανονιστική πράξη δεν αποτελεί θέμα που άπτεται της διακριτικής ευχέρειας της αρχής. Πρωτίστως, είναι ζήτημα ερμηνείας, αφενός του χαρακτήρα της πράξεως ως κανονιστικής ή ατομικής, αφετέρου του νόμου που προβλέπει τη δημοσίευση.¹⁰⁵ Σε κάθε περίπτωση εν αμφιβολία υπέρ της δημοσίευσης, ειδικά των πράξεων που ο νόμος προβλέπει δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Κατόπιν των ανωτέρω διαπιστώσεων προκύπτει ότι οι αστυνομικές διατάξεις αποτελούν κανονιστικές διοικητικές πράξεις που δεν θεσπίζονται από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, αλλά από τις αστυνομικές αρχές και γενικότερα από τις διοικητικές αρχές που ασκούν αστυνομικές αρμοδιότητες.¹⁰⁶ Οι αστυνομικές διατάξεις, όπως προαναφέρθηκε εκδίδονται κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης κατ' άρθρο 43§2 εδάφιο β' του Συντάγματος.¹⁰⁷ Οι αστυνομικές διατάξεις αποτελούν ουσιαστικούς νόμους, ιδρύοντας νέα δικαιώματα και υποχρεώσεις μέσω κανόνων δικαίου. Εφόσον δεν ορίζει διαφορετικά η νομοθετική εξουσιοδότηση, η νομοθετική πρωτοβουλία έκδοσης των αστυνομικών διατάξεων δεν ελέγχεται κατ' αρχήν από τα Διοικητικά Δικαστήρια.¹⁰⁸ Επίσης οι αστυνομικές διατάξεις ως κανονιστικές πράξεις δεν αιτιολογούνται κατ' αρχήν,¹⁰⁹ ούτε εκδίδονται κατά κατάχρησης εξουσίας ή κατά κακή χρήσης της διακριτικής ευχέρειας.¹¹⁰ Αμέσως παρακάτω περιγράφεται αναλυτικά ο έλεγχος των αστυνομικών διατάξεων στο πλαίσιο της κανονιστικής δράσης της Διοίκησης.

¹⁰² Για τη μετάβαση τον 19^ο αιώνα, από την ανάγκη για βεβαίωση της χρονολογίας έκδοσης στην απαίτηση για πραγματική γνώση των νόμων με την δημοσίευση τους, βλ. *P. Deumier, La publication de la loi et le mythe de la connaissance*, LPA, mars 2000, n.46.

¹⁰³ Βλ. *Θ. Γαζούλης*, Η δημοσίευση των ρυθμιστικών της οδικής κυκλοφορίας διοικητικών πράξεων, 1992, σ. 23.

¹⁰⁴ Βλ. Υπ' αριθ. οικ. 139327/1834 από 29-03-2016 εγκύκλιο της Γενικής Διεύθυνσης Προστασίας Δασών του Υπουργείου Περιβάλλοντος.

¹⁰⁵ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 218.

¹⁰⁶ Βλ. *Α. Τάχος*, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ. 101.

¹⁰⁷ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 346.

¹⁰⁸ Βλ. *Α. Τάχος*, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ. 102 με περαιτέρω παραπομπή στις ΣτΕ 2052/80 και 1391/90.

¹⁰⁹ Βλ. *Ε. Πρεβεδούρου*, Η αιτιολογία των κανονιστικών διοικητικών πράξεων σε *Ι. Στράγγας/ Α. Χάνος/ Χ. Παπαχαλαράμπους/ Δ. Πυργάκης/ Μ. Τσαπόγας* (επιμ). στο τόμο 6B Αιτιολόγηση Νομιμοποίηση και Δίκαιο, 2014, σ. 935-963, *Μ. Πικραμμένος*, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων και ο ακυρωτικός δικαστικός έλεγχος, σ. 236-237, *Ι. Δεληγιάννη*, Σκέψεις για την έννοια και τον έλεγχο των κανονιστικών πράξεων σε Τιμητικό Τόμο ΣτΕ 1929-1979, σ. 538.

¹¹⁰ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 428, *Α. Τάχος*, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ. 102.

α.β.3. Κανονιστικές πράξεις με περιεχόμενο κατ'ουσίαν διοικητικό

Προεδρικά διατάγματα με περιεχόμενο κατ'ουσίαν διοικητικό εκδίδονται για τις αστυνομικές αρχές. Η πρώτη κατηγορία είναι τα Ειδικά Διατάγματα. Πρόκειται για διατάγματα που εκδίδει ο αρχηγός του κράτους και δεν θέτουν κανόνες, ούτε προβαίνουν σε κανονιστικές ρυθμίσεις.¹¹¹ Το περιεχόμενο των διαταγμάτων αυτών εξαντλείται ειδικά στην εφαρμογή της συγκεκριμένης διοικητικής ενέργειας.¹¹² Έτσι, η απονομή των βαθμών και των ξιφών των αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας γίνεται πάντοτε με προεδρικό διάταγμα και όχι με απόφαση του Αρχηγού του αντίστοιχου σώματος, όπως γίνεται για όλο το υπόλοιπο προσωπικό. Ο τύπος αυτός προέρχεται εκ του Συντάγματος στο πλαίσιο του πολιτικού δικεντρισμού, του ελέγχου δηλαδή της εκτελεστικής εξουσίας από τον άλλο «πόλο».¹¹³ Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ως αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων παρίσταται κατά την ανάγνωση του διατάγματος του. Η παρουσία του αρχηγού του κράτους αποτελεί έκφραση εμπιστοσύνης της πολιτείας προς τα πρόσωπα που θα στελεχώσουν τις στρατιωτικές και αστυνομικές αρχές της Χώρας. Τα Διατάγματα αυτά περιέχουν κυρίως αστυνομικούς διοικητικούς κανόνες χωρίς κανονιστικό περιεχόμενο. Δεν απαιτείται νομοθετική εξουσιοδότηση για την έκδοσή τους. Δεν γεννούν δικαιώματα και υποχρεώσεις μεταξύ της πολιτείας και των ιδιωτών.¹¹⁴ Ρυθμίζουν θέματα που αφορούν την εσωτερική λειτουργία των υπηρεσιών (*mesure d'ordre intérieur*). Συνεπώς, τα διατάγματα αυτά δεν είναι πηγή του Αστυνομικού Δικαίου.

α.γ. Διοικητικός έλεγχος αστυνομικών κανονιστικών πράξεων

Ο διοικητικός έλεγχος αφορά ατομικές εκτελεστές διοικητικές πράξεις των αστυνομικών αρχών. Ο έλεγχος αυτός δεν μπορεί να στραφεί κατά των κανονιστικών πράξεων της αστυνομίας. Δεδομένης της αυξημένης νομοπαραγωγικής δραστηριότητας του Κράτους θα δημιουργούνταν σοβαρή ανωμαλία στην εύρυθμη λειτουργία της υπηρεσίας, αν έπρεπε αυτή να απαντά σε κάθε πολίτη που θεωρούσε ότι βλάπτεται από κάποια κανονιστική πράξη.¹¹⁵ Παρόλες τις ενστάσεις περί κρατικής σκοπιμότητας¹¹⁶ η παραπάνω άποψη επικράτησε στηριζόμενη στην ερμηνεία του άρθρου 24 του ΚΔΔιαδ. Συνάγεται δηλαδή ότι δεν επιτρέπεται αίτηση θεραπείας ή ιεραρχική προσφυγή κατά κανονιστικής διοικητικής πράξης.¹¹⁷ Επομένως, διοικητική πράξη που απορρίπτει τέτοια αίτηση δεν έχει εκτελεστό χαρακτήρα, καθώς η διοίκηση ελεύθερα προβαίνει σε κανονιστική ρύθμιση και δεν υποχρεούται να την τροποποιήσει.¹¹⁸ Σε αυτή την θέση κατέληξε η απόφαση του ΣΤΕ 3046/2003 απορρίπτοντας ως απαράδεκτη αίτηση ακύρωσης, επειδή δεν

¹¹¹ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 136-139.

¹¹² Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ.138.

¹¹³ Βλ. αντίστοιχα στη χώρα μας Ι. Κριάρη, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 287-288.

¹¹⁴ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 138-139.

¹¹⁵ Ενδεικτικά, βλ. Μ. Παναγοπούλου, Οι προσφυγές κατά πράξεων της διοικήσεως ενώπιον των διοικητικών αρχών, 2000, σ. 70-71, Σ. Δεληκωστόπουλος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, άρθρα 1-230, όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 3659/20008, 2008, σ. 193.

¹¹⁶ Βλ. Κ. Ρέμελης, Οι άτυπες διοικητικές προσφυγές, 1987, σ. σ.126.

¹¹⁷ Βλ. Α. Τάχος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, ο.π., σ. 778 και ιδίως σ. 790 με περαιτέρω παραπομπή στην ΣΤΕ 3046/2003.

¹¹⁸ Βλ. Α. Τάχος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, ο.π., σ. 790 και ΣΤΕ 1817/1987.

έγινε δεκτή αίτηση θεραπείας-αναφοράς περί τροποποίησης κανονιστικού χαρακτήρα κοινής υπουργικής απόφασης από τον Προϊστάμενο του κλάδου Ασφάλειας του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας δηλώνοντας εμμονή της διοίκησης στη ρύθμιση.¹¹⁹ Γίνεται μνεία ότι απλή αναφορά με αίτημα την αποκατάσταση της βλάβης κατ' άρθρο 27 ΚΔΔιαδ που γεννάται από τη διατήρηση της μπορεί να ασκηθεί.¹²⁰

Αντίθετα, ο έλεγχος των κανονιστικών αστυνομικών πράξεων με ειδικά διοικητικά βοηθήματα είναι δυνατός. Θεμέλιο της άσκησης ενδικοφανούς προσφυγής ή της ειδικής διοικητικής προσφυγής είναι πλέον ο νόμος και προϋποθέτει βλάβη από την κανονιστική πράξη. Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι στην ειδική διοικητική προσφυγή ασκείται μόνο έλεγχος νομιμότητας και άρα το όργανο μπορεί να την απορρίψει ή να την ακυρώσει. Στην ενδικοφανή προσφυγή ασκείται και έλεγχος ουσίας της αστυνομικής κανονιστικής πράξης, όπου μπορεί εκ νέου η διοίκηση να την ακυρώσει ή να την απορρίψει, αλλά δεν μπορεί να την τροποποιήσει, διότι αυτό συνιστά νομοθετική υποεξουσιοδότηση και είναι επιτρεπτή μόνο όταν αυτό προβλέπεται στο νόμο.¹²¹ Τέλος, στο πλαίσιο της προσωρινής διοικητικής προστασίας επιτρέπεται αναστολή εκτέλεσης κανονιστικής πράξης κατ' άρθρο 26 του ΚΔιαδΔ.¹²²

α.δ. Δικαστικός έλεγχος αστυνομικών κανονιστικών πράξεων

Αρχικά, ο έλεγχος νομιμότητας των κανονιστικών πράξεων που αφορούν την αστυνομία γίνεται κατόπιν άσκησης αίτησης ακύρωσης (ευθύς έλεγχος), σύμφωνα με το άρθρο 95§1 του Συντάγματος κυρίως από το ΣτΕ, αλλά και από τα διοικητικά δικαστήρια.¹²³ Ο έλεγχος αυτός είναι μόνο ακυρωτικός και όχι ουσιαστικός, διότι αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα η κανονιστική αρμοδιότητα να ασκείται από τα δικαστήρια και όχι από τη διοίκηση. Χαρακτηριστική είναι η ΣτΕ 773/2017, η οποία αφορούσε απόφαση επιβολής πειθαρχικής ποινής απόταξης πυροσβέστη, όπου ασκήθηκε προσφυγή ουσίας ενώπιον του ΣτΕ, ενώ κατά του Προεδρικού Διατάγματος ασκήθηκε αίτηση ακύρωσεως, η οποία συνεκδικάστηκε με την προσφυγή.

Ένας ευθύς έλεγχος νομιμότητας που απασχόλησε ιδιαίτερα την κοινή γνώμη είναι η αίτηση ακύρωσης πολιτών κατά της απόφασης του Υπουργού Δημόσιας Τάξης για τη μη αναγραφή του θρησκευματος και της ιθαγένειας στις αστυνομικές ταυτότητες, επειδή παραβιάζει το νόμο για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Στην επίμαχη απόφαση καθορίζονται ο τύπος και τα δικαιολογητικά έκδοσης δελτίων ταυτότητας ελλήνων πολιτών από την Ελληνική Αστυνομία. Το ΣτΕ ακύρωσε την υπουργική απόφαση κρίνοντας νόμιμη την αναγραφή του θρησκευματος, αλλά παράνομη τη μη αναγραφή της ιθαγένειας στις αστυνομικές ταυτότητες, καθότι η συλλογή και η αναγραφή

¹¹⁹Βλ. Κ. Γώγος, Η δικαστική προσβολή παραλείψεων της διοίκησης, 2005, σ. 55-58.

¹²⁰Βλ. Σ. Κύβελος, Η ενδικοφανής προσφυγή, 2013, σ. 54.

¹²¹Βλ. Α. Τάχος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, ο.π., σ. 790 και ΣτΕ 1817/1987.

¹²²Βλ. Β. Σκουρή, Η προσωρινή δικαστική προστασία στις διοικητικές διαφορές, 2001, σ. 100.

¹²³Πρβλ. Ν. Παπασπύρου, Ο δικαστικός έλεγχος των κανονιστικών πράξεων: η κλασική θεώρηση και η αμφισβήτησή της, ΕφΔΔ 2006, σ. 526-538.

της ως προσωπικού δεδομένου είναι σύμφωνη με τις αρχές του νόμιμου σκοπού και της αναλογικότητας ως καθορίζεται στον επίμαχο νόμο.¹²⁴

Ο παρεμπόδιων έλεγχος νομιμότητας κανονιστικής πράξης της αστυνομίας γίνεται εξ'αφορμής ατομικής διοικητικής πράξης που αποτελεί νόμιμο έρεισμα της. Μάλιστα, την ίδια δυνατότητα έχει και ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων.¹²⁵ Σε αυτή την περίπτωση, εάν έχουν προσβληθεί και οι δύο διοικητικές πράξεις, τότε η ακύρωση της μίας συμπαρασύρει και την δεύτερη. Εάν έχει ήδη ακυρωθεί κανονιστική πράξη και υπάρξει προσβολή της ατομικής διοικητικής πράξης που αποτελεί νόμιμο έρεισμα της, τότε ακυρώνεται και η τελευταία.¹²⁶ Εάν δεν προσβληθεί η ατομική διοικητική πράξη δεν μπορεί να αμφισβητηθεί μεταγενέστερα. Αν λοιπόν παρόλο που ακυρώθηκε κανονιστική πράξη της Ελληνικής Αστυνομίας, επειδή τροποποιήθηκε το υπηρεσιακό καθεστώς των αστυνομικών λόγω αναρμοδιότητας, εξ'αφορμής αυτής, μη προσβαλλόμενες ατομικές διοικητικές πράξεις της προαγωγής των αστυνομικών έχουν ως αποτέλεσμα να εμπόδισαν στο δεδουλευμένο της ακυρωτικής απόφασης.¹²⁷ Στο πλαίσιο παρεμπόδιων έλεγχου νομιμότητας κανονιστικής πράξης της αστυνομίας εξ'αφορμής ατομικής διοικητικής πράξης δικαιώθηκε αστυνομικός υπάλληλος που προσέφυγε δικαστικά. Το ΣΤΕ ακύρωσε απόφαση Δευτεροβάθμιου Πειθαρχικού Συμβουλίου της Ελληνικής Αστυνομίας με την οποία αποτάχθηκε από το Σώμα αστυνομικός. Ο τελευταίος αρνήθηκε να εκτελέσει διαταγή με την οποία υποχρεούνταν να εφοδιαστεί με υπηρεσιακό δελτίο ταυτότητας νέου τύπου για λόγους θρησκευτικής συνείδησης.¹²⁸ Το Συμβούλιο της Επικρατείας στο πλαίσιο ελέγχου νομιμότητας αποφάνθηκε ότι η υπ'αριθ. 6011/2/67-θ από 29-07-2009 επίμαχη διαταγή του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας που καθορίζει τον τύπο των υπηρεσιακών δελτίων ταυτότητας του αστυνομικού προσωπικού και την αρμόδια υπηρεσία εκτύπωσης του, κατ'επίκληση του άρθρου 1771§1 Π.Δ.141/91 έχει κανονιστικό χαρακτήρα. Θεσπίζονται γενικοί και αφηρημένοι κανόνες για τη ρύθμιση θεμάτων της αρμοδιότητας και της διαδικασίας έκδοσης δελτίων ταυτότητας των αστυνομικών, ενώ η ανωτέρω διαταγή δεν έχει δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Συνεπώς, καθίσταται ανυπόστατη,¹²⁹ καθώς δεν έτυχε δημοσίευσης¹³⁰ και δεν παράγει έννομα αποτελέσματα.¹³¹ Οι αστυνομικές διατάξεις δημοσιεύονται, αν δεν δημοσιευτούν θεωρούνται ανυπόστατες.¹³² Σε περίπτωση που η αστυνομία εφάρμοσε τέτοια ανυπόστατη πράξη θεωρώντας αυτήν ισχυρή, τότε πρέπει να ακυρωθεί δικαστικά με διαπίστωση του ανίσχυρου για να αποφευχθεί η αποτροπή της στο μέλλον.¹³³ Στο πλαίσιο

¹²⁴Πρβλ. ΣΤΕ 2281/2001 σε Δ. Τομαράς, Η κανονιστική διοικητική δράση, 2018, σ. 96

¹²⁵Βλ. Φ. Αρναούτογλου, Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του Ν.3886/2010, 2011, σ. 122.

¹²⁶Βλ. Δ. Τομαράς, Η κανονιστική διοικητική δράση, ο.π., σ. 121.

¹²⁷Βλ. Δ. Τομαράς, Η κανονιστική διοικητική δράση, ο.π., σ. 122 με παραπομπή στην CE 1-4-1960, Quériaud, Rec. Lebon σ. 245.

¹²⁸Βλ. ΔΕΦΑΘ 100/2016.

¹²⁹Βλ. ΣΤΕ 1080/2013, 2792/17 και Η. Γώγος, Η ανυπόστατη διοικητική πράξη, 2012, σ. 164.

¹³⁰Βλ. ΣΤΕ 3875/2014.

¹³¹Βλ. ΣΤΕ 1102/2009, 1726/2008, 1259/2007, 2411/2005, 2534/2004.

¹³²Βλ. Κ. Γώγος, Η ανυπόστατη διοικητική πράξη, 2012, σ.195-196 με περαιτέρω παραπομπή στη νομολογία.

¹³³Βλ. Ι. Κατράς, Κωδικοποίηση Διοικητικής Δικονομίας, 2000, σ. 91 με αναφορά στη ΣΤΕ 1232/89.

αυτό ακυρώθηκε χάριν της ασφάλειας δικαίου η πραγματοποίηση του διατακτικού ανυπόστατης κανονιστικής διαταγής της αστυνομίας τροχαίας που ενεργούνταν με υλικές ενέργειες ήτοι με τοποθέτηση οδικών σημάτων για τη ρύθμιση της κυκλοφορίας.¹³⁴

Τα διοικητικά δικαστήρια ελέγχουν εάν η εκδοθείσα κανονιστική πράξη είναι σύμφωνη με το ειδικό και ορισμένο θέμα της νομοθετικής εξουσιοδότησης της, σύμφωνα με τις διατάξεις του Συντάγματος. Εν προκειμένω, το ΣΤΕ¹³⁵ έκρινε ότι πρόκειται για ειδικότερο θέμα, του οποίου η ουσιαστική ρύθμιση γίνεται στο άρθρο 9§5 του Ν. 2734/1999 με απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης για τον καθορισμό «των λοιπών απαιτούμενων προσόντων» προς πλήρωση θέσεων ειδικών φρουρών. Επίσης, η νομοθετική εξουσιοδότηση της παραγράφου 6 του άρθρου 9 του ως άνω νόμου είναι ειδική και ορισμένη, καθόσον καθορίζονται με αυτή, κατά τρόπο συγκεκριμένο, τα θέματα τα οποία είναι δυνατόν να ρυθμιστούν.¹³⁶ Περαιτέρω ο καθορισμός των εν λόγω «λοιπών απαιτούμενων προσόντων» είναι ειδικότερο θέμα σύμφωνα με το άρθρο 43§2 εδάφιο β'.

Ο έλεγχος νομιμότητας των κανονιστικών πράξεων της αστυνομίας ενεργείται με αγωγή αποζημίωσης για ζημία που προκλήθηκε από αυτήν (παρεμπίπτων έλεγχος).¹³⁷ Έτσι έγιναν δεκτές αγωγές αποζημίωσης δύο αστυνομικών με αίτημα την καταβολή και σε αυτούς του στεγαστικού επιδόματος που χορηγείται με κοινή υπουργική απόφαση σε αξιωματικούς και υπαξιωματικούς των ενόπλων δυνάμεων, επειδή παραβιάστηκε η αρχή της ισότητας. Παρόλο που εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της αστυνομίας να εκδώσει ή να μην εκδώσει την κανονιστική πράξη, εντούτοις γεννάται ευθύνη σε αποζημίωση, όταν έχει υποχρέωση από το Σύνταγμα και το νόμο να το πράξει.¹³⁸

β. Ατομικές διοικητικές πράξεις αστυνομικού περιεχομένου

Το Αστυνομικό Δίκαιο είναι ο κατεξοχήν κλάδος δικαίου, ο οποίος σε πολλά θέματα συναντά τον σκληρό πυρήνα του Κράτους.¹³⁹ Στο πλαίσιο της αστυνομικής δράσης, παραφράζοντας τα λόγια του *Otto Mayer*, χρήσιμος θα ήταν ο ακόλουθος ορισμός της ατομικής διοικητικής πράξης. Η ατομική διοικητική πράξη είναι ένα μέτρο με το οποίο ασκείται προνομιακά η αστυνομική εξουσία για την εκπλήρωση ενός σκοπού εν προκειμένω της δημόσιας τάξης, από το οποίο η τελευταία δεν μπορεί να παραιτηθεί, έστω και αν πολλές φορές αδρανεύει.¹⁴¹ Η άσκηση των αστυνομικών αρμοδιοτήτων εκδηλώνεται πολλές φορές με ατομικές διοικητικές πράξεις, οι οποίες εκτελούνται με υλικές ενέργειες.

¹³⁴ Βλ. ΣΤΕ 2800/2008, 2759/2003 σε *Κ. Γώγος*, Η ανυπόστατη διοικητική πράξη, ο.π., σ. 208.

¹³⁵ Βλ. ΣΤΕ 780/2014.

¹³⁶ Πρβλ. ΣΤΕ 2116/2009.

¹³⁷ Βλ. *Δ. Τομαράς*, Η κανονιστική διοικητική δράση, ο.π., σ. 104.

¹³⁸ Βλ. ΣΤΕ 3587/1997 και *Δ. Τομαράς*, Η κανονιστική διοικητική δράση, ο.π., σ. 104-105.

¹³⁹ Βλ. ΣΤΕ 1934/1998, 867/02, 2192/2014, 1125/2016, 259/2018.

¹⁴¹ Πρβλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η προστασία του διοικουμένου, ο.π., σ. 60.

β.α. Συστατικές ή διαπλαστικές

Οι ατομικές διοικητικές πράξεις της αστυνομίας ως συστατικές πράξεις αποκαλούνται και διαπλαστικές ή δημιουργικές ή ιδρυτικές (*acte administratif individuel créateur de droits*). Οι διαπλαστικές πράξεις τόσο του γενικού, όσο και του ειδικού ή ατομικού περιεχομένου θεωρούνται σπουδαιότατη κατηγορία των διοικητικών πράξεων, καθώς δημιουργούν ή μεταπλάθουν νομικές σχέσεις ή καταστάσεις δημόσιας εξουσίας μεταξύ της πολιτείας και των ιδιωτών.¹⁴² Οι αρχές που ασκούν καθήκοντα ασφαλείας και τάξης εκδίδουν ένα μεγάλο όγκο πράξεων που μεταβάλλει τις έννομες σχέσεις. Οι αστυνομικές διοικητικές πράξεις έχουν έναν έντονα ρυθμιστικό ρόλο που περιορίζει την ελευθερία της δράσης και τα δικαιώματα των πολιτών και των διοικουμένων. Συνεπώς, η αστυνομία θέλει να ρυθμίσει μία συμπεριφορά που είναι επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Δραστηριότητες όπως το κυνήγι ή το ψαροντούφεκο συχνά οδηγούν σε τραυματισμούς ή ακόμα και σε θανάτους από εσφαλμένη χρήση του όπλου και για αυτό απαιτείται η έκδοση άδειας.

Ο δημιουργικός ρόλος των αδειών των αστυνομικών αρχών πολλές φορές είναι τόσο έντονος που καταργεί δικαιώματα και επιβάλλει αυξημένες υποχρεώσεις. Όμως, δεν αποκλείεται να δημιουργεί και δικαιώματα, όπως η οπλοφορία των πολιτών, όταν υπάρχει κίνδυνος για την προσωπική ασφάλεια ενός ατόμου. Επίσης, μπορεί να τροποποιείται μία έννομη σχέση χάριν της δημόσιας ασφάλειας, όπως η απόφαση της τροχαίας για τροποποίηση της κυκλοφορίας των φορητών αυτοκινήτων κατά τα Σαββατοκύριακα και τις αργίες, ώστε να διευκολυνθεί η κίνηση των οδηγών στις Εθνικές Οδούς της Χώρας.¹⁴³ Τέλος, ο έντονα δημιουργικός χαρακτήρας των αστυνομικών πράξεων εκδηλώνεται και στα ίδια τα όργανα των Σωμάτων Ασφαλείας. Η ανάγκη ρύθμισης της εσωτερικής υπηρεσίας, με σκοπό να καθίσταται αποτελεσματική ανά πάσα στιγμή επιβάλλει συνήθως την οιοική στρατιωτική οργάνωση της. Επίσης, ο κανόνας της επιχειρησιακής ετοιμότητας απαιτεί την έκδοση διαταγών που περιορίζουν έντονα τη δημόσια, αλλά και την ιδιωτική ζωή των υπαλλήλων, ώστε να υπηρετηθεί η αποτελεσματικότητα της αστυνομικής δράσης. Αυτός βέβαια ο περιορισμός δεν μπορεί να θίγει τον πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων των αστυνομικών.

β.α. Διαπιστωτικές και βεβαιωτικές

Στο Αστυνομικό Δίκαιο οι διαπιστωτικές πράξεις είναι πολυάριθμες και αναφέρονται σε πολλούς τομείς της αστυνομικής δράσης. Οι πολίτες τις περισσότερες φορές επιδιώκουν την έκδοση τους, κατόπιν αιτήσεως τους και σπανιότερα αυτενεργεί η αστυνομία. Αυτό συμβαίνει, επειδή η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και η εκδήλωση περί αυτών των κρίσεων από δημόσιο όργανο με τη μορφή διοικητικής πράξεως βοηθά ουσιαστικά, την περαιτέρω απόδειξη τους σε μία διοικητική ή δικαστική διαδικασία. Μάλιστα, η αρχή της αμεροληψίας διέπει κάθε δράση των αστυνομικών οργάνων. Επισχύει το κύρος των δημοσίων εγγράφων απέναντι στη Διοίκηση και την

¹⁴²Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η φύση της δεσμεύσεως των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΑρχΝ 1994, σ. 103.

¹⁴³Βλ. ΚΥΑ 83674/10181/2017 ΦΕΚ 470/Β/17-2-2017 «Μέτρα περιορισμού κυκλοφορίας φορητών αυτοκινήτων σε τμήματα των Εθνικών οδών κατά τη διάρκεια του έτους 2017».

Δικαιοσύνη. Επιβεβαιώνει την αξιοπιστία και την εμπιστοσύνη των πολιτών στους αστυνομικούς θεσμούς θωρακίζοντας την ασφάλεια δικαίου.

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αστυνομικών διαπιστωτικών πράξεων είναι τα αντίγραφα του Βιβλίου ή Δελτίου Συμβάντων ή Αναφοράς που τηρούνται από υπηρεσίες που ασκούν αστυνομικής φύσης καθήκοντα και έχουν επιχειρησιακό χαρακτήρα όπως οι αστυνομικές,¹⁴⁴ λιμενικές,¹⁴⁵ πυροσβεστικές,¹⁴⁶ τελωνειακές¹⁴⁷ και πρόσφατα οι δασικές υπηρεσίες.¹⁴⁸ Έτσι, η καταγραφή λόγου χάριν θαλάσσιου ή τροχαίου ατυχήματος κατ' εφαρμογή του άρθρου 43 του Κ.Ο.Κ. από τις αστυνομικές ή λιμενικές αρχές και η παροχή βοήθειας από την Πυροσβεστική Υπηρεσία αποτελούν διαπίστωση γεγονότος. Μάλιστα, γίνεται δεκτό ότι οι ενδιαφερόμενοι προς πληροφόρηση έχουν μεταβιβάσει στο διοικητικό όργανο την κρίση για την αναγκαιότητα περαιτέρω διαπιστώσεων.¹⁴⁹ Τα παράπονα των πολιτών και οι συστάσεις των αρχών που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα για την επίλυση αστικής ή ποινικής φύσεως διαφορών με καταγραφή του αποτελέσματος αυτών, είναι επίσης ιδιαίτερα χρήσιμες διαπιστωτικές πράξεις. Οι διαπιστωτικές πράξεις των αρχών επιβολής του νόμου επιλύουν διαφορές που σε άλλη περίπτωση θα μπορούσαν να επιβαρύνουν τις δικαστικές αρχές συμβάλλοντας, στην αποκατάσταση της δημόσιας τάξης και ειρήνης μεταξύ των πολιτών. Από τα παραπάνω παραδείγματα γίνεται φανερό ότι οι διαπιστωτικές πράξεις δεν δημιουργούν εξ' υπαρχής μία νομική σχέση. Αυτή η νομική σχέση γεννήθηκε εξαιτίας του γεγονότος που επήλθε. Απλώς, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Γ. Παπαχατζής η σχέση αυτή ήταν μέχρι τώρα ασαφής, χαλαρή και τα υφιστάμενα δικαιώματα και υποχρεώσεις είχαν περιεχόμενο ακαθόριστο. Τα δικαιώματα εξατομικεύονται και αποκτούν ένα σαφές νομικό

¹⁴⁴Βλ. άρθρο 36 Π.Δ. 75/87 «Αλληλογραφία και συναφή θέματα του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας».

¹⁴⁵Το Γραφείο Γενικής Αστυνομίας του Λιμενικού Σώματος συντάσσει και υποβάλλει Δελτίο Συμβάντων, βλ. Υπουργική Απόφαση Φακ. 040/2014 3212/Β/28-11-2014, άρθρο 14§1 εδάφιο ιβ' «Κανονισμός Λειτουργίας Λιμενικών Αρχών».

¹⁴⁶Στο Πυροσβεστικό Σώμα τα συμβάντα καταγράφονται στο Δελτίο Αναφοράς της Φυλακής, βλ. άρθρο 27§13 Π.Δ. 210/92 «Κωδικοποίηση διατάξεων Προεδρικών Διαταγμάτων του Κανονισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας του Πυροσβεστικού Σώματος».

¹⁴⁷Στο δικαστικό τμήμα των τελωνείων τηρείται Βιβλίο Συμβάντων, στο οποίο καταγράφεται κάθε διόρθωση ή διαγραφή στο σύστημα, σε βασικά στοιχεία των υποθέσεων, βλ. άρθρο 21 § Α, εδάφιο 14 ,στοιχείο ε', Π.Δ. 231/2007 «Κανονισμός αρμοδιοτήτων και καθηκόντων των Τελωνειακών Υπαλλήλων και της λειτουργίας των Περιφερειακών Τελωνειακών Αρχών του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών».

¹⁴⁸Βλ. Π.Δ.100/14 «Οργανισμός Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής», η υπ' αριθ. 107730/2158 από 4-4-2014 Εγκύκλιος «Τήρηση Βιβλίου Συμβάντων από τις Δασικές Υπηρεσίες της Χώρας, Ατομικό Δελτίο Αναφοράς και Βιβλίο Ελέγχων Περιπόλας Δασικών Υπαλλήλων». (ΑΔΑ:ΒΙΗ50-ΦΞΕ). Τα Τμήματα Δασοπροστασίας και αγροτικής ασφάλειας τηρούν Βιβλίο Συμβάντων. Οι δασικές Υπηρεσίες της Χώρας απέκτησαν σχετικά πρόσφατα Βιβλία Συμβάντων, για την αγροτική ασφάλεια, έπειτα και από την κατάργηση της Αγροφυλακής (άρθρο 21 του Ν.3938/2011) και την επισήμανση στην έκθεση επιθεώρησης έρευνας: 383/Α/2013 του Σώματος Επιθεωρητών Ελεγκτών Δημόσιας Διοίκησης.

¹⁴⁹Βλ. Α. Κρητικός, Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, Νομοθεσία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομολογία, 2009, σ.526.

περίγραμμα με τις διαπιστωτικές πράξεις, αλλά δεν μεταβάλλονται, όπως στις δημιουργικές διοικητικές πράξεις, οι οποίες τα μεταπλάθουν.¹⁵⁰

Οι διαπιστωτικές πράξεις των αστυνομικών αρχών ως ορθά παρατηρείται περιλαμβάνουν τρία (03) στάδια. Πρώτον, την καταγραφή των περιστατικών που έλαβαν χώρα. Δεύτερον, την υπαγωγή των περιστατικών στο πραγματικό του κανόνα δικαίου. Τρίτον, τη διατύπωση κρίσης περί των περιστατικών αυτών.¹⁵¹ Στα προαναφερόμενα παραδείγματα η αστυνομική διοίκηση εξαντλείται στο δεύτερο στάδιο που αφορά τη σύλληψη του γεγονότος και τη νομική υπαγωγή του, χωρίς τη διατύπωση περαιτέρω κρίσεως.¹⁵² Συνεπώς, το αντίγραφο του Βιβλίου ή Δελτίου Συμβάντων ή Αναφοράς για το τροχαίο ατύχημα είναι διαπιστωτική πράξη. Βέβαια, θα πρέπει να τονιστεί ότι για τη δικαστική απόδειξη οι διαπιστωτικές πράξεις των αστυνομικών αρχών θεωρούνται σπουδαία αποδεικτικά μέσα με τη μορφή δημοσίων εγγράφων.¹⁵³

Οι διαπιστωτικές διοικητικές πράξεις, ορθά χαρακτηρίζονται από τον Δημήτριο Κόρσο ως αναγνωριστικές πράξεις (*feststellenden Verwaltungsakten*).¹⁵⁴ Στο σύγχρονο Αστυνομικό Δίκαιο οι διαπιστωτικές πράξεις έχουν ολοένα και περισσότερη σημασία, αλλά πολλές φορές η χρησιμότητα τους ίσως αποδεικνύεται επιβλαβής για την προστασία του διοικουμένου. Η αίτηση του πολίτη να ενημερωθεί για την αποθήκευση δεδομένων που τον αφορούν σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων λαμβάνει συχνά ως απάντηση τη δεσμευτική κρατική δήλωση ότι δεν παρέχονται πληροφορίες, η απάντηση αυτή κατά τη γερμανική νομολογία έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα. Το ίδιο περιεχόμενο δίδει η ανωτέρω νομολογία και στη διοικητική πράξη με την απόρριψη αίτησης πολίτη για διαγραφή ή καταστροφή των προσωπικών δεδομένων τους από βάσεις δεδομένων της αστυνομίας με το αιτιολογικό ότι ο πολίτης δεν μπορεί να εγείρει τέτοια αξίωση.¹⁵⁵ Η αξίωση από το υποκείμενο επεξεργασίας της υποχρέωσης γνωστοποίησης όσον αφορά τη διόρθωση ή τη διαγραφή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ή τον περιορισμό της επεξεργασίας στηρίζεται στο άρθρο 19 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία δεδομένων. Επίσης, το άρθρο 34 Ν.4624/2019 κατοχυρώνει το δικαίωμα διαγραφής των υπό επεξεργασία προσωπικών του δεδομένων.¹⁵⁶

Τέλος, υπάρχουν οι επιβεβαιωτικές αστυνομικές πράξεις, οι οποίες διακρίνονται από τις προαναφερόμενες διαπιστωτικές πράξεις, διότι στερούνται εκτελεστότητας και αποτελούν απλή επανάληψη του περιεχομένου μίας προηγούμενης εκτελεστής διοικητικής πράξης, στηριζόμενες στην ίδια πραγματική και νομική βάση.¹⁵⁷

¹⁵⁰ *Infra Γ. Παπαχατζής*, Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα διοικητικού δικαίου, 1991, σ. 865-869.

¹⁵¹ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 138.

¹⁵² Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η Προστασία του διοικουμένου, ο.π., 64.

¹⁵³ Βλ. άρθρο 147§1 στοιχείο γ' Κ.Δ.Δ. άρθρο 178 του Κ.Π.Δ., άρθρο 339 του Κ.Πολ.Δ., 178§1 εδάφιο στ' Κ.Π.Δ.

¹⁵⁴ Βλ. *Δ. Κόρσο*, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 355.

¹⁵⁵ Βλ. *F. Rachor* σε *Lisken/ Denninger Polizeirecht*, 2012, σ.301, υποσ. 19-20 με περαιτέρω νομολογιακές παραπομπές.

¹⁵⁶ Βλ. *Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή*, Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων (ΓΚΠΔ) 679/2016/ΕΕ, 2017, σ. 75-86.

¹⁵⁷ Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η προστασία του διοικουμένου, ο.π., σ. 63.

β.β. Ευμενείς και δυσμενείς πράξεις

Επαχθείς (*belastende*) και ευμενείς (*begünstigende*) διοικητικές πράξεις εντοπίζονται τόσο στη σχέση της αστυνομικής υπηρεσίας με τους πολίτες, όσο και μεταξύ των αστυνομικών. Ευμενείς πράξεις χαρακτηρίζονται ενδεικτικά οι ηθικές και υλικές αμοιβές, καθώς και η προαγωγή επ' ανδραγαθία. Οι πράξεις αυτές εκδίδονται υπό τις προϋποθέσεις του νόμου. Απαιτείται η πράξη ανδραγαθίας, αντικειμενικά κρινόμενη, να υπερβαίνει κατά πολύ την εκτέλεση του καλώς εννοούμενου υπηρεσιακού καθήκοντος.¹⁵⁸ Εάν όμως δεν συντρέχει έστω και μια από τις προϋποθέσεις του νόμου, είναι νόμιμη η άρνηση απονομής του Αστυνομικού Αριστείου Ανδραγαθίας και, περαιτέρω προαγωγής επ' ανδραγαθία του αστυνομικού υπαλλήλου.¹⁵⁹ Εξάλλου, η εκτίμηση της διοίκησης ότι το αστυνομικό όργανο εξέθεσε αποδεδειγμένα τη ζωή του σε κίνδυνο και ότι ανδραγάθησε εξόχως είναι ουσιαστική και συνεπώς, ανέλεγκτη ακυρωτικά.¹⁶⁰

Πάντως, η ευμενής πράξη της προαγωγής αστυνομικού επ' ανδραγαθία θα πρέπει να είναι αιτιολογημένη, όπως έκρινε το ΣΤΕ. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο εξαφάνισε απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών¹⁶¹ ακυρώνοντας απόφαση του Πρωτοβάθμιου Συμβουλίου Κρίσης Αστυφυλάκων, Αρχιφυλάκων και Ανθυπαστυνόμων, με την οποία αποφασίστηκε ότι δεν συνέτρεχαν οι νόμιμες προϋποθέσεις για την προαγωγή του καθ' ου η αίτηση ακύρωσης αρχιφύλακα επ' ανδραγαθία «*ήτοι η ανταλλαγή πυροβολισμών με τους κακοποιούς και η σύλληψη του κακοποιού δεν μπορεί να θεωρηθεί ως έξοχο ανδραγάθημα, αλλά ενέργειες που ανάγονται στον κύκλο των αστυνομικών τους καθηκόντων για την εμπέδωση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας*». Το δικαστήριο τόνισε παραπέμποντας σε προηγούμενη νομολογία του¹⁶² ότι η κρίση αυτή του Πρωτοβάθμιου Συμβουλίου είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένη, καθώς δεν εξηγείται ειδικότερα, γιατί η συμπλοκή των πιο πάνω αστυνομικών, με ένοπλους και επικίνδυνους για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια κακοποιούς, μέλη τρομοκρατικής οργάνωσης, τους οποίους οι αστυνομικοί αυτοί καταδίωξαν και αντάλλαξαν στη συνέχεια μαζί τους πυροβολισμούς, με τελικό μάλιστα αποτέλεσμα τη σύλληψη ενός από τους κακοποιούς αυτούς, δεν συνιστά έξοχο ανδραγάθημα, κατά την έννοια των διατάξεων που το περιγράφουν, γεγονός που αποδεικνύεται και από το αντίθετο με την απόφαση του Πρωτοβάθμιου Συμβουλίου Κρίσεων συμπέρασμα του ενεργούντος την διοικητική εξέταση Αστυνομικού Υποδιευθυντή.¹⁶³ Τέλος, η ανάκληση ευμενούς πράξης πρέπει να κοινοποιείται σε εύλογο χρόνο στον ενδιαφερόμενο, ως επιβάλλει η αρχή της φανεράς δράσης.¹⁶⁴

Η παραβατική συμπεριφορά, εξαιτίας της οποίας δημιουργείται κίνδυνος για τους υπόλοιπους κοινωνούς οδηγεί συχνά στην εκδήλωση δυσμενών και λίαν επαχθών πράξεων για τον πολίτη. Η επιβολή χρηματικών

¹⁵⁸ Βλ. ΣΤΕ 986/2004, 200/2003, 4536/1995.

¹⁵⁹ Βλ. ΣΤΕ 1725, 2999/2005.

¹⁶⁰ Βλ. ΣΤΕ 1060/1997, 1550/1983, ΔΕΦΑΘ 2461/2018.

¹⁶¹ Βλ. ΔΕΦΑΘ 1048/1989, ΔΔ 1990, σ. 101.

¹⁶² Βλ. ΣΤΕ 238/1993, 4432/1983, 900/1982.

¹⁶³ Βλ. ΣΤΕ 3608/1996.

¹⁶⁴ Βλ. Α. Εμπέογλου, Δικονομία Συμβουλίου της Επικρατείας, κατ' άρθρο Νομολογία, 2012, σ. 361-363.

προστίμων από τους τροχονόμους για παράνομη στάθμευση οχήματος είναι ίσως το γνωστότερο παράδειγμα. Εδώ πρόκειται για δυσμενή διοικητική πράξη, επειδή περιέχει κύρωση με τη μορφή επέμβασης σε έννομα αγαθά της ελευθερίας της κίνησης ή της παρουσίας με σκοπό να εξαναγκαστεί ο πολίτης να συμμορφωθεί σε ορισμένη συμπεριφορά.¹⁶⁵ Η αστυνομία εκδηλώνει δυσμενείς πράξεις, όταν δεν μπορεί να αποτραπεί διαφορετικά και ηπιότερα η παραβατική συμπεριφορά. Από την άλλη, στις ευμενείς πράξεις δεν είναι ορθό να επιδεικνύεται υπέρμετρη φειδώ κατά την αστυνομική πρακτική.¹⁶⁶ Άλλωστε, η απονομή ηθικών αμοιβών γίνεται χωρίς περιορισμό ή ζημία σε συναδέλφους των τιμηθέντων.¹⁶⁷ Η πρακτική συνέπεια της διάκρισης ευμενών και δυσμενών πράξεων είναι ότι ειδικά οι τελευταίες συνδέονται με υποχρέωση αιτιολογίας και άσκησης του δικαιώματος της προηγούμενης ακρόασης.¹⁶⁸ Πάντως, η τήρηση των ως άνω παρατηρήσεων θα έχει ως αποτέλεσμα να καταστούν αρμονικότερες οι ιεραρχικές σχέσεις, καθώς θα δημιουργεί στα διοικητικά αστυνομικά όργανα το αίσθημα ότι η Διοίκηση τους στηρίζει έμπρακτα.

β.δ. Θετικές και αρνητικές

Το ευμενές και δυσμενές στοιχείο της διοικητικής πράξης εμπεριέχεται στις θετικές ή αρνητικές πράξεις. Αρνητική διοικητική πράξη της αστυνομικής αρχής, είναι η απόρριψη αιτήματος ατόμου που πάσχει από ψυχική νόσο για κατοχή όπλου. Θετική διοικητική πράξη είναι η προαγωγή στον επόμενο βαθμό ενός αστυνομικού. Ειδικότερα, στο Αστυνομικό Δίκαιο θετικές και αρνητικές διοικητικές πράξεις υπάρχουν, όταν οι αρχές που ασκούν αστυνομικές αρμοδιότητες συνηγορούν ή εγκρίνουν τις αναφορές των υπαλλήλων ή αντίστοιχα κάνουν δεκτά ή όχι τα αιτήματα των πολιτών.¹⁶⁹ Όταν τηρείται ο έγγραφος τύπος οι αστυνομικές διοικητικές πράξεις μπορεί να λάβουν τη μορφή επισημειωματικής πράξης στην αίτηση ή αναφορά, η οποία στις αρνητικές πράξεις θα ήταν καλύτερο να περιλαμβάνει μία περιληπτική αρνητική αιτιολογία με όσο το δυνατόν λιγότερο αόριστες έννοιες.

β.ε. Ρητές ή σιωπηρές

Οι αστυνομικές διοικητικές πράξεις διατυπώνονται συνήθως ρητά, αλλά δεν αποκλείεται να υπάρχουν και σιωπηρές αστυνομικές διοικητικές πράξεις.¹⁷⁰ Μάλιστα, υπάρχει ο κίνδυνος να βλάπτονται από τις πράξεις αυτές ακόμη και τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών ιδιαίτερα κατά τη στάθμιση του σιωπηρού αστυνομικού μέτρου με την αρχή της

¹⁶⁵ Βλ. ΔΠρΑθ 15223/2019.

¹⁶⁶ Βλ. ΣτΕ 200/2003 και 985/2004, η πράξη του αστυνομικού υπαλλήλου για να θεωρηθεί ανδραγαθία θα πρέπει αντικειμενικά κρινόμενη να μην εντάσσεται στα συνήθη καθήκοντα, αλλά να αποβαίνει πέραν του καλώς ευνοούμενου υπηρεσιακού καθήκοντος.

¹⁶⁷ Βλ. ΣτΕ 810/68 και περαιτέρω σχόλια σε Σ. Κτιστάκη/ Β. Κονδύλης /Ε. Τζιράκη, Υπαλληλικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2018, σ. 394.

¹⁶⁸ Βλ. Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο Γενικό Μέρος, ο.π., σ. 355.

¹⁶⁹ Πρβλ. ΣτΕ 823/2002, ΔΠρΑθ 662/2010.

¹⁷⁰ Βλ. Χ. Μουκίου, Η σιωπή της Διοίκησης, 2003, σ.201.

αποτελεσματικότητας της αστυνομικής δράσης.¹⁷¹ Οι σιωπηρές πράξεις της αστυνομίας υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο.¹⁷²

Στο σημείο αυτό είναι ανάγκη να διακριθεί η σιωπή από την παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας της αστυνομίας. Η πρώτη αναφέρεται στη μη εκφορά της δήλωση βούλησης και η δεύτερη στη μη έκδοση εκτελεστής διοικητικής πράξης.¹⁷³ Η παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας, έγκειται στην παράλειψη εκπλήρωσης της νομικής υποχρέωσης της αστυνομικής αρχής να εκδώσει ατομική διακριτική πράξη κατά δέσμια αρμοδιότητα.¹⁷⁴ Για παράδειγμα, στη ΣτΕ 3709/2005 κρίθηκε νομολογιακά ότι δεν υφίσταται παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας με παράλειψη διορισμού αστυνομικών και πυροσβεστών σύμφωνα με τις υπηρεσιακές ανάγκες, οι οποίες αξιολογούνται κατά διακριτική ευχέρεια.¹⁷⁵ Σιωπή με τη μορφή σιωπηρής άρνησης υπάρχει όχι απλά, όταν η διοίκηση αυτεπαγγέλτως και κατά δέσμια αρμοδιότητα παραλείπει (σιωπηρή παράλειψη, άρθρο 63§2 εδάφιο β' ΚΔΔιαδ), αλλά μόνο, όταν η αστυνομία δεν απαντά κατόπιν αιτήσεως και μετά την πάροδο της προθεσμίας που ορίζεται στο νόμο ή αν δεν ορίζεται νομικά μετά την πάροδο τριών μηνών (άρθρο 63§2 εδάφιο δ' ΚΔΔιαδ.).¹⁷⁶

Η παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας ως αστυνομική παράλειψη υπόκειται επίσης σε δικαστικό έλεγχο μόνο που θα πρέπει η αστυνομία να δρα ως διοικητική και όχι ως ανακριτική αρχή, διότι τότε εφαρμόζεται ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας.¹⁷⁷ Ο Κ.Π.Δ. παρέχει ως επί το πλείστον διακριτική ευχέρεια στα αστυνομικά ανακριτικά όργανα, ώστε να τους δώσει την απαραίτητη ελευθερία δράσης να εκτελέσουν εκείνες τις ανακριτικές πράξεις που είναι αναγκαίες για την εξιχνίαση του εγκλήματος. Όμως, αν η ανακριτική πράξη είναι υποχρεωτική, όπως η κράτηση του καταδικωμένου, επειδή εκκρεμεί εις βάρος του καταδικαστική απόφαση μέχρι

¹⁷¹ Βλ. ΣτΕ 573/2005.

¹⁷² Βλ. ΣτΕ 1024/2005 και *Χ. Μουκίου*, Η διοικητική σιωπή στο πλαίσιο της άσκησης ένδικων βοηθημάτων της αίτησης ακύρωσης και της προσφυγής ουσίας ενώπιον του ΣτΕ και των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, *Διδικ* 2002, σ. 1177.

¹⁷³ Βλ. *Κ. Γώγος*, Η δικαστική προσβολή των παραλείψεων της διοίκησης, 2005, σ. 5.

¹⁷⁴ Βλ. Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η Προστασία του διοικουμένου, ο.π., 67, *Β. Γκέρτσος/Ε. Πρεβεδούρου/Δ. Πυργάκης*, Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2019, σ. 19 με περαιτέρω παραπομπή στην ΣτΕ 922/2017.

¹⁷⁵ Βλ. *Κ. Γώγος*, Η δικαστική προσβολή των παραλείψεων της διοίκησης, 2005, σ. 77.

¹⁷⁶ Βλ. *Π. Λαζαράτος*, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, 2018, σ. 385, του ίδιου, Η ερμηνεία του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, Δ 1999, σ. 1044 και επ., του ίδιου, Βεβαιωτική διοικητική πράξη και επανάληψη της διοικητικής διαδικασίας, Δ 1996, σ. 838, *Μ. Μπακαβού* σε *Χ. Χρυσανθάκης* (επιμ.), Διοικητική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2018, σ. 1444, *Α. Εμπέογλου*, Δικονομία Συμβουλίου της Επικρατείας, σ. 418-432, *Ν. Χατζητζανής*, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας Ερμηνεία κατ' άρθρο Μέρος Πρώτον Γενική Διαδικασία Άρθρα 1-215, 2004, σ. 453-454, *Γ. Κουκούτσης*, Συμβούλιο της Επικρατείας ερμηνεία του Π.Δ.18/89 Σχόλια Νομολογία κατ' άρθρο, 2010, σ. 309-317, *Σ. Δεληκωστόπουλος*, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, ο.π., 194-201, *Α. Εμπέογλου*, Δικονομία Συμβουλίου της Επικρατείας, κατ' άρθρο Νομολογία, 2012, σ. 358, *Β. Μωυσίδης*, Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σ. 343-364.

¹⁷⁷ Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2015, σ. 265, Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η Προστασία του διοικουμένου, ο.π., 66, *Μ.Ε. Παναγοπούλου*, Οι προσφυγές κατά πράξεων της διοικήσεως ενώπιον των διοικητικών αρχών, ο.π., σ. 73, *Χ. Μουκίου*, Η σιωπή της διοίκησης, ο.π., σ. 732 και επ., *Κ. Γώγος*, Η δικαστική προσβολή των παραλείψεων της διοίκησης, 2005, σ. 77, *Σ. Κύβελος*, Η ενδικοφανής προσφυγή, ο.π., σ. 54.

να προσαχθεί ο τελευταίος στον εισαγγελέα έκτισης ποινών, αν υπάρχει υπαιτιότητα να θεμελιώνονται ποινικές ευθυνες(άρθρο 240 Π.Κ.).

Η δικαστική προσβολή ακυρωτικά και όχι για ουσιαστικούς λόγους της παράλειψης έκδοσης κανονιστικής πράξης της αστυνομίας είναι επιτρεπτή, διότι η κρίση για την έκδοση ή μη της κανονιστικής πράξης ανήκει στην αστυνομική αρχή και δεν ελέγχεται δικαστικά.¹⁷⁸ Επίσης, υποστηρίχθηκε ότι είναι δυνατή η παροχή προσωρινής δικαστικής προστασίας κατά παράλειψης οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας της αστυνομίας, εφόσον με αυτή διακόπτεται νόμιμα δημιουργημένη υπέρ του πολίτη νομική και πραγματική κατάσταση.¹⁷⁹ Επιπλέον, άτυπες διοικητικές προσφυγές ενώπιον των αστυνομικών αρχών δεν μπορούν να ασκηθούν κατά παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας παρά μόνο απλή αναφορά σύμφωνα με τα άρθρα 24§1 και 27 ΚΔΔιαδ.

Εμβληματικές περιπτώσεις παράλειψης οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας αποτελούν οι ζημίες σε περιουσίες των πολιτών από την μη προστασία από επεισόδια που προκλήθηκαν με το θάνατο του *Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου*¹⁸⁰ και τα Ιουλιανά με τον θάνατο του *Σωτήρη Πέτρουλα*.¹⁸¹ Επίσης, θα πρέπει να μνημονευθεί η ΣτΕ 950/2014 σχετικά με τον τραυματισμό διερχόμενης από εξοστρακισμό βολίδας, μετά από πυροβολισμό αστυνομικού κατά επικίνδυνου κακοποιού, ο οποίος ήταν φυγόδικος και επίσης πυροβολούσε για να αποφύγει την σύλληψη.¹⁸² Από την άλλη, το δικαστήριο αρνήθηκε ότι υπάρχει παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας εκ μέρους των αστυνομικών, επειδή η επιλογή των ενδεδειγμένων μέτρων που έπρεπε να ληφθούν κάτω από τις συγκεκριμένες περιστάσεις για την αντιμετώπιση της καταστάσεως (συμπλοκή με τον καταζητούμενο αλλοδαπό κακοποιό και τους ομοεθνείς του) ανήκει στη διακριτική εξουσία των αστυνομικών οργάνων, ελεγχόμενη μόνο ως προς την κακή χρήση της, ή την κατάχρηση εξουσίας, απέρριψε δε όσα πρόβαλε η αναιρεσείουσα κατά της απόφασης του Διοικητικού Εφετείου ότι δηλαδή αγνοήθηκε από τους αστυνομικούς το γεγονός ότι η επιχείρηση συλλήψεως των κακοποιών διεξαγόταν στην πυκνοκατοικημένη περιοχή της Κυψέλης ή ότι ο καταζητούμενος ήταν σεσημασμένος και επικίνδυνος κακοποιός,

¹⁷⁸ Πρβλ. Β. Γκέρτσος/ Ε. Πρεβεδούρου/ Δ. Πυργάκης, Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2019, σ. 19 με περαιτέρω παραπομπή στις ΣτΕ 177/2019,890/2018 και 2148/2016,Α. Τάχος, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, ο.π., σ. 790 και αναλυτικότερα Μ. Μπακαβού, σε Χ. Χρυσανθάκης (επιμ.) Διοικητική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, ο.π., σ. 1447-1457, Γ. Κουκούτσας, Συμβούλιο της Επικρατείας, ερμηνεία του Π.Δ.18/89 Σχόλια Νομολογία κατ' άρθρο, 2010, σ. 317-322.

¹⁷⁹ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η Προστασία του διοικουμένου, ο.π., 144-145 με αναφορές στη γερμανική νομολογία, Ι. Πλατής, Παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας Συμβολή στη διαχρονική, νομολογιακή επισκόπηση της διοικητικής παράλειψης, 2019, σ. 35 με περαιτέρω παραπομπή στον Π. Παυλόπουλο, Τα όρια της προσωρινής δικαστικής προστασίας στις διοικητικές διαφορές, Δίκη 1995, σ. 693-716 και για την αντίθετη θέση της νομολογίας, βλ. ΣτΕ ΕΑ 477/2012, ΣτΕ ΕΑ 357/2011.

¹⁸⁰ Βλ. ΔΠρΑθ 15586/2018.

¹⁸¹ Βλ. ΑΠ 106/79, ΝοΒ 1979, σ. 676, πρβλ. Θ. Κιουππίδης, Κρατική ευθύνη από παραλειψη,1989, σ. 280. Σ. Τσίρκας, Η χαμένη άνοιξη, 1976, σ. 231-233 & 237 «Μια συμμαθήτρια της Χρύσας λέει πως άκουσε τον αξιωματικό, πάνω στο θωρακισμένο, να διατάζει τον πυροβολητή που σκόπευε με το κανονάκι των δακρυγόνων: «Κατέβασέ μου αυτόν τον ψηλό με το πράσινο». Ο Σωτήρης είχε σκαρφαλώσει στο σηματοδότη της διασταύρωσης Σταδίου και Λαδά κι απ' εκεί πάνω φώναζε συνθήματα. Τώρα πάει».

¹⁸² Βλ. ΣτΕ 50/2014 nomos.

οπλοφορούσε και θα προσπαθούσε να αποφύγει τη σύλληψη με κάθε τρόπο ή ότι οι αστυνομικοί δεν είχαν λάβει τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας (αποκλεισμό και επιτήρηση της περιοχής και διακριτική ενημέρωση των διερχομένων) και δεν συνιστούν παράλειψη οφειλομένων ενεργειών εκ μέρους της αστυνομίας λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών υπό τις οποίες εξελίχθηκαν τα γεγονότα. Επίσης, προβάλλεται από την αναιρεσείουσα ότι έσφαλε η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση κατά το μέρος που με αυτήν έγινε δεκτό ότι το αστυνομικό όργανο δεν παρέλειψε την άσκηση των νομίμων καθηκόντων του με την χρήση του υπηρεσιακού όπλου του και η κρίση του αυτή αιτιολογείται πλημμελώς. Το δικαστήριο απέρριψε ως αβάσιμο τον σχετικό λόγο της αναίρεσης κατά το μέρος δε που με αυτόν αμφισβητείται η ουσιαστική κρίση του δικάσαντος διοικητικού εφετείου απορρίφθηκε ως απαράδεκτος (ΣΤΕ 3919/2001, 322/2009, 442/2012), αποφασίζοντας ότι η αιτιολογία του δικάσαντος διοικητικού εφετείου είναι νόμιμη και επαρκώς αιτιολογημένη, διότι έκρινε ότι δεν υπήρξε παρανομία των οργάνων της Ελληνικής Αστυνομίας κατά τη διενέργεια της επιχειρήσεως συλλήψεως των κακοποιών, συνεκτιμώντας αφ' ενός μεν τη διακριτική ευχέρεια που διαθέτουν τα όργανα για την αντιμετώπιση κάθε υποθέσεως καταβάλλοντας, στην προκειμένη περίπτωση, την επιμέλεια που επιβαλλόταν στο πλαίσιο της ασκήσεως των καθηκόντων τους για τη διασφάλιση της έννομης τάξεως και ασφάλειας προβαίνοντας σε συγκεκριμένες ενέργειες, αφετέρου δε τα πραγματικά περιστατικά που εκτέθηκαν με τη προσβαλλομένη απόφαση, από τα οποία, κατά την ανέλεγκτη αναιρετικώς κρίση των δικαστηρίων της ουσίας, προέκυψε ότι ελήφθησαν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας από τα αστυνομικά όργανα.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας ως παθητική στάση, δηλαδή αποχή¹⁸³ από αστυνομικές πράξεις δεν πρέπει να συγχέεται με την αξιόποινη παράλειψη. Η τελευταία διακρίνεται στη δογματική του ποινικού δικαίου ως γνήσια, όταν διατυπώνεται ρητά στην αντικειμενική υπόσταση ορισμένων εγκλημάτων και σε μη γνήσια παράλειψη υπό τις προϋποθέσεις των άρθρου 15 Π.Κ. Η παράλειψη στο διοικητικό δίκαιο ασκείται από φορέα δημόσιας εξουσίας είναι δε αδιάφορη η παράλειψη ως ανθρώπινη κοινωνικώς ενδιαφέρουσα συμπεριφορά. Άλλο η παράλειψη ή η πλημμελής εκτέλεση της αστυνομικής διοικητικής ή δικαστικής πράξης και άλλο η παράλειψη της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Στο σημείο αυτό γίνεται φανερό ότι δεν είναι ταυτίζεται το οντολογικό στοιχείο της αξιόποινης παράλειψης με το δεοντολογικό της παράλειψης οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας. Δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι άλλο η αρχή και άλλο ο άνθρωπος που εκπροσωπεί την Αρχή. Αυτά τα δύο διακρίνονται. Η εν λόγω ταύτιση είναι βαρύ θεωρητικό παράπτωμα κατά την ορθότατη έκφραση του *Νικόλαου Ανδρουλάκη*. Η εξουσία βέβαια κατά τον προαναφερθέντα ακαδημαϊκό υπάρχει στον άνθρωπο για τον άνθρωπο, όμως μόνο η αναγκαία. Ο περιορισμός αυτός δικαιολογεί και τελικά νομιμοποιεί την εξουσία. Έτσι νοείται η εξουσία σε δεοντολογικό επίπεδο.¹⁸⁴

¹⁸³ Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η Προστασία του διοικουμένου, ο.π., 66.

¹⁸⁴ Βλ. *Ανδρουλάκης Ν.*, Αυθεντία και περιύβριση, 1978, σ. 71-82, υποσ. 169, ο οποίος επισημαίνει ότι η οντολογική - δεοντολογική διάκριση των στοιχείων του Κράτους οφείλεται στον *H. Kelsen*, *Allgemeine Staatslehre*, 1925, σ. 265.

γ. Υλικές αστυνομικές ενέργειες

Αν η εκτελεστική λειτουργία δρα στη κοινωνία συχνότερα από κάθε άλλη λειτουργία του Κράτους, τότε η αστυνομία υλοποιεί όσο καμία άλλη διοικητική αρχή αυτή τη δράση. Η αμεσότητα, η επιτακτικότητα, η ταχύτητα και η αποτελεσματικότητα που απαιτείται πολλές φορές για την εκτέλεση αστυνομικών πράξεων, αναγκάζουν την αστυνομία να εκφράζεται με υλικές ενέργειες¹⁸⁵ και όχι με διοικητικές πράξεις. Αυτό συμβαίνει, γιατί οι τελευταίες απαιτούν συχνά χρονοβόρες διαδικασίες παραγωγής, περιέχουν τύπους και πρόσθετους ορισμούς για την εφαρμογή τους. Για παράδειγμα, η απομάκρυνση ενός δέντρου από την οδό ταχείας κυκλοφορίας, η απενεργοποίηση και απομάκρυνση ανευρεθείσας χειροβομβίδας ή άλλου εκρηκτικού υλικού του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η μετακίνηση παράνομα σταθμευμένου οχήματος από γερανοφόρο όχημα της αστυνομίας,¹⁸⁶ η ρύθμιση της κυκλοφορίας με σήματα του τροχονόμου σε περιπτώσεις ειδικών και εκτάκτων μέτρων για την αποσυμφόρηση της κίνησης,¹⁸⁷ η σειρήνα και ο φάρος του πυροσβεστικού οχήματος.¹⁸⁸ Η αναζήτηση της νομικής φύσης των αστυνομικών υλικών ενεργειών έχει και μία ακόμη σπουδαία πρακτική συνέπεια. Πολλές από τις υλικές ενέργειες που δεν καλύπτονται από τους κανόνες κατανομής καθηκόντων έχουν έναν παρεμβατικό χαρακτήρα στα δικαιώματα των πολιτών. Τα παραδείγματα είναι πολλά και ήδη διατυπωμένα από τον *Walter Jellinek*.¹⁸⁹ Τέτοιες υλικές ενέργειες σήμερα είναι οι αστυνομικές συστάσεις για λόγους δημόσιας υγείας προς τήρηση αποστάσεων και αποφυγής συνωστισμού κατ' εφαρμογή μέτρων αποτροπής διάδοσης του κορονοϊού Covid - 19.

Οι υλικές ενέργειες της αστυνομίας δεν έχουν μελετηθεί ξεχωριστά από το ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο και πολλά χρήσιμα στοιχεία αντλούνται κυρίως από τη νομολογία και τη θεωρία για την αστική ευθύνη του Κράτους. Ωστόσο, στο Αστυνομικό Δίκαιο η αναζήτηση της νομικής φύσης των υλικών ενεργειών είναι ένα από τα γοητευτικότερα κεφάλαια του, γιατί αποτελεί μία πρόκληση γεμάτη δυσκολίες. Δεν είναι τυχαίο, όπως επισημαίνει ο άλλοτε κοσμήτωρ του *Bordeaux, Jean Marie Auby*¹⁹⁰ ότι ο καθηγητής *Δημήτριος Παπανικολαΐδης*, είναι ένας από τους ελάχιστους που έγραψε στη Γαλλία μία κλασική μονογραφία Αστυνομικού Δικαίου μελετώντας μεταξύ άλλων και τη νομική φύση των υλικών ενεργειών.¹⁹¹ Επίσης, ο Έλληνας θεωρητικός προβληματίστηκε, όσο κανείς και στη Χώρα μας με το θέμα καταλήγοντας σε χρήσιμα συμπεράσματα. Οι υλικές ενέργειες της διοίκησης παρατηρεί ορθά ο ανωτέρω συγγραφέας δεν περιλαμβάνουν μόνο υλικές πράξεις, αλλά και εκείνες που έχουν πνευματικό ή ψυχικό περιεχόμενο, όπως για παράδειγμα το έργο της δημόσιας εκπαίδευσης.¹⁹² Στις υλικές ενέργειες εντάσσονται οι

¹⁸⁵ Βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, 1985, σ. 342.

¹⁸⁶ Βλ. ΣΤΕ 208/1961, ΕΔΔ 1961, σ. 186.

¹⁸⁷ Βλ. άρθρο 3 του Ν.2696/99 «Κ.Ο.Κ.».

¹⁸⁸ Βλ. άρθρο 44§1 Κ.Ο.Κ.

¹⁸⁹ Βλ. *W. Jellinek*, *Εισαγωγή εις το διοικητικόν Δίκαιον* (μτφρ. Α. Παπαδόπουλου), 1939, σ. 34.

¹⁹⁰ Βλ. Πρόλογος *J.M. Auby* σε *J. Castagne*, *Le contrôle juridictionnel de la légalité des actes de police administrative*.

¹⁹¹ Βλ. *D. Papanikolaïdis*, *Introduction générale a la théorie de la police administrative*, 1960, σ. 57.

¹⁹² Βλ. Δ. Παπανικολαΐδης, *Σύστημα Διοικητικού Δικαίου*, τ. Α΄, 1992, σ. 139

συμβουλές, οι συστάσεις, οι υποδείξεις και οι προσκλήσεις της αστυνομίας προς τους πολίτες για την πρόληψη του εγκλήματος, όπως η τοποθέτηση συναγερμού ή θυρών ασφαλείας στα σπίτια για την αποτροπή κλοπών με διάρρηξη. Οι οδηγίες των Λιμενικών για την ασφάλεια των λουομένων, των πλόων και της υποβρύχιας αλιείας. Οι συμβουλές των αστυνομικών προς τους μαθητές στο πλαίσιο διαλέξεων τους σε σχολεία, ώστε να μην καπνίζουν και να μην καταναλώνουν αλκοόλ, γιατί κάνουν κακό στην υγεία τους, οι συστάσεις του Λιμενάρχη σε εταιρίες εκφόρτωσης πετρελαίου ή και τσιμέντου από δεξαμενόπλοια με τις οποίες προτείνεται ως πρόσθετο μέτρο ασφαλείας για την πρόληψη και αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών θαλάσσιας ρύπανσης της περιοχής του λιμένος, οι παρατηρήσεις σε χρήστες των οδών για την παράνομη συμπεριφορά τους, ακόμη και η κοινοποίηση σε συγγενείς του θύματος για το τροχαίο ατύχημα που υπέστη.¹⁹³ Οι ανωτέρω υπομνήσεις έχουν τη μορφή πρόσκλησης των αρμόδιων αστυνομικών υπηρεσιών προς τους πολίτες δεν χαρακτηρίζονται ως πράξεις βεβαίωσης οφειλής προς το δημόσιο, αλλά περιέχουν απλώς και άνευ εννόμων συνεπειών όχληση.¹⁹⁴

Εκτός από τις υλικές ενέργειες υπάρχουν και οι υλικές παραλείψεις, εφόσον συνάπτονται με την οργάνωση και λειτουργία αστυνομίας.¹⁹⁵ Αυτές μνημονεύονται στο Αστυνομικό Δίκαιο κυρίως, διότι εντοπίζονται σε καταστάσεις, όπου υπάρχει υψηλός κίνδυνος να προσβληθούν τα ατομικά δικαιώματα των πολιτών, όπως παράλειψη λήψης των αναγκαίων μέτρων φύλαξης της πυρκαγιάς,¹⁹⁶ και η παράλειψη της αστυνομίας να επέμβει σε διαδήλωση.¹⁹⁷ Η παράλειψη κατά τη συντήρηση και διασφάλιση της χρήσης κοινόχρηστων εγκαταστάσεων ή για παράδειγμα η παράλειψη της λιμενικής αστυνομίας να απαγορεύσει στο κοινό τη χρησιμοποίηση ορισμένης έκτασης παραλίας για θαλάσσια λουτρά ή η μη επίβλεψη της παραλίας κατά την εκτέλεση ναυτικών γυμνασίων. Αστυνομικές υλικές παραλείψεις υπάρχουν κατά την εκτέλεση διοικητικών πράξεων ή δικαστικών αποφάσεων, όπως η παράλειψη της δημοτικής αστυνομίας για την αποβολή αυτού που καταλαμβάνει τον κοινόχρηστο χώρο της πλατείας χωρίς άδεια.¹⁹⁸ Γενικά, η ταξινόμηση των αστυνομικών υλικών ενεργειών γίνεται σε πολλές κατηγορίες και με διαφορετικά κριτήρια.¹⁹⁹ Η πολυμορφία των υλικών ενεργειών κάνει επιτρεπτό αυτό το εγχείρημα στην θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι αν και διευκολύνεται η συστηματική αντίληψη των πολλαπλών εμφανίσεων της υλικής πράξης, η τυποποίηση της δεν έχει

¹⁹³Ενδεικτικά, βλ. ΣτΕ 1476/2017 nomos και *F. Rachor*, σε *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, 2012 σ. 305.

¹⁹⁴Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η Προστασία του Διοικουμένου, ο.π., σ. 62 με παραπομπή στη ΣτΕ 828/64.

¹⁹⁵Βλ. ΣτΕ 969/2018.

¹⁹⁶Βλ. ΣτΕ 3027/1998.

¹⁹⁷Βλ. ΔΠρΑ 11661/95, Το Σ 1996, σ. 250.

¹⁹⁸Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Η αστική ευθύνη των ΟΤΑ και της Αστυνομίας για την προσβολή του δικαιώματος στη συνεχή και αδιακώλυτη χρήση των πεζόδρομων και πεζοδρομίων, ΕφΔΔ 2009, σ. 96.

¹⁹⁹Βλ. *Δ. Παπανικολαΐδης*, Σύστημα διοικητικού δικαίου, ο.π., σ.150-153, ο οποίος επηρεάστηκε από τον δάσκαλο του, τον *C. Eisenmann*, *Cours de droit administrative II*, 1983, σ. 192-194. Αντίστοιχες διακρίσεις υπάρχουν, εκτός από τη Γαλλία και στη Γερμανία, βλ. *B. Walter*, *Der Verwaltungsrealakt im System des Polizeirecht*, DP 1991, σ. 133, *E. Rasch*, *Der Realakt insbesondere im Polizeirecht*, DVBL 1992, σ. 207.

ιδιαίτερη νομική σημασία. Αυτό συμβαίνει διότι, οι υλικές ενέργειες από πλευράς ουσιαστικού δικαίου δεν μεταβάλλουν την έννοια τους, είτε έχουν υλικό ή πνευματικό ή ψυχικό περιεχόμενο, ούτε υπάρχει διαφορετική δικονομική αντιμετώπιση του κατά την αναζήτηση έννομης προστασίας από τους πολίτες.

Η έννομη προστασία του πολίτη έναντι της υλικής αστυνομικής δράσης δικαστικά δεν μπορεί να γίνει με αίτηση ακύρωσης, επειδή οι υλικές ενέργειες δεν έχουν εκτελεστό χαρακτήρα. Άλλωστε από τα άρθρα 63,68,79 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας δεν προβλέπεται, ούτε συνάγεται έμμεσα προσφυγή κατά υλικής πράξης δημοσίου οργάνου.²⁰⁰ Μόνο αποζημίωση μπορεί να διεκδικηθεί, μετά από σχετική αγωγή για την αποκατάσταση της σχετικής βλάβης.²⁰¹ Επίσης, αγωγή ασκείται λόγω παράλειψης διενέργειας υλικής πράξης της αστυνομίας εξαιτίας της μη λήψης προστατευτικών μέτρων υπέρ των πολιτών και περιουσιών τους κατά δέσμια αρμοδιότητα.²⁰² Η υλική παράλειψη θεμελιώνει επίσης αστική ευθύνη του Κράτους.²⁰³ Η θεμελίωση της υλικής αστυνομικής παράλειψης απαιτεί μία νομική συλλογιστική, στην οποία η μείζονα πρόταση βασίζεται σε ένα υποθετικό ιστορικό απόδοσης της ζημίας, όπου αν η τελευταία δεν εκδηλωνόταν τότε θα είχε αποτραπεί η βλάβη.²⁰⁴ Άξια μνείας είναι η πρόσφατη απόφαση του Τριμελούς Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών (Α1465/2020) με αφορμή τον θάνατο εντεκάχρονου μαθητή σε Δημοτικό Σχολείο στις Αχαρνές Αττικής κατά τη διάρκεια σχολικής εκδήλωσης. Το δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη ότι η συγκέντρωση ενός τόσο μεγάλου πλήθους ατόμων στην πλειονότητα τους παιδιά, όσο και του σημείου στο οποίο βρίσκεται το σχολείο, δηλαδή ανάμεσα σε δύο χαρτογραφημένες από την ίδια την αστυνομία ως πλέον επικίνδυνες από άποψη εγκληματικότητας περιοχών του Δήμου, διατύπωσε την κρίση ότι η αστυνομία δεν έλαβε τα προσήκοντα μέτρα προστασίας της ανθρώπινης ζωής. Το δικαστήριο εξειδικεύοντας τη σκέψη του ανέφερε ότι τα αστυνομικά μέτρα συνίστανται στην εγκαθίδρυση ενός μηχανισμού επιτήρησης των σχολείων που βρίσκονται εντός και περιμετρικά των δυο χαρτογραφημένων ως πλέον επικίνδυνων περιοχών, ιδίως κατά τη διάρκεια μαζικών εκδηλώσεων ως η επίμαχη. Κατά το δικαστήριο η παράλειψη αυτή της αστυνομίας συνδέεται αιτιωδώς με τον θανάσιμο τραυματισμό του μαθητή, καθότι ένας τέτοιος μηχανισμός, συνιστάμενος κατά βάση στη διακριτική παρουσία αστυνομικού οργάνου, θα ήταν ικανός, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και λογικής, να αποθαρρύνει την εκδήλωση παράνομων ενεργειών, μεταξύ των οποίων την παράνομη οπλοχρησία, πλησίον του επίμαχου σχολείου, και επομένως να αποτρέψει το ένδικο συμβάν. Συνεπώς, στοιχειοθετείται, εν προκειμένω, ευθύνη του Ελληνικού Δημοσίου, λόγω παράνομης παράλειψης των αστυνομικών οργάνων του να λάβουν τα προσήκοντα μέτρα προστασίας της

²⁰⁰ Βλ. *Ν. Χατζητζανής*, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο Μέρος Πρώτον Γενική Διαδικασία Άρθρα 1-215, 2004, σ. 455.

²⁰¹ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Αστική ευθύνη του Κράτους των δημοσίων υπαλλήλων και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου κατά τον Α.Κ., 1950, σ. 156, *Π. Παυλόπουλος*, Η αστική ευθύνη του Δημοσίου κατά τους κανόνες του Δημοσίου Δικαίου, 1989, σ. 68.

²⁰² Βλ. ΔΠρΑθ 47737/95, ΔιΔικ, 1995, σ. 1404-1406.

²⁰³ Βλ. ΣτΕ 969/2018, 2287/2009, 521/2006, 2727/2003.

²⁰⁴ Βλ. *Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του κράτους από τις υλικές ενέργειες των οργάνων του κατά τα άρθρα 105-6 ΕισΝΑΚ, 2006, σ. 132-135.

ανθρώπινης ζωής, ενόψει ιδίως του ότι δεν επρόκειτο για την επιτήρηση ενός οποιουδήποτε σημείου του ως άνω Δήμου, σε κάποια οποιαδήποτε χρονική στιγμή, αλλά ενός σχολικού συγκροτήματος, ευρισκόμενου ανάμεσα στις δύο πλέον επιβαρυνμένες από άποψη εγκληματικότητας περιοχές του Δήμου, κατά τη διάρκεια μιας ιδιαίτερα μαζικής σχολικής εκδήλωσης.²⁰⁵

Βέβαια στο σημείο αυτό είναι αναγκαία η διάκριση των υλικών παραλείψεων από γεγονότα ξένα προς την αστυνομική δράση, όπως είναι τα τυχερά γεγονότα και τα γεγονότα ανωτέρας βίας, τα φυσικά γεγονότα δηλαδή, κατακλυσμοί, πλημμύρες, τρικυμίες, πυρκαγιές, για τα οποία επιλαμβάνονται τα σώματα ασφαλείας, αλλά δεν αποτελούν συνέπεια των υλικών ενεργειών ή παραλείψεων τους.²⁰⁶ Επίσης, γεγονότα ανωτέρας βίας, εκτός από τα φυσικά φαινόμενα, θεωρούνται και οι ανθρώπινες πράξεις τρίτου ή πράξεις του ίδιου του ζημιωθέντα, όπως η κατάληψη από διαδηλωτές οδοστρώματος από το οποίο έπρεπε να διέλθει δικηγόρος για να μεταβεί στο δικαστήριο.²⁰⁷

Επιπλέον, δεν αποτελούν στοιχεία της διοικητικής δράσης των αρχών ασφάλειας και τάξης τα τυχερά γεγονότα σε αντίθεση με το γαλλογερμανικό δίκαιο.²⁰⁸ Λόγου χάριν το πολιτικό τμήμα του γαλλικού ΑΠ έκρινε ότι θεμελιώνεται πλήρης αντικειμενική ευθύνη του Κράτους από τυχαίο γεγονός, όταν η αστυνομία πυροβολώντας καταδιωκόμενο κακοποιό τραυματίζει διερχόμενο πολίτη.²⁰⁹ Πάντως, το γεγονός θα πρέπει να είναι αιφνίδιο, απρόβλεπτο, ασύνηθες και να μην παρουσιάζει στο παρελθόν κάποια σχετική συχνότητα να είναι άγνωστο με την έννοια της μη ύπαρξης πληροφοριών, αναπότρεπτο ανθρωπίνως, έχοντας σφοδρότητα ή διάρκεια.²¹⁰ Κρίθηκε νομολογιακά ότι στοιχειοθετείται αστική ευθύνη του Κράτους για ζημίες που προκλήθηκαν σε ξενοδοχείο κατά την ημέρα μνήμης για την εξέγερση των φοιτητών κατά της δικτατορίας, διότι λόγω της επαναληπτικότητας τους μπορούσαν να προβλεφθούν και ήταν εντός των δυνατοτήτων προστασίας από την αστυνομία ενόψει της έντασης και της έκτασης τους.²¹¹ Στο ίδιο πνεύμα και η απόφαση αποζημίωσης από τα επεισόδια μετά το θάνατο του Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου στο κέντρο της Αθήνας το 2008. «Ο μη επαρκής σχεδιασμός και η μη αποτελεσματική δράση των αστυνομικών οργάνων σε αναμενόμενες αναταραχές/επεισόδια συνδέεται αιτιωδώς με τις προκληθείσες ζημίες σε παρακείμενα ακίνητα..... Η Αστυνομία, αν και περίμενε τις διαμαρτυρίες απέτυχε να ελέγξει την έκταση των επεισοδίων που προκλήθηκαν ως εκ τούτου της αποδίδεται ανεπαρκής σχεδιασμός και μη αποτελεσματική δράση. Συγκεκριμένα, παρά το γενικό μέτρο της επιφυλακής και της γενικής εντολής για λήψη “έντονων” μέτρων ασφαλείας πέριξ του

²⁰⁵ Βλ. ΔΠρΑθ Α1465/2020.

²⁰⁶ Βλ. *Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του κράτους, ο.π., σ. 96-97-108.

²⁰⁷ Βλ. ΣΤΕ1962/92 σε *Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του κράτους ο.π., σ. 111.

²⁰⁸ Βλ. ΣΤΕ 952/2010 και *Μ. Στασινόπουλος*, Αστική ευθύνη του Κράτους, ο.π., σ. 18-19, 287-290.

²⁰⁹ Βλ. [Cour de cassation](#) (Cass Civ) 10 jun.1986, *Affaire consorts Pourcel*, RFDA 1987, σ.92. σε *Α. Τάχος*, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, 2005, σ. 894.

²¹⁰ Αναλυτικότερα για τα παραδείγματα και τα στάδια διερεύνησης της ανωτέρας βίας, βλ. *Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του κράτους, ο.π., σ. 105 με περαιτέρω παραπομπή στην ΣΤΕ 2940/94, ΕΔΚΑ 1996, σ. 624.

²¹¹ Βλ. ΔΕΦΑθ 4542/98, Διδικ 1999, σ. 656 σε *Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του κράτους, ο.π., σ. 356 και ΣΤΕ 1590//2010 σε *Ν. Σοϊλεντάκης*, Η αγωγή στη διοικητική δικονομία, 2014, σ. 362.

χώρου των αναταραχών, οι ενέργειές της Αστυνομίας, αποδείχθηκαν ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές». Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στο ακίνητο να επέλθουν ζημίας τέτοιας έκτασης, ώστε ο ιδιοκτήτης του να περιέλθει σε ανυπαίτια αδυναμία παροχής ως προς τους μισθωτές του και να απολέσει μισθώματα.²¹²

δ. Ο έλεγχος των αστυνομικών πράξεων από ανεξάρτητες αρχές

Ο έλεγχος της νομιμότητας των αστυνομικών πράξεων είναι κοινοβουλευτικός, δικαστικός και διοικητικός.²¹³ Μία σύγχρονη μορφή διοικητικού ελέγχου των αστυνομικών πράξεων ασκείται από τις ανεξάρτητες αρχές.²¹⁴ Οι ανεξάρτητες αρχές, πολλές από τις οποίες είναι συνταγματικά κατοχυρωμένες ελέγχουν όλες τις αστυνομικές πράξεις και παραλείψεις. Ο Συνήγορος του Πολίτη (ΣΤΠ) ως Εθνικός Μηχανισμός Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας ελέγχει τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που τελούνται από αστυνομικούς, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν καταγγελίας διαβιβάζοντας πόρισμα και όχι πλέον εισήγηση στις αρμόδιες Υπηρεσίες. Επίσης ο στο επιβλέπει την πορεία συμμόρφωσης της Χώρας από τις καταδικαστικές αποφάσεις από το ΕΔΔΑ, ενώ στο πλαίσιο των σχέσεων Κράτους Πολίτη παρεμβαίνει κατόπιν καταγγελιών και αναφορών πολιτών για την πρόληψη και την αποτροπή φαινομένων διαφθοράς και κακοδιοίκησης.²¹⁵ Τα τελευταία χρόνια ο ρόλος της ανεξάρτητης αρχής και η παρέμβαση της στην πειθαρχική διαδικασία ελέγχου των αστυνομικών, μέσω της υποβολής σε αυτήν αντιγράφου των πορισμάτων της έρευνας έχει γίνει ακόμη ουσιαστικότερος. Η συνδρομή του ΣΤΠ στην πειθαρχική έρευνα θα συμβάλει στη μείωση των κρουσμάτων αυθαιρεσίας.

Η Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων ελέγχει την αστυνομική δράση και επιβάλλει πρόστιμα σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με την κείμενη νομοθεσία.²¹⁶ Χαρακτηριστική είναι η επιβολή προστίμου στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, επειδή μετά από έλεγχο, κατόπιν καταγγελίας αρμόδιων ελεγκτών της αρχής στο θάλαμο επιχειρήσεων της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής διαπιστώθηκε ότι οι (κάμερες) επίβλεψης οδικής κυκλοφορίας οδικού δικτύου του κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης – Ελληνικής Αστυνομίας, για τους οποίους η Αρχή έχει χορηγήσει άδεια προκειμένου να χρησιμοποιούνται για λόγους ρύθμισης της κυκλοφορίας χρησιμοποιούνταν για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κατά τις κινητοποιήσεις πολιτών, ειδικότερα, κατά τις διαδηλώσεις φοιτητών που πραγματοποιούνταν εκείνη τη χρονική περίοδο.²¹⁷ Επίσης, η Αρχή προβαίνει σε επιτόπιους ελέγχους για την τήρηση της νομοθεσίας των προσωπικών δεδομένων σε όλα τα ηλεκτρονικά συστήματα και αρχεία της αστυνομίας υποβάλλοντας συστάσεις και παρατηρήσεις, όπως την 06-12-2016, διότι εξακολουθούσαν να βρίσκονται αναρτημένες φωτογραφίες και λοιπά στοιχεία ταυτότητας των κατηγορούμενων

²¹²Βλ. ΔΠρΑθ 15586/2018.

²¹³Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η διασφάλιση της αρχής της νομιμότητας μηχανισμοί ελέγχου αυτής, ΕΕΝ 1989, σ. 67-75.

²¹⁴Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Οι Ελληνικές Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές, 2000, σ. 17

²¹⁵Βλ. άρθρο 56 Ν. 4413/2016

²¹⁶Βλ. Κ. Παπανικολάου, Η εξουσία των ανεξάρτητων αρχών, 2018, σ.32-39.

²¹⁷Βλ. 7/2008 από 23-10-2008 Απόφαση της ΑΠΔΧ.

οροθετικών εκδιδόμενων γυναικών σε ορισμένες ιστοσελίδες – στοιχεία στα οποία συγκαταλέγονται ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και τα οποία αναδημοσιεύτηκαν από σχετικές αναρτήσεις της ιστοσελίδας της Ελληνικής Αστυνομίας. Παρόμοιους ελέγχους ενεργεί και η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών.²¹⁸

Γενικά, ο έλεγχος των αστυνομικών πράξεων μέσω ανεξάρτητων αρχών έχει αρχίσει να αποδίδει. Η λεπτομερέστερη θεσμοθέτηση ενός σύγχρονου νομοθετικού πλαισίου και ο συντονισμός της δράσης των ανεξάρτητων αρχών από μία ενιαία ανεξάρτητη υπηρεσία θα βοηθήσει ουσιαστικά στην κατεύθυνση αυτή.

5. Κατηγορίες αστυνομικών πράξεων

α. Γνωμοδοτήσεις

Η γνωμοδότηση των αστυνομικών οργάνων αφορά τη νομιμότητα και τη σκοπιμότητα των αστυνομικών διοικητικών πράξεων.²¹⁹ Είναι αληθές ότι οι αστυνομικές αρχές δεν αποφασίζουν πάντοτε στιγμιαία, αλλά επιδιώκουν πολλές φορές τη γνωμοδότηση για την επίτευξη της συναίνεσης, την ουσιαστική νομιμότητα και την πρακτική εφαρμογή της διοικητικής πράξης.²²⁰ Παραδείγματα γνωμοδοτήσεων υπάρχουν πολλά, όπως η γνωμοδότηση του Διευθυντή της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφάλειας του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας για τη χορήγηση άδειας εξαγωγής φωτοβολίδων, βεγγαλικών, πυροτεχνημάτων,²²¹ ή η γνωμοδότηση εξαγωγής πυροβόλων όπλων, εκρηκτικών υλών και πυρομαχικών, για την εισαγωγή, κατασκευή και εμπορία των οποίων απαιτείται άδεια.²²² Από τα ανωτέρω εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι η γνωμοδοτική διαδικασία είναι ένα σημαντικό μέσο προστασίας του πολίτη και εγγυήσης των δημοσίων δικαιωμάτων, ιδίως στο πλαίσιο του σύγχρονου κοινωνικού κράτους δικαίου. Ειδικότερα, η γνωμοδοτική διαδικασία συγκεκριμενοποιεί και προσδιορίζει το περιεχόμενο των κανόνων δικαίου που αξιώνουν την προστασία των δικαιωμάτων φανερώνοντας την έντονη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση τους με διαδικαστικές διατάξεις.²²³ Εν τέλει, οι γνωμοδοτήσεις είναι μια μορφή συμμετοχή του πολίτη στη διαμόρφωση της απόφασης της αστυνομικής αρχής.²²⁴

Φορείς γνωμοδοτήσεων είναι κατά κύριο λόγο συλλογικά αστυνομικά όργανα. Βέβαια και τα μονομελή προσπαθούν να ισορροπήσουν ακόμη και να συμφιλιώσουν αντικρουόμενα συμφέροντα, δημόσια ή ιδιωτικά.²²⁵ Έτσι, για παράδειγμα η χορήγηση αδειών οπλοφορίας πυροβόλου όπλου από τον Διευθυντή της αρμόδιας Διεύθυνσης Ασφαλείας για την προσωπική ασφάλεια

²¹⁸ Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών οροθετικών εκδιδόμενων ως μέτρο για την προστασία της δημόσιας υγείας σε μία εθελουφλούσα κοινωνία, ΕφΔΔ 2012, σ. 459-469.

²¹⁹ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 123.

²²⁰ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η προστασία του διοικουμένου, ο.π., σ. 60.

²²¹ Βλ. άρθρο 5 α§5 του Ν.456/76.

²²² Βλ. άρθρο 3§1 Ν.2168/93.

²²³ Βλ. Γ. Σιούτη, Η γνωμοδοτική διαδικασία, 1990, σ.49-51.

²²⁴ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η Προστασία του Διοικουμένου, ο.π., σ. 72.

²²⁵ Βλ. ΣτΕ 934/2013, Ρ. Dagtoglou, Partizipation privater an Verwaltungsentscheidungen DVBL, 1972, σ. 712.

ατόμου απαιτεί απλή γνωμοδότηση του εισαγγελέα.²²⁶ Επίσης, για τη διάλυση υπαίθριας συνάθροισης απαιτείται σύμφωνη γνώμη του οικείου Προέδρου Πρωτοδικών, η οποία παρέχεται το αργότερο είκοσι τέσσερις (24) ώρες πριν από την έναρξη της επικείμενης δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης και απλή γνώμη των οικείων Δημάρχων ή των υπευθύνων Προέδρων ή Διευθυνόντων Συμβούλων δημοσίων φορέων διαχείρισης και εκμετάλλευσης λιμένων, η οποία διατυπώνεται εγγράφως ή σε επείγουσες περιπτώσεις, προφορικά και μνημονεύεται στη σχετική απόφαση.²²⁷ Με αυτό τον τρόπο αφενός ικανοποιείται το δημόσιο συμφέρον παροχής εγγυήσεων στο κοινωνικό σύνολο από πλευράς της πολιτείας για την ικανότητα των πολιτών να οπλοφορούν, αφετέρου στο πλαίσιο της ιδιωτικής αυτονομίας ικανοποιείται το δικαίωμα για παροχή προσωπικής και περιουσιακής ασφάλειας του ατόμου.

Οι προτάσεις διαφέρουν από τις σύμφωνες γνώμες, επειδή εκδίδονται αυτεπαγγέλτως από το ίδιο το γνωμοδοτικό όργανο και όχι κατόπιν αιτήσεως προς το τελευταίο από το αποφασιστικό όργανο.²²⁸ Για παράδειγμα, η πρόταση παραχώρησης οχημάτων και μοτοσικλετών στην Ελληνική Αστυνομία από τη Διεύθυνση Διαχείρισης Δημοσίου Υλικού (Δ.Δ.Δ.Υ.).²²⁹ Η οικειοθελής γνωμοδότηση, η οποία έχει τα ίδια έννομα αποτελέσματα και όμοιες δικονομικές συνέπειες με την απλή γνωμοδότηση²³⁰ κινείται εξ ίδιας πρωτοβουλίας του αποφασίζοντος αστυνομικού οργάνου με τη συγκρότηση επιτροπών και ομάδων εργασιών, όπου η γνώμη διατυπώνεται στο οικείο πρακτικό. Τα Εισηγητικά Σημειώματα αποτελούν εσωτερικά αστυνομικά έγγραφα προβλεπόμενα ρητά στους Κανονισμούς των Σωμάτων και δεν έχουν εκτελεστό χαρακτήρα. Παρόλα αυτά, επιτελούν την ίδια λειτουργία με τη γνωμοδότηση, καθώς περιέχουν αιτιολογημένη λύση ενός θέματος για το οποίο απαιτείται η λήψη απόφασης από το αποφασιστικό όργανο. Άλλωστε, έχουν προκαθορισμένη δομή που περιλαμβάνει το ιστορικό της υπόθεσης, τη νομική βάση, το σκεπτικό με τις αιτιολογημένες λύσεις, το συμπέρασμα και τις προτάσεις. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι σπουδαίο εισηγητικό ρόλο λαμβάνουν οι επιτελείς, οι επιτροπές και οι ομάδες έργου των επιτελικών υπηρεσιών των Αρχηγείων και των αρμόδιων Υπουργείων, οι οποίες παρέχουν γνώμες, λόγω της συσσωρευμένης εμπειρίας τους γύρω από ένα θέμα ή των εξειδικευμένων γνώσεων τους σε σχέση με ένα γνωστικό επιστημονικό αντικείμενο. Ο επιτελικός τρόπος οργάνωσης των αστυνομικών υπηρεσιών βοηθά ουσιαστικά το αποφασιστικό όργανο, το οποίο συχνά καλείται να εκδώσει σε μικρό χρονικό διάστημα ιδιαίτερα πολύπλοκες διοικητικές πράξεις, και εκ των πραγμάτων αδυνατεί να ανταπεξέλθει μόνο του στον ρόλο αυτό. Το σχήμα αυτό της διοίκησης συμβάλλει στον εξορθολογισμό της αστυνομικής δράσης, συχνά όμως επιβραδύνει την διαδικασία και έχει ως αποτέλεσμα την διάχυση της ευθύνης.²³¹ Είναι αληθές ότι στα Υπουργεία ολόκληρος ο διοικητικός μηχανισμός κινείται με ενημερωτικά και εισηγητικά σημειώματα. Στη πραγματικότητα πολλές φορές

²²⁶ Βλ. άρθρο 10§3 εδάφιο α' Ν.2168/93.

²²⁷ Βλ. άρθρο 9 Ν.4703/2020.

²²⁸ Βλ. . Γ. Σιούτη, Η γνωμοδοτική διαδικασία, ο.π., σ. 149. Ε. Πρεβεδούρου, Η σύνθετη διοικητική ενέργεια, εθνικό δίκαιο και κοινοτική προοπτική, 2005, σ. 137.

²²⁹ Βλ. άρθρο 5 της 129/2534 από 20-01-2010 Κ.Υ.Α.

²³⁰ Βλ. ΣτΕ 1827/02.

²³¹ Βλ. Σιούτη Γ., Η γνωμοδοτική διαδικασία, 1990, σ.56-59.

για να ληφθεί απόφαση από μονομελές ή συλλογικό διοικητικό όργανο απαιτούνται ιεραρχικές προτάσεις πολλών οργάνων.

Η γνωμοδότηση και ιδίως οι συναφείς με αυτή εσωτερικές αστυνομικές πράξεις και αστυνομικά έγγραφα με όλα τα γνωστά μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα απαντούν καθημερινά στο Αστυνομικό Δίκαιο. Για αυτό αξίζουν περαιτέρω έρευνας ιδίως από την άποψη της περιοριστικής ή προστατευτικής σχέσης γνωμοδοτικής διαδικασίας και δημοσίων και ιδιωτικών δικαιωμάτων.

β. Άδειες

Οι ατομικές διοικητικές πράξεις αποκτούν πολλές φορές στο Αστυνομικό Δίκαιο τη μορφή των αδειών.²³² Οι άδειες (*Erlaubnisse*) λαμβάνουν χώρα κατά την προληπτική αστυνομική δράση και έχουν σκοπό να αποτρέψουν τους πολίτες να εκδηλώσουν μία συμπεριφορά που είναι επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.²³³ Για παράδειγμα, νεαρά άτομα συνηθίζουν να οδηγούν μοτοποδήλατα ή ταχύπλοα σκάφη. Ο νομοθέτης για να αποτρέψει κινδύνους από τροχαία ατυχήματα που θα προκληθούν λόγω της απειρίας τους στην οδήγηση αξιώνει οι άδειες ικανότητας οδήγησης και κυκλοφορίας μοτοποδηλάτου να δίδονται από τις αρμόδιες υπηρεσίες Τροχαίας,²³⁴ ενώ η άδεια ικανότητας χειριστού ταχύπλοου σκάφους χορηγείται από την αρμόδια Λιμενική Αρχή.²³⁵ Επίσης, ο Προϊστάμενος του Κλάδου Τάξης του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας χορηγεί άδεια τέλεσης εθνικών και διεθνών αγώνων οχημάτων καρτ ή άδεια τέλεσης αγώνων μοτοσικλετών, μοτοποδηλάτων και τετράτροχων οχημάτων για αγώνες που διενεργούνται από συλλόγους μέλη αθλητικής συνομοσπονδίας σε περισσότερες από μία αστυνομικές περιφέρειες της χώρας.²³⁶ Βέβαια, οι ατομικές διοικητικές πράξεις με τη μορφή των αστυνομικών αδειών δεν εξαρτώνται μόνο από τον τυπικό νόμο. Κανονιστικές πράξεις της Διοίκησης, όπως Προεδρικά Διατάγματα, αστυνομικές, πυροσβεστικές, δασικές διατάξεις, Κανονισμοί Λιμένος προσδιορίζουν τη νομική βάση της αιτιολογίας των αδειών σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας της διοικητικής δράσης.²³⁷ Κατ' ακολουθία, εκδήλωση της *lato sensu* νομιμότητας είναι η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ιδίως ο σεβασμός της επαγγελματικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας, των οικονομικών συμφερόντων και των περιουσιακών δικαιωμάτων των αδειοδοτούμενων, ενώ θα πρέπει πάντοτε οι αρχές της

²³²Βλ. *I. Τάχος*, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, σ. 91, *Παπαϊωάννου Ζ.*, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 347, *W-R. Schenke*, Polizeirecht, σ. 337 και πλάγια αρίθμηση 583, *K. H. Friauf*, Polizei- und Ordnungsrecht, 1999, πλάγια αρίθμηση 181, *H. Maurer/ C. Waldhoff*, Allgemeines Verwaltungsrecht, 2017, σ. 238-241.

²³³Βλ. *Δ. Παπανικολαΐδης*, Συμβολή εις την θεωρίαν της διακρίσεων των πολιτειακών λειτουργιών σε τ.τ. *Ηλία Κυριακόπουλου*, 1966-1969, σ. 241. Η κατασταλτική δράση της Αστυνομίας αφορά την ηθικοκοινωνική απαξία εκδήλωσης μίας συμπεριφοράς χωρίς άδεια της αρχής. Κριτικές σκέψεις για την προαναφερθείσα θέση αναφορικά με τον προληπτικό και κατασταλτικό χαρακτήρα των αστυνομικών αδειών γίνεται από τον *J. Schwabe*, Verbot mit Erlaubnisvorbehalt, JuS 1973, σ.133.

²³⁴Βλ. άρθρα 88,90, 96 Κ.Ο.Κ.

²³⁵Βλ. Γενικούς Κανονισμούς Λιμένος 50, 52-54, 56, 63.

²³⁶Βλ. άρθρο 49§2, περιπτώσεις γ-δ' Ν.2696/99.

²³⁷Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 491, *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, Gefahrenabwehr 1986, σ. 461-464 και γενικότερα *H. Maurer/ C. Waldhoff*, Allgemeines Verwaltungsrecht, 2017, σ. 239.

τάξης και ασφάλειας να λαμβάνουν υπόψη το πλαίσιο του δημοσίου συμφέροντος.²³⁸

Ανάλογα με τον βαθμό του κινδύνου που απειλεί τη δημόσια τάξη και της βαρύτητας της απειλής οι αρχές που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα παρεμβαίνουν λιγότερο ή περισσότερο έντονα στις κοινωνικές δραστηριότητες. Στο Αστυνομικό Δίκαιο ακολουθείται μία διαβάθμιση της αδειοδοτικής διαδικασίας σε σχέση με τον βαθμό του κινδύνου ή της απειλής. Αρχικά, σε ένα πρώτο επίπεδο, όταν η απειλή δεν είναι μεγάλη αρκεί μία απλή αναγγελία στις αρχές ασφαλείας και τάξης ότι θα ασκηθεί η συγκεκριμένη δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα η γνωστοποίησή της λειτουργίας και χρήσης μουσικών οργάνων από τα καταστήματα μαζικής εστίασης.²³⁹ Έπειτα, σε ένα δεύτερο στάδιο ακολουθεί ο κανονισμός, όπου καθορίζονται με ειδικό κείμενο κανονιστικού περιεχομένου οι προϋποθέσεις και οι υποχρεώσεις για την άσκηση μίας δραστηριότητας, ώστε να μην υπάρξει βλάβη της δημόσιας ασφάλειας.²⁴⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Αστυνομική Διάταξη 9Α/2011 για την άσκηση του επαγγέλματος του κλειθροποιού. Η άδεια είναι η τρίτη μορφή εκδήλωσης των ατομικών αστυνομικών διοικητικών πράξεων.²⁴¹ Από την αστυνομική άδεια εξαρτάται συνήθως μία δραστηριότητα.²⁴² Η άδεια είναι σχεδόν πάντοτε προσωποπαγής με συγκεκριμένη διάρκεια ισχύος και δυνατότητα ανάκλησης από τη Διοίκηση.²⁴³ Εδώ, ασφαλώς ισχύουν όλοι οι κανόνες και οι αρχές του γενικού διοικητικού δικαίου για την ανάκληση των ατομικών διοικητικών πράξεων.²⁴⁴ Όμως, όταν οι αρχές που ασκούν καθήκοντα δημόσιας τάξης και ασφάλειας θέλουν να επιτηρούν στενότερα μία επικίνδυνη συμπεριφορά που οι ίδιες καθόρισαν με κανόνες θεσπίζουν επιπλέον διοικητικά μέτρα τήρησης των προϋποθέσεων των αδειών, όπως η θεώρηση της άδειας ή της απόφασης. Βέβαια, η ευθύνη για την παράνομη συμπεριφορά ανήκει στον κάτοχο της άδειας και όχι στην αστυνομία, εφόσον συμμορφώθηκε με όλες τις νόμιμες προϋποθέσεις για να την κατέχει.

Οι άδειες ως προαναφέρθηκε αποτελούν τις χαρακτηριστικότερες διαπλαστικές διοικητικές πράξεις. Αυτές περιορίζουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες και δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις στους πολίτες.²⁴⁵ Ο νομοθέτης συχνά ενισχύει το κύρος τους με ποινικές και διοικητικές κυρώσεις. Η σχέση νομιμότητας μίας συμπεριφοράς και νομικής ισχύος της άδειας

²³⁸Βλ. Χ. Μουκίου, Η Σιωπή της Διοίκησης, ό.π., σ. 354, *J. Le Pennec*, L'exercice des pouvoirs de police sur le domaine public en droit administrative français, τ. 1, 1969, σ. 210-220.

²³⁹Βλ. *J. Castagné*, Le control juridictionnel de la légalité des actes police Administrative, σ. 46 και άρθρο 28 Ν. 4442/16 «Νέο θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας».

²⁴⁰Βλ. *J. Castagné*, Le control juridictionnel de la légalité des actes police Administrative, σ. 47.

²⁴¹Ibid.

²⁴²Βλ. ΣΤΕ 1635/2002.

²⁴³Βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, σ. 92, Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 347.

²⁴⁴Βλ. ΣΤΕ 4468/2012 και για τους κανόνες ανάκλησης των διοικητικών πράξεων, βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η δέσμευση της διοικήσεως από την διοικητική πράξη, το δεδικοσμένο και η αρχή της ανακλήσεως, ΕΕΝ 1987, σ. 70-79.

²⁴⁵Βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, σ. 91.

αναλύεται δογματικά υπό ένα πρίσμα αρχών. Έτσι, τυποποιούνται οι κυρώσεις με τέτοιο τρόπο που να μη δημιουργούνται αντιφάσεις ανάμεσα στο ποινικό και το διοικητικό δίκαιο και να μη βλάπτεται η ελευθερία και τα ατομικά δικαιώματα του διοικουμένου. Στο τελευταίο επίπεδο τίθεται η αστυνομική απαγόρευση. Αυτή η αστυνομική πράξη εφαρμόζεται σε εξαιρετικές περιπτώσεις. Επιπλέον δεν πρέπει να απαγορεύεται τελείως μία δραστηριότητα από τις αρχές της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.²⁴⁶ Ένα νομολογιακό παράδειγμα εντοπίζεται στη χορήγηση αδείας για τη δόμηση και την εκτέλεση έργων ή την άσκηση δραστηριοτήτων που είναι δυνατόν να έχουν ουσιώδη επίδραση σε ζώνες ειδικής προστασίας των περιβαλλοντικών στοιχείων. Αντιθέτως, η Διοίκηση μπορεί κατ' εκτίμηση των διαπιστώσεων ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης και των προϋποθέσεων του νόμου να προχωρήσει σε απαγόρευση λειτουργίας πρατηρίου υγρών καυσίμων, καθότι δημιουργεί κίνδυνο πυρκαγιάς για παρακείμενο ελατοδόσος και η διέλευση μεγάλου αριθμού βαρέων οχημάτων και βυτιοφόρων υγρών καυσίμων προκαλούν ηχορύπανση, όχληση, σκόνη, απορρίμματα και λύματα σε περιοχή που αποτελεί πέρασμα αποδημητικών πτηνών.²⁴⁷ Η απαγόρευση ισχύει μόνο αν είναι αδύνατο να διατηρηθεί η δημόσια τάξη και ασφάλεια με εξειδίκευση των δεδομένων της αδειοδότησης, της εκτίμησης του χαρακτήρα των δραστηριοτήτων, και της τήρησης του νόμου για την αποτροπή των επικίνδυνων δραστηριοτήτων.²⁴⁸ Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η δημόσια τάξη είναι η κύρια βασική προϋπόθεση για να εκδοθεί μία αστυνομική άδεια.²⁴⁹ Η μη συγκεκριμενοποίηση της έννοιας της δημόσιας τάξης έχει σαν αποτέλεσμα να υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αδειών πάσης φύσεως δραστηριοτήτων (άδεια πλυντηρίων ρούχων, ταπητοκαθαριστηρίων, καταστημάτων μαζικής εστίασης, άδεια ηνιοχείας και άδεια κυκλοφορίας ζωήλατου οχήματος κ.ο.κ.).²⁵⁰ Πάντως, η αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας, κατέργησε πολλούς από τους αδικαιολόγητους περιορισμούς.

Οι αστυνομικές άδειες εκδίδονται κατά δέσμια αρμοδιότητα (*Gebundene Erlaubnis*) και κατά διακριτική ευχέρεια (*freie Erlaubnis*).²⁵¹ Το είδος της αρμοδιότητας συνάγεται από την ερμηνεία του νόμου, στον οποίο στηρίζεται η ατομική διοικητική πράξη με τη μορφή της αστυνομικής άδειας. Σε περίπτωση που ο πολίτης εκπληρώνει τις νόμιμες προϋποθέσεις για την έκδοση της άδειας η αστυνομική αρχή δεν μπορεί να αρνηθεί την έκδοση της.

²⁴⁶Στις ΣτΕ 146/2018, 807/2014, 2741/2014, γίνεται δεκτό ότι σε περιοχές, όπου τηρείται ειδικό καθεστώς προστασίας περιβάλλοντος δεν επιβάλλεται πλήρης απαγόρευση εκτέλεσης έργων και ανάπτυξης ανθρώπινων δραστηριοτήτων που επηρεάζουν εν δυνάμει τα φυσικά οικοσυστήματα. Όμως, επιβάλλεται η πλήρης και εμπειριστατωμένη μελέτη των επιπτώσεων του έργου ή της δραστηριότητας κατά το στάδιο που προηγείται της περιβαλλοντικής τους αδειοδότησης και την πρόβλεψη των κατάλληλων μέτρων για την εξουδετέρωση ή ελαχιστοποίηση των κινδύνων. Το ειδικό αυτό καθεστώς προστασίας ανέχεται την κατ' εξαίρεση εκτέλεση έργων με σημαντικές επιπτώσεις στις προαναφερόμενες περιοχές, μόνον εφόσον αυτό τίθεται από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος.

²⁴⁷Βλ. ΣτΕ 2213/2006, 293/2009, 3262/2010, 4551/2012, 146/2018.

²⁴⁸Βλ. ΣτΕ 146/2018, *J. Castagné*, Le control juridictionnel de la légalité des actes police Administrative, σ. 46.

²⁴⁹Βλ. *C.E. Minet*, Droit de la police administrative, ο.π., σ. 164.

²⁵⁰Για μία απαρίθμηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων που απαιτούν άδεια, βλ. Ζ. Παπαιωάννου, Η δημοτική αστυνομία, 2011, σ. 133 υποσ. 239.

²⁵¹Βλ. *V. Götz*, Polizeirecht, 2013, σ. 241.

Τα ρήματα «δύνανται» ή «μπορούν» και «υποχρεούνται» δηλώνουν αντίστοιχα διακριτική ευχέρεια ή τη δέσμια αρμοδιότητα της αστυνομικής αρχής.²⁵² Για παράδειγμα, η έκδοση άδειας εργασίας σε καταστήματα μαζικής εστίασης, όπου πωλούνται οινοπνευματώδη ποτά (Π.Δ.180/79). Όμως, η αστυνομική αρχή έχει τη δυνατότητα να αρνηθεί κατά διακριτική ευχέρεια τη χορήγηση άδειας κατοχής κυνηγετικού όπλου σε περίπτωση που εκκρεμεί ποινική δίωξη για συγκεκριμένες παραβάσεις ή να μη χορηγεί τέτοια άδεια σε όποιον δεν παρέχει εχέγγυα ασφαλούς φύλαξης και χρήσης των όπλων (άρθρο 18§5 Ν.2168/93). Αυτό προκύπτει ευθέως από τη γραμματική ερμηνεία του νόμου «Οι αρμόδιες αρχές δύνανται να αρνηθούν τη χορήγηση αδειών....».²⁵³ Η κρίση του αστυνομικού οργάνου περί του είδους της αρμοδιότητας ελέγχεται δικαστικά.

Εξ' ίσου σημαντικό είναι το ζήτημα των παρεπόμενων ή πρόσθετων ορισμών (*Nebenbestimmungen*) που τίθενται στις αστυνομικές άδειες.²⁵⁴ Οι άδειες που εκδίδονται κατά δέσμια αρμοδιότητα είναι ανεπίδεκτες πρόσθετων ορισμών.²⁵⁵ Οι κατά διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών αρχών αστυνομικές άδειες ήταν ήδη από τον 19^ο αιώνα δεκτικές πρόσθετων ορισμών με τη μορφή αστυνομικών επιταγών. Σήμερα, όμως, υπό το καθεστώς του κλασσικού φιλελεύθερου κράτους και του σεβασμού των ατομικών ελευθεριών, οι οποίες μπορούν να περιορίζονται ή μειώνονται οι πρόσθετοι ορισμοί αντικαθίστανται με επιφύλαξη ανακλήσεως.²⁵⁶ Το ζήτημα γεννήθηκε για τη χρήση αόριστων πρόσθετων ορισμών στις άδειες, όπως η δημόσια τάξη και η δημόσια ασφάλεια, όπου υποστηρίζεται ότι αν οι όροι αυτοί προβλέπονται στο νόμο είναι επιτρεπτοί.²⁵⁷ Συνεπώς, η νομική προστασία των πολιτών έναντι βλαπτικών και περιοριστικών όρων παραμένει πάντοτε επίκαιρη και ιδίως για το ζήτημα της αυτοτελούς προσβολής μόνο του όρου και όχι της συνήθως ευμενούς για τον πολίτη αστυνομικής άδειας με αίτηση ακύρωσης.²⁵⁸

Ο έλεγχος των αστυνομικών αδειών των προσώπων είναι διοικητική αρμοδιότητα της αστυνομίας. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι ο αδειοδοτούμενος να ασκεί τη συγκεκριμένη δραστηριότητα, για την οποία έχει εκδοθεί η άδεια. Επομένως, αστυνομικοί και υπάλληλοι των αρχών που

²⁵² Βλ. Αναλυτικά, για τον τρόπο διαπίστωσης του είδους της αρμοδιότητας, ακόμη και σε περιπτώσεις σιωπής του νόμου, βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2014, σ. 168.

²⁵³ Βλ. ΣτΕ 2242/2002, ΝοΒ 2003, σ. 1125.

²⁵⁴ Βλ. Για τους πρόσθετους ορισμούς στη Γαλλία βλ. *C. Gallo*, La décision conditionnelle en droit administratif français, 2019, σ. 15 και επ..

²⁵⁵ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 355.

²⁵⁶ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Πρόσθετοι ορισμοί εν τη διοικητική πράξει τμ. τόμος ΣτΕ τόμος Ι ,1979, σ.103 και *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Πρόσθετοι ή παρεπόμενοι ορισμοί στη διοικητική πράξη, ο.π., σ. 22 υποσ.2, 49-51, 64, 181-183, η οποία σημειώνει ότι για το πρόσθετους ορισμούς στο Αστυνομικό Δίκαιο υπάρχει η δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή του *E. Ihnen*, *Bedingung und Auflage im Polizeirecht*, 1926.

²⁵⁷ Βλ. *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Πρόσθετοι ή παρεπόμενοι ορισμοί στη διοικητική πράξη, ο.π. σ. 232.

²⁵⁸ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Εισηγήσεις Διοικητικού Δικονομικού Δικαίου, 2013, σ.201-204. Το ζήτημα αυτό πραγματεύεται λεπτομερώς ο *R-W. Schenke*, *Polizei- und Ordnungsrecht*, ο.π. σ. 339-345, ιδίως πλάγια αριθμηση 588 και υποσ.216 με περαιτέρω παραπομπές στη νομολογία και τη θεωρία. Στο Γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο είναι δυνατή η αυτοτελής προσβολή των πρόσθετων ορισμών των αστυνομικών διοικητικών πράξεων κατά τις διατάξεις της έννομης προστασίας για την αστική ευθύνη βλ. *F. Hufen/ C. Bickenbach* *Der Rechtsschutz gegen Nebenbestimmungen zum Verwaltungsakt*.σε JS 2004, σ. 867.

ασκούν καθήκοντα δημόσιας τάξης και ασφάλειας δεν νομιμοποιούνται άνευ λόγου να ελέγχουν οποιαδήποτε άδεια έχει εκδώσει ο πολίτης στην αστυνομία, αλλά την συγκεκριμένη άδεια, για την οποία ασκείται η επίμαχη δραστηριότητα.²⁵⁹ Εξ' *argumentum a maiori ad minus* συνάγεται ότι ο θιγόμενος από τη συγκεκριμένη αδειοδοτούμενη δράση μπορεί να αιτείται από τις αρχές να ελέγχουν τους όρους και τις προϋποθέσεις της άδειας και όχι να ζητά ένα καθολικό έλεγχο σε κάθε κατεχόμενη άδεια του ελεγχόμενου. Ο αστυνομικός για παράδειγμα κατά τον τροχονομικό έλεγχο ενός οδηγού αυτοκινήτου, το οποίο κινείται εκτός της ζώνης που έχουν επιβληθεί μέτρα απαγόρευσης ή περιορισμού της κυκλοφορίας δεν νομιμοποιείται να ελέγξει την άδεια κίνησης εντός του δακτυλίου και να βεβαιώσει διοικητικό πρόστιμο (άρθρο 52 Κ.Ο.Κ.), επειδή ο οδηγός είναι κάτοικος εντός της περιμετρικής ζώνης του δακτυλίου. Επίσης, ο πολίτης που ενοχλείται από τη διατάραξη της κοινής ησυχίας της καφετέριας δεν δύναται εκ των υστέρων να προσφύγει στη προϊστάμενη διοικητική αρχή κατά των ελεγκτικών οργάνων. Άλλωστε, κατά την άσκηση ένδικου βοηθήματος γεννάται ενδεχομένως ζήτημα επί του παραδεκτού λόγω έλλειψης έννομου συμφέροντος²⁶⁰, επειδή επί παραδείγματι δεν βεβαιώθηκε παράβαση για μη ανάρτηση της κατάστασης εργασίας προσωπικού από τον εργοδότη.²⁶¹

Οι άδειες ως τύπος διοικητικών πράξεων είναι ένα αδιερεύνητο θέμα τόσο στο χώρο του Αστυνομικού Δικαίου, όσο και γενικότερα του Διοικητικού Δικαίου. Όμως, όπως είναι γνωστό ένα μεγάλο μέρος της διοικητικής δράσης ρυθμίζεται με άδειες. Οι τελευταίες έχουν όχι μόνο νομικές, κοινωνικές και προπάντων οικονομικές συνέπειες για τους πολίτες. Για αυτό είναι καλό να θίγονται τα πολλά και ανακύπτοντα που απασχολούν καθημερινά την διοίκηση και τα δικαστήρια.

γ. Αποφάσεις

Οι αποφάσεις είναι άλλη μία μορφή εκδήλωσης της διοικητικής δράσης των αστυνομικών αρχών. Η δικαστική δράση της αστυνομίας δεν εκδηλώνεται με αποφάσεις, επειδή αυτή η αρμοδιότητα επιφυλάσσεται στα δικαστήρια. Η εφαρμογή των κανόνων και αρχών του Δικαίου των Διοικητικών Πράξεων είναι ιδιαίτερα εμφανής στη διοικητική δράση της αστυνομίας, καθότι οι αστυνομικές αποφάσεις είναι διοικητικές πράξεις.²⁶² Άλλωστε, όλες οι αρχές της Δημόσιας Διοίκησης διατυπώνουν τη βούληση τους με αποφάσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια είναι να δίδεται η συγκεκριμένη αρμοδιότητα από το νόμο στο συγκεκριμένη αστυνομική αρχή. Ο νόμος είναι αυτός που καθορίζει τον τύπο που θα περιβληθεί η συγκεκριμένη πράξη. Για παράδειγμα, το άρθρο 16§1 του Π.Δ. 75/87 «*Αλληλογραφία και συναφή θέματα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης*» καθορίζει τον τύπο των αστυνομικών διοικητικών αποφάσεων. Επίσης, το εν λόγω Διάταγμα δίδει το νομικό ορισμό των αποφάσεων «*αποφάσεις είναι διοικητικές πράξεις που στηρίζονται στο νόμο ή σε Διάταγμα και φέρουν χρονολογία και υπογραφή*».

Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στο Αστυνομικό Δίκαιο που ρυθμίζονται με αποφάσεις. Αυτές συναντώνται κυρίως κατά τη στέρηση ενός

²⁵⁹ Βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, 2011, σ. 117.

²⁶⁰ Βλ. Γ. Σιούτη, Το έννομο συμφέρον στην αίτηση ακυρώσεως, 1998, σ. 32.

²⁶¹ Βλ. άρθρο 16§4 του Ν.2874/2000.

²⁶² Βλ. A. Delblond, *La police administrative*, 1997, σ. 69-71.

δικαιώματος. Για παράδειγμα, η απόφαση διοικητικής κράτησης μη νόμιμα διαμένοντος αλλοδαπού στη χώρα από τον αρμόδιο Αστυνομικό Διευθυντή για λόγους δημόσιας τάξης ή ασφάλειας.²⁶³ Μπορεί όμως να συμβαίνει και το αντίθετο, δηλαδή η χορήγηση δικαιώματος με απόφαση, όπως η έκδοση απόφασης με την οποία επιτρέπεται η είσοδος και η διαμονή αλλοδαπού στη χώρα παρά την ύπαρξη απαγορευτικού λόγου, για λόγους δημοσίου συμφέροντος ή ανωτέρας βίας ή διευκόλυνσης κίνησης ελληνικού πλοίου που δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο τρόπο.²⁶⁴ Οι αποφάσεις δεν αποτελούν μόνο ατομικές διοικητικές πράξεις. Ο νόμος μπορεί να προσδώσει κανονιστικό περιεχόμενο σε μία απόφαση των αρχών δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Για παράδειγμα, η έκδοση απόφασης του καθορισμού των δικαιολογητικών, της διαδικασίας και κάθε άλλης λεπτομέρειας για την έκδοση και ανανέωση των αδειών λειτουργίας Ιδιωτικών Επιχειρήσεων Παροχής Υπηρεσιών Ασφαλείας (Ι.Ε.Π.Υ.Α.) και των Γραφείων Ιδιωτικών Ερευνών (Γ.Ι.Ε.).²⁶⁵ Συνεπώς, θα πρέπει να διακρίνεται, αν πρόκειται για απόφαση κανονιστικού περιεχομένου ή απόφαση που ρυθμίζει ατομική περίπτωση.²⁶⁶ Αυτό συμβαίνει κυρίως λόγω των πρακτικών δικονομικών συνεπειών που ενδέχεται να εμφανιστούν σε περιπτώσεις άσκησης ένδικων βοηθημάτων και ένδικων μέσων.

Οι αποφάσεις αστυνομικού περιεχομένου κατά κανόνα έχουν εκτελεστό χαρακτήρα και εξαιτίας της γενικότητας του τύπου αυτού, ρυθμίζουν τα περισσότερα θέματα της αστυνομικής δράσης. Επίσης, με αποφάσεις συνήθως και όχι πλέον με διαταγές περιορίζονται τα θεμελιώδη δικαιώματα των πολιτών, όπως η απόφαση του Γενικού Αστυνομικού Διευθυντή Αττικής για κλείσιμο των σταθμών του Μετρό για λόγους ασφαλείας, η οποία περιορίζει την ελευθερία της κίνησης ή η απόφαση απαγόρευσης συνάθροισης για λόγους δημόσιας ασφαλείας, η οποία επίσης περιορίζει το αντίστοιχο δικαίωμα. Οι αποφάσεις της αστυνομίας δημοσιεύονται, αιτιολογούνται και με αυτόν τον τρόπο νομιμοποιούνται θεσμικά και αξιοποιούνται πρακτικά στις σχέσεις πολίτη - αστυνομίας.²⁶⁷ Ο τύπος της δομής της αιτιολογίας της αστυνομικής απόφασης είναι σημαντικός και στην εσωτερική λειτουργία της διαδικασίας έκδοσης της. Ειδικότερα, η αιτιολόγηση των αστυνομικών αποφάσεων περιγράφεται στο Προοίμιο. Το Προοίμιο ξεκινά συνήθως με τη φράση «Έχοντας υπ' όψιν». Το Προοίμιο περιέχει τη νομική βάση της αιτιολόγησής της διοικητικής πράξης, στην οποία απαριθμούνται οι νομικές διατάξεις και τα έγγραφα που στηρίζεται η αστυνομική απόφαση. Η πραγματική βάση της αιτιολογίας της διοικητικής πράξης περιγράφεται στο σκεπτικό της απόφασης. Οι έννομες συνέπειες της απόφασης περιγράφονται στο διατακτικό της, το οποίο συνήθως ξεκινά με τη φράση «Αποφασίζουμε».

²⁶³ Βλ. ΣτΕ 113/2013, ΔΠρΑΘ 168/2018, ΔΕΕ, C-329/11, 06.12.2011, *Achughbabian*, C-61/11, 28.4.2011, *Hassen El Dridi*, C-430/11, 06.12.2012, *Sagor* C-297/12, *Gjoko Filev και Adnan Osmani*, C-290/14, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα *Maciej Szpunar*.

²⁶⁴ Βλ. άρθρο 4§4 Ν.4251/2014.

²⁶⁵ Βλ. άρθρο 2§4 Ν.2518/1997 και 1016/109/121-ι από 5-8-2009 απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης και *Z. Παπαϊωάννου*, Δίκαιο της ιδιωτικής ασφαλείας, ο.π., σ. 243.

²⁶⁶ Βλ. *R. Schenke*, *Polizeirecht*, σ. 297 πλάγια αρίθμηση 487 και *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr* 1986, σ. 357-361.

²⁶⁷ Βλ. *A. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η προστασία του διοικουμένου, ο.π., σ. 94-102.

Οι αποφάσεις αποτελούν τον συνηθισμένο τύπο των περισσότερων διοικητικών πράξεων και όχι μόνο των αστυνομικών. Η μελέτη τους θα φωτίσει αναμφίβολα πολλές πτυχές του δικαίου των διοικητικών πράξεων.

δ. Διαταγές

Η διοικητική διαταγή είναι δήλωση βούλησης ενός οργάνου με δημόσια εξουσία που επιβάλλει στον πολίτη ορισμένη ενέργεια, παράλειψη ή ανοχή. Οι διαταγές ανάλογα με το πρόσωπο στο οποίο απευθύνονται διακρίνονται σε υπηρεσιακές, αν ανάμεσα στο διατάκτη και το διατασσόμενο υπάρχει υπηρεσιακή σχέση και μη υπηρεσιακές, αν απευθύνονται στους υπόλοιπους πολίτες. Οι τελευταίες μάλιστα, λόγω του περιοριστικού χαρακτήρα της άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων, όπως του δικαιώματος της συνάθροισης ή της ελευθερίας της κίνησης ονομάζονται αστυνομικές διαταγές.²⁶⁸ Ένα παράδειγμα αστυνομικής διαταγής είναι η διαταγή διάλυσης της παράνομης συνάθροισης. Η διάλυση εκτελείται με αστυνομική διαταγή (*Polizeibefehl*), η οποία είναι διοικητικού περιεχομένου και χαρακτηρίζεται ως αστυνομικό κατασταλακτικό μέτρο. Στηρίζεται πάντοτε σε νόμο τυπικό ή ουσιαστικό και δεν είναι ποτέ αυτόνομη.²⁶⁹ Χαρακτηρίζεται ως ατομική διοικητική πράξη, καθώς η αστυνομία καλεί κάθε πολίτη ξεχωριστά να απομακρυνθεί από την παράνομη συνάθροιση. Φέρει λοιπόν εκτελεστό χαρακτήρα και προσβάλλεται με αίτηση ακύρωσης στα διοικητικά δικαστήρια. Η πρακτική σημασία της διάκρισης υπηρεσιακών και μη διαταγών έγκειται στο ότι η παράβαση των υπηρεσιακών διαταγών δημιουργεί εκτός των άλλων και πειθαρχική ευθύνη.²⁷⁰

Ανάλογα με το περιεχόμενό τους οι διαταγές διακρίνονται σε επιτακτικές και απαγορευτικές. Σύμφωνα με τον νόμο, αν μία διαταγή είναι απαγορευτική για μία συμπεριφορά δεν μπορεί το όργανο να την επιτρέψει, αν το πράξει, τότε παραβιάζει την αρχή της αναγκαιότητας.²⁷¹

Η διαταγή είναι η αντιπροσωπευτικότερη αστυνομικού χαρακτήρα διοικητική πράξη.²⁷² Οι διαταγές διαφέρουν από τις αποφάσεις κυρίως, επειδή, αφορούν περιπτώσεις διοικητικών πράξεων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο των ιεραρχικών σχέσεων στο χώρο της διοίκησης. Η διαταγή δεν είναι τίποτε άλλο παρά εκδήλωση αρμοδιότητας του προϊσταμένου λειτουργώντας ως μέσο που χρησιμοποιεί η διοικητική ιεραρχία για να λειτουργήσει.²⁷³ Σήμερα, μόνο κατ' εξαίρεση εκδίδονται από την κανονιστικώς δρώσα αρχή ατομικές διοικητικές πράξεις γενικού περιεχομένου με τη μορφή διαταγών προς τους πολίτες. Γνωστότερη περίπτωση είναι η εγκύκλιος διαταγή που εκδίδει το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας για την πρόσκληση στρατευσίμων. Η

²⁶⁸ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος Ερμηνεία – Ιστορία Συγκριτικών Δίκαιον Μέρος Ι Κράτος και Εκκλησία – Ατομικά Δικαιώματα Τόμος Α', 1954, σ.297-298.

²⁶⁹ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος Ερμηνεία – Ιστορία Συγκριτικών Δίκαιον Μέρος Ι Ατομικά Δικαιώματα Τόμος Β', 1955, σ. 229-231.

²⁷⁰ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιο των Διοικητικών Πράξεων, 1951, σ. 141.

²⁷¹ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Θεωρία των ατομικών διοικητικών πράξεων, 1937, σ. 95.

²⁷² Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά, Τα όρια της υπακοής των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων των και ο θεσμός της ιεραρχικής επιβολής (άρθρο 45§2,3 Υ.Κ. Ν.1811/1951 ή άρθρο 71§2,3 Π.Δ. 611/1977), 1989, σ. 43, ΣΤΕ 1081/2007, ΕφΔΔ 2007, σ. 55-62 με σχόλιο Χ. Μουκίου.

²⁷³ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά, Τα όρια της υπακοής των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων των και ο θεσμός της ιεραρχικής επιβολής, ο.π., σ. 20.

κυριαρχική σχέση των πολιτών με τη διοίκηση είναι γενική και ο νόμος ορίζει τότε είναι ειδική.²⁷⁴ Άρα, διαταγές δεν απευθύνονται στους πολίτες από την αστυνομική αρχή, παρά μόνο όταν υφίσταται σαφώς ειδική κυριαρχική σχέση π.χ. (κρατούμενους). Αυτός είναι ο βαθύτερος λόγος που στην πράξη ακόμη και ο Υπουργός, αν και είναι αρμόδιος να εκδίδει διοικητικές πράξεις υπό τον τύπο της διαταγής, όπως αναλύεται παρακάτω επιλέγει σήμερα τον τύπο της απόφασης. Αντίθετα, στο πλαίσιο της γενικής κυριαρχικής σχέσης διαταγές εκδίδονται μόνο όταν ο νόμος ορίζει συγκεκριμένα τον τύπο που θα λάβει η διοικητική πράξη, όπως η διαταγή διάλυσης της συνάθροισης.²⁷⁵

Η διαταγή μπορεί να αποτελέσει μέσο εκτέλεσης άλλης διοικητικής πράξης, όπως της απόφασης της αστυνομίας για απομάκρυνση όλων των σταθμευμένων οχημάτων για τη διεξαγωγή της παρέλασης της εθνικής επετείου. Η διαταγή είναι ένα *ad hoc* διοικητικό μέτρο συνδεδεμένο με την εκτελεστικότητα της διοικητικής πράξης. Η εκτελεστικότητα συνίσταται στον καθορισμό εκ μέρους των αστυνομικών αρχών υποχρεωτικής συμπεριφοράς του πολίτη με την εφαρμογή μέτρων διοικητικού καταναγκασμού.²⁷⁶ Συνεπώς, πολλές φορές η διαταγή δεν είναι η ίδια διοικητική πράξη, αλλά έχει την έννοια της επιταγής του νόμου προς τη διοίκηση να εκδηλώσει υλικές ενέργειες.²⁷⁷ Προβληματισμός εκδηλώθηκε στη θεωρία για το τεκμήριο νομιμότητας της διαταγής, το οποίο υπάρχει για λόγους ασφάλειας δικαίου, εξυπηρέτησης του γενικού συμφέροντος και εμπιστοσύνης του πολίτη προς τη διοίκηση.²⁷⁸ Όμως, η άποψη αυτή αμφισβητήθηκε τόσο στη γερμανική, όσο και στη γαλλική δογματική, επειδή προέρχεται από τις απολυταρχικές αντιλήψεις για τη λειτουργία του Κράτους, όπου δεν υπάρχουν δεσμεύσεις της διοίκησης.²⁷⁹ Η διαταγή ως μέσο διοικητικού καταναγκασμού διέπεται από ιδιαίτερους κανόνες και αρχές που θα αναλυθούν σε επόμενη ενότητα.

Στο δημόσιο δίκαιο δεν καθορίζεται ενιαίος τύπος εκφράσεως της διαταγής από το νόμο. Μάλιστα, για κάθε ειδικότερο τομέα ιεραρχικών σχέσεων προβλέπονται διαφορετικοί τρόποι εκφράσεως των διαταγών.²⁸⁰ Πάντως, οι διαταγές είναι προφορικές, όπως η διαταγή διάλυσης παράνομης συνάθροισης και γραπτές. Στο Αστυνομικό Δίκαιο καθορίζεται με ιδιαίτερη αυστηρότητα ο γραπτός τύπος της διαταγής. Η περίπτωση των διαταγών της Ελληνικής Αστυνομίας είναι χαρακτηριστική.²⁸¹ Γενικά, οι διαταγές των Σωματίων Ασφαλείας διακρίνονται σε Εγκύκλιες, Κανονιστικές και Ημερήσιες Διαταγές, οι οποίες εκδίδονται από τον Υπουργό ή τον Γενικό Γραμματέα ή

²⁷⁴ Βλ. ΔΕΦΑΘ. 320/1980 Το Σ 1980, σ. 237.

²⁷⁵ Βλ. Β.Δ.269/72.

²⁷⁶ Βλ. ΣΤΕ 2468/1982 ΝοΒ 1982, σ.1636, ΔΕΦΑΘ 752/2009, Αρμ 2010, σ. 416.

²⁷⁷ Βλ. Μ. Δεκλερής, Διοικητικός καταναγκασμός και ακυρωτικός έλεγχος, ΕΔΔ 1961, σ. 240-246.

²⁷⁸ Βλ. Γ. Σιούτη, Το τεκμήριο της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, 1994, σ. 46-57.

²⁷⁹ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου-Σκαλιτσά, Τα όρια της υπακοής των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων των και ο θεσμός της ιεραρχικής επιβολής, ο.π., σ. 55, υποσ. 90 με παραπομπές στον Μ. Waline, Ε. Forsthoff και Θ. Τσάτσο.

²⁸⁰ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου-Σκαλιτσά, Τα όρια της υπακοής των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων των και ο θεσμός της ιεραρχικής επιβολής, ο.π., σ.44-46.

²⁸¹ Επ' αυτών, βλ. Π.Δ.75/86.

τον Αρχηγό.²⁸² Με αυτές δίδονται οδηγίες για τον τρόπο εφαρμογής των νόμων, διαταγμάτων, αποφάσεων και λοιπών νομικών διατάξεων, της εκτέλεσης των επιμέρους καθηκόντων από τις Υπηρεσίες και το προσωπικό, της σωστής συμπεριφοράς και παράστασης αυτού, και απευθύνονται μηνύματα της ηγεσίας του Σώματος με πανηγυρικό χαρακτήρα. Υπάρχουν πολλές τέτοιες εγκύκλιες διαταγές, οι οποίες άλλοτε εκδίδονται σε ετήσια βάση, όπως η εγκύκλιος διαταγή της Ελληνικής Αστυνομίας για την Ημέρα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ή για τον σεβασμό των δικαιωμάτων της γυναίκας, με αφορμή την επέτειο για την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, αλλά και εγκύκλιες διαταγές που έχουν μόνιμο χαρακτήρα και δεν αποκλείεται να επικαιροποιούνται, όπως η εγκύκλιος της Ελληνικής Αστυνομίας για τις προσαγωγές των πολιτών στο αστυνομικό κατάστημα ή του Λιμενικού Σώματος για τις συμβάσεις προμηθειών του.²⁸³ Οι κανονιστικές διαταγές περιγράφουν πάγια σαφείς οδηγίες για τον τρόπο χειρισμού των υπηρεσιακών θεμάτων, με βάση τις υπάρχουσες διατάξεις ή καθορίζονται νέες διαδικασίες που επιβάλλονται από την εξελικτική πορεία του Σώματος. Κανονιστικές Διαταγές εκδίδονται ενδεικτικά για τον τρόπο εκτέλεσης μεταγωγών κρατουμένων, ενεργειών σε περιπτώσεις εύρεσης χαμένων αντικειμένων και εγγράφων από τους πολίτες, επέμβασης σε κτιριακές εγκαταστάσεις και τεχνικά έργα εν γένει που παρουσιάζουν μεγάλη επικινδυνότητα, ακόμη και των τρόπων εκτέλεσης υπηρεσίας του γυναικείου αστυνομικού προσωπικού, έχοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες που υπάρχουν σε αυτές λόγω του φύλου τους (μητρότητα, λοχεία κ.α.).²⁸⁴ Οι βασικές διαταγές εκδίδονται από υπηρεσίες επιπέδου Διεύθυνσης. Ρυθμίζουν θέματα εσωτερικής οργάνωσης και των υφιστάμενων υπηρεσιών. Οι συνήθεις διαταγές εκδίδονται από οποιαδήποτε υπηρεσία και έχουν να κάνουν με επιμέρους μεμονωμένα ζητήματα αυτών και του προσωπικού τους.

Οι προαναφερόμενες πράξεις των αστυνομικών αρχών, οι οποίες σημειωτέον έχουν τον χαρακτήρα εγκυκλίου άνευ εκτελεστού χαρακτήρα περιέχουν κατ' ουσία διοικητικούς κανόνες που είτε αποσκοπούν στη ρύθμιση λεπτομερειών για την εκτέλεση των νόμων, είτε είναι ανεξάρτητες από έναν ορισμένο νόμο περιέχοντας διατάξεις γενικής φύσης, συνδεδεμένες με την εκτέλεση της ανατιθέμενης στα αστυνομικά όργανα δημόσιας υπηρεσίας κατά ομοιόμορφο τρόπο στο πλαίσιο της χρηστής διοίκησης.²⁸⁵ Από τις πράξεις των αστυνομικών αρχών δεν απορρέουν μεν άμεσα έννομα αποτελέσματα, αλλά επηρεάζονται έμμεσα οι πολίτες, διότι περιγράφεται με τις πράξεις αυτές κατά τρόπο υπηρεσιακώς δεσμευτικό η προς τα έξω συμπεριφορά των

²⁸² Βλ. άρθρο 3 Π.Δ. 75/87 «Αλληλογραφία και συναφή θέματα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης».

²⁸³ Βλ. Υπ' αριθ. 7100/22/4-α από 17-6-2005 εγκύκλιος διαταγή του Αρχηγού Ελληνικής Αστυνομίας «Οι προσαγωγές των ατόμων ως προληπτική και κατασταλτική ενέργεια» και 1/2013 Μόνιμη Εγκύκλιος για την Κατάρτιση Ετήσιου Προγράμματος Προμηθειών Λ.Σ.-ΕΛ.ΑΚΤ.

²⁸⁴ Βλ. Υπ' αριθ. 18/06 «Μεταγωγές Κρατουμένων», 2/85 «Απολεσθέντα – Ανευρεθέντα – κλαπέντα αντικείμενα και αναζητήσεις προσώπων και πραγμάτων», 104/2001 «Σχέδια Επέμβασης σε κτιριακές εγκαταστάσεις και τεχνικά έργα εν γένει που παρουσιάζουν μεγάλη επικινδυνότητα – Ασκήσεις ετοιμότητας» 11/1991 «Καθήκοντα και ιδιαιτερότητες του γυναικείου αστυνομικού προσωπικού του Υ.Δ.Τ.».

²⁸⁵ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η Προστασία του Διοικουμένου, ο.π., σ. 61.

αστυνομικών οργάνων.²⁸⁶ Συνεπώς, στην αστυνομική πρακτική ο αστυνομικός εφαρμόζει την εγκύκλιο διαταγή και έμμεσα τον νόμο, ενώ θα έπρεπε να συμβαίνει το αντίθετο. Το ζήτημα του εκτελεστού χαρακτήρα των κανονιστικών διαταγών έχει απασχολήσει τη νομολογία και τη θεωρία. Οι λεγόμενες «κανονιστικές εγκύκλιοι» κατά το Συμβούλιο της Επικρατείας ορισμένες φορές έχουν εκτελεστό χαρακτήρα, όταν συνεπάγονται όχι έμμεσα νομικά αποτελέσματα για τους πολίτες, όπως προαναφέρθηκε, αλλά άμεσα και ακυρώνονται, είτε επειδή στερούνται νομοθετικής εξουσιοδότησης, είτε επειδή δεν έχουν δημοσιευτεί.²⁸⁷ Το ΣτΕ προσφεύγει στη κατασκευή των οιονεί ανυπόστατων πράξεων, όπου γίνεται δεκτή η αίτηση ακύρωσης, ώστε να αρθούν τα αποτελέσματα των εν λόγω πράξεων, ενώ παλαιότερα το δικαστήριο απλά διαπίστωνε την ανυπαρξία της πράξης και έκρινε τυπικά απαράδεκτη την αίτηση ακύρωσης.²⁸⁸ Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζει όλο και περισσότερες φορές τον κανονιστικό χαρακτήρα των εγκυκλίων, εξαιτίας της ανάγκης για αποτελεσματικότερη δικαστική προστασία από την υφέρπουσα κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης, η οποία είναι δυνατόν να προσβάλει εντονότερα τις συνταγματικά κατοχυρωμένες ατομικές ελευθερίες απ' ότι οι κανονιστικές ή νομοθετικές ρυθμίσεις.²⁸⁹

Η αστυνομία και τα υπόλοιπα σώματα ασφαλείας, όπως παρατηρείται δεν εκφράζονται με τη συνήθη μορφή της εγκυκλίου που λαμβάνει η διοικητική δράση σε όλη την υπόλοιπη δημόσια διοίκηση. Χρησιμοποιούν ιδιαίτερους τύπους, στις περιπτώσεις διευκρινήσεως ζητημάτων και την παροχή εντολών για την ομοιόμορφη εφαρμογή και ερμηνεία ενός νόμου. Αυτό συμβαίνει επειδή σύμφωνα με τις οργανωτικές τους διατάξεις τα Σώματα Ασφαλείας έχουν (οιονεί) στρατιωτική οργάνωση και πειθαρχία. Η λειτουργία αστυνομικής φύσεως υπηρεσιών διέπεται από ιδιαίτερους νόμους σε σχέση με τις υπόλοιπες αρχές της δημόσιας διοίκησης.²⁹⁰ Οι διαταγές είναι ο σημαντικότερος τύπος των διοικητικών πράξεων που ρυθμίζουν θέματα της εσωτερικής οργάνωσης των αστυνομικών υπηρεσιών. Επειδή αφορά τις σχέσεις της διοίκησης με το υπάλληλο δεν έχουν μελετηθεί όσο θα έπρεπε. Είναι αναγκαία η έρευνα τους για την προστασία των δικαιωμάτων των υπαλλήλων ως εργαζόμενων πολιτών.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Βλ. Α. Γέροντας, Οι εγκύκλιοι (Νομική φύση, διακρίσεις, δικαστικός έλεγχος), 1993, σ. 95

²⁸⁸ Βλ. Α. Γέροντας, Οι εγκύκλιοι, ο.π., 100 με παραπομπή σε *Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου Δ.*, Το ζήτημα του υποχρεωτικού και εκτελεστού ή μη των κανονιστικών υπουργικών εγκυκλίων σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, Νόμος 3, Τόμος Δ', 1992, σ. 153-174.

και Ε. Στεφάνου, Η νομολογιακή κατασκευή των ανυπόστατων διοικητικών πράξεων κατά το Conseil d'Etat και η επίδραση της στην ελληνική νομολογία, 1988, σ. 1988.

²⁸⁹ Βλ. Α. Γέροντας, Οι εγκύκλιοι, ο.π., σ. 102-104 με παραπομπή στις ΣτΕ 3471/1985 και ΣτΕ 2779/1989.

²⁹⁰ Βλ. ΣτΕ 652/94 Το Σ 1995, σ. 206, ΣτΕ 773/2010, άρθρο 9 Ν. 2800/2000 «Αναδιάρθρωση Υπηρεσιών Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, σύσταση Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας», άρθρο 4 Ν. 3922/11 «Σύσταση Αρχηγείου Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής», άρθρο 12 του Ν. 4661/30 «Περί διοργανώσεως Πυροσβεστικής Υπηρεσίας εν τω Κράτει» σε συνδυασμό με την εξαίρεση του άρθρου 9 του Π.Δ.210/92 «Κωδικοποίηση διατάξεων Π.Δ. του Κανονισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας Πυροσβεστικού Σώματος», όπου οι Υπάλληλοι της Πυροσβεστικής λογίζονται ως τακτικοί δημόσιοι υπάλληλοι.

6. Η αστυνομική δράση ως δικαστική ενέργεια

α. Νομική υπόσταση αστυνομικών οργάνων

α.α. Λειτουργικός διχασμός αστυνομικών οργάνων

Η νομιμότητα της υπόστασης του οργάνου επιδρά ουσιαστικά και πρακτικά στη διαδικασία παραγωγή των αστυνομικών πράξεων.²⁹¹ Η νομική φύση των αστυνομικών παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τα λοιπά όργανα της δημόσιας διοίκησης. Τα αστυνομικά όργανα, αλλά και τα υπόλοιπα όργανα με αρμοδιότητες τήρησης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας δεν είναι συνήθως αμιγώς όργανα της διοικητικής λειτουργίας. Οι αστυνομικοί χαρακτηρίζονται επιπλέον και ως όργανα της δικαστικής λειτουργίας με αποτέλεσμα να αποδίδεται στην αστυνομία μία διπλή λειτουργία (*Doppelfunktionalität der Polizei*). Η αστυνομική δράση εκδηλώνεται τόσο σε επίπεδο προληπτικό, σύμφωνα με τους κανόνες του διοικητικού δικαίου, όσο και σε κατασταλτικό κατά τα ισχύοντα στο ουσιαστικό ποινικό και δικονομικό δίκαιο. Τα αστυνομικά όργανα ως όργανα της διοικητικής λειτουργίας εμφανίζουν μία διφυή υπόσταση.²⁹² Δεν έχουν μόνο καθήκοντα και αρμοδιότητες για την προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Οι ασκούντες αρμοδιότητες αστυνομικής φύσης πολλές φορές είναι υποχρεωμένοι να συλλέξουν τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία για τη βεβαίωση τέλεσης του εγκλήματος και την ανακάλυψη της ταυτότητας του δράστη.²⁹³ Οι αστυνομικοί κατά το λειτουργικό κριτήριο ασκούν διοικητικές και δικαστικές αρμοδιότητες, οι οποίες εκδηλώνονται με αστυνομικά μέτρα (*Doppelfunktionale Maßnahmen der Polizei*).²⁹⁴

Κατά το οργανικό κριτήριο οι αστυνομικοί δεν είναι μόνο όργανα της διοικητικής λειτουργίας, αλλά και της δικαστικής λειτουργίας. Οι αστυνομικοί ως ανακριτικοί υπάλληλοι (*Ermittlungspersonen der Staatsanwaltschaft*)²⁹⁵ θεωρούνται υφιστάμενα του Εισαγγελέα δικαστικά όργανα και διενεργούν τακτική προανάκριση ή προκαταρκτική εξέταση κατά παραγγελία του²⁹⁶ ή κύρια ανάκριση, κατ' εντολή του ανακριτή σε εξαιρετικές περιπτώσεις.²⁹⁷ Η διπλή λειτουργία των αστυνομικών οργάνων δεν αφορά μόνο την Ελληνική Αστυνομία. Εντοπίζεται σε όλες τις αρχές και τα όργανα που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα, όπως τελωνειακούς, δασοφύλακες, λιμενικούς, πυροσβέστες και άλλους.²⁹⁸ Η ανάθεση δικαστικών αρμοδιοτήτων σε αστυνομικούς δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο, αλλά εμφανίζεται ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας των αστυνομικών υπηρεσιών, κατ' επίδραση αλλοδαπών έννομων τάξεων.²⁹⁹ Η διφυής λειτουργία των αστυνομικών

²⁹¹ Ενδεικτικά βλ. *Ε. Σπηλιωτόπουλος*, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 114-136.

²⁹² Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Δημόσια Διοίκηση & Συλλογικά Όργανα, 2005, σ. 51-52.

²⁹³ Βλ. άρθρο 239 Κ.Π.Δ.

²⁹⁴ Βλ. *R. Schmidt*, Polizei-, und Ordnungsrecht 2016, σ. 27-28, πλάγια αρίθμηση 88.

²⁹⁵ Για τους αστυνομικούς ανακριτικούς υπαλλήλους ως βοηθούς του εισαγγελέα στη Γερμανία βλ. *Reisch B.*, Der Polizeivollzugsbeamte als Ermittlungsperson der Staatsanwaltschaft im Spannungsverhältnis zwischen Strafprozessrecht und Polizeirecht, 2007, passim.

²⁹⁶ Βλ. άρθρο 31 Κ.Π.Δ.

²⁹⁷ Βλ. άρθρο 249§3 Κ.Π.Δ.

²⁹⁸ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 393.

²⁹⁹ Πρβλ. *Θ. Δαλακούρας*, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, τ.Ι', 2019, σ. 24, 65-84, 188-200. Η ιστορική προέλευση του θεσμού του δημοσίου κατηγορού εξηγεί το λόγο της καθιέρωσης της

οργάνων στην ελληνική έννομη τάξη δεν έχει μελετηθεί σε βαθμό ικανοποιητικό. Οι αναφορές από πλευράς Ποινικού Δικονομικού Δικαίου είναι αποσπασματικές,³⁰⁰ μέσα από τη διάκριση ποινικών και διοικητικών κυρώσεων.³⁰¹ Στο Διοικητικό Δίκαιο το διφυές χαρακτηριστικό των υπαλλήλων που ασκούν αστυνομικής φύσεως αρμοδιότητες μελετάται έμμεσα μέσω της δυνατότητας επιβολής ποινικών κυρώσεων από διοικητικά όργανα.³⁰²

Η διπλή λειτουργία των διοικητικών οργάνων οφείλεται στο φαινόμενο του λειτουργικού διχασμού (*dédoublement fonctionnel, role splitting, funktionellen verdoppelung*) που θεωρείται απόκλιση της συνταγματικής αρχής της διάκρισης των οργάνων και των λειτουργιών.³⁰³ Ο λειτουργικός διχασμός βέβαια αναπτύχθηκε αρχικά στο Διεθνές Δίκαιο από το Γάλλο διεθνολόγο G. Scelle, αλλά βρίσκει εφαρμογή στο Ενωσιακό και στο

διπλής λειτουργίας των αστυνομικών οργάνων. Ο θεσμός του δημοσίου κατηγορού, αν και έχει ληφθεί υπό την επίδραση του γαλλικών επαναστατικών συνταγμάτων στην πραγματικότητα προέρχεται από την εποχή της μοναρχίας στη Γαλλία. Ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ προσπαθώντας να αντιμετωπίσει την εγκληματικότητα στο Παρίσι, το οποίο ήταν τότε από τις μεγαλύτερες πόλεις στη Ευρώπη εισήγαγε το 1667 το θεσμό του Υπαστυνόμου Γενικής Αστυνόμευσης (*lieutenant-général de police*). Το Παρίσι μασιζόταν από εκατοντάδες ζητιάνους που εμφανίζονταν την ημέρα και εξαφανίζονταν την νύχτα. Επίσης, υπήρχε πορνεία στους δρόμους, εκδηλώνονταν διαταραχές από στρατιώτες, οι οποίοι συχνά εκτρέπονταν λόγω μέθης και δολοφονίες, στις οποίες δεν εξακριβωνόταν καν η ταυτότητα των νεκρών, διαμάχες των επαγγελματιών τάξεων. Η κατάσταση αυτή έπρεπε να αντιμετωπιστεί δραστικά. Ο *lieutenant-général de police* είχε δικαστικές αρμοδιότητες, οι οποίες είχαν ανατεθεί από το βασιλιά με τον οποίο ασφαλώς δεν μπορούσε να διαφωνήσει και εκδίκαζε διαφορές που τιμωρούνταν με ολιγοήμερη κράτηση.²⁹⁹ Ο Υπαστυνόμος Γενικής Αστυνόμευσης συνεδρίαζε στο περίφημο κάστρο φρούριο *Grand Châtelet*. Η ταχύτητα και η αποτελεσματικότητα του θεσμού έναντι της αργής και σχολαστικής δικαιοσύνης οδήγησε στην επιτυχία και στη διατήρηση του μετά τη Γαλλική επανάσταση. Ο θεσμός λειτούργησε και σε άλλες πόλεις εκτός από το Παρίσι, όπως το Μπορντώ, αλλά δεν επεκτάθηκε γενικά, κυρίως, γιατί, οι αστυνομικές αρμοδιότητες στην επαρχία ασκούσαν από τις δημοτικές αρχές. Ο *lieutenant-général de police* που ήταν επιφορτισμένος με τη διατήρηση της τάξης στο Παρίσι ήταν μορφωμένος και προερχόταν συνήθως από τις τάξεις των δικηγόρων.²⁹⁹ Παλαιότερα ήταν υπάλληλος (*prévôt*), προϊστάμενος δημόσιας υπηρεσίας του βασιλιά, στον οποίο μπορούσαν να ανατεθούν πολλαπλά καθήκοντα, όπως η δημόσια τάξη, η συλλογή των φόρων και ανήκε αρχικά στη τάξη των ευγενών. Ο όρος «*prévôt*» (αγγλ. *prevot, prevost*) είναι δάνειο από τη λατινική λέξη «*praepositus*».²⁹⁹ Ο θεσμός ανάγει την καταγωγή του στο παλιό αξίωμα της πρωτοβυζαντινής περιόδου «*πραιπόσιτος του ιερού κουβουκλίου ή του ευσεβεστάτου κοιτώνος*». Ο πραιπόσιτος ήταν επόπτης ή προϊστάμενος στις υπηρεσίες του παλατιού και ανώτατος αυλικός αξιωματούχος.²⁹⁹ Συνεπώς, ο συνταγματικά κατοχυρωμένος θεσμός του δημοσίου κατηγορού στη χώρα μας (άρθρο 96§2 του Συντάγματος), αν και ανενεργός πλέον μετά την κατάργηση των πταισμάτων στον νέο Π.Κ. με τον Ν. 4619/2019 εντοπίζεται μεν στη Γαλλία, αλλά στην πραγματικότητα είναι ένας εξελληνισμένος παλαιός ρωμαϊκός θεσμός.

³⁰⁰ Βλ. Ν. Ανδρουλάκης, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Θεωρία για το έγκλημα, 2006, σ. 9-10.

³⁰¹ Βλ. Ν. Λύτρας, Έννοια και Βασική Διάκριση των κυρώσεων στο ελληνικό θετικό δίκαιο, 1984, σ. 116-147, J.-M. Sauvé, Les sanctions administratives en droit public français. État des lieux, problèmes et perspectives ", AJDA, 2001, σ. 16.

³⁰² Βλ. Μ. Μουστάκας, Η αρχή ne bis in idem και το ελληνικό διοικητικό δίκαιο, 2018, σ. 10-125, Ε. Πρεβεδούρου, Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣΤΕ 1091/2015, ΘΠΔΔ 2015, σ. 524.

³⁰³ Βλ. Δ. Παναγολαϊδής, Συμβολή εις την θεωρίαν της διακρίσεως των πολιτειακών λειτουργιών σε τ.τ. Ηλία Κυριακόπουλου, 1966-1969, σ. 241, Α. Παπαλάμπρου, Η έννοια της διακρίσεως των εξουσιών σε Σύμμεικτα Α. Σβώλου, 1960, σ. 334.

εσωτερικό Δημόσιο Δίκαιο.³⁰⁴ Το φαινόμενο του λειτουργικού διχασμού εξηγεί τον διφυή χαρακτήρα των νομικών προσώπων, τον λειτουργικό χαρακτήρα των διοικητικών πράξεων και την άρνηση του δικαστικού ελέγχου των κυβερνητικών πράξεων από τα διοικητικά δικαστήρια.³⁰⁵ Ειδικότερα, σύμφωνα με τον λειτουργικό διχασμό τα όργανα που ανήκουν σε μία λειτουργία μέσω της διασταύρωσης των λειτουργιών ασκούν το έργο άλλης λειτουργίας. Κατά συνέπεια, όλες οι πράξεις που ανήκουν τυπικά και ουσιαστικά σε μία λειτουργία, ασκούνται από όργανα διαφορετικής λειτουργίας, όπως για παράδειγμα οι αστυνομικοί κατά την εκτέλεση των προανακριτικών τους καθηκόντων ενεργούν δικαστικές πράξεις και όχι διοικητικές. Επιπλέον, οι αστυνομικοί αποβάλλουν την ιδιότητα του διοικητικού οργάνου και αναλαμβάνουν την ιδιότητα της άλλης λειτουργίας. Ειδικότερα, τα αστυνομικά όργανα στο προηγούμενο παράδειγμα είναι ανακριτικοί υπάλληλοι και υπάγονται στην ιεραρχία των δικαστικών οργάνων. Κατά συνέπεια, τα αστυνομικά όργανα κατά την άσκηση των δικαστικών (ανακριτικών) καθηκόντων τους α) δεν υπάγονται στον έλεγχο της ανώτερης διοικητικής αρχής, κανόνας που δυστυχώς στη πράξη καταστρατηγείται. Ασκείται δηλαδή έμμεσα ιεραρχικός έλεγχος μέσω υποδείξεων και παρατηρήσεων των προϊστάμενων αρχών, οι οποίες βέβαια δεν έχουν τον χαρακτήρα εντολής,³⁰⁶ β) υπάγονται στους κανόνες εξαιρέσης και αποκλεισμού κατά τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας,³⁰⁷ γ) έχουν προσωπική αστική ευθύνη για τη ζημία που προκάλεσαν σε ιδιώτες, σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις για την κακοδικία,³⁰⁸ εκδίδουν πράξεις που δεν υπόκεινται στον ακυρωτικό έλεγχο του ΣτΕ, αλλά ελέγχονται από τα ποινικά δικαστήρια.³⁰⁹

Ένα πλήθος πράξεων της δικαστικής λειτουργίας εκτελούνται από τα διοικητικά όργανα της τάξης και της ασφάλειας, όπως η εκτέλεση των αμετάκλητων δικαστικών αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων, καθώς και των βουλευμάτων των δικαστικών συμβουλίων, των διατάξεων, των προσωρινών διαταγών και των ενταλμάτων των δικαστικών αρχών. Επίσης, δικαστική και όχι διοικητική πράξη είναι κάθε ανακριτική πράξη των αστυνομικών οργάνων ως ανακριτικών υπαλλήλων,³¹⁰ καθώς και η απόφαση του Εισαγγελέα για τη μεταγωγή κρατουμένων από την αστυνομία.³¹¹ Αναμφίβολα όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάπτυξη οι ιδιαιτερότητες

³⁰⁴ Αντί πολλών, βλ. G. Vlachos, "La theorie du pluralisme international de G. Scelle", σε Φιλοσοφία - Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1983-84), σ. 429-443.

³⁰⁵ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Δημόσια Διοίκηση & Συλλογικά Όργανα, 2005, σ. 51-52, Δ. Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου, σε Δ. Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου/ Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου, Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, 2005, σ. 117-144 με εκτενείς βιβλιογραφικές παραπομπές.

³⁰⁶ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η προστασία του διοικουμένου, ο.π., 1999, σ. 64.

³⁰⁷ Βλ. άρθρα 14-26 Κ.Π.Δ.

³⁰⁸ Βλ. Γ. Κασσιμάτης, Περί του ισχύοντος εν Ελλάδι συστήματος αστικής ευθύνης εκ κακοδικίας, Μελέτες IV, Ειδικά θέματα δικαστικής εξουσίας 1973-1999, 2000, σ. 13.

³⁰⁹ Πρβλ. Δ. Παπανικολαΐδης, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, 1992, σ. 183.

³¹⁰ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, ο.π. Δίκαιο των διοικητικών πράξεων, σ. 64-65.

³¹¹ Βλ. ΣτΕ 1486/1950, Δ. Παπανικολαΐδης, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 182, υποσ. 287 και Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιο των διοικητικών πράξεων, 1957, σ. 65-66.

που προκύπτουν από τη διφυή υπόσταση των οργάνων που ασκούν αστυνομικά καθήκοντα χρήζουν ξεχωριστής μελέτης.³¹²

α.β. Κριτήρια διάκρισης διοικητικής και δικαστικής Αστυνομίας

Πολλές πράξεις των αστυνομικών οργάνων είναι όχι μόνο διοικητικές, αλλά και δικαστικές σύμφωνα με το οργανικό κριτήριο.³¹³ Η απουσία οποιουδήποτε οργανικού διαχωρισμού των δύο λειτουργιών καθιστά την έρευνα δυσκολότερη.³¹⁴ Η αναζήτηση ενός σαφούς εννοιολογικού χαρακτηριστικού διάκρισης των διοικητικών από τις δικαστικές πράξεις από την επιστήμη και τη νομολογία είναι απαραίτητη στο Αστυνομικό Δίκαιο.³¹⁵ Αρχικά, το λειτουργικό κριτήριο αναπτύχθηκε συστηματικότερα στο γαλλικό, αλλά και στο γερμανικό Διοικητικό Δίκαιο μέσα από τη διάκριση διοικητικής και δικαστικής αστυνομίας.³¹⁶ Η διοικητική Αστυνομία δρα με σκοπό την πρόληψη του εγκλήματος και τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.³¹⁷ Η δικαστική Αστυνομία περιλαμβάνει την καταστολή του εγκλήματος και την παραπομπή των δραστών στη δικαιοσύνη για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας.³¹⁸

Η επιλογή τυπικών κριτηρίων, όπως ο σκοπός ή το αντικείμενο της δραστηριότητας αποτέλεσε την πρώτη βάση για τη νομολογία στη Γαλλία.³¹⁹ Το κριτήριο αναφέρεται στη φύση των αστυνομικών δραστηριοτήτων. Όταν, η αστυνομική δράση κατευθύνεται στη δίωξη ενός εγκλήματος ή σκοπεύει να αναζητήσει ένα συγκεκριμένο έγκλημα είναι δικαστική, ενώ όταν αφορά γενικά εποπτικά μέτρα που δεν έχουν τέτοια κατεύθυνση η δράση της αστυνομίας είναι διοικητική.³²⁰ Ωστόσο, η κλασική δογματική και συγκεκριμένα ο *Waline Marcel* αντιτάχθηκε στον προληπτικό χαρακτήρα των διοικητικών αστυνομικών μέτρων που από τη φύση τους περιέχουν κατασταλτικές ενέργειες και αποφάσεις. Ο εν λόγω θεωρητικός υποστήριξε ότι σκοπός της αστυνομίας δεν είναι η καταστολή με τη στενή έννοια του όρου, αλλά η αναζήτηση του δράστη και η συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων

³¹²Στη Γαλλία, ο λειτουργικός διαχωρισμός στο Αστυνομικό Δίκαιο μελετάται διεξοδικά, ενδεικτικά βλ. τη διδακτορική διατριβή της *R. Guérin*, *La police administrative et la police judiciaire sous la Ve République : le jeu de la séparation des pouvoirs* 1982, *passim*.

³¹³Για το οργανικό και ουσιαστικό κριτήριο, βλ. *Δ. Παπανικολαΐδης*, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 154-179.

³¹⁴Βλ. *J.-J. Gleizal*, *La police en France*, 1993, σ. 19.

³¹⁵Για την προσπάθεια αυτή στη Γαλλία, αντί πολλών, βλ. *J. Moreau*, *Police administrative et police judiciaire : recherche d'un critère de distinction*, *AJDA*, 1963, σ. 68-83.

³¹⁶Αναλυτικά για τους σκοπούς της διάκρισης, βλ. τη διδακτορική διατριβή του *L. Beaulac*, *La distinction police administrative-police judiciaire conserve-t-elle une utilité ?*, 2001, *passim*.

³¹⁷Βλ. *B. Seiller*, *La notion de police administrative*, *RFDA* 2015, σ. 855 και επ.

³¹⁸Βλ. Πρόλογο του *L. Presson*, Γενικού Επιθεωρητή της Εθνικής Αστυνομίας της Γαλλίας σε *H. Vlaminck*, *Droit de la police*, 2017, σ. 3-16, *E.-C. Minet*, *Droit de la police administrative*, 1997 σ.135-136. Επίσης, βλ. *G. Dellis*, *Droit penal et et droit administratif, L' influence des principes du droit pénal sur le droit administratif répressif*, 1997, σ. 79, ο οποίος επισημαίνει ότι η ποινική καταστολή έχει έναν επιπλέον συμβολικό χαρακτήρα που αποδίδεται από την έννομη τάξη και το οποίο δεν απαντά στη διοικητική καταστολή.

³¹⁹Βλ. *T.-M. David-Pecheul*, *La contribution de la jurisprudence constitutionnelle à la théorie de la police administrative*, *RFDA* 1998, σ. 362-383 με εκτενείς αναφορές σε δικαστικές αποφάσεις και *E. Picard*, *La notion de police administrative*, τ.1', 1984, σ. 135-142, όπου υπάρχουν αναλυτικές βιβλιογραφικές παραπομπές στη νομολογία και τη θεωρία.

³²⁰Βλ. *A. De Laubadère*, *Manuel de droit administratif*, 1978, σ. 223, *J.J. Gleizal*, *La police* ο.π., σ. 141 με περαιτέρω παραπομπή στον *P. Delvolvé*.

για τη βεβαίωση του εγκλήματος³²¹ Ο προαναφερόμενος γάλλος ακαδημαϊκός επέκρινε τη θεωρία διάκρισης της αστυνομικής δράσης με βάση τα ανωτέρω τυπικά κριτήρια, γιατί επικεντρώνεται στον υποκειμενικό στόχο των αστυνομικών υπαλλήλων. Επίσης, η ανωτέρω διάκριση θα ήταν αντίθετη προς την αρχή του Κράτους Δικαίου, καθώς η αστυνομία ακόμη και εκ των υστέρων θα μπορούσε να επιλέξει μία κατάλληλη νομική βάση για τις ενέργειες της και στη συνέχεια να ισχυριστεί ότι ο σκοπός της βασίστηκε σε αυτή τη νομική βάση.³²² Από την άλλη είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι το παραπάνω επιχείρημα αποτελεί μία *ad hoc* κρίση, όμως σκοπός είναι να καθορισθούν *ex initio* τα κριτήρια διαχωρισμού δικαστικής και διοικητικής αστυνομίας. Σε κάθε περίπτωση πάντως η γαλλική δογματική φαίνεται να υιοθετεί το λειτουργικό κριτήριο για τη διάκριση διοικητικών και δικαστικών αρμοδιοτήτων της αστυνομίας.³²³ Στο λειτουργικό κριτήριο απουσιάζει οποιαδήποτε διαδικαστική διάκριση. Η λύση δε αυτή φαίνεται να προσαρμόζεται εύκολα στις σύγχρονες αστυνομικές επιχειρήσεις και μέτρα.³²⁴

Το πρόβλημα ανακύπτει όταν ένα διοικητικού χαρακτήρα μέτρο μετατρέπεται στην πράξη σε δικαστικό, περίπτωση που συναντάται συχνά στην αστυνομική δράση.³²⁵ Εύστοχα επισημαίνει ο *De Laubadère* ότι η διοικητική αρμοδιότητα και η δικαστική μπορούν να ανατεθούν στην ίδια αρχή.³²⁶ Για παράδειγμα, ο προληπτικός έλεγχος των σακιδίων των ατόμων που προσέρχονται σε μία διαδήλωση από αστυνομικούς για να διασφαλιστεί ότι η συνάθροιση θα γίνει ειρηνικά και χωρίς όπλα, ώστε να αποτραπούν τραυματισμοί πολιτών και ζημιές στην ιδιοκτησία είναι αρμοδιότητα της διοικητικής αστυνομίας. Ωστόσο, η ανεύρεση σε ένα σακίδιο βομβών μολότοφ μετατρέπει την έρευνα σε δικαστική.³²⁷ Παρόλα αυτά, στη γερμανική νομολογία υποστηρίχθηκε το αντίθετο. Σε περίπτωση αμφιβολιών ως προς τη φύση του αστυνομικού μέτρου, αν είναι διοικητικού ή δικαστικού χαρακτήρα σε αμφιλεγόμενες καταστάσεις που υπάρχει ταυτόχρονα η υποψία εγκλήματος και η ανάγκη για προστασία της ασφαλείας³²⁸ το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Γερμανίας (*BverwG 47 255 264*) διασφαλίζει τη δικαιοδοσία του. Μερίδα της θεωρίας διατείνεται ότι υπάρχει διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών ως προς την επιλογή του δικονομικού ή διοικητικού χαρακτήρα του μέτρου, οι οποίες είναι εξίσου νόμιμες.³²⁹ Πολύ κοντά στις γαλλικές θέσεις είναι η σημερινή άποψη των γερμανών δασκάλων και δικαστών ότι θα πρέπει να διαγιγνώσκεται ποία είναι η πρωτεύουσα λειτουργία του κρινόμενου μέτρου, όπου με βάση το λειτουργικό κριτήριο θα

³²¹ Βλ. *M. Waline*, *Precis de droit administrative*, 1959, πλάγια αρίθμηση 847, 1022.

³²² Βλ. *R. Schmidt*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 29 πλάγια αρίθμηση 91.

³²³ Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 346.

³²⁴ Βλ. *J.J. Gleizal*, *La police*, ο.π., σ.142.

³²⁵ Βλ. *F. Schoch*, *Doppelfunktionale Maßnahme der Polizei*, *Jura* 2013, σ. 1115.

³²⁶ Βλ. *A. De Laubadère*, *Manuel de droit administratif*, 1978, σ. 223.

³²⁷ Βλ. Το παράδειγμα στον *R. Schmidt*, *Polizei- und Ordnungsrecht*, 2016, πλάγια αρίθμηση 88, το οποίο απαντά απλοποιημένο στους *G. Vedel /P. Delvolvé*, *Droit Administratif*, 1984, σ. 1059.

³²⁸ Για τη συνολική προβληματική του θέματος, βλ. *C. Gusy*, *Polizeiarbeit zwischen Gefahrenabwehr und Strafverfolgung*, *StV* 1993, σ. 263.

³²⁹ Βλ. *E. Emmerig*, *Die Doppelfunktion der Polizei*, *DVBL* 1958, σ. 340.

επιλέγονται οι διοικητικού ή δικαστικού χαρακτήρα διατάξεις.³³⁰ Άλλο μέρος της θεωρίας βασίστηκε πρόσφατα στην προαναφερθείσα δικαστική απόφαση για να υποστηρίξει τη θέση ότι θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στο διοικητικό χαρακτήρα του μέτρου, επειδή η ασφάλεια είναι σημαντικότερη από τη δίωξη των εγκλημάτων.³³¹ Η τελευταία αυτή πολύ μεμονωμένη θέση ορθά επικρίθηκε, καθότι στη Γερμανία υπάρχει η διάκριση προληπτικών και κατασταλτικών στόχων της αστυνομίας όπως και στην Ελλάδα.³³² Ο αντίλογος με τον οποίο συντάσσεται και ο γράφων υποστηρίζει ότι χωρίς το νομοθετικό προσδιορισμό της αστυνομικής δράσης η νομιμότητα του σκοπού δεν μπορεί να τεθεί ούτε ως ή άλλως. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να τεθεί υπόψη ο νομοθετικός προσδιορισμός της προτεραιότητας κάθε δράσης της αστυνομίας.³³³ Αυτή η λύση είναι σύμφωνη με το Κράτος Δικαίου και την τήρηση της δημοκρατικής αρχής, ενώ υιοθετείται επίσης από τον κανονιστικό νομοθέτη της χώρας μας. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 95 Π.Δ. 141/91 ορίζεται ρητά ότι σε περίπτωση διοικητικών προληπτικών αστυνομικών ερευνών, αν διαπραχθούν εγκλήματα ή υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες ότι άτομα ενέχονται σε εγκλήματα εφαρμόζονται υποχρεωτικά οι διατάξεις του Κ.Π.Δ. Έτσι, ο έλληνας νομοθέτης παρέχει απόλυτη προτεραιότητα στις δικαστικής φύσεως αστυνομικές αρμοδιότητες.³³⁴ Παρόμοια λύση δίνει η νομοθεσία και στο αστυνομικό μέτρο των ερευνών. Όταν οι έρευνες γίνονται κατά τη διάρκεια της προανάκρισης διενεργούνται κατά τον Κ.Π.Δ.³³⁵ Επομένως, το θέμα της επιλογής της δικαστικής ή της διοικητικής αρμοδιότητας από τις αστυνομικές αρχές αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο της εφαρμογής του νόμου και όχι της ερμηνείας του. Το επιχείρημα αυτό είναι ορθό, διότι όταν η επιλογή του νομοθέτη είναι η δράση σύμφωνα με το ποινικό νόμο, τότε όπως γλαφυρά διατύπωνε ο Δημήτριος Κόρσος «κλείεται εις τη διοίκησιν η οδός της αυτεπαγγέλτου υλικής ενεργείας ως καθαρής διοικητικής αυτοδικίας, η Διοίκηση συστέλλεται εις τον παρά του νόμου ηθελημένον όριον».³³⁶ Η συνολική αντιμετώπιση των επιμέρους δραστηριοτήτων και η ύπαρξη του ιδίου οργάνου για την άσκηση της δικαστικής και της διοικητικής λειτουργίας ακολουθείται τόσο στη Χώρα μας, όσο και στη Γαλλία με την εξίσωση της φύσης της διαδικασίας με την αστυνομική αρμοδιότητα.³³⁷

Η πρωταρχία του λειτουργικού κριτηρίου που βασίζεται στην κλασσική διάκριση διοικητικής και δικαστικής αστυνομίας και στην ύπαρξη σαφούς διαχωρισμού ανάμεσα τους με τον νομοθετικό προσδιορισμό προτεραιότητας κάθε δράσης σε περίπτωση συνύπαρξης φαίνεται να συναντά τα όρια της

³³⁰ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, 1993, σ. 62, ο οποίος καταγράφει τις θέσεις του γερμανικού ποινικού δικονομικού δικαίου.

³³¹ Βλ. F.L. Knemeyer, Polizeirecht, σ. 300, πλάγια αρίθμηση 522 και R. Schmidt, Polizeirecht, 2016, πλάγια αρίθμηση 89.

³³² Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 346 και υποσ. 220 και άρθρο 93 Π.Δ.141/91.

³³³ Βλ. R. Schmidt, Polizei-und Ordnungsrecht, ο.π., πλάγια αρίθμηση 90.

³³⁴ Τη λύση αυτή αποδέχεται και η θεωρία του ποινικού δικονομικού δικαίου, βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον Κ.Π.Δ., ο.π., σ. 62-63.

³³⁵ Βλ. άρθρο 96 Π.Δ.141/91.

³³⁶ Βλ. Δ. Κόρσος, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια και ίδια η αυτοδικία εν τω διοικητικώ δικαίω, 1969, σ. 60, θέση που υποστήριξε και ο G. Vedel, Droit Administratif, 1961, σ.161.

³³⁷ Πρβλ. J.J. Gleizal, La police, ο.π., σ. 142-143.

ενόψει των σύγχρονων προκλήσεων. Η αυξανόμενη ένταση του αισθήματος ανασφάλειας από το οργανωμένο έγκλημα, η ανάπτυξη της διεθνούς τρομοκρατίας και η πολυπλοκότητα των παραβάσεων έχει ως αποτέλεσμα οι νόμοι για τον καθορισμό της προτεραιότητας της ασφάλειας έναντι της ελευθερίας να διαδέχονται ο ένας τον άλλον, προκαλώντας πλήγμα στην ασφάλεια δικαίου. Η αποτελεσματικότητα της αστυνομικής δράσης για την επίτευξη της κοινωνικής ειρήνης κλυδωνίζεται μέσα από την πολυπλοκότητα των ειδικών αστυνομεύσεων του περιβάλλοντος, της οικονομίας, των αλλοδαπών κ.α. Διοικητική ή ποινική φύση των κυρώσεων δοκιμάζεται, καθιστώντας ιδιαίτερα δύσκολη την διάκριση τους. Ποιά θα είναι η φύση της αστυνομικής δράσης και οι πολιτικές για την ασφάλεια στο μέλλον, ενόψει της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης είναι ένα ερώτημα που θα απαντηθεί με σαφήνεια από τους μελλοντικούς ερευνητές.

β. Δικαστικές πράξεις της αστυνομίας

Η αστυνομική δράση δεν εκτελείται μόνο στο πλαίσιο της διοικητικής λειτουργίας. Αναφορικά με την αντεγκληματική δραστηριότητα των αστυνομικών αρχών η πρόληψη επιτρέπει ευρεία άσκηση της διακριτικής ευχέρειας, αλλά δεν συμβαίνει το ίδιο με την καταστολή. Γενικά, οι αστυνομικές αρχές οφείλουν να εκτελούν χωρίς καμία χρονοτριβή τις παραγγελίες των δικαστικών και εισαγγελικών αρχών (εκτέλεση καταδικαστικών αποφάσεων, προανακριτικών πράξεων, ενταλμάτων σύλληψης και βίαιης προσαγωγής, κ.α). Μάλιστα, οι αρχές της δικαστικής λειτουργίας δικαιούνται να ζητούν τη συνδρομή της Αστυνομίας, χωρίς τη μεσολάβηση των προϊσταμένων τους (άρθρο 13 Κ.Π.Δ.),³³⁸ λόγω του ιεραρχικού δεσμού στο πλαίσιο της δικαστικής ιεραρχίας ως ρυθμίζεται από τον Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών.³³⁹ Οι αστυνομικές αρχές απαγορεύεται να ελέγχουν τη νομιμότητα και τη σκοπιμότητα των διαταγών των δικαστικών αρχών. Ως ανακριτικοί υπάλληλοι υπάγονται λειτουργικά στις δικαστικές αρχές, επιδεικνύοντας απόλυτη υπακοή. Τυχόν ανυπακοή επισύρει εκτός από πειθαρχικές ενδεχομένως και ποινικές κυρώσεις (άρθρο 259 Π.Κ. «Παράβαση Καθήκοντος»).

Οι αστυνομικοί και οι λιμενικοί ως γενικοί ανακριτικοί υπάλληλοι και οι υπόλοιποι ειδικοί ανακριτικοί υπάλληλοι των αρχών επιβολής του νόμου μόνο ως προς τον τρόπο διεξαγωγής και περάτωσης των εντολών απολαμβάνουν αυτονομίας και ανεξαρτησίας.³⁴¹ Οι δικαστικές αρχές προϊστανται των αστυνομικών αρχών.³⁴² Η ιεραρχική υποκατάσταση των αστυνομικών

³³⁸ Βλ. άρθρο 18§1 Ν.1481/84, άρθρο 13 Κ.Π.Δ και άρθρο 18 Ν. 1481/84 σε συνδυασμό με τα άρθρα 9 και 25 Ν.1756/88 «Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάσταση δικαστικών λειτουργιών», Λ. Σοφουλάκης, Σχέσεις οργάνων της ΕΛ.ΑΣ με τις εισαγγελικές και λοιπές δικαστικές αρχές, ΠοινΔικ 2003, σ. 1363-1365.

³³⁹ Βλ. άρθρο 18 Ν.1481/84 «Οργανισμός Υπουργείου Δημόσιας Τάξης».

³⁴⁰ Βλ. ΕφΛάρ. 111/1963, Ποιν Χρ.ΙΓ, σ. 633.

³⁴¹ Βλ. Χ. Δέδες, Ποινική Δικονομία, 1988, σ. 130-132.

³⁴² Μάλιστα, ο Ν. Ανδρουλάκης παραλάσσοντας τη φράση του Kern E., Gerichtverfassungsrecht, 1965, σ. 277 «ο εισαγγελέας είναι ένα κεφάλι δίχως χέρια», γράφει χαρακτηριστικά «ότι χέρια του εισαγγελέα είναι οι ανακριτικοί υπάλληλοι, καθότι ο ρόλος του εισαγγελέα είναι επιτελεστικός και των ανακριτικών υπαλλήλων εκτελεστικός», βλ. Α. Κονταξής, Ποινική Δικονομία, τ.α', σ. 319.

οργάνων απαγορεύεται. Έτσι, αν ένας καταζητούμενος με ένταλμα σύλληψης παρουσιαστεί στον εισαγγελέα, ο τελευταίος δεν μπορεί να τον συλλάβει για να εκτελεστεί το ένταλμα, αλλά θα πρέπει να κληθούν οι αστυνομικές αρχές για το σκοπό αυτό. Στην πραγματικότητα πίσω από την εκτέλεση των περισσότερων δικαστικών πράξεων των αστυνομικών οργάνων ως ανακριτικών υπαλλήλων με υλικές ενέργειες και παραλείψεις κρύπτονται οι δικαστικές αρχές. Βέβαια, η αντίστοιχη αστική ευθύνη σύμφωνα με τη νομολογία των δικαστηρίων καταλογίζεται στις αστυνομικές αρχές, ανεξάρτητα από την ύπαρξη πρόδηλου σφάλματος.³⁴³ Αντίθετα, τα δικαστικά όργανα έχουν ευθύνη για τις πράξεις τους μόνο στην περίπτωση πρόδηλου σφάλματος, καθώς δεν μπορούν να μένουν αναποζημιώτες πολιτειακές πράξεις σύμφωνα με το Σύνταγμα και τους νόμους.³⁴⁴ Είναι αξιοσημείωτο ότι στη Χώρα μας, επειδή δεν έχει συσταθεί ακόμη δικαστική αστυνομία, σχεδόν ολόκληρη η αστυνομική κατασταλτική δραστηριότητα υπάγεται λειτουργικά στη δικαστική εξουσία.³⁴⁵ Όλες οι ανακριτικές πράξεις των ανωτέρω ακολουθούν αυστηρούς δικονομικούς τύπους, διατυπώνονται σε έκθεση, αποστέλλονται και ελέγχονται από τον εισαγγελέα,³⁴⁶ επαληθεύεται δε η νομική τους ορθότητα και η ανάγκη συμπλήρωσής τους από τον ανακριτή.³⁴⁷ Στις περιπτώσεις που διεξάγεται κύρια ανάκριση³⁴⁸ το κύρος των εκθέσεων ελέγχεται από το δικαστήριο, ώστε ακόμη και αν προσβληθούν για πλαστότητα οι εκθέσεις ο δικαστής εκτιμά ελευθέρα το περιεχόμενο τους.³⁴⁹ Τα ίδια ισχύουν *mutatis mutandis* τόσο για τους γενικούς, όσο και για τους ειδικούς ανακριτικούς υπαλλήλους, όπως λ.χ. οι τελωνειακοί ή οι υπάλληλοι του Υπουργείου Οικονομικών που ενεργούν δικαστικές πράξεις για εγκλήματα της αρμοδιότητάς τους, ως καθορίζεται κάθε φορά από το νόμο.

³⁴³ Βλ. ΣΤΕ 969/2018, 2128/2018, 330/2016, 1501/2014, 1326/2009 με παρατηρήσεις Ε. Πρεβεδούρου, ΘΠΔΔ 2014, σ. 411-421, όπου αναγνωρίστηκε αστική ευθύνη των δικαστικών οργάνων από νόμιμες πράξεις τους, μόνο λόγω πρόδηλου σφάλματος του δικαστικού λειτουργού χωρίς να στοιχειοθετείται προσωπική ευθύνη του. Παλαιότερα, βλ. ΣΤΕ 2574/2006 και ΑΠ 256/1996. Επίσης, βλ. ΕΔΔΑ, *Özpinar κατά Τουρκίας*, 19.10.2010, παρ. 30, ΔΕΚ της 19.11.1991, C-6/90, 9/90, *Francovich και Bonifaci*, ΔΕΚ 13.6.2006, C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo*, ΔΕΚ 24.11.2011, C-379/10, *Επιτροπή κατά Ιταλίας*, ΔΕΚ 30.09.2003, *Köbler*, C-224/01. Στη θεωρία, βλ. σκέψεις της Α. Λαινιώτη, Η αστική ευθύνη του Κράτους από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων της δικαστικής εξουσίας, Διδικ 2006, σ. 570, Α. Εμπέογλου, Δικονομία Συμβουλίου της Επικρατείας κατ' άρθρο νομολογία, 2012, σ. 301-307.

³⁴⁴ Βλ. ΣΤΕ 48/2016, ΔΕφΘες.282/2018, CE 18.06.2008, L'arrêt Gestas, Rec. 230.

³⁴⁵ Οι αστυνομικοί ανακριτικοί υπάλληλοι είναι υποχρεωμένοι να ανακοινώνουν οτιδήποτε πληροφορούνται με κάθε τρόπο για αξιόποινη πράξη που διώκεται αυτεπαγγέλτως (37 Κ.Π.Δ.), όπως και οι υπόλοιποι δημόσιοι υπάλληλοι. Η δικαστική αστυνομία (*police judiciaire*) στη Γαλλία υπάγεται απευθείας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, βλ. Χ. Δέδες, Ποινική Δικονομία, 1988, σ. 130. Οι πράξεις των αστυνομικών στο ακροατήριο εκτελούνται κατόπιν διαταγής του Προέδρου ή του Εισαγγελέα της έδρας (Άρθρα 140-143 Κ.Π.Δ. Π.Δ.141/91) βλ. Η. Γάφος, Ποινική Δικονομία, 1967, σ. 73, Δ. Βαρελάς, Το διευθυντικό δικαίωμα του προέδρου του Δικαστηρίου κατά την ακροαματική διαδικασία της ποινικής δίκης, ΕΕΝ 1992, σ.417, *Drewns/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, σ. 232, πλάγια αρίθμηση 15.

³⁴⁶ Βλ. άρθρα 43 και 243§2 Κ.Π.Δ.

³⁴⁷ Βλ.248 Κ.Π.Δ.

³⁴⁸ Βλ.246§3 Κ.Π.Δ.

³⁴⁹ Βλ.145 Κ.Π.Δ.

Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό η δέσμια αρμοδιότητα εξομοιώνεται με δικαίωμα του πολίτη.³⁵⁰ Επίσης, παρατηρείται ότι η εκτέλεση των αστυνομικών πράξεων σε δικονομικό επίπεδο είναι υποχρέωση των αστυνομικών, ενώ ακόμη και οι πολίτες δικαιούνται ορισμένες φορές υπό προϋποθέσεις να εκτελέσουν ένα αστυνομικό μέτρο.³⁵¹ Μάλιστα, διατυπώνεται ρητά στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ότι η σύλληψη για αυτόφωρο πλημμέλημα και κακούργημα είναι υποχρέωση του αστυνομικού, ενώ είναι δικαίωμα για τον πολίτη.³⁵² Η διάκριση των δικαστικών από τις διοικητικές πράξεις των αρχών είναι επιβεβλημένη, τόσο για τον νομοθέτη, όσο και για την ίδια τα διοίκηση και τα δικαστήρια. Οι διαδικαστικές εγγυήσεις για τις ελευθερίες του πολίτη είναι διαφορετικές. Η θεωρία έχει καταλυτικό ρόλο στην κατεύθυνση αυτή, αλλά πρέπει επίσης κάθε φορά να τονίζει σε όλες τις κατευθύνσεις τα προβλήματα που ανακύπτουν και να παρέχει λύσεις.

³⁵⁰ Βλ. Χ. Μουκίου, Η αλυσιτέλεια του ελέγχου της εξωτερικής νομιμότητας, ΔτΑ 2003, σ. 1219-1254 και υποσ. 13 με περαιτέρω παραπομπή στον L. Di Qual, Competence liée, 1964, σ. 399.

³⁵¹ Βλ. άρθρο 275 Κ.Π.Δ.

³⁵² Βλ. Α. Δημάκης, Το δικαίωμα των πολιτών για τη σύλληψη του δράστη στα αυτόφωρα εγκλήματα άρθρο 275 παρ. 1 Κ.Π.Δ, ΠοινΧρ 1998, σ.545 και επ.

II. Αρχές & Μέσα αστυνομικής διοικητικής δράσης

1. Αυτεπάγγελτη αστυνομική δράση

Το δίκαιο έχει πολλές φορές έναν εξαναγκαστικό χαρακτήρα. Η συμμόρφωση προς τις ρυθμίσεις των νόμων μπορεί να εξασφαλιστεί, αν χρειαστεί, ακόμη και με την άσκηση βίας εκ μέρους των κρατικών οργάνων.³⁵³ Η εκτέλεση των αστυνομικών πράξεων είναι ίσως αισθητότερη στον πολίτη από κάθε άλλη πράξη των αρχών της δημόσιας διοίκησης. Ας σημειωθεί ότι η εκτέλεση πολλών πράξεων της νομοθετικής και της δικαστικής λειτουργίας, ιδίως της ποινικής δικαιοδοσίας εκπληρώνεται από τα αστυνομικά όργανα. Από την άλλη, η αστυνομική αρχή εκτελεί τις πράξεις της μόνη, αυτεπαγγέλτως και αυτογνωμόνως. Η αυτεπάγγελτη ενέργεια της διοίκησης είναι γενική αρχή του διοικητικού δικαίου και κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας. Μάλιστα, η αυτεπάγγελτη αστυνομική δράση είναι ο κανόνας, ενώ η διοικητική ενέργεια κατόπιν αίτησης αποτελεί την εξαίρεση.³⁵⁴

Επιπλέον, οι αστυνομικές πράξεις με τη μορφή κανονιστικών και ατομικών διοικητικών πράξεων, αλλά και υλικών ενεργειών μπορούν να στρέφονται κατά των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών περιορίζοντας τις ελευθερίες τους. Όταν τα αστυνομικά όργανα ασκούν βία διά των όπλων που μπορεί να πλήξει την ίδια την ζωή ως μέσο εξαναγκασμού η εκτέλεση των αστυνομικών πράξεων λαμβάνει προδήλως την πιο ακραία μορφή του καταναγκασμού. Οι πολίτες δικαίωμα καταναγκασμού δεν έχουν, διότι σε αντίθετη περίπτωση διαπράττουν αυτοδικία. Μόνο με προσφυγή στη δικαιοσύνη μπορούν οι πολίτες να επιλύουν τις διαφορές τους και να υποχρεώνουν τρίτους σε ορισμένη συμπεριφορά. Για αυτό ο καταναγκασμός χαρακτηριζόταν ανέκαθεν από τους θεωρητικούς του δικαίου ως προνόμιο του Κράτους (*Gewaltmonopol des Staates*),³⁵⁵ συνυφασμένος με την αναγκαιότητα του δικαίου για κοινωνική συμβίωση.³⁵⁶ Η αστυνομική διοίκηση δρα και ρυθμίζει αδιαλείπτως³⁵⁷ την κοινωνική ζωή στο σύγχρονο κράτος δικαίου. Η δυνατότητα αυτή παλαιότερα ήταν προνόμιο του μονάρχη, ως αρχηγού του στρατού. Η ένοπλη δύναμη τον υπάκουε και μπορούσε *de facto* να επιβάλλει ανά πάσα στιγμή με υλικές ενέργειες τη θέληση του.

α. Μορφές καταναγκασμού

Στην αστυνομική δράση ο καταναγκασμός λαμβάνει δύο μορφές.³⁵⁸ Υπάρχει ο διοικητικός καταναγκασμός και η επιβολή μέτρων δικονομικού

³⁵³ Βλ. Π. Σούρλας, *Justi atque injusti scientia* Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, 2015, σ. 51. Για μία εναλλακτική οδό στον εξαναγκαστικό χαρακτήρα του δικαίου, βλ. Κ. Σταμάτης/ Α. Τάκης, *Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου*, 2015, σ. 70-71, 101-116.

³⁵⁴ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, *Η νομική φύση της διοικητικής αιτήσεως*, ΔΔ 1997, σ. 19-26, Β. Σταματάκη σε Β. Γκέρτσος/ Ε. Πρεβεδούρου/ Δ. Πυργάκης, *Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2019, σ. 18-19 με περαιτέρω παραπομπή στη ΣΤΕ 170/2009.

³⁵⁵ Βλ. Μ. Δένδιας, *Διοικητικόν Δίκαιον*, τ. Α', 1964, σ. 77-83.

³⁵⁶ Βλ. Π. Παπαδάκη, *Το πρόβλημα της δικαιολόγησης του σύγχρονου Κράτους*, 2006, σ.115.

³⁵⁷ Βλ. Γ. Παπαχατζής, *Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου*, 1991. σ. 594.

³⁵⁸ Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων των πολιτικών δικαστηρίων δεν αφορά την αστυνομική δράση, παρά μόνο κατ' εξαίρεση ως συνδρομή της αστυνομίας στο πλαίσιο της

καταναγκασμού στην ποινική διαδικασία. Η αστυνομία ως διφυές όργανο υπηρετεί τη δικαστική και τη διοικητική λειτουργία. Η επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού στην ποινική διαδικασία³⁵⁹ αφορά την εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων, βουλευμάτων, διατάξεων ή προσωρινών διαταγών των δικαστικών αρχών που ανατίθενται στην αστυνομική αρχή.³⁶⁰ Ο διοικητικός καταναγκασμός χαρακτηρίζεται από την εκτέλεση των πράξεων της Διοίκησης.

Οι δύο μορφές καταναγκασμού δεν αποκλείεται να εναλλάσσονται. Χαρακτηριστική είναι η υπ' αριθ. ΑΡ343/21-2-2018 απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών σχετικά με τη σύλληψη ενός εκ των οχτώ Τούρκων αξιωματικών των τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων που εισήλθαν παράνομα στην Ελλάδα.³⁶¹ Ο ανωτέρω με απόφαση του Μονομελούς Πλημμελειοδικείου Αλεξανδρούπολης καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης δύο μηνών για το αδίκημα της παράνομης εισόδου του στη χώρα, με αναστολή. Έπειτα, την 21-07-2016 με διαδοχικές αποφάσεις του Διευθυντή της Διεύθυνσης Αστυνομίας Αλεξανδρούπολης αποφασίστηκε η κράτησή του για χρονικό διάστημα συνολικά ενενήντα (90) ημερών, εξαιτίας της ως άνω συμπεριφοράς του, για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας, κατ' εφαρμογή του άρθρου 46 του ν. 4375/2016, η οποία κράτηση άρθηκε μετά την παρέλευση του ως άνω χρονικού διαστήματος με απόφαση της ίδιας διοικητικής αρχής με την αιτιολογία ότι συμπληρώθηκε το ανώτατο όριο κράτησής του, κατ' άρθρο 46 παρ. 4 περ. γ' του ν. 4375/2016, ενώ περαιτέρω ο αντιλέγων συνελήφθη και φυλακίσθηκε στο Β' Α.Τ Αχαρνών/Ολυμπιακού Χωριού, δυνάμει της εντολής προσωρινής σύλληψης της Εισαγγελίας Εφετών Αθηνών, ενόψει αιτήματος έκδοσής του που είχαν υποβάλει οι τουρκικές αρχές. Ακολούθως, το ως άνω αίτημα των τουρκικών αρχών απορρίφθηκε αμετάκλητα με την 139/2017 απόφαση του Αρείου Πάγου και ο αντιλέγων αποφυλακίσθηκε, κατ' άρθρο 452 παρ. 2 εδάφιο α' του Κ.Π.Δ., με εντολή της Εισαγγελέως Εφετών Αθηνών, ενώ περαιτέρω με απόφαση του Διευθυντή της Διεύθυνσης Αλλοδαπών Αττικής, διατάχθηκε η παράταση της κράτησής του για χρονικό διάστημα τριών (3) μηνών, με την ίδια αιτιολογία των προηγούμενων διοικητικών αποφάσεων. Η κατά τα ανωτέρω κράτησή του, διακόπηκε μετά από δύο μήνες περίπου, ενόψει σύλληψής του κατόπιν υποβολής νέου αιτήματος έκδοσής του από τις τουρκικές αρχές. Στη συνέχεια, μετά την απόρριψη του παραπάνω αιτήματος έκδοσης του αντιλέγοντος και τη συνακόλουθη αποφυλάκισή του σε εκτέλεση της 41/2017 τελεσίδικης

εκπλήρωσης των προϋποθέσεων της (θεμιτής) αυτοδικίας (282 Α.Κ.) και ως παροχή συνδρομής προς τους δικαστικούς επιμελητές (άρθρο 160§4 Π.Δ.141/91), βλ. Α. Γεωργιάδης, Γενικές αρχές αστικού δικαίου, 2012, σ. 324, Ν. Κλαμαρής/ Σ. Κουσουλής/ Σ. Πανταζόπουλος, Πολιτική Δικονομία, 2016, σ. 286-287.

³⁵⁹Η φράση «επιβολή μέτρων δικονομικού καταναγκασμού στην ποινική διαδικασία» απαντά ευρέως στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ενδεικτικά, βλ. Θ. Δαλακούρας, Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σ. 183-187 και Χ. Μπάκας, Η προδικασία της ποινικής δίκης, 1995, σ. 20-22.

³⁶⁰Άρθρο 123 Π.Δ.141/91. Η αρμοδιότητα του καταναγκασμού από τις στρατιωτικές αρχές ανάγεται στους βυζαντινούς χρόνους με την οποία ήταν επιφορτισμένο το τάγμα των «εξκουβιτόρων» ή «Αθανάτων», βλ. Μ. Λεοντσίνη, Από τη βασιλική δορυφορία στην τελετουργική συνοδεία. Η ανάδειξη των σκριβώνων από τη Σύγκλητο (6ος-7ος αι.), Byzantina Symmeikta, 2008, σ. 53-65.

³⁶¹Βλ. ΔΠρΑθ 343/2018 Ισοκράτης

απόφασης του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών με αποφάσεις του Διευθυντή της Διεύθυνσης Αλλοδαπών Αττικής αποφασίστηκε η παράταση, κατ' άρθρο 46 παρ. 2 του ν. 4375/2016 της κράτησης του αντιλέγοντος για χρονικό διάστημα τριών (3) μηνών. Ωστόσο, με απόφαση της Επιτροπής Προσφυγών της Ανεξάρτητης Αρχής Ασύλου, ο αντιλέγων αναγνωρίσθηκε ως πρόσφυγας.³⁶² Ενόψει τούτου, εκδόθηκε απόφαση του παραπάνω Διευθυντή, με την οποία αποφασίστηκε η άρση της κράτησής του και αφέθηκε ξανά ελεύθερος. Στη συνέχεια, όμως, κατά της παραπάνω απόφασης της Ανεξάρτητης Αρχής Ασύλου ασκήθηκε από τον Υπουργό Μεταναστευτικής Πολιτικής αίτηση ακυρώσεως,³⁶³ καθώς και σχετική αίτηση αναστολής με αίτημα έκδοσης προσωρινής διαταγής εν τέλει εκδόθηκε προσωρινή διαταγή της Προέδρου του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, με την οποία ανεστάλη προσωρινά, μέχρι την έκδοση απόφασης επί της εκκρεμούς αίτησης αναστολής, η ανωτέρω απόφαση της Ανεξάρτητης Αρχής Ασύλου, υπό τον όρο η Διοίκηση να απέχει από κάθε ενέργεια σκοπούσα στην εξαναγκασμένη αναχώρηση του αντιλέγοντος. Κατόπιν τούτου, εκδόθηκε την 08-01-2018 απόφαση του ως άνω αστυνομικού Διευθυντή, με την οποία αποφασίστηκε εκ νέου η κράτηση του αντιλέγοντος, με διάρκεια τρεις (3) μήνες – εκτός της περίπτωσης που απορριφθεί νωρίτερα με δικαστική απόφαση η αίτηση αναστολής. Ειδικότερα, σύμφωνα με την ως άνω απόφαση, η κράτηση επιβλήθηκε για την αντιμετώπιση της προκύπτουσας σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη και εθνική ασφάλεια της χώρας, ως το μόνο ενδεδειγμένο κατά τις περιστάσεις μέτρο, αποκλειόμενης της δυνατότητας εφαρμογής εναλλακτικών μέτρων κράτησης, ενόψει του αδικήματος της παράνομης εισόδου στη χώρα που διέπραξε ο αντιλέγων στις 16.7.2016. Αναφέρεται δε στην ως άνω απόφαση ότι το εν λόγω μέτρο ουδόλως αποσκοπεί στην εξαναγκαστική αναχώρηση του αλλοδαπού και προστατεύει σε κάθε περίπτωση όχι μόνο το δημόσιο συμφέρον αλλά και το καλώς εννοούμενο συμφέρον του προσώπου του αλλοδαπού. Το Δικαστήριο, αφού διαπίστωσε την αρμοδιότητα του,³⁶⁴ διατύπωσε τη διάκριση της ποινικής από τη διοικητική διαδικασία³⁶⁵ παραπέμποντας επίσης, στη νομολογία του ΔΕΕ.³⁶⁶ Υποστήριξε στο σκεπτικό του το δικαστήριο πως ήταν νόμιμη η κράτηση κατ' εφαρμογή του άρθρου 46§2 του Ν.4375/2016, καθότι αλλοδαπός που αιτείται διεθνή προστασία μπορεί να κρατηθεί μόνο εξαιρετικά και εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου, ενώ η σύλληψη και η κράτηση δεν αντίκεινται στις διατάξεις του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.³⁶⁷ Τέλος, το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η απόφαση του Διευθυντή της Διεύθυνσης Αλλοδαπών Αττικής είναι αρκούτως αιτιολογημένη.

³⁶² Βλ. Κ. Δημακόπουλος, Η μη έκδοση των οχτώ Τούρκων αξιωματικών από την Ελλάδα Κριτικές σκέψεις για το πολιτικό άσυλο, ΔτΑ 2018, σ. 111-136.

³⁶³ Βλ. ΣτΕ 1694/2018, η οποία εν τέλει απορρίπτει την αίτηση ακύρωσης του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής κατά της απόφασης της Επιτροπής Προσφυγών με την οποία αποδόθηκε στον Τούρκο Αξιωματικό η ιδιότητα του πρόσφυγα.

³⁶⁴ Παρόμοιες σκέψεις στις ΑΠ135/2017 (Ε' τμ.), ΠοινΧρ 2018, σ. 272, ΑΠ 141/2017 (Ζ' Τμ.) νομος, όπου ορθά εξετάσθηκε μόνο η νομιμότητα της έκδοσης και όχι της διοικητικής σύλληψης και κράτησης.

³⁶⁵ Βλ. ΣτΕ 3046/2017.

³⁶⁶ Βλ. ΔΕΕ C-357/2009, PPU παρ. 45.

³⁶⁷ Βλ. ΔΕΕ C-601/15, PPU παρ. 77.

Στην ως άνω απόφαση παρατηρείται ένα πλήθος εναλλαγών των δύο μορφών καταναγκασμού από τις αστυνομικές αρχές εις βάρος του Τούρκου Αξιωματικού. Ο εν λόγω στρατιωτικός δεν ήταν φυλακισμένος, ώστε να προαυλίζεται να σιτίζεται και να επικοινωνεί με άλλους, αλλά κρατούμενος σε αστυνομικό κρατητήριο επί μεγάλο χρονικό διάστημα στερούμενος των στοιχειωδών δικαιωμάτων των φυλακισμένων. Όλες οι ανωτέρω εναλλαγές των μορφών καταναγκασμού οδηγούν ενδεχομένως σε μία σύγχυση ως προς τη νομική φύση των αστυνομικών μέτρων καταναγκασμού στη Χώρα μας.³⁶⁸ Αυτή η προβληματική επιτείνεται από το γεγονός ότι υπάρχει μια σειρά προδικαστικών πράξεων καταναγκασμού ποινικού χαρακτήρα που είναι ομώνυμες, αλλά δεν είναι συνώνυμες με τις πράξεις του διοικητικού καταναγκασμού. Σύλληψη, σωματική έρευνα, κατάσχεση, προσαγωγή, μεταγωγή από δικαστικές φυλακές, εξέταση μάρτυρα απαντούν ως αστυνομικά μέτρα της ποινικής διαδικασίας. Όμως με το ίδιο όνομα συναντώνται αστυνομικά μέτρα της διοικητικής διαδικασίας, όπως σύλληψη και κράτηση αλλοδαπού που είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια,³⁶⁹ σωματική έρευνα, έρευνα αποσκευών οχήματος σε αστυνομική ενέδρα,³⁷⁰ κατάσχεση τραπεζιών και καρεκλών, καταστημάτων μαζικής εστίασης, επειδή καταλαμβάνουν κοινόχρηστο χώρο χωρίς να έχει εκδοθεί σχετική άδεια από την αρμόδια αρχή,³⁷¹ απολογία κατηγορουμένου στο πλαίσιο ακροαματικής πειθαρχικής διαδικασίας,³⁷² μεταγωγή κρατούμενου από τα αστυνομικά κρατητήρια.³⁷³

Ο κίνδυνος σύγχυσης ποινικών και διοικητικών διαδικασιών έχει σοβαρές έννομες συνέπειες στα αστυνομικά μέτρα. Σοβαρότερες είναι αυτές που σχετίζονται με το πεδίο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η παραβίαση για παράδειγμα του κανόνα *ne bis in idem* κατά την επιβολή αυστηρότατων διοικητικών κυρώσεων σε αδίκημα λαθρεμπορίας και η εξακολούθηση της διοικητικής δίκης, ενώ έχουν επιβληθεί αμετάκλητα ποινικές κυρώσεις συνιστά παραβίαση του άρθρου 4§1 του 7ου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ.³⁷⁴ Επομένως, είναι ιδιαίτερα σημαντικό κατά την άσκηση της αστυνομικής δράσης να γίνεται σαφής διάκριση της ποινικής από τη διοικητική φύση του αστυνομικού καταναγκαστικού μέτρου. Αυτή η επιλογή είναι απαραίτητη, ώστε να εφαρμόζονται οι κανόνες και οι αρχές του αντίστοιχου κλάδου δικαίου ανάλογα με τη μορφή καταναγκασμού που ασκούν κάθε φορά αστυνομικές αρχές.

β. Διοικητικός καταναγκασμός στην αστυνομική δράση

Η εκτέλεση των διοικητικών πράξεων των αρχών ασφαλείας και τάξης χαρακτηρίζει τον ουσιαστικό διοικητικό καταναγκασμό (*L'exécution d'office*,

³⁶⁸ Βλ. *Η. Κουβαράς*, ΣΤΕ Ολ 1694/2018: Η Ιθάκη στην διαδικαστική οδύσσεια των 8 Τούρκων στρατιωτικών αιτούντων άσυλο, ΕΜΕΔ 2017, σ. 150.

³⁶⁹ Βλ. άρθρο 76 του Ν.3386/05.

³⁷⁰ Βλ. άρθρο 96 Π.Δ.141/91.

³⁷¹ Βλ. ΒΔ της 24-9/20-10-1958, ως τροποποιήθηκε με το άρθρο 26§5 Ν.1828/89 και άρθρο 6Ν.1900/90 που συμπληρώθηκε με το άρθρο 50 του Ν.4257/2014 και άρθρο 55 Ν. 4485/17.

³⁷² Βλ. άρθρο 44§9 Π.Δ. 120/08 .

³⁷³ Βλ. άρθρα 144-154 Π.Δ.141/91. Εδώ δεν εφαρμόζονται τα άρθρα 70-75 του Σωφρονιστικού Κώδικα.

³⁷⁴ Βλ. ΣΤΕ 1728/2018 και *Μ. Μουστάκας*, Η αρχή *ne bis in idem* και το ελληνικό διοικητικό δίκαιο Το αβέβαιο μέλλον μιας [κάποτε] πολλά υποσχόμενης αρχής, 2018, σ. 131-163.

Der Verwaltungszwang, esecutorieta dei Provvedimenti Amministrativi).³⁷⁵ Ο διοικητικός καταναγκασμός ως κεφάλαιο του Αστυνομικού Δικαίου, έχει ως βάση κανόνες και αρχές που συνθέτουν το διοικητικό καταναγκασμό ως γνωστικό αντικείμενο του Διοικητικού Δικαίου. Στην ελληνική έννομη τάξη εντοπίζονται ως γνωστόν δύο είδη διοικητικού καταναγκασμού. Ο διοικητικός καταναγκασμός για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων του Δημοσίου που ονομάζεται διοικητική εκτέλεση και ο καταναγκασμός πράξης, ανοχής ή παράλειψης. Το είδος του διοικητικού καταναγκασμού, στο οποίο επικεντρώνεται η αστυνομική δράση περιλαμβάνει όλες τις αξιώσεις εκπλήρωσης των επιταγών και των απαγορεύσεων των διοικητικών κανόνων δικαίου από τα όργανα των αρχών ασφαλείας και τάξης και ονομάζεται διοικητικός καταναγκασμός πράξης, ανοχής ή παράλειψης. Ένα ιδιαίτερα γνωστό παράδειγμα τέτοιου καταναγκασμού συναντάται στην περίπτωση που τα αρμόδια αστυνομικά όργανα μπορούν να απομακρύνουν ή να ακινητοποιούν παρανόμως σταθμευμένα οχήματα, αν παρεμποδίζεται η κυκλοφορία. Χρησιμοποιούνται για τον σκοπό αυτό ειδικοί μηχανισμοί (γερανοί ή τροχοσφιγκτήρες) και ακινητοποιούνται ή ενεργείται η μεταφορά των οχημάτων σε σταθμό αυτοκινήτων ή σε άλλο κατάλληλο χώρο. Αυτό το αστυνομικό μέτρο στηρίζεται στο άρθρο 34 του Κ.Ο.Κ. Επιβάλλεται κατόπιν παράβασης παράνομης στάθμευσης, η οποία χαρακτηρίζεται ως ατομική διοικητική πράξη για να προστατευτεί άμεσα και αποτελεσματικά το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας οχημάτων και πεζών.

2. Προϋποθέσεις διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση

Ο διοικητικός καταναγκασμός στη χώρα μας δεν είναι ενιαία ρυθμισμένος. Σε αντίθεση με τα όσα ισχύουν στη Γερμανία με τον *Verwaltungs-Vollstreckungsgesetz (VwVG)* στην Ελλάδα δεν υπάρχει αυτοτελές νομοθέτημα που να προβλέπει τον διοικητικό καταναγκασμό στην αστυνομική δράση.³⁷⁶ Το νομοθετικό πλαίσιο είναι ανύπαρκτο, ελλιπές και αποσπασματικό. Εξαιρέση ίσως αποτελεί ο Κώδικας Εισπράξεως Δημοσίων Εσόδων, ο οποίος αφορά ένα άλλο είδος διοικητικού καταναγκασμού την αναγκαστική εκτέλεση και δεν σχετίζεται άμεσα με την αστυνομική δράση, αλλά μόνο έμμεσα, καθώς ασκείται από τις φορολογικές αρχές. Η έλλειψη νομοθετικού πλαισίου είναι η κύρια αιτία, αφενός της μη εφαρμογής των νόμων, αλλά και της προσβολής θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών από την ανεξέλεγκτη δράση των αρχών της δημόσιας τάξης και ασφαλείας. Η νομολογία, αν και από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του Συμβουλίου της Επικρατείας³⁷⁷ αναφέρεται στο διοικητικό καταναγκασμό πράξης, ανοχής

³⁷⁵ Για τον διοικητικό καταναγκασμό στην αστυνομική δράση τελείως ενδεικτικά, βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ. 228-259, Μ. Thiel, Polizei- und Ordnungsrecht, 2016, σ. 222-242, Μ. Möller/ G. Warg, Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht mit verwaltungszwang und Bescheidtechnik, 2011, σ. 136-188, C. Gusy, Verwaltungsvollstreckungsrecht am Beispiel der vollstreckung von Polizeiverfügungen, JA 1996, σ. 296, R. Schmidt, Polizei- und Ordnungsrecht, ο.π., σ. 318-352, F. Schoch, Besonderes Verwaltungsrecht, 2012, σ. 292-300, K. Habermehl, Polizei- und Ordnungsrecht, 1992, σ. 311-239, T. Würtenberger, Polizei- und Ordnungsrecht σε Ν. Achterberg/ G. Püttner/ T. Würtenberger, Besonderes Verwaltungsrechts, 2000, σ. 497-514.

³⁷⁶ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2015, σ. 400.

³⁷⁷ Βλ. ΣΤΕ 122/1929 σε Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 340 με περαιτέρω παράθεση των πρώτων αποφάσεων της εγχώριας νομολογίας.

παράλειψης δεν έχει προβεί μέχρι σήμερα σε μία συστηματική αποτύπωση των γενικών αρχών του στην αστυνομική δράση. Από την άλλη δεν υπάρχει η αντίστοιχη δογματική προσέγγιση από πλευράς θεωρίας στο Αστυνομικό Δίκαιο. Δυστυχώς, στη χώρα μας απουσιάζει η αναγκαία επιστημονική συνείδηση και υπευθυνότητα που να δίδει το μήνυμα όχι μόνο της έκδοσης, αλλά και της ανάγκης εφαρμογής των νόμων στο πλαίσιο ενίσχυσης της δημοκρατίας μέσω της παιδαγωγικής της εξουσίας.

Αντίθετα, η γαλλική θεωρία και νομολογία ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα είχε αντιμετωπίσει το θέμα. Οι δικαστές και οι θεωρητικοί χρησιμοποιώντας τα συμπεράσματα του κυβερνητικού επιτρόπου *Romieu* στην απόφαση του *Tribunal des Conflits*, 2-12-1902, *Société immobilière de Saint-Just c. Préfet du Rhône*, προσδιόρισαν τον διοικητικό καταναγκασμό ως μία διοικητική διαδικασία με εμπειρικά μέσα, νομικά δικαιολογημένη, ελλείπει άλλης διαδικασίας, για την ανάγκη εξασφάλισης της υπακοής στο νόμο.³⁷⁸ Σύμφωνα, με το ιστορικό της υπόθεσης ο Νομάρχης διέταξε τη σφράγιση της ιερατικής σχολής του Αγίου Καρόλου στη Λυών, σε εκτέλεση απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών. Η *Société immobilière de Saint-Just* προσέφυγε στο Εφετείο της Λυών, όπου ακύρωσε την πράξη του Νομάρχη. Το *Tribunal des Conflits* αποφάνθηκε ότι το Εφετείο δίκασε την υπόθεση καθ' υπέρβαση της δικαιοδοσίας του. Αρμόδια για να εξετάσουν την νομιμότητα των μέτρων του διοικητικού καταναγκασμού είναι μόνο τα διοικητικά και όχι τα ποινικά δικαστήρια.

Η αξιοποίηση της νομολογίας, κυρίως της γαλλικής, η οποία επέδρασε στην εγχώρια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, αλλά και της θεωρίας συγκροτούν τη βάση για την ανάπτυξη στην παρούσα μελέτη των προϋποθέσεων του διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση.

α. Αρχή της νομιμότητας

Ο διοικητικός καταναγκασμός στην αστυνομική δράση κατά κανόνα στηρίζεται σε συγκεκριμένο νόμο ή σε προηγούμενη διοικητική πράξη.³⁷⁹ Όμως, δεν φτάνει μόνο το νομοθετικό έρεισμα. Η αστυνομική δράση κατατείνει στην ικανοποίηση αξιώσεως που στηρίζεται στο νόμο, διότι με τον άμεσο υλικό καταναγκασμό, ιδίως με τη μορφή βίας απομειώνεται η ελευθερία και τα δικαιώματα του ανθρώπου.³⁸⁰ Οι αστυνομικές αρχές δεν μπορούν να παραιτηθούν από τον διοικητικό καταναγκασμό, ακόμη και αν ειδικότερος νόμος δεν τον επιβάλλει συστηματικά.³⁸¹ Ο διοικητικός καταναγκασμός από αστυνομικά όργανα εκτελεί τον σκοπό του νόμου στο πλαίσιο της προστασίας της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και όχι αλλότριων νομίμων σκοπών, όπως για παράδειγμα, ιδιωτικών, δημοσιονομικών ή φορολογικών. Σε αυτή την περίπτωση τα αστυνομικά όργανα δεν διαπράττουν παράβαση νόμου όπως

³⁷⁸ Βλ. *F. Rolin*, *Conclusions prononcées par Jean Romieu (1888-1907) Prédécées par un Essai sur la théorie générale du droit administratif de Jean Romieu*, 2019, σ. 345 και επ., TC 2 décembre 1902, *Société immobilière de Saint-Just*, Rec. Lebon, σ. 713 σε *M. Long/D. Weil /G. Braibant*, *Les grands arrêts de la jurisprudence administrative*, 1956, σ. 35-40.

³⁷⁹ Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, *Γενικό Διοικητικό Δίκαιο*, 2015, σ. 401.

³⁸⁰ Βλ. *Δ. Κόρσος*, *Διοικητικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 353.

³⁸¹ Βλ. *D. Maillard Desgrées du Loû*, «Réquisition : faut-il un texte ?», *AJDA*, 1999, (n° spécial), σ. 28, ο οποίος αναφέρεται στο παράδειγμα της συνταγματικά προβλεπόμενης επίταξης.

προηγούμενως, αλλά κατάχρηση εξουσίας. Τα αστυνομικά μέτρα διοικητικού καταναγκασμού είναι προσαρμοσμένα στο σκοπό της τήρησης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η κατάχρηση εξουσίας εκ μέρους των αστυνομικών αρχών ακυρώνει την αστυνομική δράση, διότι παρόλο που ενεργούν αυτές νόμιμα και αναλογικά, ο σκοπός που επιδιώκουν είναι διαφορετικός από αυτόν που ορίζει ο νόμος.³⁸² Όλα τα αστυνομικά όργανα τηρούν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια ως σκοπούς του νόμου. Σε διαφορετική περίπτωση οι διοικητικές πράξεις της αστυνομίας καθίστανται ακυρωτές, λόγω κατάχρησης εξουσίας.³⁸³ Για παράδειγμα, η πρόκληση βλάβης σε ανάδοχο που δεν φαίνεται να τηρεί τον σκοπό προστασίας της δημόσιας τάξης, αλλά τα ιδιωτικά συμφέροντα.³⁸⁴

β. Αρχή του επείγοντος χαρακτήρα του αστυνομικού μέτρου

Ο διοικητικός καταναγκασμός στο πλαίσιο της αστυνομικής δράσης εκδηλώνεται για εξαιρετικούς λόγους. Αφορά δηλαδή μόνο περιπτώσεις επείγουσας ανάγκης που απαιτεί άμεσες υλικές ενέργειες των αστυνομικών οργάνων, ώστε να εφαρμοστεί ο νόμος.³⁸⁵ Η αστυνομία αναπόφευκτα σε εξαιρετική περίπτωση, ενόψει κρίσιμης περίπτωσης έκτακτης ανάγκης δρα κατ' επείγοντως.³⁸⁶ Η αστυνομική δράση εκδηλώνεται κάθε φορά που ο πολίτης επιδεικνύει συμπεριφορά αντίθετη στο νόμο και αρνείται ή παραλείπει να συμμορφωθεί. Ως χαρακτηριστική περίπτωση επείγουσας ανάγκης μνημονεύεται η ακινητοποίηση πολίτη και η υποχρεωτική διακομιδή του σε ψυχιατρικό νοσοκομείο, ο οποίος ευρίσκεται σε κατάσταση αμόκ, βιαιοπραγεί, ενοχλεί φραστικά τους περαστικούς και καταστρέφει σταθμευμένα οχήματα.³⁸⁷ Στη γαλλική θεωρία και νομολογία χρησιμοποιείται η γλαφυρή φράση του κυβερνητικού επίτροπου *Romieu* «όταν το σπίτι καίγεται, δεν θα ζητήσουμε από τον δικαστή άδεια να στείλει πυροσβέστες».³⁸⁸ Η κανονιστική δύναμη του πραγματικού κινεί την αστυνομία προς τη δράση, «καθότι η ζωή έχει άλληνη νομοτέλειαν και πολλάκις δεν χωρεί εις το πλαίσιον απλών δογματικών κατασκευών», όπως αποφαινεται χαρακτηριστικά ο *Δημήτριος Κόρσος* περιγράφοντας τη διάσταση όντος και δέοντος.³⁸⁹ Η κρίση του

³⁸² Βλ. *Κ. Χιώλος*, Η κατάχρηση εξουσίας: ως λόγος ακυρώσεως των εκτελεστών διοικητικών πράξεων στο Συμβούλιο της Επικρατείας, 1985, σ. 54-60.

³⁸³ Βλ. ενδεικτικά, *Π. Δαγτόγλου*, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 183-184. Η κατάχρηση εξουσίας ως λόγος ακύρωσης της διοικητικής πράξης ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων θα πρέπει να διακρίνεται από το ιδιαίτερο έγκλημα της κατάχρησης εξουσίας (άρθρο 239 Π.Κ.), το οποίο τελούν τα αστυνομικά όργανα, όταν παραβιάζουν το τεκμήριο της αθωότητας, βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 662.

³⁸⁴ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 665. και *V. Tchen*, La notion de police administrative, 2007, σ. 51-52 με περαιτέρω παραπομπές στη γαλλική νομολογία.

³⁸⁵ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 342-344 και *Γ. Σιούτη* σε *Α. Γέροντας/ Σ. Λύτρας/ Π. Παυλόπουλος/ Γ. Σιούτη/ Σ. Φλογαίτης*, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 244.

³⁸⁶ Η δράση της διοίκησης για λόγους απόλυτης ανάγκης υπήρχε ανέκαθεν, βλ. *Δ. Κόρσος*, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια, ο.π., σ. 94 με περαιτέρω παραπομπή στο έργο του *Πλάτωνα* Νόμοι 875 Α «Ου το ίδιον, αλλά το κοινόν ανάγκη μελαιν, το μεν γαρ κοινόν ξυνδεί, το δε ίδιον διασπά τας πόλεις και ότι ξεμφέρει τω κοινώ τε και ιδίω τοιν αμφοιν ή το κοινόν τιθήναι καλώς μάλλον ή το ίδιον».

³⁸⁷ Πρβλ. Παραδείγματα, *Δ. Κόρσος*, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 343-344.

³⁸⁸ Βλ. TC 2 décembre 1902, Société immobilière de Saint-Just, Rec. Lebon, σ. 713.

³⁸⁹ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια, ο.π., σ. 98 και υποσ.17, ο οποίος παραπέμπει στο έργο του *Πλάτωνος* Μίνως 1. 313B «Τι άλλο, νόμος ειη αν, αλλά ή τα νομιζόμενα;»..

επείγοντος είναι ασφαλώς απολύτως ελεγκτή δικαστικά,³⁹⁰ ώστε να διασφαλίζονται τα δικαιώματα των πολιτών και να ικανοποιείται η ασφάλεια δικαίου.

γ. Διοικητικός καταναγκασμός με ίδια (αστυνομικά) μέσα

Ο καταναγκασμός στη διοικητική δράση της αστυνομίας εκτελείται με ίδια μέσα³⁹¹ και κατ' εξαίρεση με κατασταλτικά μέσα της ποινικής διαδικασίας. Πράγματι, η ψυχοφυσική επίδραση της ποινής λειτουργεί ιδιαίτερα αποτελεσματικά στη συμμόρφωση του πολίτη στις επιταγές του νόμου. Όμως δεν είναι ορθό η εξαίρεση που συναντάται στα εγκλήματα του Π.Κ. να αποτελεί τον κανόνα. Τότε η αστυνομία θα ήταν «*υπεράγαν αυστηράν στην επιδίωξη των σκοπών της, διοίκηση αυτόχρημα μαστιγοφόρον*».³⁹² Μόνο κατ' εξαίρεση ο διοικητικός καταναγκασμός στην αστυνομική δράση ενισχύεται με κανόνες ποινικής καταστολής. Σκοπός της εξαίρεσης η προστασία ορισμένων και συγκεκριμένων κρίσιμων κοινωνικών αξιών για την προστασία της έννομης τάξης.³⁹³ Πράγματι, ο νόμος σε αυτές τις περιπτώσεις σε ένα σύγχρονο και δημοκρατικό κράτος δικαίου εκτελείται προπάντων με το επιχείρημα της αποτελεσματικότητας και δεν θυσιάζεται στις αμφιθυμίες δογματικών αντιλήψεων. Ο διοικητικός καταναγκασμός από αστυνομικής πλευράς χαρακτηρίζεται ως *ultima ratio*. Αυτό συμβαίνει, όταν δεν υπάρχει κανένα άλλο ένδικο μέσο προσφυγής στο δικαστή, ούτε προβλέπονται ποινικές κυρώσεις καταναγκασμού για την εφαρμογή του συγκεκριμένου νόμου.³⁹⁴ Αυτή η θέση είναι γνωστή ήδη από τη νομολογία του *Conseil d'État* ήδη από το 1911 στη περίπτωση του *Αβά Bouchon*³⁹⁵ και το 1918 στην υπόθεση τραυματισμού της κυρίας *Lemonnier*.³⁹⁶ Μάλιστα, στη Γερμανία η ίδια άποψη τονίζεται με σαφήνεια από τη θεωρία. Ας σημειωθεί εδώ η θέση του *Fritz Fleiner* «*Δεν δύναται εν Γερμανία η ποινή να εκπληρώσει το έργον γενικού καταναγκαστικού μέσου του διοικητικού δικαίου. Ιδιαίτερον διοικητικό ποινικόν δίκαιον, προσηρμοσμένον εις τας ανάγκας της διοικήσεως*

³⁹⁰ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Η αστική ευθύνη του Κράτους, ο.π., σ. 291-292.

³⁹¹ Βλ. *Μ. Hauriou*, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου και Δημοσίου Δικαίου, ο.π., σ. 484. και *D. Papanikolaïdis*, Introduction générale à la théorie de la Police Administrative, ο.π., σ. 86.

³⁹² Βλ. *Δ. Κόρσος*, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια, ο.π., σ. 112.

³⁹³ Βλ. *Ι. Μανωλεδάκης*, Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, 1994, σ. 16-28.

³⁹⁴ Βλ. T.C 2 décembre 1902, *Société immobilière de Saint-Just*, Rec. Lebon, σ. 713.

³⁹⁵ Βλ. CE Mars 1911, *Abbé Bouchon*, Rec. σ. 341. Το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι η αποβολή του Ιερέα *Bouchon* από το Ναό, τον οποίο καταλάμβανε παράνομα χωρίς να καταβάλλει κάποιο χρηματικό αντίτιμο ήταν αρμοδιότητα του Νομάρχη και διενεργείται μόνο με την διοικητική διαδικασία του καταναγκασμού και όχι με αστική αγωγή και κατάσχεση κατόπιν απόφασης των πολιτικών δικαστηρίων.

³⁹⁶ Βλ. CE 26 Juillet 1918, *Eroux Lemonnier* Rec. σ. 761. Η κυρία *Lemonnier* ενώ περπατούσε μαζί με το σύζυγο της σε πεζόδρομο της πόλης *Roquecourbe* τραυματίστηκε από τα σκάγια ενός τουφεκιού, λόγω ενός αγώνα σκοποβολής ζώων που διοργάνωνε ο Δήμος στο πλαίσιο ενός φεστιβάλ μετά την εορτή του Αγίου Φραγκίσκου στις όχθες του ποταμού *Agout*, που διασχίζει αξιοθέατα της πόλης. Ο Δήμαρχος καταδικάστηκε προσωπικά από το Δικαστήριο του *Μπορντώ* σε αποζημίωση ως υπαίτιος, γιατί δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα ασφαλείας, αλλά το Δημοτικό Συμβούλιο αρνήθηκε να καταβάλλει τα χρήματα. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μόνο αυτό ήταν αρμόδιο να κρίνει τις παραλείψεις και την υπαιτιότητα του Δημάρχου και ακύρωσε την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου υποχρεώνοντας σε αποζημίωση τον Δήμο της πόλης.

δεν υπάρχει».³⁹⁷ Η διδασκαλία του *James Goldschmidt* για τα ποινικά αδικήματα του διοικητικού δικαίου³⁹⁸ έχει σήμερα εγκαταλειφθεί.³⁹⁹

Στο σύγχρονο Κράτος κυριαρχούν οι αρχές της φιλελεύθερης οικονομίας της αγοράς. Το δίκαιο και οι δημόσιοι θεσμοί χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο για να εγγυηθούν αποτελεσματικά την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου.⁴⁰⁰ Η αστυνομία και γενικότερα οι διωκτικές αρχές εντείνουν το κανονιστικό πλαίσιο ελέγχου υπολογίζοντας το είδος και το ύψος των κυρώσεων, ανάλογα με το ύψος της οικονομικής βλάβης και της ζημίας που προκαλούν στο κοινωνικό σύνολο.⁴⁰¹ Όμως, η ευθύνη από την υπαιτιότητα και από τη διακινδύνευση ως ρυθμιστικός θεσμός του δικαίου δεν επιδιώκει προληπτικούς σκοπούς. Με αυτό τον τρόπο συγχέεται ανεπίτρεπτα η έννοια της κύρωσης με την αποζημίωση.⁴⁰² Η ικανοποίηση του αδικηθέντος δεν ταυτίζεται με τους σκοπούς της ποινής, την οποία δεν αφορά η πραγματική βλάβη του θύματος ως εκδίκηση, αλλά η ιδεατή - πνευματική βλάβη αποκατάστασης του αισθήματος της αδικίας.⁴⁰³ Το αποτέλεσμα είναι να δημιουργούνται δυσανάλογα υψηλές χρηματικές κυρώσεις που έχουν τον χαρακτήρα αληθινών ποινών, ενός σκληρότατου δηλαδή κολασμού. Ο νομοθέτης στην ελληνική έννομη τάξη για να επιβάλλει την εφαρμογή των διοικητικών πράξεων θεσπίζει ποινικές κυρώσεις παράλληλα με διοικητικές κυρώσεις. Αν και αυτές οι κυρώσεις είναι μεταξύ τους ανεξάρτητες,⁴⁰⁴ συχνά οι διοικητικές κυρώσεις μπορεί να είναι εν τέλει ισότιμες, αν όχι σκληρότερες από τις ποινές.⁴⁰⁵ Οι λεγόμενες δυαδικές κυρώσεις, ποινικού και διοικητικού χαρακτήρα, οι διοικητικές κυρώσεις με πρόδηλο ποινικό χαρακτήρα, οι σωρευτικές διοικητικές κυρώσεις⁴⁰⁶ θεσπίζονται κατά τον νομοθέτη για να

³⁹⁷ Βλ. *F. Fleiner*, Διοικητικόν Δίκαιον, ο.π., σ. 197-198.

³⁹⁸ Βλ. *J. Goldschmidt*, Das Verwaltungsstrafrecht eine Untersuchung der Grenzgebiete zwischen Strafrecht und Verwaltungsrecht auf rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Grundlage, 1902, σ. 529-586.

³⁹⁹ Καθηγητές της σχολής της Φρανκφούρτης με πρωτεργάτη τον Αντιπρόεδρο του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου *Winfried Hassemer* έσπευσαν να διατυπώσουν ότι ιδιαίτερο ποινικό διοικητικό δεν υπάρχει. Η μετάθεση της ποινικής προστασίας σε προγενέστερα στάδια αντιβαίνει προς τη φύση του διεπομένου από την τιμωρητική ποινή Ποινικού Δικαίου. Ο προστατευτικός προσανατολισμός της ποινικής νομοθεσίας σε απέραντα έννομα αγαθά του κοινωνικού συνόλου (καθολικά έννομα αγαθά), αποσυνθέτει την έννοια του εννόμου αγαθού και επιφέρει την εξάπλωση των εγκλημάτων αφηρημένης διακινδυνεύσεως στο Ποινικό Δίκαιο, βλ. *H.-J. Hirsch*, Σύγχρονη ποινική νομοθεσία και τα όρια του ποινικού δικαίου, 1999 ΠοινΧρ σ. 981.

⁴⁰⁰ Πρβλ. *Γ. Δελλής*, Δήμος και αγορά. Το δημόσιο δίκαιο «αλλιώς», με το βλέμμα της οικονομικής ανάλυσης, 2018, σ. 47, *Π. Γέμτος*, Οι θεωρητικές βάσεις της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, ΝοΒ 1999, σ. 1 και επ., *H.-D. Assmann/ C. Kirchner/ E. Schanze*, Ökonomische Analyse des Rechts, 1993, σ. 79-238.

⁴⁰¹ Βλ. *Polinsky M./ Shavell S.*, The Economic Theory of Public Enforcement of Law, *Journal of Economic Literature*, 2000, σ. 45-76, οι οποίοι υπολογίζουν το ύψος της κύρωσης με μεταβλητές, όπως α) βλάβη που προκαλείται από ένα άτομο εάν διαπράξει την επιβλαβή πράξη β) κόστος για το κοινό ανά μονάδα του όρου της φυλάκισης γ) κρίσιμο κέρδος δ) βαθμός των κερδών μεταξύ των ατόμων ε) αθροιστική κατανομή των κερδών.

⁴⁰² Βλ. *Π. Γέμτος*, Μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, 2004, σ. 515.

⁴⁰³ Βλ. *Α. Ψαρούδα Μπενάκη*, Η πολιτική αγωγή στη ποινική δίκη, 2015, σ. 12-19.

⁴⁰⁴ Βλ. ΣτΕ 1335/2016, ΔΠρΑθ 1252/2018, ΘΠΔΔ 2018, σ. 826.

⁴⁰⁵ Βλ. Απόφαση ΕΔΔΑ Καπετάνιος κλπ. κατά Ελλάδα της 30.4.15, ΝοΒ 2015, σ. 828.

⁴⁰⁶ Βλ. *Ε. Πρεβεδούρου*, Η εφαρμογή της αρχής *ne bis in idem* στη περίπτωση της σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων με αφορμή την απόφαση ΣτΕ 1091/2015, ΘΠΔΔ 2015, σ. 524-532.

αξιώνουν τον σεβασμό του διοικουμένου σε ιδιαίτερα σοβαρές για το κοινωνικό σύνολο δράσεις και για την αποτελεσματικότερη πρόληψη παραβάσεων που χρήζουν έντονης κοινωνικής αποδοκίμασας.⁴⁰⁷ Η προσβολή θεμελιωδών αρχών του δικαίου, εκ των ανωτέρω νομοθετικών πρακτικών, όπως της αρχής της αναλογικότητας⁴⁰⁸ ή του κανόνα *ne bis in idem*⁴⁰⁹ προκάλεσε τη Γνωμοδότηση του Συμβουλίου της Επικρατείας στο πλαίσιο επεξεργασίας Σχεδίου Προεδρικού Διατάγματος. Σε αυτό το διάταγμα προβλεπόταν επιβολή 60.000 Ευρώ ως διοικητικό πρόστιμο και φυλάκιση με χρηματική ποινή 1.500.000 ευρώ για την παράνομη εμπορία ή χρήση τερματικού εξοπλισμού και ραδιοεξοπλισμού. Το ΣΤΕ συμβούλευσε τη Διοίκηση να εγκαταλείψει το σύστημα των δυαδικών κυρώσεων, επιλέγοντας είτε τη διατήρηση μόνο των διοικητικών κυρώσεων, είτε τη θέσπιση δικονομικού κανόνα δικαίου που θα παύει τη ποινική δίωξη σε περίπτωση επιβολής διοικητικού προστίμου.⁴¹⁰ Αναμφίβολα, η γνωμοδότηση αυτή του ΣΤΕ είναι ιδιαίτερα σημαντική στο πλαίσιο των κανόνων της καλής νομοθέτησης και αν γενικευτεί θα συμβάλει στην άμβλυση των προβλημάτων που υπάρχουν τόσο κατά την επιβολή, όσο και στον δικαστικό έλεγχο των κυρώσεων.

δ. Προειδοποίηση της αστυνομικής αρχής

Ο διοικητικός καταναγκασμός προϋποθέτει προηγούμενη ειδοποίηση της αστυνομικής αρχής. Αυτή η διοικητική πράξη της αστυνομίας λαμβάνει υποχρεωτικά τη μορφή ατομικής προειδοποίησης. Η τελευταία ορίζει την υποχρέωση του ατόμου, την (εύλογη) προθεσμία εκπλήρωσης της υποχρέωσης και το απειλούμενο μέσο καταναγκασμού σε περίπτωση μη

⁴⁰⁷Βλ. ΔΕφΛαρ 2/2020 ΔΕΕ, C-42/17, 5.12.2017, *M.A.S. και M.B.*, παρ. 33 και 34. «Η νομοθετική πρόβλεψη για την παράλληλη επιβολή των διοικητικών και ποινικών κυρώσεων, σκοπόν έχουσα να καταστήσει εμφανέστερη τη σοβαρότητα των παραβάσεων της παράνομης αλιείας και να πλήξει τα μέσα με τα οποία αυτή πραγματοποιήθηκε», βλ. Υπ.αριθ. 1992, Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Πρωτοδικών Δράμας, Δ/νη 1993, σ. 1603.

⁴⁰⁸Βλ. ΣΤΕ 3473/2017, ΠοινΧρ 2017, σ. 743-745, ΔΕΕ, C-380/08, 9.3.2010, *ERG*, παρ. 43,86 C-501/14, 19.10.2016, *EL-EM* 2001, παρ. 37, 39.

⁴⁰⁹Βλ. ΣΤΕ 1992/2016, ΔΕΕ, C-217/15 και C-350/15, 5.4.2017, *Orsi και Baldetti*, παρ. 15, ΔΕΕ C-524/2015, 20.3.2018, *Menci*, παρ. 24, όπου παραβιάζεται το άρθρο 50 του Ευρωπαϊκού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

⁴¹⁰Βλ. ΣΤΕ 108/2017 Π.Ε, με παρατηρήσεις Δ. Βούλγαρη, ΠοινΧρ 2017, σ. 743-745. Αναλυτικά για το πρόβλημα, βλ. Ο. Τσόγκα, «*Ne bis in idem*» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., ΠοινΧρ 2015, σ. 625-638. Αντίθετα, το ΕΔΔΑ, *A και B κατά Νορβηγίας*, 15.11.2016, έχει κρίνει ότι η σώρευση διώξεων και κυρώσεων φορολογικού και ποινικού χαρακτήρα για την πάταξη της ίδιας παραβάσεως της φορολογικής νομοθεσίας δεν παραβιάζει την αρχή *ne bis in idem* που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του πρωτοκόλλου 7 της ΕΣΔΑ, όσες φορές μεταξύ των επίμαχων φορολογικών και ποινικών διαδικασιών υφίσταται αρκούντως στενός ουσιαστικός και χρονικός σύνδεσμος. Επίσης, το ΔΕΕ, C-42/17, 5.12.2017, *M.A.S. και M.B.*, παρ. 63, υποστηρίζει ότι η επιβολή διοικητικών και ποινικών κυρώσεων είναι θεμιτή αν πρώτον, επιδιώκει σκοπό γενικού συμφέροντος δυνάμενο να δικαιολογήσει μια τέτοια σώρευση διώξεων και κυρώσεων. Δεύτερον, περιέχει κανόνες διασφαλίζοντες ένα συντονισμό που περιορίζει στο απολύτως αναγκαίο την πρόσθετη επιβάρυνση που απορρέει για τα εμπλεκόμενα πρόσωπα από τη σώρευση διαδικασιών Τρίτον, προβλέπει κανόνες δυνάμενους να διασφαλίσουν ότι η αυστηρότητα του συνόλου των επιβαλλόμενων κυρώσεων περιορίζεται στο απολύτως αναγκαίο σε σχέση προς τη σοβαρότητα της παραβάσεως.

συμμόρφωσης.⁴¹¹ Η ατομική προειδοποίηση της αστυνομίας αναφέρεται σε συγκεκριμένη υποχρέωση και πάντως, αν αφορά περισσότερες υποχρεώσεις καθορίζεται ο αριθμός και η σειρά εκτέλεσης τους.⁴¹² Ο τύπος της έγγραφης ή προφορικής προειδοποίησης καθορίζεται από νόμο ή προηγούμενη διοικητική πράξη στους οποίους πάντοτε στηρίζεται και δεν είναι δυνατόν να θεωρείται αυτόνομος.⁴¹³ Για παράδειγμα, στην περίπτωση της διοικητικής εκτέλεσης είναι πάντοτε έγγραφη με τη μορφή ατομικής ειδοποίησης,⁴¹⁴ ενώ στον άμεσο καταναγκασμό, όπως η διάλυση παράνομης συνάθροιση είναι προφορική.⁴¹⁵ Σημειώνεται ότι από τη νομιμότητα της ατομικής προειδοποίησης εξαρτάται η ποινική προστασία της καταναγκαστικής διαδικασίας.⁴¹⁶ Συνεπώς, η διαδικαστική αυτή προϋπόθεση μπορεί και πρέπει να ελέγχεται δικαστικά, αν και στη χώρα μας ο έλεγχος αυτός απαντά σπάνια.⁴¹⁷ Ωστόσο, η έλλειψη νομιμότητας της προειδοποίησης δεν θίγει το κύρος της διοικητικής πράξης στην οποία στηρίζεται.⁴¹⁸

Η αστυνομική διαταγή κατά τον διοικητικό καταναγκασμό συνιστά εκτελεστή διοικητική πράξη. Συνεπάγεται τη δημιουργία για τον αποδέκτη της, μίας νέας νομικής κατάστασης με τη θέσπιση νέου κανόνα δικαίου, δηλαδή τη σύσταση αυτοτελούς νομικής υποχρέωσης προς συμμόρφωση. Η αστυνομική διαταγή εν προκειμένω συνιστά μία απευθυντέα επιταγή προς αποχή από ενέργεια που επιτάσσει ο νόμος, καθιστάμενη νομικά εξαναγκαστή.⁴¹⁹ Οι διαταγές εκδίδονται σύμφωνα με τον νόμιμο τύπο και διατυπώνονται με σαφήνεια και ευπρέπεια. Βέβαια, πάντοτε εντός των αρμοδιοτήτων της υπηρεσίας και σύμφωνα με τις οδηγίες που έχουν δοθεί από τις ιεραρχικά προϊστάμενες Υπηρεσίες.⁴²⁰ Αυτονόητα δεν απαγορεύεται να επαναληφθεί η ατομική προειδοποίηση, αν θεωρείται ανεπιτυχής και το επιτρέπει ο νόμος ή η φύση του διοικητικού μέσου. Για παράδειγμα, αν επίκειται η μεταφορά με γερανό παράνομα σταθμευμένου οχήματος και το άτομο προστρέξει στο σημείο να μετακινήσει το όχημα του συμμορφούμενος στην ατομική προειδοποίηση, η τελευταία αστυνομική ενέργεια μπορεί να ματαιωθεί, εάν το επιτρέψουν οι περιστάσεις άμεσης εκτέλεσης διοικητικού καταναγκασμού.⁴²¹ Από τις ανωτέρω ατομικές προειδοποιήσεις ορθό είναι να διακρίνονται οι κλήσεις των αρχών προς συμμόρφωση στις επιταγές των νόμων. Μία τέτοια περίπτωση συναντάται, όταν η Αστυνομία καλεί τους πολίτες που είναι

⁴¹¹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2015, σ. 401.

⁴¹² Βλ. R-W. Schenke, Polizeirecht, 2011, σ. 321 και πλάγια αρίθμηση 546.

⁴¹³ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Β, 1957, σ. 230.

⁴¹⁴ Βλ. άρθρο 4 §1 ΚΕΔΕ.

⁴¹⁵ Βλ. ΜονΠλημΑθ. 13005/1976, ΝοΒ 1976, σ. 819.

⁴¹⁶ Βλ. Ι. Μανωλεδάκης, Η νομιμότητα των ενεργειών της αρχής ως προϋπόθεση για την ποινική προστασία της, ΠοινΧρ 1976, σ. 780.

⁴¹⁷ Βλ. Μ. Βασιλάκου Θεοδωρούδη, Το δικαίωμα της συναθροίσεως στη νομολογία, ΕΔΔΔ 1982, σ. 50 και επ.

⁴¹⁸ Βλ. R-W. Schenke, Polizeirecht, 2011, σ. 323 και πλάγια αρίθμηση 548.

⁴¹⁹ Βλ. ΣΤΕ 1081/2007, ΕφΔΔ 2007, σ. 55-62 με σχόλιο Χ. Μουκίου και ιδίως υποσ. 2, η οποία αναφέρεται εκτενώς στον εκτελεστό χαρακτήρα των διαταγών (*actes comminatoires*), νενωστί, ονομαζόμενες «*mises en demeure*») στο γαλλικό διοικητικό δίκαιο με περαιτέρω παραπομπές στη γαλλική θεωρία και νομολογία.

⁴²⁰ Πρβλ. άρθρο 2§3 Π.Δ. 120/08 και D. Papanikolaidis, Introduction Générale à la théorie de la police administrative, ο.π., σ. 88.

⁴²¹ Βλ. R-W. Schenke, Polizeirecht, σ. 323 και πλάγια αρίθμηση 549.

συγκεντρωμένοι στο τόπο ενός τροχαίου ατυχήματος να απομακρυνθούν για την προσωπική τους ασφάλεια. Σε αυτές τις περιπτώσεις πρόκειται για υλικές ενέργειες της διοίκησης.⁴²²

ε. Παράνομη αντίσταση του ατόμου

Το δίκαιο είναι εύλογο να επιδιώκει συμμόρφωση των πολιτών προς τους επιτακτικούς κανόνες που περιέχουν οι νόμοι.⁴²³ Η συμμόρφωση του πολίτη στις διαταγές της αρχής αποκλείει την εκδήλωση υλικών ενεργειών σε βάρος του. Για αυτό ο διοικητικός καταναγκασμός στην αστυνομική δράση προϋποθέτει αντίσταση του πολίτη στους νόμους.⁴²⁴ Αυτή συμπεριφορά του πολίτη χαρακτηρίζεται εύστοχα από τη γαλλική νομολογία ως *mauvaise volonté*.⁴²⁵ Η αντίσταση δύναται να εκτελεστεί με πράξη (ενέργεια ή παράλειψη) που να μπορεί να διεγείρει στον υπάλληλο φόβο και να παρεμποδίσει την εκτέλεση της υπηρεσιακής πράξης.⁴²⁶ Οι μορφές αυτές συνιστούν μεν αντίσταση, αλλά στο διοικητικό καταναγκασμό από πλευράς αστυνομίας είναι αδιάφορο το είδος της υπαιτιότητας του ατόμου που πάντως πρέπει να υφίσταται. Το άτομο δηλαδή μπορεί να ενεργεί είτε από δόλο, είτε με αμέλεια.⁴²⁷ Όμως, απαιτείται η ενέργεια της αστυνομικής αρχής, στην παράλειψη της οποίας κατατείνει ο διοικούμενος πολίτης να είναι νόμιμη. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να βρίσκεται μέσα στον κύκλο δραστηριοτήτων της αρχής. Επίσης, είναι αναγκαίο να συντρέχουν οι ουσιώδεις τύποι που τάσσονται για αυτήν, καθώς και το είδος του συγκεκριμένου ελέγχου, ώστε να διακριβωθεί αν οι αστυνομικοί είχαν καθ' ύλην αρμοδιότητα.⁴²⁸

Η αντίσταση στο Ποινικό Δίκαιο είναι έγκλημα, αλλά στο Αστυνομικό Δίκαιο θεωρείται δικαίωμα συνταγματικά κατοχυρωμένο (άρθρο 120§§2,4 του Σ.). Το περιεχόμενο του δικαιώματος συνίσταται στο σεβασμό όλων στο Σύνταγμα, τους νόμους και τα θεμελιώδη δικαιώματα, ενώ η τήρηση του είναι θεμελιώδης υποχρέωση του πολίτη.⁴²⁹ Τα άτομα δεν πρέπει να προβαίνουν σε ενέργειες αμφισβήτησης ή υπονόμησης των νόμων ατομικά ή συλλογικά ως ανοιχτή πρόσκληση για την αναίρεση των νομικών προβλέψεων. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι οι πολίτες απαγορεύεται να ασκούν κριτική ή διαφωνία σε κάποιες κανονιστικές προβλέψεις των νόμων, σύμφωνα με τις βαθύτερες πεποιθήσεις τους.⁴³⁰ Η αντίσταση του πολίτη στους νόμους είναι μία συμπεριφορά αδιερεύνητη στο Αστυνομικό Δίκαιο. Η νομολογία των

⁴²² Βλ. *I. Μανωλεδάκης*, Προσβολές της πολιτειακής εξουσίας, άρθρα 167-182, σ.143-144 και υποσ.6.

⁴²³ Βλ. *A. Γαζής*, Δικαιοπραξία απαγορευμένη και σύμβασις παροχής νόμου απαγορευμένης, ΕΕΝ 1954, σ. 364-365.

⁴²⁴ Βλ. *D. Papanikolaïdis*, Introduction Générale à la théorie de la police administrative, ο.π., σ. 88.

⁴²⁵ Βλ. CE 22 novembre 1946, *Mathian*, Lebon Rec. σ. 279.

⁴²⁶ Βλ. ΑΠ 2/2017 nomos.

⁴²⁷ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια, ο.π., σ. 110-118.

⁴²⁸ Βλ. ΑΠ 46/2018 nomos.

⁴²⁹ Βλ. *A. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 78 και επ., *Π. Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, 2012, σ. 1262.

⁴³⁰ Βλ. *Φ. Σπυρόπουλος*, Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120§4 του Συντάγματος, 1987, *A. Μανιτάκης*, Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120§4 του Συντάγματος. Μεταξύ ηθικοπολιτικού δικαιώματος πραγματικού γεγονότος και εκδήλωσης συνταγματικού περιορισμού ΝοΒ 2004, σ. 905, *Δ. Γιαταγάνας*, σε *Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ.Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης*, Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σ. 1816-1825.

διοικητικών δικαστηρίων παρέχει χρήσιμα συμπεράσματα στο πεδίο του διοικητικού καταναγκασμού από τις αρχές με αστυνομικές αρμοδιότητες. Η πρόκληση ερεθισμού και πράξεων εξέγερσης μεταξύ αντιφρονούντων κατοίκων ή μελών επαγγελματικών τάξεων, η εξύβριση υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και αστυνομικών αρχών⁴³¹ από τον πρόεδρο της τοπικής κοινότητας,⁴³² η παρακώλυση δημοσίων έργων κοινής ωφέλειας από τον τοπικό άρχοντα και η άρνηση του να παράσχει την αναγκαία υλικοτεχνική υποδομή της κοινότητας η παράνομη οικειοποίηση της,⁴³³ είναι μερικά νομολογιακά παραδείγματα.

στ. Αρχή της αναλογικότητας

Οι προϋποθέσεις της αρχής της αναλογικότητας επίσης εφαρμόζονται με συστηματική συνέπεια. Για την εκπλήρωση της αρχής της αναλογικότητας απαιτείται το αστυνομικό μέσο να είναι κατάλληλο, αναγκαίο, αλλά και ανάλογο για να επιτύχει τον σκοπό του.⁴³⁴ Το τελευταίο αυτό στοιχείο στοιχειοθετεί την αρχή της αναλογικότητας *stricto sensu*, όπου στο Αστυνομικό Δίκαιο εξειδικεύεται σε τρεις επιμέρους αρχές, όπως θα δούμε παρακάτω.

στ.α. Αρχή της καταλληλότητας

Η αρχή της καταλληλότητας κατά την κρατούσα άποψη⁴³⁵ προηγείται λογικά όλων των άλλων αρχών, αφού αν ένα αστυνομικό μέτρο αποδειχθεί ως ακατάλληλο παύει να είναι και αναγκαίο. Το αστυνομικό μέτρο πρώτα από όλα είναι νόμιμο, όπως ακριβώς ο σκοπός του νόμου.⁴³⁶ Έπειτα, μετά από μία λογική εκτίμηση των πραγματικών συνθηκών να είναι ικανό και να μπορεί να εκπληρώσει το σκοπό που επιδιώκεται ή τουλάχιστον να τον προωθήσει σημαντικά. Απρόσφορο είναι το αστυνομικό μέτρο, όταν ματαιώνει ή εμποδίζει την εκτέλεση ή την προώθηση του σκοπού. Στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο μάλιστα υποστηρίζεται ότι το συμπέρασμα αυτό μπορεί να είναι είτε πραγματικό είτε νομικό (*Möglichkeit der angewandten Maßnahme*). Έτσι, πραγματικά μπορεί να είναι αδύνατον να παραδοθεί από τον αστυνομικό ένα ολοσχερώς κατεστραμμένο πράγμα ή να είναι νομικά αδύνατη η απαίτηση του αποδέκτη του μέτρου να προβεί σε παράνομη ενέργεια.⁴³⁷

⁴³¹ Βλ. ΣτΕ 151/34.

⁴³² Βλ. ΣτΕ 942/33.

⁴³³ Βλ. ΣτΕ 151/1934.

⁴³⁴ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 192, ΣτΕ 2290/2015, G. Braibant, Le principe de proportionnalité, Mélanges Waline 1974, σ. 297 και M. Fromont, Le principe de proportionnalité, AJDA 1995, n° spécial, σ. 156.

⁴³⁵ Ενδεικτικά, βλ. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2006, σ. 90, V. Götz, Polizeirecht, σ. 105, 108, M. Thiel, Polizei- und Ordnungsrecht, ο.π., σ. 151. Αντίθετα, βλ. άποψη της Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 538, 563-565 και της ίδιας, Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας. Με αναφορά στο προσχέδιο νόμου για την οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς κατά την εκπαίδευσή τους σε αυτά, 2003, *passim*.

⁴³⁶ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Γενικές αρχές του ΣτΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 99.

⁴³⁷ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 541 με περαιτέρω παραπομπή στον F.L. Knemeyer, Polizei und Ordnungsrecht, σ. 148-149.

στ.β. Αρχή της αναγκαιότητας.

Η αναγκαιότητα είναι μία ιδιότητα του αναλογικού αστυνομικού μέτρου,⁴³⁸ εντούτοις δεν ταυτίζεται με την καταλληλότητα, διότι η αναγκαιότητα κατοχυρώνει τη νομιμοποίηση της αστυνομικής δράσης και προσδιορίζει τον τρόπο άσκησης της αστυνομικής δράσης, εντός των ορισμένων ορίων. Η αρχή της αναγκαιότητας δεν ταυτίζεται όμως και με την αναλογικότητα *stricto sensu*, αφού την προσεγγίζει μόνο αρνητικά και όχι σε βάθος καταγράφοντας κυρίως τα μειονεκτήματα με βάση την αρχή της επιείκειας, η οποία όμως συλλαμβάνεται αφηρημένα, ενώ η γνήσια αναλογικότητα γίνεται αντιληπτή μόνο *in concreto*. Ένα αστυνομικό μέτρο θεωρείται αναγκαίο, όταν για την επίτευξη ορισμένου σκοπού δεν υπάρχει ένα άλλο εξίσου αποτελεσματικό, το οποίο να μην περιορίζει ή να περιορίζει ελάχιστα το προσβαλλόμενο δικαίωμα.⁴³⁹ Η ανάγκη, το χρονικό σημείο, η διάρκεια και ο τρόπος επέμβασης δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί από τον νομοθέτη, σημείο εκκίνησης αυτής της προϋπόθεσης είναι ο έλεγχος του σταδίου της αναλογικότητας που εξετάζεται πάντοτε *ex ante*.⁴⁴⁰ Παρόμοια νομολογία ακολούθησε και το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Bensaid* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, όπου αναφέρει ότι ο περιορισμός του ατομικού δικαιώματος της ψυχολογικής ακεραιότητας και η απέλαση ενός Αλγερινού λόγω σχιζοφρένειας βασίζονταν σε υποθετικούς παράγοντες και όχι *in concreto* με βάση το στοιχείο ότι αυτή θα επιδεινώνονταν από την παραβίαση της ιδιωτικής του ζωής, μετά την εντεκαετή παραμονή του στη Χώρα.⁴⁴¹ Πάντως, αν και μεταφράζεται η αναλογικότητα ως αναγκαιότητα στην ΕΣΔΑ, αυτό δεν σημαίνει ότι το ΕΔΔΑ περιορίζεται μόνο στον έλεγχο της αναγκαιότητας και όχι γενικά της αναλογικότητας των αστυνομικών μέτρων.⁴⁴² Η εξέταση του λιγότερου επαχθούς αναφέρεται στην ένταση του αστυνομικού μέτρου αναφορικά με την προσβολή του δικαιώματος και στη λιγότερο επιβλαβή για τον πολίτη πράξη.⁴⁴³ Παρουσιάζει το μειονέκτημα επιλογής του πρόσφορου αστυνομικού μέσου μεταξύ δύο ισοδύναμων σε ένταση αστυνομικών μέτρων και προσκρούει στην παραδοσιακή προστατευτική λειτουργία της αρχής της αναλογικότητας, γιατί μετατοπίζει το κέντρο βάρους από την προστασία του ατόμου σε αυτήν του κοινωνικού συνόλου.⁴⁴⁴

στ.γ. Αρχή αναλογικότητας *stricto sensu*

Η αναλογικότητα με τη στενή έννοια είναι συνάρτηση τριών στοιχείων μέσου-σκοπού-πραγματικής κατάστασης. Το τρίτο στοιχείο εισάγει την έννοια της ορθολογικότητας του μέτρου. Το αστυνομικό μέτρο πρέπει να είναι συναφές με την πραγματική κατάσταση που ρυθμίζεται.⁴⁴⁵ Σε αυτό το τρίτο στάδιο γίνεται αφενός μεν στάθμιση συμφερόντων, αλλά και ισοσκελισμός όχι μόνο των μειονεκτημάτων, αλλά και των πλεονεκτημάτων, ώστε με το μικρότερο, όχι πλέον μόνο νομικό, αλλά και κοινωνικό κόστος να επιτευχθεί ο

⁴³⁸ Βλ. αντίθετα, Θ. Δαλακούρας, Αρχή της αναλογικότητας, ο.π., σ. 107.

⁴³⁹ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 193.

⁴⁴⁰ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π. σ. 539.

⁴⁴¹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Bensaid* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18.11.1998.

⁴⁴² Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Γενικές αρχές του ΣΤΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 111, 113.

⁴⁴³ Βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, σ.176 πλάγια αρίθμηση 300.

⁴⁴⁴ Βλ. M. Jakobs, *Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit*, 1985, σ. 68.

⁴⁴⁵ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Γενικές αρχές του ΣΤΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 88-89.

σκοπός της διατήρησης της δημόσιας τάξης.⁴⁴⁶ Η διαφορά της *stricto* από τη *lato sensu* αναλογικότητα είναι ότι η πρώτη δεν συλλαμβάνεται *abstracto*, ως μια αέναη συζήτηση περί ορθολογικότητας, αλλά συγκεκριμένα, τοπικά και χρονικά.⁴⁴⁷ Όμως, εδώ συνδέεται στενά η αναλογικότητα με την πραγματική κατάσταση και τις επιμέρους πτυχές τις πολιτικές, οικονομικές, κ.α., οι οποίες αναφέρονται στον τόπο, τον χρόνο τα αντικείμενα κ.ο.κ, και θεωρούνται κεκτημένες για το κοινωνικό σύνολο, σε αντίθετη περίπτωση δεν προσαρμόζονται με τις περιστάσεις. Η αρχή της αναλογικότητα *stricto sensu* υποδιαιρείται σε τρεις επιμέρους αρχές.

Η πρώτη είναι η αρχή της ελάχιστης δυνατής προσβολής ή του ηπιότερου μέσου (*Grundsatz der geringsten Beeinträchtigung*). Όταν υπάρχουν περισσότερα κατάλληλα και αναγκαία δυνατά μέσα η αστυνομία θα πρέπει να επιλέξει εκείνο που θα επισύρει στην συγκεκριμένη περίπτωση τη λιγότερη δυνατή βλάβη στο κοινωνικό σύνολο, αλλά και στο άτομο. Το είδος και η έκταση των μέτρων που έχουν αξιολογηθεί προηγουμένως ως σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας για την επίτευξη του σκοπού που επίσης έχει ελεγχθεί ως προς τη νομιμότητα του, αλλά και έχει αξιολογηθεί και ως προς την έκταση και το είδος του σε περίπτωση μη εκπλήρωσης του, τίθενται στην επιλογή του αστυνομικού οργάνου. Κριτήριο της επιλογής του αστυνομικού οργάνου είναι το ηπιότερο μέσο και αν αυτό δεν μπορεί να εκπληρώσει τον σκοπό να επιλέγεται το αμέσως αυστηρότερο ή ακόμη και το επαχθέστερο. Την κλιμάκωση αυτή ακολουθεί και ο νομοθέτης στο νέο νόμο περί όπλων.⁴⁴⁸ Ορίζεται νομοθετικά⁴⁴⁹ ότι για τη σύλληψη ενός κακοποιού ένοπλου από τον αστυνομικό εκτελείται πυροβολισμός εκφοβιστικός κατά πραγμάτων και αν αποβεί άκαρπος, τότε εκτελείται πυροβολισμός ακινητοποίησης κατά του σώματος του με την ελάχιστη δυνατή προσβολή π.χ. πόδια, χωρίς να αποκλείεται, εάν αποβεί ατελέσφορος και ο πυροβολισμός εξουδετέρωσης κατά ζωτικών σημείων που είναι ο επαχθέστερος όλων.⁴⁵⁰ Η διαδικασία αυτή φαίνεται να ταυτίζεται με τη συλλογιστική για την επιλογή του αναγκαίου μέσου στην *lato sensu* αναλογικότητα, όμως στο στάδιο αυτό το μέσο επιλέγεται αφηρημένα για την επίτευξη του σκοπού και όχι με βάση αυτήν τη συγκριμένη πραγματική κατάσταση, Μάλιστα, στην αναλογικότητα με την ευρεία έννοια έχει προηγηθεί η συλλογιστική του κατάλληλου σε σχέση με την κοινωνική πραγματικότητα μέτρου για την επίτευξη του σκοπού.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Βλ. *W.R. Schenke*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 338 με περαιτέρω παραπομπή στον *T. Reuter*, *Die Verhältnismäßigkeit im engeren Sinne - das unbekanntes Wesen*, *Jura* 2009, σ. 511-518, ο οποίος διακρίνει τρία στάδια εκτίμησης Πρώτον, η εκτίμηση να αφορά επιλογή συμφέροντος που να αναφέρεται στη συγκεκριμένη περίπτωση, δεύτερον να υπάρχει αξιολόγηση των εμπλεκόμενων συμφερόντων και τρίτον, η εκτίμηση των εμπλεκόμενων συμφερόντων να λαμβάνει υπόψη το νομικό καθεστώς και τον πραγματικό αντίκτυπο τους. Για τα ισχύοντα στη Γαλλία αντίστοιχα, βλ. *N. Μαρκουλάκης*, Το έκδηλον σφάλμα της εκτιμήσεως κατά την νομολογία του γαλλικού συμβουλίου της Επικρατείας ΕΔΔΔ 1979, σ. 185.

⁴⁴⁷ *A. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, ο.π., σ. 194.

⁴⁴⁸ Βλ. *Γ. Μπέκας*, *Οπλοφορία και χρήση πυροβόλων όπλων από τους αστυνομικούς* Ερμηνεία ν. 3169/2003, 2003, σ. 93-96.

⁴⁴⁹ Βλ. άρθρο 3 Ν.3169/2003.

⁴⁵⁰ Πρβλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 543

⁴⁵¹ Βλ. *W.R. Schenke*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 338.

Η δεύτερη είναι η αρχή της αποφυγής ασύμμετρων ή δυσανάλογων συνεπειών (*Grundsatz der nicht unverhältnismässiger Nachteile*), η οποία έρχεται να συμπληρώσει την προηγούμενη και θυμίζει έντονα τη θεωρία στάθμισης κόστους οφέλους. Το περιεχόμενο της δείχνει ότι σε κάθε περίπτωση στάθμισης πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων δεν πρέπει να λησμονείται ότι στη συγκεκριμένη πραγματική περίπτωση το κατάλληλο αναγκαίο ή ηπιότερο, ακόμη και αν είναι το μοναδικό δεν πρέπει να είναι ευθέως δυσανάλογο σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό. Όταν το συγκεκριμένο μέτρο υπερακοντίζει κατάδηλα τον επιδιωκόμενο σκοπό πρέπει να αποφεύγεται, ακόμη δηλαδή και αν οι συνέπειες του διαρκούν δεν πρέπει να είναι υπέρμετρα δυσμενείς.⁴⁵² Θα μπορούσε να συσχετιστεί αυτή η πτυχή της αναλογικότητας *stricto sensu* με την εκδοχή του προδήλους ακατάλληλου στον έλεγχο της αναλογικότητας με την ευρεία έννοια.⁴⁵³ Όμως, διαφέρει και αυτή η εκδοχή, γιατί επανακρίνεται με βάση την πραγματικότητα και τις συγκεκριμένες επιπτώσεις της. Για παράδειγμα στη καταδίωξη του επικίνδυνου κακοποιού από αστυνομικούς με τη χρήση του όπλου ως αστυνομικού μέτρου για τη σύλληψη του. Αν ο δράστης τρομάξει και τρέξει να αποφύγει τη σύλληψη, αλλά ο αστυνομικός τον πυροβολήσει πισώπλατα και πεθάνει, τελικά όχι μόνο δεν θα επιτευχθεί ο σκοπός της σύλληψης, αλλά θα τρωθεί και το ανθρώπινο δικαίωμα της ζωής.⁴⁵⁴ Μάλιστα, εν προκειμένω προσβάλλεται αφόρητα η κοινωνική ειρήνη, και ιδίως το αίσθημα δικαίου. Συνεπώς, παρατηρείται ότι η έννοια της αρχής αυτής δεν είναι μόνο νομική για να μπορεί να αξιολογηθεί με αμιγώς δογματικά κριτήρια,⁴⁵⁵ αλλά κοινωνική και σε τελευταία ανάλυση βαθιά οντολογική. Στην δύναμη του πραγματικού ο αστυνομικός δεν μπορεί να μείνει αμέτοχος και αξιολογικά ουδέτερος.⁴⁵⁶

Τέλος, η αρχή της απαγόρευσης της χρονικής ασυνέπειας ή της υπερβολής αναφέρεται στη διάρκεια του μέτρου για να επιτευχθεί σκοπός.⁴⁵⁷ Το μέτρο χρησιμοποιείται, όσο χρειάζεται για να γίνει εμφανής η εκπλήρωση του σκοπού. Μάλιστα, όταν ο σκοπός εκπληρωθεί ή ο κίνδυνος αποτραπεί, τότε το μέτρο τερματίζεται υποχρεωτικά. Έτσι, όταν στο παράδειγμα μας ο κακοποιός ακινητοποιηθεί με έναν πυροβολισμό στα ποδιά και συλληφθεί, τα περαιτέρω χτυπήματα και λακτίσματα παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή της απαγόρευσης της χρονικής ασυνέπειας λειτουργεί ως διορθωτικό κριτήριο στην αρχή της αναλογικότητας με τη στενή έννοια, διότι συνδέει την τελευταία με την πραγματικότητα, όχι μόνο με το μέτρο του κοινωνικά ανεκτού, αλλά του ηθικά σωστού. Συνεπώς, η ηθική και δίκαιο ενώνονται ξανά, όπως ακριβώς συνέβαινε στην αρχαιότητα.⁴⁵⁸

⁴⁵² Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, *Αστυνομικό Δίκαιο*, σ. 544-545.

⁴⁵³ Επίσης, βλ. ΣτΕ 668/2012.

⁴⁵⁴ Βλ. Λ. Σοφουλάκης, *Η χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα ως υλικό μέτρο άσκησης της αστυνομικής εξουσίας*, ΑρχΝ 2002, σ. 401.

⁴⁵⁵ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, *Γενικές αρχές του ΣτΕ και του ΔΕΚ*, ο.π., σ. 87.

⁴⁵⁶ Πρβλ. Φ. Σπυρόπουλος, *Η κανονιστική δύναμη του πραγματικού*, ΤοΣ 1983, σ. 105.

⁴⁵⁷ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, *Αστυνομικό Δίκαιο*, σ. 545-546.

⁴⁵⁸ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, *Γενικές αρχές του ΣτΕ και του ΔΕΚ*, ο.π., σ. 88-89.

3. Είδη διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση

α. Διοικητική εκτέλεση

Η νομοθετική κατάργηση της προσωπικής κράτησης (Ν.3842/10) για την εκπλήρωση απαίτησης χρεών προς το Δημόσιο ως μέσο διοικητικού καταναγκασμού⁴⁵⁹ είχε ως αποτέλεσμα την απαγκίστρωση της αστυνομίας από την αρμοδιότητα της σύλληψης του χρεοφειλέτη. Ωστόσο, συνεχίζει να υφίσταται το μέτρο της προσωποκράτησης για χρέη μεταξύ ιδιωτών από ιδιωτικές απαιτήσεις.⁴⁶⁰ Οι σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομική δημόσια τάξη,⁴⁶¹ οι οποίες συνδέουν την ανάπτυξη του Κράτους με την πάταξη της φοροδιαφυγής, του λαθρεμπορίου και άλλων οικονομικών εγκλημάτων και διοικητικών παραβάσεων αποτέλεσαν το νέο ιδεολογικό σχήμα παρέμβασης του Κράτους στην οικονομική δραστηριότητα των προσώπων.⁴⁶² Αυτή η παρέμβαση οξύνθηκε κατά την περίοδο κρίσης υπό την επίδραση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁴⁶³ Οι αρχές ασφαλείας και τάξης επιφορτίστηκαν με νέες αρμοδιότητες. Στη Χώρα μας ιδρύθηκε η Διεύθυνση Οικονομικής Αστυνομίας (άρθρο 24 του Ν. 4249/2014) για την τήρηση της οικονομικής δημόσιας τάξης.

Από τα ανωτέρω αναδεικνύεται η στενή σχέση Ποινικού και Αστυνομικού Δικαίου στο πεδίο της διοικητικής εκτέλεσης. Αυτή η σχέση είναι αναγκαίο να οριοθετηθεί, γιατί θα οδηγεί μονίμως σε προβλήματα παραβίασης των αρχών μεταξύ των κλάδων δικαίου. Για παράδειγμα, η

⁴⁵⁹ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π, σ. 495-506 ιδίως υποσ. 81, ο οποίος αναλύει εκτενώς το θέμα της προσωπικής κράτησης, η οποία κρίθηκε αντισυνταγματική σύμφωνα με την απόφαση του ΑΕΔ1/2010. Στην απόφαση αυτή το δικαστήριο επισήμανε ότι η προσωποκράτηση αποτελεί διοικητικό μέτρο καταναγκασμού όχι επί της περιουσίας, αλλά επί του προσώπου του οφειλέτη, προκειμένου να εξαναγκασθεί αυτός στη καταβολή του οφειλομένου χρέους με κάθε μέσο, αντίθετα, ο Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 495-504, παραπέμπει στη νομολογία του ΕΔΔΑ, 23.05.2006, *Reiner κατά Βουλγαρίας*, όπου κρίθηκε ότι δεν αντίκειται στην ΕΣΔΑ η προσωποκράτηση, ως προβλεπόμενη στη βουλγαρική νομοθεσία, βλ. Κ. Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, 2014 σ. 729. Τέλος, το ΔΕΚ C- 249/11, 4.10.2012, Αρμ 2013, σ. 404 έκρινε ότι η απαγόρευση εξόδου από τη Χώρα (Βουλγαρία) Ευρωπαίου Πολίτη, για λόγους δημόσιας τάξης, εξαιτίας χρηματικής οφειλής του σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου δεν είναι συμβατή με το Ευρωπαϊκή νομοθεσία, η οποία απαγορεύει την εφαρμογή διάταξης του εθνικού δικαίου που προβλέπει την επιβολή τέτοιων περιορισμών. Το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης ως περιορισμός στην ελευθερία της κίνησης στο χώρο ασφαλείας, ελευθερίας και δικαιοσύνης δεν ταυτίζεται με οικονομικούς σκοπούς και τα περιοριστικά μέτρα θα πρέπει να σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας.

⁴⁵⁹ Βλ. ΑΠ 1380/2013 ΧρΙΔ 3/2013.

⁴⁶⁰ Βλ. Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, 2019, σ. 357-358.

⁴⁶¹ Βλ. Μ. Moustakas, L'activite juridique de l'administration hellénique et l'emploi de l'ecu : le cas des marches publics et des subventions publiques, 1996,σ.3-24, C. Vautrot – Schwarz, L'ordre public économique σε C-A. Dubreuil, L'ordre public Actes du colloque organisé les 15 & 16 décembre par le Centre Michel de l'Hospital de l' Université d' Auvergne, 2013, σ.187-199.

⁴⁶² Βλ. Α. Τάχος, Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο, 1992, σ. 315-378.

⁴⁶³ Βλ. C. Moutiou, La crise grecque et le droit public, RFDA 2016, σ. 835-844,

H. Satzger, Ποινικοί Νόμοι που Παραπέμπουν στο Κοινοτικό Δίκαιο. Προβλήματα σχετικά με τη χρήση “Λευκών Νόμων” στο Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο σε Ευρωπαϊκό Πλαίσιο σε Πρακτικά Συνεδρίου, Σύγχρονες Εξελίξεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Ποινικού Δικαίου, 2017, σ. 9-22.

επιβολή της διπλής κύρωσης, ποινικής και διοικητικής,⁴⁶⁴ ο διαχωρισμός του αξιόποινου από τη διοικητική παράβαση,⁴⁶⁵ η διάκριση της διοικητικής και ποινικής παραγραφής,⁴⁶⁶ η εξάρτηση της ποινικής δίωξης από τη ελεγκτική διαδικασία.⁴⁶⁷ Το αποτέλεσμα θα οδηγήσει αναπόφευκτα τους πολίτες σε δικαστικές προσφυγές στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁴⁶⁸ Συνεπώς, είναι ανάγκη η θεωρία και η νομολογία να στραφούν σε μία κατεύθυνση δογματικής διάκρισης και συστηματοποίησης των αρχών καταναγκασμού στους δύο κλάδους του δικαίου, ώστε να καθορισθούν οι προϋποθέσεις της διοικητικής και της δικαστικής αστυνομικής δράσης.

β. Διοικητικός καταναγκασμός πράξεως παραλείψεως ή ανοχής

Ο διοικητικός καταναγκασμός εκτείνεται σε όλο το δημόσιο τομέα, όπως αστυνομία, ακτοφυλακή, τελωνεία), ανεξάρτητα από το πρόσωπο του φορέα (ΤΡΑΙΝΟΣΕ, ΔΕΔΔΗΕ κ.α.). Αρκεί αυτός ο φορέας να ασκεί δημόσια εξουσία, ώστε να προκύπτει υποχρέωση υπακοής του πολίτη.⁴⁶⁹ Έτσι, ασκείται διοικητικός καταναγκασμός από την Αστυνομία που κάνει χρήση όπλων για να συλλάβει έναν ένοπλο δραπέτη φυλακών, μέχρι το παράδειγμα της υπηρεσίας ηλεκτρισμού που αναγκάζει τον ιδιοκτήτη αγροτεμαχίου μετά από αποζημίωση να ανεχθεί να τοποθετηθούν στύλοι καλωδίων ηλεκτρικού ρεύματος.

4. Μέσα άμεσου διοικητικού καταναγκασμού στην αστυνομική δράση

α. Αναπληρωματική εκτέλεση

Η αναπληρωματική εκτέλεση (*Ersatzvornahme*) είναι η αναγκαστική ενέργεια δεσμευτικής πράξης του υπόχρεου που δεν συμμορφώνεται να την εκτελέσει ο ίδιος και μπορεί να εκπληρωθεί είτε από την ίδια τη Αστυνομία, είτε από τρίτο με δαπάνες του υπόχρεου.⁴⁷⁰ Μολονότι το εν λόγω μέσο άμεσου καταναγκασμού δεν κατονομάζεται ρητά στην εγχώρια νομοθεσία και τη νομολογία, εντούτοις, προβλέπεται σε πολλά νομοθετήματα. Για παράδειγμα, στο άρθρο 34§8 του Κ.Ο.Κ περιγράφεται η μεταφορά κατόπιν αστυνομικής παρέμβασης με γερανοφόρο όχημα παράνομα σταθμευμένου οχήματος ή νόμιμα σταθμευμένου λόγω έκτακτης ανάγκης ή ασφάλειας. Αυτή η υποχρέωση σε ενέργεια, παράλειψη ή ανοχή, αν και απευθύνεται πάντα στο

⁴⁶⁴Βλ. Ι. Γράβαρης, Φορολογικές κυρώσεις, Όροι και Όρια τιμωρίας ΘΠΔΔ,2011, σ. 1095-1099.

⁴⁶⁵Βλ. ΣτΕ 1992/2016 και 5100/71, ΕΔΔΑ, *Engel κατά Ολλανδίας*, 8.6.1976, ΕΔΔΑ, *Johannesson and others κατά Ισλανδίας*, 18.5.2017, ΔΕΕ C-489/10, 5.6.2012, *Bonda*, παρ. 37, C-617/10, 26.2.2013, *Fransson*, παρ. 35.

⁴⁶⁶Βλ. ΣτΕ 2934/2017, ΠοινΧρ 2017, σ. 574.

⁴⁶⁷Για τα προβλήματα της σχέσης ποινικού και διοικητικού Δικαίου στο πεδίο του καταναγκασμού, βλ. Θ. Παπακυρικού, Φορολογικό ποινικό δίκαιο η ποινική προστασία των φορολογικών αξιώσεων του ελληνικού δημοσίου και της Ε.Ε. στην ελληνική έννομη τάξη, 2005, σ. 287-359.

⁴⁶⁸Βλ. ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος κλπ. κατά Ελλάδος*, 30.4.15, ΝοΒ 2015, σ. 828.

⁴⁶⁹Βλ. Π. Δαγτόγλου, Διοικητικό Δίκαιο, 2015, σ. 401.

⁴⁷⁰Βλ. Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 346, Π. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 404, Δ. Κυριακόπουλος, Ελληνικών Διοικητικών Δικαίων, ο.π., σ. 446, F. Fleiner, Διοικητικών Δικαίων, ο.π., σ. 202.

πρόσωπο του υπόχρεου⁴⁷¹ χρήσιμο είναι να μην αποτελεί μία ιδιαίτερη συμπεριφορά του ιδίου συνδεόμενη στενά με το πρόσωπο του (*höchstpersönlicher Verhaltenweise*). Υπάρχουν πολλά ακόμη παραδείγματα διοικητικού καταναγκασμού που αφορούν το σύνολο των διοικητικών αρχών με αστυνομικά καθήκοντα. Η μεταφορά αποκομμένου κλαδιού δέντρου από ιδιωτική έκταση, λόγω του δυνατού αέρα σε οδό ταχείας κυκλοφορίας με γερανό της πυροσβεστικής,⁴⁷² η ανέλκυση και η ρυμούλκηση ναυαγισμένου πλοίου και η μεταφορά του από τις Λιμενικές αρχές σε ναυπηγείο, όταν αδιαφορεί ο ιδιοκτήτης της πλοιοκτήτριας εταιρίας, η διάνοιξη ζώνης πυρασφάλειας, λόγω άρνησης του ιδιοκτήτη δάσους με μέριμνα του Δασαρχείου και της Πυροσβεστικής είναι μερικές περιπτώσεις αναπληρωματικής εκτέλεσης.⁴⁷³

Η Αστυνομία δεν μπορεί να επαφίεται στη βούληση του ιδιώτη για την επίλυση ενός επιτακτικού ζητήματος. Η ανάγκη άμεσης θεραπείας του προβλήματος καθίσταται επιβεβλημένη. Η αδράνεια θα προκαλέσει ακόμη μεγαλύτερη βλάβη στα κοινωνικά αγαθά, όπως φυσική καταστροφή, μόλυνση του περιβάλλοντος, διατάραξη της ασφάλειας των συγκοινωνιών, προσβολές της δημόσιας ασφάλειας.⁴⁷⁴ Η αναπληρωματική εκτέλεση γίνεται είτε από τις ίδιες τις αρχές ασφάλειας και τάξης με δικά τους μέσα (*Selbstvornahme*), είτε κατόπιν ανάθεσης σε άλλη υπηρεσία ή σε ιδιώτη (*Fremdvornahme*). Το τελευταίο συμβαίνει, όταν οι ανωτέρω αρχές αδυνατούν με τα δικά τους μέσα να προβούν στην αναπληρωματική εκτέλεση, ενώ τα έξοδα εκτέλεσης (φύλακτρα) βαρύνουν τον υπόχρεο και η καταβολή των χρημάτων θεωρείται δημόσιο έσοδο. Για παράδειγμα, η ανέλκυση και η ρυμούλκηση ναυαγισμένου πλοίου μπορεί να διενεργείται με ανάθεση σε εταιρία ρυμούλκησης, ενώ τα έξοδα βαρύνουν τον ιδιοκτήτη ή τον αστικώς υπεύθυνο. Σε περίπτωση ζημίας πράγματος από τις αστυνομικές αρχές κατά την αναπληρωματική εκτέλεση εφαρμόζονται οι διατάξεις για την αστική ευθύνη του Κράτους κατά τα άρθρα 105-106 του Εισαγωγικού Νόμου του Α.Κ. Η νομιμότητα της αξίωσης αποζημίωσης εξαρτάται από τη νομιμότητα της υποκατάστασης.⁴⁷⁵ Συνεπώς, η αποζημίωση μπορεί να προκύπτει από μία εξ αρχής παράνομη υλική ενέργεια με εκούσια ζημιογόνα αποτελέσματα, όπως η μεταφορά με γερανό σταθμευμένου οχήματος, ενώ δεν υπήρχε σήμα απαγόρευσης στάθμευσης. Επίσης, θεμελιώνεται αποζημίωση από επιγενόμενες παράνομες υλικές ενέργειες της Αστυνομίας, αλλά και των ιδιωτών σύμφωνα με τις διατάξεις της προστήσεως (922 Α.Κ.), εξαιτίας λάθους κατά την εκτέλεση τους. Πάντως, επιτρέπεται η αστυνομία να διαθέτει την πρωτοβουλία να εξαφανίσει η ίδια τα αποτελέσματα της ζημιογόνου δράσης της από τις σχετικές με τον διοικητικό καταναγκασμό υλικές ενέργειες της.⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 384.

⁴⁷² Βλ. άρθρο 34§8 του Κ.Ο.Κ.

⁴⁷³ Βλ. ΣτΕ 772/92, Το Σ 1993, σ. 189.

⁴⁷⁴ Βλ. ΣτΕ 146/2018, όπου η αστυνομία νομίμως διέκοψε χωματουργικές και λατομικές εργασίες σε τόπο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους που προκαλούν αισθητική και περιβαλλοντική υποβάθμιση.

⁴⁷⁵ Βλ. *W. Schenke*, *Polizeirecht*, σ. 324.

⁴⁷⁶ Βλ. ΑΠ 6/93, ΝοΒ 1994, σ. 364 με περαιτέρω σχόλιο *Φ. Δωρή, Ι. Μαθιουδάκης*, Η αστική ευθύνη του Κράτους από τις υλικές ενέργειες των οργάνων του κατά τα άρθρα 105 και 106 του Α.Κ., 2006, σ. 140, 142-144.

β. Διοικητικές κυρώσεις

Διοικητικές κυρώσεις επιβάλλονται από όλα τα αστυνομικά όργανα. Στο Αστυνομικό Δίκαιο οι διοικητικές κυρώσεις ως μέσο εκτέλεσης της διοικητικής πράξης έχουν ως σκοπό να εξαναγκάσουν τον διοικούμενο να συμμορφωθεί στις επιταγές των αστυνομικών αρχών. Η διοικητική κύρωση σε αντίθεση με την αναπληρωματική εκτέλεση έχει ηπιότερη μορφή, καθώς δεν επιφέρει αυτοδύναμα την ηθελημένη έννομη συνέπεια. Αυτό το μέσο διοικητικού καταναγκασμού ενθαρρύνει τον διοικούμενο μέσω της ψυχολογικής πίεσης κυρίως με τη μορφή της χρηματικής κύρωσης να συμμορφωθεί στις επιταγές του νόμου. Η νομολογία των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων και η θεωρία έθεσαν τις βάσεις για μία «αλλαγή Παραδείγματος». Αυτό σημαίνει μία ριζική αλλαγή του συνεκτικού συστήματος των αρχών που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή της αρχής της νομιμότητας στις διοικητικές κυρώσεις που επιβάλλονται κατά την αστυνομική δράση.⁴⁷⁷

Η σύνδεση της συμμόρφωσης του πολίτη με τη δυσμενή διοικητική πράξη, ώστε να ακολουθεί ο πολίτης τις επιταγές της διοίκησης, αν και αποτελεί κύρωση, περιέχει ένα κολαστικό στοιχείο τόσο οξύ με χαρακτήρα τιμωρητικότητας που όμως θα πρέπει να αποδίδεται με ποινή. Αυτό οφείλεται στην σύγχυση (διοικητικής) κύρωσης και ποινής.⁴⁷⁸ Η πρώτη είναι μία αξία που αποδίδεται στο κύρος του νόμου.⁴⁷⁹ Ο νόμος θα πρέπει να γίνεται σεβαστός ακόμη και όταν παραβιάζεται. Ο νόμος εκδηλώνεται όχι μόνο θετικά, αλλά και αρνητικά με την απαξία που αποδίδεται από την κοινωνία στον παραβάτη. Η απαξία λαμβάνει μία μορφή τιμωρίας, τόσο έντονης που φτάνει στα όρια του κολασμού με ορισμένη ποινή για τη συγκεκριμένη (υποκειμενική) συμπεριφορά του ατόμου.⁴⁸⁰ Όμως, ο τρόπος αποδοκιμασίας δεν μεταβάλλει αντικειμενικά το νόημα της κύρωσης από αξία σε απαξία.⁴⁸¹

Στη παρούσα διατριβή υποστηρίζεται ότι η νομιμότητα στην επιβολή των διοικητικών κυρώσεων στο Αστυνομικό Δίκαιο έχει υπόψη της κατ' αναλογία ερμηνευτικές αρχές και κανόνες που ισχύουν στο Ποινικό Δίκαιο,

⁴⁷⁷ Για την «αλλαγή Παραδείγματος» στην επιστημολογία, βλ. *T. Khun*, *The Structure of Scientific Revolutions*, 1962, σ. 23-159.

⁴⁷⁸ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Ο αληθής χαρακτήρ των διοικητικών ποινών, ΑρχΝ 1950, σ. 91, Δ. Παπανικολαΐδης, Έννοια και νομικός χαρακτήρ των διοικητικών ποινών, 1975, *D. Spinellis*, *The legal and practical problems posed by the difference between criminal law and administrative penal law*, RIDP 1988, σ. 220, *Σ. Λύτρας*, Έννοια και βασική διάκριση των κυρώσεων στο ελληνικό θετικό δίκαιο, 1984, *passim*, του *ιδίου*, Η έννοια των διοικητικών προστίμων και η συνταγματικότητα επιβολής τους, 1986, *passim*, *Γ. Δελλής*, Η ιδιαιτερότητα του δικαστικού ελέγχου των διοικητικών κυρώσεων, σε: Σύγχρονοι νομικοί προβληματισμοί στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης, 2004, σ. 103 επ., *G. Dellis*, *Droit pénal et droit administratif: l' influence des principes et des techniques du droit répressif sur le droit administratif*, 1997, σ. 1-79, ο οποίος επιχειρεί μία διάκριση ποινών και διοικητικών κυρώσεων με βάση το υλικό και οργανικό κριτήριο στο γαλλικό δίκαιο, *Ε. Πρεβεδούρου*, Ζητήματα αιτιότητας επί του πειθαρχικού αδικήματος, σε *Ι. Στράγγα/ Ι. Γράβαρη/ Α. Χάνου* (επιμ.), Αιτία, αιτιότης και δίκαιον, 2003, σ. 481, *J.-M. Sauvé*, *Les sanctions administratives en droit public français. État des lieux, problèmes et perspectives*, AJDA, 2001, σ. 16.

⁴⁷⁹ Βλ. ΣτΕ 2480/2014.

⁴⁸⁰ Βλ. ΣτΕ 419/2014, 2403/1997.

⁴⁸¹ Για την ποιοτική διαφορά κύρωσης και τιμωρίας, βλ. *Κ. Παπαχρήστου*, Ποινή Έννοια και Σκοποί, ΠοινΔικ 2017, σ. 1037-1050.

εφόσον μπορούν να εναρμονίζονται με το δόγμα του Αστυνομικού Δικαίου.⁴⁸² Αυτό δεν σημαίνει ότι η δογματική θεώρηση του Ποινικού Δικαίου θα υπεισέλθει στο χώρο του Αστυνομικού Δικαίου. Αντίθετα, το Αστυνομικό Δίκαιο στο χώρο των διοικητικών κυρώσεων θα διαπλάσει τη δική του δογματική θεώρηση κατά τρόπο, ώστε να εξαλειφθούν οι αντιφάσεις στο σύστημα αρχών που διέπουν την εφαρμογή της νομιμότητας στις διοικητικές κυρώσεις. Αυτές οι αντιφάσεις παρατηρούνται με την πάροδο του χρόνου στα «παραδείγματα» της νομολογίας.⁴⁸³ Η άμβλυση των αντινομιών θα επέλθει αν διατυπωθούν τα θεμέλια της αρχής της νομιμότητας μέσα από τα «νέα παραδείγματα» της νομολογίας, αλλά και την αξιοποίηση των πορισμάτων της θεωρίας. Τα θεμέλια θα λειτουργούν πλέον όχι ως προτροπές με τη μορφή αρχών (*Normen*), αλλά ως απαγορευτικοί κανόνες (*Regeln*).⁴⁸⁴ Αυτή η λειτουργία θα κατευθύνεται προς το νομοθέτη και την αστυνομία στο πλαίσιο της κανονιστικής αρμοδιότητας, αλλά και προς την αστυνομία και τα δικαστήρια κατά την επιβολή των διοικητικών κυρώσεων.

Ο κανόνας νομιμότητας των διοικητικών κυρώσεων στο Αστυνομικό Δίκαιο μπορεί να διατυπωθεί σαφώς και να αναλυθεί στις κάτωθι επιμέρους προτάσεις. Πρώτον, οι διοικητικές κυρώσεις επιβάλλονται ανεξάρτητα από τις ποινικές.⁴⁸⁵ Δεύτερον, η περίπτωση της ποινικής φύσης των κυρώσεων ελέγχεται δικαστικά σύμφωνα με τα πορίσματα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.⁴⁸⁶ Όταν η κύρωση έχει

⁴⁸² Πρβλ. Σ. Βλαχόπουλος, Η εφαρμογή της αρχής «nullum crimen nulla poena sine praevia lege» στο πειθαρχικό διοικητικό δίκαιο, Διδικ 1999, σ. 571, Ι. Μαθιουδάκης, Η αναλογική εφαρμογή διατάξεων στις διοικητικές κυρώσεις, ΕΔΚΑ 2005, σ. 721 επ.

⁴⁸³ Βλ. ΣΤΕ 419/2014, 2480/2014.

⁴⁸⁴ Η διάκριση αρχής δικαίου και κανόνα δικαίου σύμφωνα με το κριτήριο της γενικότητας (*Generalität*) είναι γνωστή από τον R. Alexy, *Theorie der Grundrechte*, 1985, σ. 74 και τον R. Dworkin, *Taking Rights seriously*, 1978, σ. 24.

⁴⁸⁵ Βλ. ΣΤΕ 1335/2016, ΔΠρΑθ 1252/2018, ΘΠΔΔ 2018,826.

⁴⁸⁶ Βλ. Σ. Ορφανουδάκης, Οι διοικητικές κυρώσεις για τελωνειακές παραβάσεις λαθρεμπορίας και ο δικαιοδοτικός έλεγχος επιβολής τους (με αφορμή την ΟλΣΤΕ 990/2004), ΔΤΑ ΙΙΙ, 2005, σ. 102, ΣΤΕ 3376/2013, 5100/71 ΕΔΔΑ, *Engel κατά Ολλανδίας*, 8.6.1976, ΕΔΔΑ, *Johannesson and others κατά Ισλανδίας*, 18.5.2017, ΔΕΕ, C-489/10, 5.6.2012, *Bonda*, παρ. 37, C-617/10, 26.2.2013, *Fransson*, παρ. 35. Αρχικά, το ΕΔΔΑ ερευνά, αν η επίμαχη νομοθεσία εντάσσεται σε αυτή του εθνικού Ποινικού Δικαίου. Έπειτα, εξετάζεται η φύση της παραβάσεως και τρίτον, η φύση και ο βαθμός σοβαρότητας των συνεπειών, τις οποίες θα υποστεί ο ενδιαφερόμενος από τη βαρύτητα της κύρωσης. Τα προαναφερόμενα κριτήρια εξειδικεύτηκαν και απέκτησαν σαφέστερο περιεχόμενο. Συγκεκριμένα, θα εξετάζεται 1) εάν προσβλήθηκε διάταξη γενικού χαρακτήρα ή ρύθμιση με περιορισμένο αριθμό αποδεκτών, 2) εάν η κίνηση της δίωξης προέρχεται από δημόσια αρχή με θεσμοθετημένες εξουσίες εξαναγκασμού, 3) εάν η επίμαχη διάταξη έχει αποτρεπτικό ή ποινικό σκοπό, 4) εάν η επιβολή της ποινής εξαρτάται από τη διαπίστωση της ενοχής, 5) ερευνάται πως χαρακτηρίζονται αντίστοιχες διαδικασίες στις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. ΕΔΔΑ, 27.02.1994, *Bendenoun κατά Γαλλίας*, σκέψη 47 και ΕΔΔΑ, 10.06.1996, *Benham κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, § 56. Πρωτεύει ο έλεγχος των δύο πρώτων κριτηρίων Engel, ως προς τη φύση και τον χαρακτηρισμό του αδικήματος. Εφόσον ο έλεγχος αυτός δεν επαρκεί για τη διακρίβωση της φύσης και της ουσίας της δέουσας ποινής, τότε θα εξετάζεται το τρίτο κριτήριο, το είδος δηλαδή και η έκταση της επαπειλούμενης κύρωσης. Η διάζευξη ανάμεσα στο είδος (Α) και την έκταση (Β) της επαπειλούμενης κύρωσης είναι εγκλειστική (Α ∨ Β) και μόνο σε περίπτωση ανάγκης είναι σωρευτική (Α∧Β), ώστε να διατυπώνονται προτάσεις, όσο το δυνατόν αληθείς. Επισημαίνεται με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά ότι η βαθύτερη σχέση δέουσας ποινής και παράβασης είναι αναλογική και προέχει ο έλεγχος της ουσίας και της

τον χαρακτήρα ποινής ελέγχεται δικαστικά επιπλέον η συμβατότητα της κύρωσης με τη διοικητική διαδικασία.⁴⁸⁷ Εν προκειμένω, είναι απαραίτητο να ισχύει ο δικονομικός κανόνας ότι η επιβολή διοικητικής κύρωσης αποτελεί κώλυμα για την άσκηση ποινικής δίωξης και λόγο αναστολής ή παύσης της ήδη ασκηθείσας δίωξης για την ίδια πράξη.⁴⁸⁸ Σε αντίθετη περίπτωση υπάρχει κατάλυση του κανόνα *ne bis in idem*.⁴⁸⁹ Ο νομοθέτης και η διοίκηση θα πρέπει να αποφεύγουν τη θέσπιση δυαδικών κυρώσεων ποινικών και διοικητικών κυρώσεων.⁴⁹⁰ Τρίτον, δυσανάλογα υψηλές διοικητικές κυρώσεις που δεν έχουν τον χαρακτήρα ποινής ή σωρευτική επιβολή διοικητικών κυρώσεων παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας. Η διοικητική κύρωση στην αστυνομική δράση ευρίσκεται σε εύλογη σχέση με τη παράνομη συμπεριφορά του διοικουμένου, ακολουθεί τον κανόνα της επιμέτρησης και τα κριτήρια που ορίζει ο νόμος, όπως η βαρύτητα της κύρωσης, η προσωπικότητα του υπαιτίου⁴⁹¹ και η οικονομική του κατάσταση.⁴⁹² Τέλος, στις διοικητικές κυρώσεις ισχύει η εφαρμογή της αρχής της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης κύρωσης. Αυτή άλλωστε ήδη κατοχυρώνεται ως γενική αρχή του Ενωσιακού δικαίου και στο άρθρο 7 της ΕΣΔΑ, υιοθετείται δε από τη νομολογία των εθνικών⁴⁹³ και ευρωπαϊκών δικαστηρίων.⁴⁹⁴

Το Αστυνομικό Δίκαιο δεν ρυθμίζει μόνο τις σχέσεις της αστυνομίας με τους πολίτες, αλλά και τις σχέσεις της διοίκησης με τα όργανα της, όπου και στο πλαίσιο αυτό επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις. Στο πεδίο αυτό οι διοικητικές κυρώσεις χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερες πειθαρχικές ποινές, συνεπώς, ακολουθώντας την ίδια μέθοδο με τα όσα προαναφέρθηκαν θα πρέπει να ισχύουν ειδικότερα τα εξής: 1) Τα πραγματικά περιστατικά που στοιχειοθετούν κατά τη δικαστική ή διοικητική κρίση το πειθαρχικό παράπτωμα είναι ανεξάρτητα από το ποινικό αδίκημα.⁴⁹⁵ 2) Στις πειθαρχικές κυρώσεις ισχύει η αρχή της υπαιτιότητας,⁴⁹⁶ λαμβάνονται δε υπόψη, η αρχή της αναλογικότητας⁴⁹⁷ και οι ελαφρυντικές περιστάσεις κατά την επιμέτρηση της ποινής,⁴⁹⁸ 3) εφαρμόζεται ο κανόνας νομιμότητας των εγκλημάτων και των

φύσης ενός εκάστου των ειδών αυτών, βλ. ΕΔΔΑ, 27.06.1984, *Campbell and Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, σκέψη 72 και ΕΔΔΑ, 27.08.1991, *Demicoli κατά Μάλτας*, σκέψη 34

⁴⁸⁷ Βλ. ΣΤΕ 3473/17, ΠοινΧρ 2018, σ. 217.

⁴⁸⁸ Βλ. ΕΔΔΑ *Καπετάνιος κλπ. κατά Ελλάδος*, 30.4.15, ΝοΒ 2015, σ. 828.

⁴⁸⁹ Βλ. ΣΤΕ 1992/2016 και *Μ. Μουστάκας*, Η αρχή *ne bis in idem* και το ελληνικό διοικητικό δίκαιο, 2018, σ. 267-287, 386-387, Γ. Κόντης, Στο παράδειγμα του δεδικασμένου και της συγκρούσεως δικαιοδοσίας Διασταυρώσεις πολιτικής και διοικητικής δίκης, 2020, σ. 51-64.

⁴⁹⁰ Βλ. ΣΤΕ 108/2017 ΠοινΧρ 2017, σ. 743 και *Α. Κωνσταντινίδης*, Δυαδικές κυρώσεις και «*ne bis in idem*», ΠοινΧρ 2019, σ. 493-498.

⁴⁹¹ Βλ. ΑΠ 6/2011 (Ολ.) ΝοΒ 2011, σ. 1819 και ΣΤΕ 514/2008.

⁴⁹² Βλ. *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, σ. 562.

⁴⁹³ Βλ. ΣΤΕ 2957/2013, 4166/2012 και 1491/2011.

⁴⁹⁴ Βλ. ΔΕΕ C-420/06, C-45/06 και C-387/02, C-391/02 & C-403/02.

⁴⁹⁵ Βλ. ΣΤΕ 414/2018, 4659/2012, 438/2007, 2770/2006, 51/2005.

⁴⁹⁶ Βλ. ΣΤΕ 1317/2008, 1189/2012, 294/2015 και *Ι. Σαρμάς*, Κυρώσεις και ευθύνη άνευ υπαιτιότητας εις τους διαφόρους δικαιοκούς κλάδους, σε: *Είδη κυρώσεων και δικαιοκοί κλάδοι* (επιμ. *Ι. Στράγγα*), σ. 183 επ.

⁴⁹⁷ Βλ. ΣΤΕ 492/2018, 3244/2015, 3971/2010, 3374/2007, 250/2006.

⁴⁹⁸ Βλ. ΣΤΕ 4659/2012, 438/2007, 2770/2006, 51/2005. Στη ΣΤΕ 640/018 κρίθηκε ότι η επίκληση και μόνον ελαφρυντικών περιστάσεων από τον διωκόμενο υπάλληλο δεν καθιστά υποχρεωτική την αποδοχή τους από τον πειθαρχικό δικαστή και δεν οδηγεί άνευ ετέρου σε μείωση της επιβλητέας πειθαρχικής ποινής, επίσης, βλ. ΣΤΕ 1649/2016, 136/2016, 2807, 2693, 597/2012, 117/2010.

ποινών 4) τηρούνται οι αρχές της σαφήνειας και της προβλεψιμότητας με την εφαρμογή του κανόνα της προηγούμενης νομοθετικής πρόβλεψης⁴⁹⁹ 5) τέλος, τα πειθαρχικά παραπτώματα είναι καταλογιστά,⁵⁰⁰ τιμωρητά⁵⁰¹ αποδίδονται προσωπικά στον υπαίτιο και εκδικάζονται ως ίσχυαν κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης.⁵⁰²

Η διοικητική κύρωση, όπως αναφέρει ο Π. Δαγτόγλου στην κατακλείδα των σκέψεων του για τον διοικητικό καταναγκασμό είναι ένα θέμα εν πολλοίς αδιερεύνητο στο χώρο του Διοικητικού Δικαίου. Η παραπάνω ανάλυση επιδιώκει την ένταξη του διαλόγου θεωρίας και νομολογίας για το μέλλον των διοικητικών κυρώσεων στη χώρα μας σε ένα συστηματικότερο πλαίσιο συζήτησης.

γ. Άμεσος καταναγκασμός

Ο άμεσος καταναγκασμός (*Unmittelbarer zwang*)⁵⁰³ σε πράξη παράλειψη ή ανοχή χωρίς διοικητική πράξη παρά μόνο με υλικές ενέργειες είναι το παραδοσιακότερο μέσο αστυνομικού καταναγκασμού. Στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου ο άμεσος καταναγκασμός εφαρμόζεται μόνο ως έσχατη λύση ή όταν το επιτάσσει το δημόσιο συμφέρον. Για παράδειγμα, η σύλληψη του επικινδύνου παράφρονα ή οινόφλυγα, αλλά και το δικαίωμα ενός αστυνομικού σκοπού που φυλάσσει έναν χώρο να οδηγήσει εκτός της υπηρεσίας έναν φωνασκούντα και βιαιοπραγούντα πολίτη.⁵⁰⁴ Η δυνατότητα άμεσου καταναγκασμού από τις αρχές ασφαλείας και δημόσιας τάξης είναι ιδιαίτερα σημαντική για την εκπλήρωση της αποστολής της πολιτικής προστασίας. Για αυτό σε περιπτώσεις πυρκαγιάς, πλημμύρας, σεισμού και άλλων φυσικών καταστροφών η αστυνομία, η πυροσβεστική και οι λιμενικές αρχές δύνανται να αποκλείουν δρόμους και να εκκενώνουν κατοικημένες περιοχές. Οι υπόλοιπες διοικητικές αρχές (Δήμοι, Περιφέρειες, ΕΚΑΒ) δρουν επικουρικά και επιβοηθητικά.⁵⁰⁵ Ο άμεσος καταναγκασμός από αστυνομικής πλευράς είναι αρμοδιότητα που επιβάλλεται από τον νόμο και για αυτό γενικά αστυνομικά μέτρα, όπως η σύλληψη ή κατάσχεση νόμιμα περιορίζουν τα δικαιώματα της προσωπικής ελευθερίας η της ιδιοκτησίας αντίστοιχα⁵⁰⁶ Το

⁴⁹⁹ Βλ. ΣτΕ ΟΛ. 2858/2003, Το Σ 2003, σ. 1191, Τ. Ζολώτας, Η εφαρμογή της αρχής της σαφήνειας στο πειθαρχικό Διοικητικό Δίκαιο, ΘΠΔΔ 2008, σ. 689-695, Σ. Βλαχόπουλος, Η εφαρμογή της αρχής «nullum crimen nulla poena sine praevia lege» στο πειθαρχικό διοικητικό δίκαιο, (Οι αντιφάσεις του επιστημονικού διαλόγου και η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης ως συνταγματικό θεμέλιο της απαγόρευσης της αναδρομικότητας των νόμων κατά την επιβολή πειθαρχικών ποινών), Διδικ 1999, σ. 565-583.

⁵⁰⁰ Βλ. ΣτΕ 1417/2018, 294/2015, 1189/2012, 196/2008, 997/2005, οι οποίες εισάγουν ως προϋπόθεση για την επιβολή του πειθαρχικού παραπτώματος το αξιολογικό στοιχείο του καταλογισμού.

⁵⁰¹ Βλ. ΣτΕ 2236/2015, 2874/2012, όπου τονίζεται ότι παραγραφή της ποινής, ως λόγος άρσης του τιμωρητού δεν επηρεάζει την κρίση περί τέλεσης του πειθαρχικού παραπτώματος από τον πειθαρχικό δικαστή χωρίς να ισοδυναμεί με αμετάκλητη αθωωτική απόφαση.

⁵⁰² Βλ. ΣτΕ 1417/2018, ΣτΕ 136/2016, 3430/2015, 1739/2014, 1527/2013.

⁵⁰³ Βλ. D. Kugelmann, Die unmittelbare Ausführung und die sofortige Anwendung von Verwaltungszwang, DÖV 1997, σ. 153 – 160.

⁵⁰⁴ Βλ. Δ. Κυριακόπουλος, Διοικητικών Δίκαιον, ο.π., σ. 431.

⁵⁰⁵ Βλ. H. Mauer/ C. Waldhoff, Allgemeines Verwaltungsrecht, 2017, σ. 571, πλάγια αρίθμηση 25.

⁵⁰⁶ Κατά τον H. Κυριακόπουλο ως λόγος άρσης του αδίκου στον άμεσο διοικητικό καταναγκασμό θεωρούνται η άμυνα και η κατάσταση ανάγκης του άρθρου 22 και 25 Π.Κ. Ο

χαρακτηριστικό του άμεσου διοικητικού καταναγκασμού είναι ως γνωστόν η ύστατη και ακραία επιλογή της χρήσης των όπλων.⁵⁰⁷ Η άσκηση βίας δια των όπλων είναι μονοπώλιο της αστυνομικής εξουσίας και δεν επιτρέπεται στους πολίτες.⁵⁰⁸ Μάλιστα, άμυνα κατά των αγαθών του κοινωνικού συνόλου δεν επιτρέπεται αφού με αυτόν τον τρόπο οι πολίτες θα μετατρέπονταν σε αστυνομικούς και η θύρα της αυτοδικίας θα άνοιγε διάπλατα. Από την άλλη, η ατομική ασφάλεια θεωρείται εγγύηση του Κράτους. Η χρήση όπλων σε πολίτες μέσω ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας επιτρέπεται, αλλά μετά από εκπαίδευση και υπό την επίβλεψη της αστυνομίας.⁵⁰⁹

Δεν υπάρχει ίσως χαρακτηριστικότερο νομολογιακό παράδειγμα παράνομης χρήσης όπλου από τον θάνατο του νεαρού *Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου* στην οδό Τζαβέλλα στα Εξάρχεια από πυρά αστυνομικού. Η απόφαση 5528/2015 του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών συνοψίζει όλες τις προϋποθέσεις άμεσου καταναγκασμού δια των όπλων και τη θεμελίωση της αστικής ευθύνης του κράτους σε περίπτωση παραβίασης τους. Το Δικαστήριο τόνισε ότι τα αστυνομικά όργανα, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, μπορούν να μετέλθουν βία έναντι ατόμων. Όμως, η αστυνομική δράση διέπεται από τις αρχές της νομιμότητας, αναγκαιότητας, αναλογικότητας και επιείκειας. Παράλληλα, οι αρχές αυτές συνιστούν περιορισμούς της αστυνομικής εξουσίας και συνθέτουν την κλίμακα διαβάθμισης των μέτρων που αρμόζουν, ώστε να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη και να προστατευθούν συγχρόνως τα έννομα αγαθά, με υπέρτατο εκείνο της ανθρώπινης ζωής. Επιτρέπεται δε, κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους, οι αστυνομικοί να προτάσσουν το πυροβόλο όπλο, εφόσον υφίσταται κίνδυνος ένοπλης επίθεσης σε βάρος των ίδιων ή τρίτων και συντρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου.⁵¹⁰ Το δικαστήριο προχωρά περαιτέρω σε μία στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος και της προστασίας του πολίτη, στηριζόμενο στη νομολογία των δικαστηρίων, στην εισηγητική έκθεση του νόμου για τη χρήση των όπλων από τους αστυνομικούς⁵¹¹ και στο σχολιασμό των διατάξεων από πλευράς θεωρίας. Η δικαστική απόφαση αναφέρει ότι από τις διατάξεις του νόμου συνάγεται η προσπάθεια εξισορρόπησης, αφενός μεν

διοικητικός καταναγκασμός σύμφωνα με τη δογματική του ποινικού δικαίου είναι μεν λόγος άρσης του αδικού, αλλά κατά το άρθρο 20 Π.Κ., εκπλήρωση δικαιώματος ή καθήκοντος που επιβάλλεται από το νόμο, ενδεικτικά, βλ. Δ. Σπινέλλης(επιμ.) σε Συστηματική ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, 2005, άρθρα 1-133, σ. 259-266. Όμως, ορθότερα κατά τον *W.R. Schenke*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 562, η προσφυγή στο ποινικό δίκαιο για τη δικαιολόγηση του διοικητικού καταναγκασμού δεν είναι δογματικά ορθή λόγω της νομοθετικής κατοχύρωσης του τελευταίου. Έτσι, ορθά, η εισηγητική έκθεση του Ν. 3169/2003 αναφέρει οι σχετικές διατάξεις του Π.Κ. για την προσταγή, την άμυνα, την κατάσταση ανάγκης και την εκπλήρωση καθήκοντος δεν μπορούν από την φύση τους να καλύψουν όλες τις περιπτώσεις επέμβασης με πυροβόλα όπλα εκ μέρους της Αστυνομίας, ενώ για τη δικαιολόγηση των προϋποθέσεων της εν λόγω αστυνομικής δράσης απαιτείται σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας να προβλέπονται αυστηρά στο νόμο.

⁵⁰⁷ Βλ. *Ι. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 87 -88.

⁵⁰⁸ Βλ. Ν. 2168/1993.

⁵⁰⁹ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Δίκαιο της ιδιωτικής ασφαλείας, ο.π., σ. 252-256.

⁵¹⁰ Βλ. ΔΕΦΑΘ 5528/2015.

⁵¹¹ Βλ. Ν. 3169/2003 «*Οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς, εκπαίδευση τους σε αυτά και άλλες διατάξεις*».

της ανάγκης διαφύλαξης εκ μέρους της πολιτείας της κοινωνικής ειρήνης και της ακώλυτης απόλαυσης των ατομικών ελευθεριών από τους πολίτες, αφετέρου δε του σεβασμού των αντίστοιχων δικαιωμάτων και ελευθεριών των προσώπων που αναγκαίως, στο πλαίσιο πάντοτε της νομιμότητας, θα πληγούν κατά περίπτωση, προκειμένου να προστατευθούν αξιολογούμενα ως υπέρτερης σημασίας έννομα αγαθά του συνόλου. Συνεπώς, τα αστυνομικά όργανα όταν αναγκασθούν, κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων τους, να μετέλθουν βία έναντι ατόμων, για να είναι η δράση τους νόμιμη, πρέπει πάντοτε να διέπεται και να κατευθύνεται από τις αρχές της νομιμότητας, αναγκαιότητας, αναλογικότητας και επιείκειας, που συνιστούν επιπλέον κριτήρια της επιλογής των μέτρων, που κάθε φορά αρμόζουν για να προληφθεί ή για να αποκατασταθεί η δημόσια τάξη κατά τρόπο έγκαιρο και αποτελεσματικό.⁵¹² Η στάθμιση αυτή συνάδει με το προστατευτικό πεδίο των διατάξεων του Συντάγματος (άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 2, 7 παρ. 2 και 3) και της ΕΣΔΑ (άρθρο 2 παρ. 2) ιδίως, όσον αφορά στην περίπτωση της κατ' εξαίρεση προσβολής του εννόμου αγαθού της ζωής του ατόμου στο πλαίσιο αστυνομικής δράσης με χρήση υλικής βίας.⁵¹³ Το ΕΔΔΑ, τόνιζε ανέκαθεν ότι η χρήση των όπλων ως εργαλείο άμεσου καταναγκασμού απαιτεί την ύπαρξη συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου, ενιαίου για όλες τις αρχές της δημόσιας ασφάλειας και τάξης.⁵¹⁴ Ο νόμος κατά το ως άνω δικαστήριο θα πρέπει να διαβαθμίζει⁵¹⁵ με ιδιαίτερη λεπτομέρεια τις προϋποθέσεις χρήσης των όπλων.⁵¹⁶ Ζήτημα γεννήθηκε στο γερμανικό αστυνομικό δίκαιο, αν η χρήση

⁵¹² Βλ. Εισηγητική Έκθεση Ν. 3169/2003, ΠοινΧρον 2004, σ. 93 επ., Α. Τάχος, Δίκαιο Δημόσιας Τάξης, ο.π., σ. 109.

⁵¹³ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 407-408, ΠλημΑθ 1847/2009.

⁵¹⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, 20.12.2004, *Μακαρατζής κατά Ελλάδας*.

⁵¹⁵ Βλ. άρθρο 1 εδάφιο δ' του Ν. 3169/2003 «*Ο πυροβολισμός, ανάλογα με το στόχο της βολής, κλιμακώνεται σε: (1) εκφοβιστικό, όταν δεν στοχεύεται η πλήξη οποιουδήποτε στόχου, (2) κατά πραγμάτων, όταν στοχεύεται η πλήξη πραγμάτων, (3) ακινητοποίησης, όταν στοχεύεται η πλήξη μη ζωτικών σημείων του σώματος ανθρώπου και ιδίως των κάτω άκρων αυτού και (4) εξουδετέρωσης, όταν στοχεύεται η πλήξη ανθρώπου και πιθανολογείται ακόμη και ο θάνατός του*».

⁵¹⁶ Οι προϋποθέσεις οπλοκατοχής και οπλοφορίας περιγράφονται στο άρθρο 3 του Ν. 3169/2003 είναι: **1.** Ο αστυνομικός επιτρέπεται κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας του να προτάσσει το πυροβόλο όπλο, εφόσον συντρέχει κίνδυνος ένοπλης επίθεσης σε βάρος αυτού ή τρίτου **2.** Ο αστυνομικός επιτρέπεται να κάνει χρήση πυροβόλου όπλου, εφόσον αυτό απαιτείται για την εκπλήρωση του καθήκοντός του και συντρέχουν οι παρακάτω προϋποθέσεις: **α.** Έχουν εξαντληθεί όλα τα ηπιότερα του πυροβολισμού μέσα, εκτός αν αυτά δεν είναι διαθέσιμα ή πρόσφορα στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ηπιότερα μέσα είναι ιδίως παραινέσεις, προτροπές, χρήση εμποδίων, σωματικής βίας, αστυνομικής ράβδου, επιτρεπτών χημικών ουσιών ή άλλων ειδικών μέσων, προειδοποίηση για χρήση πυροβόλου όπλου και απειλή με πυροβόλο όπλο. **β.** Έχει δηλώσει την ιδιότητά του και έχει απευθύνει σαφή και κατανοητή προειδοποίηση για την επικείμενη χρήση πυροβόλου όπλου, παρέχοντας επαρκή χρόνο ανταπόκρισης, εκτός αν αυτό είναι μάταιο υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες ή επιτείνει τον κίνδυνο θανάτου ή σωματικής βλάβης. **γ.** Η χρήση πυροβόλου όπλου δεν συνιστά υπερβολικό μέτρο σε σχέση με το είδος της απειλούμενης βλάβης και την επικινδυνότητα της απειλής. **3.** Όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις της προηγούμενης παραγράφου επιβάλλεται η ηπιότερη χρήση του πυροβόλου όπλου, εκτός αν αυτό είναι μάταιο υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες ή επιτείνει τον κίνδυνο θανάτου ή σωματικής βλάβης. Ως ηπιότερη χρήση πυροβόλου όπλου νοείται η κατά το εδάφιο δ' του άρθρου 1 κλιμάκωση της χρήσης του με τη μικρότερη δυνατή και αναγκαία προσβολή. **4.** Ο εκφοβιστικός πυροβολισμός ή ο πυροβολισμός κατά πραγμάτων επιτρέπεται, ιδίως σε περιπτώσεις

των όπλων είναι διοικητική πράξη ή υλική ενέργεια.⁵¹⁷ Στην εγχώρια νομολογία γίνεται δεκτό ότι η χρήση του όπλου θεωρείται υλική ενέργεια και όταν είναι παράνομη γεννάται αξίωση αποζημίωσης.⁵¹⁸

Στην προαναφερθείσα απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών στο πλαίσιο εκδίκασης καταψηφιστικής αγωγής για την καταβολή στην πρώτη ενάγουσα αποζημίωσης κατά τις διατάξεις του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Α.Κ., χρηματικής ικανοποίησης λόγω ψυχικής οδύνης και χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης το δικαστήριο επιδίκασε αποζημίωση στους συγγενείς του θανόντος. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο υποστήριξε ότι α) ο Ειδικός Φρουρός έφερε το υπηρεσιακό του όπλο β) έκανε χρήση αυτού, γεγονός το οποίο δεν αμφισβητείται από τον εναγόμενο, χωρίς να συντρέχουν οι οριζόμενες από τον νόμο προϋποθέσεις, βάσει των οποίων επιτρέπεται πυροβολισμός από αστυνομικούς, ήτοι χωρίς να προειδοποιήσει ή να εξαντλήσει προηγουμένως ηπιότερα του πυροβολισμού μέσα (προτροπές, παραινήσεις κλπ) γ) δεν εκδηλώθηκε σε βάρος του εν λόγω Ειδικού Φρουρού ένοπλη επίθεση, από μέρους του ανήλικου υιού της πρώτης

κινδύνου από ζώο ή προειδοποίησης για πυροβολισμό εναντίον ανθρώπου, εφόσον έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να μην πληγεί άνθρωπος από αστοχία ή εξοστρακισμό του βλήματος. Πυροβολισμός κατά οχήματος, που ενέχει κίνδυνο τραυματισμού επιβαίνοντος προσώπου, επιτρέπεται μόνο υπό τις προϋποθέσεις της επόμενης παραγράφου. **5.** Ο πυροβολισμός ακινητοποίησης επιτρέπεται, αν αυτό απαιτείται: **α.** Για την απόκρουση ένοπλης επίθεσης, εφόσον η επίθεση άρχισε ή επίκειται, ώστε κάθε καθυστέρηση αντίδρασης να καθιστά αναποτελεσματική την άμυνα. **β.** Για την αποτροπή επικείμενης τέλεσης ή εξακολούθησης κοινώς επικίνδυνου κακούργηματος ή κακούργηματος που τελείται με χρήση ή απειλή σωματικής βίας. **γ.** Για τη σύλληψη καταδικασθέντος ή υποδίκου ή καταδικωμένου που καταλαμβάνεται να τελεί επ' αυτοφώρω κακούργημα ή πλημμέλημα, εφόσον αντιδρά στη σύλληψή του και υπάρχει άμεσος κίνδυνος να κάνει χρήση όπλου. **δ.** Για την αποτροπή παράνομης εισόδου στη χώρα ή εξόδου από αυτή προσώπων που επιχειρούν παράνομη διακίνηση ανθρώπων ή πραγμάτων και φέρουν όπλα του εδαφίου α' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του Ν. 2168/1993. **ε.** Για την προστασία εγκαταστάσεων κοινής ωφέλειας ή χώρων, στους οποίους φυλάσσονται αντικείμενα επικίνδυνα για τη δημόσια υγεία ή τη δημόσια τάξη ή πειστήρια εγκλήματος, εφόσον η φύλαξή τους έχει ανατεθεί ειδικά στον αστυνομικό και επιχειρείται βίαιη είσοδος, προσβολή ή αφαίρεση των φυλασσομένων από ένοπλο. **στ.** Για την αποτροπή απόδρασης ή ελευθέρωσης κρατούμενου που επιχειρείται με ένοπλη επίθεση. **ζ.** Για την αποτροπή αφοπλισμού αστυνομικού κατά την υπηρεσία του. **6.** Ο πυροβολισμός εξουδετέρωσης επιτρέπεται, αν αυτό απαιτείται: **α.** για την απόκρουση επίθεσης ενωμένης με επικείμενο κίνδυνο θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης ανθρώπου, **β.** για τη διάσωση ομήρων, για τους οποίους απειλείται κίνδυνος θανάτου ή βαριάς σωματικής βλάβης. **7.** Πυροβολισμός ακινητοποίησης ή εξουδετέρωσης απαγορεύεται: **α.** εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να πληγεί τρίτος από αστοχία ή εξοστρακισμό του βλήματος, **β.** εναντίον ενόπλου πλήθους, εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να πληγούν άοπλοι, **γ.** εναντίον ανήλικου, εκτός αν αποτελεί το μοναδικό μέσο για την αποτροπή επικείμενου κινδύνου θανάτου. Ως ανήλικος θεωρείται το πρόσωπο που δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του, **δ.** εναντίον προσώπου που τρέπεται σε φυγή, όταν καλείται να υποστεί νόμιμο έλεγχο. **8.** Όταν οι αστυνομικοί ενεργούν ως ομάδα, για τη χρήση πυροβόλου όπλου, απαιτείται προσταγή του επικεφαλής αυτής, εκτός αν ο αστυνομικός δέχεται επίθεση, από την οποία απειλείται βαριά σωματική βλάβη ή θανάτωσή του. **9.** Αντισυνταγματική ή προδήλως παράνομη διαταγή ανωτέρου για χρήση πυροβόλου όπλου δεν αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του αστυνομικού. **10.** Κάθε περίπτωση χρήσης όπλων από αστυνομικό αναφέρεται αμέσως στην αρμόδια Αστυνομική Υπηρεσία και Δικαστική Αρχή» (άρθρο 3).

⁵¹⁷ Βλ. *W.R. Schenke, Polizeirecht*, πλάγια αριθμηση 558 και υποσημείωση 147 με περαιτέρω παραπομπές.

⁵¹⁸ Βλ. ΣτΕ 950/2014, ΕφΔΔ 2014, σ. 744-746 και ΕΔΔΑ, *Giuliani και Gaggio*, 25.8.2009 ΕφΔΔ 2009, σ. 618-632 με σχόλιο Γ. Καραβοκύρη.

ενάγουσας και αδελφού της δεύτερης, προκειμένου ο τελευταίος να πρέπει να την αποκρούσει δ) δεν υπήρξε, όπως προέκυψε από τα στοιχεία του φάκελου σε συνδυασμό με τα στοιχεία της ποινικής δικογραφίας, άμεση απειλή κατά της ζωής του ίδιου ως άνω Ειδικού Φρουρού, ώστε να παρίσταται επιβεβλημένος ο πυροβολισμός για να εξουδετερωθεί η απειλή αυτή, ε) ο πυροβολισμός δεν αποτελούσε το μοναδικό μέσο για τη διαχείριση του περιστατικού στο οποίο ενεπλάκη στ) ο προαναφερόμενος Ειδικός Φρουρός, δεν συμμορφώθηκε με τις υποδείξεις των συναδέλφων του από το Κέντρο Άμεσης Δράσης της ΕΛ.ΑΣ., που προέτρεψαν τόσο αυτόν, όσο και τον συνάδελφο του Ειδικό Φρουρό να απεμπλακούν από το περιστατικό και να αποχωρήσουν από το σημείο, αντιθέτως, οι συγκεκριμένοι Ειδικοί Φρουροί διέκοψαν την επικοινωνία τους με το Κέντρο Άμεσης Δράσης, ζ) παρά την περί του αντιθέτου υποχρέωση τους, που ορίζεται στις οικείες διατάξεις, οι εμπλεκόμενοι Ειδικοί Φρουροί δεν ανέφεραν αμέσως το συμβάν του πυροβολισμού στους αρμόδιους συναδέλφους τους και η) από τις οικείες διατάξεις απαγορεύεται ρητώς ο πυροβολισμός από αστυνομικό εναντίον ανηλίκου, εκτός από τις περιπτώσεις που υφίσταται επικείμενος κίνδυνος θανάτου, γεγονός το οποίο δεν ίσχυε στην κρινόμενη περίπτωση.

Με τη χρήση του όπλου ως έσχατο μέσο διοικητικού καταναγκασμού, η παρούσα ενότητα φτάνει στο τέλος της με την ευχή ο δικαστής και ο επιστήμονας να λάβουν υπόψη τους τη σοβαρότητα και τις συνέπειες του κρατικού καταναγκασμού, μέσα από τα λόγια του *Ηφαίστου* προς το *Κράτος* «*Κράτος και Βία, για σας του Διός φθάνει η προσταγή και τίποτα δεν σας εμποδίζει*».⁵¹⁹

⁵¹⁹ Βλ. *Αισχύλος*, *Προμηθεύς δεσμώτης*, στ. 12.

Κεφάλαιο Β΄

Αστυνομική δράση - Δημόσια τάξη & ασφάλεια

Ι. Έννοια δημόσιας τάξης

1. Δημόσια τάξη στην ελληνική έννομη τάξη

α. Ιστορική επισκόπηση

Η δημόσια τάξη ιστορούμενη συναντάται στο νομικό πολιτισμό της Νεώτερης Ελλάδος. Παρά το γεγονός ότι δεν κατονομάζεται ρητά στις πηγές, γίνονται σαφείς αναφορές που παραπέμπουν ευθέως στο περιεχόμενο της δημόσιας τάξης. Γραπτές μαρτυρίες για τη δημόσια τάξη υπάρχουν ήδη στα πρώτα χρόνια του νεοελληνικού διαφωτισμού. Χαρακτηριστικά είναι τα έργα του Ρήγα Βελεστινλή. Στην επαναστατική προκήρυξη του έλληνα πολιτικού στοχαστή αναγράφεται «*Η ελευθερία έχει θεμέλιο την ανθρώπινη φύση...έχει κανόνα τη δικαιοσύνη...έχει φύλακα της τον νόμο, επειδή αυτός καθορίζει τα όρια της ατομικής ελευθερίας*».⁵²⁰ «*Η εγγύηση για την προσωπική ασφάλεια και τα ατομικά δικαιώματα συνίσταται στη συμμετοχική δράση των πολιτών. Να σκεφτόμαστε δηλαδή, πως όταν κάποιος πάθει κάτι κακό, όλοι βρισκόμαστε σε κίνδυνο και για αυτό όλοι θα πρέπει να είμαστε εγγυητές για την άσκηση και τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων του καθενός ...*».⁵²¹ «*Αυτό το κοινό αίσθημα ασφαλείας δεν υφίσταται, αν τα όρια δικαιοδοσίας των δημοσίων υπηρεσιών δεν είναι σαφώς προσδιορισμένα από τον νόμο και δεν είναι νομοθετημένο να δίνουν λόγο των πράξεων τους όλοι οι αξιωματούχοι του δημοσίου*».⁵²² Συνεπώς, «*Η δημόσια δύναμη στην οποία έχει ανατεθεί η τήρηση της ειρήνης και της τάξης στο εσωτερικό της δημοκρατίας ενεργεί μόνο με έγγραφη εντολή των νομίμως ορισμένων διοικητών της*».⁵²³

Οι διακηρύξεις του Ρήγα διαπότισαν τα Συντάγματα των Εθνοσυνελεύσεων,⁵²⁴ αλλά και σχεδόν όλα τα μετέπειτα Συντάγματα της χώρας μας. Η πνευματική σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρώπη υπό τη

⁵²⁰ Βλ. Ρ. Βελεστινλή, Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανίας, 1797, άρθρο 6, βλ. Α. Ράικος, Αι διακηρύξεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ελληνικής Επανάστασης, ΕΔΔΔ 1971 (ανάτυπο), σ. 1-38. Για το κείμενο του έργου του Ρήγα, βλ. Δ. Καλτσώνης, Τα Ελληνικά Συντάγματα, Τόμος Ι: Από το σχέδιο του Συντάγματος του Ρήγα έως την αναθεώρηση του 2008, σ. 9-64, 2010.

⁵²¹ Βλ. Ρ. Βελεστινλή, ο.π., άρθρο 23.

⁵²² Βλ. Ρ. Βελεστινλή, ο.π., άρθρο 24.

⁵²³ Βλ. Ρ. Βελεστινλή, ο.π. άρθρο 112 Το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας.

⁵²⁴ Ανατίθεται στο εκτελεστικό σώμα το καθήκον για όλες τις υποθέσεις που αφορούν την Αστυνομία και την γενική ασφάλεια της Χώρας αναφέρει η παράγραφος ξβ΄ του Συντάγματος της Α΄ Εθνοσυνέλευσης στην Επίδαυρο 1822 και διορίζεται (15-01-1822) ξεχωριστός υπουργός για την αστυνομία, βλ. Α. Ράικος, Αι διακηρύξεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ελληνικής Επανάστασης, ο.π. σ. 1-38, Δ. Καλτσώνης, Τα Ελληνικά Συντάγματα, ό. π., σ. 58. Το Θ΄ Ψήφισμα της Εθνικής Συνέλευσης στην Επίδαυρο την 13-04-1826 ορίζει ότι η επιτροπή της Διοίκησης έχει τη δύναμη να φροντίζει να μη μένωσιν ατιμώρητα τα εγκλήματα, οι καταχρήσεις των Δημοσίων και αι κατά της κοινής ησυχίας και ασφάλειας της Επικρατείας πράξεις, βλ. Α. Παντελή/Σ. Κουτσουμπίνα/Τ. Γεροζήση, Κείμενα Συνταγματικής Ιστορίας, τόμος πρώτος (1821-1923), 1993, σ. 47.

επίδραση του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης διατηρήθηκε ως τις μέρες μας.⁵²⁵ Στη Γαλλία η δημόσια τάξη αναφέρεται στην τριλογία «ησυχία-ασφάλεια-υγεία». Το Παρίσι, η άλλοτε πολυανθρωπότερη πόλη της Ευρώπης, μαστίζονταν από ταραχές κατά τη διάρκεια της νύχτας (μονομαχίες, καβγάδες, φασαρίες). Η έξαρση της εγκληματικότητας με δολοφονίες, κλοπές, ληστείες και επαιτεία προκαλούσε ιδιαίτερη ανασφάλεια. Οι κακές συνθήκες υγιεινής έφεραν επιδημίες και μεταδοτικές ασθένειες, όπως πανώλη, φυματίωση και χολέρα, θερίζοντας κυριολεκτικά τις ανθρώπινες ζωές.⁵²⁶ Η χώρα μας ταλαιπωρημένη από την Οθωμανική κατάκτηση προσδιόρισε την προστασία των νόμων στο τρίπτυχο «ζωή - τιμή - ιδιοκτησία».⁵²⁷ Η αυθαίρετη αφαίρεση της ζωής οποιοδήποτε έλληνα ακόμη και για ασήμαντο λόγο, η εξευτελιστική μεταχείριση του από κάθε Οθωμανό και η αυθαίρετη αποβολή των κατακτημένων από τα κτήματα και την περιουσία τους σηματοδοτούν τα σκοτεινά και σκληρά χρόνια της δουλείας που γεννούν τη δίψα για ελευθερία. Συνεπώς, η έννοια της δημόσιας τάξης στην Ελλάδα, διατήρησε την αυτοτέλεια και την ετερότητα της στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Αν και επηρεάστηκε από τη γαλλική επανάσταση και κατ' επέκταση από τις διακηρύξεις της αμερικανικής ανεξαρτησίας, εντούτοις χαρακτηρίστηκε από διαφορετικούς στόχους και προτεραιότητες.⁵²⁸

Ο όρος «Αστυνομία» διατυπώθηκε για πρώτη φορά στο κείμενο του Συντάγματος του 1864 «ως έχουσα τη δυνατότητα παράστασης μόνο στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις» (άρθρο 10). Ακολουθεί ο όρος «δημόσια ασφάλεια» στο δικαίωμα της συνάθροισης του Συντάγματος του 1911. Τελευταίος απαντά ο όρος «δημόσια τάξη», μόλις στο Σύνταγμα 1923, ο οποίος διατηρείται ως τις μέρες μας.⁵²⁹

β. Νομική μορφή

Η δημόσια τάξη πέρα από το ιστορικό περιεχόμενο της είναι νομική έννοια. Πριν αναλυθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την έννοια της δημόσιας τάξης αξίζει να επισημανθεί η νομική της φύση. Η δημόσια τάξη περιβάλλεται στο δίκαιο από μία πολλαπλότητα μορφών και θεωρήσεων. Οι μορφές ή καλύτερα οι τύποι αυτής αποτελούν ένα χρήσιμο

⁵²⁵Ο Πρόεδρος στη Διακήρυξη της Εθνικής Συνελεύσεως αναφέρει για το έργο της 5-5-1827 «Οι αντιπρόσωποι σας βουλευταί συγκροτούσι ήδη την βουλήν και οφείλουν να προσαρμόσουν νομοδοτούντες την γαλλικήν νομοθεσίαν καθόσον εμπορέσουν να την συμβιβάσουν με τα ήθη και με τας περιστάσεις τους έθνους και να συστήσουν εις τας πρώτας συνεδριάσεις των τα κριτήρια», βλ. Α. Παντελή/Σ. Κουτσουμπίνα/Τ. Γεροζήση, Κείμενα Συνταγματικής Ιστορίας, τόμος πρώτος (1821-1923), 1993, σ. 56. Για τον διαφωτισμό, αντί πολλών, βλ. Π. Κιτρομηλίδης, Νεοελληνικός διαφωτισμός: οι πολιτικές κοινωνικές ιδέες, 1996, σ. 9., Δ. Κιούπης, Η επίδραση του διαφωτισμού στο Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ 2001, σ. 577.

⁵²⁶Βλ. article 3 du titre XI du Décret des 16 et 24 août 1790, sur l'organisation judiciaire, J.-M. Berlière/ R. Lévy, Histoire des polices en France De l'ancien régime à nos jours, 2013, σ.14-15.

⁵²⁷Η Γ' εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας (1827) συνοψίζει στην §12 κεφάλαιο γ' του δημοσίου δικαίου των Ελλήνων το τρίπτυχο «Ζωή - Τιμή - Ιδιοκτησία» τελούν υπό την προστασία των νόμων.

⁵²⁸Πρβλ. Η. Νικολόπουλος, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα, 1991, σ. 60-62, Α. Παντελής, Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, 2016, σ. 189-196, Ν. Αλιβιζάτος, Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία, τ. Α', 1821-1941, 1981, σ. 23-38.

⁵²⁹Πρβλ. Α. Παντελής, Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, 1984, σ. 196.

εργαλείο ταξινόμησης των πολλών εννοιολογικών της στοιχείων.⁵³⁰ Η δημόσια τάξη αποτελεί έννοια-τύπο (*Typ-begriff*). Έννοια δηλαδή που καθορίζει μόνο κατά γένος, κατά τομέα τα αντικείμενα του περιεχομένου της και όχι τα ίδια τα αντικείμενα σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο.⁵³¹ Ο τύπος εμπίπτει σε διαφορετικές, αλλά παρόμοιες καταστάσεις ζωής και παρέχει στον εφαρμοστή του δικαίου το πλαίσιο για τον τρόπο εξειδίκευσης, ώστε στη συνέχεια να φροντίσει ο ίδιος να συμπληρώσει τα διάκενα.⁵³² Η προσφυγή στον τύπο-έννοια είναι αναπόφευκτη σε κάθε νομικό σύστημα.⁵³³ Η αξιοποίηση των εννοιών-τύπων καταδεικνύει την προσπάθεια του νομοθέτη να προσαρμόσει αφηρημένους κανόνες δικαίου σε συγκεκριμένες καταστάσεις της πραγματικότητας. Ο νομοθέτης δεν μπορεί να εξετάζει εκ των προτέρων όλες τις καταστάσεις που ενδιαφέρουν το δίκαιο και είναι δυνατόν να συμβούν στο παρόν και στο μέλλον. Η δυναμική που αναπτύσσουν οι έννοιες-τύποι προστατεύουν αποτελεσματικότερα τα ατομικά δικαιώματα επισημαίνει ο *Hans Jürgen Wolff*, γιατί μπορούν να εκφράζουν ικανοποιητικά τα γενικά συμφέροντα. Αυτή η λειτουργία των εννοιών-τύπων έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση της δημοσίας τάξης. Κατ' επίκληση της δημοσίας τάξης ρυθμίζονται επιτακτικά ορισμένες συμπεριφορές από την αστυνομία προσδιορίζοντας ή περιορίζοντας τα ατομικά δικαιώματα. Στην παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί μία διάκριση των τύπων της δημοσίας τάξης ως στοιχεία του περιεχομένου της.

β.α. Γενική ρήτρα

Σύμφωνα με το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας «*Η γενική αστυνομική ρήτρα δεν πρέπει να προκαλεί φόβο κατά τη χρήση της, γιατί εδώ και δεκαετίες το περιεχόμενο της διαπλάθεται από τη νομολογία και τη θεωρία, ο σκοπός και η έκταση της διευκρινίζονται επαρκώς, ως προς το νόημα της είναι σαφής, ως προς τη νομική διατύπωση της σταθερή*».⁵³⁴ Η δημόσια τάξη και η δημόσια ασφάλεια στην αστυνομική δράση λαμβάνουν συχνά τον τύπο της γενικής ρήτρας (*Polizeigeneralklausel*).⁵³⁵ Οι γενικές

⁵³⁰ Βλ. *A. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Ο τύπος ως μορφή και ως διαδικασία στις διοικητικές πράξεις σε *Χαριστήριο Λουκά Θεοχαρόπουλου και Δήμητρας Κοντόγιωργας Θεοχαροπούλου*, Τ. Ι, 2009, σ. 427-438.

⁵³¹ Βλ. *E. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο, 1997, σ. 22-23, *H. J. Wolff/O. Bachof/R. Stober*, *Verwaltungsrecht*, Band 1, 1999, σ. 444-445, πλάγια αρίθμηση 11.

⁵³² Βλ. *E. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Ο ρόλος των αόριστων εννοιών στο σύγχρονο κράτος δικαίου, ο.π., σ. 265, υποσ. 26, η οποία επισημαίνει ότι στο βαθμό που η έννοια-τύπος προσδιορίζει ένα μέτρο-κρίσης συναντά τη θεωρία των κατευθυντήριων εννοιών ή «*standards*», η οποία εντάσσεται στο ρεύμα της γαλλικής Σχολής της Λυών με ιδρυτή τον *Edouard Lambert* και κύριους εκφραστές της τους *S. Rials* και *G. Teubner*. Η Σχολή της Λυών σχηματίστηκε ως αντίδραση στην *école de l'égèse*.

⁵³³ Επ' αυτού και επί των επομένων, βλ. *H. J. Wolff/O. Bachof/R. Stober*, *Verwaltungsrecht*, ό.π., σ. 444-445, πλάγια αρίθμηση 11-12.

⁵³⁴ Βλ. *BVerfGE 54,143*.

⁵³⁵ Αντίστοιχα στη χώρα μας, βλ. *I. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 266, υποσ. 48, *F. Schoch*, *Die Schutzgüter der Polizei- und ordnungsrechtlichen Generalklausel*, *Jura* 2003, σ. 177-181, *H. Wissmann*, *Generalklauseln, Verwaltungsbefugnisse zwischen und offenen Normen*, 2008, σ. 187-233.

ρήτρες δεν είναι άγνωστες στο δημόσιο δίκαιο.⁵³⁶ Συνιστούν παρακαταθήκη της εξέλιξης και χειραφέτησης του δόγματος του διοικητικού δικαίου από το ιδιωτικό δίκαιο.⁵³⁷ Ποιος είναι όμως ο ρόλος των γενικών ρητρών στο Αστυνομικό Δίκαιο;

Η τυποποίηση περιπτώσεων μπορεί να περιγραφεί στο πραγματικό του κανόνα δικαίου με γενική ρήτρα.⁵³⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης γενικής ρήτρας στο νόμο, αντί της περιπτωσιολογικής αναφοράς σε νομικές διατάξεις, εντοπίζεται σε μία από τις προϋποθέσεις για τη διοικητική απέλαση αλλοδαπού από την Ελλάδα. Στο άρθρο 76§1 εδάφιο γ' του Ν.3386/2005 ορίζεται ότι η διοικητική απέλαση αλλοδαπού επιτρέπεται εφόσον η παρουσία του στο ελληνικό έδαφος είναι επικίνδυνη για τη δημόσια τάξη ή ασφάλεια της Χώρας.⁵³⁹ Αντί της γενικής ρήτρας «*επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια*» ο νομοθέτης θα μπορούσε να είχε εκφραστεί περιπτωσιολογικά. Για παράδειγμα, η διοικητική απέλαση αλλοδαπού επιτρέπεται όταν «*α) αυτός έχει καταδικασθεί για αξιόποινη πράξη επισύρουσα ποινή στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον ενός έτους β) εις βάρος του οποίου υπάρχουν αποχρώσεις ενδείξεις ότι διέπραξε σοβαρές αξιόποινες πράξεις, γ) εις βάρος του έχει επιβληθεί το μέτρο της απομακρύνσεως, αποπομπής ή απελάσεως, το οποίο δεν αναβλήθηκε ούτε ανεστάλη και περιέχει ως παρεπόμενη κύρωση την απαγόρευση εισόδου ή διαμονής, στηριζόμενη στη μη τήρηση του εθνικού δικαίου ως προς την είσοδο και διαμονή των αλλοδαπών*».⁵⁴⁰ Όπως διαπιστώνεται το πραγματικό ενός κανόνα δικαίου δεν διατυπώνεται κάθε φορά με την ίδια πληρότητα. Αν και όλοι οι κανόνες δικαίου αναφέρονται σε μία ομάδα από περιπτώσεις, ο τρόπος περιγραφής τους δεν είναι κάθε φορά ο ίδιος.⁵⁴¹ Στην πρώτο παράδειγμα, η περιγραφή είναι γενική, ώστε να μπορεί να υπαχθεί ένα πλήθος περιπτώσεων στο πραγματικό του κανόνα, το οποίο αποκτά αόριστο περιεχόμενο. Όμως, στο δεύτερο παράδειγμα, δίδονται όσο το δυνατόν περισσότερα χαρακτηριστικά της κάθε ορισμένης περίπτωσης. Έτσι, παρέχεται στον κανόνα δικαίου μεγαλύτερη ακρίβεια χορηγώντας στο περιεχόμενο του χαρακτήρα περιπτωσιολογικό.

Η γενική διατύπωση του κανόνα δικαίου υπήρχε ανέκαθεν στο δίκαιο. Ο νομοθέτης συχνά απέφευγε τις λεπτομερειακές ρυθμίσεις και έδιδε γενικότερες κατευθύνσεις, διότι ως λέγει και ο Πλάτων, όταν δεν μπορεί να συμπεριληφθεί το 'άριστον' και το 'δικαιότατον' ακριβώς στον κανόνα, τότε θα πρέπει ο τελευταίος να περιλάβει το 'βέλτιστον'.⁵⁴² Το περιεχόμενο των

⁵³⁶ Βλ. Δ. Κόρσος, Αι γενικά ρήτραι εις το Διοικητικόν Δίκαιον, Αφιέρωμα στον Αλέξανδρο Λιτζερόπουλο, τ.Α', 1985, σ. 482.

⁵³⁷ Βλ. Δ. Κόρσος, Τα κύρια χαρακτηριστικά του Διοικητικού Δικαίου και η αυτονομία του δόγματος αυτού, ΕΔΔΔ 1972, σ. 24.

⁵³⁸ Βλ. Κ. Engisch, Εισαγωγή στη νομική σκέψη (μτφρ. Δ. Σπινέλλης), 1999, σ. 147.

⁵³⁹ Βλ. Χ. Δετσαρίδης, Η έννομη προστασία του αλλοδαπού από τη διοικητική απέλαση και το ένδικο βοήθημα των αντιρρήσεων κράτησης, 2011, σ. 119.

⁵⁴⁰ Βλ. ΣτΕ 350/2011, ΕφΔΔ 2011, σ. 64-91. Οι ανωτέρω περιπτώσεις περιγράφονται στο άρθρο 96 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Schengen, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή το 1995 και κυρώθηκε στη Χώρα μας με τον Ν.2514/97. Επίσης, βλ. ΣτΕ 952/13, 4918/12, 2012/12, 1881/12, 2946/10 σε Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών.

⁵⁴¹ Επ' αυτού και επί του επομένου, βλ. Κ. Παμπούκης, Η εφαρμογή των γενικών ρητρών ειδικά στην περίπτωση της κατάχρησης δικαιώματος, ΕλλΔνη 1997, σ. 1969-1975.

⁵⁴² Βλ. Ν. Παπαντωνίου, Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, 1983, σ. 8, ο οποίος παραπέμπει στο έργο του Πλάτωνα, Πολιτικός 294α, ενώ υποστηρίχθηκε ότι το πρόβλημα της επακριβούς

διατάξεων με αυτό τον τρόπο αποτυπώνει το ίδιο το νόημα του κανόνα δικαίου. Ο κανόνας δικαίου είναι έννοια ή πρόταση τις περισσότερες φορές αφηρημένη και γενική. Αυτή τείνει να καλύπτει περισσότερες ομοειδείς περιπτώσεις, παρά συγκεκριμένα θέματα, αποτυπώνοντας την ίδια, τη γενική και καθολική ισχύ του δικαίου. Το δίκαιο σε τελευταία ανάλυση για να εξυπηρετήσει τους καθολικούς σκοπούς του, καθιστά του κανόνες, επιταγές που υπηρετούν το γενικό συμφέρον των υποκειμένων του.⁵⁴³

Το πραγματικό του κανόνα δικαίου συχνά καλύπτει ένα πλήθος περιπτώσεων. Όμως, το ζήτημα που πρόκειται να ρυθμιστεί κατά την εφαρμογή του νόμου κίνδυνεύει να αντιμετωπισθεί αποσπασματικά και περιστασιακά. Χάρη στη γενικότητα που προσφέρουν οι γενικές ρήτρες δίδεται η δυνατότητα να εφαρμοστεί ο κανόνας δικαίου σε μεγαλύτερη ομάδα από πραγματικές περιπτώσεις, χωρίς κενά και μεταβλητότητας.⁵⁴⁴ Το πλεονέκτημα των γενικών ρητρών είναι η περιεκτική αποτύπωση ομάδων περιπτώσεων στο πραγματικό ενός κανόνα. Το σοβαρότερο μειονέκτημα των γενικών ρητρών στο Αστυνομικό Δίκαιο είναι ότι έχουν μεγάλο βαθμό αοριστίας. Όμως, η εκτέλεση ποινικού χαρακτήρα νομικών διατάξεων από την αστυνομία συχνά προσκρούει στην απαγόρευση αοριστίας (*sine lege certa*) ως προϋπόθεση εφαρμογής του κανόνα νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών. Δηλαδή, η αστυνομία κατά τη διοικητική δράση της εφαρμόζει την αρχή (Norm) της νομιμότητας, όμως κατά τη δικαστική δράση είναι υποχρεωμένη να τηρεί τον κανόνα (Regel) νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών, ο οποίος απαγορεύει την αοριστία του κανόνα δικαίου. Η διατύπωση των αστυνομικών νόμων που αφορούν δικαστικές αρμοδιότητες ποινικού χαρακτήρα απαιτούν μεγαλύτερη σαφήνεια στη διατύπωση του πραγματικού τους, ώστε να είναι σύμφωνη με τις προϋποθέσεις του κανόνα νομιμότητας. Η διαφοροποίηση στην εφαρμογή της νομιμότητας κατά την αστυνομική δράση επηρεάζει αναπόφευκτα και την αρμοδιότητα της αστυνομίας. Οι διοικητικές αρμοδιότητες της αστυνομίας επιτρέπεται να ασκούνται κατά διακριτική ευχέρεια, ενώ οι δικαστικής φύσεως αστυνομικές αρμοδιότητες απαιτείται να εκτελούνται, ως επί το πλείστον, κατά δέσμια αρμοδιότητα. Πάντως, η χρήση ή όχι μίας γενικής ρήτρας είναι επίσης ζήτημα νομοτεχνικό και θα εφαρμοστούν οι κανόνες που ισχύουν από την επιστήμη για την κατασκευή των νόμων.⁵⁴⁵

Από την ανωτέρω γενικά γνωστή, αλλά αναγκαία για λόγους κατανόησης περιγραφή της λειτουργίας των γενικών ρητρών στο δημόσιο δίκαιο καθίσταται αναγκαίο να αναλυθούν έστω και ενδεικτικά οι περιπτώσεις εφαρμογής τους στο Αστυνομικό Δίκαιο. Έτσι, σύμφωνα με τη νομολογία

διατύπωσης δεν οφείλεται, ούτε στο νόμο, ούτε στο νομοθέτη, αλλά στη φύση του πράγματος (Natur die Sache) ήτοι στην ποικιλία των βιοτικών σχέσεων που είναι αδύνατον να απαριθμηθούν στην ολότητα τους και να ρυθμιστούν, βλ. Δ. Κόρσος, Ο δικαστής ως νομοθέτης σε Μελέτες, 1992, σ. 45, ο οποίος παραπέμπει στον Αριστοτέλη, Ηθικά Νικομάχεια, Ε, 14, 1137b, και Πολιτικά 1287a.

⁵⁴³Βλ. Π. Ζέπος, Οι κανόνες δικαίου και τα είδη αυτών, ΕΕΝ 1957, σ. 689-695 και

Η. Κυριακόπουλος, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, τ. Α', 1953, σ. 151.

⁵⁴⁴Βλ. Κ. Engisch, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 150-151.

⁵⁴⁵Στην επιστήμη του δικαίου δεν έχουν μελετηθεί ιδιαίτερα οι κανόνες και οι αρχές που διέπουν την κατασκευή των νόμων (νομοτεχνική), βλ. Π. Σουρλας, Νομοθετική θεωρία και νομοθετική επιστήμη η σημασία της πρακτικής φιλοσοφίας κατά τη θέση και την εφαρμογή του δικαίου, 1981, σ. 68-117.

γίνεται δεκτή η προσβολή της δημόσιας τάξης και ασφάλειας ως αυτοτελούς λόγου απέλασης, μη εξαρτώμενου από καταδίκη για οποιοδήποτε από τα εγκλήματα που προβλέπει ο νόμος.⁵⁴⁶ Το πραγματικό των γενικών αστυνομικών ρητρών δεν είναι απαραίτητα περιπτώσιολογικό, αλλά περιέχει ένα αυτοτελές κανονιστικό περιεχόμενο. Για την αστυνομία ο ρόλος των γενικών ρητρών είναι συγκεκριμένος.⁵⁴⁷ Η προστασία των ατομικών εννόμων αγαθών, των αγαθών του κοινωνικού συνόλου και η εν γένει προστασία της έννομης τάξης.

Στο Αστυνομικό Δίκαιο υπάρχει και άλλη μία ιδιαιτερότητα. Η γενική ρήτρα χρησιμοποιείται σε επικουρικές διατάξεις νόμων με συμπληρωματικό περιεχόμενο. Η νομική διάταξη με ρήτρα επικουρικότητας χαρακτηρίζεται ως ατελής νόμος (*lex imperfecta*) παραπέμποντας σε άλλους νόμους για την εξειδίκευση των ρυθμίσεων και την επιβολή κυρώσεων.⁵⁴⁸ Οι διατάξεις αυτές δεν παρέχουν ειδικότερες αρμοδιότητες στις αστυνομικές αρχές, αλλά συμπληρώνουν το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας ασφάλειας και τάξης.⁵⁴⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το άρθρο 102§1 του Π.Δ.141/91, στο οποίο ορίζεται «Για τη διασφάλιση της τάξης και της ασφάλειας.....επιβάλλεται ο έλεγχος της οπλοφορίας και η εφαρμογή των κείμενων διατάξεων για την απαγόρευση κατοχής όπλων».⁵⁵⁰ Όπως διαπιστώνεται, συνήθως πρόκειται για κατευθυντήριες διατάξεις που απευθύνονται στο αστυνομικό προσωπικό. Καθιερώνουν νέου τύπου έμμεσες και ήπιες υποχρεώσεις, παρά αυστηρές και άμεσες, περισσότερο με τη μορφή σύστασης, και όχι διαταγής. Εδώ, οι αόριστες έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, αν και μπορεί να δημιουργήσουν προβλήματα στην πλήρη ανάπτυξη των κανονιστικών αποτελεσμάτων όντας ευέλικτες και μεταβλητές, λαμβάνουν, αν όχι πρωταγωνιστικό, πάντως σπουδαίο ρόλο στη διαδικασία διάπλασης του δικαίου.⁵⁵¹

Σε πραγματολογικό επίπεδο οι γενικές ρήτρες του Αστυνομικού Δικαίου χαρακτηρίζονται από την πολλαπλότητα των αναφορικών και προσδιοριστικών αντικειμένων τους.⁵⁵⁶ Η εξασφάλιση της υπόστασης του κράτους δεν είναι τίποτε άλλο από το αναφορικό αντικείμενο της δημόσιας ασφάλειας, το οποίο προσδιορίζει περαιτέρω το πολίτευμα, τα άμεσα όργανα του Κράτους, αλλά και τις υποδομές αυτού, όπως Βουλή, Υπουργεία κ.α. Τέλος, η δημόσια ασφάλεια αναφέρεται στην προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως ζωή, ελευθερία, ιδιοκτησία και επικουρικά ιδιωτικών δικαιωμάτων.⁵⁵⁷

⁵⁴⁶ Βλ. ΣτΕ 113/2013.

⁵⁴⁷ Βλ. C. Schucht, Generalklausel und Standardmaßnahme, 2010, σ. 42-51.

⁵⁴⁸ Βλ. F. Schoch, Die Schutzgüter der Polizei- und ordnungsrechtlichen Generalklausel, Jura 2003, σ. 177-181.

⁵⁴⁹ Βλ. F. Schoch, Besonderes Verwaltungsrecht, 2013, πλάγια αρίθμηση 102.

⁵⁵⁰ Βλ. Ν.2168/93 «Ρυθμίσεις θεμάτων που αφορούν τα όπλα, πυρομαχικά, εκρηκτικές ύλες, εκρηκτικούς μηχανισμούς και άλλες διατάξεις», όπου προσδιορίζονται οι προϋποθέσεις, καθώς και οι ποινικές και διοικητικές κυρώσεις για την κατοχή όπλων.

⁵⁵¹ Βλ. E. Κουτούπα Ρεγκάκου, Ο ρόλος των αόριστων εννοιών στο σύγχρονο κράτος δικαίου, σ. 304-306.

⁵⁵⁶ Για την αναφορική λειτουργία των λέξεων, αντί πολλών, βλ. G. Yule, Πραγματολογία (μτφρ. Α. Αλβανούδη/Χ. Καπελίδη), 2006, σ. 26-34.

⁵⁵⁷ Βλ. F. Schoch, Die Schutzgüter der Polizei- und ordnungsrechtlichen Generalklausel, Jura, 2003, σ. 177-181.

Ο *K. Engisch* αναφέρει ότι οι γενικές ρήτρες δεν περιέχουν ανάθεση διακριτικής ευχέρειας, εφόσον στοχεύουν σε αξιολόγηση με αντικειμενική ισχύ. Οι γενικές ρήτρες είναι δεσμευμένες σε νομικά όρια, η δε εξέταση των ορίων αυτών είναι ζήτημα απλής ερμηνείας.⁵⁵⁸ Αν υπάρχει ανάγκη πλήρωσης με αξίες, τότε η αξιολόγηση είναι πάλι αντικειμενική. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η περίπτωση των ηθικών αξιών που σχετίζονται με τη δημόσια τάξη. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ηθικές αξίες του κράτους, αλλά και οι περιστάσεις κατά τις αντιλήψεις συγκεκριμένων τμημάτων του πληθυσμού. Πάντως, αν αυτές θεωρούνται μεταβλητές ή όχι, αποτελεί ξανά ζήτημα διάγνωσης. Πρόκειται για ένα είδος ερμηνείας και αφορά μια ατομική περίπτωση, συγγενή με την υπαγωγή. Οι αντικειμενικές αξίες έχουν άλλωστε το πλεονέκτημα ότι προσαρμόζονται εύκολα στις μεταβλητές αντιλήψεις.⁵⁵⁹

Τέλος, εύλογα τίθενται τα ερωτήματα ποια η διαφορά της γενικής ρήτρας από την αόριστη έννοια; ποιους σκοπούς επιτελεί νομοτεχνικά η κάθε μία στο Αστυνομικό Δίκαιο; Γιατί η δημόσια τάξη μπορεί να ανήκει και στις δύο κατηγορίες; Στα παραπάνω ερωτήματα μία γενικότερη απάντηση έδωσε ήδη ο *Karl Engisch* στην επιστήμη του δικαίου. Οι γενικές ρήτρες από μεθοδολογικής πλευράς στο Αστυνομικό Δίκαιο δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη δομή.⁵⁶⁰ Βέβαια είναι απαραίτητη η γνώση αυτής της δομής για την κατανόηση και άλλων γενικών ρητρών που σχετίζονται μεταξύ τους, όπως της δημόσιας υγείας, της κοινής ειρήνης ή του δημοσίου συμφέροντος.⁵⁶¹ Όμως, οι γενικές ρήτρες δεν απαιτούν διαφορετική νοητική διαδικασία πέρα από εκείνη που είναι αναγκαία για τις αόριστες και τις αξιολογικές έννοιες.⁵⁶² Οι γενικές ρήτρες στην πράξη δεν διαφέρουν από τις αόριστες έννοιες.⁵⁶³ Η δημόσια τάξη και η δημόσια ασφάλεια είναι ταυτόχρονα αξιολογικές έννοιες⁵⁶⁴ που αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία αόριστων εννοιών.⁵⁶⁵ Επομένως, οι έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας συναντώνται υπό διαφορετικούς τύπους στους αστυνομικούς νόμους. Η δυνατότητα της δημόσιας τάξης και ασφάλειας να λαμβάνει τη μορφή της γενικής ρήτρας και της αόριστης αξιολογικής έννοιας έχει ιδιαίτερη σημασία από νομοτεχνική άποψη.⁵⁶⁶ Όταν ο νομοθέτης επιθυμεί να εντάξει στη δημόσια τάξη ή ασφάλεια μία μεγαλύτερη ομάδα πραγματικών περιπτώσεων χρησιμοποιεί τη γενική ρήτρα. Αυτό δεν συμβαίνει όταν η δημόσια τάξη λαμβάνει τον τύπο της αόριστης έννοιας. Έτσι, αποτρέπεται η αποσπασματική και η συγκυριακή εφαρμογή του νόμου, ο οποίος στο Αστυνομικό Δίκαιο πολλές φορές ρυθμίζει πολυάριθμες πτυχές της κοινωνικής ζωής.

⁵⁵⁸ Βλ. *K. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 150.

⁵⁵⁹ Ibid.

⁵⁶⁰ Ibid.

⁵⁶¹ Βλ. *F. Schoch*, Die Schutzgüter der Polizei, ο.π., σ.177-181.

⁵⁶² Βλ. *K. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ.150.

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ Βλ. *N. Αλεβιζάτος*, Το νομικό καθεστώς των σωμάτων ασφαλείας, ΝοΒ 1983, σ. 622, υποσ. 3., *Π. Φίλιος*, Νομική μεθοδολογία, 2011, σ. 60.

⁵⁶⁵ Βλ. *Δ. Κόρσος*, Ο δικαστής ως νομοθέτης σε Μελέτες Γενικής Θεωρίας του Δικαίου Συνταγματικού και Διοικητικού δικαίου, 1990, σ. 46, υποσ. 7, *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Ο ρόλος των αόριστων εννοιών στο σύγχρονο κράτος δικαίου σε Όψεις του Κράτους Δικαίου, 1990, σ. 263-264 και *K. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη (μτφρ. *Δ. Σπινέλλη*) 1999, σ. 150.

⁵⁶⁶ Πρβλ. *K. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 150.

β.β. Αόριστη έννοια

Η δημόσια τάξη και ασφάλεια μπορούν να περιγράψουν ως γενικές ρήτρες ένα απροσδιόριστο πλήθος από περιπτώσεις στη διατύπωση του πραγματικού του κανόνα δικαίου.⁵⁶⁷ Αναπόφευκτα, ο νομοθέτης αφαιρεί επιμέρους ιδιότητες και γνωρίσματα των αντικειμένων και τα εντάσσει στην έννοια της δημόσιας τάξης ή της δημόσιας ασφάλειας. Τα χαρακτηριστικά αυτά καταλήγουν να θεωρούνται καθ' αυτά στοιχεία της έννοιας της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η δημόσια τάξη και ασφάλεια είναι έννοιες που περιλαμβάνουν γνωρίσματα περισσότερων αντικειμένων κάθε φορά, σύμφωνα με τις επιλογές του νομοθέτη. Το αποτέλεσμα είναι η έκταση και το περιεχόμενο των εννοιών της δημόσιας τάξης και ασφάλειας να διαφέρουν σε πολλές περιπτώσεις. Έτσι, οι υπό εξέταση έννοιες καθίστανται σε μεγάλο βαθμό αβέβαιες.⁵⁶⁸ Στη νομική επιστήμη οι προαναφερόμενες έννοιες ονομάζονται αόριστες.⁵⁶⁹ Οι αόριστες έννοιες περιέχουν ένα ασαφές περιεχόμενο,⁵⁷⁰ προσδιοριζόμενο όχι μόνο με την απαρίθμηση των περιπτώσεων που υπάγονται σε αυτές, αλλά και με τη βοήθεια της νομικής ερμηνείας.⁵⁷¹

Οι αόριστες έννοιες είναι διαδεδομένες στο Αστυνομικό Δίκαιο.⁵⁷² Ο νομοθέτης συχνά προσφεύγει σε αυτές. Η δημόσια τάξη και ασφάλεια δεν θεωρούνται άκρως αόριστες έννοιες,⁵⁷³ επειδή προσδιορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τη θεωρία και τη νομολογία. Επιπλέον, χρησιμοποιούνται και άλλες αόριστες έννοιες, οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό αοριστίας. Αναφέρονται ενδεικτικά οι όροι «*ύποπτος*», «*επικινδυνότητα*», «*διαταραχή*». Τέλος, ιδιαίτερη δυσκολία υπάρχει στον προσδιορισμό τεχνικών εννοιών της αστυνομικής δράσης όπως «*επιχειρησιακή ετοιμότητα*», «*σάρωση οχημάτων ή ατόμων*», «*πληροφορία*», κατά την αιτιολόγηση και τον δικαστικό έλεγχο των αστυνομικών πράξεων.⁵⁷⁴

Η ένταξη της δημόσιας ασφάλειας και τάξης στο πραγματικό του κανόνα δικαίου τις καθιστά νομικές έννοιες. Κατά συνέπεια, οι εκφερόμενες κρίσεις που περιγράφουν λογίζονται ως νομικές κρίσεις.⁵⁷⁵ Η δημόσια τάξη και ασφάλεια, ως έννοιες με νομικό περιεχόμενο είναι τόσο ασαφείς, όσο και θεμελιώδεις. Το βάθος και το πλάτος της έννοιας τους προσδιορίζεται στη βάση κριτηρίων που αντλούνται από κανόνες δικαίου.⁵⁷⁶ Η δημόσια ασφάλεια

⁵⁶⁷ Πρβλ. Κ. Παμπούκης, Η εφαρμογή των γενικών ρητρών ειδικά στην περίπτωση της κατάχρησης δικαιώματος, ΕΛΛΔνη 1997, σ. 1969-1974.

⁵⁶⁸ Βλ. Θ. Βορέας, Λογική, ο.π., σ. 40.

⁵⁶⁹ Βλ. Κ. Engisch, Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, ο.π., σ. 133.

⁵⁷⁰ Βλ. Ν. Μητσόπουλος, Αι αόρισται έννοιαι εν τη αναιρετική διαδικασία, Νέον Δίκαιον 1965, σ. 3.

⁵⁷¹ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 250, Κ. Τσάτσος, Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, 1978, σ. 39, Κ. Σταμάτης, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 2009, σ. 321 και επ., Π. Σούρλας, *Justi atque in justis scientia* Μία εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, 2015, σ. 144 και επ.

⁵⁷² Βλ. F. Rachor σε Denninger/Lisken, Handbuch des Polizeirechts, 2012, σ. 340, πλάγια αρίθμηση 139-140.

⁵⁷³ Βλ. Α. Παπαλάμπρου, Νομικές μελέτες (επιμ. Π. Τσουκάς), 2008, σ. 178 και επ.

⁵⁷⁴ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 501.

⁵⁷⁵ Βλ. Ν. Μητσόπουλος, Αι αόρισται έννοιαι, ο.π., σ. 2.

⁵⁷⁶ Βλ. Ν. Μητσόπουλος, Αι αόρισται έννοιαι, ο.π., σ. 2. Αντίθετα, ο Α. Παπαλάμπρου, Αι Αόριστοι έννοιαι και ο έλεγχος της νομιμότητας σε νομικές Μελέτες, 2008, σ. 185, θεωρεί ότι οι αόριστες έννοιες δεν αποτελούν κανόνες δικαίου, ενώ οι αόριστες έννοιες κείνται σε μία

και τάξη χαρακτηρίζονται ως στοιχεία του πραγματικού ενός κανόνα δικαίου.⁵⁷⁷ Για παράδειγμα, στο δεύτερο εδάφιο της § 2 του άρθρου 11 του Συντάγματος ορίζεται «Οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, όπως ο νόμος ορίζει». Επίσης, στο άρθρο 13§2 του Συντάγματος ορίζεται «Η άσκηση της λατρείας δεν επιτρέπεται να προσβάλλει τη δημόσια τάξη ή τα χρηστά ήθη».

Η δημόσια τάξη και ασφάλεια είναι αξιολογικές έννοιες. Όμως, ποιό είναι το περιεχόμενο αυτού του νέου επιθετικού προσδιορισμού της δημόσιας τάξης και ασφάλειας; Πολλές φορές είναι αδύνατο να κατανοήσουμε το νόημα των εννοιών, αν δεν προσφύγουμε σε κανόνες δικαίου. Η δημόσια ασφάλεια για παράδειγμα περιλαμβάνει την πρόληψη και την καταστολή των εγκλημάτων.⁵⁷⁸ Για να κατανοηθεί το αξιολογικό στοιχείο της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας θα πρέπει να ανατρέξει κάποιος στους αστυνομικούς νόμους. Η διακρίβωση του νοήματος των ανωτέρω εννοιών δεν γίνεται μόνο εμπειρικά, αλλά απαιτεί μία επιπλέον αξιολόγηση με αναγωγή σε συγκεκριμένους κανόνες δικαίου. Οι έννοιες που προσλαμβάνονται στο νομικό αυτό τον τρόπο αποκαλούνται αξιολογικές έννοιες. Οι εν θέματι έννοιες παύουν να αποτελούν μόνο μέρος του κόσμου του «είναι» και αποκτούν επιπλέον το στοιχείο του «δέοντος». Η λογική θεώρηση της αόριστης έννοιας της δημόσιας τάξης ακολουθείται σε πολλές έννομες τάξεις. Στη χώρα μας η νομολογία του Αρείου Πάγου ορίζει ότι η δημόσια τάξη αποτελείται από θεμελιώδεις κανόνες και αρχές που κρατούν σε ορισμένο χρόνο στη χώρα και απηχούν τις δικαιοσύνη, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτειακές, πολιτικές, θρησκευτικές, ηθικές και άλλες αντιλήψεις, οι οποίες διέπουν τον έννομο βιοτικό ρυθμό αυτής. Αντίθεση, δε, προς τη δημόσια τάξη υπάρχει, όταν προσβάλλονται οι αντιλήψεις αυτές και διαταράσσεται ο βιοτικός ρυθμός.⁵⁷⁹ Στη Γερμανία ο ορισμός για τη δημόσια τάξη, ακολουθεί το ρεύμα της εννοιοκρατίας στο πλαίσιο του νομικού θετικισμού, όπως διαμορφώθηκε από τον *Hans Kelsen* και εν συνεχεία από τους θεωρητικούς της γλωσσολογικής μεθόδου ερμηνείας των αξιολογικών εννοιών.⁵⁸⁰ «Δημόσια τάξη είναι το σύνολο των τιθέμενων άγραφων κανόνων δικαίου στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης για τη συμπεριφορά των ατόμων στο δημόσιο βίο, η τήρηση των οποίων, κατά τις επικρατούσες απόψεις, θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για την ομαλή κοινωνική συμβίωση».⁵⁸¹ Παρόμοια αξιολογική

ζώνη δικαίου και μη δικαίου, *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Ο ρόλος των αορίστων εννοιών στο σύγχρονο Κράτος δικαίου σε *Κ. Σταμάτης (επιμ.)*, Όψεις του Κράτους Δικαίου Ιστορικές αναδρομές στην ελληνική θεωρία και σύγχρονες αναζητήσεις, 1990, σ. 264.

⁵⁷⁷Βλ. *C. Gusy*, *Polizei und Ordnungsrecht*, 2011, σ. 96, αλλά και γενικότερα, βλ. *K. Engisch*, Εισαγωγή στην νομική σκέψη, ο.π., σ. 307, υποσ. 307. Οι αόριστες νομικές έννοιες τίθενται σε πρόταση, ώστε οι διατυπωμένες σε αυτή προϋποθέσεις να συμπίπτουν με την ατομική περίπτωση να λειτουργεί κάθε φορά ο υπαγωγικός συλλογισμός και να εφαρμόζεται το δίκαιο, βλ. *Ν. Μητσόπουλος*, Αι αόριστοι έννοιαι, ο.π., σ. 2.

⁵⁷⁸Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 341.

⁵⁷⁹Βλ. ΑΠ 6/1990, ΑΠ 17/1999, ΑΠ 1377/2011.

⁵⁸⁰Για την εξέλιξη του νομικού θετικισμού στο πλαίσιο της γερμανικής εννοιοκρατικής σχολής βλ. *Μ. Καράσης*, Σταθμοί στην ιστορία του νομικού συλλογισμού, ΕλλΔνη 2000, σ. 613-634 και ιδίως, σ. 618 και *Π. Γέμτος*, Αξιολογική ουδετερότητα στη νομική επιστήμη: Το πείραμα του νομικού θετικισμού, ΝοΒ 2004, σ. 353-366.

⁵⁸¹Βλ. *F.L. Knemeyer*, *Polizei- und Ordnungsrecht*, 2007, σ. 73.

θεώρηση ακολουθεί και η ιταλική έννομη τάξη. «*Η δημόσια τάξη είναι το σύνολο των θεμελιωδών νομικών αρχών και κανόνων, καθώς και οι ηθικές και πολιτικές αρχές του δικαίου η τήρηση και η εφαρμογή των οποίων θεωρείται απαραίτητη για την ύπαρξη ενός τέτοιου συστήματος*». ⁵⁸² Ο αξιολογικός ορισμός της εννοιοκρατικής θεώρησης της δημόσιας τάξης είναι απλούστερος και συνοπτικότερος. Επιτρέπει την υπαγωγή στην έννοια της δημόσιας τάξης περιπτώσεων που δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν και ανακύπτουν μέσα από την εξέλιξη της ζωής. Το μειονέκτημα του ορισμού αυτού έγκειται στην έλλειψη σύνδεσης με την εμπειρική πραγματικότητα. Έτσι, καθίσταται δυσχερής η διάγνωση της αληθούς έννοιας και του ελέγχου της κατά περίπτωση.

Το περιεχόμενο των υπό έρευνα όρων είναι όχι απλώς νομικό, αλλά κανονιστικό. Όπως εύστοχα επισημαίνεται από τη θεωρία η γλωσσική σύνδεση της κανονιστικότητας με την νομικότητα είναι αρκετά συνήθης. ⁵⁸³ Η δημόσια τάξη και ασφάλεια έχουν όλα τα στοιχεία του κανονιστικού περιεχομένου των αόριστων εννοιών. Η γαλλική θεωρία και νομολογία δεν χαρακτηρίζουν τη δημόσια τάξη απλώς ως έννοια αυτάρκη (*autosuffisante*), αλλά ως πηγή αυτόνομης κανονιστικής αρμοδιότητας. Στη χώρα μας οι εν λόγω έννοιες προσδιορίζονται ως συνταγματικές ρήτρες περιορισμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως της θρησκευτικής ελευθερίας ή του δικαιώματος της συνάθροισης κατά τα άρθρα 11§2 και 13§2 του Συντάγματος. ⁵⁸⁴ Η δημόσια τάξη εν τέλει ρυθμίζει επιτακτικά την ανθρώπινη συμπεριφορά. Αποτελεί επί παραδείγματι όρο για την απόκτηση αστυνομικών αδειών. Για παράδειγμα, η άδεια εργασίας σε κέντρα διασκέδασης, καφετέριες και μπαρ δεν χορηγείται σε όσους κρίνονται επικίνδυνοι για τη δημόσια τάξη μετά από αιτιολογημένη γνώμη της αρχής (άρθρο 1§4 Π.Δ.180/79).

Ο εννοιολογικός προσδιορισμός του περιεχομένου των υπό εξέταση νομικών όρων, ως αόριστων εννοιών συνδέθηκε από παλαιά με τις μεθόδους διάγνωσης της διακριτικής ευχέρειας των αστυνομικών. Κατά τον *Γ. Παπαχατζή* αυτό δεν είναι ορθό, διότι συγχέεται η ελευθερία επιλογής μεθόδων ερμηνείας της έννοιας από τον εφαρμοστή του δικαίου με την ελευθερία επιλογής ορισμένης λύσης από την πλειονότητα επιλογής εξίσου νομίμων λύσεων. ⁵⁸⁵ Το ζήτημα δηλαδή έγκειται στην ερμηνεία της δημόσιας τάξης και σε καμία περίπτωση ο νομοθέτης δεν παρέχει διακριτική ευχέρεια στα αστυνομικά όργανα. Ο *Π. Δαγτόγλου* θέτει το πρόβλημα σε σωστή βάση και διευκρινίζει ότι συγχέεται ένα ζήτημα θεωρίας των κανόνων δικαίου με ένα ζήτημα της θεωρίας του Κράτους. Συμπεραίνει δε ότι συνδέεται εσφαλμένα η

⁵⁸² Βλ. *A. Lannuzzi*, *Diritto di Polizia Dalla funzione ai provvedimenti di Polizia*, 2015, σ. 2, *L. Paladin* "Ordine Pubblico, σε *Novissimo Digesto italiano*, vol. *XII*, 1965, σ.130.

⁵⁸³ Βλ. επ' αυτού και επί των επομένων, *E. Κουτούπα Ρεγκάκου*, *Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο*, σ. 49-72.

⁵⁸⁴ Βλ. *Φ. Βεγλερής*, *Τα δικαιώματα του Ανθρώπου και οι περιορισμοί τους*, Το Σ 1979, σ.25-44, Το Σ 1981, σ.193-241, 369-381. Αντίστοιχα, στη Γερμανία, αντί πολλών, βλ. *K. A. Bettermann*, *Περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων* (μτφρ. Κ. Κεραμέως), Αρμ.1965, σ. 265-295.

⁵⁸⁵ Πρβλ. *Γ. Παπαχατζής*, *Η έννοια της διακριτικής ευχέρειας των διοικητικών οργάνων*, 1934, σ. 105-106 και του ίδιου «*Ελευθέρα*» και «*δεσμευμένη*» διοίκησης σε *Μέλεται απί του ισχύοντος δημοσίου δικαίου*, 1942, σ. 174-190 και του ίδιου, *Η «ελευθέρα εκτίμησης του δικαστού εν τω συγχρόνω δικάω»* σε *Μελέται επί του ισχύοντος δημοσίου δικαίου*, ο.π., σ. 291-391.

ύπαρξη των αόριστων εννοιών στο νόμο με το ζήτημα της έκτασης του δικαστικού και μάλιστα του ακυρωτικού ελέγχου.⁵⁸⁶ Ο επίτιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου του *Regensburg* διευκρινίζει ότι η άσκηση της διακριτικής ευχέρειας των διοικητικών οργάνων δεν αποτελεί μόνο εξουσία επιλογής μεταξύ δύο νομίμων λύσεων (*Ermessensbegriffe*), αλλά και δυνατότητα εκτίμησης ή αξιολόγησης ορισμένων ιδιοτήτων ή περιστατικών (*Unbestimmte Rechtsbegriffe*).⁵⁸⁷ Η διακριτική ευχέρεια δεν είναι μόνο εκδήλωση αρμοδιότητας (*Ermessensbegriffe*),⁵⁸⁸ αλλά και περιθώριο εκτίμησης των αόριστων νομικών εννοιών (*Beurteilungsspielraum*).⁵⁸⁹ Καταλήγει ο ανωτέρω Καθηγητής στη σημαντική παρατήρηση ότι ο έλεγχος της διακριτικής ευχέρειας δεν ελέγχεται από τα δικαστήρια, ενώ έλεγχος των αόριστων εννοιών είναι κατά κανόνα ελεγκτός.

Στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο δεν αναγνωρίζεται περιθώριο εκτίμησης (*Beurteilungsspielraum*) των αορίστων εννοιών της δημόσιας τάξης, της δημόσιας ασφάλειας, του κινδύνου και της διατάραξης από τα αστυνομικά όργανα.⁵⁹⁰ Θεωρία και νομολογία αναγνωρίζουν απόλυτα το δικαίωμα του πολίτη για έναν πραγματικό δικαστικό έλεγχο νομιμότητας ενός αστυνομικού μέτρου.⁵⁹¹ Το πρόβλημα γνώσης και αξιολόγησης των ανωτέρω εννοιών επιλύεται σε επίπεδο νομικών προβλέψεων.⁵⁹² Τα δικαστήρια είναι δύσκολο να προβούν σε μία πρόγνωση σχετικά με τη μελλοντική συμπεριφορά ενός ατόμου.⁵⁹³ Στη χώρα μας, το Συμβούλιο της Επικρατείας προβαίνει σε πλήρη έλεγχο νομιμότητας των αστυνομικών μέτρων που εκδηλώνονται στο πλαίσιο της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η νομολογία του ΣτΕ σταθερά αποφαίνεται ότι η διακρίβωση της έννοιας της δημόσιας τάξης είναι δυνατή μόνο δια της ερμηνείας του νόμου και δεν υπάρχει ελευθερία εκτίμησης του εφαρμοστή.⁵⁹⁶ Οι νομικές έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας ελέγχονται ως προς την ορθότητα νομικού χαρακτηρισμού. Συνεπώς, ο έλεγχος κείται εκτός της περιοχής του περιθωρίου εκτίμησης των εξεταζόμενων εννοιών από τα διοικητικά όργανα. Ο δικαστής από την άλλη όχι απλώς δεν ελέγχει, αλλά αρνείται την ύπαρξη διακριτικής ευχέρειας στα

⁵⁸⁶ Βλ. *Κ. Σταμάτης*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 2009 με περαιτέρω παραπομπές στη ξένη βιβλιογραφία και *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Ο ρόλος των αορίστων εννοιών, ο.π., σ. 270.

⁵⁸⁷ Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Γενικό διοικητικό δίκαιο, 2017, σ. 157-162.

⁵⁸⁸ Ο πρώτος θεωρητικός που διατύπωσε την θεωρία αυτή ήταν ο *Otto Bachof*, *Beurteilungsspielraum, Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff im Verwaltungsrecht*, *JZ* 1955, σ. 97-102. Επίσης, στη νομολογία του Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Γερμανίας (*BVerwGe* 39,197) υποστηρίχθηκε μετά από τα πορίσματα της θεωρίας ότι υπάρχει περιθώριο εκτίμησης των αορίστων εννοιών (*Beurteilungsspielraum*).

⁵⁸⁹ Για το περιθώριο εκτίμησης (*Beurteilungsspielraum*) στη θεωρία και τη νομολογία του γερμανικού διοικητικού δικαίου, βλ. *H. Maurer/C. Waldhoff*, *Allgemeines Verwaltungsrecht*, 2017, σ. 157-166.

⁵⁹⁰ Βλ. *F. Ossenbühl*, *Der polizeiliche Ermessens- und Beurteilungsspielraum, Zur Dogmatik von Gefahrenabwehrenscheidungen*, *DÖV* 1976, σ. 463-471.

⁵⁹¹ Βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, σ. 263-266.

⁵⁹² Έπ' αυτών, βλ. *F. Rachor* σε *Lisken Denninger*, *Handbuch des Polizeirecht*, 2012, σ. 340-341.

⁵⁹³ Για τις προγνωστικές αποφάσεις κατά την εκδήλωση αστυνομικών μέτρων, βλ. *I. Bonin*, *Grundrechtsschutz durch verfahrensrechtliche Kompensation bei Maßnahmen der polizeilichen Informationsvorsorge*, 2012, σ. 186-189.

⁵⁹⁶ Έπ' αυτών και επί των επομένων, βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, *Δίκαιον των διοικητικών πράξεων*, 1951, σ. 314-319, όπου παρατίθεται νομολογία του ΣτΕ.

αστυνομικά όργανα. Ο νόμος δεν ορίζει τις έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας ως *stricto sensu* νομικές έννοιες, αλλά απεναντίας παραιτείται από τον καθορισμό του περιεχομένου τους. Ο δικαστής δεν αναγνωρίζει ότι ο νομοθέτης παρέχει διακριτική ευχέρεια στην αστυνομία να προσδιορίσει το νόημα τους. Κατά τον δικαστικό έλεγχο μεταφέρονται οι επίμαχες έννοιες στο χώρο της κοινής εμπειρίας και της αντικειμενικής αξιολόγησης ως επιτάσσει ο νομικός θετικισμός.⁵⁹⁷ Ο δικαστικός έλεγχος της εσφαλμένης κρίσης της δημόσιας τάξης γίνεται αξιολογικά μόνο με βάση τα αισθητά συμβάντα.⁵⁹⁸ Μετατρέπονται δηλαδή σε *latu sensu* νομικές έννοιες.⁵⁹⁹ Το δικαστήριο ελέγχει τις έννοιες αυτές με την ίδια νοητική εργασία που ακολουθεί για να διαπιστώσει εάν ένα εργοστάσιο είναι θορυβώδες. Συνεπώς, ο δικαστής αναζητά το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης και ασφάλειας ερμηνευτικά. Με την αυστηρή αυτή λύση επιδιώκει να προστατεύσει τον πολίτη και να κατοχυρώσει την δικαστική προστασία του. Στις επόμενες ενότητες θα περιγραφεί το θεωρητικό σχήμα στο οποίο στηρίζεται ο δικαστικός έλεγχος των αορίστων εννοιών της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και θα παρουσιαστεί μία ενδεικτική νομολογιακή τεκμηρίωση του. Ο δικαστικός έλεγχος προσδιορίζεται ως μία διανοητική διαδικασία, η οποία δεν είναι γραμμική, αλλά μάλλον σπειροειδής ή παλινδρομική.⁶⁰⁰ Ως ορθά σημειώνει η θεωρία δεν ακολουθείται μία μηχανική κρίση από το πραγματικό στο νομικό. Η σύλληψη του νομικού μέρους του πραγματικού, αναδεικνύει την σύνθετη φύση της ελάσσονος πρότασης και την πολυπλοκότητα του δικανικού συλλογισμού.⁶⁰¹ Συγκρίνονται το νομικό και το πραγματικό, αναζητούνται ομοιότητες και διαφορές, ενώ καταδεικνύεται ο νομικός δεσμός ανάμεσα τους.⁶⁰² Ο δικαστής κατά τη διαμόρφωση της κρίσης του δεν αποδεσμεύεται από το νόμο.⁶⁰³ Ακολουθεί γενικές αρχές του δικαίου, προβαίνει σε αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις, αναδεικνύει ηθικές αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς.⁶⁰⁴ Κατά τον συνταγματικό έλεγχο νομιμότητας

⁵⁹⁷ Βλ. Π. Γέμτος, Αξιολογική ουδετερότητα στη νομική επιστήμη: Το πείραμα του νομικού θετικισμού, ΝοΒ 2004, σ. 353-366.

⁵⁹⁸ Βλ. Α. Μάνεσης, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων και η εφαρμογή της στην πράξη, ΤοΣ 1977, σ. 18, Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ.310.

⁵⁹⁹ Βλ. Α. Μάνεσης, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων, ο.π., σ.18, Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 314-319, Γ. Δρόσος, Δημόσια τάξη και δημόσια ασφάλεια δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο (Το παράδειγμα της επίδρασης του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου) σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, Τέταρτο Μέρος, 1992, σ. 27-64 και ιδίως, σ. 51, Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 208.

⁶⁰⁰ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 288, Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου, Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο, 1997, σ. 44-45.

⁶⁰¹ Βλ. Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου, Έννοια και όρια του δεδικασμένου σε Δ. Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου και Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου, Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου Ειδικά θέματα διοικητικού δικαίου, 2005, σ. 427 με περαιτέρω παραπομπή στον Vedel.

⁶⁰² Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 288, Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου, Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο, 1997, σ. 44-45.

⁶⁰³ Βλ. Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, ο.π., σ. 224, Π. Δαγτόγλου, Γενικό διοικητικό δίκαιο, ο.π., σ. 166.

⁶⁰⁴ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, σ. 292, Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣΤΕ και του ΔΕΚ, 2007, σ. 16-21. Παρόμοια προσέγγιση της δημόσιας τάξης ως αόριστης έννοιας ακολουθείται και στο ιδιωτικό δίκαιο, βλ. Φ. Δωρής, Ερμηνεία των νόμων με αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις στη νομολογία των

στην ΣτΕ 957/78, προσδιορίζεται το συνταγματικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης. Η απόφαση αυτή, η οποία κατά την άποψη του γράφοντος αποτελεί μία απόφαση - αρχή θα αναλυθεί λεπτομερώς παρακάτω. Εδώ, απλά θα σημειωθεί ότι η εν λόγω απόφαση τεκμηριώνει νομολογιακά την ανωτέρω μεθοδολογική θεώρηση.⁶⁰⁵ Συνεπώς, τα όρια ελέγχου νομιμότητας και σκοπιμότητας αμβλύνονται και δεν υπάρχει παρά μόνο ένας έλεγχος που απλώς σπλίζεται με ισχύ δεδικασμένου, επειδή ασκείται από τα δικαστήρια.

Εν κατακλείδι, η περιγραφείσα ερμηνευτική διαδικασία είναι συγγενής με τη νομική υπαγωγή.⁶⁰⁶ Αυτή η παρατήρηση λαμβάνει υπόψη τον δημιουργικό ρόλο του δικαστή κατά τη διαμόρφωση των εννοιών της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.⁶⁰⁷ Άραγε οι αρχές και οι κανόνες που διατυπώνει η νομολογία στο πλαίσιο αυτό θα μπορούσαν να θετικοποιηθούν; Η απάντηση είναι καταφατική. Ολόκληρη η αστυνομική δράση δύναται να διατυπωθεί σε κανόνες δικαίου. Η προστασία της δημόσιας ασφάλειας ως αστυνομική αρμοδιότητα ήδη τυγχάνει ανάλογης νομοθετικής επεξεργασίας στην γαλλική έννομη τάξη. Ο Κώδικας Εσωτερικής Ασφάλειας στη Γαλλία επιβεβαιώνει αυτή την θεωρητική πρόταση. Ένα τέτοιο ανάλογο παράδειγμα έχει την δυνατότητα να ακολουθήσει και η χώρα μας.

β.γ. Εμπειρική έννοια

Ο Καθηγητής *Ronald Drago* έγραφε «η δημόσια τάξη είναι μία έννοια που περισσότερο αισθανόμαστε παρά καταλαβαίνουμε».⁶¹³ Η έννοια της δημόσιας τάξης μπορεί να προσδιοριστεί εμπειρικά ως η κατάσταση που περιέχει την ησυχία, την υγεία και την ασφάλεια.⁶¹⁴ Μία διοικητική πράξη χαρακτηρίζεται ως αστυνομική, όταν ένα από τα προαναφερόμενα στοιχεία της δημόσιας τάξης εντοπίζεται στο πραγματικό του κανόνα δικαίου. Η διαπίστωση των στοιχείων που υπάγονται στην έννοια της δημόσιας τάξης ενεργείται στο πλαίσιο του δικανικού συλλογισμού. Συνεπώς, η διακρίβωση της έννοιας της δημόσιας τάξης αποτελεί μόνο ένα ζήτημα ερμηνείας.

Η επίδραση της γαλλικής εξηγητικής σχολής είναι εδώ εμφανής.⁶¹⁵ Τα πλεονεκτήματα του ορισμού της δημόσιας τάξης ως ησυχία, ασφάλεια και υγεία στη γαλλική έννομη τάξη δεν είναι ότι απλά ότι ο νομικός αυτός όρος είναι ευρύτερα καταληπτός σύμφωνα με τα διδάγματα της εμπειρίας. Το σπουδαιότερο στοιχείο του είναι ότι δεν καταλείπεται περιθώριο εκτίμησης στη διοίκηση, ώστε να μπορεί να αυθαιρετεί. Σε περίπτωση που ανακύψει μία νέα

πολιτικών δικαστηρίων, ΕΛΛΔ/νη 1991, σ. 1188-1198, *Ε. Βόγκλης*, Μέθοδοι συγκεκριμενοποίησης των γενικών ρητρών, ΔΕΕ 2004, σ. 16-25 και του ιδίου, Κίνδυνοι κατά τη συγκεκριμενοποίηση των γενικών ρητρών, ΔΕΕ 2003, σ. 757-763.

⁶⁰⁵ Βλ. *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο, ο.π., σ. 56.

⁶⁰⁶ Βλ. *Κ. Engisch*, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 150.

⁶⁰⁷ Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 22-27.

⁶¹³ Βλ. την ομιλία του *R. Drago*, «Les atteintes à l'ordre public», στην Ακαδημία ηθικών και πολιτικών επιστημών, 22/23-3-1995 σε *R. Polin*, L'ordre public, 1996, σ. 47.

⁶¹⁴ Αντί πολλών, ενδεικτικά, βλ. *J. Rivero*, Droit administratif, 2011, σ. 393-394, *M. Waline*, Droit administratif, 1957, πλάγια αρίθμηση 1022.

⁶¹⁵ Βλ. *Π. Σούρλας*, Η διαπλοκή δικαίου και πολιτικής και η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, ο.π., σ. 28-30, αλλά και *Κ. Σταμάτης*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, ο.π., σ. 39. Για την εξέλιξη του θετικισμού στο πλαίσιο του εμπειρισμού στη Γαλλία, βλ. *S. Fortsakis*, Conceptualisme et empirisme en droit administratif français, 1987, σ. 41-145.

περίπτωση πέραν του τριπτύχου είναι αμφίβολο, αν θα μπορεί να συμπεριληφθεί στην έννοια της δημόσιας τάξης.⁶¹⁶

β.δ. Θεωρητική διάσταση

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται και το ζήτημα, αν η δημόσια τάξη είναι μία αόριστη νομική έννοια *lato sensu*.⁶¹⁷ Δηλαδή το περιεχόμενο της προσεγγίζεται ερμηνευτικά ως ορισμένη αξιολόγηση που αφορά μία ατομική περίπτωση.⁶¹⁸ Για το σκοπό αυτό θα αξιοποιηθεί το μεθοδολογικό σχήμα που με απλότητα και σαφήνεια αναπτύσσει ο *Μιχαήλ Στασινόπουλος*.⁶¹⁹ Η παρακάτω θεώρηση των αορίστων εννοιών υπηρετεί πρακτικά το δικανικό συλλογισμό και για αυτό επέδρασε βαθύτατα στη νομολογία των δικαστηρίων μας.⁶²⁰

Οι νομικές έννοιες διακρίνονται σε τρεις (3) βασικές κατηγορίες. Αρχικά υπάρχουν νομικές έννοιες *stricto sensu*, όπου ο ίδιος ο νομοθέτης προσδιορίζει το περιεχόμενο τους, διατυπώνοντας τον ορισμό τους. Για παράδειγμα, η λέξη *‘ναρκωτική ουσία’* είναι μία αόριστη νομική έννοια *stricto sensu*. Ο νόμος για τα ναρκωτικά ορίζει τις ουσίες που έχουν εξαρτησιογόνο δράση. Αν λοιπόν το φυτό α περιέχει την δραστική ουσία β που περιγράφεται στο νόμο αποτελεί ναρκωτική ουσία. Το φυτό α περιέχει τετραϋδροκανναβινόλη που είναι δραστική ουσία της καννάβης. Επομένως το φυτό α προσδιορίζεται ως ναρκωτική ουσία.⁶²¹ Δεν παρέχεται από το νομοθέτη οποιαδήποτε διακριτική ευχέρεια στον εφαρμοστή του δικαίου να αποφασίσει ο ίδιος κατά την κρίση του. Δηλαδή, η κρίση της αστυνομικής αρχής ότι το φυτό που περιέχει την εν λόγω δραστική ουσία δεν είναι ναρκωτικό, διότι δεν οδηγεί πάντα σε εξάρτηση είναι αδιάφορη, αφού ο νόμος ορίζει τις ναρκωτικές ουσίες.

⁶¹⁶ Η έννοια της δημόσιας τάξης είναι διαφορετική σε κάθε κλάδο δικαίου. Υπάρχει ενότητα δικαίου, αλλά ο καθολικός σκοπός του δικαίου δεν ταυτίζεται με τους επιμέρους σκοπούς κάθε κλάδου δικαίου. Έτσι, στο ποινικό δίκαιο η δημόσια τάξη αποτελεί αυτοτελές έννομο αγαθό, αξία που θα πρέπει να προστατευτεί για την απόλαυση όλων των υπολοίπων εννόμων αγαθών. Στο δημόσιο δίκαιο και στο αστυνομικό δίκαιο η δημόσια τάξη χαρακτηρίζεται ως γενική ρήτρα προσδιορισμού και περιορισμού των ατομικών δικαιωμάτων. Στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο η δημόσια τάξη είναι θεσμός ή κατά μία άλλη έκφραση *«μέτρο κατά τον τρόπο εφαρμογής του αλλοδαπού δικαίου στην ημεδαπή έννομη τάξη»*, βλ. Γ. Στρείτ/Π. Βάλληνδρα, *Ιδιωτικών Διεθνές Δίκαιον*, τ. Α', 1937, σ. 315. Ο δικαστής με την επιφύλαξη της δημοσίας τάξης δεν εφαρμόζει αλλοδαπές διατάξεις, αν διαπιστώσει ότι αυτές είναι αντίθετες με βασικές ηθικές αρχές ή δύνανται να κλονίσουν θεμελιώδεις πολιτειακές ή κοινωνικοοικονομικές αντιλήψεις της ημεδαπής έννομης τάξης, βλ. Ο. Βάλληνδρας, *Η επιφύλαξη της δημοσίας τάξεως εις το ιδιωτικόν διεθνές δίκαιον*, 1937.

⁶¹⁷ Βλ. Α. Μάνεσης, *Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων*, ο.π., σ. 18 και επ. Μ. Στασινόπουλος, *Δίκαιον των διοικητικών πράξεων*, ο.π., σ.314-319, Γ. Δρόσος, *Δημόσια τάξη και δημόσια ασφάλεια δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο*, ο.π., σ. 27-64 και ιδίως σ.51., Ζ. Παπαϊωάννου, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 208.

⁶¹⁸ Βλ. Κ. Engisch, *Εισαγωγή στη νομική σκέψη*, ο.π., σ. 155,156.

⁶¹⁹ Επ' αυτών και επί των επομένων, βλ. Μ. Στασινόπουλος, *Ο έλεγχος της ισότητας υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας σε Νομικά μελέται*, σ. 145-156, 1972.

⁶²⁰ Βλ. ΣτΕ 957/78.

⁶²¹ Αντί πολλών βλ. Μ. Καραύσης, *Έννοια και νομικός χαρακτήρας του υπαγωγικού συλλογισμού ως τρόπου εφαρμογής του δικαίου σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη*, Δεύτερο Μέρος, 1991, σ. 92 και επ.

Στην δεύτερη κατηγορία εντάσσονται οι νομικές έννοιες *lato sensu*, όταν το περιεχόμενο της έννοιας προσδιορίζεται από τα δεδομένα της κοινής πείρας ή των τεχνικών γνώσεων. Εδώ οι έννοιες μπορούν να καθοριστούν, είτε από τα διδάγματα της κοινής πείρας, είτε με ειδικές γνώσεις της επιστήμης ή τέχνης (διδάγματα τεχνικής πείρας). Για παράδειγμα, το άρθρο 4 του Ν.3730/2008 απαγορεύει την κατανάλωση αλκοολούχων ποτών από ανήλικους σε μπαρ. Ο νομοθέτης αποφεύγει να προβεί στον ορισμό της έννοιας αλκοολούχο ποτό. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν απαιτεί να προσδιορίζεται το αλκοολούχο ποτό από τα δεδομένα της κοινής πείρας. Καμία διακριτική ευχέρεια δεν παρέχεται στον εφαρμοστή του νόμου. Κάθε κρίση που παραβιάζει την αξίωση αυτή είναι παράνομη.

Η τελευταία κατηγορία αναφέρεται στις τελείως ακαθόριστες έννοιες, των οποίων το περιεχόμενο δεν προσδιορίζεται ούτε από τα δεδομένα της κοινής ή τεχνικής πείρας.⁶²² Στο τρίτο στάδιο παρέχεται μεγαλύτερη ελευθερία στην ερμηνεία των αόριστων εννοιών.⁶²³ Εδώ υπάγονται πολλές αόριστες έννοιες του Αστυνομικού Δικαίου, όπως «κατάλληλος αστυνομικός», «πλημμελής φύλαξη», «επιχειρησιακή ετοιμότητα». Ο εφαρμοστής του δικαίου αποκτά πλέον ελευθερία για τη διατύπωση της μείζονος προτάσεως του συλλογισμού του.⁶²⁴ Ωστόσο, η παρεχόμενη αυτή ελευθερία δεν σημαίνει αυθαιρεσία,⁶²⁵ αλλά χρήση της ελευθερίας εντός των ορίων και προς τους σκοπούς του νόμου. Σύμφωνα με την αρχή της χρηστής διοίκησης⁶²⁶ διακριτική ευχέρεια δεν σημαίνει αποδέσμευση από κανόνες δικαίου.⁶²⁷ Οι κλασσικές μέθοδοι ερμηνείας του νόμου έχουν εξαντλήσει τις δυνατότητες τους. Η κοινή πείρα δεν μπορεί να δώσει απαντήσεις. Πάντως, η κρίση ασκείται σε ιδανικές συνθήκες, ελευθερίας και δημοκρατίας, ανεξάρτητα από καταναγκασμούς, όπως τονίζει ο *Robert Alexy*, αλλά και ο *Jürgen Habermas*.⁶²⁸ Πράγματι, η νομική κρίση δεν μπορεί να είναι αυθαίρετη, αλλά εντός ενός κράτους δικαίου.⁶²⁹ Σε αυτό το τελευταίο στάδιο ερμηνείας των τελείως ακαθόριστων εννοιών καταλείπεται στην αρχή που ασκεί αστυνομικά καθήκοντα η δυνατότητα να αναζητεί την ορθότερη λύση. Η λύση όμως θα πρέπει να αναζητείται με την ένωση της γλωσσικής έκφρασης της πραγματικότητας με τη νομική επιχειρηματολογία, ώστε να μπορεί η τελευταία να αποδεικνύεται στα πλαίσια της θεωρίας του δικαίου.⁶³⁰ Η τελευταία θέση επαληθεύεται και με την «πραγματολογική στροφή», ως διατυπώθηκε από τον

⁶²²Επί των ανωτέρω, βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Ο έλεγχος της διακριτικής εξουσίας της διοικήσεως, 1939, σ. 38-48.

⁶²³Βλ. *Π. Σούρλας*, Η διαπλοκή δικαίου και πολιτικής και η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 1989, σ. 54-59 και *Κ. Σταμάτης*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, ο.π., σ. 37-41.

⁶²⁴Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιο των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 250, 264 και *Π. Σούρλας*, Η διαπλοκή δικαίου και πολιτικής και η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, 1989, σ. 89 και επ.

⁶²⁵Βλ. *Γ. Μητσόπουλος*, Τοπική και Επιστήμη του Δικαίου σε Αφιέρωμα στο *Κωνσταντίνο Τσάτσο*, 1980, σ. 550.

⁶²⁶Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Ο έλεγχος της ισότητας υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας σε του ιδίου, Νομικά Μελέται, 1972, σ. 145-156 και ιδίως, σ. 153-154, *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Νομικές αρχές πυλώνες της χρηστής διοίκησης, ΕΔΔΔ 2016, σ. 647.

⁶²⁷Βλ. *Χ. Μουκίου*, Η σιωπή της διοίκησης, 2003, σ. 155.

⁶²⁸Βλ. *U. Neumann*, Θεωρία της νομικής επιχειρηματολογίας (μτφρ. *Δ. Κιούπης /Τ. Τριανταφύλλου*), 1996, σ. 101.

⁶²⁹Πρβλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Το δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 23.

⁶³⁰Βλ. *U. Neumann*, Θεωρία της νομικής επιχειρηματολογίας, 1996, σ. 68, 74.

Ludwig Wittgenstein στη φιλοσοφία της γλώσσας, αξιοποιούμενη στην ερμηνεία των αορίστων νομικών εννοιών και των κανόνων δικαίου.⁶³¹ Επίσης, οι σύγχρονες απόψεις της νέας ρητορικής επιβεβαιώνουν τις θέσεις του *Μιχαήλ Στασινόπουλου* για τον προσδιορισμό της ελεύθερης κρίσης του εφαρμοστή του δικαίου σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου.⁶³² Η ορθότητα μίας απόφασης κρίνεται διυποκειμενικά με τις αξίες του κύκλου των προσώπων στους οποίους απευθύνεται και δεν υπάρχει μόνο μία ορθή ερμηνεία του νοήματος του κανόνα, αλλά περισσότερες εγκυρότερες ερμηνευτικές προτάσεις.⁶³³ Για αυτό δεν θα πρέπει να παραβλέπεται για παράδειγμα η πολιτική θεώρηση της δημόσιας ασφάλειας. Η πολιτική κατά τον *Ronald Dworkin* διατυπώνει ένα καθαρά πολιτικό επιχείρημα για την κατοχύρωση του δικαιώματος στην ασφάλεια. Δεν πρόκειται για νομικό επιχείρημα, διότι αναφέρεται σε ένα μη κατοχυρωμένο θεσμικά δικαίωμα που επιδιώκει το γενικό καλό.⁶³⁴ Πηγή του δικαιώματος στην ασφάλεια είναι μία πολιτική και ηθική θεωρία ανεξάρτητη από τη νομική ιστορία της κοινότητας.⁶³⁵ Συνεπώς, η σύγχρονη προβληματική για την κατοχύρωση του δικαιώματος στην ασφάλεια θα επιλυθεί στην βάση των κανόνων που προσπαθούν να προσδιορίσουν την σχέση δικαίου και πολιτικής.⁶³⁶

Ο *Μιχαήλ Στασινόπουλος* υποστηρίζει ότι τα όρια της ερμηνείας συμπίπτουν με τα όρια της δικαιοδοτικής λειτουργίας, σύμφωνα με την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών.⁶³⁷ Ο δικαστής ερμηνεύει την αόριστη έννοια ως το βαθμό που δεν θα υποκαθιστά την κρίση της διοίκησης, ασκώντας «διπλή διοίκηση».⁶³⁸ Επιπλέον, η δικαστική ερμηνεία δεν πρέπει να φτάνει στο σημείο να θέτει νέους κανόνες δικαίου αντί της νομοθετικής λειτουργίας. Πηγή και όριο κάθε ελέγχου είναι ο νόμος που διέπει τη δράση των λειτουργιών της πολιτείας και κυρίως της διοικητικής με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και την αρχή της χρηστής διοίκησης.⁶³⁹ Ο έλεγχος θα πρέπει να μπορεί να επαληθεύεται, η ερμηνεία να αποδεικνύεται. Αυτό επιτυγχάνεται με

⁶³¹ Βλ. *L. Wittgenstein*, Φιλοσοφικές έρευνες (μτφρ. Π. Χριστοδουλίδης), 1977, παρ. 43, *G. Yule*, Πραγματολογία (μτφρ. Α. Αλβανούδη/ Χ. Καπελίδης), 2006, σ.10-16, *Κ. Κανάκης*, Εισαγωγή στην πραγματολογία Γνωστικές και Κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης, 2007, σ. 21-58, *Π. Σούρλας*, Θεμελιώδη ζητήματα της μεθοδολογίας του δικαίου, 1986, σ. 58-90 και *Κ. Σταμάτης*, Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, ο.π., σ. 253-257, *Μ. Καιάφα Γκμπάντι*, Η ερμηνευτική προσέγγιση της αμέλειας ένα παράδειγμα ανεπίτρεπτης 'πραγματολογικής' στροφής στο χώρο της ερμηνείας του ποινικού δικαίου σε Χαρμόσυνο *Αριστόβουλου Μάνεση*, τ. III, σ. 411 και επ.

⁶³² Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Ο έλεγχος της ισότητας υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο.π., σ. 145-156 και ιδίως 153-154.

⁶³³ Για την ρητορική κατά τον *Αριστοτέλη* βλ. *Τέχνη Ρητορική* (μτφρ. *Π. Μπασάκος*), 2016, passim. Στη νομική επιστήμη γίνεται λόγος για «Νέα ρητορική» αντί πολλών, βλ. *U. Neumann*, Θεωρία της νομικής επιχειρηματολογίας, 1996, σ. 91-95.

⁶³⁴ Βλ. *Π. Σούρλας*, Η διαπλοκή δικαίου και πολιτικής, ο.π., σ. 126.

⁶³⁵ Ibid.

⁶³⁶ Για την θεώρηση της ασφάλειας υπό το πρίσμα της σχέσης δικαίου και πολιτικής στο Αστυνομικό Δίκαιο, βλ. *J.-L. Loubet del Bayle*, Police et Politique Une approche sociologique, 2006, σ. 288-302.

⁶³⁷ Βλ. *Π. Σούρλας*, Μια εισαγωγή στην επιστήμη του Δικαίου, 1995, σ. 192.

⁶³⁸ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 325.

⁶³⁹ Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 326 και *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Νομικές αρχές - Πυλώνες της χρηστής διοίκησης, 2014, σ. 643-662, ιδίως, σ. 647.

την αιτιολόγηση της εκτίμησης της έννοιας.⁶⁴⁰ Η εκτίμηση των αορίστων εννοιών ασκείται υποχρεωτικώς και δεν είναι επιτρεπτό η αστυνομική αρχή να χρησιμοποιεί αόριστες έννοιες με το αφηρημένο περιεχόμενό τους, κατά την αιτιολόγηση της κρίσης.⁶⁴¹ Η αιτιολόγηση αυτής της κρίσης είναι θεμελιωμένη σε δεοντολογικά και οντολογικά κριτήρια.

Η προηγηθείσα ανάλυση φτάνει πλέον στο ζητούμενο. Σε ποιά από τις κατηγορίες ερμηνείας ανήκει η δημόσια τάξη; Στην χώρα μας η δημόσια τάξη αναγνωρίζεται ως έννοια νομική, η οποία καλείται να προστατεύσει αντικειμενικές αξίες και σαφώς οριοθετημένα δικαιώματα της κοινωνικής ζωής. Θεωρείται αφηρημένη και αόριστη έννοια, επειδή δεν υπάρχει νομοθετικός ορισμός της.⁶⁴² Αυτό σημαίνει ότι το σημασιολογικό περιεχόμενο της δεν περιγράφεται σε ειδικές διατάξεις του νόμου *stricto sensu*, αλλά ο ίδιος ο νομοθέτης διαθέτοντας ευρεία δυνατότητα κατά την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του δεν καθόρισε ρητά το περιεχόμενό της.⁶⁴³ Επομένως, θα συνάγονταν εύκολα ότι υπάρχει διακριτική ευχέρεια των αστυνομικών οργάνων να διακριβώσουν το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης.⁶⁴⁴ Όμως, αυτό θα έχει ως συνέπεια ένα μεγάλο μέρος των αστυνομικών πράξεων να βρίσκεται εκτός του πεδίου του δικαστικού ελέγχου. Όπως τονίζει ο *Μιχαήλ Στασινόπουλος* αυτό δεν συμβαίνει. Ο δικαστής όχι απλώς δεν αναγνωρίζει διακριτική ευχέρεια στα αστυνομικά όργανα για τον προσδιορισμό της έννοιας της δημόσιας τάξης, αλλά την αρνείται! Έτσι, μεταφέρει τον έλεγχο της δημόσιας τάξης στην δεύτερη κατηγορία του παραπάνω θεωρητικού σχήματος των αορίστων έννοιων, θεωρώντας την *lato sensu* αόριστη έννοια.⁶⁴⁵ Οι λόγοι που αρνείται ο δικαστής τη διακριτική ευχέρεια δεν είναι μόνο εξαιρετικοί, όπως υποστήριζε παλαιά η νομολογία.⁶⁴⁶ Ορθότερο θα ήταν η άρνηση του δικαστή να καταφάσκει στο Αστυνομικό Δίκαιο για λόγους προστασίας του διοικουμένου από την κρατική αυθαιρεσία. Ο πολίτης ως άνθρωπος πρέπει να απολαμβάνει τα θεμελιώδη δικαιώματά του και να μην

⁶⁴⁰ Βλ. *Μ. Πικραμένος*, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων και ο ακυρωτικός δικαστικός έλεγχος, 2012, σ. 283.

⁶⁴¹ Είναι χαρακτηριστική η ακύρωση πολλών αποφάσεων της διοίκησης, λόγω έλλειψης αιτιολογίας. Εν προκειμένω, χρησιμοποιήθηκαν ως αιτιολογία αόριστες εκφράσεις στο νόμο, όπως υπηρεσιακές ανάγκες, λόγοι έκτακτης και απρόβλεπτης ανάγκης, λόγοι δημόσιας τάξης, χωρίς να προσδιορίζονται οι λόγοι αυτοί.

⁶⁴² Βλ. *Μ. Στασινόπουλος*, Ο έλεγχος της διακριτικής εξουσίας, 1939, σ. 40.

⁶⁴³ Βλ. *Ι. Κριάρη Κατράνη*, Βιοιατρικές εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο Συνταγματικά θέματα σχετικά με τις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και τις εφαρμογές της γενετικής, 1994, 41-42.

⁶⁴⁴ Βλ. *Π. Σούρλας*, Θεμελιώδη ζητήματα της μεθοδολογίας του δικαίου, μέρος α΄ θεωρητική στοιχείωση, 1996, σ. 83.

⁶⁴⁵ Βλ. *Α. Μάνεσης*, Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων, ο.π., σ. 18 και επ., *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 314-319, *Γ. Δρόσος*, Δημόσια τάξη και δημόσια ασφάλεια δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο, ο.π., σ. 27-64 και ιδίως, σ. 51, *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 208. Ασφαλές κριτήριο για την διάκριση των αορίστων εννοιών δεν υπάρχει παρά τις προσπάθειες των θεωρητικών. Κάθε διάκριση είναι σχετική και αντιμετωπίζει αδυναμίες. Για τις διακρίσεις των αορίστων εννοιών από τους θεωρητικούς *Κ. Engisch*, *W. Jellinek*, *Ο. Bachof*, *Α. Παπαλάμπρου*, *Η. Wolff*, βλ. *Ε. Κουτούπα Ρεγκάκου*, Ο ρόλος των αορίστων εννοιών, ο.π. σ. 262-266.

⁶⁴⁶ Βλ. ΣΤΕ 651/32 και *Μ. Στασινόπουλος*, Δίκαιον των διοικητικών πράξεων, ο.π., σ. 316-317.

καθίσταται αντικείμενο της κρατικής πολιτικής ως επιτάσσει το Κράτος Δικαίου.⁶⁴⁷

β.ε. Νομολογιακή προσέγγιση

Παράλληλα με το συμπέρασμα αυτό, στο οποίο κατέληξε η παραπάνω θεωρητική ανάλυση, αναδείχθηκε και ένα ακόμη δηλωτικό στοιχείο της έννοιας της δημόσιας τάξης. Η ερμηνεία της δημόσιας τάξης μπορεί να συμπεριλάβει μία μείζονα πρόταση. Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα να ενταχθεί κάθε αισθητή περίπτωση στη νομική έννοια της δημόσιας τάξης με την υπαγωγή του ιστορικού στην ελάχισονα πρόταση του δικανικού συλλογισμού. Βέβαια, αυτό επιτυγχάνεται λόγω της στενής σχέσης ερμηνείας και υπαγωγής, αφού, όπως είναι γνωστό από τη θεωρία, η πρώτη καθίσταται λογική προϋπόθεση της δεύτερης.⁶⁴⁸ Ήδη καταδείχθηκε ότι τα όρια της ερμηνείας της δημόσιας τάξης για την υπαγωγή ενός περιστατικού στην έννοια της είναι ιδιαίτερα ρευστά. Παρά ταύτα, για λόγους προστασίας του διοικουμένου και ιδιαίτερα για να μην παραβιαστούν τα θεμελιώδη δικαιώματα του, ο δικαστής ελέγχει πλήρως κάθε διοικητική πράξη των αστυνομικών αρχών που στηρίζεται στις επίμαχες αυτές έννοιες. Η νομολογιακή θέση ότι δικαστικός έλεγχος σε αυτές τις περιπτώσεις δεν είναι ζήτημα διάγνωσης της διακριτικής ευχέρειας, αλλά ελέγχου του νομικού χαρακτηρισμού επιτυγχάνει μία δικαιιοπολιτική σκοπιμότητα το σύγχρονο Κράτος Δικαίου. Στη χώρα μας το ΣτΕ συναισθανόμενο τους κινδύνους για τις ατομικές ελευθερίες από την ανέλεγκτη δικαστικά αστυνομική δράση τεκμηριώνει νομολογιακά τις προαναφερόμενες θεωρητικές προτάσεις. Το δικαστήριο αποφεύγει να χαρακτηρίσει τη δημόσια τάξη ως έννοια προσδιοριζόμενη κατά διακριτική ευχέρεια. Ακολουθεί την εμπειρική θεώρησή της προσδιορίζοντας μάλιστα τη δημόσια τάξη ως *lato sensu* νομική έννοια.⁶⁴⁹ Η νομολογιακή αυτή πρακτική έχει ως συνέπεια η δημόσια τάξη να επιδέχεται νομική αξιολόγηση. Στις δικαστικές αποφάσεις γίνεται αναφορά στην εσφαλμένη νομική υπαγωγή του αστυνομικού οργάνου, στην ακύρωση της αστυνομικής πράξης για παράβαση νόμου,⁶⁵⁰ κατάχρηση εξουσίας⁶⁵¹ και πλάνη περί τα πράγματα,⁶⁵²

Το ΣτΕ διατύπωσε τα παραπάνω νομολογιακά κατά τις πρώτες αποφάσεις του στη περίοδο της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας.⁶⁵³ Το δικαστήριο ακύρωσε λόγω πλημμελούς εφαρμογής του νόμου απόφαση Νομάρχη που έθετε σε αργία ενός μήνα πρόεδρο τοπικής κοινότητας, για λόγους δημόσιας τάξης. Ο τελευταίος και το κοινοτικό συμβούλιο επέδειξαν βαρεία αμέλεια και αρνήθηκαν να επιβάλλουν πειθαρχική ποινή στο γραμματέα της κοινότητας, ο οποίος, αν και ασκούσε δημόσιο αξίωμα καταφέρθηκε δημοσιογραφικά εναντίον του Νομάρχη. Ο Νομάρχης ισχυρίζονταν ότι προκλήθηκε «έξαψη των πνευμάτων επί ζημιά της δημοσίας τάξης, επιδεικνύοντας συμπεριφορά

⁶⁴⁷ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η προστασία του διοικουμένου Βασική αρχή της διοικητικής δράσεως, 1999, σ. 24-25 με περαιτέρω παραπομπή στην ΣτΕ 247/80.

⁶⁴⁸ Βλ. Κ. Engisch, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 71-72.

⁶⁴⁹ Βλ. Ι. Κριάρη, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρατικών κρίσεων στην Ελλάδα και την Αλλοδαπή, 1985, σ. 265-267, η οποία υποστηρίζει ότι η δημόσια τάξη θα πρέπει να θεωρείται πολιτειακό αγαθό, ως προσδιορίζεται στον Ποινικό Κώδικα.

⁶⁵⁰ Βλ. ΣτΕ 651/1932.

⁶⁵¹ Βλ. ΣτΕ 395/1931.

⁶⁵² Βλ. ΣτΕ 457/1931.

⁶⁵³ Παρόμοιες σκέψεις, βλ. ΣτΕ 1005/33, ΣτΕ 549/35, ΣτΕ 691/1936.

που αντιτίθεται στην ιεραρχία». Το δικαστήριο αρνήθηκε ότι ο Νομάρχης μπορεί να αποφασίζει κατά διακριτική ευχέρεια για το αν δηλαδή αυτά τα πραγματικά περιστατικά αποτελούν προσβολή της δημόσιας τάξης, και επισήμανε ότι ο έλεγχος αφορά την ερμηνεία των διατάξεων. Ο Νομάρχης πλημμελώς ερμήνευσε ότι τα πραγματικά περιστατικά ζημιώνουν τη δημόσια τάξη, επειδή αυτές οι διατάξεις νομοθετήθηκαν με τον Ν. 814/17, για την αντιμετώπιση εσωτερικής ανωμαλίας και εξωτερικών κινδύνων και για την αντιμετώπιση εκτάκτων απειλών της δημόσιας τάξης. Για αυτό τον λόγο, οι διατάξεις αυτές ερμηνεύονται στενά και εφαρμόζονται όλως εξαιρετικώς.⁶⁵⁴

Στο ίδιο πνεύμα το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο ερμηνεύει την έννοια της δημόσιας τάξης ως λόγο επιβολής πειθαρχικής ποινής σε όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Έτσι, συνιστούν παραβίαση της δημόσιας τάξης η πρόκληση ερεθισμού και πράξεων εξέγερσης μεταξύ αντιφρονούντων κατοίκων ή μελών επαγγελματικών τάξεων.⁶⁵⁵ Η εξύβριση υπαλλήλων της τοπικής αυτοδιοίκησης και αστυνομικών αρχών⁶⁵⁶ από τον πρόεδρο της τοπικής κοινότητας θέτει ή δύναται να θέσει, λόγω των πράξεων αυτών σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη της τοπικής κοινωνίας.⁶⁵⁷ Στην ίδια νομολογία επισημαίνεται ότι συνιστά διατάραξη της δημοσίας τάξης η παρακώλυση δημοσίων έργων κοινής ωφέλειας από τον τοπικό άρχοντα και η άρνηση του να παράσχει την αναγκαία υλικοτεχνική υποδομή της κοινότητας ή η παράνομη οικειοποίηση της.⁶⁵⁸ Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο τονίζει ότι η προσβολή της δημόσιας τάξης θα πρέπει να είναι σοβαρή και ενεστώσα, όχι δε μελλοντική και ενδεχόμενη.⁶⁵⁹ Επίσης, με την ΣτΕ 602/1936 ακυρώθηκε απόφαση της διοίκησης για εσφαλμένη ερμηνεία του νόμου και για πλάνη περί την εφαρμογή του νόμου. Ειδικότερα, αλλοδαπός απαγορεύεται να διαμένει στην Ελλάδα για λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος σύμφωνα με την §3 του άρθρου 14 Ν. 4310/1929. Όμως, εν προκειμένω, το συμφέρον αυτό δεν βλάπτεται, αφού ο αλλοδαπός δεν έχει απασχολήσει τις αστυνομικές αρχές επί πενταετία και τα αδικήματα για τα οποία έχει καταδικαστεί είναι ήσσονος σημασίας ή πάντως δεν διαταράσσουν το κοινωνικό συμφέρον.⁶⁶⁰

Η αναφορά στις πρώτες αποφάσεις του ΣτΕ ήταν επιβεβλημένη για να καταδειχθεί ότι ήδη από πολύ παλαιά στη χώρα μας ο συνταγματικός νομοθέτης δεν επιτρέπει στο κοινό νομοθέτη να παρέχει στις αστυνομικές αρχές περιθώρια ουσιαστικής εκτίμησης ή αξιολόγησης της συμπεριφοράς ατόμων ή πραγματικών δεδομένων κατά την έκδοση ατομικών περιοριστικών της ελευθερίας διοικητικών πράξεων με γενικές ρήτρες, όπως η δημόσια τάξη.

Σήμερα, η δημόσια τάξη δρα περιοριστικά στα προσδιοριστικά στοιχεία του ατόμου ως προσώπου. Όπως έχει κριθεί δικαστικά το επώνυμο

⁶⁵⁴ Βλ. ΣτΕ 289/1935.

⁶⁵⁵ Βλ. ΣτΕ 881/1935.

⁶⁵⁶ Βλ. ΣτΕ 151/1934.

⁶⁵⁷ Βλ. ΣτΕ 942/1933.

⁶⁵⁸ Βλ. ΣτΕ 151/1934.

⁶⁵⁹ Βλ. ΣτΕ 10202/1934.

⁶⁶⁰ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ο κοινωνικός περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 1985, σ. 721-727 και ιδίως, σ. 726. Βέβαια, στη ΣτΕ 492/33 το Ανώτατο Ακυρωτικό αναγνωρίζει ότι η προστασία από κάθε κίνδυνο βλάβης της υγείας ή ενόχλησης του κοινού, των περιοίκων και των εργαζομένων από την λειτουργία εργοστασίου, άνευ άδειας αποτελεί αρμοδιότητα της Αστυνομίας.

αποτελεί μεν στοιχείο της προσωπικότητας του ατόμου, πλην η πρόσκτηση ή η αλλαγή του δεν απόκειται στην ιδιωτική βούληση, αλλά ενδιαφέρει τη δημόσια τάξη, ως θέμα συναπτόμενο με την ασφάλεια των συναλλαγών και των εννόμων εν γένει σχέσεων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου του ατόμου, χωρεί δε καταρχήν δια της διοικητικής οδού.⁶⁶¹ Το αρμόδιο διοικητικό όργανο, και ήδη ο Δήμαρχος, οφείλει σε κάθε περίπτωση, προπαντός, να εκτιμά τους λόγους που επικαλείται ο αιτών για τη μεταβολή του επωνύμου του και να αποφαίνεται ενόψει της σοβαρότητας των λόγων αυτών, εάν ενδείκνυται ή όχι να εγκριθεί η ζητούμενη μεταβολή, αιτιολογώντας ειδικά, από την άποψη αυτή, την απόφασή του.⁶⁶² Η νομολογία μέχρι τις μέρες μας⁶⁶³ αναγνωρίζει ότι ο νομοθέτης αφήνει στα αστυνομικά όργανα την διαπίστωση απλώς και μόνο εάν συντρέχουν οι τασσόμενες πραγματικές προϋποθέσεις. Αυτό γίνεται κατά τρόπο γενικό, αλλά συγκεκριμένο, σαφή και αντικειμενικό με τη συνδρομή των απαιτούμενων προϋποθέσεων. Έτσι, επιτρέπεται η έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης περιοριστικής της προσωπικής ελευθερίας, όπως αυτή κατοχυρώνεται συνταγματικά και είναι σύμφωνη με τις προστατευόμενες αξίες και το δημοκρατικό και φιλελεύθερο πνεύμα του Συντάγματος.⁶⁶⁴

Οι νεότερες αποφάσεις του ΣΤΕ εξειδικεύουν την έννοια της δημόσιας τάξης κατ' εφαρμογή από τη Διοίκηση κανόνα δικαίου *in concreto*. Σε όλες τις περιπτώσεις η δημόσια τάξη προσδιοριζόταν στο πλαίσιο ελέγχου νομιμότητας των αστυνομικών διοικητικών πράξεων. Όμως, η δημόσια τάξη αποτελεί όπως προαναφέρθηκε ρητή περιοριστική ρήτρα της θρησκευτικής ελευθερίας και των συνταγματικών δικαιωμάτων της συνάθροισης και της ιδιοκτησίας. Ο συνταγματικός έλεγχος της δημόσιας τάξης σε σχέση με τους περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων έγινε ουσιαστικά για πρώτη φορά στην απόφαση ΣΤΕ 957/78.⁶⁶⁵ Με την τελευταία απορρίφθηκε αίτηση ακύρωσης απόφασης του Πρωθυπουργού και άλλων ειδικότερων εφαρμοστικών εκτελεστών διοικητικών πράξεων υφιστάμενων διοικητικών αρχών. Με αυτές τις διοικητικές πράξεις επιβλήθηκε η επίταξη των ιδιωτικών λεωφορείων ιδιωτικής χρήσης, τα οποία είχαν ακινητοποιηθεί από τους ιδιοκτήτες τους, λόγω απεργιακών κινητοποιήσεων. Η απόφαση του Πρωθυπουργού εκδόθηκε δυνάμει του Ν.Δ. 7/74 που προέβλεπε στο άρθρο 2§5 την επίταξη των οδηγών και των οχημάτων τους σε περίπτωση παρακώλυσης και διατάραξης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της χώρας. Κρίθηκε ότι η απόφαση είναι σύμφωνη με το άρθρο 18§3 του Συντάγματος, όπου ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα των επιτάξεων για την θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη και υγεία. Ορθά η πλειοψηφία δέχτηκε ότι η υπηρεσία των δημόσιων συγκοινωνιών χαρακτηρίζεται ως κοινωνική ανάγκη. Αν δεν εκπληρωθεί άμεσα θα συνεπάγεται κατά την κοινή πείρα κίνδυνο για την δημόσια τάξη, δηλαδή κίνδυνο πρόκλησης ταραχών, κίνδυνο διάπραξης αδικημάτων, κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο προσέγγισε την δημόσια τάξη στην εμπειρική της θεώρηση. Η δικαστική

⁶⁶¹ Βλ. ΣΤΕ 962/2011, Θ. Παπαχρήστου, Οικογενειακό Δίκαιο, 2014, σ. 315-328, Ε. Μπέσιλα-Μακρίδη, Η συνταγματική αρχή της ισότητας των φύλων, 1983, *passim*.

⁶⁶² Βλ. ΣΤΕ 449/2018.

⁶⁶³ Βλ. ΣΤΕ 2313/1976, 1767/1977 και ΣΤΕ 2858/85, 378/12.

⁶⁶⁴ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2017, σ. 123.

⁶⁶⁵ Βλ. ΣΤΕ 957/1978, Το Σ, 1978, σ. 517-528.

απόφαση έχει σαφείς επιδράσεις από το γαλλικό *Conseil d'État*. Η παραδοσιακή τριλογία κατακρίνεται έντονα από τον εισηγητή της απόφασης *Μιχαήλ Δεκλερ* «ως θεωρητική εκδοχή παρωχημένου πολιτικού συστήματος 'Κράτος Χωροφύλακα που αντιστοιχεί στο εκλιπόν φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα (*Laissez - Faire*)» Παρόλα αυτά, η εισήγηση αποδέχεται ότι υπάρχει στοιχειώδης δομή στην έννοια της δημόσιας τάξης. Η υπό εξέταση έννοια εξασφαλίζει τις βασικές λειτουργίες του κράτους, άμυνα-ασφάλεια-δικαιοσύνη. Η εισήγηση συνεχίζει με τον ισχυρισμό ότι το τρίπτυχο ασφάλεια - υγεία - ευταξία θα πρέπει να συμπεριλάβει και την αρχή της συνεχούς λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών. Η τελευταία εκφράζει τη συνεχή παροχή ζωτικής σημασίας κοινωνικών υπηρεσιών που εγγυάται το σύγχρονο κράτος. Η ανάλυση του εισηγητή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η δημόσια τάξη τίθεται σε κίνδυνο, όταν υπάρχει διακοπή ή ουσιώδης διατάραξη των δημοσίων υπηρεσιών. Τέλος, ο εισηγητής παραπέμπει στην ηπειρωτική και αγγλοσαξονική θεωρία και νομολογία, και στο καθ' ημάς νομολογιακό προηγούμενο⁶⁶⁶ προς επίρρωση των ισχυρισμών του.⁶⁶⁷ Η εισήγηση αποτυπώνει θέσεις και επιχειρήματα που δεν υιοθετήθηκαν από το δικαστήριο αποτελούν δε μία διαφορετική εκδοχή για την έννοια της δημόσιας τάξης, μεταβάλλοντας ριζικά το περιεχόμενο της. Ο εισηγητής φαίνεται να γνώριζε την διαφορετική ιστορική και τελολογική ερμηνεία της δημόσιας τάξης.

Η θεμελίωση του νομικού συλλογισμού της εισήγησης βασίστηκε στη καταδίκη της παραδοσιακής τριλογίας. Όμως, με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώθηκε ακούσια ο λειτουργικός προορισμός της παραδοσιακής τριλογίας, για τον οποίο άλλωστε είναι ακόμη και σήμερα αποδεκτή στη γαλλική θεωρία και νομολογία. Η παραδοσιακή τριλογία δεν περιορίζει το περιεχόμενο της έννοιας δημόσιας τάξης, αλλά την προστατεύει από επικίνδυνες διευρύνσεις, οι οποίες απειλούν τα ατομικά δικαιώματα. Η αρχή της νομιμότητας, η διατήρηση της δημόσιας τάξης και η διατήρηση της λειτουργίας των δημοσίων υπηρεσιών θεωρούνται κατά το γαλλικό διοικητικό δίκαιο εγγυήσεις του Κράτους Δικαίου. Η θεραπεία των κοινωνικών αναγκών είναι μία πρόσθετη εγγύηση στο σύγχρονο κοινωνικό κράτος δικαίου. Αλλά οι εγγυήσεις αυτές έχουν αυτοτελή χαρακτήρα και δεν επιτρέπεται η μία να αποτελεί συστατικό της άλλης. Συνεπώς, η δημόσια τάξη δεν περιλαμβάνει και την άμεση θεραπεία των κοινωνικών αναγκών, ιδωμένη έστω και με την ευρεία έννοια. Αν συνέβαινε αυτό, τότε, όπως σωστά, επισημαίνεται από την θεωρία,⁶⁶⁸ κάθε κοινωνική ανάγκη που θα έπρεπε να καλυφθεί άμεσα από το κράτος, σε περίπτωση αποστέρησης της, θα οδηγούσε σε διατάραξη της δημόσιας τάξης! Παρόλα αυτά η απόφαση αυτή είναι σημαντική, διότι αντιλαμβάνεται την δημόσια τάξη εμπειρικά, όπως και η γαλλική δογματική. Το Δικαστήριο χαράσσει τη διαχωριστική γραμμή από το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης, όπως το διατυπώνει ο Άρειος Πάγος κατ' επίδραση της γερμανικής εννοιοκρατικής θεώρησης.⁶⁶⁹ Η διάκριση αυτή είναι

⁶⁶⁶Βλ. ΣΤΕ575/1966.

⁶⁶⁷Βλ. *R. Latournerie*, *Le droit français de la grève*, 1972, σ. 150 επ., 624 επ., *J. Moreau*, *Théorie générale des polices administratives*, *J.C.L.Ad.*, 2000, σ. 16§108.

⁶⁶⁸Βλ. *Ι. Καμτσίδου*, *Η επιφύλαξη του νόμου, ως περιορισμός εγγύησης και διάμεσος των ελευθεριών*, 2001, σ. 111.

⁶⁶⁹Δυστυχώς στη χώρα μας δεν έχει διεξαχθεί ένας διάλογος μεταξύ των δικαστών των ανωτάτων δικαστηρίων και ιδίατέρως του ΣΤΕ και του Αρείου Πάγου με σκοπό να

ιδιαίτερα σημαντική, διότι καθιστά εμφανή και σαφή τα όρια ανάμεσα στην δικαστική και την διοικητική δράση της αστυνομίας επιλύοντας οριστικά ζητήματα σύγκρουσης δωσιδικιών. Η θεωρία, σχολιάζοντας την παραπάνω απόφαση θεώρησε ότι η δημόσια τάξη αποτελεί αφενός ένα σύνολο θεσμών, μέσων και μηχανισμών αναγκαίων για την εκπλήρωση της σύγχρονης αποστολής του Κράτους, αφετέρου ένα σύνολο αρχών αξιών ή δημοσίων σκοπών που προστατεύονται ή τουλάχιστον αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα.⁶⁷⁰ Η δημόσια τάξη έχει στην χώρα μας, όπως και στη Γαλλία μία διπλή θεώρηση μία θεσμική και μία κανονιστική. Η πρώτη περιγράφεται κυρίως από το Διοικητικό Δίκαιο και η δεύτερη ιδίως, από το Συνταγματικό Δίκαιο. Η θεσμική διάσταση περιλαμβάνει τη συστηματική οργάνωση θεσμών, μέσων και μηχανισμών για την εκπλήρωση της αποστολής του Κράτους. Η κανονιστική διάσταση της δημόσιας τάξης είναι το σύνολο των γενικών αρχών, σκοπών και αξιών που προστατεύονται ή τουλάχιστον αναγνωρίζονται από το Σύνταγμα.

2. Δημόσια τάξη & ΕΣΔΑ

α. Ευρωπαϊκή & εθνική δημόσια τάξη

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αποτυπώνει την θέληση των Κρατών της Ευρώπης για την εξασφάλιση της αναγνώρισης, την συλλογική εγγύηση και την παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα προς τον σκοπό αυτό.⁶⁷¹ Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) επαγρυπνεί για τον έλεγχο και την εφαρμογή της Σύμβασης σύμφωνα με το άρθρο 32 της ΕΣΔΑ.⁶⁷² Η επίδραση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στη νομολογία, τη νομοθεσία και τη εφαρμογή των νόμων από τα εθνικά κράτη παρά τους αρχικούς δισταγμούς είναι πλέον εμφανής. Η νομολογία του ΕΔΔΑ φαίνεται να ευρίσκεται σε διαρκή διάλογο με τα εθνικά δικαστήρια,⁶⁷³ τα οποία δεν διστάζουν να μεταβάλλουν τη νομολογία τους για την πληρέστερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ο νομοθέτης εναρμονίζει τη νομοθεσία του, ενόψει της

διαγνωστούν τα κοινά σημεία και οι διαφορές στην ερμηνεία της έννοιας της δημόσιας τάξης, όπως στη Γαλλία, βλ. *Conseil d'État, L'ordre public : regards croisés du Conseil d'État et de la Cour de cassation Un colloque organisé par le Conseil d'État et la Cour de cassation le 24 février 2017*, 2018, σ. 9-32.

⁶⁷⁰ Επ' αυτών και επί των κατωτέρω, βλ. *Ι. Καμτσιδου*, Η επιφύλαξη του νόμου, ο.π., σ. 114-117.

⁶⁷¹ Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2018, σ. 92-94.

⁶⁷² Βλ. ΣΤΕ 2067/2011.

⁶⁷³ Βλ. ΔΠρΠειραιά 88/2009, ΠειρΝομ 2009, σ. 326, όπου το δικαστήριο ακύρωσε απόφαση του Διοικητή του Τμήματος Αλλοδαπών Πειραιά με την οποία ανακλήθηκε Ειδικό Δελτίο Ταυτότητας Ομογενούς (Ε.Δ.Τ.Ο.), ως επικίνδυνου για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια, λόγω πλαστών δικαιολογητικών, επειδή δεν είχε εκδοθεί τελεσίδικη καταδικαστική απόφαση κατά παράβαση του άρθρου 6 παρ. 2 της Ε.Σ.Δ.Α., τεκμήριο αθωότητας, επικαλούμενο την ΕΔΔΑ. Επίσης, βλ. *Σταυρόπουλος κατά Ελλάδος*, 27.9.2007, ΣΤΕ 1649/2016, 3351/2015, 1925/2013, 2770/2006, *Μ. Πικραμένος (επιμ.)*, Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Συμβούλιο της Επικρατείας σε διαρκή διάλογο, Πρακτικά Ημερίδας (22-04-2013) στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2013, σ. 49-82.

αυτοδύναμης εφαρμογής της Συμβάσεως,⁶⁷⁴ όταν υπάρχουν κενά και παραλείψεις που μπορεί να βλάψουν τα ατομικά δικαιώματα.⁶⁷⁵ Η Διοίκηση και ειδικότερα οι αστυνομικές αρχές συμμορφώνονται με τις υποδείξεις του ΕΔΔΑ και ρυθμίζουν την δράση τους.⁶⁷⁶ Ενδεικτική της προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων από την αστυνομία είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ, *Βενιός κατά Ελλάδας*. Συγκεκριμένα στην απόφαση αυτή η Χώρα μας καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 5§1 της ΕΣΔΑ, επειδή οι αστυνομικές αρχές διαβίβασαν με αλληλογραφία και ως εκ τούτου καθυστέρησαν να αποστείλουν στον Εισαγγελέα τις γνωματεύσεις των γιατρών και το υπόλοιπο προανακριτικό υλικό, αν και μπορούσαν να τις αποστείλουν με αγγελιοφόρο ή με τηλεομοιότυπο (φαξ) παραβιάζοντας τις νομοθετικά προβλεπόμενες προθεσμίες με αποτέλεσμα ο προσφεύγων να στερηθεί την ελευθερία του, ως έγκλειστος σε ψυχιατρικό Νοσοκομείο, στο οποίο μεταφέρθηκε από τους αστυνομικούς με την διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας.

Η σημασία της ΕΣΔΑ για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων υποχρεώνει το θεωρητικό του Αστυνομικού Δικαίου να τη μελετήσει ξεχωριστά, ώστε να διακριβώσει το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Η δυσκολία του εγχειρήματος έγκειται στο γεγονός ότι η δημόσια τάξη στην ΕΣΔΑ είναι μία αόριστη έννοια, όπως αναφέρει το ΕΔΔΑ. Συγκεκριμένα, στην απόφαση του ΕΔΔΑ *Takush κατά Ελλάδας* με αφορμή την απέλαση αλλοδαπού από τις αστυνομικές αρχές της Χώρας μας κρίθηκε ότι δεν αρκεί η επίκληση της επικινδυνότητας του απελαθέντος για την δημόσια τάξη και ασφάλεια, αλλά θα πρέπει η εν λόγω διοικητική πράξη να θεμελιώνεται σε πραγματικά περιστατικά και συγκεκριμένα επιχειρήματα, ώστε να πληροί τους όρους του άρθρου 1§2 του 7^{ου} Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ που επιτρέπουν απέλαση αλλοδαπού χωρίς να τηρηθούν οι διαδικαστικές εγγυήσεις της παραγράφου 1 του προαναφερθέντος άρθρου, αν η απέλαση είναι αναγκαία για το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή επιβάλλεται για λόγους εθνικής ασφάλειας. Το δικαστήριο τόνισε ότι οι απειλές της δημόσιας τάξης και της εθνικής ασφάλειας έχουν χαρακτήρα ποικίλο και συνεπώς είναι δύσκολο να οριστούν εκ των προτέρων λαμβάνοντας υπόψη ότι οι έννοιες αυτές είναι πραγματικά αόριστες.⁶⁷⁷

Επιπλέον, για την διακρίβωση της έννοιας της δημόσιας τάξης στην ΕΣΔΑ λαμβάνεται υπόψη η θέση της θεωρίας στην οποία επισημαίνεται ότι η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη δεν πρέπει να συγχέεται με την εσωτερική δημόσια τάξη.⁶⁷⁸ Ωστόσο, υπάρχουν κοινά σημεία που αναδεικνύουν τη σχέση της ευρωπαϊκής με την εσωτερική δημόσια τάξη. Η εγχώρια νομολογία έκανε σημαντικά βήματα προς αυτή την προσπάθεια. Το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών⁶⁷⁹ στο πλαίσιο ελέγχου νομιμότητας της απόφασης για τη σύλληψη και κράτηση των οχτώ Τούρκων στρατιωτικών που εισήλθαν παράνομα στη Χώρα μετά το πραξικόπημα στη Τουρκία αναφέρθηκε στη σχέση ευρωπαϊκής και εθνικής δημόσιας τάξης. Στην έννοια δημόσια τάξη υπό το φως της ΕΣΔΑ

⁶⁷⁴ Ενδεικτικά, βλ. *Ε. Ρούκουνας*, Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 1995, σ. 128.

⁶⁷⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Βενιός κατά Ελλάδας*, 5.7.2011, *Καραμανώφ κατά Ελλάδας*, 26.7.2011.

⁶⁷⁶ Βλ. ΣτΕ 4643/2011.

⁶⁷⁷ Βλ. *Takush κατά Ελλάδας*, 17.01.2012.

⁶⁷⁸ Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, σ. 97 με περαιτέρω παραπομπές.

⁶⁷⁹ Βλ. ΔΠρΑθ 343/2018, Ισοκράτης.

περιλαμβάνεται κάθε παράβαση νόμου που διασαλεύει την κοινωνική τάξη. Η παράβαση νόμου είναι αρκούντως σοβαρή και ενεστώσα, στρεφόμενη κατά θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας, ενώ παράλληλα γίνεται συνυπαγωγή της έννοιας της «εθνικής ασφάλειας» στην «εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια». Η δημόσια τάξη επηρεάζεται από την παρακώλυση της λειτουργίας των κρατικών θεσμών και των βασικών δημοσίων υπηρεσιών, τον ενδεχόμενο κίνδυνο για την επιβίωση του πληθυσμού, τη σοβαρή διαταραχή των εξωτερικών σχέσεων της Χώρας που διασαλεύουν την ειρηνική συνύπαρξη των λαών και τέλος την προσβολή των στρατιωτικών συμφερόντων της χώρας.⁶⁸⁰ Μάλιστα, η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη χαρακτηρίζεται ήδη συστηματικά από τη νομολογία του ΕΔΔΑ ως αυτόνομη έννοια (*notion autonome*). Στη θεωρία τονίζεται επίσης ότι ναι μεν η αναφορά για τη δημόσια τάξη στη Σύμβαση στοχεύει να εμπλουτίσει το περιεχόμενο της εθνικής δημόσιας τάξης, αλλά δεν πρέπει να νοείται η τελευταία με το ίδιο περιεχόμενο που της αποδίδεται στην ΕΣΔΑ μέσα από τη νομολογία του ΕΔΔΑ.⁶⁸¹ Κατά τη χαρακτηριστική έκφραση της *Caroline Picheral* τα ευρωπαϊκά δικαιώματα ενεργούν ως πρίσμα που διαθλούν την εικόνα της δημόσιας τάξης στις εθνικές έννομες τάξεις.⁶⁸²

β. Δογματικό περιεχόμενο

Η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, αν και δεν οριζόταν ρητά στην ΕΣΔΑ διατυπώθηκε νομολογιακά το περιεχόμενο της από το ΕΔΔΑ. Το δικαστήριο τόνισε ότι η ΕΣΔΑ είναι ένα συνταγματικό εργαλείο της Ευρωπαϊκής Δημόσιας τάξης.⁶⁸³ Εν συνεχεία, στηρίχθηκε στο Προοίμιο της Σύμβασης υπενθυμίζοντας ότι σκοπός των Κρατών Μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να επιτύχουν στενότερη ένωση μεταξύ τους και ότι ένας από τους τρόπους για να γίνει αυτό είναι η διατήρηση και η ανάπτυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Τα Κράτη Μέλη επιβεβαιώνουν τη βαθιά πεποίθησή τους ότι αυτές οι θεμελιώδεις ελευθερίες είναι η βάση της ειρήνης και της δικαιοσύνης στον κόσμο και ότι η ανάπτυξη και διατήρηση τους θα πρέπει να στηρίζεται σε ένα πολιτικό σύστημα αληθινά δημοκρατικό, με αμοιβαίο σεβασμό και κοινό σχεδιασμό. Με τον τρόπο αυτό, τα Κράτη Μέλη εκφράζουν την πεποίθησή τους ότι οι πολιτειακές κυβερνήσεις, εμψυχωμένες με το ίδιο πνεύμα σχεδιάζουν τη διεκδίκηση μίας κοινής κληρονομιάς, των ιδανικών, των πολιτικών παραδόσεων και τον σεβασμό στην Ελευθερία και στο Κράτος Δικαίου. *Το αποτέλεσμα των ανωτέρω είναι να δημιουργηθεί μια κοινή δημόσια τάξη, και να γίνουν τα πρώτα βήματα για τη συλλογική εγγύηση ορισμένων από τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.*⁶⁸⁴ *Η Ευρώπη, ως διατυπώνεται στο καταστατικό της δημιουργεί*

⁶⁸⁰ Πρβλ. ΣτΕ 1694/2018, C-145/09 απόφαση *Τσακουρίδης* σκέψεις 43-44 και C-601/2015.

⁶⁸¹ Βλ. *F. Sudre*, Existe-t'il un ordre public européen? σε *P. Tavernier*, *Quelle Europe pour les droits de l'homme La cour de Strasbourg et la réalisation d'une 'Union plus étroite'* (35 Anees de jurisprudence : 1959-1994), 1996, σ. 39-42, υποσ. 70.

⁶⁸² Βλ. *C. Picheral*, *L'ordre public dans les droits européens* σε *C.A. Dubreuil*, *L'ordre public, Actes du colloque organisé les 15 & 16 décembre 2011 par le Centre Michel de l'Hospital de l'Université d'Auvergne*, 2013, σ.103-115.

⁶⁸³ Βλ. ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου κατά Τουρκίας*, 23.03.1995, παρ. 75.

⁶⁸⁴ Η επισήμανση του γράφοντος.

μια κοινοτική δημόσια τάξη των δημοκρατιών της Ευρώπης για την προστασία της κληρονομιάς της, των κοινών πολιτικών παραδόσεων, των ιδανικών της και του Κράτους Δικαίου.⁶⁸⁵

Το ΕΔΔΑ συνεχίζει μέχρι σήμερα να διαπλάθει το περιεχόμενο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης. Η Σύμβαση για τα Κράτη Μέλη έχει ένα χαρακτήρα υποχρεωτικό. Η ΕΣΔΑ ως προς την τήρηση των υποχρεώσεων των Κρατών Μελών δεν λειτουργεί στο πεδίο της τήρησης της αρχής της αμοιβαιότητας με τη δημιουργία υποκειμενικών δικαιωμάτων. Δεν πραγματοποιούνται δηλαδή αμοιβαίες παραχωρήσεις μεταξύ Κρατών, αλλά η τήρηση τους έχει χαρακτήρα αντικειμενικό και απαιτεί μία εγγύηση συλλογική.⁶⁸⁶

Η δημοκρατία είναι στοιχείο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης και υπέρτατο νομικό κριτήριο για τη συμφωνία ενός μέτρου με την ΕΣΔΑ. Κανένας περιορισμός στην άσκηση των ελευθεριών δεν είναι αποδεκτός, αν δεν είναι αναγκαίος σε μία δημοκρατική κοινωνία.⁶⁸⁷ Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται και ο ιδεολογικός χαρακτήρα που διέπει τη δημόσια τάξη και την ΕΣΔΑ γενικότερα.

γ. Νομολογιακό περιεχόμενο

Η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, η δημόσια ασφάλεια, το γενικό συμφέρον, προσδιορίζονται στο Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως αυτόνομες έννοιες.⁶⁸⁸ Τα όργανα της Σύμβασης δεν ερμηνεύουν απαραίτητα με τον ίδιο τρόπο τις ανωτέρω έννοιες όπως τα Κράτη Μέλη. Αυτή η αρμοδιότητα ανήκει στο ΕΔΔΑ, το οποίο παρέχει ένα επωφελές εύρος για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.⁶⁸⁹ Όμως, για λόγους ασφάλειας δικαίου, η νομολογία έχει την τάση να περιορίζει τις διαφορετικές εθνικές ερμηνείες. Οι έννοιες αυτές δεν έχουν στατικό χαρακτήρα, αλλά ερμηνεύονται υπό το πρίσμα των σημερινών περιστάσεων, σύμφωνα με την αρχή της διαχρονικής ερμηνείας⁶⁹⁰ δίδοντας στην ΕΣΔΑ έναν εξελικτικό και δυναμικό χαρακτήρα.⁶⁹¹ Ποιό είναι το νομολογιακό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης και ασφάλειας σύμφωνα με την ΕΣΔΑ; Αναλύονται τρεις (3) περιπτώσεις που το ΕΔΔΑ καθόρισε εννοιολογικά τη δημόσια τάξη. Αρχικά, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις από μόνες τους δεν αρκούν για να προκαλέσουν διατάραξη της δημόσιας

⁶⁸⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Αυστρία κατά Ιταλίας*, 11-01-1961, Rec. 7, σ. 23-70, η επισήμανση του γράφοντος.

⁶⁸⁶ Βλ. ΕΕΔΑ, *Μητροπολίτης Χρυσόστομος κατά Τουρκίας*, 04-03-1991, EEN 1990, σ. 638, ΕΔΔΑ, *Ιρλανδία κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18-01-1978, παρ. 237 – 239, ΕΔΔΑ, *Κύπρος κατά Τουρκίας*, 10-07-1978, σ. 85, ΕΔΔΑ, *Affaire Klass και λοιποί κατά Γερμανίας*, 06-09-1978, παρ. 34, Σ. Περρακης, *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, 2013, σ. 153 και *Sudre F., Existe t'il un ordre public européen?*, ο.π., σ. 46, Ε. Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ατομικών δικαιωμάτων*, ο.π., σ. 106-127.

⁶⁸⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, *United Communist Party of Turkey κατά Τουρκίας*, 30.1.1998, και Λ.Α. Σισιλιάνος, *Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ.*, ο.π., σ. 531.

⁶⁸⁸ Βλ. Π. Παραράς, *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ΔΤΑ 2012, σ. 1131-1190.

⁶⁸⁹ Βλ. ΣτΕ 1285/2012 και Π. Παραράς, *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ΔΤΑ 2012, σ. 1131-1190 και ιδίως, 1144-1146.

⁶⁹⁰ Βλ. Ε. Ρούκουνας, *Διεθνής προστασία των ατομικών δικαιωμάτων*, ο.π., σ. 132-133.

⁶⁹¹ Αναλυτικότερα, βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, *Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ*, ο.π., σ. 8-11 και Τ. Ζολώτας, *Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσω της ΕΣΔΑ μετά την 1^η Ιουνίου*, 2010, Αρμ 2010, σ. 905-932.

τάξης, αλλά συγκεκριμένα γεγονότα που προσβάλλουν σαφώς προσδιορισμένα έννομα αγαθά των πολιτών που αφορούν την ασφάλεια και την ησυχία.⁶⁹² Η δημόσια τάξη δεν απειλείται στο πλαίσιο του δικαιώματος της συνένωσης από το γεγονός και μόνο ότι ορισμένα άτομα επέλεξαν να ορίσουν με συγκεκριμένο τρόπο την εθνική τους ταυτότητα.⁶⁹³ Η δημόσια τάξη δεν προσβάλλεται αποτελώντας εξ' αυτού λόγο περιορισμού του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης βουλευτή, ο οποίος σε δημοσίευση του ιδίου σε εφημερίδα του χρησιμοποίησε συγκεκριμένη εθνική ονομασία για μειονότητα που ζει σε άλλο Κράτος, ακόμη και αν αυτή η άποψη μπορεί να προκαλέσει ένταση.⁶⁹⁴ Στη δεύτερη περίπτωση κρίθηκε ότι ο έλεγχος της νομιμότητας του σκοπού της νόμου από το ΕΔΔΑ προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό την έννοια της δημόσιας τάξης. Στην υπόθεση *Berrehab* οι αστυνομικές αρχές του Ολλανδικού Κράτους απέλασαν Μαροκινό υπήκοο στην πατρίδα του μετά το διαζύγιο του με Ολλανδή πολίτη για λόγους δημόσιας τάξης. Το δικαστήριο τόνισε ότι η προσβολή της δημόσιας τάξης δεν αποτελεί νόμιμο λόγο, καθώς δεν υπήρχε καταδίκη από ποινικό δικαστήριο που να δικαιολογεί την απέλαση του για λόγους πρόληψης της εγκληματικότητας.⁶⁹⁵ Το διοικητικό μέτρο που επικαλείται τη δημόσια τάξη κρίθηκε επίσης ότι παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας στην περίπτωση απέλασης αλλοδαπού, ο οποίος ήταν παντρεμένος με γαλλίδα υπήκοο πάνω από σαράντα (40) χρόνια.⁶⁹⁶ Τρίτη περίπτωση είναι η απέλαση μεταναστών δεύτερης γενιάς για λόγους δημόσιας τάξης, όπως η απέλαση ενός αλγερινού από την ηλικία των δύο ετών⁶⁹⁷ και ενός Μαροκινού στην ηλικία των πέντε ετών⁶⁹⁸ από τη Γαλλία, αν και ήταν νόμιμα εγκατεστημένοι με την οικογένεια τους. Το δικαστήριο τόνισε ότι το Κράτος έχει την κύρια ευθύνη για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης να προβαίνει σε ελέγχους στα σύνορα, ως συμβατική υποχρέωση. Όμως, όταν το Κράτος προσβάλλει το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 8 παρ. 1 της Σύμβασης θα πρέπει τα μέτρα που λαμβάνει να αποδεικνύονται αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία, δηλαδή να δικαιολογούνται από υπέρτατη κοινωνική ανάγκη και ιδιαίτερα να είναι ανάλογα του σκοπού που επιδιώκει. Τέλος, άποψη της μειοψηφίας στην υπό κρίση υπόθεση ήταν ότι δεν έχει εφαρμογή η επιτακτική κοινωνική ανάγκη προστασίας της δημόσιας τάξης, αφού το μέτρο της απέλασης συγκρινόμενο με τη μεταχείριση που επιφυλάσσει ο νόμος στους γάλλους πολίτες σε παρόμοιες περιστάσεις είναι βαρύτερο από την ποινική κύρωση που επιβλήθηκε στους προσφεύγοντες και άρα συνιστά διακριτική μεταχείριση.

Στο νομολογιακό περιεχόμενο της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης εντάσσονται και οι αστυνομικοί. Η δημόσια τάξη αποσκοπεί στην εγγύηση των

⁶⁹² Βλ. ΕΔΔΑ, *Ιμπραήμ Σερήφ κατά Ελλάδας*, 14.12.1999.

⁶⁹³ Βλ. ΕΔΔΑ, *Σιδηρόπουλος κατά Ελλάδας*, 10.7. 1998.

⁶⁹⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, *Αχμέτ Σαδίκ κατά Ελλάδος*, 15.11.1996.

⁶⁹⁵ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο.π., σ. 418, υποσ. 277 με παραπομπή στην ΕΔΔΑ, *Berrehab* κατά Ολλανδίας, 21.06.1988.

⁶⁹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Beldjoudi κατά Γαλλίας*, 26.03.1992.

⁶⁹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, *Bouchelkia κατά Γαλλίας*, 29.01.1997, ΕΔΠΑ 2000, σ. 197-202.

⁶⁹⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, *Bouljifa κατά Γαλλίας*, 21.10.1997, ΕΔΠΑ 2000, σ. 202-209.

θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών.⁶⁹⁹ Η εγγύηση αυτή αφορά και τους αστυνομικούς ως πολίτες. Στην απόφαση του ΕΔΔΑ, *M. Vilho Eskelinen κατά Φινλανδίας*, ο προσφεύγων αστυνομικός ελάμβανε εκτός έδρας αποζημίωση, επειδή υπηρετούσε σε απομακρυσμένη γεωγραφικά περιοχή μακράν του τόπου κατοικίας του. Όμως, το αρμόδιο Υπουργείο αντικατέστησε την αποζημίωση με επιδόματα, τα οποία λίγα χρόνια αργότερα αρνήθηκε να καταβάλλει. Ο αστυνομικός, αφού εξάντλησε όλα τα εσωτερικά ένδικα μέσα προσέφυγε στο ΕΔΔΑ. Το δικαστήριο, πρώτα έκανε αναφορά σε προηγούμενη νομολογία του,⁷⁰⁰ όπου είχε κριθεί ότι οι αστυνομικοί δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6§1 της ΕΣΔΑ, επειδή καταλαμβάνουν θέσεις που σχετίζονται με δημοσίου συμφέροντος αποστολή ή συμμετέχουν στην άσκηση της κρατικής εξουσίας κατέχοντας ένα μέρος της κρατικής κυριαρχίας εν συνεχεία μετέβαλε τη νομολογία του. Πρώτον, βάση της εθνικής νομοθεσίας πρέπει να αποκλείεται ρητώς η πρόσβαση σε δικαστήριο σε όσους ανήκουν στις εν λόγω θέσεις και κατηγορίες προσωπικού και δεύτερον, η γενόμενη παρέκκλιση πρέπει να βασίζεται σε αντικειμενικούς λόγους άμεσα συνδεδεμένους με το κρατικό συμφέρον. Το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος ανήκει σε έναν τομέα ή σε μία υπηρεσία που συμμετέχει στην άσκηση του κρατικού ελέγχου δεν είναι αυτό καθαυτό καθοριστικό. Πρέπει το κράτος να αποδείξει ότι το αντικείμενο της διαφοράς σχετίζεται με την άσκηση της κρατικής εξουσίας ή ότι θέτει υπό αμφισβήτηση τον προαναφερθέντα ιδιαίτερο δεσμό. Κατά συνέπεια, τίποτα κατ' αρχήν δεν δικαιολογεί τον αποκλεισμό από την προστασία του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ των συνηθισμένων εργασιακών διαφορών, όπως εκείνων που αφορούν τους μισθούς, τις αποζημιώσεις, ή άλλα παρόμοια δικαιώματα – λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα της υφιστάμενης σχέσεως μεταξύ ενός δημόσιου υπαλλήλου και του εν λόγω κράτους. Το δικαστήριο ανέτρεψε την πάγια νομολογία και δέχτηκε υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις ότι οι αστυνομικοί εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας της ΕΣΔΑ.⁷⁰¹

δ. Περιοριστική ρήτρα θεμελιωδών δικαιωμάτων

Η δημόσια τάξη στην ΕΣΔΑ χαρακτηρίζεται ως ένα περιοριστικό στοιχείο ενός θεμελιώδους δικαιώματος.⁷⁰² Όμως, ο «περιορισμός» στην ΕΣΔΑ είναι έννοια πολύσημη.⁷⁰³ Η δημόσια τάξη ως ρήτρα εμπεριέχει κάποιο

⁶⁹⁹Επ' αυτών και επί των κατωτέρω, αναλυτικά, *Χ. Παπαστυλιανού*, Η ερμηνεία του όρου «Δημόσια Τάξη» ως περιορισμός των ατομικών ελευθεριών στην ΕΣΔΑ και το Σύνταγμα: Τα όρια της δικαιοδοτικής κρίσης του δικαστή κατά την εφαρμογή των περιορισμών των ατομικών ελευθεριών, Το Σ 2003, σ. 403-447.

⁷⁰⁰Βλ. ΕΔΔΑ, *Pellegrin κατά Γαλλίας*, 08.12.1999.

⁷⁰¹Βλ. ΕΔΔΑ, *M. Vilho Eskelinen κατά Φινλανδίας*, 19.04.2007. Το κείμενο της απόφασης είναι επιμέλεια των Βασίλη Χειρδάρη/Εύη Παπαδημητρίου και λήφθηκε από την ιστοσελίδα του ΔΣΑ.

⁷⁰²Ενδεικτικά, ΑΠ 4/2005, Δίκη 2005, σ. 1076 και ΑΠ 58/2006, ΕΛΛΔνη 2006, σ. 520.

⁷⁰³Πρώτον, η ρήτρα της δημόσιας τάξης εκδηλώνεται ως επέμβαση (*Eingriff / Ingérence / interference*) της δημόσιας αρχής στην άσκηση του δικαιώματος (άρθρο 8§2). Δεύτερον, ως μορφή περιορισμού (*Einschränkungen / restrictions*), πέραν των προβλεπόμενων από το νόμο που αποτελούν τα αναγκαία μέτρα σε μία δημοκρατική κοινωνία. Τρίτον, στο άρθρο 10§2 αναφέρεται ότι η άσκηση της ελευθερίας που συνεπάγεται καθήκοντα, υποχρεώσεις και ευθύνες δύναται να υπαχθεί σε ορισμένες διατυπώσεις (*Formvorschriften / formalités / formalities*), όρους (*Bedingungen / conditions*), περιορισμούς ή κυρώσεις (*strafdrohungen /*

βαθμό αοριστίας ιδίως, όταν περιλαμβάνει περιορισμούς. Για αυτό κάθε περιορισμός θεμελιώδους δικαιώματος με τη μορφή γενικής ρήτρας προβλέπεται στο νόμο.⁷⁰⁴ Όμως, σε αυτή την περίπτωση η ερμηνεία της ρήτρας είναι στενή και αυστηρή.⁷⁰⁵ Μόνο πειστικοί και επιτακτικοί λόγοι δικαιολογούν περιορισμούς στα δικαιώματα.⁷⁰⁶ Μάλιστα, το ΕΔΔΑ δεν δέχεται εγγενείς περιορισμούς που συνάγονται έμμεσα από την ερμηνεία της δημόσιας τάξης. Αυτοί οι περιορισμοί είναι απαραίτητο να διατυπώνονται ρητά στο νόμο, όπως για παράδειγμα, οι περιορισμοί που αναφέρονται στις ειδικές κυριαρχικές σχέσεις.⁷⁰⁷ Οι σκοποί των περιορισμών της δημόσιας ασφάλειας και δημόσιας τάξης, θεωρούνται μία θεμελιώδης αιτιολόγηση της παρέμβασης των κρατικών αρχών στο δικαίωμα. Οι περιορισμοί εκτελούνται μόνο από τις δημόσιες αρχές και με αυτόν τον τρόπο νομιμοποιείται η περιοριστική δράση τους έναντι άλλων δράσεων, πράξεων, παραλείψεων τους αποκτώντας μια δίκαιη θεώρηση.⁷⁰⁸ Η θέσπιση της δημόσιας τάξης ως περιοριστικής ρήτρας ενός θεμελιώδους δικαιώματος συνεπάγεται την ανάγκη ελέγχου, αιτιολόγησης και συμβατότητας της με άλλα κανονιστικά προκαθορισμένα περιοριστικά κριτήρια των υπολοίπων ατομικών δικαιωμάτων.⁷⁰⁹ Αυτός είναι ο λόγος που οι περιορισμοί απαντούν σχεδόν με τον ίδιο τρόπο στα ατομικά δικαιώματα. Με αυτόν τον τρόπο σχηματοποιείται και αποτυπώνεται μία σταθερή και επαναλαμβανόμενη δομή των κανόνων της ΕΣΔΑ, όπως στα άρθρα 8 έως 11, η οποία διευκολύνει τον έλεγχο τους από τα όργανα της ΕΣΔΑ και προπάντων από το ΕΔΔΑ.

Ένας ολοκληρωμένος έλεγχος των περιοριστικών ρητρών της δημόσιας τάξης και ασφάλειας στην πληρότητα του δεν μπορεί πρακτικά να λάβει χώρα. Το ΕΔΔΑ παράλληλα με τον δικό του έλεγχο, αναγνωρίζει στα Κράτη Μέλη ένα συγκριμένο περιθώριο εκτίμησης.⁷¹⁰ Αυτό σημαίνει ότι δίδεται η δυνατότητα στα Κράτη Μέλη να ορίσουν το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης σύμφωνα με την εθνική τους νομοθεσία στο μέτρο που δεν παραβιάζει βέβαια την Σύμβαση.⁷¹¹ Τα Κράτη γνωρίζουν καλύτερα τις ανάγκες και τους πόρους τους, ώστε να λάβουν κατά την ευχέρεια τους τα κατάλληλα μέτρα. Στο πλαίσιο αυτό κρίθηκε από το ΣΤΕ ότι για την εξέταση επιβολής πειθαρχικής ποινής σε στρατιωτικό σε κατ' έφεση δίκη ενώπιον του από το Διοικητικό Εφετείο, οι διατάξεις των παραγράφων 5 και 9 του άρθρου 1 του Ν. 702/77 ερμηνεύονται σύμφωνα με το άρθρο 20 του Συντάγματος και το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ για την αποτελεσματική δικαστική προστασία, ενώ ως τονίζεται στην θεωρία, η κατ' έφεση δίκη, ενώπιον του ΣΤΕ θωρακίζει με έναν ακόμη

sanctions / penalties). Συνεπώς, στην §1 των άρθρων 8 έως 11 διατυπώνονται οι ορισμοί των δικαιωμάτων και στην § 2 αναφέρονται οι περιορισμοί τους.

⁷⁰⁴Βλ. ΕΔΔΑ, *Rekényi κατά Ουγγαρίας*, 20.5.1999,

⁷⁰⁵Βλ. ΕΔΔΑ, *Sunday Times κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 26.04.1979, ΕΔΔΑ, *Demir & Baykara κατά Τουρκίας*, 12.11.2008.

⁷⁰⁶Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 413.

⁷⁰⁷Βλ. D. Gommien/D. Harris/L. Zwaak, Η ΕΣΔΑ και ο ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης Δίκαιο και Πρακτική (μτφρ. Ε. Τσατσαρέλη), 2001, σ. 336-338.

⁷⁰⁸Βλ. C. Grabenwarter, *Europäische Menschenrechts- Konvention*, 2005, σ.107.

⁷⁰⁹ Ibid.

⁷¹⁰Βλ. ΕΔΔΑ, *Nowak κατά Ουκρανίας*, 31.3.2011.

⁷¹¹Βλ. ΕΔΔΑ, *Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 07.12.1976.

δικαιοκρατικό θεσμό το Σύνταγμα μας.⁷¹² Έπειτα, διενεργείται «ο έλεγχος της αναγκαιότητας του περιορισμού σε μία δημοκρατική κοινωνία». Η φράση αυτή είναι μια αόριστη-πολυσήμαντη έννοια και συνάμα μία γενική ρήτρα περιοριστική των περιορισμών των δικαιωμάτων της Σύμβασης.⁷¹³ Ανάμεσα στα μέσα που επιστρατεύει το Κράτος και στο σκοπό που επιδιώκει υπάρχει μία εύλογη σχέση. Αυτή η λογική σχέση και αξίωση δεσμού ανάμεσα στον περιορισμό της δημόσιας τάξης και το δημόσιο συμφέρον ελέγχεται από το ΕΔΔΑ.⁷¹⁴ Αρχικά, ο έλεγχος της αναλογικότητας προϋποθέτει ότι ο περιορισμός στο δικαίωμα είναι ένα πειστικό κοινωνικό αίτημα (*besoin social impérieux*).⁷¹⁵ Έπειτα, το αστυνομικό μέτρο που περιορίζει το δικαίωμα θα πρέπει να είναι σύμφωνο με τις προϋποθέσεις της αρχής της αναλογικότητας. Τέλος, οι λόγοι που επικαλείται το Κράτος κατά του οποίου στρέφεται η προσφυγή θα πρέπει να είναι επαρκείς και σοβαροί. Έτσι, κατά το ΕΔΔΑ η διατήρηση δακτυλικών αποτυπωμάτων από την αστυνομία και η άρνηση της διαγραφής τους από εθνική βάση δεδομένων για άτομο που είχε αθωωθεί για κλοπές, θεωρείται δυσανάλογο μέτρο που παραβιάζει την ιδιωτική ζωή του ατόμου κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης.⁷¹⁶ Σε κάθε περίπτωση το δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν πρέπει να βλάπτεται ο πυρήνας του δικαιώματος.⁷¹⁷ Αν το αστυνομικό μέτρο κρίνεται δυσανάλογο, τότε διατυπώνονται από τους ίδιους τους δικαστές λύσεις αναλογικές. Όριο της αρχής της αναλογικότητας αποτελεί η τεχνική του ελέγχου του περιθωρίου εκτίμησης (*margin of appreciation*). Η κρίση για την αναλογικότητα (*lato sensu*) του αστυνομικού μέτρου ανήκει πρώτα στα εθνικά Κράτη. Δευτερευόντως, διενεργείται από το ΕΔΔΑ κατ' εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας και της ανάγκης προβαδίσματος της εθνικής κοινωνίας έναντι ευρωπαϊκής κοινωνίας.⁷¹⁸ Έτσι, επιτυγχάνεται να μην θίγεται η αρχή της διαφορετικότητας των ευρωπαϊκών λαών.⁷¹⁹

Η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη στο πεδίο της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων αναζητά ένα κοινό ρυθμιστικό πεδίο για να θεμελιώσει μια ευρωπαϊκή δημοκρατική κοινωνία. Η ευρωπαϊκή δημόσια τάξη επηρεάζει βαθμhdόν το περιεχόμενο της εκάστοτε εθνικής δημόσιας τάξης και κατά συνέπεια τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των αστυνομικών αρχών και των αρχών που προστατεύουν τη δημόσια τάξη. Η επίδραση αυτή θα οδηγήσει αναμφίβολα στον εκδημοκρατισμό των κρατικών αρχών, στην διαφάνεια

⁷¹² Βλ. ΣΤΕ 2086/02 και Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Η έφεση ενώπιον του ΣΤΕ κατ' αποφάσεων διοικητικών εφετειών, 1994, σ. 58.

⁷¹³ Βλ. Γ. Πινακίδης, Η ρήτρα της δημοκρατικής κοινωνίας στην ΕΣΔΑ, 2007, σ. 37-64.

⁷¹⁴ Βλ. Φ. Βεγλερής, Οι περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1982, σ. 39.

⁷¹⁵ Βλ. Μ.Α. Eissen, Le principe de proportionnalité dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme σε Ε. Decaux / P.H. Imbert, La convention européenne des droits de l'homme Commentaire article par article, 1999, σ. 65-81, ο οποίος αφού απαριθμεί χρονικά πολλές απόφασεις του ΕΔΔΑ για την αναλογικότητα παρουσιάζει και μια λανθάνουσα αναλογικότητα, η οποία διατυπώνεται σε πολλά άρθρα της Σύμβασης (άρθρα 5 §1 εδ.γ', ε', 12) και στα πρωτόκολλα (1^ο άρθρα 1-3).

⁷¹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Μ.Κ. κατά Γαλλίας, 18.4.2013, παρ.46 και ΕΔΔΑ, Brunet κατά Γαλλίας, 18.9.2014 σε Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 390, ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, Sergejs Buivids, παρ.64-65, ΔΕΕ, C-419/14, 17.12.2015, WebMindLicenses παρ. 70.

⁷¹⁷ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 419.

⁷¹⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Takush κατά Ελλάδας, 17.01.2012.

⁷¹⁹ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 420.

άσκησης των αστυνομικών μέτρων και στον αποτελεσματικότερο δικαστικό έλεγχο τους.

3. Δημόσια τάξη στην ΕΕ

α. Έννοια

Η δημόσια τάξη νοείται ως ένας περιορισμός των ενωσιακών ελευθεριών για την αιτιολογία αναλογικών περιοριστικών μέτρων, όπως της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων. Δημόσια τάξη είναι η τήρηση όλων των βασικών κανόνων που θέτει το κράτος ως έκφραση της κυριαρχίας του και αφορά ζωτικά του συμφέροντα, όπως η κοπή νομίσματος και η επιβολή ποινών.⁷²⁰ Πολλά στοιχεία για την έννοια της δημόσιας τάξης στην ΕΕ αντλούνται από τους περιορισμούς που τίθενται για λόγους δημόσιας τάξης, ασφάλειας και υγείας στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων κατά το άρθρο 45 παρ. 3 της ΣΛΕΕ.⁷²¹ Το Δικαστήριο της ΕΕ προβαίνει μέσα από την νομολογία του στην ερμηνεία των Συνθηκών.⁷²² Το ΔΕΕ αποφάσισε ότι ο περιορισμός της δημόσιας τάξης του άρθρου 45 της ΣΛΕΕ σχετίζεται με την θέση και την τήρηση ρυθμιστικών κανόνων που τίθενται κυριαρχικά από το Κράτος και διασφαλίζουν την ευταξία σε εξωτερικό και εσωτερικό επίπεδο.⁷²³ Η δημόσια ασφάλεια κατά το Δικαστήριο περιλαμβάνει τόσο την εσωτερική ασφάλεια που αναφέρεται στην ίδια την ύπαρξη του Κράτους, των θεσμών και των βασικών υπηρεσιών του για την επιβίωση του πληθυσμού, όσο και την εξωτερική ασφάλεια που περιλαμβάνει τις στρατιωτικές απειλές και την ουσιώδη διατάραξη των εξωτερικών σχέσεων του.⁷²⁴ Η δημόσια ασφάλεια μπορεί να επηρεάζεται από την παρακώλυση της λειτουργίας των κρατικών θεσμών και των βασικών δημοσίων υπηρεσιών, τον κίνδυνο σοβαρής διαταραχής των εξωτερικών σχέσεων ή της ειρηνικής συνύπαρξης των λαών ή την προσβολή των στρατιωτικών συμφερόντων.⁷²⁵ Τέλος, δημόσια υγεία είναι η ύπαρξη ασθενειών που εγκλείουν τον κίνδυνο επιδημίας όπως ορίζεται για τις λοιμώδεις νόσους και τις παρασιτικές ασθένειες.⁷²⁶

Το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου επισημαίνει ότι μόνο η ύπαρξη ατομικής συμπεριφοράς που συνιστά πραγματική, ενεστώσα και αρκούντως σοβαρή απειλή κατά της θεμελιώδους συμφέροντος της κοινωνίας, μπορεί να αποτελέσει νόμιμο λόγο περιορισμού της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, η οποία να βασίζεται αποκλειστικά στην προσωπική

⁷²⁰ Βλ. Δ. Παπαγιάννης, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2016, σ. 422.

⁷²¹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Η ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, 1996, σ. 38., Β. Χατζόπουλος, Τέσσερις στοιχειώδεις ελευθερίες, μία ενιαία ρύθμιση: Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΚ σχετικά με τις οικονομικές και προσωπικές ελευθερίες της Συνθηκ, ΕΕΕυρΔ 2000, σ. 351.

⁷²² Βλ. Π. Κανελλόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2010, σ. 347, Η.Ρ. Ipsen, Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο (μτφρ. Μ. Βελλά/Δ. Τσούρου – Βελλά), τ. Ι', 1981, σ. 359.

⁷²³ Βλ. Β. Χριστιανός, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο Ερμηνεία, 2012, σ. 322, όπου γίνεται αναφορά στην ΔΕΚ 27.10.1977, *Regina κατά Pierre Bouchereau*, C-30/77.

⁷²⁴ Βλ. Β. Σκουρής, Συνθήκη της Λισσαβόνας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2020, σ. 655, Β. Χριστιανός, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, ο.π., σ. 322 με μνεία στην ΔΕΚ 23.10.2010, *Βάδη Βυτεμβέργη κατά Παναγιώτη Τσακουρίδη*, C-145/09.

⁷²⁵ Ibid.

⁷²⁶ Βλ. Β. Σκουρής, Συνθήκη της Λισσαβόνας Ερμηνεία κατ' άρθρο, ο.π., σ. 654.

συμπεριφορά του ατόμου.⁷²⁷ Προηγούμενη ποινική καταδίκη δεν δύναται να αποτελέσει νόμιμη βάση αιτιολογίας, αν οι περιστάσεις της καταδίκης δεν στηρίζονται στην ύπαρξη ατομικής συμπεριφοράς που συνιστά ενεστώσα απειλή για την δημόσια τάξη.⁷²⁸ Τέλος, το ΔΕΕ επισημαίνει ότι κάθε εθνικό μέτρο που επιβάλλεται ως εξαίρεση από την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων λαμβάνει υπ' όψιν του τα θεμελιώδη δικαιώματα.⁷²⁹ Στη γνωστή υπόθεση *Adoui κατά Βελγίου* το δικαστήριο τόνισε ότι εφόσον η πορνεία δεν απαγορεύεται από την εθνική νομοθεσία, οι αρχές δεν μπορούν να στερήσουν την άδεια παραμονής από την κ. *Rezguia Adoui*, επειδή απλά εργαζόταν σε κακόφημο μπαρ ως σερβιτόρα και είχε την δυνατότητα να εκτίθεται σε κοινή θέα από παράθυρο του καταστήματος, μένοντας μόνη με πελάτες.⁷³⁰ Μόνη η λήξη της ισχύος διαβατηρίου ή ταυτότητας, οικονομικοί ή προληπτικοί λόγοι ασφάλειας (π.χ. εγκληματικότητα) δεν είναι δυνατόν να αποτελέσουν λόγο άρνησης χορήγησης άδειας παραμονής στον Ευρωπαϊό πολίτη.⁷³¹

Παρά τα ανωτέρω το ΔΕΕ αποφεύγει να δώσει έναν κοινοτικό ορισμό της δημόσιας τάξης. Το ενωσιακό δίκαιο δεν επιβάλλει στα Κράτη Μέλη μια ομοιόμορφη κλίμακα αξιών σχετικά με την εκτίμηση της συμπεριφοράς που δύναται να θεωρηθεί ως αντίθετη με τη δημόσια τάξη. Τα Κράτη Μέλη έχουν την αρμοδιότητα να ορίσουν νομοθετικά την έννοια της δημόσιας τάξης, αλλά η διακριτική ευχέρεια του νομοθέτη ελέγχεται από την ΕΕ.⁷³² Ωστόσο, ένας υπερβολικά επακριβής ορισμός της δημόσιας τάξης ενέχει τον κίνδυνο να παγιωθεί μία εξελισσόμενη έννοια που είναι διαφορετική από κράτος σε κράτος.⁷³³

β. Schengen & Αστυνομία

Η ενσωμάτωση της συνθήκης *Schengen* στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη ως κεκτημένο, ώστε να διασφαλιστεί η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών είχε ως αποτέλεσμα τη μεταφορά των αστυνομικών ελέγχων από τα εσωτερικά στα κοινά εξωτερικά σύνορα.⁷³⁴ Οι αστυνομικές και τελωνειακές αρχές είναι πλέον επιφορτισμένες με τη

⁷²⁷ Βλ. Γ. Ε. Καλαβρός/Θ. Γεωργόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ουσιαστικό Δίκαιο, τ.ΙΙ, 2010, σ. 64.

⁷²⁸ Βλ. Δ. Παπαγιάννης, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2001, σ. 63 με περαιτέρω παραπομπή στην ΔΕΚ, C-348/96, *Donatella Calfa*.

⁷²⁹ Βλ. Β. Χριστιανός, Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ, ο.π., σ. 322 με αναφορά στην ΔΕΚ, C 482-493/01, 29.04.2004, Γεώργιος Ορφανόπουλος και *Raffaele Olivieri* κατά Βάδης Βυττεμβέργης.

⁷³⁰ Βλ. ΔΕΚ *Adoui* C-115,116/81, σε Δ. Παπαγιάννης, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, ο.π., σ. 64.

⁷³¹ *Ibid.*

⁷³² Βλ. Κ. Γώγος σε Β. Σκουρή, Ερμηνεία των Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 2003, σ. 533.

⁷³³ Βλ. ΔΕΚ 18-05-1982, *Rezguia Adoui κατά Βελγικού Κράτους*, C-115 και C-116/81, Παπαγιάννης Δ., Εισαγωγή στο δίκαιο της ΕΕ, 1996, σ. 434, Γ. Δρόσος, «Δημόσια τάξη» και «Δημόσια ασφάλεια»: Δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο (το παράδειγμα της επίδρασης του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου) σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δελιγιάννη, τ. Δ', 1992, σ. 28-64, ιδίως, σ. 32-33.

⁷³⁴ Ενδεικτικά, βλ. Γ.-Ε. Καλαβρός/Θ. Γεωργόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο, Τ.ΙΙ, 2010, σ. 76.

διατήρηση υψηλού επιπέδου ασφάλειας, αστυνομικής - δικαστικής συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών.⁷³⁵

Η ελευθερία διέλευσης των προσώπων από οποιοδήποτε καθορισμένο σημείο στα σύνορα των κρατών δεν είναι παρά ταύτα απεριόριστη.⁷³⁶ Για αυτό, η ίδια η Συνθήκη προβλέπει αυτοτελή εθνικά μέτρα, όταν ένα κράτος υφίσταται σοβαρή απειλή για την δημόσια τάξη και ασφάλεια.⁷³⁷ Το Κράτος δύναται να επαναφέρει τον αστυνομικό έλεγχο στα εσωτερικά σύνορα του για ορισμένο χρονικό διάστημα ή αν είναι μεγαλύτερο το διάστημα αυτό, όσο τουλάχιστον διαρκεί η απειλή. Η εν λόγω πρακτική ακολουθείται συνήθως από τη Γαλλία στα χερσαία σύνορα της με τα Κράτη Μέλη της σύμβασης εφαρμογής της Συμφωνίας *Schengen* με μία γραμμή χαραχθείσα σε απόσταση είκοσι (20) χιλιομέτρων από τα σύνορα της. Η Συνθήκη προβλέπει ακόμη και διακρατικές συνεργασίες μεταξύ των αστυνομιών, όπως μεταξύ της Γαλλίας και της Γερμανίας με κοινά αστυνομικά τμήματα.

Το ΔΕΕ στην C-444/17 από 19 Μαρτίου 2019 απόφαση του έκρινε στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης επί προδικαστικού ερωτήματος, αν τα εσωτερικά σύνορα κράτους μέλους στα οποία οι έλεγχοι έχουν επαναφερθεί μπορούν να εξομοιωθούν με τα εξωτερικά σύνορα κατά την έννοια της οδηγίας περί επιστροφής, καθώς η Γαλλία είχε κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης και είχε επαναφέρει τους ελέγχους στα εσωτερικά της σύνορα. Η απόφαση αφορούσε διαφορά μεταξύ του Γάλλου Νομάρχη των Ανατολικών Πυρηναίων και του Μαροκινού *Abdelaziz Arib*, όπου ο Νομάρχης είχε εκδώσει απόφαση απέλασης του *A. Arib*, ο οποίος ως επιβάτης υπεραστικού λεωφορείου, το οποίο είχε ξεκινήσει από το Μαρόκο, υποβλήθηκε σε αστυνομικό έλεγχο στο γαλλικό έδαφος, πλησίον των γαλλοϊσπανικών συνόρων και τέθηκε υπό κράτηση. Ο Μαροκινός κρίθηκε ύποπτος και ελέγχθηκε από τους αστυνομικούς, διότι είχε εκδοθεί παλαιότερα κατ' αυτού το διοικητικό μέτρο της απομάκρυνσης από τη Γαλλία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι από τον Κώδικα Συνόρων του Σένγκεν χωρίς καμία αμφιβολία προκύπτει ότι τα εσωτερικά σύνορα στα οποία κράτος μέλος επανέφερε τους ελέγχους δεν εξομοιώνονται με τα εξωτερικά σύνορα κατά την έννοια του ίδιου κώδικα. Οι έννοιες «εσωτερικά σύνορα» και «εξωτερικά σύνορα» αποκλείουν η μία την άλλη. Μόνο κατ' αναλογία εφαρμόζονται οι διατάξεις για εξωτερικά σύνορα και μπορούν να είναι συναφείς για την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν την επαναφορά των ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα. Το Δικαστήριο καταλήγει ερμηνευτικά ότι το ίδιο το γράμμα του κώδικα συνόρων του Σένγκεν αποκλείει την εξομοίωση των εσωτερικών συνόρων, στα οποία οι έλεγχοι επαναφέρθηκαν, με τα εξωτερικά σύνορα, λόγω σοβαρής απειλής για τη δημόσια τάξη ή την εσωτερική ασφάλεια στο εν λόγω κράτος μέλος.⁷³⁸

⁷³⁵ Βλ. *A. Γέροντας*, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 2002, σ. 114-118, *C. Joubert/H. Bevers*, Schengen Investigated: Comparative Interpretation of the Schengen Provisions on International Police Cooperation in the Light of the European Convention on Human Rights, 1996, σ.125-185.

⁷³⁶ Βλ. *A.M. Delvaux*, L'entraide policière σε *A. Pauly*, Les accords de Schengen: abolition des frontières intérieures, ou, menace pour les libertés publiques? actes du colloque tenu à Luxembourg les 18 et 19 juin 1992-1993, σ. 7-18, ιδίως, σ. 14-17.

⁷³⁷ Βλ. ΔΕΚ C- 249/11, 4.10.2012, Αρμ 2013, σ. 404.

⁷³⁸ Βλ. ΔΕΕ 19 Μαρτίου 2019, *Préfet des Pyrénées Orientales κατά Abdelaziz Arib*, C-444/17.

Οι αστυνομικοί και τελωνειακοί έλεγχοι μπορούν να διακριθούν σε ελέγχους προσώπων και ελέγχους πραγμάτων. Η εξακρίβωση της ταυτότητας, της νομιμότητας των κατεχόμενων πραγμάτων, η εγκυρότητα των ταξιδιωτικών εγγράφων,⁷³⁹ αποτελούν παράλληλες και όχι αποκλειστικές αρμοδιότητες.⁷⁴⁰ Ο σχεδιασμός της επιχειρησιακής συνεργασίας και η εφαρμογή των μέτρων που αποφασίζονται από τις αστυνομικές και τελωνειακές αρχές θα πραγματοποιείται με βάση τις αρχές της ισότητας των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, της αλληλεγγύης, της συμπληρωματικότητας των σχεδιαζόμενων μέτρων, της κατανόησης της διαφορετικότητας του επιδιωκόμενου σκοπού κατά την άσκηση των καθηκόντων τους και του σεβασμού των οριοθετημένων αρμοδιοτήτων των τελωνειακών και αστυνομικών αρχών. Συνεπώς, οι εθνικές διατάξεις⁷⁴¹ είναι απαραίτητο να εναρμονίζονται με τις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις της Συμφωνίας του Schengen.⁷⁴²

Για τον αποτελεσματικό έλεγχο των συνόρων από τις αστυνομικές αρχές εφαρμόζεται το σύστημα Entry/Exit (EES), το πρόγραμμα Registered Traveller (RTP) και το Electronic System for Travel Authorization (ESTA). Στην παρούσα έρευνα θα αναλυθεί μόνο το πρώτο σύστημα. Ως προς την εφαρμογή του πρώτου συστήματος εισόδου εξόδου κατά την είσοδο υπηκόου τρίτης χώρας οι αρχές ελέγχου σφραγίζουν το διαβατήριό του. Τα διαβατήρια των ευρωπαϊκών πολιτών δεν σφραγίζονται. Με αυτόν τον τρόπο ελέγχεται με βεβαιότητα ο χρόνος, ο τόπος διέλευσης και το αρμόδιο όργανο που προέβη στον έλεγχο. Όμως, μεγάλος αριθμός σφραγίσεων σε διαφορετικές σελίδες ή και διαβατήρια, η δυνατότητα πλαστογράφησης τους και η έλλειψη καταχωρήσεων σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων με τεχνικά μέσα και διαλειτουργικότητα καθιστά δυσχερή την αποτελεσματική εφαρμογή του συστήματος.⁷⁴³

Στην άσκηση των καθηκόντων αποτελεσματικών ελέγχων στα σύνορα οι επιφορτισμένες με τον έλεγχο αρχές έχουν στην διάθεση τους μία κοινή Τράπεζα Πληροφοριών (*Schengen Information System*) που απαντά με τη συντομογραφία (SIS) και αφορά την προστασία της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.⁷⁴⁴ Το επίμαχο αυτό σημείο της Συμφωνίας δημιούργησε πολλές αντιδράσεις, εξαιτίας των προσωπικών δεδομένων που καταχωρούνται στο σύστημα. Έτσι καταχωρούνται στις βάσεις δεδομένων το επώνυμο, το όνομα, η ημερομηνία, ο τόπος γέννησης, τα αναλλοίωτα φυσικά χαρακτηριστικά, το φύλο, η ιθαγένεια, η περίπτωση οπλοφορίας ή απόδρασης, η αιτία καταχώρησης και λαμβανόμενα μέτρα.⁷⁴⁵

⁷³⁹ Βλ. Οδηγία 2004/38 ΕΚ.

⁷⁴⁰ Βλ. Υπ' αριθ. 3/2000, Γνωμοδότηση Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, ΠοινΧρ 2000, σ. 283.

⁷⁴¹ Βλ. άρθρο 3 §§§ 1-3 του Ν. 2960/2001 «Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας».

⁷⁴² Βλ. Υπ' αριθ. 39/2015, Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Πλημ/κων Αλεξανδρούπολης, ΠοινΧρ 2016, σ. 310 και επ.

⁷⁴³ Βλ. Μ. Παπακωνσταντής, Ευφυή σύνορα για το χώρο Schengen, ΕΕΕυρΔ 2012, σ. 147-155.

⁷⁴⁴ Βλ. Κ. Σακελλαρίου, Το Σύστημα πληροφοριών Schengen, 1995, σ. 47-68, 97-156, Τ. Meyer, Der polizeiliche Informationsaustausch über das Schengener Informationssystem (SIS) σε S. Breitenmoser/S. Gless/O. Lagodny, Schengen in der Praxis Erfahrungen und Ausblick, 2009, σ. 77-81.

⁷⁴⁵ Βλ. Α. Γέροντας, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, ο.π., σ. 119.

Η καταχώρηση ειδικής κατηγορίας δεδομένων είναι περισσότερο ευρεία με το Σύστημα Πληροφοριών Schengen δεύτερης γενιάς (SIS II).⁷⁴⁶ Το Σύστημα αυτό αποτελεί εξέλιξη του Schengen Information System I. Η λειτουργία του πραγματοποιήθηκε σε πανευρωπαϊκό επίπεδο την 09-04-2013. Περιέχει βιομετρικά δεδομένα, όπως φωτογραφίες, χρώμα ματιών, μαλλιών, αποτυπώματα σε μορφή NIST (μόνο για τον σκοπό της ταυτοποίησης του προσώπου) το έγγραφο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε ηλεκτρονική μορφή στην εθνική και σε άλλες γλώσσες.⁷⁴⁷ Σκοπός της καταχώρησης των δεδομένων αυτών είναι η πλήρης ταύτιση των στοιχείων με το ελεγχόμενο πρόσωπο. Ένα πρόσωπο πολλές φορές κυκλοφορεί με ψευδώνυμο (*alias*) ή υπάρχει πλαστοπροσωπία ή κατάχρηση της ταυτότητας προσώπου που δεν έχει εμπλοκή στη διάπραξη αδικημάτων με παράνομη ιδιοποίηση εγγράφων του. Προκειμένου να επιτευχθεί απόλυτη και όχι μερική ταυτοποίηση του προσώπου λαμβάνονται φωτογραφίες και υλικό σήμανσης, αποτυπώματα για αντιπαραβολή με σύνταξη υπεύθυνης δήλωσης στο σημείο ελέγχου. Στη δήλωση αναφέρεται ρητά η διεύθυνση κατοικίας και η καταχώρηση των ληφθέντων στοιχείων στη συγκεκριμένη καταχώρηση μόνο για αντιπαραβολή, ενώ δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν για άλλον σκοπό.⁷⁴⁸ Το SIS II βοηθά στην αναζήτηση καταδικασμένων, φυγόποινων, φυγόδικων εξαφανισμένων, καταδιωκόμενων, αλλά και στον εντοπισμό κλαπέντων και εξαιρεθέντων οχημάτων, σκαφών, βιομηχανικού εξοπλισμού, εμπορευματοκιβωτίων, χρεογράφων, αδειών και πινακίδων κυκλοφορίας που έχουν καταχωρηθεί στην βάση δεδομένων. Μάλιστα, στο οργανωμένο έγκλημα έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερη μεθοδολογία (*modus operandi*) και η ταυτοποίηση των οχημάτων καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη. Παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση κλαπέντων εγγράφων οχήματος που έχουν χρησιμοποιηθεί για να εκδοθεί νέα άδεια κυκλοφορίας για άλλο κλαπέν όχημα της ίδιας κατασκευάστριας εταιρίας με ίδιο μοντέλο και χρώμα, προκειμένου να καταστεί νόμιμη η κυκλοφορία ενός οχήματος κλώνου (*clone*). Για αυτό σε τέτοιες περιπτώσεις υπάρχει η πιθανότητα εντοπισμού διδύμων αριθμών πλαισίου (*Vehicle identification Number- VIN*).

Για την προστασία της δημόσιας τάξης, της εθνικής ασφάλειας και της παράνομης μετανάστευσης λειτουργεί εκτός από το SIS II και το Σύστημα Πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS). Η χορήγηση θεωρήσεων βραχείας διαμονής στο χώρο Schengen γίνεται από τις εθνικές αρχές υπό ενιαίο τύπο μέσα από μία ηλεκτρονική βάση δεδομένων. Τα δεδομένα αυτά, όμοια ως προς το είδος τους με SIS II διευκολύνουν τις προξενικές αρχές των Κρατών να συνεργάζονται και να ανταλλάσσουν πληροφορίες για τη διευκόλυνση της διαδικασίας υποβολής αιτήσεων *visa*. Τα Κράτη επεξεργάζονται βιομετρικά και άλλα προσωπικά δεδομένα υπό τα ισχύοντα στον GDPR για την έκδοση της θεώρησης σύμφωνα με τα στοιχεία του διαβατηρίου. Άπαντες φωτογραφίζονται, ενώ αποτυπώματα δεν λαμβάνονται για παιδιά κάτω των

⁷⁴⁶Βλ. Απόφαση 2007/533/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 12ης Ιουνίου 2007, εφεξής (απόφαση SIS II).

⁷⁴⁷Βλ. Άρθρα 93 και επόμενα της σύμβασης Schengen, Δ. Παπαγιάννης, Ο Χώρος της Ασφάλειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, 2009, σ. 165 κ.ε.

⁷⁴⁸Βλ. ΕΔΔΑ, *Friedl κατά Αυστρίας*, 31.1.1995.

12 ετών.⁷⁴⁹ Στις 16 Μαΐου 2018, η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση τροποποίησης του κανονισμού VIS.⁷⁵⁰

Την τριάδα των μηχανισμών ασφαλείας της ζώνης Schengen για την ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων συμπληρώνει το EURODAC που δεν είναι τίποτε άλλο από μια βάση δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων για την ταυτοποίηση των αιτούντων άσυλο και όσων διέρχονται παράνομα από τα εξωτερικά σύνορα Schengen και ΕΕ. Το EURODAC συγκρίνει σύνολα δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων παρέχοντας την δυνατότητα άμεσης αναγνώρισης των δακτυλικών αποτυπωμάτων του αιτούντος ασύλου σε κάθε χώρα στην ΕΕ. Με τη σύγκριση δακτυλικών αποτυπωμάτων προσδιορίζεται η χώρα της ΕΕ που είναι υπεύθυνη για την εξέταση των αιτήσεων.

γ. Προστασία ατόμου από καταχωρίσεις Schengen

Οι πληροφορίες που καταχωρούνται στο σύστημα υπάγονται στις κατηγορίες που απαριθμούνται στο SIS II και δεν επιτρέπεται να εισαχθούν άλλες ως προς το είδος τους, πέραν των ρητώς προβλεπόμενων.⁷⁵¹ Η καταχώρηση περιέχει ρήτρα εμπιστευτικότητας, προϋποθέτει υπηρεσιακή εχεμύθεια, ενώ εφαρμόζονται οι διατάξεις περί επαγγελματικού απορρήτου.⁷⁵² Η ύπαρξη μητρώου καταχωρήσεων βοηθά να εντοπιστεί το ιστορικό πότε, που και ποιος υπάλληλος καταχώρησε το μέτρο. Η νομιμότητα της καταχώρησης ελέγχεται από την αρμόδια αρχή. Εφαρμόζεται και ελέγχεται δικαστικά η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας,⁷⁵³ της προηγούμενης ακρόασης,⁷⁵⁴ και της αιτιολογίας.⁷⁵⁵ Οι χειριστές πριν εισαγάγουν δεδομένα ελέγχουν, αν η καταλληλότητα, η συνάφεια και η σπουδαιότητα της συγκεκριμένης περίπτωσης δικαιολογεί την καταχώρηση στο SIS II. Το χρονικό διάστημα της καταχώρησης είναι συγκεκριμένο και εκτείνεται μέχρι την ολοκλήρωση του μέτρου. Τα δεδομένα απαγορεύεται να χρησιμοποιηθούν για διοικητικούς σκοπούς και δεν μεταβιβάζονται σε τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς. Σε κάθε περίπτωση εφαρμόζονται οι εθνικές διατάξεις για την προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (GDPR), εκτός αν οι διατάξεις της Συνθήκης εγγυώνται αυστηρότερη προστασία. Η διάρκεια αποθήκευσης ροών δεδομένων είναι νομικά προσδιορισμένη και ελέγχεται μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα η ανάγκη φύλαξης τους. Κάθε συμβαλλόμενο μέρος υποχρεούται να λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα ελέγχου των εγκαταστάσεων του και των μέσων επεξεργασίας των πληροφοριών. Θεσπίζεται εθνική αρχή ελέγχου και μία κοινή αρχή για τον έλεγχο των προϋποθέσεων καταχώρησης για τις περιπτώσεις που παραβιάζονται τα δικαιώματα του προσώπου. Κάθε πρόσωπο που αφορά η καταχώρηση έχει

⁷⁴⁹ Βλ. *Μ. Παπακωνσταντής*, Το σύστημα Πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS) στα κράτη Shengen, ΕΕΕυρΔ 2011, σ. 395-406 και ιδίως 402.

⁷⁵⁰ Βλ. Το υπ' αριθ. 2018/0152(COD) από 19-12-2018 έγγραφο του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της ΕΕ

⁷⁵¹ Βλ. Άρθρο 94 Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ). Γενικότερα για τα αστυνομικά μέτρα που αξιοποιούν προσωπικά δεδομένα και τις κατηγορίες που εκδηλώνονται αυτά, βλ. *I. Bonin*, Grundrechtsschutz durch verfahrensrechtliche Kompensation, ο.π., σ. 92-167.

⁷⁵² Βλ. άρθρο 17 απόφασης SIS 2.

⁷⁵³ Βλ. ΣτΕ 113/2013.

⁷⁵⁴ Βλ. ΣτΕ 1402/2018, 5383/2012.

⁷⁵⁵ Βλ. ΣτΕ 4468/2012.

δικαίωμα πρόσβασης στις πληροφορίες που τον αφορούν, εφόσον δεν βλάπτει τα δικαιώματα τρίτων ή το έργο της καταχώρησης.

Το άτομο μπορεί να ζητήσει δικαστική ή διοικητική προστασία για τη διόρθωση ή διαγραφή των πληροφοριών ή την ενημέρωση ή αποζημίωση του και θα πρέπει να τύχει απαντήσεως σε 60 ημέρες.⁷⁵⁶ Τέλος μπορεί να ασκήσει ένδικα βοηθήματα εντός δικαστικής ή άλλης αρχής και να ζητήσει αποζημίωση για κάθε ζημία που υπέστη από την επεξεργασία των δεδομένων του ή καταχωρήθηκαν δεδομένα κατά πλάνη περί τα πράγματα ή το δίκαιο.⁷⁵⁷ Αν το Κράτος από το οποίο υπέστη ζημία ο πολίτης δεν είναι συμβαλλόμενο τότε υποχρεούται σε αποζημίωση κατόπιν αίτησης. Με την υπ' αριθ. 305/2010 απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών σε Συμβούλιο κρίθηκε ότι σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 15§3 του Ν. 3068/2002 η διαφορά που αναφύεται από την προσβολή πράξης με την οποία απαγορεύθηκε η είσοδος στην Ελλάδα, αλλοδαπού, κατ' εφαρμογή του άρθρου 5 της Σύμβασης Εφαρμογής Συμφωνίας Schengen που κυρώθηκε με το Ν. 2514/1997, υπάγεται στην ακυρωτική αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας, γιατί έχει εκδοθεί κατ' εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.⁷⁵⁸

Άξιος μνείας είναι και ο τρόπος ελέγχου των θεωρήσεων (visas) στα σύνορα από τους αστυνομικούς. Η πρόσβαση στη βάση δεδομένων γίνεται μόνο από ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό και η χρήση της είναι ανάλογη, απαραίτητη και κατάλληλη για την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Απαγορεύονται οι διακρίσεις και οι προσβολές της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Η αναλογικότητα του ελέγχου των αδειών θεώρησης επιτυγχάνεται με την σταδιακή και όχι οριζόντια πρόσβαση στις πληροφορίες. Πρώτα δηλαδή ταυτοποιείται ο ελεγχόμενος από τον αριθμό της θεώρησης και ελέγχεται η γνησιότητα του εγγράφου και μόνο εάν δεν επιτευχθούν αυτοί οι σκοποί ελέγχονται τα δακτυλικά αποτυπώματα, οι φωτογραφίες και τα υπόλοιπα βιομετρικά δεδομένα. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι η εισαγωγή των δεδομένων, η διόρθωση, η διαγραφή και η επεξεργασία τους εν γένει είναι δυνατή μόνο από το Κράτος από το οποίο καταχωρήθηκαν, καθώς δημιουργείται μία έννομη σχέση κυριότητας ανάμεσα στο Κράτος και τα δεδομένα. Η καταχώρηση των δεδομένων στηρίζεται πάντοτε σε απόφαση διοικητικής ή δικαστικής αρχής για λόγους δημόσιας τάξης ή ασφάλειας. Εάν η έρευνα με τα αποτυπώματα και τις φωτογραφίες αποτύχει οι αρμόδιες αρχές δύνανται να πραγματοποιούν έρευνα με το όνομα, το φύλο, την ημερομηνία και τον τόπο γέννησης με πληροφορίες από τα ταξιδιωτικά έγγραφα (διαβατήριο ή ταυτότητα).⁷⁵⁹ Ο έλεγχος διενεργείται αποκλειστικά για ορισμένο νόμιμο σκοπό. Η παραβίαση της εν λόγω διαδικασίας συνεπάγεται προσβολή της αρχής της αναλογικότητας του ελέγχου της θεώρησης για τη γνησιότητα της και την εξακρίβωση της ταυτότητας του ελεγχόμενου. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα να ζητήσει να του κοινοποιούνται δεδομένα που τον αφορούν και καταχωρούνται στο VIS και να αιτείται τη διόρθωση των εσφαλμένων πληροφοριών και τη διαγραφή αυτών που καταχωρήθηκαν παράνομα.⁷⁶⁰

⁷⁵⁶ Βλ. ΣτΕ 9905/2008.

⁷⁵⁷ Βλ. ΣτΕ 992/2013.

⁷⁵⁸ Βλ. ΔΠρΑθ 305/2010.

⁷⁵⁹ Βλ. *Μ. Παπακωνσταντής*, Το σύστημα Πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS), ο.π., σ. 403.

⁷⁶⁰ Βλ. *Μ. Παπακωνσταντής*, Το σύστημα Πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS), ο.π., σ. 404.

Ο έλεγχος της νομιμότητας των καταχωρίσεων στο Σύστημα Πληροφοριών Schengen ανήκει στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ). Κατά την άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης ή αντίρρησης, εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη) δεν απαντήσει εγγράφως εντός 15 ημερών, το υποκείμενο των δεδομένων μπορεί να προσφύγει ενώπιον της ΑΠΔΠΧ ή στην αρμόδια αρχή ελέγχου του Κράτους που προέβη στην καταχώρηση.

δ. Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης

Η πορεία για την ενοποίηση των λαών της Ευρώπης, μετά την δημιουργία της ΕΕ οδήγησε στη συνειδητοποίηση της απόλαυσης της ελευθερίας, η οποία είναι προσδιορισμένη σε ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.⁷⁶¹ Αναφέρεται όχι απλά σε έναν εργαζόμενο, αλλά σε έναν πολίτη που την απολαμβάνει σε έναν συγκεκριμένο χώρο. Η ελευθερία δεν έχει μόνο υποκειμενικό προσδιορισμό, αλλά και τοπικό. Η ελευθερία έχει σημασία, αν υπάρχει ασφάλεια, υποστηριζόμενη από την δικαιοσύνη. Μέσα σε αυτό το χώρο εφαρμόζεται το κεκτημένο *Schengen*.⁷⁶²

Οι σχέσεις δικαστικών και αστυνομικών αρχών μεταβάλλονται. Οι σχέσεις αυτές, ανέκαθεν στενές ως προς τις δικαστικές αρμοδιότητες της αστυνομίας απομακρύνονται από την παραδοσιακή εθνική νομοθεσία,⁷⁶³ και αναπτύσσονται σε διασυνοριακό επίπεδο. Η απομάκρυνση αυτή έχει σαν συνέπεια να παρατηρείται μία τάση αυτονόμησης των αστυνομικών αρχών και αποδέσμευσης από τον έλεγχο των δικαστικών αρχών. Όμως, η εμπειρία των επιμέρους Κρατών Μελών της ΕΕ κατέδειξε ότι η δικαστική εποπτεία της αστυνομικής δράσης αποτρέπει την αστυνομική αυθαιρεσία και ενδυναμώνει το Κράτος Δικαίου.⁷⁶⁴ Στόχος η κατοχύρωση ενός υψηλού επιπέδου προστασίας των πολιτών μέσα από την στενότερη συνεργασία των αστυνομικών δικαστικών και τελωνειακών αρχών μεταξύ των κρατών μελών και της Ευροπολ και η δημιουργία κοινών κανόνων για την ενιαία αντιμετώπιση ποινικών υποθέσεων. Η αστυνομική συνεργασία δεν αναφέρεται μόνο στο χώρο της ασφάλειας, αλλά στοχεύει στην προστασία της ελευθερίας και στην απρόσκοπτη λειτουργία της δικαιοσύνης μέσα από την δυνατότητα παροχής έννομης προστασίας των πολιτών.⁷⁶⁵ Η αστυνομική συνεργασία περιλαμβάνει την ανταλλαγή και τη διαχείριση πληροφοριών, την προσωπική συνεργασία μέσα από αξιωματικούς συνδέσμους, τη συνεργασία σε επίπεδο επιχειρησιακό και την έρευνα για την αντιμετώπιση νέων μορφών

⁷⁶¹ Βλ. ΔΕΚ C- 249/11, 4.10.2012.

⁷⁶² Αναλυτικά βλ. Δ. Παπαγιάννης, Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2001, σ. 222.

⁷⁶³ Σύμφωνα με το άρθρο 32 Κ.Π.Δ ως τροποποιήθηκε με τον Ν. 4637/2019 την ανώτατη διεύθυνση στη ανάκριση την ασκεί ο Εισαγγελέας Εφετών.

⁷⁶⁴ Για την σχέση δικαστικών και αστυνομικών αρχών σε διασυνοριακό επίπεδο, βλ. την μελέτη του S. Meuters, Leitung und Kontrolle grenzüberschreitender Ermittlungen Zum Verhältnis von Staatsanwaltschaft und Polizei bei der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit in Strafsachen in der Europäischen Union, 2004, σ. 21 και επ.

⁷⁶⁵ Βλ. Τ. Παπαδοπούλου, Ο χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης στη Συνθήκη της Λισαβόνας, ΕΕΕθρΔ. 2010, σ. 164-166. Οι επιχειρησιακές αστυνομικές δράσεις συντονίζονται μάλιστα σε επίπεδο αστυνομικής συνεργασίας από την επιτροπή εσωτερικής ασφάλειας COSI (άρθρο 71 ΣΛΕΕ) και σε επίπεδο δικαστικής συνεργασίας από την ευρωπαϊκή εισαγγελία.

εγκληματικότητας.⁷⁶⁶ Οι ευρωπαϊκές αστυνομικές αρμοδιότητες θεσμοποιούνται και εντατικοποιούνται σε επιχειρησιακό επίπεδο με την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (*Europol*), την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Ακαδημίας (*Cepol*) και της αστυνομικής ομάδας κρούσης για τη στενότερη συνεργασία στη καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, του οικονομικού εγκλήματος και των ναρκωτικών.⁷⁶⁷

Η Συνθήκη της Λισαβόνας χαρακτήρισε τον χώρο ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης έναν χώρο χωρίς εσωτερικά σύνορα. Σε αυτόν τον χώρο συνυπάρχουν η αρχή της αλληλεγγύης, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων, της διαφορετικότητας των νομικών συστημάτων και παραδόσεων των Κρατών μελών και της αμοιβαίας αναγνώρισης δικαστικών ή εξωδίκων αποφάσεων.⁷⁶⁸ Η σημαντικότερη παρακαταθήκη της Συνθήκης της Λισαβόνας για το Αστυνομικό Δίκαιο έγκειται στο ότι όλες οι κανονιστικές και μη πράξεις που αφορούν τον χώρο ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένης της αστυνομικής συνεργασίας (άρθρα 87-89 ΣΛΕΕ) υπόκεινται σε πολιτικό έλεγχο. Ο ρόλος των εθνικών κοινοβουλίων καθίσταται καθοριστικός. Παλαιότερα οι πράξεις αυτές είχαν διακυβερνητικό χαρακτήρα και δεν είχαν πάντοτε άμεση ισχύ. Τώρα εντάσσονται στον ενωσιακό νομικό τύπο (Κανονισμός, Οδηγία, Απόφαση, Σύσταση και Γνώμη), εκδιδόμενες με την συνήθη νομοθετική διαδικασία. Όμως, οι διατάξεις για την απαγόρευση ελέγχου του κύρους και της αναλογικότητας επιχειρησιακών δράσεων της αστυνομίας (άρθρο 276 ΣΛΕΕ) διατήρησαν τον διακυβερνητικό τους χαρακτήρα.⁷⁶⁹ Βέβαια δεν συμβαίνει το ίδιο στο χώρο της ασφάλειας (άρθρο 72 ΣΛΕΕ), όπου επιφυλάσσεται η δυνατότητα καταναγκασμού μόνο στα εθνικά Κράτη.⁷⁷⁰

ε. Ευρωπαϊκή αστυνομία (*Europol*)

Στο πλαίσιο του τρίτου πυλώνα αποφασίστηκε η ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (*Europol*)⁷⁷¹ με υπογραφή Σύμβασης κατ' εξουσιοδότηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ.⁷⁷² Ως αποτέλεσμα της διακυβερνητικής συνεργασίας η *Europol* ιδρύθηκε με πράξη του Συμβουλίου και η νομική προσωπικότητα της έχει τη μορφή διεθνούς οργανισμού με έδρα τη Χάγη. Η ίδρυση της *Europol* με Σύμβαση δημιούργησε το πρόβλημα της κύρωσης της από όλα τα Κράτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας η Σύμβαση κυρώθηκε με τον Ν.2605/98. Η μορφή της ευρωπαϊκής αστυνομίας ως διεθνούς οργανισμού και οι χρονοβόρες διαδικασίες κύρωσης των Συμβάσεων οδήγησαν την ευρωπαϊκή επιτροπή να αναλάβει πρωτοβουλία δημοσιεύοντας πρόταση απόφασης για την ίδρυση ευρωπαϊκής αστυνομικής

⁷⁶⁶ Βλ. ΣΤΕ 969/2018.

⁷⁶⁷ Βλ. Μ. Ανάγνου, Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης (1999-2013) Αποτιμώντας τα πρόγραμμα Ταμπερε Χάγη Στοχόλμη, 2014, σ. 53-73.

⁷⁶⁸ Βλ. Ε. Σαχπεκίδου, Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 2013, σ. 311.

⁷⁶⁹ Βλ. ΣΤΕ 969/2018.

⁷⁷⁰ Βλ. ΔΕΚ 4.10.2012, C- 249/11, ΔΕΚ 26-10-1999, *Sirdar*, C- 273/97, ΔΕΚ 11-01-2000, C- 285/98, *Kreil* και *Παπαγιάννης Δ.*, Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης μετά τη συνθήκη της Λισαβόνας, ΕΕΕυρΔ 2010, σ. 345-353.

⁷⁷¹ Βλ. ΔΕΕ 1995, C 316/2. Η ιδέα για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής αστυνομίας προήλθε από τον γερμανό καγκελάριο *Helmut Kohl*.

⁷⁷² Βλ. Άρθρο Κ.3§2 c.

υπηρεσίας, η οποία τελικά υιοθετήθηκε από το Συμβούλιο με απόφαση του.⁷⁷⁴ Αυτή η κίνηση είχε ως αποτέλεσμα η *Europol* από διεθνής οργανισμός να αποτελεί οργανισμό της ΕΕ. Μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας⁷⁷⁵ πολλά στοιχεία της *Europol* από διακυβερνητικά «κοινοτικοποιήθηκαν».⁷⁷⁶ Έτσι, με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία εκδόθηκε κανονισμός⁷⁷⁷ που περιγράφει τον οργανισμό της *Europol*.⁷⁷⁸

Η *Europol* συνεργάζεται με την *Eurojust* στο πλαίσιο της δικαστικής συνεργασίας μεταξύ των Κρατών Μελών. Η συμβολή της *Eurojust* έγκειται στο ότι πλέον η επικοινωνία δεν γίνεται από Κράτος σε Κράτος, αλλά από δικαστική αρχή σε δικαστική αρχή. Η ευρωπαϊκή αστυνομία αναπτύσσει συνεργασία και με την υπηρεσία πληροφοριών της ΕΕ, την *Intcen*, η οποία έχει ως αρμοδιότητα την έγκαιρη προειδοποίηση σε περίπτωση απειλής, την παρακολούθηση και αξιολόγηση της κατάστασης και των πληροφοριών που στρέφονται κατά της ΕΕ. Ακρογωνιαίος λίθος της δικαστικής συνεργασίας κατά το Συμβούλιο είναι το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης.⁷⁷⁹ Τέλος, ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, αναμένεται να δημιουργήσει νέα δεδομένα στα πλαίσια της δικαστικής, αλλά και της αστυνομικής συνεργασίας.⁷⁸⁰ Ο θεσμός προβλέφθηκε με το άρθρο 86 της ΣΛΕΕ και έχει ως αποστολή την καταπολέμηση των αδικημάτων που θίγουν τα οικονομικά συμφέροντα της Ένωσης.⁷⁸¹

Οι αποφάσεις των δικαστηρίων που αποτυπώνουν τη συνεργασία της *Europol* με τις δικαστικές και αστυνομικές αρχές είναι πολλές και αφορούν τόσο ποινικές, όσο και διοικητικές υποθέσεις. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Πειραιά, όπου δεσμεύτηκε όχημα του προσφεύγοντος με γερμανικές πινακίδες, επειδή κυκλοφορούσε στην Ελλάδα από το χρόνο που αυτό φέρεται αποδηλωμένο από τις αρμόδιες Γερμανικές Αρχές, χωρίς να έχει τις νόμιμες προϋποθέσεις, ώστε να είναι πρόσωπο δικαιούχο προσωρινής απαλλαγής από τις αναλογούσες σ' αυτό φορολογικές επιβαρύνσεις, εφόσον ουδέποτε προσκόμισε σχετικά δικαιολογητικά δεν τήρησε τις προβλεπόμενες τελωνειακές διαδικασίες διαφεύγοντας με αυτόν

⁷⁷⁴ Βλ. Απόφαση 2009/371/ΔΕΥ. Με την εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2017/290 του Συμβουλίου της 17ης Φεβρουαρίου 2017, η Δανία δεν δεσμεύεται από τον κανονισμό λειτουργίας της *Europol*.

⁷⁷⁵ Βλ. Άρθρα 87-89 της Συνθήκης για τη λειτουργία της ΕΕ.

⁷⁷⁶ Βλ. ΣΤΕ 969/2018.

⁷⁷⁷ Βλ. Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794.

⁷⁷⁸ Για την ιστορία και τα καθήκοντα της *Europol* σε σχέση με την παροχή πληροφοριών βλ. *J. Aulehner*, *Polizeiliche Gefahren- und Informationsvorsorge Grundlagen Rechts und Vollzugstrukturen*, dargestellt auch im Hinblick auf die deutsche Beteiligung an einem Europäischen Polizeiamt (EUROPOL), 1998, σ. 161-166 και για την *Interpol* βλ. σ. 138-146.

⁷⁷⁹ Βλ. ΔΕΕ, C-270, 10.08.2017, *PPU*, *I. Κυριτσάκη*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διπτού αξιόποινου, 2008, σ. 27-30, 113-119 *Δ. Μουζάκης*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, 2009, σ. 22 και επ. *Κ Φράγκος*, Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, 2015, σ. 54-140, *S. Bot*, *Le mandat d'arrêt européen*, 2009, σ. 331-474, η οποία εστιάζει στη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

⁷⁸⁰ Βλ. Άρθρο 16 Ν.4596/2019, Κανονισμός (ΕΕ) 2017/1939 του Συμβουλίου της 12ης Οκτωβρίου 2017, *Μ. Καιάφα Γκπμάντι*, Η σύσταση μίας ευρωπαϊκής εισαγγελίας και τα δικαιώματα των υπόπτων κατηγορουμένων: προτάσεις με αφορμή το σχέδιο της επιτροπής και την εναλλακτική πρόταση του συμβουλίου, *ΠοινΧρ* 2015, σ. 3-10.

⁷⁸¹ Βλ. *Γ.-Ε. Καλαβρός/Θ.Γ. Γεωργόπουλος*, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ουσιαστικό Δίκαιο, Τ.ΙΙ, 2010, σ. 76.

τον τρόπο τους οφειλόμενους για το αυτοκίνητο αυτό δασμούς και φόρους. Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι το εν λόγω αυτοκίνητο είναι ιδιοκτησίας του και το είχε αγοράσει το έτος 1992 στη Γερμανία, όπου κατοικούσε και εργαζόταν από το έτος 1990, παντρεμένος με Ελληνίδα μόνιμη κάτοικο Γερμανίας και ότι το αυτοκίνητο αυτό το χρησιμοποιούσε μόνον στη Γερμανία και αργότερα και στην Ελλάδα, κατά διαστήματα, βάσει χορηγηθέντος από το Τελωνείο Εισόδου μέχρι το 12ο μήνα του έτους 1993 και έκτοτε χωρίς να το δηλώνει, εφόσον έγινε ελεύθερη η κυκλοφορία των κοινοτικών αυτοκινήτων. Προς αντίκρουση των ισχυρισμών του προσφεύγοντος το δικαστήριο μνημόνευσε ότι κατόπιν σχετικού αιτήματος της Επιτελικής Υπηρεσίας Τελωνειακών Ελέγχων η Europol με έγγραφό της γνωστοποίησε μεταξύ άλλων, ότι το επίδικο αυτοκίνητο, μάρκας MERCEDES ήταν καταχωρημένο μέχρι 2-6-1994 στο όνομα του προσφεύγοντος, κατοίκου Γερμανίας ότι δεν υπάρχει πλέον νόμιμη γερμανική καταγραφή για το εν λόγω αυτοκίνητο και ότι αυτό δεν έχει δηλωθεί ως κλεμμένο. Η δικαστική διαδικασία συνεχίστηκε κάνοντας δεκτή την προσφυγή, επειδή η τελωνειακή υπηρεσία θεώρησε ότι πρόκειται για πράξη λαθρεμπορίας και επέβαλε πολλαπλό τέλος, ενώ επρόκειτο για απλή τελωνειακή παράβαση που επέσυρε πρόστιμο.⁷⁸²

Η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Αστυνομίας με τις υπηρεσίες των εθνικών Κρατών θα γίνει στενότερη στο μέλλον. Είναι απαραίτητο να θεσπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο η αναγκαία νομοθεσία, ώστε να υπάρχουν κανόνες και αρχές που θα οριοθετούν αυτό το πλαίσιο συνεργασίας. Η αναφορά του Κανονισμού της Europol και των οδηγιών που έχουν εκδοθεί και διέπουν την λειτουργία της θα πρέπει να εξειδικευτούν ακόμη περισσότερο. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα προστατευτεί ο πολίτης από τυχόν ενέργειες και παραλείψεις των αστυνομικών αρχών, αλλά και οι εθνικές αρχές υπό το πλαίσιο της ασφάλειας δικαίου θα εκτελούν αποτελεσματικότερα το έργο τους.

ε.α. Κοινοβουλευτικός έλεγχος

Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος μαζί με τον δικαστικό έλεγχο εγγυώνται τα όρια δράσης της Europol και αποτελούν τους εξασφαλιστικούς μηχανισμούς τήρησης της αρχής της νομιμότητας, ως συστατικό στοιχείο του Κράτους Δικαίου.⁷⁸³ Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος (*Parlamentarische Kontrolle*) δεν ταυτίζεται με τον πολιτικό έλεγχο, επειδή ο τελευταίος ασκείται από τον υπουργό στην αστυνομία. Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος έχει περισσότερη δημοσιότητα και αμεσότητα χωρίς να καταπνίγεται από νομικισμούς.⁷⁸⁴

Είναι αληθές ότι δεν υπήρχαν διατάξεις για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο της Europol στους παλαιότερους κανονισμούς.⁷⁸⁵ Αυτό επέσυρε την οξύτατη κριτική της θεωρίας για την ύπαρξη δημοκρατικού ελλείμματος στην Europol.⁷⁸⁶ Ορθά παρατηρήθηκε ότι για να διατηρηθεί ο διακυβερνητικός

⁷⁸² Βλ. ΔΠρΠειραιά 2665/2008.

⁷⁸³ Βλ. Α., *Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η διασφάλιση της αρχής της νομιμότητας μηχανισμοί ελέγχου αυτής, ΕΕΝ 1989, σ. 67-75 και ιδίως σ. 69.

⁷⁸⁴ Βλ. Α. *Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Η προστασία του διοικούμενου Βασική αρχή της διοικητικής δράσης, 2000, σ. 134, *Μουστάκας Μ.*, Τα σώματα επιθεωρητών-ελεγκτών δημόσιας διοίκησης στη Γαλλία : ο θεσμός και ο ρόλος του στη γαλλική κρατική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση, 2003, σ. 67-72.

⁷⁸⁵ Βλ. Απόφαση 2009/371/ΔΕΥ.

⁷⁸⁶ Βλ. Δ. *Παπαγιάννης*, Ο χώρος ασφάλειας στην ΕΕ, ο.π., σ. 109.

χαρακτήρας της *Eurorol* και να ικανοποιηθεί η εθνική ευαισθησία τραυματίστηκε η δημοκρατική αρχή και τα ανθρώπινα δικαιώματα.⁷⁸⁷ Η Συνθήκη της Λισαβόνας βελτίωσε την κατάσταση αυτή. Οι αποφάσεις για τη λειτουργία, το πεδίο δράσης και τα καθήκοντα της *Eurorol* λαμβάνονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία. Μάλιστα, σε περίπτωση που δεν επιτευχθεί ομοφωνία στο Συμβούλιο, παρέχεται μία ρήτρα επείγουσας ανάγκης, η οποία προβλέπει τη δυνατότητα ενισχυμένης συνεργασίας από μία ομάδα τουλάχιστον εννέα (9) Κρατών.⁷⁸⁸ Το περιεχόμενο των αποφάσεων αφορά τη διαβίβαση πληροφοριών, κυρίως από τις αρχές των κρατών μελών και των τρίτων χωρών και οργανισμών και τη διενέργεια ερευνών επιχειρησιακών δράσεων τη *Eurorol* σύμφωνα με το άρθρο 88§2 της ΣΛΕΕ.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό⁷⁸⁹ ο έλεγχος των δραστηριοτήτων της *Eurorol* πρέπει να διεξάγεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από κοινού με τα εθνικά κοινοβούλια. Για αυτό αποκαλείται και μεικτός κοινοβουλευτικός έλεγχος. Προς τούτο ιδρύεται εξειδικευμένη μεικτή ομάδα κοινοβουλευτικού ελέγχου (ΜΟΚΕ), η οποία συστήνεται από κοινού από τα εθνικά κοινοβούλια και την αρμόδια επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Προς το σκοπό αυτό, επίσης, ο εκτελεστικός διευθυντής και το διοικητικό συμβούλιο εμφανίζονται ενώπιον της μεικτής επιτροπής για διαθρωτικά θέματα, κατόπιν αιτήματος της. Επιπλέον, ο Ευρωπαίος Επόπτης προστασίας των προσωπικών δεδομένων (ΕΕΠΔ) εμφανίζεται ενώπιον της ΜΟΚΕ, κατόπιν αιτήματός της και τουλάχιστον μία φορά ετησίως για να συζητήσει με αυτή γενικά ζητήματα που άπτονται της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών φυσικών προσώπων. Συγκεκριμένα, για τη προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όσον αφορά τις δραστηριότητες της *Eurorol*, λαμβάνονται υπόψη οι υποχρεώσεις της εχεμύθειας και της εμπιστευτικότητας. Έγγραφα, όπως η ετήσια έκθεση πεπραγμένων της *Eurorol*, έκθεση αξιολόγησης, έγγραφο για τον ετήσιο και τον πολυετή προγραμματισμό της *Eurorol*, διοικητικές συμφωνίες της *Eurorol* και αξιολογήσεις απειλών κατατίθενται στο Κοινοβούλιο μαζί με άλλα συναφή έγγραφα. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, έχει πρόσβασή κατόπιν αιτήματός του σε ευαίσθητες μη διαβαθμισμένες πληροφορίες, των οποίων η επεξεργασία πραγματοποιείται από την *Eurorol* ή μέσω αυτής.

Αναμφίβολα έχουν γίνει βήματα για τον κοινοβουλευτικό έλεγχο της *Eurorol*. Οι κοινοβουλευτικές ομάδες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου θα πρέπει να δραστηριοποιηθούν εντατικότερα προς την κατεύθυνση του πολιτικού ελέγχου της αστυνομικής δράσης της *Eurorol*. Η εμβάθυνση του ελέγχου θα συμβάλλει στην δημοκρατικότερη διακυβέρνηση της *Eurorol*.

⁷⁸⁷ Βλ. Δ. Παπαγιάννης, Δημοκρατικό έλλειμμα και ο «χώρος» με έμφαση την αστυνομική συνεργασία, ιδίως, σ. 67-68 σε Περάκης Σ., Ο χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, 2007, σ. 61-76.

⁷⁸⁸ Βλ. Γ.-Ε. Καλαβρός, Θ.Γ. Γεωργόπουλος, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ουσιαστικό Δίκαιο, Τ.ΙΙ, 2010, σ. 102.

⁷⁸⁹ Βλ. άρθρα 16, 51 και 52 Κανονισμός (ΕΕ) 2016/794.

ε.β. Δικαστικός έλεγχος

Η *Eurorol* απολαμβάνει δικαστικής ασυλίας στο πλαίσιο της ενίσχυσης της ανεξαρτησίας και της αποτελεσματικότητας του έργου της, έναντι πιθανών προσβολών των οργάνων της από τα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα, η ασυλία αφορά προφορικές ή έγγραφες δηλώσεις, στις οποίες προέβησαν τα όργανα της υπό την επίσημη ιδιότητα τους. Σφοδρή κριτική επέσυρε η ανωτέρω ρύθμιση ιδιαίτερα σε περιπτώσεις προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων. Η διαδικασία άρσης της ασυλίας, η οποία εκτελείται από τον Διευθυντή της *Eurorol* χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά αόριστη και καθίσταται συχνά σχεδόν αδύνατη.⁷⁹⁰ Η άρση της ασυλίας γίνεται μόνο για λόγους παρακώλυσης της δικαιοσύνης και εφόσον δεν αντιβαίνει τα συμφέροντα της *Eurorol*. Την άρση ασυλίας του ίδιου του Διευθυντή αποφασίζει το διοικητικό συμβούλιο και του τελευταίου τα κράτη μέλη. Σχετικά με διαφωνίες αποφασίζει το Συμβούλιο Υπουργών ομόφωνα.

Οξύτερο είναι το ζήτημα που τίθεται από τις διατάξεις του άρθρου 276 της ΣΛΕΕ «*Κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του σχετικά με τον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, το Δικαστήριο της ΕΕ δεν είναι αρμόδιο να ελέγχει το κύρος ή την αναλογικότητα επιχειρησιακών δράσεων της αστυνομίας ή άλλων υπηρεσιών επιβολής του νόμου ενός Κράτους Μέλλους, ούτε να αποφαινεται για την άσκηση των ευθυνών που φέρουν τα Κράτη Μέλη για την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας*». Τα εννοιολογικά στοιχεία του κράτους δικαίου *stricto sensu* είναι η αρχή της διάκρισης των λειτουργιών, η αρχή της νομιμότητας και ο δικαστικός έλεγχος των πράξεων της διοίκησης. Ο έλεγχος του κύρους των επιχειρησιακών δράσεων της αστυνομίας αφορά τον έλεγχο της νομιμότητας τους. Ο έλεγχος αυτός περιλαμβάνει τον έλεγχο αρμοδιότητας της αστυνομίας για την εκδήλωση τέτοιων πράξεων, του τύπου δηλαδή της διαδικασίας που θα ακολουθηθεί, της αιτιολογίας,⁷⁹¹ της ακρόασης του πολίτη,⁷⁹² των κανόνων δημοσίευσης των πράξεων της, των προθεσμιών που θα πρέπει να τηρούνται και των κανόνων της ανάκλησης τους σε περίπτωση παρανομίας.⁷⁹³ Έτσι, για παράδειγμα η καταχώρηση πληροφοριών στο σύστημα της *Eurorol* που περιέχει προσωπικά δεδομένα είναι διοικητική πράξη που εντάσσεται στους κανόνες του Ευρωπαϊκού Δικαίου. Σύμφωνα με την ανωτέρω διάταξη δεν επιτρέπεται να ελεγχθεί δικαστικώς. Αυτονόητα στο δικαστικό έλεγχο της αστυνομικής δράσης της *Eurorol* θα έπρεπε να περιλαμβάνονται και οι υλικές ενέργειες των οργάνων της κατά την αναζήτηση της αστικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και αποζημίωση του ευρωπαϊού πολίτη, αν και αυτό δυστυχώς δεν συμβαίνει.⁷⁹⁴ Το Κράτος Δικαίου στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη

⁷⁹⁰ Βλ. Δ. Παπαγιάννης, Δημοκρατικό έλλειμμα και ο «Χώρος» με έμφαση στην αστυνομική συνεργασία σε Περάκης Σ. (επιμ), Ο Χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, Πρακτικά ημερίδας, 2007, σ. 61-76 και ιδίως, σ. 72.

⁷⁹¹ Βλ. Γ. Γεραπετρίτης, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων, 2012, σ. 93-141.

⁷⁹² Βλ. ΔΕΕ 5.11.2014, *Sophie Mukarubega κατά Préfet de police*, C-166/13, ΔιΔικ 2015, σ. 150-160 με παρατηρήσεις Ε. Πρεβεδουρου.

⁷⁹³ Βλ. ΣτΕ 4468/2012.

⁷⁹⁴ Μάλιστα στην ΣτΕ 969/2018 κρίθηκε νόμιμη και επαρκής η αιτιολογία του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών ότι δεν συντρέχει περίπτωση παράνομων παραλείψεων των ελληνικών αστυνομικών αρχών που να αποστέρησαν τον αναιρεσείοντα από τη δυνατότητα να ασκήσει τα νόμιμα δικαιώματά του ενώπιον των ελληνικών δικαστικών αρχών, ώστε να μην δημευθεί

συγγενεύει χωρίς να ταυτίζεται με την Κοινότητα Δικαίου (*Rechtsgemeinschaft*).⁷⁹⁵ Από αυτή την Κοινότητα Δικαίου απορρέει η αρχή της αναλογικότητας που θεμελιώνεται στο άρθρο 5§4 εδάφιο της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το περιεχόμενο της συστηματοποιήθηκε ιδιαίτερα από την νομολογία του ΔΕΚ αποσκοπώντας στο μετριασμό της εξουσίας των δημοσίων αρχών και στη διασφάλιση της αυτονομίας του ατόμου.⁷⁹⁶ Παρά ταύτα απαγορεύεται ο έλεγχος της αναλογικότητας του αστυνομικού μέτρου, δηλαδή η καταλληλότητα, η αναγκαιότητα και η αναγκαία αναλογία μέσου προς τον σκοπό.

Το σημείο αυτό είναι κατάλληλο για να μνημονευτεί απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας, όπου απαντά στο ερώτημα, εάν η *Europol* είναι διοικητική υπηρεσία. Το δικαστήριο επικυρώνοντας απόφαση διοικητικού δικαστηρίου που αναλύεται αμέσως παρακάτω έκρινε ότι η δράση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας αναπτύσσεται αποκλειστικά στο πλαίσιο της διακρατικής συνεργασίας. Οι εθνικές αρχές της *Europol* δεν συνιστούν, έναντι των ιδιωτών, διοικητικές αρχές, κατά την έννοια του άρθρου 4 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας. Επομένως, τυχόν υποβολή από ιδιώτη αιτήματος σε εθνική υπηρεσία τρίτου κράτους μέλους δεν συνιστά υποβολή αιτήματος στις ελληνικές διοικητικές αρχές.⁷⁹⁷ Σύμφωνα με την ανωτέρω μείζονα σκέψη του ανωτάτου διοικητικού δικαστηρίου είναι η απόφαση του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθήνας. Σουηδός πολίτης άσκησε αγωγή αποζημίωσης κατά των ελληνικών αστυνομικών αρχών, οι οποίες κατά παράβαση της διατάξεως του άρθρου 4 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας παρέλειψαν να τον ενημερώσουν απαντώντας εγκαίρως και εντός προθεσμίας εξήντα ημερών, στις αντίστοιχες Σουηδικές της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας *Europol* περί της τύχης του οχήματός του, ώστε να μπορέσει να ασκήσει τα εκ του νόμου απορρέοντα δικαιώματά του προς επανάκτηση της απολεσθείσας κυριότητάς του επ' αυτού. Ο ενάγων είχε απολέσει την κυριότητα του οχήματός του, επειδή αυτό είχε δημευτεί με απόφαση του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Πατρών, η οποία επικυρώθηκε από το Τριμελές Εφετείο Πατρών, διότι είχε χρησιμοποιηθεί ως μέσο για τη διακίνηση λαθρομεταναστών. Το δικαστήριο τόνισε ότι η διάταξη του άρθρου

το όχημά του, με το οποίο ο συλληφθείς μισθωτής μετέφερε λαθρομετανάστες. Παραδεκτός ο λόγος αναίρεσης, διότι επί του ανωτέρω νομικού ζητήματος δεν υφίσταται νομολογία του ΣτΕ.

⁷⁹⁵ Βλ. Σ. Ορφανουδάκης/ Β. Κόκοτα, Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στην ελληνική και την κοινοτική έννομη τάξη: Συγκλίσεις και αποκλίσεις, ΕΕΕυρΔ. 2007, σ. 691-719 και ιδίως 696.

⁷⁹⁶ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Γενικές αρχές στην νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, 2007, σ.110-119, Μ. Μουστάκας, Τα σώματα επιθεωρητών-ελεγκτών δημόσιας διοίκησης στη Γαλλία : ο θεσμός και ο ρόλος του στη γαλλική κρατική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση, 2003, σ. 82-89, Ε. Πρεβεδούρου, Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΔτΑΤεΣ III/2005, σ. 167 επ., της ίδιας, Η αρχή της αναλογικότητας στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕΕυρΔ 1997, σ. 1 επ. και σ. 247 επ., Ε. Σταυρουλάκης Η αρχή της αναλογικότητας στην νομολογία του ΔΕΚ και των οργάνων της ΕΣΔΑ, ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ (περιοδικό) 1994, σ.16, Σ.Ι Κουνιαζής, Η συμβολή της αρχής της αναλογικότητας στην πραγμάτωση της σχέσης κανόνα-εξαίρεσης μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων και περιορισμών τους στο ΝΟΜΟΣ, Χαρτιστήριο εις Λουκά Θεοχαρόπουλο και Δήμητρα Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου, Τόμ. III, 2009, σ. 393-448, G. Gerapetritis, Proportionality in administrative law Judicial Review in France, Greece, England and in the European Community, 1997.

⁷⁹⁷ Βλ. ΣτΕ 969/18.

4 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας εφαρμόζεται μόνον στις σχέσεις κράτους - πολίτη, δηλαδή διέπει τα αιτήματα που υποβάλλονται από τους διοικούμενους προς το Δημόσιο και δεν εφαρμόζεται στις σχέσεις μεταξύ των ελληνικών με τις αντίστοιχες αλλοδαπές αρχές στα πλαίσια διεθνών συμβάσεων και σχέσεων, όπως στην προκειμένη περίπτωση ανταλλαγής πληροφοριών, περί της τύχης του οχήματος του ενάγοντος, μεταξύ των εθνικών αρχών και των αντίστοιχων σουηδικών αρχών της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (*Europol*). Το δικαστήριο ανέφερε ότι πληροφορίες, συναπτόμενες με την αστυνομική δράση δεν μπορούν, ως εκ της φύσεώς τους, να υπαχθούν σε προκαθορισμένα χρονικά όρια και ότι ο ενάγων δεν υπέβαλε ποτέ σχετικό αίτημα, απευθείας, προς τις ελληνικές αρχές ούτε μπορεί να θεωρηθεί ως τέτοιο το πιο πάνω αίτημα των σουηδικών αρχών προς αυτές κρίνει ότι η μετά πάροδο ενός και πλέον έτους απάντηση των εθνικών αρχών προς τις αντίστοιχες σουηδικές και μάλιστα δι' εγγράφου προοριζόμενου μόνον για αστυνομική χρήση δεν συνιστά παράβαση του άρθρου 4 του νόμου 2690/1999 και επομένως δεν συντρέχει περίπτωση παράνομης συμπεριφοράς των οργάνων του εναγομένου. Κατά συνέπεια το εναγόμενο Ελληνικό Δημόσιο δεν ενέχεται σε αποζημίωση κατ' άρθρο 105 του ΕισΝΑΚ, κατά παραδοχή ως βάσιμου του σχετικού ισχυρισμού του εναγομένου και απορριπτόμενων ως αβασίμων των περί του αντιθέτου ισχυρισμών του ενάγοντος.⁷⁹⁸

Αναμφίβολα τα ατομικά δικαιώματα και ο ελευθερίες των ευρωπαίων πολιτών θα μπορούν να βλάπτονται από την επιχειρησιακή δράση της αστυνομίας. Στην πραγματικότητα δεν πλήττεται μόνο το Κράτος Δικαίου, αλλά και η Δημοκρατία που αποτελεί θεμέλιο λίθο της ΕΕ.

4. Δημόσια τάξη στη Γαλλία

α. Συνταγματική κατοχύρωση

Η δημόσια τάξη ως νομική έννοια ακολουθεί αναπόφευκτα την ιστορική ερμηνεία για να κατανοηθεί το περιεχόμενο της.⁸⁰⁹ Το ξέσπασμα των μαζών στο Παρίσι, η άλωση της Βαστίλης, σύμβολο της απολυταρχίας, οι εξεγέρσεις του λαού στην ύπαιθρο που η έκταση τους συγκλόνησε τη συνέλευση των τριών τάξεων, αποτέλεσαν γεγονότα που επέδρασαν αποφασιστικά στη διαμόρφωση της έννοιας της δημόσιας τάξης στη Γαλλία.⁸¹⁰ Η προσπάθεια κατευνασμού των μαζών υποδηλώνει τη μέριμνα για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης '*Le maintien de l'ordre public*.' Αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη και σήμερα στο Αστυνομικό Δίκαιο της Γαλλίας, αλλά και εν γένει στο γαλλικό νομικό πολιτισμό δεν γίνεται αναφορά, όπως σε άλλες έννομες τάξεις στη διασφάλιση της δημόσιας τάξης, αλλά στη διατήρηση της δημόσιας τάξης.

Η σύγχρονη κατοχύρωση της *ordre public* στο νομικό πολιτισμό των Γάλλων διατυπώθηκε ρητά στη Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του

⁷⁹⁸Βλ. ΔΠρΑθ 7635/2009 ισοκράτης.

⁸⁰⁹Αναλυτικά για τη γαλλική αστυνομία την περίοδο της επανάστασης, βλ. *P. Napoli, Naissance de la police moderne, Pouvoir, normes, sociétés*, 2003, σ. 187-250.

⁸¹⁰Για την ιστορία της διακήρυξης, τη σύνταξη και τη ψήφιση της συζήτησης από την εθνική συνέλευση του 1789 αναλυτικά, βλ. *Η. Νικολόπουλος, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα*, 1991, σ., 21-56.

Ανθρώπου και του Πολίτη.⁸¹¹ Φορέας της διατήρησης της δημόσιας τάξης είναι το κράτος σύμφωνα με το πρώτο εδάφιο του άρθρου 12 της Διακήρυξης «*Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη κάνει αναγκαία την ύπαρξη μιας κρατικής εξουσίας*». «*Όριο της άσκησης της δημόσιας τάξης είναι ο νόμος*» αναγράφεται στο δεύτερο εδάφιο του άρθρου 5 της Διακήρυξης «*Ότι δεν απαγορεύεται από το νόμο θεωρείται επιτρεπτό και δεν μπορεί σε κανέναν να επιβληθεί να κάνει κάτι που δεν ορίζεται από το νόμο*».⁸¹² Αιτία της ύπαρξης της δημόσιας τάξης είναι η ελευθερία ως συνάγεται από το άρθρο 1 της Διακήρυξης «*Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι*».

Η γαλλική διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη εφαρμόζεται μέχρι σήμερα. Θεωρείται αναπόσπαστο κείμενο του ισχύοντος Συντάγματος (1958) της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας. Είναι πηγή δικαίου στη νομολογία του *Conseil d'État* και του *Conseil Constitutionnel*. Η επίδραση της διακήρυξης ήταν μεγάλη κατά τη διαμόρφωση της νομολογίας του καθ' ημάς Συμβουλίου της Επικρατείας.⁸¹³ Συνεπώς, η δημόσια τάξη σε σχέση με τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν έχει απλώς μία ιστορική και φιλοσοφική διάσταση απογυμνωμένη από νομικό κύρος, αλλά έχει ισχύ συνταγματικού κανόνα δικαίου που δεσμεύει το κράτος.⁸¹⁴ Η σημασία της διακήρυξης έναντι άλλων νομικών κειμένων είναι ότι δεν καταγράφει απλώς κανόνες δικαίου, αλλά ότι σε αυτούς υπάρχει απόλυτη συμφωνία θελήσεων.⁸¹⁵ Μία ακόμη συνέπεια της κατοχύρωσης της *δημόσιας τάξης* στη διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη ήταν η *σύνδεση της με την αρχή της νομιμότητας*. Η διατήρηση της δημόσιας τάξης επιδιώκει την ελευθερία και την απόλαυση των δικαιωμάτων από όλους τους πολίτες ισότιμα. Όμως, αναγκαία προϋπόθεση της ελευθερίας είναι ο νόμος που τίθεται ως ο ακρογωνιαίος λίθος των σχέσεων ελευθερίας και κοινωνίας. Τα εννέα από τα δεκαεπτά άρθρα της διακήρυξης αναφέρονται στο νόμο που καθορίζει τα όρια της ελευθερίας του ατόμου και εγγυάται την πραγματική άσκηση των δικαιωμάτων του.⁸¹⁶ Έτσι, σε ένα Κράτος Δικαίου η δράση των οργάνων που έχουν αναλάβει την υποχρέωση διατήρησης και αποκατάστασης της τάξης θα πρέπει να λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του νόμου. Μόνο εντός του νόμου συστηματικά συμβιβάζονται η ανάγκη διατήρησης της δημόσιας τάξης και η απόλαυση των ελευθεριών.⁸¹⁷ Επιπλέον, κατοχυρώνεται η *αρχή της δημοκρατικής άσκησης της δημόσιας τάξης*. Η παρακαταθήκη της διακήρυξης είναι ότι ο νόμος δεν αποτελεί συνέπεια της θέλησης του κράτους. Όπως υποστήριξε ο Ρουσό στο περίφημο έργο του «*Το Κοινωνικό συμβόλαιο*» (1762), ο νόμος είναι συνέπεια της θέλησης του κυρίαρχου λαού (*volonté*

⁸¹¹ Για τη δημόσια τάξη στη Γαλλία, βλ. Σ. Κουτσομπίνας, Η έννοια της δημόσιας τάξης στη γαλλική διοικητική δικονομία, ΕΔΔΔ 1984, σ.48-60.

⁸¹² Βλ. άρθρο 10 της γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, όπου κατοχυρώνεται η θρησκευτική ελευθερία «*Κανείς δεν πρέπει να διώκεται για τις πεποιθήσεις του, ακόμη και τις θρησκευτικές, εφόσον η εκδήλωσή τους δεν διαταράσσει την δημόσια τάξη που ο νόμος έχει επιβάλλει*».

⁸¹³ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιον των Διοικητικών Διαφορών, 1953, σ. 31.

⁸¹⁴ Επ' αυτού και επί των επομένων, βλ. Η. Νικολόπουλος, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων, ο.π., σ. 11-12, ο οποίος στις εισαγωγικές σκέψεις του αποτυπώνει τη σημασία της διάκρισης Συντάγματος και Διακήρυξης.

⁸¹⁵ Βλ. Η. Νικολόπουλος, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων, ο.π., σ. 12-13.

⁸¹⁶ Βλ. Η. Νικολόπουλος, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων, ο.π., σ. 238-239.

⁸¹⁷ Βλ. J. Buisson/A. Decocq/J. Montreuil, *Le droit de la police*, 1998, σ. 481.

générale) που οδηγεί αναπόφευκτα στη δημοκρατική νομιμοποίηση της δημόσιας τάξης. Αυτό το συμπέρασμα είναι σημαντικό και για έναν ακόμη λόγο. Το δίκαιο της ανάγκης (*Notrecht*) στα συντάγματα πολλών εθνικών κρατών,⁸¹⁸ όπως της Γερμανίας, βασίζονταν στο Κράτος του Νόμου (*État légal*).⁸¹⁹ Αντίθετα, στη Γαλλία το δίκαιο των εκτάκτων περιστάσεων (*circonstances exceptionnelles*) βασίστηκε στη θέληση του λαού, δηλαδή στη δημοκρατική νομιμοποίηση του.⁸²⁰ Τέλος, η δημόσια τάξη ασκείται από πολιτικές και όχι από στρατιωτικές αρχές.⁸²¹ Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά τη νύχτα της άλωσης της Βαστίλης είχαν συγκεντρωθεί τα στρατεύματα του Βασιλιά για να επιβάλλουν την τάξη. Η επαναστατική συνέλευση με προεξάρχοντα τον *Μιραμπό* ζήτησε να μην επέμβουν. Ένα διάταγμα (14-12-1789) αναθέτει στους δήμους τη φροντίδα της δημόσιας τάξης, «ώστε οι κάτοικοι να απολαύσουν τα οφέλη της καλής αστυνομίας, συμπεριλαμβανομένης της ηρεμίας». Η διάταξη επαναλαμβάνεται στο Ν. 16-24 Αυγούστου 1790 για το δικαστικό σύστημα «Η δημοτική αρχή εγγυάται της διατήρησης της καλής τάξης και τη φροντίδα για την καταστολή και την τιμωρία των εγκλημάτων που στρέφονται κατά της δημόσιας ηρεμίας».⁸²² Το πνεύμα των νόμων αυτών επαναλήφθηκε σε όλες τις μετέπειτα νομοθετικές μεταβολές,⁸²³ ώστε μέχρι σήμερα μία από τις κύριες αρμοδιότητες των Δημάρχων της Γαλλίας είναι η διατήρηση της δημόσιας τάξης.

Η ανωτέρω συντακτική συνέλευση απομακρύνθηκε από τις απόψεις του *Ρουσώ* και διατύπωσε στο άρθρο 3 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη την αρχή της εθνικής κυριαρχίας και όχι την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας, όπου το Κράτος δεν ταυτίζεται πλέον με τον ηγεμόνα, αλλά όλες οι εξουσίες πηγάζουν από το έθνος κατά την θέση του *Μοντεσκιέ* και αβιά *Sieyès*. Εκ της ανωτέρω αρχής συνάγεται ότι η αστυνομία νοείται πλέον ως δημόσια δύναμη (*force public*) που συγκροτείται για το κοινό όφελος και υποτάσσεται στην εκτελεστική εξουσία, που εν τέλει είναι η μόνη υπεύθυνη έναντι του έθνους. Η συνέλευση δεν χρησιμοποίησε τον επικίνδυνο όρο στρατιωτική ή ένοπλη δύναμη. Η δημόσια δύναμη διασφαλίζει την τήρηση της τάξης στο εσωτερικό και την εφαρμογή των νόμων. Αποτελείται όχι μόνο από τον στρατό και το ναυτικό, αλλά και από πολίτες που μπορούν να φέρουν όπλα και να καταταγούν στην εθνική φρουρά. Η δημόσια δύναμη είναι υπάκουη και υπακούει στον κανόνα: Κανένα ένοπλο σώμα δεν μπορεί να

⁸¹⁸ Για τη πολιτική θεμελίωση του δικαίου της ανάγκης, βλ. εισαγωγικές σκέψεις της *Ι. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 7.

⁸¹⁹ Βλ. *Π. Παραράς*, *État légal* (Κράτος νόμου), ΔτΑ 2003, σ. 995 και επ.

⁸²⁰ Για τις έννοιες της νομιμότητας και της νομιμοποίησης και τη διάκριση τους, βλ. τη διδακτορική διατριβή του *Η. Νικολόπουλου*, *Les notions de légitimité et de légalité en Grèce de 1967 à 1974*, 1980, σ. 10 και επ. και του ίδιου, *Η νομιμοποίηση και η προβληματική της*, Το Σ 1982 σ. 12.

⁸²¹ Αντίστοιχα στη Γερμανία η προσφυγή στις ένοπλες δυνάμεις αποτελεί την *ultima ratio* του συστήματος αντιμετώπισης εσωτερικών κινδύνων, βλ. *Ι. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 87. Οι σύγχρονες προκλήσεις της ασφάλειας ωθούν την αστυνομία σε μία περαιτέρω στρατικοποίηση και αποπολιτικοποίηση βλ. *J.-H. Matelly*, *Une police judiciaire...militaire? La gendarmerie en question*, 2006, σ. 71-84.

⁸²² Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 27-28, *J. Buisson/A. Decocq/J. Montreuil*, *Le droit de la police*, ο.π., σ. 482.

⁸²³ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Ο θεσμός της λαϊκής συμμετοχής και συνταγματικής πρωτοβουλίας Συμβολή στο Συνταγματικό Συγκριτικό Δίκαιο, 1997, σ. 23-32.

σκέπτεται. Η στρατιωτική και η αστυνομική εξουσία υποτάσσονται στην πολιτική εξουσία εκτελώντας αφενός τις διαταγές της Κυβέρνησης χωρίς να τις αμφισβητούν, αφετέρου δεν υπακούουν κανένα άλλο παρά μόνο την Κυβέρνηση, χωρίς να λαμβάνουν δικές τους πρωτοβουλίες.⁸²⁴

Η γαλλική διακήρυξη θέσπισε ρητά την νομιμότητα των εγκλημάτων και των ποινών, καθώς πάνω από την κυριαρχία των πλειοψηφιών βρίσκεται η κυριαρχία του νόμου.⁸²⁵ Το γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο, ως σημειώνει ο *Vedel* στην απόφαση της 12^{ης} Φεβρουαρίου 1960 *Société Eky* τονίζει ότι από τα άρθρα 7,8,9, πηγάζουν οι επιμέρους αρχές της ποινικής νομιμότητας, της αναλογίας των εγκλημάτων και των ποινών, της απαγόρευσης της αναδρομικότητας του ποινικού νόμου και του δικαιώματος των κατηγορουμένων σε νόμιμη δίκη.⁸²⁶

Βέβαια δεν λείπει η κριτική ότι η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, έχει έναν αμφίσημο χαρακτήρα. Από τη μία, ο Λαός μπορεί να ανατρέψει τις κυβερνήσεις, αν δεν προστατεύουν τα ατομικά δικαιώματα. Από την άλλη, εμπιστεύεται στον νόμο να εγγυηθεί τα ατομικά δικαιώματα με τρόπο που θα ανταποκρίνεται στη διασφάλιση της δημόσιας τάξης.⁸²⁷ Επίσης δεν πρέπει να λησμονείται ότι μόνο ο λαός κυριαρχικά προσδιορίζει τις λειτουργίες της εξουσίας του για την ασφάλεια και την ευημερία του.⁸²⁸ Τέλος, η δημοκρατική κατοχύρωση και η σύμφωνη με το νόμο άσκηση της δημόσιας τάξης από τις πολιτικές αρχές, αποτελεί κεκτημένο της περιόδου αυτής.

β. Έννοια & Διακρίσεις

Στη Γαλλία η δημόσια τάξη εκλαμβάνεται σύμφωνα με την εμπειρική θεώρηση. Το ρεύμα του θετικισμού διαμόρφωσε τη γαλλική εξηγητική σχολή και αντίστοιχα τη γερμανική εννοιοκρατική σχολή του δικαίου. Οι δύο τρόποι γνώσης του δικαίου παλαιότερα βρίσκονταν σε εναντιωματική σχέση. Σήμερα, διαπιστώνεται μέσω του συγκριτικού δικαίου ότι η μία σχολή συμπληρώνει την άλλη.⁸²⁹ Η γαλλική δογματική προσπάθησε να προσδιορίσει την έννοια της δημόσιας τάξης. Η διάγνωση της έννοιας είναι σημαντική για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, γιατί διασφαλίζει τις αρχές για την άσκηση των αστυνομικών υπηρεσιών προς τον Λαό και συμβάλλει στην υπεράσπιση του αστυνομικού προσωπικού. Η δημόσια τάξη ορίζεται ως η διατήρηση της καλής τάξης, της

⁸²⁴ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π., σ. 192-194 και ιδίως υποσημείωση 186.

⁸²⁵ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π., σ. 194.

⁸²⁶ Βλ. *Α. Ράικος*, Η αρχή της νομιμότητας του φόρου εις τα σύγχρονα Συντάγματα, 1971, *passim*, *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π., σ. 195.

⁸²⁷ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις, ο. π., σ. 246.

⁸²⁸ *Ibid.*

⁸²⁹ Για τον εννοιοκρατικό και εμπειρικό θετικισμό στη δογματική του γαλλικού διοικητικού δικαίου, βλ. τη διδακτορική διατριβή του *S. Fortsakis*, *Conceptualisme et empirisme en droit administratif français*, 1987, σ. 27-145 και επ. Γενικότερα, βλ. *Μ. Καράσης*, Σταθμοί στην ιστορική πορεία του νομικού συλλογισμού Από το φυσικό δίκαιο ως τις μέρες μας, *ΕλλΔνη* 2002, σ. 613-634. Για την ανάπτυξη των ανωτέρω στο πλαίσιο της λογικής και ιδιαίτερα μέσα από το έργο του *Αριστοτέλη* βλ. Ένα δοκίμιο μεθοδολογίας *Γ. Μουρέλος*, *Παραγωγή και Επαγωγή*, σ. 1959, σ. 46-48 και σ. 87-90.

ασφάλειας και της υγείας. Ο εν λόγω νομοθετικός ορισμός της δημόσιας τάξης⁸³⁰ επαναλαμβάνεται και σε γενικές γραμμές διατηρείται στη νομολογία.⁸³¹ Στη θεωρία αποκαλείται παραδοσιακή τριλογία και περιλαμβάνει την τάξη, την ασφάλεια και την υγεία.⁸³² Αργότερα, στην έννοια της δημόσιας τάξης προστίθεται η ηθική,⁸³³ ενώ τελευταίο εννοιολογικό στοιχείο της είναι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Πέραν αυτών καμία άλλη αξία δεν συμπεριλαμβάνεται στην έννοια της δημόσιας τάξης.⁸³⁴ Αμφιλεγόμενη περίπτωση είναι η αστυνομική προστασία του ατόμου από επικίνδυνες ενέργειες του ίδιου.⁸³⁵

β.α. Υλική (εξωτερική) δημόσια τάξη

Ο Καθηγητής *Maurice Hauriou*⁸³⁶ βασιζόμενος στον παραπάνω νομοθετικό ορισμό παραθέτει την οντολογική διάσταση της δημόσιας τάξης «*Δημόσια τάξη με την αστυνομική έννοια της λέξης είναι η υλική και εξωτερική τάξη, θεωρούμενη ως πραγματική κατάσταση, αντίθετη προς την αταξία, ως κατάσταση ειρήνης, αντίθετη προς τις ταραχές*». Αυτό που θέλησε να τονίσει, μεταξύ άλλων, ο ανωτέρω θεωρητικός είναι ότι η δημόσια τάξη αναφέρεται σε γεγονότα και καταστάσεις των ανθρώπων στον εξωτερικό κόσμο. Τα στοιχεία της δημόσιας τάξης αφορούν τον υλικό κόσμο και προσδιορίζουν εξωτερικές εκδηλώσεις και συμπεριφορές επισημαίνει ο κοσμήτωρ της Τουλούζης. Επομένως, είναι αδιάφορος ο εσωτερικός κόσμος του ανθρώπου. Τα

⁸³⁰ Βλ. άρθρο 97 του Ν. της 5-4-1884 της μετριοπαθούς Τρίτης Γαλλικής Δημοκρατίας, για την οργάνωση των Δήμων.

⁸³¹ Βλ. CE 18 février 1972, «*Chambre syndicale des entreprises artisanales du bâtiment de Haute-Garonne*», Rec.153, όπου ακυρώθηκε διάταγμα Δημάρχου, επειδή για λόγους δημόσιας τάξης που ανάγονται στην αισθητική επιβλήθηκαν περιορισμοί στους τύπους των τάφων και των μνημείων στα κοιμητήρια. Επίσης, βλ. την απόφαση του Συνταγματικού Συμβουλίου, Décision n° 2003-467 DC της 13-03-2003 και ιδίως, σκέψη 61 σχετικά, με τη συνταγματικότητα του εγκλήματος της καταπολέμησης της πορνείας (225-10-1 Code Pénal), όπου υποστηρίχθηκε ότι η δημόσια πρόσκληση σε πορνεία μπορεί να διαταράξει την δημόσια τάξη, ασφάλεια και υγεία και ως εκ τούτου η διάταξη δεν είναι αντίθετη στο Σύνταγμα.

⁸³² Ενδεικτικά, βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 196, *G. Vedel/P. Delvolvé*, Droit administratif, 1984, σ. 1060, *J. Rivero*, Droit administratif, 2011, σ. 393. Αναλυτικά, βλ. *R. Chapus*, Droit administratif générale, 2001, σ. 702-707 και *S. Ktistaki*, L'évolution du contrôle juridictionnel des motifs de l'acte administratif, 1991, σ. 101-102.

⁸³³ Ο *D. Truchet*, Droit administratif, 2016, σ. 293 δεν θεωρεί την ηθική ως αυτοτελές στοιχείο της δημόσιας τάξης. Η ανηθικότητα είναι στοιχείο υποκειμενικής εκτίμησης. Μόνο όταν η ηθική βλάπτει ένα από τα τρία υλικά στοιχεία της δημόσιας τάξης σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, λαμβάνεται υπ' όψιν από την αστυνομία.

⁸³⁴ Βλ. αντί πολλών, βλ. *M. Waline*, Droit administratif, πλ.αρ. 1021, σ. 569, ο οποίος επισημαίνει με παραδείγματα από τη νομολογία ότι οι αστυνομικές αρχές δεν μπορούν να περιορίσουν τους πολίτες στη προστασία της αισθητικής. Για τη προστασία της αισθητικής από τις διοικητικές αρχές της Χώρας μας, βλ. *E. Τροβά*, Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001, 2003, σ. 271-319 με περαιτέρω παραπομπές στις ΣτΕ 2705/81, 364/82.

⁸³⁵ Βλ. *A. de Laubadère/ J.-C., Venezia/ Y. Gaudemet*, Traité de droit administrative, 1992, πλάγια αρίθμηση 1080 σ. 708, *P.-L. Frier*, Droit administratif, 2017-2018, σ. 318-319, πλάγια αρίθμηση 479-480.

⁸³⁶ Βλ. *M. Hauriou*, Σύστημα Διοικητικού Δικαίου και Δημοσίου Δικαίου (μτφρ. Δ. Τσουπλακίδου /Γ. Παπαχατζή), τ. Β', 1937, σ. 12.

παρακάτω στοιχεία αποκαλούνται συνήθως στη θεωρία⁸³⁷ εξωτερικά ή υλικά στοιχεία της δημόσιας τάξης, συνάγονται κατ' αρχήν αρνητικά και είναι τα κάτωθι περιοριστικώς αναφερόμενα:

Η ηρεμία είναι το πρώτο στοιχείο της δημόσιας τάξης. Ως ηρεμία θεωρείται η κατάσταση της απουσίας διαταραχών.⁸³⁸ Επίσης, ηρεμία είναι η διατήρηση της καλής τάξης σε χώρους, όπου πραγματοποιούνται μεγάλες συναθροίσεις ανθρώπων, εκθέσεις, αγορές, γιορτές, δημόσιες τελετές, θεάματα, παιχνίδια, καφέ, εκκλησίες και άλλους δημόσιους χώρους. Επιπλέον, η ηρεμία περιλαμβάνει τη φροντίδα για την καταστολή των παραβάσεων της κοινής ησυχίας, όπως φιλονικίες, έριδες που εγείρουν ταραχές στους δημόσιους χώρους, ο σάλος που παράγεται από το διεγερμένο πλήθος των δημόσιων συναθροίσεων, οι νυχτερινοί θόρυβοι που διαταράσσουν την ησυχία των υπόλοιπων κατοίκων και όλες οι πράξεις που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο τη δημόσια ησυχία.⁸³⁹

Το δεύτερο υλικό στοιχείο της δημόσιας τάξης ονομάζεται ασφάλεια. Ασφάλεια είναι η απουσία ατυχημάτων εγκλημάτων ή και κινδύνων που προκαλούν ατυχήματα και εγκλήματα από βλάβες σε πρόσωπα και πράγματα.⁸⁴⁰ Η ασφάλεια αφορά τις κατάλληλες προφυλάξεις από εγκλήματα, ατυχήματα, φωτιές, πυρκαγιές, πλημμύρες, τη διόρθωση και την αποφυγή δυσάρεστων ατυχημάτων που θα μπορούσαν να προκληθούν από αδέσποτα ζώα. Επίσης, η ασφάλεια σχετίζεται με την ανεμπόδιστη διέλευση από τους δρόμους, τις αποβάθρες, τις πλατείες και τις δημόσιες οδούς, η οποία συμπεριλαμβάνει και την καθαριότητα. Τέλος, η ασφάλεια αναφέρεται στο φωτισμό, την αφαίρεση εμποδίων που προκαλούν κυκλοφοριακή συμφόρηση, την κατεδάφιση κτιρίων, απαγορεύοντας παράθυρα ή οποιαδήποτε άλλα μέρη του κτιρίου που μπορούν να βλάψουν κατά την πτώση τους παρευρισκόμενους ή να προκαλέσουν επιβλαβείς συνέπειες.⁸⁴¹ Τελευταίο, αλλά όχι αμελητέο υλικό στοιχείο της δημόσιας τάξης είναι η υγεία. Η υγεία, δηλαδή η απουσία ασθενειών ή κινδύνων πρόκλησης ασθενειών. Στην υγεία εντάσσεται ο έλεγχος των μέτρων και των σταθμών για τη ζύγιση των τροφίμων, ο αγορανομικός έλεγχος των ασφαλών τροφών, ο έλεγχος του καθαρού νερού, η πρόληψη επιδημιών, και μεταδοτικών νοσημάτων. Χαρακτηριστική περίπτωση της σύγχρονης αντίληψης της δημόσιας υγείας είναι η απαγόρευση του καπνίσματος.⁸⁴²

Στο γαλλικό δίκαιο η έννοια της διατήρησης της δημόσιας τάξης παρουσιάζει μία εξαιρετική δυναμικότητα και ελαστικότητα.⁸⁴³ Το ίδιο χαρακτηριστικό είχε επισημανθεί και στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο.⁸⁴⁴

⁸³⁷Ο *J. Rivero*, *Droit administratif*, 2011, σ. 393, αναφέρει ότι ο δημόσιος χαρακτήρας και το στοιχείο της υλικότητας διακρίνουν τη δημόσια τάξη ως έννοια της διοικητικής αστυνομίας από την ιδιωτική δημόσια τάξη που περιγράφεται στο άρθρο 6 του γαλλικού Α.Κ.

⁸³⁸Βλ. *J. Dembour*, *Le pouvoirs de police administrative générale des autorités locales*, 1956, σ. 81 § 64.

⁸³⁹Βλ. *P.H. Teitgen*, *La police municipale*, 1934, σ. 36.

⁸⁴⁰Βλ. *J. Dembour*, *Le pouvoirs de police administrative*, ο.π., σ. 81 § 64.

⁸⁴¹Επ' αυτού και επί του επομένου, βλ. *P.H. Teitgen*, *La police municipale*, 1934, σ. 36.

⁸⁴²Στην Γαλλία από το 2008 απαγορεύεται το κάπνισμα εκτός από τους δημόσιους χώρους στα μπαρ, τα καφέ, τα εστιατόρια, τους χώρους διασκέδασης.

⁸⁴³Βλ. *E. Picard*, *La notion de police administrative*, τ.Ι, 1984, σ. 213.

⁸⁴⁴Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 195.

Όπως σωστά παρατηρήθηκε⁸⁴⁵ οι απαιτήσεις της καθημερινότητας για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης μεταβάλλονται από τόπο σε τόπο και στο χρόνο. Μάλιστα, στη θεωρία τονίζεται ότι η έννοια της δημόσιας τάξης θα εξαρτηθεί από την εξέλιξη των κινδύνων και κυρίως τη γνώση που υπάρχει για αυτούς, την κατάσταση των ηθών και τα απρόβλεπτα του χώρου και του χρόνου. Οι απαιτήσεις της τάξης δεν είναι ίδιες το καλοκαίρι ή τον χειμώνα στο βουνό και τη θάλασσα, τις βιομηχανικές ζώνες των πόλεων με τα χωριά της υπαίθρου.⁸⁴⁶

Το παράδειγμα εφαρμογής της δημόσιας τάξης που περιγράφεται στη θεωρία είναι η αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων που κυκλοφορούν στις οδούς με την πάροδο χρόνου. Το γεγονός αυτό διευρύνει τις απαιτήσεις για διατήρηση της δημόσιας τάξης. Αυτές οι απαιτήσεις αναφέρονται στην πρόληψη των ατυχημάτων, την ασφάλεια της κυκλοφορίας, τη διευκόλυνση κυκλοφορίας και στάθμευσης των οχημάτων. Έτσι, ως κανόνας για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης στις οδούς θεωρείται η απαγόρευση κυκλοφορίας βαρέων οχημάτων στις εθνικές οδούς τις ημέρες του σαββατοκύριακου και των αργιών που παρατηρείται μεγάλη έξοδος ερασιτεχνών οδηγών, ως εκδρομικών, η οποία είναι συχνά αιτία βραδυπορείας και ατυχημάτων. Μία ακόμη πρακτική εφαρμογή της δημόσιας τάξης είναι η δημιουργία λωρίδας λεωφορείων στις μεγάλες οδούς των πόλεων για την κυκλοφορία οχημάτων μαζικής μεταφοράς και η απαγόρευση κυκλοφορίας άλλων κατηγοριών οχημάτων. Η στάθμευση για ορισμένη χρονική διάρκεια και μάλιστα με την καταβολή τιμήματος στα κέντρα μεγάλων πόλεων είναι ένας άλλος κανόνας δικαίου για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης στις οδούς.

Επιπλέον, στο τομέα της δημοσίας ησυχίας παρατηρούνται νέα μέτρα δημοσίας τάξης. Η υποχρεωτική τοποθέτηση ηχομόνωσης σε κτίρια που χαρακτηρίζονται ως κέντρα διασκέδασης για τη μουσική που παράγεται με ενισχυτές ήχου. Τέλος, προς τον σκοπό της διασφάλισης της δημόσιας υγείας θεσπίστηκε η υποχρέωση των δήμων για την τοποθέτηση κάδων ανακύκλωσης και την προστασία του περιβάλλοντος από τα απορρίμματα.

Ο γάλλος νομοθέτης υιοθετεί την παραδοσιακή τριλογία της δημόσιας τάξης και η θεωρία αποδέχεται αυτήν την επιλογή. Ο λόγος ύπαρξης του ορισμού αυτού της δημόσιας τάξης κρίνεται γενικά λυσιτελής, διότι αποτελεί ένα ακόμη περιοριστικό πλαίσιο της αστυνομικής δράσης. Έτσι δεν θα μπορεί η αστυνομία να εκτείνεται σε σκοπούς αλλότριους, όπως θέματα πωλήσεων τροφίμων, παιχνιδιών λαχείου, ιδιωτικών οικονομικών συμφερόντων κ.τ.λ.⁸⁴⁷ Τη θέση αυτή της θεωρίας⁸⁴⁸ ασπάζεται και η νομολογία στις περισσότερες περιπτώσεις. Η νομολογία θεμελιώνει την ανωτέρω θέση της στο γεγονός ότι με αυτόν τρόπο προστατεύεται ο διοικούμενος και τα δικαιώματά του από τον κίνδυνο αδικαιολόγητης διεύρυνσης της έννοιας της δημόσιας τάξης και παραβίασης της αρχής της κατάχρησης της διαδικασίας από τα αστυνομικά όργανα.⁸⁴⁹ Κατόπιν αυτών, κρίθηκε νομολογιακά ότι δεν ανήκει στην αρμοδιότητα της αστυνομίας να επεκταθεί και σε άλλους τομείς, εκτός από

⁸⁴⁵ Επ' αυτών και επί των ακόλουθων νομολογιακών παραδειγμάτων, βλ. *R. Chapus*, *Droit administratif générale*, 2001, § 710.

⁸⁴⁶ Βλ. *D. Truchet*, *Droit administratif*, ο.π., σ. 299-301.

⁸⁴⁷ Βλ. *G. Vedel*, *Droit administratif*, 1992, σ. 780.

⁸⁴⁸ Εμφακτικότερα, βλ. *J. Rivero*, *Droit administratif*, 2011, σ. 26.

⁸⁴⁹ Βλ. άποψη της μειοψηφίας στη ΣτΕ 957/78, Το Σ 1978, σ. 518.

εκείνους που έχουν υποδειχθεί. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Γαλλίας ακύρωσε την απόφαση Δημάρχου που προσπαθούσε να μειώσει την επίσκεψη των παιδιών στους κινηματογράφους, όχι για να τα αποτρέψει από το να βλέπουν ανήθικες ταινίες, αλλά για να ενισχύσει τις σχολικές επιδόσεις τους, δίνοντας τους την ευκαιρία με τον τρόπο αυτό να μελετούν περισσότερο και να μην αποσπούν την προσοχή τους με αλλότριες ασχολίες.⁸⁵⁰ Αυτή η απόφαση κατακρίθηκε από το Δικαστήριο, επειδή ο Δήμαρχος δεν ήταν σε θέση να εξουσιοδοτήσει την αστυνομία να απαγορεύσει στα παιδιά την είσοδο στους κινηματογράφους για να εξασφαλιστεί η σχολική φοίτηση ή η επιμέλεια των παιδιών.⁸⁵¹

β.β. Άυλη (εσωτερική) δημόσια τάξη

Η δημόσια τάξη χάρη στο υλικότητα των στοιχείων της δεν είναι μία γενική και αφηρημένη έννοια, αλλά θα μπορούσε ενδεχομένως να επεκταθεί στο πεδίο της ηθικής; Η δημόσια τάξη φαίνεται να έχει ένα ειδικό νόημα που συγκεκριμενοποιείται και ως εκ τούτου κάτι τέτοιο θα μπορούσε να γίνει αποδεκτό.⁸⁵² Ο *Maurice Hauriou* εξέφρασε σφοδρές αντιρρήσεις ότι η αστυνομία δεν επιδιώκει την ηθική τάξη των ιδεών και των συναισθημάτων, ούτε επιχειρεί να θεραπεύσει τις κοινωνικές ανωμαλίες, αλλά μόνο τα συμπτώματα, όπως ο ιατρός διαγιγνώσκει μεν το κρουσολόγημα, αλλά επιχειρεί να ρίξει το σύμπτωμα του πυρετού.⁸⁵³ Παρά ταύτα, η δύναμη του πραγματικού επέδρασε αποφασιστικά στη νομολογία, η οποία μάλλον ξεπέρασε αυτή τη θέση,⁸⁵⁴ ενώ αργότερα ακολούθησε και η θεωρία, η οποία υιοθέτησε την ηθική ως εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας τάξης.⁸⁵⁵ Αν και στη νομοθεσία δεν προβλέπεται ρητά, εντούτοις η δημόσια ηθική αναγνωρίστηκε από το *Conseil d'État* ως το τέταρτο στοιχείο της δημόσιας τάξης. Σε αντιδιαστολή με τα τρία παραπάνω υλικά στοιχεία της δημόσιας τάξης το πεδίο της ηθικής συμπεριλαμβάνεται στη λεγόμενη άυλη δημόσια τάξη.⁸⁵⁶ Το γαλλικό Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάσισε ότι η απαγόρευση της λειτουργίας ενός *Sex Shop* δεν θεωρείται προδήλως παράνομη παραβίαση της αρχής της ελευθερίας του εμπορίου και της βιομηχανίας, εξαιτίας της διατάραξης της δημόσιας τάξης και της προστασίας των δημοσιεύσεων.⁸⁵⁷ Από την άλλη, το ίδιο δικαστήριο έκρινε ότι ο ανήθικος

⁸⁵⁰ Βλ. *G. Vedel*, *Droit administratif*, 1992, με αναφορές στην CE 14-5-1954, σ. 780.

⁸⁵¹ *Ibid.*

⁸⁵² Βλ. *J. Waline*, *Droit administratif*, 2010, σ. 349, *C.E. Minet*, *Droit de la police administrative*, 2007, σ. 39-41.

⁸⁵³ Βλ. *M. Hauriou*, *Σύστημα Διοικητικού Δικαίου*, ο. π., σ. 10-11.

⁸⁵⁴ Για τη γαλλική διάκριση άυλης και υλικής δημόσιας τάξης, βλ. *Π. Παραράς*, *Res Publica II Δικαιώματα του Ανθρώπου Η ευρωπαϊκή διάσταση συλλογή μελετών*, 2014, σ. 76-79. Η ηθική θεωρείται εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας τάξης και στην ελληνική έννομη τάξη, βλ. *Ι. Κριάρη*, *Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή*, 1985, σ. 268 και υποσ. 51.

⁸⁵⁵ Βλ. *M. Waline*, *Droit administratif*, 1957, πλάγια αρίθμηση 1022, σ. 570, *R. Chapus*, *Droit administratif générale*, 2001, σ. 707-711, *P.-L. Frier*, *Droit administratif*, 2017-2018, σ. 319-320 πλάγια αρίθμηση 480-481.

⁸⁵⁶ Συστηματική νομολογιακή περιγραφή και αποτύπωση των θέσεων της θεωρίας επιχειρείται στη διατριβή της *M.-O. Peyroux-Sissoko*, *L'ordre public immatériel en droit public français*, 2018, σ. 110-138. Επίσης, βλ. το άρθρο του *P. Delvolvé*, « *L'ordre public immatériel* », *RFDA* 2015, σ. 890 και επ.

⁸⁵⁷ Βλ. *J. Waline*, *Droit administratif*, ο.π., σ. 349.

χαρακτήρας των προϊόντων και των υπηρεσιών που παρέχει ένα *Sex Shop* δεν είναι αρκετός για να δικαιολογήσει την απαγόρευση προβολής της διαφήμισης και τάχθηκε υπέρ της απουσίας κινδύνου για τη δημόσια τάξη.⁸⁵⁸

Η αστυνομική αρμοδιότητα δύναται να επεκτείνεται στην πρόληψη της δημόσιας τάξης σε περιπτώσεις διατάραξης της. Αυτή η διατάραξη μπορεί να προκληθεί από δημόσια γεγονότα που είναι αντίθετα προς τα χρηστά ήθη και έθιμα του Λαού. Για παράδειγμα στην περίπτωση της απαγόρευσης της ονοματοθεσίας οδών και ιδιωτικών δρόμων με ονόματα που είναι αντίθετα στη δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη.⁸⁵⁹ Παλαιότερα είχε διατυπώσει το ίδιο δικαστήριο τη θέση ότι είναι νόμιμες οι εφαρμοζόμενες διατάξεις Δημάρχου για την προβολή της ταινίας «*Lutetia*», διότι είναι πιθανό να προκαλέσουν διαταραχές ή να είναι κοινωνικά επιζήμια η ταινία λόγω του ανήθικου χαρακτήρα της. Η έμφαση στο κριτήριο των τοπικών συνθηκών αποτυπώνει την προσπάθεια του δικαστή να αποφύγει τις ηθικολογικές απόψεις και τις υπερβολές της ηθικής τάξης «*Les liaisons dangereuses*». Για αυτό λαμβάνονται υπ' όψιν διαμαρτυρίες από διάφορα τοπικά μέσα ενημέρωσης για την συγκεκριμένη υπόθεση.

Η νομολογιακή διεύρυνση του περιεχομένου της δημόσιας τάξης πέραν της ηθικής ως τέταρτου στοιχείου της δημόσιας περίπτωση έκανε ένα ακόμη σημαντικό βήμα.⁸⁶⁰ Η σύνδεση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας με τη δημόσια τάξη έγινε με την απόφαση της CE 27-10-1995, *Commune de Morsang-sur-Orge*. Στο νυχτερινό κέντρο Εσσόν, λίγο έξω από το Παρίσι, μία επιχείρηση για να προσελκύσει πελάτες πρόσφερε ως θέαμα την εκτόξευση ενός ανθρώπου νάνου στον αέρα. Αυτός φορούσε κράνος και έπεφτε σε ένα στρώμα, καθ' όλη τη διάρκεια της βραδιάς. Νικητής θα αναδεικνύονταν ο πελάτης που εκτόξευε τον νάνο, όσο το δυνατόν ψηλότερα. Ο Δήμαρχος της πόλης με απόφαση του απαγόρευσε το θέαμα αυτό για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης, ένεκα των τοπικών συνθηκών. Οι επιχειρηματίες προσέφυγαν στο δικαστήριο, το οποίο τους δικάωσε, ακυρώνοντας την απόφαση του Δημάρχου. Τότε ο δήμαρχος άσκησε έφεση στο Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο δέχτηκε να συζητήσει την υπόθεση. Το δικαστήριο διατύπωσε την άποψη ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι συστατικό στοιχείο της δημόσιας τάξης. Το δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση του δημάρχου δεν βασίζεται στις τοπικές συνθήκες, αλλά μπορεί ο δήμαρχός κατ' επίκληση της προσβολής της ανθρώπινης αξιοπρέπειας να διακόπτει αυτές τις πρακτικές. Ωστόσο, σημείωσε ότι η ελευθερία άσκησης της εργασίας, του εμπορίου και της βιομηχανίας θα μπορούσε να εμποδίσει την αστυνομική δύναμη να δράσει για λόγους δημόσιας τάξης. Έτσι, το δικαστήριο δέχτηκε μεν τη διερεύνηση της έννοιας της δημόσιας τάξης στην οποία άλλωστε είχε συμπεριληφθεί και η ηθική. Επειδή το εν λόγω γεγονός δεν λάμβανε χώρα δημόσια, υπήρχε συναίνεση του προσώπου. Η παροχή συναίνεσης είναι απαραίτητη για τη μη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σε κάθε στιγμή. Η απόφαση επικυρώθηκε από το ΕΔΔΑ⁸⁶¹ στο παράδειγμα του παιχνιδιού του μποξ που

⁸⁵⁸ Ibid.

⁸⁵⁹ Επ' αυτού του παραδείγματος, βλ. *R. Chapus*, *Droit administratif générale*, 2001, σ. 709-710.

⁸⁶⁰ Εμφατικότερα, βλ. *D. Truchet*, *Droit administratif*, 2016, σ. 292, αναλυτικότερα, βλ. *C.E. Minet*, *Droit de la police administrative* 2007, σ. 41-46.

⁸⁶¹ Βλ. ΕΔΔΑ. *AK et AD κατά Βελγίου*, 17-02- 2005, παρ.15.

σε καμία περίπτωση δεν απαγορεύεται και επιπλέον το εν λόγω άθλημα δεν έβλαψε άλλον.⁸⁶² Ανεξάρτητα από την αιτιολόγηση, η οποία είναι αμφισβητήσιμη κυρίως ως προς το ζήτημα της συναίνεσης και ειδικότερα την έναρξη και τον τερματισμό της το Αστυνομικό Δίκαιο εστιάζει στη δημόσια τάξη. Η δημόσια τάξη εμπλουτίζεται με το στοιχείο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, γιατί σε καμία περίπτωση ένα ανθρώπινο ον δεν μπορεί να μειώνεται στην κατάσταση ενός αντικειμένου.⁸⁶³ Η απόφαση επηρέασε αποφασιστικά τη μετέπειτα γαλλική νομολογία για παρόμοια ζητήματα. Έτσι, η απαγόρευση διάθεσης ενός ανθρώπινου πτώματος στο δημόσιο κρίθηκε νόμιμη για λόγους προστασίας και σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (CE 30-09-2009, AJDA 2009, σ. 910).⁸⁶⁴

Η έννοια της δημόσιας τάξης συναντά νέες προκλήσεις. Ένα άλλο παράδειγμα, εστιάζει στο δικαίωμα των γυναικών που ασπάζονται το Ισλάμ να φορούν μαντήλα σε δημόσιο χώρο και συγκεκριμένα στο σχολείο. Το θέμα είχε τεθεί και στο παρελθόν για τον ρόλο της δημόσιας τάξης σε σχέση με ορισμένες θρησκευτικές πρακτικές (κωδωνοκρουσίες εκκλησιών, πομπές λατρευτικές ιερών που θα πρέπει να καλύπτουν τα άμφια τους). Τελικά, μετά από συζητήσεις μακραίωνες που επέδρασαν ουσιωδώς στην κοινή γνώμη, το δικαστήριο αποφάσισε ότι ο σεβασμός στην αρχή της κοσμικότητας (*Le principe de laïcité*) επιβάλλει να μη χρησιμοποιούνται ρούχα ή σύμβολα που δηλώνουν το θρήσκευμα στα σχολεία, τα κολλέγια και τα λύκεια που προσδιορίζουν φαινομενικά θρησκευτική ένταξη. Την απόφαση αυτή αποδέχτηκε και το ΕΔΔΑ.⁸⁶⁵ Τελικά οι ανωτέρω δικαστικές κρίσεις επικυρώθηκαν με σχετικό νόμο του κράτους. Η έννοια της δημόσιας τάξης έρχεται να απαντήσει σε νέα διλήμματα, ενόψει των παρεμβάσεων του πατερναλιστικού κράτους.⁸⁶⁶ Μπορεί η αστυνομία με την επίκληση της δημόσιας τάξης να προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα, ακόμη και αν αυτά στρέφονται εναντίον των ατόμων; Αν και στο όνομα της ατομικής ελευθερίας αυτό δεν θα ήταν δυνατόν, ωστόσο η φράση αυτή της αστυνομίας αποτελεί μία άσκηση δημόσιας υπηρεσίας και ως τέτοια επιστρέφει στους πολίτες.⁸⁶⁷

⁸⁶²Ενδεικτικά, βλ. *D. Truchet*, *Droit administratif*, ο.π., σ. 299-301. *P.-L. Frier*, *Droit administratif*, 2017-2018, σ. 320-321 πλάγια αρίθμηση 482.

⁸⁶³Ωστόσο, υποστηρίχθηκε κυρίως κατ' επίδραση της γερμανικής δογματικής ότι η αξία του ανθρώπου σχετικοποιεί τον πυρήνα των δικαιωμάτων, βλ. *P. Häberle*, Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το Γερμανικό και Ελληνικό Σύνταγμα (μτφρ. *A. Δημητρόπουλου & Ζ. Παπαιωάννου*), Το Σ 1982, σ. 201 και ιδίως, σ. 203, *Κ. Χρυσόγονος*, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2006, σ.117, *Δ. Δαρέλλη* σε *Σ. Βλαχόπουλος*, *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2017, σ. 45., *A. Ραϊκος*, *Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2011, σ. 206, ο οποίος ορθότερα αναφέρει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια περιορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια είναι ορθότερο να γίνει δεκτό ότι δεν εντάσσεται στον εννοιολογικό πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, αλλά είναι όριο που τίθεται από την γενική ρήτρα της δημόσιας τάξης για την άσκηση τους.

⁸⁶⁴Βλ. *J. Waline*, *Droit administratif*, ο.π., σ. 349.

⁸⁶⁵Βλ. ΕΔΔΑ 10-1-2005, AJDA 2008, σ. 2311.

⁸⁶⁶Βλ. *G. Idelon*, *La police administrative peut-elle protéger les individus contre eux-mêmes?*, *La Revue 6 DPA*, σ. 33-43. Για το περιεχόμενο τα όρια του πατερναλισμού και την επίδραση του στα θεμελιώδη δικαιώματα, βλ. *M. Rigopoulou*, *Grenzen des Paternalismus im Strafrecht*, 2013, σ. 305-315.

⁸⁶⁷Βλ. *D. Truchet*, *Droit administratif*, ο.π., σ. 299-301 και *C.E. Minet*, *Droit de la police administrative*, 2007, σ. 46--48.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των υποχρεωτικών εμβολιασμών για τη πρόληψη της δημόσιας υγείας. Στη ΣτΕ 2387/2020 του Δ' Τμήματος κρίθηκε ότι η μέριμνα για τη δημόσια υγεία αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του Κράτους, στο πλαίσιο της οποίας η Πολιτεία οφείλει, μεταξύ άλλων, να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για τη πρόληψη της διάδοσης και την καταπολέμηση μεταδοτικών ασθενειών, οι οποίες συνιστούν σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Στα μέτρα αυτά εντάσσεται και ο εμβολιασμός νηπίων και παιδιών, ο οποίος διενεργείται με σκοπό τη προστασία της υγείας, συλλογικώς και ατομικώς, από τις ασθένειες καθώς και την βαθμιαία εξάλειψή τους. Το μέτρο του εμβολιασμού, καθ' εαυτό, συνιστά σοβαρή μεν παρέμβαση στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και δη στη σωματική και ψυχική ακεραιότητα αυτού, πλην όμως συνταγματικώς ανεκτή, υπό τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) ότι προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, υιοθετούσα πλήρως τα έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα στον αντίστοιχο τομέα και β) ότι παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως από τον εμβολιασμό σε ειδικές ατομικές περιπτώσεις, για τις οποίες αυτός αντενδείκνυται.

Άλλο παράδειγμα προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων από την αστυνομία συναντάται στην υποχρέωση των οδηγών να φορούν ζώνες ασφαλείας και των ποδηλατών να φορούν κράνος. Άλλοι θεωρούν ότι το μέτρο είναι υπερβολικό, γιατί δεν αποκλείει οποιοδήποτε κίνδυνο ατυχήματος, άλλοι ότι είναι απαραίτητο, γιατί το ηθικό και οικονομικό κόστος της βλάβης ενός ατυχήματος κατά την νοσηλεία έχει δυσανάλογα βαρύτερες συνέπειες. Τελικά, το δικαστήριο είπε ότι δεν είναι απαραίτητο να δοθεί μία νομική λύση. Το ζήτημα είναι εν τέλει δικαιοπολιτικό. Ο προτρεπτικός κανόνας της ελευθερίας «μπορούμε να κάνουμε τα πάντα χωρίς να βλάπτουμε τους άλλους» δίδει στην ελευθερία ένα εντελώς διαφορετικό νόημα. Η ελευθερία νοείται ως μια δύναμη που έχει την εξουσία του «ναι σε όλα» και από την άλλη να μην καταφέρνει «να τα βλάπτει όλα».⁸⁶⁸

β.γ. Γενική - Ειδική δημόσια τάξη

Στη Γαλλία η έννοια της δημόσιας τάξης ακολουθεί μία περαιτέρω διάκριση σε γενική δημόσια τάξη και ειδική δημόσια τάξη. Όλες οι αρμοδιότητες της διοικητικής αστυνομίας δεν εγγυώνται την αποστολή των αρχών ασφαλείας και τάξης. Οι αρχές αυτές έχουν πολλές φορές συγκεκριμένες μόνο αρμοδιότητες και υπηρετούν τον σκοπό της δημόσιας τάξης. Ειδικότερα, αποκαλούνται *police special*⁸⁶⁹ και ασκούν ορισμένες αρμοδιότητες, όπως πολεοδομικές, αγορανομικές και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Από την άλλη είναι ευνόητο ότι το σύνολο των αρμοδιοτήτων της *police special* δεν μπορεί να εγγυηθεί τη γενική δημόσια τάξη, η οποία ασκείται από την *police générale*.

Τι είναι ειδική και γενική δημόσια τάξη; Ακολουθείται ένας τυποποιημένος ορισμός από τη νομολογία και τη θεωρία, ο οποίος είναι γενικά αποδεκτός. Η δημόσια τάξη είναι γενική, όταν η αστυνομική αρχή κατά

⁸⁶⁸Βλ. R. Chapus, Droit administratif générale, 2001, σ. 711-712.

⁸⁶⁹Για την ίδρυση, την εξέλιξη και τον χαρακτήρα της αστυνόμευσης σε ειδικότερες δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής ως ιδιαίτερες πτυχές της δημόσιας τάξης, κλασική παραμένει η διατριβή του βλ. G. Gaillard, Les polices spéciales en droit administrative, 1977, σ. 21-101.

περίπτωση, χωρίς συγκεκριμένη νομοθετική βάση ασκεί την δικαιοδοσία της σε συγκεκριμένο έδαφος για οποιαδήποτε δραστηριότητα, κατάσταση, ή πρόσωπο⁸⁷⁰ και αφορά γενικά την ησυχία, την υγεία και την ασφάλεια. Από την άλλη, η ειδική δημόσια τάξη έγκειται στην άσκηση ειδικότερων αρμοδιοτήτων σύμφωνα με ένα συγκεκριμένο νομοθετικό κείμενο που προσδιορίζει το πεδίο εφαρμογής, το περιεχόμενο και τις λεπτομέρειες των αστυνομικών αρμοδιοτήτων. Για παράδειγμα, αστυνομία αγορανομίας, οικονομική αστυνομία, τουριστική αστυνομία. Η πρακτική διαφορά ανάμεσα στη γενική και ειδική δημόσια τάξη έγκειται στο γεγονός ότι η πρώτη σε αντίθεση με τη δεύτερη δεν είναι απαραίτητο να στηρίζεται σε νομοθετική βάση, ώστε να μπορεί να ασκηθεί η αστυνομική δράση. Για παράδειγμα, η αστυνόμευση ενός πάρκου από την αστυνομία, εξαιτίας του συνωπισμού τοξικομανών στηρίζεται στη δημόσια τάξη και δεν απαιτείται ειδικότερος νόμος, ώστε να καθοριστεί η αρμοδιότητα ενός τέτοιου ελέγχου. Αντίθετα, ο έλεγχος τήρησης των αγορανομικών διατάξεων από την αστυνομία εκφεύγει του εννοιολογικού περιεχομένου της γενικής εξουσιοδοτικής ρήτρας της δημόσιας τάξης και ως εκ τούτου χρειάζεται ειδικότερος νόμος που να αναθέτει στην αστυνομία την συγκεκριμένη αρμοδιότητα, στο πλαίσιο της ειδικής δημόσιας τάξης.

Δυστυχώς, τις περισσότερες φορές τα νομοθετικά κείμενα που παρέχουν στην αστυνομία αρμοδιότητες ελέγχου ειδικότερων πτυχών της καθημερινότητας είναι ελλιπή, επιτείνοντας την ασάφεια της δημόσιας τάξης ως κριτήριο που διαμορφώνει τον κανόνα αρμοδιότητας των αστυνομικών πράξεων. Συνήθως, οι νόμοι αναφέρονται στον ορισμό του περιεχομένου της δημόσιας τάξης ή απλώς απαριθμούν τα συστατικά στοιχεία της αόριστης έννοιας. Επίσης, οι νομοθετικές διατάξεις ελαστικοποιούν την έννοια της δημόσιας τάξης ανάλογα με τον χρόνο, τον τόπο και το μέγεθος της κοινότητας. Τέλος, ο εντεινόμενος κρατικός παρεμβατισμός σε πολλές πτυχές του κοινωνικού βίου διευρύνει το εννοιολογικό περιεχόμενο της ειδικής δημόσιας τάξης. Έτσι, σήμερα γίνεται αναφορά στην οικονομική δημόσια τάξη, την περιβαλλοντική δημόσια τάξη, την ηλεκτρονική δημόσια τάξη που αφορά την ασφάλεια των τροφίμων κ.ο.κ.⁸⁷¹ Ο κύκλος αυτός μοιάζει να διευρύνεται συν τω χρόνω. Μόνο η σαφής εννοιολογική οριοθέτηση της γενικής δημόσιας τάξης θα συμβάλλει, ώστε να απαλλαχθεί η αστυνομία από ξένα έργα.

5. Δημόσια τάξη στη Γερμανία

α. Ορισμός

Στη Γερμανία, στη χώρα που ο νομικός θετικισμός έφτασε στο απόγειο του, εντοπίζονται οι απαρχές της έννοιας της δημόσιας τάξης μέσα από τον ορισμό της. Ο ορισμός της δημόσιας τάξης ανάγεται στους χρόνους της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης και διέπλασε εν πολλοίς την έννοια της δημόσιας τάξης πολλών χωρών του κόσμου, ανάμεσα τους και της Ελλάδας. Ο

⁸⁷⁰Επ'αυτού και επί των επομένων βλ. V. Tchen, *La notion de police administrative*, ο.π., σ. 51.

⁸⁷¹Βλ. J-Y., *Latournerie*, *Ordre public et cyberspace* και B. Leville, *L'ordre public écologique* σε *L'ordre public*, *Archives de philosophie du droit (APD)*, 2015, σ. 281-283 και σ. 317-336.

πρόεδρος του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου της Πρωσίας,⁸⁷² *Bill Drews*⁸⁷³ έγραψε το 1927 το έργο «*Preußisches Polizeirecht*».⁸⁷⁴ Στο βιβλίο αυτό, ο Νέστορας του γερμανικού Αστυνομικού Δικαίου ορίζει ότι η δημόσια τάξη νοείται ως το σύνολο των άγραφων κανόνων δικαίου για τη συμπεριφορά των ατόμων στο δημόσιο βίο, η τήρηση των οποίων θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για μία ομαλή κοινωνική συμβίωση των πολιτών.⁸⁷⁵ Ο ορισμός της δημόσιας τάξης αναφέρεται σε άγραφους κανόνες δικαίου.⁸⁷⁶ Εξ' αντιδιαστολής συνάγεται ότι η δημόσια τάξη προσδιορίζεται από κανόνες δικαίου και όχι από κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς ή αρχές του δικαίου. Οι κανόνες δικαίου περιέχουν έναν επιτακτικό και δεσμευτικό χαρακτήρα. Αντίθετα, οι αρχές του δικαίου αναλαμβάνουν έναν καθοδηγητικό και προτρεπτικό ρόλο, ενώ οι κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς επιδρούν μόνο κατ' εξαίρεση σε μία κατεξοχήν νομική έννοια, όπως η δημόσια τάξη. Επιπλέον, η δημόσια τάξη δεν αφορά εθιμικούς κανόνες δικαίου (εκτός αν το έθιμο έχει μετατραπεί σε κανόνα δικαίου), αλλά κανόνες που αντανakλούν αξίες της κοινότητας.

Ο ορισμός της δημόσιας τάξης συμπεριλαμβάνεται στην αιτιολογική έκθεση του πρωσικού αστυνομικού κανονισμού (1931). Αργότερα, θα συμπεριληφθεί στους νόμους για τη δημόσια ασφάλεια και τάξη πολλών κρατιδίων (Σαξονία, Θουριγγία, κ.α.).⁸⁷⁷ Επιπλέον, ο ορισμός αποτυπώνεται νομολογιακά από το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Πρωσίας ως το

⁸⁷²Ο *Bill Drews*, δικαστής και υπουργός εσωτερικών ανέδειξε τη σημασία της διασταύρωσης της εκτελεστικής και της δικαστικής λειτουργίας στην αστυνομική δράση.

⁸⁷³Ο *Bill Drews*, ως πρόεδρος στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Πρωσίας (PrOVGE) θεωρείται ο θεμελιωτής της αρχής της νομιμότητας στη γερμανική έννομη τάξη. Οι ακαδημαϊκές σπουδές του ευγενικής καταγωγής θεωρητικού του αστυνομικού δικαίου, συνδέονται με την αναπτυσσόμενη εκείνη την εποχή αρχή της ανεκτικότητας απέναντι στις θρησκευτικές, πολιτικές και επιστημονικές επιδράσεις και την έμφαση στην ατομικότητα καταδεικνύοντας την αποστροφή του χαρακτήρα του σε ολοκληρωτικά καθεστώτα. Βέβαια, όλα τα ανωτέρω, ενώ έχουν τις ρίζες τους στο γερμανικό ιδεαλισμό που επέδρασε αποφασιστικά στη σκέψη του *Bill Drews*.

⁸⁷⁴Το έργο «*Preußisches Polizeirecht*» επηρέασε πολλούς θεωρητικούς μεταπολεμικά και συναντάται ξανά υπό τον τίτλο *Drews/ Wacke/ Vogel/ Martens, Gefahrenabwehr: allgemeines Polizeirecht (Ordnungsrecht) des Bundes und der Länder*, 2000. Περαιτέρω μελέτη για την ιστορία του Αστυνομικού Δικαίου την περίοδο της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, βλ. *S. Naas, Die Entstehung des Preußischen Polizeiverwaltungsgesetzes von 1931. Ein Beitrag zur Geschichte des Polizeirechts in der Weimarer Republik*, 2003, passim.

⁸⁷⁵Επ' αυτού και επί των επομένων, βλ. *V. Götz, Allgemeines Polizei und Ordnungsrecht*, 2013, σ. 30-31.

⁸⁷⁶Για μία άρτια και ευσύνοπτη περιδιάβαση στα στοιχεία του ορισμού της δημόσιας τάξης, βλ. *G. Erbel, Öffentliche Sicherheit und Ordnung*, DVBL 2001, σ. 1714-1724 και ιδίως, σ. 1717-1719.

⁸⁷⁷Βλ. §3 Nr.2 ,SOG LSA Gesetz über die öffentliche Sicherheit und Ordnung des Landes Sachsen-Anhalt (SOG LSA) in der Fassung der Bekanntmachung vom 20. Mai 2014 <http://www.landesrecht.sachsenhalt.de/jportal/?quelle=jlink&query=SOG+ST&psml=bssahpr.od.psml&max=true&aiz=true> ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 22-5-2016, §54 Nr.2 thür OBG (Thüringer Gesetz über die Aufgaben und Befugnisse der Ordnungsbehörden(Ordnungsbehördengesetz - OBG -) Vom 18. 6. 1993 <http://Landesrecht.Thüringen.de/jportal/?quelle=jlink&query=OBG+TH&psml=bsthueprod.psm.l&max=true&aiz=true#|lr-OBGTHp54>, ημερομηνία τελευταίας προσπέλασης 22-5-2016.

Εκτενέστερα για τις αστυνομικές διατάξεις που περιλαμβάνουν τον ορισμό για την δημόσια τάξη, βλ. *F. Rachor*, σε *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, ό.π., σ. 199, υποσ. 34, όπου παρατίθεται και σχετική βιβλιογραφία.

σύνολο των άγραφων κανόνων δικαίου για τη συμπεριφορά των ατόμων στο δημόσιο βίο, στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης,⁸⁷⁸ η τήρηση των οποίων θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για μία ομαλή κοινωνική συμβίωση των πολιτών.⁸⁷⁹

Ο όρος δημόσια τάξη περιλαμβάνεται σε πολλά άρθρα του Θεμελιώδους Νόμου της Γερμανίας. Ενδεικτικά αναφέρονται οι διατάξεις για την έρευνα σε κατοικία, την αντιμετώπιση επικείμενου κινδύνου που ανακύπτει από την καθυστέρηση της επέμβασης των αρχών, την αντιμετώπιση της έλλειψης στέγης, την καταπολέμηση του κινδύνου των επιδημιών, την προστασία των νέων που διατρέχουν κίνδυνο, την παροχή συνδρομής ανάμεσα στις αρχές των κρατιδίων και της ομοσπονδίας, την αντιμετώπιση κινδύνων, ατυχημάτων, φυσικών καταστροφών ή την αποκατάσταση της δημόσιας ασφάλειας.⁸⁸⁰

Τελικά, κατ' επίδραση των ανωτέρω, το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας διατυπώνει τον ορισμό της δημόσιας τάξης, όπως ισχύει σήμερα στη θεωρία και στη νομολογία. Η δημόσια τάξη είναι το σύνολο των άγραφων κανόνων δικαίου που συναπαρτίζουν τις επικρατούσες κοινωνικές και ηθικές απόψεις, η τήρηση των οποίων θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για μία ομαλή κοινωνική συμβίωση των πολιτών σε μία ορισμένη περιοχή.⁸⁸⁸

β. Επιστημονική προσέγγιση της έννοιας

Η αστυνομία στη Γερμανία, προκειμένου να αποτρέψει την πορνεία στους δρόμους ή την επαιτεία δεν χρειάζεται να προσφύγει σε ειδικό και συγκεκριμένο νόμο που απαγορεύει αυτές τις συμπεριφορές, αλλά αρκεί μόνη η επίκληση της δημόσιας τάξης ως λόγο της αστυνομικής δράσης. Οι περισσότεροι αξιακοί κανόνες της κοινωνίας που θετικοποιούνται, προέρχονται κατά μείζονα λόγο από την έννοια της δημόσιας τάξης.⁸⁹¹ Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνει η γερμανική έννομη τάξη αποφεύγοντας την πολυνομία την επέκταση της νομοθετικής προστασίας των αγαθών της κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι κανόνες της δημόσιας τάξης που αφορούν την παραμονή των αστέγων ή των τοξικοεξαρτημένων στα πάρκα και τις πλατείες ή τη δημόσια κατανάλωση αλκοόλ ή τη ρύπανση των δημόσιων χώρων ή τις εξτρεμιστικές συναθροίσεις δεν προσδιορίζονται κατ' ανάγκη από ορισμένη νομοθετική διάταξη, αλλά εδράζονται στις αξίες που έχει η κοινότητα για αυτές τις αντικοινωνικές συμπεριφορές. Οι αξίες αυτές περιλαμβάνονται στο εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης.⁸⁹²

Στο σημείο χρειάζεται να δοθεί προσοχή. Η αστυνομία, δεν επιτρέπεται να παρεμβαίνει κατ' επίκληση της δημόσιας τάξης, όταν υπάρχει ρητή νομοθετική πρόβλεψη για την πρόληψη ή την καταστολή μίας αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Αν δηλαδή, ενώ υπάρχει νόμος, επαναληφθεί η προσφυγή στους άγραφους κανόνες της δημόσιας τάξης, τότε οι κοινωνικές αξίες θα

⁸⁷⁸ Η επισήμανση του γράφοντος.

⁸⁷⁹ Βλ. Pr(OVGE) 91,139 (140).

⁸⁸⁰ Βλ. B. Pieroth, σε H. Jarass/ B. Pieroth, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG), 2000, σ. 647-651.

⁸⁸⁸ Βλ. BVerfGE 69, 315 (352).

⁸⁹¹ Βλ. K. Waechter, Die Schutzgüter des Polizeirechts, NVwZ 1997, σ. 730-737.

⁸⁹² Βλ. C. Baudewin, Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht, 2020, σ. 75-80.

τεθούν σε αμφισβήτηση. Συνεπώς δεν εφαρμόζονται οι κανόνες δημόσιας τάξης, όταν προηγούνται νομικές αρχές συνταγματικών ή νομοθετικών αξιολογήσεων.⁸⁹³ Στο σημείο αυτό αξίζει να παρατηρηθεί ότι διαφαίνεται η ιεραρχική σχέση της δημόσιας τάξης ως γενικής ρήτηρας με την ισχύ του τυπικού νόμου. Η επίκληση κοινωνικών αρχών με συνδρομή στη δημόσια τάξη θα πρέπει να αποφεύγεται, όταν ο νομοθέτης έχει επιλέξει να τις αποτυπώσει περιγραφικά σε ένα κανόνα δικαίου, γιατί μία τέτοια απόφαση παρακάμπτει την ισχύ του τυπικού νόμου.⁸⁹⁴ Σε αυτές τις περιπτώσεις η αστυνομία παραβιάζει τον νόμο, όταν προσφεύγει σε γενικές ρήτηρες.

Η δημόσια τάξη σχετίζεται με τα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς. Η φράση «*επικρατούσες κοινωνικές και ηθικές απόψεις*» που αναφέρεται στον ορισμό της δημόσιας τάξης, εδράζεται στις απόψεις της πλειοψηφίας σχετικά με αυτά τα πρότυπα. Όμως, ως ορθά παρατηρεί ο *Erhard Denninger* οι απόψεις αυτές συναντώνται μέσα στο πλαίσιο μίας ελεύθερης πλουραλιστικής κοινωνίας που περιλαμβάνει και τις απόψεις της μειοψηφίας.⁸⁹⁵ Η ειρηνική τους συνύπαρξη συνεχίζει ο ανωτέρω θεωρητικός βασίζεται στην αρχή της δημοκρατίας, η οποία επιτρέπει να εκφράζονται οι εκατέρωθεν αντιδιαστέλλόμενες απόψεις. Η δημοκρατική αρχή στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου δεν σημαίνει μόνο ότι η αστυνομία κατά την δράση της υπερασπίζεται αποκλειστικά τις αξίες της εκάστοτε Κυβέρνησης, διότι αυτό μπορεί να καταστεί αυτοκαταστροφικό σε ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η δημοκρατική αρχή έχει μία κοινωνική σημασία. Η αστυνομία εκφράζει και υπερασπίζεται τις αξίες της Κοινότητας.⁸⁹⁶ Όμως, οι αξίες της Κοινότητας δεν είναι ομοιογενείς στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Ομοφυλόφιλοι και ετεροφυλόφιλοι, νάνοι και γίγαντες, πληβείοι και αριστοκράτες αναδεικνύουν την κοινωνική πολυμορφία. Η επίτευξη της ισότητας δεν επιτυγχάνεται δια μιάς. Η αρχή του πλουραλισμού, της ανεκτικότητας και της αλληλεγγύης δεν επιβάλλουν απλώς την ανοχή των άλλων, των διαφορετικών.⁸⁹⁷ Η αστυνομία δεν σέβεται δηλαδή μόνο τις αξίες τους, αλλά καλείται να τις υπερασπιστεί.⁸⁹⁸ Αν κάποτε ίσχυε το τρίπτυχο ελευθερία - ισότητα - αδελφότητα της γαλλικής επανάστασης ο *Erhard Denninger* προτείνει το τρίπτυχο Ασφάλεια - Πολυμορφία - Αλληλεγγύη.⁸⁹⁹ Βεβαίως δεν θα ήταν ανάξιο λόγου να επισημανθεί ότι αυτές οι απόψεις δεν υποδεικνύονται από τις πλειοψηφίες στις μειοψηφίες, ούτε οι ιδιαιτερότητες της κάθε μειοψηφίας αποκτούν δεσμευτικό χαρακτήρα για τις πλειοψηφίες, ούτε ακόμη περισσότερο αποτελούν έναν ηθικό νόμο, έναν ηθικό κώδικα συμπεριφοράς που επιβάλλεται από την αστυνομία, η οποία θα λειτουργεί ως ηθικός κηδεμόνας

⁸⁹³ Βλ. *Gusy*, Polizeirecht, σ. 101.

⁸⁹⁴ Βλ. *C. Baudewin*, Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht, 2020, σ. 99-100, *Pieroth/Schlink/Knise*, Polizei und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht, παράγραφος 54, εφεξής *Pieroth/Schlink/Knise*, Polizeirecht και *F. Rachor* σε *Denninger/Lisken*, Polizeirecht, σ. 200.

⁸⁹⁵ Βλ. *E. Denninger*, σε *Denninger/Lisken*, Polizeirecht, σ. 199, πλάγια αρίθμηση 35.

⁸⁹⁶ Βλ. *E. Denninger*, Polizei in der freiheitlichen Demokratie, 1968, σ. 13-14.

⁸⁹⁷ Βλ. *E. Denninger*, Πολυμορφία, Ασφάλεια και Αλληλεγγύη: Ένα νέο παράδειγμα για την κατάρτιση των συνταγμάτων και την εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (μτφρ. *Γ. Γιαννούλης* σε *U. Neumann*, Η φιλοσοφία του δικαίου στην Γερμανία σήμερα, *E. Denninger*, *Habermas J.*, Ανθρώπινα δικαιώματα και Θεμελιώδης Νόμος, 2008, σ. 54-114.

⁸⁹⁸ Βλ. *E. Denninger*, Der präventions-Staat, KJ 1988, σ. 1-15.

⁸⁹⁹ *Ibid.*

τους.⁹⁰⁰ Ο *Jürgen Habermas* άσκησε κριτική σε αυτές τις θέσεις. Δεν αντιλέγει ότι οι αξίες που υπερασπίζεται το Κράτος και εν προκειμένω η αστυνομία αντανακλούν ένα σύγχρονο φιλελεύθερο Κράτος Δικαίου. Όμως, η προστασία των αξιών της Κοινότητας, αναγόμενη σε κρατικό καθήκον είναι προβληματική. Η κρατική υπεράσπιση των αξιών δεν είναι προϊόν κοινωνικού διαλόγου και συναίνεσης που μπορεί να επέρχεται ακόμη και από συγκρούσεις. Είναι αποτέλεσμα συμφωνίας ορθολογικών εγωιστών που προσπαθούν να επιβάλλουν τις απόψεις τους για την εξασφάλιση της κοινωνικής ανάπτυξης, της οικονομικής ευημερίας και της πρόληψης της εγκληματικότητας. Η αντίληψη αυτή σέβεται και προστατεύει την ατομική αυτονομία, αλλά παραβλέπει τη συλλογική αυτονομία των συνενωμένων κοινωνιών του δικαίου. Η ιδιωτική αυτονομία πάει χέρι χέρι με την συλλογική αυτονομία. Η προσβολή της αξιοπρέπειας του πιο ταπεινού προσβάλλει και την αξιοπρέπεια των άλλων. Το Κράτος δεν στοχεύει στη σύνθεση της ολότητας που τώρα είναι πολύμορφη, αλλά στη συνύπαρξη των πολυάριθμων ιδιαιτεροτήτων.⁹⁰¹

Η τήρηση των κανόνων της δημόσιας τάξης είναι απαραίτητη και αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ για μια ομαλή κοινωνική συμβίωση. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψιν κατά την εφαρμογή τους οι χρονικές και τοπικές συνθήκες, υπό τις οποίες δρουν οι κανόνες δημόσιας τάξης. Για παράδειγμα, είχε νομολογηθεί ότι υπάρχει προσβολή του θρησκευτικού συναισθήματος, όταν κατά την διάρκεια λατρευτικής ακολουθίας των καθολικών λαμβάνει χώρα διέλευση λιτανείας από μία ευαγγελική εκκλησία.⁹⁰² Το Συνταγματικό Δικαστήριο αποφάσισε επίσης ότι μπορεί να υπάρξει περιορισμός στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι για λόγους δημόσιας τάξης, αν μία συγκεκριμένη ημέρα που έχει σαφή έννοια με βαρύ συμβολισμό διαλύεται με γενόμενη επίθεση αστυνομικών μια πομπή, επειδή παραβιάζονται με αυτό τον τρόπο βασικές κοινωνικές και ηθικές διαισθήσεις και για τον λόγο αυτό καμία εξτρεμιστική πτέρυγα δεν διαδηλώνει την ημέρα του ολοκαυτώματος⁹⁰³

Ο ορισμός της δημόσιας τάξης που προαναφέρθηκε επικρίνεται από τη θεωρία και τη νομολογία, λόγω αδυναμίας εμπειρικής προσέγγισης της δημόσιας τάξης και κατά συνέπεια την δυσχέρεια του ελέγχου της από τα δικαστήρια.⁹⁰⁴ Για αυτό και το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο επέκρινε επί δύο δεκαετίες την γενική αστυνομική ρήτρα της δημόσιας τάξης ότι πλήττει την συνταγματική σαφήνεια.⁹⁰⁵ Επιπλέον, ο τρόπος αντικειμενικής εξακρίβωσης των επικρατουσών απόψεων με βάση τα κοινωνικά πρότυπα της πλειοψηφίας

⁹⁰⁰ Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ. 185.

⁹⁰¹ Βλ. *J. Habermas*, Παρατηρήσεις πάνω στο τρίπτυχο του *Erhard Denninger* 'Πολυμορφία, Ασφάλεια Αλληλεγγύη (μτφρ. *B. Ρουστοπάνη*), 2008 σε *U. Neumann*, Η φιλοσοφία του δικαίου στην Γερμανία σήμερα, *E. Denninger, J. Habermas*, Ανθρώπινα δικαιώματα και Θεμελιώδης Νόμος, 2008, σ. 115 και επ.

⁹⁰² Βλ. *PrOVG* 23, 409, η οποία μνημονεύεται στους *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ. 132.

⁹⁰³ Βλ. *E. Denninger*, σε *Denninger/Lisken* *Polizeirecht*, ο.π., σ. 199 υποσ. 36. Για την προστασία των συμβολικών χώρων κατά τις συναθροίσεις από τον εξτρεμισμό με το «αμυντικό εργαλείο» της δημόσιας τάξης, Βλ. *C. Baudewin*, *Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht*, 2020, σ. 35 και επ.

⁹⁰⁴ Πρβλ. *Z. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 189.

⁹⁰⁵ Βλ. *BVerfG* 54, 143/144f, η οποία μνημονεύεται στους *Pieroth/Schlink/Kniesel* *Polizeirecht*, σ. 133.

δεν έχει καθορισθεί με ακρίβεια από την θεωρία. Η διεξαγωγή δημοσκοπήσεων, ως πρόταση εμπειρικής κοινωνικής έρευνας δεν αξιοποιείται επαρκώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα. Μάλιστα, τις περισσότερες φορές εκφράζονται υποκειμενικές κρίσεις για τις απόψεις της πλειοψηφίας σε μία ορισμένη περιοχή. Το αποτέλεσμα είναι η διατύπωση των νομικών κανόνων για τη διακρίβωση της έννοιας της δημόσιας τάξης, η οποία στηρίζεται σε ένα αισθητό ιδεολογικό υπόβαθρο.⁹⁰⁶ Ως παράδειγμα του έντονου ιδεολογικού χαρακτήρα της δημόσιας τάξης παρατίθεται η στροφή της νομολογίας από το 1932 στο 1933,⁹⁰⁷ έτος κατάληψης της εξουσίας από το ολοκληρωτικό καθεστώς σε δύο αντίστοιχες αποφάσεις του πρωσικού Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου. Το 1932 το δικαστήριο είχε αποφασίσει ότι αγώνας πυγμαχίας μεταξύ γυναικών δεν είναι αντίθετος με τους άγραφους κανόνες που αντανakλούν αξίες της κοινωνίας. Το 1933 σε παρόμοια υπόθεση αποφάσισε ότι ένας αγώνας μεταξύ γυναικών παραβιάζει την δημόσια τάξη. Η αιτιολογία ήταν ότι ο αγώνας πυγμαχίας μεταξύ των ανδρών είναι αποδεκτός, λόγω της φύσης του αντρικού φύλου για μία αμοιβαία διαρκή δοκιμή θάρρους και πνευματικής δύναμης. Όμως, ένας αντίστοιχος γυναικείος αγώνας είναι ασύμβατος με την ουσιαστική ιδιαιτερότητα των γυναικών, την κατάσταση και την αξιοπρέπεια τους στη ζωή της εθνικής κοινότητας, ο οποίος επιτάσσει να κατευνάζεται η διάθεση τους για την τέλεση αγώνων νίκης/ήττας σε δημόσιο χώρο.⁹⁰⁸

γ. Πρακτικές εφαρμογές

Η κριτική για τις αδυναμίες και τα προβλήματα του όρου δημόσιας τάξης οδήγησε ορισμένα κρατίδια στην απομάκρυνση από το Αστυνομικό Δίκαιο.⁹⁰⁹ Σε ορισμένα γερμανικά κρατίδια κυριαρχούσε η άποψη ότι η δημόσια τάξη θεωρείται μία έννοια ξεπερασμένη και η όποια διαμάχη για την συνταγματικότητα της είναι μικρής σημασίας.⁹¹⁰ Παρά ταύτα, τα περισσότερα κρατίδια της Γερμανίας ακολούθησαν μία μέση οδό, αξιοποιώντας το ιδιαίτερο περιεχόμενο της έννοιας.⁹¹¹ Η δημόσια τάξη θεωρείται πλέον ότι είναι αναγκαίο να ανασυγκροτηθεί ως έννοια και να τεθεί ως όρος ανεξάρτητος από τη δημόσια ασφάλεια.⁹¹²

Η εξειδίκευση του περιεχομένου της δημόσιας τάξης μέσα από συγκεκριμένους νομικούς κανόνες και ο περιορισμός των περιπτώσεων εφαρμογής σε όσο το δυνατόν λιγότερες περιπτώσεις μαρτυρούν τη νομική

⁹⁰⁶Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ. 132.

⁹⁰⁷Βλ. PROVGE 91,139, (140) 9 November 1933 (Damenboxkämpfe) και περαιτέρω *E. Denninger*, σε *Lisken/Denninger*, *Polizeirecht*, σ. 201-202, υποσ. 39.

⁹⁰⁸Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ. 132-133.

⁹⁰⁹Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, σ. 49 και υποσ. 67 με περαιτέρω παραπομπές.

⁹¹⁰Βλ. *N. Achterberg/ G. Püttner/ T. Würtenberger*, *Besonderes Verwaltungsrecht*, 2000, σ. 445.

⁹¹¹Η θεωρία μάλιστα χρησιμοποίησε τον όρο «Αναγέννηση» της δημόσιας τάξης για να καταδείξει τον νέο ρόλο της δημόσιας τάξης σε διάφορες πτυχές της κοινωνικής ζωής (χρήση των δημόσιων οδών, χαρακτήρα των δημόσιων θεαμάτων, στην εξτρεμιστική πολιτική κ.α.) στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου και στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα της επιστήμης (ποινικό, συνταγματικό, συγκριτικό και διεθνές δίκαιο), βλ. *F. Frank*, *Öffentliche Ordnung – Renaissance eines Begriffs*, *JuS* 2003,σ.734-738, αλλά και *R. Störmer*, *Renaissance der Öffentlichen Ordnung? Die Verwaltung*, 1997, σ. 233.

⁹¹²Βλ. *E. Denninger*, σε *Lisken/Denninger*, *Polizeirecht*, σ. 35.

οδό που θα ακολουθήσει αυτή η αντιλεγόμενη έννοια. Η απελευθέρωση της ομοφυλοφιλίας από τον προληπτικό αστυνομικό καταναγκασμό,⁹¹³ είναι ένα παράδειγμα απαγκίστρωσης της νομοθεσίας από τη γενική προστατευτική ρήτρα της δημόσιας τάξης με την αναγνώριση από το κράτος των κοινωνικών οργανώσεων της. Η δημόσια κατανάλωση αλκοόλ που δεν απαγορεύεται καθολικά, επειδή θεωρούνταν υπεύθυνη για την τέλεση εγκλημάτων, η μη επιθετική επαιτεία, και άλλες κοινωνικές συμπεριφορές, αποσυνδέονται από τη δημόσια τάξη.⁹¹⁴ Ταυτόχρονα, αναδεικνύονται οι μεταβαλλόμενες απόψεις απέναντι στα κοινωνικά πρότυπα και την κοινωνική απελευθέρωση ή η κατ' άλλους ανοχή ορισμένων συμπεριφορών. Αυτές παύουν να αποτελούν απειλή για τη δημόσια τάξη διευρύνοντας το πεδίο δράσης των ατομικών δικαιωμάτων.⁹¹⁵ Η τελευταία χαρακτηρίζεται ως μία όχι στατική, αλλά σαφώς δυναμική έννοια που μεταβάλλεται στον τόπο και τον χρόνο, λόγω της εξέλιξης των κοινωνικών αξιών.⁹¹⁶

Βέβαια, καταλείπεται ακόμη ένας μικρός χώρος όπου οι κοινωνικές συμπεριφορές συνδέονται ακόμη με τη δημόσια τάξη, όπως η πορνεία, η οποία δεν τυποποιείται ως έγκλημα που τιμωρείται ρητά.⁹¹⁷ Όμως, λόγω προσβολής της δημόσιας τάξης για την προστασία της κοινωνικής ηθικής και την επιβολή του κρατούντος ήθους επιτρέπεται να επιβάλλονται περιορισμοί στην άσκηση της για την προστασία του κοινού και των ιδιωτών. Έτσι, επιδιώκεται να δημιουργηθεί ένα δεσμευτικό πλαίσιο άσκησης της μέσω διοικητικών περιορισμών, όπως την απαγόρευση της πορνείας σε ορισμένη απόσταση από σχολεία, εκκλησίες ή στο δρόμο.⁹¹⁸ Περαιτέρω μία άλλη καθημερινή πρακτική της αστυνομίας στην δημόσια τάξη εδράζεται στην ανάγκη για αδιατάρακτη χρήση ορισμένων δημόσιων χώρων, όπως πάρκα πλατείες, παραλίες. Σε αυτούς τους δημόσιους χώρους επιβάλλονται κανονισμοί για λόγους δημόσιας τάξης, συνήθως μέσω μίας πληροφοριακής πινακίδας. Συγκεκριμένα, υπάρχουν κανονισμοί για την αποτροπή της ρύπανσης με σκουπίδια ή θορύβους, την δέσμευση και χρήση δημόσιων χώρων, όπως παγκάκια που χρησιμοποιούνται συνήθως ως κατοικία από άστεγους και άλλες συμπεριφορές που παρενοχλούν ή εμποδίζουν τη χρήση τους από τους υπόλοιπους ή τουλάχιστον υπερβαίνουν τα όρια της αμοιβαίας ανοχής, το άναμμα της φωτιάς και η απαγόρευση καπνίσματος. Η βασιλική οδός νομιμοποίησης της δημόσιας τάξης διέρχεται μέσα από κανόνες δικαίου που βαθμηδόν τυποποιούν το αξιακό περιεχόμενο της έννοιας της.

⁹¹³ Βλ. V. Götz, *Polizeirecht*, σ.33.

⁹¹⁴ Για μία αναλυτική περιγραφή περιπτώσεων κοινωνικών προτύπων που δεν αποτελούν πλέον κίνδυνο για την δημόσια τάξη κυρίως, βλ. W.R. Schenke, *Polizeirecht*, σ. 36 και στον V. Götz, *Polizeirecht*, σ. 35-38.

⁹¹⁵ Βλ. V. Götz, *Polizeirecht*, σ.33 και W.R. Schenke, *Polizeirecht*, σ. 36.

⁹¹⁶ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Η δυναμική ερμηνεία του Συντάγματος, η προσαρμογή του συνταγματικού κειμένου στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, 2014, σ. 117-125. Για το πρόβλημα της μεταβολής των αξιών και συνεπώς της μεταβολής του νοήματος των νόμων βλ. R. Zippelius, *Wertungsprobleme im System der Grundrechte*, 1962, σ. 131-183.

⁹¹⁷ Βλ. V. Götz, *Polizeirecht*, σ. 33, ο οποίος αναφέρει ότι η επίδραση της απόφασης του Διοικητικού Δικαστηρίου, DÖV, 1974, σ. 675 οδήγησε στην αποποινικοποίηση της πορνείας, επειδή λ.χ. οι κοιτώνες των πορνών δεν είναι κοινωνικά επιζήμιες, Zippelius R., *Wertungsprobleme im System der Grundrechte*, ο.π., σ. 79-90.

⁹¹⁸ *Infra* V. Götz, *Polizeirecht*, σ. 33.

Εν κατακλείδι, ανάμεσα στην πλήρη δέσμευση και την αποδέσμευση της έννομης τάξης από τη δημόσια τάξη, όπως περιγράφηκε προηγουμένως, υπάρχει ένα ενδιάμεσο πλαίσιο. Νέες μορφές συμπεριφορών που θεωρούνται προκλήσεις για τα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα συμπεριφοράς καθιστούν την παραβίαση της δημόσιας τάξης αμφισβητούμενη. Τα *Peepshows* απαγορεύονται για λόγους δημόσιας τάξης, επειδή η ανθρώπινη αξιοπρέπεια δεν μπορεί να αποζημιώνεται με ανθρώπινη αξιοπρέπεια.⁹¹⁹ Επίσης, η λειτουργία των *swinging clubs*, ως χώρων συνάντησης παντρεμένων ζευγαριών και την ανταλλαγή συντρόφων για σεξουαλική συνεύρεση προσβάλλουν τη δημόσια τάξη, επειδή αναφέρονται στην εμπορευματοποίηση των σεξουαλικών πράξεων. Η διάθεση *Laser-Tötungsspiele* παιχνιδιών με εικονικούς πυροβολισμούς και θάνατο ανθρώπων συνιστούν προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και παραβιάζουν τη δημόσια τάξη.⁹²⁰ Για ποιο λόγο προσβάλλεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια; Η γερμανική φιλοσοφική σκέψη επηρεασμένη από τον *Immanuel Kant* υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος μέσα του έχει μία αξία όμοια με τα ζώα. Επειδή, ο άνθρωπος απλώς δύναται να δίδει ο ίδιος στόχους για τον εαυτό του, αυτό του παρέχει απλώς μία εξωτερική αξία της χρησιμότητας του. Στην πραγματικότητα μόνο από το γεγονός ότι ο άνθρωπος νοείται ως πρόσωπο, ως υποκείμενο του Ηθικού - Πρακτικού Λόγου καθίσταται πρώτο στη φυσική αλυσίδα της ζωής. Με αυτή του την ιδιότητα ο άνθρωπος δεν είναι απλώς ένα μέσον, αλλά έχει την δυνατότητα να θεωρήσει τον εαυτό του ως σκοπό καθεαυτό. Κατέχει δηλαδή μία απόλυτη εσωτερική αξία, μία αξιοπρέπεια. Ως πρόσωπο αξιώνει από όλα τα άλλα λογικά όντα του κόσμου τον σεβασμό για τον εαυτό του.⁹²¹ Μία νέα ηθική, αποδεσμευμένη από τις

⁹¹⁹ Βλ. BVerwGE 64.274, NVwZ 1987, σ. 411 σε *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ.135.

⁹²⁰ Βλ. VGH NVwZ RR,1995, 32 σε *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ.135.

⁹²¹ Βλ. *H. Hofmann*, Αυτό που υπόσχεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια *U. Neumann*, Η τυραννία της αξίας του ανθρώπου, 2009, σ. 13, όπου ο πρώτος συγγραφέας, παραπέμπει στο τρίτο άρθρο του *I. Kant*, με τίτλο «*Von der Kriecherei*» του έργου του «*Die Metaphysik der Sitten*» (1797). Η άποψη αυτή βασίζεται στην έννοια του προσώπου, όπως διαμορφώθηκε στην αρχαία ελληνική σκέψη. Γράφει ο *Διονύσιος ο Θράξ*, στο έργο του «*Περί Ρήματος*» § 13 «*Πρόσωπα τρία, πρώτον δεύτερον τρίτον. Πρώτον μεν αφ' ου ο λόγος, δεύτερος δε προς ον ο λόγος, τρίτον δε περι ου ο λόγος*». Όμως, η άποψη του *Kant*, την οποία υιοθετεί η γερμανική νομική σκέψη αποσιωπά την έννοια της υπόστασης του ανθρώπου. Η υπόσταση συνδέεται με την «*καθ' αυτό και ιδιοσύστατον ύπαρξιν*», ενώ η έννοια του προσώπου συνδέεται με τις ξεχωριστές ενέργειες του καθενός. Αυτή η διαφορά δεν είναι μια τυπική διαφορά χωρίς κάποιο αντίκρισμα στα πράγματα. Υποστάσεις μπορεί να υπάρχουν για τα άλογα όντα, όχι όμως και πρόσωπα. Στον άνθρωπο, ο διαχωρισμός υπόστασης – προσώπου είναι αδιανόητος, καθώς δεν υπάρχει υπόσταση χωρίς πρόσωπο. Η ιδιοσυστασία της ατομικής ύπαρξης, η οποία διαφοροποιεί το συγκεκριμένο από το καθολικό και συγχρόνως εκφράζει την ανομοιότητα και μοναδικότητα του συγκεκριμένου ανθρώπου σε σχέση με όλους τους άλλους ανθρώπους συνίσταται στον προσωπικό τρόπο δράσης. Συνεπώς, η υπόσταση στη περίπτωση των λογικών όντων είναι και πρόσωπο στο βαθμό που είναι συνδεδεμένη με την ιδιωματική δράση, βλ. *I. Πλεξίδας*, Πρόσωπο και φύση : προβληματισμοί γύρω από την έννοια του προσώπου στη σκέψη του Ιωάννη Δαμασκηνού, 2001, *passim*. Η ανωτέρω θέση του γερμανού συναγματολόγου δεν είναι μεμονωμένη, η γερμανική φιλοσοφική σκέψη συνειδητά αποσιωπά την ατομικότητα του ανθρώπου από το πρόσωπο. Ο γερμανός φιλόσοφος του δικαίου *Günther Jakobs*. αναφέρει χαρακτηριστικά «*Δεν μας ενδιαφέρει η φύση και το σώμα, αλλά το ενδιαφέρον είναι η κατάταξη του «ordnungsinteresse»*. Η ατομικότητα είναι διαμορφωμένη με την απόλαυση, η προσωπικότητα με τις κανονιστικές

θηρσκείες, αλλά επηρεασμένη από τις βασικές παρακαταθήκες τους χτίζει το σύγχρονο Κράτος. Αυτή βασίζεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια ως βάση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην αξίωση προστασίας τους από τα κρατικά όργανα και από τους τρίτους.⁹²² Εάν θα καταφέρει να πείσει του κοινωνούς του δικαίου να την ενστερνιστούν ή όχι, αυτό είναι ένα ερώτημα που θα απαντηθεί στο μέλλον.

6. Δημόσια τάξη στη Μεγάλη Βρετανία

α. Νομοθετική κατοχύρωση

Στο Δίκαιο της Μεγάλης Βρετανίας υπάρχει ισότητα βουλήσεων μεταξύ Κράτους και Πολίτη. Το γεγονός ότι οι έννομες σχέσεις διέπονται από το *common law*⁹²³ δεν εμπόδισε την βρετανική έννομη τάξη να αναπτύξει ένα διαφορετικό σύστημα κανόνων δικαίου που διέπει την αστυνομική δράση, το οποίο ονομάζεται *Police Law* ή *Law Enforcement*.⁹²⁴ Το Αστυνομικό Δίκαιο δεν αποτελεί τμήμα του Διοικητικού Δικαίου, όπως συμβαίνει στην ηπειρωτική Ευρώπη. Οι σχέσεις Πολίτη – Αστυνομίας ρυθμίζονται κυρίως από το Συνταγματικό και το Ποινικό Δίκαιο.⁹²⁵ Ειδικότερα, η δημόσια τάξη προσεγγίζεται περισσότερο σε μία περιπτωσιολογική ανάλυση των θεμάτων που την αφορούν. Ο εκάστοτε νόμος αναπτύσσει την έννοια της δημόσιας τάξης σε μια σειρά παραδειγμάτων. Τα παραδείγματα αυτά δεν είναι τίποτε άλλο από ρεαλιστικές απαντήσεις σε συγκεκριμένα ζητήματα που ανακύπτουν από την εφαρμογή της πολιτικής πρακτικής.⁹²⁷ Μία τέτοια επιλογή του νομοθέτη έχει ως συνέπεια να επικρίνεται από τη θεωρία ως ένα ακατάστατο δίκαιο, για το οποίο υπάρχει ανάγκη να γίνει μία ανάλυση αρχών που θα εναρμονίζονται με την ΕΣΔΑ.⁹²⁸

Ο νόμος (*Police act 1936*) ρύθμιζε τις περιπτώσεις που αναφέρονταν στη δημόσια τάξη. Τον Οκτώβριο του 1936 οι ομάδες της Ένωσης φασιστικών κομμάτων της Βρετανίας διοργάνωσαν πορεία στο κέντρο του Λονδίνου. Τρεις χιλιάδες φασίστες με επικεφαλής τον αρχηγό του κόμματος *Oswald Moseleys* επιχείρησαν να διέλθουν από την εβραϊκή και την ιρλανδική συνοικία του Λονδίνου. Η αστυνομία εκδήλωσε ανάλογα μέτρα φύλαξης και ασφαλείας με δέκα χιλιάδες αστυνομικούς για την συνοδεία και την περιφρούρηση της πορείας από αντιφασιστικές εκδηλώσεις. Οι πολίτες των συνοικιών αντέδρασαν και οι συγκρούσεις γενικεύτηκαν. Αποτέλεσμα των ταραχών ήταν 150 συλλήψεις και 175 τραυματίες. Η βρετανική κυβέρνηση ψήφισε το 1936

αρχές», G. Jakobs, Κανονιστική Αρχή Πρόσωπο Κοινωνία, (μτφρ. Β. Ρουσοπάνη-Neumann), 2008, βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2018, σ. 196.

⁹²²Βλ. Ε. Μπέσιλα Βήκα, Οι Αγγλικές Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του 17ου αιώνα, 1989, σ.23 και επ.

⁹²³Βλ. Δ. Κόρσος, Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, (επιμ. Μ.Ε., Κόρσου Παναγοπούλου), 2013, σ. 50 και Σ. Φλογαίτης σε Α. Γέροντας/ Σ. Λύτρας/ Π. Παυλόπουλος/ Γ. Σιούτη/ Σ. Φλογαίτης, Διοικητικό Δίκαιο, 2018, σ. 28.

⁹²⁴Οι όροι «*Law Enforcement*» και «*Police Law*» απαντούν στις Η.Π.Α. και στη Βρετανία αντίστοιχα.

⁹²⁵Αντί πολλών βλ. A.W Bradley/ K.D. Ewing, Constitutional and Administrative Law, 2003, σ. 546-548.

⁹²⁷Επ' αυτού και επί του επομένου, βλ. J. Alder, General Principles of Constitutional and administrative Law, ό.π., σ. 474.

⁹²⁸Ενδεικτικά, βλ. τη μονογραφία του R. Card, Public Order Law, 2000, σ.12 και επ.

τον πρώτο Νόμο «Περί Δημόσιας Τάξης» που αποθάρρυνε τα εξτρεμιστικά κόμματα να διαταράζουν τη δημόσια τάξη. Ο νόμος (*Police act 1936*) καταργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά η επίδραση του διατηρήθηκε στη μεταγενέστερη νομοθεσία. Η νομοθετική εξουσιοδότηση του *Police act 1936* έδιδε στον Αρχηγό της Αστυνομίας την αρμοδιότητα να λάβει προληπτικά μέτρα προστασίας της δημόσιας τάξης. Η εξουσιοδότηση δεν ήταν ειδική και συγκεκριμένη, αλλά περιείχε γενικές και αφηρημένες εκφράσεις για τον κίνδυνο διατάραξης της δημόσιας τάξης και την προσπάθεια διατήρησης της με ανιστόρητα νοήματα για τον εξτρεμισμό και την φαυλότητα του.⁹²⁹ Οι μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις των εργατικών συνδικάτων και κυρίως των ανθρακωρύχων, οι γενικευμένες ταραχές και διαδηλώσεις εναντίον της πολιτικής της Πρωθυπουργού *Margaret Thatcher* είχε ως αποτέλεσμα ο νόμος (*Police act 1936*) για τη δημόσια τάξη να αντικατασταθεί με ένα νεότερο νόμο (*Police act 1986*).

Ο νέος νόμος (*Police act 1986*) για τη δημόσια τάξη, έχει ένα τριπλό στόχο προσφέροντας, αρχικά, έναν ολοκληρωμένο κώδικα για την οργάνωση και τον έλεγχο των συγκεντρώσεων και των συναθροίσεων. Επίσης, ο νόμος αντιμετωπίζει την άτακτη συμπεριφορά, με την οποία προκαλείται κίνδυνος, ταραχή ή αγωνία και καταστέλλει παραβάσεις σχετικά με τον χουλιγκανισμό, το *Rave Party* και το παράνομο *camping*.⁹³⁰ Το ισχύον νομικό πλαίσιο, αν και παλαιό, εξακολουθεί ύστερα από μεταγενέστερες τροποποιήσεις του να ισχύει στη Βρετανία βοηθώντας να αναδειχθούν σε σημαντικό βαθμό παραδοσιακές αξίες της συνταγματικής νομιμότητας.⁹³¹ Η δημόσια τάξη προσεγγίζεται στη βρετανική έννομη τάξη ως μία αρμοδιότητα του Κράτους μαζί με α) την εθνική ασφάλεια β) τη δημόσια ασφάλεια γ) την πρόληψη των διαταραχών από εγκληματικές πράξεις, δ) την προστασία της υγείας και της ηθικής και ε) την προστασία της φήμης και των δικαιωμάτων των άλλων μέσα από το δικαίωμα της ελευθερίας στις διάφορες μορφές της. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι στο βρετανικό δίκαιο οι βασικές ελευθερίες που προσβάλλονται συχνότερα από την αστυνομική δράση είναι η προσωπική ελευθερία, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, της συνάθροισης και της ελευθερίας της έκφρασης. Ο κανόνας του ηπειρωτικού δικαίου «ότι δεν απαγορεύεται επιτρέπεται» στο *common law* θεωρείται παρακινδυνευμένος και ειρωνικός. Αρχικά, δηλαδή η ελευθερία μπορεί να περιοριστεί μόνο εκ του νόμου. Τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα. Όλοι οι πολίτες αναλαμβάνουν καθήκοντα, υποχρεώσεις και ευθύνες που αποτελούν τα όρια άσκησης των δικαιωμάτων τους. Τα δικαιώματα προσδιορίζονται από τον νόμο για τους παρακάτω σκοπούς.⁹³² Ο νόμος δεν είναι η μοναδική πηγή του συντάγματος. Τα κοινοβουλευτικά και πολιτειακά έθιμα, τα δικαστικά προηγούμενα το ευρωπαϊκό δίκαιο, αλλά και η νομική θεωρία καθίστανται συνταγματική πηγή. Μάλιστα, η θεωρία ως πηγή του Συνταγματικού Δικαίου άσκησε αποφασιστική επίδραση στο νόμο για τη δημόσια τάξη, φέροντας το πνεύμα του μεγάλου συνταγματολόγου και θεωρητικού *Albert Venn Dicey*. Ο σημαντικός αυτός νομικός διατύπωσε την

⁹²⁹Βλ. *I. Loveland*, *Constitutional Law, Administrative Law, and Human Rights: A Critical introduction* σ. 562-563.

⁹³⁰Βλ. *H. Barnett*, *Constitutional and administrative law*, 2011, σ.470-480.

⁹³¹Βλ. *I. Loveland*, *Constitutional Law, Administrative Law, and Human Rights*, ό.π., σ. 566.

⁹³²Βλ. *J. Alder*, *General Principles* ό.π., σ. 462.

θεωρία του για τη υπεροχή του Κοινοβουλίου (*Sovereignty of Parliament*)⁹³³ που μπορεί να καταργήσει οπουδήποτε νόμο, αλλά και την κυριαρχία του νόμου (*Rule of law*).⁹³⁴

Στο Βρετανικό *Common Law* η κυριαρχία του νόμου (*Rule of Law*) και η υπεροχή του Κοινοβουλίου χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο της διακριτικής ευχέρειας της Κυβέρνησης και κατ' επέκταση των αστυνομικών οργάνων. Η υπεροχή του Κοινοβουλίου δείχνει ότι κανένας άνθρωπος, ούτε ο βασιλιάς μπορεί να καταργήσει τον νόμο. Ο νόμος τροποποιείται μόνο από το ίδιο το Κοινοβούλιο. Στη Βρετανία τρία στοιχεία χαρακτηρίζουν την κυριαρχία του νόμου. Πρώτον, υπάρχουν τρεις λειτουργίες, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική. Δεύτερον, έχουν θεσπιστεί τρία όργανα ο νομοθέτης και τα όργανα που ασκούν την εκτελεστική και τη δικαστική εξουσία. Η συγκέντρωση περισσότερων λειτουργιών σε οποιοδήποτε κυβερνητικό πρόσωπο ή όργανο θεωρείται απειλή για την ατομική ελευθερία. Οι δύο πρώτες προτάσεις συναντώνται στο ηπειρωτικό δίκαιο όχι όμως και η τρίτη. Η ατομική ελευθερία μπορεί να περιορίζεται μόνο από το Κοινοβούλιο.⁹³⁵ Η επιστήμη του δικαίου τονίζει λόγω της μοναρχίας, αλλά και των εμπειριών της διακυβέρνησης του *Oliver Cromwell* (1643-1651) ότι η συγκέντρωση μεγάλου μέρους της εξουσίας στα χέρια ενός ατόμου, ελλείψει κατάλληλων διασφαλίσεων είναι επικίνδυνη.⁹³⁶ Από αυτόν τον κανόνα δεν ξεφεύγει ούτε η αστυνομία.

Στη Βρετανία, η αρχή της κυριαρχίας του νόμου προβλέπει ότι νόμος που θίγει την ατομική ελευθερία πρέπει να είναι λογικά βέβαιος και προβλέψιμος.⁹³⁷ Όμως, αν ο νόμος παρέχει ευρεία διακριτική ευχέρεια πρέπει να υπάρχουν επαρκείς εγγυήσεις για την αποτροπή της κατάχρησης του.⁹³⁸ Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να τιμωρηθεί παρά μόνο για μια παράβαση του νόμου που έχει θεσπιστεί με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία ενώπιον των τακτικών δικαστηρίων. Τα δικαστήρια έχουν συνήθως ευρεία διακριτική ευχέρεια όσον αφορά την τιμωρία. Η κυριαρχία του νόμου αποκλείει, κατά γενικό κανόνα, την προληπτική αστυνομική κράτηση, την υποχρεωτική απόκτηση αγαθών και την άμεση εκτέλεση των διοικητικών αποφάσεων, ενώ η προληπτική αστυνομική κράτηση με εντολή του αρχηγού της κυβέρνησης

⁹³³ Βλ. *A. Le Sueur/ J. Herberg*, *Constitutional & Administrative Law*, 1995, σ. 39-45. Για την Κυριαρχία του Κοινοβουλίου στη Βρετανία εξ' απόψεως φιλοσοφίας δικαίου και πολιτικής θεωρίας αντίστοιχα, βλ. *Goldsworthy J.*, *The Sovereignty of Parliament: History and Philosophy*, 1999, σ. 236-280, *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, 2004, σ. 76-95

⁹³⁴ Βλ. *I. Κριάρη*, *Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή*, 1985, σ. 17-23. *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, 2004, σ. 159-200.

⁹³⁵ Ενδεικτικά, βλ. το άρθρο 5 του ελληνικού Συντάγματος, όπου κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης η ελευθερία περιορίζεται και από όργανα της εκτελεστικής λειτουργίας. Μάλιστα, στη Γαλλία η αστυνομία διαθέτει αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα, έχοντας την δυνατότητα να περιορίζει τις ατομικές ελευθερίες.

⁹³⁶ Βλ. *S..De Smith/ R. Brazier*, *Constitutional and administrative law*, ο.π., σ. 18-19, ο οποίος εκφράζει επιφυλάξεις για αυτόν τον άκαμπτο κανόνα. Ισχυρίζεται όπως και μεγάλο μέρος της θεωρίας ότι θα μπορούσαν να συνδυαστούν ποιοτικά διαφορετικές εξουσίες στο ίδιο πρόσωπο με κατάλληλες διασφαλίσεις, γιατί είναι αδύνατον η νομοθετική λειτουργία να ρυθμίζει όλα τα γεγονότα της καθημερινότητας.

⁹³⁷ Βλ. *M. Allen/ B. Thompson*, *Cases & Materials on Constitutional & Administrative Law*, 2005, σ. 181-182.

⁹³⁸ Βλ. *S. De Smith/ R. Brazier*, *Constitutional and administrative law*, 1998, σ. 17-18.

εγκρίθηκε από το Κοινοβούλιο κατά τη διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων. Όποιες και αν είναι οι διακριτικές εξουσίες που απονέμονται στους υπουργούς από το Κοινοβούλιο ή αν θα πρέπει να χαρακτηριστούν ως αυθαίρετες ή όχι, είναι κατά ένα μεγάλο μέρος ζήτημα δικαστικής κρίσης.⁹³⁹ Πάντως, η αστυνομία δεν έχει αρμοδιότητα να επιβάλλει τις επιλογές των Υπουργών, αλλά μόνο νομικούς κανονισμούς που συμβαδίζουν με την καθοδήγηση της Κυβέρνησης. Οι αστυνομικοί στη Βρετανία δεν είναι τμήμα ενός στρατιωτικά οργανωμένου αστυνομικού σώματος, όπως συμβαίνει στην ηπειρωτική Ευρώπη, αλλά ένστολοι πολίτες που εκπαιδεύονται να τηρούν τον νόμο. Αν η αστυνομία δεν δρα στο ανωτέρω πλαίσιο δεν υπάρχει Κράτος Δικαίου, αλλά αστυνομικό κράτος. Η κυβέρνηση λόγω της κυριαρχίας του νόμου που πηγάζει απευθείας από το Κοινοβούλιο δεν έχει ή έχει μικρή εξουσία για την πρόληψη των συναθροίσεων που είναι νόμιμες και παράνομες. Αυτή είναι μία από τις περιπτώσεις που η πολιτεία έχει καθήκον να τιμωρεί τα εγκλήματα όχι να τα προλαμβάνει. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα μπορεί να περιοριστεί και να ελεγχθεί η διακριτική ευχέρεια της κυβέρνησης. Η κυριαρχία του νόμου, το περιεχόμενο της οποίας διαφέρει ουσιαστικά από την αρχή της νομιμότητας, όπως είναι γνωστή στο ηπειρωτικό δίκαιο είναι ένας από τους βαθύτερους και ουσιαστικούς λόγους που οι συμπεριφορές, όταν παραβιάζουν τους κανόνες για τη δημόσια τάξη στην Βρετανία δεν προβλέπονται σε ουσιαστικούς νόμους, αλλά ανάγονται σε εγκλήματα και τιμωρούνται.

β. Μορφές

Το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης στη Βρετανία, όπως προαναφέρθηκε αποτυπώνεται στο νόμο περιπτώσιολογικά. Σε αντίθεση με το γερμανικό δίκαιο ο νόμος δεν ορίζει την έννοια της δημόσιας τάξης, η οποία, όπως και στη γαλλική έννομη τάξη προσλαμβάνεται εμπειρικά. Η δημόσια τάξη περιορίζει τις βασικές ελευθερίες των πολιτών. Μία περίπτωση είναι ο περιορισμός της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος της συνάθροισης από τον νόμο της δημόσιας τάξης. Η αποκατάσταση της διαταραχθείσας δημόσιας τάξης ώστε να επανέλθει η ειρήνη της Βασίλισσας (*The Queen's Peace*) είναι υποχρέωση όλων των πολιτών και των αστυνομικών αρχών. Μάλιστα, η αστυνομική δράση καθοδηγείται πολλές φορές από τα ίδια τα δικαστήρια. Νομολογιακοί κανόνες διαγράφουν τη προληπτική και κατασταλτική αστυνομική παρέμβαση. Η διατάραξη της δημόσιας τάξης προκαλείται κυρίως από τις συναθροίσεις. Η αστυνομία έχει τρεις κυρίως προληπτικές αρμοδιότητες. Πρώτον, δεσμεύεται να αποκαταστήσει την ειρήνη, ενεργώντας ότι είναι αναγκαίο για τον σκοπό αυτό (εξακριβώσεις ταυτότητας, έρευνες, συλλήψεις, αυτοψίες και άλλα). Δεύτερον, ο βρετανός αστυνομικός παρεμβαίνει στις συναθροίσεις δίδοντας εντολές για την ομαλότερη διεξαγωγή τους (μετακίνηση του πλήθους από ένα σημείο που εμποδίζεται η κυκλοφορία, διαταγές απομάκρυνσης και διάλυσης). Τρίτον, οι αστυνομικές αρχές επιβάλλουν περιορισμούς και κανόνες για την αποτροπή της διατάραξης της δημόσιας τάξης.⁹⁴² Η κατανόηση της προληπτικής δράσης

⁹³⁹Βλ. *O. Hood Phillips/P. Jackson*, *Constitutional and administrative law*, 1987, σ. 37.

⁹⁴²Βλ. *A.W. Bradley/K.D. Ewing*, *Constitutional and Administrative Law*, 2003, σ. 530-534, 562-564.

της αστυνομίας, ώστε να μην διασαλευθεί η δημόσια τάξη επιβάλλει την προσφυγή στη νομολογία. Χαρακτηριστική είναι η υπόθεση *Humphries v Connor* (1864). Η κυρία *Humphries* περπατούσε σε μία περιοχή που κατοικείται κυρίως από προτεστάντες στην Ιρλανδία φορώντας έναν πορτοκαλί κρίνο. Το λουλούδι αυτό το χρησιμοποιούν οι καθολικοί στην εορτή του Πάσχα. Όμως, μετά τα απελευθερωτικά κινήματα ο πορτοκαλί κρίνος χρησιμοποιήθηκε για να τιμηθούν οι νεκροί τρομοκράτες του IRA. Η *Humphries* έγινε αντιληπτή από περιοίκους, οι οποίοι την εκφόβιζαν βιαιοπραγώντας εναντίον της. Ο αστυνομικός που μετέβη στο σημείο για να μη διασαλευθεί η δημόσια τάξη της αφαίρεσε το λουλούδι σύμβολο. Η *Humphries* άσκησε αγωγή εναντίον του αστυνομικού για προσβολή της προσωπικότητας της. Το Ιρλανδικό δικαστήριο (*Queen's Bench*) έκρινε ότι η πράξη του αστυνομικού ήταν νόμιμη και απαραίτητη για την πρόληψη της δημόσιας τάξης.

Οι πράξεις με τις οποίες προσβάλλεται η δημόσια τάξη έχουν τυποποιηθεί ως εγκλήματα. Αυτή η νομοθετική επιλογή κατά τους βρετανούς διασφαλίζει αποτελεσματικότερα τη δημόσια τάξη από τα δικαστήρια και την αστυνομία. Από τις διατάξεις για τα εγκλήματα που προστατεύουν τη δημόσια τάξη και τις προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης της νομοτυπικής μορφής τους, προσδιορίζεται το περιεχόμενο της δημόσιας τάξης. Ο βαθμός προσβολής της δημόσιας τάξης αποσαφηνίζεται από τη βαρύτητα του εγκλήματος. Το αδίκημα της ταραχής (*Riot*) προκαλεί την βαρύτερη προσβολή της δημόσιας τάξης. Στο έγκλημα αυτό δώδεκα ή περισσότερα άτομα που παρίστανται και μετέρχονται από κοινού παράνομη βία ή απειλές για ένα κοινό σκοπό. Η συμπεριφορά τους είναι τέτοια που θα μπορούσε να προκαλέσει σε ένα άτομο λογική ταραχή, κατά τη δημόσια ζωή του και φόβο για την προσωπική του ασφάλεια.⁹⁴³ Το δεύτερο σημαντικότερο αδίκημα είναι οι βίαιες διαταραχές (*violent disorder*) θεσμικό αδίκημα για τις συγκεντρώσεις που μοιάζει με την ταραχή αλλά εδώ απαιτείται αντί για δώδεκα, τρία άτομα. Σε αυτό το έγκλημα παρατηρείται χαρακτηριστικότερα το πρόβλημα της απόδειξης εγκλημάτων αυτών στην ποινική δίκη. Ο νόμος απαιτεί τρία άτομα, για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος, αλλά στην υπόθεση *R.* εναντίον *Fleming* ένα άτομο αθώωθηκε και ένα άλλο δεν καταδικάστηκε τελικά. Όταν η υπόθεση πήγε στο εφετείο τα άτομα αθώωθηκαν, γιατί δεν στοιχειοθετούνταν πλέον το αδίκημα με τα τρία άτομα.⁹⁴⁴ Η συμπλοκή (*Affray*) είναι το επόμενο βαρύτερο έγκλημα που στρέφεται εναντίον της δημόσιας τάξης. Αν ένα άτομο χρησιμοποιεί απειλές ή παράνομη βία και η συμπεριφορά του προκαλεί στους άλλους δικαιολογημένο φόβο για να δράσει στη δημόσια ζωή ή φόβο για την προσωπική του ασφάλεια είναι ένοχο για συμπλοκή. Ας σημειωθεί ότι δεν αρκεί η απλή λεκτική απειλή για παράνομη βία.⁹⁴⁵ Ο φόβος ή προβοκάτσια βίας (*Fear or provocation of violence*) υπάρχει ως έγκλημα που στρέφεται εναντίον των κανόνων της δημόσιας τάξης. Το έγκλημα στοιχειοθετείται όταν

⁹⁴³Βλ. *E. Shorts/ C. de Than*, *Civil Liberties Legal Principles of Individual Freedom*, 1998, σ. 151-153, *N. Papworth*, *Constitutional and Administrative Law*, σ. 415 και επ.

⁹⁴⁴Βλ. *A.W. Bradley/ K.D. Ewing*, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 562-564, *E. Shorts/C. de Than*, *Civil Liberties*, ο.π., σ. 154-155, *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, 2004, ό.π., σ. 599.

⁹⁴⁵Βλ. *E. Shorts/ C. de Than*, *Civil Liberties*, ο.π., σ. 155-156, *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 600-601.

ένα άτομο α) χρησιμοποιεί τρόπο για ένα άλλο άτομο ή προσβλητικές λέξεις ή συμπεριφορά ή β) διανέμει ή μεταδίδει, καταχρηστικά ή προσβλητικά μηνύματα με την πρόθεση να προκαλέσει ένα άλλο άτομο, κάνοντας το τελευταίο να πιστεύει ότι η παράνομη βία μπορεί να χρησιμοποιηθεί εναντίον του ιδίου ή άλλου προσώπου ή ότι η βία αυτή μπορεί να είναι κατάλληλη η χρήσιμη για δημιουργία βίας που μπορεί να μετατραπεί σε προβοκάτσια.⁹⁴⁶

Τελευταίο αδίκημα η παρενόχληση, συναγερμός ή αγωνία (*Harassment, alarm or distress*). Το έγκλημα αυτό στοιχειοθετείται α) όταν ένα άτομο χρησιμοποιεί εκφοβιστικούς, υβριστικούς ή καταχρηστικούς λόγους ή επιθετική συμπεριφορά β) μεταδίδει γραπτά ή άλλα ορατά μηνύματα με απειλητικό και υβριστικό περιεχόμενο δημιουργώντας με αυτή του την συμπεριφορά σε ένα άλλο άτομο την εναγώνια αίσθηση ότι κινδυνεύει προκαλώντας του φόβο ταραχή η αγωνία.⁹⁴⁷ Ο νόμος για τη δημόσια τάξη του 1994 (*Criminal Justice and Public Order Act, 1994*) εισήγαγε ένα νέο ποινικό αδίκημα που εντάσσει στη προστασία της δημόσιας τάξης την παρενόχληση (*Harassment*). Οι προϋποθέσεις του εγκλήματος διαπλάστηκαν από τη νομολογία. Έτσι, όταν κάποιος παρενοχλεί ή κινητοποιεί τον άλλον ή του προκαλεί αγωνία ή του προκαλεί αγωνία με ένα ορισμένο τρόπο συμπεριφοράς, τουλάχιστον δύο φορές διαπράττει το έγκλημα της παρενόχλησης. Το γνωστό πρόβλημα που εμφανίζεται στο ποινικό δίκαιο για την τιμωρία του υποκειμένου του εγκλήματος, αν αφορά μόνο φυσικό πρόσωπο, όπως συμβαίνει στο ηπειρωτικό δίκαιο ή και νομικό, όπως μπορεί να ισχύει στο *common law* συναντάται και εδώ. Τέλος, ο Ν. 1998 (*Public Order 1998*) επέκτεινε την προστασία της δημόσιας τάξης για τους δράστες που ενεργούν με ρατσιστικά κίνητρα και που σχετίζονται με συμπεριφορές που προκαλούν εχθρότητα σε άτομα με συγκεκριμένα φυλετικά χαρακτηριστικά.⁹⁴⁸

Εκτός από αυτά τα βασικά ποινικά αδικήματα που προστατεύουν τη δημόσια τάξη υπάρχουν και τα υπόλοιπα αδικήματα που στρέφονται κατά της δημόσιας τάξης και ανέκυψαν εξαιτίας ορισμένων χρονικών και τοπικών συνθηκών. Ο βασικός νόμος για τη δημόσια τάξη (*Public Order 1986*) με τη τροποποίηση του από τον *Criminal Justice and Public Order Act, 1994* ποινικοποίησε νέες συμπεριφορές. Δύο περιπτώσεις ποινικοποίησης είναι η συγκέντρωση νέων στο προϊστορικό μνημείο 'Stonehenge' για την παρατήρηση του ηλιοστασίου και το *Rave party*. Ο νόμος του 1994 παρέχει την αρμοδιότητα στην αστυνομία να απομακρύνει μέχρι ένα συγκεκριμένο αριθμό οχημάτων και ποδηλάτων των εκδρομικών και άλλων εξαρτημάτων και λοιπών περιουσιακών δικαιωμάτων για να μη διαταράσσεται η κυκλοφορία σε μονοπάτια, οδούς κ.τ.λ., επιτρέποντας ακόμη και κατασχέσεις για αυτούς που παραλείπουν να συμμορφωθούν με την επιβαλλόμενη συμπεριφορά. Έτσι, για το *Rave Party* θεμελιώνεται η υποχρέωση σε ένα άτομο που είναι επικίνδυνο για τη δημόσια τάξη να αποχωρήσει από τη συγκέντρωση δίδοντας του ένα χρονικό περιθώριο ή την κατάσχεση του μουσικού εξοπλισμού του σε περίπτωση που διαταράσσει την ησυχία. Επίσης, η

⁹⁴⁶Βλ. A.W. Bradley/ K.D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 567-568, H. Barnett, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 601.

⁹⁴⁷Βλ. A.W. Bradley/ K.D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 567-568, E. Shorts/C. de Than, *Civil Liberties Legal Principles of Individual Freedom*, 1998, σ. 162-164.

⁹⁴⁸Βλ. H. Barnett, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 602-604.

αστυνομία μπορεί να ρυθμίσει τη μετακίνηση των ατόμων και να απαγορεύσει ακόμη και την προσέλευση σε αυτά.⁹⁴⁹ Αυτές οι συμπεριφορές προκάλεσαν έντονη διχογνωμία για το αν θα έπρεπε να ποινικοποιηθούν, ώστε να δικαιολογηθεί η παρέμβαση της αστυνομίας. Παρόμοια προβλήματα και έντονη συζήτηση προκάλεσαν νέες αντικοινωνικές συμπεριφορές για τον χουλιγκανισμό, για ομάδες νέων που φωνάζουν επίμονα, αισχρολογούν και υβρίζουν ή ενοχλούν άλλους ανθρώπους π.χ. σβήνοντας τα φώτα σε μία εκδήλωση ή για την αντιμετώπιση εριστικών συμπεριφορών στους δρόμους αργά την νύχτα. Η νέα εποχή της διακινδύνευσης γεννά νέους κινδύνους που απειλούν τη δημόσια τάξη. Η ποινικοποίηση όλων και περισσότερων μορφών συμπεριφοράς διευρύνει τον κύκλο της αστυνομικής και δικαστικής παρέμβασης στις ελευθερίες, ακριβώς για να τις προστατεύσει. Η αρχή της αναλογικότητας είναι το κλειδί για να μην πληγεί η ελευθερία από την ίδια την προστάτιδα της, την δημόσια τάξη.

⁹⁴⁹ Βλ. *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, ό.π., σ.597-599.

II. Έννοια δημόσιας ασφάλειας

1. Εισαγωγή

Η δημόσια ασφάλεια δεν είναι μία αμιγώς νομική έννοια. Διαθέτει πολλές όψεις. Γενικότερα, η δημόσια ασφάλεια ενδιαφέρει ιδιαίτερα το δημόσιο δίκαιο, καθότι πολλές φορές καθίσταται μέσο περιορισμού της ελευθερίας των πολιτών.⁹⁵⁰ Στο Αστυνομικό Δίκαιο το περιεχόμενο της δημόσιας ασφάλειας έχει προσδιοριστεί σε μεγάλο βαθμό. Ο τύπος της δημόσιας ασφάλειας δύναται να εντοπιστεί σε μια σειρά από αρμοδιότητες της αστυνομίας.⁹⁵¹ Η δυσκολία να οριστεί η δημόσια ασφάλεια μέσα από παραγωγικούς συλλογισμούς προτάσεων λόγω των αόριστων ιδιοτήτων που συνθέτουν το βάθος της έννοιας δεν σημαίνει ότι αυτή δεν μπορεί να προσδιοριστεί κατά πλάτος από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της που είναι αισθητά και καταληπτά.⁹⁵²

2. Φιλοσοφική θεώρηση

Η ευθύνη του Κράτους για ασφάλεια διατυπώνεται αρχικά στην αναγέννηση και εν συνεχεία στην περίοδο του διαφωτισμού. Μετά τον Μεσαίωνα η πολιτική εξουσία αυτονομείται από τη θρησκευτική και θέτει ως αποστολή του σύγχρονου Κράτους τη νομιμότητα και την ασφάλεια των πολιτών. Ο *Jean Bodin* (1530-1596) στο έργο του «*De la République*» (1577) διατυπώνει τη θέση ότι το κράτος δικαιούται να ασκεί το μονοπώλιο της κρατικής εξουσίας.⁹⁵³ Ο *Baruch Spinoza* (1632-1677) αναφέρει ότι σκοπός της κοινωνίας που είναι οργανωμένη πολιτικά είναι η ειρήνη (*common peace*) και η ασφάλεια (*securitas*), η τελευταία μάλιστα είναι αρετή του Κράτους.⁹⁵⁴ Ο *Thomas Hobbes* (1158-1679) στα έργα του «*De Cive*» και «*Leviathan*» είναι αυτός που διαμόρφωσε μία θεωρία του Κράτους μέσα από την οποία νομιμοποιείται να ασκεί την εξουσία του. Επιπλέον, ο ανωτέρω φιλόσοφος διατύπωσε ένα συγκεκριμένο κύριο κανόνα που θα προστατεύει το Κράτος μέσα από μία ορθολογική, επιστημονική διαδικασία, δανεισμένη από τη μεθοδολογία της επιστήμης.⁹⁵⁵ Οι άνθρωποι στη φυσική τους κατάσταση δεν συνεργάζονται ειρηνικά, αλλά υπάρχει μια τάση αμοιβαίας δυσπιστίας, βίας και επιθετικότητας (*bellum omnium contra omnes*). Ο ένας προσπαθεί να ζημιώσει τον άλλον (*homo homini lupus*) και κανείς δεν είναι ασφαλής. Οι

⁹⁵⁰ Αντί πολλών, βλ. Α. Μάνεσης, Το πρόβλημα της Ασφάλειας του Κράτους και η ελευθερία (μτφρ. Ι. Μανωλεδάκης), ΕΔΔΔ 1962, σ. 5-18 και σ. 113-122.

⁹⁵¹ Βλ. C. Gusy, Polizeirecht, ο.π., σ. 38.

⁹⁵² Για τη διάκριση ορισμού – διαίρεσης των εννοιών ενδεικτικά, βλ. Θ. Βορέας, Λογική, 1932, σ. 184, 189-190, ο οποίος σημειώνει ότι ο ορισμός υπάρχει για να περιγράψει το βάθος της έννοιας, ενώ η διαίρεση δείχνει το πλάτος της έννοιας. Ωστόσο, ο ορισμός και η διαίρεση δεν αλληλοαποκλείονται, αφού ο ορισμός χρησιμοποιείται για να διαγνωστούν τα διαιρετέα και να διακριθούν.

⁹⁵³ Βλ. Δ. Τσάτσος, Πολιτεία, 2010, σ. 410-411, ο *Jean Bodin* στο έργο του «*Les six livres de la République*», 1576, μίλησε για τη δυνατότητα εγγύησης της ασφάλειας των πολιτών στο πλαίσιο μίας σύγκλισης κρατών για μια ευρωπαϊκή ενότητα, βλ. Ι. Χασιώτης, Αποζητώντας την ενότητα στη πολυμορφία οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του μεσαίωνα έως της Γαλλική Επανάσταση, 2000, σ. 107-116.

⁹⁵⁴ Βλ. Μ. Σπινόζα, Πολιτική πραγματεία (μτφρ. Α.Ι. Στυλιανός), 1996, σ. 91, 132.

⁹⁵⁵ Βλ. Δ. Τσάτσος, Πολιτεία, 2010, σ. 411-412, C. Galliess, Sicherheit im freiheitlichen Rechtsstaat, ZRP (2002), σ. 1-7.

άνθρωποι συμφώνησαν και εκχώρησαν σε αυτόν που κάθε φορά έχει τη δύναμη να επιβληθεί «*souveräne Gewalt*»⁹⁵⁶ να κατοχυρώσει την ασφάλεια τους. Ο *John Lock* (1632-1704) προειδοποιεί ότι αν και το Κράτος είναι υπεύθυνο για την ασφάλεια του πολίτη και την προστασία της ιδιοκτησίας του, εντούτοις στην ανθρώπινη φύση που πάντα θέλει να εξουσιάζει υπάρχει ο κίνδυνος να προβεί σε καταχρήσεις.⁹⁵⁷

Παρόμοιες θέσεις για την ασφάλεια εκφράστηκαν και από τον *Ρήγα Βελεστινλή* (1757-1798) στο έργο του «*Τα δίκαια του ανθρώπου*». Ο Έλληνας στοχαστής συγκεκριμένα αναφέρει «Ο σκοπός όπου...οι άνθρωποι συμμαζώχτηκαν...δια να κατοικήσουν όλοι μαζί...ήταν για να αλληλοβοηθιούνται και να ζούνε ευτυχισμένοι, και όχι να αλληλοτρώνονται ή να ρουφά το αίμα τους ένας. Τότε έκαμαν βασιλέα για να αγρυπνεί για τα συμφέροντά τους, για να είναι βέβαιοι στην απόλαυση των φυσικών δικαίων.... (α)υτά τα φυσικά δίκαια είναι: πρώτον το να είμαστε όλοι ίσοι και όχι ο ένας ανώτερος από τον άλλο δεύτερο να είμαστε ελεύθεροι, και όχι ο ένας σκλάβος του άλλου τρίτο να είμαστε σίγουροι στη ζωή μας και κανένας να μη μπορεί να μας την πάρει άδικα και κατά τη φαντασία του και τέταρτον την περιουσία που κατέχουμε κανένας να μη μπορεί να μας την αγγίξει, αλλά να είναι δική μας και των κληρονόμων μας». Τέλος, στο διαφωτισμό ο *Ζαν Ζακ Ρουσώ* (1712-1778) στο έργο του «*Το κοινωνικό συμβόλαιο*» αναφέρει ότι όταν οι άνθρωποι συνενώθηκαν πολιτικά, έτσι ώστε να μην υπάρχει φρικτή αταξία αποφάσισαν να έχουν αμοιβαία ασφάλεια,⁹⁵⁸ θέτοντας κανόνες στην απόλυτη ελευθερία των ανθρώπων.⁹⁵⁹

3. Πολιτική θεώρηση

Η έννοια της ασφάλειας σήμερα στη πολιτική θεωρία αναφέρεται ως αρχή, όπου έχει μεταξύ άλλων τις παρακάτω όψεις. Η πρώτη όψη της ασφάλειας αποτυπώνει μία εσωτερική ψυχική κατάσταση του ατόμου. Είναι η αίσθηση της σιγουριάς, της ηρεμίας. Αυτή η εσωτερική και ενδιάθετη κατάσταση του ατόμου χαρακτηρίζεται ως υποκειμενική ασφάλεια.⁹⁶⁰ Η άλλη όψη της ασφάλειας είναι η απουσία κινδύνων για τη ζωή, την ελευθερία, την ιδιοκτησία των ατόμων και είναι γνωστή ως αντικειμενική ασφάλεια. Η τελευταία αυτή έκφραση της ασφάλειας ονομάζεται νομική ασφάλεια και ενδιαφέρει κυρίως το Αστυνομικό Δίκαιο.⁹⁶¹

Στη γενική θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων, αλλά και στη θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου διευκρινίζεται ότι η έννοια της δημόσιας ασφάλειας δεν περιλαμβάνει το αίσθημα ασφαλείας (*Sicherheitsgefühl*) των πολιτών,

⁹⁵⁶ Συμβόλαιο χωρίς γυμνό σπαθί είναι απλά λόγια που δεν μπορούν να προσφέρουν στον άνθρωπο, ούτε λίγη ασφάλεια βλ. *Τ. Χομπς*, *Λεβιάθαν*, Κεφ. 17 (μτφρ. *Γ. Πασχαλίδης / Α. Μεταξόπουλος*), τ. Α', 1989, σ. 196,263.

⁹⁵⁷ Βλ. *Δ. Τσάτσος*, *Πολιτεία*, 2010, σ. 413-417, *Τ. Λοκ*, *Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως* (μτφρ. *Π. Μ. Κιτρομηλίδης*), 2010, κεφ. 160, 262, κεφ. 7, κεφ. 87, σ. 123-173, κεφ. 46-51, κεφ. 125,131,136,142.

⁹⁵⁸ Βλ. *Ζ. Ρουσώ*, *Το κοινωνικό συμβόλαιο* (μτφρ. *Α. Γρηγορόπουλου / Α. Σταϊνχάουερ*), 2004, σ. 71-72.

⁹⁵⁹ Βλ. *Δ. Τσάτσος*, *Πολιτεία*, ο.π., σ. 420-422.

⁹⁶⁰ Αναλυτικά, βλ. *F. Gros*, *Η αρχή της ασφάλειας*, 2016, σ. 13-52.

⁹⁶¹ Βλ. *F. Gros*, *Η αρχή της ασφάλειας*, ο.π., σ. 100-183.

αλλά τα κατοχυρωμένα έννομα αγαθά.⁹⁶² Αυτό το αίσθημα είναι μία υποκειμενική κατάσταση του ατόμου, η οποία δεν έχει μόνο τη θετική πλευρά της, αλλά και την αρνητική, ονομαζόμενη αίσθημα ανασφάλειας (*sentiment d'insécurité*). Το αίσθημα ασφαλείας είναι ένα συναίσθημα που μαζί με το φόβο θεωρούνται υποκειμενικές προσωπικές διαθέσεις και για αυτό τον λόγο δεν μπορούν να τους δοθούν θεμελιώδεις εγγυήσεις για την προστασία τους.⁹⁶³ Το αίσθημα αυτό ως υποκειμενικό φαινόμενο στηρίζεται σε εμπειρική βάση, σχετίζεται με την φαντασία, η οποία εν τέλει χειραγωγείται πολιτικά.⁹⁶⁴ Εξαιτίας αυτής της ιδιαιτερότητας το αίσθημα ασφαλείας των πολιτών δεν μπορεί να αποτελέσει ένα λειτουργικό έννομο αγαθό, ώστε να εξυπηρετήσει το δίκαιο, αφού το αίσθημα ασφαλείας μεταβάλλεται σύμφωνα με την κρίση του κάθε ανθρώπου για το τι είναι και πως εμπεδώνεται η ασφάλεια. Η υποκειμενική κατάσταση ασφάλειας διακρίνεται από την αντικειμενική κατάσταση ασφαλείας. Η δημόσια ασφάλεια δεν πρέπει να ταυτίζεται με το αίσθημα ασφαλείας των πολιτών, το οποίο κλονίζεται ή εμπεδώνεται κατά περίπτωση.⁹⁶⁵ Ο προσωπικός χαρακτήρας του αισθήματος ασφαλείας δεν την καθιστά μία σταθερή έννοια για να υπηρετηθεί με συνέπεια η ασφάλεια δικαίου. Η υποκειμενική ασφάλεια επηρεάζεται από την αντικειμενική ασφάλεια, διότι δεν είναι σαφείς ακόμη οι παράγοντες που επιδρούν στην πρώτη, σε ποιο βαθμό και αν τελικά θα μπορούσε να μετρηθεί, ώστε να αποτυπωθεί ποσοτικά. Το τελευταίο παραμένει επιστημονικό ζητούμενο που αν επιτευχθεί θα καταστήσει την ασφάλεια μέγεθος αντικειμενικό. Το αίσθημα ασφαλείας των πολιτών προσδιορίζεται στο Αστυνομικό Δίκαιο ως δημόσια ασφάλεια με την ευρεία έννοια. Αυτή η έννοια συμπεριλαμβάνει μία πολιτική κατάσταση, ενώ η δημόσια ασφάλεια με τη στενή έννοια είναι μία έννομη κατάσταση. Συνεπώς, ο χώρος της προληπτικής δράσης της αστυνομίας δεν είναι δυνατόν να επεκταθεί για την ικανοποίηση και την τόνωση του αισθήματος ασφαλείας των πολιτών.⁹⁶⁶ Παρόλα αυτά η αστυνομία καλείται να συμβάλει στην εμπέδωση του αισθήματος ασφαλείας, προκειμένου να καλλιεργήσει μία θεμελιώδη εμπιστοσύνη των πολιτών, όπου οι αρχές του δικαίου τηρούνται και τα έννομα συμφέροντα προστατεύονται από επιθέσεις. Επίσης, η καλλιέργεια του αισθήματος ασφαλείας είναι θεμελιώδης προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και απαραίτητη βάση για τη λειτουργία του κράτους και της κοινωνίας. Η αστυνομία με προσταγές και προτροπές αναπτύσσει μία σειρά μέτρων, όπως για

⁹⁶² Βλ. Θ. Αντωνίου, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, 2010 σ. 242. Αναλυτικά για το αίσθημα ασφαλείας των πολιτών στο Αστυνομικό Δίκαιο, βλ. C. Scheve, Das Sicherheitsgefühl und die Polizei, Darf die Polizei das Sicherheitsgefühl schützen?, 2009, σ. 265-274.

⁹⁶³ Πρβλ. Χ. Ζαραφωνίου, Ο φόβος του εγκλήματος Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, (μτφρ. Ε. Τσιλιόπουλος), 2002, passim.

⁹⁶⁴ Βλ. J-L. Loubet del Bayle, Police et Politique Un approche sociologique, 2006, σ. 288.

⁹⁶⁵ Για το αίσθημα ασφαλείας βλ. S. Roché, Police de proximité Nos politiques de sécurité, 2005, σ. 105-109, ο οποίος συμπεραίνει εύστοχα ότι στο αίσθημα ασφαλείας επιδρά αποφασιστικά η πολιτική ιδεολογία που κατευθύνει την αντεγκληματική πολιτική των διωκτικών αρχών.

⁹⁶⁶ Επ' αυτού και επί των επομένων, βλ. M. Bäcker., Kriminalpräventionsrecht, 2015, σ. 316 με περαιτέρω παραπομπή (υποσ. 35) στον C. Gusy, Polizei und Private Sicherheitsdienste im öffentlichen Raum, Trennlinien und Berührungspunkte, VerwArch 2001, σ. 344-367 (360).

παράδειγμα πεζές και εποχούμενες περιπολίες για την εκπλήρωση αυτής της αρμοδιότητας. Επίσης, υποχρέωση δημιουργίας κλίματος ασφάλειας θα επιτευχθεί μέσω παρεμβάσεων των αστυνομικών αρχών που απαιτούν όμως τη νομοθέτηση και την άσκηση τους σύμφωνα με τις αρχές του Κράτους δικαίου και της αναλογικότητας. Με αυτή την κρατική δράση πείθονται οι πολίτες για την ανάγκη προστασίας της περιοχής από κινδύνους που τυχόν επιτείνουν τον φόβο και τη διαταραχή του αισθήματος ασφαλείας.

Η πολιτική κατάσταση της δημόσιας ασφάλειας με την ευρεία έννοια, προέρχεται από τον πολιτικό λόγο που εισάγει στο Αστυνομικό Δίκαιο νέες εκφράσεις, κυρίως εξωνομικές. Η απαίτηση για την κατοχύρωση της «εσωτερικής ασφάλειας» ή ενός «δικαιώματος στην ασφάλεια» θα εγείρεται ολοένα και εντονότερα ενόψει της «κρίσης ασφάλειας» που εμφανίστηκε στην Αμερική και την Ευρώπη. Η ανάγκη ασφάλειας οξύνθηκε από τις μεταναστευτικές ροές και το διασυνοριακό οργανωμένο έγκλημα. Η ίδια απαίτηση προκλήθηκε από τις αλληπάλληλες απώλειες ζώων από νεαρούς αυτόχειρες που έχουν επηρεασθεί από τον ισλαμικό φονταμενταλισμό. Οι πολιτικές αυτές απαιτήσεις αποκτούν ένα στοιχείο πολιτικής ρητορικής και διογκώνονται από τα ΜΜΕ, αλλά δεν έχουν κανονιστικό περιεχόμενο, προς τούτο διακρίνονται ή τουλάχιστον δεν είναι ορθό να συγχέονται με τη νομική έννοια της ασφάλειας, αν και η αλληλεπίδραση τους είναι αναπόφευκτη. Η δημόσια ασφάλεια αντιδιαστέλλεται από την πολιτική έννοια της ασφάλειας.⁹⁶⁷ Η τελευταία έχει έντονες ιδεολογικές αποχρώσεις και στερείται της απαραίτητης διυποκειμενικής αποδοχής. Στοιχείο απαραίτητο για την αποδοχή του νόμου ως αντικειμενικό μέγεθος από τους κοινωνούς του δικαίου.⁹⁶⁸ Πολλές φορές χρησιμοποιείται η πολιτική ρητορική της ασφάλειας για τον κοινωνικό έλεγχο, τον αποπροσανατολισμό της κοινής γνώμης και τη δημιουργία πανικού που οδηγεί στην εμπορευματοποίηση του αισθήματος ασφαλείας των πολιτών.⁹⁶⁹ Επίσης, στο γαλλικό Αστυνομικό Δίκαιο επισημαίνεται μία περαιτέρω λειτουργική συνέπεια που αφορά την επέκταση των αρμοδιοτήτων των αστυνομικών και των ανακριτικών αρχών για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας. Η αιτιολόγηση και η νομιμοποίηση νέων ποινικών και αστυνομικών μέτρων δημιουργεί ζητήματα για τις ελευθερίες και τα δικαιώματα των πολιτών.

Οι όροι «δικαίωμα στην ασφάλεια», «προστασία της εσωτερικής ασφάλειας» χρησιμοποιούνται στη διαμάχη των πολιτικών δυνάμεων. Ορισμένες από τις ανωτέρω εκφράσεις δεν είναι τίποτα παραπάνω από απλή επανάληψη της πολιτικής συζήτησης. Οι εκφράσεις αυτές επιδιώκουν με δογματικές πρακτικές να κατοχυρώσουν συνταγματικά το δικαίωμα στην ασφάλεια και νομοθετικά να το εντάξουν στο ποινικό δίκαιο και την αστυνομία.

⁹⁶⁷ Βλ. *F. Gros.*, *Le principe Sécurité*, 2012, σ.1-23. Η εγκληματολογία προσπάθησε και έδωσε έναν παρόμοιο ευρύτερο ορισμό. Εσωτερική ασφάλεια είναι η δράση των επαγγελματιών της πρώτης γραμμής, ώστε να προστατεύουν τους συμπολίτες τους από τους κινδύνους της ζωής που ανακύπτουν στην κοινωνία βλ. *M. Cusson/ B. Dupont/ F. Lemieux*, *Traité de sécurité intérieure*, 2008, σ. 27.

⁹⁶⁸ Παρόμοιες σκέψεις βλ. *P. Mbongo*, *Traité de droit de la police de la Sécurité*, 2014, σ. 1-10, και του ιδίου, *La « Sécurité » brève histoire française d' un camaïeu*, σε *P. Mbongo./ X. Latour*, *Sécurité, Libertés et légistique Autour du Code de la sécurité intérieure*, 2012, σ. 13-23.

⁹⁶⁹ Βλ. *Ε. Λαμπροπούλου*, *Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου*, 2001, σ. 67-94.

Έτσι, η ασφάλεια μετατρέπεται σε μία γραφειοκρατική και κανονιστική υπερκατασκευή. Για αυτό, οι ορισμοί της ασφάλειας είναι ρευστοί, αποτελώντας ένα επικίνδυνο εγχείρημα.⁹⁷¹ Η αστυνομία ως επίσημος φορέας κοινωνικού ελέγχου,⁹⁷² προκειμένου να ανταποκριθεί στις αυξημένες απαιτήσεις της πολιτικής και της κοινής γνώμης για την προστασία της εσωτερικής ασφάλειας ασχολείται περισσότερο με το φόβο και τις απαιτήσεις των πολιτών που δεν μπορεί να ελέγξει παρά με την καταπολέμηση της εγκληματικότητας, μαχόμενη υπέρ συμβολικών απειλών.⁹⁷³ Η πολιτική μεταθέτει το πρόβλημα της ασφάλειας στην αστυνομία για την προβολή και τη νομιμοποίηση τους. Εν κατακλείδι, παρατηρείται ότι το αίσθημα ασφάλειας περιλαμβάνει την πολιτική και όχι τη νομική έννοια της ασφάλειας. Θεωρείται γνωστικό αντικείμενο της εγκληματολογίας, των κοινωνικών και των πολιτικών επιστημών. Βέβαια το αίσθημα ασφάλειας, ως δημόσια ασφάλεια με την ευρεία έννοια δεν παύει να ενδιαφέρει το Αστυνομικό Δίκαιο και το δημόσιο δίκαιο εν γένει.

4. Νομική θεώρηση

α. Δημόσια ασφάλεια στην ελληνική έννομη τάξη

Στη Χώρα μας ο νόμος για την ασφάλεια⁹⁷⁵ περιλαμβάνει την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος, την προστασία του Κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης κατά την άσκηση αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας. Η δημόσια ασφάλεια είναι έννοια γένους και προσδιορίζει τις αρμοδιότητες της αστυνομίας. Οι αρμοδιότητες των αστυνομικών αρχών δεν καθορίζονται μόνο κατά τρόπο. Ο έλληνας νομοθέτης εξειδικεύει τις αρμοδιότητες απαριθμώντας αυτές ενδεικτικά στοχεύει δε να δώσει προτεραιότητα στα σπουδαιότερα, ώστε με αυτό τον τρόπο να προσδιορίζονται και τα υπόλοιπα.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην ελληνική έννομη τάξη ο επιθετικός προσδιορισμός «δημόσια» αναφέρεται στην ασφάλεια των πολιτών για να αντιδιαστέλλεται από την ασφάλεια του Κράτους και την εθνική ασφάλεια που είναι αρμοδιότητα των Ενόπλων Δυνάμεων.⁹⁷⁶ Ο όρος «δημόσια» λαμβάνει και μία επιπλέον σημασία. Η δημόσια ασφάλεια υπάρχει μόνο όταν υπηρετείται το δημόσιο συμφέρον και όχι το ιδιωτικό συμφέρον.⁹⁷⁷ Επιπλέον, η αντίληψη περί δημόσιας ασφάλειας στη Χώρας μας αφορά την προστασία από συμπεριφορές που τυποποιούνται ως εγκλήματα κατά την έννοια του ποινικού δικαίου. Αυτή η αντίληψη αποτυπώνεται και νομοθετικά «η άσκηση της αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας περιλαμβάνει την πρόληψη

⁹⁷¹ Βλ. P. Mbongo, Traite de droit de la police et de la sécurité, ό.π. σ. 1-10.

⁹⁷² Για τους επίσημους και τους άτυπους φορείς κοινωνικού ελέγχου, αντί πολλών, βλ. Χ. Ζαραφωνίτου, Εμπειρική εγκληματολογία, 2004, σ. 153-218.

⁹⁷³ Βλ. Ε. Λαμπροπούλου, Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία ελέγχου, ο.π., σ. 56-58.

⁹⁷⁵ Βλ. άρθρο 11 § 1 εδάφιο β' του Ν. 4249/14 «Αναδιοργάνωση της Ελληνικής Αστυνομίας, του Πυροσβεστικού Σώματος και της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας, αναβάθμιση Υπηρεσιών του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και ρύθμιση λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και άλλες διατάξεις».

⁹⁷⁶ Βλ. ΣτΕ 1149/1988, ΤοΣ 1988, σ. 325.

⁹⁷⁷ Βλ. C. Gusy, Polizei und Ordnungsrecht, ο.π., σ., 39 υποσ.12 με περαιτέρω βιβλιογραφικές παραπομπές στη θεωρία.

και καταστολή του εγκλήματος και την προστασία του Κράτους και του δημοκρατικού πολιτεύματος, στο πλαίσιο της συνταγματικής τάξης».⁹⁷⁸ Ο υπάρχων νομοθετικός προσδιορισμός της δημόσιας και κρατικής ασφάλειας περιορίζει το εύρος των αρμοδιοτήτων της αστυνομίας στο πεδίο των δικαστικών αρμοδιοτήτων αστυνομίας και δεν περιλαμβάνει τις διοικητικές αρμοδιότητες, αν και αυτές απαριθμούνται στο νόμο.⁹⁷⁹ Για παράδειγμα, η αναζήτηση εξαφανισμένων προσώπων, η αναζήτηση απολεσθέντων εγγράφων ή αντικειμένων, η προστασία των ανηλίκων σχετίζονται με αρμοδιότητες της αστυνομίας δημόσιας ασφάλειας. Όλες αυτές οι πράξεις δεν είναι εγκλήματα, παρά ταύτα ενεργοποιούν συνήθεις αστυνομικές αρμοδιότητες για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Συνεπώς, στο νομοθετικό προσδιορισμό της δημόσιας ασφάλειας μετά την πρόταση «η άσκηση της αστυνομίας δημόσιας και κρατικής ασφάλειας περιλαμβάνει την πρόληψη και την καταστολή των εγκλημάτων» θα πρέπει να προστεθεί η φράση «την προστασία του πολίτη και των αγαθών του για την άσκηση των ατομικών και συλλογικών ελευθεριών του».⁹⁸⁰

Η παραπάνω ανάλυση του ορισμού της δημόσιας ασφάλειας και των προσδιορισμών που συνθέτουν την έννοια της καθιστούν εντονότερη την ανάγκη συστηματικότερης προσέγγισης της έννοιας της. Η μεθοδική προσέγγιση της δημόσιας ασφάλειας που θα ακολουθήσει αναζητά το αληθινό νόημα της. Η ανάλυση αυτή επιδιώκει να εντάξει τη δημόσια ασφάλεια στο σύστημα του Δημοσίου Δικαίου. Το σύνολο των κανόνων δικαίου που θα προκύψει δημιουργεί το Δίκαιο της Ασφάλειας (*droit de la sécurité, Sicherheitsrecht*), ως επιμέρους κλάδο του Αστυνομικού Δικαίου.⁹⁸¹ Επομένως, η δημόσια ασφάλεια ως νομική έννοια πρέπει πρώτα να διατυπωθεί και να συστηματοποιηθεί προηγουμένως, σύμφωνα με τους κανόνες που διέπουν το δίκαιο της Ασφάλειας.⁹⁸² Το ιδανικότερο θα ήταν η κωδικοποίηση όλων αυτών των αρχών και των κανόνων του δικαίου, ώστε να επιτευχθεί ασφάλεια δικαίου.⁹⁸³

⁹⁷⁸ Βλ. άρθρο 11 §1 εδάφιο β' του Ν. 4249/2014.

⁹⁷⁹ Βλ. άρθρο 11 §5 Ν. 4249/2014.

⁹⁸⁰ Βλ. αντίστοιχο ορισμό της ασφάλειας στη Γαλλία «*L'Etat a le devoir d'assurer la sécurité en veillant, sur l'ensemble du territoire de la République, à la défense des institutions et des intérêts nationaux au respect des lois, au maintien de la paix et de l'ordre publics, à la protection des personnes et des biens*». Το Κράτος έχει υποχρέωση να παρέχει ασφάλεια με την εξασφάλιση σε ολόκληρη την επικράτεια της Δημοκρατίας, την προστασία των θεσμών και των εθνικών συμφερόντων με σεβασμό στους νόμους, διατηρώντας την ειρήνη, την δημόσια τάξη και την προστασία των προσώπων και των αγαθών» βλ. L. 111-1 «*Code de la sécurité intérieure*».

⁹⁸¹ Στη Γαλλία, βλ. C. Vallar/ X. Latour, *Le droit de la sécurité et de la défense en 2014*, σ. 273-285, E. Dupic, *Droit de la sécurité intérieure*, 2014, σ.5-6,13-20. Στη Γερμανία W.R Schenke/ K. Graulich/ J. Ruthig, *Sicherheitsrecht des Bundes*, BPolG, BKAG, ATDG, BVerfSchG, BNDG, VereinsG, *Die normativen Grundlagen der deutschen Sicherheitsarchitektur*, 2014, σ. 16 και επ.

⁹⁸² Βλ. P. Pararas, *Le droit à la sécurité, L'homme dans la société internationale. Mélanges en hommage au Professeur Paul Tavernier*, 2013, σ. 889-898.

⁹⁸³ Η κωδικοποίηση των αρχών και των κανόνων του δικαίου εντάσσεται στο γενικότερο ζήτημα της διαδικασίας θετικοποίησής τους, του τρόπου δηλαδή που αποκαλύπτεται το αξιολογικό περιεχόμενο τους. Η θεωρία των νομοθετικών αξιολογήσεων (*Wertungsjurisprudence*) κατέδειξε ότι είναι αναπόδραστη η περαιτέρω δικαστική διάπλαση των αρχών του δικαίου, έστω και αν ο δικαστής εμφανίζεται διστακτικός, επειδή αισθάνεται ότι κινδυνεύει να θεωρηθεί λιγότερο πιστός στο νόμο. Το δίκαιο δεν είναι άκαμπτο και στατικό.

Η ασφάλεια (*Securité*) ως αντικειμενική κατάσταση απουσίας κινδύνων διακρίνεται από την προσωπική ασφάλεια (*Sûreté*).⁹⁸⁴ Η τελευταία κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 του Συντάγματος και το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνοντας την απαγόρευση σύλληψης, φυλάκισης και ποινικής δίωξης.⁹⁸⁵ Η ασφάλεια (*Securité*) δεν είναι τίποτε άλλο παρά η μετεξέλιξη της παραδοσιακής έννοιας της τάξης (*ordre*) και υπό αυτό το πλαίσιο εντάσσεται στο προστατευτικό πεδίο της αστυνομικής δράσης. Άλλωστε δεν πρέπει να λησμονείται ότι η ασφάλεια είναι παράγων της ελευθερίας.⁹⁸⁶ Η δημόσια ασφάλεια είναι ένας αναγκαίος περιορισμός για τη συνολική προστασία των ελευθεριών. Η δημόσια ασφάλεια συνίσταται στον θεμελιώδη κανόνα δικαίου ότι η αρχή της ελευθερίας των πολιτών τόσο μπορεί να περιορίζεται, όσο επιτρέπεται για την επίτευξη της προστασίας των νόμιμων δημοσίων συμφερόντων. Η προστασία της ελευθερίας λαμβάνει χώρα, εξαιτίας της επιφύλαξης του νόμου μέσω αναγκαίων παρεμβάσεων δια αρχών του δικαίου, οι οποίες στη συνέχεια περιορίζουν την ελευθερία.⁹⁸⁷

Η δημόσια ασφάλεια δεν θεωρείται έννομο αγαθό.⁹⁸⁸ Κάθε αγαθό δεν αποτελεί έννομο αγαθό. Έννομο αγαθό είναι μόνο αυτό που δημιουργείται, συγκεκριμενοποιείται και προστατεύεται από την έννομη τάξη. Η δημόσια ασφάλεια προστατεύει προσδιορισμένη, νόμιμη, αναγνωρισμένη αξίωση συγκεκριμένων εννόμων αγαθών. Η ίδια η «ασφάλεια» δεν κατοχυρώνεται από καμία αρχή του δικαίου. Οι αρχές του δικαίου προστατεύουν την ασφάλεια κάποιου από κάποιον ή από κάτι. Η ασφάλεια τοποθετείται μπροστά από τα αναγνωρισμένα έννομα αγαθά, για τα οποία έπειτα λαμβάνει χώρα η προστασία της αρχής. Συνεπώς, η έννοια της δημόσιας ασφάλειας δεν δικαιολογείται από το ίδιο το προστατευόμενο έννομο αγαθό, αλλά από τα έννομα αγαθά τους νόμους ή τις διατάξεις νόμων στα οποία αναφέρεται. Με λίγα λόγια η δημόσια ασφάλεια έχει αυτοαναφορικό περιεχόμενο που αφορά μία κατάσταση απουσίας κινδύνου στην οποία μπορεί να βρίσκονται τα έννομα αγαθά. Όπως ο κίνδυνος εξακολουθεί να μην εξαφανίζεται ή να καταργεί ένα έννομο αγαθό, αλλά μονάχα να το απειλεί, έτσι και η ίδια η απουσία κινδύνου συνεπάγεται την κατάσταση της ασφάλειας και δεν μπορεί να δημιουργήσει κανένα έννομο αγαθό. Η ασφάλεια δεν είναι τίποτε άλλο, παρά η αντίθετη όψη του κινδύνου.

Κατά συνέπεια, οι θετικοποιημένες αρχές με δικαιοηθικό περιεχόμενο δεν χάνουν τον δυναμικό χαρακτήρα τους κατά τη νομολογιακή επεξεργασία τους, βλ. *Π. Παπανικολάου*, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των δικαιοπραξιών, 2000, σ. 95-96, 98, 272-273 με περαιτέρω παραπομπή στον *Π. Σούρλα*, Δικαϊκό σύστημα και τελολογική μέθοδος, ΝοΒ 1978, σ. 1172 (1180), *F. Bydlinski*, Jurisprudence Methodenlehre und Rechtsbegriff, 1991, σ. 123-139.

⁹⁸⁴ Για τη σημασία των γαλλικών λέξεων «*Securité*» και «*Sûreté*», βλ. *T. Fortsakis*, Γαλλο-Ελληνικό Έλληνο-Γαλλικό Λεξικό Νομικών Όρων, 2013, σ. 750-751, 781-782.

⁹⁸⁵ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα, ο.π., σ. 152 και υποσ. 37, *R. Cabrillac*, Libertés et droits fondamentaux, 2018, σ. 475.

⁹⁸⁶ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα, ο.π., σ. 150, *J-L. Loubet del Bayle*, Police et Politique Un approche sociologique, ο.π., σ. 288.

⁹⁸⁷ Επ' αυτών και επί των επομένων, πρβλ. *Ι. Καμτσιδου*, Η επιφύλαξη υπέρ του νόμου ως περιορισμός εγγύηση και διάμεσος των ελευθεριών, 2001, σ. 85-94, *C. Gusy*, Polizeirecht., σ. 39.

⁹⁸⁸ Πρβλ. *C. Gusy*, Polizeirecht, σ. 39, αντίθετα, *Π. Μαντζούφας*, Ασφάλεια και πρόληψη στην εποχή της διακινδύνευσης: Εισαγωγικά ερωτήματα και προβληματισμοί για το Συνταγματικό Κράτος σε Τιμητικό Τόμο ΣΤΕ για τα 75 χρόνια, 2004, σ. 60.

β. Δογματικά στοιχεία

Παλαιότερα η δημόσια ασφάλεια αντιμετωπιζόταν απλά ως ένας συλλογικός όρος για να συμπεριληφθούν σε αυτόν τα ποινικά προστατευόμενα αγαθά.⁹⁸⁹ Σήμερα, η δημόσια ασφάλεια είναι μάλλον μία σύνθετη έννοια, λόγω της ποικιλίας των αντικειμένων που καλείται να προστατεύσει, έχει μάλιστα αναπτυχθεί ιδιαίτερα στο Αστυνομικό Δίκαιο.⁹⁹⁰ Η θεωρητικοί του γερμανικού Αστυνομικού Δικαίου υποστηρίζουν ότι είναι δυνατή η δογματική θεώρηση της δημόσιας ασφάλειας. Στα εννοιολογικά στοιχεία της δημόσιας ασφάλειας μπορούν να υπαχθούν νομικώς συγκεκριμένα στοιχεία της οργανωμένης κοινωνικής ζωής. Έτσι, δύναται να γνωρίζει ο καθένας με τρόπο αντικειμενικό και επιστημονικά επαληθεύσιμο τι προστατεύεται με την επίκληση της γενικής ρήτηρας της δημόσιας ασφάλειας.

Η κρατούσα στη θεωρία ερμηνεία της δημόσιας ασφάλειας περιλαμβάνει τρία θεμελιώδη στοιχεία 1) την προστασία της ακεραιότητας της έννομης τάξης 2) την προστασία των δημοσίων δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών των πολιτών 3) την προστασία των εγκαταστάσεων του Κράτους, των λειτουργιών και εκδηλώσεων αυτού και των υπολοίπων δημοσίων φερών.⁹⁹¹

β.α. Προστασία του Συντάγματος

Η πρώτη μορφή προστασίας στο πλαίσιο της δημόσιας ασφάλειας αναφέρεται στην προστασία του Συντάγματος.⁹⁹² Με τον όρο Σύνταγμα εννοούμε το σύνολο των κανόνων που ανεξάρτητα από την τυπική τους μορφή ρυθμίζουν θέματα που αφορούν τη συγκρότηση και την άσκηση της κρατικής εξουσίας. Κατά μία άποψη, μάλλον ορθότερη ο όρος «Σύνταγμα»

⁹⁸⁹Βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, σ. 232-237, *W.-R. Schenke*, *Polizeirecht*, σ. 25-32.

⁹⁹⁰Βλ. *G. Erbel*, *Öffentliche Sicherheit und Ordnung*, DVBL 2001, σ. 1714 και υποσ.3, όπου παρατίθεται εκτενής βιβλιογραφία για την εξέλιξη της δημόσιας ασφάλειας στο Αστυνομικό Δίκαιο.

⁹⁹¹Βλ. *Α. Ράικος*, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2018, σ. 308-309, ο οποίος δεν αποδέχεται τον όρο «*συνταγματική έννομη τάξη*» που λήφθηκε όπως προαναφέρθηκε από την πάγια γερμανική νομολογία και υιοθετεί ορθότερα τη φιλελεύθερη θέση της θεωρίας σύμφωνα με την οποία ο επίμαχος όρος στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο από μία επιφύλαξη του νόμου. Επίσης, βλ. *Π. Παραράς*, *Res Publica II, Δικαιώματα του Ανθρώπου Η Ευρωπαϊκή Διάσταση*, 2014, σ. 73-74, 77-80 αλλά και τη διατριβή της *Π. Παπαδάκη*, *Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 5§1 και 106 Σ, 1996*, σ. 100.

⁹⁹²Ο όρος «*προστασία της έννομης τάξης*», η οποία ορίζεται ως το ιεραρχικά διαρθρωμένο εξ'απόψεως τυπικής ισχύος σύνολο των κανόνων δικαίου που ισχύουν σε δεδομένο Κράτος, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο είναι μάλλον εξαιρετικά ευρεία. Το περιεχόμενο του ανωτέρω ορισμού απηχεί θέσεις της γερμανικής νομολογίας, οι οποίες καθιστούν τη δημόσια ασφάλεια έννοια ευρύτερη από τη δημόσια τάξη, ενώ στην ελληνική και τη γαλλική έννομη τάξη συμβαίνει το αντίθετο. Βέβαια, στη γερμανική έννομη τάξη γίνεται λόγος για «*προστασία της ακεραιότητας της έννομης τάξης*». Αυτή η κατηγορία σχετίζεται με τη παρέμβαση της αστυνομίας για την αποτροπή της βλάβης ή της απειλής μίας απαγορευμένης από το ποινικό δίκαιο συμπεριφοράς ή ενός κανονιστικού ή επιτακτικού χαρακτήρα κανόνα δικαίου, βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, ο.π., σ. 184, *Α. Δημητρόπουλος*, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Μέρος Α' Γενική Συνταγματική Θεωρία, Μέρος Β', Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους*, 2011, σ. 85, 102, *V. Götz*, *Polizeirecht*, σ. 20-31, αντίθετα, πρβλ. *F. Schoch*, *Besonderes Verwaltungsrecht*, ο.π., σ. 176, *E. Denninger*, *Polizeirecht*, σ. 192-193, *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, σ. 118-119.

δεν είναι μόνο το τυπικό Σύνταγμα, όπως περιγράφηκε προηγουμένως.⁹⁹³ Όμως, υποστηρίζεται ότι στην έννοια του Συντάγματος περιλαμβάνονται όχι μόνο οι κανόνες που απορρέουν από το συνταγματικό κείμενο, αλλά και οι κανόνες που ανήκουν στο ουσιαστικό Σύνταγμα για παράδειγμα εκλογικός νόμος, καθώς και οι θεμελιώδεις αρχές και οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος, όπως η δημοκρατική αρχή και η αρχή του Κράτους δικαίου. Πάντως στους κανόνες του Συντάγματος, οι οποίοι εμπεριέχονται στην έννοια της δημόσιας ασφάλειας συμπεριλαμβάνεται η ΕΣΔΑ, το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και η διεθνής έννομη τάξη.⁹⁹⁴ Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να διασαφηνιστεί ότι το πεδίο προστασίας της εκτείνεται από το Σύνταγμα μέχρι την κανονιστική πράξη της ιεραρχικά κατώτερης διοικητικής αρχής.⁹⁹⁵ Παραβίαση της τηρησης του Συντάγματος υπάρχει μόνο όταν η συγκεκριμένη πράξη ή παράλειψη υπάγεται στη συγκεκριμένη διάταξη νόμου, αν δεν μπορεί να γίνει αυτό δεν υπάρχει προσβολή της δημόσιας ασφάλειας.⁹⁹⁶ Παραλλάσσοντας ελαφρώς τον εύστοχο ορισμό του V. Götz, υποστηρίζεται ότι «αστυνομική παράβαση είναι μία αντίθετη πράξη στους κανόνες και τις αρχές του δικαίου που αφορούν την οργάνωση και την λειτουργία της κρατικής εξουσίας και αποτελούν πλήρωση του πραγματικού του κανόνα δικαίου».⁹⁹⁷

Η προστασία του Συντάγματος ως στοιχείο της δημόσιας ασφάλειας αναφέρεται μάλλον στις περιπτώσεις που περιγράφονται στους νόμους περί κρατικής ασφάλειας της Χώρας. Δηλαδή αναφέρεται στις υπηρεσίες που προσφέρει η σήμερα ονομαζόμενη Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, αλλά και η αστυνομία για την προστασία του Συντάγματος ή του πολιτεύματος, καθώς και των άμεσων οργάνων του Κράτους. Η ασφάλεια που προστατεύει το Αστυνομικό Δίκαιο είναι η μέγιστη εφικτή υπό τα ουσιαστικά νομικά και πραγματικά πλαίσια. Βέβαια, ο ενδεχόμενος κίνδυνος (*Risiko*) παραμένει πάντοτε αναπόφευκτος. Η επίλυση του ζητήματος επιτυγχάνεται με το σχεδιασμό μίας αρχιτεκτονικής της ασφάλειας περιλαμβάνοντας ατομικά και υπερατομικά έννομα αγαθά που απηχούν τις αξίες της κοινότητας και αντηχούν τις ανησυχίες της κοινωνίας για την ασφάλεια. Ο ορισμός της δημόσιας ασφάλειας ως σκοπός του κράτους και ως αιτιολόγηση μίας κατάστασης θα πρέπει να έχει δικαιοσύνη και ουσία.

⁹⁹³Πρβλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2018, σ. 308-309, ο οποίος δεν αποδέχεται τον όρο «συνταγματική έννομη τάξη», ο οποίος λήφθηκε όπως προαναφέρθηκε από την πάγια γερμανική νομολογία και υιοθετεί ορθότερα τη φιλελεύθερη θέση της θεωρίας σύμφωνα με την οποία ο επίμαχος όρος στην ουσία δεν είναι τίποτε άλλο από παρά μία επιφύλαξη του νόμου. Επίσης πρβλ. Π. Παπαδάκη, Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 5§1 και 106 Σ, 1996, σ. 100.

⁹⁹⁴Ενδεικτικά, βλ. Τ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων Όψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, 2018, σ. 609-613, 676-680, Μ. Thiel, Polizeirecht, σ. 82.

⁹⁹⁵Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 107-117. Pieroth/Schlink/Kniesel, Polizeirecht, σ. 121-122.

⁹⁹⁶Βλ. Ε. Denninger, Polizeirecht, σ. 193.

⁹⁹⁷Βλ. V. Götz, Polizeirecht, σ. 22.

β.β. Προστασία ατομικών δικαιωμάτων και εννόμων αγαθών

Το δευτερο δογματικό στοιχείο της δημόσιας ασφάλειας σχετίζεται με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών, όπως προκύπτει από τον επιτακτικό και άμεσο χαρακτήρα των συνταγματικών διατάξεων.¹⁰¹⁴ Όταν δεν εκδηλώνεται η σαφής, ορισμένη και ρητή προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών μέσω της προστασίας του Συντάγματος, όπως απαιτεί η αρχή της νομιμότητας,¹⁰¹⁵ τότε ερευνάται, αν το συγκεκριμένο δικαίωμα - έννομο αγαθό υπάγεται στο δεύτερο εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας ασφάλειας που ονομάζεται προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών.¹⁰¹⁶ Στα έννομα αγαθά εντάσσονται τόσο τα ατομικά, όσο και τα κοινωνικά έννομα αγαθά.¹⁰¹⁷ Αυτή η κατηγορία προστασίας ενεργοποιείται στο βαθμό που τα ατομικά δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες δεν είναι επαρκώς προσδιορισμένα από την πρώτη και την τρίτη κατηγορία που θα περιγραφεί παρακάτω.¹⁰¹⁸ Συνεπώς, όταν υπάρχει προσβολή εννόμων αγαθών χωρίς να παραβιάζεται συγκεκριμένος κανόνας ή αρχή του δικαίου, όπως συμβαίνει στην πρώτη κατηγορία για την προστασία του Συντάγματος εφαρμόζεται η δεύτερη κατηγορία προστασίας για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Για παράδειγμα σε περίπτωση απειλής της ζωής ή της υγείας από πλημμύρες, πυρκαγιές, κατολισθήσεις η αστυνομική δράση για λόγους δημόσιας ασφάλειας εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία.¹⁰¹⁹

Η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων δεν είναι γενική και αφηρημένη, αλλά περιλαμβάνει συγκεκριμένες πτυχές τους, όπως την προστασία της ζωής, της υγείας, της ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων.¹⁰²⁰ Η προστασία της ζωής σχετίζεται με την πρόληψη και την αποτροπή των αυτοκτονιών.¹⁰²¹ Το Αστυνομικό Δίκαιο θεωρεί ότι η αστυνομική επέμβαση δεν επιδρά στην ελευθερία του ανθρώπου, ώστε να προσδιορίσει τη φύση και τον χρόνο του ίδιου του θανάτου. Η έννομη τάξη σέβεται μεν και αναγνωρίζει τέτοιες αποφάσεις ως ανθρώπινο δικαίωμα, αλλά έχει υποχρέωση προστασίας και αρωγής, ώστε αυτή η απόφαση να λαμβάνεται ελεύθερα και όχι βεβιασμένα.¹⁰²² Η αστυνομική αρμοδιότητα

¹⁰¹⁴ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 99, 105.

¹⁰¹⁵ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Διασφάλιση της αρχής της νομιμότητας της Διοικήσεως (Μηχανισμοί ελέγχου αυτής), ΕΕΝ 1989, σ. 67-75

¹⁰¹⁶ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 185, Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 372, 524-526, V. Götz, Polizeirecht, σ. 23-24.

¹⁰¹⁷ Βλ. W.-R. Schenke, Polizeirecht, σ. 25 και υποσ. 25.

¹⁰¹⁸ Βλ. Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο Τόμος Γ΄ Θεμελιώδη Δικαιώματα Ι. Γενικό Μέρος, 1998, σ. 229, V. Götz, Polizeirecht, σ. 28.

¹⁰¹⁹ Βλ. Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, ο.π., σ. 229, M. Thiel, Polizeirecht, σ. 88, πλάγια αρίθμηση 25.

¹⁰²⁰ Μάλιστα στη χώρα μας η προστασία της δημόσιας ασφάλειας περιλαμβάνει ιδίως τη δίωξη των εγκλημάτων κατά της ζωής της προσωπικής ελευθερίας, της ιδιοκτησίας και των λοιπών περιουσιακών δικαιωμάτων άρθρο 11§5 εδάφιο α΄ Ν. 4249/2014.

¹⁰²¹ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 403, Ι. Κριάρη, Ευθανασία και Ατομικά Δικαιώματα. Η προσέγγιση από πλευράς διεθνούς και συγκριτικού Δικαίου ΠοινΔικ 43/2002, σ. 1547-1557 και της ίδιας, Προτελεύτια διλήμματα, Νομικά ζητήματα σχετικά με το τέλος της ζωής, 2011, σ. 53- 72 και R. Dworkin, Η επικράτεια της ζωής, Αμβλώσεις ευθανασία & ατομική ελευθερία (απόδ. Φ. Βασιλόγιαννης), 2013, σ. 166-167, 265-266.

¹⁰²² Επ' αυτού, πρβλ. V. Götz, Polizeirecht, σ. 27-28.

πρόληψης των αυτοκτονιών απορρέει από την κοινωνική αξία της φροντίδας των κοινωνιών για να προστατευθεί η ατομική ζωή και συνδέεται με το άρθρο 2§1 της ΕΣΔΑ. Επιπλέον, κατά μία άποψη η αστυνομία και οι υπόλοιπες κρατικές αρχές εγγυώνται στο άτομο έναν ελεύθερο χώρο για να ζήσει και να διατηρήσει τη σωματική του ακεραιότητά.¹⁰²³ Η επέμβαση της αστυνομίας δικαιολογείται από το γεγονός ότι σε περίπτωση αυτοκτονίας λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψιν η πολύ υψηλή πιθανότητα η πράξη του αυτόχειρα να μην είναι δική του ως αποτέλεσμα της βούλησης του, αλλά να οφείλεται στην έλλειψη της διανοητικής του ικανότητας, είτε εξ' υπαρχής είτε κατά την στιγμή της αυτοθανάτωσης.¹⁰²⁴ Σε αυτή την επικίνδυνη κατάσταση για την ζωή του ατόμου η αρμοδιότητα της αστυνομίας χαρακτηρίζεται ως μία επιχείρηση διάσωσης.¹⁰²⁵

Αν και στην ελληνική αστυνομική νομοθεσία (άρθρο 11§5 του Ν. 4249/14) δεν γίνεται ρητή αναφορά στη προστασία της υγείας, εύστοχα η θεωρία και η νομολογία χαρακτήρισε την υγεία ως το μέγιστο των εννόμων αγαθών μετά τη ζωή.¹⁰²⁶ Η υγεία δεν νοείται μόνο ως πραγματική κατάσταση αδιατάρακτης συλλειτουργίας των ανθρώπινων οργάνων, αλλά και ως αξία που τίθεται μετά τη ζωή. Επιπλέον, υπάρχει για αυτήν ένα ολόκληρο πλέγμα από κανόνες (υγιεινή) που τη διασφαλίζουν.¹⁰²⁷ Μάλιστα, η αστυνομία λαμβάνει υπ' όψιν τις σύγχρονες μορφές προσβολής της υγείας. Αυτές

¹⁰²³Βλ. *F. Panagopoulou-Koutnatzi*, Die Selbstbestimmung des Patienten Eine Untersuchung aus verfassungsrechtlicher Sicht, 2009, σ. 99-101.

¹⁰²⁴Για την κρίση περί της ύπαρξης βούλησης πριν και κατά την στιγμή της αυτοθανάτωσης βλ. *R. Dworkin*, *Η επικράτεια της ζωής*, Αμβλώσεις ευθανασία & ατομική ελευθερία (απόδ. Φ. Βασιλόγιαννης), 2013, σ.166-167, 265-266.

¹⁰²⁵Περαιτέρω εκτενής βιβλιογραφία για την αποτροπή της αυτοκτονίας από πλευράς Αστυνομικού Δικαίου βλ. *C. Gussy* Polizeirecht, σ. 42 υποσ. 30-33. Το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι η ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνει δικαίωμα στο θάνατο ΕΔΔΑ, *Pretty κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 29.4.2002. Αντίθετες σκέψεις, βλ. *Λ. Παπαδοπούλου*, Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; ΔΤΑ 2013, σ. 20 και επ. Στο Ποινικό Δίκαιο η προστασία της ζωής ως αρμοδιότητα των κρατικών λειτουργιών υποστηρίζεται από τους δύο μεγάλους δασκάλους αυτού, *Ν. Ανδρουλάκη και Ι. Μανωλεδάκη*, βλ. *Ι. Μανωλεδάκης*, Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; σε *Ι. Μανωλεδάκης*, Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο 1978-2005, 2005, σ. 389-408, ο οποίος επισημαίνει ότι το δίκαιο αξιολογεί το on, όχι γενικά και αόριστα, αλλά αναφορικά προς κάτι, ως ζωντανό άνθρωπο, όχι δηλαδή αφηρημένα ως άτομο, αλλά ως κάτι μοναδικό, ως πρόσωπο. Συνεπώς, το δίκαιο αναζητά τη χρησιμότητα και αναγνωρίζει στον άνθρωπο το δικαίωμα στη ζωή. Το δικαίωμα αυτό υπαγορεύεται από το δημόσιο συμφέρον και όχι το ιδιωτικό. Άρα δεν νοείται παραίτηση από το δικαίωμα, επειδή το Κράτος δεν έχει βιοτικό ή έννομο συμφέρον από τη θανάτωση του ανθρώπου. Επομένως, αν κάποιος ζητά να πεθάνει δεν μπορεί να ζητά την άδεια του δικαίου, βλ. *Ν. Ανδρουλάκης*, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι, Θεωρία για το Έγκλημα, 2006, σ.354-376 και ιδίως σ.36 και υποσ.22, ο οποίος τονίζει ότι το ποινικό δίκαιο δεν προστατεύει την ελευθερία διάθεσης της ανθρώπινης ζωής, αφού αυτή η ελευθερία μπορεί να οδηγήσει στην ίδια την αυτοκαταστροφή της, δηλαδή στο θάνατο. Δεν εξετάζονται οι αντιρρήσεις του παθόντα στη τυχόν επέμβαση. Η άρνηση του λαμβάνεται υπόψη ως εικαζόμενη μη συναίνεση και έχει σημασία μόνο αν ο αυτόχειρας έχει ελευθερία βούλησης διάθεσης της ζωής, όπου εκτίθενται βιβλιογραφικές παραπομπές σε αντίθετες θέσεις των νεότερων. Επίσης, βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 403.

¹⁰²⁶Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 389-390. Από πλευράς ποινικού δικαίου, βλ. *Ν. Ανδρουλάκης*, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, 1974, σ. 110 και υποσ.15.

¹⁰²⁷Βλ. *Ι. Κριάρη*, Γενετική Τεχνολογία και Θεμελιώδη Δικαιώματα Η συνταγματική προστασία των δεδομένων, 1999, σ. 51.

απορρέουν από την τεχνολογική εξέλιξη και δεν είναι μόνο άμεσες, ορατές και προβλέψιμες. Εκδηλώνονται όχι μόνο στο περιβάλλον, όπως μόλυνση του νερού, του αέρα, του εδάφους, την προστασία από τον ήχο και τις δονήσεις¹⁰²⁸, από τον φωτισμό,¹⁰²⁹ αλλά και το εργασιακό περιβάλλον.¹⁰³⁰ Τέλος, επεκτείνονται και στη προστασία των καταναλωτών μέσω των χημικών λιπασμάτων, των φυτοφαρμάκων κ.α.¹⁰³¹ Έτσι, εξηγείται ότι η μέριμνα για την εφαρμογή των υγειονομικών διατάξεων στη χώρα μας και γενικότερα η προστασία της υγείας, όπως π.χ. η καταπολέμηση του καπνίσματος αποτελεί αρμοδιότητα της αστυνομίας.¹⁰³² Σημαντική είναι επίσης η προστασία της ατομικής ελευθερίας των διαδηλωτών στο πλαίσιο της ειρηνικής διαδήλωσης εναντίον βίαιων αντιδιαδηλώσεων που εκδηλώνεται ως προστασία του πολίτη από την αντιπαράθεση.¹⁰³³ Ο αποκλεισμός των προθύμων μαθητών από την παρακολούθηση των σχολικών μαθημάτων ή ο αποκλεισμός των φοιτητών από ακαδημαϊκές εκδηλώσεις.¹⁰³⁴ Στην προστασία της ιδιοκτησίας των περιουσιακών δικαιωμάτων περιλαμβάνονται όλα τα τιμητά αγαθά των πολιτών, αλλά και όλες οι διασφαλισμένες από πλευράς έννομης τάξης ενοχικές και εμπράγματες αξιώσεις πάντοτε βέβαια στο πλαίσιο της αρχής της επικουρικότητας της αστυνομικής δράσης. Η αρχή της επικουρικότητας εκδηλώνεται όταν υπάρχει ο κίνδυνος να ματαιωθεί ή να δυσκολευτεί σημαντικά η πραγμάτωση της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών. Για αυτό επιτρέπεται η επέμβαση της αστυνομίας, για τη διασφάλιση τους, η οποία είναι προσωρινή, μέχρι να εγερθεί προσωρινή ή οριστική δικαστική προστασία, η οποία είναι εκ των πραγμάτων ταχύτερη. Δεν πρέπει ποτέ να λησμονείται από τις αστυνομικές αρχές ότι η προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων των ατόμων είναι πρωταρχικό καθήκον των πολιτικών δικαστηρίων, τα οποία παρέχουν την έννομη προστασία τους και των συνδεδεμένων με αυτά οργάνων επιβολής του νόμιμου καταναγκασμού.¹⁰³⁶

Οι αστυνομικές αρχές έχουν ως αρμοδιότητα την προστασία των ανηλίκων και των νέων. Αυτή αφορά ποικίλα θέματα, όπως ο έλεγχος και η καταστολή της παράνομης διακίνησης των ναρκωτικών, της κατανάλωσης αλκοόλ κ.α. Ο σεβασμός στον αυτοκαθορισμό του ατόμου που επεκτείνεται ακόμη και έως την αυτοδιακινδύνευση αποτελεί σημαντική συνιστώσα του Αστυνομικού Δικαίου. Έτσι, για παράδειγμα η έκθεση των ανηλίκων στους κινδύνους του αθλητισμού ή των ανθυγιεινών τροφών δεν ενεργοποιεί την αστυνομική επέμβαση. Αυτό είναι ένα επίτευγμα του παραδοσιακού κράτους δικαίου.¹⁰³⁷ Παρά τα ανωτέρω ορισμένες μορφές αυτοδιακινδύνευσης, όπως των τοξικομανών, των αλκοολικών, των ψυχασθενών ενδιαφέρουν την

¹⁰²⁸ Βλ. ΣΤΕ 146/2018.

¹⁰²⁹ Βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, 1985, σ. 235, *W.-R. Schenke*, *Polizeirecht*, σ. 25-32.

¹⁰³⁰ Βλ. *Π. Παπαρηγοπούλου*, *Το δημόσιο δίκαιο της υγείας*, 2009, σ. 35.

¹⁰³¹ Βλ. *Α. Παπανεοφύτου*, *Ποινικό Δίκαιο Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι*, 1997, σ. 27-42.

¹⁰³² Βλ. *Ι. Κριάρη-Κατράνη*, *Γενετική τεχνολογία κα Θεμελιώδη Δικαιώματα η συνταγματική προστασία των γενετικών δεδομένων*, 1999, σ. 47-49, 191-193.

¹⁰³³ Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, 2012, σ. 706, *C. Gusy* *Polizeirecht*, σ. 44.

¹⁰³⁴ Έπ' αυτού και επί των επομένων, βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, σ. 25-32.

¹⁰³⁶ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 373-374.

¹⁰³⁷ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, ο.π., σ. 381-383, *V. Götz*, *Polizeirecht*, σ. 26.

δημόσια ασφάλεια με την στέγαση σε δημόσια θεραπευτικά ιδρύματα¹⁰³⁸ και την παροχή φροντίδας στο πλαίσιο του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου.¹⁰³⁹ όμως δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της δημόσιας ασφάλειας. η αξίωση του πολίτη για επέμβαση της αστυνομίας, εξαιτίας της ύπαρξης επαιτών τοξικομανών, αλκοολικών ή αστέγων δίδει μία αντιαισθητική εικόνα¹⁰⁴⁰

β.γ. Προστασία κρατικών εγκαταστάσεων, λειτουργιών & εκδηλώσεων

Η τρίτη κατηγορία, η οποία εντάσσεται δογματικά στη δημόσια ασφάλεια αναφέρεται στις κρατικές εγκαταστάσεις, τις λειτουργίες και τις εκδηλώσεις του Κράτους.¹⁰⁴¹ Η προστασία των κρατικών εγκαταστάσεων αφορά αρχικά τις υποδομές από τις οποίες ασκούνται οι κρατικές υπηρεσίες. Καταρχάς, πρόκειται για τις υπηρεσίες που στεγάζουν τα άμεσα όργανα του Κράτους, Προεδρικό Μέγαρο, Γραφείο Πρωθυπουργού, Κοινοβούλιο, Δικαστικό Μέγαρο, αλλά και τα έμμεσα, όπως Υπουργεία και λοιπές δημόσιες υπηρεσίες του στενού και του ευρύτερου δημόσια τομέα, όπως πανεπιστημιακά και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, μουσεία, δημαρχεία, υπηρεσίες και εγκαταστάσεις κοινής ωφέλειας. Συνεπώς, η προστασία των ανωτέρω δεν εκδηλώνεται μόνο επειδή θεωρούνται αντικείμενο προστασίας για την προάσπιση της ελευθερίας και της ασφάλειας από την ξένη κυριαρχία, αλλά και για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Για παράδειγμα, το Κοινοβούλιο και η Προεδρική Κατοικία φυλάσσονται τόσο από την Προεδρική Φρουρά, η οποία εντάσσεται στις ένοπλες δυνάμεις της Χώρας, όσο και από την Ελληνική Αστυνομία ως Σώμα Ασφαλείας.

Οι λειτουργίες και οι εκδηλώσεις του Κράτους είναι αντικείμενο προστασίας που εντάσσεται στο πεδίο της ασφάλειας.¹⁰⁴² Οι κρατικές λειτουργίες και εκδηλώσεις προσδιορίζουν δραστηριότητες όχι μόνο του Κράτους με τη στενή έννοια, αλλά και των υπολοίπων φορέων αυτού.¹⁰⁴³ Εθνικές παρελάσεις, παρουσία και ομιλία του Προέδρου της Δημοκρατίας, λειτουργία της Βουλής, συνεδριάσεις των δικαστηρίων, λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών, συγκεντρώσεις των πολιτικών κομμάτων, επισκέψεις επισήμων από ξένες χώρες και διεθνείς οργανισμούς προστατεύονται από την αστυνομία για λόγους δημόσιας ασφάλειας.¹⁰⁴⁴ Μάλιστα, η εκπλήρωση της αποστολής αυτής επιβάλλει στην αστυνομία κατά πρώτον το καθήκον να προστατεύει τις υποδομές, τις λειτουργίες και τις εκδηλώσεις του Κράτους πάντοτε και διαρκώς. Αυτό σημαίνει ότι δεν δικαιολογείται η αστυνομική προστασία και επέμβαση στις εγκαταστάσεις, λειτουργίες και εκδηλώσεις μόνο όταν γίνονται αντικείμενο απειλών που τυποποιούνται εγκληματικές πράξεις, αλλά και όταν εκδηλώνονται αντικοινωνικές συμπεριφορές, όπως ρίψη μπουγιάς, πετρών, χαρτιών και άλλα. Τέτοιες συμπεριφορές εκδηλώνονται με πολλούς τρόπους με καταλήψεις μη λειτουργούντων δημοσίων υπηρεσιών και κτιρίων, θορύβους, φωτιές, πέτρες, διαφημιστικά,

¹⁰³⁸ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ό.π., σ. 381, C. Gusy, Polizeirecht, σ. 41.

¹⁰³⁹ Βλ. V. Götz, Polizeirecht, σ.26.

¹⁰⁴⁰ Βλ. C. Gusy, Polizeirecht, σ.44.

¹⁰⁴¹ Βλ. R. Schmidt, Polizeirecht, σ. 232.

¹⁰⁴² Βλ. αντίστοιχα στη χώρα μας Ι. Κριάρη, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 256-257.

¹⁰⁴³ Βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ.48.

¹⁰⁴⁴ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 185.

ανάρτηση πανό και άλλα. Αυτό συμβαίνει, διότι αρμοδιότητα της αστυνομίας δεν είναι μόνο η πρόληψη των κινδύνων για την ασφάλεια, αλλά και η προάσπιση της αδιατάρακτης λειτουργίας των κρατικών εγκαταστάσεων και των εκδηλώσεων.¹⁰⁴⁶

Ένα άλλο μείζον ζήτημα είναι λειτουργία αστυνομικών υπηρεσιών συγκροτημένων ως διμοιριών με ασπίδες, κράνη, χημικά και άλλα όπλα για την περιφρούρηση των εγκαταστάσεων του κράτους και των υπολοίπων δημοσίων φορέων, των λειτουργιών και των εκδηλώσεων του. Στην χώρα μας για τον σκοπό αυτό, προβλέπεται η ίδρυση της Υπηρεσίας Αποκατάστασης Τάξης (Υ.Α.Τ.) και της Υπηρεσίας Μέτρων Τάξης (Υ.ΜΕ.Τ.). Η λειτουργία των κρατικών υποδομών είναι απόρροια της εκδήλωσης κρατικής εξουσίας. Η προσβολή των κρατικών αρχών με τις παραπάνω συμπεριφορές αναιρούν την κρατική βούληση. Αυτή η βούληση ασκείται μέσα από τα προδιαγεγραμμένα όρια δράσης των κρατικών οργάνων για την προάσπιση των αρχών του δικαίου και αποτελεί αντικειμενικό δημόσιο συμφέρον. Η δράση των οργάνων αυτών λαμβάνει υπόψιν την εξέταση των συμπεριφορών των πολιτών που διαταράσσουν την ασφάλεια μέσω των αρχών του δημοσίου δικαίου. Γεγονότα της ζωής που δεν μπορούν να υπαχθούν στο πραγματικό των νόμων για την προστασία των υποδομών και των εγκαταστάσεων του κράτους δεν προκαλούν κίνδυνο διατάραξης της δημόσιας ασφάλειας. Από την άλλη η κριτική που ασκείται από τους πολίτες εναντίον των εκδηλώσεων του Κράτους και των λειτουργιών του δεν δύναται να περιοριστεί με κανένα τρόπο στο πλαίσιο άσκησης του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης και εντός των προδιαγεγραμμένων νομοθετικών ορίων. Τέλος, η κριτική που ασκείται από τους πολίτες σχετικά με μία συγκέντρωση για την πολιτική ενός ξένου Κράτους, όσο οξεία και αν είναι, όσο και αν απειλεί να διαταράξει τις διεθνείς σχέσεις της ή να φορτίσει αρνητικά τις διπλωματικές σχέσεις της χώρας δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να γίνει επίκληση επέμβασης της αστυνομίας για λόγους δημόσιας ασφάλειας.

5. Δημόσια ασφάλεια στη γαλλική έννομη τάξη

Σήμερα στη Γαλλία όλοι οι νόμοι για την εσωτερική ασφάλεια τέθηκαν σε ισχύ με τη μορφή ενός ενιαίου Κώδικα γνωστού ως «*Κώδικας Εσωτερικής Ασφάλειας*». Η ερμηνεία και η έρευνα των διατάξεων έχει αρχίσει συστηματικά από τη θεωρία και τη νομολογία. Η αστυνομία στη Γαλλία μεταλλάσσεται δημιουργώντας τις ουσιαστικές βάσεις ενός Δικαίου της Ασφάλειας.¹⁰⁴⁷ Το νέο αυτό δίκαιο άρχισε να αναπτύσσεται κυρίως την τελευταία δεκαετία.¹⁰⁴⁸ Στη Γαλλία υπήρχαν διάσπαρτα νομοθετήματα, δικαστικές αποφάσεις, πολιτικές θέσεις, αστυνομικές πρακτικές. Πολλοί κανόνες εισάγονταν μάλιστα

¹⁰⁴⁶Εξαίρεση αποτελεί το κοινοβούλιο, όπου τόσο στη Γερμανία όσο και στη Χώρα μας η αστυνομική εξουσία ανήκει στο Πρόεδρο της Βουλής, βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Ο θεσμός του Προέδρου της Βουλής, Συμβολή στο ελληνικό και συγκριτικό συνταγματικό δίκαιο, 1987, σ. 131, *H. Günther*, Hausrecht und Polizeigewalt des Parlamentspräsidenten Eine Untersuchung am Beispiel der Verfassung des Landes Hessen, 2013, σ. 8 και επ.

¹⁰⁴⁷Βλ. *R. Doaré/M. Frustié*, Droit de la sécurité intérieure, 2019, σ. 21.

¹⁰⁴⁸Βλ. Ενδεικτικά βλ. *O. Gohin/ X. Latour*, Code de la sécurité intérieure 2018, passim *E. Dupic*, Droit de la Sécurité intérieure, 2014, passim.

από την ευρωπαϊκή έννομη τάξη.¹⁰⁴⁹ Όλα αυτά ήταν απλώς παραινήσεις προς τα κρατικά όργανα για τη θέσπιση νομικών καθηκόντων ασφάλειας, όμως δεν είχε πραγματοποιηθεί συστηματική διατύπωση τους σε ένα ενιαίο κείμενο νόμου. Βασικά νομοθετήματα για την ασφάλεια βαθμηδόν άρχισαν να αλλάζουν την κατάσταση.¹⁰⁵⁰ Επιπλέον, η έλλειψη κωδικοποίησης αυτών των νομοθετικών κειμένων δημιουργούσε περαιτέρω προβλήματα στην αστυνομική δράση, στη νομοθετική πρόβλεψη και στο δικαστικό έλεγχο.¹⁰⁵¹ Συνέπεια των ανωτέρω ήταν όχι μόνο η δημόσια ασφάλεια να μην κατοχυρώνεται επαρκώς, αλλά να πλήττεται και η ασφάλεια δικαίου. Ο

¹⁰⁴⁹Βλ. P. Berthelet, *La Sécurité intérieure Européenne est- elle un invertébré juridique?* σε P. Mbongo/X. Latour, *Sécurité, Libertés et légistique Autour du Code de la sécurité intérieure*, 2012, σ. 37-52.

¹⁰⁵⁰Πρώτος νόμος ήταν ο Loi no 2011-267 du 14 mars 2011, «*d'orientation et de programmation pour la performance de la sécurité intérieure*», γνωστός και ως «*LOPPSI 2*» και αφορά μέτρα για την οδική ασφάλεια, την αντιμετώπιση του κυβερνοεγκλήματος, τη βιντεοπροστασία, την τήρηση των αρχείων και την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων από την αστυνομία, την ανάθεση αστυνομικών αρμοδιοτήτων σε δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ιδιωτικής ασφάλειας και άλλες διατάξεις. Ο LOPPSI 2 μετά την ακύρωση ορισμένων διατάξεων από το Συνταγματικό Συμβούλιο, *Décision n° 2011-625 DC*, 10 mars 2011, *Rec.* σ. 122 και την έκδοση δύο κανονιστικών διαταγμάτων το 2013 τελικά, τέθηκε σε ισχύ με τον νόμο, loi no 2014-1353 du 13 novembre 2014 για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Ακολούθησε ο νόμος, loi n° 2015-912 du 24 juillet 2015 «*relative au renseignement*», ο οποίος εν πολλοίς επικυρώθηκε από το Συνταγματικό Συμβούλιο με την απόφαση, *Décision n° 2015-713 DC* du 23 juillet 2015, *JORF n°0171* du 26 juillet 2015 page 12751, *texte n° 4*. Ο νόμος αυτός περιλαμβάνει την παρακολούθηση, ακρόαση και συλλογή δεδομένων από ηλεκτρονικές επικοινωνίες μέσω ειδικών συσκευών για την προστασία της εξωτερικής ασφάλειας και άμυνας, την προστασία των οικονομικών συμφερόντων του Κράτους, την προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος, την πρόληψη της τρομοκρατίας του οργανωμένου εγκλήματος και των όπλων μαζικής καταστροφής. Ένας ακόμη σημαντικός νόμος είναι ο Loi n° 2015-1353 du 26 octobre 2015 «*secteur d'information sur les sols*» γνωστός και ως SIS. Ο νόμος αυτός περιέχει ρυθμίσεις για την περιβαλλοντική ασφάλεια, την προστασία από τεχνολογικούς κινδύνους, την προστασία του εδάφους από ραδιενεργά υλικά και άλλες συναφείς διατάξεις, ο οποίος τροποποίησε τον Κώδικα Περιβάλλοντος. Ο νόμος, Loi n° 2017-1510 du 30 octobre 2017 «*renforçant la sécurité intérieure et la lutte contre le terrorisme*», ο οποίος ελέγχθηκε από το Συνταγματικό Συμβούλιο με τις αποφάσεις, *Décision n° 2017-691*, *QPC* du 16 février 2018, *M. Farouk B. [Mesure administrative d'assignation à résidence aux fins de lutte contre le terrorisme]* *JORF n°0041* du 18 février 2018, *texte n° 27*, *Décision n° 2017-695* *QPC* du 29 mars 2018 *M. Rouchdi B. et autre [Mesures administratives de lutte contre le terrorisme]* *JORF n°0075* du 30 mars 2018 *texte n° 111* και την *Décision n° 2018-713/714* *QPC* du 13 juin 2018 *M. Mohamed M. [Mesure administrative d'exploitation des données saisies dans le cadre d'une visite aux fins de prévention du terrorisme]* *JORF n°0136* du 15 juin 2018 *JORF n°0136* du 15 juin 2018. Ο νόμος σχετίζεται με μέτρα ενίσχυσης της εωτερικής ασφάλειας για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Το σπουδαιότερο μέτρο είναι η επιβολή κατάστασης έκτακτης ανάγκης και μέτρα που αφορούν την απαγόρευση της κυκλοφορίας, την κατάσχεση όπλων, έρευνα κατ' οίκον σύλληψη, σφραγίσεις χώρων λατρείας, απαγόρευση συναθροίσεων και διοικητικές έρευνες μέρα και νύχτα. Άξια μνείας είναι η πρόταση νόμου «*proposition de loi relative à la sécurité globale*». Ο νόμος περιέχει διατάξεις για την επιτήρηση μέσω drones, τη βιντεοεπιτήρηση πάρκων, πλατειών και άλλων δημοσίων, την ποινικοποίηση της με οποιοδήποτε τρόπο και μέσο, με σκοπό προσβολής της σωματικής ή ψυχολογικής ακεραιότητάς, της εικόνας του προσώπου ή οποιοδήποτε άλλο στοιχείο ταυτοποίησης ενός αστυνομικού από τον ατομικό αριθμό αναγνώρισής του, όταν ενεργεί στο πλαίσιο αστυνομικής επιχείρησης, τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων της δικαστικής αστυνομίας στη δημοτική αστυνομία του Παρισιού και άλλες διατάξεις.

¹⁰⁵¹Βλ. M.A. Granger, *Constitution et Sécurité intérieure Essai de modélisation juridique*, 2011, σ. 14-15.

ορισμός της εσωτερικής ασφάλειας είναι δύσκολο να διατυπωθεί. Εύστοχα επισημαίνεται από τη θεωρία ότι οι πολυάριθμες νομοθετικές διατάξεις που αναφέρονται στην εσωτερική ασφάλεια είναι σαν τις σειρήνες του Ομήρου με την επιστήμη του δικαίου ως άλλος Οδυσσέας να οδηγείται σε εσφαλμένες λύσεις. Ο Κώδικας Εσωτερικής Ασφάλειας διατυπώνει με συνθετικό τρόπο τις τέσσερις (4) πλευρές της εσωτερικής δημόσιας ασφάλειας. Η αστυνομική, η κατασταλτική, η οργανωτική και τέλος η κανονιστική πτυχή συνθέτουν την έννοια της εσωτερικής ασφάλειας. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην αστυνομική διάσταση της εσωτερικής ασφάλειας. Η αστυνομική πτυχή της προσανατολίζεται σε δύο διαφορετικές αποστολές. Η μία είναι διοικητική και αναφέρεται στη διασφάλιση της επιβολής των νόμων (*exécution de loi*), στο σεβασμό στην έννομη τάξη, στην προστασία των προσώπων και της περιουσίας τους, στην αποτροπή της διαταραχής της δημόσιας τάξης και ειρήνης με πρόληψη της παραβατικότητας. Η άλλη αποστολή είναι δικαστική και αφορά την αναζήτηση και συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων υπό την εποπτεία των δικαστικών αρχών με σκοπό την εξακρίβωση της ταυτότητας του δράστη του εγκλήματος, τη σύλληψη του και την προσαγωγή του στη δικαιοσύνη.¹⁰⁵²

Η ασφάλεια στοχεύει στη διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής, της καταπολέμησης των διακρίσεων και της αρωγής στα θύματα.¹⁰⁵³ Η δημόσια ασφάλεια δεν θεωρείται αποκλειστική αρμοδιότητα της διοικητικής αρχής. Χαρακτηρίζεται ως μία κοινή αρμοδιότητα που ασκείται από τη δικαστική, διοικητική και δημοτική αστυνομία, τον Νομάρχη, τους Δημάρχους, τις τελωνειακές αρχές, τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους των φυλακών, την Πυροσβεστική, τις Υπηρεσίες Διάσωσης και άλλες συναρμόδιες Υπηρεσίες του Κράτους.¹⁰⁵⁴ Επίσης, καθήκοντα ασφαλείας μπορεί να ανατεθούν σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.¹⁰⁵⁵

Ο Κώδικας Εσωτερικής Ασφάλειας καθορίζει τις αρμοδιότητες σύμφωνα με την επιφορτισμένη για το σκοπό διοικητική αρχή. Η ασφάλεια ως αρμοδιότητα του Κράτους ασκείται κεντρικά και ενιαία. Επίσης, αρμοδιότητες ασφαλείας εκδηλώνονται μέσω αποκεντρωμένων υπηρεσιών ακόμη και σε αυτοδιοικητικό επίπεδο.¹⁰⁵⁶ Η κυριαρχία του Κράτους είναι στη Γαλλία, όπως και την Χώρα μας ενιαία και αδιαίρετη και αποτελεί συνταγματική αρχή, η οποία παρά τις αλλοιώσεις από την ευρωπαϊκή έννομη τάξη επιδρά στο τρόπο άσκησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁰⁵⁷ Από τη συνταγματική αυτή αρχή συνάγεται ότι η ασφάλεια είναι μία υποχρέωση που παρέχεται ισότιμα σε όλες τις περιφέρειες του Κράτους. Αντιβαίνει την τήρηση της αρχής αυτής η παροχή από το Κράτος πλημμελούς ασφάλειας σε μία περιοχή με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της, έναντι άλλων περιοχών. Επομένως

¹⁰⁵² Βλ. *M.A Granger*, *Constitution et Sécurité intérieure*, ο.π., σ. 15-24.

¹⁰⁵³ Βλ. άρθρο L111-1 *Code de la sécurité intérieure*.

¹⁰⁵⁴ Βλ. *R. Doaré/M. Frustié*, *Droit de la sécurité intérieure*, ο.π., σ. 47-60.

¹⁰⁵⁵ Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, *Δίκαιο της ιδιωτικής ασφαλείας ιδιωτικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών ασφαλείας*, 2018, σ. 16-17, η οποία αναφέρει την σπουδαιότητα της ένταξης της ιδιωτικής ασφαλείας στον Κώδικα Εσωτερικής Ασφάλειας με περαιτέρω παραπομπή στον *X. Latour*.

¹⁰⁵⁶ Βλ. *E. Dupic*, *Droit de la Sécurité intérieure*, ο.π., σ. 18.

¹⁰⁵⁷ Βλ. *F. Lemaire*, *Le principe d'indivisibilité de la République Mythe et réalité*, 2010. σ. 12 και επ.

διοικητικές (αστυνομικές) πράξεις παραβιάζουν τη συνταγματική επιπέδου αρχή του ενιαίου και αδιαίρετου Κράτους, όταν με αυτές τίθενται παροχές ασφάλειας μόνο σε περιοχές, όπου διαμένουν πληθυσμοί με υψηλά εισοδήματα.

Η αυτοδιοικητική και αποκεντρωτική άσκηση των υπηρεσιών ασφαλείας ασκείται ιεραρχικά.¹⁰⁵⁸ Αυτό σημαίνει ότι το Κράτος παραμένει στην ανώτερη βαθμίδα ελέγχει τις υπηρεσίες και τους ανθρώπους που ασκούν υπηρεσίες ασφαλείας. Παρά ταύτα, διατηρείται η συνταγματικά προστατευόμενη νομική και οργανική αυτοτέλεια των διοικητικών Περιφερειών του Κράτους, η αυτοδιοίκηση δηλαδή παρέχει αυτόνομες υπηρεσίες ασφαλείας στους πολίτες. Συνεπώς, οι Νομάρχες και οι Δήμαρχοι μπορούν να ασκούν αυτόνομες αστυνομικές αρμοδιότητες στο πλαίσιο της κρατικής εποπτείας. Η αρμοδιότητα του Νομάρχη εκτείνεται σε αστυνομικές αρμοδιότητες.¹⁰⁵⁹ Ο Νομάρχης στη Γαλλία, όπως και στη χώρα μας κατευθύνει και καθοδηγεί τις αστυνομικές υπηρεσίες σε θέματα εσωτερικής ασφαλείας μεριμνώντας για τη συνεργασία με τις υπηρεσίες που ασκούν ειδικά αστυνομικά καθήκοντα (*Les polices spéciales*).¹⁰⁶⁰ Τέτοιες υπηρεσίες είναι τα τελωνεία, η οικονομική αστυνομία, η θηροφυλακή, η αστυνομία των ποταμών και των υδάτων, η αστυνομία καταπολέμησης των εγκλημάτων της εργατικής νομοθεσίας και άλλες αστυνομίες.¹⁰⁶¹ Ειδικά, για το Παρίσι ο Νομάρχης έχει ειδικότερες αστυνομικές αρμοδιότητες σε θέματα εσωτερικής ασφαλείας που αφορούν κυρίως την προσωπική και οδική ασφάλεια καθώς και την ασφάλεια μεταφοράς προσώπων και πραγμάτων.¹⁰⁶² Ο Δήμαρχος για την άσκηση των αστυνομικών του αρμοδιοτήτων υπάγεται στον έλεγχο του Νομάρχη. Οι αστυνομικές του αρμοδιότητες προβλέπουν τη διατήρηση της δημόσιας τάξης στο πλαίσιο της ησυχίας, της υγείας και εν προκειμένω της εσωτερικής ασφαλείας.¹⁰⁶³ Επομένως, ο Δήμαρχος είναι υπεύθυνος για την ασφάλεια των δημόσιων συναθροίσεων και συγκεντρώσεων και μπορεί να τις απαγορεύσει για λόγους δημόσιας ασφαλείας. Επίσης, είναι αρμόδιος για θέματα περιβαλλοντικής και οδικής ασφαλείας καθώς και ασφαλείας της δημόσιας υγείας.¹⁰⁶⁴ Για κάθε διατάραξη της δημόσιας τάξης ενημερώνεται αμελλητί από τις αστυνομικές αρχές. Για την άσκηση των δικαστικών αστυνομικών αρμοδιοτήτων θα πρέπει να ενημερώνει τον εισαγγελέα. Ο Δήμαρχος προωθεί τη διαδημοτική συνεργασία των δημοσίων φορέων για τη

¹⁰⁵⁸ Βλ. *E. Dupic*, *Droit de la Sécurité intérieure*, ο.π., σ. 15-16.

¹⁰⁵⁹ Βλ. *Y. Gaudemet*, *Droit administratif*, 2018, σ. 360-361.

¹⁰⁶⁰ Για τις αρμοδιότητες των *polices spéciales*, βλ. τη δακτυλογραφημένη διατριβή *J. Le Pennec*, *L' exercice des pouvoirs de police sur le domaine public en droit administratif français*, t.II, 1969, σ. 300-632.

¹⁰⁶¹ Οι υπηρεσίες αυτές ενεργούν με βάση συγκεκριμένο νόμο, καθότι η δράση τους δεν καλύπτεται από τους γενικούς νόμους προστασίας της δημόσιας τάξης και συνεπώς δεν μπορεί να ασκηθεί η διοικητική ή δικαστική αστυνομία στο πλαίσιο της γενικής αστυνόμευσης.

¹⁰⁶² Για τις αστυνομικές αρμοδιότητες του Νομάρχη, βλ. *R. Carat*, *Le Préfet de zone de défense et de sécurité Une autorité de police administrative générale et spéciale méconnue*, RFDA 2019, σ. 537-553 και την διατριβή του *O. Renaudie*, *La préfecture de police*, 2008, σ. 197-383.

¹⁰⁶³ Βλ. *J. Dembour*, *Le pouvoirs de police administrative générale des autorités locales*, 1956, σ. 81, § 64.

¹⁰⁶⁴ Βλ. Για τις αστυνομικές αρμοδιότητες των Δημάρχων, βλ. *G.D Marilia*, *Les pouvoirs du maire*, 2002, σ. 229-322 και γενικότερα *Y. Gaudemet*, *Droit administratif*, 2018, σ. 361-363.

πρόληψη της εγκληματικότητας, ενημερώνει τους βουλευτές και τους γερουσιαστές και συνεργάζεται με τον Νομάρχη σε θέματα εσωτερικής ασφάλειας.¹⁰⁶⁵ Ο Δήμαρχος του Παρισιού έχει ειδικές αστυνομικές αρμοδιότητες που αφορούν την πρόληψη του εγκλήματος¹⁰⁶⁶

Η εσωτερική ασφάλεια διακρίνεται από την εθνική άμυνα. Για τη διασφάλιση της εσωτερικής ασφάλειας αρμόδιες είναι οι αστυνομικές αρχές. Η εθνική άμυνα είναι αρμοδιότητα του στρατού. Το δίκαιο της εσωτερικής ασφάλειας διαφέρει από το δίκαιο της εθνικής άμυνας. Κατά την περίοδο της μοναρχίας οι ανώτεροι σκοποί του Κράτους υπηρετούνταν από το στρατό. Βαθμιαία ένα τμήμα των στρατιωτικών δυνάμεων λαμβάνει από τον Βασιλιά δικαστικές αρμοδιότητες. Οι αρμοδιότητες αυτές ήταν ως ένα βαθμό οριοθετημένες από το νόμο, ενώ οι αστυνομικές αρχές είχαν επιχειρησιακή αυτοτέλεια.¹⁰⁶⁷ Μετά τη γαλλική επανάσταση και κατ' επίδραση του αμερικανικού συντάγματος απαγορεύθηκε στο στρατό να επιβάλλει την τάξη στις μάζες. Η διάκριση εσωτερικής ασφάλειας και εθνικής άμυνας είναι μία δύσκολη υπόθεση, διότι η Εθνική Χωροφυλακή (*National Gendarmerie*) είναι ακόμη και σήμερα στρατιωτικά οργανωμένη. Αυτό συμβαίνει διότι οι Κυβερνήσεις επιδιώκουν να τονίσουν την πολιτική ουδετερότητα του σώματος της Χωροφυλακής.¹⁰⁶⁸ Στη σύγχρονη εποχή η τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα που δεν γνωρίζουν σύνορα και στρέφονται όχι μόνο κατά των πολιτών, αλλά και των δημοκρατιών σχετικοποιούν τη διάκριση ασφάλειας και άμυνας. Η άμυνα και η ασφάλεια ταυτίζονται ανεπίτρεπτα όλο και περισσότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση.¹⁰⁶⁹ Το πρόβλημα επιτείνεται από επιμέρους οικονομικά συμφέροντα αγοραπωλησίας όπλων. Μετά από τα τρομοκρατικά χτυπήματα ο στρατός επιβάλλει ξανά την τάξη. Αυτό έχει άμεσες συνέπειες για τη διατήρηση της δημοκρατικής αρχής.¹⁰⁷⁰

Στη Γαλλία η δημόσια ασφάλεια διακρίνεται επίσης και από την πολιτική προστασία. Αυτή διάκριση είναι μία γενική αρχή του δικαίου της ασφάλειας. Η πολιτική προστασία ορίζεται νομοθετικά ως η πρόληψη όλων των ειδών κινδύνων, η ενημέρωση και η προειδοποίηση του πληθυσμού και η προστασία των ανθρώπων, της περιουσίας και του περιβάλλοντος από ατυχήματα, καταστροφές. Η επίτευξη των στόχων αυτών εκπληρώνεται με την προετοιμασία και την εφαρμογή κατάλληλων μέτρων και μέσων από το

¹⁰⁶⁵ Βλ. P. Mbongo, *Traité de droit de la police et de la sécurité*, 2014, σ. 110-116.

¹⁰⁶⁶ Εκτός από τον Δήμαρχο αστυνομικές αρμοδιότητες για θέματα εσωτερικής ασφάλειας ασκούν και άλλες αρχές, όπως ο Πρωθυπουργός και ο *président du conseil départemental*, βλ. Y. Gaudemet, *Droit administratif*, 2018, σ. 359-360, D. Maillard *Desgrées du Lou*, *L'interdiction de fumer dans le lieux publics entre –t-elle dans le pouvoir de police générale du Premier ministre?*; JCP 2007, σ. 2225.

¹⁰⁶⁷ Βλ. P. Brouillet, *Sécurité intérieure et gestion de la violence*, σε F. Debove/ O. Renaudie, *Sécurité intérieure Les nouveaux défis*, 2013, σ. 3-10, ο οποίος σημειώνει ότι η διάκριση εθνικής άμυνας και εσωτερικής ασφάλειας εντοπίζεται στη Συνθήκη της Βεσφαλίας. Η βία διακρίνονταν ως εσωτερική αρμοδιότητα που είχε η αστυνομία και αφορούσε τη σύλληψη κλεπτών, ληστών και απατεώνων και ως εξωτερική που στόχευε στην εξουδετέρωση των εχθρών.

¹⁰⁶⁸ Αναλυτικότερα, βλ. J.H. Matelly, *Une police judiciaire... militaire? La gendarmerie en question*, ό.π., σ.71-84.

¹⁰⁶⁹ Πρβλ. M. Παπακωνσταντής, *Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης Εξωτερική, Γεωργική, Μεταναστευτική*, 2016, σ. 68-98.

¹⁰⁷⁰ Βλ. F. Debove, O. Renaudie, *Sécurité intérieure Les nouveaux défis*, ό.π., σ. 6-8, 177-186.

κράτος, τις τοπικές αρχές και άλλα δημόσια ή ιδιωτικά πρόσωπα.¹⁰⁷¹ Η άσκηση της πολιτικής προστασίας γίνεται από τον καθένα για τη προστασία από τους κυριότερους κινδύνους. Η δράση αυτή εκτελείται κυρίως από επαγγελματίες πυροσβέστες και εθελοντές, ενώ συμμετέχουν η αστυνομία και η χωροφυλακή. Η τοπική αυτοδιοίκηση συνδράμει στη βοήθεια των πληθυσμών, στην υλικοτεχνική υποστήριξη και στην αποκατάσταση των ζημιών. Επίσης, επιστρατεύονται σε επιχειρήσεις παροχής βοήθειας και ενώσεις προσώπων που έχουν ως σκοπό την πολιτική ασφάλεια. Συνίσταται για τους σκοπούς αυτούς ενιαίο συντονιστικό κέντρο και εξασφαλίζεται η απρόσκοπτη επικοινωνία των υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης και των νοσοκομείων καθώς και η διαλειτουργικότητα των δικτύων ραδιοεπικοινωνιών και των συστημάτων πληροφοριών και καταρτίζονται σχέδια πολιτικής προστασίας.¹⁰⁷²

Η παραπάνω ανάλυση περιγράφει αδρομερώς τη νέα αρχιτεκτονική της ασφάλειας στην Γαλλία, ιδίως μετά τα τελευταία τρομοκρατικά χτυπήματα. Σκοπός της ανάλυσης ήταν να καταδειχθεί η ραγδαία μετεξέλιξη της έννοιας της δημόσιας ασφάλειας από την κλασική δογματική προσέγγιση της. Με αυτό τον τρόπο, όποια θετικά στοιχεία υπάρχουν μπορούν να υιοθετηθούν στην Χώρα μας, ενώ άλλα να παρακαμφθούν σε περίπτωση αντιμετώπισης παρόμοιων απειλών.

6. Νέες όψεις της δημόσιας ασφάλειας

Το Σύνταγμα της Ελλάδας εγγυάται την προσωπική ασφάλεια του ατόμου, την οποία ταυτίζει σχεδόν με την προσωπική ελευθερία του ατόμου ως πτυχή της ελευθερίας στο άρθρο 6, ενώ επικαλείται τη δημόσια ασφάλεια για τον περιορισμό του ατομικού δικαιώματος των συναθροίσεων (άρθρο 11).¹⁰⁷³ Αντίθετα, ο Θεμελιώδης Νόμος της Γερμανίας διατηρεί ή αποκαθιστά την δημόσια ασφάλεια (άρθρο 35 § 2). Η σημερινή συζήτηση αναγάγει την ασφάλεια σε θεμελιώδη αρμοδιότητα του Κράτους και έχει ως αφετηρία την φράση του *G. Radbruch* «*Το Κράτος και το Δίκαιον αποτελούν θεσμούς για την ασφάλεια του Κράτους πολιτισμού του κράτους εξουσίας*»¹⁰⁷⁴ Η ασφάλεια θεωρείται από πολλούς συνέπεια της ασφάλειας δικαίου ως στοιχείο του Κράτους Δικαίου. Σήμερα, παρατηρείται η μετάβαση από την ασφάλεια του δικαίου στην ασφάλεια των εννόμων αγαθών.¹⁰⁷⁵ Η αποτροπή των κινδύνων περιγράφεται ως αστυνομική αρμοδιότητα¹⁰⁷⁶ στο πλαίσιο της κοινωνικής δικαιοσύνης του κοινωνικού κράτους πρόνοιας, ενός κράτους πρόληψης.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷¹ Βλ. Άρθρο L112-1 Code de la sécurité intérieure.

¹⁰⁷² Βλ. άρθρα L311-2 έως L317-12 Code de la sécurité intérieure.

¹⁰⁷³ Αναλυτικότερα, βλ. *A. Ράικος*, Συναγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 147, 590, *B. Πετρόπουλος*, Άρθρο 6 σε *Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης*, Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σ. 145-162.

¹⁰⁷⁴ Βλ. *G. Radbruch*, Εισαγωγή εις την επιστήμη του Δικαίου (μτφρ. *N. Ταζεδάκη*), 1962, σ. 16.

¹⁰⁷⁵ Επ' αυτών, βλ. *E. Denninger*, Der präventions-Staat KJ (1988), σ.1-15, ενώ στη Χώρα μας το Κράτος πρόληψης επιχειρεί να το παρουσιάσει ο *Χ. Ανθόπουλος*, Κράτος Πρόληψης και δικαίωμα στην ασφάλεια σε *Χ. Ανθόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης / Θ. Παπαθεοδώρου*, Ασφάλεια και Δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης, 2005, σ. 109.

¹⁰⁷⁶ Βλ. *I. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 86.

¹⁰⁷⁷ Βλ. *B. Haffke*, Von Rechtsstaat zum Sieherheitsstaat, KJ 2005, σ. 17.

Μετά το χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου το αίτημα για εγγύηση της ασφάλειας έγινε ολοένα και επιτακτικότερο με αποτέλεσμα το κράτος να παρεμβαίνει για να διασφαλίσει τα ατομικά δικαιώματα που απειλούνται. Με αυτό τον τρόπο το ατομικό δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας στους Ισλαμιστές θα μπορούσε να περιοριστεί από το κράτος ειδικά από τον κίνδυνο που προκαλούν τα κηρύγματα μίσους. Το δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης περιορίζεται από τις απαιτήσεις των σύγχρονων διαβατηρίων που ενώ παλαιότερα είχαν μια φωτογραφία και υπογραφή τώρα περιέχουν από αποτυπώματα των δακτύλων μέχρι βιομετρικά δεδομένα του προσώπου. Οι ειδικές ανακριτικές πράξεις που εκτελούνται από την αστυνομία περιορίζουν την προσωπική ελευθερία για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας κ.α. Παραφράζοντας τη ρήση «ο διάβολος κρύβεται στις λεπτομέρειες» θα ισχυριζόμασταν κατά την εύστοχη παρατήρηση του *E. Denninger* «ότι το κράτος δικαίου κρύβεται στις λεπτομέρειες».¹⁰⁷⁸ Συνεπώς, διαγράφεται η πορεία από ένα κράτος δικαίου σε ένα κράτος πρόληψης, όπου η ασφάλεια δεν είναι πλέον η εγγύηση της ελευθερίας, αλλά η αιτιολογία για την προστασία από τις απειλές κοινωνικών, πολιτικών, εγκληματικών, περιβαλλοντικών και τεχνολογικών κινδύνων.

Οι ανωτέρω προβληματισμοί οδηγούν σε μία αλλαγή παραδείγματος. Ουσιαστικά, πρόκειται για επιστροφή στις ιδέες των *Thomas Hobbes*, *Jean Jacques Rousseau* και *John Locke*, όπου η ασφάλεια θεωρείται το ίδιο το αντικείμενο της κοινωνικής δέσμευσης. Η ασφάλεια δεν νοείται πλέον ως ατομικό δικαίωμα, αλλά ως κρατική αρμοδιότητα. Εκτός δηλαδή από την ελευθερία και η ασφάλεια ανάγεται σε πρωταρχική και βασική υποχρέωση του Κράτους. Κράτος που δεν μπορεί να εξασφαλίσει την ασφάλεια δεν είναι Κράτος και από την εκπλήρωση της υποχρέωσης του αυτής εξαρτάται η νομιμότητα της ύπαρξής του.¹⁰⁷⁹ Αυτή η αλλαγή θέτει την ασφάλεια σε πρωταρχική κρατική αποστολή και σηματοδοτεί τη μεταστροφή από το φιλελεύθερο στο κοινωνικό κράτος δικαίου. Τα δικαιώματα για να μπορέσουν να τα απολαύσουν οι κοινωνικοί του πρέπει να είναι εξασφαλισμένα από το Κράτος. Στο φιλελεύθερο δημοκρατικό Κράτος η ελευθερία είναι σκοπός του Κράτους και λαμβάνει τη μορφή της κωδικοποίησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εδώ η ασφάλεια είναι στοιχείο του συνταγματικού κειμένου και η ελευθερία συνταγματική απαίτηση της. Στο κοινωνικό Κράτος ζητούμενο δεν είναι πλέον η εγγύηση της ελευθερίας, αλλά η προστασία των εννόμων αγαθών των πολιτών από περιβαλλοντικούς, τεχνολογικούς και εγκληματικούς κινδύνους. Η ασφάλεια δικαίου αποκτά το νόημα της ασφάλειας των εννόμων αγαθών των πολιτών. Ο νομοθέτης έχοντας υπ' όψιν του τις εμπειρίες του παρελθόντος που είναι αποτυπωμένες σε δικαιώματα διαμορφώνει τους κρατικούς στόχους. Το κρατικό καθήκον της ασφάλειας τίθεται πάνω από το πλαίσιο της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Τα τελευταία κατοχυρώνονται στη βάση του κρατικού στόχου της εσωτερικής ασφάλειας ή στον πυρήνα της εγγύησης του. Έτσι, διατυπώνεται ένα Σύνταγμα, όπου βασίζεται στις κοινές αξίες της κοινότητας και την αλληλεγγύη

¹⁰⁷⁸ Βλ. *E. Denninger*, Freiheit durch Sicherheit? Anmerkungen zum Terrorismusbekämpfungsgesetz, APuZ 2002, σ. 22-30.

¹⁰⁷⁹ Βλ. *A. Vidal Naquet*, La sécurité en droit constitutionnel: non-dit ou non-être ? σε *U. Ngampio-Obélé-Bélé*, La sécurité en droit public, 2018, σ. 79-102 και ιδίως 85-86.

που πρέπει να επιδεικνύουν οι κοινωνοί τους. Η ασφάλεια του Κράτους ως εδραιωμένη δύναμη της ειρήνης και της τάξης και η ασφάλεια του πληθυσμού του που διασφαλίζεται από αυτό θεμελιώνονται σε συνταγματικές αξίες που ιεραρχούνται στην ίδια τάξη με τις άλλες αξίες, οι οποίες είναι εξίσου απαραίτητες, γιατί το Κράτος ως θεσμός υπολογίζει στην πραγματική και τελική δικαίωση της αποστολής του.

Εδώ ανοίγει η συζήτηση για το ζήτημα της αυτονομίας του προσώπου σε σχέση με την απόλαυση των ατομικών του δικαιωμάτων.¹⁰⁸⁰ Ουσιαστικά πρόκειται για το πρόβλημα της σχέσης του προσώπου με το άτομο στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου. Βέβαια, η σημερινή προβληματική στο δημόσιο δίκαιο επικεντρώνεται στην εξασφάλιση της ιδιωτικής αυτονομίας στο δημόσιο βίο.¹⁰⁸¹ Όμως, αλήθεια πως συμβιβάζονται οι προερχόμενες από την προσωπικότητα του καθενός ετερότητες μέσα στην πολυμορφία των κοινωνιών δικαίου; Μήπως από τα ατομικά δικαιώματα κατευθύνονται οι άνθρωποι στα προσωπικά δικαιώματα; Το μεταναστευτικό και η φονταμενταλιστική τρομοκρατία αποτελούν τη σύγχρονη πρόκληση της ασφάλειας.¹⁰⁸² Η αξιοποίηση της ελληνικής φιλοσοφίας γύρω από την έννοια του προσώπου θα καταστεί αναμφίβολα καταλύτης για τις εξελίξεις που θα ακολουθήσουν.¹⁰⁸³

α. Δικαίωμα στην ασφάλεια

Η δογματική του δικαίου της ασφάλειας που παρουσιάστηκε παραπάνω ανέδειξε ορισμένους μεθοδολογικούς κανόνες που δεν μπορούν να παραλειφθούν πριν διατυπωθεί οποιαδήποτε θέση για τα σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν την νομική επιστήμη και τον κλάδο του Αστυνομικού Δικαίου. Η ασφάλεια είναι μία θεμελιώδης διακήρυξη της πολιτείας. Διατυπώθηκε πανηγυρικά στο άρθρο 2 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη στη Γαλλική Επανάσταση «*Σκοπός κάθε πολιτικής ένωσης αποτελεί η διατήρηση των φυσικών και απαραίτητων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία*». Η επίδραση της διακήρυξης ήταν τέτοια που επιβιώνει στη σύγχρονη γαλλική νομοθεσία «*Η ασφάλεια αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα και μία από τις προϋποθέσεις για την άσκηση ατομικών κι συλλογικών ελευθεριών*». Η ασφάλεια φαίνεται να θεωρείται σήμερα από τη μία ως ένα θεμελιώδες δικαίωμα και από την άλλη ως μία προϋπόθεση άσκησης της ελευθερίας.¹⁰⁸⁴ Η ασφάλεια κατοχυρώνεται ως θεμελιώδες δικαίωμα χωρίς αμφιβολία στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής

¹⁰⁸⁰ Βλ. ΣτΕ 40/1998, Το Σ 1999, σ.103-106, όπου γίνεται αναφορά στη τιμή και την υπόληψη ως στοιχεία του ανθρώπινου προσώπου, G.Jakobs, Κανονιστική Αρχή Πρόσωπο Κοινωνία, (μτφρ. Β. Ρουστοπάνη-Neumann), 2008 και του ίδιου, Ενοχή και Πρόληψη (μτφρ. Κ. Βαθιώτης), 2000, σ. 69-70, Ι. Κριάρη, Η νομική σημασία του ανθρώπινου προσώπου την εποχή της γενετικής σε Μ. Κανελλοπούλου/ Φ. Παναγοπούλου (επιμ.), Βιοηθικοί Προβληματισμοί II Το ανθρώπινο πρόσωπο, 2015, σ. 221-279.

¹⁰⁸¹ Βλ. G. Karavokyris, L'autonomie de la personne en droit public français, 2013, σ.18-57.

¹⁰⁸² Βλ. Μ. Παπακωνσταντής, Η τρομοκρατία στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας κι δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019, σ. 7-14.

¹⁰⁸³ Βλ. Σ. Ράμφος, Ο Καμμός του ενός, Κεφάλαια της ψυχικής ιστορίας των ελλήνων, 2000, passim

¹⁰⁸⁴ Βλ. Π. Παραράς, Το «θεμελιώδες» δικαίωμα στην ασφάλεια, σε τιμητικό τόμο για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, 2015, σ.265.

Ένωσης και συγκεκριμένα στο άρθρο 6 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Επιπλέον, το άρθρο 5§1 της ΕΣΔΑ αναφέρει ότι κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια.

Η συστηματική θεμελίωση του δικαιώματος στην ασφάλεια εντοπίζεται κυρίως στη Γερμανία.¹⁰⁸⁵ Η διάλεξη του *Josef Isensee* για το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια την 24-11-1982 στο Βερολίνο έθεσε ουσιαστικά τη βάση για την περαιτέρω επιστημονική συζήτηση στη Γερμανία,¹⁰⁸⁶ αλλά και στη χώρα μας.¹⁰⁸⁷ Όμως, τι οδήγησε μερίδα της νομική θεωρίας, ώστε να υποστηρίξει ένα καινούργιο δικαίωμα; Η ασφάλεια, όπως προαναφέρθηκε είναι η αντίστροφη όψη του κινδύνου, αφού ως ασφάλεια νοείται μία κατάσταση απουσίας κινδύνων. Οι σύγχρονες εξελίξεις στον τομέα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της κλιματικής απειλής, της μόλυνσης του περιβάλλοντος οδήγησαν στην αναθεώρηση της κλασικής έννοιας του κινδύνου. Η κοινωνιολογία ήταν από τις πρώτες επιστήμες που μελέτησε αυτές τις σύγχρονες μορφές κινδύνων. Η έρευνα για την ασφάλεια και τους κινδύνους που την απειλούν αρχίζει να συστηματοποιείται περισσότερο μετά το πυρηνικό ατύχημα 1986 στο Τσερνομπίλ. Ο κίνδυνος και η ασφάλεια ανανοηματοδοτούνται και το Αστυνομικό Δίκαιο δυσκολεύεται να προσαρμόσει τη δογματική του στις νέες εξελίξεις. Ο κίνδυνος (*Gefahren*) γίνεται πλέον κατανοητός ως διακινδύνευση (*Risiko*) στις περιπτώσεις που η τεχνολογική εξέλιξη επιφέρει αποτελέσματα που δεν μπορούν να προβλεφθούν. Ο *Ulrich Beck* με το έργο του «*Η κοινωνία της διακινδύνευσης*» είναι όχι μόνο ένα σταθερό σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό της έννοιας *Risiko*, αλλά ήταν επίσης ο ίδιος που πρώτος μίλησε για την αδιαφορία του δικαίου να προσαρμοστεί στις νέες εξελίξεις.¹⁰⁸⁸ Ο ανωτέρω κοινωνιολόγος θεωρούσε για παράδειγμα ότι υπάρχουν νέες απειλές, από τις οποίες το δίκαιο αδυνατεί να προφυλάξει τον άνθρωπο, όπως η τιμωρία καθενός από τους αιτίους της μόλυνσης του περιβάλλοντος που διεθνώς και μαζικά διοχετεύουν βλαπτικές και δηλητηριώδεις ουσίες βλάπτοντας την παραγωγή και προσβάλλοντας την υγεία των ανθρώπων. Η κριτική της κοινωνιολογίας σήμανε την έναρξη των επιστημονικών συζητήσεων για αναθεώρηση της κλασικής νομικής έννοιας του κινδύνου και της ασφάλειας στο χώρο του δικαίου.¹⁰⁸⁹ Ειδικότερα, η έννοια του κινδύνου έχει κεντρική

¹⁰⁸⁵Επίσης, στη Γαλλία, βλ. *M. A Granger*, *Constitution et sécurité intérieure*, ο.π., σ. 12, ο οποίος επισημαίνει ότι η ελευθερία και η ασφάλεια ως σχέση κανόνα εξαίρεσης έχει αντιστραφεί, ιδίως μετά την 11^η Σεπτεμβρίου με τη κυριαρχία της ασφάλειας και την κατοχύρωση ενός θεμελιώδους δικαιώματος, διερευνώντας την νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου για την αποστολή του Κράτους της εσωτερικής ασφάλειας.

¹⁰⁸⁶Βλ. *J. Isensee*, *Das Grundrecht auf Sicherheit Zu den Schutzpflichten des freiheitlichen Verfassungsstaates*, 1983, σ. 34-55. Για το δικαίωμα στην ασφάλεια, μετά τον *J. Isensee* ακολούθησε η διδακτορική διατριβή του *G. Robbers*, *Sicherheit als Menschenrecht*, 1987, *passim*.

¹⁰⁸⁷Ενδεικτικά, *Κ. Χρυσόγονος*, Το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια, ΔΤΑ 2006, σ. 1209-1233 και *Ανθόπουλος Χ.*, Κράτος Πρόληψης και δικαίωμα στην ασφάλεια σε *Α. Ανθόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Θ. Παπαθεοδώρου*, *Ασφάλεια και δικαιώματα στην Κοινωνία της διακινδύνευσης*, 2005, σ. 135.

¹⁰⁸⁸Βλ. *U. Beck*, *Risikogesellschaft: Auf dem in eine andere Moderne*, 1986.

¹⁰⁸⁹Ενδεικτικά, *Π. Μαντζούφας*, *Ασφάλεια και Πρόληψη στην Κοινωνία της διακινδύνευσης: Εισαγωγικά ερωτήματα και προβληματισμοί για το συνταγματικό Κράτος σε Τιμητικό Τόμο ΣΤΕ για τα 75 χρόνια*, σ. 60 και επ. Τελευταία συζητείται έντονα η εισαγωγή του απειλούμενου κινδύνου (*die drohende Geafahr*) στο Αστυνομικό Δίκαιο της Γερμανίας, όπου ενόψει των

σημασία στο Αστυνομικό Δίκαιο. Μονάχα μέσω του κινδύνου επιτρέπεται στην αστυνομία να δράσει και να περιορίσει την ελευθερία των ατόμων.¹⁰⁹⁰ Σε αυτή τη διαδικασία πλήττεται η ελευθερία του διοικουμένου και τα θεμελιώδη δικαιώματα του, αλλά ως καταλύτης δρα προστατευτικά το Δίκαιο. Κίνδυνος (*Gefahr*) υπάρχει όταν κατά την αντικειμενική φορά των πραγμάτων και εκτός απροσδόκητου απροόπτου απειλείται άμεση πρόκληση βλάβης σε συγκεκριμένο έννομο αγαθό.¹⁰⁹¹ Τα μέσα που επιστρατεύονται για την αντιμετώπιση του κινδύνου περιγράφονται στο νόμο, ενώ τα μέτρα στρέφονται εναντίον συγκεκριμένων προσώπων που δημιούργησαν τον κίνδυνο, ώστε να τον αποτρέψουν και να δημιουργηθούν συνθήκες ασφάλειας.¹⁰⁹² Αυτή είναι η κλασική έννοια του κινδύνου, όπως είναι γνωστή μέχρι τώρα στο Αστυνομικό Δίκαιο. Όμως, σύγχρονα φαινόμενα όπως, για παράδειγμα τρομοκρατικές πράξεις με αυτόχειρες που απειλούν τις ζωές των ανθρώπων είναι μία νέα μορφή κινδύνου. Ο κίνδυνος πλέον κλιμακώνεται, διαφοροποιούμενος με βάση την αρχή της αναλογικότητας, λαμβάνοντας υπόψιν τρεις μεταβλητές, την πιθανότητα έλευσης του κινδύνου, το μέγεθος της απειλούμενης προσβολής και την αμεσότητα της σύνδεσης του με το προστατευόμενο ατομικό δικαίωμα.¹⁰⁹³ Βέβαια δεν αρκεί ο ενδεχόμενος κίνδυνος για την επέμβαση της αστυνομίας.¹⁰⁹⁴ Έτσι, πλέον η απειλή του κινδύνου (*Risiko*) ορίζει την διακινδύνευση που δεν μπορεί να αποκλειστεί, οι πιθανότητες όμως για την πρόκληση ζημίας στο αγαθό είναι περιορισμένες.¹⁰⁹⁵

Κατόπιν των ανωτέρω, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να διακρίνεται ο κίνδυνος (*Gefahren*) από την διακινδύνευση (*Risiko*) στο Αστυνομικό Δίκαιο. Πριν από αυτή τη διάκριση στη θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου διασαφηνίζεται η διαφορά ζημίας ή διατάραξης από την απλή ενόχληση των εννόμων αγαθών που προστατεύονται από την αστυνομία.¹⁰⁹⁶ Αρχικά, διακρίνεται η ζημία ή η διατάραξη των προστατευόμενων εννόμων αγαθών, όταν δηλαδή παραβιάζεται μία νομική διάταξη ή ένα δικαίωμα διαφέρει από την απλή ενόχληση που είναι μεν δυσάρεστη ή επιζήμια, αλλά δεν αποτελεί προσβολή του εννόμου αγαθού.¹⁰⁹⁷ Η διάκριση έγκειται στη νομιμότητα και την ένταση της προσβολής. Μία νόμιμη κατάσταση δεν αποτελεί προσβολή. Όμως, η νομιμότητα ή παρανομία πολλές φορές είναι αποτέλεσμα στάθμισης

τρομοκρατικών απειλών η αστυνομία μπορεί να δράσει σε έναν επικείμενο κίνδυνο, βλ. *Fachgruppe Verwaltungsrecht, Die drohende Gefahr im Polizeirecht, Neue Richtervereinigung (NRV), Juni 2018.*

¹⁰⁹⁰Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel, Polizei- und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht, 2012, σ. 57.*

¹⁰⁹¹Βλ. *Γ. Κατρούγκαλος, Ελευθερία και ασφάλεια στη «κοινωνία της διακινδύνευσης» Το παράδειγμα των παρακολουθήσεων, ΝοΒ 2006, σ. 360-373 και ιδίως σ. 367-368 με περαιτέρω παραπομπή στους *T Wurtenberger/ D. Heckman / R. Riggert., Polizeirecht, 1999.**

¹⁰⁹²Επ' αυτού και επί των επομένων, βλ. *Θ Αντωνίου, Το επονομαζόμενο δικαίωμα στην ασφάλεια – έκφραση ή περιορισμός της ελευθερίας, ΕΔΔ 2009, σ. 873-892, ιδίως, σ. 877.*

¹⁰⁹³Βλ. *D. Kugelman, Polizeirecht, σ. 100-101.*

¹⁰⁹⁴Βλ. αντίστοιχα στη χώρα μας *Ι. Κρίαρη, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, 1985, σ. 267.*

¹⁰⁹⁵Για την έννοια του κινδύνου στην Αστυνομικό Δίκαιο αντί πολλών, βλ. *D. Kugelman, Der polizeiliche Gefahrenbegriff in Gefahr? Anforderungen an die Voraussetzungen polizeilicher Eingriffsbefugnisse, DÖV 2003, σ. 781-789.*

¹⁰⁹⁶Βλ. *Prümm/Sigrist, Allgemeines Sicherheits-und Ordnungsrecht, 2003, σ. 46-48.*

¹⁰⁹⁷Επ' αυτών ενδεικτικά, βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel, Polizeirecht, σ. 57 και επ., αλλά και C. Gusy, Polizeirecht, σ. 54-62.*

αντικρουόμενων δικαιωμάτων. Συνεπώς, η πιθανότητα ότι μια κατάσταση ή μια συμπεριφορά μετά από τον ανεμπόδιστο τερματισμό των αναμενόμενων γεγονότων θα βλάψει τα έννομα αγαθά που προστατεύονται από την αστυνομία μπορεί να είναι μεγαλύτερη ή μικρότερη. Δεν απαιτείται σίγουρα η προσδοκία ζημίας. Ούτε σχετίζεται με τη διακινδύνευση (*Risiko*) η προφητεία μίας καταστροφής. Η διακινδύνευση έγκειται στο ότι δεν μπορεί να υπάρξει ζημία σύμφωνα με την τωρινή κατάσταση της επιστήμης και της τεχνολογίας, αλλά βέβαια δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι θα μεταβληθεί η κατάσταση της επιστήμης και της τεχνολογίας στο μέλλον. Εδώ, όπου τα πάντα μιλούν για την πιθανότητα ζημίας, αλλά αυτή δεν είναι δυνατόν να αποκλειστεί πλήρως, υπάρχει ένας απλός κίνδυνος, ο οποίος μπορεί πράγματι να συναντάται σε ειδικούς νόμους και να απαιτεί κρατικά μέτρα προφύλαξης, γενικά όμως δεν αρκεί το Αστυνομικό Δίκαιο. Η πρόληψη των κινδύνων εξαρτάται περισσότερο από το αποτέλεσμα της βλάβης και της πιθανότητας. Συνεπακόλουθα, οι νέες όψεις του κινδύνου δίνουν στην ασφάλεια μία όψη διαφορετική, από την υποκειμενική ή την αντικειμενική έννοια που αναλύθηκε προηγουμένως. Σκοπός της ασφάλειας τώρα είναι η διασφάλιση της ζωτικής διαδικασίας του ανθρώπου ως βιολογικό ον. Αυτή μπορεί να διακριθεί σε πολλές διαστάσεις, όπως διατροφική ασφάλεια, ως διαθεσιμότητα και δυνατότητα πρόσβασης σε ποιοτική τροφή, ιατρική ασφάλεια από τις νέες βιοϊατρικές μεθόδους, υγειονομική ασφάλεια, ως προστασία από τους ιούς και τις επιδημίες,¹⁰⁹⁸ ενεργειακή ασφάλεια, ως ενεργειακή ανεξαρτησία και επάρκεια, περιβαλλοντική ασφάλεια με την αποτροπή των κινδύνων που απειλούν τον περιβάλλον, πολιτιστική ασφάλεια, ως προστασία από τον κίνδυνο αλλοίωσης από τις αθρόες μεταναστευτικές ροές και την απειλή του Κράτους και των προσώπων από κυβερνοεγκλήματα. Η εγγύηση των διαδικασιών που θα ελέγχουν τις ροές αποσκοπούν στη μέγιστη δυνατή ασφάλεια του ζωτικού πυρήνα του ανθρώπου.

Το δικαίωμα στην ασφάλεια θεωρείται από μερίδα της θεωρίας προστατευτικό στοιχείο της ελευθερίας.¹⁰⁹⁹ Η νομοθετική του κατοχύρωση, σύμφωνα με τη θεωρία θα συμβάλλει στη πλήρωση του ελλείμματος ασφάλειας από την αυξανόμενη εγκληματικότητα που σε συνδυασμό με την αυξανόμενη πολιτική ανυπακοή (*civil disobedience*) κάνει τους πολίτες να αισθάνονται απροστάτευτοι και ανασφαλείς, αδυνατώντας να απολαύσουν ακόμη και τα στοιχειώδη αγαθά τους.¹¹⁰⁰ Στη νομοθετική κατοχύρωση του δικαιώματος στην ασφάλεια ο πολίτης πλέον μπορεί να εγείρει αξίωση στις αρχές ασφαλείας του Κράτους, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να απολαύσει το δικαίωμα στην ασφάλεια σε περίπτωση προσβολής του με ενέργεια ή παράλειψη. Με αυτόν τον τρόπο υποχρεώνει τις αρχές να δράσουν, ακόμη και να απέχουν από βλαπτικές ενέργειες της δημόσιας ασφάλειας και του ατόμου.¹¹⁰¹ Η θεωρητική θεμελίωση αυτής της θέσης έγκειται στο γεγονός ότι σήμερα η ελευθερία δεν προστατεύεται

¹⁰⁹⁸Βλ. *Ι. Κριάρη Κατράνη*, Βιοϊατρικές Εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο, ο.π., σ. 43-45, *F. Gros*, Η αρχή της ασφάλειας, 2016, σ. 184-233.

¹⁰⁹⁹Βλ. *Θ. Αντωνίου*, Το επονομαζόμενο δικαίωμα στην ασφάλεια, ο.π., σ. 892.

¹¹⁰⁰Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 265,274 με περαιτέρω παραπομπή στον *Ν. Κουρακή*, Το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλεια του. Οι δυνατότητες αποζημίωσης από το Κράτος για εγκληματικές ενέργειες, *Συνήγορος 2000*, σ. 23.

¹¹⁰¹Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 274.

αποτελεσματικά με τη δημιουργία ενός πλαισίου αποχής του Κράτους (*status negativus*) από ενέργειες που μπορούν να την περιορίσουν, αλλά θετικής εκδήλωσης μέτρων για την προάσπιση της (*status positivus*). Η ελευθερία δεν νοείται μόνο ως αρνητικό, ούτε ασφαλώς μόνο ως θετικό δικαίωμα, αλλά τα όρια της είναι υπάλληλα,¹¹⁰² προσεγγίζοντας κυκλικά την προστατευτική λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων ή παραπληρωματικά κατά τη διατύπωση του *Αριστόβουλου Μάνεση*¹¹⁰³ σε μία οριζόντια σχέση (*status mixtus*). Ας σημειωθεί ότι αν νοηθεί ως παραπληρωματική η προστατευτική η λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων, τότε αυτή νοείται ως μία δυναμική σχέση, αφού η προστασία του ενός συνεπάγεται τον περιορισμό του άλλου. Από την άλλη, αν ειδωθεί κυκλικά η προστατευτική λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων, τότε η προστασία του σημαντικότερου κατά τη στάθμιση τους συνεπάγεται ίσως την αλλοίωση του άλλου.¹¹⁰⁴

β. Ιδιωτικοποίηση της ασφάλειας

Η άσκηση αστυνομικής εξουσίας μπορεί να ανατίθεται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.¹¹⁰⁵ Αυτές δύνανται να εκτελούν αστυνομικά μέτρα,¹¹⁰⁶ αλλά πρέπει να έχουν τα σύγχρονα και αποτελεσματικά μέσα για την εκπλήρωση αυτής της αποστολής. Επίσης, έχουν την ευθύνη για τις παραλείψεις στην άσκηση της με τις οποίες μπορεί να συνεργάζεται η αστυνομία, όπως για παράδειγμα η ανάθεση υπηρεσιών ασφαλείας σε ιδιώτες για τον έλεγχο προσώπων και πραγμάτων στα αεροδρόμια.¹¹⁰⁷ Επίσης, προκύπτει αστική ευθύνη από αδικοπραξία λόγω μη πραγματοποίησης ελέγχου από ιδιωτική ανώνυμη εταιρία παροχής ασφαλείας. Συγκεκριμένα, σε ποδοσφαιρικό αγώνα αυξημένης επικινδυνότητας αστυνομικοί υπάλληλοι, κατά τη διάρκεια διατεταγμένης υπηρεσίας τους στα μέτρα ασφαλείας στο πλαίσιο του ποδοσφαιρικού αγώνα με γηπεδούχο ομάδα τραυματίστηκαν από την πρόκληση επεισοδίων από φιλάθλους της τελευταίας. Ο τραυματισμός επήλθε από τη ρίψη επικίνδυνων αντικειμένων εναντίον τους. Η ανάληψη ευθύνης προσδιορίζει τους υπεύθυνους παροχής υπηρεσίας ιδιωτικής ασφάλειας ως υπαλλήλους και όχι ως εργάτες. Η αστική ευθύνη δεν καταλογίζεται στο δημόσιο, αλλά στην ιδιωτική ανώνυμη εταιρία παροχής ασφαλείας, η οποία είχε την σχετική νομική υποχρέωση.¹¹⁰⁸

Βέβαια ο έλεγχος, η εποπτεία και η επιτήρηση των ιδιωτών θα ανήκει αποκλειστικά στην αστυνομία, ενώ ο υποχρεωτικός έλεγχος προσώπων και

¹¹⁰² Βλ. Ν. Σούλιας, *Λογική μετά στοιχείων γνωσιολογίας*, 1964, σ. 30.

¹¹⁰³ Βλ. Α. Μάνεσης, *Συνταγματικά Δικαιώματα α΄, Ατομικές ελευθερίες Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, 1981, σ. 23-25.

¹¹⁰⁴ Για τις ανωτέρω σκέψεις και την ορθή συλλογιστική άλλων βοηθητικών επιστημονικών κλάδων πρβλ. Ν. Κουράκης, *Ασφάλεια και Ελευθερία τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια ΝοΒ 2006*, σ.1217-1226, όπου η ελευθερία ασκείται σε καθορισμένα όρια και όχι ασύδοτα και αυτά τα όρια τα εγγυάται η ασφάλεια. Η ελευθερία και η ασφάλεια συμπλέουν και διαποτίζουν η μία το περιεχόμενο της άλλης.

¹¹⁰⁵ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, *Δίκαιο της ιδιωτικής ασφάλειας*, ο.π., σ. 76 και επ.

¹¹⁰⁶ Στις Η.Π.Α. οι ιδιωτικές υπηρεσίες ασφαλείας μπορούν υπό ορισμένο νομικό πλαίσιο να εκτελούν συλλήψεις, έρευνες και κατασχέσεις, βλ. C. Nemeth., *Private Security and the Law*, 2012, σ. 69-110.

¹¹⁰⁷ Βλ. ΣτΕ 3946/2002 και Σ. Βλαχόπουλος, *Η ιδιωτικοποίηση των αρμοδιοτήτων του πυρήνα της κρατικής εξουσίας*, ΔτΑ 2004, σ. 455.

¹¹⁰⁸ Βλ. ΜΠρΘεσ. 191/2018 νομος, βλ. ΠρΘεσ 4281/2018 Ισοκράτης.

πραγμάτων δεν μπορεί να επιβληθεί στα άτομα από ιδιώτες. Σε περίπτωση άρνησης τους ο έλεγχος να διενεργείται από την αστυνομία,¹¹⁰⁹ στο πλαίσιο των ζητημάτων προστασίας που αντιμετωπίζει ιστορικά το ιδιωτικό δίκαιο και των αυστηρότερων εγγυήσεων προστασίας που παρέχει το δημόσιο δίκαιο. Αυτό είναι απαραίτητο εξαιτίας της ευρύτητας και της ειδικότητας των λόγων παρανομίας των διοικητικών πράξεων, αλλά και από το γεγονός ότι οι αστυνομικές υπηρεσίες αποσκοπούν στο δημόσιο συμφέρον.¹¹¹⁰ Συνεπώς, η έκδοση διοικητικών πράξεων (όπως αδειών άσκησης υπηρεσιών εταιριών *security*) και υλικών ενεργειών, επιβολής κυρώσεων στο πλαίσιο του διοικητικού καταναγκασμού ανήκει αποκλειστικά στην αστυνομία «*αποκλειόμενης ως προς τη δράση της άλλως δυνατής συνταγματικώς επιδιώξεως δημοσίων σκοπών με μέσα ιδιωτικού δικαίου στα πλαίσια της συναλλακτικής δράσεως της Διοικήσεως*». Η εταιρία παροχής υπηρεσιών ασφαλείας χαρακτηρίζεται από το τυπικό στοιχείο της δράσης της διοίκησης στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου και από το ουσιαστικό στοιχείο της διοίκησης της περιουσίας της δρώντας στην οικονομική ζωή με σύναψη συμβάσεων και την επιδίωξη κέρδους.¹¹¹¹ Τέλος, η επιλογή τα μορφής οργανώσεως των ιδιωτικών εταιριών παροχής υπηρεσιών ασφαλείας για την εξυπηρέτηση δημοσίου σκοπού εναπόκειται κατ' αρχήν στο νομοθέτη, ως άσκηση αρμοδιοτήτων που αποτελεί έκφραση κυριαρχίας. Η δημόσια ασφάλεια ανατίθενται στη δημόσια διοίκηση υπό οργανική έννοια. Παραδείγματα αποτελούν τα συνταγματικώς αποδεκτά διφυή νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου,¹¹¹² και οι δημόσιες επιχειρήσεις.¹¹¹³

γ. Κριτική προσέγγιση

Η αναγνώριση του θεμελιώδους δικαιώματος στην ασφάλεια αντιμετωπίστηκε από το μεγαλύτερο μέρος της θεωρίας με ιδιαίτερη επιφύλαξη.¹¹¹⁴ Η ασφάλεια ως συνταγματικός στόχος του Κράτους μετατίθεται από τη δημόσια σφαίρα στην ιδιωτική. Ο καθένας επιλέγει τους τρόπους που θα εξασφαλίζουν την προστασία του από τον κίνδυνο π.χ. να θωρακίζει την οικία του να βάζει συναγερμό στο αυτοκίνητο του. Παράλληλα, το άτομο μπορεί να εγείρει αξίωση και να επιβάλλει στη πολιτεία τους τρόπους που κατά την εκτίμηση του θα τον προστατεύσουν και σε περίπτωση που δεν εκπληρωθούν και δεν ικανοποιούνται αυτές ή ικανοποιούνται πλημμελώς να

¹¹⁰⁹Βλ. ΣΤΕ 3946/2002.

¹¹¹⁰Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Άσκηση δημόσιας εξουσίας μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου σ. 198-228, 228-232.

¹¹¹¹Για την συναλλακτική δράση της διοίκησης και την διάκριση της από την παροχική διοίκηση, βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Άσκηση δημόσιας εξουσίας μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, ο.π., σ. 145-150.

¹¹¹²Αναλυτικά για τα διφυή νομικά πρόσωπα, βλ. Α. Παπαχρίστου./ Σ. Λύτρα, Τα διφυή νομικά πρόσωπα στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τιμητικός τόμος ΣΤΕ για τα 70 χρόνια, 2004, σ. 809 επ.

¹¹¹³Βλ. ΣΤΕ 1906/2014.

¹¹¹⁴Το δικαίωμα στην ασφάλεια απειλεί να συρρικνώσει τη κανονιστική εμβέλεια ατομικών δικαιωμάτων. Επίσης, το δικαίωμα αυτό αμφισβητεί ακόμη και την κατοχύρωση στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια με τη χρησιμοποίηση βασανιστηρίων για την αποκάλυψη τρομοκρατικών επιθέσεων, βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη δικαιώματα, 2016, σ. 4-5. Για μια συνολική επισκόπηση της βιβλιογραφίας στη χώρα μας σχετικά με το δικαίωμα στην ασφάλεια, βλ. Ε. Κατσαρή, Το δικαίωμα στην ασφάλεια, 2007 και Α. Τσιφτσόγλου, Δημόσια Ασφάλεια και ιδιωτικότητα, 2015, σ. 2-23.

απαιτεί αποζημίωση. Όμως, με αυτό τον τρόπο προβάλλεται η υποκειμενική αντίληψη για το πώς θα διαμορφωθεί και θα διατηρηθεί η κοινωνική ειρήνη. Αυτή η αντίληψη μπορεί να στρέφεται ακόμη και σε βάρος των νομιμοποιημένων και με δημοκρατική καταγωγή κανόνων της δημόσιας τάξης που από την φύση τους επιδιώκουν την ευταξία και την εγγύηση των ατομικών ελευθεριών.¹¹¹⁵

Προβλήματα συνταγματικότητας εγείρονται από μέρος της θεωρίας για την αναγνώριση του δικαιώματος στην ασφάλεια. Η ασφάλεια αποτελεί σκοπό του Κράτους.¹¹¹⁶ Το ζήτημα που ανακύπτει είναι ο τρόπος ικανοποίησης αυτών των σκοπών και το υποκείμενο εκπλήρωσης του.¹¹¹⁷ Η θεωρία του συνταγματικού δικαίου ορίζει ότι οι σκοποί που ενδιαφέρουν το Κράτος ονομάζονται δημόσιοι σκοποί και αντιπαραβάλλονται από τους ιδιωτικούς σκοπούς που αφορούν ιδιώτες, αλλά και από τα μέσα εκπλήρωσης των σκοπών αυτών.¹¹¹⁸ Το ζήτημα είναι ο τρόπος εξυπηρέτησής του δημοσίου σκοπού και σύνδεση του με το μέσο εκπλήρωσης του, ώστε να δικαιολογηθεί η αστυνομική επέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα.¹¹¹⁹ Επιπλέον το νομικό αυτό ζήτημα ανάγεται σε δικαιοπολιτικό, δηλαδή ο νομοθέτης θα παραχωρήσει την εκπλήρωση του στις δυνάμεις της κοινωνίας της αγοράς ή θα εκτελεσθεί αποκλειστικά από το κράτος; Το όριο το θέτει το Σύνταγμα που ορίζει ότι οι σκοποί που συνδέονται αναπόσπαστα με τη λειτουργία και την υπόσταση του κράτους επιβάλλεται να αποτελούν κρατικούς σκοπούς. Όταν όμως δεν καθίσταται δυνατόν να εξασφαλιστεί η παροχή των υπηρεσιών αυτών, τότε να είναι δυνατόν ο νομοθέτης να τους αναθέτει σε ιδιώτες. Για άλλους σκοπούς το κράτος επαφίεται αποκλειστικά στις δυνάμεις της αγοράς, όπως οι θαλάσσιες ενδομεταφορές (*cabotage*) που παρέχουν στο νομοθέτη ελευθερία ρύθμισης, αλλά εφόσον δεν προσκρούουν στο Σύνταγμα.¹¹²⁰ Συνεπώς, η δημόσια ασφάλεια είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένη με την υπόσταση του Κράτους και δεν μπορεί παρά να έχει αποκλειστικά κρατικό σκοπό,¹¹²¹ αποτελεί αρμοδιότητα της αστυνομικής λειτουργίας, έκφραση της

¹¹¹⁵Βλ. τις σκέψεις της *I. Καμτσίδου*, Το θεμελιώδες δικαίωμα των προσώπων στην ασφάλεια, Έννοια περιττή ή επικίνδυνη, ΔτΑ 2006, σ. 1226-1239, όπου τονίζεται ότι η ισορροπία ανάμεσα στην προστασία των ελευθεριών και την ικανοποίηση των επιμέρους αξιώσεων θα διαταραχθεί. Ο *K. Χρυσόγονος*, Το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια, ΔτΑ, 2006, σ. 1209-1233, αναφέρει ότι η θυσία της ελευθερίας για την ασφάλεια σημαίνει Αστυνομικό Κράτος. Μοναδικός σκοπός του κράτους η πολιτική ελευθερία και η ατομική αυτονομία.

¹¹¹⁶Βλ. *Π. Μαντζούφας*, Ασφάλεια και πρόληψη στην εποχή της διακινδύνευσης, ο.π., σ. 63, ο οποίος επισημαίνει ότι είναι ένας στόχος λησμονημένος στη συνταγματική θεωρία και μόνο γενικές αναφορές υπήρχαν στα γενικά εγχειρίδια δημοσίου δικαίου.

¹¹¹⁷Για την συνταγματικότητα του δικαιώματος στην ασφάλεια και για τις εκτιθέμενες σκέψεις που παρατίθενται, βλ. *M. Βροντάκης*, Τα συνταγματικά όρια της εξουσίας του νομοθέτη στον καθορισμό του τρόπου και την επιλογή της μορφής οργανώσεως για την εξυπηρέτηση δημοσίου σκοπού σε Τιμητικός τόμος ΣτΕ για τα 75 χρόνια, 2004, σ. 181-195.

¹¹¹⁸Βλ. *N. Παπασπύρου*, Συνταγματική ελευθερία και δημόσιοι σκοποί Σε αναζήτηση της θεμιτής πλοκής, 2019, σ. 35-38 με παραπομπή στη ΣτΕ 3545/2002.

¹¹¹⁹Βλ. *N. Παπασπύρου*, Συνταγματική ελευθερία και δημόσιοι σκοποί, ο.π. σ. 36.

¹¹²⁰Βλ. ΣτΕ 1915/79, *M. Βροντάκης*, Τα συνταγματικά όρια της εξουσίας του νομοθέτη., ο.π., σ. 188 και *Γ. Δελής*, Δήμος και αγορά Το δημόσιο δίκαιο «αλλιώς», με το βλέμμα της οικονομικής ανάλυσης, 2018, σ. 237 και επ.

¹¹²¹Βλ. *B. Χρήστου*, μετάφραση και σχόλιο στην απόφαση του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου (Δεύτερο Τμήμα) της 7ης Σεπτεμβρίου 2011, 2 BvR 987/10, 2 BvR 1485/10, 2 BvR 1099/10, ΕφΔΔ 2011, σ. 792-799 και υποσ. 10, όπου επισημαίνεται με περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία ότι στις Η.Π.Α., αν και είναι ομοσπονδιακό κράτος, οι

κυριαρχίας του (*staatliche Gewaltmonopol*)¹¹²² και άσκηση δημόσιας εξουσίας.¹¹²³ Το Σύνταγμα επιβάλλει η δημόσια ασφάλεια ως κρατική αρμοδιότητα να ασκείται αποκλειστικά από τους λειτουργούς του Κράτους και από τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, όπως οι αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες.¹¹²⁴

Επιπλέον, η αναγωγή σε δικαίωμα θα αποτελούσε χωρίς δικαστική αναγνώριση και καθορισμό «*μία εν λευκώ εξουσιοδότηση προς το κράτος να προβαίνει σε όλες τις δυνατές προσβολές της ελευθερίας*». Από την άλλη, η τυποποίηση θεμελιωδών δικαιωμάτων σε κρατική αρμοδιότητα¹¹³⁵ πλήττει την αυτονομία των συνενωμένων κοινωνιών του δικαίου με την έννοια του συνδυασμού του ατομικού αυτοπροσδιορισμού τους με την δημόσια αυτονομία των πολιτών.¹¹³⁶ Η κριτική ότι η ασφάλεια ως συνταγματικός στόχος του Κράτους μετατίθεται από τη δημόσια σφαίρα στην ιδιωτική είναι μάλλον υπερβολική. Πράγματι, η αυξανόμενη εγκληματικότητα με την εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικότητας, όπως το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία και το κυβερνοέγκλημα κινητοποιεί ευρύτερες δυνάμεις για την καταστολή τους και όχι μόνο τις παραδοσιακές, όπως το Κράτος.¹¹³⁷ Επίσης, η λειτουργική αδυναμία της κρατικής αστυνομίας να εκπληρώσει τον θεσμικό της ρόλο σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια του σημερινού συστήματος ποινών¹¹³⁸ οδηγεί στη λεγόμενη αποαστυνομικοποίηση δηλαδή στη συνδρομή των ιδιωτών για την προστασία αεροδρομίων, αθλητικών εγκαταστάσεων, ακόμη και σωφρονιστικών καταστημάτων. Στην πραγματικότητα πρόκειται για διεύρυνση της παραδοσιακής έννοια της δημόσιας ασφάλειας, όπου πλέον στην ολική έννοια του δημοσίου συμφέροντος περιλαμβάνεται το σύνολο των σοβαρών κινδύνων που μπορεί να διαταράξουν την ασφάλεια.

7. Σύγχρονα μέσα άσκησης δημόσιας ασφάλειας

α. Τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της Αστυνομίας

Η πρώτη βιομηχανική επανάσταση ήλθε, όταν ο ατμός μετέτρεψε την παραγωγή από γεωργική σε μηχανική. Ο ηλεκτρισμός έφερε την δεύτερη βιομηχανική επανάσταση διά της μαζικής παραγωγής αγαθών. Η εφαρμογή της ηλεκτρονικής αυτοματοποίησε την παραγωγή σε τέτοιο βαθμό, με

λεγόμενες *policy powers*, δηλαδή η κοινωνική ασφάλεια, η υγεία, και η δημόσια ασφάλεια διά της 10ης Τροποποίησης ανάγονται στην αποκλειστική σφαίρα αρμοδιοτήτων των Πολιτειών.

¹¹²² Βλ. ΣτΕ 1934/1998, ΣτΕ 869//2002, 1511/2002, 2166/2002.

¹¹²³ Βλ. Α. Ράικος, Η συνταγματική κατοχύρωση της νομαρχιακής αυτοδιοικήσεως εις τα σύγχρονα Κράτη Επιστημονική Επιτηρίς Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης, 1969, σ.118, *του ιδίου*, Η γενική θεωρία της τοπικής αυτοδιοικήσεως ΕΔΔΔ 1967, σ.141 και επ., Μ. Μουστάκας, Οι αρμοδιότητες της νομαρχιακής αυτοδιοικήσεως: σκέψεις και προβληματισμοί επί του προτύπου διοικήσεως σε επίπεδο νομού με αναφορές στο συγκριτικό δίκαιο, 2000, σ.297-313 με περαιτέρω παραπομπή στις ΣτΕ 263/97, 376/77, 888/97.

¹¹²⁴ Βλ. ΣτΕ 1934/98,

¹¹³⁵ Βλ. E.Denninger, Ανθρώπινα δικαιώματα και Θεμελιώδης Νόμος, ο.π., σ. 59-68.

¹¹³⁶ Βλ. J.Habermas, Παρατηρήσεις πάνω στο τρίπτυχο του Erhard Denninger 'Πολυμορφία, Ασφάλεια Αλληλεγγύη, ο.π., σ. 115-128.

¹¹³⁷ Για τους λόγους της ραγδαίας ανάπτυξης ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφαλείας που αναλύονται στην παρούσα μελέτη, βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Δίκαιο της ιδιωτικής ασφάλειας, ο.π., σ. 39-55.

¹¹³⁸ Βλ. Γ. Γιαννούλης, Ο εκσυγχρονισμός του ελληνικού συστήματος ποινών, ΠοινΧρ 2018, σ. 506-514.

αποτέλεσμα να προκληθεί η τρίτη βιομηχανική επανάσταση. Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση είναι παρούσα. Η ψηφιακή χρήση των νέων τεχνολογιών και ιδίως του Διαδικτύου με την αξιοποίηση αλγορίθμων ανέλυσε τα μεγάλα Δεδομένα σε πραγματικό χρόνο, συνενώνοντας τελικά όλες τις τεχνολογίες. Η ρομποτική, η τεχνητή νοημοσύνη, η γενετική, η βιοτεχνολογία, η μοριακή βιολογία, η νανοτεχνολογία και η τρισδιάστατη αποτύπωση της πραγματικότητας¹¹³⁹ προβάλλουν μία νέα σχέση του ανθρώπου με την οντολογική θεώρηση των πραγμάτων.¹¹⁴⁰ Ο φυσικός κόσμος ψηφιοποιείται! Το γεγονός αυτό δεν άργησε να αγγίξει και τη δεοντολογική αντίληψη της πραγματικότητας. Οι νόμοι για τα προσωπικά δεδομένα, η βιοηθική, το δίκαιο της πληροφορικής δημιουργούν σύγχρονα ζητήματα και νέες προοπτικές.¹¹⁴¹ Μία νέα νομική διάσταση της πραγματικότητας γεννάται. Αυτή η πραγματικότητα αφορά την οργάνωση και την δομή της πληροφορίας απαντώντας στο ερώτημα, ποιοί όροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν και ποιές προτάσεις είναι έγκυρες για ένα σύνολο σημαντικών εννοιών που προσδιορίζουν.¹¹⁴² Έτσι, αυτοματοποιείται η διαδικασία του δικανικού συλλογισμού, όπου στη μείζονα πρόταση εντάσσονται αυτόματα ελάσσονες προτάσεις και εξάγεται η έννομη συνέπεια υπολογιστικά. Η δημόσια τάξη και ασφάλεια εισέρχονται πανηγυρικά ως αόριστες έννοιες στο δίκαιο της πληροφορικής.¹¹⁴³ Οι έννοιες αυτές τίθενται υπό τα έμπειρα συστήματα ασαφούς λογικής. Τα έμπειρα συστήματα εκφράζουν κανόνες δικαίου που περιέχονται στη νομοθεσία και αποτελούν πηγές δικαίου. Οι τελευταίες μετασχηματίζονται σε προτάσεις δικαίου που με τη βοήθεια κατάλληλου συμβολισμού μέσω μίας τυπικής γλώσσας θα μετατραπούν σε κανόνες παραγωγής δηλαδή συλλογιστικούς κανόνες (*legal productions rules*).¹¹⁴⁴

Φυσικά, η ασφάλεια ως μία από τις βασικότερες ανάγκες του ανθρώπου δεν έμεινε έξω από όλα αυτά. Οι νέες τεχνολογίες επιστρατευτήκαν στην υπηρεσία της ασφάλειας. Οι μαγνητικές πύλες και οι φορητοί ανιχνευτές μετάλλων χρησιμοποιούνται ευρέως στα αεροδρόμια, όπου γίνονται μαζικές μεταφορές. Οι συσκευές αυτές ανιχνεύουν μέσω κυμάτων στο ανθρώπινο σώμα ναρκωτικά, όπλα, πυροκροτητές, ηλεκτρονικές συσκευές, διαμάντια, πολύτιμους λίθους και άλλα αντικείμενα. Οι κάμερες και οι συσκευές καταγραφής ήχου δεν είναι σε θέση να καταγράψουν μόνο την κίνηση και την πραγματικότητα σε ένα περιβάλλον. Οι σημερινές ψηφιακές κάμερες μπορούν να αποτυπώνουν με ακρίβεια τα βιομετρικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος, όπως τις διαστάσεις και τα χαρακτηριστικά του προσώπου, της ίριδας των ματιών, του σχήματος των οφθαλμών μέσω των

¹¹³⁹Επί των ανωτέρω, βλ. Α. Καραϊσκάκη, Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση είναι εδώ, εφημερίδα Καθημερινή, 19-02-2018.

¹¹⁴⁰Βλ. D. Franceschetti, Principles of Robotics & Artificial Intelligence, 2018, σ. 5-50.

¹¹⁴¹Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή περιφερειών Τεχνητή νοημοσύνη για την Ευρώπη, Βρυξέλλες, 25.4.2018 COM(2018) 237 final {SWD(2018) 137 final}.

¹¹⁴²Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, Νομική Πληροφορική Η εφαρμογή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στη νομική πράξη, 2012, σ. 109-111.

¹¹⁴³Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, Πληροφορική και Δημόσιο Δίκαιο Έμπειρα Συστήματα ασαφούς λογικής και εφαρμογή τους στις αόριστες έννοιες, 2000, σ. 149 και επ., Α. Γέροντας, Πληροφορική και δίκαιο, 1990, σ. 38.

¹¹⁴⁴Βλ. Γ. Ιγγλεζάκης, Πληροφορική και Δημόσιο Δίκαιο, ο.π., σ. 226.

αιμοφόρων αγγείων που το διατρέχουν. Επίσης, οι συσκευές ήχου παρακολουθούν και ταυτοποιούν τον άνθρωπο από το ηχώχρωμα της φωνής του. Έτσι, είναι σε θέση όχι μόνο να εντοπίζουν κάποιον, αλλά και να επιβεβαιώνουν την ταυτότητα του. Η βιομετρική αξιοποιείται και στις λεγόμενες έξυπνες κάρτες (*smart cards*). Μία σειρά από δημόσια έγγραφα, όπως αστυνομικές ταυτότητες, διαβατήρια, άδειες ικανότητας οδήγησης, ταξιδιωτικά έγγραφα περιέχουν μία ετικέτα (*tag*) που τοποθετείται σε έναν αναγνώστη - πομποδέκτη (*reader*) και μία βάση δεδομένων (*database*). Η τελευταία περιέχει πλήθος ευαίσθητων πληροφοριών του ανθρώπου, όπως φύλο, ηλικία, ομάδα αίματος, καταγωγή, χρώμα ματιών, χαρακτηριστικά του προσώπου, ακόμη και το αποτύπωμα του δακτύλου του σε ψηφιακή μορφή. Οι έξυπνες κάρτες χρησιμοποιούνται για παράδειγμα στην πληρωμή των διοδίων (*e-pass*), σε βιβλιοθήκες με την αυτόματη ταυτοποίηση των βιβλίων κατά τον δανεισμό τους, στον αθλητισμό, με την ενσωμάτωση τους στα παπούτσια των αθλητών, όπου με κατάλληλους τάπητες μετράται αυτόματα η επίδοσή τους.¹¹⁴⁵ Το DNA μοναδικό σε κάθε άνθρωπο με την αξιοποίηση των πορισμάτων της επιστήμης της γενετικής δημιούργησε νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία της ασφάλειας. Οι υπηρεσίες ασφαλείας είναι σε θέση να εντοπίζουν από μία τρίχα μαλλιών, μία σταγόνα αίματος ή σπέρματος το γενετικό αποτύπωμα του ανθρώπου. Με τη βοήθεια της εργαστηριακής εξέτασης και της σύγκρισης των δειγμάτων μπορεί να επιβεβαιωθεί η παρουσία ενός ανθρώπου στο χώρο. Όπως διαπιστώνεται οι νέες τεχνολογίες αξιοποιούνται τόσο στην πρόληψη, όσο και στην καταστολή του εγκλήματος. Η τρομοκρατία, το οργανωμένο έγκλημα, οι επιθέσεις στον κυβερνοχώρο απαιτούν τη χρήση νέων τεχνολογιών.¹¹⁴⁶ Η ανακριτική αξιοποιεί τις νέες τεχνολογίες στην εξιχνίαση του εγκλήματος και την ανακάλυψη του δράστη, όπως την ανθρωπομετρική, τη φωτογραφική, τη δακτυλοσκοπική μέθοδο και την εργαστηριακή εξέταση της φωνής, του αίματος, των βιολογικών υγρών και άλλων ανόργανων ενδείξεων. Τέλος, εξετάζονται τα μέσα τέλεσης του εγκλήματος, όπως όργανα, εργαλεία πειστήρια και όπλα.¹¹⁴⁷ Παρά ταύτα, δημιουργούνται νέες προκλήσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Θίγεται για παράδειγμα και κατά περίπτωση το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής, τα προσωπικά δεδομένα και ιδίως το απόρρητο της επικοινωνίας. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ενδεχομένως να προσβάλλεται από την εργαλειοποίηση του ανθρώπινου σώματος.

Με τις υπ' αριθ. 2388-91/2019 αποφάσεις του ΣτΕ επταμελούς συνθέσεως κρίθηκαν απορριπτέοι οι λόγοι, με τους οποίους αμφισβητήθηκε η σκοπιμότητα επιλογής του συγκεκριμένου τύπου αστυνομικής ταυτότητας ως προβλέπεται στην κοινή υπουργική απόφαση για την έκδοση δελτίου ταυτότητας ελλήνων πολιτών. «Περαιτέρω προβλήθηκε η παραβίαση των νομοθετικών και υπερνομοθετικών διατάξεων περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, προσβολή των αγαθών της προσωπικότητας προστατευόμενων με υπερνομοθετικές διατάξεις, της προσωπικής

¹¹⁴⁵Βλ. Ε. Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου, Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ενόψει της εφαρμογής της νέας τεχνολογίας της ταυτοποίησης με ραδιοσυχνότητες (RFID)- Νομική και Τεχνολογική Προσέγγιση, Αρμ 2007, σ. 493 και επ.

¹¹⁴⁶Βλ. C.V., Oancea, *Artificial Intelligence Role in Cybersecurity Infrastructures*, IJISC 2015, σ.58.

¹¹⁴⁷Βλ. Χ. Δημόπουλος, Ανακριτική, 2018, σ. 240-300, 330 και επ.

ελευθερίας, της ελεύθερης κίνησης στη χώρα, της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και, συναφώς, του άρθρου 3 του Συντάγματος, καθώς και υπέρβαση της νομοθετικής εξουσιοδότησης ως προς τον προβλεπόμενο αριθμό πρόσβασης κάρτας (CAN – Card Access Number)». ¹¹⁴⁸ Επιπλέον, με την απόφαση 2388/2019 του τετάρτου τμήματος ΣτΕ επίσης, επταμελούς συνθέσεως η αντίστοιχη αίτηση ακυρώσεως έγινε εν μέρει δεκτή, η δε προσβαλλόμενη ακυρώθηκε μόνον κατά το μέρος που προβλέφθηκε με την κοινή υπουργική απόφαση για την έκδοση νέου τύπου Δελτίου Ταυτότητας Ελλήνων Πολιτών ότι στο ενσωματωμένο ηλεκτρονικό μέσο αποθήκευσης μη επαφής που, κατά την προσβαλλόμενη, περιλαμβάνει το νέου τύπου δελτίο ταυτότητας αποθηκεύονται (και) «τα στοιχεία που απαιτούνται για τις υπηρεσίες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης». Συναφώς, έκρινε το Δικαστήριο ότι οι υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης έχουν ευρύτατο περιεχόμενο, τα δε ανωτέρω στοιχεία δεν είναι κρίσιμα για την απόδειξη της ταυτότητας των Ελλήνων πολιτών και δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνδέονται με τα πρόσθετα στοιχεία του κατόχου, σύμφωνα με μια εκ των εξουσιοδοτικών διατάξεων για την έκδοση της εν λόγω ΚΥΑ (άρθρο 3 Ν. 1599/1986), άρα η αποθήκευση των στοιχείων αυτών δεν βρίσκει έρεισμα στις οικείες εξουσιοδοτικές διατάξεις. ¹¹⁴⁹

Όλες αυτές οι νέες προκλήσεις ενδιαφέρουν ιδιαίτερα το Αστυνομικό Δίκαιο. Οι θεωρητικοί και η νομολογία καλούνται να διατυπώσουν γενικές αρχές και κανόνες, οριοθετώντας τη σχέση ανάμεσα στην ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εξασφάλιση της ελευθερίας αποκτά νέες προοπτικές αλλά έρχεται αντιμέτωπη με νέους κινδύνους και απειλές που απειλούν να την περιορίσουν.

β. Βιομετρικά στοιχεία στην υπηρεσία της αστυνομίας

Βιομετρία είναι η τεχνική δυνατότητα ταυτοποίησης του ανθρώπου, σύμφωνα με τα προσωπικά χαρακτηριστικά του, τα οποία είναι μοναδικά. Αυτά τα χαρακτηριστικά είναι βιολογικά, γενετικά και συμπεριφορικά, τα οποία είναι ξεχωριστά δεν αλλοιώνονται στο χρόνο και μπορούν με τη χρήση νέων τεχνολογιών να ψηφιοποιηθούν και να καταχωρηθούν σε μικροκυκλώματα, αποτελώντας βάσεις δεδομένων. ¹¹⁵⁰

Το άρθρο 4 περίπτωση 14 του ΓΚΠΔ με έναν ατελή κανόνα δικαίου (*lex imperfectus*) αναφέρει τον ορισμό των βιομετρικών δεδομένων ως δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, τα οποία προκύπτουν από ειδική τεχνική επεξεργασία συνδεδεμένη με φυσικά, βιολογικά ή συμπεριφορικά χαρακτηριστικά φυσικού προσώπου που επιτρέπουν ή επιβεβαιώνουν την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση του εν λόγω φυσικού προσώπου, όπως εικόνες προσώπου ή δακτυλοσκοπικά δεδομένα. Συνεπώς, η αστυνομία αναζητά τα στοιχεία που ταυτοποιούν με σαφήνεια τη ταυτότητα του προσώπου. Καταρχάς, τα στοιχεία εξατομίκευσης του προσώπου αναγράφονται συνήθως στη ληξιαρχική πράξη γέννησης του. Το χρονικό σημείο της γέννησης του

¹¹⁴⁸ Στην ιστοσελίδα Διοικητικοί δικαστές παρατίθεται αυτούσιο το κείμενο περίληψης των αποφάσεων <https://www.ddikastes.gr/node/5117>, ημερομηνία προσπέλασης 11-12-2019.

¹¹⁴⁹ Ibid

¹¹⁵⁰ Βλ. Ε. Μπακιρλή, Σύγχρονη Τεχνολογία & Αντεγκληματική Πολιτική, Κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, βιομετρικές εφαρμογές, έξυπνες ηλεκτρονικές κάρτες, βάσεις δεδομένων, Ανάλυση γενετικού υλικού (DNA), ηλεκτρονικό βραχιόλι, 2019, σ. 20.

ανθρώπου όπως η ώρα, η ημέρα, ο μήνας και το έτος του τοκετού, αλλά και ο τόπος της γέννησης είναι μοναδικός σε κάθε άνθρωπο. Επίσης, η ληξιαρχική πράξη γέννησης αναγράφει τα φυσικά χαρακτηριστικά του ατόμου, όπως το φύλο και τη σειρά γέννησης σε περίπτωση πολλαπλής κύησης. Επιπλέον, με την εγγραφή σε δημοτολόγιο περιγράφονται κοινωνικά στοιχεία που εξατομικεύουν έναν άνθρωπο, όπως το όνομα, το επώνυμο και η δημοτικότητα του, δηλαδή η σύνδεση του προσώπου με ένα δημόσιο – κοινωνικό χώρο.¹¹⁵¹ Τα στοιχεία που αναγράφονται στη ληξιαρχική πράξη γέννησης χρησιμοποιούνται για την έκδοση πολλών δημοσίων εγγράφων μεταξύ των οποίων και το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας. Το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών ακύρωσε, λόγω εσφαλμένης αιτιολογίας και πλάνης περί τα πράγματα απόφαση του δευτεροβάθμιου πειθαρχικού συμβουλίου της Ελληνικής Αστυνομίας με το οποίο επιβάλλονταν σε αστυνομικό τρεις (3) μήνες αργία με απόλυση, επειδή εξέδωσε αστυνομική ταυτότητα με πλαστό πιστοποιητικό γέννησης με αποτέλεσμα αυτό να χρησιμοποιηθεί σε έγκλημα απάτης. Το Δικαστήριο δέχθηκε ότι όση επιμέλεια και αν κατέβαλλε ο αστυνομικός δεν θα μπορούσε να διαπιστώσει την πλαστότητα του δικαιολογητικού, επομένως δεν υπήρξε παραμέληση του υπηρεσιακού καθήκοντος του.¹¹⁵²

Τα στοιχεία που ενδιαφέρουν και απασχολούν τις αστυνομικές υπηρεσίες είναι επίσης αυτά που εξατομικεύουν τη βιολογική φύση του ανθρώπου, όπως ομάδες αίματος και δακτυλικά αποτυπώματα. Η ίριδα του οφθαλμού είναι διαφορετική και μοναδική σε κάθε άνθρωπο. Η φωνή του καθενός είναι ξεχωριστή. Η αστυνομία στα εγκληματολογικά της εργαστήρια έχει τμήμα οπτικοακουστικού υλικού, στο οποίο επεξεργάζεται αρχεία ήχου, ώστε να εξακριβώσει την ταυτότητα του προσώπου. Τέλος, το γενετικό υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην εξακρίβωση της ταυτότητας, αλλά και σε άλλους σκοπούς που ενδιαφέρουν το ιδιωτικό δίκαιο, όπως η αναγνώριση της πατρότητας.¹¹⁵³

Τα στοιχεία που δεν αλλοιώνονται στο χρόνο, ούτε αλλάζουν με δικαστική απόφαση ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τις αστυνομικές αρχές. Τα δακτυλικά αποτυπώματα είναι μοναδικά καθώς το δέρμα περιέχει αύλακες που αφήνουν ένα λιπαρό αποτύπωμα στα αντικείμενα, με τα οποία έρχονται σε επαφή. Τα δακτυλικά αποτυπώματα με βάση το σχήμα και τη μορφή των αυλακώσεων μπορούν να ταξινομηθούν, ώστε να δημιουργηθεί ένα ευρετήριο. Αυτό επιτυγχάνεται σήμερα όχι μόνο σε έντυπη μορφή δια της μελάνης, αλλά και σε ψηφιακή μορφή επιτρέποντας την ταχεία αναζήτηση τους ηλεκτρονικά. Έτσι, στις Η.Π.Α. λειτουργεί το μεγαλύτερο ηλεκτρονικό σύστημα δωδεκαδακτυλικής ταυτοποίησης στο κόσμο (*Automated Fingerprint Identification System/AFIS*), το οποίο χρησιμοποιείται και στη χώρα μας (Αυτόματο Σύστημα Αναγνώρισης Δακτυλικών και Παλαμικών Αποτυπωμάτων). Τα δακτυλικά και παλαμικά αποτυπώματα ως βιομετρικά δεδομένα αποτελούν πληροφορίες που μπορούν να μεταφερθούν σε άλλα Κράτη, καθώς και την Ευροπλή. Δεν πρέπει να λησμονείται ότι τα αποτυπώματα χαρακτηρίζονται ως προσωπικά δεδομένα ειδικών κατηγοριών

¹¹⁵¹ Βλ. Θ. Παπαζήση, Ταυτότητα του φυσικού προσώπου, ΕφΑΔ 2015, σ. 579 και επ.

¹¹⁵² Βλ. ΔΕφΑθ1901/2002.

¹¹⁵³ Βλ. Θ. Παπαζήση, Ταυτότητα του φυσικού προσώπου, ΕφΑΔ 2015, σ. 579 και επ.

και υπάγονται στις διατάξεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων και στην οικεία εθνική νομοθεσία.¹¹⁵⁴ Η λήψη, η διατήρηση και η επεξεργασία των δακτυλικών αποτυπωμάτων αναφέρεται ευθέως στην ιδιωτική ζωή, η οποία είναι μεν απαραβίαστη, αλλά επιδέχεται περιορισμούς (άρθρο 8 ΕΣΔΑ).¹¹⁵⁵ Τα δακτυλικά αποτυπώματα μετά από τον χρόνο που προσδιορίζεται στο νόμο καταστρέφονται. Σύμφωνα με το άρθρο 31 Π.Δ.342/77 τα αποτυπώματα καταστρέφονται α) όταν ο δακτυλοσκοπηθείς πεθάνει β) μετά τα 90 έτη, εκτός από τις εξαιρέσεις που προβλέπει ο νόμος γ) όταν ο κατηγορούμενος αθωωθεί ή απαλλαχθεί από τις κατηγορίες, εφόσον δεν υπάρχει στο φάκελο του άλλη καταδίκη ή κατηγορία ή επιβλήθηκαν θεραπευτικά ή αναμορφωτικά μέτρα, λόγω έμπρακτης μετάνοιας, παραγραφής, και έλλειψης έγκλησης ή ανάκλησης υποβληθείσας έγκλησης ή παραίτησης από αυτή. Ορθά το άρθρο 63 του ως άνω διατάγματος προβλέπει ότι αν βρέθηκαν αποτυπώματα ανόμοια στους τόπους του εγκλήματος καταστρέφονται μετά από 20 έτη από την τέλεση της πράξης, αν ταυτίστηκαν δακτυλοσκοπικά μετά από 10 έτη και πάντως μετά την έκδοση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης ή όταν ακυρωθεί δικαστικά η απόφαση απέλασης. Όλες οι περιπτώσεις του χρονικού σημείου καταστροφής δεν πρέπει να είναι οι ίδιες. Άλλες προθεσμίες προβλέπονται σε περιπτώσεις αθωωθέντων δακτυλοσκοπημένων πολιτών, άλλες για σεσημασμένους κακοποιούς, άλλες για ανήλικους που υποβλήθηκαν σε αναμορφωτικά μέτρα και άλλες σε ανήλικους που καταδικάστηκαν σε στερητικές της ελευθερίας ποινές. Με αυτό τον τρόπο θα αποτραπεί ο κίνδυνος να στιγματιστούν τα άτομα και να αντιμετωπίζονται εκ των προτέρων ως ύποπτοι.

Άξιος μνείας είναι ο νέος νόμος¹¹⁵⁶ για τις σύγχρονες προδιαγραφές των αστυνομικών ταυτοτήτων ως ταξιδιωτικών εγγράφων. Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση στην αστυνομική ταυτότητα υπάρχουν βιομετρικά στοιχεία του κατόχου, και συγκεκριμένα φωτογραφία του κατόχου σε ψηφιακή μορφή, δύο (2) δακτυλικά αποτυπώματα των δεικτών και των δύο χεριών του κατόχου, καθώς και τα στοιχεία της μηχανικώς αναγνώσιμης ζώνης, τα οποία πρέπει να ανταποκρίνονται στα τεχνικά πρότυπα που ορίζει η ενωσιακή νομοθεσία. Τα ανωτέρω στοιχεία εξυπηρετούν την εξασφάλιση της γνησιότητας των δελτίων ταυτότητας και της ταυτοπροσωπίας, καθώς α) επιτυγχάνεται στο μέγιστο βαθμό η αντιστοιχία μεταξύ του δελτίου ταυτότητας και του κατόχου του β) δυσχεραίνεται η παραποίηση και η πλαστογράφηση του γ) μεγιστοποιείται η προστασία του κατόχου του δελτίου από τυχόν δόλια χρήση του. Επιπλέον, στο ηλεκτρονικό μέσο αποθήκευσης περιλαμβάνεται και ένα εγκεκριμένο πιστοποιητικό ηλεκτρονικής υπογραφής. Με αυτόν τον τρόπο θα επιτευχθεί ο σκοπός της απαραίτητης ταυτοποίησης του φυσικού προσώπου, η οποία επιτρέπει σε αυτό το μέσο να υπογράψει ηλεκτρονικά με το μέγιστο επίπεδο ασφάλειας που ορίζει το ενωσιακό δίκαιο, ώστε να μπορεί

¹¹⁵⁴ Βλ. άρθρο 4 περ.14, 9§1 GDPR και άρθρο 44§1 περ.ιβ' και ιδ', 56,59 του Ν. 4624/2019

¹¹⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ *S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 4-12-2008, *Also Rushiti κατά Αυστρίας*, 21.3.2000.

¹¹⁵⁶ Βλ. άρθρο 23 του Ν. 4647/2019, ο οποίος τροποποίησε την παράγραφο 1 του άρθρου 3 του Ν. 1599/1986, τα άρθρα 4 και 5 Οδηγίας 2004/38/ΕΚ, αλλά και Κανονισμός (ΕΚ) 2252/2004 και συστάσεις του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO)- DOC 9303, έκδοση 7η (Μέρη 3, 9, 10, 11 και 12).

να συναλλάσσεται ηλεκτρονικά με τις υπηρεσίες του δημοσίου και ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς και με φυσικά και νομικά πρόσωπα.¹¹⁵⁷

Γενικά, τα βιομετρικά δεδομένα συνδέονται με την δημόσια ασφάλεια. Χρησιμοποιούνται για προληπτικούς και κατασταλτικούς σκοπούς, κυρίως δε για την πρόληψη και την καταπολέμηση του εγκλήματος.¹¹⁵⁸ Το ζητούμενο είναι η εύρεση της χρυσής τομής ανάμεσα στη δημόσια ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

γ. Τεχνολογία οπτικής παρακολούθησης

Η τεχνολογία οπτικής παρακολούθησης αναφέρεται σε κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης (*closed circuit Television - CCTV*), όπου παρακολουθούνται χώροι και δραστηριότητες από συγκεκριμένο αριθμό δεκτών και όχι από οποιονδήποτε, όπως τα ανοιχτά κυκλώματα τηλεόρασης (*open circuit Television - OCTV*).¹¹⁵⁹ Τα κυκλώματα αυτά χρησιμοποιούνται για αστυνομικούς σκοπούς, όπως την παρακολούθηση της κίνησης στους δρόμους, την αποτροπή κλοπών και άλλων παραβατικών συμπεριφορών, ακόμη και την παρακολούθηση εργαζομένων στους χώρους εργασίας τους.¹¹⁶⁰ Οι αστυνομικές αρχές εξοπλίστηκαν με το πληροφοριακό σύστημα C4I (*Command, Control, Coordination, Communication & Intelligence*) για την ασφάλεια των Ολυμπιακών Αγώνων.¹¹⁶¹ Με το σύστημα αυτό παρέχονταν η δυνατότητα εναέριας παρακολούθησης απειλών από τα ελικόπτερα της αστυνομίας με υπέρυθρες κάμερες, αλλά και επιτήρησης των οδών με κάμερες σε κεντρικές αρτηρίες και άλλες δράσεις. Επίσης, με το C4I δινόταν η δυνατότητα να επιτηρούνται οι ακτές από το Λιμενικό Σώμα, ενώ οι αστυνομικοί εξοπλίστηκαν με το Συγκαναλικό δίκτυο TETRA, με το οποίο παρέχεται η δυνατότητα επικοινωνίας με ψηφιακό και όχι με αναλογικό σήμα για να μην υπάρχουν υποκλοπές.

Βέβαια, οι ανωτέρω τεχνολογίες που επιστρατεύονται στην υπηρεσία της αστυνομίας απειλούν τα προσωπικά δεδομένα. Για παράδειγμα, οι σύγχρονες κάμερες καταγράφουν δεδομένα ήχου και εικόνας, τα οποία μπορούν να ταυτοποιούν συγκεκριμένα πρόσωπα βάσει των βιομετρικών χαρακτηριστικών τους, όπως το βάδισμα ή το μέγεθος του προσώπου και του σώματος με τη χρήση βιομετρικής τεχνολογίας (*Face Recognition System*). Επίσης, για λόγους εσωτερικής ασφάλειας δύναται να εφαρμόζεται το αστυνομικό μέτρο της βιντεοεπιτήρησης από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές για την πρόληψη τρομοκρατικών ενεργειών. Το μέτρο έχει επικριθεί, επειδή τίθενται ζητήματα για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.

¹¹⁵⁷ Για τις προδιαγραφές των γαλλικών αστυνομικών ταυτοτήτων με βιομετρικά στοιχεία και τον ρόλο τους στην πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος, βλ. *M. Sztulman*, *La biométrie saisie par le droit public Étude sur l'identification et la localisation des personnes physiques*, 2019, σ. 199-201, 207-209.

¹¹⁵⁸ Βλ. *M. Sztulman*, *La biométrie saisie par le droit public*, ο.π., σ. 247-257.

¹¹⁵⁹ Βλ. *M. Λεβεντοπούλου*, *Η βιντεοεπιτήρηση και το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων*, 2010, σ. 1.

¹¹⁶⁰ Βλ. *A. Μαλαγαρδή*, *Νέες τεχνολογίες προσωπικά δεδομένα και εργατικό Δίκαιο*, 2010, σ. 38.

¹¹⁶¹ Βλ. Υπ. αριθ. 64/2004 απόφαση της Ανεξάρτητης Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων.

Παρόλα αυτά το υλικό των καμερών αποτελεί ένα σημαντικό μέσο απόδειξης των εγκλημάτων στις σύγχρονες απρόσωπες κοινωνίες.¹¹⁶² Οι αστυνομικοί στη Γαλλία τοποθετούν κινητές κάμερες (*Bodycams*) πάνω τους για την καταγραφή δραστηριοτήτων προς πρόληψη της δημόσιας τάξης και την προστασία της ασφάλειας των ανθρώπων και των περιουσιών. Επίσης, υπάρχουν και κατασταλτικοί σκοποί από τη χρήση αυτών των καμερών. Το βιντεοληπτικό υλικό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αποδεικτικό υλικό για τη δίωξη και την εκδίκαση των αδικημάτων, αλλά και για την βεβαίωση διοικητικών παραβάσεων με αποτέλεσμα οι κάμερες να επιτελούν μία διπλή λειτουργία ακριβώς όπως και το αστυνομικό όργανο.¹¹⁶³ Δηλαδή μία διοικητική και μία δικαστική λειτουργία. Το μέτρο θεωρήθηκε επιτυχημένο και επεκτείνεται στους γάλλους Πυροσβέστες και σε άλλα όργανα επιφορτισμένα με την εσωτερική ασφάλεια.¹¹⁶⁴

Οι τεχνολογίες οπτικής παρακολούθησης χρησιμοποιούνται και για την παρακολούθηση των ίδιων των αστυνομικών κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους. Οι κινητές κάμερες τοποθετούνται στη στολή των αστυνομικών και καταγράφουν την εκτέλεση της υπηρεσίας τους. Η νομιμοποίηση τους βασίζεται στον έλεγχο της αστυνομικής δράσης, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την αρχή της διαφάνειας.¹¹⁶⁵ Κάθε αστυνομική δράση θα πρέπει να διέπεται από την αρχή της φανεράς δράσης. Εξαιρέση από αυτόν τον κανόνα μόνο ο νόμος μπορεί να προβλέψει για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Επίσης, οι κινητές κάμερες χρησιμοποιούνται και για την πρόληψη έκνομων πράξεων πολιτών εις βάρος αστυνομικών και το αντίστροφο. Γενικά, ο νομοθέτης στη Γαλλία, αλλά και στη Γερμανία δικαιολόγησε την εισαγωγή των καμερών σώματος για την παρακολούθηση της ίδιας της αστυνομικής υπηρεσίας λόγω των αυξανόμενων κρουσμάτων βίας κατά των αστυνομικών, αλλά και στα φαινόμενα της αστυνομικής αυθαιρεσίας. Οι κάμερες αυτές συμβάλλουν στην αυτοπροστασία των αστυνομικών, αλλά παράλληλα αναγκάζουν τους πολίτες και τους αστυνομικούς κατά την καταγραφή των αστυνομικών επιχειρήσεων να συμπεριφερθούν με ευγένεια. Οι κάμερες μπορούν να αξιοποιούνται ακόμη και για την εκπαίδευση των αστυνομικών να παρατηρούν τα λάθη τους κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους.¹¹⁶⁶ Στη Γαλλία γίνεται εκτεταμένη χρήση κινητών φορητών καμερών (*caméras-piétons*) από αστυνομικούς, σε ειδικά αστυνομικά μέτρα, όπως στη βιντεοσκόπηση της συνάθροισης, αλλά και γενικότερα κατά την εκτέλεση της συνήθους υπηρεσίας τους. Το ειδικό αστυνομικό μέτρο της καταγραφής των συναθροίσεων μετατρέπεται σε γενικό με αποτέλεσμα όχι μόνο ο νόμος, αλλά και οι γενικές ρήτρες της δημόσιας τάξης και ασφαλείας να μπορούν να το νομιμοποιούν.

¹¹⁶²Βλ. άρθρα L223-1 έως L223-9 Code de la sécurité intérieure και για τους κανόνες άδειας και λειτουργίας, άρθρα L251-1 έως L255-1.

¹¹⁶³Βλ. *F. Schmidt*, *Polizeiliche Videoüberwachung durch den Einsatz von Bodycams*, 2018, σ. 34-54.

¹¹⁶⁴Βλ. άρθρα L241-1 έως L241-2. Για τις έξυπνες κάμερες και το ρόλο τους στη δημόσια ασφάλεια, βλ. *J. Taeger*, *Chancen und Risiken von Smart Cams im öffentlichen Raum*, 2017, σ. 54 και επ. και *J.M. Pastor*, *Les caméras-piétons des policiers municipaux bientôt réennissées ?*, *AJDA* 16-07-2018, όπου αμφότεροι εκφράζουν τις επιφυλάξεις και τις ανησυχίες τους για την χρήση των φορητών καμερών από τους αστυνομικούς.

¹¹⁶⁵Βλ. Εφημερίδα *Les Parisien*, 19 Απριλίου 2018.

¹¹⁶⁶Βλ. *J.M. Pastor*, *Les caméras-piétons des policiers* ο.π.

Η βιντεοπροστασία απειλεί τα θεμελιώδη δικαιώματα; Με την υπ' αριθ. 2765/2005 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πατρών διατάσσεται η διακοπή της λειτουργίας 15 καμερών παρακολούθησης της οδικής κυκλοφορίας που είχαν τοποθετηθεί ενόψει των ολυμπιακών αγώνων σε οδούς της Πάτρας, για την προστασία του δικαιώματος της προσωπικότητας (άρθρο 57 ΑΚ). Επιπλέον και άλλα δικαιώματα μπορεί να προσβάλλονται από τη χρήση καμερών, όπως το δικαίωμα της συνάθροισης. Μάλιστα, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Γερμανίας (*BVerfG 65 1/1983*), θεωρεί ότι όταν η συμμετοχή σε μία συνάθροιση παρακολουθείται από το Κράτος ενδεχομένως ο πολίτης να πιθανολογεί ότι μπορεί να παραιτηθεί από την άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης.¹¹⁶⁷ Ακόμα προσβάλλεται το δικαίωμα της ελευθερίας της κίνησης στο άρθρο 2 της ΕΣΔΑ, όπου το άτομο, αν γνωρίζει ότι οι χώροι παρακολουθούνται με κάμερες ενδεχομένως να αποφύγει να κινηθεί σε αυτούς. Συνακόλουθα, το δικαίωμα του απορρήτου της επικοινωνίας περιορίζεται μέσω της μικροφωνικής και τηλεσκοπικής παρακολούθησης (άρθρο 19§1 του Συντάγματος), όπως και το απαραβίαστο του ιδιωτικού βίου (άρθρο 9§2 εδάφιο β' του Συντάγματος) με τη δημιουργία ενός ψηφιακού προφίλ.

Εκτός από τα δικαστήρια που έσπευσαν να προστατεύσουν τα θεμελιώδη δικαιώματα από τη βιντεοπροστασία των αστυνομικών αρχών παρόμοιες αποφάσεις έλαβε και η αρχή προστασίας προσωπικών δεδομένων για την αφαίρεση καμερών από δρόμους, πλατείες και άλλους χώρους ήπιας κυκλοφορίας. Παράλληλα σε κεντρικούς δρόμους μεγάλης κυκλοφορίας αποφασίστηκε να διατηρηθούν οι κάμερες μόνο για έξι (6) μήνες αποκλειστικά για την καταγραφή οδικών παραβάσεων.¹¹⁶⁸

Με τον Ν. 3917/2011 η χρήση συστημάτων επιτήρησης με την λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους έγινε επιτρεπτή για λόγους εθνικής και δημόσιας ασφάλειας και προς αποτροπή συγκεκριμένων εγκλημάτων. Κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 14 παρ.1 του ως άνω νόμου ψηφίστηκε το Π.Δ. 75/2020 «*Χρήση συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους*». Με ρήτρα επικουρικότητας (άρθρο 14 Π.Δ.75/2020) ορίζεται ότι τα θέματα που δεν ρυθμίζονται ειδικώς από τις διατάξεις του άρθρου 14 του ν. 3917/2011 και του εφαρμοστικού διατάγματος του διατάγματος, διέπονται από τις εκάστοτε εφαρμοστέες διατάξεις του ΓΚΠΔ και του ν. 4624/2019.

Σκοπός του νέου νομοθετικού πλαισίου είναι η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, όταν λαμβάνει χώρα επεξεργασία προσωπικών δεδομένων με τεχνικά μέσα κατά την αστυνομική δράση, η οποία έχει ως αποστολή την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι το εν λόγω περιοριστικό νομοθετικό πλαίσιο εφαρμόζεται και όταν με το γενικό αστυνομικό μέτρο της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων με τεχνικά μέσα γίνεται όχι μόνο άμεση, αλλά και έμμεση ταυτοποίηση του προσώπου. Αυτό σημαίνει ότι παρά το γεγονός ότι υπάρχει αδυναμία αναγνώρισης των φυσικών χαρακτηριστικών λόγω για παράδειγμα κακής ποιότητας της εικόνας ή κάλυψης με κουκούλα του προσώπου μπορεί να λάβει χώρα έμμεση ταυτοποίηση με συνδυασμό άλλων

¹¹⁶⁷ Βλ. Μ. Λεβεντοπούλου, Η βιντεοεπιτήρηση, ο.π., σ. 44-45.

¹¹⁶⁸ Βλ. Μπακιρλή, Σύγχρονη Τεχνολογία & Αντεγκληματική Πολιτική, ο.π., σ. 110.

πληροφοριών.¹¹⁶⁹

Η εγκατάσταση και λειτουργία συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας, σε δημόσιους χώρους, επιτρέπεται για τους σκοπούς της πρόληψης του εγκλήματος στο πλαίσιο της γενικής αστυνόμευσης, όπως άλλωστε επισημαίνει και το ΕΔΔΑ σε πρόσφατη απόφαση του *P.N. κατά Γερμανίας*, 11.06.2020. Το δικαστήριο έκρινε ότι δεν παραβιάζεται το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ και επιτρέπεται η συλλογή και η διατήρηση δεδομένων (αποτυπώματα, φωτογραφίες, ήχος, φωτογραφίες) ενός ύποπτου ατόμου που είναι επικίνδυνο για την τέλεση εγκλημάτων και για την εξυπηρέτηση της διαδικασίας αναγνώρισης ως δράστη μελλοντικής τέλεσης αξιόποινης πράξης.¹¹⁷⁰ Όμως, η κρίση της αστυνομίας για την καταγραφή των δεδομένων υπόπτου θα πρέπει να είναι αιτιολογημένη ως προς το χρόνο, το τόπο, τις συνθήκες και τις περιστάσεις και να είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας και να μην είναι καταχρηστική.

Επίσης, συστήματα επιτήρησης επιτρέπονται και για την αποτροπή και καταστολή από την αστυνομία ασφάλειας συγκεκριμένων αξιόποινων πράξεων που προβλέπονται στον εξουσιοδοτικό νομό.¹¹⁷¹ Επομένως, το εν λόγω Π.Δ. δεν εφαρμόζεται για άλλες αξιόποινες πράξεις. Επιπλέον, η καταγραφή του ήχου με συστήματα επιτήρησης από τις αστυνομικές αρχές είναι συμβατή δια νόμου προς διακρίβωση ιδιαίτερας σοβαρών εγκλημάτων κατά τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ.1 εδάφιο β΄ του Συντάγματος. Όμως, στην απόφαση για τα δεδομένα ήχου θα πρέπει να προβλεφθεί ότι γίνεται ειδική μνεία α) της αξιόποινης πράξης για την διακρίβωση της οποίας γίνεται η απαραίτητη επεξεργασία β) των ενδείξεων ως προς την εμπλοκή των ερευνώμενων προσώπων στην τέλεση της υπό έρευνα πράξεως, γ)) του σκοπού της επεξεργασίας δ) της αδυναμίας ή ιδιαίτερης δυσχέρειας διακρίβωσης της πράξης με άλλο τρόπο και ε) της απολύτως αναγκαίας χρονικής διάρκειας της επεξεργασίας. Η αιτιολογία της απόφασης θα πρέπει να εναρμονίζεται με τις προϋποθέσεις της περ. ε΄ άρθρου 254§1 Κ.Π.Δ. για τη διενέργεια της ειδικής ανακριτικής πράξης «της καταγραφής της δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα ειδικά τεχνικά μέσα».¹¹⁷²

Τέλος, η λειτουργία των συστημάτων επιτρέπεται για τη διαχείριση της κυκλοφορίας από το θάλαμο επιχειρήσεων της αστυνομίας τροχαίας που περιλαμβάνει την αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων στο οδικό δίκτυο, τη ρύθμιση της κυκλοφορίας οχημάτων, καθώς και την πρόληψη και διαχείριση τροχαίων ατυχημάτων. Η διαχείριση της κυκλοφορίας περιλαμβάνει τη βεβαίωση διοικητικών παραβάσεων τροχαίας με τεχνικά μέσα (radar, αλκοολόμετρο), όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση του άρθρου 14 του Ν. 3917/2011. Αυτό σημαίνει εξ' *argumentum a minori ad maius* ότι η βεβαίωση τροχονομικών παραβάσεων μεγαλύτερης κοινωνικής απαξίας, που δεν είναι απλώς διοικητικές, αλλά ποινικές σε βαθμό πλημμελήματος, όπως μέθη οδηγού καθότι είναι ακόμα πιο επικίνδυνες για την τέλεση τροχαίων ατυχημάτων μπορούν επίσης να βεβαιωθούν και δεν πρέπει να συγχέονται με

¹¹⁶⁹ Βλ. αιτιολογική έκθεση του Ν. 3917/2011.

¹¹⁷⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, *P.N. κατά Γερμανίας*, 11.06.2020.

¹¹⁷¹ Βλ. περ. β΄ έως δ΄ της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 3917/2011.

¹¹⁷² Βλ. ΣτΕ ΠΕ 145/2020.

την περιοριστική απαρίθμηση των περ. β΄ έως δ΄ της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 3917/2011 που υπηρετούν αλλότριο σκοπό. Επίσης θα πρέπει να αναγνωρισθεί στην αστυνομία η αρμοδιότητα επιλογής κατά διακριτική ευχέρεια των ιδιαίτερος επικίνδυνων σημείων του οδικού δικτύου που παρατηρούνται συχνά τροχαία ατυχήματα, καθώς η αστυνομία τροχαίας γνωρίζει καλύτερα από κάθε άλλη διοικητική ή δικαστική αρχή να εγγυηθεί την οδική ασφάλεια.

Η εγκατάσταση και λειτουργία σταθερών, περιστρεφόμενων ή κινητών συστημάτων επιτήρησης κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης, είναι επιτρεπτή κατά το άρθρο 6 του Π.Δ.75/2020 με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση του υπεύθυνου επεξεργασίας, κατόπιν έγκρισης του αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών, και εφόσον έχει γνωστοποιηθεί στον οργανωτή της συνάθροισης, αλλά μόνο για τη διαπίστωση του όγκου και της διαδρομής αυτής, χωρίς δυνατότητα εστίασης σε φυσικά πρόσωπα, όπως αντίθετα συμβαίνει για τη διαπίστωση των αξιοποιούνων πράξεων. Όπως τονίζεται στη υπ αριθ.145/2020 Γνωμοδότηση του ΣΤΕ για το ως άνω διάταγμα, η έγκριση του εισαγγελέα αποτελεί διαδικαστική εγγύηση και η απόφαση του υπευθύνου επεξεργασίας λογίζεται ως έντονη υπόδειξη για τη διασφάλιση της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας, καθώς η απόφαση θα πρέπει να αναφέρεται τόσο στα πραγματικά στοιχεία σύμφωνα με τα οποία κρίνεται απαραίτητη η επιτήρηση, ο χρόνος ενεργοποίησης του συστήματος και η διάρκεια λειτουργίας της καταγραφής. Επιπλέον οι ρόλοι των υπεύθυνων εστίασης, καταγραφής και διαγραφής θα πρέπει να είναι διακριτοί.¹¹⁷³

Το υποκείμενο των δεδομένων μπορεί να ζητήσει από τον υπεύθυνο επεξεργασίας ή από τους μετέχοντες στη διαδικασία της επεξεργασίας τα δεδομένα που τον αφορούν και αν αρνηθούν να ικανοποιήσουν το αίτημα παροχής πληροφοριών ή δεν απαντήσουν εντός του τριακονθημέρου, ο αιτών μπορεί να προσφύγει από την πάροδο άπρακτης της προθεσμίας απαντήσεως ή από την κοινοποίηση της αρνητικής απόφασης στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Η εγκατάσταση συστημάτων επιτήρησης επιτρέπεται ύστερα από απόφαση της αρμόδιας δημόσιας αρχής, η οποία αποτελεί διοικητική πράξη με εκτελεστό χαρακτήρα μπορεί να προσβληθεί με αίτηση ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

δ. Τεχνολογία ανάλυσης DNA

Το δε(σ)οξυριβο(ζο)νουκλεϊ(νι)κό οξύ (DNA) ονομάζεται το γενετικό υλικό του κυττάρου και είναι μοναδικό σε κάθε άνθρωπο, για αυτό οι αστυνομικές αρχές το αξιοποίησαν για να εξακριβώνουν την ταυτότητα του ατόμου.¹¹⁷⁴ Το αίμα, το δέρμα, το σπέρμα, το σάλιο, οι τρίχες περιέχουν γενετικό υλικό σε μικρές ή μεγαλύτερες ποσότητες. Κάθε άνθρωπος μπορεί να αφήσει γενετικό υλικό στο χώρο. Αυτό δύναται να συλλεχθεί με βαμβακοφόρους στείλους και να αποθηκευτεί. Η μέθοδος STR, η οποία χρησιμοποιείται από τα εγκληματολογικά εργαστήρια της Ελληνικής Αστυνομίας παρέχει την

¹¹⁷³ Βλ. ΣΤΕ (ΠΕ) 145/2020.

¹¹⁷⁴ Βλ. B. Sokol, DNA-Analyse: Stetig wachsende Begehrlichkeiten σε Roggan/Kutscha, Handbuch zum Recht der Inneren Sicherheit, 2006, σ. 294 και επ.

δυνατότητα οπτικής σύγκρισης των χρωμοσωμάτων ενός γονιδίου διαφορετικών ατόμων. Όλες οι αλυσίδες των χρωμοσωμάτων αποθηκεύονται σε βάση δεδομένων (Ειδικό Αρχείο Γενετικών Τύπων) και αποτελούν ειδική κατηγορία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, ως προβλέπεται από τον GDPR με σκοπό την τυποποίηση υπόπτων τέλεσης ποινικών αδικημάτων. Το Αρχείο τηρείται στη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών, ενώ κατά την καταστροφή του γενετικού υλικού παρίσταται Εισαγγελέας.¹¹⁷⁵ Είναι αδήριτη η ανάγκη κωδικοποίησης της εθνικής νομοθεσίας για την επεξεργασία γενετικού υλικού, ως προσωπικό δεδομένο, λαμβάνοντας υπόψιν ότι οι εφαρμογές της επεξεργασίας θα γίνονται σε πολλά επίπεδα αστυνομικής δράσης.¹¹⁷⁶

Αξιοσημείωτη είναι η απόφαση 1/2017 του Αρείου Πάγου, η οποία αναφέρεται στη δικαστική αστυνομική δράση εξιχνίασης εγκλημάτων με την εξέταση DNA. Το δικαστήριο έκρινε ότι όχι μόνο η εργαστηριακή εξέταση του DNA στα εγκληματολογικά εργαστήρια της αστυνομίας είναι ανακριτική πράξη, αλλά και η εξερεύνηση και η λήψη δείγματος γενετικού υλικού από τους υπηρετούντες αστυνομικούς στη Διεύθυνση Εγκληματολογικών Ερευνών. Η Ολομέλεια του δικαστηρίου σε συμβούλιο αναίρεσε βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Αθηνών, το οποίο, για τους αναφερόμενους σ' αυτό λόγους, διέταξε αφενός μεν την ακύρωση της ανακριτικής πράξεως της λήψεως από κατηγορούμενο για αξιόποινες πράξεις σε βαθμό κακουργήματος βιολογικού υλικού για τον προσδιορισμό γενετικού τύπου – εξέταση DNA, η οποία διατάχθηκε και έλαβε χώρα στο πλαίσιο διενεργούμενης κυρίας ανακρίσεως, αφετέρου δε (διέταξε) την καταστροφή του ληφθέντος δείγματος βιολογικού υλικού του κατηγορουμένου και την επανάληψη της λήψεως βιολογικού υλικού για τον προσδιορισμό γενετικού τύπου – εξέταση DNA. Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπάρχει απόλυτη ακυρότητα της προδικασίας λόγω μη νόμιμης λήψης βιολογικού υλικού του κατηγορουμένου για τον προσδιορισμό γενετικού τύπου (άρ. 171 αριθμ. 1 στοιχ. δ', 200^A§1, 204-208 ΚΠΔ). Ο Άρειος Πάγος τόνισε ότι από τη ρητή και μη διακρίνουσα μεταξύ των δύο σταδίων της διαδικασίας της πραγματογνωμοσύνης για την ανάλυση DNA διάταξη του άρ. 200Α παρ. 1 ΚΠΔ, ως αυτή ισχύει μετά τη θέση σε ισχύ του Ν. 4322/2015, έπεται ότι τα άρ. 204-208 ΚΠΔ, περί διορισμού και παρουσίας τεχνικού συμβούλου του κατηγορουμένου κατά την διεξαγωγή πραγματογνωμοσύνης, εφαρμόζονται, επί ποινή απολύτου ακυρότητας της τελευταίας (άρ. 171 αριθμ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ), τόσο **κατά τη λήψη όσο και κατά την ανάλυση** του γενετικού υλικού. Τέλος, κρίθηκε ότι διενέργεια της ανάλυσης DNA προϋποθέτει την έγκυρη και σύμφωνη με τους κανόνες της επιστήμης και τις διατυπώσεις και τους κανόνες του ΚΠΔ διενέργεια της λήψης του, ανεξαρτήτως του αν η πραγματογνωμοσύνη ανατίθεται σε ειδικώς από τον νόμο καθιδρυμένο εργαστήριο ή του είδους και της πολυπλοκότητας αυτής, αφού σε κάθε περίπτωση υφίσταται ανάγκη αυξημένης προστασίας των εκ του γενετικού υλικού προερχόμενων ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων του κατηγορουμένου (άρ. 2 εδ. α' Ν. 2472/1997), η δε επίκληση της επιταγής προς ταχεία διερεύνηση της υπόθεσης και αποκάλυψη του δράστη δεν

¹¹⁷⁵Βλ. Υπ' αριθ. 12 της 17-10-2018 γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ.

¹¹⁷⁶Βλ. ΔΠρΑθ 1108/2019, *U. Zaremba*, Die Entwicklung polizeirelevanter datenschutzrechtlicher Bestimmungen: Polizeiliche Befugnisnormen zur zweckändernden Verwendung von personenbezogenen Daten, 2014, σ. 684 κα επ.

αναιρεί την μείζονος σημασίας επιταγή προς προστασία των εκ του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, ενόψει μάλιστα του γεγονότος ότι η προσφορότητα της ανάλυσης DNA δεν επηρεάζεται από την πάροδο του χρόνου. Το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο έκρινε ότι ορθώς το συμβούλιο πλημμελειοδικών ακύρωσε τη λήψη βιολογικού υλικού από τον κατηγορούμενο προς εξέταση DNA διατάσσοντας συγχρόνως την καταστροφή του συλλεχθέντος δείγματος και την επανάληψη της λήψης, διότι αυτή πραγματοποιήθηκε πριν την παρέλευση της ταχθείσας στον κατηγορούμενο προθεσμίας για διορισμό τεχνικού συμβούλου, ο οποίος θα παρίστατο στη διενεργούμενη ανακριτική πράξη της πραγματογνωμοσύνης του άρ. 200Α ΚΠΔ, με αποτέλεσμα να παραβιασθούν τα υπερασπιστικά του δικαιώματα (άρ. 171 αριθμ. 1 στοιχ. δ' ΚΠΔ).¹¹⁷⁷ Κατά την αντίθετη εισαγγελική πρόταση, ως πραγματογνωμοσύνη νοείται αποκλειστικώς η επί μέρους ανακριτική πράξη της ανάλυσης DNA, και όχι αυτή της λήψης του, αφού ειδικές γνώσεις βιολογίας και βιοχημείας απαιτούνται μόνον για την πρώτη, εν αντιθέσει προς την απλούστατη διαδικασία της δεύτερης, υπ' αντίθετη δε εκδοχή θα καταλυόταν εν τοις πράγμασι το δικαίωμα των διενεργούντων αυτεπάγγελτη προανάκριση (άρ. 243 παρ. 2 ΚΠΔ) προανακριτικών υπαλλήλων να λαμβάνουν γενετικό υλικό του υπόπτου στο πλαίσιο της αυτόφωρης διαδικασίας.¹¹⁷⁸

Στη θεωρία αναφορικά με την επεξεργασία του γενετικού υλικού διατυπώνονται οι συστάσεις του Ευρωπαϊκού Δικτύου Εγκληματολογικών Ινστιτούτων (ENFSI) τον Απρίλιο του 2014 α) Υπάρχουν πολλοί τρόποι προσδιορισμού της ταύτισης δύο προφίλ DNA που μπορεί να αλληλοσυγκρούονται β) Το αποτέλεσμα ανάλυσης στατιστικά μπορεί να είναι εσφαλμένο κατά 100% γ) Ακόμη και αν πρόκειται για πολύ χαμηλές πιθανότητες τυχαίας ταύτισης, λάθος εκτιμήσεις ή και καταδίκες δεν μπορούν να αποκλειστούν δ) όσο λιγότερος ο αριθμός των τόπων, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα ταύτισης του προφίλ DNA, δηλ. η πιθανότητα μια τυχαίας

¹¹⁷⁷ Βλ. ΑΠ 1/2017 ΠοινΧρ 2017, σ. 605

¹¹⁷⁸ Ομοίως και η υπ' αριθμ. 4/2018 γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ, ΠοινΧρ 2018, σ. 552, που αναφέρεται στη διαδικασία **διενέργειας της κατ' άρ. 200Α ΚΠΔ πραγματογνωμοσύνης (ανάλυσης DNA) επί επ' αυτοφώρω καταλαμβανόμενων εγκλημάτων**. «Ενόψει του γεγονότος ότι αφενός μεν η διενέργεια ανάλυσης DNA λειτουργεί αμφίπλευρα (τόσο υπέρ όσο και κατά της ενοχοποίησής του υποβαλλομένου σε αυτήν), αφετέρου δε δεν συνάγεται, ούτε από τη γραμματική διατύπωση, ούτε από τον σκοπό του άρ. 200Α παρ. 1 ΚΠΔ ότι ο νομοθέτης αποδέχθηκε το ενδεχόμενο να ατονήσει ή να καταστεί ουσιαστικά ανενεργός η αυτόφωρη διαδικασία, λόγω των ως άνω, κατ' άρ. 192 επ. ΚΠΔ, υποχρεώσεων των ανακριτικών υπαλλήλων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι στα καταλαμβανόμενα επ' αυτοφώρω εγκλήματα, και δη στο πλαίσιο της διενεργούμενης κατά το άρ. 243 παρ. 2 ΚΠΔ προανάκρισης, της λεγομένης αστυνομικής δεν απαιτείται ως προϋπόθεση για την εγκυρότητα της κατά το άρ. 200Α ΚΠΔ διαδικασίας η γνωστοποίηση στο υπό εξέταση πρόσωπο της απόφασης του αρμόδιου ανακριτικού υπαλλήλου για λήψη από αυτό γενετικού υλικού και περαιτέρω ανάλυσής του, καθώς και η χορήγηση στο ίδιο πρόσωπο προθεσμίας για τον εκ μέρους του διορισμό τεχνικού συμβούλου. – Η υπ' αριθμ. 1/2017 απόφαση της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου, με την οποία το δικαστήριο αποφαινεται ότι η ανάγκη της μη παραβίασης του δικαιώματος του κατηγορουμένου να διορίζει τεχνικό σύμβουλο τόσο κατά τη λήψη όσο και κατά την επεξεργασία του γενετικού του υλικού είναι μείζονος σημασίας σε σχέση προς εκείνη της ταχείας διερεύνησης της υπόθεσης είναι διαφορετική και δεν σχετίζεται με τη διαδικασία των αυτοφώρων εγκλημάτων, η οποία διακρίνεται για τον κατεπείγοντα και εξαιρετικό χαρακτήρα της».

(εσφαλμένης) ταύτισης, ειδικά στις μεγάλες βάσεις ε) στα επιθηλιακά κύτταρα δεν αποκλείεται η μεταφορά DNA από τρίτο πρόσωπο.¹¹⁷⁹ Το DNA είναι άμεσα συνδεδεμένο όχι απλά με την ανθρώπινη υπόσταση, αλλά με το πρόσωπο, το οποίο είναι μοναδικό και ανεπανάληπτο. Η ανακάλυψη των μυστικών που κρύβονται στις αλυσίδες του δεοξυριβονουκλεϊκού οξέως αναμένεται όχι μόνο να επιλύσει πολλά προβλήματα, αλλά και να δημιουργήσει πολλούς προβληματισμούς που θα απασχολήσουν την επιστήμη του δικαίου στο μέλλον.¹¹⁸⁰

ε. Διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης

Οι διαδικτυακές μηχανές αναζήτησης αποτελούν ένα λογισμικό που έχει την δυνατότητα μέσω της καταχώρησης μίας πληροφορίας, εικόνας, λέξης, βίντεο να αναζητεί και να κατηγοριοποιεί ιστοσελίδες σχετικές με τα καταχωρημένα δεδομένα με τη βοήθεια αλγορίθμου.¹¹⁸¹ Το κυριότερο πρόβλημα σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα από τη χρήση μηχανών αναζήτησης στο Ίντερνετ αναφέρεται στην προστασία προσωπικών δεδομένων.¹¹⁸² Η καταχώριση της πληροφορίας από τον χρήστη είναι επώνυμη, με ορισμένο προφίλ, γεγονός που διευκολύνει τον προσδιορισμό της ταυτότητας του. Οι πληροφορίες που καταχωρούνται συχνά είναι ειδικής κατηγορίας, όπως φιλοσοφικής, πολιτικής, σεξουαλικών προτιμήσεων ή υγείας. Το πρόβλημα γίνεται οξύτερο όταν χρησιμοποιούνται εφαρμογές *Cloud Computing*.¹¹⁸³ Πρόκειται για κέντρα δεδομένων που χρησιμοποιούνται από πολλούς χρήστες του Διαδικτύου, ενώ ο καταναλωτής δεν διαχειρίζεται, ούτε ελέγχει την υποκείμενη υποδομή *cloud*. Τα δεδομένα του *Cloud Computing* μπορούν να προβληθούν από όλους, ενώ η αστυνομία, αλλά και τρίτοι έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν τα *Clouds* για να συλλέγουν πληροφορίες. Το ζήτημα είναι ποιοί θα πρέπει να είναι το νομοθετικό πλαίσιο, ώστε να μπορούν οι αρχές επιβολής του νόμου να παρεμβαίνουν στα *Clouds* και ποιά η ευθύνη τους σε περίπτωση παραβίασης του.¹¹⁸⁴ Επομένως, η ίδια η πληροφορία ανάγεται σε έννομο αγαθό άξιο προστασίας, ιδίως από το Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων.¹¹⁸⁵

Το ηλεκτρονικό έγκλημα είναι απότοκο της συμπεριφοράς των χρηστών του διαδικτύου. Κλοπές, απάτες, πορνογραφία ανηλίκων ανθούν στο διαδίκτυο. Το πρόβλημα γίνεται οξύτερο με τις λεγόμενες κυβερνοεπιθέσεις σε εγκαταστάσεις και δεδομένα δημοσίων υπηρεσιών και στρατιωτικών αρχών από κακόβουλο λογισμικό από *Hackers* και ιούς. Οι εθνικές νομοθεσίες

¹¹⁷⁹Βλ. Γ. Γιαννούλης, Νεότερα ανακριτικά (forensic), ποινικοδικονομικά και νομολογιακά ζητήματα ανάλυσης DNA: Προς μια κριτική επικαιροποίηση και δικαιοκρατική θωράκιση ενός διεπιστημονικού διαλόγου, ΠοινΧρ 2018, σ. 330.

¹¹⁸⁰Βλ. Τ. Βιδάλης/Δ. Ρουπακιάς/Χ. Τσιρώνης/Ι. Πέτρου, Συνθετική ζωή, βιοηθική και δίκαιο, 2011, σ. 49 και επ.

¹¹⁸¹Πρβλ. Ι. Καράκωστας, Δίκαιο & Ίντερνετ Νομικά Ζητήματα του Διαδικτύου, 2003, σ. 17-31.

¹¹⁸²Βλ. Γ. Γιαννόπουλος, Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική Μία πρώτη προσέγγιση στις σχέσεις δικαίου & νέων τεχνολογιών, 2018, σ. 63 και επ.

¹¹⁸³Βλ. Ε. Παπακωνσταντίνου, Διαδικτυακές Μηχανές Αναζήτησης: Νομικά Ζητήματα, Ένωση Ελλήνων Νομικών (επιμ.), Αντιμέτωποι με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις Προσωπικά δεδομένα Ηλεκτρονικό Έγκλημα- Ηλεκτρονικό Εμπόριο, Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου e-Θέμι, 2011, σ.187

¹¹⁸⁴Βλ. Α. Grözinger, Die Überwachung von Cloud-Storage, 2018, σ. 32 και επ.

¹¹⁸⁵Βλ. Γ. Γιαννόπουλος, Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική, ο.π., σ. 153.

αδυνατούν να τυποποιούν κάθε φορά μία καινούργια πράξη κυβερνοεπίθεσης. Από την άλλη, η νομοθεσία δύσκολα εναρμονίζεται με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις. Επιπλέον με ποιο τρόπο ο πάροχος υπηρεσιών διαδικτύου μπορεί να καταστεί υπεύθυνος για πράξεις που διενεργούν τρίτοι, πότε είναι ανεύθυνος, με ποιό τρόπο εξακριβώνεται η παραβίαση της νομοθεσίας είναι ερωτήματα που απασχολούν την επιστήμη του δικαίου και θα απασολήσουν στο μέλλον την θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου.¹¹⁸⁶ Το Αστυνομικό Δίκαιο και το Δίκαιο της Πληροφορικής εναγκαλίζονται σφιχτά με την πάροδο του χρόνου. Η δογματική του δικαίου της Πληροφορικής επιτάσσει την προστασία των εξωτερικών στοιχείων επικοινωνίας, την προστασία των διευθύνσεων IP (*internet protocol address* - δωδεκαψήφια ταυτότητα συνδεδεμένου υπολογιστή), την ασφάλεια και την ακεραιότητα των δικτύων και των υπηρεσιών με προληπτικά μέτρα για την προστασία των χρηστών με προσδιορισμό του επιπέδου ασφαλείας, της συνέχειας παροχής υπηρεσιών και της ανεμπόδιστης πρόσβασης στα δίκτυα ως στοιχεία του περιεχομένου του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας.¹¹⁸⁷

Οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης αξιοποιούνται από τις αστυνομικές αρχές. Δεν είναι λίγες οι φορές που αποκαλύπτονται συμπεριφορές και πράξεις από τους ίδιους τους δράστες. Επίσης, παρακολουθούνται τα προφίλ των χρηστών μέσω της δημιουργίας ενός ψεύτικου προφίλ (*Online mobbing*). Λαμβάνονται πληροφορίες, φωτογραφίες, διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, παρακολουθούνται συμπεριφορές μισαλλόδοξου ή ρατσιστικού λόγου ή τρομοκρατίας από τις αστυνομικές υπηρεσίες.¹¹⁸⁸ Στα ιστολόγια λόγω της διάδρασης που προσφέρουν μπορεί να υπάρχουν εξυβριστικές συμπεριφορές και δυσφημήσεις. Για αυτό είναι ανάγκη να υιοθετηθεί ένας κώδικας δεοντολογίας των ιστολογίων που θα περιλαμβάνει το δικαίωμα κάθε πολίτη να διατηρεί ιστολόγιο και να συμμετέχει σε ιστολόγιο. Τέλος, έχει δικαίωμα να εκφράζεται ελεύθερα να διατηρεί την ανωνυμία του να τηρείται το απόρρητο της επικοινωνίας του να ζητήσει την αποκατάσταση της αλήθειας, αλλά και την αφαίρεση του παράνομου περιεχομένου.¹¹⁸⁹

στ. Έξυπνες κάρτες και τηλέφωνα

Όλο το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας διαθέτει έξυπνη κάρτα για τη σύνδεση του στο εσωτερικό δίκτυο της Ελληνικής Αστυνομίας. Η κάρτα διαθέτει πρωτόκολλα ασφαλείας, ενώ απαιτείται πάντοτε προσωπικός κωδικός ασφαλείας και κωδικός χρήστη, ώστε να ταυτοποιούνται τα στοιχεία των αστυνομικών που χρησιμοποιούν. Η κάρτα παρέχει δυνατότητα υπογραφής, σύνταξης διοικητικών εγγράφων και δυνατότητα πλοήγησης σε πολλές εφαρμογές του δικτύου *Police on line (PoL)*. Η κάρτα *PoL* θεωρείται

¹¹⁸⁶Βλ. Γ. Γρηγοριάδης, Ο προσδιορισμός του κατά τόπον δικαστηρίου σε υποθέσεις προσβολών δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας μέσω διαδικτύου υπό το φως της πρόσφατης νομολογίας του δικαστηρίου της ΕΕ, ΕΕμπΔ, 2015, σ. 794.

¹¹⁸⁷Βλ. Γ. Γιαννόπουλος, Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική, ο.π., σ. 103-114.

¹¹⁸⁸Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Οι ιστότοποι Κοινωνικής δικτύωσης ως εθνική, ευρωπαϊκή και Διεθνής Πρόκληση της Προστασίας της ιδιωτικότητας, 2010, σ. 47 και επ.

¹¹⁸⁹Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Περί της ελευθερίας των ιστολογίων (blogs), Οι νέες τεχνολογίες ως εθνική, ευρωπαϊκή και Διεθνής Πρόκληση στην ελευθερία διαδόσεων των ιδεών, 2010, σ. 33-37 και 109-1116.

δημόσιο υλικό και η απώλεια της συνεπάγεται πειθαρχικές κυρώσεις. Οι έξυπνες κάρτες χρησιμοποιούνται στις αστυνομικές υπηρεσίες για τον έλεγχο εισόδου στα κτίρια, όπως στο Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας ή στα Εργαστήρια της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών μέσω συστημάτων *Network Access Control*. Η απώλεια της έξυπνης κάρτας και η γνώση του κωδικού ασφαλείας συνεπάγεται κίνδυνους για το σύστημα ασφαλείας των αστυνομικών υπηρεσιών, αφού παρέχει την δυνατότητα πρόσβασης και γνώσης διαβαθμισμένων πληροφοριών από τρίτους, χωρίς ο φορέας να το γνωρίζει. Οι κίνδυνοι που προκύπτουν από τη χρήση των έξυπνων καρτών είναι πολλοί και διαφορετικοί. Αυτό γεννά ζητήματα ιδιωτικότητας, αλλά και τη δυνατότητα μεταβολής του περιεχομένου της ετικέτας με τη χρήση πλαστών ετικετών. Επίσης, μπορεί να υπάρξουν τεχνικές επιθέσεις, κρυφές σαρώσεις από εισβολείς που ενδέχεται να διαβάσουν τα δεδομένα, κρυφές παρακολουθήσεις μέσω της εκπομπής της ταυτότητας του (*chip ID*) κατά την αρχικοποίηση (*initialization*) του πρωτοκόλλου επικοινωνίας. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η κρυφή απογραφή, όπου είναι δυνατόν να καταγραφούν καταναλωτικές συνήθειες, προτιμήσεις, ενδιαφέροντα και να εξαχθούν συμπεράσματα για τα προσωπικά δεδομένα του ατόμου, όπως την κατάσταση της υγείας του. Αντιγραφή, μεταβολή και αναπαραγωγή είναι πολύ πιθανό να παραβιάζουν το δικαίωμα του καθενός στην ανωνυμία.

Για την αποτροπή των παραπάνω οι φορείς θα πρέπει να γνωρίζουν ότι οι κάρτες έχουν ετικέτες να αντιλαμβάνονται τότε, που και γιατί διαβάζεται το περιεχόμενο των ετικετών που τους αφορά. Επιπλέον, κατά τη χρήση των έξυπνων καρτών θα πρέπει να γίνεται συγκεκριμενοποίηση των σκοπών επεξεργασίας. Δηλαδή τα δεδομένα να συλλέγονται κατά τρόπο διαφανή και σαφή. Οι φορείς να έχουν δικαίωμα να απαλείψουν τα δεδομένα ή να απενεργοποιήσουν τις ετικέτες, όταν και όπως προβλέπει ο νόμος και κατά την άσκηση του δικαιώματος αντίρρησης.¹¹⁹⁰ Οι έξυπνες κάρτες να έχουν ημερομηνία λήξης και αλλαγή κωδικού πρόσβασης μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα. Επίσης, οι αρχές έχουν υποχρέωση να ενημερώνουν ότι χρησιμοποιούν τεχνολογία για την ανάγνωση των έξυπνων καρτών και τον σκοπό της επεξεργασίας να πληροφορούν, αν διαβάζονται από τρίτους, σε ποιο σημείο της κάρτας είναι η ετικέτα, σε ποιο σημείο της υπηρεσίας είναι ο αναγνώστης, το περιεχόμενο της βάσης δεδομένων με το οποίο συνδέεται η ετικέτα. Τέλος, οι αρχές παρέχουν ένα προστατευμένο περιβάλλον για την αποτροπή αντιγραφής υποκλοπής ή παρακολούθησης.¹¹⁹¹

Τα έξυπνα τηλέφωνα (*smart phones*) είναι ένα ακόμη μέσο για την εξυπηρέτηση της αστυνομικής δράσης. Οι συσκευές αυτές χρησιμοποιούνται για τη διενέργεια ελέγχου προσώπων και οχημάτων και τη διαχείριση συμβάντων και υποθέσεων. Σε ένα ενιαίο περιβάλλον εργασίας ο αστυνομικός μέσω ενός κινητού τηλεφώνου μπορεί να προβάλλει ενημερωμένους ψηφιακούς χάρτες. Τα *smart phones* σαρώνουν και αναγνωρίζουν αυτόματα διαβατήρια, άδειες ικανότητας οδήγησης, άδειες διαμονής ενιαίου τύπου, ταξιδιωτικά έγγραφα δικαιούχων ή αιτούντων διεθνούς προστασίας, ταυτότητες νέου τύπου και πινακίδες οχημάτων. Αν τα

¹¹⁹⁰Βλ. Β. Α. Τουντόπουλος, Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων, Το Σ 1999, σ. 21.

¹¹⁹¹Βλ. Ε. Αλεξανδροπούλου Αιγυπτιάδου, η προστασία των προσωπικών δεδομένων, ο.π.

έγγραφα αυτά διαθέτουν μικροεπεξεργαστή θα μπορούν να διαβάζονται, όπως και οι φωτογραφίες τους. Στα νέα τηλέφωνα παρέχεται η δυνατότητα στον αστυνομικό να λαμβάνει δακτυλικά αποτυπώματα, μέσω της απλής επαφής των δακτύλων στην οθόνη του τηλεφώνου, ενώ η ταυτοποίηση θα γίνεται αυτόματα με την βοήθεια σύνδεσης στο εθνικό αρχείο (AFIS), αλλά και στις διεθνείς βάσεις δεδομένων δακτυλικών αποτυπωμάτων. Εκτός από αποτυπώματα τα έξυπνα τηλέφωνα μπορούν να λαμβάνουν φωτογραφίες, οι οποίες συγκρίνονται με τις φωτογραφίες στο εθνικό ευρετήριο φωτογραφιών σεσημασμένων δραστών της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών και στην υφιστάμενη εφαρμογή «Χαρτογράφηση Κυκλοφορίας Αλλοδαπών». Επίσης, η απομακρυσμένη πρόσβαση σε άλλα αρχεία, όπως αναζητούμενων προσώπων και καταδιωκόμενων μπορεί να επιτευχθεί μέσω των νέων κινητών τηλεφώνων. Ακόμα και έγγραφές σε υπηρεσιακά αστυνομικά βιβλία, όπως στο βιβλίο συμβάντων μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω κινητού τηλεφώνου, το οποίο συνδέεται διαλειτουργικά τόσο για την εκπλήρωση αποστολών σε επιχειρησιακό επίπεδο, όσο και σε κεντρικό επίπεδο. Η προστασία των αστυνομικών τηλεφώνων γίνεται από το τείχος προστασίας (*firewall*) που παρακολουθεί και ελέγχει την εισερχόμενη και εξερχόμενη κίνηση του εσωτερικού δικτύου με βάση προκαθορισμένους κανόνες ασφαλείας εμποδίζοντας την παρέμβαση από μη αξιόπιστα εξωτερικά δίκτυα. Τα έξυπνα τηλέφωνα δίνουν την δυνατότητα άμεσων και ταχύτερων απαντήσεων, ενώ αναβαθμίζεται η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα των αστυνομικών ελέγχων. Οι πολίτες ταλαιπωρούνται λιγότερο και οι αστυνομικοί εξοπλίζονται με μεγαλύτερη ασφάλεια κατά τη διαχείριση των δεδομένων τους.

ζ. Συστήματα γεωγραφικού προσδιορισμού (GPS)

Το παγκόσμιο σύστημα γεωεντοπισμού δίδει τη δυνατότητα εντοπισμού συντεταγμένων με τη βοήθεια δορυφορικού σήματος σε μία συγκεκριμένη χωρική και χρονική θέση. Στους περισσότερους χρήστες είναι ήδη ευρέως γνωστή αυτή η νέα τεχνολογία. Οι συσκευές τοποθετούνται στα οχήματα και παρέχουν τη δυνατότητα στους οδηγούς να γνωρίζουν ανά πάσα στιγμή που βρίσκονται και την κατεύθυνση που πρόκειται να ακολουθήσουν, μέσω ενός πλέγματος δορυφόρων. Τα συστήματα αυτά είναι πλέον ενσωματωμένα σε κινητά τηλέφωνα, φορητούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές, συσκευές *Blackberry's* και *PDA*.¹¹⁹² Αυτές οι έξυπνες κινητές συσκευές περιέχουν τσιπάκια που συνδέονται δορυφορικά μέσω ενός ραδιοσήματος. Η εφαρμογή τους είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Η εύρεση ενός εστιατορίου ή ενός ανθρώπου ή η επιτήρηση των δρομολογίων των εργαζομένων είναι μόνο μερικές πρακτικές εφαρμογές. Επίσης, GPS μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε θύρες ασφαλείας για την αντιμετώπιση πράξεων βανδαλισμού, αλλά και στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς για την αποτροπή της λαθρεπιβίβασης. Επιπλέον, μπορούν να αποτελέσουν κοινά συστήματα συναγερμού για την πρόληψη κλοπών, αλλά και για τον έξυπνο φωτισμό των δρόμων την νύχτα με παράλληλη εξοικονόμηση ενέργειας.¹¹⁹³ Η Ελληνική Αστυνομία διαθέτει

¹¹⁹²Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Ο έλεγχος των εργαζομένων με τεχνικά μέσα: Η περίπτωση του παγκόσμιου συστήματος γεωγραφικού εντοπισμού (GPS), 2012, σ. 4.

¹¹⁹³Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Ο έλεγχος των εργαζομένων, ο.π., σ. 55

υποσύστημα προβολής γεωγραφικών πληροφοριών (GIS), το οποίο σχεδιάζει να το επεκτείνει για την ζωντανή απεικόνιση των περιστατικών σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Επίσης το σύστημα διαθέτει για τον σκοπό αυτό χάρτη με δυνατότητα πλοήγησης (σμίκρυνση, μεγέθυνση, μετακίνηση με χρήση συντεταγμένων, αλλά και γεω-κωδικοποιημένων διευθύνσεων των οδών).

Η χρήση του GPS χρησιμοποιήθηκε από τον Αμερικανικό Στρατό, αλλά και από την αστυνομία. Η αστυνομία τοποθετούσε τέτοιες έξυπνες συσκευές σε ύποπτα οχήματα. Με αυτό τον τρόπο παρακολουθεί και καταγράφει τις κινήσεις και τις κατευθύνσεις των υπόπτων.¹¹⁹⁴ Όμως, η καταγραφή τέτοιων πληροφοριών συνιστά επεξεργασία προσωπικών δεδομένων και εμπίπτει στο πεδίο προστασίας του ισχύοντος κάθε φορά νόμου.¹¹⁹⁵ Τα δεδομένα του GPS χαρακτηρίζονται ως ειδικής κατηγορίας, καθώς οι τόποι προορισμού του καθενός μπορούν να αποκαλύψουν τις θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις, ακόμη και τις σεξουαλικές προτιμήσεις του.¹¹⁹⁶

Επίσης τα δεδομένα του GPS συνδέονται με την ιδιωτική ζωή σε τέτοιο βαθμό, ώστε η συλλογή τους από την αστυνομία να συνιστά έρευνα σε κατοικία συνδεδεμένη με την ιδιοκτησία. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση *Jones versus United States*, όπου από το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο των Η.Π.Α έγινε δεκτό μετά από γνώμη του δικαστή *Antonin Scalia* ότι η συσκευή GPS στο αυτοκίνητο ατόμου και η μετέπειτα χρήση της συσκευής αυτής από τις αστυνομικές αρχές για την παρακολούθηση των δρομολογίων του αυτοκινήτου, ώστε να διαπιστωθεί εάν τελείται το έγκλημα της διακίνησης ναρκωτικών συνιστά έρευνα ή κατάσχεση και υπόκειται σε αυξημένες συνταγματικές εγγυήσεις.¹¹⁹⁷ Οι νέες αυτές τεχνολογίες φαίνεται να προσβάλλουν το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της ιδιωτικής και της δημόσιας ζωής είναι δύσκολο εν προκειμένω να χαραχθεί. Η γνώση του υποκειμένου των δεδομένων για την καταγραφή της κίνησης του προσκρούει στην αρχή της αποτελεσματικότητας της αστυνομικής δράσης. Επίσης, η ακούσια καταγραφή πληροφοριών προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, όταν γίνεται με σκοπό τον έλεγχο και τη χειραγώγηση του ανθρώπου.

η. Μη επανδρωμένα αεροσκάφη (Drones)

Πρόκειται για την εναέρια αστυνόμευση του χώρου. Εκτός από ελικόπτερα η αστυνομία χρησιμοποιεί και τα μη επανδρωμένα ιπτάμενα οχήματα. Τα Drones συνήθως έχουν τη μορφή μικρού αεροπλάνου ή ελικοπτέρου και ελέγχονται πλήρως κατά την πτήση τους από ειδικό πρόγραμμα ή χειριστήριο εδάφους. Τα *Drones* έχουν πολλές σπουδαίες αστυνομικές χρήσεις. Για παράδειγμα συνδράμουν στις αστυνομικές επιχειρήσεις με την ιχνηλάτηση και την εποπτεία ενός χώρου, ή αποτελούν τους «ιπτάμενους τροχονόμους» με τη καταγραφή πληροφοριών με φωτογραφίες και βίντεο μετάδοσης σε πραγματικό χρόνο της κυκλοφορίας σε εθνικές οδούς, αυτοκινητοδρόμους ή την ανίχνευση συνωστισμού ατόμων σε πάρκα, πλατείες και οδούς για την αποτροπή της διάδοσης του COVID -19.

¹¹⁹⁴ Βλ. *Jones versus United States* 565 U.S. 23.1.2012, ΕφΔΔ 2012, σ. 761-762.

¹¹⁹⁵ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., 245, απόφαση ΑΠΔΠΧ 37/2019.

¹¹⁹⁶ Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Ο έλεγχος των εργαζομένων, ο.π., σ. 16.

¹¹⁹⁷ Βλ. *Jones versus United States* 565 U.S. 23.1.2012, ο.π., σ. 761-762.

Επίσης, αυτή η τεχνολογία βοηθά την Πυροσβεστική υπηρεσία στην πρόληψη πυρκαγιών, αλλά και τη Δασική Υπηρεσία στην επιτήρηση των δασών. Ακόμη τα *Drones* μπορούν να αποκτήσουν επιχειρησιακό ρόλο για παράδειγμα στη Δίωξη Ναρκωτικών. Προσφάτως χρησιμοποιήθηκαν από την Ελληνική Αστυνομία για τον έλεγχο και την προστασία των συνόρων στον Έβρο. Τέλος, στο πλαίσιο της δημόσιας ασφάλειας υπάρχει χρήση τους για τον εντοπισμό αγνοουμένων. Το Λιμενικό Σώμα διαθέτει ελικόπτερα που υπάγονται στην Υπηρεσία Εναέριων Μέσων με σκοπό ενδεικτικά την πρόληψη της παράνομης αλιείας, αρχαιοκαπηλίας, λαθρεμπορίου, διακίνηση λαθρομεταναστών.¹¹⁹⁸ Η Ελληνική Αστυνομία από το 1995 έχει ιδρύσει κεντρική Υπηρεσία που υπάγεται στην Διεύθυνση Ειδικών Αστυνομικών Δυνάμεων και ονομάζεται Διεύθυνση Εναέριων Μέσων Ελληνικής Αστυνομίας. Το προσωπικό που κάνει χρήση *Drones* είναι ειδικά εκπαιδευμένο και διαθέτει άδεια ικανότητας χειριστού και τεχνικού¹¹⁹⁹. Γίνεται μνεία ότι τα *Drones* αποτελούν κατά την άσκηση της αστυνομικής δράσης οχήματα του δημοσίου και το Κράτος έχει αστική ευθύνη για τις ζημιές που θα προκληθούν στους πολίτες.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η πρόσφατη απόφαση του Conseil d'État, 18 mai 2020, *Surveillance par drones*, όπου κρίθηκε η νομιμότητα χρήσης drones από την αστυνομία στο Παρίσι για την επιτήρηση του πληθυσμού λόγω της εφαρμογής έκτακτων μέτρων για την καταπολέμηση της εξάπλωσης της πανδημίας του ιού COVID -19. Η εταιρία «*La Quadrature du Net*» και η Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων προσέφυγαν στο Διοικητικό Δικαστήριο του Παρισιού ζητώντας την αναστολή εκτέλεσης της απόφασης του Νομάρχη αστυνομίας που ισχύει από τις 18 Μαρτίου 2020, ώστε να υποχρεωθεί να παύσει τη λήψη εικόνων από drone, την εγγραφή τους, τη μετάδοσή τους και την εκμετάλλευσή τους συμφωνα με την απόφαση αυτή καταστρέφοντας παράλληλα οποιαδήποτε εικόνα έχει ήδη ληφθεί σε αυτό το πλαίσιο. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα αυτό και κατόπιν οι ανωτέρω προσεφυγαν στο Συμβούλιο τη Επικρατείας. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο διαπίστωσε την υφισταμένη υγειονομική κατάσταση εμφάνισης ενός νέου κοροναϊού (covid-19), παθογόνου και ιδιαίτερα μεταδοτικού και τον κίνδυνο εξάπλωσής του στη γαλλική επικράτεια που οδήγησε τον Υπουργό Υγείας να λάβει, με διάφορες παραγγελίες από τις 4 Μαρτίου 2020, μέτρα βάσει των διατάξεων του άρθρου L. 3131-1 του Κώδικα Δημόσιας Υγείας. Συγκεκριμένα, με διάταγμα της 14ης Μαρτίου 2020, ένας μεγάλος αριθμός εγκαταστάσεων ανοιχτών στο κοινό έκλεισε, απαγορεύθηκαν συγκεντρώσεις άνω των 100 ατόμων και η εκπαίδευση στα σχολεία και πανεπιστήμια αναστάληκε. Στη συνέχεια, με ένα διάταγμα της 16ης Μαρτίου 2020 ο Πρωθυπουργός απαγόρευσε την κυκλοφορία οποιουδήποτε ατόμου έξω από το σπίτι του, υπό την επιφύλαξη περιορισμένων εξαιρέσεων. Έπειτα, το δικαστήριο δέχτηκε ότι στην τρέχουσα περίοδο έκτακτης ανάγκης για την υγεία, εναπόκειται στις διάφορες αρμόδιες αρχές να λάβουν με σκοπό τη διαφύλαξη της υγείας του πληθυσμού, όλα τα μέτρα που ενδέχεται να αποτρέψουν ή να περιορίσουν τις επιπτώσεις της

¹¹⁹⁸Βλ. Ν.1220/81.

¹¹⁹⁹Βλ. Υπ' αριθ. αριθμ. 6000/2/143-ιθ' από 03.12.2020 Υ.Α. « Προσόντα και τρόπος επιλογής των αστυνομικών χειριστών και τεχνιτών στελεχωμένων αεροσκαφών και χειριστών και τεχνικών μη στελεχωμένων αεροσκαφών της Υπηρεσίας «Εναέρια Μέσα Σωμάτων Ασφαλείας» (Ε.Μ.Σ.Α.)» ΦΕΚ Β' 5389/07.12.2020.

επιδημίας. Αυτά τα μέτρα, τα οποία ενδέχεται να περιορίσουν την άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών, πρέπει στο βαθμό αυτό να είναι απαραίτητα, κατάλληλα και ανάλογα με τον στόχο της προστασίας της δημόσιας υγείας που επιδιώκουν. Αυτά τα μέτρα πρέπει, καταρχήν, να είναι προσωρινά, εκτός εάν κανένα τέτοιο μέτρο δεν είναι πιθανό να διασφαλίσει το αποτελεσματική άσκηση της θεμελιώδους ελευθερίας που παραβιάζεται. Το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής περιλαμβάνει το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την ελευθερία της κίνησης. Η αρμοδια υπηρεσία εναέριων μέσων της αστυνομίας ανέλαβε να πραγματοποιήσει την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τα μέτρα περιορισμού που τέθηκαν σε εφαρμογή από τις 17 Μαρτίου 2020. Από τις 18 Μαρτίου 2020, ένα drone από το στόλο των δεκαπέντε αεροσκαφών που απαρτίζουν την αστυνομική έδρα χρησιμοποιείται καθημερινά για την εκτέλεση αυτής της διοικητικής αστυνομικής αποστολής. Όλες οι πτήσεις πραγματοποιούνται χρησιμοποιώντας τα τέσσερα αεροσκάφη της εταιρείας Mavic Enterprise της μάρκας D.JJ, εξοπλισμένο με οπτικό ζουμ (X3) και megάφωνο. Μόνο ένα drone χρησιμοποιείται κάθε φορά. Δεν γυρίζει συνεχώς αλλά μόνο δύο έως τρεις ώρες κατά μέσο όρο ανά ημέρα. Η εφαρμογή αυτού του συστήματος επιτήρησης βασίζεται στην ταυτόχρονη κινητοποίηση μιας επιτόπιας ομάδας και προσωπικού που βρίσκεται στο κέντρο πληροφοριών και διοίκησης της αστυνομίας. Το πρώτο αποτελείται από τρία άτομα, τον απομακρυσμένο πιλότο που είναι υπεύθυνος για το χειρισμό του drone, έναν βοηθό τηλεχειριστή και έναν υπεύθυνο για την προστασία τους. Ο απομακρυσμένος πιλότος καθοδηγεί το αεροσκάφος από τη δική του οθόνη βίντεο ή με οπτική πτήση, έτσι ώστε να μπορεί να έχει πρόσβαση στον ιστότοπο για τον οποίο ο αερομεταφορέας έχει ζητήσει, από την αίθουσα εντολών, την πτήση. Όταν το αεροσκάφος πετά πάνω από την καθορισμένη τοποθεσία, ο απομακρυσμένος πιλότος μεταδίδει εικόνες σε πραγματικό χρόνο στο κέντρο επιχειρήσεων, έτσι ώστε ο χειριστής εκεί να μπορεί, εάν είναι απαραίτητο, να αποφασίσει τι θα κάνει. Μπορεί επίσης να αποφασιστεί χρήση του megάφωνου του drone για την μετάδοση μηνυμάτων στα άτομα που είναι παρόντα στον ιστότοπο. Ο σκοπός που επιδιώκει η επίμαχη συσκευή δεν είναι να καταγράψει τις παραβάσεις ή να εντοπίζει τον δράστη τους, αλλά να ενημερώνει την αστυνομία που είναι υπεύθυνη για την αποτελεσματική επιβολή των κανόνων ασφάλειας της υγείας δίνοντας μία γενική εικόνα του πλήθους στο παρισινό έδαφος, βοηθώντας τις επίγειες αστυνομικές δυνάμεις να εντοπίσουν σε δημόσιους χώρους, δημόσιες συγκεντρώσεις αντίθετες με τα περιοριστικά μέτρα που ίσχυαν κατά την περίοδο αποσυμφόρησης. Επιπλέον οι πτήσεις drone πραγματοποιούνται σε ύψος 80 έως 100 μέτρων, ώστε να δώσουν μια γενική φυσιογνωμία της περιοχής που παρακολουθείται, χωρίς να ενεργοποιείται η μεγέθυνση (zoom) που είναι τοποθετημένο σε κάθε συσκευή. Επιπλέον, στο πλαίσιο αυτού του δόγματος χρήσης, τα *drones* δεν είναι πλέον εξοπλισμένα με κάρτα μνήμης, έτσι ώστε να μην υπάρχει εγγραφή ή διατήρηση εικόνας. Παρόλα αυτά ο σκοπός που επιδιώκει η επίμαχη συσκευή είναι θεμιτός και ο οποίος, ιδίως υπό τις παρούσες συνθήκες είναι απαραίτητος για τη δημόσια ασφάλεια. λαμβανομένου υπόψη του σκοπού που επιδιώκει, το επίμαχο σύστημα παρακολούθησης εμπίπτει στο ουσιαστικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας της 27ης Απριλίου 2016 σχετικά με την προστασία των φυσικών προσώπων

έναντι της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων από τις αρμόδιες αρχές για την πρόληψη και τον εντοπισμό ποινικών αδικημάτων. Παρόλο που υποστηρίζεται ότι τα δεδομένα που συλλέγονται από τα αεροσκάφη που χρησιμοποιεί η αστυνομία δεν είναι προσωπικά, το άρθρο 3 της οδηγίας της 27ης Απριλίου 2016 ορίζει στο σημείο 2 ως επεξεργασία «οποιαδήποτε λειτουργία ή οποιοδήποτε σύνολο λειτουργιών που εκτελούνται ή δεν χρησιμοποιούνται αυτοματοποιημένες διαδικασίες και εφαρμόζονται σε προσωπικά δεδομένα ή σε σύνολα προσωπικών δεδομένων, όπως συλλογή, καταγραφή, οργάνωση, δομή, διατήρηση, προσαρμογή ή τροποποίηση, εξαγωγή, διαγραφή ή καταστροφή» και συνεπώς το σύστημα παρακολούθησης που περιγράφεται παραπάνω συνίσταται στη συλλογή δεδομένων. Επομένως, η επίμαχη συσκευή προβαίνει σε επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας της 27ης Απριλίου 2016 η οποία επεξεργασία εφαρμόζεται για λογαριασμό του κράτους και απαιτεί υπουργική απόφαση ή διάταγμα, ανάλογα με την περίπτωση, μετά από αιτιολογημένη και δημοσιευμένη γνώμη της Αρχής Προστασίας Δεδομένων. Ελλείψει ουσιαστικού νομού τα drones πρέπει να σταματήσουν αυτή την λειτουργία τους και η απόφαση του Διοικητικού Δικαστηρίου του Παρισιού της 5ης Μαΐου 2020 ακυρώνεται.

Συνεπώς, τα μη επανδρωμένα αεροσκάφη της αστυνομίας όταν πετούν εκτελούν υπηρεσία και εκτελούν το αστυνομικό μέτρο της επεξεργασίας δεδομένων διέπονται από την αρχή της νομιμότητας. Η έλλειψη ουσιαστικού νόμου συνιστά τη δράση τους παράνομη και απαγορευμένη.

Κεφάλαιο Γ´

Γενικά & ειδικά αστυνομικά μέτρα κατά την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας

Ι. Γενικά αστυνομικά μέτρα

Η αστυνομία κατά την προληπτική και κατασταλτική της δράση αναπτύσσει αστυνομικά μέτρα.¹²⁰⁰ Τα μέτρα που μπορούν να διενεργούνται σε κάθε αστυνομική δράση ονομάζονται γενικά αστυνομικά μέτρα. Μάλιστα, στη δογματική του γερμανικού Αστυνομικού Δικαίου χαρακτηρίζονται συνήθη ή κλασσικά αστυνομικά μέτρα (*Standardmaßnahmen oder Standardbefugnissen*).¹²⁰¹ Αντίθετα, τα αστυνομικά μέτρα που αφορούν μία συγκεκριμένη πτυχή της αστυνομικής δράσης χαρακτηρίζονται ως ειδικά αστυνομικά μέτρα και εκτελούνται συνήθως, αλλά όχι απαραίτητα από ειδικές

¹²⁰⁰Βλ. ΣΤΕ 950/2014, ΕφΔΔ 2014, σ. 744-746. Παρόμοια δράση εμφανίζεται σε πολλούς ελεγκτικούς μηχανισμούς της δημόσιας διοίκησης, βλ. *M. Μουστάκας*, Τα σώματα επιθεωρητών-ελεγκτών δημόσιας διοίκησης στη Γαλλία: ο θεσμός και ο ρόλος τους στη γαλλική κρατική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση, 2003, σ. 19-66.

¹²⁰¹Βλ. *A. Lambiris*, *Klassische Standardbefugnisse im Polizeirecht*, 2002, σ. 15-18 και *D. Jahr*, *Rechtscharakter polizeilicher Maßnahmen*, ZJS 2016, σ. 181-188.

αστυνομικές υπηρεσίες, όπως η τουριστική αστυνομία, η αστυνομία αλλοδαπών, η οικονομική αστυνομία. Στο γαλλικό Αστυνομικό Δίκαιο τα γενικά και ειδικά αστυνομικά μέτρα καθίστανται κριτήριο διάκρισης ανάμεσα στη *police administrative générale* και την *police administrative spéciale*.¹²⁰²

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται τα κυριότερα γενικά αστυνομικά μέτρα. Μελετώνται τα είδη, οι διαδικασίες, ο τρόπος και τα μέσα εκδήλωσης τους, ώστε να κατανοηθεί το νομικό περιεχόμενο τους. Επίσης, γίνεται αναφορά στις συνταγματικές και λοιπές νομοθετικές εγγυήσεις καθώς και στην έννομη προστασία του πολίτη από τις κρατικές παραβάσεις και περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών του. Τέλος, μνημονεύονται ενδεικτικά τα ειδικά αστυνομικά μέτρα που εκδηλώνονται κατά τις συναθροίσεις συγκεντρώσεις και στα ατυχήματα από ανθρωπογενείς και φυσικές καταστροφές. Άλλωστε, είναι αδύνατον να περιγραφούν όλα τα ειδικά αστυνομικά μέτρα που ρυθμίζουν πολυάριθμες πτυχές του κοινωνικού βίου. Αυτή η προσπάθεια ίσως αποτελέσει αντικείμενο μίας άλλης μονογραφίας. Από την ανάλυση που ακολουθεί, στοχεύεται να κατανοηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η διάκριση γενικών και ειδικών αστυνομικών μέτρων.

1.Εξακρίβωση ταυτότητας

α. Διοικητική εξακρίβωση ταυτότητας

Η εξακρίβωση της ταυτότητας (*Identitätsfeststellung, vérification d'identité*) χαρακτηρίζεται ως το πρώτο και το σημαντικότερο γενικό αστυνομικό μέτρο.¹²⁰³ Η ταυτότητα του προσώπου είναι το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του ατόμου που το διακρίνει από τα υπόλοιπα άτομα.¹²⁰⁴ Η μοναδικότητα του προσώπου λαμβάνει σπουδαίο ρόλο στο δίκαιο. Η εξακρίβωση της ταυτότητας ως διοικητική πράξη είναι απαραίτητο να στηρίζεται στο νόμο και όχι σε εγκυκλίους, καθώς φέρει επαχθή χαρακτήρα, επειδή περιορίζει θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες, ενώ κατά κανόνα προσδιορίζει τα προσωπικά δεδομένα του ατόμου χωρίς τη θέληση του.¹²⁰⁵

Στη Χώρα μας το νομοθετικό πλαίσιο εξακρίβωσης της ταυτότητας από τις διοικητικές αρχές ασφάλειας και τάξης είναι ασαφές με πολλές ετερόκλητες διατάξεις. Κάθε φορέας που έχει ελεγκτικές αρμοδιότητες αστυνομικής φύσεως είναι αναγκαίο να προβαίνει σε εξακριβώσεις ταυτότητας. Όμως, στην ελληνική έννομη τάξη για το ίδιο αστυνομικό μέτρο, υπάρχουν πολλά και διαφορετικά νομοθετικά πλαίσια, για τους ελέγχους ταυτότητας από

¹²⁰²Βλ. C.E. Minet, Droit de la police administrative, ο.π., σ. 107, J. Le Pennec, L'exercice des pouvoirs de police, τ.1, ο.π., σ. 300-304, D. Maillard Desgrées du Lou, Police générale, polices spéciales (Recherche sur la spécificité des polices générale et spéciale), τ. 1, 1988, σ. 15.

¹²⁰³Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 354-360, V. Götz, Polizeirecht, ο.π., σ. 58-59, A. Decocq/ J Montreuil/ J. Buisson, Le droit de la police, ο.π., σ. 538-589.

¹²⁰⁴Βλ. ΣτΕ 1590/2017, όπου το δικαστήριο αναφορικά με το περιγραφόμενο από εγκυκλίους τρόπο καταχώρισης των στοιχείων των ομογενών από το Ειδικό Δελτίο ταυτότητας τους στο Μητρώο της φορολογικής αρχής έκρινε νόμιμη την εφαρμογή απόφασης της ΑΠΔΠΧ για την καταχώρησή τους με ελληνικούς και λατινικούς χαρακτήρες, βλ. E. Picard, Les contrôles d'identité au regard des droits fondamentaux: des régimes inutilement hétéroclites, RFDA, 1994, σ. 959.

¹²⁰⁵Βλ. C-13/16, 4.5.2017, Rīgas satiksme, παρ. 24, Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 354.

δασοφύλακες, αστυνομικούς, λιμενικούς κ.τ.λ. Για αυτό προτείνεται στην παρούσα εργασία η θέσπιση ενιαίου νομοθετικού πλαισίου για όλες τις Υπηρεσίες που έχουν ως αρμοδιότητα την εξακρίβωση της ταυτότητας.

Κάθε έλεγχος του ατόμου προϋποθέτει προηγουμένως τον έλεγχο της ταυτότητας του. Η εξακρίβωση της ταυτότητας συνήθως εκδηλώνεται μαζί με άλλα αστυνομικά μέτρα.¹²⁰⁶ Όμως, η αυτονόητη αναγκαιότητα του μέτρου δεν εξασφαλίζει και τη σύννομη εκτέλεση του. Απαιτείται η θέσπιση κατευθυντήριας διάταξης νόμου για την εκτέλεση του αστυνομικού μέτρου από τις αρχές, η οποία παράλληλα θα εγγυάται τις ατομικές ελευθερίες του πολίτη.¹²⁰⁷ Ο νόμος είναι αυτός που προσδιορίζει τις προϋποθέσεις εξακρίβωσης της ταυτότητας του προσώπου.¹²⁰⁸ Έτσι, το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο¹²⁰⁹ ορίζει ότι ο αστυνομικός εξακριβώνει την ταυτότητα του προσώπου, σχηματίζοντας μία πιθανολογική κρίση. Αυτή η κρίση διατυπώνεται πάντα σε δύο περιπτώσεις. Πρώτον, αν το πρόσωπο εξέρχεται από κατοικίες κατά τη διάρκεια της νύχτας. Δεύτερον, αν από τις συνθήκες δημιουργούνται υπόνοιες διάπραξης εγκληματικής ενέργειας σε δημόσια κέντρα, όπου συχνάζουν άτομα που έχουν καταδικαστεί στο παρελθόν ή είναι ύποπτα για εγκληματικές πράξεις ή για διακίνηση ναρκωτικών¹²¹⁰ ή λόγω παράνομης κατασκευής, κατοχής, διάθεσης και μεταφοράς όπλων, εκρηκτικών υλών και μηχανισμών.¹²¹¹ Επίσης, εξακρίβωση της ταυτότητας δεν γίνεται μόνο με γνώμονα το ύποπτο πρόσωπο, αλλά και τον ύποπτο χώρο. Για παράδειγμα εξακρίβωση της ταυτότητας γίνεται σε άτομα που διαμένουν σε ξενοδοχεία για τον εντοπισμό καταδιωκόμενων ή υπόπτων εγκληματικής ενέργειας¹²¹² ή σε μεταφορικά μέσα για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες ότι χρησιμοποιούνται για εγκληματικούς σκοπούς ή κατέχονται από πρόσωπα που είναι ύποπτα τέλεσης εγκληματικών πράξεων ή από εγκληματίες.¹²¹³ Τέλος, αξίζει να μνημονευθεί η ανάγκη εξακρίβωσης της ταυτότητας νεκρών ατόμων και αμνημόνων.

Στο νόμο απαντούν οι έννοιες «*υπόνοιες και ύποπτος εγκλήματος*».¹²¹⁴ Αυτές οι έννοιες δεν ορίζονται σε κανένα νομοθέτημα. Η ασάφεια γύρω από αυτές επιτείνεται από το γεγονός ότι δεν καθορίζονται τα κριτήρια με τα οποία

¹²⁰⁶Βλ. J. Bouisson/B. Chemin, *Les contrôles et vérifications d'identité*, Revue de la Police Nationale, no 125, juin 1987, σ. 33.

¹²⁰⁷Βλ. E. Picard, *Les contrôles d'identité au regard des droits fondamentaux: des régimes inutilement hétéroclites*, ο.π., σ. 950.

¹²⁰⁸Βλ. Π.Δ. 115/2016, όπου οι υπάλληλοι της δασικής υπηρεσίας μπορούν να ελέγχουν την ταυτότητα των πολιτών. Σε περίπτωση άρνησης αιτούνται τη συνδρομή των αστυνομικών υπαλλήλων (άρθρο 38 Ν. 1845/89).

¹²⁰⁹Βλ. άρθρο 74§15 εδάφιο η΄ Π.Δ.141/91.

¹²¹⁰Βλ. άρθρο 100§6 Π.Δ. 141/91.

¹²¹¹Βλ. άρθρο 102 Π.Δ.141/91, *Illinois Versus Wardlow* 528 U.S. 119 (2000), *Florida Versus J.L.* 529 U.S. 266 (1999) σε *R. del Carmen/ J.T. Walker*, Law Enforcement, 2012, σ. 36.

¹²¹²Βλ. άρθρο 100 §8 Π.Δ.141/91.

¹²¹³Βλ. άρθρο 101 Π.Δ.141/91.

¹²¹⁴Για την υποψία ως προϋπόθεση εξακρίβωσης ταυτότητας στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο, βλ. S. Graf, *Verdachts- und ereignisunabhängige Personenkontrollen Polizeirechtliche und verfassungsrechtliche Aspekte der Schleierfahndung*, 2006, σ. 31, η οποία αναλύει τις γενικευμένες εξακριβώσεις ταυτότητας των πολιτών από την Αστυνομία ανεξάρτητα από το αν τελέστηκαν εγκλήματα ή άλλες αντικοινωνικές συμπεριφορές (*Schleierfahndung*), σημειώνοντας ότι θα πρέπει να υπάρχει αιτιώδης σχέση νόμιμου σκοπού και αστυνομικού μέτρου και να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας.

χαρακτηρίζεται κάποιος ως ύποπτος ή δημιουργούνται υπόνοιες εναντίον του. Το πρόβλημα αυτό, το οποίο αναγνωρίζουν οι αστυνομικές αρχές¹²¹⁵ από οντολογικό μετατρέπεται σε σημειολογικό και ο ύποπτος αντιμετωπίζεται ως κοινωνικά αμφίσημο πρόσωπο που είναι νομοταγές και παραβιάζει τον νόμο.¹²¹⁶ Μάλιστα, οι ιδιότητες που αποδίδονται στο ύποπτο πρόσωπο όχι μόνο φτάνουν να το χαρακτηρίζουν αρνητικά σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά και να το στιγματίζουν. Άλλωστε, όπως τόνισε το ΕΔΔΑ το δικαίωμα της μη αυτοενοχοποίησης δεν έχει ως προϋπόθεση την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος του ατόμου, αλλά αρκεί να υπάρχουν απλώς υπόνοιες, εξωτερικευμένες, είτε στο πλαίσιο διοικητικών διαδικασιών συλλογής πληροφοριών, είτε κατά τη σύλληψη.¹²¹⁷ Η θεωρία προσπαθεί να δώσει λύση στο ζήτημα. Αυτή η δίχρονη διάσταση της έννοιας του υπόπτου (*verdacht*) χαρακτηρίζει την τελευταία ταυτόχρονα ως αστυνομική και ως δικαστική έννοια.¹²¹⁸

β. Δικαστική εξακρίβωση ταυτότητας

Η τέλεση εγκλήματος ή η απόπειρα τέλεσης του είναι το κριτήριο διάκρισης της αστυνομικής (διοικητικής) εξακρίβωσης της ταυτότητας και της δικαστικής εξακρίβωσης ταυτότητας. Μετά την τέλεση του εγκλήματος λαμβάνει χώρα η δικονομική αξιολόγηση της έννοιας του υπόπτου. Παράλληλα, στο ποινικό δικονομικό δίκαιο από αστυνομικής πλευράς αξιοποιούνται οι αρχές και η μεθοδολογία της ανακριτικής, η οποία αποτελεί ιδιαίτερο κλάδο της Εγκληματολογίας στη χώρα μας. Σε κάθε περίπτωση η έννοια του υπόπτου μπορεί να είναι διυποκειμενικά ελέγξιμη και να αναφέρεται σε γεγονότα, ώστε να μπορεί να κριθεί δικαστικά. Συνεπώς, εκτός από τη διοικητική, συναντάται η δικαστική εξακρίβωση της ταυτότητας.¹²¹⁹ Εδώ, ο εκτελών αστυνομικά καθήκοντα ανακριτικός υπάλληλος εξετάζει την ταυτότητα του καταδιωκόμενου κατά την εκτέλεση εντάλματος σύλληψης ή βουλεύματος (άρθρο 279 Κ.Π.Δ.). Επίσης, ο αστυνομικός ως ανακριτικός υπάλληλος με την ως άνω ιδιότητα εξακριβώνει την ταυτότητα του μάρτυρα (άρθρο 217 Κ.Π.Δ.) ή του κατηγορούμενου κατά την εξέταση τους μέσω του διαβατηρίου ή της ταυτότητας τους (άρθρο 273 Κ.Π.Δ.). Σε περίπτωση άρνησης, η εξακρίβωση διενεργείται με οποιοδήποτε πρόσφορο μέσο.¹²²⁰

Η αστυνομική νομοθεσία προσδιορίζει κάποιον ως ύποπτο πριν από την τέλεση εγκλήματος στο στάδιο της προληπτικής αστυνομικής δράσης αποτροπής κινδύνων για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Παρόμοια θέση

¹²¹⁵Βλ. Υπ' αριθ.7100/22./4-α από 17-06-2005 εγκύκλιο κ. Αρχηγού Ελληνικής Αστυνομίας.

¹²¹⁶Βλ. ΕΔΔΑ, 08.01.2009, *Λεωνίδης κατά Ελλάδος*, ΕΔΔΑ, *Also Rushiti κατά Αυστρίας*, 21.3.2000, παρ. 31., *N. Λίβος*, η δικονομική θέση των καθ' ών υφίστανται υπόνοιες περί της τελέσεως εγκλήματος, ΠοινΧρ 1995, σ. 1103.

¹²¹⁷Βλ. ΕΔΔΑ, 17.12.1996, *Saunders κατά Η.Β.*

¹²¹⁸Βλ. Φ. Παπαδόπουλος, Η δικονομική θέση του υπόπτου κατά τον ΚΠΔ, Υπερ 1995, σ. 476.

¹²¹⁹Βλ. G. Lebreton, *Libertés publiques et droits de l'Homme*, 2009, σ. 382-385.

¹²²⁰Βλ. Α. Κονταξής, Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Συνδυασμός Θεωρίας και Πράξης, 2006, σ.1727-1728, ο οποίος αναφέρει ως πρόσφορα μέσα τους μάρτυρες, την φωτογράφιση με επκόλληση της φωτογραφίας στην έκθεση, την δακτυλοσκοπική εξέταση τα αποτελέσματα της οποίας αναφέρονται στην έκθεση.

υπάρχει στη νομολογία.¹²²¹ Στη θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου, η οποία είναι περισσότερο προσανατολισμένη στη συστημική θεωρία γίνεται λόγος για τη διαδικασία που ακολουθούν οι αστυνομικές αρχές, ώστε να δημιουργηθεί η υποψία.¹²²² Σε πολλές χώρες η διαδικασία αυτή δεν προβλέπεται νομικά. Παρά ταύτα, δημιουργούνται επιπλέον προβλήματα συνταγματικότητας, καθώς η συγκεκριμένη αστυνομική διαδικασία επενεργεί στα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών. Η διαδικασία διαπίστωσης της ύπαρξης υπονοιών αναφέρεται σε πολλά και διαφορετικά κριτήρια αξιολόγησης. Ένα από αυτά τα κριτήρια έχει να κάνει για παράδειγμα με την αξιολόγηση της αντίληψης του δείκτη ένδειξης για την τέλεση εγκλήματος π.χ. ένα γεγονός που έλαβε χώρα κατά τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Έπειτα, άλλοι δείκτες ένδειξης θεωρούνται το είδος του εγκλήματος, το χρησιμοποιούμενο όργανο, ο τρόπος δράσης (*modus operandi*), οι χρονικές και τοπικές συνθήκες τέλεσης. Πάντως, τα κριτήρια γίνονται αντιληπτά κατά την διαδικασία δημιουργίας υποψίας με μία σειρά από αλληλοεξαρτώμενα πραγματικά γεγονότα. Αυτά τα γεγονότα σχετίζονται με τον κίνδυνο (*Gefahr*) διατάραξης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.¹²²³ Τα γεγονότα αναγνωρίζονται από πληροφορίες, καταγγελίες, καταθέσεις όχι μόνο τρίτων, αλλά και του υπό δημιουργία υπόπτου προσώπου ως μάρτυρα ή ως κατηγορούμενου. Μάλιστα, μπορεί να γίνεται αντιληπτό και ένα από αυτά τα γεγονότα, το οποίο αξιολογείται ηλεκτρονικά ή μη μέσω της επεξεργασίας δεδομένων. Για να δημιουργηθούν επαρκείς ενδείξεις, ώστε να δημιουργηθεί η έννοια του υπόπτου γίνονται διακριτικές έρευνες και παρακολουθήσεις κατά την εθνική νομοθεσία. Οι έρευνες αυτές αξιοποιούν σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό με αυτοματοποιημένες μεθόδους επεξεργασίας δεδομένων (φωτογραφίες, στοιχεία ταυτότητας, κατοικίας και άλλα στοιχεία) με πρωτοβουλία της αστυνομίας. Βασική παράμετρος είναι ο έλεγχος και η διάκριση των υπόπτων από ένα μεγάλο αριθμό προσώπων υπεράνω υποψίας.

Άξιο αναφοράς είναι το συστηματοποιημένο πλαίσιο δικαστικού ελέγχου ταυτότητας στη Γαλλία, το οποίο περιγράφεται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (CPP).¹²²⁴ Υπάρχουν τρεις περιπτώσεις ελέγχου ταυτότητας των προσώπων (άρθρο 78-2 CPP). Πρώτον, ο έλεγχος της ταυτότητας

¹²²¹ Η εύλογη υποψία ως προϋπόθεση για να σταματά η αστυνομία ένα άτομο διατυπώθηκε νομολογικά σε μία σειρά δικαστικών αποφάσεων στις Η.Π.Α. Η νομολογία αυτή είναι γνωστή ως «*Terrys stop*» και πήρε το όνομα της από την απόφαση *Terrys versus Ohio (392) U 1.(1968)*, στην οποία επισημάνθηκε ότι η αστυνομική εξακρίβωση ταυτότητας κατοχυρώνεται στην 4^η Amendment.

¹²²² Αναλυτικά επ' αυτής κατωτέρω, βλ. *M. Möllers, Wörterbuch der Polizei*, 2010, σ. 2080.

¹²²³ Από τον κίνδυνο (*Gefahren*) ως αντικειμενικό μέγεθος διακρίνεται η διακινδύνευση (*Risiko*), η οποία προσδιορίζεται με στοιχεία από την προσωπικότητα, βλ. *D. Kugelman, Der polizeiliche Gefahrenbegriff in Gefahr?*, ο.π., σ. 761, *F. Schoch, Die Gefahr im Polizei-und Ordnungsrecht, Jura 2003*, σ. 472, *M. Pils, Zum Wandel des Gefahrenbegriffs im Polizeirecht, DÖV 2008*, σ. 941. Η επικινδυνότητα αναλύεται κυρίως στο χώρο της Εγκληματολογίας και των Ποινικών Επιστημών, ενδεικτικά *Κ. Γαρδίκας, Η επικινδυνότητα του Εγκληματίου, ΠοινΧρ 1961*, σ. 65, ο οποίος πρώτος ανέλυσε συστηματικά την έννοια της επικινδυνότητας, *Γ. Γιαννούλης, Η επικινδυνότητα του δράστη και η εκτίμηση των κινδύνων από δικαιοκρατικής σκοπιάς*, τ.1, *Εγκληματολογικά, σωφρονιστικά, ποινολογικά και μεθοδολογικά θεμέλια*, 2017, σ. 9-45, ο οποίος ξεκινά τη μελέτη του αναφερόμενος στις περιπτώσεις της σύγχυσης της επικινδυνότητας και του κινδύνου.

¹²²⁴ Επ' αυτών, βλ. *C.E. Minet, Droit de la police administrative*, ο.π., σ. 151-154.

οποιοδήποτε προσώπου, ανεξάρτητα από τη συμπεριφορά του για να αποτραπεί η προσβολή των εννόμων αγαθών του προσώπου. Δεύτερον, ο έλεγχος ταυτότητας με παραγγελία του εισαγγελέα για την έρευνα και τη δίωξη συγκεκριμένων αδικημάτων. Για παράδειγμα, λόγω κλοπών πορτοφολιών στην παλαιά αγορά τροφίμων στην *Place des Capucins* στο *Bordeaux*, ο εισαγγελέας διατάσσει τον έλεγχο ταυτοτήτων ατόμων για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Τρίτον, έλεγχοι ταυτότητας στα σύνορα των κρατών-μελών της Ε.Ε. στο πλαίσιο του κεκτημένου της Συμφωνίας *Schengen* για τη διερεύνηση ή την πρόληψη προσώπων που σχετίζονται με το οργανωμένο έγκλημα. Οι έλεγχοι αυτοί διεξάγονται σε περιοχή που βρίσκεται σε συγκεκριμένη απόσταση γύρω από τα σύνορα, καθώς και σε λιμάνια, αεροδρόμια, σιδηροδρόμους ή οδικούς σταθμούς που είναι ανοικτοί στη διεθνή κυκλοφορία.¹²²⁵

γ. Μέσα εξακρίβωσης της ταυτότητας

Τα έγγραφα πιστοποίησης της ταυτότητας είναι το ικανό, αλλά όχι απαραίτητα το αναγκαίο μέσο για την εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου. Σήμερα, η εξακρίβωση μπορεί να επιτευχθεί με πολλούς τρόπους, όπως με δακτυλικά και παλαμικά αποτυπώματα, φωτογραφίες, ηχόχρωμα φωνής, ίριδα ματιού, DNA, βιομετρικά στοιχεία του προσώπου, δείγμα γραφής και υπογραφής.¹²²⁶ Ο νόμος δεν καθιερώνει μια γενική υποχρέωση των πολιτών να φέρουν μαζί τους τα απαραίτητα έγγραφα πιστοποίησης της ταυτότητας τους. Επισημαίνεται ότι η κατοχή εγγράφων σχετικά με την ταυτότητα του ατόμου δεν αποτελεί νομική υποχρέωση. Επιπλέον, η γενική αρχή της φανερής δράσης αναφέρεται και στην αστυνομική δράση. Το όργανο που εξακριβώνει την ταυτότητα, εάν δεν είναι ένστολο επιδεικνύει υποχρεωτικά στον ελεγχόμενο το υπηρεσιακό δελτίο ταυτότητας του.¹²²⁷ Αν ο πολίτης φέρει πολλά έγγραφα πιστοποίησης της ταυτότητάς του, η εξακρίβωση διενεργείται βαθμιδωτά προς τον πυρήνα της προσωπικότητας του. Η διαδικασία αυτή δεν προβλέπεται νομοθετικά, αλλά απορρέει από την αρχή της αναλογικότητας. Στην πράξη ο αστυνομικός αναζητά δημόσια έγγραφα που έχουν εκδοθεί για τον σκοπό της εξακρίβωσης ταυτότητας, όπως διαβατήριο ή αστυνομική ταυτότητα. Εν συνεχεία, αν δεν υπάρχουν τα προαναφερόμενα έγγραφα ζητά άλλα δημόσια έγγραφα που έχουν εκδοθεί για άλλο σκοπό, αλλά αποδεικνύουν την ταυτότητα του προσώπου, όπως άδεια ικανότητας οδήγησης, φοιτητικό δελτίο ταυτότητας. Μόνο εάν το άτομο δεν κατέχει, ούτε αυτού του είδους τα έγγραφα, ο αστυνομικός εντείνει τον έλεγχο σε ιδιωτικά έγγραφα, όπως βιβλιάριο ασθενοείας ή επαγγελματική ταυτότητα. Συνεπώς, η αναλογικότητα του αστυνομικού ελέγχου έγκειται στο βαθμό της επέμβασης στη προσωπικότητα του ατόμου. Η αξιοποίηση των βιομετρικών ή άλλων δεδομένων των εγγράφων που τίθενται για την αποτροπή της πλαστογραφίας και της δόλιας χρήσης τους εκδηλώνεται με σεβασμό στη νομοθεσία για τα

¹²²⁵ Βλ. *H. Vlamynck*, *Droit de la police*, ο.π., σ. 216.

¹²²⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Friedl κατά Αυστρίας*, 31.1.1995, ΕΔΔΑ, *P.G. and J.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 25. 9. 2001, παρ. 59-64, ΕΔΔΑ, *S. και Marper* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 4-12-2008, παρ. 105, όπου το δικαστήριο αναγνωρίζει την αξία των σύγχρονων μεθόδων ταυτότητας στη πάλη κατά του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας.

¹²²⁷ Βλ. ΣτΕ 3292/17.

προσωπικά δεδομένα και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής.¹²²⁸ Ο ελεγκτής σε κάθε περίπτωση αποφεύγει κάθε περιττή βραδύτητα κατά τον έλεγχο. Ο αστυνομικός επικεντρώνεται στην πράξη του ελέγχου και όχι σε άλλες άσχετες εργασίες, τηρώντας τον Κώδικα Δεοντολογίας της Υπηρεσίας του.¹²²⁹

Ο έλεγχος της ταυτότητας προϋποθέτει τη στάση του ατόμου (*stop and search, interpellation policière*).¹²³⁰ Η στάση σε περίπτωση άρνησης εκδηλώνεται ως ακινητοποίηση.¹²³¹ Η ενέργεια αυτή χαρακτηρίζεται ως η μοναδική και αναγκαία επέμβαση της αστυνομίας για να διενεργηθεί το μέτρο της εξακρίβωσης στοιχείων. Εάν το άτομο δεν φέρει έγγραφα για την εξακρίβωση της ταυτότητας του εξετάζεται, αν είναι δυνατόν ο προσδιορισμός της ταυτότητας με άλλο τρόπο. Ο προσδιορισμός της ταυτότητας του ατόμου μπορεί να γίνει μέσω της απλής δήλωσης των στοιχείων και της ανεύρεσής της ταυτότητας και της φωτογραφίας του ηλεκτρονικά. Αν δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητα του προσώπου με άλλο πρόσφορο τρόπο, τότε μόνο μπορεί να εφαρμόζεται η προσαγωγή του ατόμου στο αστυνομικό κατάστημα. Σκοπός της προσαγωγής είναι να επιτευχθεί με μεγαλύτερη ασφάλεια και σεβασμό στη προσωπικότητα του ατόμου η διαδικασία της εξακρίβωσης στοιχείων. Η εξακρίβωση της ταυτότητας αμέσως μετά την προσαγωγή στο Αστυνομικό Κατάστημα συνεχίζεται, όπως προαναφέρθηκε με κάθε πρόσφορο μέσο. Ένα από τα μέσα αυτά είναι τα δακτυλικά αποτυπώματα, τα οποία είναι μοναδικά σε κάθε άνθρωπο. Σύμφωνα με το ισχύον, αλλά αρκετά παλαιό νομοθετικό πλαίσιο τα άτομα των οποίων η ταυτότητα είναι άγνωστη και δεν μπορεί να εξακριβωθεί προσάγονται στο Αστυνομικό Κατάστημα. Οι προσαγόμενοι υποβάλλονται σε δακτυλοσκόπηση και φωτογράφιση, κατόπιν διαταγής του Διοικητού της Υπηρεσίας. Τα στοιχεία των προς εξακρίβωση ταυτότητας ατόμων καταστρέφονται αυτεπαγγέλτως και αμέσως μετά την εκτέλεση του σκοπού αυτού και τη διακρίβωση ότι οι προσαγόμενοι δεν ανήκουν σε σεσημασμένα ή καταζητούμενα άτομα.¹²³² Στο σημείο αυτό σημειώνεται ότι τα ύποπτα άτομα που προσάγονται στο Αστυνομικό Κατάστημα ως ύποπτοι τέλεσης εγκληματικής πράξης υπόκεινται μόνο σε δακτυλοσκόπηση. Τα στοιχεία της σήμανσης των υπόπτων καταστρέφονται αυτεπαγγέλτως, μετά την ενέργεια της ενδεδειγμένης κατ' αντιπαραβολή εξέτασης και σύγκρισης.¹²³³ Όπως διαπιστώνεται οι προϋποθέσεις εξακρίβωσης της ταυτότητας του προσαγόμενου ατόμου και του υπόπτου εγκληματικής ενέργειας είναι διαφορετικά και υπάρχει ανάγκη διάκρισης της διοικητικής και της δικαστικής προσαγωγής.

γ.α. Διοικητική προσαγωγή

Η προσαγωγή στο αστυνομικό τμήμα δεν συνιστά ένα αυτοτελές αστυνομικό μέτρο.¹²³⁴ Η προσαγωγή (*Sistierung*) είναι αναπόσπαστο τμήμα

¹²²⁸ Βλ. ΔΕΕ, C-345/17, 14.2.2019, Sergejs Buivids, παρ. 35.

¹²²⁹ Βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, σ. 124-125 και πλάγια αρίθμηση 232-233.

¹²³⁰ Στη Βρετανία η ακινητοποίηση του ατόμου για την εξακρίβωση ταυτότητας ονομάζεται «*Stop and Search*». Αντίστοιχα, στις Η.Π.Α. η ακινητοποίηση απαντά ως «*Stop and Frisk*», βλ. *Terry versus Ohio* 392 US 1.1968.

¹²³¹ Βλ. R. Card/ J. English, *Police Law*, 2015, σ. 35, 42.

¹²³² Βλ. άρθρο 28 Π.Δ.342/77 «Περί Κυρώσεως του Κανονισμού λειτουργίας της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών και των περιφερειακών αυτής Υπηρεσιών».

¹²³³ Βλ. άρθρο 29 Π.Δ. 342/77.

¹²³⁴ Βλ. E. Schwan, *Identitätsfeststellung, Sistierung und Razzia*, AöR 1977, σ. 243.

της εξακρίβωσης ταυτότητας με την οποία συνδέεται εννοιολογικά. Η μεταφορά του πολίτη στο αστυνομικό τμήμα είναι μία αυστηρότερη επέμβαση στην σφαίρα ελευθερίας του ατόμου, όταν η εξακρίβωση στοιχείων δεν μπορεί να εκτελεστεί, επειδή συναντά δυσκολίες κατά την εφαρμογή της. Αυτή η περίπτωση ισχύει για παράδειγμα, όταν ο πολίτης στερείται παντελώς νομιμοποιητικών εγγράφων ταυτότητας. Σήμερα με τους φορητούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές που διαθέτει η Ελληνική Αστυνομία (*smart policing*) στα οχήματα της (*Car PC*) ή με φορητές συσκευές έξυπνων τηλεφώνων (*smart phones*) μπορεί με απλή προφορική δήλωση του ελεγχόμενου να εμφανίσει τα στοιχεία ταυτότητας του, τη φωτογραφία του, τα οχήματα και τα όπλα ιδιοκτησίας του, καθώς και τυχόν ανεκτέλεστες αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί εις βάρος του. Επομένως, δύνανται οι αστυνομικές αρχές με τη βοήθεια της φωτογραφίας να προβούν στην αναγκαία ταυτοπροσωπία. Υπάρχει περίπτωση η παραμονή του ελεγχόμενου σε δημόσιο χώρο υπό τα αδιάκριτα βλέμματα τρίτων και η επιτόπια εξακρίβωση των στοιχείων να είναι χρονοβόρα. Για αυτό υπάρχει ο κίνδυνος να στιγματιστεί ο ελεγχόμενος.¹²³⁵ Συνεπώς, η μεταφορά του ελεγχόμενου στο αστυνομικό τμήμα κρίνεται αναγκαία μόνο για τον σκοπό προστασίας της προσωπικότητας του ελεγχόμενου και την αποτροπή περαιτέρω βλάβης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του.¹²³⁶

Η διοικητική προσαγωγή ως αστυνομικό μέτρο καλύπτεται από το άρθρο 5§3 εδάφιο β' του Συντάγματος που αφορά οποιαδήποτε στέρηση της ελευθερίας και όχι του άρθρου 6 του Συντάγματος. Το τελευταίο άρθρο περιορίζεται στις περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας εξαιτίας ποινικής δίωξης.¹²³⁷ Επίσης, στην εγχώρια νομοθεσία ορίζεται ότι «ο αστυνομικός οδηγεί στο αστυνομικό κατάστημα για εξέταση άτομα, τα οποία στερούνται στοιχείων αποδεικτικών της ταυτότητάς τους ή τα οποία, εξαιτίας του τόπου, του χρόνου, των περιστάσεων και της συμπεριφοράς τους δημιουργούν υπόνοιες διάπραξης εγκληματικής ενέργειας».¹²³⁸ Η διαζευκτική διατύπωση του νόμου φαίνεται να προσδιορίζει δύο σκοπούς προσαγωγών την εξακρίβωση στοιχείων ταυτότητας και την εξακρίβωση περί του εάν το άτομο είναι ύποπτο εγκληματικής ενέργειας. Η προσαγωγή υπόπτου εγκληματικής ενέργειας ορθότερο θα ήταν να περιγράφεται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στη Γαλλία και όχι μόνο σε αστυνομικό νόμο. Η διπλή νομική βάση είναι απαραίτητη, όταν ένα αστυνομικό μέτρο περιορίζει ένα θεμελιώδες δικαίωμα. Η διάταξη του αστυνομικού νόμου ως κανονιστική πράξη της διοίκησης έχει επικουρικό χαρακτήρα και παραπέμπει σε τυπικό νόμο για την εφαρμογή του αστυνομικού μέτρου, κάτι που γίνεται στις αστυνομικές έρευνες του άρθρου 96§2 του Π.Δ. 141/91 «Όταν οι αστυνομικές έρευνες γίνονται κατά τη διάρκεια της προανάκρισης, υπόκεινται στους περιορισμούς και τις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας».¹²³⁹ Η ανωτέρω νομοθετική επιλογή αντιβαίνει

¹²³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Also Rushiti κατά Αυστρίας*, 21.3.2000, παρ.122, ΕΔΔΑ, *S. και Marper* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 4-12-2008, παρ. 99.

¹²³⁶ Βλ. ΣτΕ 3335/2007 και ΕΔΔΑ, *Λεωνίδης κατά Ελλάδος*, 08.01.2009.

¹²³⁷ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, σ. 493-494.

¹²³⁸ Βλ. άρθρο 74 παρ. 15 περ. θ' του Π.Δ.141/1991.

¹²³⁹ Βλ. Α.Κ. Ζαχαριάδης, Οι προληπτικές σωματικές έρευνες, η αρχή της αναγκαιότητας και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, Υπερ. 1995, σ. 1237 και επ.

την δογματική του Αστυνομικού Δικαίου καθώς έχει ως συνέπεια η προσαγωγή να μη θεωρείται αστυνομικό μέσο της εξακρίβωσης της ταυτότητας για λόγους δημόσιας τάξης. Η προσαγωγή δηλαδή αποκόπτεται από τον νόμιμο σκοπό της που είναι η εξακρίβωση στοιχείων ταυτότητας και συνδέεται με ένα άλλο σκοπό, την εξακρίβωση της ιδιότητας του υπόπτου, ο οποίος εκπληρώνεται υπό διαφορετικές προϋποθέσεις και σχετίζεται με την έννοια του εγκλήματος. Μοιραία δηλαδή μετατρέπεται η προσαγωγή από αναγκαίο μέσο για την εξακρίβωση της ταυτότητας σε αστυνομικό μέσο με ένα νέο αυτοτελή σκοπό, την εξακρίβωση για το αν ένα άτομο είναι ύποπτο εγκληματικής ενέργειας, χωρίς να στηρίζεται σε διάταξη τυπικού νόμου. Αυτό είναι δογματικά ανεπίτρεπτο.¹²⁴⁰ Η υπόνοια τέλεσης εγκλήματος είναι απλώς μία προϋπόθεση για τη διενέργεια του ελέγχου εξακρίβωσης της ταυτότητας και τίποτε παραπάνω. Αν αναχθεί η απλή προϋπόθεση της προσαγωγής του υπόπτου εγκληματικής ενέργειας σε αυτοτελή σκοπό, όπως φαίνεται να θέσπισε ο έλληνας νομοθέτης, τότε η επιλογή αυτή καθίσταται σκοπός του κανόνα δικαίου.

Η σύγχυση των σκοπών των προσαγωγών για την εξακρίβωση της ταυτότητας του ατόμου γενικά και του υπόπτου εγκληματικής ενέργειας έχει αναπόφευκτα οδηγήσει σε καταχρήσεις από πλευράς αστυνομικών οργάνων.¹²⁴¹ Είναι χαρακτηριστική η εκτέλεση αθρόων προσαγωγών στα αστυνομικά τμήματα για εξακρίβωση στοιχείων. Η κριτική από πλευράς θεωρίας στο θέμα είναι έντονη.¹²⁴² Μάλιστα, η επιλογή του νομοθέτη πέραν της εξακρίβωσης της ταυτότητας να αναγάγει σε σκοπό της αστυνομικής διοικητικής δράσης την προσαγωγή για την εξακρίβωση υπονοιών εγκλήματος του ατόμου προσέκρουσε στις παρατηρήσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για την αντισυνταγματικότητα της διάταξης των προσαγωγών, η οποία κινείται εκτός των ορίων της νομοθετικής εξουσιοδότησης.¹²⁴³ Η παρατήρηση μάλλον έγκειται στο γεγονός ότι δεν προκύπτει συγκεκριμένη διάταξη τυπικού νόμου για τη θέσπιση της προσαγωγής υπόπτου ως αυτοτελούς αστυνομικού μέτρου. Επιπλέον άλλο ζήτημα είναι η αποφυγή καταχρήσεων αυτής καθεαυτής της νομοθετημένης διαδικασίας εκτέλεσης της προσαγωγής υπόπτου. Όπως για παράδειγμα το να περιορίζεται η προσαγωγή στον αναγκαίο και εύλογο χρόνο. Άξια μνείας είναι η περίπτωση προσαγωγής ατόμου στη Γερμανία και η παραμονή του στο αστυνομικό τμήμα επί έξι ώρες, προκειμένου να ληφθούν τρεις (3) φωτογραφίες.¹²⁴⁴ Επίσης καταχρηστικές είναι οι προσαγωγές, όταν δεν ενεργούνται για τον σκοπό του νόμου, αλλά για αλλότριο σκοπό, όπως π.χ. να παρεμποδιστούν οι θερμόαιμοι φίλαθλοι μίας ομάδας να παρακολουθήσουν έναν αθλητικό αγώνα ή να συμμετάσχουν σε μία συνάντηση. Η καταδίκη τέτοιων αστυνομικών δράσεων από το ΕΔΔΑ θεωρείται ως η φυσιολογική κατάληξη μίας συμπεριφοράς που εν τέλει

¹²⁴⁰Βλ. *Denninger/Lisken*, Polizeirecht, σ. 296-299, *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, Gefahrenabwehr, σ. 187-188, *F.L. Knemeyer*, Polizeirecht, ο.π., σ.112.

¹²⁴¹Βλ. ΣτΕ 3292/17.

¹²⁴²Βλ. *A. Μάνεσης*, Ατομικές ελευθερίες, 1982, σ. 177-178 και *A. Καρράς*, Το απαραβίαστον της προσωπικής ελευθερίας και η επιτεταμένη προσβολή της, EEN 1976, σ. 511.

¹²⁴³Βλ. το υπ. αριθ.16024/2003 πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη.

¹²⁴⁴Βλ. *C. Gusy*, Polizeirecht, σ. 234.

συνιστά στέρηση της ελευθερίας,¹²⁴⁵ ως επισημαίνει και η θεωρία.¹²⁴⁶ Μετά τις τελευταίες τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία θεσπίστηκε ο νόμος της 3ης Ιουνίου 2016. Η προσαγωγή ατόμων για εξακρίβωση της ταυτότητας και η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων τους, προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει εμπλοκή σε συγκεκριμένα εγκλήματα περί τρομοκρατίας, δημιουργεί νέες προκλήσεις για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών.¹²⁴⁷ Πάντως σε όσες περιπτώσεις προβλέπονται προσαγωγές στη Γαλλία, αυτές δεν μπορεί να διαρκούν περισσότερο από τέσσερις ώρες και δύνανται να αμφισβητηθούν δικαστικά. Μόνο αν η προσαγωγή επανασυνδεθεί με το διοικητικό αστυνομικό μέτρο της εξακρίβωσης στοιχείων θα αποτελέσει νόμιμο αστυνομικό μέσο που στερεί προσωρινά την ελευθερία του ατόμου κατά το άρθρο 5§3 εδάφιο α΄ Συντάγματος.¹²⁴⁸ Η λεπτομερέστερη και ακριβέστερη περιγραφή της προσαγωγής ως αστυνομικού μέσου από τον νομοθέτη, με προσωρινό και επείγοντα χαρακτήρα θα βοηθήσει ουσιαστικά σε αυτή την κατεύθυνση.¹²⁴⁹ Δηλαδή η περιγραφή της εξακρίβωσης της ταυτότητας και της προσαγωγής σε νόμο, τυπικό ή ουσιαστικό (κατόπιν νομοθετικής εξουσιοδότησης) και όχι σε εγκυκλίους για να μπορεί να ελεγχθεί δικαστικά.¹²⁵⁰

γ.β. Δικαστική προσαγωγή

Από την εξακρίβωση της ταυτότητας ως διοικητικό αστυνομικό μέτρο που αναλύθηκε προηγουμένως διακρίνονται οι δικαστικές προσαγωγές υπόπτων εξαιτίας διάπραξης εγκλήματος. Δυστυχώς, στη Χώρα μας ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας δεν προβλέπει ρητά και αναλυτικά τον τρόπο εκτέλεσης των προσαγωγών με αποτέλεσμα να υπάρχει κίνδυνος αυθαιρεσίας από τις διωκτικές αρχές.¹²⁵¹ Παρά την αδράνεια του νομοθέτη η διοίκηση και συγκεκριμένα η Ελληνική Αστυνομία έχει προσπαθήσει να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του υπόπτου σε κανονιστική διαταγή του Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας. Προσαγωγές στο πλαίσιο της προληπτικής αστυνομικής δράσης, ενεργούνται, όταν δημιουργούνται υπόνοιες διάπραξης εγκληματικής ενέργειας. Ύποπτο χαρακτηρίζεται κάθε άτομο που δημιουργεί βάσιμες υπόνοιες προετοιμασίας ή συμμετοχής ή διάπραξης εγκληματικής δραστηριότητας. Υπόνοιες είναι ύποπτα σημάδια στη συμπεριφορά ενός ατόμου που προκαλούν το αστυνομικό ενδιαφέρον για έλεγχο, λεκτική αντίδραση για την αποφυγή του ελέγχου, άρνηση εκτέλεσης

¹²⁴⁵Βλ. ΕΔΔΑ, *Fox, Campbell, Hartley κατά Αγγλίας*, 30.08.1990, ως μνημονεύεται από την *Ε. Καστανίδου Συμεωνίδου*, Κατάχρηση εξουσίας και ανθρώπινα δικαιώματα, 2013, σ. 5-19.

¹²⁴⁶Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 494, *Α. Μάνεσης*, Ατομικές Ελευθερίες, 1982, σ. 177-178, *Κ. Χρυσόγονος/ Σ. Βλαχόπουλος*, Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 273,

¹²⁴⁷Βλ. *Μ. Παπακωνσταντής*, Η τρομοκρατία στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας κι δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο.π., σ. 175-178, *R. Cabrillac*, Libertés et droits fondamentaux 2018, ο.π., σ.482-483.

¹²⁴⁸Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π, σ. 493-494, *Π. Δαγτόγλου*, Ατομικά δικαιώματα, ο.π., σ. 237 και πλάγια αρίθμηση 370.

¹²⁴⁹Βλ. ΣτΕ 4674/1998.

¹²⁵⁰Βλ. Υπ' αριθ. 7100/22/4-α εγκύκλιο Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας «Οι προσαγωγές ατόμων ως προληπτική και κατασταλτική ενέργεια στην άσκηση της αστυνομικής αρμοδιότητας».

¹²⁵¹Βλ. ΕΔΔΑ, *Καραγιαννόπουλος κατά Ελλάδος*, 21.06.2007.

εντολών του ελέγχου, προσπάθεια ταχείας απομάκρυνσης κ.τ.λ. Ύποπτο σημαδι θεωρείται κάθε στοιχείο της συμπεριφοράς του ατόμου ή η κατοχή κάποιου αντικειμένου ή κάθε σημαδι του περιβάλλοντα χώρου που σχετίζεται με αυτό και προμηνύει διάπραξη ή προετοιμασία διάπραξης μίας παράνομης πράξης ή δραστηριότητας.¹²⁵² Γενικά, μία σειρά από αλληλοεξαρτώμενα γεγονότα που σχετίζονται με το είδος του εγκλήματος, τις χρονικές και τοπικές συνθήκες τέλεσης του και τον τρόπο δράσης (*modus operandi*) αποτελούν δείκτες για τη δημιουργία βάσιμης υπόνοιας. Πάντως, παρουσία ατόμου σε περιοχές υψηλής εγκληματικότητας δεν θεωρείται, μόνο εκ του λόγου αυτού, ένδειξη εγκληματικής συμπεριφοράς, καθώς οι πολίτες δεν είναι υποχρεωμένοι να συνδέουν την παρουσία τους σε δημόσιο χώρο με συγκεκριμένο λόγο. Η έκφραση διαμαρτυρίας των ελεγχόμενων ατόμων απέναντι στους ελέγχοντες αστυνομικούς και η απαίτηση να εξηγηθούν οι λόγοι του ελέγχου δεν χαρακτηρίζονται ως επίμεμπτες ή ύποπτες συμπεριφορές. Ένα ύποπτο άτομο δεν θεωρείται εκ των προτέρων ως παράνομο που πρέπει να συλληφθεί, αλλά ως άτομο που ελέγχεται η συμμετοχή του ή μη σε παράνομη δραστηριότητα και μπορεί να αποδειχθεί μόνο με τη διαδικασία του αστυνομικού ελέγχου. Το αποτέλεσμα του ελέγχου είναι αυτό που καθορίζει την αποχώρηση ή την προσαγωγή ή τη σύλληψη του ελεγχόμενου

Στη Γαλλία ρυθμίζονται αναλυτικά οι δικαστικές προσαγωγές στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ενεργούνται μόνο για συγκεκριμένους νόμιμους σκοπούς, όπως η περίπτωση ατόμου που έχει διαπράξει ή έχει επιχειρήσει να διαπράξει ή ετοιμάζεται να διαπράξει έγκλημα ή ότι είναι πιθανό να παρέχει πληροφορίες χρήσιμες για την έρευνα σε περίπτωση εγκλήματος ή αδικήματος ή ότι έχει παραβιάσει τις υποχρεώσεις ή τις απαγορεύσεις στις οποίες υπόκειται στο πλαίσιο του δικαστικού μέτρου του κατ'οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση ή σε εκτέλεση δικαστικού εντάλματος έρευνας του (78-2 CPP). Αμέσως, μόλις εξακριβωθεί η ταυτότητα παύει η προσαγωγή, διαφορετικά θεωρείται κράτηση. Αν το άτομο αρνείται ή δεν φέρει αποδεικτικά έγγραφα της ταυτότητας του ενημερώνεται για τα δικαιώματά του. Επίσης, αν είναι ανήλικος λαμβάνει γνώση υποχρεωτικά ο εισαγγελέας και οι έχοντες τη γονική μέριμνα.¹²⁵³ Μόνο αν συνεχίζει να αρνείται ή δεν προσκομίσουν τα αποδεικτικά έγγραφα ταυτότητας στο αστυνομικό τμήμα και δεν μπορεί με άλλο τρόπο να αποδειχθεί η ταυτότητα του λαμβάνονται δακτυλικά αποτυπώματα ή ψηφιακές φωτογραφίες. Αυτό γίνεται μετά από έγκριση της δικαστικής αρχής, αν και συναντώνται στη νομοθεσία εξαιρέσεις.¹²⁵⁴ Τα δεδομένα δεν καταχωρούνται σε βάση

¹²⁵²Βλ. Κανονιστική Διαταγή υπ' αριθ.23/2010 «*Επιχειρησιακές τακτικές σε περιπολίες, έλεγχοι πεζών υπόπτων ατόμων. Έλεγχοι οχημάτων, καταδιώξεις (πεζές-εποχούμενες), ανταπόκριση των πρώτων αστυνομικών περιπολίας σε εγκλήματα που εξελίσσονται*».

¹²⁵³Βλ. άρθρο 78-3 Code de procédure pénale (CPP).

¹²⁵⁴Βλ. ΔΕΕ, C-47/17, 13.11.2018, X., Κανονισμός (ΕΕ) 603/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, σχετικά με τη σύσταση του «*Eurodac*», δακτυλικά αποτυπώματα λαμβάνονται από κάθε υπήκοο τρίτης χώρας ή απάτριδος, ηλικίας τουλάχιστον 14 ετών, που συλλαμβάνεται από τις αρμόδιες αρχές ελέγχου κατά την παράνομη διάβαση δια ξηράς, θαλάσσης ή αέρος των συνόρων του εν λόγω κράτους μέλους, προερχόμενου από τρίτη χώρα, ο οποίος δεν επαναπροωθείται ή που παραμένει στο έδαφος των κρατών μελών και δεν τελεί υπό κράτηση, περιορισμό ή φυλάκιση καθ' όλη την περίοδο που μεσολαβεί από τη σύλληψη μέχρι την απομάκρυνσή του βάσει της

δεδομένων και καταστρέφονται αμέσως μετά την εξακρίβωση.¹²⁵⁵ Σε κάθε περίπτωση η δικαστική προσαγωγή στη Γαλλία δεν μπορεί να διαρκεί περισσότερο από τέσσερις (4) ώρες και για αυτή συντάσσεται έκθεση, η οποία διαβιβάζεται στη δικαστική αρχή. Διαφορετικά, αν δεν τηρηθεί η ανωτέρω προϋπόθεση προκαλείται ακυρότητα της διαδικασίας. Τέλος, αν ο δικαστικά προσαγόμενος δεν απασχολεί σε άλλες δικαστικές υποθέσεις η αρχειοθετούμενη έκθεση καταστρέφεται εντός έξι (6) μηνών μετά από έγκριση του εισαγγελέα.

Στη χώρα μας οι δικαστικές προσαγωγές έχουν ως σκοπό την εξιχνίαση του εγκλήματος, αλλά δεν θεωρούνται μαζί με την σύλληψη ανακριτικές πράξεις. Παλαιότερα υποστηριζόταν και από τη θεωρία το αντίθετο,¹²⁵⁶ αλλά σύμφωνα πλέον με πάγια νομολογία του ΑΠ,¹²⁵⁷ τονίστηκε ότι ως ανακριτικά καθήκοντα νοούνται οι ανακριτικές πράξεις που ενεργούνται από ανακριτικό ή προανακριτικό υπάλληλο, κατά τη διάρκεια ανακρίσεως ή προανακρίσεως, προς βεβαίωση του εγκλήματος και της ενοχής ή αθωότητας του κατηγορουμένου.¹²⁵⁸ Συγκεκριμένα με την υπ' αριθ' 568/2008 απόφαση του ΑΠ κρίθηκε ότι δεν είναι ανακριτική πράξη η ενεργούμενη σύλληψη και προσαγωγή στο Αστυνομικό Τμήμα, αφού για την ενέργεια του αυτή ο αστυνομικός δεν προβαίνει στην σύνταξη σχετικής ανακριτικής πράξεως προς βεβαίωσή της, η οποία συντάσσεται στη συνέχεια, από τον αρμόδιο να προβεί στη σύνταξη εκθέσεως εξετάσεως προανακριτικό υπάλληλο. *«Εξ άλλου η ως άνω απαγγελλομένη ακυρότης είναι μεν σχετική, εν τούτοις εκ του ότι δύναται να προταθεί αυτή κατ άρθρον 173§1 ΚΠΔ σε συνδυασμό προς άρθρο 174§1 ΚΠΔ, μέχρις ότου εκδοθεί για την κατηγορία οριστική απόφαση σε τελευταίο βαθμό και συνεπώς εκ του ότι δύναται να προταθεί για πρώτη φορά κατ' έφεση συνάγεται ότι η ακυρότης υφίσταται καλυπτόμενη μόνον εάν δεν προτάθη, κατά τ' ανωτέρω.»*¹²⁵⁹

Ο όρος «προσαγωγή» ως δικαστική αρμοδιότητα της Αστυνομίας στη χώρα μας συνδέεται εννοιολογικά με τη σύλληψη. Η δικαστική προσαγωγή είναι διαδικαστική πράξη, η οποία ασκεί επιρροή στη δημιουργία και την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας προς την κατεύθυνση της περάτωσης της. Ωστόσο δεν είναι αυτοτελής, αλλά αποτελεί μία αναγκαία προδικαστική ενέργεια, ένα κρίκο στην αλυσίδα πολλών παρόμοιων πράξεων για την προώθηση της ποινικής δίκης.¹²⁶⁰ Το συνταγματικό θεμέλιο της δικαστικής προσαγωγής είναι αναμφίβολα το άρθρο 6§2 «Όποιος συλλαμβάνεται για αυτόφωρο έγκλημα ή με ένταλμα π ρ ο σ ά γ ε τ α ι στον αρμόδιο ανακριτή». Η νομοθετική περιγραφή της προσαγωγής απαντά στο ομώνυμο άρθρο 279 του Κ.Π.Δ. που δεν είναι τίποτα παραπάνω από απλή επανάληψη του γράμματος του Συντάγματος. Η αστυνομική νομοθεσία εξειδικεύει και προσδιορίζει με

απόφασης επαναπροώθησης. Το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος διαβιβάζει, το συντομότερο δυνατό και το αργότερο εντός 72 ωρών μετά την ημερομηνία σύλληψης, στο κεντρικό σύστημα τα στοιχεία σχετικά με κάθε υπήκοο τρίτης χώρας ή απάτριδα.

¹²⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Friedl κατά Αυστρίας*, 31.1.1995.

¹²⁵⁶ Βλ. Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 2008, σ. 567.

¹²⁵⁷ Βλ. ΑΠ 568/2008.

¹²⁵⁸ Βλ. ΑΠ 1031/2016 ισοκράτης.

¹²⁵⁹ Βλ. ΑΠ 1489/2013.

¹²⁶⁰ Βλ. Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 2007, σ. 323-324.

σαφήνεια την αρμόδια αρχή, στην οποία προσάγεται ο συλλαμβανόμενος.¹²⁶¹ Πάντως, η εκτέλεση της προσαγωγής προϋποθέτει την ασφαλή μεταγωγή του προσώπου, δηλαδή τη μεταφορά με συνοδεία αστυνομικής δύναμης σύμφωνα με τους αστυνομικούς κανονισμούς.¹²⁶² Η δικαστική προσαγωγή έχει εξασφαλιστικό χαρακτήρα για τον συλλαμβανόμενο, αφού εντός 24 ωρών θα πρέπει να προσαχθεί στο αρμόδιο όργανο της δικαστικής λειτουργίας ή στον απολύτως αναγκαίο χρόνο, αν έγινε έξω από την έδρα του, διαφορετικά είναι παράνομη. Πάντως από τη θεωρία κρίνεται ορθή η πρόβλεψη στους αστυνομικούς νόμους (άρθρο 122§1 εδάφιο α΄ Π.Δ.141/91) η δυνατότητα της αστυνομίας να ειδοποιεί τηλεφωνικά τον εισαγγελέα, ώστε να απολύσει τον συλλαμβανόμενο αυτόφωρου κακουργήματος ή πλημμελήματος, εάν η σύλληψη έχει μακριά από την έδρα του.¹²⁶³

Από τη δικαστική προσαγωγή διακρίνεται η βίαιη προσαγωγή. Αυτή αποτελεί προσωρινό περιοριστικό και όχι απαγορευτικό της ελευθερίας μέτρο ποινικού δικονομικού καταναγκασμού. Κατά την εκτέλεση αυτού του δικαστικού μέτρου δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση ο εγκλεισμός σε αστυνομικό κρατητήριο και σε φυλακές για υποδίκους.¹²⁶⁴ Αυτό το δικαστικό μέτρο λαμβάνει τον τύπο του εντάλματος ή της δικαστικής απόφασης και αφορά κατηγορούμενους, λιπομάρτυρες και πραγματογνώμονες. Το ένταλμα βίαιης προσαγωγής εκδίδεται από δικαστική αρχή και όχι από αστυνομικούς ανακριτικούς υπαλλήλους, αποτελεί προπαρασκευαστική εκτελεστή απόφαση, αμέσως μετά την απαγγελία της (548 Κ.Π.Δ.).¹²⁶⁵ Η βίαιη προσαγωγή εκτελείται μόνο από τις αστυνομικές αρχές, καθώς προϋποθέτει σύλληψη, η οποία είναι συστατικό στοιχείο του βίαιου χαρακτήρα της.¹²⁶⁶ Σκοπός του μέτρου είναι να διασφαλιστεί η παρουσία των μαρτύρων και του κατηγορουμένου στη ποινική διαδικασία. Οι εντός έδρας του δικαστηρίου λιπομάρτυρες συλλαμβάνονται 24 ώρες προ της 9ης πρωινής της δικασίμου και οι εκτός έδρας σε εύλογο για τη μεταγωγή τους χρόνο. Πάντως εφαρμόζεται το άρθρο 6 του Συντάγματος και όχι το αντίστοιχο άρθρο 5§3, επειδή η βίαιη προσαγωγή συνεπάγεται στέρησή της ελευθερίας, ανεξάρτητα αν έχει σχέση με την ποινική δίωξη ή όχι.¹²⁶⁷ Η κατ' οίκον έρευνα για σύλληψη και προσαγωγή λιπομάρτυρα που κρύβεται επιτρέπεται παρουσία εκπροσώπων της Δικαστικής Αρχής. Η βίαιη προσαγωγή είναι μέτρο δικονομικού καταναγκασμού, φέρει δημόσιο χαρακτήρα περιορίζοντας την ελευθερία του πολίτη, λόγω της αναγκαιότητας για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

δ. Εγγυήσεις των ελέγχων

Η τήρηση του έγγραφου τύπου και της αιτιολόγησης των εξακριβώσεων ταυτότητας είναι μία πρώτη εγγύηση που επιφυλάσσει η αρχή

¹²⁶¹ Βλ. άρθρο 122 Π.Δ.141/91.

¹²⁶² Βλ. Κανονιστική Διαταγή 18/2006 «Μεταγωγές Κρατουμένων» κ. Αρχηγού Ελληνικής Αστυνομίας.

¹²⁶³ Βλ. Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 574.

¹²⁶⁴ Βλ. Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, ο.π., σ. 323, Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2017, σ. 556-560, 725.

¹²⁶⁵ Βλ. ΑΠ 1386/2007

¹²⁶⁶ Βλ. Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Πρωτοδικών Αγρινίου, ΕλλΔ/νη 1987, σ. 1399.

¹²⁶⁷ Βλ. Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, ο.π., σ. 173.

της νομιμότητας της αστυνομικής δράσης. Η αιτιολογία ως διαδικαστικός κανόνας παραβιάζεται όταν χρησιμοποιούνται επαναλήψεις των ορισμών του νόμου με στερεότυπες φράσεις όπως, «*εξαιτίας του τόπου, του χρόνου των περιστάσεων, όπου βρέθηκε το άτομο κρίθηκε ότι πρέπει να ελεγχθεί*».¹²⁶⁸ Η επανάληψη του πραγματικού του κανόνα δικαίου ως πραγματική βάση αιτιολογίας του αστυνομικού μέτρου δεν αποτελεί αιτιολογία ή τουλάχιστον η αιτιολογία αυτή είναι πλημμελής. Η θεραπεία της αόριστης αιτιολογίας του αστυνομικού μέτρου της εξακρίβωσης ταυτότητας επιτυγχάνεται με τη συγκεκριμενοποίηση των στοιχείων του πραγματικού του κανόνα δικαίου στο πλαίσιο ενός δικανικού συλλογισμού με ελάχιστονες προτάσεις του ιστορικού της κάθε περίπτωσης.¹²⁶⁹ Η τήρηση του έγγραφου τύπου με την αναγραφή για παράδειγμα στο Βιβλίο Συμβάντων του τόπου, του χρόνου, του κάθε προσαγόμενου ξεχωριστά και ιδίως των λόγων και των περιστάσεων της εξακρίβωσης είναι αναγκαία για τον διοικητικό και δικαστικό έλεγχο του μέτρου. Ο πλήρης δικαστικός έλεγχος της ορθότητας της διατύπωσης της μείζονος προτάσεως του δικανικού συλλογισμού και της υπέρβασης των ακραίων ορίων της διακριτικής ευχέρειας, αποτελεί μία ουσιαστική εγγύηση νομιμότητας του αστυνομικού μέτρου.¹²⁷⁰

Ο διοικητικός έλεγχος των προσαγωγών ενεργείται συχνά και από τον Συνήγορο του Πολίτη. Η ανεξάρτητη αρχή επιλαμβάνεται σε καταγγελίες, ενώ επανειλημμένα σε ετήσιες εκθέσεις της συνοψίζει τα συμπεράσματα των ελέγχων της. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση διοικητικής διερεύνησης καταγγελίας για αναιτιολόγητη προσαγωγή και αστυνομική βία σε βάρος δικηγόρου. Ο Συνήγορος του Πολίτη έλαβε αναφορά δικηγόρου, στην οποία γινόταν λόγος για αναιτιολόγητη προσαγωγή αυτού και άλλων πολιτών από καφενείο των Εξαρχείων καθώς και για άσκηση φυσικής βίας σε βάρος του από κατονομαζόμενο αστυνομικό στο κτίριο της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής (ΓΑΔΑ). Μετά από παρότρυνση του Συνηγόρου του Πολίτη, η ΓΑΔΑ διενήργησε προκαταρκτική εξέταση η οποία ολοκληρώθηκε με απαλλακτικό αποτέλεσμα. Η ανεξάρτητη αρχή συνεκτιμώντας ολόκληρο τον φάκελο της προκαταρκτικής εξέτασης, επισήμανε σειρά πλημμελειών, επιβεβαιώνοντας ορισμένα από τα συμπεράσματα παλαιότερης ειδικής έκθεσής της και ιδιαίτερα την εσφαλμένη νομική αξιολόγηση αποδεδειγμένων περιστατικών. Ειδικότερα, οι μεν προσαγωγές δεν αιτιολογήθηκαν επαρκώς με αναγωγή σε εξατομικευμένες υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος, όπως ρητώς απαιτεί ο νόμος, η δε καταγγελία περί βιαιοπραγίας δεν εξετάσθηκε με τον κατάλληλο τύπο διοικητικής έρευνας. Απευθυνόμενος, κατόπιν αυτού, στο Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας, ο Συνήγορος του Πολίτη εισηγήθηκε τη συμπλήρωση της προκαταρκτικής εξέτασης. Μετά την άρνηση του Αρχηγείου, ο Συνήγορος του Πολίτη απευθύνθηκε στον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, τονίζοντας την παραδειγματική σημασία της συγκεκριμένης υπόθεσης τόσο για τη συμβατότητα των πρακτικών αστυνομικού ελέγχου προς τις

¹²⁶⁸ Βλ. Μ. Πικραμένος, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων και ο ακυρωτικός δικαστικός έλεγχος, ο.π., σ. 271.

¹²⁶⁹ Βλ. Χ. Μουκίου, Ο έλεγχος του ακυρωτικού δικαστή επί του νόμιμου ερείσματος της διοικητικής πράξης σε Τιμητικό τόμο ΣτΕ για τα 75 χρόνια, 2004, σ. 711-726.

¹²⁷⁰ Βλ. Χ. Μουκίου, Η εξουσία του Διοικητικού δικαστή ουσίας προς υποκατάσταση στην ουσιαστική περί πραγμάτων κρίση του διοικητικού οργάνου, ΕΔΚΑ 2004, σ. 641-655.

προβλεπόμενες νόμιμες εγγυήσεις, όσο και για την πληρότητα και αξιοπιστία των διοικητικών ερευνών τις οποίες διενεργούν οι αστυνομικές αρχές.¹²⁷¹

Οι δικαστικές προσαγωγές ως προς τη νομιμότητα τους ελέγχονται από τα ποινικά δικαστήρια. Ο Άρειος Πάγος έκρινε παράνομη τη χειροπέδηση προσαγόμενου που δεν είναι ύποπτος φυγής.¹²⁷² Άλλωστε, όπως τονίζεται στη νομολογία των ποινικών δικαστηρίων οι δικονομικές ακυρότητες της αστυνομικής προανάκρισης και προσαγωγής αφορούν μόνο δικονομικές πράξεις της ποινικής διαδικασίας που προβλέπονται από τον Κ.Π.Δ. και όχι πάσης φύσεως αστυνομικές ενέργειες που ρυθμίζονται από άλλα νομοθετήματα, όπως η προσαγωγή κατ' άρθρο 74§15 περίπτωση θ' Π.Δ.141/91.¹²⁷³ Το ίδιο το Σύνταγμα θέτει τις εγγυήσεις των δικαστικών προσαγωγών. Πρώτον, οι προσαγωγές ενεργούνται μέσα σε 24 ώρες από τη σύλληψη του κατηγορουμένου, ή στον απολύτως αναγκαίο χρόνο εάν η σύλληψη έγινε έξω από την έδρα του ανακριτή. Δεύτερον, η προσαγωγή απευθύνεται μόνο στην αρμόδια δικαστική αρχή και όχι σε άλλη διοικητική αρχή, δηλαδή διπλή προσαγωγή απαγορεύεται. Τρίτον, η προσαγωγή ενεργείται χωρίς αναβολή, αν ο προσαγόμενος αποβιώσει ή ασθενήσει ειδοποιείται το ταχύτερο δυνατόν η αρμόδια για την προσαγωγή αρχή.¹²⁷⁴

Οι διοικητικές προσαγωγές ελέγχονται από τα διοικητικά δικαστήρια. Επειδή η προσαγωγή συμφώνα με τη θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου είναι αστυνομικό μέσο για την εξακρίβωση της ταυτότητας χαρακτηρίζεται ως απλή υλική ενέργεια. Επομένως, μόνο αποζημίωση μπορεί να αξιώσει ο θιγόμενος. Τέτοια αγωγή αποζημίωσης λόγω σωματικής βλάβης επιδικάστηκε από το Διοικητικό Πρωτοδικείο Αθηνών κατά την προσαγωγή οδηγού μεθυσμένου στην Τροχαία, για προστατευτική φύλαξη τον οποίο, οι αστυνομικοί χτύπησαν τραυματίζοντας τον.¹²⁷⁵ Επίσης, σε πρόσφατη απόφαση του το ΣΤΕ ανείρεσε απόφαση Διοικητικού Εφετείου, επειδή δεν αιτιολόγησε νομίμως και επαρκώς το ζήτημα της συνδρομής αιτιώδους συνάφειας μεταξύ αφενός της συμπεριφοράς του προσαγόμενου που συνίσταται στην άρνησή του να υποστεί έλεγχο εξακρίβωσης στοιχείων της ταυτότητάς του, την οποία δεν έφερε μαζί του και έλεγχο των υπ' αυτού μεταφερόμενων αντικειμένων καθώς και στην άρνησή του να προσέλθει στην οικεία Λιμενική Αρχή για τον σκοπό αυτό, αφετέρου του επελθόντος ζημιογόνου αποτελέσματος της προσβολής της προσωπικότητάς του ελεγχόμενου με εξύβριση και σωματική βλάβη. Συγκεκριμένα, ο ελεγχόμενος, ευρισκόμενος σε απαγορευμένη ζώνη λιμένα αρνήθηκε να υποστεί τον έλεγχο εξακρίβωσης ταυτότητας και την έρευνα μεταφερομένων με τσάντα αντικειμένων, εκ μέρους λιμενοφύλακα, φέροντος πολιτική περιβολή – ενεργήσαντος στα πλαίσια προληπτικής αστυνομικής έρευνας σε περιοχή εμπύπτουσα στην αρμοδιότητα της οικείας Λιμενικής Αρχής – αμφισβητώντας τη νομιμότητα και τη σκοπιμότητα του ελέγχου. Επιπλέον, ο ελεγχόμενος αρνήθηκε να προσέλθει στην οικεία Λιμενική Αρχή για εξακρίβωση στοιχείων ταυτότητας και έρευνα μεταφερομένων με τσάντα αντικειμένων, αντιδρώντας εντόνως και μη συμμορφούμενος στις υποδείξεις του εν λόγω λιμενικού οργάνου ως προς την επιβίβασή του στο υπηρεσιακό

¹²⁷¹ Βλ. Πόρισμα ΣτΠ 20354/2007, Ισοκράτης

¹²⁷² Βλ. Α.Π. 696/1999, 257/2015.

¹²⁷³ Βλ. ΜονΠλημΘεσσαλονίκης 484/2015, Ποιν/δνη 2015, σ. 1162.

¹²⁷⁴ Βλ. άρθρο 148 Π.Δ.141/91.

¹²⁷⁵ Βλ. ΔΠρΑθ.13274/2001.

αυτοκίνητο η προσβολή δε αυτή, παροξύνθηκε από παράνομη συμπεριφορά οργάνου του Ελληνικού Δημοσίου, η οποία, όπως περιγράφεται στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, έλαβε χώρα εντός μεν του κύκλου των υπηρεσιακών του καθηκόντων, αλλά καθ' υπέρβαση αυτών και άρα κατά κατάχρηση της ανατεθειμένης σ' αυτό υπηρεσίας.¹²⁷⁶ Στην ως άνω απόφαση επίσης, κρίθηκε ότι η εκ μέρους του οργάνου της Λιμενικής Αρχής εξύβριση του αναιρεσεύοντα με τυποποιημένες στην καθομιλουμένη σεξιστικού περιεχομένου λέξεις και φράσεις, η δυσφήμιση αυτού και η πρόκληση εις βάρος του σωματικών βλαβών, συνεπαγόμενες προσβολή της προσωπικότητάς του και πρόκληση εις βάρος του ηθικής βλάβης. Οι επιπτώσεις του επίμαχου επεισοδίου δεν μπορούν να συσχετισθούν με την κατάσταση της ψυχικής υγείας του αναιρεσεύοντα, τις σπουδές του και την αδυναμία εξευρέσεως εργασίας. Τέλος, αστυνομικός συμπεριφέρεται με ευγένεια, προσήγεια, κοσμιότητα και σεβασμό στην προσωπικότητα του ελεγχόμενου, μεριμνώντας για την προστασία των δικαιωμάτων του σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού Δεοντολογίας Αστυνομικού (Π.Δ.254/2004). Αξιόποινες πράξεις ή αντιδεοντολογικές συμπεριφορές των αστυνομικών επισύρουν ποινικές και πειθαρχικές κυρώσεις

Στη Γαλλία κρίθηκε νομολογιακά ότι η ύπαρξη συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου είναι απαραίτητη για τη νομιμοποίηση των ελέγχων ταυτότητας από την αστυνομία.¹²⁷⁷ Αυτή η εξέλιξη είχε ως συνέπεια τον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων που εκδόθηκαν μετέπειτα από το *Conseil Constitutionnel*.¹²⁷⁸ Η σπουδαιότερη παρακαταθήκη της δικαστικής και νομοθετικής πορείας του ελέγχου ταυτότητας των προσώπων στη Γαλλία είναι ότι η διαδικασία τέθηκε υπό την εγγύηση της δικαστικής εξουσίας. Αυτό σημαίνει ότι ο αρμόδιος δικαστής μπορεί να καλέσει το αστυνομικό όργανο για διευκρινήσεις σχετικά με τη στοιχειοθέτηση των νόμιμων προϋποθέσεων του ελέγχου και να επιβάλλει πειθαρχικές κυρώσεις. Επίσης, ο ποινικός δικαστής μπορεί να προχωρήσει σε καταδίκες για βαριές παραβάσεις και στη συνέχεια να αποζημιωθεί το θύμα από το αστικό δικαστήριο. Ο έλεγχος των οργάνων της Διοίκησης είναι εξωτερικός και δεν αντιβαίνει την αρχή της διάκρισης των λειτουργιών. Σε κάθε περίπτωση η δικαιοσύνη είναι ο θεματοφύλακας των ατομικών ελευθεριών των πολιτών. Ο έλεγχος των ταυτοτήτων στη Γαλλία και στη Γερμανία είναι ένα ιδιαίτερο αστυνομικό μέτρο έρευνας.¹²⁷⁹ Διενεργείται από τη διοικητική αστυνομία για τη διατήρησή της δημόσιας τάξης. Επίσης, η δικαστική αστυνομία ελέγχει αστυνομικές ταυτότητες σε περιπτώσεις διάπραξης εγκλήματος ή απειλής διάπραξης.¹²⁸⁰ Ο κίνδυνος για τη διατάραξη της δημόσιας τάξης εξακριβώνεται από τις ειδικές περιστάσεις και για τη προστασία των αγαθών της περιουσίας και της ιδιοκτησίας από τη διοικητική

¹²⁷⁶ Βλ. ΣΤΕ 3292/17.

¹²⁷⁷ Βλ. Cass. 05-01-1973, *Sieur Friedel*, AJDA 1973, σ. 600-603 και σχόλια *B. Toulemond*, με εκτενείς αναφορές σε παλαιότερες αποφάσεις του C.E.

¹²⁷⁸ Βλ. CC Décision n° 93-323 DC du 5 août 1993, όπου απαγορεύεται στην αστυνομία να προβαίνει σε αθρόες και αναπαιλόγητες εξακριβώσεις στοιχείων και CC, 2010-613, n° DC, 7.10.2010 «*Νόμος για την απαγόρευση της απόκρυψης του προσώπου στον δημόσιο χώρο*», ΕφΔΔ 2010, σ. 657-665.

¹²⁷⁹ Βλ. C. *Waldhoff*, Polizeirecht: Durchsuchung einer Person nach Identitätsfeststellung, JuS 2013, σ. 189-190.

¹²⁸⁰ Βλ. M.A. *Granger*, Constitution et sécurité intérieure, ο.π., σ. 231.

αστυνομία. Ο έλεγχος αυτός είναι γενικός, αλλά όχι γενικευμένος, γιατί προσβάλλει την ατομική ελευθερία¹²⁸¹ και αφορά όλους όσους βρίσκονται στην επικράτεια. Δηλαδή ο έλεγχος αφορά τον καθένα, αλλά είναι εξατομικευμένος δεν ενεργείται συλλήβδην σε όλα τα άτομα και ανατιολόγητα. Ο έλεγχος εξακρίβωσης των στοιχείων ταυτότητας των ατόμων στη Γαλλία διακρίνεται από τον αστυνομικό έλεγχο των αδειών παραμονής και άλλων νομιμοποιητικών εγγράφων ταυτότητας των αλλοδαπών. Ο τελευταίος εναρμονιζόμενος με την νομοθεσία της ΕΕ επιβάλλεται να είναι αυτόνομος και να μη σχετίζεται με τους σκοπούς της δημόσιας τάξης και της δίωξης εγκλημάτων.¹²⁸² Επίσης, ο έλεγχος δύναται να οδηγήσει σε πρακτικές διακρίσεων και μπορεί υπό προϋποθέσεις να συνιστά προσβολή της προσωπικής ελευθερίας.¹²⁸³ Αυτόνομη, ο έλεγχος των ατόμων δεν διενεργείται με κριτήριο την εμφάνιση, το χρώμα του δέρματος, τον γενετήσιο προσανατολισμό ή την ξένη γλώσσα.¹²⁸⁴ Ο έλεγχος σε αεροδρόμια, λιμένες και άλλα σημεία εισόδου στην επικράτεια στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Δικαίου (κεκτημένο της Συνθήκης Schengen) είναι δικαιολογημένος και διενεργείται για λόγους δημόσιας τάξης.¹²⁸⁵

Τα ανωτέρω αποδεικνύουν ότι το γενικό αστυνομικό μέτρο της εξακρίβωσης στοιχείων ταυτότητας συνδέεται πολύ στενά με τις ατομικές ελευθερίες των πολιτών.¹²⁸⁶ Η διαδικασία της εξακρίβωσης υπάγεται στις προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.¹²⁸⁷ Η ύπαρξη στη χώρα μας ενός σύγχρονου νομοθετήματος που θα διασφαλίζει τόσο τη δράση των αρχών ασφαλείας και τάξης, όσο και την προστασία του πολίτη, στο πλαίσιο ενός σύγχρονου κράτους δικαίου είναι κάτι περισσότερο από επιβεβλημένη.

¹²⁸¹ Βλ. CC. Décision n° 93-323 DC du 5 août 1993, σκέψη 9.

¹²⁸² Βλ. ΔΕΕ, 21.9.1999, C-378/97, *Wijzenbeek*.

¹²⁸³ Βλ. ΔΕΕ, C-258/17, *E.B.*, 15.1.2019, *Hütter*, παρ.33, C-312/17, 19.9.2018, *Bedi* παρ. 28 C-88/08, 18.6.2009, άρθρο 19§1 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., όπου ορίζεται ότι απαγορεύονται οι συλλογικές απελάσεις, *I. Συμεωνίδης*, Η διοικητική απέλαση, 2008, σ. 50-51. Για την απαγόρευση των διακρίσεων στους αστυνομικούς ελέγχους ταυτότητας εις βάρος αλλοδαπών, βλ. την διδακτορική διατριβή της *N. Ferré*, *Les contrôles d'identité au mirror des étrangers*, 1992, στην οποία παραπέμπει ο *E. Picard*, *Les contrôles d'identité au regard des droits fondamentaux: des régimes inutilement hétéroclites*, RFDA 1994, σ. 959-992 και ιδίως επ' αυτών, σ. 979. Στη Βρετανία, η απαγόρευση των πρακτικών διάκρισης σε βάρος αλλοδαπών θεσπίστηκε με νόμο (*Race Relations Act 2000*) μετά τα πορίσματα της έκθεσης *Macpherson* του Υπουργείου Εσωτερικών εξαιτίας της επίδειξης μίας κουλτούρας αδιαφορίας των αστυνομικών να παράσχουν τις πρώτες βοήθειες στο δολοφονηθέντα *Stephen Lawrence*, το 1993. Το θύμα ήταν μαύρος και η Αστυνομία δεν συνέλαβε επί τόπου τους δράστες με αποτέλεσμα το συγκλονισμό της κοινής γνώμης, την τιμωρία των ενόχων 20 χρόνια αργότερα! και την καταβολή αποζημίωσης της μητροπολιτικής Αστυνομίας στην οικογένεια του θύματος, βλ. *H. Barnett*, *Constitutional & administrative law*, ο.π., σ. 607.

¹²⁸⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, *Πετροπούλου-Τσακίρη κατά Ελλάδος*, 06.12.2007, Cass. civ. 14 déc. 2000 req. n° 99-20089.

¹²⁸⁵ Βλ. ΔΕΚ 30.05.2006, C-317/04, C-318/04, ΕΦΔΔ 2006, σ. 353-363.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, υποστηριζόμενο από τον Ευρωπαϊκό Επόπτη Προστασίας Δεδομένων κατά Επιτροπής και Συμβουλίου επικουρούμενων από το Η.Β

¹²⁸⁶ Βλ. *B. Kastner*, *Verdachtsunabhängige Personenkontrollen im Lichte des Verfassungsrechts*, *VerwArch* 2001, σ. 216-234.

¹²⁸⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, 24.05.2007, *Zelliof κατά Ελλάδος*, *M. Καραβίας*, σε *Λ.Α. Σισιλιάνος*, ΕΣΔΑ Ερμηνεία κατ' άρθρο, ο.π., σ. 373-375.

2. Σύλληψη & Κράτηση

Η σύλληψη και η κράτηση είναι αστυνομικές πράξεις με συγκεκριμένες προϋποθέσεις που εντάσσονται σε μία ορισμένη από το νόμο διαδικασία. Χαρακτηριστικότερη και ίσως γνωστότερη διαδικασία που ρυθμίζεται από το νόμο είναι η δίκη.¹²⁸⁸ Από τον ορισμό της στέρησης της προσωπικής ελευθερίας προκύπτει η έννοια της σύλληψης και της κράτησης. Στέρηση της προσωπικής ελευθερίας είναι η κράτηση του ατόμου, δηλαδή η υποβολή του προσώπου στη φυσική εξουσία των κρατικών οργάνων χωρίς την θέληση του σε ένα τόπο ορισμένο και στενά οριοθετημένο.¹²⁸⁹

β. Νομική φύση σύλληψης & κράτησης

Η σύλληψη και η κράτηση δεν έχουν μόνο διαδικαστικό χαρακτήρα δεν παράγουν δηλαδή μόνο αποτελέσματα στο δικονομικό χώρο, αφορώντας την εξέλιξη των διαδικασιών και την πραγμάτωση των σκοπών τους, αλλά εφαρμόζονται και στο ουσιαστικό δίκαιο. Η σύλληψη και η κράτηση ως καταναγκαστικές πράξεις έχουν επαχθή χαρακτήρα και βλάπτουν τις συνταγματικά κατοχυρωμένες ελευθερίες των πολιτών και ιδιαίτερα την προσωπική ελευθερία.¹²⁹⁰ Συνεπώς, εκτελούν μία διπλή λειτουργία (*doppeltfunktionelle Prozesshandlungen*), η οποία αποτελεί εξήγηση της διπλής νομικής φύσης τους.¹²⁹¹ Για αυτό, ο δικαστικός έλεγχος νομιμότητας των προϋποθέσεων και του τρόπου σύλληψης και κράτησης είναι επιβεβλημένος.¹²⁹²

Στην ελληνική έννομη τάξη για όλες τις παραπάνω μορφές στέρησης της ελευθερίας χρησιμοποιείται η λέξη σύλληψη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να συγχέεται η διοικητική σύλληψη (*Ingewahrsamnahme*) για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας (άρθρο 5§3 του Συντάγματος) με τη δικαστική σύλληψη (*Festnahme*) που αφορά τις ποινικές διαδικασίες και τη δίωξη του εγκλήματος (άρθρο 6 του Συντάγματος).¹²⁹³ Η ίδια σύγχυση υπάρχει και στη δικαστική κράτηση (*garde à vue*) ως ποινή με τη διοικητική φύλαξη (*retention, préventive garde à vue*) από την αστυνομία και τις άλλες αρχές.¹²⁹⁴ Όμως, η ελευθερία μπορεί να περιορίζεται και στις περιπτώσεις που ορίζει ο (τυπικός ή ουσιαστικός) νόμος κατά το άρθρο 5§3 του Συντάγματος, δηλαδή υπό τη γενική νομοθετική επιφύλαξη¹²⁹⁵ Συνεπώς δεν πρέπει να θεωρούνται

¹²⁸⁸ Βλ. Κ. Χρυσόγονος/ Σ. Βλαχόπουλος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 273.

¹²⁸⁹ Βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2018, σ. 493-494, Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, *Το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας*, ΕλλΔνη 1982, σ. 182-187.

¹²⁹⁰ Βλ. Ε. Frohne, *Doppelfunktionale Maßnahmen der Vollzugspolizei*, *Kriminalistik* 2003, σ. 737.

¹²⁹¹ Η θεωρία για τα διαδικαστικά και ουσιαστικά έννομα αποτελέσματα των καταναγκαστικών πράξεων εξ' απόψεως δικονομικού ποινικού δικαίου οφείλει την πατρότητα της στον *W. Niese*, ο οποίος εντοπίζει στα ουσιαστικά αποτελέσματα της σύλληψης και της κράτησης ένα τιμωρητικό χαρακτήρα, παρόμοιο με αυτό της ποινής, βλ. Ν. Ανδρουλάκης, *Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης*, 2012, σ.16.

¹²⁹² Στη Βρετανία προβλέπεται για τους πολίτες που υπέστησαν παράνομα σύλληψη και κράτηση η άσκηση ειδικού ένδικου βοηθήματος που εξετάζεται από την Εισαγγελία (*Crown Prosecution Service*), βλ. *H. Barnett*, *Constitutional & administrative law*, ο.π., σ. 607.

¹²⁹³ Βλ. ΣτΕ 1477/17 *nomos*, Α. Ραϊκος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ο.π., σ. 488-499.

¹²⁹⁴ Βλ. *H. Vlamynck*, *Droit de la police*, ο.π., σ. 402-403.

¹²⁹⁵ Βλ. Α. Ραϊκος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ό.π., σ. 491-492.

αντισυνταγματικοί οι νόμοι που προβλέπουν διοικητική σύλληψη ή κράτηση.¹²⁹⁶ Διάφορο είναι το ζήτημα της εκτέλεσης της σύλληψης και της κράτησης με τρόπο που παραβιάζει το Σύνταγμα. Για παράδειγμα, η μακροχρόνια κράτηση υπό απέλαση αλλοδαπού και μάλιστα σε σωφρονιστικά καταστήματα και αστυνομικά κρατητήρια, λαμβάνοντας τη μορφή αληθινής ποινικής κύρωσης.¹²⁹⁷ Βέβαια, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις παράλληλα να τηρούνται και οι διατάξεις του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ.¹²⁹⁸

β. Είδη σύλληψης & κράτησης

Οι διοικητικές διατάξεις των συλλήψεων με τις δικονομικές δεν πρέπει να συγχέονται.¹²⁹⁹ Επίσης δεν θεωρείται ότι ευρίσκονται σε μία σχέση γένους είδους, έστω και αν πολλές φορές αλληλεπικαλύπτονται. Αυτό συμβαίνει, διότι η δίωξη της πράξεως, όπως καταστρώνεται στον ΚΠΔ δεν είναι ταυτοπαθής με την πρόληψη του εγκλήματος. Βέβαια, οι δύο διαδικασίες είναι διαφορετικές μεταξύ τους, αλλά εξυπηρετούν τον διπλό σκοπό της αστυνομικής δράσης την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος. Η πρόληψη της εγκληματικότητας είναι έργο της αστυνομίας ως εσωτερικού

¹²⁹⁶Βλ. ΣΤΕ 113/2013.

¹²⁹⁷Βλ.ΔΕΕ, C-329/11, 06.12.2011, *Achughbabian*, C-61/11, 28.4.2011, *Hassen El Dridi*, C-290/14, προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα *Maciej Szpunar*. Ο σκοπός της διοικητικής κράτησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση έγκειται στην καθιέρωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής απομακρύνσεως και επαναπατρισμού, όχι απλώς για την αποτροπή, αλλά για τον τερματισμό της παράνομης παραμονής με βάση κοινούς κανόνες, ώστε οι ενδιαφερόμενοι να επιστρέφουν με ανθρώπινους όρους και με πλήρη σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και της αξιοπρέπειάς τους. Για αυτό τα Κράτη Μέλη υποχρεούνται να εκδίδουν απόφαση περί επιστροφής. Η διαδικασία διέπεται από την αρχή της αναλογικότητας. Προς τούτο, κατά κανόνα, η απομάκρυνση, ήτοι η επιβολή της υποχρεώσεως επιστροφής με μέσα φυσικής μεταφοράς εκτός της επικράτειας του κράτους μέλους, επιτρέπεται μόνον όταν καθίσταται ανέφικτη ή ανεπιτυχής η οικειοθελής αναχώρηση, ενώ η προσφυγή στην κράτηση συνιστά *ultima ratio*, αποκλειστικά στο μέτρο του αναγκαίου και μόνο για όσο χρονικό διάστημα εκκρεμεί η απομάκρυνση. Η λογική στην οποία στηρίζονται οι διατάξεις που αφορούν την κράτηση συνίστανται στο ότι μόνον οι διαδικασίες επιστροφής και απομακρύνσεως δικαιολογούν τη στέρηση της ελευθερίας και ότι, εάν αυτές οι διαδικασίες δεν διεξαχθούν με τη δέουσα επιμέλεια, η κράτηση είναι αδικαιολόγητη. Η κράτηση ενόψει απομακρύνσεως δεν έχει τιμωρητικό, ούτε ποινικό χαρακτήρα και δεν αποτελεί ποινή φυλακίσεως. Το άρθρο 15§1 της οδηγίας 2008/115 πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικά, καθόσον η καταναγκαστική κράτηση αποτελεί, ως στέρηση της ελευθερίας, εξαίρεση από το θεμελιώδες δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας. Τυχόν επιβολή ποινικής κύρωσης καθυστερεί τη διαδικασία και αναιρεί την αποτελεσματικότητα της οδηγίας. Η επιβολή ποινικής κύρωσης δεν μπορεί να προηγείται της λήψεως αποφάσεως επιστροφής, τα ποινικά αδικήματα δεν συνδέονται με τον παράνομο χαρακτήρα της διαμονής. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει με την επιβολή χρηματικής ποινής, βλ C-430/11, 06/12/2012, *Sagor*. Επιπλέον πέραν της νομολογίας στη θεωρία επισημαίνεται ότι η απέλαση εκτός από διοικητική κύρωση θεωρείται και δικαστική κύρωση, αλλά η διοικητική κύρωση πολλές φορές περιέχει τέτοια σκληρή μεταχείριση που αποτελεί στην ουσία ποινή, βλ. την διδακτορική διατριβή του *N. Χατζηνικολάου*, Η απέλαση αλλοδαπού ως κύρωση του ποινικού δικαίου, 2006, σ. 81-117, *Ε. Φυτράκης*, Περιμένοντας την απέλαση: το άρ. 74 § 4 ΠΚ, ΠοινΧρ 2001, σ. 585, *Χ. Βουρλιώτης*, Η στέρηση της ελευθερίας ως μέτρο δικονομικού καταναγκασμού και τα όρια επιβολής του, ΠοινΧρ 2002, σ. 395-399, *Α. Ζυγούρα*, Η κράτησις εις την φυλακήν του τελούντος υπό απέλασιν, ΠοινΔικ 2000, σ. 754-755.

¹²⁹⁸Βλ. *Χ. Καραμπέλης/ Μ. Κατσογιάννου*, Άρθρο 5 σε *Λ. Κοτσάλης* (επιμ.) Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο Ερμηνεία και Εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, 2014, σ. 111-348.

¹²⁹⁹Βλ. *Α. Ραϊκος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 497, 540-542.

κλάδου της διοίκησης. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα η αφαίρεση διαβατηρίου από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης για κακούργημα και ορισμένα πλημμελήματα ως εξαίρεση από την αρχή της απαγόρευσης επιβολής των ατομικών διοικητικών μέτρων της ελευθερίας της κίνησης κατ' άρθρο 5§4 του Συντάγματος.¹³⁰⁰ Η αστυνομία ενεργώντας κατά δέσμια αρμοδιότητα προβαίνει σε αφαίρεση του διαβατηρίου. Η πράξη αφαίρεσης δεν εξαρτάται από την επιβολή ή όχι με διάταξη του ανακριτή ή του εισαγγελέα, ή με δικαστική απόφαση της απαγόρευσης εξόδου από την Χώρα ως περιοριστικού όρου, όπως επισημαίνει το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο.¹³⁰¹ Συνεπώς, η διοικητική λειτουργία στη Χώρα μας καθορίζει την αντεγκληματική πολιτική και όχι η δικαστική μέσω των δικαστών ή του εισαγγελέα που την εποπτεύουν με δικαιοπολιτικά κριτήρια.¹³⁰²

Η αστυνομική διαδικασία είναι ποινική ή διοικητική. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση, αστυνομικές διαδικασίες να συναντώνται σε διατάξεις ιδιωτικού δικαίου.¹³⁰³ Για παράδειγμα η προσωπική κράτηση των εκπροσώπων Ανωνύμων Εταιριών για χρέη της εταιρίας προς το Δημόσιο και το ΙΚΑ.¹³⁰⁴ Η απόφαση αστικού δικαστηρίου για προσωποκράτηση ιδιώτη, κατ' αποκλειστική εφαρμογή των άρθρων 1049-1050 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, εξαιτίας μη εκπλήρωσης χρηματικής οφειλής σε άλλον ιδιώτη. Η σύλληψη του υπόχρεου (*persönliche Arrest*) εκτελείται από τον δικαστικό επιμελητή, προσάγεται στον Πρόεδρο Πρωτοδικών, αν προβάλλει αντιρρήσεις κατά της προσωπικής κράτησης και απορριφθούν οδηγείται στις φυλακές. Κατά κανόνα στην πράξη οι δικαστικοί επιμελητές ζητούν τη συνδρομή της αστυνομίας για την εκτέλεση της προσωπικής κράτησης. Αυτό συμβαίνει διότι ούτε προσωρινά κρατητήρια προβλέπονται μέχρι την προσαγωγή στον δικαστή, ούτε δύνανται να εκτελέσουν τη σύλληψη, αν ο υπόχρεος προβάλλει αντίσταση.¹³⁰⁵ Η αστυνομική δράση εδώ εκδηλώνεται σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας (*Subsidiaritätsprinzip*). Η αρχή αυτή του Αστυνομικού Δικαίου απαιτεί η επίλυση των ιδιωτικών διαφορών να επιδιώκεται κατά πρώτον με τη δικαστική προστασία και αν αυτή δεν μπορεί να εξασφαλιστεί τότε επικουρικά με συγκεκριμένες προϋποθέσεις ενεργεί η δημόσια δύναμη.

Επίσης, σύλληψη ενεργείται κατά τις διατάξεις του Ν.2071/92 «*Εκσυγχρονισμός και Οργάνωση του Συστήματος Υγείας*» ως τροποποιήθηκε και ισχύει στο πλαίσιο της διαδικασίας της ακούσιας νοσηλείας σε ψυχιατρικό

¹³⁰⁰ Αναλυτικά, βλ. Α. Ραϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 511-523.

¹³⁰¹ Βλ. ΣτΕ 1477/2017, πομος και την υπ' αριθ. 8 από 13-11-2014 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ.

¹³⁰² Βλ. Σ. Στανέλλος, Η σύλληψη στο αυτόφωρο έγκλημα, 2013. Η ίδια θέση διατυπώνεται και στο Αστυνομικό Δίκαιο ενδεικτικά, βλ. V. Götz, Polizeirecht, σ. 205.

¹³⁰³ Βλ. ΕΔΔΑ, 23.05.2006, *Reiner* κατά *Βουλγαρίας*, ΔΕΚ C- 249/11, 4.10.2012, Αρμ 2013 σ.404.

¹³⁰⁴ Βλ. Ν. Ρόκας, Εμπορικές εταιρίες, 2019, σ. 357.

¹³⁰⁵ Βλ. άρθρα 159-160 Π.Δ.141/91 σε συνδυασμό με 929§2 ΚΠολΔ. Αντίστοιχες διατάξεις συναντώνται στη Γερμανία, βλ. § 230 BGB και § 35 Abs. 1 Nr. 5 PolG NRW. Ενδεικτικά βλ. I. Τέντες, Αναγκαστική εκτέλεση μετά τον Ν.4355/2015 και τους Ν.4472 και 4475/2017 για τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς, 2017, σ. 463-465, Κ. Κουτσουλέλος, Αναγκαστική εκτέλεση μετά το νέο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας(Ν.4335/15), 2016, σ. 447-449.

κατάστημα (*hospitalization d'office*).¹³⁰⁶ Ακόμη, μπορεί να αφορά διοικητική διαδικασία, όπως η απόφαση της αστυνομικής αρχής για σύλληψη και κράτηση αλλοδαπού που είναι επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια με σκοπό την απέλαση του από τη χώρα.¹³⁰⁷ Η σύλληψη και η κράτηση πολλές φορές έγκεινται στην εκτέλεση απόφασης στρατιωτικού, ναυτικού ή αεροπορικού δικαστηρίου ή άλλης αντίστοιχής δικαστικής αρχής κατ' άρθρο 110 του Π.Δ.141/91. Ιδιαίτερη κατηγορία συλλήψεων και κρατήσεων είναι αυτές που ενεργούνται στις δικαστικές και ανακριτικές διαδικασίες. Ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας ορίζει ότι η αποκατάσταση της τάξης γίνεται είτε με τη βίαιη αποβολή από την αίθουσα, είτε ακόμη με τη σύλληψη. Επίσης το ίδιο νομοθέτημα προβλέπει ποινές τάξης, όπως κράτηση έως 24 ωρών των θορυβοποιών¹³⁰⁸ και των ψευδομαρτύρων.¹³⁰⁹ Ανάλογες ενέργειες ακολουθούνται μετά από επέμβαση της αστυνομίας σε σωφρονιστικά καταστήματα για την αποκατάσταση της τάξης με τον κατά περίπτωση εφαρμοζόμενο κανονισμό ασφαλείας.¹³¹⁰ Άρα οι κανόνες, οι διατυπώσεις και οι προϋποθέσεις της σύλληψης και της κράτησης διαφέρουν ανάλογα με την ιδιαιτερότητα του συλλαμβανομένου προσώπου, όπως η σύλληψη σε ξένα πολιτικά ή πολεμικά αεροσκάφη, αλλά και πολεμικά ή εμπορικά πλοία, η σύλληψη αστυνομικών, πυροσβεστικών υπαλλήλων και προσώπων που ευρίσκονται σε καταστήματα πολιτικής ή στρατιωτικής αρχής, σε προξενεία και πρεσβείες. Η σύλληψη μπορεί να αφορά εκτέλεση ευρωπαϊκού ή διεθνούς εντάλματος με σκοπό την έκδοση.¹³¹¹ Αξίζει στο σημείο αυτό να μνημονευθεί η απόφαση του ΣτΕ με την οποία κρίθηκε ότι η κατά διακριτική ευχέρεια απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης,¹³¹² με την οποία διατάσσεται η έκδοση

¹³⁰⁶Βλ. *Ε. Διαμαντής*, Αστυνομία και ακούσια νοσηλεία, Νομολογία και ΕΣΔΑ, Αστυνομική Επιθεώρηση 2013, σ. 30-33, *C.-E. Minet*, Droit de la police administrative, ο.π., σ. 230.

¹³⁰⁷Βλ. *M. Frigo*, Η νομιμότητα της διοικητικής κράτησης, σε Η διοικητική κράτηση των αλλοδαπών Διεθνής νομοθεσία και εθνική πρακτική Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 15-16-09-2014 (επιμ. *Γ. Παπαγεωργίου*), σ. 41-49, Διοικητική απέλαση στη πράξη Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα, 2008, σ. 43-57.

¹³⁰⁸Βλ. άρθρο 336 Κ.Π.Δ. Παρόμοιες διατάξεις συναντώνται στα πολιτικά και διοικητικά δικαστήρια (άρθρο 207 Κ.Πολ.Δ. άρθρο 133§4 ΚΔΔ), οι οποίες όμως δεν αφορούν την αστυνομική διαδικασία.

¹³⁰⁹Βλ. άρθρο 337 Κ.Π.Δ. Για την αποκατάσταση της τάξης μέσα στην αίθουσα του δικαστηρίου από την αστυνομική δύναμη, κατόπιν εντολής από τον διευθύνοντα τη συζήτηση ή τον εισαγγελέα κατά περίπτωση, βλ. άρθρο 140 Π.Δ.141/91.

¹³¹⁰Βλ. άρθρο 65 του Ν. 2776/1999 «Σωφρονιστικός Κώδικας».

¹³¹¹Γενικότερα για την εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στη πράξη και περαιτέρω κριτική, βλ. C-399/11, 26.2.2013, *Melloni*, παρ. 37, C-108/16, 24.5.2016, *Dworzecki PPU*, ΕΔΔΑ, *Zahirovic* κατά Κροατίας, 25.4.2013, παρ. 56, *Hokkeling* κατά Κάτω Χωρών, 14.2.2017, *Ο. Τσόλκα*, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων «εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο διάλογος μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *ΠοινΧρ* 2018, σ. 425-432, *Γ. Αναγνωσταράς*, Θεμελιώδη δικαιώματα και ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: ο έμμεσος διάλογος του Δικαστηρίου της ΕΕ με το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, *ΕφΔΔ* 2016, σ.570-582, *Ι. Κυριτσάκη*, Η εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στη πράξη-Προβλήματα και προοπτικές, *Αρμ* 2013, σ.1217-1236, *της ιδίας*, Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διπλού αξιόποινου, 2009, σ. 201.

¹³¹²Βλ. ΣτΕ 1694/2018, όπου τονίζεται ότι το δίκαιο της έκδοσης αποτελεί κατ' ουσίαν δίκαιο καταστολής το δε δίκαιο του ασύλου είναι δίκαιο προστασίας με περαιτέρω παραπομπές στις ΣτΕ 2190/2001, 2681/2005, 1654/2008, 1509/2010, 3185/2010.

αλλοδαπού, κατ' άρθρο 456 και επ. Κ.Π.Δ., λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς σχέσεις της Χώρας και την αρχή της αμοιβαιότητας δεν συνιστά πράξη αναγόμενη στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, αλλά εκτελεστή πράξη διοικητικής αρχής. Η υπουργική απόφαση δεν εξαιρείται του ακυρωτικού ελέγχου, χαρακτηριζόμενη ως κυβερνητική πράξη, εφ' όσον τούτο αφ' ενός θα καθιστούσε ανέφικτο τον δικαστικό έλεγχο της τηρήσεως, εκ μέρους του Υπουργού, των θεσπιζομένων με τις διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας και των διεθνών συμβάσεων εγγυήσεων υπό τις οποίες κρίνεται το αίτημα εκδόσεως και αφ' ετέρου θα απέκλειε και τον δικαστικό έλεγχο του σεβασμού του καθεστώτος προστασίας που θεσπίζεται με το άρθρο 5§2 του Συντάγματος, το οποίο απαγορεύει απολύτως την έκδοση αλλοδαπού, διωκόμενου για την υπέρ της ελευθερίας δράση του.¹³¹³ Κοινό στοιχείο όλων των παραπάνω περιπτώσεων είναι ότι η σύλληψη και η κράτηση εκτελούνται στις περισσότερες περιπτώσεις από τις αρχές ασφαλείας και τάξης και ενδιαφέρουν το Αστυνομικό Δίκαιο. Η σύλληψη κυρίως και κατά περίπτωση η κράτηση, αν δεν εκτελούνται σε σωφρονιστικά καταστήματα χαρακτηρίζονται ως αστυνομικές αρμοδιότητες. Ο ειδικότερος τρόπος εκτέλεσης τους περιγράφεται σε επιμέρους κανονιστικές πράξεις.¹³¹⁴ Η σύλληψη και η κράτηση, όπως και οι περισσότερες επαχθείς διαδικαστικές πράξεις, ρυθμίζονται τόσο από δικονομικές διατάξεις, όσο και με αστυνομικούς νόμους, έχοντας συνήθως διπλή νομική βάση (άρθρα 275 και επόμενα Κ.Π.Δ. και άρθρο 107 και επόμενα Π.Δ.141/91). Το ίδιο συμβαίνει για παράδειγμα με τις έρευνες (άρθρα 253 Κ.Π.Δ. και επόμενα και άρθρα 96 και επόμενα Π.Δ.141/91). Η αρμοδιότητα για τη στέρηση της ελευθερίας και την άσκηση νόμιμης βίας ανήκει στην αστυνομία.¹³¹⁵ Ο εισαγγελέας και ο δικαστής δεν συλλαμβάνουν, αλλά διατάσσουν την αστυνομική αρχή να το πράξει.

β.α. Δικαστική σύλληψη & κράτηση

Η σύλληψη (*Festnahme*) και η κράτηση (*garde à vue*) είναι από τις γνωστότερες διαδικαστικές πράξεις της ποινικής δίκης, αφού επιδρούν αποφασιστικά στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας προς την κατεύθυνση της περάτωσης της. Εκτός από διαδικαστικές πράξεις η σύλληψη και η κράτηση είναι και γενικά αστυνομικά μέτρα, αφού εκτελούνται από τις αστυνομικές αρχές, κατά την εκτέλεση των δικαστικών τους αρμοδιοτήτων και ρυθμίζονται κύρια από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και επικουρικά από τους αστυνομικούς νόμους.

Οι αρχές ασφαλείας και τάξης ενεργούν συλλήψεις και κρατήσεις. Η θεωρία και η νομολογία θεωρούσαν παλαιότερα τη σύλληψη ανακριτική πράξη.¹³²⁵ Οι λόγοι αποκλεισμού από την εξέταση των μαρτύρων αστυνομικών ως ασκούντων ανακριτικά καθήκοντα συλλαμβάνοντας δράστη επ' αυτοφώρω για κακούργημα ή πλημμέλημα ήταν η αφορμή που οδήγησε την νομολογία του ΑΠ¹³²⁶ να διατυπώσει την θέση ότι η σύλληψη δεν αποτελεί ανακριτική πράξη.¹³²⁷ Ειδικότερα, με την υπ' αριθ' 568/2008 απόφαση του ΑΠ

¹³¹³ Βλ. ΣτΕ 1281/2017, 2190/2001, 2681/2005, 1509/2010, 3185/2010.

¹³¹⁴ Βλ. άρθρα 107-117 και 119- 122 Π.Δ.141/91.

¹³¹⁵ Βλ. Β. Ζησιάδης, Η σύλληψις και κράτησις του υπόπτου, Αρμεν 1978, σ. 318.

¹³²⁵ Βλ. Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2008, σ. 567.

¹³²⁶ Βλ. ΑΠ 568/2008.

¹³²⁷ Ibid.

κρίθηκε ότι ως ανακριτικά καθήκοντα νοούνται οι ανακριτικές πράξεις που ενεργούνται από ανακριτικό ή προανακριτικό υπάλληλο, κατά την διάρκεια ανακρίσεως ή προανακρίσεως, προς βεβαίωση του εγκλήματος και της ενοχής ή αθωότητας του κατηγορουμένου.¹³²⁸ Συγκεκριμένα με την ως άνω απόφαση έγινε δεκτό ότι δεν είναι ανακριτική πράξη η ενεργούμενη σύλληψη και προσαγωγή στο Αστυνομικό Τμήμα, αφού για την ενέργεια του αυτή ο αστυνομικός δεν προβαίνει στην σύνταξη σχετικής ανακριτικής πράξεως προς βεβαίωσή της, η οποία συντάσσεται στη συνέχεια, από τον αρμόδιο να προβεί στη σύνταξη εκθέσεως εξετάσεως προανακριτικό υπάλληλο. «*Εξ άλλου η άνω απαγγελομένη ακυρότης είναι μεν σχετική, εν τούτοις εκ του ότι δύναται να προταθεί αυτή κατ' άρθρον 173§1 σε συνδ. προς άρθρο 174§1 μέχρις ότου εκδοθεί για την κατηγορία οριστική απόφαση σε τελευταίο βαθμό και συνεπώς εκ του ότι δύναται να προταθεί για πρώτη φορά κατ' έφεση συνάγεται ότι η ακυρότης υφίσταται καλυπτόμενη μόνον εάν δεν προτάθη, κατά τ' ανωτέρω.*¹³²⁹

Στην πραγματικότητα σύλληψη και η κράτηση είναι δικονομικές πράξεις που διαδραματίζουν ρόλο στην ποινική δίκη, ασκούν επιρροή στη δημιουργία και στην εξέλιξη της προς την κατεύθυνση της περάτωσης της.¹³³⁰ Επιπλέον, η σύλληψη και η κράτηση ως μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, συνεπάγονται στέρηση της προσωπικής ελευθερίας,¹³³¹ υπόκεινται στους περιορισμούς του άρθρου 6 του συντάγματος και ρυθμίζονται από τον Κ.Π.Δ.¹³³² Ενεργούνται για την διαπίστωση της αθωότητας ή της ενοχής του δράστη στα πλαίσια του αυτόφωρου εγκλήματος και της έκδοσης απόφασης ποινικού δικαστηρίου.¹³³³ Η σύλληψη και η κράτηση μπορεί να μην αφορούν αναγκαστικά την δίκη, αλλά να αναφέρονται και σε άλλες ποινικές διαδικασίες.¹³³⁴ Για παράδειγμα η σύλληψη και κράτηση επιδρούν αποφασιστικά στη διαδικασία εκτέλεσης των αμετάκλητων αποφάσεων των ποινικών δικαστηρίων (άρθρο 552 Κ.Π.Δ.) ή στην διασφάλιση της εμφάνισης του κατηγορουμένου με την έκδοση εντάλματος σύλληψης ή βουλεύματος.

β.β. Διοικητική σύλληψη & κράτηση

Η διοικητική σύλληψη (*garde à vue*) και κράτηση είναι αστυνομικά μέτρα που ρυθμίζονται από τους κανόνες και τις αρχές του δημοσίου δικαίου.¹³³⁵ Αυτά τα μέτρα επιδρούν άμεσα στα θεμελιώδη δικαιώματα, περιορίζοντας την ελευθερία του ατόμου. Για αυτό η διοικητική κράτηση έχει

¹³²⁸ Βλ. ΑΠ 1031/2016 Ισοκράτης.

¹³²⁹ Βλ. ΑΠ 1489/2013.

¹³³⁰ Βλ. Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2008, σ. 322.

¹³³¹ Βλ. Θ. Δαλακούρας, Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, ο.π., σ. 285.

¹³³² Βλ. άρθρο 276 Κ.Π.Δ. και Β. Πετρόπουλος, Άρθρο 6 σε Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθοπούλος/Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σ.148.

¹³³³ Βλ. Η. Vlamynck, Droit de la police, 2017, σ. 389-402.

¹³³⁴ Βλ. Κ. Geppert, Vorläufige Festnahme, Verhaftung, Vorführung und andere Festnahme Arten, Jura 1991, σ. 269.

¹³³⁵ Βλ. E. Finger, Polizeiliche Standardmaßnahmen und ihre zwangsweise Durchsetzung - Rechtsnatur, Rechtsgrundlage und Rechtsschutz am Beispiel der Ingewahrsamnahme, JuS 2005, σ. 116, Pieroth/Schlink/kniesel, Polizeirecht, ο.π., σ. 311-323, V. Götz, Polizeirecht, ο.π., σ. 64-68, W.R. Schenke, Polizeirecht, σ. 80-86, F. Rachor σε Denninger/Lisken, Polizeirecht, 2012, σ. 453-479 και Α. Lambiris, Klassische Standardbefugnisse im Polizeirecht, 2002, σ. 26-29.

συνήθως βραχύ χρονικό διάστημα σε σχέση με την ποινική κράτηση, η οποία έχει μεγαλύτερη ένταση και χρονική διάρκεια. Η τελευταία ρυθμίζεται από το ίδιο το Σύνταγμα λεπτομερώς, αλλά και από την επιμέρους εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Οι διοικητικές συλλήψεις δεν απομειώνουν, παρά ταύτα στερούν την ελευθερία του ατόμου.¹³³⁶ Εκείνο που προβληματίζει σημειώνει ο C. Gusy¹³³⁷ δεν είναι η διάκριση ανάμεσα στον περιορισμό και τη στέρηση της ελευθερίας, αλλά αν ο περιορισμός της ελευθερίας είναι μια ειδικότερη μορφή στέρησης της ελευθερίας, η οποία λαμβάνεται υπ' όψιν ανεξάρτητα από αυτήν. Σύμφωνα με τον ανωτέρω θεωρητικό του Αστυνομικού Δικαίου η νομολογία του γερμανικού συνταγματικού δικαστηρίου προσδιορίζει τη στέρηση της ελευθερίας ως υπέρτατη μορφή περιορισμού της ελευθερίας. Συνεπώς, στέρηση της ελευθερίας του ατόμου θεωρείται κάθε μέτρο που λόγω της φύσης, της έντασης ή της βαρύτητας και ιδίως της διάρκειας του υπερβαίνει τον απλό περιορισμό της ελευθερίας.

Διοικητικού χαρακτήρα είναι η σύλληψη (*Unterbringung*) ατόμων που πάσχουν από ψυχικές ασθένειες, αλκοολικών και η κράτηση τους σε κατάσταση ψυχικής υγείας και απεξάρτησης τοξικοεξαρτημένων. Τα άτομα αυτά δεν έχουν ελεύθερη βούληση λόγω της ψυχικής διαταραχής και της ανικανότητας τους να κρίνουν το συμφέρον της υγείας τους. Επιπλέον, η κατάσταση της υγείας των ψυχικά ασθενών πρόκειται να επιδεινωθεί ή η βελτίωσή της να αποκλειστεί αν δεν υποβληθούν σε θεραπεία.¹³³⁸ Αναμφίβολα, το εν λόγω αστυνομικό μέτρο αναφέρεται σε ένα προστατευτικό θεσμό του αστικού δικαίου,¹³³⁹ στον οποίο ακολουθείται δικαστικά η διαδικασία της ακούσιας δικαιοδοσίας.¹³⁴⁰ Οι όροι κράτησης των παραπάνω ατόμων διέπονται από ειδικότερους νόμους.¹³⁴¹ Αυτοί καθορίζουν τη διοικητική διαδικασία εκτέλεσης της σύλληψης, η οποία χαρακτηρίζεται με αυτό τον όρο, επειδή θεωρείται αρμοδιότητα της αστυνομίας,¹³⁴² αλλά εποπτεύεται από τη δικαστική λειτουργία. Εάν το δικαστήριο δεν σπεύδει να επικυρώσει τη διαδικασία, καθώς δεν προβλέπεται στη νομοθετικά

¹³³⁶Βλ. ΣΤΕ 113/2013, όπου το δικαστήριο επανέλαβε ότι η απέλαση είναι σύνθητες μέτρο ασφαλείας, αναγνωρισμένο διεθνώς, έχει ως θεμιτό σκοπό τον περιορισμό της ελευθερίας κινήσεως και εγκαταστάσεως αλλοδαπού, ΕΔΔΑ, 09.10.2003, *Slivenko κατά Λιθουανίας* και ΔΕΕ C-290/14, 28.04.2015, *N. Fischer*, *Le territoire de l'expulsion La rétention administrative des étrangers et l'État de droit en France*, 2016, σ. 15.

¹³³⁷Βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, ό.π., σ. 176 πλάγια αρίθμηση 300.

¹³³⁸Με τη Σύμβαση του Οβιέδο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τη Βιοϊατρική – Ν. 2619/1998 καταργήθηκε, σιωπηρά, το δεύτερο ζεύγμα προϋποθέσεων της ακούσιας νοσηλείας, δηλ. ψυχική διαταραχή σε συνδυασμό με επικινδυνότητα (πράξεις βίας) *Ε. Φυτράκης*, Εισαγγελική αρμοδιότητα και δικαστική εγγύηση στον ψυχιατρικό εγκλεισμό, ΠοινΧρ 2007, 956 επ., *G. Giannoulis*, *Criminological, Legal and (Bio-)Ethical Aspects of Involuntary Placement and Treatment of Persons with Mental Health Problems and the Question of Paternalism* σε *C. Papacharalambous* (επιμ.), *Paternalism and Criminal Law*, 2018, σ. 147-166, ο οποίος αναλύει το ζήτημα της νομιμοποίησης της σύγχρονης έννομης τάξης να επιβάλλει ακούσια νοσηλεία σε άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, όταν δεν επαπειλούνται ετεροκαταστροφικές παρά μόνο αυτοκαταστροφικές ενέργειες τους.

¹³³⁹Βλ. *Α.Κουτσουράδης/ Α.Γεωργιάδη*, Προστατευτικοί θεσμοί του αστικού δικαίου, 2002, σ. 180-191.

¹³⁴⁰Βλ. *Ε. Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη*, Οικογενειακό Δίκαιο, τ' II, 2018, σ. 552.

¹³⁴¹Το αναχρονιστικό Ν.Δ.104 της 1/16-8-1973, καταργήθηκε με το Ν. 2071/92 'Εκσυγχρονισμός & Οργάνωση συστήματος Υγείας' σε συνδυασμό με Ν. 2447/1996 με τον οποίο τροποποιήθηκε το άρθρο 1687 του Α.Κ.

¹³⁴²Βλ. ΣΤΕ 1888/2000.

προβλεπόμενη διαδικασία, τότε πρόκειται για στέρηση της ελευθερίας, παραβιάζεται το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας και η νομοθετική διάταξη είναι αντισυνταγματική όπως τονίστηκε την 19-06-2020 από το γαλλικό Συνταγματικό Συμβούλιο.¹³⁴³ Η ανάγκη προστασίας των δικαιωμάτων των ασθενών¹³⁴⁴ και της εναρμόνισης της ακούσιας νοσηλείας σύμφωνα με την ΕΣΔΑ κατά τα πορίσματα της νομολογίας του ΕΔΔΑ είναι επιβεβλημένη.¹³⁴⁵ Επίσης, για την αποφυγή στιγματισμού του ασθενούς ως εγκληματία ήδη έχει ανατεθεί νομοθετικά η αρμοδιότητα μεταφοράς των ασθενών που απαλλάσσονται από την ποινή λόγω ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής σε μονάδες ψυχικής υγείας από κατάλληλα διαμορφωμένο όχημα και εκπαιδευμένο νοσηλευτικό προσωπικό του Εθνικού Κέντρου Άμεσης Βοήθειας (ΕΚΑΒ), αν και το μέτρο θα έπρεπε να αφορά όλους τους ψυχικά ασθενείς που υπόκεινται σε ακούσια νοσηλεία.¹³⁴⁶ Η κράτηση των επικίνδυνων για τους ίδιους ή τρίτους ψυχικά ασθενών με την διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας είναι επιβεβλημένο να διακρίνεται από την κράτηση των ψυχικά ασθενών που απαλλάσσονται από τη ποινή τους λόγω ψυχικής διαταραχής. Στη τελευταία περίπτωση ο εγκλεισμός είναι κατασταλτικό μέτρο ασφαλείας και ακολουθεί τους κανόνες και τις αρχές του ποινικού δικαίου και της σωφρονιστικής νομοθεσίας.¹³⁴⁷

Οι προαναφερθείσες συλλήψεις και κρατήσεις δεν ταυτίζονται με την προστατευτική φύλαξη (*Schutzgewahrsam*) ως αστυνομικό μέτρο.¹³⁴⁸ Η προστατευτική φύλαξη εκτελείται στο αστυνομικό κατάστημα και όχι όπως η σύλληψη (*Unterbringung*) και η κράτηση σε ψυχιατρικά θεραπευτήρια. Η προστατευτική φύλαξη έχει προσωρινό χαρακτήρα λίγων ωρών μέχρι να εκλείψουν οι λόγοι επιβολής της και όχι όπως η κράτηση σε ψυχιατρικό νοσοκομείο, στο οποίο γίνεται νοσηλεία. Το αστυνομικό μέτρο της προστατευτικής φύλαξης λαμβάνει πρωτίστως φυλακτικό και όχι θεραπευτικό σκοπό. Στην Ελλάδα η προστατευτική φύλαξη εφαρμόζεται μεν κατά ψυχικά ασθενών, αλκοολικών, ανηλίκων και γερόντων, επειδή σύμφωνα με το νόμο¹³⁴⁹ και παρά τις επιφυλάξεις που προαναφέρθηκαν θεωρούνται επικίνδυνοι για τον εαυτό τους ή για τη δημόσια τάξη. Για την προσωρινή φύλαξη, ως στέρηση της ελευθερίας, αν και δεν ρυθμίζεται, όπως θα έπρεπε

¹³⁴³ Βλ. Décision n° 2020-844 QPC du 19 juin 2020 Contrôle des mesures d'isolement ou de contention dans le cadre des soins psychiatriques sans consentement.

¹³⁴⁴ Βλ. Α. Μανιτάκης, Τα δικαιώματα του ψυχασθενούς: δικαιώματα ενός προσώπου στην ελευθερία ή δικαιώματα ενός ασθενούς στην υγεία, Το Σ 1998, σ. 23.

¹³⁴⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Winterwerp κατά Ολλανδίας*, 24-10-1979, ΕΔΔΑ, 20.02.2003, *Hutchison Reid κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, ΕΔΔΑ, 26.07.2011, *Καραμανώφ κατά Ελλάδας*, παρ. 50-54, ΕΔΔΑ, *Βενιός κατά Ελλάδας* 5.7.2011. Οι επισημάνσεις στις διοικητικές και δικαστικές αρχές του Κράτους, μετά τις ανωτέρω αποφάσεις, αποτυπώνονται στο υπ' αριθμόν 48275/575.007 από 04-04-2012 έγγραφο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Επίσης, βλ. Θ. Ντουράκης, Η αναγκαστική στέρηση της προσωπικής ελευθερίας των ψυχικά πασχόντων μέσα από την νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων της ΕΣΔΑ, Σύμμεικτα Φ. Βεγλερή 1998 τ.ΙΙ', σ.308.

¹³⁴⁶ Βλ. άρθρο 13 του Ν.4760/2020 που συμπληρώνει το άρθρο 16 του Ν.4509/2017.

¹³⁴⁷ Βλ. Ν. Παρασκευόπουλος, Μεταξύ τιμωρίας και θεραπείας: τα μέτρα ασφαλείας του Ποινικού Κώδικα, Μνήμη Χωραφά-Γάφου-Γαρδίκια, τ. ΙΙ, 1986, σ. 227.

¹³⁴⁸ Βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, ο.π., σ. 82-83 και Ν. Παρασκευόπουλος, Ο εγκλεισμός σε Ψυχιατρείο, ως προληπτικό μέτρο και ως μέτρο ασφαλείας του ελληνικού Ποινικού Κώδικα σε Ν. Παρασκευόπουλος/Κ.Κοσμάτος, Ο αναγκαστικός εγκλεισμός του ψυχικά ασθενή σε ψυχιατρείο, Νομοθετική ρύθμιση, πρακτική εφαρμογή, 1997, σ. 59-64.

¹³⁴⁹ Βλ. άρθρο 118 Π.Δ. 141/91.

κυρίως από τον Κ.Π.Δ. και τη σωφρονιστική νομοθεσία επικουρικά δε από τους αστυνομικούς νόμους (διπλή νομική βάση) συντάσσεται έκθεση, στην οποία αναφέρονται οι λόγοι της προστατευτικής φύλαξης, ο χρόνος έναρξης και λήξης του μέτρου. Η έκθεση διαβιβάζεται χωρίς χρονοτριβή στον εισαγγελέα. Η προστατευτική φύλαξη καταγράφεται στο Βιβλίο Συμβάντων. Είναι προφανές ότι οι έννοιες της επικινδυνότητας και της δημόσιας τάξης αναφορικά με τα όσα αναφέρθηκαν και στην ακούσια νοσηλεία θα πρέπει να αντικατασταθούν. Το πρόσωπο τίθεται σε προστατευτική φύλαξη, όταν προκύπτει συγκεκριμένος κίνδυνος για τη ζωή και την σωματική ακεραιότητα του ιδίου ή άλλου πρόσωπου ή ξένων πραγμάτων. Αυτό το πρόσωπο λόγω της διανοητικής κατάστασης του δεν είναι σε θέση να αναγνωρίσει με ελεύθερη βούληση τον κίνδυνο αυτό. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγονται αξιολογήσεις ενδιάθετων καταστάσεων και επιζητείται ένας αντικειμενικός χαρακτηρισμός της κατάστασης κινδύνου ή κατάστασης αδυναμίας επιμέλειας του προσώπου. Παραδείγματα χαρακτηριστικά προστατευτικής φύλαξης αποτελούν η αποτροπή αυτοκτονίας ανηλίκου, εξαιτίας ενός διαδικτυακού παιχνιδιού. Η επιμέλεια (*Obhutnahme*) ενός αμνήμονος ηλικιωμένου που αδυνατεί να εντοπίσει το σπίτι του ή η προστατευτική φύλαξη του, ιδίως, όταν το ζητά ο ίδιος, αλλά και κατόπιν ερώτησης αυτού ή των οικείων του μέχρι να παραδοθεί σε αυτούς που τον φροντίζουν ή σε άλλο κατάλληλο πρόσωπο. Η αποτροπή αυτοτραυματισμού ατόμου, λόγω μέθης μέχρι να παρέλθει η επίδραση του οινοπνεύματος. Η προστατευτική φύλαξη ανηλίκου που έχει εγκαταλείψει τη δομή φροντίδας και φιλοξενίας. Σε αυτή της μονάδα διαμένει κατόπιν δικαστικής απόφασης στις περιπτώσεις κακής ασκήσεως ή αδυναμίας των γονέων να ανταποκριθούν στο καθήκον επιμελείας των τέκνων (1532ΑΚ). Επίσης, μέχρι να εκδοθεί δικαστική απόφαση για τη γονική μέριμνα τίθεται σε προστατευτική φύλαξη (*Zuführungsgewahrsam*) κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας. Η προστατευτική επιμέλεια είναι προσωρινή και τερματίζεται αμέσως μόλις αποτραπεί ο κίνδυνος. Γίνεται μνεία ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι υπήκοοι τρίτων χωρών ή ανιθαγενείς δεν τίθενται σε προστατευτική φύλαξη κατά την κείμενη νομοθεσία (άρθρο 18 του Π.Δ.141/1991) μόνο εξαιτίας του γεγονότος στέρξης ασφαλούς ή γνωστής διαμονής, αλλά εφαρμόζεται η σχετική διαδικασία παραπομπής αυτών σε κατάλληλη δομή φιλοξενίας.¹³⁵⁰

γ. Εγγυητικοί κανόνες σύλληψης

Η σύλληψη και η κράτηση είναι τα σκληρότερα αστυνομικά μέτρα, διότι πλήττουν ευθέως, αιφνιδίως και πολλές φορές βίαια το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας του ατόμου.¹³⁵¹ Η τήρηση της αστυνομικής διαδικασίας για την εφαρμογή του μέτρου της σύλληψης και των κανόνων που απαιτούνται για τη νόμιμη και ασφαλή εκπλήρωση της είναι μία από τις σημαντικότερες πτυχές της.¹³⁵² Πρώτα από όλα πριν από τη διενέργεια της σύλληψης εξακριβώνεται η ταυτότητα του προσώπου. Κανένα αστυνομικό μέτρο δεν μπορεί να εκπληρωθεί, αν δεν απαντά στο ερώτημα σε ποιον

¹³⁵⁰ Βλ. άρθρο 43 του Ν. 4760/2020.

¹³⁵¹ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, ΕλλΔνη 1982, σ. 182-187

¹³⁵² Βλ. Α. Μανιτάκης, Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους, ΠοινΧρ 1989, σ. 11.

εκδηλώνεται. Η εξακρίβωση γίνεται συνήθως πριν τη σύλληψη. Όμως, πολλές φορές λόγω της αντίστασης του ατόμου που μπορεί να οδηγήσει ακόμη και σε καταδίωξη του¹³⁵³ η εξακρίβωση από την εξέλιξη των πραγμάτων έπεται της σύλληψης. Η εξακρίβωση της ταυτότητας δεν προστατεύει μόνο τον συλλαμβανόμενο, αλλά συμβάλλει στη θωράκιση του κύρους και της αξιοπιστίας του μέτρου. Δεύτερον η σύλληψη δεν απαιτείται να είναι μόνο νόμιμη, αλλά και δικαιολογημένη. Ο συλλαμβανόμενος κατά τη στιγμή της σύλληψης του είναι απαραίτητο να γνωρίζει την αιτία του μέτρου. Αν ο συλλαμβανόμενος τυγχάνει καταδιωκόμενος, όχι επ' αυτοφώρω, αλλά είναι φυγόποινος ή φυγόδικος τότε κοινοποιείται ευθύς αμέσως σε αυτόν το καταδιωκτικό έγγραφο σύμφωνα με το οποίο διενεργείται η σύλληψη.¹³⁵⁴ Οι κανονιστικές αστυνομικές διατάξεις, αλλά και ο Κ.Π.Δ. περιγράφουν αναλυτικά τη διαδικασία της κοινοποίησης του εγγραφου τίτλου της σύλληψης. Ο διαδικαστικός αυτός κανόνας έχει, ως απαιτείται άλλωστε, διπλή νομική βάση και επαληθεύει δεοντολογικά τον επαχθή χαρακτήρα του μέτρου. Η σύλληψη κατόπιν εντάλματος από τις δικαστικές αρχές κατοχυρώνεται συνταγματικά και απορρέει από το άρθρο 6 του Συντάγματος.¹³⁵⁵ Για αυτό ορθά επικρίθηκε από τη θεωρία ότι ο έγγραφος τίτλος της σύλληψης δεν αποδεικνύεται από το ίδιο το έγγραφο της δικαστικής αρχής.¹³⁵⁶ Αυτό σημαίνει ότι η διάταξη του άρθρου 107§1 εδάφιο β' Π.Δ.141/91 που ορίζει ότι αντί για το ένταλμα σύλληψης ή τη δικαστική απόφαση αρκεί να κοινοποιείται το Δελτίο Εγκληματολογικών Αναζητήσεων ή η Ειδική Εγκύκλιος Αναζητήσεων για τη σύλληψη είναι αντισυνταγματική. Η ρύθμιση αυτή του αστυνομικού νόμου δεν εκπληρώνει τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 6§1 του Συντάγματος που απαιτεί το ίδιο το ένταλμα σύλληψης να επιδοθεί κατά τη στιγμή της σύλληψης. Αυτή η αστυνομική πρακτική έχει ως περαιτέρω συνέπεια να μην τηρείται ο κανόνας νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών, όπου στο δικονομικό ποινικό δικονομικό δίκαιο, απαντά με τη γνωστή φράση «*κανένα έγκλημα καμία ποινή χωρίς δίκη και δημόσια κατηγορία*». Η γνωστοποίηση του μέτρου της σύλληψης δεν θεωρείται μόνο κανόνας τήρησης της ουσιαστικής νομιμότητας του μέτρου, αλλά αποτυπώνει την εικόνα του Κράτους Δικαίου και της έννομης τάξης.

Τα αστυνομικά μέτρα δεν λαμβάνονται μόνο αυτοτελώς, αλλά συνδέονται μεταξύ τους δρώντας επικουρικά και επιτρέποντας την εκπλήρωση των στόχων των αρχών ασφαλείας και τάξης. Στη διασφάλιση της διαδικασίας της σύλληψης, αλλά και της κράτησης ενεργεί αποφασιστικά η σωματική έρευνα του συλλαμβανόμενου. Η έρευνα διενεργείται προκειμένου να αποφευχθεί αφενός, ο κίνδυνος ότι το άτομο φέρει πάνω του όπλα ή άλλα αντικείμενα που μπορεί να τον βοηθήσουν στη ματαίωση της σύλληψης από τα αστυνομικά όργανα, αφετέρου να αποτραπεί το ενδεχόμενο να πλήξει ο συλλαμβανόμενος την υγεία, τη σωματική ακεραιότητα, ακόμη και τη ζωή αυτού του ιδίου, αλλά και τρίτου, ενεργώντας με βάση το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και της αποφυγής οποιασδήποτε μορφής στέρξης της ελευθερίας. Επιπλέον, η έρευνα αμέσως μετά τη σύλληψη μπορεί οδηγήσει

¹³⁵³ Βλ. ΔΠρΑθ 8278/99, Διδικ 2001, σ.254.

¹³⁵⁴ Βλ. άρθρα 107 §3 και 119 §2 του Π.Δ. 141/91.

¹³⁵⁵ Βλ. Χρυσόγονος Κ./Βλαχόπουλος Σ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 274.

¹³⁵⁶ Βλ. Α. Μάνεσης, *Ατομικά ελευθερία*, 1982, σ180.

στη διασφάλιση των πειστηρίων που δύνανται να διευκολύνουν στη βεβαίωση του εγκλήματος.¹³⁵⁷ Συνεπώς, η σωματική έρευνα μετά τη σύλληψη και ιδίως πριν ο συλλαμβανόμενος εισέλθει στο αυτοκίνητο και στο κρατητήριο είναι επιβεβλημένη και δρα αποφασιστικά στην ασφάλεια της διαδικασίας της σύλληψης και της κράτησης με την αποτροπή στάσεων ή αποδράσεων.¹³⁵⁸ Μάλιστα, οι αστυνομικοί κανονισμοί και ο σωφρονιστικός κώδικας απαιτούν κατά τη διάρκεια της κράτησης να ενεργούνται τακτικές ή και αιφνιδιαστικές επιθεωρήσεις και έρευνες των κρατουμένων, ακόμη και με τη συνδρομή και την εποπτεία του εισαγγελέα.¹³⁵⁹

Η χειροπέδηση ως υλική ενέργεια αποτελεί πολλές φορές έναν αναγκαίο, αλλά όχι απαραίτητα υποχρεωτικό διαδικαστικό κανόνα της σύλληψης.¹³⁶⁰ Τα αστυνομικά μέτρα υλοποιούνται με αστυνομικά μέσα, ένα από αυτά είναι η χειροπέδηση. Ο σκοπός του αστυνομικού μέσου της χειροπέδησης είναι η αποτροπή της απόδρασης.¹³⁶¹ Η κρίση για τη χειροπέδηση ανήκει στον συλλαμβάνοντα, αν και είναι υποχρεωτική κατά τις μεταγωγές του κρατουμένου ή υπάρχει κίνδυνος απόδρασης.¹³⁶² Παρά ταύτα δεν επιτρέπεται να δεσμεύονται με χειροπέδες ανήλικοι και γέροντες.¹³⁶³ Τα φρουρούμενα άτομα δεν φέρουν χειροπέδες κατά την παραμονή τους στην αίθουσα του δικαστηρίου και όταν εισέρχονται στα κρατητήρια.¹³⁶⁴ Ο ιεραρχικός έλεγχος της κρίσης του οργάνου για την χειροπέδηση είναι επιβεβλημένος και όπως αποδεικνύεται στην πράξη θεωρείται ιδιαίτερα αποτελεσματικός.

3. Αστυνομικές έρευνες & δικαστικές έρευνες

Οι αστυνομικές έρευνες είναι διοικητικές ή ανακριτικές πράξεις ρυθμίζονται και από την αστυνομική νομοθεσία και εξυπηρετούν τους σκοπούς της αστυνομίας, στα πλαίσια της πρόληψης και της καταστολής του εγκλήματος. Η διάκριση των αστυνομικών ερευνών από τις δικαστικές έρευνες, όπως ρυθμίζονται οι πρώτες από τους αστυνομικούς νόμους και οι δεύτερες από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είναι το κεντρικό σημείο της παρούσας ενότητας. Η μεθοδολογική διάκριση των ερευνών είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι στις αστυνομικές έρευνες εφαρμόζονται οι αρχές του δημοσίου δικαίου, ενώ στις δικαστικές έρευνες ισχύουν οι κανόνες του ουσιαστικού ποινικού και δικονομικού δικαίου. Οι έρευνες γενικά στοχεύουν στην τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας και στην εξασφάλιση των σκοπών της ποινικής δίκης. Οι έρευνες στο χώρο των ποινικών επιστημών διακρίνονται τελολογικά σε προληπτικές και κατασταλτικές.¹³⁶⁵ Όμως, όπως ήδη έχει αναφερθεί οι όροι «πρόληψη» και «καταστολή» πολλές φορές τέμνονται στην αστυνομική δράση σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δημιουργείται

¹³⁵⁷ Βλ. άρθρο 239 Κ.Π.Δ. και άρθρο 74 παρ.14 εδάφια α' και ιβ' Π.Δ.141/91.

¹³⁵⁸ Βλ. άρθρο 146§1 εδάφιο β' Π.Δ.141/91.

¹³⁵⁹ Βλ. άρθρο 60§2 εδάφιο η' Π.Δ. 141/91.

¹³⁶⁰ Βλ. άρθρο 278§2 Κ.Π.Δ.

¹³⁶¹ Βλ. ΕΔΔΑ, Καραγιαννόπουλος κατά Ελλάδος, 21.06.2007, ΕΔΔΑ, *Berkday κατά Τουρκίας*, 01.03.2001.

¹³⁶² Βλ. άρθρο 119 εδάφιο δ' Π.Δ. 141/91.

¹³⁶³ Βλ. άρθρο 97§1 εδάφιο θ' και 147§1 Π.Δ. 141/91.

¹³⁶⁴ Βλ. άρθρα 142§3 και 97§ εδάφιο θ' του Π.Δ.141/91.

¹³⁶⁵ Βλ. *Ζαχαριάδης Α.Κ.*, Οι προληπτικές σωματικές έρευνες, η αρχή της αναγκαιότητας και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, Υπερ. 1995, σ. 1237 και επ

σύγχυση. Για αυτό η παρούσα διατριβή υιοθετεί τη διάκριση σε διοικητικές έρευνες και δικαστικές. Οι αστυνομικές έρευνες δυστυχώς έχει επικρατήσει να ταυτίζονται με τις διοικητικού χαρακτήρα έρευνες και για αυτό στη παρούσα εργασία χρησιμοποιείται ο εν λόγω όρος. Ωστόσο, η χρήση του όρου αστυνομικές έρευνες για τις διοικητικές έρευνες δεν είναι ορθή, διότι οι αστυνομικές αρχές ενεργούν και δικαστικές έρευνες.

α. Το νομικό θεμέλιο των ερευνών

Η έρευνα στο χώρο του διοικητικού δικαίου δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής μελέτης. Η θεωρία αναφέρεται μάλλον αποσπασματικά στις διοικητικές έρευνες ιδίως στο Φορολογικό¹³⁶⁶ και το Αστυνομικό Δίκαιο. Στο πρόβλημα συμβάλλει η απουσία σύγχρονων νομοθετημάτων που να ρυθμίζουν την έρευνα ως διαδικαστική πράξη. Η έρευνα ως ανακριτική πράξη ρυθμίζεται εκτενώς στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.¹³⁶⁷ Άραγε μπορεί να αποτελέσει η έρευνα διοικητική πράξη, η οποία να εκτελείται με υλικές ενέργειες της Διοίκησης, ώστε να θεωρηθεί νόμιμο γενικό αστυνομικό μέτρο; Στη Γαλλία ένα τέτοιο ενδεχόμενο αποκρούεται ρητά από την θεωρία. Οι έρευνες (*Fouilles*) δεν μπορούν να αποτελέσουν εργαλείο των αστυνομικών δυνάμεων για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.¹³⁶⁸ Οι αστυνομικές έρευνες ρυθμίζονται μόνο στον *Code Procedure Penal* και υπάγονται σε αυστηρούς περιορισμούς και προϋποθέσεις. Μόνο ο Κώδικας της Γαλλικής Πολιτικής Αεροπορίας ορίζει ότι για να εξασφαλιστεί η προληπτική ασφάλεια των εσωτερικών και διεθνών πτήσεων μπορούν οι αστυνομικοί και τελωνειακοί υπάλληλοι, υπό την εποπτεία του εισαγγελέα να διεξαγάγουν έρευνες με κάθε πρόσφορο μέσο σε αποσκευές, δέματα και στα οχήματα που εισέρχονται στην ελεγχόμενη ζώνη του αεροδρομίου.¹³⁶⁹

Η γαλλική αντίληψη για τις κατ' οίκον έρευνες επέδρασε αποφασιστικά στο άρθρο 9 του ελληνικού Συντάγματος. Επιπλέον, στις κατ' οίκον έρευνες απαιτείται πάντοτε εκπρόσωπος δικαστικής λειτουργίας.¹³⁷⁰ Αυτή η συνταγματική προϋπόθεση δεν μπορεί να παρακαμφθεί ακόμα και αν οι έρευνες δεν είναι ποινικές, αλλά διοικητικές.¹³⁷¹ Όμως, αυτό δεν σημαίνει ότι ο νομοθέτης δεν μπορεί να θεσπίσει ένα νομοθετικό πλαίσιο εξίσου αυστηρό που θα προσδιορίζει τη συνταγματική προϋπόθεση του εκπροσώπου της δικαστικής εξουσίας σε νομοθέτημα που δεν θα αφορά ποινικές διαδικασίες,

¹³⁶⁶ Βλ. Κ. Φινοκαλιώτης, Φορολογικό Δίκαιο, 2014, σ. 643-644.

¹³⁶⁷ Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον κώδικα ποινικής δικονομίας, ο.π., σ. 82.

¹³⁶⁸ Βλ. C.E. Minet, Droit de la police administrative, ο.π., σ. 154.

¹³⁶⁹ Βλ. L. 282-8 Code de l'aviation civile

¹³⁷⁰ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 60-62, 489-490, Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος Το Σύνταγμα της Ελλάδος, 1955, σ. 311-312. Για την αγγλοαμερικανική επίδραση στο γαλλικό και ελληνικό Σύνταγμα, βλ. Ε. Μπέσιλα Βήκα, Οι Αγγλικές Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του 17ου αιώνα, 1989, σ. 9-21, Γ. Γεραπετρίτης, Αγγλο-Αμερικανικοί Συνταγματικοί Θεσμοί Θεμέλια Αλληλεπίδραση με το δίκαιο της Ηπειρωτικής Ευρώπης, 2016, σ. 7.

¹³⁷¹ Βλ. Υπ' αριθ. 6/2014 Γνωμοδότηση ΕισΑΠ, αλλά και την υπ' αριθ. 256/14 αντίθετη γνωμοδότηση ΝΣΚ, Θ. Ψυχογιός, Προβληματισμοί για την κατ' οίκον έρευνα των διοικητικών αρχών, κατά το άρθρο 9 του συντάγματος, 2015, νομος.

αλλά διοικητικές, όπως εν προκειμένω τις αστυνομικές έρευνες.¹³⁷² Στην Ελλάδα το νομοθετικό πλαίσιο στηρίζεται σε διπλή νομοθετική βάση, αφενός οι αστυνομικές έρευνες ρυθμίζονται από το άρθρο 96 του Π.Δ.141/91, αφετέρου τα άρθρα 253 έως 259 του Κ.Π.Δ. περιγράφουν τις δικαστικές έρευνες. Άλλωστε, ο νομοθέτης και η θεωρία, τόσο στη χώρα μας, όσο και στη Γερμανία αποδέχονται τις έρευνες ως γενικό αστυνομικό μέτρο για την πρόληψη της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.¹³⁷³

β. Επικουρικότητα αστυνομικών νόμων

Στην ελληνική έννομη τάξη οι κανόνες και οι αρχές του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας έχουν πρωτεύοντα ρόλο στις έρευνες, όταν πρόκειται να διενεργηθεί η λεγόμενη «αστυνομική» προανάκριση κατά το άρθρο 245§2 του Κ.Π.Δ.¹³⁷⁴ Οι ειδικότεροι κανόνες και οι αρχές των αστυνομικών νόμων λειτουργούν μόνο επικουρικά. Το περιεχόμενο της αρχής της επικουρικότητας της αστυνομικής έρευνας έναντι της δικαστικής σημαίνει ότι σε περίπτωση που προκύπτει λόγος να διενεργηθεί αστυνομική και δικαστική έρευνα, προηγείται πάντα η δεύτερη. Για τον νομοθέτη ο σκοπός της ποινικής δίκης είναι πρωταρχικός γιατί ακριβώς, εμπεριέχει αφενός τους σκοπούς της αστυνομίας που είναι η πρόληψη και η καταστολή του εγκλήματος, αφετέρου οι έρευνες στη ποινική δίκη επιδιώκουν την αποκατάσταση της ζημίας (άρθρο 251 Κ.Π.Δ.) και εν τέλει την εύρεση της ουσιαστικής αλήθειας (άρθρο 239 Κ.Π.Δ.). Άλλωστε, η επιλογή αυτή του νομοθέτη ορίζεται ρητά στο άρθρο 96§2 του Π.Δ. 141/91, ο οποίος επισημαίνει ότι «*όταν οι αστυνομικές έρευνες γίνονται κατά τη διάρκεια της αστυνομικής προανάκρισης υπόκεινται στους περιορισμούς του Κ.Π.Δ.*». Για παράδειγμα αστυνομικές είναι οι έρευνες που διενεργούνται σε άτομα που μεταβαίνουν σε συνάθροιση και φέρουν σακίδια για να διασφαλιστεί η συνταγματική επιταγή ότι το δικαίωμα της συνάθροισης θα ασκείται ήσυχα και χωρίς όπλα. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που στο σακίδιο θα βρεθεί μία μολότοφ. Τότε η έρευνα μετατρέπεται σε δικαστική, υπόκειται στους περιορισμούς του Κ.Π.Δ. και αποτελεί ανακριτική πράξη, για την οποία συντάσσεται έκθεση.

γ. Έννοια και είδη της έρευνας

Ως έρευνα χαρακτηρίζεται η στοχευμένη και σκόπιμη αναζήτηση των κρατικών οργάνων σε πρόσωπα και πράγματα για την ανακάλυψη γεγονότων που δεν είναι ορατά και δεν αναγνωρίζονται απευθείας, όπως συμβαίνει με την αυτοψία, προκειμένου να εντοπιστεί κάτι. Αυτή η ουσιαστική έννοια της αναζήτησης ισχύει για όλα τα όργανα και δεν αναφέρεται μόνο στην Ποινική Δικονομία. Οι έρευνες στο Αστυνομικό Δίκαιο διαφοροποιούνται απλά στο ποιος και τι αναζητά.¹³⁷⁵ Οι έρευνες ανάλογα με το αντικείμενο τους διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά τις έρευνες των προσώπων και η δεύτερη κατηγορία τις έρευνες των αντικειμένων.

¹³⁷²Βλ. Π.Δ.141/91. Αντίστοιχα ισχύουν και στη γερμανική αστυνομική νομοθεσία των κρατιδίων, βλ. §41 SOG LSA § 18, ThürOBG BWPolG.

¹³⁷³Βλ. G. Möller/ M. Warg, Allgemeines Polizei und Ordnungsrecht, ο.π., σ. 270-283 και Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 353-354.

¹³⁷⁴Βλ. άρθρο 96§2 Π.Δ.141/91.

¹³⁷⁵Βλ. C. Gusy, Polizeirecht, ο.π., πλάγια αρίθμηση 244.

γ.α. Σωματικές έρευνες

Οι σωματικές έρευνες (*corporelles Fouilles, körperliche Untersuchungen*) είναι σημαντικό να διακρίνονται από τη ψηλάφηση του σώματος (*palpation, Durchsuchung*) και γενικότερα τη σάρωση με ανιχνευτή μετάλλων για τον εντοπισμό επικίνδυνων αντικειμένων στα ρούχα του ελεγχόμενου προσώπου.¹³⁷⁶ Η απλή ψηλάφηση δεν αποτελεί έρευνα οι διαδικαστικοί κανόνες και οι εγγυήσεις της ψηλάφησης διαφέρουν από τις έρευνες. Οι σωματικές έρευνες περιλαμβάνουν την έρευνα της επιφάνειας και των ορατών κοιλοτήτων του σώματος, εκτός από τα ρούχα του ελεγχόμενου.¹³⁷⁷ Ο εντοπισμός γίνεται με απλή παρατήρηση και μόνο σε περίπτωση που δεν μπορεί να υπάρξει αυτή η έρευνα γίνεται με την όσο το δυνατόν λιγότερη επέμβαση στο σώμα του ερευνώμενου. Επομένως, η επέμβαση στη σωματική ακεραιότητα του προσώπου, όπως για παράδειγμα με χρήση καθαρικών για την πρόκληση εμετού, προκειμένου να αποβληθούν αντικείμενα που έχουν καταποθεί είναι συνταγματικά ανεπίτρεπτη. Η πρακτική αυτή παραβιάζει το άρθρο 7§2 του Συντάγματος και συνιστά σοβαρή προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας από την πλευρά των κρατικών οργάνων.¹³⁷⁸ Η διοικητικές σωματικές έρευνες, όπως και οι δικαστικές στηρίζονται στο νόμο.¹³⁷⁹ Η επικουρικότητα της αστυνομικής νομοθεσίας έναντι της ποινικής δικονομίας, οδήγησε σε ανεπίτρεπτη μεθοδολογικά αναλογία νόμου. Αυτή εντοπίζεται στην αστυνομική νομοθεσία ως προς τις προϋποθέσεις διεξαγωγής της σωματικής έρευνας, «όταν υπάρχουν σοβαρές υπόνοιες ή απόλυτη ανάγκη». Τέτοια όμως ανάλογη χρήση των προϋποθέσεων της ποινικής έρευνας στην αστυνομική νομοθεσία δεν είναι τίποτε άλλο από απλή επανάληψη των προϋποθέσεων της προώθησης του σκοπού της ποινικής δίκης. Ο σκοπός αυτός είναι ειδικότερος από τον σκοπό των αστυνομικών ερευνών, δηλαδή η έρευνα στην ποινική διαδικασία γίνεται με τη βεβαίωση του εγκλήματος και την ανακάλυψη της ταυτότητας του δράστη.¹³⁸⁰

Γενικός κανόνας είναι ότι οι έρευνες ενεργούνται με την απαραίτητη λεπτότητα και προσοχή, ώστε να αποφεύγεται η ενόχληση γνωστών φιλήσυχων και μη ύποπτων ατόμων.¹³⁸¹ Ειδικότερα, οι σωματικές έρευνες διενεργούνται τηρώντας τον Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού. Όλες οι έρευνες διεξάγονται μόνο από κρατικά όργανα του ιδίου φύλου, ώστε να μην προσβάλλεται, όσο το δυνατόν, η αιδώς του ελεγχόμενου. Τα κρατικά όργανα προβαίνουν στην έρευνα σύντομα και διακριτικά σε ιδιαίτερο χώρο που δεν θα έχουν την δυνατότητα να έχουν οπτική επαφή τρίτοι, οι οποίοι θα μπορούσαν να θίξουν την τιμή και την αξιοπρέπεια του ελεγχόμενου. Η τρόπος διεξαγωγής της κατ' οίκον έρευνας σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας και

¹³⁷⁶Βλ. C.E. Minet, Droit de la police administrative, ο.π., πλάγια αρίθμηση 167, W.R. Schenke, Polizeirecht, ο.π., πλάγια αρίθμηση 150.

¹³⁷⁷Βλ. C. Gusy, Polizeirecht, ο.π., πλάγια αρίθμηση 247

¹³⁷⁸Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 221-223, Α. Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 527, Κ.Ε. Κωνσταντινίδης, Ποινικό Δίκαιο και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, 1987, σ.122.

¹³⁷⁹Πρβλ. Κριτικές παρατηρήσεις Π. Μπρακουμάτσος, Το επιτρεπτό ή μη των προληπτικών σωματικών ερευνών, ΠοινΧρ 1987, σ. 124-126.

¹³⁸⁰Πρβλ. Γ. Τριανταφύλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών, ο.π., σ. 70.

¹³⁸¹Βλ. άρθρο 100§4 Π.Δ.141/91.

της αναλογικότητας δεν θεωρείται προσβολή της προσωπικότητας (άρθρα 57,59 Α.Κ.). Η νομολογία δέχεται ότι αποκλείεται η αστική ευθύνη του Κράτους, όταν η έρευνα ενεργείται σύμφωνα με τις νόμιμες διατυπώσεις και δεν στοιχειοθετείται παράνομη προσβολή του ασύλου της κατοικίας στο πεδίο του απαραβίαστου του ιδιωτικού βίου των καθ' ού η έρευνα, κατά τα άρθρα 2§1,5§§1,3,6§1,7§2,9§§1,2 του Συντάγματος, 8§1 της ΕΣΔΑ και 17 του από 16.12.1966 Διεθνούς Συμφώνου του ΟΗΕ για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.¹³⁸²

γ.β. Έρευνες αντικειμένων

Οι έρευνες των αντικειμένων (*Durchsuchung von Sachen*) σχετίζονται με όλα τα φυσικά αντικείμενα που δεν φέρει πάνω του το συγκεκριμένο άτομο. Κατά συνέπεια, η έρευνα των παπουτσιών που φορά κάποιο άτομο εντάσσεται στις προϋποθέσεις των σωματικών ερευνών και όχι της έρευνας των αντικειμένων. Κλασικότερη περίπτωση έρευνας αντικειμένων είναι οι αποσκευές ενός ταξιδιώτη.¹³⁸³ Οι έρευνες μπορεί να αφορούν κινητά και ακίνητα πράγματα. Ορισμένα κινητά, όπως τα οχήματα και τα ακίνητα (κατοικίες) υπόκεινται σε ιδιαίτερες προϋποθέσεις και περιορισμούς έναντι άλλων ερευνών αντικειμένων. Για αυτό μελετώνται ξεχωριστά στο Αστυνομικό Δίκαιο.¹³⁸⁴

Η έρευνα αναφέρεται στην αναζήτηση και τον εντοπισμό των αντικειμένων και δεν επεκτείνεται στην εξασφάλιση τους. Η εξασφάλιση είναι η διοικητική πράξη με την οποία το αντικείμενο περιέρχεται στη δημόσια εξουσία και κατοχή, ανεξάρτητα από την κυριότητα του και υπάγεται σε διαφορετικές διαδικαστικές προϋποθέσεις.¹³⁸⁵ Η εν λόγω διοικητική πράξη χαρακτηρίζεται ως ικανός, αλλά όχι αναγκαίος όρος της κατάσχεσης. Μάλιστα, στη Γερμανία στο πλαίσιο αυτό υπάγονται όλες οι περιπτώσεις της εξασφάλισης (*Sicherstellung*).¹³⁸⁶ Στη χώρα μας δεν υπάρχει ένας κοινός νομικός όρος για όλες τις εξασφαλιστικές πράξεις που διενεργούνται από την αστυνομία και τις άλλες διοικητικές αρχές. Έτσι, η εξασφάλιση αναφέρεται στη σφράγιση της οικίας ή του καταστήματος,¹³⁸⁷ στην αφαίρεση διπλώματος ή κυνηγητικού όπλου, στην ακινητοποίηση και φύλαξη επικίνδυνου οχήματος για την κυκλοφορία. Συνεπώς, η εξασφάλιση όπως θα καταδειχθεί παρακάτω διαφέρει από την κατάσχεση. Οι κατασχέσεις υπάγονται σε άλλες

¹³⁸² Βλ. ΔΠρΑθ 13927/2005 και Φ. Κασιγιαννης, Η ευθύνη του δημοσίου για αποζημίωση κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ από παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των αστυνομικών οργάνων κατά την άσκηση της υπηρεσίας τους ή κατά κατάχρηση αυτής, ΘΠΔΔ 2008, σ. 401, *United States Versus Robinson* 414 U.S. 218 (1973).

¹³⁸³ Η έρευνα των αντικειμένων ενός ταξιδιώτη θα πρέπει να είναι εύλογη *Bond Versus United States* 529 U.S. 334 (2000).

¹³⁸⁴ Βλ. M. Kutscha, σε F. Roggan/ M. Kutscha, Handbuch zum Recht der inneren Sicherheit ,2006,σ. 57-61, K. Habermehl, Polizei- und Ordnungsrecht, 1993, σ. 244-246, H.P. Prümm/ H. Sigrüst, Allgemeines Sicherheits- und Ordnungsrecht, ο.π., σ. 178-179, C.E Minet, Droit de la police administrative, ο.π., σ. 154-155.

¹³⁸⁵ Βλ. V. Götz, Polizeirecht, σ. 71.

¹³⁸⁶ Βλ. W.R. Schenke, Polizeirecht, σ. 92-96, Drews/Wacke/Vogel/ Martens, Gefahrenabwehr, 1985, σ. 209-212.

¹³⁸⁷ Βλ. ΔΠρΠατρ 30/2020, ΣτΕ 1410/2018, 1352/2013, ΕιρΠόδου 160/1993, ΑρχΝ 1994, σ. 394.

προϋποθέσεις και διατυπώσεις, μολονότι και αυτές μπορεί να συνδέονται λογικά και χρονικά με την έρευνα και την εξασφάλιση των αντικειμένων.¹³⁸⁸

γ.γ. Κατ' οίκον έρευνες

Η έρευνα σε κατοικία υπάγεται στις συνταγματικές προϋποθέσεις του άρθρου 9§1 του Συντάγματος.¹³⁸⁹ Στην αναφερόμενη συνταγματική διάταξη ορίζεται ρητά ότι η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή του προσώπου είναι απαραβίαστη, ενώ η κατοικία κατοχυρώνεται ως άσυλο.¹³⁹⁰ Για το τι θεωρείται κατοικία έχει αναλυθεί σε ικανοποιητικό βαθμό κυρίως στο Συνταγματικό και το Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο.¹³⁹¹ Για αυτό η παρούσα μελέτη περιορίζεται σε ορισμένα θέματα που αφορούν κυρίως το Αστυνομικό Δίκαιο. Ειδικότερα, την νύχτα έρευνα ενεργεί μόνο ο εισαγγελέας, ο ανακριτής και ο ειρηνοδίκης, ενώ οι αστυνομικοί ανακριτικοί υπάλληλοι συμπράττουν. Αντίθετα, την ημέρα οι αστυνομικοί ανακριτικοί υπάλληλοι έχουν την αρμοδιότητα να διενεργούν έρευνες και ο εκπρόσωπος της δικαστικής λειτουργίας να παρίσταται.¹³⁹² Η έρευνα τη νύχτα διενεργείται μόνο για τις κάτωθι περιοριστικά αναφερόμενες περιπτώσεις α) αν πρόκειται να συλληφθεί πρόσωπο που διώκεται νόμιμα, β) αν κάποιος συλλαμβάνεται επ' αυτοφώρω να διαπράττει μέσα στην κατοικία κακούργημα ή πλημμέλημα, γ) αν γίνεται συγκέντρωση σε κατοικία, όπου παίζονται κατ' επάγγελμα τυχερά παιχνίδια ή η κατοικία χρησιμοποιείται ως τόπος κατ' επάγγελμα ακολασίας, δ) αν πρόκειται για χώρους που είναι σ' όλους προσίτοι τη νύχτα. Η νυχτερινή έρευνα αρχίζει από τις 8 το βράδυ έως τις 6 το πρωί για το διάστημα από την 1 Οκτωβρίου έως τις 31 Μαρτίου, και από τις 9 το βράδυ έως τις 5 το πρωί για το διάστημα από την 1 Απριλίου έως τις 30 Σεπτεμβρίου.

Στη Γερμανία υποστηρίζεται ότι η μαζική στέγαση ατόμων όχι σε μεμονωμένα δωμάτια, αλλά σε κοιτώνες, όπως στην περίπτωση των δομών φιλοξενίας αστέγων ή αλλοδαπών που αιτούνται πολιτικό άσυλο δεν θα πρέπει να εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 13 του Θεμελιώδους Νόμου που κατοχυρώνει το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής. Αυτό συμβαίνει διότι ο κάτοχος αυτών των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεν έχει δική του χωρική προστασία και οι δημόσιες εγκαταστάσεις δεν εξυπηρετούν την ιδιωτική σφαίρα.¹³⁹³ Η θέση αυτή δεν βρίσκει σύμφωνο τον γράφοντα, διότι αφενός δεν πρόκειται για κάποια σχέση ειδικής εξουσίσεως, όπως συμβαίνει επί παραδείγματι στους στρατιωτικούς κοιτώνες, αφετέρου κάθε άτομο ακόμη και αν στεγάζεται με άλλους έχει *in naturam* τη δική του ιδιωτική σφαίρα, όπως το ερμάριο ή τη ντουλάπα του και δεν επιτρέπεται σε κανένα να παραβιάζεται. Η ιδιωτική σφαίρα (κλίνη, ερμάριο, ντουλάπα) ακόμη και αν ευρίσκεται σε ένα δημόσιο χώρο συνεχίζει να υπάρχει, επειδή το άτομο που

¹³⁸⁸ Βλ. *T. Park*, *Durchsuchung und Beschlagnahme*, 2011, σ. 239—298.

¹³⁸⁹ Βλ. *A. Ράικος*, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ο.π., σ. 161.

¹³⁹⁰ Βλ. *Π. Παραράς*, *Το άσυλο της κατοικίας και της επαγγελματικής στέγης*, ΔτΑ 2001, σ. 11 και επ. *Π. Τσίρης*, *Η συνταγματική κατοχύρωση του ασύλου της κατοικίας*, 1994, σ. 63, *Κ. Χρυσόγονος/Α. Καϊδατζής*, *Το άσυλο της κατοικίας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο* ΔτΑ, 2001, σ. 53, *Γ. Καμίνης*, *Όψεις κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο*, ΔτΑ 2001, σ. 63-72.

¹³⁹¹ Ενδεικτικά, βλ. *A. Μάνεσης*, *Συνταγματικά Δικαιώματα, Ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις*, 1982, σ. 223. Στη Γερμανία, βλ. *BverfGE 32,54, 68ff.*

¹³⁹² Βλ. ΣτΕ 1961/2017, *ισοκράτης*

¹³⁹³ Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αριθμηση 250.

χρησιμοποιεί αυτό το χώρο ως κατοικία αξιώνει την προστασία του. Ακόμη και αν η ιδιωτικότητα του ατόμου σχετικοποιείται στο δημόσιο χώρο δεν σημαίνει ότι καταργείται. Ένα άλλο πρόβλημα τίθεται στην περίπτωση των καταληψιών ενός ακινήτου και κατά πόσο το τελευταίο θεωρείται κατοικία, εμπιπτοντας στις προστατευτικές διατάξεις του Συντάγματος.¹³⁹⁴ Εδώ πάλι υποστηρίζεται ότι η έξωση των καταληψιών δεν βλάπτει το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και ειδικότερα το άσυλο της κατοικίας.¹³⁹⁵ Το δικαίωμα της κατοχής στις περιπτώσεις της παράνομης κατάληψης ή ενός κλέφτη που χρησιμοποιεί την κατοικία για να κρυφθεί πράγματι δεν αφορά την ιδιωτική ζωή, γιατί η κατοικία εν προκειμένω χρησιμοποιείται ως μέσο απόκρυψης από τις αρχές. Σε όλες αυτά τα παραδείγματα η νομιμότητα ή όχι της κατοχής είναι αδιάφορη. Επίσης, στην έρευνα λαμβάνεται υπόψιν ένα λειτουργικό στοιχείο. Εφόσον ο χώρος αυτός χρησιμοποιείται από τον καταληψία ή τον κλέφτη ως κατοικία είναι ορθό να εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις του Συντάγματος.

Η απλή κατόπτευση του χώρου δεν θεωρείται έρευνα.¹³⁹⁶ Η κατόπτευση έγκειται στην παρατήρηση του τόπου δια των αισθήσεων και μπορεί να αφορά την καταγραφή ύποπτων οχημάτων ή των χαρακτηριστικών ύποπτων ατόμων που εισέρχονται ή εξέρχονται από τον χώρο. Επίσης, η κατόπτευση αναφέρεται στην παρατήρηση των αντικειμένων που τυχόν υπάρχουν στο σημείο και απαγορεύονται από τον νόμο, όπως όπλα ή ναρκωτικά. Επιλέγεται κατάλληλο σημείο για παρακολούθηση και λαμβάνονται πάντα μέτρα ασφαλείας για την αυτοπροστασία των αστυνομικών. Ο σκοπός της κατόπτεισης θα πρέπει να είναι γνωστός στους αστυνομικούς. Η κατόπτευση κατά τη διάρκεια της νύχτας δύναται να μεταβάλλεται σε ενέδρα με την εγκατάσταση ολιγομελούς δύναμης.¹³⁹⁷ Η ενέδρα δεν διαφέρει από την κατόπτευση. Όμως, η απλή κατόπτευση ή ενέδρα δεν πρέπει να φτάνει μέχρι του σημείου να γίνεται χρήση καμερών ή υπέρυθρων ακτίνων ή μικροφώνων. Αν γίνει αυτό πρόκειται για υποκλοπή ιδιωτικών συνομιλιών ή εικόνων και παραβιάζει την ιδιωτική ζωή, η οποία κατά το Σύνταγμα είναι απαραβίαστη.¹³⁹⁸

Στο σημείο αυτό διευκρινίζεται ότι οι προϋποθέσεις που αναφέρονται στη διενέργεια της έρευνας αφορούν την έρευνα ως διοικητική ή δικαστική πράξη, ενώ ο τρόπος της έρευνας προσδιορίζει τις υλικές ενέργειες με τις οποίες αυτή διενεργείται. Συνεπώς, η έρευνα προϋποθέτει τη φυσική και σωματική είσοδο στην κατοικία. Εάν ο ένοικος αρνείται να ανοίξει τη θύρα μετά από νόμιμη πρόσκληση της αρχής, τότε αυτή μπορεί να γίνει καταναγκαστικά για να εκτελεστεί η έρευνα. Θα παραβιαστεί η κλειδαριά με τη συνδρομή κλειδαρά και αν πάλι δεν επιτευχθεί η είσοδος υπάρχει δυνατότητα να εκδηλωθεί βιαιότερη υλική ενέργεια, όπως το σπάσιμο της πόρτας.¹³⁹⁹ Πάντως, όπως αναφέρει το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο των Η.Π.Α., αμέσως μετά το χτύπημα της πόρτας και την ανακοίνωση του σκοπού της έρευνας, 15 με 20 δευτερόλεπτα θεωρείται εύλογος χρόνος πριν την

¹³⁹⁴Επ' αυτών, βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, σ. 134-137.

¹³⁹⁵*Ibid.*

¹³⁹⁶Βλ. Α. Καρράς, *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 2017, σ. 523.

¹³⁹⁷Βλ. Γ. Καραβίτης, *Εγχειρίδιο αστυνομικής πρακτικής*, ο.π., σ. 82

¹³⁹⁸Βλ. R. Cabrillac, *Libertés et droits fondamentaux*, ο.π., σ. 253-254.

¹³⁹⁹Βλ. W.R. Schenke, *Polizeirecht*, σ. 89-90.

εκτέλεση βίαιης εισόδου σε κατοικία για έρευνα κατοχής ναρκωτικών.¹⁴⁰⁰ Η είσοδος στην κατοικία μετά το άνοιγμα της θύρας είναι άλλη μία υλική ενέργεια της έρευνας.¹⁴⁰¹ Μπορεί να διενεργηθεί ακόμη και με τη συναίνεση του ενοίκου, αλλά επειδή δύναται να ανακληθεί ανά πάσα στιγμή η συναίνεση υπάρχει κίνδυνος να παραβιαστεί το άσυλο οποτεδήποτε. Συνεπώς, σε κάθε περίπτωση είναι υποχρεωτικό να παρίσταται εκπρόσωπος της δικαστικής λειτουργίας, προκειμένου να διασφαλιστεί η νομιμότητα της έρευνας. Η συναίνεση του ενοίκου δεν έχει να κάνει μόνο με τις νομικές προϋποθέσεις της έρευνας, όπως εσφαλμένα διατυπώνεται στην αστυνομική νομοθεσία (άρθρο 96§3 Π.Δ.141/91), αλλά προσδιορίζει και την ένταση των υλικών ενεργειών διενέργειας της έρευνας. Πάντως, η είσοδος κατά τη διάρκεια της νύχτας δεν επιτρέπεται παρά μόνο υπό τις αυστηρές προϋποθέσεις του Κ.Π.Δ.¹⁴⁰² Η αρχή της αναλογικότητας αναφέρεται τόσο στις προϋποθέσεις της έρευνας, όσο και στις διατυπώσεις διενέργειας της.¹⁴⁰³ Η εφαρμογή της αρχής χαρακτηρίζει την έρευνα ως νομική πράξη και ως υλική ενέργεια.¹⁴⁰⁴ Οι έρευνες διενεργούνται, αν είναι αναγκαίες και αν μπορούν να διευκολυνθούν μόνο με αυτή.¹⁴⁰⁵ Από την άλλη, αποφεύγεται κάθε περιττή ενόχληση του ιδιοκτήτη, αλλά και των περιοίκων όσο αυτό είναι δυνατόν. Η αστυνομία δεν παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα στην κατοικία, αλλά δηλώνει την παρουσία της στο κοινό.¹⁴⁰⁶ Σε όλες τις έρευνες, τηρείται απαρέγκλιτα ο Κώδικας Δεοντολογίας και προκαλείται όσο το δυνατό λιγότερη αναστάτωση του χώρου.¹⁴⁰⁷ Εκτός από το βίαιο άνοιγμα της θύρας σε περίπτωση άρνησης του ιδιοκτήτη, βίαια μπορεί να ανοίξουν και άλλα αντικείμενα, συρτάρια ή ντουλάπια, αφού προηγουμένως προσκληθεί ο ένοικος. Πάντως, καταβάλλεται μέριμνα για την πρόληψη των καταστροφών και την αχρήστευση των αντικειμένων (άνοιγμα ενός υφασμάτινου αντικειμένου από τις ραφές).¹⁴⁰⁸ Από τη βίαιη είσοδο ως διαδικαστική πράξη της έρευνας διακρίνεται η είσοδος των αστυνομικών αρχών, όταν προκύπτει συγκεκριμένος κίνδυνος ζωής ή υγείας προσώπου. Είσοδος τότε γίνεται, προκειμένου να διενεργηθεί μία πράξη διάσωσης, όπως στην περίπτωση αυτοκτονίας ανηλίκου αλλά και την αποτροπή κινδύνου κατά της παρουσίας που αποτελεί εκδήλωση κατάστασης ανάγκης, κατ' άρθρο 25 Π.Κ., όπως στην περίπτωση της πυρκαγιάς.

¹⁴⁰⁰ Βλ. *United States Versus Banks* 540 U.S. 31 (2003).

¹⁴⁰¹ Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, σ.134-137, *M. Mittag*, *Das Betreten öffentlich zugänglicher Geschäftsräume zu polizeilichen Zwecken*, *NVwZ* 2005, σ. 649-652.

¹⁴⁰² Βλ. *Γ. Πεπόνης*, *Η κατ' οίκον έρευνα εν καιρώ νυκτός προς ανεύρεσιν πειστηρίων*, *ΠοινΧρ ΜΓ*, σ. 349.

¹⁴⁰³ Βλ. *Θ. Δαλακούρας*, *Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού*, ο.π., σ. 335-353 και *Lisken/Denninger*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 251-252, *T. Park*, *Durchsuchung und Beschlagnahme*, ο.π., σ. 282.

¹⁴⁰⁴ Βλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, σ. 352-354, *Warden Versus Hayden* 387 U.S.294 (1967).

¹⁴⁰⁵ Βλ. *Ν. Ανδρουλάκης*, *Τα όρια της ανακριτικής δράσεως και η 'αρχή της αναγκαιότητας'* *ΠοινΧρ* 1975, σ. 3.

¹⁴⁰⁶ Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αρίθμηση 255.

¹⁴⁰⁷ Βλ. άρθρο 256 Κ.Π.Δ.

¹⁴⁰⁸ Βλ. *C. Gusy*, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αρίθμηση 255-256.

γ.δ. Έρευνες οχημάτων

Οι έρευνες των οχημάτων είναι στην ουσία έρευνες αντικειμένων. Αυτό γίνεται παγίως δεκτό από τη θεωρία, τόσο στη Γερμανία, όσο και στη χώρα μας.¹⁴⁰⁹ Διατυπώθηκαν επιφυλάξεις κυρίως από την πλευρά των θεωρητικών του Δικονομικού Ποινικού Δικαίου¹⁴¹⁰ για το γεγονός ότι η έρευνα σε οχήματα θα πρέπει να υπακούει στις προϋποθέσεις της κατ' όικον έρευνας λόγω της ρητής πρόβλεψης τους στον αστυνομικό κανονισμό.¹⁴¹¹ Είναι δε όπως συνεχίζει η προηγούμενη θέση θέμα ερμηνείας του άρθρου 9 του Συντάγματος «Καμία έρευνα δεν γίνεται σε κατοικία, παρά μόνο όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντοτε με την παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής εξουσίας». Στις περιπτώσεις που το όχημα χρησιμοποιείται ως κατοικία τότε εφαρμόζεται ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας και απαιτείται εκπρόσωπος της δικαστικής λειτουργίας. Η νομολογία των ποινικών δικαστηρίων έχει διατυπώσει τη θέση ότι το όχημα χρησιμοποιείται ως κατοικία, όταν υπάρχουν αντικείμενα οικιακής χρήσης, όπως κουβέρτες, σκεύη μαγειρικής ή υγιεινής που φανερώνουν ότι ο χώρος του οχήματος προσφέρεται για μόνιμη εγκατάσταση. Στις αστυνομικές έρευνες οχημάτων περιλαμβάνονται και τα αντικείμενα που υπάρχουν σε αυτά.¹⁴¹² Οι περιπτώσεις διενέργειας αστυνομικών ερευνών στα οχήματα και τα αντικείμενα που μεταφέρουν αφορούν την πρόληψη και την καταστολή των εγκλημάτων, όπως τη μεταφορά όπλων, ναρκωτικών ή άλλων αντικειμένων, για τα οποία απαγορεύεται η κατοχή τους.¹⁴¹³

Οι επιφυλάξεις των ανωτέρω θεωρητικών για την προληπτική έρευνα οχημάτων διατυπώνονται κυρίως στη γαλλική νομοθεσία. Ο γαλλικός κώδικας ποινικής δικονομίας περιγράφει τις προληπτικές έρευνες των οχημάτων.¹⁴¹⁴ Ειδικότερα, ορίζεται ότι προκειμένου να αποφευχθεί ο σοβαρός τραυματισμός της ασφάλειας προσώπων και της περιουσίας τους, οι δικαστικοί αστυνομικοί και οι βοηθοί δικαστικοί αστυνομικοί μπορούν να πραγματοποιούν όχι μόνο τους ελέγχους ταυτότητας αλλά επίσης του χώρου και των αποσκευών με τη σύμφωνη γνώμη του οδηγού ή του κατόχου των αποσκευών ή ελλείψει αυτού, υπό την καθοδήγηση του εισαγγελέα που κοινοποιείται με οποιοδήποτε μέσο:

1 ° Έρευνα οχημάτων που ταξιδεύουν, σταματούν ή σταθμεύουν σε δημόσιους δρόμους ή σε μέρη προσβάσιμα στο κοινό.

2 ° Οπτικός έλεγχος των αποσκευών ή η αναζήτηση τους.

II. - Για τους σκοπούς του σημείου 1 του παρόντος άρθρου, ορίζεται ότι εν αναμονή των οδηγίων του εισαγγελέα, το όχημα μπορεί να ακινητοποιηθεί για μια διάρκεια που δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τριάντα λεπτά.

III. - Για τους σκοπούς του σημείου 2 του παρόντος άρθρου, ορίζεται ότι εν αναμονή των εντολών του εισαγγελέα, ο κάτοχος των αποσκευών

¹⁴⁰⁹Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π. σ.488-495, V. Götz, Polizeirecht, ο.π., σ.69.

¹⁴¹⁰Βλ. Γ. Τριανταφύλλου, Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών, ο.π., σ. 63,72-73, E. Dupic, Droit de la Sécurité intérieure, 2014, σ. 63.

¹⁴¹¹Βλ. άρθρο 102 § 3.

¹⁴¹²Βλ. *United States Versus Ross* 456 U.S. 798 (1982).

¹⁴¹³Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, σ. 304, *Michigan Versus Long* 463 U.S. 1032(1983).

¹⁴¹⁴Βλ. L. n°2016-731 du 3 juin 2016 - art. 47, άρθρο 78-2-4 CPP.

μπορεί να κρατηθεί για χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τα τριάντα λεπτά.

Ορθότερο είναι να γίνει αποδεκτό ότι οι έρευνες αυτές έχουν αναμφισβήτητα δικαστικό χαρακτήρα.¹⁴¹⁵ Κατά συνέπεια απαγορεύεται να διενεργούνται έρευνες σε οχήματα για διαφορετικό σκοπό πέραν αυτού της πρόληψης και της καταστολής του εγκλήματος. Επιπλέον, διενεργούνται μόνο από ανακριτικούς υπαλλήλους και συντάσσεται έκθεση για τον σκοπό αυτό. Αντίγραφο της έκθεσης επιδίδεται στον ελεγχόμενο. Η έκθεση διαβιβάζεται αμέσως στον εισαγγελέα και περιγράφει την έναρξη και την λήξη της έρευνας, του λόγου για τον οποίο διενεργήθηκε, ενώ ειδοποιείται ο εισαγγελέας με το ταχύτερο δυνατόν μέσο. Μάλιστα, εξαιτίας των καθημερινών τροχονομικών ελέγχων οι τελευταίοι μπορούν να εξελιχθούν ανά πάσα στιγμή σε έρευνα οχήματος.

Οι ανωτέρω νομοθετικές διατάξεις είχαν ως προηγούμενο την απόφαση της 12^{ης} Ιανουαρίου 1977 του Συνταγματικού συμβουλίου για την έρευνα των αυτοκινήτων από τις αστυνομικές αρχές.¹⁴¹⁶ Το δικαστήριο ελέγχοντας τη συνταγματικότητα νόμου για τον έλεγχο οχημάτων σε δημόσιο χώρο από τη δικαστική αστυνομία έκρινε ότι η προσωπική ελευθερία στην πτυχή της ελευθερίας της κίνησης (*liberté d'aller et venir*) προστατεύεται μεν συνταγματικά αλλά αποφάσισε ότι στην έρευνα των αυτοκινήτων δεν υπάρχει προσβολή ούτε της προσωπικής ασφάλειας (σύλληψη ή αυθαίρετη κράτηση), ούτε της ελευθερίας της κίνησης με εξαίρεση τη διάρκεια της έρευνας, ούτε του ασύλου της κατοικίας, καθώς σύμφωνα με το γαλλικό ακυρωτικό το αυτοκίνητο δεν χαρακτηρίζεται ως κατοικία, αλλά υπάρχει μόνο μερική προσβολή των δικαιωμάτων του ατόμου, της ιδιωτικής ζωής, της προσωπικότητας και του απορρήτου της επικοινωνίας, αν υπάρχουν έγγραφα αλληλογραφίας που μεταφέρονται στο όχημα, καθώς δεν είναι ανεκτή καμία γενική προσβολή της ιδιωτικής σφαίρας του ατόμου σε σχέση με το άνοιγμα του χώρου των αποσκευών ακόμη και αν προβλέπεται σε νόμο.¹⁴¹⁷ Ο νόμος για την αυτεπάγγελτη αστυνομική έρευνα των οχημάτων θα πρέπει να προσδιορίζει επακριβώς τη φύση, τις προϋποθέσεις άσκησης και την ευρύτητα των αρμοδιοτήτων που έχει η αστυνομία για μία τέτοια έρευνα που προσβάλλει την προσωπική ελευθερία.¹⁴¹⁸

Πάντως οι έρευνες των οχημάτων δεν πρέπει να συγχέονται με τους τροχονομικούς ελέγχους των οχημάτων (*Verkehrskontrolle*) για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης και την αποτροπή ατυχημάτων.¹⁴¹⁹ Τροχονομικοί έλεγχοι προβλέπονται σε ειδικότερους νόμους, όπως τον Κ.Ο.Κ. και δεν απαιτούν τις συνταγματικές και κανονιστικές προϋποθέσεις της έρευνας των αντικειμένων

¹⁴¹⁵Βλ. *H. Vlamynck*, *Droit de la police*, ο.π., σ. 435-436, *T. Park*, *Durchsuchung und Beschlagnahme*, ο.π., σ. 202-206.

¹⁴¹⁶Βλ. *Décision n° 76-75 DC du 12 janvier 1977, Loi autorisant la visite des véhicules en vue de la recherche et de la prévention des infractions pénales*, *Rec. 1977*, σ. 33 σε *H. Νικολόπουλος*, *Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π.*, σ. 157, υποσ. 55 με τις εκεί παραπομπές.

¹⁴¹⁷Βλ. *H. Νικολόπουλος*, *Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π.*, σ. 159-160.

¹⁴¹⁸Βλ. *H. Νικολόπουλος*, *Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π.*, σ. 157-158.

¹⁴¹⁹Βλ. *G.D. Marilia*, *Les Pouvoirs du maire*, 2002, σ. 234, 260.

και των κατοικιών. Οι τροχονομικοί έλεγχοι δεν έχουν σκοπό την έρευνα οχήματος, αλλά την εξακρίβωση της νόμιμης κυκλοφορίας και λειτουργίας του.¹⁴²⁰ Συνεπώς, κρίθηκαν νόμιμοι από το γαλλικό Συμβούλιο Επικρατείας οι περισσότεροι από τους περιορισμούς που σχετίζονται με την «ρύθμιση» της ελευθερίας των οδηγών αυτοκινήτων απορρίπτοντας τις αιτήσεις ακύρωσης εναντίον των πράξεων που επιβάλλουν τη ζώνη ασφαλείας, τους περιορισμούς της ταχύτητας αυτοκινήτων και τη στάθμευση τους, καθώς κατά μία άποψη στηρίζονται στο άρθρο 4 της γαλλικής διακήρυξης δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη που χαρακτηρίζουν την ελευθερία ως την εξουσία να κάνει κανείς οτιδήποτε που δεν προσβάλλει τους άλλους.¹⁴²¹ Βέβαια, ο τροχονομικός έλεγχος μπορεί να συνδεθεί με την ανάγκη εξακρίβωσης ταυτότητας του οδηγού, όταν ο ίδιος δεν είναι ο ιδιοκτήτης του οχήματος και δεν φέρει ή στερείται άδεια ικανότητας οδήγησης ή άλλα αποδεικτικά της ταυτότητας του έγγραφα. Έτσι, ο τροχονομικός έλεγχος δύναται ανά πάσα στιγμή να εξελιχθεί σε έρευνα για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος.

4. Κατάσχεση

Η κατάσχεση (*Beschlagnahme*) είναι δικαστικό και διοικητικό γενικό αστυνομικό μέτρο.¹⁴²² Ο νόμος καθορίζει το είδος της κατάσχεσης. Η κατάσχεση από τις αστυνομικές αρχές ως ανακριτική πράξη στη ποινική διαδικασία αφορά κυρίως το στάδιο της προδικασίας. Οι ανακριτικοί υπάλληλοι αστυνομικοί μπορούν να επιβάλλουν με υλικές ενέργειες την κατάσχεση. Το δικαστικό συμβούλιο και εν τέλει πάντοτε το δικαστήριο είναι αρμόδιο για την επικύρωση ή την άρση της κατάσχεσης και την απόδοση του κατασχεθέντος. Μετά την παραπομπή του κατηγορουμένου σε δίκη για την άρση ή την επικύρωση της κατάσχεσης αποφασίζει το δικαστήριο.¹⁴²³ Οι διοικητικές κατασχέσεις επιβάλλονται ενδεικτικά στις περιπτώσεις προϊόντων από το παράνομο υπαίθριο εμπόριο, τραπεζοκαθισμάτων από παράνομες καταλήψεις κοινόχρηστων χώρων, αντικειμένων και όπλων που απαγορεύεται η κατοχή τους. Στη Χώρα μας δεν υπάρχει ένα κωδικοποιημένο νομοθέτημα που να προβλέπει συνολικά τους ρυθμιστικούς κανόνες των διοικητικών αστυνομικών κατασχέσεων. Για αυτό εφαρμόζονται οι κανόνες και οι αρχές του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας και γενικότερα της διοικητικής νομοθεσίας.¹⁴²⁴

¹⁴²⁰ Βλ. *Lisken/Denninger*, *Polizeirecht*, 2012, σ. 1086.

¹⁴²¹ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, *Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα ο.π.*, σ. 156.

¹⁴²² Βλ. ΑΠ 1062/1990 ΠοινΧρ 1991, σ. 327, *Ζ. Παπαϊωάννου*, *Αστυνομικό Δίκαιο*, 2006, σ. 285-291 και *F.L. Kneteyer*, *Polizeirecht*, 2007, πλάγια αρίθμηση 250 και επ.

¹⁴²³ Βλ. *Ι. Ζησιάδης*, *Ποινική Δικονομία*, τ.Β', 1977, σ. 225, *Γ. Καλφάλης*, *Η κατάσχεση και η άρση αυτής κατά της διάρκειας της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανακρίσεως* Αρμ 1986, σ.197-199, *Γ. Τριανταφύλλου*, *Η με δικαστική απόφαση απόδοση του κατασχεθέντος αντικειμένου στον ιδιοκτήτη, όταν ο τελευταίος είναι τρίτο πρόσωπο*, ΠοινΧρ 2002, σ. 752, *Π. Καίσαρης*, *Απόδοση κατασχεθέντων και άσκηση ένδικου μέσου*, ΠοινΔικ 1999, σ. 384-385,

¹⁴²⁴ Στη Γερμανία η προληπτική ή κατασταλτική φύση του μέτρου προσδιορίζει την εφαρμογή του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας ή του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αντίστοιχα, ενδεικτικά, βλ. *F. Hufen*, *Verwaltungsprozessrecht*, 1998, πλάγια αρίθμηση 84-86 με παραδείγματα και περαιτέρω παραπομπές στη θεωρία.

Η διοικητική κατάσχεση διακρίνεται από την εξασφάλιση των πραγμάτων (*Sicherstellung*).¹⁴²⁵ Η εξασφάλιση μπορεί να αναφέρεται στην απλή αφαίρεση ενός αντικειμένου, όπως για παράδειγμα των χρημάτων και των τιμαλφών των κρατουμένων, μέχρι την απελευθέρωση τους. Επίσης, η εξασφάλιση περιλαμβάνει ενδεικτικά την αφαίρεση των κυνηγετικών όπλων που εξέλιπταν οι προϋποθέσεις κατοχής τους μέχρι να πωληθούν ή να δημευθούν, καθώς και τη μεταφορά παρανόμως σταθμευμένων οχημάτων σε χώρο φύλαξης. Επιπλέον, εξασφάλιση υπάρχει ενδεικτικά στην ακινητοποίηση των οχημάτων λόγω επικίνδυνης οδήγησης, μέθης, θορύβου και άλλων τροχονομικών παραβάσεων και στην αφαίρεση της άδειας ικανότητας οδήγησης, της άδειας και των πινακίδων κυκλοφορίας του οχήματος.¹⁴²⁶ Η εξασφάλιση των πραγμάτων στην πράξη δύναται να αφορά ολόκληρους χώρους ή οικήματα τα οποία σφραγίζονται. Για παράδειγμα, στα καταστήματα μαζικής εστίασης, όταν λειτουργούν χωρίς άδεια ή κατ' επανάληψη διαταράσσουν την κοινή ησυχία των περιοίκων διακόπτεται η λειτουργία τους με σφράγιση για ορισμένο χρονικό διάστημα.¹⁴²⁷ Η εξασφάλιση ενεργείται με ατομική διοικητική πράξη¹⁴²⁸ στο πλαίσιο του διοικητικού καταναγκασμού και εκδηλώνεται με υλικές ενέργειες, (σφραγίδα με βουλοκέρι στη θύρα του καταστήματος). Πάντως, στο στάδιο αυτό τηρείται η αρχή της αναλογικότητας. Η άρση της κατάστασης της εξασφάλισης γίνεται μόλις εκλείψουν οι λόγοι και η αιτία επιβολής της.

Οι κατασχέσεις στηρίζονται στην αρχή της νομιμότητας και της αναλογικότητας.¹⁴²⁹ Η κατάσχεση συνδέεται στενά με τη δήμευση. Για τον λόγο αυτό τηρούνται με ακρίβεια οι διατάξεις που τις προβλέπουν λόγω συχνών προσβολών των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών.¹⁴³⁰ Η αστυνομία είναι υποχρεωμένη να φυλάσσει τα αντικείμενα που κατάσχονται. Τα όργανα και οι αρχές της αστυνομικής φύσεως αρμοδιοτήτων αντιμετωπίζουν ποινικές, αστικές και πειθαρχικές συνέπειες από την παραβίαση της κατάσχεσης, την απώλεια ή την καταστροφή των κατασχεμένων πραγμάτων.¹⁴³¹ Η κατάσχεση στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο σχετίζεται με τη στέρση της κατοχής ενός περιουσιακού στοιχείου 1) για να αποφευχθεί ένας υφιστάμενος κίνδυνος και την προστασία του ιδιοκτήτη ή του νόμιμου κατόχου από απώλεια ή ζημία και 2) για να

¹⁴²⁵Βλ. V. Götz, Polizeirecht, ο.π., σ. 71-73. Αντίθετα, R. Schmidt, Polizeirecht, ο.π., σ. 198 και υποσ. 500.

¹⁴²⁶Βλ. Σ. Ορφανουδάκης, Οι προϋποθέσεις επιβολής της διοικητικής ποινής της αφαίρεσης άδειας ικανότητας οδηγού, Αρμ 1979, σ. 264, V. Jürgen, Die Sicherstellung von Fahrzeugen durch die Polizei zum Zweck der Gefahrenabwehr, Die Polizei 1981, σ. 101-108.

¹⁴²⁷Βλ. ΣτΕ 1410/2018, 1352/2013, 1261/2003, ΔΠρΑθ 1252/2018, ΘΠΔΔ 2018, σ. 823.

¹⁴²⁸Βλ. Χ. Μουκίου, Κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης και προστασία του περιβάλλοντος, σχόλιο στη ΣτΕ 1081/2007, ΕφΔΔ 2008, σ. 55-62 με περαιτέρω παραπομπή στη ΣτΕ 775/1979.

¹⁴²⁹Βλ. Δ. Συμεωνίδης, Κατασχέσεις στη ποινική διαδικασία και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων Από τον Κ.Π.Δ. στο σύγχρονο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο, 2010, σ. 378-419.

¹⁴³⁰Βλ. Σ. Παύλου, Η δήμευση οχημάτων μεθυσμένων οδηγών (ή πως θυσιάζονται οι εγγυητικές αρχές της καταστολής για τη θεαματικότητα της γενικής προλήψεως), ΠοινΧρ 1997, σ. 937, του ίδιου, Και πάλι η ανεπίτρεπτη δήμευση οχημάτων στο προσκήνιο και η ορθή τούτη τη φορά αντιμετώπιση της με την υπ' αριθ. 108/Εγκ.1/17.1.2005 του Εισαγγελέα ΑΠ, ΠοινΔικ 2005, σ. 447 και επ.

¹⁴³¹Βλ. ΣτΕ 969/2018, ΠρΑθ. 5755/79.

αποφευχθεί η κατάχρηση τους για παράδειγμα κατά τη μεταφορά και φύλαξη κρατούμενων.¹⁴³² Η κατάσχεση πραγματοποιείται μέσω μιας διοικητικής πράξης και αν δεν ενεργείται οικειοθελώς από τον κάτοχο, τότε μπορεί η αστυνομία να προβεί στη βίαιη αφαίρεση του με διαταγή κατά την εφαρμογή του άμεσου καταναγκασμού. Μετά την κατάσχεση η αστυνομία προβαίνει στη φύλαξη του. Η εξασφάλιση στερεί προσωρινά την κατοχή από τον προηγούμενο ιδιοκτήτη. Συνήθως θεσπίζεται μια διοικητική σχέση δημοσίου δικαίου στην οποία η αστυνομία υποχρεούται να διατηρεί την ασφαλή φύλαξη του και αναλαμβάνει αντίστοιχες συμβατικές ευθύνες.¹⁴³³

5. Επεξεργασία δεδομένων

Η ηλεκτρονική επανάσταση οδήγησε στην αξιοποίηση των ηλεκτρονικών υπολογιστών από τις αστυνομικές αρχές. Σήμερα, η διαχείριση των αρχείων από τις αστυνομικές αρχές και η επεξεργασία των πληροφοριών διενεργείται με αποτελεσματικότερο τρόπο. Αυτή η εξέλιξη έχει αντίκτυπο στις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών.¹⁴³⁴ Η Αστυνομία ήδη από τα πρώτα χρόνια της δράσης της τηρούσε αρχείο με προσωπικά δεδομένα πολιτών σε ατομικούς και γενικούς φακέλους. Τα αστυνομικού ενδιαφέροντος αρχεία είναι δύο ειδών. Πρώτον, τα αμιγώς αστυνομικά αρχεία διακρίνονται επίσης σε δύο κατηγορίες, τα διαχειριστικά αρχεία που περιέχουν διοικητικές πληροφορίες (ταυτότητες, άδειες, πιστοποιητικά) και τα αρχεία ποινικού ενδιαφέροντος, τα οποία περιέχουν αναφορές σε δικαστικές αρχές, αρχεία εγκληματολογικού ενδιαφέροντος, ανακριτικά έγγραφα. Δεύτερον, τα αρχεία πληροφοριών, τα οποία δεν αφορούν εγκληματίες, αλλά δεδομένα που σχετίζονται με την εθνική ασφάλεια της χώρας.¹⁴³⁵

Τα αρχεία περιλαμβάνουν ιδιαίτερα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, όπως δακτυλικά αποτυπώματα ή γενετικά δεδομένα για την καταστολή του εγκλήματος, ενώ οι αρχές δεν λάμβαναν υπόψιν τους πάντοτε τα θεμελιώδη δικαιώματα, όπως για παράδειγμα το δικαίωμα του πληροφοριακού αυτοκαθορισμού ή το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής.¹⁴³⁶ Ο έλεγχος των αστυνομικών αρχείων σε τακτική βάση από ομάδες εργασίας επιστημόνων, οι οποίες με έκθεση τους θα κάνουν γνωστά τα αποτελέσματα τους είναι προαπαιτούμενο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁴³⁷

Στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου επιβάλλεται να υπάρξει ειδικότερη νομοθεσία για την αποθήκευση, την επεξεργασία, την τροποποίηση, τη μετάδοση και τη διαγραφή των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές

¹⁴³² Επ' αυτών, βλ. V. Götz, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αρίθμηση 53-54.

¹⁴³³ Βλ. W.R. Schenke, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 160-161.

¹⁴³⁴ Βλ. N. Deffains/ B. Plessix, *Fichiers informatiques et sécurité publique*, 2013, σ. 19 και επ.

¹⁴³⁵ Βλ. E. Debaets/ A. Duranthon/ H. Sztulman, *Les fichiers de police*, 2019, σ. 68 και επ.

¹⁴³⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Van der Velden κατά Ολλανδίας* 07.12.2006, ΕΔΔΑ, *P.G. and J.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 25. 9. 2001, παρ. 59-64, *I. Κρίαρη-Κατράνη*, Γενετική τεχνολογία και Θεμελιώδη Δικαιώματα η συνταγματική προστασία των γενετικών δεδομένων, ο.π., σ. 106-110, ΕΕΔΑ, *McVeigh, O'Neill και Eva, κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.4.1981, παρ. 211-152.

¹⁴³⁷ Ενδεικτικά, βλ. απόφαση ΑΠΔΠΧ 64/2018, η οποία αναφέρεται σε έκθεση ελέγχου Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας, οργάνου του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τοποθέτηση κρυφής κάμερας σε χώρο διαβούλευσης κρατουμένων με τον συνήγορο τους και την παραβίαση των προσωπικών δεδομένων.

αρχές.¹⁴³⁸ Παρά την απαίτηση αυτή, η χώρα μας στερείται ενός σύγχρονου κανονιστικού πλαισίου για τη ρύθμιση θεμάτων που αφορούν προσωπικά δεδομένα πολιτών από τις αρχές που ασκούν αστυνομικής φύσεως καθήκοντα. Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (GDPR) και η εθνική νομοθεσία (Ν.4624/19) περιέχουν γενικούς κανόνες για την επεξεργασία δεδομένων και δεν αναφέρονται ειδικότερα στην επεξεργασία από την αστυνομία, αλλά γενικότερα σε όλες τις δημόσιες υπηρεσίες. Το περιεχόμενο τους δηλαδή δεν εξειδικεύεται στη διοικητική και δικαστική αστυνομική δράση, η οποία τόσο έντονα μπορεί να βλάψει τις ελευθερίες των πολιτών. Επιπλέον, η θεωρία απαιτείται να ενσκήψει στο πρόβλημα και να δημιουργήσει μία δογματική για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων από αστυνομικές αρχές. Η απλή ενσωμάτωση των ευρωπαϊκών οδηγιών στην εθνική νομοθεσία δεν αρκεί, αλλά απαιτείται μία συστηματικότερη νομοθέτηση σε εθνικό επίπεδο. Η προσπάθεια αυτή ήδη έχει λάβει σαφή μορφή στη Γερμανία, στο πλαίσιο επεξεργασίας ενός ενιαίου νόμου για την αστυνομία (*Musterpolicgesetz – MEPolG*). Παράλληλα, υπάρχουν συγκεκριμένες διατάξεις στα νομοθετήματα των επιμέρους κρατιδίων για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων.¹⁴³⁹ Παρόμοιος προβληματισμός υπάρχει και στη Γαλλία.¹⁴⁴⁰ Στη Χώρα μας δεν έχει γίνει μία προσπάθεια δογματικής προσέγγισης του θέματος. Η νομολογία σιωπά. Τα αναφύοντα προβλήματα επιλύονται παρεμπιπτόντως, συχνά με μεγάλη ένταση. Η επεξεργασία, αποθήκευση, χρήση και διαγραφή των δεδομένων των καμερών στις δημόσιες συναθροίσεις σύμφωνα με τα άρθρα 3 έως 10 του Π.Δ. 75/2020 αξίζει να μνημονευθεί. Η αποσπασματική νομοθέτηση σε κάθε ειδικό αστυνομικό μέτρο ξεχωριστά, χωρίς να υπάρχει ένα ενιαίο νομοθέτημα που να περιέχει τις γενικές αρχές της επεξεργασίας δεδομένων για το γενικό αστυνομικό μέτρο της επεξεργασίας δεδομένων κατά την αστυνομική δράση θα οξύνει το πρόβλημα. Αν το θέμα δεν επιλυθεί σε νομοθετικό επίπεδο οι κρίσεις μεταξύ των τριών λειτουργιών του Κράτους και των ανεξάρτητων αρχών θα είναι συνεχής και αναπόφευκτη.

Η αστυνομία για την αναζήτηση στοιχείων προσώπων και πραγμάτων χρησιμοποιεί σύγχρονα τεχνολογικά μέσα που περιέχουν και επεξεργάζονται

¹⁴³⁸Βλ. ΕΔΔΑ, *Rotaru κατά Ρουμανίας*, 4.5.2006 παρ. 56, ΕΔΔΑ, *Amann κατά Ελβετίας*, 16.2.2000, ΕΕΔΑ, *McVeigh, O'Neill και Eva κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.3.1981, σ. 211-152, ΕΔΔΑ, *S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 4-12-2008, παρ. 99, ΕΔΔΑ, *Weber and Saravia κατά Γερμανίας* 29.6. 2006, ΕΔΔΑ, *Kruslin κατά Γαλλίας*, 24.4.1990, παρ. 33 και 35. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι ειδικά στο πλαίσιο των κεκαλυμμένων επιχειρήσεων συλλογής πληροφοριών πρέπει να υφίστανται σαφείς και λεπτομερείς κανόνες, που να διέπουν το πλαίσιο και την εφαρμογή των μεθόδων αυτών, καθώς, επίσης, και ελάχιστες εγγυήσεις, όσον αφορά μεταξύ άλλων τη διάρκεια, αποθήκευση, χρήση, πρόσβαση τρίτων μερών, διαδικασίες για τη διατήρηση της ακεραιότητας και της εμπιστευτικότητας των δεδομένων και διαδικασίες για την καταστροφή τους, οι οποίες κατά συνέπεια να παρέχουν επαρκείς εγγυήσεις έναντι του κινδύνου (πιθανής) κατάχρησης και αυθαιρεσίας.

¹⁴³⁹Για τους αστυνομικούς κανονισμούς σχετικά με προσωπικά δεδομένα στη Γερμανία, βλ. *U. Zaremba*, *Die Entwicklung polizeirelevanter datenschutzrechtlicher Bestimmungen*, 2014, σ. 48-125. Η προσπάθεια ενός ενιαίου νόμου ξεκίνησε δυναμικά από τη δεκαετία του 1970 είχε λάβει δε ορισμένο περιεχόμενο, αλλά σήμερα λόγω των τρομοκρατικών επιθέσεων ευρίσκεται υπό συζήτηση, βλ. *A. Esposito*, *Musterpolicgesetz: Einheitlichkeit gegen den Terror?* ZRP 2017, σ. 129.

¹⁴⁴⁰Βλ. *E. Picard*, *La police et le secret des données d'ordre personnel en droit français*, RSC 1993, σ. 275-310.

σε δευτερόλεπτα χιλιάδες προσωπικές πληροφορίες των πολιτών από αυτοματοποιημένες βάσεις δεδομένων (*Rasterfahndung*).¹⁴⁴¹ Μάλιστα, η πάταξη του σύγχρονου οργανωμένου εγκλήματος διεκπεραιώνεται πλέον σε μεγάλο βαθμό από όργανα εσωτερικής υπηρεσίας με την βοήθεια μίας υπολογιστικής μονάδας συνδεδεμένης σε κεντρικές βάσεις δεδομένων. Αυτές οι βάσεις περιέχουν ένα σύνολο πληροφοριών, όπως καταγεγραμμένες εγκληματικές δραστηριότητες πολιτών (*Modus operandi*), εκκρεμείς και εκτελεσμένες καταδικαστικές αποφάσεις, αστυνομικές ταυτότητες, διοικητικές άδειες πάσης φύσεως και χρήσεως, διαβατήρια Ελλήνων πολιτών. Όλες οι παραπάνω πληροφορίες αξιοποιούνται σε ένα σύγχρονο υπολογιστικό περιβάλλον. Στη χώρα μας ένα τέτοιο περιβάλλον άρχισε να χρησιμοποιείται συστηματικότερα από το 2009 και ονομάζεται *Police On Line* (POL).¹⁴⁴² Το σύστημα αυτό εισάγει την αστυνομία στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση σε τέτοιο βαθμό που οι άλλες διοικητικές και δικαστικές αρχές αδυνατούν ακόμη να ακολουθήσουν και να διασυνδεθούν. Η ηλεκτρονική συνεργασία της αστυνομίας με τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές προχωρά με αργό ρυθμό. Παρά ταύτα, γίνονται προσπάθειες και έχει επιτευχθεί διασύνδεση της αστυνομίας με τους ΟΤΑ για τη χορήγηση πιστοποιητικών, ως απαραίτητων δικαιολογητικών για την έκδοση αστυνομικών αδειών, ταυτοτήτων και άλλων εγγράφων. Παρά τα προβλήματα η ηλεκτρονική διασύνδεση έχει προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό και με άλλες υπηρεσίες, όπως τις οικονομικές εφορείες, τις διευθύνσεις συγκοινωνιών της Χώρας, τις υπηρεσίες αλλοδαπών και μετανάστευσης.

Ήδη στη Χώρα μας λειτουργεί σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο υπηρεσία αξιοποίησης όλων των πληροφοριακών δεδομένων που υπάρχουν στις αστυνομικές υπηρεσίες. Πρόκειται για μία αυτοτελή κεντρική υπηρεσία που υπάγεται απευθείας στο Αρχηγό της Ελληνικής Αστυνομίας και ονομάζεται Διεύθυνση Διαχείρισης και Ανάλυσης Πληροφοριών. Η συνήθης διοικητική δράση των αστυνομικών αρχών διαχειρίζεται ακόμη και βιομετρικά δεδομένα, όπως τα φυσικά χαρακτηριστικά του προσώπου.

Σε κεντρικό επίπεδο και ιδιαίτερα στα εργαστήρια της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Ερευνών τηρούνται εξειδικευμένες βάσεις δεδομένων με υψηλό βαθμό ασφαλείας. Τα εργαστήρια χρησιμοποιούν εκπαιδευμένο και ειδικά καταρτισμένο προσωπικό για την αξιοποίηση διαφόρων αρχείων όπως γενετικού υλικού, δακτυλικών και παλαμικών αποτυπωμάτων, φωτογραφιών σεσημασμένων ατόμων, φωνής ή γραφής. Τα αρχεία αυτά διακρίνονται από τα αρχεία μεσών και μεθόδων εγκληματικών δράσεων (*modus operandi*), όπως το αρχείο απατών, κλοπών, πλαστογραφημένων εγγράφων και αξιών, όπλων και πυρομαχικών, γιατί περιέχουν πληροφορίες που είναι αντικειμενικές και δεν προσωποποιούνται.¹⁴⁴³

Τέλος, η αστυνομία της Ελλάδας είναι συνδεδεμένη με το εθνικό δίκτυο της *Europol*, όπου αντλεί πληροφορίες και ανταλλάσσει δεδομένα με τις άλλες ευρωπαϊκές αστυνομικές υπηρεσίες. Επίσης, στο πλαίσιο της διεθνούς

¹⁴⁴¹ Για την αυτοματοποιημένη αναζήτηση πληροφοριών από τη γερμανική αστυνομία, βλ. Η. *Lisken*, Zur polizeilichen Rasterfahndung, NVwZ 2002, σ. 513.

¹⁴⁴² Αντίστοιχο του ελληνικού «POL» στο Ηνωμένο Βασίλειο είναι το Police National Computer (PNC) από το 1974.

¹⁴⁴³ Βλ. ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 31, ΔΕΕ C-212/13, 11.12.2014, *Ryne* παρ. 22.

αστυνομικής συνεργασίας (*Interpol*) ακολουθείται παρόμοια δράση για την αντιμετώπιση σύγχρονων ζητημάτων, όπως οι μεταναστευτικές ροές, η θρησκευτική τρομοκρατία, και το κυβερνοέγκλημα. Η σύνδεση της αστυνομίας με το σύστημα SIS II κατά την εφαρμογή του κεκτημένου *Schengen* έχει ως αποτέλεσμα την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων των πολιτών όχι μόνο στην επικράτεια, αλλά σε έναν ευρύτερο χώρο ασφάλειας, ελευθερίας και δικαιοσύνης.¹⁴⁴⁴ Για όλους αυτούς τους λόγους είναι αναγκαίο να περιγραφούν συνοπτικά οι κανόνες και οι γενικές αρχές που ισχύουν για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές. Αυτό το θέμα είναι τόσο ευρύ, επίκαιρο και απαιτητικό που ορθότερο θα ήταν να αναλυθεί σε ξεχωριστή μονογραφία. Πάντως, η διαχείριση των προσωπικών δεδομένων είναι γενικό αστυνομικό μέτρο και διέπεται από συγκεκριμένες αρχές και κανόνες δικαίου που θα πρέπει να προβλέπονται ρητά στον νόμο.

Οι υπηρεσίες της αστυνομίας ανταλλάσσουν μεταξύ τους πληροφορίες σε περιφερειακό και κεντρικό επίπεδο. Σημαντικό ρόλο εδώ λαμβάνει η ανταλλαγή κοινόχρηστων πληροφοριών ΑΦΜ, αριθμοί κυκλοφορίας, μεταξύ των αρμόδιων διοικητικών υπηρεσιών με σκοπό την έκδοση πιστοποιητικών, βεβαιώσεων και άλλων εγγράφων. Πάντως, δηλώνεται στο ηλεκτρονικό πρόγραμμα η υπηρεσία που έχει τη βάση δεδομένων, ο εξουσιοδοτημένος υπάλληλος, ο τόπος, ο χρόνος, η συχνότητα, ο σκοπός της ανταλλαγής και άλλα οργανωτικά και τεχνικά ζητήματα. Αυτή η διαπίστωση γίνεται για μην υπάρξει πιθανότητα διαρροής των πληροφοριών σε τρίτους και να παρέχεται δυνατότητα ελέγχου και αποδειξιμότητας. Επίσης, η αστυνομία ανταλλάσει πληροφορίες με άλλους οργανισμούς, όπως είναι η ευρωπαϊκή δικαστική αστυνομία.¹⁴⁴⁵ Η αναζήτηση διέπεται από ειδικότερους νόμους και διαδικαστικές εγγυήσεις. Η ανταλλαγή πληροφοριών με ιδιώτες διέπεται από τον νόμο περί προστασίας προσωπικών δεδομένων και επισύρει ακόμη και ποινικές κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης. Η αναζήτηση των πληροφοριών ακολουθεί ορισμένα κριτήρια και δεν είναι γενική. Αφορά συγκεκριμένα πεδία αναζήτησης χωρίς δυνατότητα πρόσβασης σε όλες τις βάσεις δεδομένων της αστυνομίας. Ζητήματα γεννώνται με τη γνωστοποίηση της αναζήτησης των πληροφοριών ενός ατόμου σε συνάρτηση με την επίτευξη της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας.

Η αναζήτηση και η ανταλλαγή πληροφοριών μέσω των υπηρεσιών προσφέρει πολλές εφαρμογές στους αστυνομικούς κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους σε επιχειρησιακό επίπεδο. Παρέχεται δυνατότητα ταυτοποίησης ατόμων με τη βοήθεια αυτοματοποιημένης αναγνώρισης αριθμού πλαισίου, κινητήρα και πινακίδας κυκλοφορίας οχημάτων, αριθμού δελτίου αστυνομικής ταυτότητας, αριθμού αδειών παραμονής, αριθμού φορολογικού μητρώου, αριθμού κατεχόμενου όπλου. Τα αρχεία οι βάσεις δεδομένων της αστυνομίας και, όπως και των λοιπών δημοσίων υπηρεσιών είναι δυνατόν να περιλαμβάνουν πολλαπλές πτυχές της σωματικής και κοινωνικής ταυτότητας ενός ατόμου, εντούτοις από πλευράς θεωρίας δεν έχει αναλυθεί συστηματικά ο τρόπος προστασίας του πολίτη.¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴⁴ Βλ. ΣΤΕ 4468/2012, 992/2013.

¹⁴⁴⁵ Βλ. άρθρο 45 §2 εδάφιο α' Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 της 27.04.2016 «Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων».

¹⁴⁴⁶ Βλ.ΕΔΔΑ, *Mikulic κατά Κροατίας*, 07.02.2002, *I. Bonin*, Grundrechtsschutz durch verfahrensrechtliche Kompensation, ο.π., σ. 92-168.

6. Φύλαξη

α. Φύλαξη κρατουμένων προσώπων

Κατεξοχήν διοικητική αστυνομική αρμοδιότητα είναι η φύλαξη κρατουμένων προσώπων. Η φύλαξη των προσώπων εκτελείται ως γνωστόν στα αστυνομικά κρατητήρια.¹⁴⁵⁹ Στα αστυνομικά κρατητήρια φυλάσσονται συλληφθέντες δράστες αυτόφωρων εγκλημάτων, φυγόποινοι και φυγόδικοι, μέχρι να μεταχθούν στις αρμόδιες εισαγγελικές και ανακριτικές αρχές καθώς και οι εκτίοντες ποινές κράτησης.¹⁴⁶⁰ Επίσης, φυλάσσονται προσωρινά, κρατούμενοι φυλακών για να μεταχθούν σε δίκες ή αλλοδαποί που πρόκειται να απελαθούν. Γενικά, ο νόμος προσδιορίζει τα πρόσωπα που εγκλείονται στα κρατητήρια και όχι η διοίκηση. Διακριτικό στοιχείο των αστυνομικών κρατητηρίων από τους χώρους σωφρονιστικών καταστημάτων κράτησης είναι η βραχεία παραμονή σε αυτά. Απαγορεύεται η μακρά παραμονή ατόμου σε αστυνομικά κρατητήρια, επειδή στερείται βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα του προαυλισμού ή της λήψης φαγητού σε τράπεζα.¹⁴⁶¹ Η παραμονή σε αστυνομικό κρατητήριο, όταν είναι μακρά είναι αναμφίβολα επαχθέστερη από τη φυλάκιση, για αυτό απαγορεύεται.¹⁴⁶² Δυστυχώς, η χώρα μας, εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλων χώρων και εκσυγχρονισμού των υποδομών κράτησης έχει καταδικαστεί κατ' επανάληψη από το ΕΔΔΑ.¹⁴⁶³

Όλοι οι κανόνες που αφορούν τη φύλαξη και την παραμονή των κρατουμένων στα αστυνομικά κρατητήρια είναι κανόνες διοικητικού δικαίου. Το ΣτΕ με την απόφαση 484/2018 έκρινε ότι οι διατάξεις του Σωφρονιστικού Κώδικα προβλέπουν σε αρμονία με το άρθρο 2§1 του Συντάγματος που επιβάλλει τον σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου, αφ' ενός τα δικαιώματα των κρατουμένων στα σωφρονιστικά καταστήματα, αφ' ετέρου τις υποχρεώσεις των οργάνων των καταστημάτων αυτών. Ειδικότερα, οι διατάξεις αυτές έχουν τεθεί τόσο χάριν του γενικού συμφέροντος, ήτοι της διασφάλισης της τάξεως και της ασφαλείας στα σωφρονιστικά καταστήματα, όσο και χάριν της προστασίας των κρατουμένων και εν γένει των διαβιούντων ή ευρισκομένων στα εν λόγω καταστήματα.¹⁴⁶⁴

Οι ανωτέρω κανόνες στο Αστυνομικό Δίκαιο επιβάλλουν στα αρμόδια όργανα σειρά υποχρεώσεων. Μεταξύ άλλων προβλέπεται ο έλεγχος των εισερχομένων στο σωφρονιστικό κατάστημα προσώπων και ειδών, η τήρηση της τάξεως και ο έλεγχος της ασφαλείας του καταστήματος, ιδίως κατά την

¹⁴⁵⁹ Βλ. άρθρα 66-68 Π.Δ. 141/1991.

¹⁴⁶⁰ Βλ. άρθρο 55 Π.Κ.

¹⁴⁶¹ Βλ. ΕΔΔΑ, 09.10.2012, *Δημόπουλος κατά Ελλάδος*.

¹⁴⁶² Βλ. άρθρο 66 § 6 Π.Δ. 141/1991, όπως προστέθηκε με το άρθρο. 2 Π.Δ. 38/1994.

¹⁴⁶³ Βλ. αλληπάλληλες καταδίκες της χώρας από το ΕΔΔΑ με παραπομπές και σχόλια από *M. Τσιρλη*, σε *Λ.Α. Σισιλιάνος*, ΕΣΔΑ Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2013, σ. 132-134, ΕΔΔΑ, *Siasios κατά Ελλάδος*, 4.6.2009, παρ. 32-33, ΕΔΔΑ, *Vafiadis κατά Ελλάδος*, 2.7.2009, παρ. 35-36,38, ΕΔΔΑ, *Shunvaen κατά Ελλάδος*, 29.10.2009, παρ. 36-40, ΕΔΔΑ, *Tabesh κατά Ελλάδος*, 26.11.2009 παρ. 41-44, ΕΔΔΑ, *Ibram κατά Ελλάδος*, 25.10.2011, παρ. 33, ΕΔΔΑ, *Lica κατά Ελλάδας*, 17.7.2012, παρ. 62, ΕΔΔΑ, *Aslanis κατά Ελλάδος*, 17.10.2013, παρ. 38-39, ΕΔΔΑ, *A.F.*, 13.6.2013, παρ. 71-80, ΕΔΔΑ, *B.M. κατά Ελλάδας*, 19.12.2013, παρ. 53-54, 17.10.2013, παρ. 38-39, ΕΔΔΑ, *Kanouris κατά Ελλάδος*, 17.4.2014, παρ. 37-40, ΕΔΔΑ, *de la Santos και de la Cruz κατά Ελλάδος* 26.6.2014, παρ. 43-44, ΕΔΔΑ, *E.A. κατά Ελλάδας*, 30.7.2015, παρ. 49-52, ΕΔΔΑ, *Ha . A κατά Ελλάδας*, 21.4.2016, παρ. 26-31.

¹⁴⁶⁴ Πρβλ. ΣτΕ 1048/2016, 4283/2014, 322/2009.

έξοδο των κρατουμένων για τον προαυλισμό, την επάνοδό τους στα κελιά ή τους θαλάμους, η λήψη του φαγητού και οι ώρες επίσκεψης, η κατοχή τηλεφώνων και συγκεκριμένων προσωπικών αντικειμένων ως καθορίζονται σε αστυνομικούς νόμους.¹⁴⁶⁵ Επίσης, από τους κανόνες κράτησης απορρέει και σειρά παρεπομένων υποχρεώσεων που συνάπτονται προς τη φύση της υπηρεσίας. Τέτοιας φύσεως υποχρέωση είναι η υποχρέωση των οργάνων φύλαξης να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες και στους αναγκαίους ελέγχους, ώστε να αποτρέπεται η είσοδος στο σωφρονιστικό κατάστημα και η περιέλευση στην κατοχή των κρατουμένων επικινδύνων αντικειμένων και ουσιών.¹⁴⁶⁶ Απαγορεύονται αντικείμενα που μπορούν να βλάψουν την προσωπική ασφάλεια των λοιπών κρατουμένων ή να αποτελέσουν μέσα απόδρασης, καθιστάμενα επικίνδυνα για την σωματική τους ακεραιότητα.¹⁴⁶⁷ Επίσης, προβλέπονται στους αστυνομικούς νόμους¹⁴⁶⁸ κανόνες για την ευταξία, την καθαριότητα, τον αερισμό, το άνοιγμα των κελιών, την επιθεώρηση, τις σωματικές έρευνες και τις ενέργειες σε περίπτωση στάσης των κρατουμένων.¹⁴⁶⁹ Η μη τήρηση των κανόνων ασφαλούς κράτησης αυτών έχει αποτελέσει αντικείμενο προσφυγής στο ΕΔΔΑ κυρίως για απάνθρωπες συνθήκες κράτησης, εξευτελιστική μεταχείριση,¹⁴⁷⁰ και για παραβίαση του απορρήτου των επικοινωνιών που αναφέρεται στη ταχυδρομική αλληλογραφία.¹⁴⁷¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κανόνες ασφαλούς κράτησης στα αστυνομικά κρατητήρια είναι γνωστικό αντικείμενο του Αστυνομικού Δικαίου. Αντίθετα, οι κανόνες ασφάλειας των σωφρονιστικών καταστημάτων στη Χώρα μας¹⁴⁷² μελετώνται στο πλαίσιο της Σωφρονιστικής, ως κλάδου της Εγκληματολογίας.

Επίσης, τονίζεται ότι γεννώνται ζητήματα αστικής ευθύνης του Κράτους για την πλημμελή φύλαξη των κρατουμένων από την αστυνομία. Τα ζητήματα αυτά συνδέονται με την παραβίαση των κανόνων φύλαξης στα αστυνομικά κρατητήρια.¹⁴⁷³ Τραυματισμοί κρατουμένων από αντικείμενα που μπορούν να προκαλέσουν φωτιά ή αντικείμενα που δύνανται να χρησιμοποιηθούν ως όπλα και να οδηγήσουν ακόμη και στη αυτοκτονία των κρατουμένων θεμελιώνουν αστική ευθύνη του Κράτους. Καταλογισμός ευθυνών αποδίδεται στα αρμόδια όργανα από υπερβολική χρήση βίας εξαιτίας στάσης, παράλειψης μεταφοράς στο νοσοκομείο ασθενούς κρατουμένου, δηλητηρίασης σε περίπτωση κακής ποιότητας του παρεχόμενου φαγητού ή

¹⁴⁶⁵ Βλ. άρθρο 23§5 Π.Δ.141/91.

¹⁴⁶⁶ Βλ. ΣτΕ 484/2018.

¹⁴⁶⁷ Βλ. ΕΣΔΑ, *LCB γ. Ηνωμένο Βασίλειο*, 09.06.1998.

¹⁴⁶⁸ Βλ. άρθρα 40§2 εδάφιο γ' 92§6 Π.Δ.141/91.

¹⁴⁶⁹ Βλ. άρθρο 60§2 Π.Δ.141/91.

¹⁴⁷⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, *Ahmad Sarwari και άλλοι κατά Ελλάδα*, 11.04.2019, 27.7.2006, *Kaja κατά Ελλάδα* παρ. 49 και σχόλια *Μ. Τσιρλη*, σε *Λ.Α. Σισιλιάνος*, ΕΣΔΑ Ερμηνεία κατ' άρθρο σ.132 και ΕΔΔΑ, *Kudla κατά Πολωνίας*, 26.10.2000, ΕΔΔΑ, *Frérot κατά Γαλλίας*, 12.06.2007.

¹⁴⁷¹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Golder et Campbell*, 27.04.1988.

¹⁴⁷² Βλ. ΔΠρΝαυπλ. 7/2009, ΕφΔΔ 2009, σ. 768-770 με σχόλιο *Ι. Μαθιουδάκη*, ΔΠρΛειβ. 29/2011, ΕφΔΔ 2012, σ. 50-59 και σχόλιο *Μ. Κανελλοπούλου*, Καταλογισμός ευθύνης στο Δημόσιο, λόγω θανάτου κρατουμένου από χρήση ναρκωτικών, κατά τη διάρκεια της κράτησής του. Τα σωφρονιστικά όργανα ως εκ της αυξημένης εγγυητικής θέσεως τους κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας δεν επέδειξαν την απαιτούμενη επιμέλεια και προσοχή, ώστε να αποτραπεί η εισαγωγή ναρκωτικών ουσιών στη φυλακή.

¹⁴⁷³ Βλ. CE 28 Octobre 2017.

κατοχής επικινδύνων αντικειμένων και ουσιών.¹⁴⁷⁴ Σε περίπτωση απόδρασης κρατουμένου λόγω αμέλειας ή και δόλου των αστυνομικών θεμελιώνεται ποινική ευθύνη εκτός βέβαια από την πειθαρχική ευθύνη.¹⁴⁷⁵ Για την αστική ευθύνη του Κράτους το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Χώρας μας έκρινε ότι με την συνδρομή των εγκληματικών πράξεων των συγκρατούμενων του θανόντος, δεν επήλθε διακοπή του ουσιώδους συνδέσμου μεταξύ του πταίσματος των οργάνων του Δημοσίου και του επελθόντος ζημιογόνου αποτελέσματος.¹⁴⁷⁶

Η νομολογία του ΣτΕ, αλλά και του *Conseil d'État*, ελέγχοντας τη νομιμότητα και την αναλογικότητα του γενικού αστυνομικού μέτρου της φύλαξης των κρατουμένων αναγνώριζε ευθύνη των αστυνομικών αρχών μόνο στις περιπτώσεις βαριάς αμέλειας και πρόδηλου σφάλματος.¹⁴⁷⁷ Η παραπάνω στάση αυτή της νομολογίας καθιστούσε αδύνατη την αναγνώριση της αστικής ευθύνης για παραβίαση απλών υποχρεώσεων της διοίκησης σε περιπτώσεις ελαφράς αμέλειας. Για αυτό το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της Γαλλίας έχει εγκαταλείψει την απαίτηση για βαριά βλάβη στην απόφασή της *Chabba* της 23ης Μαΐου 2003. Στην υπόθεση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι η αυτοκτονία ενός κρατουμένου θεωρείται άμεσο αποτέλεσμα μιας σειράς διαδοχικών σφαλμάτων, στα οποία υπέπεσε η διοίκηση των φυλακών, η οποία όχι μόνο παρέλειψε να ενημερώσει τον κρατούμενο ότι η κράτησή του παρατάθηκε, αλλά και ότι δεν έλαβε υπόψη την αντίδραση του ενδιαφερομένου, ο οποίος, αν δεν λάμβανε την επίμαχη κοινοποίηση θα μπορούσε να πιστέψει ότι βρισκόταν σε κατάσταση αυθαίρετης κράτησης.¹⁴⁷⁸ Η προαναφερόμενη νομολογία επαναλαμβάνεται σταθερά μέχρι σήμερα.¹⁴⁷⁹ Μάλιστα, το σκεπτικό της νομολογίας αυτής επεκτάθηκε πέρα από τις αυτοκτονίες και στους θανάτους από ατυχήματα. Ξανά μία σειρά από διαδοχικά σφάλματα της διοίκησης είχαν ως αποτέλεσμα την αναγνώριση της ευθύνης του κράτους. Συγκεκριμένα, η διοίκηση των φυλακών δεν έλαβε υπόψη τις απειλές εμπρησμού ενός κρατουμένου, ύστερα από τις οποίες έλαβαν χώρα δύο θάνατοι κρατουμένων. Έπειτα, η διοίκηση αμέλησε να αναγνωρίσει τους κινδύνους που μπορούν να προκύψουν από την καύση κλινοστρωμνών και δεν έλαβε τα κατάλληλα προληπτικά μέτρα τοποθέτησης αντίστοιχων μη πυρόφιλων. Το σύστημα εξαγωγής καπνού της φυλακής ήταν ανεπαρκές. Τέλος, ο νυχτερινός φύλακας δεν μπόρεσε να αποκτήσει γρήγορη πρόσβαση στον πυροσβεστικό εξοπλισμό.¹⁴⁸⁰

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται η στενή σχέση των σωφρονιστικών κανόνων δικαίου με το Διοικητικό Δίκαιο. Αυτή η σχέση είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στο Γαλλικό Διοικητικό Δίκαιο.¹⁴⁸¹ Στη Γαλλία, ο έλεγχος της

¹⁴⁷⁴ Βλ. ΣτΕ 484/2018 δημοσιευθείσα στη *nomos*.

¹⁴⁷⁵ Βλ. ΔΕφΑθ 878/2016.

¹⁴⁷⁶ Βλ. ΣτΕ 484/2018, 2670/75.

¹⁴⁷⁷ Βλ. CE 10 février 1956 *Consorts Volmerange* Rec. σ. 751.

¹⁴⁷⁸ Βλ. CE 23 mai 2003, *Chabba*, Rec. σ. 240.

¹⁴⁷⁹ Βλ. CE 28 Décembre 2017.

¹⁴⁸⁰ Βλ. CE 17 décembre 2008, *Garde des Sceaux, ministre de la justice c/ M et Mme Zaouiya*

¹⁴⁸¹ Βλ. S. *Niquége*, Le pouvoir de police du directeur d'établissement pénitentiaire, RFDA 2019, σ. 749-755 : Οι παραπομπές στη γαλλική νομολογία στη παρούσα ενότητα προέρχονται από την ομιλία του Αντιπροέδρου Conseil d'Etat, *J-M. Sauvé*, Le contrôle de l'administration pénitentiaire par le juge administratif στο Institut d'études judiciaires de l'Université de Lille II την 24-02-2009 προσβάσιμη από την ιστοσελίδα <http://www.conseil->

σωφρονιστικής διοίκησης από τον διοικητικό δικαστή έχει ιδιαίτερη ένταση και έκταση. Ο δικαστικός έλεγχος στη Γαλλία διευρύνει μάλιστα το πεδίο έρευνας τηρώντας την ισορροπία ανάμεσα στην εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας των υπηρεσιών κράτησης και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει αφενός να μην υπάρχει η δικαστικοποίηση της αστυνομικής δράσης, αφετέρου να διενεργείται ο έλεγχος των λησμονημένων από τη θεωρία αστυνομικών πράξεων που αφορούν την φυλαξη των κρατουμένων.

Το Αστυνομικό Δίκαιο ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τα παραπάνω νομολογιακά συμπεράσματα, επειδή η θεωρία αναζητεί παρόμοιους κανόνες για τη φρούρηση των κρατουμένων στα αστυνομικά κρατητήρια. Στις αποφάσεις του *Tribunal des conflits, Préfet de la Guyane*, 27-11-1952¹⁴⁸² και *Fargeau d'Epied*, 22 -02- 1960¹⁴⁸³ σημαντικός υπήρξε ο παρακάτω νομολογιακός κανόνας δικαστικής δικαιοδοσίας. Τα ποινικά δικαστήρια είναι αρμόδια για την εκδίκαση των διαφορών, περί της φύσης και των ορίων των ποινών, των όρων και των προϋποθέσεων της υπ' όρου απολύσεως,¹⁴⁸⁴ ακόμη και περί της χορήγησης ή της ανάκλησης της άδειας.¹⁴⁸⁵ Στον αντίποδα, αποφάσεις που λαμβάνονται από τη διοίκηση των φυλακών για τη μεταγωγή των κρατουμένων,¹⁴⁸⁶ τις πειθαρχικές κυρώσεις,¹⁴⁸⁷ τη διοικητική άρνηση για εργασία και απασχόληση των κρατουμένων,¹⁴⁸⁸ το φαγητό των κρατουμένων,¹⁴⁸⁹ διοικητικές αποφάσεις με χρηματικές επιπτώσεις,¹⁴⁹⁰ αποφάσεις εγκατάστασης ηλεκτρονικών πυλών ανίχνευσης μετάλλων,¹⁴⁹¹ παραβίαση του απορρήτου της επικοινωνίας κρατουμένου και δικηγόρου,¹⁴⁹² όροι αγοράς εξοπλισμού ηλεκτρονικών υπολογιστών¹⁴⁹³ ελέγχονται από τα διοικητικά δικαστήρια. Τέλος, η διασφάλιση των δικαιωμάτων των κρατουμένων εκπληρώνεται επίσης από τα διοικητικά δικαστήρια. Οι θέσεις του γαλλικού ΣΤΕ επιβεβαιώθηκαν και από το ΕΔΔΑ¹⁴⁹⁴ Σημαντική είναι η αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κρατουμένων. Στόχος κάθε σωφρονιστικού νομοθετήματος είναι το δικαίωμα στην κοινωνική επανένταξη.¹⁴⁹⁵ Τα θεμελιώδη δικαιώματα των κρατουμένων περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην υγεία και την παροχή νοσηλείας¹⁴⁹⁶ των κρατουμένων.¹⁴⁹⁷ Συνεπώς, ορθά και νόμιμα καταλογίστηκε από τα ελληνικά διοικητικά δικαστήρια αστική ευθύνη του Κράτους για την παράνομη παράλειψη

etat.fr/Actualites/Discours-Interventions/Le-controle-de-l-administration-penitentiaire-par-le-juge-administratif, τελευταία πρόσβαση 14-07-2018.

¹⁴⁸² Βλ. TC Rec. σ. 642.

¹⁴⁸³ Βλ. TC Rec. σ. 855

¹⁴⁸⁴ Βλ. CE section 4 novembre 1994, *Korber*, Rec. σ. 489.

¹⁴⁸⁵ Βλ. CE 9 février 2001, *Malbeau*, Rec. σ. 54.

¹⁴⁸⁶ Βλ. CE 8 décembre 1967, *Kayanakis*, Rec. σ. 475 ; 14 février 2001, *Belin*, σ. 884-1036.

¹⁴⁸⁷ Βλ. CE assemblée 17 février 1995, *Marie*, Rec. σ. 83.

¹⁴⁸⁸ Βλ. CE assemblée 14 décembre 2007, *Planchenault*, Rec. σ. 475

¹⁴⁸⁹ Βλ. CE 15 janvier 1992, *Cherbonnel*, Rec. σ. 19.

¹⁴⁹⁰ Βλ. CE 3 novembre 1989, *Pitalogue*, Rec. σ. 772.

¹⁴⁹¹ Βλ. CE 21 octobre 1988, *Syndicat des avocats de France*, Rec. σ. 373

¹⁴⁹² Βλ. CE 12 mars 1980, *Centre hospitalier spécialisé de Sarreguemines*, Rec. σ. 141.

¹⁴⁹³ Βλ. CE 18 mars 1998 *Druelle*, Rec. σ. 98

¹⁴⁹⁴ ΕΔΔΑ, *Campbell και Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 28.06.1984.

¹⁴⁹⁵ Βλ. CE 19 janvier 2005 *M. Chevalier*, Rec. σ. 23.

¹⁴⁹⁶ Βλ. CE 8 septembre 2005, *Garde des sceaux c/Bunel*, Rec. σ. 388.

¹⁴⁹⁷ Βλ. CE 30 juillet 2003 *Remli*, Rec. σ. 366,

αστυνομικών που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξη ανήλικου αλλοδαπού κρατουμένου να τον μεταφέρουν στο Νοσοκομείο με αποτέλεσμα να υποστεί σοβαρή βλάβη η υγεία του, αν και είχαν ενημερωθεί οι αστυνομικοί από τους θεράποντες νοσοκομειακούς γιατρούς για την κρισιμότητα της κατάστασης της υγείας του.¹⁴⁹⁸

β. Μεταγωγή κρατουμένων προσώπων

Άμεσα συνυφασμένη με τη φύλαξη των προσώπων είναι και η ασφαλής μεταφορά τους από και προς τα αστυνομικά κρατητήρια, τα νοσοκομεία, τις φυλακές, τα δικαστήρια, τις εγκληματολογικές υπηρεσίες και άλλες διοικητικές αρχές. Στο Αστυνομικό Δίκαιο χρησιμοποιείται για όλες αυτές τις περιπτώσεις ο όρος «μεταγωγή». Η μεταγωγή εν προκειμένω είναι μία διοικητική ενέργεια που για να εκτελεστεί απαιτεί σωρευτικές διοικητικές πράξεις και υλικές ενέργειες, όπως διαταγή μεταγωγής, όπου αναγράφονται τα μέτρα ασφαλείας.¹⁴⁹⁹ Η μεταγωγή ρυθμίζεται από το Αστυνομικό Δίκαιο σε ιδιαίτερους κανονισμούς, υπουργικές αποφάσεις και λοιπούς ουσιαστικούς νόμους που θα έπρεπε να κωδικοποιηθούν για την αποτελεσματικότερη εκπλήρωση τους.¹⁵⁰⁰ Οι μεταγωγές της αστυνομίας ως διοικητικές αστυνομικές πράξεις διακρίνονται από τις μεταγωγές των κρατουμένων από και προς τα καταστήματα κράτησης που γίνονται από εξωτερική υπηρεσία φρούρησης των φυλακών. Η υπηρεσία αυτή, αν και ασκεί διοικητικής αστυνομικής φύσεως καθήκοντα, εντούτοις οι ενέργειες της ρυθμίζονται από τον Σωφρονιστικό Κώδικά και τις επιμέρους διατάξεις του, αλλά και από τον εσωτερικό κανονισμό της. Ειδικότερα, οι μεταγωγές της εξωτερικής υπηρεσίας φρούρησης φυλακών είναι διφυείς πράξεις στο πλαίσιο του λειτουργικού διχασμού και σε εκτέλεση παραγγελίας των εισαγγελικών ή δικαστικών αρχών.¹⁵⁰¹ Συνεπώς, είναι δικαστικές αστυνομικές πράξεις. Τέλος, η παραβίαση των διοικητικών κανόνων των μεταγόμενων προσώπων μπορεί να συνεπάγεται ποινικές, αστικές και πειθαρχικές κυρώσεις εις βάρος των αστυνομικών σε περίπτωση απόδρασης ή τραυματισμού των κρατουμένων από τροχαία ατυχήματα ή άλλες περιπτώσεις.¹⁵⁰²

Το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών έκρινε νόμιμη την επιβολή πειθαρχικών ποινών, καθώς παραβιάστηκε ο κανονισμός μεταγωγής κρατουμένων, χαρακτηριζόμενου μάλιστα ενός εκ των τριών ως λίαν επικίνδυνου απόδρασης, το οποίο δεν επισημάνθηκε από τον Προϊστάμενο του Τμήματος Μεταγωγών Δικαστηρίων Ιωαννίνων. Η μεταγωγή των τριών κρατουμένων διενεργήθηκε από δύο αστυνομικούς, ένας εκ των οποίων ήταν οδηγός του οχήματος μεταγωγής. Ο Αξιωματικός Υπηρεσίας παρέλειψε να εφοδιάσει τους αστυνομικούς με υποπολυβόλα όπλα. Έτσι, την 30-12-2005 κατά τη μεταγωγή από τις φυλακές Ιωαννίνων στις φυλακές Λάρισας και Βόλου, στην περιοχή των Τρικάλων το όχημα μεταγωγής έκανε ολιγόλεπτη στάση και εξήλθαν για τη φυσική τους ανάγκη οι δύο από τους τρεις κρατούμενους. Ο

¹⁴⁹⁸Βλ. ΔΕφΑθ 2153/2004, Φ. Κατσίγιαννης, Η ευθύνη του Δημοσίου για αποζημίωση κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ από παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των αστυνομικών οργάνων κατά την άσκηση της υπηρεσίας τους ή κατά κατάχρηση αυτής, ΘΠΔΔ 2008, σ. 398-399.

¹⁴⁹⁹Βλ. ΔΕφΑθ. 461/2009.

¹⁵⁰⁰Βλ. άρθρα 144-154 Π.Δ.141/91.

¹⁵⁰¹Βλ. Δ. Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου, Εμβάθυνση δημοσίου δικαίου, 2005, σ. 126.

¹⁵⁰²Βλ. ΔΕφΘεσ. 1137/2014.

ένας εξ'αυτών, Ρώσος, ο οποίος σκότωσε στη Κέρκυρα νεαρή κοπέλα για να τη ληστέψει, ζήτησε και του έλυσαν τις χειροπέδες. Κατά την επιβίβαση του τελευταίου στο όχημα της μεταγωγής ήρθε σε συμπλοκή και αφαίρεσε το περίστροφο ενός αρχιφύλακα και σκότωσε τους δύο αστυνομικούς, οι οποίοι δεν φορούσαν αλεξίσφαιρο γιλέκο ως όφειλαν, τρεπόμενος σε φυγή με τον έτερο συγκρατούμενο, ενώ ο τρίτος παρέμεινε στο όχημα.¹⁵⁰³ Η φύλαξη και η μεταγωγή κρατουμένων προσώπων είναι από τις σοβαρότερες και ουσιαστικότερες αστυνομικές αρμοδιότητες. Δυστυχώς, η θεωρία δεν έχει ασχοληθεί συστηματικά, παρά μόνο περιστασιακά με τα επιμέρους ζητήματα που ανακύπτουν κάθε φορά για να διασφαλιστούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, τόσο οι κρατούμενοι, όσο και οι αστυνομικοί.

II. Ειδικά αστυνομικά μέτρα

1. Ειδικά αστυνομικά μέτρα κατά την διεξαγωγή συνάθροισης

α. Αστυνομική παρουσία

Η αστυνομική νομοθεσία ανάλογα με το είδος της συνάθροισης περιγράφει αναλυτικά τον τρόπο παράστασης της αστυνομίας. Μάλιστα, στις πομπές οι αστυνομικές δυνάμεις συχνά συνοδεύουν τα άτομα από την αφετηρία έως τον τόπο κατάληξης τους. Η παράσταση αστυνομικών στις συναθροίσεις είναι ειδικό αστυνομικό διοικητικό μέτρο.¹⁵⁰⁴ Η παράσταση αποσκοπεί στη διασφάλιση της συνέχισης της ειρηνικής άσκησης του θεμελιώδους δικαιώματος της συμμετοχής στη συνάθροιση. Επίσης, η αστυνομική παρουσία στοχεύει στη τήρηση της τάξης και στην αποτροπή διακοπής της συνάθροισης από διαταραχές.¹⁵⁰⁵ Ενδεικτικά, ως γεγονότα που μπορούν να διαλύσουν τη συνάθροιση θεωρούνται οι κυκλοφοριακοί κίνδυνοι

¹⁵⁰³ Βλ. ΔΕφΑθ 461/2009 και παλαιότερα ΔΠρΑθ34/2007.

¹⁵⁰⁴ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο. π., σ. 220.

¹⁵⁰⁵ Βλ. άρθρο 2 Π.Δ. 73/2020.

και οι βίαιες ενέργειες αντιδιαδηλωτών. Γενικά, η αστυνομία σε αυτές τις περιπτώσεις παρέχει προστασία από εξωτερικές παρεμβολές. Στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις και συγκεντρώσεις η αστυνομία παρίσταται κανονικά, λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα ασφαλείας τάξης και τροχαίας. Ιδιαίτερα στις αθλητικές συγκεντρώσεις οι αστυνομικές αρχές μεριμνούν για την πρόληψη πράξεων βίας κατά προσώπων ή πραγμάτων και την εξασφάλιση της άνετης προσέλευσης και αποχώρησης του κοινού.¹⁵⁰⁶ Επίσης, η αστυνομική δύναμη παρίσταται στα δημόσια θεάματα για την περιφρούρηση της ασφαλείας των θεατών και την εφαρμογή της σχετικής νομοθεσίας.¹⁵⁰⁷ Τέλος, η αστυνομικοί παρίστανται σε πανηγύρεις, εκθέσεις, εορτές, αγορές για την πρόληψη αξιολοπιώνων πράξεων και για τη τήρηση της τάξης.¹⁵⁰⁸

Ο αστυνομικός νόμος προσδιορίζει τις περιπτώσεις παράστασης της αστυνομίας στις συναθροίσεις.¹⁵⁰⁹ Η αστυνομία δεν επιτρέπεται να παρίσταται στις δημόσιες συναθροίσεις σε κλειστό χώρο, επειδή η ιδιωτική και οικογενειακή ζωή είναι απαραβίαστη, εκτός αν ζητήσουν την παρουσία της οι οργανωτές της συνάθροισης.¹⁵¹⁰ Έξω από τον κλειστό χώρο της συνάθροισης η Ελληνική Αστυνομία όχι μόνο δικαιούται, αλλά και υποχρεούται κατά δέσμια αρμοδιότητα να παρίσταται για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων τάξης, ασφαλείας και τροχαίας με σκοπό την προστασία της συνάθροισης και των προσώπων που συμμετέχουν σ' αυτή από οποιαδήποτε προσβολή.¹⁵¹¹ Όταν στον κλειστό χώρο της συνάθροισης λαμβάνει χώρα σοβαρή διατάραξη της τάξεως ή διαπράττονται αξιόποινες πράξεις η αστυνομία μπορεί να επεμβαίνει αυτεπάγγελτα για να αποκαταστήσει την τάξη ή να συλλάβει τους δράστες.¹⁵¹² Η αστυνομία δεν δικαιούται να παρίσταται στις ιδιωτικές συναθροίσεις οι οποίες προστατεύονται και από το άρθρο 9 του Συντάγματος. Το άρθρο αυτό κατοχυρώνει το απαραβίαστο του ασύλου της κατοικίας. Κατά συνέπεια, η είσοδος αστυνομικών στο χώρο ιδιωτικής συνάθροισης μόνο κατ' εξαίρεση επιτρέπεται, όταν το ζητήσουν οι οργανωτές της συνάθροισης ή όταν το αρνούνται μεν οι οργανωτές, αλλά συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 9 Συντάγματος και του άρθρου 253 του Κ.Π.Δ. για την έρευνα σε κατοικία. Έξω από τον χώρο της ιδιωτικής συνάθροισης, η αστυνομία παρίσταται (1) όταν στη συνάθροιση πρόκειται να παραστούν προσωπικότητες ή κυβερνητικά πρόσωπα και υπάρχει ανάγκη λήψης μέτρων προστασίας τους, (2) όταν δημιουργούνται προβλήματα τάξης ή κυκλοφορίας, ενώ ορθά καταργήθηκε η περίπτωση (3) όταν δηλαδή υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι θα επιχειρηθεί από αντιφρονούντες διάλυση της συνάθροισης για την προστασία της.¹⁵¹³

Στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο η συνοδεία των αστυνομικών δυνάμεων διακρίνεται σε ανοιχτή συνοδεία και κλειστή συνοδεία. Ανοιχτή είναι η συνοδεία, όταν για λόγους αποκλιμάκωσης της έντασης μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών δεν γίνεται άμεση επιτήρηση της συνάθροισης. Σε κάθε

¹⁵⁰⁶ Βλ. άρθρο 105 Π.Δ.141/91.

¹⁵⁰⁷ Βλ. άρθρο 104 Π.Δ. 41/91.

¹⁵⁰⁸ Βλ. άρθρο 106 Π.Δ.141/91.

¹⁵⁰⁹ Βλ. άρθρο 130 Π.Δ.141/91.

¹⁵¹⁰ Βλ. Α. Δερβιτσιώτης, σε Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 443, Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., 443.

¹⁵¹¹ Βλ. ΔΠρΑθ 4737/95, ΔιΔΔικ 1995, σ.1404-1406.

¹⁵¹² Βλ. Π.Δ.141/91.

¹⁵¹³ Βλ. Π.Δ.141/91.

περίπτωση ένστολοι αστυνομικοί κάνουν με διακριτικό τρόπο γνωστή και προδήλως φανερά την παρουσία τους στους συναθροισμένους.¹⁵¹⁴ Αυτή η υποχρέωση συνδέεται με την αποτροπή νόθευσης των σκοπών της συνάθροισης από τα κρατικά όργανα. Η συνοδεία είναι εκδήλωση τήρησης της δημοκρατικής αρχής, διότι η άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης επιδρά στη συμμετοχική διαδικασία διαμόρφωσης της πολιτικής βούλησης των κυβερνώντων.¹⁵¹⁵ Ωστόσο, στις περιπτώσεις όπου κρίνεται σκόπιμο να υπάρχει αστυνομική φρουρά, η απόσταση μεταξύ των αστυνομικών και των διαδηλωτών θα πρέπει να είναι τόσο μεγάλη, ώστε να μην μπορούν οι αστυνομικοί να εισέρχονται και να εξέρχονται στη διαδήλωση. Αντίθετα, οι κλειστές συνοδείες αστυνομικών που παρατηρούνται συχνά και στη χώρα μας εκατέρωθεν των πλευρών της συνάθροισης σε μονό στοίχο, ακόμη και στην κεφαλή της πορείας θεωρούνται παρέμβαση στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι. Συνεπώς, οι διαταγές εκτέλεσης της αστυνομικής παρουσίας κατά τους παραπάνω περιγραφόμενους τρόπους είναι αυτοτελείς διοικητικές πράξεις, οι οποίες μπορούν να ελεγχθούν δικαστικά.¹⁵¹⁶

Τέλος, η υπόδειξη κατεύθυνσης της πορείας από τις αστυνομικές δυνάμεις των μέτρων τάξης και η ταξινόμηση της αποτελεί επίσης περιορισμό του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, καθώς και απόπειρα διάλυσης της συνάθροισης.¹⁵¹⁷ Έχει επισημανθεί και σε άλλο σημείο της μελέτης ότι ο αριθμός των αστυνομικών που παρίσταται στη συνάθροιση δεν πρέπει να είναι τόσο μεγάλος, ώστε να υπονομεύει το δικαίωμα της συνάθροισης των πολιτών.¹⁵¹⁸ Η διάθεση και η παράσταση των αστυνομικών δυνάμεων είναι διοικητικό αστυνομικό μέτρο και υπακούει στις αρχές της ουδετερότητας και της αναλογικότητας. Οι αστυνομικοί κατά την παράσταση δεν πρέπει να συμμετέχουν ενεργά ή να αντιτίθενται στη συνάθροιση επιδεικνύοντας αίσθημα ευθύνης, αυτοκυριαρχία, αμεροληψία και αντικειμενικότητα κατά τον Κώδικα δεοντολογίας τους λαμβάνοντας το αναγκαίο, πρόσφορο και ανάλογο μέσο για την εκπλήρωση του σκοπού της δημόσιας τάξης.¹⁵¹⁹

β. Ρύθμιση κυκλοφορίας

Η ελευθερία της συνάθροισης συχνά συγκρούεται με την ελευθερία της κίνησης των υπολοίπων κοινωνιών. Η πρακτική εναρμόνιση (*praktische Konkordanz*) των δύο δικαιωμάτων καθίσταται αποστολή της αστυνομίας. Απαραίτητη προϋπόθεση ακώλυτης άσκησης του δικαιώματος του συνέρχεσθαι είναι η αποτροπή εξωτερικών διαταραχών που θα μπορούσαν να περιορίσουν ή να εμποδίσουν την άσκηση του. Η κυκλοφορία των οχημάτων είναι χαρακτηριστική διαταραχή του δικαιώματος της συνάθροισης. Η αστυνομία λαμβάνει διοικητικά μέτρα με σκοπό την επίτευξη ταυτόχρονης

¹⁵¹⁴Βλ. Α. Δερβιτσιώτης, σε Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 443.

¹⁵¹⁵Βλ. Κ. Χρυσόγονος/ Σ. Βλαχόπουλος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, σ. 509. Για την αποχή από οποιοδήποτε πολιτική εκδήλωση (*politically neutral public service*) ως περιορισμός για τους αστυνομικούς στο κοινό δίκαιο βλ. A.W Bradley/ K.D. Ewig, *Constitutional and Administrative Law*, 2003, σ. 550.

¹⁵¹⁶Βλ. R. Schmidt, *Polizei- und Ordnungsrecht*, 2016, σ. 417-418, πλάγια αρίθμηση 1108-1109.

¹⁵¹⁷Βλ. R. Schmidt, *Polizei- und Ordnungsrecht*, ο.π., σ. 418, πλάγια αρίθμηση 1110.

¹⁵¹⁸Βλ. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ο.π. 517, Π. Τσίρης, Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος της Συνάθροισης, σ. 119.

¹⁵¹⁹Βλ. άρθρο 2 παρ.3 Π.Δ. 7/2020.

άσκησης των δύο ελευθεριών. Τα μέτρα τροχαίας εκδηλώνονται με κανονιστικές πράξεις και με υλικές ενέργειες. Στην κανονιστική αρμοδιότητα της αστυνομίας εντάσσεται το καθήκον απαγόρευσης της κίνησης των οχημάτων κατά μήκος της διαδρομής της πορείας, αλλά και της ταυτόχρονης εξασφάλισης της ομαλής χρήσης των άλλων οδών από τους οδηγούς και τους πεζούς. Τα μέτρα τροχαίας δεν περιορίζονται στην απλή διακοπή της κυκλοφορίας για την ακώλυτη κίνηση των συναθροισμένων. Η τροχαία στοχεύει στη ρύθμιση της κυκλοφορίας επί των εναλλακτικών και παρακαμπτήριων οδών της πορείας που επιβαρύνονται περισσότερο. Γενικά τα μέτρα τροχαίας λαμβάνονται τόσο για τους ασκούντες το δικαίωμα της συνάθροισης, όσο και για τους λοιπούς χρήστες των οδών.

Η αρχή της αναλογικότητας¹⁵²⁰ θέτει περιορισμούς στην άσκηση των αστυνομικών μέτρων τροχαίας. Η διακοπή της κυκλοφορίας στις οδούς επιβάλλεται να είναι η απολύτως αναγκαία, ώστε να μην υπάρχει συνολική διακοπή της κυκλοφορίας για παράδειγμα σε όλο κέντρο της πόλης. Η σημασία της οδού που θα διακοπεί η κυκλοφορία κρίνεται από την αρμόδια υπηρεσία τροχαίας υποχρεωτικά με βάση τα κριτήρια του νόμου. Η κυκλοφοριακή διακοπή ενεργείται με απόφαση της τροχαίας, η οποία είναι αιτιολογημένη ως προς τη νομική, αλλά κυρίως ως προς την πραγματική της βάση. Η Τροχαία εξασφαλίζει τη δημοσίευση της κανονιστικού χαρακτήρα απόφασης με την ουσιαστική ενημέρωση των πολιτών (ανακοινώσεις στα ΜΜΕ, φωτεινές ενδείξεις και έγγραφες ειδοποιήσεις την προηγούμενη μέρα για τον χρόνο και τις οδούς διακοπής της κυκλοφορίας). Η εύθετη εξισορρόπηση της ελευθερίας της συνάθροισης και της ελευθερίας της κίνησης επιτυγχάνεται ουσιαστικά με υλικές ενέργειες της αστυνομίας. Ειδικότερα, διασφαλίζεται μεταξύ άλλων η αποφυγή τροχαίων ατυχημάτων. Έτσι, προστατεύονται οι συμμετέχοντες στη συνάθροιση, όταν καταλαμβάνεται το οδόστρωμα. Διενεργείται αυστηρός κατασταλτικός τροχονομικός έλεγχος. Επιβάλλονται κυρώσεις του Κ.Ο.Κ. σε όσους οδηγούς παραβιάζουν τα μέτρα τροχαίας (απαγορευτικές κορδέλες, σήματα στάσης των τροχονόμων) στις συναθροίσεις. Οι συμμετέχοντες στη συνάθροιση χρήσιμο θα ήταν να μην λησμονούν ότι τηρούν και αυτοί τις κυκλοφοριακές υποχρεώσεις των πεζών. Οι διατάξεις του άρθρου 12 παρ.3 Π.Δ.73/2020 που

¹⁵²⁰ Η αρχή της αναλογικότητας στη Βρετανία λαμβάνει πολύ σπουδαίο ρόλο στον περιορισμό της ελευθερίας της κίνησης για λόγους δημόσιας τάξης. Παρακάτω αναφέρεται ένα παράδειγμα από την νομολογία. Κάθε πολίτης μπορεί να κινείται ελεύθερα στον αυτοκινητόδρομο. Ωστόσο, η παρεμπόδιση της ελευθερίας αυτής αποτελεί ποινικό αδίκημα. Η απόφαση *Hirst* εναντίον του Γενικού Διευθυντή του δυτικού *Yorkshire* 1986 είναι ενδεικτική. Διαδηλωτές για την προστασία της γούνας των ζώων και τα δικαιώματα τους διαδήλωναν έξω από ένα κατάστημα προϊόντων γούνας. Ωστόσο, κατηγορήθηκαν ότι εμποδίζουν τη διέλευση από την εθνική οδό. Αν και καταδικάστηκαν σε πρώτο βαθμό, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο ανέτρεψε την απόφαση υποστηρίζοντας ότι το πρωτοβάθμιο δικαστήριο παρέλειψε να εξετάσει τον εύλογο χαρακτήρα της δράσης των διαδηλωτών και δεν προέβη σε μία στάθμιση ανάμεσα στην άσκηση του δικαιώματος του συνέρχεθαι και στην ανάγκη διατήρησης της δημόσιας τάξης. Με αυτόν τρόπο συνεχίζει το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το πρωτοβάθμιο επέδειξε έλλειψη σεβασμού στην ελευθερία μίας διαδήλωσης με δημόσιο ενδιαφέρον. Με άλλα λόγια, η απαίτηση για αναλογικότητα της αστυνομικής δράσης υποδηλώνεται σύμφωνα με την αναγκαιότητα άσκησης μίας τέτοιας δύναμης σε συγκεκριμένες συνθήκες. Το δικαστήριο δύναται να αξιολογήσει κατά πόσο τα μέτρα που έλαβε η Αστυνομία ανταποκρίνονται στις ανάλογες περιστάσεις, βλ. *H. Barnett*, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 470-480.

εκδίδεται κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 14 του νόμου 4703/2020 για τις υπαίθριες συναθροίσεις τροποποιεί την παρ. 3 του άρθρου 130 Π.Δ. 141/91, Επίσης, συνεχίζει να ισχύει το Π.Δ.120/2013, στο οποίο αναφέρεται ότι οι συναθροίσεις διεξάγονται κατά τρόπο που δεν διαταράσσεται παρά στο μέτρο του απολύτως αναγκαίου η οδική κυκλοφορία και η κοινωνικοοικονομική ζωή της πόλης. Σε μεγάλες πόλεις με πληθυσμό άνω των εκατό χιλιάδων κατοίκων δεν επιτρέπεται η κατάληψη ολόκληρου του οδοστρώματος και η πλήρης διακοπή της κυκλοφορίας των οχημάτων από ιδιαίτερα μικρές, σε σχέση με τη σημασία της συγκεκριμένης οδού για την εξυπηρέτηση της οδικής κυκλοφορίας και της κοινωνικοοικονομικής ζωής της πόλης, συναθροίσεις. Η εκτίμηση περί του ιδιαίτερα μικρού μεγέθους της συνάθροισης και η δυνατότητα περιορισμού της σε μέρος του οδοστρώματος ανήκει στον αρμόδιο Αστυνομικό Διευθυντή, ο οποίος εκδίδει σχετική απόφαση την οποία γνωστοποιεί άμεσα στους ενδιαφερομένους. Η απόφαση αυτή μπορεί να είναι καταρχάς προφορική και έπεται η έγγραφη διατύπωση και επίδοση της εντός 24 ωρών. Κατά τη λήψη της προαναφερόμενης απόφασης υποχρεωτικά λαμβάνεται υπόψη ιδίως ο αριθμός των συμμετεχόντων στη συνάθροιση και η σημασία της συγκεκριμένης οδού για την κυκλοφορία των οχημάτων δημόσιας συγκοινωνίας, την τουριστική κίνηση της περιοχής, την ομαλή πρόσβαση σε αρχαιολογικούς ή ιστορικούς χώρους και την εν γένει εμπορική και οικονομική δραστηριότητα. Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι ως άνω περιορισμοί δεν ισχύουν για συναθροίσεις και πορείες που εξαγγέλλονται και διοργανώνονται από πολιτικά κόμματα που εκπροσωπούνται στη Βουλή και από τριτοβάθμιες συνδικαλιστικές ενώσεις ή για συναθροίσεις ιστορικού εορτασμού ή επετειακού χαρακτήρα. Τέλος, επί παραβάσεων ισχύουν οι κείμενες ποινικές διατάξεις.

γ. Διάλυση συνάθροισης

Η αστυνομία εξουσιοδοτείται από το νόμο να προβαίνει σε νομικές πράξεις και υλικές ενέργειες που στοχεύουν στην διάλυση της υπαίθριας συνάθροισης. Η διάλυση της συνάθροισης είναι κατασταλτικό αστυνομικό διοικητικού χαρακτήρα μέτρο.¹⁵²¹ Το αστυνομικό μέτρο της διάλυσης προϋποθέτει την προηγούμενη νόμιμη απαγόρευση της συνάθροισης, ως αναγκαία λογική συνέπεια διαφορετικά, η ίδια η διάλυση καθίσταται παράνομη και συνεπάγεται αστική ευθύνη του Κράτους.¹⁵²² Όμως, μία συνάθροιση μπορεί να διαλυθεί, όταν παύει να είναι ήσυχη και άοπλη. Εκτρέπεται δηλαδή σε πράξεις βίας που δημιουργούν άμεσο κίνδυνο ζωής ή σωματικής ακεραιότητας των συμμετεχόντων και διαπράττονται εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, αν και θα έπρεπε να περιλαμβάνονταν και τα εγκλήματα διατάραξης της κοινής ειρήνης. Ο νόμος 4703/2020 ορίζει τον τρόπο, τις προϋποθέσεις και τις συνθήκες διάλυσης της συνάθροισης. Καινοτομία της ελληνικής νομοθεσίας θεωρείται ο θεσμός του διαμεσολαβητή. Κατά τη διεξαγωγή των δημόσιων υπαίθριων συναθροίσεων ορίζεται αξιωματικός της αστυνομίας ή του Λιμενικού ως διαμεσολαβητής κατά περίπτωση, ο οποίος αποτελεί τον σύνδεσμο της αρμόδιας αρχής με τον οργανωτή της

¹⁵²¹ Βλ. Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 229.

¹⁵²² Βλ. Y Gaudemet., Un anniversaire mouvementé, le nouveau droit de la responsabilité du fait des attroupements, RDP 1984, σ. 1227.

συνάθροισης, ώστε να διασφαλισθεί η ομαλή και σύμφωνη με το νόμο διεξαγωγή της δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης. Ο διαμεσολαβητής μεριμνά για την άμεση επαφή, διαρκή συνεργασία και επικοινωνία μεταξύ του επικεφαλής της δύναμης της αστυνομικής ή λιμενικής αρχής, η οποία παρίσταται κατά τη διεξαγωγή της δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης και του οργανωτή.

Οι λόγοι διάλυσης της συνάθροισης απαριθμούνται περιοριστικά στο νόμο (άρθρο 9 Ν.4703/2020). Η συνάθροιση δηλαδή διαλύεται όταν υπάρχει απόφαση απαγόρευσης, όταν υπάρχει σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής και οι συναθροισμένοι δεν συμμορφώνονται με τους περιορισμούς των αστυνομικών αρχών, όταν η συνάθροιση πραγματοποιείται, ενώ δεν έχει γνωστοποιηθεί και όταν μετατρέπεται σε βίαιη. Προβληματισμό ως προς την συμφωνία με το γράμμα του Συντάγματος προκαλεί η θέσπιση ως λόγου διάλυσης της συνάθροισης, η μη γνωστοποίηση της από τον οργανωτή στις Αρχές με αποτέλεσμα κατά το άρθρο 9§1 εδάφιο δ' του Ν. 4703/2020 να καθίσταται παράνομη. Επίσης, ενώ το γράμμα του Συντάγματος αναφέρει ότι η συνάθροιση απαγορεύεται, επειδή διαταράσσει την κοινωνικοοικονομική ζωή, ο νόμος ορίζει στο άρθρο 9 παρ.1 εδάφιο β' του ανωτέρω νομοθετήματος ότι η συνάθροιση διαλύεται όχι απλώς επειδή διαταράσσει σοβαρά την κοινωνικοοικονομική ζωή, αλλά επειδή οι συναθροισμένοι δεν συμμορφώνονται με τους περιορισμούς για την αποτροπή αυτής της διατάραξης. Είναι προφανές ότι η διάλυση της συνάθροισης για την ανωτέρω αιτία χωρίς δηλαδή απόφαση απαγόρευσης εξαιτίας διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής ως λογικό προηγούμενο της δεν νοείται κατά την άποψη του γράφοντα, καθώς θεσπίζεται από το νόμο ένας νέος λόγος παρανομίας της συνάθροισης που δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα και έχει ως περιεχόμενο τη μη συμμόρφωση στους αστυνομικούς περιορισμούς λόγω διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Η περίπτωση απαγόρευσης της συνάθροισης λόγω διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής νομοτεχνικά και νοηματικά περιλαμβάνεται στο εδάφιο α' του άρθρου 9 του εν λόγω νόμου και ουδεμία σχέση έχει με την άρνηση συμμόρφωσης σε περιοριστικά μέτρα.

Η διαδικασία της διάλυσης είναι ειδικό και όχι γενικό αστυνομικό μέτρο τάξης. Αυτό επαληθεύεται και από το γεγονός ότι περιγράφεται στον εκτελεστικό νόμο του Συντάγματος (Ν.4703/2020) και στο κανονιστικού περιεχομένου Προεδρικό Διάταγμα που καθορίζει τις περαιτέρω λεπτομέρειες της.¹⁵²³ Η παρουσία εκπροσώπου της δικαστικής αρχής και συγκεκριμένα του κατά τόπο αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών ή νόμιμου αναπληρωτή του είναι υποχρεωτική για την εγγύηση της διαδικασίας, η (σύμφωνη) γνώμη του οποίου απαιτείται για τη διάλυση της συνάθροισης σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.3 εδάφιο α' του Ν.4703/2020.¹⁵²⁴ Πάντως, η αποφασιστική αρμοδιότητα διάλυσης της συνάθροισης ανήκει στην αστυνομία.¹⁵²⁵ Η εκτίμηση του κινδύνου απειλής της δημόσιας ασφάλειας από την πραγματοποίηση της

¹⁵²³ Το άρθρο 7 Ν.794/71 προέβλεπε την έκδοση του Β.Δ.269/72, το οποίο αποτελούσε τον κανονισμό διάλυσης των δημοσίων συναθροίσεων.

¹⁵²⁴ Βλ. Γνωμοδότηση 5/86 του εισαγγελέα ΑΠ και την Υπ' αριθ. 6245/2020 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Αρείου Πάγου.

¹⁵²⁵ Βλ. άρθρο 10§3 Ν. 4703/2020.

συνάθροισης γίνεται από την αστυνομία.¹⁵²⁶ Σε κατεπείγουσες περιπτώσεις και σοβαρές περιπτώσεις διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας και ιδίως όταν διαπράττονται εγκλήματα κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας ή γενικευμένων επεισοδίων, όπου ο εισαγγελέας δεν παρίσταται θα πρέπει να ενημερώνεται αμελλητί δηλαδή χωρίς καθυστέρηση από τις αστυνομικές αρχές σύμφωνα με το νέο νόμο. Όμως, ο έλεγχος νομιμότητας και αναλογικότητας της απόφασης ανήκει στη δικαστική εξουσία, η οποία εν τέλει φαίνεται να αποτελεί τον τελικό κριτή.

Η συμμετοχή του εισαγγελέα σε μία διοικητική (γνωμοδοτική) διαδικασία και η απαίτηση σύμφωνης γνώμης του για τη διάλυση της συνάθροισης, υποχρεώνει τις αστυνομικές αρχές να αιτιολογούν την απόφαση της διάλυσης σε περίπτωση που ο εισαγγελέας γνωμοδοτεί αρνητικά. Επίσης, η μη προσέλευση του εισαγγελέα ή η παράλειψη του παρόντα εισαγγελέα να γνωμοδοτήσει, αν και ζητήθηκε από το αποφασιστικό όργανο για τη διάλυση της συνάθροισης δεν δημιουργεί τεκμήριο εκ του νόμου ότι έχει δοθεί η σύμφωνη γνώμη του καθώς ο νομοθέτης δεν επαναλαμβάνει στο άρθρο 10 παράγραφος 2 εδάφιο β' την διάταξη του τελευταίου εδαφίου του άρθρου 10 παρ.1 του Ν. 4703/2020 που απαιτεί σύμφωνη γνώμη για την απόφαση απαγόρευσης της συνάθροισης, δεδομένου ότι οι αστυνομικοί (διοικητικοί) ερμηνεύονται συσταλτικά και απαγορεύεται αναλογική ερμηνεία του νόμου.

Επιπλέον, η υποχρέωση της αστυνομίας ως αποφασίζον όργανο δεν εξαντλείται στο να ζητήσει την γνώμη του εισαγγελέα πριν από την απόφαση της διάλυσης της συνάθροισης, οφείλει και να αναμείνει την διατύπωση της γνώμης. Επειδή ο τυπικός, αλλά και ο ουσιαστικός νόμος που περιγράφουν τις λεπτομέρειες της διαδικασίας της διάλυσης δεν προκαθορίζουν το χρονικό διάστημα της αναμονής της διατύπωσης της γνώμης, ούτε αναφέρονται στην αόριστη έννοια του εύλογου χρόνου η αστυνομία ως έχουσα την αποφασιστική αρμοδιότητα τάσσει η ίδια μία προθεσμία στον εισαγγελέα εντός της οποίας πρέπει να δοθεί η γνώμη μετά την πάροδο της οποίας μπορεί να αποφασιστεί έγκυρα η διάλυση της συνάθροισης και χωρίς την λήψη της γνώμης. Από την άλλη και ο εισαγγελέας ως γνωματεύων θα πρέπει να έχει ικανό χρονικό διάστημα, προκειμένου να μελετήσει τις πληροφορίες, οι οποίες σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να είναι επικαιροποιημένες. Εάν δεν έχει διαλυθεί η συνάθροιση ο εισαγγελέας δεν κωλύεται να μεταβάλλει την άποψη του, ιδίως εάν εμφανίστηκαν νέα πραγματικά στοιχεία ή δημιουργήθηκαν νέα νομικά δεδομένα αιτιολογώντας βεβαίως την αλλαγή της γνώμης του.¹⁵²⁷ Η απαίτηση του νομοθέτη για εφαρμογή της γνωμοδοτικής διαδικασίας σε μία αστυνομική ενέργεια (διάλυση συνάθροισης) επιχειρησιακού και όχι επιτελικού χαρακτήρα, αν και αποτυπώνει τη δυσπιστία της νομοθετικής λειτουργίας στην εκτελεστική και ενδέχεται να επιβαρύνει τη διαδικασία της διάλυσης ιδιαίτερα σε περιπτώσεις επείγουσες που η λήψη απόφασης καθίσταται επιτακτική εγγυάται και προστατεύει αποτελεσματικότερα τα δικαιώματα των πολιτών.¹⁵²⁸ Παρόλα αυτά διατυπώθηκε προβληματισμός από τις δικαστικές αρχές ως προς το ζήτημα

¹⁵²⁶ Βλ. Α. Σβώλος, Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμιση αυτών σε Νομικά μελέται, 1956, σ. 260.

¹⁵²⁷ Πρβλ. Γ. Σιούτη, Η γνωμοδοτική διαδικασία, ο.π., σ. 215-216.

¹⁵²⁸ Πρβλ. Γ. Σιούτη, Η γνωμοδοτική διαδικασία, ο.π., σ. 49-57.

της ανάθεσης σε αυτές διοικητικών καθηκόντων κατά παράβαση του άρθρου 89 παρ. 3 του Συντάγματος. Ήδη η θεωρία τοποθετήθηκε στο ζήτημα αυτό υποστηρίζοντας ότι δεν ευσταθούν οι εν λόγω επιφυλάξεις των δικαστικών αρχών, καθώς η παρουσία εκπροσώπων της δικαστικής λειτουργίας και η γνωμοδότηση τους για την απαγόρευση και την διάλυση της συνάθροισης αποτελεί νομοθετική ανάθεση δικαστικής αρμοδιότητας και όχι διοικητικής.¹⁵²⁹ Η νομολογία δεν έχει λάβει ακόμη θέση στο επίμαχο ζήτημα.¹⁵³⁰ Ωστόσο, η παρουσία του εισαγγελέα στη συνάθροιση εναρμονίζεται με τη λειτουργική αποστολή του ως δικαίωμα και καθήκον στα πλαίσια της τήρησης της νομιμότητας, της προστασίας των πολιτών, της διαφύλαξης των κανόνων της δημόσιας τάξης, όχι όμως και της εποπτείας και του ελέγχου των αστυνομικών αρχών στην άσκηση των διοικητικών τους καθηκόντων για την πρόληψη των εγκλημάτων, αλλά μόνο για την καταστολή τους κατά την άσκηση των δικαστικών τους καθηκόντων.¹⁵³¹ Συνεπώς, ο εισαγγελέας δικαιούται να διατυπώνει τη γνώμη του μόνο για τη διάλυση της συνάθροισης και όχι για διοικητικής φύσεως αστυνομικά θέματα, όπως π.χ. τον αριθμό των αστυνομικών στη συνάθροιση, το είδος και την έκταση των προληπτικών ελέγχων για την ύπαρξη όπλων στους συναθροισμένους και άλλες αστυνομικές (διοικητικές) δράσεις, τη χρήση κιγκλιδωμάτων και άλλων μέσων επιβολής περιορισμών στη συνάθροιση (άρθρο 9 παρ.3 Π.Δ.73/2020).

Η προηγούμενη ανακοίνωση διάλυσης της συνάθροισης στον υπεύθυνο διοργανωτή της συνάθροισης είναι υποχρεωτική, επειδή πρόκειται για εκτέλεση πράξεως διοικητικού καταναγκασμού, προηγείται πάντοτε της πρόσκλησης για παρουσία του εισαγγελέα και της κίνησης της γνωμοδοτικής διαδικασίας. Η ανακοίνωση της διάλυσης χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα και ως πρόσκληση προς τους διοργανωτές της συνάθροισης να διαλυθούν σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 10 παρ.2 εδάφιο α΄ του Π.Δ.73/2020. Στο άρθρο 7 παρ.2 του ίδιου διατάγματος ορίζεται ότι η απόφαση διάλυσης της συνάθροισης αναρτάται στην ιστοσελίδα του αντίστοιχου Σώματος Ασφαλείας που την εκδίδει. Επίσης, δίδεται εύλογος χρόνος στους διαδηλωτές να διαλυθούν. Σε αυτή την περίπτωση λαμβάνονται υπόψιν οι τοπικές γεωγραφικές συνθήκες, τα λειτουργούντα μέσα μαζικής μεταφοράς και ο όγκος των διαδηλωτών. Επιπλέον το διάταγμα για την ρύθμιση των δημοσίων συναθροίσεων ορίζει ενδεικτικά ότι λαμβάνεται ενδεικτικά η ένταση που επικρατεί που δεν είναι τίποτε από την εμπειρική θεώρηση της απειλής της δημόσιας τάξης, αλλά και της βαρύτητας των εγκλημάτων που τελούνται ή που η τέλεση τους πιθανολογείται νομίμως δηλαδή λαμβάνει υπόψη του με άλλα λόγια την απειλή της δημόσιας ασφάλειας. Ο σκοπός λοιπόν είναι να υπάρξει η δυνατότητα αυτοδιάλυσης της συνάθροισης ή αποκατάστασης της νομιμότητας μέσω της εκούσιας συμμόρφωσης και εθελούσιας αποχώρησης των συναθροισμένων, ως απαιτεί το άρθρο 9 παρ.2 του Ν. 4703/2020. Η ανακοίνωση γίνεται με μέσα κατάλληλα, ώστε να καθίσταται γνωστή σε όλους τους συμμετέχοντες.¹⁵³² Η γνωστοποίηση θεωρείται μέσο εκτέλεσης της

¹⁵²⁹ Βλ. Ν. Αλεβιζάτος, Δικαίωμα του συνέρχεσθαι Ένας συνετός νέος νόμος, Συνήγορος 2020, σ. 16.

¹⁵³⁰ Βλ. Α. Μανιτάκης, Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, τ. Ι, 1994, σ. 357.

¹⁵³¹ Πρβλ. Υπ' αριθ. 6245 από 03-09-2020 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Αρείου Πάγου.

¹⁵³² Το ΒΔ. 269/72 προβλέπει η ανακοίνωση να γίνεται τρεις φορές με megáφωνο.

ατομικής διοικητικής πράξης γενικού περιεχομένου της διάλυσης και αν δεν πραγματοποιηθεί, τότε η διάλυση είναι παράνομη, λόγω παραβίασης ουσιώδους τύπου της διαδικασίας. Σε περίπτωση άρνησης συμμόρφωσης στο νόμο και εμμονής στην παράνομη πράξη από τους συναθροιζόμενους δίδεται διαταγή από την αρμόδια αστυνομική αρχή ή εντεταλμένο για τον σκοπό αυτό όργανο να ανακοινώσει τη διάλυση της συνάθροισης. Η διαταγή πρέπει να επαναλαμβάνεται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε να γίνεται αντιληπτή από όλα τα μέλη της συνάθροισης και αυτό μπορεί να καταστεί εφικτό με νόμιμα, αναγκαία και ανάλογα μέσα, όπως μεγάφωνα. Για όλη τη διαδικασία διάλυσης ορθότερο θα ήταν να τηρείται ο έγγραφος τύπος και να συντάσσεται έκθεση κατά τους διαδικαστικούς τύπους του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, η οποία θα αποτελεί ως δημόσιο έγγραφο σημαντικό μέσο απόδειξης κατά τον δικαστικό έλεγχο της διοικητικής πράξης. Εάν δεν συμμορφωθούν τα μέλη, τότε μετά από γνώμη των συμπαραριστάμενων αρχών και κυρίως της δικαστικής αρχής διενεργείται διάλυση της συνάθροισης με υλικά αστυνομικά μέσα.¹⁵³³ Πάντως, τόσο ο νόμος 4703/2020 στην παρ.3 του άρθρου 10, όσο και το Π.Δ. 73/2020 στο άρθρο 10 παρ.5 ορίζουν ότι η διαδικασία της ανακοίνωσης μπορεί να παρακάμπτεται σε κατεπείγουσες περιπτώσεις σοβαρής διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας, όταν τελούνται δηλαδή εγκλήματα κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας.

Εν συνεχεία, χρησιμοποιείται σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας κάθε πρόσφορο μέσο, όπως καταιονισμός, αστυνομική ράβδοι, απόκρουση με ασπίδες. Η απουσία μνείας από τον νόμο των προϋποθέσεων και της διαδικασίας χρήσης ανάλογα με το βαθμό προσβολής τους των μέσων διάλυσης των συναθροίσεων, όπως συμβαίνει στα μέσα επιβολής των περιορισμών (άρθρο 9 παρ.3 Π.Δ.73/2020) και ιδίως των χειροβομβίδων κρότου λάμψης, των καπνογόνων, των δακρυγόνων, και των πλαστικών σφαιρών αποτελεί μία σοβαρή παράλειψη εκ μέρους του κανονιστικού νομοθέτη. Η χρήση κάθε είδους όπλων ή μέρους αυτών ως μέσα διοικητικού καταναγκασμού θα πρέπει να τηρεί αυστηρά τους όρους και τις προϋποθέσεις του νόμου περί οπλοφορίας αστυνομικών.¹⁵³⁴

Από τη διάλυση των συναθροίσεων διακρίνεται η απομάκρυνση από την αστυνομία κάθε προσώπου άσχετου ή ξένου προς τη συνάθροιση ή που στόχο έχει να μην εκφραστούν οι σκοποί της συνάθροισης διαταράσσοντας την ησυχία και τη δημόσια τάξη εν γένει. Η απομάκρυνση είναι προληπτική και όχι κατασταλτική ενέργεια.¹⁵³⁵ Ευρίσκεται δε στο πρωθύστερο στάδιο απαγόρευσης της συνάθροισης που σχετίζεται με την εξέταση του λόγου παραβίασης της δημόσιας ασφάλειας της συνάθροισης. Πάντως, τα μέλη που συμμετείχαν στη παράνομη συνάθροιση μπορεί να αντιμετωπίσουν τόσο στο ηπειρωτικό δίκαιο, όσο και στις χώρες που διέπονται από το common law¹⁵³⁶ ποινικές και διοικητικές κυρώσεις σε περιπτώσεις μη γνωστοποίησης της συνάθροισης ή συμμετοχής σε απαγορευμένη συνάθροιση. Η εφαρμογή των αστυνομικών μέτρων ασφαλείας για τη ρύθμιση των συναθροίσεων επιτρέπεται αμέσως μετά την αυτοδιάλυση ή την διάλυση της συνάθροισης

¹⁵³³ Βλ. Γνωμοδότηση 5/86 του εισαγγελέα ΑΠ.

¹⁵³⁴ Βλ. Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 232.

¹⁵³⁵ Βλ. ΔΕφΑΘ 5528/2015.

¹⁵³⁶ Βλ. Police act 1996 σε *H. Barnett*, Constitutional and Administrative Law 2004, σ.593-594, *A.W., Bradley/ K.D. Ewig*, Constitutional and administrative law, 2003, σ. 550.

από τους αστυνομικούς.¹⁵³⁷ Συνεπώς, ένα άτομο που φέρει ένα σακίδιο μπορεί να ερευνηθεί κατά την αποχώρηση του από την συνάθροιση. Δυστυχώς, η νομοθεσία τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Γερμανία δεν προβλέπει ρητά, ούτε ρυθμίζει το τελευταίο στάδιο της συνάθροισης, ούτε και η θεωρία έχει αναφερθεί λεπτομερώς.

δ. Καταγραφή με συσκευές ήχου και εικόνας

Ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο είναι το ζήτημα της λειτουργίας συσκευών καταγραφής ήχου ή εικόνας ή άλλων ειδικών τεχνικών μέσων στις συναθροίσεις. Σκοπός της καταγραφής των συναθροίσεων είναι η διαπίστωση προσδιορισμένων από τον νόμο εγκλημάτων και η χρησιμοποίηση του υλικού τους ως αποδεικτικού στοιχείου ενώπιον οποιασδήποτε ανακριτικής, εισαγγελικής αρχής και δικαστηρίου.¹⁵³⁸ Στη θεωρία έχει επισημανθεί ότι απαγορεύεται η προβοκατόρικη δράση αστυνομικών, η κατασκόπευση των συναθροίσεων με εγγραφή των λόγων που εκφωνούνται και η φωτογράφιση των συναθροισμένων.¹⁵³⁹ Οι συναθροίσεις υπόκεινται στους περιορισμούς των γενικών νόμων, τους οποίους οφείλουν να σέβονται οι συναθροισμένοι.¹⁵⁴⁰ Όμως, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η εικόνα ενός προσώπου την οποία καταγράφει μία κάμερα συνιστά «δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα» στον βαθμό που παρέχει την δυνατότητα ταυτοποίησης του συγκεκριμένου προσώπου.¹⁵⁴¹ Η νομοθετική κατοχύρωση της ηλεκτρονικής καταγραφής των συναθροίσεων τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο αποτελεί έναν ακόμη περιορισμό του θεμελιώδους δικαιώματος. Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 6 του Π.Δ.75/2020 η εγκατάσταση και η λειτουργία σταθερών, περιστρεφόμενων ή κινητών συστημάτων επιτήρησης, σε χώρους και κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης, είναι επιτρεπτή με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση του υπεύθυνου επεξεργασίας, κατόπιν έγκρισης του αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών, εφόσον έχει γνωστοποιηθεί στον οργανωτή της συνάθροισης και τους μετέχοντες σε αυτή και μόνο για τους σκοπούς της πρόληψης και της καταστολής εγκλημάτων που προβλέπονται στις περ. β΄ έως δ΄ της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 3917/2011 ήτοι την προστασία του πολιτεύματος και την αποτροπή εγκλημάτων προδοσίας της χώρας, την αποτροπή και καταστολή εγκλημάτων που συνιστούν επιβουλή της δημόσιας τάξης, την αποτροπή και καταστολή εγκλημάτων βίας, εμπορίας ναρκωτικών, κοινώς επικίνδυνων εγκλημάτων, εγκλημάτων κατά της ασφάλειας των συγκοινωνιών και εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας, όταν με βάση πραγματικά στοιχεία συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ότι τελέσθηκαν ή πρόκειται να τελεσθούν τέτοιες πράξεις και για τη διαχείριση της κυκλοφορίας που περιλαμβάνει την αντιμετώπιση εκτάκτων καταστάσεων στο οδικό δίκτυο, τη ρύθμιση της κυκλοφορίας οχημάτων, καθώς και την πρόληψη και διαχείριση τροχαίων ατυχημάτων.

¹⁵³⁷ Βλ. *R. Schmidt*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 1115.

¹⁵³⁸ Βλ. ΑΠ 878/2004, όπου έγινε δεκτή η αξιοποίηση του βιντεοσκοπικού υλικού για την εξιχνίαση εγκλήματος.

¹⁵³⁹ Βλ. ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 35, Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά δικαιώματα*, 2012, σ. 715.

¹⁵⁴⁰ Βλ. Π. Δαγτόγλου, *Ατομικά δικαιώματα*, ο.π., σ. 713.

¹⁵⁴¹ Βλ. C-212/13, 11ης Δεκεμβρίου 2014, *Ryne*, παρ. 22.

Στο ανωτέρω διάταγμα συμπεριλαμβάνονται τόσο τα πραγματικά στοιχεία βάσει των οποίων κρίνεται απαραίτητη η επιτήρηση, όσο και αυτά βάσει των οποίων καθορίζεται ο χρόνος ενεργοποίησης και λειτουργίας των συστημάτων επιτήρησης. Η καταγραφή διενεργείται από τις αστυνομικές αρχές που είναι επιφορτισμένες με την εποπτεία των συναθροίσεων, ενώ η επεξεργασία των δεδομένων αφορά τις εισαγγελικές και δικαστικές αρχές για τους σκοπούς της ποινικής δίκης.¹⁵⁴² Η καταγραφή με συσκευές ήχου και εικόνας από τις αστυνομικές αρχές θεωρείται δικαστική ή διοικητική πράξη, ανάλογα με τον σκοπό του νόμου. Όταν είναι δικαστική πράξη ενεργείται στο πλαίσιο των ανακριτικών καθηκόντων των αστυνομικών αρχών για την υποβοήθηση των δικαστικών οργάνων. Δεν αφορά όλα τα εγκλήματα, αλλά τα περιοριστικώς αναφερόμενα στο νόμο. Ο κίνδυνος που προκύπτει από την τέλεση των ανωτέρω εγκλημάτων είναι συγκεκριμένος και σαφής, ώστε να μην πλήττεται πραγματικά των δικαιώμα των πολιτών στη συνάθροιση.¹⁵⁴³ Το δικαστικό αστυνομικό μέτρο της καταγραφής της συνάθροισης ενεργείται για λόγους δημόσιας ασφάλειας.¹⁵⁴⁴ Η πολιτεία προστατεύει τα έννομα αγαθά της προσωπικότητας, της ελευθερίας, της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης και άλλων σημαντικών αξιών του κοινωνικού συνόλου. Τα αγαθά και οι αξίες αυτές υπερτερούν έναντι της προστασίας των προσωπικών δεδομένων¹⁵⁴⁵ και της δημόσιας ανωνυμίας,¹⁵⁴⁶ γιατί τα άτομα εκφράζονται δημόσια σε μία συνάθροιση.

Οι κανόνες που διασφαλίζουν την χρήση καμερών από τις αστυνομικές αρχές τηρούνται με ιδιαίτερη προσοχή και πάντοτε υπό την εποπτεία του εισαγγελέα. Αρχικά, προβάλλεται η τήρηση της αρχής της νομιμότητας, η οποία περιλαμβάνει τον έλεγχο νομιμότητας του σκοπού της αξιοποίησης των καμερών. Έπειτα, η βιντεοσκόπηση αποδεικνύεται βάσει σχεδίου, ως μέτρο αναγκαίο, κατάλληλο και ανάλογο των περιστάσεων της συγκεκριμένης συνάθροισης, κατ' εφαρμογήν των αρχών της αναλογικότητας και του κανόνα *in dubio pro libertate*.¹⁵⁴⁷ Επίσης, είναι επιτρεπτή η βιντεοσκόπηση συναθροίσεων με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση του υπεύθυνου επεξεργασίας, κατόπιν έγκρισης του αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών, εφόσον έχει γνωστοποιηθεί στον οργανωτή της συνάθροισης και τους μετέχοντες σε αυτή. Περαιτέρω, προβλέπονται στο άρθρο 6 παρ.1 του Π.Δ.75/2020 συγκεκριμένα κριτήρια επικινδυνότητας, σύμφωνα με τα οποία αποφασίζεται ο τόπος και ο χρόνος εγκατάστασης καμερών, όπως ότι θα

¹⁵⁴²Βλ. ΔΕΕ, C-73/16,27.9.2017, παρ. 38, C-25/17, 10.7.2018, ΔΕΕ, *Jehovan todistajat* παρ. 37, άρθρο 2§1 εδάφιο δ΄ Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679, Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Η δημοσιοποίηση φωτογραφιών οροθετικών εκδιδομένων, ο.π., σ. 459-469, όπου επιτρέπεται η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για λόγους δημόσιας ασφάλειας.

¹⁵⁴³Βλ. R. Schoch, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 1114.

¹⁵⁴⁴ Βλ. ΑΠ(Ολ). 1/2017, ΕφΔΔ 2017, σ. 18-33.

¹⁵⁴⁵Βλ. Π. Μαντζούφας, Προστασία προσωπικών δεδομένων και δημόσια ασφάλεια. Οι σταθμίσεις της ΑΠΔΠΧ στις αποφάσεις για την χρήση καμερών κλειστού κυκλώματος στους υπαίθριους χώρους, και επ. σε *Ι. Καμτσίδου*, (επιμ.), Η Ηλεκτρονική παρακολούθηση σε υπαίθριους χώρους Πρακτικά διήμερης επιστημονικής συνάντησης, 2008, σ. 39.

¹⁵⁴⁶Για το δικαίωμα της δημόσιας ανωνυμίας, βλ. Γνωμοδότηση Χ. Ανθόπουλος, Το δικαίωμα στη δημόσια ανωνυμία. Προστασία προσωπικών δεδομένων, ελευθερία του συνέρχεσθαι και ηλεκτρονικός έλεγχος των δημόσιων υπαίθριων συναθροίσεων-Οι κάμερες στις δημόσιες συναθροίσεις, ΕΔΔ 2007, σ. 719-728.

¹⁵⁴⁷Βλ. άρθρο 4 παρ. 1 περ. β΄ του ν. 2472/1997.

πρέπει να συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ότι τελούνται ή πρόκειται να τελεσθούν στον συγκεκριμένο χώρο τα ποινικά αδικήματα που προβλέπονται στο νόμο. Η τήρηση των κριτηρίων του νόμου είναι απαραίτητη διαφορετικά, δίδεται απεριόριστη διακριτική ευχέρεια στα αστυνομικά όργανα με αποτέλεσμα να παραβιάζονται όχι μόνο οι διατάξεις του άρθρου 9^A του Σ., αλλά και η ελευθερία της έκφρασης,¹⁵⁴⁸ η αξία του ανθρώπου, και η ελεύθερη ανάπτυξης της προσωπικότητας.¹⁵⁴⁹

Η χρήση καμερών μπορεί να είναι και επικουρική και να συνδέεται με γενικά αστυνομικά μέτρα, όπως η εξακρίβωση της ταυτότητας και οι σωματικές έρευνες. Από την αρχή της φανεράς δράσεως προκύπτει ότι οι πολίτες ενημερώνονται εκ των προτέρων για τη λειτουργία και τον σκοπό του μέτρου της ηλεκτρονικής επιτήρησης. Η κρυφή παρακολούθηση συνιστά προσβολή του δικαιώματος του συνέρχεσθαι. Η σχετική ενημέρωση σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη γίνεται με ειδική πινακίδα που τοποθετείται στους χώρους της βιντεοεπιτήρησης ή στα όριά τους, όχι απαραίτητα όμως κάτω από κάθε κάμερα. Πρέπει δε η κάμερα να έχει τέτοιο μέγεθος και θέση στον χώρο, ώστε να είναι ορατή από παντού, ενώ να υπάρχει κατάλληλη σήμανση προειδοποίησης για βιντεοσκοπήση του χώρου. Η προστασία των προσωπικών δεδομένων των πολιτών ιδιαίτερα των ευαίσθητων στις πολιτικού χαρακτήρα συναθροίσεις θεωρείται αυτονόητη υποχρέωση της αστυνομίας δεδομένου ότι στο πλαίσιο ενός συστήματος επιτηρήσεως μέσω βίντεο, η καταγραφή προσώπων, αποθηκεύεται σε μηχανισμό μαγνητοσκοπήσεως συνεχούς ροής, ήτοι σε σκληρό δίσκο του συστήματος αυτού που συνιστά αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.¹⁵⁵⁰ Η λήψη εικόνας πλήρους εποπτείας της συνάθροισης είναι επιτρεπτή για τη διαπίστωση του όγκου και της διαδρομής αυτής, χωρίς δυνατότητα εστίασης σε φυσικά πρόσωπα, Συνεπώς, κατά τις αστυνομικές ανακοινώσεις στον τύπο και σε τρίτους καλύπτονται τα χαρακτηριστικά του προσώπου των ατόμων που έχουν καταγραφεί.¹⁵⁵¹ Επίσης, τηρείται ο έγγραφος τύπος, όπου περιγράφονται και εξειδικεύονται επαρκώς τα δεδομένα που επιτρέπεται να καταγραφούν και ως εκ τούτου να τύχουν επεξεργασίας.¹⁵⁵² Τέλος, εξειδικεύονται με κανονιστικές πράξεις της αστυνομίας, ο τόπος και το χρονικό διάστημα λειτουργίας των καμερών στις συναθροίσεις, καθώς και η αρμόδια υπηρεσία που θα έχει την ευθύνη διαχείρισης της οπτικής καταγραφής.¹⁵⁵³ Το αρχείο καταστρέφεται όπως ορίζει ο νόμος.¹⁵⁵⁴ Γενικά η τοποθέτηση κάμερας από τις αστυνομικές αρχές

¹⁵⁴⁸Βλ. ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, Sergejs Buivids

¹⁵⁴⁹Βλ. ΣτΕ 2254/05, όπου επισημαίνεται ότι η προστασία των προσωπικών δεδομένων δεν εξικνείται μέχρι της πλήρους απαγορεύσεως της επεξεργασίας τους, αλλά απαιτείται η θέσπιση συγκεκριμένων κριτηρίων, υπό τις οποίες είναι επιτρεπτή η επεξεργασία τους, ούτως ώστε να επιτευχθεί μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ της προστασίας του δικαιώματος αυτού, και της ικανοποιήσεως και άλλων ατομικών δικαιωμάτων και Θ. Αντωνίου, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975, 2010, σ. 242.

¹⁵⁵⁰Βλ. C-212/13, 11ης Δεκεμβρίου 2014, Ryne, παρ. 23,25.

¹⁵⁵¹Βλ. ΕΔΔΑ, *Peck κατά Ην. Βασιλείου*, 28.1.2003, ΔιΜΕΕ 2004, σ.434, C-13/16,

¹⁵⁵²Βλ. ΑΠ 474/2016.

¹⁵⁵³Βλ. άρθρο 8 Π.Δ. 75/2020.

¹⁵⁵⁴Βλ. ΕΔΔΑ, *Friedl κατά Αυστρίας*, 31.1.1995, Π. Αρμαμέντου/ Β. Σωτηρόπουλου, Προσωπικά Δεδομένα, 2008, Ερμηνεία κατ' άρθρο Οι τροποποιήσεις του Ν.2472/97 από τους Ν.3471/2006 και 3625/2007, σ. 60.

ακολουθεί μία προβλεπόμενη από το νόμο διοικητική διαδικασία, η οποία ελέγχεται δικαστικά.¹⁵⁵⁵

2. Αντιμετώπιση έκτακτων αναγκών και συμβάντων

Αν η δογματική του γαλλικού δημοσίου δικαίου βοηθά στην εξήγηση των εννοιών του Αστυνομικού Δικαίου κατά βάθος, η γερμανική δογματική παρέχει τη δυνατότητα ταξινόμησής τους (Taxonomie).¹⁵⁵⁶ Το σύνολο των κανόνων που εφαρμόζουν οι διοικητικές αρχές για την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης ανάγκης ονομάζεται Δίκαιο Αντιμετώπισης Καταστροφών (*Katastrophenrecht*).¹⁵⁵⁷ Το Δίκαιο αυτό είναι ειδικότερος κλάδος του Αστυνομικού Δικαίου μαζί με το Δίκαιο της Διάσωσης (*Rettungsdienstrecht*).¹⁵⁵⁸ Οι εξελισσόμενοι νέοι κλάδοι του αστυνομικού δικαίου συνδέονται με τους παλαιότερους ιδιαίτερους κλάδους αυτού, όπως είναι το Πυροσβεστικό Δίκαιο (*Fuerwehrrecht, Les services départementaux d'incendie et de secours*).¹⁵⁵⁹ Βέβαια, οι τρεις (3) αυτοί κλάδοι αποτελούν τρόπον τινά ένα δίκαιο παροχής βοήθειας (*Hilfeleistungsrecht*) υπάγονται δε στο νεόκοπο ειδικό αστυνομικό δίκαιο (*Besonderes Polizeirecht*).¹⁵⁶⁰

Οι υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης είναι διοικητικές υπηρεσίες του Κράτους.¹⁵⁶¹ Σε αυτές περιλαμβάνονται οι αστυνομικές, λιμενικές και πυροσβεστικές αρχές. Οι ανωτέρω υπηρεσίες καλούνται να αντιμετωπίσουν συχνά φυσικές καταστροφές δηλαδή πλημμύρες, σεισμούς, πυρκαγιές, κατολισθήσεις, έντονα καιρικά φαινόμενα, όπως καύσωνες ή ανεμοθύελλες, τεχνολογικά ατυχήματα, περιστατικά χημικών, βιολογικών ή ραδιολογικών ουσιών εναντίον του περιβάλλοντος ή της ανθρώπινης ζωής. Τέλος, οι υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης επιλαμβάνονται σε ανθρωπογενείς καταστροφές, για παράδειγμα αυτές που προκαλούνται από τρομοκρατικές επιθέσεις.¹⁵⁶² Η διοικητική δράση στις περιπτώσεις αυτές απαιτεί υπέρβαση των αρμοδιοτήτων κάθε υπηρεσίας, διακλαδικότητα, επιχειρησιακή ετοιμότητα και συνεργασία. Ένοπλες Δυνάμεις, Σώματα Ασφαλείας, Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας (Ε.Κ.Α.Β.), Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, Αστεροσκοπείο είναι μερικές από τις συναρμόδιες υπηρεσίες. Μια καταστροφή είναι ένα γεγονός που θέτει σε κίνδυνο ή βλάπτει την ζωή ή την υγεία πολλών ανθρώπων, το περιβάλλον,

¹⁵⁵⁵ Για τους αναφερόμενους κανόνες, βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Η ηλεκτρονική επιτήρηση των δημοσίων συναθροίσεων και συγκεντρώσεων από τις αστυνομικές αρχές - Οι κάμερες στις δημόσιες συναθροίσεις, ΕΔΔ 2007, σ. 729-751.

¹⁵⁵⁶ Βλ. P. Basten, *Recht der Polizei*, ό.π., πλάγια αρίθμηση 389.

¹⁵⁵⁷ Βλ. Kniesel/Braun/Keller, *Besonderes Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 772 και επ.

¹⁵⁵⁸ Βλ. Kniesel/Braun/Keller, *Besonderes Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 735 και επ.

¹⁵⁵⁹ Βλ. Kniesel/Braun/Keller, *Besonderes Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 611 και επ. Για το δίκαιο της πυροπροστασίας στη Γαλλία, βλ. το συλλογικό έργο υπό την επιμέλεια του O. Renaudie, *Les services départementaux d'incendie et de secours Entre sécurité intérieure et réforme territoriale*, 2018, σ. 11-23 και ιδίως υποσ. 1, καθώς και το άρθρο του X. Prétot, *L'organisation et le financement des services d'incendie et de secours*, RDP 2002, σ. 987-999.

¹⁵⁶⁰ Βλ. M. Kniesel/ F. Braun/ C. Keller, *Besonderes Polizei- und Ordnungsrecht*, ο.π., σ. 136-177.

¹⁵⁶¹ Βλ. ΣτΕ 773/2017.

¹⁵⁶² Βλ. Για την έννοια και τα είδη των καταστροφών στο δίκαιο, βλ. Ε. Δακορώνια, *Καταστροφικές ζημιές και συστήματα αποκατάστασής τους*, 2015, σ. 39-70.

τα σημαντικά υλικά αγαθά ή τις ζωτικές ανάγκες του πληθυσμού σε ασυνήθιστα υψηλό βαθμό.¹⁵⁶³

Η αντιμετώπιση των σοβαρών ατυχημάτων είναι αποστολή των παραπάνω υπηρεσιών. Για αυτό στο Δίκαιο Παροχής Βοήθειας δίδονται τεχνικές οδηγίες και πρακτικές συμβουλές για την αποτροπή και την αντιμετώπιση θανατηφόρων τροχαίων σε μεγάλους αυτοκινητοδρόμους, σιδηροδρομικών και αεροπορικών ατυχημάτων, ναυάγια πλοίων που απειλούν ανθρώπινες ζωές και το περιβάλλον. Στα πλαίσιο της πολιτικής προστασίας καλό είναι να αναλύονται τα διάφορα αίτια ατυχημάτων, καθώς και οι πηγές σφαλμάτων. Ο εξοπλισμός των οχημάτων έκτακτης ανάγκης, οι προδιαγραφές, η χρήση σημάτων κινδύνου σύμφωνα με τους νομικούς κανόνες ακόμη και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τηρούνται επί των οδών, των σιδηροδρόμων ή στην θάλασσα. Για την αντιμετώπιση των παραπάνω περιστατικών συντάσσονται Σχέδια εκτάκτων αναγκών με διάφορες ονομασίες, όπως ΠΑΡΜΕΝΙΩΝ, ΡΟΔΟΠΗ, ΤΙΓΡΗΣ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, ΔΕΥΚΑΛΙΩΝ με οργανωμένο και συστηματικό τρόπο από τη κεντρική διοίκηση και τις περιφερειακές υπηρεσίες της Χώρας. Στόχος η εξασφάλιση του ευρύθμου της λειτουργίας τους, η ασφαλής μετακίνηση και ανάπτυξη των κυβερνητικών κλιμακίων, η εξασφάλιση με χώρους αποθήκευσης και συντήρησης των υλικών και μέσων. Οι αρμόδιες υπηρεσίες συντάσσουν μνημόνια ενεργειών, στα οποία εκπαιδεύονται όλα τα στελέχη των ανωτέρω υπηρεσιών. Δυστυχώς δεν μπορούν να αναλυθούν τα μνημόνια στα πλαίσιο της παρούσας διατριβής. Στα περισσότερα από αυτά τηρείται υψηλός βαθμός ασφάλειας, ενώ καθορίζεται με σαφήνεια η τυποποίηση, η δομή, το περιεχόμενο και οι διαδικασίες έκδοσης τους. Επιπλέον, τα κείμενα είναι περιεκτικά και ικανά για την εκπλήρωση της αποστολής τους. Καταγράφονται τα μέσα πολιτικής προστασίας και ελέγχονται για την συντήρηση και την λειτουργικότητα τους σε περίπτωση ανάγκης (πυροσβεστικοί κρουνοί, φρεάτια, αντιπλημμυρικά έργα και άλλα). Τέλος, γίνεται πληροφόρηση των πολιτών σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνονται από τους πολίτες για την αποτροπή ατυχημάτων και φυσικών καταστροφών με οδηγίες, συμβουλές και πληροφορίες για την έγκαιρη και αρτιότερη αντιμετώπιση τους.

Η συνεργασία μεταξύ των διοικητικών υπηρεσιών πολλές φορές υπερβαίνει το εθνικό επίπεδο. Προς τούτο έχουν αναπτυχθεί από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Πολιτικής Προστασίας μια σειρά από διοικητικούς κανόνες σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁵⁶⁴ Το ίδιο ισχύει σε διμερές επίπεδο για την ανάπτυξη διεθνούς συνεργασίας και αλληλοβοήθειας με σκοπό την αντιμετώπιση καταστάσεων εκτάκτου ανάγκης, όπως παροχή υλικοτεχνικού εξοπλισμού και ομάδων διάσωσης. Στο πλαίσιο αυτό ιδρύεται κέντρο καταγραφής πληροφοριών και καταγγελιών, εκκένωση των περιοχών, οργανωμένη απομάκρυνση πληγέντων, σχέδιο διαφυγής, περισυλλογή ναυαγών και τραυματισθέντων, αναζήτηση αγνοουμένων, ταυτοποίηση νεκρών, περίθαλψη τραυματιών, σιτισμός αστέγων και παροχή καταλυμάτων,

¹⁵⁶³Βλ. *M. Kloepper*, *Katastrophenschutzrecht*, *VerwArch* 2007, σ. 163 - 198.

¹⁵⁶⁴Χαρακτηριστική είναι η Εκτελεστική Απόφαση της Επιτροπής 2018/142/ΕΕ της 15ης Ιανουαρίου 2018 προς τροποποίηση της Εκτελεστικής Απόφασης της Επιτροπής 2014/762/ΕΕ της 16ης Οκτωβρίου 2014 για την θέσπιση κανόνων εφαρμογής της Απόφασης αριθ. 1313/2013/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου περί μηχανισμού πολιτικής προστασίας της Ένωσης.

παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, καταγραφή ζημιών, ενημέρωση κοινού από τις αρμόδιες αρχές και απόδοση ευθυνών σε όλα τα επίπεδα από πειθαρχικής, ποινικής και αστικής πλευράς.¹⁵⁶⁵ Δυστυχώς, τα αποτελέσματα των τελευταίων φυσικών καταστροφών στη Χώρα μας και οι θανατηφόρες συνέπειες καθιστούν επιτακτικότερη την ανάγκη εφαρμογής των ανωτέρω. Τέλος, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η κλιματική αλλαγή και τα επικίνδυνα καιρικά φαινόμενα, τα οποία αναπτύσσονται απρόβλεπτα. Για αυτό η προτεινόμενη δημιουργία κανόνων δικαίου ως ένα σύστημα που θα διέπει τις αναφερόμενες καταστάσεις δεν είναι παρά την αρχή μόνο ενός νέου κλάδου δικαίου.

Κεφάλαιο Δ΄

Όρια αστυνομικής δράσης

1.Εισαγωγή

Η σχέση μεταξύ αστυνομικής δράσης και θεμελιωδών δικαιωμάτων έχει τριπλή αναφορική σημασία. Πρώτα, δηλώνονται οι περιορισμοί των δικαιωμάτων από τις αστυνομικές πράξεις.¹⁵⁶⁶ Δεύτερον προσδιορίζεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω της αστυνομικής δράσης.¹⁵⁶⁷ Τρίτον καθορίζονται οι ορισμοί ή οι προσδιορισμοί των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την αστυνομική δράση.¹⁵⁶⁸ Αυτή η τριπλή καταδήλωση αποτυπώνει την πορεία της σχέσης Κράτους Πολίτη στο χρόνο μέσα από την εξέλιξη του Κράτους Δικαίου. Αρχικά, ήταν μία σχέση αντίθεσης.¹⁵⁶⁹ Έπειτα,

¹⁵⁶⁵Για την αναζήτηση της αστικής ευθύνης *D. Kugelmann*, *Kostenfolgen von Katastrophen*, σε *C. Gusy/ H.J. Lange*, (Hrsg.), *Versicherheitslichung im Bevölkerungsschutz*, 2013, σ. 221 - 247.

¹⁵⁶⁶Βλ. *Φ. Βεγλερής*, Τα δικαιώματα του Ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, Το Σ 1979, σ. 25-44, Το Σ 1981, σ. 193-241, 369-381.

¹⁵⁶⁷Βλ. *Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα*, Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων Όψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, 2018, σ. 128-186 και *M. Thiel*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 85, πλάγια αρίθμηση 16.

¹⁵⁶⁸Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Ατομικά δικαιώματα, ο.π., σ. 119-134.

¹⁵⁶⁹Για την εναντιωματική σχέση Κράτους Πολίτη και τους τρόπους επίλυσης των συγκρούσεων, βλ. την μελέτη της *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, *Σχέσεις αντίθεσης Κράτους - Πολίτη*, Επιθεώρηση, αποκέντρωσης τοπικής αυτοδιοίκησης και περιφερειακής ανάπτυξης, 1998, σ. 50 -54.

όταν ο Λαός έγινε κυρίαρχός όλες οι εξουσίες, όπως και η αστυνομική πήγαζαν από Αυτόν.¹⁵⁷⁰ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει η προσπάθεια άρσης αυτής της αντίθεσης. Τελικά, η δημοκρατική αρχή οδήγησε στη διαμόρφωση μίας παιδευτικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων προς το κράτος και τους πολίτες.¹⁵⁷¹ Στη παρούσα ενότητα η έρευνα επικεντρώνεται στα όρια, τους όρους και τις προϋποθέσεις της αστυνομικής δράσης. Ελπίδα της παρούσας συγγραφής είναι να αποτελέσει τη βάση μίας ενιαίας δογματικής προσέγγισης από τους θεωρητικούς του δημοσίου δικαίου στο μέλλον. Οι προϋποθέσεις θεωρούνται ταυτόχρονα και τα όρια της αστυνομικής δράσης.

2. Τήρηση του συντάγματος

Η συμμόρφωση των αστυνομικών και εν γένει των κρατικών οργάνων στους κανόνες του Συντάγματος, οι οποίοι ρυθμίζουν την άσκηση της κρατικής εξουσίας ονομάζεται τήρηση του Συντάγματος.¹⁵⁷² Οι συνταγματικοί κανόνες δεσμεύουν τα κρατικά όργανα. Κατά συνέπεια, οι κανόνες του Συντάγματος περιορίζουν την άσκηση της κρατικής εξουσίας στο πλαίσιο της κανονιστικής προστακτικότητας τους επιβάλλοντας σε αυτήν την πραγμάτωση της λαϊκής θέλησης.¹⁵⁷³ Τα άμεσα όργανα του Κράτους, όπως η Βουλή, η Κυβέρνηση και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κάποιες φορές δεν μπορούν να διευθύνουν και να ελέγξουν τον μηχανισμό καταναγκασμού.¹⁵⁷⁴ Ο μηχανισμός αυτός, στον οποίο συμπεριλαμβάνεται η αστυνομία δύναται να επιβάλλει κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης του Συντάγματος και ταυτόχρονα να εγγυηθεί την προστασία του. Ο ανωτέρω μηχανισμός μπορεί να στραφεί εναντίον των άμεσων οργάνων του Κράτους, επειδή παραβιάζουν το Σύνταγμα και να επιβάλλει παρόμοιες κυρώσεις χωρίς να συναινούν οι κυβερνώντες. Αν τα άμεσα όργανα του Κράτους αδυνατούν να αποτρέψουν την επιβολή των κυρώσεων, τότε διαταράσσεται το σύστημα ισορροπίας και ελέγχου των κρατικών λειτουργιών.¹⁵⁷⁵ Συνεπώς, η κατάλυση του Συντάγματος επέρχεται όταν υπάρχει απώλεια της αποτελεσματικότητας και της νομικής ισχύος του. Τα άμεσα όργανα δεν μπορούν να εκπληρώσουν τον συνταγματικό ρόλο τους που είναι πάντοτε ζήτημα πραγματικό. Η κατάλυση του Συντάγματος γίνεται άμεσα με επανάσταση ή πραξικόπημα ανάλογα με τη δημοκρατική ή όχι νομιμοποίηση της συμπεριφοράς και την επιδίωξη

¹⁵⁷⁰ Βλ. *Η. Νικολόπουλος*, Ο θεσμός της λαϊκής συμμετοχής και συνταγματικής πρωτοβουλίας Συμβολή στο Συνταγματικό Συγκριτικό Δίκαιο, 1997, σ.23-32.

¹⁵⁷¹ Βλ. τις σκέψεις της *C. Μουκίου*, Human Rights Education as an Institution's Guarantee for Human Right's Protection The Greek approach in the scope of the international and the European Law, Συνέδριο των εθνικών επιτροπών δικαιωμάτων του Ανθρώπου με θέμα «Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα», Βερολίνο 3/4.12.2004, Έκθεση 2004, Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

¹⁵⁷² Βλ. *Α. Μάνεσης*, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος I Εισαγωγή, 1956, σ. 43.

¹⁵⁷³ Βλ. *Γ. Κασιμάτης*, σε *Δ. Τσάτσος*, Η ερμηνεία του Συντάγματος, 1995, σ. 164-165.

¹⁵⁷⁴ Για την κατωτέρω περιγραφή του μηχανισμού εγγύησης του Συντάγματος, βλ. *Α. Μάνεσης*, Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος I Εισαγωγή, 1956, σ. 43 και *Φ. Σπυρόπουλος*, Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120 παρ. 4 του συντάγματος, 1987, σ. 52, ο οποίος επισημαίνει ότι η παραβίαση συνταγματικής διάταξης που κατοχυρώνει θεμελιώδεις ελευθερίες δεν οδηγεί σε κατάλυση του Συντάγματος, διότι υπάρχει η δυνατότητα δικαστικής επανόρθωσης της.

¹⁵⁷⁵ Βλ. *Ι. Κριάρη*, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων, ο.π., σ. 255.

θεμελίωσης μίας νέας πολιτικής οργάνωσης.¹⁵⁷⁶ Επίσης, το Σύνταγμα μπορεί να καταλυθεί και έμμεσα με παραβίαση όχι μόνο του γράμματος, αλλά και του πνεύματος συγκεκριμένου συνταγματικού κανόνα που ρυθμίζει τις οργανωτικές βάσεις του πολιτεύματος.¹⁵⁷⁷ Η πιστή τήρηση του Συντάγματος και των νόμων του Κράτους θεωρείται βασικός δεσμευτικός κανόνας των αστυνομικών αρχών.¹⁵⁷⁸ Ο κανόνας αυτός έχει συνταγματικό θεμέλιο. Το άρθρο 87§2 του Συντάγματος αναφέρει ότι οι δικαστικοί λειτουργοί δεν υποχρεούνται σε καμία περίπτωση να συμμορφώνονται με διατάξεις που έχουν τεθεί κατά κατάλυση του Συντάγματος. Την υποχρέωση να μην υπακούσουν σε αντισυνταγματική διαταγή για τη κατάλυση του Συντάγματος έχουν οι δημόσιοι υπάλληλοι και *argumentum a minori ad majus* οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας.¹⁵⁷⁹ Επίσης, το άρθρο 103§1 του Συντάγματος ορίζει ότι οι δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουν πίστη στο Σύνταγμα και αφοσίωση στη Πατρίδα.¹⁵⁸⁰ Πρόκειται για θεμελιώδη υποχρέωση όλων των Ελλήνων (120§2), αλλά ειδικότερα για τους υπαλλήλους αποτελεί συνταγματική αρμοδιότητα. Στον όρο «υπάλληλοι» περιλαμβάνονται οι δημόσιοι λειτουργοί, οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας, ακόμα και οι στρατιωτικοί.¹⁵⁸¹

Η πρόληψη και η αποτροπή τέλεσης πράξεων κατάλυσης του Συντάγματος επιβάλλει την αναγωγή του δημοκρατικού πολιτεύματος σε προστατευόμενο έννομο αγαθό.¹⁵⁸² Η προσβολή της σπουδαίου αυτού αγαθού του κοινωνικού συνόλου στοιχειοθετεί μία σειρά από εγκλήματα που τιμωρούνται με τα άρθρα 134 και επόμενα του Ποινικού Κώδικα. Εμβληματική διάταξη των εγκλημάτων που στρέφονται κατά του Συντάγματος είναι η εσχάτη προδοσία, αλλά και άλλες διατάξεις όπως τα εγκλήματα που στρέφονται κατά των άμεσων οργάνων του Κράτους. Αξίζει να σημειωθεί ότι ειδικά οι αστυνομικοί, αλλά και τα υπόλοιπα κρατικά όργανα που σφετερίζονται τη λαϊκή κυριαρχία τιμωρούνται με ένα ιδιαίτερο έγκλημα (*delictus proprius*) ως περιγράφεται στο άρθρο 134B του Π.Κ., καθώς έχουν ορκιστεί πίστη στο Σύνταγμα.¹⁵⁸³

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να μνημονευθεί η σχέση του άρθρου 120 του Συντάγματος με τις προαναφερόμενες ποινικές διατάξεις. Η διάταξη του άρθρου 120 παρ.3 περιλαμβάνει τη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος του σφετερισμού της λαϊκής κυριαρχίας, αλλά δεν περιέχει ποινική κύρωση. Η

¹⁵⁷⁶Βλ. Π. Παπαδάκη, Η νομική θεωρία της επανάστασης Συμβολή στη γενική πολιτειολογία και στο Συνταγματικό Δίκαιο, 2014, σ. 21-28, η οποία ορθά επισημαίνει ότι η επανάσταση έχει διφυή χαρακτήρα. Έχει μεν νομική διάσταση, επειδή αποτελεί πηγή δικαίου, αλλά θα πρέπει να εξετάζονται οι αιτίες της επανάστασης από κοινωνιολογικής πλευράς.

¹⁵⁷⁷Βλ. Φ. Σπυρόπουλος, Το δικαίωμα αντίστασης, ο.π., σ. 53.

¹⁵⁷⁸Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 596.

¹⁵⁷⁹Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Τα όρια υποχρέωσης υπακοής των δημοσίων υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων τους, ο.π., σ. 76-78.

¹⁵⁸⁰Βλ. Σ. Κτιστάκη, Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, 2014, σ. 207

¹⁵⁸¹Βλ. ΣτΕ 3177/2014, 4662/12, σε Σ. Κτιστάκη, Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, ο.π., σ. 209, Ν. Αλεβιζάτος, Η συνταγματική θέση των Ενόπλων δυνάμεων ΙΙ. Δικαιώματα και υποχρεώσεις των στρατιωτικών, 1992, σ. 204, ο οποίος μνημονεύει την ΣτΕ 720/83, Το Σ 1984, σ.113. Η απόφαση αυτή αναφέρεται σε υποχρέωση υπακοής και όχι υποχρέωση πίστωσης, όπως διατύπωνε η ΣτΕ 789/1990, Το Σ 1990, σ. 263.

¹⁵⁸²Βλ. Φ. Σ. Μαζαράκης, Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, 2012, σ. 102-152.

¹⁵⁸³Βλ. Φ. Σ. Μαζαράκης, Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, ο.π., σ. 524-525.

συνταγματική διάταξη έχει μεν επικουρικό χαρακτήρα έναντι των ποινικών διατάξεων, αλλά όπου στοιχειοθετούνται τα ανωτέρω εγκλήματα τυγχάνει εφαρμογής, το δε εννοιολογικό περιεχόμενο της διάταξης αυτής δεν εξαντλείται σε αυτές τις ποινικές διατάξεις, αλλά είναι ευρύτερο.¹⁵⁸⁴ Ένα ακόμη χρήσιμο στοιχείο που προσφέρει ο αυξημένης τυπικής ισχύος συνταγματικός κανόνας του άρθρου 120 παρ.3 είναι ότι όσο διαρκεί ο σφετερισμός της λαϊκής κυριαρχίας αναστέλλεται η παραγραφή και δεν εφαρμόζεται ο συγκεκριμένος λόγος άρσης του τιμωρητού. Το άρθρο 120 παρ.3 του Σ. ουσιαστικά αναφέρει ότι η ποινική δίωξη δεν μπορεί να ασκηθεί κατά των δραστών καθώς ελέγχεται από τους σφετεριστές, για αυτό αδρανοποιείται και ενεργοποιείται με την επαναφορά της ομαλότητας. Η αναφορά στη δίωξη με την αποκατάσταση της ομαλότητας δεν αποτελεί αρνητική δικονομική προϋπόθεση άσκησης δίωξης, αλλά διατυπώνεται πανηγυρικά, έχοντας δυνητικό χαρακτήρα και όχι δεσμευτικό, για να αποτραπεί το ενδεχόμενο να έχει ασκηθεί δίωξη κατά τη διάρκεια του σφετερισμού και να έχουν αθωωθεί οι δράστες.¹⁵⁸⁵ Πάντως, όταν τέθηκε σε ισχύ η εν λόγω συνταγματική διάταξη δεν είχαν θεσπιστεί τα ανωτέρω εγκλήματα, έτσι το αρχικό περιεχόμενο της αναφερόταν σε ολοκληρωτική κατάλυση του πολιτεύματος, όμως γίνεται δεκτό ότι και μερική κατάλυση μίας πτυχής του νοθεύει το πολίτευμα και είναι εξίσου παράνομη.¹⁵⁸⁶

Στο γαλλικό Αστυνομικό Δίκαιο η αρμοδιότητα της αστυνομίας για την τήρηση του Συντάγματος αναζητήθηκε αρχικά στις διατάξεις για τη προστασία της δημόσιας ασφάλειας. Σε αυτό συνέβαλλαν και τα τρομοκρατικά χτυπήματα με το πλέον αιματηρό στη συναυλία του Μπατακλάν. Η υπηρεσία πληροφοριών μπορεί να συλλέγει πληροφορίες με χρήση τεχνολογίας τεχνητής νοημοσύνης για φονταμενταλιστές τρομοκράτες που θέλουν να πλήξουν την χώρα. Βέβαια, με αυτό τον τρόπο διευρύνεται υπερβολικά η έννοια της δημοσίας τάξης. Αναμφίβολα λαμβάνεται υπόψη ότι θεμέλιο της δημόσιας τάξης είναι η απόλαυση της ελευθερίας ως φυσικό και απaráγραπτο δικαίωμα του ανθρώπου. Η κατοχύρωση της ελευθερίας στις συνταγματικές διατάξεις επιτάσσει την υπεράσπιση τους και ταυτόχρονα καθορίζει τα ίδια τα όρια της ελευθερίας. Εν τέλει, η απαίτηση για προστασία της ελευθερίας επιβάλλει την προστασία των συνταγματικών διατάξεων μέσω της δημόσιας τάξης.¹⁵⁸⁷ Στη Γερμανία, εξαιτίας των σφαλμάτων του παρελθόντος επιδιώκεται συστηματικότερα η τήρηση του συντάγματος (*Verfassungsschutz*).¹⁵⁸⁸ Η προστασία της συνταγματικής τάξης θεμελιώνεται ρητά στο άρθρο 20§4 του Θεμελιώδους Νόμου και περιλαμβάνει τα

¹⁵⁸⁴ Βλ. Φ. Σ. Μαζαράκης, Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, ο.π., σ. 574 και ιδίως υποσ. 2

¹⁵⁸⁵ Βλ. Φ. Σ. Μαζαράκης, Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, ο.π., σ. 577-578.

¹⁵⁸⁶ Βλ. Φ. Σ. Μαζαράκης, Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, ο.π., σ. 575-576.

¹⁵⁸⁷ Επί των ανωτέρω, βλ. E. Picard, La notion de la police, ο.π., σ. 509-513. Οι θεωρητικές αρχές, της προστασίας του Συντάγματος στη Γαλλία διατυπώθηκαν αλλά και εφαρμόστηκαν από τον *Robespierre Maximilien* στο περιοδικό *Le Défenseur de la Constitution*, 1792, ο οποίος συχνά χρησιμοποιούσε τις υπηρεσίες του *bureau de police générale*, βλ. J. Boudon, *Les Jacobins : une traduction des principes de Jean-Jacques Rousseau*, 2006, σ. 357-359.

¹⁵⁸⁸ Ενδεικτικά βλ. P. Badura, *Staatsrecht : systematische Erläuterung des Grundgesetzes für die Bundesrepublik Deutschland*, 2003, σ. 629-630, πλάγια αρίθμηση 69.

θεμελιώδη δικαιώματα.¹⁵⁸⁹ Οι κανόνες δικαίου του Θεμελιώδους Νόμου εξειδικεύονται νομοθετικά (*BVerfSchG*) με την ίδρυση και λειτουργία υπηρεσιών προστασίας του Συντάγματος σε ομοσπονδιακό και περιφερειακό επίπεδο.

Στη Χώρα μας για τη προστασία του Συντάγματος έχει συσταθεί η Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (ΕΥΠ). Σκοπός του Αστυνομικού Δικαίου είναι να εντοπίσει τα στοιχεία προσέγγισης και διάκρισης της υπηρεσίας αυτής με τις αστυνομικές υπηρεσίες.¹⁵⁹⁰ Στην ελληνική έννομη τάξη η προστασία του δημοκρατικού πολιτεύματος και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι αποστολή όχι μόνο των αστυνομικών αρχών, αλλά και της ΕΥΠ. Η ΕΥΠ είναι πολιτική διοικητική υπηρεσία και όχι στρατιωτική, οργανωμένη σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο.¹⁵⁹¹ Οι αρμοδιότητες της καθορίζονται από τυπικό νόμο και εξειδικεύονται με Προεδρικό Διάταγμα.¹⁵⁹² Συνεπώς, η ίδρυση και η λειτουργία της ΕΥΠ διέπεται από την αρχή της νομιμότητας.

Η ειδική επιχειρησιακή δράση της ΕΥΠ που αφορά θέματα Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ελέγχεται από εισαγγελικό λειτουργό, αν και ορθότερη θα ήταν η επιλογή δικαστικού λειτουργού. Η εμπιστοσύνη στη δράση των αρχών συνταγματικής προστασίας μπορεί να διασφαλιστεί μακροπρόθεσμα μόνο εάν συνοδεύεται από αποτελεσματικούς, ανεξάρτητους ελέγχους που τεκμηριώνουν τη συμμόρφωση με τη νομοθεσία. Για το σκοπό αυτό ασκείται διοικητικός έλεγχος στην ΕΥΠ. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα εποπτεύει την τήρηση της νομοθεσίας των προσωπικών δεδομένων. Η Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών προβαίνει σε έλεγχο τήρησης των όρων και της διαδικασίας άρσης του απορρήτου από την ΕΥΠ.¹⁵⁹³ Γενικά, ο διοικητικός έλεγχος της ΕΥΠ δεν είναι μόνο ιεραρχικός, ενεργούμενος από το αρμόδιο υπουργείο ή τον Πρωθυπουργό. Οι ανεξάρτητες αρχές μπορούν να συμβάλλουν σε ένα ποιοτικότερο, βαθύτερο και ουσιαστικότερο διοικητικό έλεγχο της ΕΥΠ. Καίριο ρόλο στην τήρηση της δημοκρατικής αρχής λαμβάνει ο κοινοβουλευτικός έλεγχος των Υπηρεσιών Πληροφοριών.¹⁵⁹⁴ Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος πρώτιστα είναι πολιτικός έλεγχος. Για τη διενέργεια του ελέγχου αυτού έχει συσταθεί αρμόδια κοινοβουλευτική αρχή στην οποία απευθύνονται οι αναφορές των πολιτών. Επίσης, οι υπάλληλοι της υπηρεσίας προστασίας του

¹⁵⁸⁹Βλ. C. Gusy, Grundrechte und Verfassungsschutz Nicht außerhalb des Rechts! Über die Kontrolle des Verfassungsschutzes, 2011 σ.121 και

¹⁵⁹⁰Βλ. W.R. Schenke, Polizeirecht, ο.π., σ. 273-275, πλάγια αρίθμηση 444-445b, V. Götz, Allgemeines Polizei und Ordnungsrecht, 2013, σ. 170-171.

¹⁵⁹¹Βλ. Ε. Μπέσιλα-Μακρίδη, Θεσμικό πλαίσιο, Ζητήματα, Προοπτικές, σε Κράτος – Ασφάλεια και ο ρόλος των υπηρεσιών πληροφοριών Η περίπτωση ης Ελλάδας Αρμοδιότητες και Λειτουργία ης Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, 2013, σ. 113-117.

¹⁵⁹²Στη Γερμανία η αντίστοιχη υπηρεσία προστασίας του συντάγματος η *Bundesamt für Verfassung (BfV)* διέπεται από νομοθεσία, η οποία στηρίζεται σε συνταγματική βάση Art.73 Nr 10, 87 I 2 GG. Κατά τη δράση της η υπηρεσία αυτή δεσμεύεται απευθείας από το νόμο art. 20 III GG και υπόκεινται σε διοικητικό προληπτικό έλεγχο art 19 IV GG βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, Gefahrenabwehr, ό.π., σ. 83. Στη Χώρα μας, βλ. Ν. 3649/08 και Π.Δ. 126/2009.

¹⁵⁹³Βλ. ΣτΕ (Ε.Α.) 456/2007, ΕφΔΔ 2007, σ. 434-442 με παρατηρήσεις Α. Καϊδατζή.

¹⁵⁹⁴Για τις γενικές αρχές, το συνταγματικό θεμέλιο και ιδιαίτερα τα όρια του κοινοβουλευτικού ελέγχου των υπηρεσιών πληροφοριών κατά το γερμανικό πρότυπο βλ. C. Gusy, Grundrechte und Verfassungsschutz, ο.π., σ. 121 και επ.

Συντάγματος μπορούν να απευθύνονται στην Επιτροπή αποκλειστικά για υπηρεσιακά θέματα. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτού του προληπτικού έλεγχου κρίνεται στη πράξη. Όσο επιτυχής είναι ο κοινοβουλευτικός έλεγχος, τόσο μικρότερη θα είναι η ανάγκη προσφυγής στο δικαστικό έλεγχο.

Στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο περιγράφεται η αρχή της διάκρισης των αστυνομικών υπηρεσιών από τις υπηρεσίες πληροφοριών.¹⁵⁹⁵ Αυτό σημαίνει ότι δεν επιτρέπεται στις υπηρεσίες πληροφοριών να ανατίθενται αστυνομικές αρμοδιότητες.¹⁵⁹⁶ Ο διαχωρισμός είναι επίσης λειτουργικός και οργανωτικός. Δηλαδή η δομή της υπηρεσίας προστασίας του Συντάγματος δεν απαρτίζεται από αστυνομικές υπηρεσίες.¹⁵⁹⁷ Στην ελληνική έννομη τάξη δεν κατοχυρώνεται νομοθετικά μία τέτοια αρχή. Ωστόσο, η επίδραση του γερμανικού μοντέλου στη νομοθεσία μας είχε ως συνέπεια να μην επιφυλάσσονται εκτελεστικές αστυνομικές αρμοδιότητες για την ΕΥΠ. Ως πολιτική υπηρεσία η ΕΥΠ παρόλο που οι αρμοδιότητες της έχουν αστυνομικό χαρακτήρα π.χ. παρακολουθήσεις, άρση του απορρήτου παροχή πληροφοριών, εντούτοις η υπηρεσία αυτή δεν μπορεί να εκδηλώνει αστυνομικά μέτρα όπως συλλήψεις, κατασχέσεις ή αναζητήσεις, κατ' οίκον ή σωματικές έρευνες, ανακρίσεις και να χρησιμοποιεί την αστυνομική δύναμη για το σκοπό αυτό.¹⁵⁹⁸ Ασφαλώς, όλες οι υπηρεσίες του Κράτους υποχρεούνται στη διοικητική συνδρομή της. Αν και στη Χώρα μας η ΕΥΠ συνδέεται με αστυνομική υπηρεσία ασφαλείας, η θεωρία του Αστυνομικού Δικαίου επισημαίνει ότι αυτό δεν είναι απαραίτητο.¹⁵⁹⁹ Στην αστυνομική πρακτική είναι γνωστό ότι η υπηρεσία πληροφοριών παρακολουθεί, πληροφορεί αλλά δεν επεμβαίνει. Γενικά, θεωρείται ορθή η τήρηση της αρχής της διαχωρισμού των αστυνομικών αρμοδιοτήτων από τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών πληροφοριών. Θα ήταν συνεπές να κατοχυρωνόταν νομοθετικά η ανωτέρω αρχή στη Χώρα μας, όπως συμβαίνει στη Γερμανία. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η ανάμειξη της αστυνομίας στην πολιτική ζωή με όποιους κινδύνους αυτό συνεπάγεται. Βέβαια, οι νέες προκλήσεις στην ασφάλεια, όπως η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος και των κυβερνοεπιθέσεων κατά συστήματος πληροφοριών απαιτούν ευρύτερες συνεργασίες μεταξύ των υπηρεσιών πληροφοριών και της αστυνομίας. Στην Ελλάδα η σύσταση της Εθνικής Αρχής Αντιμετώπισης Ηλεκτρονικών Επιθέσεων (Εθνικό CERT), υπαγόμενη στη Διεύθυνση Κυβερνοχώρου της ΕΥΠ και η συνεργασία της αρχής με τις αστυνομικές υπηρεσίες καταπολέμησης του ηλεκτρονικού εγκλήματος πράγματι αμβλύνουν την σημασία της αρχής. Όμως, άλλο πράγμα είναι η ανταλλαγή τεχνογνωσίας μεταξύ αστυνομικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πληροφοριών και άλλο η άσκηση παράλληλων αρμοδιοτήτων.

¹⁵⁹⁵ Βλ. Η αρχή ήταν απαίτηση των συμμάχων μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου για να μην επαναληφθούν λάθη του παρελθόντος, βλ. *M. König*, *Trennung und Zusammenarbeit von Polizei und Nachrichtendiensten*, 2005, σ. 221-294.

¹⁵⁹⁶ Βλ. *C. Guzy*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 20, πλάγια αρίθμηση 37 και *W. Schenke*, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αρίθμηση 445 c.

¹⁵⁹⁷ Βλ. *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, ο.π., πλάγια αρίθμηση 42.

¹⁵⁹⁸ Βλ. 7/2014 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα ΑΠ. *Ποιν Χρ* 2014 σ. 755.

¹⁵⁹⁹ Βλ. *Drews/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, ο.π., σ. 83, *W.R. Schenke*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 273.

3. Προστασία δημοσίου συμφέροντος

Η προστασία του δημοσίου συμφέροντος είναι γενική αρχή του δικαίου θεμέλιο της αστυνομικής δράσης και στοιχείο νομιμότητας της διοικητικής αστυνομικής πράξης.¹⁶⁰⁰ Στη νομολογία και την κρατούσα θεωρία της χώρας μας διατυπώνεται η θέση ότι η έννοια της εσωτερικής δημόσιας τάξης υπάγεται αξιολογικά στην ύπατη έννοια του γενικότερου (δημοσίου) συμφέροντος, επειδή περιλαμβάνει το σύνολο των νομίμων σκοπών της κοινωνικής συμβίωσης.¹⁶⁰¹ Βέβαια, το δημόσιο συμφέρον δεν τίθεται σήμερα υπεράνω της έννομης τάξης.¹⁶⁰² Όλα τα αστυνομικά όργανα ως διοικητικά όργανα έχουν συνεχώς σκοπό την ικανοποίηση του δημοσίου συμφέροντος είτε άμεσα, είτε έμμεσα με αποτέλεσμα να καθίσταται *ultima ratio* κάθε αστυνομικής πράξης.¹⁶⁰³ Η προστασία του δημοσίου συμφέροντος στο Αστυνομικό Δίκαιο λαμβάνει διπλό ρόλο. Αφενός το δημόσιο συμφέρον διαποτίζει όλη τη αστυνομική δράση (προσδιορισμός διακριτικής ευχέρειας, δέσμιας αρμοδιότητας, θεμελίωση της αστικής ευθύνης του Κράτους,¹⁶⁰⁴ ανάκληση των διοικητικών πράξεων), αφετέρου προσδιορίζει το πεδίο προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων με στόχο τη μεγαλύτερη διασφάλισή τους.¹⁶⁰⁵ Οι κανόνες που εξειδικεύουν το δημόσιο συμφέρον είναι άγραφοι, ανήκουν στο Σύνταγμα και προσδιορίζονται από συνταγματικά καθοριζόμενα όργανα.¹⁶⁰⁶ Το δημόσιο συμφέρον ως τεκμήριο συμφωνίας του νόμου προς το Σύνταγμα,¹⁶⁰⁷ ερμηνεύεται όχι μόνο με τα πορίσματα του Διοικητικού Δικαίου από τα δικαστήρια,¹⁶⁰⁸ αλλά είναι και συνταγματική αρχή των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η προστασία της προσωπικής ασφάλειας και της ασφάλειας όλων από την αστυνομία ως συνταγματική αρχή καταλήγει στη προστασία του γενικού συμφέροντος ως ένας ακόμη άγραφος κανόνας δικαίου.¹⁶⁰⁹ Τα παραπάνω επαληθεύει η πρόσφατη απόφαση 189/2020 του Διοικητικού Πρωτοδικείου Πειραιά με την οποία ο δικαστής εξειδίκευσε τους επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος με τους οποίους περιορίζονταν τα δικαιώματα της ελευθερίας της κίνησης, ελευθερίας της έκφρασης, της συνδικαλιστικής ελευθερίας, της συνάθροισης και του συνεταιρισμού (άρθρα 5 παρ.1, 11, 12, 14 παρ.1 και 23 παρ.1 του Συντάγματος) δικηγόρων μελών του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιά από την υποχρέωση τήρησης του μέτρου της

¹⁶⁰⁰ Πρβλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 189.

¹⁶⁰¹ Βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, ο.π., σ. 18 με παραπομπές στις ΣτΕ 31/1934, 2438/66.

¹⁶⁰² Βλ. P. Häberle, *Öffentliches Interesse als juristisches Problem. Eine Analyse von Gesetzgebung und Rechtsprechung*, 1970, σ. 65.

¹⁶⁰³ Βλ. Ζ. Παπαϊωάννου, Αστυνομικό δίκαιο, ο.π., σ. 516-517 και C. Klein, *La police du domaine public*, 1965, σ. 217.

¹⁶⁰⁴ Πολλοί συγγραφείς αναφέρονται στα προβλήματα που δημιουργεί η έννοια του γενικού συμφέροντος στη θεμελίωση της αστικής ευθύνης, βλ. εισήγηση της Α. Τσαμπάση, Η έννοια του «Γενικού συμφέροντος εφαρμογή των άρθρων 105-106 Α.Κ. περί της ευθύνης αποζημιώσεως του Δημοσίου Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α.»,

¹⁶⁰⁵ Βλ. Ε. Βενιζέλος, Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1990, σ. 32.

¹⁶⁰⁶ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Δημόσιο Συμφέρον και Σύνταγμα, Το Σ 1986, σ. 425 και επ.

¹⁶⁰⁷ Βλ. Α. Μανιτάκης, Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η έννοια του γενικού συμφέροντος, Το Σ 1978, σ. 433.

¹⁶⁰⁸ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 189.

¹⁶⁰⁹ Βλ. G. Merland, *L'intérêt général dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel*, 2004, σ.126.

ελάχιστης απόστασης 1,5 μέτρου μεταξύ των συναθροισμένων ατόμων (άρθρο 14 παρ.3 της ΚΥΑ Δ1α /ΓΠ.οικ. 32009 /2020 εντός του χώρου συνεδρίασης του Διοικητικού Συμβουλίου του Δικηγορικού Συλλόγου Πειραιώς, επικαλούμενος την προστασία της δημόσιας υγείας και την αποφυγή συγχρωτισμού ως το μόνο εναλλακτικό μέτρο για την αποφυγή διάδοσης του COVID 19.¹⁶¹⁰

Στη χώρα μας το περιεχόμενο της συνταγματικής αρχής του δημοσίου συμφέροντος ορίζει ότι η αστυνομική δράση, όταν επικαλείται το δημόσιο συμφέρον στηρίζεται στο νόμο και εξυπηρετεί τον συνταγματικά επιβεβλημένο θεμιτό σκοπό της προστασίας της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Μάλιστα, όλες οι αστυνομικές δράσεις είναι συναφείς προς τον σκοπό αυτό. Οι αστυνομικές δράσεις ενεργούνται χωρίς διακρίσεις γενικά και αφηρημένα, ώστε να μην προσβάλλεται η αρχή της ισότητας. Τέλος, είναι απαραίτητο να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας και να μην πλήττεται ο πυρήνας του δικαιώματος.¹⁶¹¹ Τα παραπάνω τεκμηριώνει η νομολογία.¹⁶¹² Η απόλυτη απαγόρευση του καπνίσματος, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία σε καταστήματα μαζικής εστίασης συνιστά θεμιτό περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας των καταστηματαρχών. Επειδή, επιβάλλεται κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, τελεί σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρυθμίσεως και τον επιδιωκόμενο με αυτή σκοπό δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος συνίσταται στην προστασία των πολιτών από τους κινδύνους που εγκυμονεί το κάπνισμα για την υγεία τους.

Η αξιοποίηση της αόριστης έννοιας του δημοσίου συμφέροντος από το Αστυνομικό Δίκαιο εγκυμονεί κινδύνους. Η εφαρμογή της γενικής ρήτρας του γενικού συμφέροντος (*generelle Gemeinwohlklausel*) ως λόγο περιορισμού των ανεπιφύλακτων δικαιωμάτων μπορεί να οδηγήσει στην κατάργηση τους.¹⁶¹³ Το πρόβλημα εδράζεται στην αμφισημία της έννοιας και επιτείνεται από το γεγονός ότι το δημόσιο συμφέρον δεν επιδέχεται μίας ουδέτερης αξιολόγησης. Στην υπό έρευνα έννοια επιδρούν πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές ιδεολογίες.¹⁶¹⁴ Η ανωτέρω επίδραση έχει ως αποτέλεσμα η σχέση ανάμεσα στο δημόσιο συμφέρον και το δικαίωμα να είναι υποκειμενική και να περιγράφεται με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά η ένταση και η φύση της σύνδεσης αυτής.¹⁶¹⁵ Δεν αρκεί απλώς μία πολιτική θεώρηση, απαιτείται μία ευρύτερη κοινωνιολογική ερμηνεία της νομικής αυτής έννοιας. Έτσι, το δημόσιο συμφέρον μπορεί να γίνει ένα αναγκαίο μεν, αλλά δύσχρηστο εργαλείο της αστυνομικής δράσης. Μόνο οι αρχές του δικαίου που προκύπτουν από τον δικαστικό έλεγχο και ιδιαίτερα τον έλεγχο της συνταγματικότητας των διεπόμενων από το δημόσιο συμφέρον κανόνων

¹⁶¹⁰ Βλ. ΔΠρΠειρ 189/2020.

¹⁶¹¹ Επί των ανωτέρω πρβλ. Ε. Βενιζέλος, Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, 1990, σ. 32.

¹⁶¹² Βλ. Γ. Καραβοκύρης, No smoking: Η προσωπική ελευθερία ως ελευθερία της αυτοκαταστροφής (Σχόλιο στην ΣτΕ 4172/2012, Συνταγματικότητα απόλυτης απαγόρευσης καπνίσματος στα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος), ΕφΔΔ 2013, σ. 182-191.

¹⁶¹³ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ.175.

¹⁶¹⁴ Βλ. F. Rangeon, L' idéologie de l' intérêt général, 1986, σ.13 και επ.

¹⁶¹⁵ Βλ. R. Uerpman, Das öffentliche Interesse Seine Bedeutung als Tatbestandsmerkmal und als dogmatischer Begriff, 1999, σ. 23.

δικαίου¹⁶¹⁶ θα μπορέσουν να αξιοποιηθούν πρακτικά από το Αστυνομικό Δίκαιο, ως καταλυτικά στοιχεία για την ελευθερία και τη δημοκρατία.¹⁶¹⁷

Ο *Didier Truchet*, διατυπώνει το εξής ερώτημα: Μπορεί το δημόσιο συμφέρον, μόνο του, να δικαιολογήσει μια επίθεση στην ελευθερία των πολιτών; Διευκρινίζει ο ανωτέρω Καθηγητής ότι αποτελεί μεθοδολογικό σφάλμα να σταθμίζονται η ελευθερία και το δημόσιο συμφέρον. Η εγγύηση της ελευθερίας κατοχυρώνεται σε πολλά και διαφορετικά επίπεδα δικαστικά, διοικητικά, νομοθετικά από το ίδιο το Σύνταγμα, αλλά το δημόσιο συμφέρον δύσκολα μπορεί ελεγχθεί ενόψει του αόριστου περιεχόμενου του. Για το λόγο αυτό, όταν η έννοια του δημοσίου συμφέροντος δεν έχει περιεχόμενο θα πρέπει να αντικαθίσταται από τη έννοια της δημόσιας τάξης. Τέλος, ο προαναφερθείς δημοσιολόγος αναφέρεται σε παραδείγματα της νομολογίας, όπου το γενικό συμφέρον στην πραγματικότητα είναι περισσότερο ρυθμιστικό στοιχείο της ελευθερίας παρά παράγοντας επίθεσης σε αυτό. Μπορεί επίσης το δημόσιο συμφέρον να καθίσταται συμβιβαστικό στοιχείο δύο ανταγωνιστικών ελευθεριών.¹⁶¹⁸

Η αστυνομική διοικητική δράση στη Γαλλία έχει ως αποκλειστικό σκοπό την προστασία της δημόσιας τάξης, η οποία τείνει γενικά στο δημόσιο συμφέρον.¹⁶¹⁹ Η δημόσια τάξη είναι γενική περιοριστική ρήτρα των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Μάλιστα, μόνο η δημόσια τάξη ως έννοια στενότερη από το δημόσιο συμφέρον μπορεί να δικαιολογήσει την προσβολή των δημοσίων ελευθεριών. Οι ανωτέρω θεωρητικές προτάσεις τεκμηριώνονται και από τη νομολογία. Όταν η αστυνομία λαμβάνει ένα μέτρο για λόγους δημόσιας τάξης, στο οποίο συνυπάρχουν και λόγοι δημοσίου συμφέροντος το δικαστήριο θεωρεί ότι δεν πρόκειται για αστυνομικό μέτρο.¹⁶²⁰ Συνεπώς, το αστυνομικό μέτρο θα πρέπει αναγκαστικά να επιτελεί το σκοπό της δημόσιας τάξης. Τα αστυνομικά μέτρα ακόμη και αν έχουν κίνητρο δημοσίου συμφέροντος όταν έχουν ένα σκοπό ξένο προς τη δημόσια τάξη ακυρώνονται. Επιπλέον, ο δικαστικός έλεγχος των διοικητικών αστυνομικών πράξεων από το διοικητικό δικαστή αποτελεί επαλήθευση του λόγου της δημόσιας τάξης, για το οποίο εκδόθηκε το αστυνομικό μέτρο. Αντίθετα, αν διαπιστωθεί δικαστικά ότι το αστυνομικό μέτρο επιδιώκει λόγο δημοσίου συμφέροντος θα ακυρωθεί. Έτσι, αλλότριος της δημόσιας τάξης σκοποί δημοσίου συμφέροντος στα γαλλικά διοικητικά δικαστήρια, όπως αστυνομικά μέτρα για την προστασία της αισθητικής ή της διατήρησης των διεθνών σχέσεων της Χώρας ή της καταπολέμησης της διάκρισης αντρών και γυναικών δεν συνδέονται με τη δημόσια τάξη και ακυρώνονται.¹⁶²¹ Αυτό συμβαίνει ακόμη και όταν ο νόμος σιωπά ως προς τους όρους που καθορίζουν τη νομιμότητα των αστυνομικών διοικητικών πράξεων. Οι μόνοι

¹⁶¹⁶ Βλ. *A. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα*, Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 19.

¹⁶¹⁷ Βλ. ΣτΕ 1094/1987, ΔΕφΤριπ 47/2008, ΕφΔΔ 2009, σ. 21-24 και στη θεωρία αντί πολλών *A. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα*, Ο παρεμπόδιων έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στο ισχύον ελληνικό σύνταγμα, ΕΔΔΔ 2005, σ. 497-505 και *G. Merland*, L'intérêt général dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel, ο.π., σ. 268-308

¹⁶¹⁸ Βλ. *D. Truchet*, Les fonctions de la notion d'intérêt général dans la jurisprudence du Conseil d'État, 1977.

¹⁶¹⁹ Πρβλ. *C. Klein*, La police du domaine public, 1965, σ. 218-234.

¹⁶²⁰ Βλ. CE 28-2-1986, Leb. 2/6 SSR Mme de Clausade.

¹⁶²¹ Βλ. *E. Picard*, La notion de la police administrative, ο.π., σ. 849.

περιορισμοί που επιβάλλονται στην αστυνομική δράση είναι εκείνοι που προκύπτουν από την ανάγκη συμφιλώσης των γενικών συμφερόντων για τα οποία είναι υπεύθυνη η αστυνομία με την τήρηση των δημοσίων ελευθεριών.¹⁶²² Στη Γαλλία τα αστυνομικά μέτρα που έχουν ληφθεί για ιδιωτικό σκοπό ή με μοναδικό σκοπό τη βελτίωση των οικονομικών της κοινότητας ακυρώνονται λόγω κατάχρησης εξουσίας. Ωστόσο, θα πρέπει να διακρίνεται ο κύριος σκοπός του νόμου που είναι η προστασία της δημόσιας τάξης από επιμέρους σκοπούς που τυχόν προκύπτουν, γιατί δεν καθιστούν την αστυνομική πράξη παράνομη. Έτσι, δημοσιονομικό όφελος μπορεί να προκύπτει από τη δημιουργία θέσεων στάθμευσης με πληρωμή, αλλά ο σκοπός του νόμου είναι να αποτραπεί η μαζική χρήση τους από ιδιωτικά οχήματα και να διευκολυνθεί η ακώλυτη κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στο κέντρο των πόλεων για τον σκοπό προστασίας της δημόσιας τάξης.¹⁶²³

Το δημόσιο συμφέρον στη χώρα μας δεν απευθύνεται μόνο στις σχέσεις αστυνομίας πολίτη, αλλά αναφέρεται και στις σχέσεις των αστυνομικών με την υπηρεσία τους. Η εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος είναι υποχρέωση κάθε αστυνομικού¹⁶²⁴ και στοιχείο της δεοντολογίας της αστυνομικής δράσης¹⁶²⁵ ρητά διατυπωμένο στην αστυνομική νομοθεσία. Το υπηρεσιακό συμφέρον δεν ταυτίζεται με το δημόσιο συμφέρον,¹⁶²⁶ αλλά τροφοδοτείται συνεχώς από την έννοια της δημόσιας υπηρεσίας¹⁶²⁷ υπερκείμενο των επιμέρους ατομικών συμφερόντων των υπαλλήλων. Έτσι, η μετάθεση υπαλλήλου δεν αποτελεί δυσμενές διοικητικό μέτρο, αλλά υπηρεσιακή μεταβολή προς το συμφέρον της υπηρεσίας.¹⁶²⁸ Εξ αυτού συνάγεται ότι οι υπάλληλοι απολαμβάνουν τα ατομικά τους δικαιώματα, αλλά εντός των ορίων που προσδιορίζει το υπηρεσιακό συμφέρον. Όμως, σε κάθε περίπτωση η ατομική και πολιτική ελευθερία των υπαλλήλων υπερτερεί, επειδή η δημοκρατική αρχή τίθεται υπεράνω του υπηρεσιακού συμφέροντος. Τέλος, στις ανακριτικές πράξεις της αστυνομίας αναφορικά με τη καταστολή του εγκλήματος το δημόσιο συμφέρον αποκτά ειδικότερο περιεχόμενο. Δεν αφορά γενικά την προστασία της δημόσιας τάξης, αλλά την αποκατάσταση της διασαλευθείσας έννομης τάξης με την τιμώρηση του εγκλήματος.¹⁶²⁹ Αυτό αποτελεί συμφέρον της πολιτείας και συνεπώς συμπεριλαμβάνεται στο δημόσιο συμφέρον.¹⁶³⁰ Συνεπώς, η

¹⁶²² Βλ. C. Minet, Droit de la Police administrative, ο.π., σ. 348 και πλάγια αρίθμηση 34.

¹⁶²³ Βλ. Ζ. Παπαιωάννου, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 518.

¹⁶²⁴ Βλ. άρθρο 2 §5 Π.Δ.538/89.

¹⁶²⁵ Βλ. Π.Δ.254/2004.

¹⁶²⁶ Βλ. Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα, Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, ο.π., σ. 190

¹⁶²⁷ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Συμβολή εις την έννοιαν της δημόσιας υπηρεσίας, 1934, Επιστημονική Επετηρίδα Εταιρείας Διοικητικών Μελετών, τόμ. 2-3, σ. 137 επ.

¹⁶²⁸ Επ' αυτών, βλ. ΣτΕ 2177/70 σε Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα, Οι αρχές του υπαλληλικού Κώδικα σε Διαφάνεια και Ανεξαρτησία στον έλεγχο του δημοσίου χρήματος Τιμητικός τόμος για τα 170 χρόνια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, 2004, σ. 523-552 και ιδίως, σ. 523-531.

¹⁶²⁹ Βλ. Δ. Τσάτσος, Πολιτεία, 2010, σ. 411-418, Η τιμώρηση των εγκλημάτων ως σκοπός της πολιτείας ανήκει στο Μοντεσκιέ και διατύπωθηκε στο έργο του «Το Πνεύμα των Νόμων». Με τη φράση «*punir les crimes ou juger*» δηλώνεται ότι ο σκοπός της τιμωρίας των εγκλημάτων εκπληρώνεται από την δικαιοδοτική λειτουργία. Η Διοίκηση τα πρώτα χρόνια μετά τη γαλλική επανάσταση ήταν ακόμη υποτυπώδης και δεν ήταν έτοιμη να εκδικάζει διαφορές (*Contentieux administratif*), όπως εύστοχα σημειώνει ο ακαδημαϊκός Ν. Ανδρουλάκης, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, 2012, σ. 5 υποσ. 6.

¹⁶³⁰ Βλ. Ι. Ζησιάδης, Ποινική Δικονομία τ. Α, 1976, σ. 9-10.

αστυνομική δράση στα δικαστικά της καθήκοντα εκπληρώνει τους σκοπούς της ποινικής δίκης.

4. Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων

Η γνώση των ορίων των θεμελιωδών δικαιωμάτων προσδιορίζει τα όρια της αστυνομικής δράσης. Ο νομοθέτης χαράσσει τα όρια των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ο δικαστής καλείται να τα διασφαλίσει από τις πολύπλευρες προσβολές τους.¹⁶³¹ Το Αστυνομικό Δίκαιο τα τελευταία χρόνια προσπαθεί να συστηματοποιήσει τη σχέση θεμελιωδών δικαιωμάτων και αστυνομικών ενεργειών.¹⁶³² Αυτή η προσπάθεια ξεκινά από τη θέση του *Étienne Picard* ότι η φιλελεύθερη βάση των δημοκρατικών κοινωνιών βασίζεται στην ιδέα ότι κανένα δικαίωμα δεν μπορεί να εκληφθεί σε απόλυτους όρους.¹⁶³³ Η αστυνομία προστατεύει τα θεμελιώδη δικαιώματα λαμβάνοντας υπόψη το εννοιολογικό εύρος, την έκταση προστασίας, τον τρόπο άσκησης, τις γενικές ρήτρες, τους ρητούς περιορισμούς τους, τους περιορισμούς που συνάγονται από τη συστηματική ερμηνεία του Συντάγματος, ακόμα και από τη γενική και ειδική κυριαρχική σχέση των πολιτών με το Κράτος.¹⁶³⁴ Όμως, από εδώ και πέρα ξεκινούν τα προβλήματα, ειδικά ως προς τους περιορισμούς των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Οι τυπολογικές κατατάξεις των περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων είναι πολυάριθμες και εντελώς διαφορετικές μεταξύ τους. Βασίζονται σε αμφιθυμίες, λόγω της αδυναμίας προσδιορισμού της έννοιας «περιορισμός».¹⁶³⁵ Μάλιστα, κατά τον *Peter Häberle* η έννοια «περιορισμός» των θεμελιωδών δικαιωμάτων αντικαθίσταται από τη λέξη «όριο».¹⁶³⁶ Στο Αστυνομικό Δίκαιο το πρόβλημα γίνεται οξύτερο, λόγω των ποικίλων περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων που ανακύπτουν κάθε φορά από την αστυνομική δράση. Για παράδειγμα υπάρχουν περιορισμοί από νομικές πράξεις όπως απαγορεύσεις, διαταγές, αποφάσεις, άδειες, πρόστιμα. Επίσης, περιορισμοί ανακύπτουν από υλικές ενέργειες των αστυνομικών, όπως βίαιη καταστροφή ή κατάσχεση πραγμάτων, παρατηρήσεις και συστάσεις. Στη θεωρία επιχειρείται τα τελευταία χρόνια να διατυπωθεί μια δογματική των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων (*Eingriffsdogamtik*).

Η Γενική Θεωρία των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων χαράσσει τον άξονα της ανάλυσης αυτής.¹⁶³⁷ Τα όρια της αστυνομικής δράσης προκύπτουν από τις επιδράσεις, την έκταση και τις γενικές συνταγματικές ρήτρες ενός

¹⁶³¹ Βλ. Κ. Σακελλαροπούλου, Κράτος δικαίου, «διασυνταγματικό» Σύνταγμα και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων μεταξύ νομοθέτη και δικαστών σε τιμητικό τόμο Το Σύνταγμα εν εξελίξει Τιμητικός Τόμος για τον Αντώνη Μανιτάκη, 2019, σ.325-342, Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσα, Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, ο.π., σ. 123.

¹⁶³² Βλ. H.W.Möllers/ M. Lemke, Grundrechte bei der Polizei, 2019, σ. 100-114, P. Basten, Recht der Polizei, ο.π., σ. 58-72, πλάγια αρίθμηση 71-121.

¹⁶³³ Βλ. P. Gervier, La limitation des droits fondamentaux constitutionnels par l'ordre public, 2014, σ. 33, πλάγια αρίθμηση 98 και E. Picard, L'émergence des droits fondamentaux en France », in Les droits fondamentaux, une nouvelle catégorie juridique ?, numéro spécial de l'AJDA, 1998, σ. 55.

¹⁶³⁴ Βλ. H.W.Möllers/ M. Lemke, Grundrechte bei der Polizei, ο.π., σ.103-113

¹⁶³⁵ Βλ. R. Alexy, Theorie der Grundrechte, 2015, σ. 258.

¹⁶³⁶ Βλ. P. Häberle, Die Wesensgehaltsgarantie des Art. 19 Abs. 2 GG., 1983, σ. 126.

¹⁶³⁷ Επί των ανωτέρω, βλ. Φ. Σπυρόπουλος, Το σύστημα των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων σε Σύμμεικτα Επαμεινώνδα Σπηλιωτόπουλου, 2000, σ. 625 και επόμενα.

θεμελιώδους δικαιώματος. Παρακάτω γίνεται αναφορά στους ρητούς περιορισμούς του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, ως κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 του Συντάγματος, δηλαδή στα δικαιώματα των άλλων, τα χρηστά ήθη και το Συνταγμα ως τρίπτυχο (*Schrankentrias*). Το εν λόγω τρίπτυχο των περιορισμών αφορά όχι μόνο το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, αλλά και όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα που συνάγονται από την ελευθερία συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, όπως την ελευθερία στη συνάθροιση και την ελευθερία στην έκφραση.¹⁶³⁸ Μάλιστα, υποστηρίζεται ότι και η άσκηση όλων των άλλων δικαιωμάτων ακόμη και αυτών που χαρακτηρίζονται ως ανεπιφύλακτα δεν πρέπει να προσκρούουν στην τριάδα των περιορισμών, διότι αποτελούν σύμφυτα ή ενυπάρχοντα εννοιολογικά όρια (*immanente Schranken*) των δικαιωμάτων του Ανθρώπου.¹⁶³⁹ Η άποψη αυτή, αποκρούεται ρητά από την ελληνική και τη γερμανική συνταγματική θεωρία, καθώς η διάταξη του άρθρου 5§1 του Σ είναι επικουρική και όχι γενική, έναντι των ειδικότερων διατάξεων όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁶⁴⁰

Τέλος, αναλύονται οι προσδιορισμοί των κυριότερων θεμελιωδών δικαιωμάτων και αρχών που συνδέονται στενότερα και περιορίζουν ουσιαστικά την αστυνομική δράση, καθορίζοντας συγκεκριμένες υποχρεώσεις των αστυνομικών, οι οποίες μπορεί να μην τηρούνται, όπως η έλλειψη σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (άρθρο 2 του Συντάγματος), η προσβολή του δικαιώματος στη ζωή από τη χρήση αστυνομικής βίας (άρθρο 5§2 του Σ. και άρθρο 2§2 της ΕΣΔΑ), η παραβίαση της προσωπικής ελευθερίας (άρθρα 5§3 και 6 του Σ.) από τις συλλήψεις και τις κρατήσεις, οι περιορισμοί της ελευθερίας της συνάθροισης για λόγους δημόσιας ασφάλειας (άρθρο 11§2 του Σ), η μη τήρηση του συνταγματικού κανόνα του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής από την κατ' οίκον έρευνα των αστυνομικών (άρθρο 9 του Σ.), η παράνομη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων για λόγους δημοσίου συμφέροντος (άρθρο 9Α του Σ.), η μη νόμιμη κάμψη του απορρήτου των επικοινωνιών (άρθρο 19 του Σ.), οι υπέρμετροι περιορισμοί της θρησκευτικής ελευθερίας για λόγους δημόσιας τάξης και υγείας (άρθρο 13 του Σ.) και η παράλειψη προστασίας του δικαιώματος στη ιδιοκτησία (άρθρο 17 παρ.1 του Σ.).

α. Το δικαίωμα στη ζωή

Η προστασία της ζωής είναι θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 2 Συντάγματος.¹⁶⁴¹ Στη χώρα μας η κατοχύρωση του εν λόγω δικαιώματος εστιάζει περισσότερο στην αντίστοιχη αρνητική και συνάμα

¹⁶³⁸Βλ. Π. Παραράς, Οικονομική ελευθερία άρθρο 5 παρ.1 Σ, ο.π., 426, με παραπομπή σε Α. Μάνεσης, Ατομικές ελευθερίες, ο.π., σ. 119.

¹⁶³⁹Βλ. Π. Παραράς, Οικονομική ελευθερία άρθρο 5 παρ.1 Σ, ο.π., 426.

¹⁶⁴⁰Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 145-146 και Π. Παπαδάκη, Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας ο.π., σ. 30-31, Π. Τσίρης, Η συνταγματική κατοχύρωση του ασύλου της κατοικίας, ο.π., σ. 79.

¹⁶⁴¹Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 389, Ι. Κριάρη Κατράνη, Ευθανασία και ατομικά δικαιώματα Η προσέγγιση από πλευράς διεθνούς και συγκριτικού δικαίου, Ελλ/Δνη 2000, σ. 1221, Η. Νικολόπουλος, Το δικαίωμα στη ζωή και στο θάνατο, Πρακτικά Ημερίδας, 2002., σ. 85 και Ε. Μπέσιλα Μακριδη, Η συνταγματική προβληματική της άμβλωσης, 1992, σ. 68-72.

διαδικαστική υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει τη ζωή όλων των ατόμων ως αξία ή ανθρωπινό αγαθό που προκύπτει από τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 2 παρ.1 του Συντάγματος.¹⁶⁴² Η αυθαίρετη στέρηση της ζωής από τις κρατικές αρχές κατέστησε αυτονόητη την προστασία από τέτοιες συμπεριφορές μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, ως αποτυπώνεται στο άρθρο 3 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948).¹⁶⁴³ Η ζωή είναι ένα απόλυτο δικαίωμα που ωστόσο είναι δεκτικό εξαιρέσεων, όπως προβλέπεται στο διεθνές δίκαιο.¹⁶⁴⁴ Σύστοιχα, οι αστυνομικές αρχές οριοθετούν τη δράση τους σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 2. της ΕΣΔΑ α) με την υπεράσπιση οποιουδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας β) με την πραγματοποίηση νόμιμης σύλληψης ή την παρεμπόδιση απόδρασης προσώπου που κρατείται νόμιμα γ) με την καταστολή σύμφωνα με τον νόμο στάσης ή ανταρσίας. Παρόμοιες εξαιρέσεις καθιερώνουν και οι Βασικές Αρχές των Ηνωμένων Εθνών για τη χρήση Βίας και Όπλων προσθέτοντας ότι η χρήση όπλων από αστυνομικούς είναι θεμιτή για την αυτοάμυνα και την άμυνα υπέρ τρίτου για σοβαρά εγκλήματα κατά της ζωής σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας. Το ΕΔΔΑ επισημαίνει ότι όταν η αστυνομική δράση εμπίπτει στις ανωτέρω εξαιρέσεις δεν μπορεί ταυτόχρονα να παραβιάζει το άρθρο 3 της ΕΣΔΑ που αφορά την πρόκληση θανατηφόρου σωματικής βλάβης.¹⁶⁴⁵ Η στέρηση της ζωής από τις κρατικές αρχές είναι θέμα μέγιστης βαρύτητας.¹⁶⁴⁶ Συνεπώς, ο νόμος πρέπει να ελέγχει αυστηρά και να περιορίζει τις περιπτώσεις στις οποίες είναι επιτρεπτή η στέρηση της ζωής από τις κρατικές αρχές της ΕΣΔΑ.¹⁶⁴⁷

Οι ανωτέρω εξαντλητικά απαριθμούμενες διατάξεις ερμηνεύονται συσταλτικά, απευθύνονται στις αστυνομικές αρχές των Κρατών, οι οποίες έχουν αρμοδιότητα να πλήξουν την ζωή, τη σωματική ακεραιότητα, την υγεία των ατόμων και προς τούτο οι εσωτερικές διατάξεις δεν θα πρέπει να προβλέπονται απλά, αλλά να εφαρμόζονται κατά τρόπο πρακτικό και αποτελεσματικό.¹⁶⁴⁸ Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα η άσκηση βίας από τους αστυνομικούς, ακόμη και η χρήση των όπλων τους, χωρίς δικαστική απόφαση που έχει ως αποτέλεσμα την *in concreto* θανάτωση ιδιώτη στο πλαίσιο νόμιμης σύλληψης του, για την αποτροπή της απόδρασης κρατουμένου ή για την καταστολή στάσης ή ανταρσίας. Έτσι, ο παρανομών ιδιώτης δεν μπορεί να αξιώσει την πλήρη απαγόρευση της χρήσης των όπλων από τα αστυνομικά όργανα, ιδίως, όταν κάνει ο ίδιος χρήση των όπλων.¹⁶⁴⁹ Η αστυνομική βία είναι νόμιμη μόνο όταν είναι σύμφωνη με την αρχή της αναλογικότητας. Μάλιστα, ο όρος «*απολύτως αναγκαία βία*» ως αυτόνομη

¹⁶⁴²Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 390, 401, 404. Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 198.

¹⁶⁴³Βλ. ΕΔΔΑ, Καραγιαννόπουλος κατά Ελλάδας, 21.06.2007, *Velikova κατά Βουλγαρίας*, 18.05.2000.

¹⁶⁴⁴Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 389.

¹⁶⁴⁵Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 74.

¹⁶⁴⁶Βλ. ΕΔΔΑ, Μακαρατζής κατά Ελλάδος, 20.12. 2004 παρ. 49.

¹⁶⁴⁷Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 408, ΕΔΔΑ, Μακαρατζής κατά Ελλάδας, ο.π., παρ. 49.

¹⁶⁴⁸Βλ. ΕΔΔΑ, Ανδρονίκου και Κωνσταντίνου κατά Κύπρου, 09.10.1997, *Salman κατά Τουρκίας*, 27.06.2000, *McCann* και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27.09.1995, Μακαρατζής κατά Ελλάδος, ο.π., παρ. 58.

¹⁶⁴⁹Βλ. Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 208.

έννοια,¹⁶⁵⁰ κατά τις προαναφερόμενες διατάξεις της ΕΣΔΑ νοείται ως αυστηρώς ανάλογη, για αυτό και το αστυνομικό όργανο οφείλει να αποφεύγει την θανάτωση ή τον βαρύ τραυματισμό που αντιβαίνει το Σύνταγμα και τον νόμο.¹⁶⁵¹ Το ΕΔΔΑ εισήγαγε επιπλέον το κριτήριο της ειλικρινούς πεποίθησης των αστυνομικών οργάνων, όπου η παράνομη χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα μπορεί να δικαιολογηθεί υπό την πίεση των γεγονότων στη βάση της ειλικρινούς και της καλοπροαίρετης πεποίθησης ότι η άσκηση βίας είναι αποδεκτή, έστω και αν έπειτα αποδείχθηκε εσφαλμένη.¹⁶⁵²

Ήδη αναλύθηκαν οι προϋποθέσεις της άσκησης βίας από τα αστυνομικά όργανα της χώρα μας στο πλαίσιο του αμέσου καταναγκασμού κατ' εφαρμογή του νόμου 3169/2003 «*Οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς, εκπαίδευσή τους σε αυτά και άλλες διατάξεις*» μέσα από την υπόθεση του *Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου*.¹⁶⁵³ Ο ανωτέρω νόμος αντικατέστησε τον ατελή και επικίνδυνο κατά τον Άρειο Πάγο Ν. 29/1943 «*περί περιπτώσεων καθ' ας επιτρέπεται η χρήσις των όπλων υπό δημοσίας δυνάμεως*», ο οποίος είχε δημοσιευτεί στις 30 Απριλίου 1943, ενώ η Ελλάδα βρισκόταν υπό γερμανική κατοχή και οι διατάξεις του εφαρμόζονταν μέσω της 7/1987 Κανονιστικής Διαταγής του Υπουργού Δημόσιας Τάξης και δεν εναρμονιζόταν με το ισχύον Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ.¹⁶⁵⁴ Στην παρούσα ενότητα γίνεται αναφορά στην νομολογία του ΕΔΔΑ και ειδικότερα στα κριτήρια που χρησιμοποιούνται από το δικαστήριο του Στρασβούργου για να χαρακτηριστεί η βία από τα κρατικά όργανα όχι απλά ως προσβολή της σωματικής ακεραιότητας, αλλά εν δυνάμει θανατηφόρος, ώστε να εφαρμοστεί όχι το άρθρο 3, αλλά το άρθρο 2 της ΕΣΔΑ. Η κρίση των γιατρών είναι μεν αναγκαία, αλλά θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το σύνολο των περιστάσεων υπό τις οποίες τραυματίστηκε το θύμα, ο βαθμός, ο τύπος της βίας, καθώς και ο σκοπός της χρήσης βίας, όπως στην υπόθεση του *Soare κατά Ρουμανίας*¹⁶⁵⁵, ο οποίος τραυματίστηκε από αστυνομικό στο κεφάλι με αποτέλεσμα να παραλύσει η δεξιά πλευρά του σώματος του. Επίσης, στην υπόθεση *Peker κατά Τουρκίας*, χωροφύλακες είχαν τραυματίσει στο γόνατο το θύμα σε επιχείρηση ασφαλείας σε φυλακή της Τουρκίας,¹⁶⁵⁶ ενώ στην υπόθεση *Saso Georgiien κατά ΠΓΔΜ* το θύμα πυροβολήθηκε από αστυνομικό σε απόσταση 1 με 1,5 μέτρου με αποτέλεσμα να τραυματιστεί να εγχειριστεί δυο φορές και να έχει προβλήματα στην υγεία του.¹⁶⁵⁷

Το ΕΔΔΑ ελέγχει, αν οι διωκτικές αρχές προστατεύουν το δικαίωμα στη ζωή, όχι ανεξέλεγκτα και εν λευκώ, αλλά πάντοτε στο πλαίσιο μίας αστυνομικής επιχείρησης και αν έχουν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα που προβλέπονται από την εσωτερική έννομη τάξη για την προστασία της.¹⁶⁵⁸ Το

¹⁶⁵⁰ Βλ. Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία, σ. 118.

¹⁶⁵¹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 209.

¹⁶⁵² Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 103.

¹⁶⁵³ Βλ. ΔΕΦΑΘ 5528/2015.

¹⁶⁵⁴ Βλ. Εισηγητική Έκθεση Ν. 3169/2003.

¹⁶⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ *Soare κατά Ρουμανίας*, 22.2.2011 σε Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 75, αλλά και ΕΔΔΑ, *Μακαρατζής κατά Ελλάδος*, ο.π., παρ. 52.

¹⁶⁵⁶ Βλ. ΕΔΔΑ *Peker κατά Τουρκίας*, 12.4.2011.

¹⁶⁵⁷ Βλ. ΕΔΔΑ *Saso Georgiien κατά ΠΓΔΜ*, 19.0.4.2012

¹⁶⁵⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, *Καραγιαννόπουλος κατά Ελλάδος*, 21.06.2007, *Kilic κατά Τουρκίας*, 28.03.2000.

δικαστήριο απαιτεί δηλαδή οι εξαιρέσεις για την κάμψη του δικαιώματος πρώτα από όλα να εδράζονται σε ένα πλαίσιο νομικών και διοικητικών κανόνων, οργανωμένα υπό τα εθνικά και διεθνή κείμενα τόσο στο στάδιο της προετοιμασίας, όσο και της εφαρμογής της αστυνομικής επιχείρησης και έπειτα να εξετάζονται αυτές καθαυτές οι πράξεις των οργάνων που κάνουν χρήση βίας. Οι αστυνομικές αρχές δρώντας σε αυτό το πλαίσιο θα πρέπει να είναι ικανές να αποτρέπουν την διάπραξη προσβολών της ζωής του ατόμου δημιουργώντας ένα μηχανισμό εφαρμογής για την πρόληψη, καταστολή και κύρωση των παραβάσεων. Ο σχεδιασμός, η κατάλληλη πειθαρχία και ο έλεγχος τήρησης των μέτρων υπό τις περιβαλλόμενες περιστάσεις σε μία σαφή αλυσίδα διεύθυνσης των αστυνομικών επιχειρήσεων ενδιαφέρουν πρωτίστως.¹⁶⁵⁹ Βέβαια, λαμβανομένων υπόψη των δυσκολιών στην αστυνόμευση των σύγχρονων κοινωνιών, του απρόβλεπτου χαρακτήρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και των επιχειρησιακών επιλογών που πρέπει να γίνονται όσον αφορά τις προτεραιότητες και τα μέσα, η θετική υποχρέωση των αστυνομικών αρχών πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να μην επιβάλλει δυσβάστακτο βάρος στις αρχές.¹⁶⁶⁰ Έπειτα, αν πληρούται αυτό το κριτήριο, το δικαστήριο ελέγχει, αν η οργανωμένη επιχείρηση είχε το κατάλληλο ρυθμιστικό πλαίσιο, ώστε να ελαχιστοποιηθεί όσο το δυνατόν ο κίνδυνος ζωής του θύματος. Επίσης, αναλύεται η ολόπλευρη έκταση των περιστατικών, έτσι ώστε να υιοθετείται η λιγότερο επικίνδυνη επιλογή.¹⁶⁶¹ Στην υπόθεση *Μακαρατζής κατά Ελλάδος*, το ΕΔΔΑ τόνισε ότι η ομαδική αστυνομική επιχείρηση δεν είχε την κατάλληλη συγκρότηση και θα έπρεπε οι αστυνομικές δράσεις να προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο.¹⁶⁶² Ένα τρίτο κριτήριο είναι ότι ακόμη και αν η επιχείρηση δεν ήταν οργανωμένη και δεν είχαν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα, ώστε να προσβληθεί στο ελάχιστο η ζωή θα πρέπει επιπλέον να υπάρχει άμεσος δεσμός (*relation directe*) ανάμεσα στην ανεπάρκεια της οργάνωσης και το θάνατο.¹⁶⁶³ Ελέγχεται δηλαδή, αν ο εύλογος σκοπός της πραγματοποίησης ενός αστυνομικού μέτρου μπορεί να δικαιολογηθεί υπό τις περιστάσεις απόλυτης αναγκαιότητας.¹⁶⁶⁴ Μία τέτοια περίπτωση δεν μπορεί να νομιμοποιηθεί, όταν είναι γνωστό ότι το πρόσωπο που πρόκειται να συλληφθεί δεν είναι ύποπτο κινδύνου κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και δεν είναι ύποπτο τέλεσης βίαιου αδικήματος, ακόμη και αν η αποχή από τη χρήση θανατηφόρου βίας μπορεί να οδηγήσει στη ματαίωση της σύλληψης.¹⁶⁶⁵

Πέραν των ανωτέρω, το ευρωπαϊκό δικαστήριο εξετάζει και ένα επιπλέον στοιχείο, αν δηλαδή οι αστυνομικοί είχαν την κατάλληλη εκπαίδευση μέσα στο ισχύον νομικό πλαίσιο για τη χρήση των όπλων τους.¹⁶⁶⁶ Πράγματι,

¹⁶⁵⁹ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 99.

¹⁶⁶⁰ Βλ. *Μακαρατζής κατά Ελλάδος*, 20.12.2004, παρ. 58.

¹⁶⁶¹ Βλ. Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία, σ. 118.

¹⁶⁶² Βλ. ΕΔΔΑ, *Μακαρατζής κατά Ελλάδος*, ο.π., σε Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 99.

¹⁶⁶³ Βλ. ΕΔΔΑ, *Giuliani and Gaggio*, 24.03.2011, ΕφΔΔ 2009, σ. 619 με παρατηρήσεις Γ. Καραβοκύρη.

¹⁶⁶⁴ ΕΔΔΑ, *Λεωνίδης κατά Ελλάδος*, 08.01.2009, παρ. 55.

¹⁶⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶⁶ Βλ. *McCann* και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27.09.1995 σε Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 100.

ο νέος νόμος για την οπλοφορία των αστυνομικών περιέχει πρόβλεψη αυστηρή για βασική και συντηρητική εκπαίδευση των αστυνομικών στη χρήση και τον χειρισμό των όπλων όχι μόνο με βάση το γράμμα, αλλά και το πνεύμα του νόμου.¹⁶⁶⁷ Σε κάθε επιχείρηση οι αστυνομικοί που κάνουν χρήση κουκούλας ελέγχουν ότι αν και εξασφαλίζεται η ανωνυμία, ένα διακριτικό σήμα θα μπορεί να τους ταυτοποιεί.¹⁶⁶⁸ Η αμερόληπτη, ενδεδειγμένη, ελεγχόμενη, προσιτή έρευνα στους οικείους για τις πράξεις και τις παραλείψεις των αστυνομικών και για την εξακρίβωση των γεγονότων αποτελεί σημαντική πτυχή του δικαιώματος στη ζωή.¹⁶⁶⁹ Οι αρχές οφείλουν να έχουν λάβει εύλογα μέτρα για να εξασφαλίσουν τα αποδεικτικά στοιχεία που αφορούν το περιστατικό, μεταξύ άλλων καταθέσεις αυτοπτών μαρτύρων και στοιχεία σήμανσης. Στο πλαίσιο αυτό, υπάρχει η απαίτηση για ταχεία διεξαγωγή της έρευνας, στο μέτρο της λογικής. Αν η έρευνα χαρακτηρίζεται από ατέλειες που υπονομεύουν τη δυνατότητά της να προσδιορίσει τις περιστάσεις υπό τις οποίες έλαβε χώρα το συμβάν ή να επιτύχει την εξακρίβωση της ταυτότητας των υπαιτίων, τότε δεν θα ικανοποιείται το κριτήριο της αποτελεσματικότητας.¹⁶⁷⁰

Τέλος, στην παρούσα θεματική μνημονεύεται το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως της ίδιας της ζωής. Αν και υποστηρίζεται και η αντίθετη γνώμη του δικαιώματος στην αυτοκτονία,¹⁶⁷¹ η κρατούσα θέση στο Αστυνομικό Δίκαιο είναι ότι το Σύνταγμα δεν αναγνωρίζει ένα δικαίωμα καταστροφής της ζωής, το νομικό θεμέλιο του οποίου δεν συνάγεται, ούτε από την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας. Επομένως, η αποτροπή του θανάτου από τις κρατικές αρχές δεν απαγορεύεται και η αστυνομία επεμβαίνει επικαλούμενη τη γενική ρήτρα της δημόσιας ασφάλειας. Η αστυνομική δράση εν προκειμένω είναι μία διασωστική πράξη, ιδίως όταν η βούληση του τόμου δεν ελεύθερη.¹⁶⁷²

β. Ανθρώπινη αξιοπρέπεια

Η προστασία του ανθρώπου έχει μία οντολογική διάσταση (*sein*) και μία δεοντολογική (*sollen*). Η οντολογική εκφράζει την ουσία της ανθρώπινης υπόστασης και στα ελληνικά αποδίδεται με την λέξη «αξία» (*Wert*).¹⁶⁷³ Η δεοντολογική συλλαμβάνει τον άνθρωπο σε σχέση με τους άλλους, ως κοινωνική αξία, τον οποίον σέβονται οι άλλοι και ο οποίος αξιώνει τον σεβασμό του. Στην ελληνική γλώσσα αποδίδεται με τον όρο «αξιοπρέπεια» (*Menschenwürde*). Στη χώρα μας κατοχυρώθηκε συνταγματικά η οντολογική όψη της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατ' επίδραση της ελληνικής φιλοσοφίας, ενώ στη Γερμανία επικράτησε η δεοντολογική οπτική της ανθρώπινης

¹⁶⁶⁷ Βλ. Εισηγητική Έκθεση Ν. 3169/2003.

¹⁶⁶⁸ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 101.

¹⁶⁶⁹ Βλ. Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κοντιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα Κατ' άρθρο ερμηνεία, σ. 119.

¹⁶⁷⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, *Μακαρατζής κατά Ελλάδος*, ο.π., παρ. 74, *Kelly και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 04.05.2001, παρ. 96-97.

¹⁶⁷¹ Βλ. Λ. Παπαδοπούλου, Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; ΔτΑ 2013, σ. 20 και επ.

¹⁶⁷² Βλ. C. Gusy *Polizeirecht*, σ. 42 υποσ. 30-33.

¹⁶⁷³ Βλ. Α. Ράικος, Σύνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, σ. 199. Για το οντολογικό περιεχόμενο της ανθρώπινης υπόστασης, βλ. *Βασίλειος Καισαρείας*, Έπιστ. 236, Τῷ Ἀμφιλοχίῳ, PG. 32, 884 A «Οὐσία δέ καί ὑπόστασις ταύτην ἔχει τήν διαφοράν ἣν ἔχει τό κοινόν πρός τό καθ' ἕκαστον, οἷον ὡς ἔχει τό ζῶον πρός τόν δεῖνα ἄνθρωπον».

αξιοπρέπειας, ως προσδιορίστηκε από το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο.¹⁶⁷⁴ Πάντως, ορθά τονίζεται στο Αστυνομικό Δίκαιο ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ της τιμής του ατόμου, όπως την αποδίδει στον εαυτό του και της υπόληψης του από τους άλλους κοινωνούς δικαίου.¹⁶⁷⁵

Η αξία ανθρώπου δεν αποτελεί εννοιολογικό στοιχείο της δημόσιας τάξης αλλά όριο της, η υπέρβαση του οποίου προσβάλλει τη δημόσια τάξη. Για αυτό η προστασία της αξίας του ανθρώπου θεωρείται ταυτόχρονα καθήκον και όριο της αστυνομικής δράσης. Η γαλλική νομική αντίληψη υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια συμπληρώνει την έννοια όλων των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁶⁷⁶ Αντίθετα, στη γερμανική έννομη τάξη γίνεται αναγωγή της δημόσιας τάξης σε συνταγματικές αξίες. Οι επικρατούσες απόψεις για μία απαραίτητη κοινωνική συμβίωση δεν εδράζονται πλέον στα μεταβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα, αλλά στα ιδιαίτερα αξιακά πρότυπα του θεμελιώδους νόμου και κυρίως στη προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.¹⁶⁷⁷ Για παράδειγμα, η απαγόρευση για λόγους δημόσιας τάξης της συνάθροισης ακροδεξιών εξτρεμιστικών οργανώσεων, θεωρήθηκε από το ομοσπονδιακό συνταγματικό δικαστήριο ότι παραβιάζει τη συνταγματική αρχή της πολιτικής ουδετερότητας της ελευθερίας του συνέρχεσθαι. Συνεπώς δεν υπάρχει κανένα πεδίο εφαρμογής των άγραφων αξιολογικών αποφάσεων.¹⁶⁷⁸

Η προστασία της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2§1 του Συντάγματος) είναι ένας ακόμη δεσμευτικός κανόνας (*Menschenwürdenorm*) για την αστυνομική δράση.¹⁶⁷⁹ Στο Αστυνομικό Δίκαιο αξιοποιείται και ως

¹⁶⁷⁴Ο Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα, σ. 199 αναφέρει ότι ο Κ. Τάσος, υποστήριξε την οντολογική πρόταση ως ορθότερη, ενώ ο Γ.Α. Μαγκάκης, ήθελε να κατοχυρωθεί στην ελληνική συνταγματική τάξη η δεοντολογική πρόταση για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

¹⁶⁷⁵Βλ. P. Basten, *Recht der Polizei*, ο.π., σ. 76 πλάγια αρίθμηση 132.

¹⁶⁷⁶Βλ. Ε. Αναστασιάδου, Η αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στη γαλλική έννομη τάξη, Το Σ 2003, σ. 79.

¹⁶⁷⁷Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 209 και Κ. Ζώρα, Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικόν Ομοσπονδιακόν Σύνταγμα, Το Σ 1978, σ. 1. Στη γερμανική θεωρία υπάρχει αμφιβολία ότι με αυτό τον τρόπο η δημόσια τάξη, αντί να προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα, τα υποθάλπει. Η δε έννοια της δημόσιας τάξης, μέσω της παραβίασης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας σχετικοποιείται περισσότερο. Έπ' αυτού, βλ. *Pieroth/Schlink*, *Grundrechte Staatsrecht II*, 2012, σ. 86-88, πλάγια αρίθμηση 55,134-135,374-383, ο οποίος υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη αξιοπρέπεια ως προστατευόμενο αγαθό της δημόσιας τάξης δεν κερδίζει τίποτε ως έννοια, αφού με την προσβολή της, βλάπτεται στη πραγματικότητα η δημόσια ασφάλεια. Η δημόσια τάξη αποκτά μία αμφίσημη δυναμική που μπορεί να αποδειχτεί επικίνδυνη για τις ατομικές ελευθερίες.

¹⁶⁷⁸Βλ. ΣτΕ 518/2015, όπου κρίθηκε ότι η αναστολή χρηματοδότησης του κοινοβουλευτικού κόμματος «ΛΑΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ» είναι νόμιμη, συνταγματική και συμβατή με την ΕΣΔΑ, C. Gussy, *Polizeirecht*, ο.π. σ. 49. Αναφορικά με τις απόψεις που διατυπώθηκαν στη νομολογία των δικαστηρίων με την απαγόρευση της συνάθροισης των νεοναζιστών στην Γερμανία, επειδή αντιβαίνει τη δημόσια τάξη, τον νόμο για τις συναθροίσεις και το άρθρο 8 του Θεμελιώδους Νόμου, ως ένα αντιναζιστικό νομικό σύστημα και την άποψη που αναφέρει ότι ο νόμος υποστηρίζει ότι οι συναθροίσεις αυτές απαγορεύονται, επειδή ο ίδιος ο Θεμελιώδης Νόμος εγγυάται την πολιτική ουδετερότητα του Κράτους, βλ. F. H. Ull, *Öffentliche Ordnung als sonderrechtlicher Verbotstatbestand gegen Neonazis im Versammlungsrecht*, *NVwZ* 2003, σ. 531-537.

¹⁶⁷⁹Βλ. Α. Ράικος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, σ. 199-200.

ερμηνευτικός κανόνας σε περίπτωση σύγκρουσης νόμων ή κενού.¹⁶⁸⁰ Επιπλέον, επισημαίνεται ότι κάθε αστυνομικό μέτρο που περιορίζει την ελευθερία του πολίτη δεν αντιτίθεται πάντα στον ανωτέρω κανόνα, όπως μία σωματική έρευνα που αποδεικνύεται αναποτελεσματική ή αδικαιολόγητη.¹⁶⁸¹ Ο κανόνας δεν προσδιορίζει απλά τις σχέσεις Κράτους – Πολίτη, αλλά τη βαθύτερη και πλατύτερη σχέση Κράτους - Ανθρώπου. Στο πεδίο του Αστυνομικού Δικαίου δεν λησμονείται ότι η αξία του ανθρώπου κατοχυρώνεται ως αμυντικό δικαίωμα και λογίζεται ως ένα μέσο για τη διασφάλιση της ελευθερίας.¹⁶⁸² Αυτό έγκειται στην απαγόρευση στοχευμένων πυροβολισμών (*Der gezielte Todesschuss*) για τη διάσωση ομήρων ή την αποτροπή θανάτωση ανθρώπων σε τρομοκρατικές επιθέσεις.¹⁶⁸³ Επίσης, η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας επιβάλλει την απαγόρευση των βασανιστηρίων. Ως βασανιστήρια νοούνται η πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου που συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση.¹⁶⁸⁴ Βασανιστήρια χαρακτηρίζονται η παράλειψη εξασφάλισης στον κρατούμενο των βασικών προϋποθέσεων για την ατομική και κοινωνική του ύπαρξη χωρίς να δημιουργείται σε αυτόν μια πραγματική ευκαιρία για την απόλαυση της ελευθερίας του.¹⁶⁸⁵ Η τελευταία περίπτωση εδράζεται στο άρθρο 6§2 του Σ, όπου η αστυνομία δεν μπορεί να κρατήσει κανέναν περισσότερο από 24 ώρες και θεωρείται μία συγκεκριμενοποίηση της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.¹⁶⁸⁶ Βασανιστήρια υπάρχουν όταν η ανάκριση γίνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλιστεί μία επιδίωξη υπέρτερου δημοσίου συμφέροντος π.χ. η καταπολέμηση της τρομοκρατίας.¹⁶⁸⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας μορφής βασανιστηρίων είναι η περίπτωση του Αστυνομικού Διευθυντού της Φρανκφούρτης *Daschner*, ο οποίος απείλησε με βασανιστήρια ένα ύποπτο για να βρεθεί ο τόπος απαγωγής ενός ανηλίκου και να αποτραπεί όσο το δυνατόν γρηγορότερα, το μοιραίο το οποίο όμως είχε ήδη επέλθει.¹⁶⁸⁸ Στην εγχώρια νομολογία καταδικάστηκε Λιμενικός, ο οποίος υπέβαλε κρατούμενο αλλοδαπό προς μεταγωγή στο ΛΧ Χίου σε άτυπη ανάκριση στην αγγλική γλώσσα σχετικά με το πλοίο που τον μετέφερε και το πρόσωπο του διακινητή. Συγκεκριμένα βύθισε το κεφάλι του εντός πλαστικού

¹⁶⁸⁰ Βλ. P. Basten, *Recht der Polizei*, ο.π., σ. 76, πλάγια αρίθμηση 132.

¹⁶⁸¹ Βλ. Α. Ράικος *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα*, σ. 205, Θ. Αντωνίου, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975, 2010, σ. 72.

¹⁶⁸² Για την αμυντική ενέργεια των θεμελιωδών δικαιωμάτων, βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα*, ο.π., σ. 118-122, 209-210, Α. Δημητρόπουλος, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, 1981, σ. 32-55.

¹⁶⁸³ Βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ο.π., σ. 215-217, D. Kugelmann, *Polizeirecht* σ. 276, πλάγια αρίθμηση 26 με περαιτέρω παραπομπή στον M. Jakobs, *Terrorismus und polizeilicher Todesschuss*, DVBL 2006, σ. 83-89.

¹⁶⁸⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, *Ahmad Sarwari και άλλοι κατά Ελλάδα*, 11.04.2019.

¹⁶⁸⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *Zelilof κατά Ελλάδα*, 24.05.2007, I. Κριάρη-Κατράνη, Γενετική τεχνολογία και Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 47, Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη Δικαιώματα*, ο.π., σ. 217-218, Θ. Αντωνίου, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, ο.π., σ. 281.

¹⁶⁸⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Aktas κατά Τουρκίας*, 24.4.2003, αντίστοιχα το άρθρο 104 I 2 GG, V. Götz, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 136, υποσ. 329.

¹⁶⁸⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, *Babar Ahmad κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 10.4.2012.

¹⁶⁸⁸ Βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα*, σ. 221-223, Θ. Αντωνίου, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, ο.π., σ. 270-271, V. Götz, *Polizeirecht*, σ. 136 υποσ. 329, *Denninger/Lisken Handbuch des Polizeirechts*, σ. 570 πλάγια αρίθμηση 858.

κουβά με νερό μέχρι του ορίου πνιγμού του, βασανιστήριο του υγρού υποβρυχίου (*wet submarino*). Επίσης, ο λιμενικός τοποθέτησε πλαστική σακούλα στο κεφάλι, σφίγγοντας μέχρι την πρόκληση ασφυξίας, βασανιστήριο του στεγνού υποβρυχίου (*dry submarino*). Τέλος, ο λιμενικός έθεσε πιστόλι στο δεξιό κρόταφο του αλλοδαπού, οπλίζοντάς το και πυροβολώντας στον αέρα, δημιουργώντας του την εντύπωση ότι τον είχε σκοτώσει (εικονική εκτέλεση).¹⁶⁸⁹ Γενικά, η παράλειψη διενέργειας κρίσιμων ανακριτικών πράξεων και η βραδύτητα στη ανάκριση συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση.¹⁶⁹⁰ Η βία ως τρόπος ανάκρισης απαγορεύεται. Οι αστυνομικές αρχές προστατεύουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.¹⁶⁹¹ Αυτό το καθήκον προστασίας εκδηλώνεται μέσα από τις γενικές ρήτρες της δημόσιας τάξης και της δημόσιας ασφάλειας. Επίσης, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια προστατεύεται και στο πλαίσιο των ιεραρχικών σχέσεων μεταξύ των αστυνομικών. Έτσι, η στέρηση της τροφής, το μαρτύριο του ύπνου, ο ομαδικός ή ατομικός εξευτελισμός με έργα και λόγια και άλλες πράξεις ιδίως κατά την εκπαιδευτική διαδικασία για λόγους πειθαρχίας αποτελούν προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.¹⁶⁹²

Ζωηρές συζητήσεις προκάλεσε στη νομολογία Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου της Γερμανίας,¹⁶⁹³ το ερώτημα, εάν μπορεί να υπάρξει η αυτοδιάθεση της αξιοπρέπειας του ανθρώπου.¹⁶⁹⁴ Επίσης, στη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ συζητήθηκε στο πλαίσιο της ελεύθερης κυκλοφορίας υπηρεσιών,¹⁶⁹⁵ εάν τα σύγχρονα βιντεοπαιχνίδια *Quasar*, στα οποία γίνονται εικονικές δολοφονίες, παραβιάζουν τη δημόσια τάξη και βλάπτουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Σε θετική περίπτωση δύναται να απαγορευτούν και να δικαιολογήσουν για τον σκοπό αυτό την επέμβαση της αστυνομίας.¹⁶⁹⁶ Συμπερασματικά, παρά τις δυσκολίες προσδιορισμού του περιεχομένου της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ο σεβασμός της είναι συνταγματικό θεμέλιο του κράτους του δικαίου.¹⁶⁹⁷ Η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας δεν έχει μόνο θεωρητική, αλλά και πρακτική αξία, προάγοντας τη διαφάνεια της κρατικής δράσης και τη συμμετοχή του πολίτη στην άσκηση της εξουσίας.¹⁶⁹⁸

¹⁶⁸⁹ Βλ. ΔΝαυτΠειρ. 365/2013 ΠοινΔικ 2014, σ. 714.

¹⁶⁹⁰ Βλ. ΕΔΔΑ *M.B. κατά Ρουμανίας* 3.1.2011 παρ. 58-60, όπου οι αστυνομικές αρχές παρέλειψαν να εξετάσουν ίχνη σπέρματος, τρίχες ή άλλο γενετικό υλικό από τα σχισμένα ρούχα της παθούσας για βιασμό και *M. Τσιρλή*, ΕΣΔΑ ερμηνεία κατ' άρθρο, ο.π., σ. 142, ΕΔΔΑ, *S. και Marper* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 4.12.2008, ΕΔΔΑ, *Z. κατά Φιλανδίας*, 25.2.1997.

¹⁶⁹¹ Βλ. *Z. Παπαϊωάννου*, Αστυνομικό Δίκαιο, ο.π., σ. 63.

¹⁶⁹² Πρβλ. *E. Nikolopoulos*, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, ο.π., σ. 3.

¹⁶⁹³ Βλ. BverwG 115 1896, DÖV 2002, σ. 479.

¹⁶⁹⁴ Βλ. *T. Aubel*, Das menschenunwürdige Laserdrome, Jura 2004, σ. 255-260, όπου αναφέρονται παραδείγματα όπως το Peep-Show, Zwergenweitwurf, Laserdrome, Paintball/Gotcha, die Körperweltenausstellung ή ο "Big Brother".

¹⁶⁹⁵ Βλ. ΔΕΕ C -36/02, *OMEGA/Bohn*.

¹⁶⁹⁶ Βλ. *D. Kugelman*, Polizeirecht, ο.π., σ. 320, πλάγια αρίθμηση 65, *R. Schmidt*, Polizeirecht, ο.π., σ. 239, πλάγια αρίθμηση 653.

¹⁶⁹⁷ Βλ. *Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή*, Περί της αξίας της ανθρώπινης αξίας, ΕΦΔΔ 2010, σ. 736-744.

¹⁶⁹⁸ Βλ. *A. Ραϊκος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π. σ. 202, *Θ. Αντωνίου*, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, ο.π., σ. 296.

Η αξία του ανθρώπου και η δημοκρατική αρχή έχουν κοινή προέλευση, γιατί υπηρετούν τον άνθρωπο στο πλαίσιο του Κράτους Δικαίου.¹⁶⁹⁹ Απαιτείται λοιπόν μεγαλύτερη επίδειξη ευθύνης της αστυνομίας κατά την άσκηση της δράσης της.

γ. Προσωπική ελευθερία

Η ελευθερία σε όλες τις πτυχές της προστατεύεται από την αστυνομία.¹⁷⁰⁰ Μάλιστα, ο σκοπός αυτός είναι συνταγματική επιταγή.¹⁷⁰¹ Προκύπτει αφενός από τον φιλελεύθερο χαρακτήρα του Συντάγματος, αφετέρου από την υποχρέωση για την υπεράσπιση της συνταγματικής τάξης από τους αστυνομικούς. Όπως χαρακτηριστικά διατύπωνε ο *Μοντεσκιέ* καμία άλλη λέξη δεν έλαβε τόσες έννοιες κατά την πορεία των αιώνων, όσο η ελευθερία.¹⁷⁰² Η ελευθερία είναι μία έννοια δυναμική που μεταβάλλεται στο χρόνο και στον τόπο, ανάλογα με τις πολιτικές, τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και τις εμπειρίες κάθε λαού.¹⁷⁰³ Στο Κράτος Δικαίου η ελευθερία δεν είναι απόλυτη,¹⁷⁰⁴ αλλά ο νόμος καθορίζει τις μορφές της ελευθερίας, (π.χ. προσωπική, οικονομική, ελευθερία, ελευθερία του τύπου, των συναθροίσεων και των συνενώσεων) και το πεδίο εφαρμογής των αστυνομικών αρμοδιοτήτων κατά τη ρύθμιση του τρόπου και των ορίων της ελεύθερης δράσης των ατόμων.¹⁷⁰⁵

Η προσωπική ελευθερία διατυπώνεται ρητά στο άρθρο 5§3 εδάφιο α' του Συντάγματος. Κατά τον *Α. Ράικο* η προσωπική ελευθερία στο Σύνταγμα νοείται με τη στενή και κύρια έννοια της ως φυσική ή σωματική ελευθερία δηλαδή με την έννοια της σωματικής κίνησης του ατόμου με οποιοδήποτε μέσο, την ελευθερία επιλογής του τόπου διαμονής και κατοικίας, την ελευθερία εξόδου από τη χώρα και την ελευθερία επανόδου σε αυτήν.¹⁷⁰⁶ Το εν λόγω δικαίωμα κατά τον *Π. Δαγτόγλου* προστατεύεται σε δύο φάσεις, αφενός υπό τη στενή έννοια του όρου ως προστασία από την αυθαίρετη σύλληψη και κράτηση, αφετέρου με την καθιέρωση εγγυήσεων αναφορικά με την άσκηση της ποινικής κατηγορίας, την εκδίκαση, την επιβολή και την έκτιση ποινής.¹⁷⁰⁷ Επιπρόσθετα, όπως παγίως γίνεται δεκτό το άρθρο 6 του Συντάγματος κατοχυρώνει οποιαδήποτε μορφή στέρησης της ελευθερίας, εξαιτίας ποινικής δίωξης.¹⁷⁰⁸ Οι διατάξεις του άρθρου 6 (και 7) του Συντάγματος δεν

¹⁶⁹⁹ Βλ. *Α. Ραϊκος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 197, *Θ. Αντωνίου*, Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου, ο.π., σ. 298.

¹⁷⁰⁰ Βλ. *Πλάτων*, Πολιτεία, 395c-d.

¹⁷⁰¹ Βλ. *Α. Ραϊκος* Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 438-448.

¹⁷⁰² Βλ. *C. Montesquieu*, *L'esprit des lois* (Κεφ. II du Βιβλίο XI), 1748.

¹⁷⁰³ Βλ. *Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά*, Το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, *ΕλλΔ/νη* 1982, σ. 182-187, όπου αναδεικνύονται οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιδράσεις κατά τα διάφορα ιστορικά στάδια εξέλιξης της ελευθερίας.

¹⁷⁰⁴ Βλ. *Jacobson v. Massachusetts*, 197 U.S. 11 (1905).

¹⁷⁰⁵ Βλ. *J. Rivero*, *Droit administratif*, 2011, σ. 398 και πλάγια αρίθμηση 479.

¹⁷⁰⁶ Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 488-489

¹⁷⁰⁷ Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, σ. 235.

¹⁷⁰⁸ Επ' αυτών και επί των κατωτέρω, βλ. *Α. Μάνεσης*, Ατομικές ελευθερίες, 1982, σ. 129, *Α. Ράικος*, Συνταγματικό δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 488-489, 540-542, *Ε. Γαλάνη*, σε *Βλαχόπουλος Σ.*, Θεμελιώδη δικαιώματα, 2017, σ. 129, *Κ. Στρατηλάτης*, Άρθρο 5§2-4 σε *Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης*, Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σ. 119, *Γ. Κατρούγκαλος*, Άρθρο 5§3 σε *Γ. Κασσιμάτης/Κ. Μαυριάς*, 2003, σ. 31, *Κ. Χρυσόγονος*, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2006, σ. 218, *Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος* Το

κατοχυρώνουν ένα αυτοτελές δικαίωμα. Απλώς, συμπληρώνουν την προστασία του ατομικού δικαιώματος της προσωπικής ελευθερίας, ως προβλέπεται στο άρθρο 5§3 του Συντάγματος και κατά συνέπεια αποτελούν συνέχεια του.¹⁷⁰⁹ Οι κανόνες δικαίου που περιέχουν τα άρθρα 6,7 του Σ., είναι ειδικότεροι, αφού εξειδικεύονται σε ορισμένη περίπτωση, ενώ κατοχυρώνουν πρόσθετες εγγυήσεις και θέτουν επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Οι παραπάνω συνταγματικές διατάξεις έχουν αναγνωριστικό χαρακτήρα απέναντι στη εκτελεστική και δικαστική εξουσία. Μάλιστα, απαιτείται για τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας νόμος σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 5§3 εδάφιο β' του Συντάγματος. Τέλος, παρόμοια νομοτεχνική επιλογή ακολουθεί και η ΕΣΔΑ στο άρθρο 5 για την προστασία της προσωπικής ασφάλειας. Η διάταξη καθιερώνει την προστασία από την αυθαίρετη σύλληψη, ενώ τα άρθρα 6 και 7 κατοχυρώνουν την προσωπική ασφάλεια σχετικά με τον ποινικό κολασμό.¹⁷¹⁰

Η διάκριση μεταξύ οποιοδήποτε περιορισμού της ελευθερίας (*Freiheitsbeschränkung*) του άρθρου 5 του Συντάγματος και της στέρησης της ελευθερίας (*Freiheitsentziehung*) έχει μεγάλη σημασία στο Αστυνομικό Δίκαιο.¹⁷¹¹ Οι διοικητικές αστυνομικές αρμοδιότητες για τη σύλληψη και την κράτηση στηρίζονται στο άρθρο 5 του Συντάγματος, ενώ οι δικαστικές αρμοδιότητες για την ποινικού χαρακτήρα σύλληψη και κράτηση στηρίζονται στα άρθρα 6 και 7 του Συντάγματος.¹⁷¹² Η διοικητική προσαγωγή για την εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας των ατόμων, η υποχρεωτική στάση του οχήματος για διενέργεια τροχονομικού ελέγχου, η διοικητική σύλληψη και κράτηση των επαναπροωθούμενων αλλοδαπών, η προστατευτική φύλαξη, η έρευνα οχήματος και πράγματος στηρίζονται στο άρθρο 5 του Συντάγματος και όχι στο άρθρο 6.¹⁷¹³ Η σύλληψη και η κράτηση με ένταλμα σύλληψης ή βούλευμα δικαστικού συμβουλίου ή στο πλαίσιο του αυτοφώρου εκτελούνται από τη δικαστική αστυνομία. Η κράτηση και η σύλληψη φέρουν αναμφίβολα δικαστικό χαρακτήρα. Αυτές οι αρμοδιότητες καλύπτονται πλήρως από το άρθρο 6 του Συντάγματος και το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ.¹⁷¹⁴ Τέλος, προσβολές της προσωπικής ελευθερίας είναι η απέλαση¹⁷¹⁵ και η έκδοση.¹⁷¹⁶ Βέβαια, η

Σύνταγμα της Ελλάδος, 1955, τ. Β'. σ. 9., Α. Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά, Το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, ο.π., σ. 187. Παρόμοια τυποποίηση της προστασίας της προσωπικής ελευθερίας (§2 Abs.1) με ειδικότερη διάταξη για την ποινική περίπτωση (§103 Abs.2) ακολουθεί ο Θεμελιώδης Νόμος της Γερμανίας, βλ. *Pieroth/Schlink Grundrechte Staatsrecht II*, 2012, πλάγια αρίθμηση 1187.

¹⁷⁰⁹Βλ. ΣτΕ 805/2018.

¹⁷¹⁰Βλ. Α. Ραϊκος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 461-463, Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, 2012, σ. 229. Σύμφωνα με την 2007/С 303/02 Τα δικαιώματα του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ έχουν την ίδια έννοια και εμβέλεια με αυτή του άρθρου 52§3 του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων. Κατά συνέπεια οι περιορισμοί που μπορούν νομίμως να επιβληθούν δεν μπορούν να υπερβαίνουν αυτούς που αντίστοιχα προβλέπονται από την ΕΣΔΑ, βλ. Θ. Παπαδημητρίου, σε Β. Τζέμος, Ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2015, σ. 73.

¹⁷¹¹Βλ. Α. Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 461-462, W.R Schenke, Polizeirecht, ο.π., σ. 81, πλάγια αρίθμηση 142.

¹⁷¹²Βλ. Α. Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 465-467.

¹⁷¹³Βλ. ΣτΕ 805/2018, Α. Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 461, 465, 473.

¹⁷¹⁴Βλ. Α. Ραϊκος Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 464.

¹⁷¹⁵Βλ. ΣτΕ 113/2013.

διοικητική απέλαση θεωρείται αντικείμενο του δικαίου των αλλοδαπών που γνωρίζει ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια, ενώ η δικαστική απέλαση και η έκδοση εντάσσονται στο Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο και δεν θα αναπτυχθούν στη παρούσα μελέτη.

Τα κριτήρια διάκρισης μεταξύ περιορισμού και στέρσης της ελευθερίας είναι ασαφή.¹⁷¹⁷ Η φύση του αστυνομικού μέτρου, εάν δηλ. έχει διοικητικό ή δικαστικό χαρακτήρα προσδιορίζει τη νομική βάση των εγγυήσεων. Έπειτα, η ένταση του μέτρου, επηρεάζεται πολύ από τη διάρκεια του αστυνομικού μέτρου. Εάν για παράδειγμα στη διοικητική προσαγωγή προβλέπεται βραχεία διάρκεια περιορισμού της ελευθερίας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να πλήττεται το ορμέμφυτο της προσωπικής ελευθερίας, τότε ανεξάρτητα από την φύση του αστυνομικού μέτρου, το τελευταίο θα υπάγεται στις πρόσθετες προϋποθέσεις του άρθρου 6.¹⁷¹⁸ Συνεπώς, όταν τα αστυνομικά μέτρα έχουν τον χαρακτήρα ποινής ή τείνουν να τον αποκτήσουν, τότε κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ πρόκειται για δικαστικού χαρακτήρα πράξεις που χρήζουν ευρύτερων εγγυήσεων.¹⁷¹⁹

Ο σεβασμός της προσωπικής ελευθερίας στο Αστυνομικό Δίκαιο σημαίνει προστασία από την αυθαίρετη σύλληψη και κράτηση ως δύο από τις κυριότερες αρμοδιότητες των αστυνομικών αρχών. Εξαιτίας των αυθαιρεσιών του αστυνομικού κράτους οι εγγυήσεις της ελευθερίας περιγράφονται σε υπερκείμενους εξ' απόψεως τυπικής ισχύος κανόνες δικαίου σε σχέση με τους αστυνομικούς κανόνες. Οι εγγυήσεις εξειδικεύονται λεπτομερέστερα σε άλλους κλάδους δικαίου, όπως το Συνταγματικό, το Ουσιαστικό Ποινικό και Δικονομικό Δίκαιο, ακριβώς για να υπερισχύουν ως ειδικότερες έναντι των γενικότερων που περιγράφονται στο Αστυνομικό Δίκαιο. Βέβαια, στο Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης γίνεται συχνά εμφανής αυτή η νομοθετική επιλογή με ρήτρες επικουρικότητας. Επίσης, ο σεβασμός της προσωπικής ελευθερίας περιλαμβάνει την απαγόρευση ατομικών διοικητικών μέτρων από τις αστυνομικές αρχές.¹⁷²⁰ Νέες μορφές αστυνομικών διοικητικών και δικαστικών μέτρων συναντώνται όλο και συχνότερα, όπως αυτών της Συνθήκης *Schengen*.¹⁷²¹ Ο δεσμευτικός χαρακτήρας του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελούν πάντοτε μία επίκαιρη εγγύηση κατά την επιβολή αστυνομικών μέτρων κατά της προσωπικής ελευθερίας. Στο Αστυνομικό Δίκαιο η εγγύηση της προσωπικής ελευθερίας εκδηλώνεται με τον

¹⁷¹⁶ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 472.

¹⁷¹⁷ Βλ. Α. Lambiris, *Klassische Standardbefugnisse im Polizeirecht*, ο.π., σ. 71 και Stoermer C., *Der polizeirechtliche Gewahrsam, Der polizeirechtliche Gewahrsam unter besonderer Berücksichtigung des Unterbindungsgewahrsams*, 1998, ο.π., σ. 26.

¹⁷¹⁸ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 217, στέρση και όχι απλό περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας αποτελεί η σύλληψη και ο εγκλεισμός σε ψυχιατρείο ασθενούς με τη διαδικασία της ακούσιας νοσηλείας, η οποία απαιτεί δικαστική απόφαση πολιτικού δικαστηρίου και διακρίνεται από τα μέτρα ασφαλείας που επιβάλλονται από τα ποινικά δικαστήρια.

¹⁷¹⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, 27.02.1994, *Bendenoun κατά Γαλλίας*, σκέψη 47, 10.06.1996, *Benham κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, σκέψη 56, 27.06.1984, *Campbell and Fell κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, σκέψη 72 και ΕΔΔΑ, 27.08.1991, *Demicoli κατά Μάλτας*, σκέψη 34.

¹⁷²⁰ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ.506-510.

¹⁷²¹ Βλ. Α. Περιστέρáκη, Ζητήματα σχετικά με την καταχώριση του Ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στο Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν, ΠοινΧρ 2005, σ.89.

έμπρακτο σεβασμό της από τα αστυνομικά όργανα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στους περισσότερους αστυνομικούς κώδικες δεοντολογίας γίνεται ρητή αναφορά στην υποχρέωση των αστυνομικών να σέβονται την προσωπική ελευθερία των πολιτών. Σε συμβολικό επίπεδο θα έπρεπε κατά την άποψη μας η υποχρέωση αυτή να συμπεριληφθεί και στον όρκο των αστυνομικών. Ο σεβασμός αυτός εκδηλώνεται νομικά με την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας κατά τη σύλληψη και την κράτηση. Τέλος, σε περίπτωση σύγκρουσης της προσωπικής ελευθερίας με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, η αστυνομία υποχρεούται να προστατεύει και τα δύο, όπως το δικαίωμα της ελευθερίας των συναθροίσεων και της ελευθερίας της κίνησης.¹⁷²²

Η προσωπική ελευθερία έχει μία ειδικότερη έκφανση της, την ελευθερία της κίνησης. Το περιεχόμενο της έγκειται στην ελευθερία μετακίνησης, διαμονής εγκατάστασης, εισόδου και εξόδου των Ελλήνων πολιτών από τη Χώρα.¹⁷²³ Στο σημείο αυτό τονίζεται ότι πολλές αστυνομικές δράσεις δεν χαρακτηρίζονται ως περιορισμοί του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας της κίνησης. Ο *A. de Laubadère* τόνιζε ότι η διοικητική αστυνομία ασκεί μία μορφή διοικητικής δράσης, ρυθμιστική των ελευθεριών των ατόμων για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης.¹⁷²⁴ Για παράδειγμα, οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται από τον Κ.Ο.Κ. και εφαρμόζονται από αστυνομικά όργανα της τροχαίας δεν συνιστούν περιορισμό της ελευθερίας της κίνησης, αλλά ρύθμιση για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων.¹⁷²⁵ Επιπλέον, οι περιορισμοί με διάφορες κανονιστικές πράξεις της αστυνομικής αρχής, όπως περιορισμοί στους μονόδρομους και τους πεζόδρομους δεν αποτελούν συρρίκνωση του κανονιστικού περιεχομένου του ατομικού δικαιώματος, αλλά απλές οριοθετήσεις του δικαιώματος.¹⁷²⁶ Η ελευθερία της κίνησης περιλαμβάνει την είσοδο και την έξοδο από τη Χώρα. Τα αστυνομικά όργανα είναι επιφορτισμένα με τον διαβατηριακό έλεγχο εισόδου και εξόδου ατόμων από τη Χώρα. Έτσι, η απαγόρευση εισόδου στη χώρα Ελλήνων Πολιτών από τις αστυνομικές αρχές, ακόμη και αν αυτοί διώκονται ή καταζητούνται θα ισοδυναμούσε με οριστική απαγόρευση της ιθαγένειας και ως εκ τούτου απαγορεύεται από το Σύνταγμα.¹⁷²⁷ Αυτό επιβάλλει ρητά την απαγόρευση εκ μέρους των αστυνομικών αρχών να θέτουν ρητά ή υπονοούμενα ατομικά αστυνομικά ή άλλα διοικητικά μέτρα που περιορίζουν την ελευθερία κίνησης και εγκατάστασης των Ελλήνων.¹⁷²⁸

¹⁷²²Βλ. *Χ. Τσιλιώτης*, Η επίλυση της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω του κρατικού καθήκοντος προστασίας τους, ΔΤΑ 67/2016, σ. 55 και επ.

¹⁷²³Βλ. *Ε. Γαλάνη*, σε *Σ. Βλαχόπουλος*, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 127 και επ.

¹⁷²⁴Βλ. *A. de Laubadère/ J.C Venezia/ Y. Gaudemet*, *Traité de droit administratif*, 1992, σ.707-708 και πλάγια αρίθμηση 1079.

¹⁷²⁵Αντίθετα ο *Κ. Χρυσόγονος*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 220, υποστηρίζει ότι περιορισμός στην ελευθερία κίνησης υπάρχει, όταν απαγορεύεται ο συγκεκριμένος τρόπος μετακίνησης των οχημάτων ανάλογα με τον αριθμό κυκλοφορίας τους σε ορισμένη περιοχή της αστικής ζώνης των Αθηνών, (δακτύλιος), με σκοπό την άμβλυση της κυκλοφοριακής συμφόρησης και την αντιμετώπιση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης.

¹⁷²⁶Βλ. *Ε. Γαλάνη*, σε *Σ. Βλαχόπουλος*, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2017, σ. 135.

¹⁷²⁷Βλ. *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 508-509,515-516, *Γαλάνη Ε.*, σε *Σ. Βλαχόπουλος*, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 138, *Ν. Δημητρόπουλος*, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Ειδικός Μέρος Μητρικά Δικαιώματα Φυσική Υπόσταση Πνευματική Υπόσταση Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου τ. ΙΙΙ,2008, σ. 357.¹⁷²⁷

¹⁷²⁸Βλ. *Π. Δαγτόγλου*, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 290 και πλάγια αρίθμηση 455.

Τα ανωτέρω επαληθεύονται από τη νομολογία του ΣΤΕ που ελέγχει την εφαρμογή του συνταγματικού κανόνα κατά την εκδήλωση αστυνομικών μέτρων.¹⁷²⁹ Έχει παγίως κριθεί, κατά την έννοια του άρθρου 5 του Συντάγματος ότι η προσωπική ελευθερία αποτελεί μεν θεμελιώδη συνταγματική αρχή, επιτρέπεται όμως η θέσπιση, με τυπικό νόμο ή με κανονιστική πράξη εκδιδόμενη κατ' εξουσιοδότηση τυπικού νόμου, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, περιορισμών σε αυτήν. Ειδικώς δε, όσον αφορά τους περιορισμούς στην ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στην Χώρα, καθώς και στην ελεύθερη έξοδο και είσοδο σε αυτήν οποιουδήποτε Έλληνα, απαγορεύεται στο νομοθέτη ή στην κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση να θεσπίζει τους περιορισμούς αυτούς με τη μορφή «ατομικών διοικητικών μέτρων». Με τη φράση «ατομικά διοικητικά μέτρα» η νομολογία διατύπωσε τη θέση ότι ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να αποκλείσει την ανάθεση σε όργανα της εκτελεστικής εξουσίας οποιασδήποτε διακριτικής ευχέρειας για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων περιοριστικών της εν λόγω ελευθερίας. Δεν μπορεί δηλαδή ο νομοθέτης ή η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση, χρησιμοποιώντας αόριστες έννοιες και γενικές ρήτρες, οι οποίες χρήζουν προσδιορισμού με συμπλήρωση, να αφήνουν σε διοικητικά όργανα περιθώρια ουσιαστικής εκτίμησης ή αξιολόγησης της συμπεριφοράς ατόμων, ή της εκτίμησης ή αξιολόγησης άλλων πραγματικών δεδομένων, προκειμένου να εκδώσουν ατομική διοικητική πράξη περιοριστική της εν λόγω ελευθερίας. Το συμπέρασμα της παραπάνω νομολογίας είναι ότι νόμος που θεσπίζει περιορισμούς στην ελεύθερη έξοδο και είσοδο οποιουδήποτε Έλληνα, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, όταν αναθέτει στα διοικητικά όργανα την διαπίστωση απλώς και μόνο της συνδρομής των τασσόμενων από το ίδιο το νομοθετικό κείμενο, κατά τρόπο γενικό, αλλά συγκεκριμένο και σαφή, αντικειμενικών προϋποθέσεων, με τη συνδρομή των οποίων επιτρέπεται η έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης περιοριστικής της εν λόγω ελευθερίας.¹⁷³⁰

Στο ως άνω πνεύμα και η απόφαση ΣΤΕ 1477/2017 αναφορικά με τη συνταγματικότητα του αστυνομικού μέτρου της αφαίρεσης διαβατηρίου. Σε περίπτωση άσκησης ποινικής δίωξης για κακούργημα ή πλημμέλημα η αστυνομία, ενεργώντας κατά δέσμια αρμοδιότητα προβαίνει σε αφαίρεση διαβατηρίου, η οποία δεν συναρτάται με δικαστική απόφαση της απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα ως περιοριστικού όρου ή διάταξη ανακριτή ή εισαγγελέα. Η ανάθεση σε αστυνομικά όργανα διακριτικής ευχέρειας αποκλείεται ως αντισυνταγματική¹⁷³¹ για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων περιοριστικών της ελευθερίας. Μάλιστα πρόσφατα η Ολομέλεια του ΣΤΕ 357/2020 έκρινε συνταγματική την αφαίρεση διαβατηρίου από τις αστυνομικές αρχές λόγω άσκησης ποινικής δίωξης, επειδή ναι μεν δεν καταλείπεται διακριτική ευχέρεια στο διοικητικό όργανο μετά τη δικαστική κρίση απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα, αλλά αν το περιοριστικό μέτρο αρθεί με απόφαση του δικαστικού οργάνου και η διοίκηση αρνείται να επιστρέψει το διαβατήριο, η απόφαση ακυρώνεται λόγω εσφαλμένης

¹⁷²⁹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 292, ΣΤΕ 2313/1976, Το Σ1976, σ. 684, ΣΤΕ 2336/80, Το Σ.1981, σ.439, ΣΤΕ 2858/85, Το Σ 1986, σ.88.

¹⁷³⁰ Βλ. ΣΤΕ 2313/1976 Ολομ., 2858/1985, 4674/1998 Ολομ., 378/2012, 1799/2016 Πηγή νομος

¹⁷³¹ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 515-516, Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ο.π., σ.220, Γ. Κατρούγκαλος, ο.π., σ. 35.

αιτιολογίας. Αντίθετα, ο νομοθέτης οφείλει να ορίσει κατά τρόπο γενικό, αλλά ορισμένο, σαφή και αντικειμενικό τις προϋποθέσεις ως απλή διαπίστωση κατά δέσμια αρμοδιότητα, ενώ για αυτόν το περιορισμό σε αντίθεση με ότι συμβαίνει με τη προσωπική ελευθερία δεν απαιτείται δικαστική απόφαση. Δεν παραβιάζεται το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας στην ΕΕ. Η αφαίρεση που γίνεται κατόπιν νόμου δεν αντίκειται στο άρθρο 5 §4 και στην αρχή της αναλογικότητας.¹⁷³²

Άξιες μνείας είναι και οι ΣΤΕ 2012-3/2019, όπου παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, λόγω σπουδαιότητας, το ζήτημα εάν είναι εντός εξουσιοδότησης διάταξη του Π.Δ. 25/2004, «Προϋποθέσεις χορήγησης διαβατηρίων», κατά την οποία είναι υποχρεωτική για τη Διοίκηση η μη χορήγηση ή η μη απόδοση ή η αφαίρεση διαβατηρίου, εξαιτίας μόνο της άσκησης ποινικής δίωξης κατά ορισμένου προσώπου για κακούργημα ή για κάποιο από τα περιοριστικώς αναφερόμενα στο διάταγμα πλημμελήματα. Στο εν λόγω νομοθετικό πλαίσιο και κατ' εφαρμογή του άρθρου 5 του Συντάγματος, όπως αυτό έχει πάγια ερμηνευθεί από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο νομοθέτης έχει θεσπίσει δύο αυτοτελείς και διακεκριμένες διαδικασίες για τον περιορισμό του δικαιώματος εξόδου από τη χώρα, οι οποίες εντάσσονται σε διαφορετικά νομοθετήματα και εξυπηρετούν διαφορετικές εν μέρει πτυχές του δημοσίου συμφέροντος. Η πρώτη προβλέπεται στο άρθρο 282 ΚΠΔ και έχει σκοπό τη διασφάλιση της ομαλής προόδου και ολοκλήρωσης αυτής, καθώς και την αποτροπή τέλεσης νέων εγκλημάτων. Η δεύτερη διαδικασία αφορά αποκλειστικώς σε έλληνες πολίτες, στους οποίους η μη χορήγηση ή η αφαίρεση διαβατηρίου αποκλείει τη μετάβαση σε τρίτες χώρες, ήτοι χώρες του εξωτερικού πλην της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συντελείται δε με την έκδοση ειδικής διοικητικής πράξης. Συγκεκριμένα, το αρμόδιο διοικητικό όργανο υποχρεούται, κατά δέσμια αρμοδιότητα, να μην χορηγήσει ή να αφαιρέσει ήδη χορηγηθέν διαβατήριο. Οι ανωτέρω περιπτώσεις έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα, διότι δεν αποτελεί προϊόν κρίσεως του αρμοδίου για την μη χορήγηση ή την αφαίρεση διαβατηρίου διοικητικού οργάνου, αλλά των δικαστικών λειτουργιών της ποινικής δικαιοσύνης, οι οποίοι, περιβαλλόμενοι με τις οικείες συνταγματικές εγγυήσεις, έχουν αποφανθεί είτε περί της ποινικής καταδίκης, είτε περί της ασκήσεως ποινικής διώξεως των προσώπων, εις βάρος των οποίων λαμβάνεται το μέτρο αυτό. Αντίθετη ερμηνεία θα έθετε πράγματι εκποδών τις αυτοτελείς σε σχέση με τη ποινική διαδικασία ρυθμίσεις.

Η ελευθερία της κίνησης των αστυνομικών είναι ένα δικαίωμα ιδιαίτερα ευαίσθητο σε συνταγματικούς περιορισμούς. Έτσι, οι υποχρεωτικές προσωρινές μετακινήσεις, οι αναγκαστικές αποσπάσεις, οι συνεχείς μεταθέσεις, η απαγόρευση απομάκρυνσης από την έδρα της υπηρεσίας, η υπαγωγή σε καθεστώς προηγούμενης άδειας απομάκρυνσης του αστυνομικού κατά τη διάρκεια της άδειας ή της ημερήσιας ανάπαυσης, καθώς και συνεχείς στερήσεις εξόδου από τα στρατόπεδα και τις αστυνομικές σχολές, ώστε να βλάπτεται το ορμέμφυτο της προσωπικής ελευθερίας βλάπτουν στον πυρήνα τους την ελευθερία της κίνησης.¹⁷³³

¹⁷³² Βλ. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, σ. 218.

¹⁷³³ Πρβλ. Ε. Nikolopoulos, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, ο.π., σ. 4.

Οι προσφυγικές ροές και η φονταμενταλιστική τρομοκρατία τείνουν ξανά να αλλοιώσουν την έννοια της ελευθερίας σε νομοθετικό επίπεδο.¹⁷³⁴ Η διαπάλη ανάμεσα στο σχετικισμό και τη σωκρατική αναζήτηση των καθολικών ορισμών (το ορίζεσθαι καθόλου) είναι ιδιαίτερα εμφανής κατά την εναγώνια αναζήτηση του πραγματικού ή του χρήσιμου νοήματος της ελευθερίας.¹⁷³⁵

δ. Ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας

Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας είναι θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5§1 του Συντάγματος και ταυτόχρονα αποτελεί ουσιώδες όριο της αστυνομικής δράσης. Τα δικαιώματα των άλλων, τα χρηστά ήθη και το Σύνταγμα ως τρίπτυχο (*Schrankentrias*) που καθιερώνονται στο άρθρο 5§1 του Συντάγματος είναι ίσως ο χαρακτηριστικότερος συνταγματικός περιορισμός της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας.¹⁸⁴² Το τρίπτυχο των περιορισμών των θεμελιωδών δικαιωμάτων δεσμεύει και τα αστυνομικά όργανα κατά τη δράση τους.¹⁸⁴³

Το Σύνταγμα είναι το πρώτο όριο της αστυνομικής δράσης. Η ιεραρχία των κανόνων δικαίου που διέπει την έννομη τάξη δεν διασφαλίζει από μόνη της την τήρηση των γενικών νόμων από τους κοινωνούς του δικαίου. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό, όταν ένας κανόνας δικαίου περιέχεται σε ένα δικαίωμα ή υποχρέωση του πολίτη. Για την αποτροπή ανατροπής αυτού του σταθερού συστήματος, το οποίο ναι μεν καθιερώθηκε να έχει σταθερή δομή, αλλά παρόλα αυτά υπάρχουν ατέλειες και ανακύπτουν κρίσεις θεσπίστηκαν τα λειτουργικά υποκατάστατα (*substitut fonctionnel*), ώστε να διασφαλίζουν την ύπαρξη του. Η αστυνομία είναι ένα από αυτά τα λειτουργικά υποκατάστατα που εγγυάται την τήρηση των νόμων στο πλαίσιο της έννομης τάξης (*ordre statutaire*).¹⁸⁴⁸ Η τήρηση των νόμων σημαίνει την απαγόρευση προσβολής τους όχι μόνο από τους πολίτες, αλλά και από τους αστυνομικούς. Αυτή η απαγόρευση της παραβίασης των νόμων συνεπάγεται τον περιορισμό της ελευθερίας κατά την άσκηση της αστυνομικής δράσης. Το θεσμικό πλαίσιο με το οποίο επιτυγχάνεται ο περιορισμός προσδιορίζεται από τους κανόνες της δημόσιας τάξης. Καρπός της ελευθερίας είναι η δημόσια τάξη. Μάλιστα, στο άρθρο 10 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη του 1789 και στο άρθρο IV του Προοιμίου του γαλλικού Συντάγματος 1848 αναφέρεται ότι το έθνος βασίζεται στις αρχές της ισότητας, της αδελφοσύνης και της ελευθερίας, έχει ως βάση την οικογένεια, την εργασία, την ευημερία, και τη δημόσια τάξη.¹⁸⁴⁹ Βέβαια, η πρωταρχία της ελευθερίας έναντι της δημόσιας τάξης είναι αναμφίβολη, αλλά εδώ η δημόσια τάξη φαίνεται να αποτελεί το λειτουργικό υποκατάστατο της τήρησης της

¹⁷³⁴ Μ. Παπακωνσταντής, Η τρομοκρατία στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019, σ. 175-178.

¹⁷³⁵ Βλ. Αριστοτέλης, *Μετὰ τὰ φυσικά*, 1078 b 27.

¹⁸⁴² Αντί πολλών, βλ. Κ. Α. *Bettermann*, Περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων, Αρμ.1965, σ. 265 και επ.

¹⁸⁴³ Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 144, Α. Δημητρόπουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα, σ. 361-362, Β. Pieroth/Β. Schlink, *Grundrechte Staatsrecht II* 2012, πλάγια αρίθμηση 385. Γενικά υπάρχουν συντάγματα που λόγω των εμπειριών του παρελθόντος περιέχουν ρητές διατάξεις για τους τρόπους περιορισμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, όπως ο Θεμελιώδης Νόμος της Γερμανίας.

¹⁸⁴⁸ Βλ. Ε. Picard, *La notion de police administrative*, ο.π., σ. 506.

¹⁸⁴⁹ Βλ. Ε. Picard, *La notion de police administrative*, ο.π., σ. 545.

έννομης τάξης. Όλοι αυτοί οι περιορισμοί της ελευθερίας είναι σαν τους κανόνες που τους προβλέπουν, εξαιρετικά γενικοί. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι προαναφερόμενοι κανόνες συχνά εγκλωβίζονται στο ακόλουθο δίλημμα. Είτε δεν είναι πολύ δεσμευτικοί και μπορεί να είναι αναποτελεσματικοί ή είναι αποτελεσματικοί, επειδή είναι πιο περιοριστικοί, αλλά υπάρχει ο κίνδυνος να βρεθούν αντιμέτωποι με τα θεμελιώδη δικαιώματα.¹⁸⁵⁰ Από τα παραπάνω συνάγεται επίσης ότι αντικείμενο προστασίας είναι η ελευθερία και όχι η δημόσια τάξη που είναι το μέσο για την προστασία της. Είναι ανεπίτρεπτο μεθοδολογικά να τίθεται υπό την προστασία των κρατικών αρχών η ίδια η δημόσια τάξη, ως περιορισμός της ελευθερίας, αντί για το ίδιο το αγαθό της ελευθερίας. Συνεπώς, η προστασία των γενικών νόμων είναι όριο της αστυνομικής δράσης για την απόλαυση της ελευθερίας από τους πολίτες.¹⁸⁵¹

Η δημόσια τάξη δεν πρέπει να συγχέεται με την προστασία της έννομης τάξης, η οποία είναι έννοια γένους και περιλαμβάνει όπως προαναφέρθηκε την τήρηση των νόμων. Η δημόσια τάξη θεμελιώνεται ρητά ως συνταγματική περιοριστική ρήτρα του θεμελιώδους δικαιώματος της επαγγελματικής ελευθερίας (άρθρα 5 και 106 του Σ.). Η δημόσια τάξη γίνεται περισσότερο αντιληπτή ως μία γενική περιοριστική ρήτρα των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁸⁵² Η εμβάθυνση του Κράτους δικαίου και η εξέλιξη της δημοκρατικής αρχής σήμερα στοχεύει στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων αυτών αναγάγει αναπόφευκτα την αποστολή αυτή σε ένα συνταγματικό στόχο. Η Γαλλία έχει προχωρήσει σημαντικά σε αυτό το σημείο. Η νομολογία του Συνταγματικού Συμβουλίου διατύπωσε χαρακτηριστικά τη θέση ότι η δημόσια τάξη είναι στόχος συνταγματικής αξίας,¹⁸⁵³ ενώ και το σύνολο σχεδόν της θεωρίας φαίνεται να ασπάζεται τη θέση αυτή.¹⁸⁵⁴ Το *Conseil Constitutionnel* αναφορικά με τη συνταγματικότητα του νόμου εσωτερικής ασφάλειας, επισημαίνει ότι η διοικητική αστυνομική επέμβαση στις ελευθερίες για τη διατήρηση της δημόσιας τάξης θα πρέπει να διακρίνεται από αυτές που γίνονται από τη δικαστική αστυνομία υπό την εποπτεία της δικαστικής αρχής, εναπόκειται δε στο νομοθέτη να συμβιβάσει την προστασία των ελευθεριών με τη δημόσια τάξη.¹⁸⁵⁵ Επιπλέον, στην απόφαση του ίδιου δικαστηρίου κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας του νόμου για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας

¹⁸⁵⁰ Βλ. E. Picard, *La notion de police administrative*, ο.π., σ. 513.

¹⁸⁵¹ Βλ. E. Picard, *La notion de police administrative*, ο.π., σ. 550.

¹⁸⁵² Βλ. ΑΠ 586/ 2005, ΕλλΔνη 2007, σ. 507 και Α. Παντελής, *Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων*, 1984, σ. 195-198.

¹⁸⁵³ Βλ. C.C., *Décision n° 82-141, DC du 27 juillet 1982, Loi sur la communication audiovisuelle*, Rec., 48 σκέψη 5.

¹⁸⁵⁴ Για τη λειτουργία των στόχων συνταγματικής αξίας στο σύγχρονο Κράτος δικαίου ιδιαίτερα διαφωτιστικό είναι το άρθρο του F. Luchaire, *Brèves remarques sur une création du Conseil constitutionnel: l'objectif de valeur constitutionnelle*, RFDC 2005, σ. 675-684, ο οποίος αναφέρει ότι η δημόσια τάξη λειτουργεί περιοριστικά για τον νομοθέτη, αλλά αντίθετα επεκτείνει τον δικαστικό έλεγχο, παραθέτοντας παράλληλα κριτικές απόψεις της θεωρίας.

¹⁸⁵⁵ Βλ. C.C., *Décision n° 2003-467, DC du 13 mars 2003, Loi pour la sécurité intérieure*, Rec. 211 σκέψεις 7-10.

διατυπώνονται οι ίδιες σκέψεις.¹⁸⁵⁶ Το Συνταγματικό Συμβούλιο είχε βασιστεί στις αποφάσεις του γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας, όπου ήδη από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα είχε διατυπώσει ότι η δημόσια τάξη ως ησυχία, ασφάλεια και υγεία είναι αστυνομική αποστολή¹⁸⁵⁷ και η μη διατήρησή της συνεπάγεται την αστική ευθύνη του Κράτους.¹⁸⁵⁸ Η δημόσια τάξη με την αστυνομική σημασία της δεν είναι μόνο μία αστυνομική αρμοδιότητα, αλλά και ένας περιορισμός της ελευθερίας. Προκειμένου να επιτευχθεί θα πρέπει να συγκροτηθεί με έναν συνταγματικά αναντίρρητο τρόπο. Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας επιτρέπει την προστασία της δημόσιας τάξης ως αιτιολόγηση από την απεριόριστη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων.¹⁸⁵⁹ Το δικαστήριο ανέχεται ο περιορισμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων να βασίζεται στη δημόσια τάξη, όταν α) βρίσκεται σε νομικό κενό, β) όταν ο νομοθέτης αναθέτει τον σχεδιασμό στην αστυνομία, λόγω έλλειψης γνώσης επίλυσης των προβλημάτων και μόνο αν δεν μπορούν διαφορετικά να επιλυθούν γ) σύμφωνα με τη δημόσια τάξη προγραμματίζονται ατομικά μέτρα ανά περίπτωση από την εκτελεστική ή την δικαστική λειτουργία στο πλαίσιο της τήρησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενώ επιτρέπονται σοβαρές παραβιάσεις τους στις περιπτώσεις που τα ηπιότερα μέτρα έχουν αποτύχει δ) πλήρωση του κενού του εφαρμοζόμενου στη περίπτωση αυτή κανόνα δεν παραβιάζεται με την αντίθεση στις αναγνωρίσιμες αξιολογήσεις του Συντάγματος και των νόμων.¹⁸⁶⁰

Η προστασία των δικαιωμάτων των άλλων (*La protection des droits d'autrui, Der Schutz die Rechte anderer*) είναι μία προσδιοριστική ή περιοριστική γενική ρήτρα που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα, η οποία απευθύνεται και στις αστυνομικές αρχές.¹⁸⁶¹ Από αυτήν την προσδιοριστική γενική ρήτρα διακρίνονται οι απλές επιδράσεις, οι οποίες δεν συρρικνώνουν το κανονιστικό περιεχόμενο του δικαιώματος του άρθρου 5§1, όπως ο εξαναγκασμός από τον τροχονόμο ή από τις πινακίδες κυκλοφορίας της πορείας των αυτοκινήτων προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση.¹⁸⁶² Όμως, οι αστυνομικές αρχές και γενικότερα οι αρχές ασφαλείας καλούνται να εφαρμόσουν στην πράξη την προστασία των δικαιωμάτων όλων των πολιτών.¹⁸⁶³ Η υποχρέωση αυτή των αστυνομικών οργάνων απορρέει από το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 25§1), αλλά και από το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ. Από το περιεχόμενο των συνταγματικών διατάξεων συνάγεται με γραμματική ερμηνεία ότι τα αστυνομικά όργανα όχι

¹⁸⁵⁶ Βλ. C.C., Décision n° 2005-532, DC du 19 janvier 2006, Loi relative à la lutte contre le terrorisme et portant dispositions diverses relatives à la sécurité et aux contrôles frontaliers, Rec.σ. 31 σκέψη 7,8,9.

¹⁸⁵⁷ Βλ. CE, 6 février 1903, *Terrier*, Rec.94 και για τον περαιτέρω σχολιασμό από τον *Hauriou* βλ. *M. Long/ P. Weill/ G. Braibant/ P. Delvolvé/ B. Genevois*, *Les grands arrêts de la jurisprudence administrative*, 2006, σ. 40-43.

¹⁸⁵⁸ Βλ. C. E. 14 décembre 1962, *Doublet Rec.*, σ. 680.

¹⁸⁵⁹ Βλ. V. Götz, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 20.

¹⁸⁶⁰ Για τα ανωτέρω, βλ. C. Gusy, *Polizeirecht*, σ.49.

¹⁸⁶¹ Βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα*, ο.π, σ. 325, Α. Παντελής, *Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων*, 1984, σ. 178.

¹⁸⁶² Βλ. Α. Δημητρόπουλος, *Συνταγματικά δικαιώματα*, ο.π., σ. 362.

¹⁸⁶³ Παρόμοια και στη Γαλλία, E. Picard, *La notion de la police administrative*, ο.π., σ. 515, όπου ναι μεν η υποχρέωση προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων χαρακτηρίζεται ως μία υποχρέωση του ιδιωτικού δικαίου, όμως εκπληρώνεται μέσω της συνταγματικής τάξης.

μόνο υποχρεούνται να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα των πολιτών, αλλά και να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση τους, προστατεύοντας τα ουσιαστικά. Εδώ συναντάται ένα ακόμη όριο της αστυνομικής δράσης. Πως επιτυγχάνεται η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σύμφωνα με τη δογματική του Αστυνομικού Δικαίου; Οι αστυνομικές αρχές εγγυώνται όπως προκύπτει από το ίδιο το Σύνταγμα τα δικαιώματα των άλλων σε ένα αφηρημένο επίπεδο. Όμως, η προστασία των δικαιωμάτων με τον ίδιο πάντοτε τρόπο δεν αρκεί και είναι πολλές φορές στην πράξη αναποτελεσματική. Για αυτό συγκεκριμένα η αστυνομία προστατεύει τα δικαιώματα των άλλων με τη μορφή των κυρώσεων. Για παράδειγμα, το ατομικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας προστατεύεται μέσω της καταστολής του εγκλήματος της κλοπής. Εν προκειμένω, αξίζει να μνημονευθεί η χαρακτηριστική έκφραση του *F.P. Bénéoit* «ολόκληρος ο ποινικός κώδικας είναι στην πραγματικότητα ένας νόμος της Αστυνομίας».¹⁸⁶⁴ Η γενική θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων διδάσκει ότι τα ατομικά δικαιώματα πολλές φορές αλληλεπιδρούν ή συγκρούονται. Τότε ακριβώς τα ίδια τα θεμελιώδη δικαιώματα υποστηρίζει ο *Michael Kniesel* εξουσιοδοτούν τον συνταγματικό νομοθέτη να προβαίνει σε παρεμβάσεις για την προστασία τους. Αυτή η παρέμβαση των αστυνομικών αρχών δεν είναι παράνομη, όταν γίνεται με σεβασμό στις αρχές του κράτους δικαίου. Μάλιστα, στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο η προστασία εκδηλώνεται μέσω της εφαρμογής της γενικής ρήτηρας της δημόσιας ασφάλειας.¹⁸⁶⁵ Για παράδειγμα, η αστυνομία, προκειμένου να προστατεύσει τους ειρηνικούς διαδηλωτές διαλύει μία παράνομη βίαιη αντιδιαδήλωση, επειδή υπάρχει συγκεκριμένος κίνδυνος ματαίωσης της άσκησης του δικαιώματος.¹⁸⁶⁶ Επίσης, για λόγους αναψυχής συναντώνται στην "*Admiralbrücke*" στο Βερολίνο πολλά άτομα με αποτέλεσμα να διαταράσσεται η κοινή ησυχία των κατοίκων.¹⁸⁶⁷ Τα ατομικά δικαιώματα δεσμεύουν άμεσα και ευθέως τις αστυνομικές αρχές που είναι φορείς της δημόσιας εξουσίας. Πράγματι, ο ίδιος ο θεμελιώδης αστυνομικός φορέας που καλείται να υπερασπιστεί την ελευθερία δεν αποκλείεται να προσβάλλει τα ατομικά δικαιώματα και οποιαδήποτε εγγύηση καθίσταται αναποτελεσματική. Τα ατομικά δικαιώματα δεν προσβάλλονται μόνο από τις αστυνομικές αρχές. Τα ατομικά δικαιώματα, όπως προκύπτει από το ίδιο το Σύνταγμα προστατεύονται από τις αστυνομικές αρχές, έναντι των ιδιωτών σε περιπτώσεις που αυτά τριτενεργούν.¹⁸⁶⁸ Η προστασία των δικαιωμάτων των άλλων δεν προσδιορίζει μόνο τα θεμελιώδη δικαιώματα, αλλά και τα ιδιωτικά δικαιώματα.¹⁸⁶⁹ Αναμφίβολα, όλα τα δικαιώματα ερμηνεύονται σύμφωνα με την αρχή της πρακτικής αρμονίας. Η καταχρηστική άσκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων συνεπάγεται την αστυνομική προστασία τους. Ασφαλώς, η

¹⁸⁶⁴Βλ. *E. Picard*, La notion de police administrative, σ. 514 υποσ. 15 με περαιτέρω παραπομπή στον *F.P. Bénéoit*, La responsabilité de la puissance publique du fait de la police administrative, 1946, σ. 741.

¹⁸⁶⁵Βλ. *T. Aubel*, Das Menschenwürde-Argument im Polizei- und Ordnungsrecht, Die Verwaltung 2004, σ. 229–253.

¹⁸⁶⁶Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, Polizeirecht, ο.π., σ. 123.

¹⁸⁶⁷Βλ. *M. Thel*, Rechtsgüterschutz gegen „urbanes Lebensgefühl“? Gefahrenabwehrrechtliche Probleme der Lärmbelästigung durch nächtliche Personenansammlungen in innerstädtischen Wohngebieten, 2014, σ. 42-78.

¹⁸⁶⁸Βλ. ΣΤΕ 1616/2012 και *W.R. Schenke*, Polizeirecht, ο.π., σ. 29.

¹⁸⁶⁹Βλ.Α. *Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π, σ. 326.

προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων δεν επιτρέπεται άμεσα από την αστυνομία, αλλά σύμφωνα με τους κανονισμούς και τις προϋποθέσεις της αρχής της επικουρικότητας. Συνεπώς, η προστασία των ιδιωτικών δικαιωμάτων είναι αποκλειστικά δικαστικά επιδιώξιμη και μόνο στις περιπτώσεις που η αυτοδύναμη προστασία τους δεν είναι δυνατή και υπάρχει επείγουσα ανάγκη επιτρέπεται η παρέμβαση της αστυνομίας. Τέλος, από νομοτεχνική άποψη η τυποποίηση της υποχρέωσης προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων δεν απαντάται πάντοτε. Στους γερμανικούς αστυνομικούς νόμους εντοπίζεται εξαιρετικά περιστασιακά. Αυτή η στάση προκύπτει από την άποψη ότι παρόλο που μπορεί να διατυπωθεί μία τέτοια υποχρέωση της αστυνομίας και μάλιστα ξεχωριστά για τα ιδιωτικά και τα δημόσια δικαιώματα σε πρακτικό επίπεδο είναι συνήθως αναποτελεσματική.¹⁸⁷⁰ Τέλος, η φραστική διατύπωση στους αστυνομικούς νόμους της προστασίας των δικαιωμάτων των άλλων αποτρέπει όσο το δυνατόν την αστυνομική αυθαιρεσία και νομιμοποιεί τον δικαστικό έλεγχο της.

Τα χρηστά ήθη στο Αστυνομικό Δίκαιο αφενός επεξηγούν αν για μία συμπεριφορά νόμιμη ή παράνομη απαιτείται αστυνομική παρέμβαση, αφετέρου αν οι αστυνομικοί μέθοδοι πρόληψης και καταστολής είναι ηθικά αμφιλεγόμενοι.¹⁸⁷¹ Για παράδειγμα, η παρεμβατική στάση της αστυνομίας σε θρησκευτική συνάθροιση που οι συμμετέχοντες τραυματίζονται με αυτομαστίγωση ή απέναντι στις σεξουαλικές, φυλετικές, θρησκευτικές και άλλες διακρίσεις, καθώς και οι αστυνομικές μέθοδοι δράσης σε σχέση με τους αστέγους, τους επαίτες, τους τοξικομανείς, τους μετανάστες, το περιβάλλον και την προστασία των ζώων.¹⁸⁷² Πολλές φορές στις ανωτέρω περιπτώσεις η αστυνομική δράση μπορεί να είναι εχθρική, ανήθικη, παράνομη ή αδιάφορη. Τα χρηστά ήθη χαρακτηρίζονται ως ένας ακόμη συνδετικός κρίκος ανάμεσα στη γενική θεωρία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και τη δογματική του θετού και εν προκειμένω του Αστυνομικού Δικαίου.¹⁸⁷³ Τα χρηστά ήθη είναι έννοια ευρύτερη μεν από τη δημόσια τάξη καθώς τα εννοιολογικά στοιχεία της τελευταίας περιέχουν πολλά από τα χαρακτηριστικά των χρηστών ηθών. Τα χρηστά ήθη αφορούν το σύνολο των αξιών, των κανόνων και των αρχών ενός ελεύθερου και υπεύθυνου πολίτη¹⁸⁷⁴ που από τη μία λαμβάνουν ένα διυποκειμενικό και πανανθρώπινο χαρακτήρα, από την άλλη προσδιορίζουν την ιδιαιτερότητα της συγκεκριμένης έννομης τάξης. Αυτό συμβαίνει διότι όλα τα έννομα συμφέροντα τυποποιούνται με διαφορετικό τρόπο στην έννομη τάξη ανάλογα με τη σπουδαιότητα τους. Συνεπώς, η αστυνομική δράση έχει τη δυνατότητα εύκολα σε ορισμένους τομείς να δρα ανεξέλεκτα με τη μορφή κυρώσεων, όπως στον έλεγχο της επαγγελματικής δράσης, στην κίνηση των ανθρώπων στο δημόσιο χώρο κ.ο.κ.. Για αυτό τα ατομικά δικαιώματα μέσω των χρηστών ηθών προσδιορίζουν την έκταση των προστατευτικών στεγανών από την αστυνομική δράση. Η συμπεριφορά του αστυνομικού που είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη λαμβάνεται υπόψιν κατά την αξιολόγηση των προσόντων του αστυνομικού προσωπικού και αποτυπώνεται ρητά στους

¹⁸⁷⁰ Βλ. *Pieroth/Schlink/Kniesel*, *Polizeirecht*, ο.π., σ. 123.

¹⁸⁷¹ Βλ. *Lisken/Denninger*, *Handbuch des Polizeirechts*, ο.π., σ. 131 και πλάγια αρίθμηση 191.

¹⁸⁷² Βλ. *Drewe/Wacke/Vogel/Martens*, *Gefahrenabwehr*, ο.π., σ. 251-262.

¹⁸⁷³ Πρβλ. Α. Παντελής, *Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων*, 1984, σ.180 και 195.

¹⁸⁷⁴ Βλ. Κ. Σταμάτης, *Η θεμελιώση των νομικών κρίσεων*, 2009, σ. 211-213.

αστυνομικούς νόμους.¹⁸⁷⁵ Όπως εύστοχα τόνιζε ο αείμνηστος δικαστής, πρώην αρχηγός της αστυνομίας και Καθηγητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου *Heinrich Heine, Hans Lisken* η ηθική χωρίς καμία ανθρώπινη σχέση δεν είναι προστατευτικό έννομο αγαθό. Συνεπώς, οι αστυνομικοί νόμοι δεν έχουν ως στόχο τη διατήρηση της καλής ηθικής. Η ηθική καταδική της παράνομης συμπεριφοράς των αστυνομικών δεν μπορεί από μόνη της να οδηγεί σε τιμωρία. Συνεπώς, απαιτείται μία συγκεκριμένη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιώματων. Για αυτό το ψέμα δεν τιμωρείται, αλλά πρώτα η απάτη.¹⁸⁷⁶

δ.α. Οικονομική ελευθερία

Η οικονομική ελευθερία δεχόταν ανέκαθεν τις επιδράσεις της αστυνομικής δράσης. Η αστυνομική επέμβαση επιτυγχάνεται μέσω των γενικών ρητρών της δημόσιας τάξης και ασφάλειας σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας.¹⁸⁷⁷ Η αστυνομία για να προστατεύσει τον άνθρωπο από επικίνδυνες επαγγελματικές δραστηριότητες για τον ίδιο και το κοινωνικό σύνολο προβαίνει σε περιορισμούς. Γιά την εκπλήρωση της αποστολής αυτής, η αστυνομία επιβάλλει υποχρεώσεις σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας, οι οποίες σε κάθε περίπτωση τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας.¹⁸⁷⁸ Μάλιστα, σε παλαιότερες εποχές η αστυνομία κατέληγε να ρυθμίσει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Στο σύγχρονο Κράτος Δικαίου, πολλές από τις δραστηριότητες είναι ελεύθερες, ενώ άλλες μεταφέρονται από την αστυνομία στις δημοτικές και τις λοιπές δημόσιες υπηρεσίες. Παρά ταύτα, ορισμένες δραστηριότητες για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας συνεχίζουν να ελέγχονται από την αστυνομία, με άδειες, όπως η οπλοφορία, η ικανότητα οδήγησης μικρού κυβισμού δικύκλων, η εργασία σε καταστήματα μαζικής εστίασης, όπου πωλούνται οινοπνευματώδη ποτά. Σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να βλάπτεται ο πυρήνας του δικαιώματος.¹⁸⁷⁹

Η αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας κατοχυρώνεται στα άρθρα 5 και 106 του Συντάγματος. Ύστερα από την έκδοση της Οδηγίας 2006/113 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου εκδόθηκε ο Ν. 3919/2011 «*Αρχή της επαγγελματικής ελευθερίας κατάργηση αδικαιολόγητων περιορισμών στην πρόσβαση και την άσκηση των επαγγελμάτων*».¹⁸⁸⁰ Η νομοθετική κατοχύρωση της αρχής της επαγγελματικής ελευθερίας είχε ως αποτέλεσμα ένας μεγάλος αριθμός κανονιστικών πράξεων της Διοίκησης που απαιτούσε την έκδοση προηγούμενης άδειας για την άσκηση επαγγελμάτων να καταργηθεί (π.χ. άδεια άσκησης αργυραμοιβού ή άδεια πωλητή μεταχειρισμένων αντικειμένων, παλαιοπωλή, σύμφωνα με την Αστυνομική Διάταξη 5/96). Η αστυνομική άδεια αντικαταστάθηκε από την απλή αναγγελία έναρξης επαγγέλματος του ιδιώτη στις αρμόδιες Υπηρεσίες και την απλή

¹⁸⁷⁵ Βλ. Π.Δ.15/86.

¹⁸⁷⁶ Βλ. *Lisken/Denninger*, Handbuch des Polizeirechts, ο.π., σ. 131.

¹⁸⁷⁷ Βλ. ΣτΕ 2112/84.

¹⁸⁷⁸ Βλ. ΣτΕ 630/79, 1909/01, 3665/2005, 3536/2009, 2224/2010, Β. Σκουρής, Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας, ΕλλΔνη 1987, σ. 1196.

¹⁸⁷⁹ Βλ. ΣτΕ 1820/1995, 1283/2012, ΝοΒ 2012, σ. 2060.

¹⁸⁸⁰ Βλ. Β. Σκουρής, Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας, ο.π., σ. 1196 και επ.

γνωστοποίηση τους στις αστυνομικές αρχές (Αστυνομική Διάταξη 5Α /2011). Έτσι, πραγματώθηκε η αρχή του φιλελεύθερου Κράτους δικαίου που απαιτεί την υλοποίηση του σχήματος δικαίωμα του διοικουμένου = θετική διοικητική πράξη, αντί δικαίωμα διοικουμένου = δέσμια αρμοδιότητα.¹⁸⁸¹ Ωστόσο, η οριζόντια εφαρμογή της ευρωπαϊκής νομοθεσίας στην εθνική έννομη τάξη εκτός από τα ζητήματα συνταγματικότητας που προτάσσονται¹⁸⁸² δεν συνεκτιμά αναφερόμενα προβλήματα στη δημόσια τάξη και ασφάλεια.¹⁸⁸³

Επιπλέον, περιορίζεται η επιχειρηματική ελευθερία σε ορισμένους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας.¹⁸⁸⁴ Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που η αστυνομία καλείται να επιτηρήσει περιορισμούς, όπως η τήρηση του ωραρίου λειτουργίας πρατηρίων υγρών καυσίμων.¹⁸⁸⁵ Περιορισμοί επιβάλλονται και στην ελευθερία της διαφήμισης για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας,¹⁸⁸⁶ όπως η απαγόρευση τοποθέτησης διαφημιστικών πινακίδων στις Εθνικές οδούς, ώστε να μην αποσπάται η προσοχή των οδηγών και για την ασφάλεια των χρηστών των οδών. Τέλος, επιβάλλονται επαγγελματικοί περιορισμοί στους ίδιους τους υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας, όπως η στρατιωτική εκπαίδευση σε ειδικές δυνάμεις για ορισμένες κατηγορίες αστυνομικών υπηρεσιών. Οι περιορισμοί είναι αντικειμενικοί, όπως ο αριθμός των εισαγομένων και υποκειμενικοί όπως η ηλικία.¹⁸⁸⁷

ε. Το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής

Η αστυνομική δράση συναντά τα όρια της στην προστασία της ιδιωτικής ζωής. Η ιδιωτική ζωή χαρακτηρίζεται ως μία έννοια που αναλύεται μεν κατά πλάτος, αλλά όλες οι πτυχές της δεν μπορούν να απαριθμηθούν εξαντλητικά.¹⁸⁸⁸ Παρόλα αυτά, η ιδιωτική ζωή δεν προστατεύεται αφηρημένα. Ο συνταγματικός νομοθέτης στην πορεία του χρόνου εξειδικεύει επαγωγικά

¹⁸⁸¹ Πρβλ. Χ. Μουκίου, Η σιωπή της διοίκησης, ο.π., σ. 354.

¹⁸⁸² Βλ. Π. Παράρας, Αντισυνταγματική η κατάργηση του νομικού πλαισίου ασκήσεως επαγγέλματος - άρθρα 5§1 και 16§7 του Συντάγματος Άρθρα 5 παρ. 1 και 16 παρ. 7 του Συντάγματος. Παρατηρήσεις στα Πρακτικά Επεξεργασίας 663/94 και 9/95', ΤοΣ 1997, σ. 89-105.

¹⁸⁸³ Για παράδειγμα η υπόθεση του λαθρεμπορίου χρυσού από τα ενεχυροδανειστήρια, για τα οποία απαιτούνταν αυστηρές προϋποθέσεις για την κατοχή άδειας και λειτουργίας τους, βλ. Γ. Σουλιώτης, Οι χρυσές δουλειές, ο Ριχάρδος και ο «βλάχος» άρθρο Εφημερίδα Καθημερινή, 03.12.2018. Επίσης, συνεργεία αυτοκινήτων που λειτουργούν ως διαλυτήρια κλεμμένων οχημάτων και πώληση των ανταλλακτικών τους, κλειθροποιοί που παρέχουν αντικλειδιά (πασπαρτού) σε εγκληματίες για την τέλεση κλοπών οικιών και οχημάτων.

¹⁸⁸⁴ Βλ. Σ. Κτισακη, Δικαίωμα επιχειρηματικής δραστηριότητας και δικαίωμα στην υγεία - Νέες τάσεις της νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΘΠΔΔ 2009, σ. 913-922.

¹⁸⁸⁵ Βλ. ΣτΕ 1585/2010, ΕφΔΔ 2010, σ. 633-640.

¹⁸⁸⁶ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Η διαφήμιση και το Σύνταγμα, ΕλλΔνη 1993, σ. 1612-1619.

¹⁸⁸⁷ Βλ. άρθρο 6§1 Οδηγίας 2000/78/ΕΚ και άρθρο 6 Ν.4443/2016, όπου ορίζεται ότι δεν συνιστά διάκριση η ειδικώς αιτιολογημένη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας, εφόσον η μεταχείριση αυτή προβλέπεται στο νόμο για την εξυπηρέτηση σκοπών της πολιτικής απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, τα δε μέσα επίτευξης των σκοπών αυτών είναι πρόσφορα και αναγκαία. Η διαφορετική μεταχείριση μπορεί να περιλαμβάνει τον καθορισμό του ανωτάτου ορίου ηλικίας για την πρόσληψη με βάση την απαιτούμενη κατάρτιση για την συγκεκριμένη θέση εργασίας ή την ανάγκη εύλογης περιόδου απασχόλησης πριν από την συνταξιοδότηση ΔΕΕ, C- 143/2016, 19.07.2017, σκέψη 17.

¹⁸⁸⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Peck κατά Ηωμένου Βασιλείου, 28.01.2003, ΕΔΔΑ, Pretty κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 29.04. 2002, ΕΔΔΑ, Niemietz κατά Γερμανίας, 16.12.1992.

τις πτυχές του ιδιωτικού βίου, οι οποίες χρήζουν προστασίας.¹⁸⁸⁹ Η ιδιωτική σφαίρα περιλαμβάνει την ιδιωτική ζωή και τις προσωπικές (οικογενειακές, φιλικές, ερωτικές) σχέσεις που αναπτύσσει ένα άτομο, το άσυλο της κατοικίας, την ελευθερία της επικοινωνίας, η οποία φτάνει μέχρι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα.¹⁸⁹⁰

Στο άρθρο 9§1 εδάφιο β' του Συντάγματος, διατυπώνεται με πανηγυρικό χαρακτήρα ότι η ιδιωτική ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Για τις αστυνομικές αρχές, ο συνταγματικός νομοθέτης έχει μία διπλή απαίτηση, αφενός να απέχουν από συμπεριφορές που παραβιάζουν την ιδιωτική ζωή του ατόμου, αφετέρου να προστατεύουν τα άτομα από οποιοδήποτε τρίτο επιχειρεί να παραβιάζει την ιδιωτική ζωή τους (τριτενέργεια).¹⁸⁹¹ Όμως, η προστασία της ιδιωτικής ζωής είναι δικαίωμα που αφορά και τους ίδιους τους αστυνομικούς, η ιδιωτική ζωή των οποίων περιορίζεται λόγω της ειδικής κυριαρχικής σχέσης (*Sonderstatusverhältnis*) που αναπτύσσουν με το Κράτος.¹⁸⁹² Δεν πρέπει να προσβάλλεται ο πυρήνας του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής των αστυνομικών από την ίδια την αστυνομική αρχή.¹⁸⁹³ Όπως προσφυώς επισημαίνεται η σχέση δικαιώματος και περιορισμού είναι σχέση αριθμητικής αφαίρεσης. Το υπόλοιπο αυτής πρέπει να είναι μέγεθος θετικό δηλ. να μην εκμηδενίζεται το δικαίωμα. Το ελάχιστο θετικό υπόλοιπο είναι ο πυρήνας, και η αρχή της αναλογικότητας *in concreto* το αναγκαίο εργαλείο προσδιορισμού του, η οποία εδώ αποκτά ένα δυναμικό χαρακτήρα.¹⁸⁹⁴ Οι περιορισμοί¹⁸⁹⁵ που τίθενται στην επιλογή του θρησκευματος¹⁸⁹⁶ στο σεξουαλικό προσανατολισμό,¹⁸⁹⁷ στη μνηστεία,¹⁸⁹⁸ και στο γάμο ως προς την επιλογή συζύγου των αστυνομικών,¹⁸⁹⁹ και ακόμη περισσότερο η ύπαρξη διοικητικής άδειας για τη τέλεση του γάμου,¹⁹⁰⁰ ακόμη και η σύναψη ερωτικής

¹⁸⁸⁹Βλ. Κ. Μαυριάς, Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, 1982, σ. 61-95.

¹⁸⁹⁰Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 480, Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 330-331.

¹⁸⁹¹Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 135. Για το νομικό θεμέλιο της τριτενέργειας ως καθήκον προστασίας των κρατικών αρχών (*Schutzpflichten*) ή την λειτουργία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ως επιταγών προστασίας (*Schutzgebotsfunktion*), βλ. Τ. Ηλιοπούλου Στράγγα, Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος του 1975, 1990, σ. 59.

¹⁸⁹²Βλ. ΣτΕ 2192/2014 (Ολομ.) ΣτΕ 1571/2010, 888/2008, 1680/2007, 1560/2005, 573/2005, 251/2001, 1802/1986 ΣτΕ 2203/77, Το Σ 1977, ΔΕφΑ0311/80 Το Σ 1980, σ.234, σ.637-638, ΣτΕ 57 ΑΠ 3/2012 (Ολομ.) Η καταγωγή της θεωρίας ειδικών κυριαρχικών σχέσεων προέρχεται από το πρωσικό διοικητικό δίκαιο και επέδρασε στη νομολογία του σύγχρονου γερμανικού και πολλών άλλων Κρατών, βλ. S.G von Kielmansegg, Das Sonderstatusverhältnis, JA 2012, σ. 881.

¹⁸⁹³Πρβλ. Ε. Νικολοπούλου, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, ο.π., σ. 3-4.

¹⁸⁹⁴Βλ. Φ. Σπυρόπουλος, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο II Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2012, σ. 64-65.

¹⁸⁹⁵Πολλές φορές οι περιορισμοί γίνονταν κατ' επίκληση του δημόσιου συμφέροντος με αποτέλεσμα το τελευταίο να λειτουργεί ως μηχανισμός συρρίκνωσης του κανονιστικού περιεχομένου ενός δικαιώματος και χαλάρωσης του προστατευτικού πεδίου, βλ. Ε. Βενιζέλος, Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, κριτική προσέγγιση των τάσεων της νομολογίας, 1990, σ. 141.

¹⁸⁹⁶Βλ. ΣτΕ 3353/86.

¹⁸⁹⁷Βλ. ΕΔΔΑ, *Smith and Grady κ. Ηνωμένου Βασιλείου*, 27.9.1999.

¹⁸⁹⁸Βλ. ΣτΕ 1123/62 και ΣτΕ 3181/64.

¹⁸⁹⁹Βλ. ΣτΕ 4590/76.

¹⁹⁰⁰Βλ. ΣτΕ 2491/1976, ΣτΕ 4590/76, 1977/63.

σχέσεως με έγγαμη¹⁹⁰¹ προσβάλλουν υπέρμετρα όχι μόνο την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, αλλά και την ιδιωτική ζωή.¹⁹⁰²

ε.α. Άσυλο της κατοικίας

Η διάταξη του άρθρου 9§1 εδάφιο β΄ του Συντάγματος κατοχυρώνει το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου γενικά. Ιδιαίτερη αναφορά κάνει ο νομοθέτης για την κατοικία του ατόμου στο άρθρο 9§1 εδάφιο α΄ του Συντάγματος, η οποία αποτελεί ειδικότερη διάταξη που αφορά την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Η ΕΣΔΑ στο άρθρο 8 και ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ στο άρθρο 7, χαρακτηρίζουν την κατοικία ως άσυλο, καθώς σε αυτή αναπτύσσεται η ιδιωτική ζωή.¹⁹⁰³ Η παραβίαση του ασύλου της κατοικίας από τις αστυνομικές αρχές αποτελεί προσβολή του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και η σχέση μεταξύ γενικής και ειδικής διάταξης ως αναφέρθηκε στα δύο ανωτέρω εδάφια του 9§1 δεν θίγει την αυτοτέλεια των δύο δικαιωμάτων. Δηλαδή η φυσική επέμβαση στη κατοικία και η μυστική τοποθέτηση μικροφώνων και άλλων σύγχρονων ηλεκτρονικών και ακουστικών μέσων παρακολούθησης και κατασκόπευσης παραβιάζει το άσυλο, ενώ η παρακολούθηση των συνομιλιών αυτή καθ΄ αυτή προσβάλλει το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής.¹⁹⁰⁴

Η παλαιότερη, εντονότερη και συνηθέστερη μορφή προσβολής της ιδιωτικής ζωής είναι η παραβίαση του ασύλου της κατοικίας. Η παραβίαση του ασύλου γίνεται με την κατ΄ οίκον έρευνα εκ μέρους των αστυνομικών αρχών. Η έρευνα της κατοικίας περιλαμβάνει την είσοδο και τη φυσική παρουσία των αστυνομικών αρχών στο χώρο. Βέβαια, όπως γλαφυρά αναφέρει ο Π. Δαγτόγλου, «*άσυλο της κατοικίας δεν σημαίνει άσυλο παρανομίας*».¹⁹⁰⁵ Για αυτό το άσυλο της κατοικίας ως ατομικό δικαίωμα επιδέχεται περιορισμούς.¹⁹⁰⁶ Τίθενται περιορισμοί υπό τη γενική επιφύλαξη νόμου, οι οποίοι πρέπει να είναι σύμφωνοι με την αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή έρευνα σε κατοικία σύμφωνα με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο ενεργείται κατά τα άρθρα 253 και επόμενα του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ως η μόνη και αναγκαία ανακριτική πράξη, στα σοβαρά εγκλήματα, κακουργήματα και πλημμελήματα και όχι σε διοικητικές παραβάσεις. Στο άρθρο 8 της ΕΣΔΑ ορίζεται ότι η έρευνα σε κατοικία ενεργείται εφόσον είναι αναγκαία από τον νόμο και αποτελεί το αναγκαίο μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία για τους σκοπούς του νόμου, οι οποίοι δεν είναι μόνο ποινικού χαρακτήρα.¹⁹⁰⁷ Η κατ΄ οίκον έρευνα που διενεργείται από τους αστυνομικούς ως ανακριτικούς υπαλλήλους, με την παρουσία και όχι με την εκ των υστέρων έγκριση ή τη

¹⁹⁰¹ Βλ. ΔΕφΑΘ 643/99, ΔιΔικ2000, σ.354.

¹⁹⁰² Βλ. Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 267-269, ΣτΕ 2174/80 και ΣτΕ 867/88 Εφαρμογές ΔΔ 1988, σ.194, Ε. Μπέσιλα Βήκα, Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων σύναψης γάμου και ίδρυσης οικογένειας, 1989, σ. 141-163.

¹⁹⁰³ Βλ. ΣτΕ 1381/81, Το Σ 1981, σ.740 και ΕΔΔΑ Lopez Ostra κατά Ισπανίας, 9.12.1994, P. Lambert, Le droit au respect du domicile dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l' homme, ΔτΑ 2001, σ. 13-20.

¹⁹⁰⁴ Βλ. Π.Τσιρής, Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας, ο.π., σ. 67-68, Α. Μανεσης, Συνταγματικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 222-230.

¹⁹⁰⁵ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 350.

¹⁹⁰⁶ Βλ. Π.Τσιρής, Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας, ο.π., σ. 15.

¹⁹⁰⁷ Βλ. Λ.Α. Σισιλιάνος, ΕΣΔΑ Ερμηνεία κατ΄ άρθρο, ο.π., σ. 419.

μετάβαση εκπροσώπου της δικαστικής λειτουργίας, ή ακόμη και την ίδια την συμμετοχή του τελευταίου στην έρευνα, αν γίνεται κατά τη διάρκεια της νύχτας συνιστά νόμιμο περιορισμό του δικαιώματος στο άσυλο της κατοικίας.¹⁹⁰⁸ Η παρουσία του δικαστικού λειτουργού θεωρείται διαδικαστική προϋπόθεση και ουσιαστική εγγύηση για τον περιορισμό του δικαιώματος.

Το εννοιολογικό πεδίο προστασίας του δικαιώματος στο άσυλο της κατοικίας δεν αναφέρεται στους υγειονομικούς ελέγχους, στους επαγγελματικούς ελέγχους από νομικά πρόσωπα που ασκούν δημόσια εξουσία, όπως η ΔΕΔΔΗΕ, η υπηρεσία ύδρευσης και αποχέτευσης ή ο ΟΤΕ, ούτε και στην επέμβαση της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας στην κατοικία για την κατάσβεση πυρκαγιάς ή της αστυνομίας για την αποτροπή αυτοκτονίας,¹⁹⁰⁹ ούτε του δικαστικού επιμελητή για την εκτέλεση απόφασης πολιτικού δικαστηρίου, αλλά όχι και η επέμβαση της αστυνομίας για την εκτέλεση απόφασης ποινικού δικαστηρίου.¹⁹¹⁰ Οι προαναφερόμενες επεμβάσεις των αστυνομικών αρχών στην κατοικία χαρακτηρίστηκαν εύστοχα ως ενυπάρχοντες ή συμφυείς περιορισμοί του δικαιώματος (*immanente Schranken*).¹⁹¹¹

Αξιωματική είναι μία σειρά αποφάσεων του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου των Η.Π.Α. για τις έρευνες στην κατοικία από αστυνομικούς. Οι προϋποθέσεις που καθιερώνουν οι αποφάσεις αυτές ισχύουν εν πολλοίς και στην ελληνική έννομη τάξη. Σύμφωνα με το εν λόγω δικαστήριο δεν αρκεί η συγκατάθεση του υπεύθυνου υπάλληλου ενός ξενοδοχείου για τη διενέργεια έρευνας στα δωμάτια των πελατών του ξενοδοχείου.¹⁹¹² Οι προϋποθέσεις διενέργειας της έρευνας θα πρέπει να πληρούνται εκ των προτέρων και δεν αρκεί ότι υπάρχουν μετά τη διενέργεια της ή να δικαιολογούνται από τη συγκατάθεση του ενοίκου.¹⁹¹³ Η συγκατάθεση του ενοίκου αξιολογείται από το σύνολο των περιστάσεων και όχι από την στιγμιαία δήλωση του ως δικαίωμα ή ως απαίτηση του νόμου.¹⁹¹⁴ Δεν αρκεί η πιθανολόγηση τέλεσης εγκλήματος ως προϋπόθεση διενέργειας της έρευνας, αλλά η βεβαιότητα τέλεσης, διαφορετικά η έρευνα καθίσταται παράνομη.¹⁹¹⁵

¹⁹⁰⁸ Βλ. *P. Basten*, *Recht der Polizei*, ο.π., 128 και επόμενα.

¹⁹⁰⁹ Βλ. Α.Π. 206/1994, *ΠοινΧρ* 1994, σ. 369.

¹⁹¹⁰ Βλ. Υπ' αριθ 8 από 8.5.1977 Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Αθηνών, *ΠοινΧρον* 1977, σ. 910.

¹⁹¹¹ Βλ. Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα*, ο.π., σ. 145-146, *Π.Τσιρής*, Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας, ο.π., σ. 87, Κ. Χρυσόγονος/ Α. Καϊδατζής, *Το άσυλο της κατοικίας*, ο.π., σ. 56.

¹⁹¹² Βλ. *Stoner v. California*, 376 U.S. 483 (1964) σε *R. del Carmen/ J.T. Walker*, *Law Enforcement*, ο.π., σ. 104.

¹⁹¹³ Βλ. *Bumper v. North Carolina*, 391 U.S. 543 (1968) σε *R. del Carmen/ J.T. Walker*, *Law Enforcement*, ο.π., σ. 104.

¹⁹¹⁴ Βλ. *Schneekloth v. Bustamonte*, 412 U.S. 218 (1973) σε *R. del Carmen/ J.T. Walker*, *Law Enforcement*, ο.π., σ. 105

¹⁹¹⁵ Βλ. *Florida v. Royer*, 460 U.S. 491 (1983) σε *R. del Carmen/ J.T. Walker*, *Law Enforcement*, ο.π., σ. 106

ε.β. Απόρρητο των επικοινωνιών

Η ιδιωτική ζωή δεν συνδέεται απαραίτητα με την κατοικία, αλλά και με την επαγγελματική ζωή ή τις πολιτικές κοινωνικές δράσεις.¹⁹¹⁶ Η ελευθερία της επικοινωνίας βοηθά να αναπτύσσονται ελεύθερα σε μία δημοκρατική κοινωνία οι ανωτέρω δράσεις και για αυτό τον σκοπό προστατεύεται κάθε μορφή ιδιωτικής συνομιλίας ως προβλέπει το άρθρο 19 του Συντάγματος.¹⁹¹⁷

Αστυνομική κατόπτευση του χώρου με σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, όπως βιντεοκάμερες και κρυμμένα μικρόφωνα (κοριοί), τηλεφωνικές παρακολουθήσεις σταθερών και κινητών τηλεφώνων και καταγραφή των επαφών του ατόμου θέτουν σε κίνδυνο την ιδιωτική ζωή του ατόμου, η οποία προστατεύεται στο άρθρο 7 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁹¹⁸ Επίσης, η παραβίαση του απορρήτου των γραπτών επιστολών των κρατουμένων στα αστυνομικά κρατητήρια και τις φυλακές με ειδικές ακτίνες ή και απλό φωτισμό, αλλά και της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ή μέσω υποκλοπής του κωδικού (*password*) από τρίτους (*hackers*) εμπίπτει στο περιεχόμενο του δικαιώματος του απορρήτου της επικοινωνίας. Σύγχρονες μορφές αστυνομικής παρακολούθησης με προσβολή του απορρήτου των επικοινωνιών αναπτύσσονται από ειδικευμένες αστυνομικές υπηρεσίες, όπως τη Διεύθυνση Διαχείρισης και Ανάλυσης πληροφοριών σε επιχειρησιακό και επιτελικό επίπεδο. Οι αστυνομικοί των υπηρεσιών αυτών, οι λεγόμενοι «αναλυτές» κατόπιν συγκεκριμένης νομοθετικά διαδικασίας και παραγγελίας των δικαστικών αρχών επεξεργάζονται και αναλύουν τηλεπικοινωνιακά φορτία (*traffic analysis*) σχετικά με τον χρόνο, τη γεωγραφική περιοχή, τη συχνότητα κλήσης και άλλα.¹⁹¹⁹ Η αστυνομία με αυτή την τεχνική μέθοδο μπορεί ταυτοποιήσει τα στοιχεία του κάτοχου ενός αριθμού τηλεφώνου, τον τόπο και τον χρόνο της παρουσίας ενός ύποπτου ατόμου σε ένα χώρο εγκληματικής ενέργειας. Πάντως, κρίθηκε νομολογιακά από το ΕΔΔΑ ότι η παρακολούθηση των συνομιλιών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ενός εμπόρου ναρκωτικών από μυστικό αστυνομικό με ψεύτικο προφίλ δεν συνιστά παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, το οποίο εγγυάται το εν λόγω δικαίωμα, καθώς ο προσφεύγων θα έπρεπε να αναμένει ότι υπήρχε ο κίνδυνος λόγω της παράνομης δραστηριότητας του να παρακολουθείται, ώστε να αποκαλυφθεί η δράση του.¹⁹²⁰ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα ανωτέρω δεν πρέπει να συγχέονται με τους περιορισμούς στο δικαίωμα της πληροφόρησης των αστυνομικών για λόγους εθνικής ασφάλειας, της καταπολέμησης του εγκλήματος και των συμφερόντων τρίτων προσώπων.¹⁹²¹

Επίσης, μεγάλος είναι ο αριθμός των καταγγελιών στις αστυνομικές υπηρεσίες της χώρας για κακόβουλες και ενοχλητικές κλήσεις, όπου και εδώ η

¹⁹¹⁶ Βλ. Γ. Καμίνης, Όψεις της κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο, ΔΤΑ 2000, σ. 65.

¹⁹¹⁷ Βλ. Σ. Τσακυράκης, Το απόρρητο της επικοινωνίας, ΝοΒ 1992, σ. 999.

¹⁹¹⁸ Βλ. ΔΕφΑΘ 1097/2015 *nomos A. Μάνεσης*, Ατομικές ελευθερίες, ο.π., σ. 230 και του ιδίου, Το αξιόποιο των υποκλοπών και η δικονομική μεταχείριση του προϊόντος τους, ΝοΒ 2002, σ. 1061, ΕΔΔΑ, *Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2.8.1984.

¹⁹¹⁹ Βλ. ΑΠ 1982/2018, ΠοινΧρ 2019, σ. 504, 509.

¹⁹²⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, *Lüdi κατά Ελβετίας*, 15.6.1992 σκέψη 40 σε Λ.Α. Σισιλιάνος, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 410.

¹⁹²¹ Πρβλ. Ε. Νικολοπούλος, *Les droits fondamentaux des militaires en Grèce*, ο.π., σ. 5-6.

διαφύλαξη του δικαιώματος του απορρήτου αφορά τρίτους ή και τους αστυνομικούς, όχι όμως και τους επικοινωνούντες με αποτέλεσμα να μην τίθεται ζήτημα έγερσης της διαδικασίας άρσης του απορρήτου (άρθρο 19 παρ.1 εδάφιο β' του Συντάγματος) και αντίθεσης μεταξύ της θέσης ότι τα εξωτερικά στοιχεία επικοινωνίας εμπίπτουν στο απόρρητο και της θέσης ότι η αποκάλυψη των στοιχείων αυτών στηρίζεται στη νομοθεσία για την προστασία των προσωπικών δεδομένων.¹⁹²² Στο πλαίσιο αυτό «*απόρρητο δεν υφίσταται έναντι του επικοινωνούντος*» καθώς δεν αποτελεί παραβίαση του απορρήτου η επεξεργασία δεδομένων θέσης, όταν το επικοινωνόν μέρος είναι οι αστυνομικές αρχές λόγω έκτακτης ανάγκης για παράδειγμα τηλεφωνική κλήση στην άμεση δράση ή την πυροσβεστική υπηρεσία ή είναι ιδιώτης που απευθύνεται στις αστυνομικές αρχές για βοήθεια π.χ. σε ένα εκβιαστικό τηλεφώνημα ζητείται αστυνομική συνδρομή.¹⁹²³

Ο περιορισμός του δικαιώματος που ενδιαφέρει το Αστυνομικό Δίκαιο αναφέρεται σε δύο νόμιμους σκοπούς, όπου επιτρέπεται η παρακολούθηση των επικοινωνιών του ατόμου για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για τη διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων μόνο όπως προβλέπει ο νόμος. Ο όρος εθνική ασφάλεια στο άρθρο 19 του Συντάγματος είναι μεν γενικός και αόριστος καταρχάς, αλλά προσδιορίζει τουλάχιστον την προάσπιση της χώρας από εξωτερικούς κινδύνους, την προστασία της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής ανεξαρτησίας, ενώ η έννοια των «*ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων*» συγκεκριμενοποιείται στον εκτελεστικό νομο του Συντάγματος για τις προϋποθέσεις άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών (Ν. 2225/94).¹⁹²⁴

Άξια μνείας είναι η απόφαση του δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία κήρυξε ανίσχυρη την οδηγία 2006/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15ης Μαρτίου 2006 για τη διατήρηση δεδομένων που παράγονται ή υποβάλλονται σε επεξεργασία σε συνάρτηση με την παροχή διαθεσίμων στο κοινό υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή δημοσίων δικτύων επικοινωνιών για την τροποποίηση της οδηγίας 2002/58/ΕΚ, απαντώντας σε προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλαν τα Ανώτατα δικαστήρια της Ιρλανδίας και της Αυστρίας.¹⁹²⁵ Η παρούσα οδηγία προέβλεπε τη δυνατότητα των παρόχων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών να διατηρούν δεδομένα επικοινωνίας και να διασφαλίζουν ότι τα δεδομένα αυτά διατίθενται για τους σκοπούς της διερεύνησης, διαπίστωσης και δίωξης σοβαρών ποινικών αδικημάτων, όπως ορίζονται βάσει του εθνικού δικαίου των κρατών μελών. Το προδικαστικό ερώτημα περιελάμβανε το ερώτημα, αν είναι συμβατή αυτή η ρύθμιση με το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή. Το δικαστήριο τόνισε ότι εγείρονται ζητήματα για την προστασία της ιδιωτικής ζωής, του απορρήτου των επικοινωνιών, αλλά και την προστασία των προσωπικών δεδομένων, καθώς υπάρχει ανίχνευση και προσδιορισμός της

¹⁹²² Βλ. Ν. Παπαδόπουλος, Προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 19 του Συντάγματος της Ελλάδας, 2008, σ. 212 και ιδίως υποσ. 65.

¹⁹²³ Βλ. άρθρο 6§5 Ν. 3471/2006 «*Προστασία προσωπικών δεδομένων & ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρον. Επικοινωνίες*» ως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 171§2 Ν. 4070/2012 Ν. Παπαδόπουλος, Προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας, ο.π. 217, ο οποίος αναφέρεται σε προβλήματα συνταγματικότητας της εν λόγω διάταξης.

¹⁹²⁴ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ό.π., σ. 257.

¹⁹²⁵ Βλ. C-293/12 και C-594/12, 08.04.2014.

πηγής της επικοινωνίας, του προορισμού της, προσδιορισμός της ημερομηνίας, της ώρας, της διάρκειας, του είδους της επικοινωνίας, του εξοπλισμού επικοινωνίας των χρηστών, της θέσεως του εξοπλισμού κινητής επικοινωνίας, του ονοματεπώνυμου, της διεύθυνσης του συνδρομητή ή εγγεγραμμένου χρήστη, των αριθμών τηλεφώνου καλούντος και καλουμένου, της διεύθυνσης IP για τις υπηρεσίες του διαδικτύου, της ταυτότητας, της συχνότητας, του χρόνου, του τόπου, του προσώπου με το οποίο ο συνδρομητής επικοινωνήσε. Τα δεδομένα αυτά, λαμβανόμενα στο σύνολό τους παρέχουν τη δυνατότητα συναγωγής ιδιαίτερως ακριβών συμπερασμάτων σε σχέση με την ιδιωτική ζωή των προσώπων, των οποίων τα δεδομένα έχουν διατηρηθεί, όπως είναι οι καθημερινές συνήθειες, οι μόνιμοι ή οι προσωρινοί τόποι διαμονής, οι καθημερινές και άλλες μετακινήσεις, οι ασκούμενες δραστηριότητες, οι κοινωνικές σχέσεις των προσώπων αυτών και τα κοινωνικά περιβάλλοντα, στα οποία τα πρόσωπα αυτά συχνάζουν (σκέψη 27). Προκειμένου να στοιχειοθετηθεί μια τέτοια επέμβαση στο θεμελιώδες δικαίωμα του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, ελάχιστη σημασία έχει αν οι γνωστοποιούμενες πληροφορίες είναι ή όχι ευαίσθητου χαρακτήρα ή αν οι ενδιαφερόμενοι υπέστησαν ή όχι ενδεχομένως δυσμενείς συνέπειες λόγω της επεμβάσεως αυτής (σκέψη 33). Ο γενικός εισαγγελέας ανέφερε ότι το εύρος των πληροφοριών είναι τέτοιας έκτασης, ώστε δίδεται στο άτομο η αίσθηση ότι η ιδιωτική του ζωή είναι αντικείμενο διαρκούς παρακολούθησης (σκέψη 37). Η προστασία της ιδιωτικής ζωής επιβάλλει τον αυστηρό έλεγχο της νομοθεσίας των προσωπικών δεδομένων και την απολύτως αναγκαία επεξεργασία τους (σκέψη 3). Τέλος, η προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, απορρέει από τη ρητή υποχρέωση που προβλέπει το άρθρο 8, παράγραφος 1, του Χάρτη, Θεμελιωδών Ελευθεριών.

ε.γ. Προστασία των προσωπικών δεδομένων

Το δικαίωμα προστασίας του ατόμου από την αθέμιτη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων έχει νόμιμο έρεισμα στο άρθρο 9Α του Συντάγματος σε συνδυασμό με το άρθρο 8 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΔΕΚ παγίως υποστηρίζεται η άποψη ότι το εν λόγω δικαίωμα αποτελεί έκφραση του δικαιώματος της ιδιωτικής ζωής. Αποδέκτης του δικαιώματος είναι οι κρατικές αρχές, ως εκ τούτου και η αστυνομία, η οποία επεξεργάζεται προσωπικά δεδομένα με ηλεκτρονικά και τεχνικά μέσα. Οι αστυνομικές αρχές κατά την έκδοση ταυτοτήτων και διαβατηρίων λαμβάνει και αποθηκεύει βιομετρικά δεδομένα αφενός για την πρόληψη της πλαστογράφησης τους, αφετέρου για την καταπολέμηση της δόλιας χρήσης τους. Το ΔΕΕ έκρινε ότι οι προαναφερόμενοι σκοποί δημοσίου συμφέροντος, προβλέπουν στην αποτροπή της παράνομης εισόδου στο έδαφος της ΕΕ και ως αναγκαίες δεν παραβιάζουν την αρχή της αναλογικότητας.¹⁹²⁶

Οι ψηφιακές κάμερες είναι σε θέση να καταγράφουν τα βιομετρικά χαρακτηριστικά του προσώπου και να τα αποτυπώνουν οποτεδήποτε εκ των υστέρων. Εν προκειμένω, ο συνδυασμός πλήθους πληροφοριών (*data mining*) δημιουργεί μία σύνθετη ταυτότητα (*composite identity*), απομονώνοντας συγκεκριμένες πτυχές του ιδιωτικού βίου

¹⁹²⁶ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 251.

(*compartmentalization*).¹⁹²⁷ Η αστυνομία αξιοποιεί το υλικό των καμερών για λόγους προστασίας της δημόσιας ασφάλειας προσπαθώντας να συμβιβάσει τη δημόσια τάξη με την ελευθερία.¹⁹²⁸ Τα τρομοκρατικά χτυπήματα σε μεγάλες πόλεις του δυτικού κόσμου, οι αυτοκτονίες και τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου κινητοποιούν τις αστυνομικές αρχές. Οι αστυνομικοί στο επίπεδο της πρόληψης των εγκλημάτων παρακολουθούν τις συνήθειες και τις επιλογές των χρηστών του διαδικτύου που εκτείνονται στις θρησκευτικές, πολιτικές, σεξουαλικές, ιδεολογικές και άλλες προτιμήσεις των πολιτών, ως στοιχεία του ιδιωτικού τους βίου. Οι κάμερες στο πλαίσιο της βιντεοπροστασίας (*vidéoprotection, videoüberwachung*) τοποθετούνται σε δημόσιους χώρους (δρόμους, αυτοκινητόδρομους, τραίνα, λεοφωρεία, διάδρομους και αποβάθρες μετρό και αθλητικά στάδια). Υποστηρίζεται ότι δεν παραβιάζεται το ατομικό δικαίωμα της ιδιωτικής ζωής, καθώς υπάρχει δυνατότητα περιορισμού του δικαιώματος για λόγους δημόσιας ασφάλειας, αρκεί να μην θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος.¹⁹²⁹ Η τοποθέτηση κλειστών κυκλωμάτων τηλεόρασης στα σπίτια ή στα καταστήματα δεν παραβιάζει επίσης την ιδιωτική ζωή τρίτου, εφόσον υπάρχει προηγούμενη ενημέρωση.¹⁹³⁰

Η τεχνολογία των καμερών έχει ως συνέπεια τον περιορισμό του δικαιώματος προστασίας των προσωπικών δεδομένων του άρθρου 9Α του Συντάγματος καθώς καταγράφονται συνήθειες, συμπεριφορές, κινήσεις, οι οποίες τοποθετούνται σε βάσεις δεδομένων δημιουργώντας, ένα ψηφιακό άτομο.¹⁹³¹ Σύμφωνα με απόφαση του γερμανικού ομοσπονδιακού συνταγματικού δικαστηρίου η σάρωση των πινακίδων των αυτοκινήτων από την αστυνομία και η ταυτοποίηση του προσώπου, προκειμένου να εντοπίζονται παραβάτες, σεσημασμένοι κακοποιοί, φυγόποιοι ή άλλοι καταδιωκόμενοι αποκτά θεμελιώδη σημασία, γιατί δεν αναφέρονται *in concreto* στη πρόληψη παραβάσεων στον δημόσιο χώρο παρόλα αυτά, μπορεί να δημιουργηθεί ένα προφίλ κινήσεων και συμπεριφοράς του ατόμου (*Bewegungsprofil*).¹⁹³² Το *Conseil Constitutionnel* αναφορικά με το αν ο νόμος για την άδεια εγκατάστασης και χρήσης συστήματος βιντεοεπιτήρησης από την αστυνομία προσβάλλει θεμελιώδη δικαιώματα, όπως τον σεβασμό στην ιδιωτική ζωή,¹⁹³³ το απαραβίαστο της κατοικίας και την προσωπική ελευθερία στο πεδίο της ελευθερίας της κίνησης διατύπωσε την ακόλουθη θέση. Αναγνωρίζει ότι η δημόσια τάξη είναι ένας αντικειμενικός στόχος

¹⁹²⁷ Βλ. Μ. Λεβεντοπούλου, ο.π., σ. 46-50.

¹⁹²⁸ Βλ. C.C., Décision n° 94-352, DC du 18 janvier 1995, Loi d'orientation et de programmation relative à la sécurité, Rec. σ. 170 σκέψεις 4, 9, Α. Ράικος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, ο.π., σ. 479, Π. Τσίρης, Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του ασύλου της κατοικίας, ο.π., σ. 67-68.

¹⁹²⁹ Βλ. Π. Παραράς, Το «θεμελιώδες» δικαίωμα στην ασφάλεια σε τιμητικό τόμο για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, 2015, σ. 265, Ρ. Basten, Recht der Polizei, ο.π., σ. 82-83.

¹⁹³⁰ Βλ. Π. Παραράς, Οικονομική ελευθερία άρθρο 5 παρ.1 Σ Οικονομικός φιλελευθερισμός νεωτερική διαδρομή και συνταγματική θεμελίωση, 2019, σ. 387.

¹⁹³¹ Βλ. Μ. Λεβεντοπούλου, Η βιντεοεπιτήρηση, ο.π., σ. 40-41.

¹⁹³² Βλ. Μ. Λεβεντοπούλου, Η βιντεοεπιτήρηση, ο.π., σ. 43 με περαιτέρω σχολιασμό στην BVerG, 1 BvR 2074-05 11.3.2008 .

¹⁹³³ Επίσης, βλ. ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ.65, ΔΕΕ, C-419/14, 17.12.2015, *WebMindLicenses* παρ. 70.

συνταγματικής αξίας αναγκαίος για τη διασφάλιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εναπόκειται δε στο νομοθέτη να διασφαλίσει τη ισορροπία ανάμεσα στη δημόσια τάξη και την ελευθερία.

Ο ατομοκεντρικός χαρακτήρας των σύγχρονων κοινωνιών και η αποξένωση αναγκάζει την αστυνομία να αναζητά τρόπους εγγύτερης αστυνόμευσης, αφού στρέφεται δυστυχώς σήμερα όλο και περισσότερο σε ενδείξεις παρά σε άλλα είδη αποδεικτικών μέσων, όπως μαρτυρίες.¹⁹³⁴ Η αναζήτηση η αποθήκευση και η ανταλλαγή μεταξύ των αστυνομικών υπηρεσιών ορφανών δακτυλικών και παλαμικών αποτυπωμάτων για την ταυτοποίηση τους με συγκεκριμένο άτομο, η φωτογράφιση, ο εντοπισμός και η συλλογή γενετικού υλικού, όπως αίματος ή σπέρματος αγγίζουν ιδιαίτερα ευαίσθητες πτυχές του ιδιωτικού βίου. Μόνο υπό ένα αυστηρό και καθορισμένο νομοθετικό πλαίσιο χρησιμοποιούνται τα ανωτέρω στοιχεία από την αστυνομία. Συνεπώς, η αδικαιολόγητη ή η χρονικά αόριστη φύλαξη φωτογραφιών και δακτυλικών αποτυπωμάτων η άρνηση καταστροφής αυτών ή του γενετικού υλικού μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα από τα αρχεία της αστυνομίας ή η διατήρηση δακτυλικών αποτυπωμάτων στις αστυνομικές ταυτότητες παραβιάζει το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή στον πυρήνα του, όπως τονίζει το ΕΔΔΑ, ερμηνεύοντας το άρθρο 8 της Σύμβασης.¹⁹³⁵ Μάλιστα, τα δακτυλικά αποτυπώματα και τα βιομετρικά δεδομένα του προσώπου μπορούν να ψηφιοποιηθούν και να καταχωρηθούν σε ηλεκτρονικά αρχεία βάσεων δεδομένων. Με αυτό τον τρόπο οι υπηρεσίες πληροφορικής των αστυνομικών αρχών είναι σε θέση να μεταφέρουν τις πληροφορίες αυτές σε άλλα Κράτη, την *Eurorol* και την *Interpol*.

Η ιδιωτική ζωή προστατεύεται σε αυτή την πτυχή της από το νέο θεμελιώδες δικαίωμα που κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα (άρθρο 9Α) και αφορά την προστασία των προσωπικών δεδομένων κατά τις διατάξεις του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ - GDPR) και της εθνικής νομοθεσίας (Ν. 4624/2019).¹⁹³⁶ Όμως, απαιτείται ένας επιπλέον εφαρμοστικός νόμος για την αστυνομική δράση που θα καλύπτει ειδικά και συγκεκριμένα το γενικό πλαίσιο των ανωτέρω νόμων. Οι προϋποθέσεις που επιβάλλει η νομοθεσία των προσωπικών δεδομένων σχετίζεται με τη διαθεσιμότητα, την επικαιρότητα, τη δυνατότητα αυτόματης ενημέρωσης, εκσυγχρονισμού διατήρησης και διαγραφής, ώστε σύμφωνα με το δικαίωμα στη λήθη να μην παραβιάζεται η ιδιωτική ζωή του ατόμου.¹⁹³⁷ Το ΕΔΔΑ τονίζει ότι η απλή αποθήκευση των δεδομένων που σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή ενός ατόμου ισοδυναμεί με μια επέμβαση (σε αυτήν) κατά την έννοια του άρθρου 8 της

¹⁹³⁴ Πρβλ. *P. Pararas*, *Police de Proximité*, RHDH 2004, σ. 1054.

¹⁹³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, *M.K. κατά Γαλλίας*, 18.04.2013, παρ.46 και ΕΔΔΑ, *Brunet κατά Γαλλίας*, 18.9.2014 σε *Λ.Α. Σισιλιάνος*, Ερμηνεία κατ' άρθρο της ΕΣΔΑ., ο.π., σ. 390, ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 64-65, ΔΕΕ, C-419/14, 17.12.2015, *WebMindLicenses* παρ. 70, *McVeigh, O'Neill και Eva κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.3.1981, παρ. 152-211, ΕΔΔΑ, *P.G. and J.H. κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 25. 9. 2001, παρ. 59-64, *Α. Ράικος* Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη δικαιώματα, σ. 221, *R. Poscher*, *Menschenwürde und Kernbereichsschutz*, JZ 2009, σ. 269-277 και *C. Gusy* *Lauschangriff und Grundgesetz* JuS 2004, 457-461, *Denninger/Lisken*, *Polizeirecht*, σ. 69-70, πλάγια αρίθμηση 19-23.

¹⁹³⁶ Βλ. άρθρο 4 περ.14, 9§1 GDPR και άρθρο 44§1 περ.ιβ' και ιδ', 56,59 του Ν. 4624/2019

¹⁹³⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, *Amann κατά Ελβετίας*, 16.2.2000, ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 65, ΔΕΕ, C-419/14, 17.12.2015, *WebMindLicenses*, παρ. 70.

ΕΣΔΑ, η δε επακόλουθη χρήση των αποθηκευμένων δεδομένων δεν μεταβάλλει επ' ουδενί την ως άνω διαπίστωση.¹⁹³⁸ Ένα πλέγμα αρχών δικαίου και δικαιωμάτων του πολίτη διασφαλίζει το ατομικό δικαίωμα στην προστασία των προσωπικών δεδομένων και αποτελεί όριο της αστυνομικής δράσης.

ε.γ.1. Αρχή της νόμιμης, ελαχιστης και φανερης επεξεργασίας

Η αρχή της νομιμότητας λαμβάνει καθοριστικό ρόλο στην επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές. Άλλωστε, η εκδήλωση όλων των αστυνομικών μέτρων στηρίζεται στην αρχή της νομιμότητας. Το άρθρο 5§1 περίπτωση α' του ΓΚΠΔ ορίζει ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβάλλονται σε σύννομη και θεμιτή επεξεργασία με διαφανή τρόπο σε σχέση με το υποκείμενο των δεδομένων (νομιμότητα, αντικειμενικότητα και διαφάνεια). Ειδικότερα, η προστασία των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές επιβάλλει κάθε αστυνομική πράξη αποθήκευσης, επεξεργασίας, ανταλλαγής, διαγραφής ή μετατροπής δεδομένων να είναι συμβατή με το κράτος δικαίου και να στηρίζεται σε συγκεκριμένη διάταξη νόμου.¹⁹³⁹ Μάλιστα, η διάταξη του νόμου τηρεί τις αρχές της προβλεψιμότητας και της προσβασιμότητας.¹⁹⁴⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ν. 4624/19 και του άρθρου 6§1 περίπτωση ε' του ΓΚΠΔ, η Αστυνομία ως δημόσια αρχή νομιμοποιείται να προβαίνει στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, όταν η επεξεργασία αυτή είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας. Παρόμοια νομιμοποίηση υπάρχει και για τις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (άρθρο 22 Ν.4624/2019).

Επίσης, η επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές υπηρετεί την αρχή της αναλογικότητας.¹⁹⁴¹ Το άρθρο 5§1 περίπτωση δ' του ΓΚΠΔ αναφέρει ότι τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα είναι κατάλληλα, συναφή και περιορίζονται στο αναγκαίο για τους σκοπούς για τους οποίους υποβάλλονται σε επεξεργασία (ελαχιστοποίηση των δεδομένων). Η αρχή της αναλογικότητας γίνεται αντιληπτή πλέον ως αρχή της όσο το δυνατόν ελάχιστης δυνατής επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων. Ενδεικτικά, στο άρθρο 6§3 (ΓΚΠΔ) ο σκοπός της επεξεργασίας καθορίζεται στον νόμο και όσον αφορά την επεξεργασία από τις δημόσιες αρχές είναι σημαντικό να γίνεται με βάση την αναγκαιότητα της επεξεργασίας για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο

¹⁹³⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, *Leander κατά Σουηδίας*, 26.3.1987, παρ. 48.

¹⁹³⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Amann κατά Ελβετίας*, 16.2.2000.

¹⁹⁴⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, *Λαρίσης κατά Ελλάδος*, 24.2.1998, παρ. 40, *S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 4.12.2008, ΠοινΔικ 2009, σ.1229, *Rotaru κατά Ρουμανίας*, 4.5.2006 παρ. 52-62, 95, *Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 2.8.1984, παρ. 66-68, *Hasan and Chaush κατά Βουλγαρίας*, παρ. 84, όπου το δικαστήριο επισημαίνει ότι το επίπεδο της απαιτούμενης ακρίβειας της εθνικής νομοθεσίας, η οποία δεν είναι δυνατόν να προβλέπει κάθε δυνατή περίπτωση, εξαρτάται σε ένα σημαντικό βαθμό από το περιεχόμενο του εν λόγω μέσου, τον τομέα που προορίζεται να ρυθμίσει, το πλήθος των προσώπων και την έννομη κατάσταση αυτών, προς τους οποίους απευθύνεται.

¹⁹⁴¹ Βλ. ΣτΕ 518/2018 με αφορμή την επεξεργασία του Α.Μ.Κ.Α ως δεδομένο προσωπικού χαρακτήρα.

επεξεργασίας. Αυτό σημαίνει ότι το αστυνομικό μέτρο θα πρέπει να είναι κατάλληλο, αναγκαίο και ανάλογο του νόμιμου σκοπού του. Μάλιστα, το ΕΔΔΑ σημειώνει ότι η αστυνομική επέμβαση θεωρείται ως *"αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία"* για έναν νόμιμο σκοπό, εφόσον καλύπτει μια *«επιτακτική κοινωνική ανάγκη»*.¹⁹⁴²

Από την κατοχύρωση της αρχής του Κράτους δικαίου απορρέει η ειδικότερη αρχή της διαφάνειας της αστυνομικής δράσης. Αυτή η γενική αρχή δικαίου αναδεικνύει την υποχρέωση των αστυνομικών αρχών να εκδηλώνουν το αστυνομικό μέτρο της επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων δημόσια με ανοιχτές διαδικασίες. Μυστική και μη ανακοινώσιμη επεξεργασία δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές δεν νοείται. Έτσι, θα μπορεί ο θιγόμενος να ενημερώνεται και να έχει πρόσβαση στον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων του (άρθρο 12 ΓΚΠΔ).¹⁹⁴³

ε.γ.2. Προσδιορισμός του σκοπού επεξεργασίας

Ο σκοπός της συλλογής πληροφοριών είναι ιδιαίτερα σημαντικός, καθορίζει τους νομοθετικούς κανόνες που εφαρμόζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση.¹⁹⁴⁴ Ο προσδιορισμός του σκοπού ανάγεται σε αρχή δικαίου στο άρθρο 5 περίπτωση β' εδάφιο α' του ΓΚΠΔ, *«τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα συλλέγονται για καθορισμένους, ρητούς και νόμιμους σκοπούς και δεν υποβάλλονται σε περαιτέρω επεξεργασία κατά τρόπο ασύμβατο προς τους σκοπούς αυτούς»*. Αν σκοπός της συλλογής είναι η πρόληψη των εγκλημάτων και η γενική αστυνόμευση, τότε τίθενται σε ισχύ οι διατάξεις των άρθρων 6§1 περίπτωση ε' και 9§1 περίπτωση ζ' του ΓΚΠΔ και του άρθρου 22§2 εδάφιο γ' Ν. 4624/2019. Κατ' εξουσιοδότηση του άρθρου 6§2 του ΓΚΠΔ. *«Τα κράτη μέλη μπορούν να διατηρούν ή να θεσπίζουν πιο ειδικές διατάξεις για την προσαρμογή της εφαρμογής των κανόνων του εν λόγω κανονισμού»*. Αυτό σημαίνει ότι ο εθνικός νομοθέτης μπορεί να θεσπισει τυπικούς και ουσιαστικούς νόμους για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ειδικά στην αστυνομική δράση. Αν η επεξεργασία αφορά την ποινική δίωξη, την καταστολή εγκλημάτων και τις ποινικές καταδίκες τότε εφαρμόζεται το άρθρο 10 του ΓΚΠΔ και το άρθρο 24§1 εδάφιο γ' Ν. 4624/2019. Στη τελευταία περίπτωση υπάρχουν μεν ρήτρες αποκλεισμού εφαρμογής της νομοθεσίας για τα προσωπικά δεδομένα από τις αστυνομικές αρχές,¹⁹⁴⁵ αλλά και εδώ δεν πρέπει να παραβιάζεται ο πυρήνας της προσωπικότητας ατόμου.¹⁹⁴⁶ Το άρθρο 50 ορίζει ρητά ότι το Κράτος επιτρέπεται να προσδιορίζει περαιτέρω τους σκοπούς που αφορούν το δημόσιο συμφέρον και την εκτέλεση δημόσιας υπηρεσίας, άρα και της αστυνομικής (διοικητικής και δικαστικής) υπηρεσίας.

¹⁹⁴²Βλ. ΕΔΔΑ, *Coster κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.1.2004, παρ. 104 και άρθρο 6§3 ΓΚΠΔ.

¹⁹⁴³Βλ. ΕΕΔΑ, *Kinnunen κατά Φιλανδίας*, 15.5.1996.

¹⁹⁴⁴Βλ. ΣτΕ 1616/2012, ΔΕΕ, C- 73/07, 16.12.2008, *Satamedia*, παρ. 51.

¹⁹⁴⁵Βλ. ΑΠ (ΟΛ) 1/2017, ΕφΔΔ 2017, σ. 18-33 και ΔΕΕ C-345/17, 14.2.2019, *Sergejs Buivids*, παρ. 40, όπου πλέον εφαρμόζεται το άρθρο 2§1 εδάφιο δ' Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 της 27.04.2016 *«Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων»*.

¹⁹⁴⁶Βλ. ΣτΕ 248/2009 και Γνωμοδότηση Εισαγγελέα Εφετών Θεσ/νίκης 1/2018 *«Επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από τις Δικαστικές και Εισαγγελικές αρχές. Δημοσίευση στοιχείων ταυτότητας και φωτογραφιών κατηγορουμένων»*.

Σε κάθε περίπτωση ο προσδιορισμός του σκοπού ερμηνεύεται συστατικά.¹⁹⁴⁷ Αυτό επιτυγχάνεται, όταν ο σκοπός περιγράφεται με σαφήνεια στον νόμο για να μπορεί να ελέγχεται δικαστικά και όχι αόριστα με τις φράσεις «πρόληψη εγκλήματος» ή «ποινική δίωξη», διότι δίδεται ευρεία διακριτική ευχέρεια στις αστυνομικές αρχές.¹⁹⁴⁸ Ωστόσο, σημειώνεται ότι ο ΓΚΠΔ για τον προσδιορισμό του σκοπού καθιερώνει την αρχή του περιορισμού του σκοπού. Το περιεχόμενο της νέας αρχής αναφέρει ότι επιτρέπεται να συλλέγονται δεδομένα για καθορισμένους ρητούς και νόμιμους σκοπούς. Οι προϋποθέσεις συλλογής έχουν σωρευτικό χαρακτήρα, ενώ οι κανόνες επεξεργασίας είναι σύμφωνοι με όλους τους κανόνες επεξεργασίας και με το δίκαιο εν γένει.¹⁹⁴⁹ Συνεπώς, είναι απαραίτητο στο ηλεκτρονικό σύστημα συλλογής πληροφοριών πριν από κάθε ενέργεια να δηλώνεται ο σκοπός πρόσβασης στις πληροφορίες. Η γνώση του σκοπού είναι ιδιαίτερα σημαντική, αφού απαντά στο ερώτημα για ποιο λόγο γίνεται η αστυνομική έρευνα.¹⁹⁵⁰ Τυχόν αλλαγή του σκοπού ή άσκοπη χρήση πληροφοριών, όπως η αναζήτηση του τόπου κατοικίας ατόμου με το οποίο ένας αστυνομικός έχει προσωπικές διαφορές θεωρείται παραβίαση των προσωπικών δεδομένων του ατόμου αυτού. Δυστυχώς, στο σύστημα POL δεν περιέχεται τέτοια δήλωση σκοπού, ώστε να μπορεί αυτή να ελέγχεται. Το σύστημα θα έπρεπε να έχει ένα κουμπί με δύο επιλογές στις εφαρμογές του POL «ποινικές διαδικασίες», «διοικητικές διαδικασίες». Η ανωτέρω ηλεκτρονική εφαρμογή βασίζεται στη δήλωση του οργάνου που επεξεργάζεται τις πληροφορίες. Τα στοιχεία ταυτότητας του οργάνου που επεξεργάζεται τα δεδομένα καταγράφονται στο σύστημα. Η καταγραφή μπορεί να επιτευχθεί με μία προσωπική κάρτα - ταυτότητα του αστυνομικού, η οποία συνδέεται στο σύστημα. Η υποχρέωση επισήμανσης του σκοπού είναι επιβεβλημένη ενέργεια για τη λογοδοσία και τον έλεγχο σε περίπτωση παραβιάσεων.¹⁹⁵¹

ε.γ.3. Αρχή της πληρότητας, αντικειμενικότητας, διαθεσιμότητας & επικαιρότητας των πληροφοριών

Η αρχή της πληρότητας, της αντικειμενικότητας της διαθεσιμότητας και της επικαιρότητας των πληροφοριών¹⁹⁵² είναι ιδιαίτερα σημαντική στην αστυνομική δράση.¹⁹⁵³ Οι πληροφορίες που αποθηκεύονται θα πρέπει να είναι ακριβείς όσο το δυνατόν ή να έχουν ελεγχθεί για την ορθότητα τους μέσα από τους κανόνες που διέπουν τη διαδικασία συλλογής τους, διοικητική ή

¹⁹⁴⁷ Βλ. ΔΕΕ, C-73/16, 27.9.2017, παρ. 38, ΔΕΕ, C-25/17, 10.7.2018, *Jehovan todistajat* παρ. 37.

¹⁹⁴⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, *S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, 4-12-2008, παρ. 87.

¹⁹⁴⁹ Βλ. *Λ. Μήτρου*, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων Νέο Δίκαιο Νέες Υποχρεώσεις Νέα Δικαιώματα, 2017, σ. 61.

¹⁹⁵⁰ Για τη έννοια και την λειτουργία του σκοπού, βλ. *M. Walden*, Zweckbindung und- änderung präventiv und repressiv erhobener Daten im Bereich der Polizei, 1996, σ. 90-98.

¹⁹⁵¹ Αναλυτικότερα για τα νομικά και πρακτικά ζητήματα, βλ. *M. Thiel*, Uniformiert und uninformiert? Rechts- und Praxisfragen der Zweckänderung beim polizeilichen Umgang mit Daten. In: *Deutsches Polizeiblatt für die Aus- und Fortbildung* 2015, σ. 17 – 21.

¹⁹⁵² Βλ. *Ι. Ιγγλεζάκης*, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, 2018 σ. 36.

¹⁹⁵³ Πρβλ. *Ζ. Παπαϊωάννου*, Ζητήματα διαφάνειας στην εκπαίδευση και την αξιολόγηση των αστυνομικών, Εφαρμογές ΔΔ, Επετειακό Τεύχος για τα 20 χρόνια, σ. 240.

ποινική.¹⁹⁵⁴ Δεν πρέπει να περιέχουν προσωπικούς χαρακτηρισμούς και αξιολογήσεις της δημόσιας αρχής για τις προσωπικές πληροφορίες. Για παράδειγμα η ύπαρξη εφαρμογής, όπου δημιουργούνται ετικέτες σε ηλεκτρονικές εφαρμογές «κουμπιά» με δράστες «ταραξίες του δρόμου», «επαίτες», «κλέφτες», παραβιάζει την ανωτέρω αρχή. Οι πληροφορίες είναι ανώνυμες όσο το δυνατόν, ώστε να μην προσωποποιούνται και να χαρακτηρίζονται ύποπτα τα άτομα, ανάλογα με τις υποκειμενικές αξιολογήσεις των αστυνομικών. Οι πληροφορίες είναι διαθέσιμες εκ των προτέρων, ώστε να μπορούν να υπηρετούν την αρχή της αποτελεσματικότητας. Η καταχώρηση των τόπων, όπου συχνάζει ένας επικίνδυνος κακοποιός καταχωρούνται εκ των προτέρων στο σύστημα. Έτσι, π.χ. σε περίπτωση που κρατούμενος δραπέτεύει από τις φυλακές μπορεί να εντοπισθεί βάση των καταχωρημένων πληροφοριών των ατόμων που τον γνωρίζουν και ενδεχομένως δυνανται να προσδιορίσουν πιθανούς τόπους στους οποίους κρύβεται.

Η διαθεσιμότητα των πληροφοριών δεν είναι αυτοσκοπός, αλλά αναλαμβάνει μία εξυπηρετική και δευτερεύουσα λειτουργία στη δικαστική ή διοικητική δράση της αστυνομίας. Πάντως, οι πληροφορίες περιέχουν ένα στοιχείο επικαιρότητας και για αυτό απαιτείται να μπορούν να ενημερώνονται αυτόματα μέσα από μία ηλεκτρονική διαδικασία εκσυγχρονισμού τους. Έπειτα από ένα ορισμένο από τον νόμο διάστημα διατήρησης διαγράφονται. Η προθεσμία διατήρησης των πληροφοριών καθορίζεται ρητά στο νόμο.¹⁹⁵⁵ Άλλωστε, αυτό επιτάσσει και το δικαίωμα στη λήθη, ώστε να μην στιγματίζεται το άτομο.¹⁹⁵⁶ Από την άλλη σε περίπτωση παράνομης ή εσφαλμένης διαγραφής πληροφοριών επιβάλλεται η τήρηση αντιγράφων ασφαλείας και η δυνατότητα ανάκτησης τους, ως προβλέπεται στο νόμο. Εκτός από την δυνατότητα ανάκτησης παρέχεται ευχέρεια διόρθωσης των πληροφοριών, ώστε ο πολίτης να μπορεί να ζητήσει την τροποποίηση του περιεχομένου της πληροφορίας, όταν αυτή είναι εσφαλμένη και τον βλάπτει με την καθιέρωση ένδικων βοηθημάτων και μέσων. Αυτό προϋποθέτει την υποχρέωση συνεκτίμησης των πραγματικών περιστατικών που επικαλείται ο προσφεύγων και την ύπαρξη ανεξάρτητης διαδικασίας λήψης απόφασης ή εξέτασης, περί του εάν θα πρέπει ή όχι να διαταχθεί η τροποποίηση.¹⁹⁵⁷ Οι αλλαγές είναι τυπικές και περιλαμβάνουν κυρίως την ημερομηνία γέννησης, Α.Φ.Μ., επάγγελμα, αλλά και ουσιαστικές, όπως η περίπτωση εσφαλμένης καταχώρησης συμμετοχής σε δημόσια συνάθροιση.

ε.γ.4. Δικαιώματα υποκειμένου δεδομένων

Από την αρχή της φανεράς επεξεργασίας εκτός από το δικαίωμα στη λήθη που προαναφέρθηκε απορρέει το δικαίωμα του υποκειμένου να ενημερώνεται και να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες που περιέχουν

¹⁹⁵⁴ Βλ. Μ. Wandorf, Zweckbindung und -änderung präventiv und repressiv erhobener Daten im Bereich der Polizei, ό.π., σ. 231-294, 170-203.

¹⁹⁵⁵ ΕΔΔΑ, S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 4-12-2008, παρ.107.

¹⁹⁵⁶ Βλ. Φ. Παναγοπούλου Κουτνατζή, Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, ΕΔΔ 2012, σ. 264-278 και Ι. Ιγγλεζάκης, Το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, 2014, σ.140-144.

¹⁹⁵⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, S. και Marper κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 4-12-2008,παρ. 89.

προσωπικά δεδομένα του. Επίσης, το υποκείμενο έχει δικαίωμα να αιτηθεί από τον υπεύθυνο επεξεργασίας να κλειδωθούν προσωπικά δεδομένα του, των οποίων η επεξεργασία απαγορεύεται από τον νόμο. Μπορεί το υποκείμενο των δεδομένων να αντιτάσσεται σε κάθε επεξεργασία δεδομένων που δεν είναι σύμφωνη με το νόμο. Από την άλλη οι αστυνομικές αρχές ενημερώνουν το υποκείμενο των δεδομένων, εάν έχει πρόσβαση στα δεδομένα και του ανακοινώνουν τα ένδικα μέσα και ένδικα βοηθήματα προστασίας του σε περίπτωση άρνησης τους.¹⁹⁵⁸ Στο ενδεχόμενο παραβίασης ή απώλειας των προσωπικών δεδομένων του ατόμου οι αστυνομικές αρχές υποχρεούνται μέσα σε 72 ώρες από την ανακάλυψη του περιστατικού να ενημερώσουν το υποκείμενο των δεδομένων. Αν υπάρξει καθυστέρηση οι αστυνομικές αρχές αιτιολογούν, ενώ μπορούν να παρέχουν σταδιακή ενημέρωση.¹⁹⁵⁹ Ο Γενικός Κανονισμός για την προστασία δεδομένων και ο νέος εφαρμοστικός νόμος της χώρας κατοχυρώνει νέα δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά καλό θα ήταν να περιγράφονται λεπτομερώς σε ένα Προεδρικό Διάταγμα ειδικά στην αστυνομική δράση. Πέρα από τα δικαιώματα ενημέρωσης, πληροφόρησης, διαγραφής και λήθης, αντιτάξεως και διόρθωσης θεσπίζονται νέα δικαιώματα.¹⁹⁶⁰ Με το άρθρο 22 του ΓΚΠΔ καθιερώνεται το δικαίωμα στην ανθρώπινη παρέμβαση. Το περιεχόμενο του δικαιώματος έγκειται στην απαγόρευση αυτοματοποιημένης επεξεργασίας προσωπικών πτυχών της ζωής του και η οποία έχει έννομες συνέπειες ή βλάπτει το πρόσωπο αυτό.¹⁹⁶¹

ε.γ.5. Προϋποθέσεις και περιορισμοί

Το δικαίωμα των προσωπικών δεδομένων κατοχυρώνεται συνταγματικά (άρθρο 9Α). Η ΕΣΔΑ προβλέπει τη δυνατότητα περιορισμού του εν λόγω δικαιώματος στο άρθρο 8§2. Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων περιγράφει τις περιπτώσεις σε ένα περιοριστικό κατάλογο δυνητικών εξαιρέσεων από την προστασία των προαναφερθέντων δικαιωμάτων. Η κατοχύρωση των εξαιρέσεων γίνεται με σαφήνεια και πληρότητα στο Γενικό Κανονισμό χωρίς να επαφίεται στον εθνικό νομοθέτη περιθώριο για την θέσπιση νέων εθνικών κανόνων εξαίρεσης για την άσκηση των δικαιωμάτων.¹⁹⁶² Όμως, απαιτείται ο κανονιστικός νομοθέτης να προσαρμόσει την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών στις ιδιαιτερότητες της αστυνομικής δράσης. Ειδικότερα, οι εξαιρέσεις από την προστασία των δικαιωμάτων που αφορούν την αστυνομική δράση είναι οι ακόλουθοι: α) Η ασφάλεια του κράτους, β) Η εθνική άμυνα, γ) Η δημόσια ασφάλεια, δ) Η πρόληψη, η διερεύνηση, η ανίχνευση ή η δίωξη ποινικών αδικημάτων ή η εκτέλεση ποινικών κυρώσεων, περιλαμβανομένης της προστασίας από απειλές κατά της δημόσιας ασφάλειας και της πρόληψης αυτών. Σε κάθε

¹⁹⁵⁸ Βλ. Α. Γέροντας, Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, 2002, σ. 221-235.

¹⁹⁵⁹ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Ο Γενικός κανονισμός για την προστασία δεδομένων, ο.π., σ. 29-30.

¹⁹⁶⁰ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Ο Γενικός κανονισμός για την προστασία δεδομένων, ο.π., σ. 59-86.

¹⁹⁶¹ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Ο Γενικός κανονισμός για την προστασία δεδομένων, ο.π., σ. 50.

¹⁹⁶² Βλ. Α. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων Νέο Δίκαιο Νέες Υποχρεώσεις Νέα Δικαιώματα, 2017 σ. 139.

περίπτωση πρέπει να μην βλάπτεται ο πυρήνας των δικαιωμάτων. Ένας τέτοιος περιορισμός δηλαδή χρειάζεται να σέβεται την ουσία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθεριών και να συνιστά αναγκαίο και αναλογικό μέτρο σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Για την επεξεργασία δεδομένων είναι απαραίτητη η συγκατάθεση του υποκειμένου του. Όμως ειδικά η επεξεργασία από τις αστυνομικές αρχές είναι νόμιμη και χωρίς τη συγκατάθεση αυτή κατά το άρθρο 6§1 εδάφιο ε΄ του ΓΚΠΔ. Θα πρέπει όμως να ισχύει ως προϋπόθεση για τη νομιμοποίηση της επεξεργασίας ότι αυτή ενεργείται και είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς τη δημόσια τάξη και ασφάλεια ή κατά την άσκηση διοικητικής ή δικαστικής (αστυνομικής) εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας. Νομοθετική βάση για θέσπιση προϋποθέσεων είναι ο ΓΚΠΔ (6§3) και η εθνική νομοθεσία (άρθρο 5 του Ν.4624/2019). Από την άλλη για την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τα πολιτικά φρονήματα, τις θρησκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις, συμμετοχή σε συνδικαλιστική οργάνωση, καθώς και η επεξεργασία γενετικών δεδομένων, βιομετρικών δεδομένων με σκοπό την αδιαμφισβήτητη ταυτοποίηση προσώπου, δεδομένων που αφορούν την υγεία ή δεδομένων που σχετίζονται με τη σεξουαλική ζωή φυσικού προσώπου ή τον γενετήσιο προσανατολισμό) η νομιμοποίηση στηρίζεται σε διαφορετική νομική βάση που περιορίζει το δικαίωμα του άρθρου 9§1 περίπτωση θ΄ του ΓΚΠΔ και του άρθρου 22 Ν.4624/2019.¹⁹⁶³ Αυτό συμβαίνει γιατί η επεξεργασία αυτών των δεδομένων απαγορεύεται πάντοτε με ή χωρίς συγκατάθεση του υποκειμένου. Συνεπώς, τόσο ο ενωσιακός νομοθέτης (9§2 ΓΚΠΔ), όσο και ο εθνικός νομοθέτης (άρθρο 22 Ν.4624/2019) περιγράφει σαφέστερα την έννοια και τους τομείς των περιορισμών. Όπως τονίζεται εύστοχα στη θεωρία ο Γενικός Κανονισμός αναφέρεται σε ουσιαστικό (*substantial*) δημόσιο συμφέρον, για την προστασία του οποίου τηρείται η αρχή της αναλογικότητας και δεν βλάπτεται ο πυρήνας του δικαιώματος.¹⁹⁶⁴ Η αρχή της ελαχιστοποίησης της επεξεργασίας αντανάκλα την αρχή της αναγκαιότητας περιορισμού του δικαιώματος.¹⁹⁶⁵

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του ΓΚΠΔ κατοχυρώνεται το δικαίωμα στη φορητότητα. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει δικαίωμα να λαμβάνει και να διαβιβάζει δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν και που το ίδιο τα έχει παράσχει στον υπεύθυνο επεξεργασίας σε δομημένο, κοινώς χρησιμοποιούμενο και αναγνώσιμο από μηχανήματα μορφότυπο με σεβασμό στα δικαιώματα των άλλων.¹⁹⁶⁶ Υπενθυμίζεται ότι το ανωτέρω δικαίωμα δεν ασκείται στην περίπτωση της §3 του άρθρου 20 για την επεξεργασία που είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση καθήκοντος που εκτελείται προς το δημόσιο συμφέρον ή κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που έχει ανατεθεί στον υπεύθυνο επεξεργασίας. Τα δικαιώματα του υποκειμένου των δεδομένων και

¹⁹⁶³ Βλ. Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, ο.π., σ. 139.

¹⁹⁶⁴ Βλ. Λ. Μήτρου, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, ο.π., σ. 84-86.

¹⁹⁶⁵ Βλ. Ι. Ιγγλεζάκης, Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων, ο.π. σ. 37-56.

¹⁹⁶⁶ Βλ. Φ. Παναγοπούλου-Κουτνατζή, Ο Γενικός κανονισμός για την προστασία δεδομένων, ο.π., σ. 29.

οι αρχές του δικαίου για τη προστασία από την αθέμιτη επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων έχει ένα δυναμικό χαρακτήρα διαρκώς εξελισσόμενο. Αναδεικνύει συνεχώς νέα ζητήματα, τα οποία θα πρέπει να μελετηθούν αυτόνομα σε ένα ιδιαίτερο κλάδο του Αστυνομικού Δικαίου, το δίκαιο της αστυνομικής προστασίας των προσωπικών δεδομένων.

ε.γ.6. Έννομη προστασία από αστυνομικές παραβιάσεις

Ο παραδοσιακότερος εσωτερικός διοικητικός έλεγχος μπορεί να οδηγήσει σε ακύρωση αστυνομικών πράξεων επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων. Αίτηση θεραπείας και ιεραρχική προσφυγή προσφέρουν εξέταση της υπόθεσης τόσο στην ουσία, όσο και στην τυπική νομιμότητα της. Όμως, η σύγχρονη μορφή διοικητικού ελέγχου που εφαρμόζεται από την Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα είναι δραστικότερη και αποτελεσματικότερη. Το άρθρο 13§2 εδάφιο δ' ΓΚΠΔ και το άρθρο 15§1 σε συνδυασμό με το άρθρο 53 του Ν.4624/2019 κατοχυρώνει το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε εποπτική αρχή. Η ανεξάρτητη αυτή αρχή έχει την αρμοδιότητα να εξετάζει καταγγελίες πολιτών να διατυπώνει γνώμη να καλεί ή να προειδοποιεί τις αστυνομικές αρχές σε συμμόρφωση και σε αρνητική περίπτωση να επιβάλλει διοικητικά πρόστιμα. Το άτομο έχει δικαίωμα ποινικής και διοικητικής προστασίας με την προσβολή των προσωπικών δεδομένων από τις αστυνομικές αρχές. Η εθνική νομοθεσία προβλέπει ποινές σε περίπτωση εγκληματικής αστυνομικής δράσης στο πεδίο των προσωπικών δεδομένων. Η δίωξη όλων εγκλημάτων εγείρεται αυτεπαγγέλτως από τον αρμόδιο Εισαγγελέα. Βέβαια, η γνώση της πράξης γίνεται κατόπιν μήνυσης ή έγκλησης. Αρμόδια είναι τα ποινικά δικαστήρια για την επίλυση της διαφοράς και την επιβολή της ποινής. Όριο της δικαιοδοσίας των ποινικών δικαστηρίων στον έλεγχο νομιμότητας των διοικητικών αστυνομικών πράξεων με τις οποίες γίνεται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι η αναρμοδιότητα ως προς την ακύρωσή τους.

Τέλος, η δικαστική προστασία μέσω των διοικητικών δικαστηρίων και του ΣΤΕ είναι η μεγαλύτερη εγγύηση για την προστασία τόσο του θεμελιώδους συνταγματικού δικαιώματος στην προστασία, όσο και των επιμέρους δικαιωμάτων που έχει το άτομο που αφορά η επεξεργασία. Τα δικαστήρια ελέγχουν τα πρόστιμα και στρέφονται κατά των πράξεων της ανωτέρω Ανεξάρτητης Αρχής. Η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων είναι δικαστική κυρίως προανακριτική ή διοικητική πράξη ανάλογα με τη δήλωση του σκοπού επεξεργασίας. Αν θεωρείται προανακριτική πράξη τότε εμπίπτει στη ποινική δικαιοδοσία με τη διαδικασία που προαναφέρθηκε. Αν χαρακτηρίζεται διοικητικός ο σκοπός της επεξεργασίας τότε επιλαμβάνονται τα διοικητικά δικαστήρια. Η επεξεργασία σε όλες τις πτυχές της αποθήκευσης, μεταβίβασης, διαγραφής τροποποίησης είναι εκτελεστή διοικητική πράξη, η οποία μπορεί να ακυρωθεί δικαστικά. Επίσης, η αξίωση αποζημίωσης είναι βάσιμη, όταν υπάρχουν υλικές ζημιές και ηθική βλάβη από την παράνομη επεξεργασία. Ακόμη προστασία παρέχεται και έναντι της παράλειψης της αστυνομίας να διορθώσει εσφαλμένες πληροφορίες, αλλά και της σιωπής σε περίπτωση άρνησης απάντησης για την πρόσβαση, ενημέρωση, τροποποίηση και διαγραφή δεδομένων που τον αφορούν. Η προσωρινή δικαστική προστασία είναι αυτονόητη σε αυτές τις περιπτώσεις.

Το μέλλον επιφυλάσσει πολλά για την ιδιωτική ζωή και τις ιδιαίτερες πτυχές της. Μόνο τα λόγια ενός ποιητή θα μπορούσαν να αποτελέσουν τον επίλογο της παρούσας ενότητας «Μια νύχτα θα κάνουμε μια μεγάλη σκέψη, αλλά δεν πρέπει να την πούμε πουθενά (είναι η μόνη δικαιοσύνη), ύστερα θα βγούμε στους δρόμους, θα βρέχει κι η βροχή έχει και εκείνη την ιδιωτική της ζωή, ενώ εμείς δεν είχαμε....».¹⁹⁶⁷

στ. Ελευθερία της συνάθροισης

στ. α. Έννοια και διακρίσεις

Η ελευθερία της συνάθροισης στο πλαίσιο μελέτης του ομώνυμου συνταγματικού δικαιώματος είναι γνωστικό αντικείμενο του Συνταγματικού Δίκαιου. Η ψήφιση του νόμου 4703/2020 «*Δημόσιες συναθροίσεις και άλλες διατάξεις*» θέτει το δημόσιο δίκαιο στην έρευνα ενός νέου συστήματος κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν την άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης, το οποίο ονομάζεται δίκαιο των συναθροίσεων. Οι συναθροίσεις ενδιαφέρουν ιδιαίτερα το Αστυνομικό Δίκαιο. Μάλιστα, στη Γερμανία το σύνολο των κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν το δίκαιο των συναθροίσεων (*Versammlungsrecht*) αναλύεται από το Ειδικό Αστυνομικό Δίκαιο (*Besonderes Polizeirecht*).¹⁹⁶⁸ Η δογματική του Αστυνομικού Δικαίου συστηματοποιεί τους περιορισμούς στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι, αλλά και σε παρεμφερή με αυτό δικαιώματα. Για παράδειγμα, το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής και το άσυλο της κατοικίας, της ελεύθερης συμμετοχής στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας, του δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι, της απεργίας, της συνδικαλιστικής ελευθερίας, της ελευθερίας της έκφρασης¹⁹⁶⁹ και της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης συρρέουν ή συγκρούονται με το εν λόγω δικαίωμα.

Ιδιαίτερη σημασία έχει το δίκαιο των συναθροίσεων για την αστική ευθύνη του κράτους από τις πράξεις των αστυνομικών οργάνων έναντι των συμμετεχόντων στη συνάθροιση ή τρίτων και στις περιουσίες των πολιτών. Σημειώνεται ότι η συνάθροιση των πολιτών είναι δικαίωμα, δηλαδή νομικός δεσμευτικός κανόνας και όχι μόνο ελευθερία ή διακηρυκτική αρχή, η οποία είναι νομοθετικά κατοχυρωμένη.¹⁹⁷⁰ Επομένως, η προσβολή του δικαιώματος συνεπάγεται ποινικές κυρώσεις και αγωγή αξίωση του πολίτη από τις ενέργειες ή τις παραλείψεις της πολιτείας.¹⁹⁷¹ Το άρθρο 13 παρ.1 του

¹⁹⁶⁷ Βλ. *Τ. Λειβαδίτης*, Η Βροχή, Συλλογή «*Ο Τυφλός με το λύχνο*», 2008.

¹⁹⁶⁸ Ενδεικτικά, βλ. *M. Hettich*, *Versammlungsrecht in der Praxis*, 2018, σ. 44-67.

¹⁹⁶⁹ Η σύνδεση της ελευθερίας της έκφρασης και του δικαιώματος της συνάθροισης έγινε όχι μόνο στη Μ. Βρετανία, αλλά και στην Ελλάδα. Το δικαίωμα της συνάθροισης διατυπώθηκε ρητά στο άρθρο 7 του συνταγματικού σχεδιάσματος του Ρήγα «*Το δίκαιο του να φανερώνουμε τη γνώμη μας και τους συλλογισμούς μας τόσο με τη τυπογραφία, όσο και με άλλο τρόπο το δίκαιο του να συναθροίζομαστε ειρηνικά*», βλ. *Δ. Καλτσώνης*, Τα ελληνικά Συντάγματα τ.Ι: Από το σχέδιο του Συντάγματος του Ρήγα έως την αναθεώρηση του 2008, 2010, σ. 13.

¹⁹⁷⁰ Βλ. ΣτΕ 648/2008 και *Α. Ράικος*, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π, σ. 80.

¹⁹⁷¹ Βλ. *Γ. Μπακόπουλος*, Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, 1995, σ. 254-26. Για την αστική ευθύνη του Κράτους από τις ζημιογόνες διοικητικές πράξεις της αστυνομίας, βλ. *E. Pisier-Kouchner*, *La responsabilité de la police*, 1972, σ. 31-64, *F-P. Benoit*, *La responsabilité du fait de la police administrative*, 1946, σ. 15 και επ. Για την εξέλιξη της αστικής ευθύνης της αστυνομίας στη Γαλλία, βλ. *X. Latour*, *La responsabilité des services de la police et de secours*, 2003, σ. 33-51.

N.4703/2020 τυποποιεί τη νομοτυπική μορφή του εγκλήματος της αλλοίωσης με βιαιοπραγίες του ειρηνικού χαρακτήρα της δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης, ως πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο (2) ετών. Παράλληλα στο άρθρο 13 παρ.2 του Ν.4703/2020 θεσπίζεται γνήσια αντικειμενική αδικοπρακτική ευθύνη του οργανωτή της συνάθροισης έναντι όσων υπέστησαν βλάβη της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της ιδιοκτησίας από τους συμμετέχοντες στη δημόσια υπαίθρια συνάθροιση, ενώ συντρέχει λόγος άρσης του παράνομου για τον οργανωτή ακόμη και στη περίπτωση αυθόρμητης ή έκτακτης συνάθροισης εάν γνωστοποιήσει εγκαίρως η διεξαγωγή της στις αρχές και αποδειχθεί ότι τηρήθηκαν οι υποχρεώσεις του, όπως αυτές αναφέρονται περιοριστικά στο άρθρο 4 του ως άνω νόμου.

Η αστική ευθύνη του Κράτους από ζημίες συναθροισμένων πολιτών συναντά τα όρια της στην περίπτωση των γενικευμένων επεισοδίων που ξέσπασαν στην πρωτεύουσα και στις περί αυτής περιοχές με αφορμή τον θάνατο νεαρού στα Εξάρχεια από ειδικό φρουρό. Οι ζημίες από τις αναταραχές ήταν εκτεταμένες. Ο εμπρησμός κτιρίου τράπεζας από διαδηλωτές και η αγωγή αποζημίωσης κατά του Δημοσίου παρέχει ένα πρώτης τάξης παράδειγμα για την έρευνα του θέματος. Το δικαστήριο απεφάνθη ότι παρά τη διάθεση του συνόλου της αστυνομικής δύναμης της Γ.Α.Δ.Α., κατά το χρονικό διάστημα από 07.12.2008 έως 13.12.2008, για τη λήψη προστατευτικών μέτρων υπέρ των πολιτών και της δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας, τα επεισόδια ήταν ιδιαίτερης έντασης και διάρκειας, πρωτόγνωρα για τα ελληνικά δεδομένα, ώστε να είναι εκ των πραγμάτων αδύνατη η πρόληψη του συνόλου των έκνομων ενεργειών.¹⁹⁷² Το δικαστήριο θεώρησε αυτονόητο το συντριπτικό μέρος του επιχειρησιακού συντονισμού της αστυνομίας να επικεντρωθεί στις υψηλού κινδύνου περιοχές και στα σημεία στόχους των διαδηλωτών, όπως εγκαταστάσεις κυβερνητικού, πολιτικού, διπλωματικού και οικονομικού ενδιαφέροντος με αποτέλεσμα την επέλευση των λιγότερο δυνατών ζημιών, τόσο στα περιουσιακά αγαθά, όσο και στη ζωή και την υγεία των πολιτών. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι αναταραχές εξαπλώθηκαν απρόβλεπτα και σε διάφορες περιοχές του λεκανοπεδίου Αττικής, απομακρυσμένες από το κέντρο των Αθηνών, όπως η περιοχή του Παλαιού Φαλήρου, χαρακτηρισμένες ως περιοχές χαμηλού κινδύνου από άποψης εγκληματικότητας και σύμφωνα με τα δεδομένα της κοινής πείρας, ακόμη και αν είχε διατεθεί μεγαλύτερη αστυνομική δύναμη στην πιο πάνω περιοχή, δεν θα ήταν επαρκώς ικανή, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων να αποτρέψει το συγκεκριμένο συμβάν. Τα αρμόδια όργανα της αστυνομίας δεν ήταν δυνατόν να εποπτεύουν ανά πάσα στιγμή και να ενεργούν φύλαξη όλων των πιστωτικών ιδρυμάτων της Αττικής από αστυνομικές δυνάμεις, προς πρόληψη και αποτροπή πρόκλησης ζημιών σ' αυτά, όπως το επίδικο υποκατάστημα της Τράπεζας που ήταν ασφαλισμένο στην ενάγουσα.¹⁹⁷³ Συνεπώς, η μη αποτροπή ζημίας στο πλαίσιο επεισοδίων ακόμη και με μέτρα άκρας επιμέλειας δεν στοιχειοθετεί ευθύνη του Δημοσίου. Το γεγονός δηλαδή της μη αποτροπής του εμπρησμού που προκλήθηκε από αγνώστους δράστες στο επίδικο υποκατάστημα, με αποτέλεσμα να

¹⁹⁷² Βλ. ΔΠρΑθ 19619/2018.

¹⁹⁷³ Ibid.

προκληθούν εκτεταμένες ζημιές σ' αυτό οφείλεται στον αιφνιδιαστικό χαρακτήρα της επίθεσης, η οποία δεν θα μπορούσε να αποτραπεί ακόμη και με μέτρα άκρας επιμέλειας. Ως εκ τούτου, οι ζημιές που προκλήθηκαν δεν μπορούν να αποδοθούν σε όργανα του εναγομένου Υπουργείου κατά την αστυνόμευση των επεισοδίων και αναταραχών που ακολούθησαν το θανάσιμο τραυματισμό του νεαρού και επομένως, δεν στοιχειοθετείται στο πλαίσιο του επιχειρησιακού σχεδιασμού και υλοποίησής του, παράνομη πράξη ή παράλειψη των αστυνομικών οργάνων που να θεμελιώνει ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση της ενάγουσας, κατ' άρθρο 105 Εισ.Ν.Α.¹⁹⁷⁴

Οι συναθροίσεις και γενικά οι συγκεντρώσεις προσώπων σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο, διενεργούνται κατόπιν προηγούμενης συνεννόησης ή πρόσκλησης ή τυχαία, για έναν ορισμένο σκοπό που αφορά την έκφραση γνώμης ή διαμαρτυρίας για διάφορα γεγονότα ή απλώς κοινωνικούς σκοπούς, όπως ψυχαγωγικούς, θρησκευτικούς, αθλητικούς και άλλους και συνδέονται στενά με τη δημοκρατική αρχή.¹⁹⁷⁵ Η ταξινόμηση των συναθροίσεων έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι ανάλογα προσδιορίζονται οι αστυνομικές αρμοδιότητες, με αποτέλεσμα να διαφέρει η ένταση και η έκταση των περιορισμών στα δικαιώματα.¹⁹⁷⁶ Οι κατηγορίες των συναθροίσεων ασκούν άλλωστε και μία βαθμιδωτή ψυχολογική επίδραση ασφάλειας και δημόσιας τάξης στο πλήθος.¹⁹⁷⁷ Οι συναθροίσεις στη Χώρα μας διακρίνονται με βάση τον σκοπό τους. Ανάλογες διακρίσεις ακολουθεί η γαλλική, η βρετανική και η γερμανική νομοθεσία.¹⁹⁷⁸ Συνάθροιση είναι η συγκέντρωση πολλών ατόμων για τον ίδιο σκοπό μετά από προηγούμενη συνεννόηση για λήψη απόφασης και κοινή ενέργεια. Συγκέντρωση είναι η μάλλον συμπτωματική και χωρίς προηγούμενη συνεννόηση, συρροή πολλών προσώπων για σκοπούς διαφορετικούς από αυτούς τους συνάθροισης, όπως ψυχαγωγία, παρακολούθηση θρησκευτικών τελετών, αθλητικών εκδηλώσεων.¹⁹⁷⁹ Αν και η συγκέντρωση ατόμων δεν ρυθμίζεται συνταγματικά, εντούτοις εντάσσεται στο κανονιστικό προστατευτικό πεδίο αρμοδιότητας της αστυνομίας. Κατά συνέπεια, οι συγκεντρώσεις μπορούν να τύχουν μεγαλύτερων περιορισμών, όπως μία μεγάλη αθλητική διοργάνωση¹⁹⁸⁰ ή να απαγορευθούν για λόγους δημόσιας υγείας.¹⁹⁸¹ Ο έλληνας νομοθέτης δεν συστηματοποιεί τα ουσιώδη γνωρίσματα της έννοιας της συνάθροισης σε διαδηλώσεις, συλλαλητήρια ή διαμαρτυρίες, όταν αποσκοπούν να επιδράσουν σε τρίτους. Επίσης, όταν υπάρχει κινητή συνάθροιση δεν διακρίνεται νομοθετικά σε πορεία, πομπή ή παρέλαση, όπως θα δούμε παρακάτω να συμβαίνει στο γαλλικό δίκαιο. Η συγκέντρωση είναι έννοια γένους και περιλαμβάνει πολλές φορές την

¹⁹⁷⁴ Ibid.

¹⁹⁷⁵ Βλ. ΣτΕ 182/1961

¹⁹⁷⁶ Πρβλ. τη θέση του *R. Schmidt*, *Polizei- und Ordnungsrecht* ο.π., σ. 394 ότι πριν από οποιαδήποτε έρευνα στο αστυνομικό δίκαιο θα πρέπει να γίνεται σαφής διάκριση των συνενώσεων των προσώπων.

¹⁹⁷⁷ Βλ. διδακτορική διατριβή, *Α. Σβώλος*, *Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμισις αυτών σε Νομικά μελέται*, 1956, σ. 249.

¹⁹⁷⁸ Βλ. *Γ. Μπακόπουλος*, ό.π. σ. 100., *M. Hettich*, *Versammlungsrecht in der Praxis*, ο.π., σ.44.

¹⁹⁷⁹ Βλ. άρθρο 129 Π.Δ.141/91.

¹⁹⁸⁰ Βλ. *Κ. Χρυσόγονος*, *Τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, ο.π., σ. 510.

¹⁹⁸¹ Βλ. *Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος*, *Το Σύνταγμα τα Ελλάδας*, ο.π., σ.195, υποσ. 26.

συνάθροιση ως έννοια είδους.¹⁹⁸² Η συγκέντρωση μπορεί να μετεξελιχθεί σε συνάθροιση ακόμη και αυθόρμητα, κατόπιν δηλαδή πηγαίας ή φυσικής παρόρμησης.¹⁹⁸³ Περαιτέρω, οι συναθροίσεις είναι δημόσιες, αν σε αυτές έχει πρόσβαση ο οποιοσδήποτε ή στις οποίες καλούνται να συμμετάσχουν ορισμένες κατηγορίες προσώπων. Ιδιωτικές είναι οι συναθροίσεις σε κλειστό χώρο, στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν μόνο ατομικά προσκεκλημένα πρόσωπα. Τέλος, με κριτήριο τον τόπο, αυτές γίνονται στην ύπαιθρο ή σε κλειστό χώρο. Συνεπώς, χαρακτηριστικά διακριτικά γνωρίσματα των συναθροίσεων από τις συγκεντρώσεις είναι α) ο σκοπός και όχι η τυχαιότητα τους, β) το δικαίωμα συμμετοχής και ελευθερίας έκφρασης γνώμης, γ) ο ορισμένος, αξιόλογος, αλλά όχι απροσδιόριστος αριθμός των συμμετεχόντων δ) ο προσωρινός χαρακτήρας ε) ο τρόπος διεξαγωγής τους, στ) η έλλειψη ιδιαίτερου και μόνιμου νομικού δεσμού (*Zweckverbundenheit*) μεταξύ των συμμετεχόντων.¹⁹⁸⁴

Ο νέος νόμος για τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις στο άρθρο 1 στοιχείο 1 δίνει μόνο τον ορισμό των συναθροίσεων αυτών, προσωρινής διάρκειας, που πραγματοποιούνται μετά από προηγούμενη συνεννόηση ή πρόσκληση σε ανοικτό, μη περιτοιχισμένο χώρο, για τον ίδιο σκοπό, ιδίως για από κοινού διαμαρτυρία, προβολή απόψεων, διατύπωση αιτημάτων οποιουδήποτε χαρακτήρα ή λήψη σχετικών αποφάσεων. Περαιτέρω στο στοιχείο 2 του ίδιου άρθρου διακρίνει τις συναθροίσεις σε σταθερές, αν η έναρξη, η διάρκεια και η λήξη τους πραγματοποιείται στον ίδιο, ανοικτό, μη περιτοιχισμένο χώρο και σε κινητές (πορείες). Οι τελευταίες στο στοιχείο 3 του εν λόγω άρθρου προσδιορίζονται σε πεζές και εποχούμενες και πραγματοποιούνται με μετακίνηση των συμμετεχόντων ή μέρους των συμμετεχόντων σε συγκεκριμένη οδική διαδρομή. Ακολούθως, ο νομοθέτης αναφέρεται στην αυθόρμητη συνάθροιση που πραγματοποιείται χωρίς προηγούμενη συνεννόηση ή πρόσκληση, με αφορμή την επέλευση συγκεκριμένου αιφνίδιου γεγονότος, κοινωνικής σημασίας και στην έκτακτη συνάθροιση που πραγματοποιείται ένεκα απρόβλεπτου, τρέχοντος ή επικείμενου γεγονότος, με αποτέλεσμα να καθίσταται αδύνατη η τήρηση των υποχρεώσεων προηγούμενης γνωστοποίησης και δεν διαφαίνονται κίνδυνοι διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας ή σοβαρής διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής.

Στη Γερμανία, ανεξάρτητα από τον σκοπό των συναθροισμένων υιοθετείται μαζί με το κριτήριο του δημοσίου ή ιδιωτικού χαρακτήρα των συναθροίσεων και ένα τοπικό κριτήριο. Πρόκειται για συναθροίσεις στο ύπαιθρο (*Versammlung unter freiem Himmel*) ή σε κλειστούς χώρους (*Versammlung in geschlossenen Räumen*).¹⁹⁸⁵ Στη Μεγάλη Βρετανία ως

¹⁹⁸²Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 199, 205, υποσ. 60, όπου επισημαίνεται ότι μία διάλεξη ή ανακοίνωση πνευματικού περιεχομένου ή μία κηδεία πολιτικού μπορεί να εξελιχθεί σε συνάθροιση.

¹⁹⁸³Βλ. Α. Δερβιτσιώτης, σε Σ. Βλαχόπουλος/ Κ. Χρυσόγονος Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π. σ. 434, Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 702.

¹⁹⁸⁴Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 196-199, Α. Τσιφτσόγλου, σε Φ. Σπυρόπουλος/ Ξ. Κονιάδης/ Χ. Ανθόπουλος/ Γ. Γεραπετρίτης, Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, ο.π., σ. 457, Α. Decocq/ J. Buisson/ J. Montreuil, *Le droit de la police*, 1998, σ. 519-524.

¹⁹⁸⁵Βλ. Μ. Hettich, *Versammlungsrecht in der Praxis*, ό.π., σ. 46-47.

συνάθροιση (*public assemblies*) νοείται μία δημόσια συγκέντρωση με ορισμένο αριθμό ατόμων που συναντώνται σε δημόσιο χώρο, ο οποίος είναι εν όλω ή εν μέρει ανοικτός στο ύπαιθρο, καθώς και οποιοσδήποτε χώρος προσπίπτει στο κοινό, κατόπιν πρόσκλησης ή της καταβολής αντιτίμου.¹⁹⁸⁶ Δημόσια συγκέντρωση (*public processions*) είναι μία πομπή ή παρέλαση για θρησκευτικούς πολιτικούς ή αθλητικούς και ψυχαγωγικούς σκοπούς.¹⁹⁸⁷ Οι ιδιωτικές συναθροίσεις και συγκεντρώσεις διακρίνονται από τις δημόσιες από το γεγονός ότι έχει πρόσβαση ο οποιοσδήποτε και δεν καθορίζεται η είσοδος από τους διοργανωτές της. Παρόμοια διάκριση ανεξάρτητη από τον σκοπό υπάρχει και στο γαλλικό δημόσιο δίκαιο.¹⁹⁸⁸ Η συλλογική έκφραση αξίωσης στο δημόσιο δρόμο από μία ομάδα προσώπων χαρακτηρίζεται ως δημόσια ή ιδιωτική διαδήλωση ή συλλαλητήριο ή διαμαρτυρία (*manifestation sur la voie publique, manifestation dans un lieu privé,*) και συγκεκριμένα, αν αφορά δημόσια διαδήλωση διακρίνεται σε κινητή πορεία (*cortège*) και σε ακίνητη (*rassemblement*). Περαιτέρω, η διαδήλωση (*Attroupeement*) ανθρώπων στο δρόμο ή σε δημόσιο χώρο ενδέχεται να διαταράξει τη δημόσια τάξη.¹⁹⁸⁹ Ειδικότερα, στο γαλλικό δημόσιο δίκαιο συνάθροιση είναι κάθε προσωρινή, στιγμιαία¹⁹⁹⁰ συγκέντρωση ατόμων χωρίς ιδιαίτερο νομικό δεσμό μεταξύ τους. Οι συναθροίσεις, αν είναι ιδιωτικές προορίζονται αποκλειστικά για ορισμένα άτομα, ονομαστικά και ειδικά προσκληθέντα. Αντίθετα, αν είναι δημόσιες, τότε στις συγκεντρώσεις έχει ελεύθερη πρόσβαση κάθε πολίτης, ακόμη και αν αφορά μόνο μία κατηγορία πολιτών.¹⁹⁹¹

στ. β. Νομικό θεμέλιο

Η δικαιολόγηση της αστυνομικής παρέμβασης στο δικαίωμα των συναθροίσεων προέρχεται από το ίδιο το Σύνταγμα.¹⁹⁹² Στο άρθρο 11§2 του Σ. ορίζεται ότι η αστυνομία δύναται να παρίσταται στις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις. Αυτές μάλιστα μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση των αστυνομικών αρχών, αν γενικά, επίκειται εξαιτίας τους σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής. Επίσης, το άρθρο 11 της ΕΣΔΑ αποτελεί νομικό θεμέλιο της άσκησης του δικαιώματος της συνάθροισης στην ευρωπαϊκή δικαιοταξία μαζί με το άρθρο 12 του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ. Τέλος, σε διεθνές επίπεδο το άρθρο 21 του Διεθνούς Συμφώνου για τα πολιτικά και ατομικά δικαιώματα κατοχυρώνει το δικαίωμα της συνάθροισης. Εκτελεστικός νόμος του Συντάγματος που να

¹⁹⁸⁶ Ενδεικτικά, βλ. *H Barnett.*, *Constitutional & Administrative Law*, 2004, σ. 591.

¹⁹⁸⁷ Βλ. *A.W. Bradley/ K.D. Ewig*, *Constitutional and Administrative Law*, 2003, σ. 554-557.

¹⁹⁸⁸ Για το δικαίωμα της συνάθροισης στο γαλλικό δημόσιο δίκαιο, βλ. *R. Cabrillac*, *Libertés et droits fondamentaux* 2018, ο.π., σ. 435-474, *H. Oberdorff*, *Droits de l'homme et libertés fondamentales*, 2017, σ. 657.

¹⁹⁸⁹ Για τις στασιαστικές συναθροίσεις στο γαλλικό αστυνομικό δίκαιο βλ. *X. Latour / P. Mbongo*, *Sécurité, libertés et légistique : Autour du Code de la sécurité intérieure*, 2013, σ. 153-157 και *A. Decocq /J. Buisson /J.Montreuil*, *Le droit de la police*, 1998, σ. 489-507.

¹⁹⁹⁰ Βλ. *Α. Σβώλου/ Γ. Βλάχου*, *Το σύνταγμα της Ελλάδος*, ο.π., σ. 189.

¹⁹⁹¹ Βλ. Art.3 loi N° 2011-010.

¹⁹⁹² Βλ. *Ν. Σαρίπολος*, *Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι (1864)*, επιμ. *Η. Μαυρομούστακου*, 2013. σ. 7 και επ., *Β. Καραγκωστας*, *Για το δικαίωμα του συνέρχεσθαι*, Δ 1993, σ. 97 (98).

καθορίζει και να εξειδικεύει το κανονιστικό μέρος της ανωτέρω συνταγματικής διάταξης δεν είχε εκδοθεί για πολλά χρόνια. Το γεγονός αυτό δημιουργούσε σοβαρό πρόβλημα για την προστασία του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας του συνέρχεσθαι. Υποστηρίχθηκε η άποψη ότι το άρθρο 11 είναι αυτοτελής κανόνας δικαίου άμεσης εφαρμογής.¹⁹⁹³ Όμως, οι αρμοδιότητες των αστυνομικών αρχών δεν επιτρέπεται να εφαρμόζονται απευθείας από τις συνταγματικές διατάξεις, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η νομοθετική βούληση.¹⁹⁹⁴ Τα ατομικά δικαιώματα είναι γενικά διατυπωμένα και χωρίς νόμο στην ουσία δεν υπάρχουν.¹⁹⁹⁵ Ο κοινός νομοθέτης δύναται μόνο να αξιοποιεί τη γενική συνταγματική ρήτρα της επιφύλαξης υπέρ του νόμου, ρυθμίζοντας αποτελεσματικά τις ελευθερίες.¹⁹⁹⁶ Το νομοθετικό διάταγμα 794/71 εκδόθηκε κατ' εξουσιοδότηση του προηγούμενου Συντάγματος της δικτατορικής περιόδου, ίσχυε για τέσσερις δεκαετίες περίπου και δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες της σύγχρονης πραγματικότητας.¹⁹⁹⁷ Το διάταγμα αυτό περιείχε πλήθος αντισυνταγματικών διατάξεων, καθώς είχε κριθεί νομολογιακά ότι δεν μπορούσαν πολλές ρυθμίσεις του να προσαρμοστούν στο ισχύον συνταγματικό πλαίσιο.¹⁹⁹⁸ Ο νέος εκτελεστικός νόμος του Συντάγματος για τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις (Ν.4703/2020) στοχεύει στη διασφάλιση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, οριοθετεί σαφέστερα τις διαδικασίες άσκησης του και διακρίνει τις αρμοδιότητες μεταξύ Λιμενικού Σώματος και Ελληνικής Αστυνομίας, αποφεύγοντας την εισαγωγή πλήθους κατακερματισμένων διατάξεων.¹⁹⁹⁹ Έτσι, η ελευθερία του δικαιώματος του συνέρχεσθαι νοείται όχι μόνο ως συνταγματικό δικαίωμα, αλλά και ως δικαίο των συναθροίσεων, αναπόσπαστο τμήμα του Αστυνομικού Δικαίου.

Η έλλειψη σύγχρονης νομοθετικής ρύθμισης των συναθροίσεων συναντάται και στη γαλλική έννομη τάξη. Οι αστυνομικές αρμοδιότητες εκδηλώνονται σύμφωνα με το διάταγμα της 23-10-1935 και τον L.30-06-1881. Αυτά τα νομοθετήματα είναι η βάση των *manifestations* και των *reunions*, γεγονός το οποίο χαρακτηρίζεται από τη δογματική του γαλλικού αστυνομικού δικαίου ως ένα λυπηρό φαινόμενο. Πάντως, τόσο στη Γαλλία, όσο και στη Μ. Βρετανία, στην οποία ισχύει ο *Public order act 1986*, οι μεταγενέστερες νομοθετικές τροποποιήσεις τείνουν να θεραπεύσουν κάποια προβλήματα.²⁰⁰⁰ Στη Γερμανία τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά. Ο κωδικοποιημένος νόμος (*Versammlungsgesetz*) είναι εξαιρετικά σαφής και συγκεκριμένος στην

¹⁹⁹³ Βλ. *Ι. Μπακόπουλος*, Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, ο.π., σ. 168.

¹⁹⁹⁴ Βλ. *Κ. Χρυσόγονος*, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 518.

¹⁹⁹⁵ Βλ. *Α. Σβώλος*, Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμισις αυτών σε Νομικά μελέται, 1956, σ. 249.

¹⁹⁹⁶ Βλ. *Ι. Καμτσίδου*, Η επιφύλαξη υπέρ του νόμου ως περιορισμός, εγγύηση και διάμεσος των ελευθεριών, 2001, σ. 237-242.

¹⁹⁹⁷ Βλ. ΑΠ 782/79 ΠοινΧρ 1979, σ. 883, *Σ. Βλαχόπουλος*, Δικαίωμα αστυνομικών να διαδηλώνουν με στολή, ΕΔΔ 2013, σ. 406-410, υποσ. 1 με αναφορά στην Γνωμοδότηση Αντεισαγγελέα ΑΠ 4/30.3.1999, ΔτΑ 4/1999, σ. 995 (με σημείωμα *Π. Παραρά*, σ. 999 επ).

¹⁹⁹⁸ Βλ. *Π. Δαγτόγου*, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 701.

¹⁹⁹⁹ Βλ. Έκθεση αξιολόγησης συνεπειών ρυθμίσεων του Σχεδίου Νόμου για τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις και άλλες διατάξεις.

²⁰⁰⁰ Η διατάραξη της συνάθροισης τελείται όχι μόνο από φυσικό αλλά και από νομικό πρόσωπο (act 1994). Για τις παλαιότερες απόψεις στη Βρετανία, ότι μόνο το άτομο για λόγους δημοσίου συμφέροντος αναγνωρίζεται ως φορέας του δικαιώματος της συνάθροισης και όχι μία ομάδα με θεσμική μορφή, βλ. *Γ. Μπακόπουλος*, Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, ο.π., σ. 56-57.

επίλυση των προβλημάτων που ανακύπτουν αναφορικά με την προστασία της ελευθερίας των συναθροίσεων. Τέλος, στη χώρα μας διάφορες κανονιστικές πράξεις αστυνομικού χαρακτήρα ρυθμίζουν πολλά θέματα συναθροίσεων συγκεντρώσεων, όπως το Π.Δ.120/2013 που επιβάλλει περιορισμούς στη κυκλοφορία των οδών για την απρόσκοπτη άσκηση του εν λόγω δικαιώματος.²⁰⁰¹ Το Π.Δ. 141/91 αναφέρεται στις συναθροίσεις και τις συγκεντρώσεις, προσδιορίζοντας την έννοια τους και τις προϋποθέσεις παράστασης των αστυνομικών δυνάμεων σε αυτές. Το Β.Δ. 269/72 «περί καθορισμού των χώρων, όπου απαγορεύεται η πραγματοποίηση συναθροίσεων» και το Β.Δ. 168/72 «περί εγκρίσεως του κανονισμού διαλύσεως δημοσίων συναθροίσεων» δεν ισχύουν πλέον, καθότι περιέχουν κύριους και μη αυτοτελείς κανόνες δικαίου που καταργούνται εφόσον καταργείται ο νόμος κατ'εξουσιοδότηση του οποίου εκδόθηκαν.²⁰⁰² Το άρθρο 14 του Ν. 4703/2020 για τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις εξουσιοδοτεί τον κανονιστικό νομοθέτη να ρυθμίσει τα ειδικότερα θέματα των υπαίθριων συναθροίσεων. Στο πλαίσιο αυτό εκδόθηκε το Π.Δ. 73/2020, το οποίο αναφέρεται σε διαδικαστικά ζητήματα εφαρμογής του ως προαναφερθέντος νόμου. Ορθά επισημαίνεται στη γερμανική δογματική του Αστυνομικού Δικαίου ότι το σημαντικότερο νομικό θεμέλιο για την αστυνομική δράση στο πεδίο των συναθροίσεων είναι αναμφίβολα το Σύνταγμα. Παράλληλα, τα προβλήματα οριοθέτησης του δικαιώματος αντιμετωπίζονται από τον εκτελεστικό νόμο του Συντάγματος. Για αυτό οι αστυνομικοί περιορισμοί είναι νόμιμοι. Οι διατάξεις του νόμου υπερισχύουν έναντι άλλων, ως ειδικότερες. Κατά συνέπεια, η προσφυγή στις γενικότερες διατάξεις των αστυνομικών νόμων κανονιστικού περιεχομένου δεν είναι ορθή και αποτελεί άλλο ένα επιχείρημα υπέρ της ανάγκης τήρησης του νέου νόμου για τις συναθροίσεις.

στ. γ. Περιορισμοί

Ο έλληνας νομοθέτης στο νέο νόμο των υπαίθριων συναθροίσεων αισθάνεται την ανάγκη να προσδιορίσει συγκεκριμένα τους περιορισμούς του δικαιώματος της συνάθροισης για την αποφυγή καταχρήσεων εκ μέρους των κρατικών αρχών και ιδίως των αστυνομικών. Όμως, στη πραγματικότητα δεν πρόκειται για περιορισμούς του δικαιώματος, αλλά για υποχρεώσεις των συναθροισμένων πολιτών προς διασφάλιση των δικαιωμάτων άλλων. Μάλιστα, όπως και ο ίδιος ο νομοθέτης ομολογεί περιγράφοντας τον ορισμό των περιορισμών αναφέρεται ενδεικτικά σε υποχρεώσεις που τίθενται προς τους συμμετέχοντες ή και τους προτιθέμενους να συμμετάσχουν στη συνάθροιση, μέσω σχετικών, προφορικών ή γραπτών, υποδείξεων της αρχής να ασκήσουν το δικαίωμα τους σύμφωνα με τις συστάσεις της, καθώς και η υποχρέωση εκ μέρους των συναθροισμένων για τη μη παρακώλυση της κυκλοφορίας και της πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες, οργανισμούς κοινής ωφέλειας και νοσηλευτικά ιδρύματα. Επίσης δεν πρέπει να συγχέονται οι λεγόμενοι περιορισμοί με τους προσδιορισμούς του δικαιώματος που

²⁰⁰¹Για την κριτική που δέχεται το ανωτέρω κανονιστικό διάταγμα και ιδίως ότι εισάγει διακρίσεις για ορισμένες κατηγορίες διοικουμένων, βλ. Θ. Παπαθεοδώρου, Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και η συνταγματική αρχή της ίσης μεταχείρισης των πολιτικών κομμάτων (Σκέψεις με αφορμή το υπ' αριθ. 120/2013 προεδρικό διάταγμα περί των αρμοδιοτήτων των αστυνομικών αρχών επί δημοσίων συναθροίσεων, ΕΔΔ 2014, σ. 241-246.

²⁰⁰²Βλ. Υπ. αριθ. 11/1962,4/99 Γνωμοδοτήσεις Εισαγγελέα ΑΠ.

αφορούν τη διασφάλιση της «ήσυχης» συνάθροισης με την αποβολή και απομάκρυνση από τον χώρο της συνάθροισης ατόμων τα οποία φέρουν αντικείμενα και εκδηλώνουν συμπεριφορές που θέτουν σε διακινδύνευση την ανθρώπινη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα ή τα περιουσιακά δικαιώματα των πολιτών ή τη δημόσια περιουσία ή εμποδίζουν την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι των συναθροισθέντων και την ομαλή εξέλιξη της συνάθροισης.

στ.γ.1. Υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης

Στα άρθρα 3 παρ.1 του νέου νόμου 4703/2020 και του Π.Δ.73/2020 ορίζεται ότι ο οργανωτής οφείλει να γνωστοποιήσει εγκαίρως δηλαδή σαράντα οχτώ (48) ώρες πριν την πραγματοποίηση της συνάθροισης στην κατά τόπο αρμόδια αστυνομική ή λιμενική αρχή, την πρόθεσή του να καλέσει το ευρύ κοινό ή ορισμένες κατηγορίες προσώπων ή αριθμό συγκεκριμένων ατόμων να συμμετάσχουν σε δημόσια υπαίθρια συνάθροιση, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο άρθρο 3 παρ.2 του εκτελεστικού διατάγματος ορίζεται ότι σε περίπτωση μεταβολής των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, ο οργανωτής υποχρεούται να προβεί εγκαίρως στην εκ νέου ενημέρωση της αστυνομικής ή λιμενικής αρχής.

Η γνωστοποίηση γίνεται εγγράφως με οποιοδήποτε τρόπο (αίτηση, αναφορά, τηλεομοιοτυπία – fax, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο - email). Το σπουδαίο είναι ότι γνωστοποίηση μπορεί να γίνει και ηλεκτρονικά εισάγοντας τις διοικητικές διαδικασίες αστυνομικού χαρακτήρα στη ψηφιακή διακυβέρνηση. Ας σημειωθεί ότι οι υφιστάμενες διαδικασίες γνωστοποίησης, ελέγχου και μέτρων ασφάλειας δεν είναι μηχανογραφημένες, ενώ οι υπηρεσιακές υποδομές χρησιμοποιούνται μόνο για εσωτερική ενημέρωση των διενεργούμενων συναθροίσεων και των δυνάμεων που διατίθενται. Μάλιστα, ο ίδιος ο τυπικός νόμος στο άρθρο 3 παρ.2 εδάφιο β' προβλέπει ρητά ότι η ηλεκτρονική γνωστοποίηση θα γίνεται μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας της Ελληνικής Αστυνομίας. Με αυτό τον τρόπο καθιερώνεται μία νέα ηλεκτρονική υπηρεσία προς τους οργανωτές, στους οποίους θα παρέχεται εφαρμογή στο διαδίκτυο μέσω browsers για τη γνωστοποίηση με ηλεκτρονικό τρόπο της συνάθροισης. Επίσης, ο νέος νόμος στο άρθρο 3 παρ.4 παρέχει νομοθετική εξουσιοδότηση στον υπουργό προστασίας του πολίτη να καθορίσει τις λεπτομέρειες-προδιαγραφές της ειδικής ιστοσελίδας μέσω της οποίας παρέχεται προς το κοινό πληροφόρηση για την κατάσταση της κυκλοφορίας, η οποία επηρεάζεται από κάποια ή περισσότερες συναθροίσεις. Επίσης, αν μία γνωστοποιηθείσα συνάθροιση απαγορευτεί από την αρμόδια αρχή σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.4 Ν. 4703/2020 αναρτάται στην επίσημη ιστοσελίδα της αρμόδιας αρχής που επέβαλε την απαγόρευση, το ορθότερο όμως θα ήταν να υπάρχει διαλειτουργικότητα μεταξύ των δύο εφαρμογών.

Οι γνωστοποιήσεις των συναθροίσεων ανάλογα με τη μορφή που λαμβάνουν αρχειοθετούνται ή αποθηκεύονται ηλεκτρονικά. Όμως, σε αυτή τη διοικητική διαδικασία ενυπάρχει η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Το άρθρο 3 παρ.2 του Ν.4703/2020 ορίζει ότι η γνωστοποίηση περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα στοιχεία ταυτότητας και επικοινωνίας του οργανωτή. Για αυτό είναι απαραίτητο να εφαρμόζεται ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (GDPR). Έτσι, στα στοιχεία ταυτότητας εφαρμόζεται

η αρχή της ελάχιστης επεξεργασίας, όπου ο αριθμός δελτίου ταυτότητας ή ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου θα είναι αρκετός για την αυθεντικοποίηση των στοιχείων του χρήστη από την αρμόδια αρχή. Ο οργανωτής δηλαδή καταχωρεί υποχρεωτικά τον ανωτέρω αριθμό, οτιδήποτε επιπλέον αιτείται η αρμόδια αρχή όπως επώνυμο, όνομα ή άλλα στοιχεία που προκύπτουν από το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ή από το Φορολογικό Μητρώο με το οποίο υπάρχει διαλειτουργικότητα παραβιάζει την αρχή της ελάχιστης επεξεργασίας δεδομένων. Επίσης, ως προς τα στοιχεία επικοινωνίας θα μπορούν να δίδονται εναλλακτικά το κινητό ή το σταθερό τηλέφωνο ή η διεύθυνση στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ή η διεύθυνση μόνιμης κατοικίας σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, ώστε να εξασφαλιστεί αποτελεσματικότερα ο σκοπός του νόμου ήτοι η επικοινωνία των αρχών με τον οργανωτή. Επίσης, τηρείται η αρχή της ταχείας, άμεσης και επίκαιρης ενημέρωσης των πολιτών, αλλά και των υπολοίπων αρχών που εμπλέκονται στις διαδικασίες διεξαγωγής των συναθροίσεων, όπως του Εισαγγελέα ή του Δημάρχου. Αυτονόητα τα δεδομένα διαγράφονται μετά από εύλογο χρονικό διάστημα κατόπιν ελέγχου και υποδείξεων της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.

Η υποχρέωση γνωστοποίησης των οργανωτών της δημόσιας συνάθροισης δύναται να αποτελέσει μία θεμιτή κατ' αρχήν προληπτική διατύπωση του νόμου, ακριβώς για να μπορέσουν να εκτιμηθούν οι όροι των απαγορεύσεων του άρθρου 11§2 εδάφιο β' του Συντάγματος.²⁰⁰³ Για αυτό η υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης συνάγεται έμμεσα από το Σύνταγμα.²⁰⁰⁴ Η κάθε μορφής γνωστοποίηση βέβαια δεν ισχύει στην ιδιωτική συνάθροιση, η οποία οφείλει μόνο να είναι ήσυχη και άοπλη. Κατά τα άλλα είναι απαραβίαστη ως προέκταση του ασύλου της κατοικίας.²⁰⁰⁵ Η προηγούμενη ενημέρωση των αστυνομικών αρχών για διεξαγωγή συνάθροισης δεν θίγει τον πυρήνα του ατομικού δικαιώματος σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.²⁰⁰⁶ Στο γαλλικό Αστυνομικό Δίκαιο αναφέρεται ότι δεν αποκλείεται η αστυνομία να υποχρεωθεί να κληθεί να παρέμβει σε μία συνάθροιση λόγω διατάραξης της δημόσιας τάξης. Εν προκειμένω, η δράση δεν είναι δυνατή, αν η ίδια η αστυνομία δεν το γνωρίζει και αν δεν έχει τις απαραίτητες πληροφορίες για τον σκοπό αυτό.²⁰⁰⁷ Στην §14 του *Versammlungsgesetz* προβλέπεται η προηγούμενη υποχρέωση ανακοίνωσης της δημόσιας συνάθροισης και συγκέντρωσης πριν από 48 ώρες στην αστυνομία. Σήμερα, στο γερμανικό Αστυνομικό Δίκαιο έχει αρχίσει η συζήτηση για την ανάπτυξη μίας δογματικής για την ασφάλεια σημαντικών γεγονότων. Ειδικότερα με ποιούς κανόνες θα αξιολογηθεί αν ένα συμβάν είναι σημαντικό. Έπειτα, εφαρμόζονται οι γενικές αστυνομικές ρήτρες και ιδίως αυτή της δημόσιας ασφάλειας, αν απαιτείται προηγούμενη έγκριση ή άδεια για τη διεξαγωγή της εκδήλωσης ή η απλή γνωστοποίηση. Τέλος, οι πληροφορίες για όλα τα γεγονότα συγκεντρώνονται σε ένα κέντρο επιχειρήσεων και

²⁰⁰³ Βλ. Κ. Χρυσόγονος/ Σ. Βλαχόπουλος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2017 σ. 521.

²⁰⁰⁴ Βλ. Ν. Αλεβιζάτος, Δικαίωμα του συνέρχεσθαι Ένας συνετός νέος νόμος, Συνήγορος 2020, σ. 16.

²⁰⁰⁵ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 220.

²⁰⁰⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, 28.11.2000, *Rehbock*, κατά Σλοβενίας και Α. Δερβιτσιώτης σε Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη δικαιώματα, 2017, σ. 438 και υποσ. 45.

²⁰⁰⁷ Βλ. C.E. Minet, Droit de la police administrative, ο.π., πλάγια αρίθμηση 329.

αξιολογούνται ηλεκτρονικά.²⁰⁰⁸ Ο Αλέξανδρος Σβώλος υπό την επίδραση του γαλλικού δημοσίου δικαίου διατυπώνει την ακόλουθη θέση. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι η ακώλυτη ενάσκηση του δικαιώματος της συναθροίσεως με την οποία καταργείται κάθε προληπτικός περιορισμός είναι σοβαρά επίφοβος για τις υπαίθριες συναθροίσεις. Αυτές τις χαρακτηρίζει η απρόοπτη διατάραξη της τάξης. Συνεπώς, είναι υπέρτατη ανάγκη να μην είναι अपαραράσκευος η αστυνομική αρχή για λόγους σκοπιμότητας.²⁰⁰⁹ Στη κατεύθυνση της θεωρίας κινείται η νομολογία. Το ΣτΕ παραδέχεται ότι άνευ προαναγγελίας δεν δύναται η αρμόδια για την απαγόρευση της συνάθροισης αρχή να κρίνει εγκαίρως τους λόγους απαγόρευσης της.²⁰¹⁰

Ο Έλληνας νομοθέτης, όπως προαναφέρθηκε επέλεξε την καθιέρωση υποχρέωσης γνωστοποίησης του οργανωτή της συνάθροισης στην κατά τόπον αρμόδια αστυνομική ή λιμενική αρχή. Η εξαίρεση από την υποχρέωση γνωστοποίησης αφορά μόνο τις επαναλαμβανόμενες κάθε χρόνο συναθροίσεις για την επέτειο του Πολυτεχνείου και της εργατικής Πρωτομαγιάς, αλλά και τις έκτακτες ή αυθόρμητες συναθροίσεις, εφόσον οι τελευταίες δεν είναι επικίνδυνες για τη δημόσια ασφάλεια και την κοινωνικοοικονομική ζωή της χώρας.²⁰¹¹ Η αναφορά στη υποχρέωση προσδιορισμού του σκοπού είναι προβληματική, καθώς αν ο σκοπός είναι νόμιμος δεν επιτρέπεται να εξετάζεται το περιεχόμενο του από τις αστυνομικές αρχές, ακόμη και αν μεταβληθεί κατά την εκτέλεση της συνάθροισης, όπως απαιτεί το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, το οποίο συρρέει με το δικαίωμα της συνάθροισης. Συνεπώς, είναι αμφίβολης συνταγματικότητας η διάταξη του άρθρου 7§1 εδάφιο γ' του νέου νόμου των συναθροίσεων, η οποία καθιστά παράνομη τη συνάθροιση που απέκτησε διαφορετικό σκοπό, από αυτόν που είχε γνωστοποιηθεί, επειδή αφενός αναγάγει ανεπίτρεπτα ένα προσδιοριστικό στοιχείο νομιμότητας της συνάθροισης σε λόγο διάλυσης της συνάθροισης ως ορίζει το άρθρο 9 παρ.1 εδάφιο δ' του ίδιου νόμου, αφετέρου αυτό το πρόσθετο στοιχείο του εκτελεστικού νόμου του Συντάγματος υπερβαίνει το γράμμα της συνταγματικής διάταξης θίγοντας το σχετικό δικαίωμα ευθέως και στον πυρήνα του.²⁰¹² Οι εν λόγω νομοθετικές διατάξεις είναι αντίθετες και στο άρθρο 11 της ΕΣΔΑ που κατοχυρώνει την ελευθερία της συνάθροισης. Όπως τονίζεται από το ΕΔΔΑ η έλλειψη γνωστοποίησης της συνάθροισης στην αστυνομία δεν παραβιάζει στην ουσία του το δικαίωμα της συνάθροισης, ώστε να καθίσταται η συνάθροιση παράνομη και να διαλύεται. Η αστυνομία ομόφωνα έκριναν οι δικαστές δεν πρέπει να βασίζεται μόνο στο στοιχείο αυτό, αλλά να εξετάζει όλες τις παραμέτρους.²⁰¹³

Αναλυτικότερα φαίνεται να ρυθμίζεται το θέμα της προηγούμενης γνωστοποίησης της συνάθροισης στο βρετανικό *Common Law*. Σύμφωνα με

²⁰⁰⁸ Βλ. *D. Kugelman*, *Verfahrensrecht für die Sicherheit von Großveranstaltungen*, 2005. σ. 11-151.

²⁰⁰⁹ Βλ. Α. Σβώλος, *Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμιση αυτών, νομικά μελέται*, 1957, σ. 257.

²⁰¹⁰ Βλ. ΣτΕ1693/1963 και Π. Παραράς, *Σύνταγμα – 1975 I άρθρα 1-50 Νομολογία ΣτΕ*, Παρατηρήσεις κατ' άρθρο Νομοθεσία, 1985, σ. 190-191.

²⁰¹¹ Βλ. άρθρο 3 Ν.4703/2020.

²⁰¹² Πρβλ. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 718.

²⁰¹³ Βλ. ΕΔΔΑ, 17-07-2007, *Bukta και λοιποί κατά Ουγγαρίας*.

το άρθρο 11 του *Public Order Act 1986* οι διοργανωτές δημοσίων πομπών υποχρεούνται να ειδοποιούν την αστυνομία σχετικά με την τοποθεσία και τις διαδρομές που θα ακολουθήσουν τα άτομα, εκτός αν αυτό δεν είναι λογικά εφικτό.²⁰¹⁴ Επίσης, αναφέρεται στην αστυνομική αρχή ο αριθμός των ατόμων, ο προσδιορισμός του χώρου ως δημοσίου ή ιδιωτικού, η απαίτηση της προκήρυξης της διαδήλωσης πριν την παρέλευση ορισμένου χρονικού διαστήματος, εκτός αν αποτελεί τακτική συγκέντρωση γνωστή στις αρχές (όπως οι μηνιαίες βόλτες με ποδήλατο στο κέντρο του Λονδίνου) ή συγκέντρωση επαγγελματικού χαρακτήρα.²⁰¹⁵ Η αστυνομία στο Ηνωμένο Βασίλειο έχει ευρεία διακριτική ευχέρεια να προσδιορίζει τους περιορισμούς που θα επιβληθούν ειδικά, αν οι διαδηλωτές συμφωνούν με αυτούς, όπως για παράδειγμα το ακολουθητέο δρομολόγιο της πορείας. Η μη παροχή τέτοιας ειδοποίησης οδηγεί σε παραβίαση του νόμου από τους διοργανωτές, αλλά δεν καθιστά παράνομη τη συνάθροιση. Οι συνήθεις πομπές, όπως η κηδεία, είτε ακολουθούν συστηματικά την ίδια διαδρομή, είτε διαφορετική διαδρομή κάθε φορά, απαλλάσσονται από την απαίτηση ειδοποίησης. Δεν υπάρχει νομική βάση για την περιγραφή μιας δημόσιας διαμαρτυρίας ως εγγενώς παράνομης. Ούτε ο νόμος για τη δημόσια τάξη, ούτε ο νόμος για την παρεμπόδιση της εθνικής οδού καθιστούν μια διαμαρτυρία παράνομη. Η παράβαση της υποχρέωσης κοινοποίησης δεν καθιστά τη διαμαρτυρία παράνομη σύμφωνα με το Νόμο. Η παράλειψη κοινοποίησης δεν μετατρέπει σε εγκληματική ενέργεια την συμμετοχή σε μια τέτοια πομπή. Η μη εκπλήρωση των απαιτήσεων κοινοποίησης, συνεπάγεται παράβαση μόνο για τους διοργανωτές. Εξαιτίας της δυνητικής διακινδύνευσης²⁰¹⁶ διατάραξης της δημόσιας τάξης επιτρέπεται να θεσπιστούν ποινικές κυρώσεις για την αθέτηση της υποχρέωσης γνωστοποίησης της συνάθροισης. Όμως, το καλύτερο είναι να υπάρχουν μόνο διοικητικές κυρώσεις με τη μορφή χρηματικού προστίμου. Οι κυρώσεις αυτές βεβαίως θα βαρύνουν αποκλειστικά του υπεύθυνους διοργανωτές της συνάθροισης και όχι τους συμμετέχοντες.

Στην Ελλάδα ο νόμος με αυστηρότητα προσδιορίζει τη γνωστοποίηση ως λόγο απαλλαγής από την αστική ευθύνη σε αποζημίωση του οργανωτή της δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης στην οποία προκαλούνται σε άλλους αδικοπραξίες κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της ιδιοκτησίας. Πάντως, η έλλειψη αυτής της προϋπόθεσης δεν μπορεί να είναι λόγος απαγόρευσης της συνάθροισης.²⁰¹⁷ Η γνωστοποίηση της συνάθροισης δεν είναι τίποτε άλλο παρά διαδικαστική προϋπόθεση για την ομαλή διεξαγωγή της και προσδιοριστικό στοιχείο νομιμότητας της, επομένως δεν μπορεί να ανάγεται σε συνταγματικό περιορισμό του δικαιώματος. Η γνωστοποίηση θεωρείται ως μέση λύση ανάμεσα στην απαίτηση προηγούμενης άδειας και την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος, εναρμονιζόμενη με τις περισσότερες αλλοδαπές έννομες τάξεις. Η απαγόρευση διεξαγωγής της συνάθροισης είναι η σημαντικότερη και επαχθέστερη κανονιστική αρμοδιότητα της αστυνομίας,

²⁰¹⁴Βλ. A. Carroll, *Constitutional and Administrative Law*, 1998, σ. 358-357.

²⁰¹⁵Βλ. H. Barnett, *Constitutional and Administrative Law*, ο.π., σ. 470-480.

²⁰¹⁶Για την έννοια της δυνητικής διακινδύνευσης βλ. Ν. Ανδρουλάκης, *Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος I*, 2006, σ. 172-174.

²⁰¹⁷Βλ. Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 521, *Δαγτόγλου*, *Συνταγματικό Δίκαιο*, *Ατομικά Δικαιώματα*, ο.π., σ. 718.

επειδή προσβάλλει βαθύτερα, όσο καμία άλλη αστυνομική ενέργεια το δικαίωμα της συνάθροισης.²⁰¹⁸ Η απαγόρευση αυτή λαμβάνει τον τύπο της έγγραφης απόφασης της αρμόδιας κατά τόπο και καθ' ύλην αστυνομικής ή λιμενικής αρχής.

στ.γ.2. Απαγόρευση της συνάθροισης

Οι προϋποθέσεις απαγόρευσης της δημόσιας υπαίθριας συνάθροισης προβλέπονται ρητά, διαζευκτικά και περιοριστικά στο άρθρο 11 παρ.2 εδάφιο β' του Συντάγματος. Ο νέος νόμος των συναθροίσεων 4703/2020, ο οποίος είναι εκτελεστικός νόμος του Συντάγματος συγκεκριμενοποιεί τις ανωτέρω προϋποθέσεις. Αν και οι προϋποθέσεις αυτές αποτελούν αντικείμενο του Συνταγματικού Δικαίου στην παρούσα ανάλυση θα ειπωθούν υπό το πρίσμα του Αστυνομικού Δικαίου. Ο κοινός νομοθέτης και οι αστυνομικές αρχές με κανονιστική αρμοδιότητα δεν έχουν διακριτική ευχέρεια να επικαλούνται πρόσθετες προϋποθέσεις πέραν αυτών που ορίζει το Σύνταγμα.²⁰¹⁹ Εάν παρόλα αυτά ο νομοθέτης και η κανονιστικώς δρώσα διοίκηση προσθέσουν νέες προϋποθέσεις πέραν αυτών που το Σύνταγμα ορίζει αυτή η νομοθετική διάταξη θα υπερβαίνει το γράμμα και το πνεύμα Του.²⁰²⁰

Το άρθρο 11 παρ.2 εδάφιο β' του Συντάγματος αναφέρει ότι οι υπαίθριες δημόσιες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν με αιτιολογημένη απόφαση της αστυνομικής αρχής, γενικά, αν εξαιτίας τους επίκειται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, σε ορισμένη δε περιοχή, αν απειλείται σοβαρή διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής, όπως νόμος ορίζει.²⁰²¹ Για λόγους δογματικής συνέπειας και σαφήνειας στην παρούσα εργασία επιχειρείται μία διάκριση των περιορισμών του δικαιώματος της συνάθροισης. Εύστοχα διατυπώθηκε στη συνταγματική θεωρία²⁰²² ότι οι περιορισμοί έχουν αναφορικό περιεχόμενο και αποτελούν προσδιορισμούς. Επομένως, γίνεται διάκριση απαγορεύσεων και προσδιοριστικών περιορισμών, όπου οι τελευταίοι στη πραγματικότητα αποτελούν προϋποθέσεις ή όρους άσκησης του δικαιώματος.²⁰²³

Η πρώτη προϋπόθεση του δικαιώματος της συνάθροισης περιγράφεται στον συνταγματικό κανόνα «*οι Έλληνες οφείλουν να συνέρχονται ήσυχα*».²⁰²⁴

²⁰¹⁸ Ο Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 700 επισημαίνει μετ' επιτάσεως ότι η Αστυνομία αναστέλλει το πολιτικά σπουδαιότερο μέρος της ελευθερίας της συνάθροισης.

²⁰¹⁹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 714.

²⁰²⁰ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 716. Απαγόρευση της συνάθροισης για λόγους δημόσιας τάξης προέβλεπε το άρθρο 6 του Ν.Δ.794/71.

²⁰²¹ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ.713.

²⁰²² Βλ. Π. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ.713.

²⁰²³ Βλ. Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 213. Στη Γερμανία, οι περιορισμοί περιγράφονται στο §15 VersG ως ένα Eingriffsinstrumentarium, βλ. την διδακτορική διατριβή του S. Werner, Formelle und materielle Versammlungsrechtswidrigkeit, Verfassungsrechtliche Grundlagen, Verwaltungsrechtliche Eingriffsbefugnisse und strafrechtliche Konsequenzen, 2001, σ. 66-69.

²⁰²⁴ Το επίρρημα ησύχως χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα επιτυχημένη επιλογή και θα πρέπει να εκληφθεί με τους όρους της εξελικτικής γλωσσολογίας. Για την εσωτερική δυαδικότητα της γλωσσολογίας, ως εξελικτικής ή στατικής αλλά και όλων των επιστημών που κινούνται πάνω σε αξίες, όπως η επιστήμη του δικαίου, βλ. F. De Saussure, Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας (μτφρ. Δ. Αποστολόπουλος), 1979, σ. 115-136. Η λέξη «ησύχως» δεν θα πρέπει να αντικατασταθεί από την αντίστοιχη της «ειρήνης», όπως υποστηρίζεται από όσους απλώς μεταφράζουν την αγγλική λέξη «peace». Το επίρρημα «ησύχως» περιλαμβάνει και τις τρεις

Ωστόσο, η λέξη «ήσυχια» προσδιορίζει τη δημόσια τάξη. Βέβαια, η «ήσυχια» συνάθροιση δεν ταυτίζεται πλήρως με τη δημόσια τάξη, αλλά είναι υπάλληλη έννοια της. Η κατοχύρωση της δημόσιας τάξης ως λόγου απαγόρευσης της συνάθροισης θα περιελάμβανε μεν την ησυχία και την ασφάλεια της, αλλά θα επεκτεινόταν στο πεδίο της ηθικής, περιορίζοντας υπέρμετρα το αντίστοιχο δικαίωμα. Η ησυχία της συνάθροισης διαταράσσεται τόσο από εσωτερικές απειλές, μέσω μεμονωμένων ατόμων, όσο και από εξωτερικές απειλές, όπως μία αντιδιαδήλωση.²⁰²⁵ Μάλιστα, στο άρθρο 9§1 εδάφιο γ' του Ν.4703/2020 ορίζεται ότι «η συνάθροιση μετατρέπεται σε βίαιη με τη διάπραξη σοβαρών αξιόποινων πράξεων, όπως επιθέσεων κατά προσώπων, εμπρησμών, φθορών δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας, βιαιοπραγιών κατά της αστυνομικής δύναμης και ιδίως σε περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται αυτοσχέδιοι εκρηκτικοί και εμπρηστικοί μηχανισμοί, φωτοβολίδες, αιχμηρά αντικείμενα ή από τη συνέχισή της προκαλείται άμεσος κίνδυνος κατά της ζωής ή σωματική βλάβη».

Η δεύτερη προϋπόθεση για την άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης βασίζεται επίσης σε δεοντολογικού χαρακτήρα κανόνες του Συντάγματος. «Οι Έλληνες οφείλουν να συνέρχονται χωρίς όπλα». Η έννοια «όπλα» δεν προσδιορίζεται μόνο πραγματολογικά, αλλά αναζητείται ο νομικός ορισμός της. Στη λέξη «όπλα» περιλαμβάνεται κάθε μέσο που είναι πρόσφορο για επίθεση ή άμυνα (π.χ. κομμάτια από μάρμαρο, μία κολώνα, μία πέτρα).²⁰²⁶ Αυτός ο περιορισμός επιβάλλεται, επειδή το δικαίωμα της συνάθροισης τριτενεργεί.²⁰²⁷ Το γεγονός ότι όπλο ευρίσκεται σε κάποιον τρίτο ή μία άλλη συνάθροιση καθιστά παράνομη την συμμετοχή του εν λόγω ατόμου στη συνάθροιση, αλλά δεν καθιστά την ίδια τη συνάθροιση παράνομη.²⁰²⁸ Αυτό επαληθεύεται από την κοινωνική διάσταση του δικαιώματος.²⁰²⁹ Τα άτομα δεν δρουν συλλογικά, ομαδικά και συντονισμένα, αλλά ως απλό άθροισμα, δίχως τον αναγκαίο βαθμό οργανωτικής και λειτουργικής συνεκτικότητας και προπάντων χωρίς ενιαία ατομική βούληση.²⁰³⁰ Στο σημείο αυτό άξια μνείας είναι η ρύθμιση του άρθρου 10§1 του νέου νόμου για τις συναθροίσεις, με την παράλληλη ενημέρωση από την αστυνομία του αρμόδιου εισαγγελέα πρωτοδικών σε κατεπείγουσες και

διαστάσεις της ειρήνης, δηλαδή την απουσία πολέμων, την έλλειψη εσωτερικών κινδύνων π.χ. εγκλημάτων που διαταράσσουν την κοινή ειρήνη των πολιτών, αλλά και το ήρεμο πνεύμα των συναθροισμένων δηλαδή τη μη επιδίωξη βίαιης επιβολής επαναστατικών ή εγκληματικών σκοπών, βλ. Α. Τάχος, Δίκαιο της δημόσιας τάξης, ο.π., σ. 226.

²⁰²⁵Βλ. R. Schmidt, Polizeirecht, σ. 417, πλάγια αρίθμηση 1107.

²⁰²⁶Για την έννοια του όπλου, βλ. ΑΠ 540/94 ΠοινΧρ 1994, σ. 640, αλλά και τις κριτικές παρατηρήσεις, βλ Θ. Σάμιος, Προσπάθειες τελεολογικής συστολής της έννοιας του "όπλου" κατ' άρθρο 1 παρ.2 του Ν.2168/93 σε Ν. Κουράκης, Αντεγκληματική πολιτική τ. δ', 2003, σ.297-307.

²⁰²⁷Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, 2017, σ. 16.

²⁰²⁸Βλ. Beatty v Gillbanks (1882) 9QB 308. Το (QB) Queen's Bench Division αποφάσισε ότι όταν ένα άτομο δρα νόμιμα δεν πρέπει να ευθύνεται για τις πράξεις των άλλων. Η απόφαση αυτή αποτέλεσε οδηγό για πολλές αποφάσεις αργότερα αναφορικά με το πότε η συνάθροιση δεν είναι ειρηνική βλ. H. Barnett, Constitutional & Administrative Law, 2004, σ. 591-593.

²⁰²⁹Βλ. Γ. Βλάχος, Κοινωνιολογία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1979, σ. 55-60, Α. Σβώλος/ Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 188, Κ. Χρυσόγονος/Σ. Βλαχόπουλος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2017, σ. 509.

²⁰³⁰Βλ. Δ. Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Γ' Θεμελιώδη δικαιώματα Ι. Γενικό μέρος, 1987, σ.161-162, 235-236.

σοβαρές περιπτώσεις διασάλευσης της δημόσιας ασφάλειας και ιδίως σε περιπτώσεις διάπραξης εγκλημάτων κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας ή σε περιπτώσεις γενικευμένων επεισοδίων, όταν πρόκειται να ληφθεί απόφαση διάλυσης της συνάθροισης λαμβάνεται από τον επικεφαλής της αστυνομικής δύναμης. Στη τελευταία περίπτωση θα ήταν καλύτερο η ενημέρωση να είναι έγγραφη και να συντάσσεται έκθεση για τον σκοπό αυτό κατά τον τύπο του Κ.Δ.Δικον.

Προκειμένου να προστατευθεί η συνάθροιση, η αστυνομία δεν επιτρέπει τη συμμετοχή των ατόμων αυτών στη συνάθροιση και τους απομακρύνει από το σώμα της.²⁰³¹ Ακόμα και αν βρεθούν κάποια μεμονωμένα μέλη της συνάθροισης και πάλι δεν μπορεί να θεμελιωθεί λόγος διάλυσης της, κατ'επιταγή της *stricto sensu* αναλογικότητας.²⁰³² Για αυτό οι αστυνομικές αρχές μπορούν να λαμβάνουν όχι μόνο ειδικά αστυνομικά μέτρα, όπως περιφρούρηση της συνάθροισης, προστασία από αντιδιαδηλωτές, ρύθμιση κυκλοφορίας, αλλά και γενικά αστυνομικά μέτρα, όπως εξακριβώσεις ταυτοτήτων και διοικητικές έρευνες, ώστε να μην προσβάλλεται μέσω παράνομων πράξεων το ατομικό δικαίωμα της συνάθροισης σε συλλογικό επίπεδο.²⁰³³ Τρίτη προϋπόθεση η συνάθροιση να αναφέρεται μόνο σε έλληνες πολίτες. Εδώ η διάταξη μοιάζει με παρόμοιες συνταγματικές διατάξεις άλλων χωρών, όπως αυτή του Θεμελιώδους Νόμου της Γερμανίας.²⁰³⁴ Ωστόσο, με την κύρωση της ΕΣΔΑ γίνεται δεκτό ότι και οι αλλοδαποί μπορούν να συναθροίζονται. Γιατί αυτό δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα τέτοιο δικαίωμα και προβλέπεται από διατάξεις με υπερνομοθετική ισχύ. Η τέταρτη προϋπόθεση αφορά μόνο τις δημόσιες συναθροίσεις. Οι ιδιωτικές συναθροίσεις προστατεύονται από το άρθρο 9 του Συντάγματος. Περιορισμοί μπορούν να επιβληθούν σχετικά με το χρόνο. Για παράδειγμα μετά την 23.00 ώρα οι συναθροίσεις δεν επιτρέπονται στη χώρα μας.²⁰³⁵ Στη Γερμανία μέρες με ιδιαίτερο συμβολικό βάρος, όπως κατά την ημέρα μνήμης του ολοκαυτώματος απαγορεύονται νεοναζιστικές διαδηλώσεις.²⁰³⁶

Επίσης, στο τόπο επιβάλλονται περιορισμοί λόγω της εξαιρετικής σημασίας για τη λειτουργία του πολιτεύματος, όπως στο χώρο που εδρεύουν τα άμεσα όργανα του Κράτους, π.χ. προεδρική κατοικία ή το πρωθυπουργικό Γραφείο.²⁰³⁷ Η θέσπιση των τόπων, όπου απαγορεύονται οι συναθροίσεις

²⁰³¹ Στο κοινό δίκαιο περιγράφεται μία σειρά μέτρων για αυτόν τον σκοπό που ξεκινά από την ακινητοποίηση των συμμετεχόντων αρκετά μίλια μακριά από τη συνάθροιση και την κατάσχεση των ποδηλάτων τους, βλ. *H. Barnett, Constitutional & Administrative Law, 2004, σ. 597-599.*

²⁰³² Βλ. *Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 407, Α. Δερβιτσιώτης, σε Σ. Βλαχόπουλος, Θεμελιώδη Δικαιώματα, ο.π., σ. 436.*

²⁰³³ Για τα αντίστοιχα προληπτικά αστυνομικά μέτρα στο κοινό δίκαιο βλ. *S. De Smith / R. Brazier, Constitutional and Administrative Law, 1990, σ. 509-516, A. Carroll, Constitutional and Administrative Law, 1998, σ. 364-366 Arrest, Detention, Stop, Desist and Disperse, Seizure of provocative emblems, Entry without warrant. Επίσης, N. Parpworth, Constitutional and Administrative Law, 2005, σ. 498-509.*

²⁰³⁴ Βλ. *Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ό.π., σ. 206-207 και υποσ. 62-63, αν και τα περισσότερα συντάγματα περιλαμβάνουν όλους τους κατοίκους.*

²⁰³⁵ Βλ. άρθρο 4§3 Ν.Δ794/71.

²⁰³⁶ Βλ. *C. Baudewin, Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht, 2020, σ. 35 και επ.*

²⁰³⁷ Βλ. *M. Soiné/ B. Mende, Das Gesetz zur Neuregelung des Schutzes von Verfassungsorganen des Bundes – eines Bestandaufnahme, DVBL 2000, σ. 1500.*

(*befriedete Bezirke, zones neutres*)²⁰³⁸ καθορίζονται με ρητή και γενική διάταξη νόμου (*Bahnmailengesetz*).²⁰³⁹ Ο καθορισμός των απαγορευμένων τόπων θα πρέπει να υπακούει στην αρχή της αναλογικότητας. Δεν μπορεί δηλαδή να περιορίζεται υπέρμετρα το δικαίωμα στη ελεύθερη επιλογή του τόπου και του χρόνου πραγματοποίησης της συνάθροισης. Η επιλογή αυτή αποτελεί επιμέρους εκδήλωση του δικαιώματος της συνάθροισης.

Αποκλειστικά δύο είναι οι λόγοι απαγόρευσης της συνάθροισης. Γενικές απαγορεύσεις δεν επιτρέπονται.²⁰⁴⁰ Αμφότεροι προβλέπονται στο άρθρο 11§2 του Συντάγματος. Πρώτον, μόνο οι υπαίθριες συναθροίσεις μπορούν να απαγορευτούν, αν υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια. Όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο η δημόσια ασφάλεια περιλαμβάνει την προστασία της ακεραιότητας της έννομης τάξης, των δικαιωμάτων, των εννόμων αγαθών, των εγκαταστάσεων, των εκδηλώσεων και των λειτουργιών του Κράτους.²⁰⁴¹ Ωστόσο, στο άρθρο 7 παρ.1 εδάφιο α' του Ν.4703/2020 η δημόσια ασφάλεια ως γενική περιοριστική ρήτρα του δικαιώματος της συνάθροισης ορίζεται στενότερα και αποτελεί συνέχεια του συνταγματικού προσδιορισμού της έννοιας της δημόσιας ασφάλειας. Η δημόσια υπαίθρια συνάθροιση σύμφωνα με την ανωτέρω νομοθετική διάταξη δύναται να απαγορευτεί, εάν επαπειλείται σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια, λόγω ιδιαίτερως πιθανής διάπραξης σοβαρών εγκλημάτων, ιδίως κατά της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, της ιδιοκτησίας και της πολιτειακής εξουσίας. Η ενδεικτική απαρίθμηση των εγκλημάτων που προστατεύουν τα προαναφερόμενα έννομα αγαθά αποσκοπεί στον περιορισμό της διακριτικής ευχέρειας της αστυνομίας κατά την ερμηνεία της έννοιας της δημόσιας ασφάλειας στο πεδίο των συναθροίσεων. Άλλωστε η χρήση του ρήματος «δύναται» μαρτυρά ότι η αστυνομία όταν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις διαλύει τη συνάθροιση κατά διακριτική ευχέρεια. Ως σοβαρός κίνδυνος για την υπαίθρια συνάθροιση νοείται ο άμεσος κίνδυνος από συγκεκριμένα και επαληθεύσιμα στοιχεία. Τα γεγονότα που αφορούν τα στοιχεία φανερώνουν μεγάλη πιθανότητα βλάβης του δικαιώματος του συνέρχεσθαι και όχι απλές εικασίες²⁰⁴² π.χ. ανεύρεση δεκάδων αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών (μολότοφ) σε πάρκο στο χώρο της συνάθροισης μία ημέρα πριν από τη διεξαγωγή της. Ένα πρώτο κριτήριο αξιολόγησης του άμεσου κινδύνου για τη δημόσια ασφάλεια προσδιορίζεται από τη βεβαίωση τέλεσης εγκλημάτων ή απόπειρας τους. Τα εγκλήματα θα πρέπει να υποστηρίζονται από τους διαδηλωτές και να διαμορφώνουν τον συνολικό χαρακτήρα της συνάθροισης. Το δεύτερο αξιολογικό κριτήριο του κινδύνου προκύπτει από τον τρόπο διεξαγωγής της συνάθροισης. Οι συμμετέχοντες, ακραίοι εξτρεμιστές, δρουν εκφοβιστικά, εκδηλώνουν επιθετική συμπεριφορά, δημιουργώντας ένα κλίμα βίας (σπάσιμο μαρμάρων πεζοδρομίων, κάψιμο λεωφορείων).²⁰⁴³ Μάλιστα, στη Βρετανία αντίστοιχο κριτήριο για την επιβολή

²⁰³⁸ Βλ. Α. Σβώλος, Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμιση αυτών σε Νομικά μελέται, 1956, σ. 265.

²⁰³⁹ Βλ. Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 219.

²⁰⁴⁰ Βλ. ΣτΕ 4635/1977

²⁰⁴¹ Βλ. C. Baudewin, *Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht*, 2020, σ. 35 και επόμενα.

²⁰⁴² Βλ. Ι. Κριάρη, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων, ο.π., σ. 267, *Schmidt R.*, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 1093.

²⁰⁴³ Βλ. R. Schmidt, *Polizeirecht*, πλάγια αρίθμηση 1093.

περιορισμών είναι ο εκφοβισμός από άλλα άτομα και όχι απλά η πρόκληση δυσφορίας.²⁰⁴⁴ Ο αντικειμενικά προσδιορισμένος σοβαρός κίνδυνος για τη δημόσια ασφάλεια, αφορά γενικά κάθε συγκεκριμένη χρονικά και τοπικά δημόσια υπαίθρια συνάθροιση στη Χώρα, η οποία προσδιορίζει το αποτέλεσμα της συνάθροισης. Συνεπώς, αόριστη χρονικά απαγόρευση των συναθροίσεων δεν είναι ανεκτή.²⁰⁴⁵

Ο δεύτερος λόγος απαγόρευσης των συναθροίσεων ως ορίζει το Σύνταγμα είναι η διαταραχή της κοινωνικοοικονομικής ζωής της χώρας. Αυτή η γενική περιοριστική ρήτρα του δικαιώματος της συνάθροισης δεν εντάσσεται στη δημόσια τάξη, αλλά είναι ευρύτερη. Επομένως, θα ήταν τολμηρό να ισχυριστεί κανείς ότι το Σύνταγμα μας καθιερώνει ένα αυστηρό λόγο απαγόρευσης των συναθροίσεων. Παρά το γεγονός ότι στο νέο νόμο των συναθροίσεων ορίζεται «η δημόσια ασφάλεια» δεν συμβαίνει το ίδιο με την εξίσου αόριστη έννοια της «κοινωνικοοικονομικής ζωής». Το στοιχείο αυτό το αντιλήφθηκε η κανονιστικώς δρώσα διοίκηση στο άρθρο 8 παρ.1 εδάφιο β' του Π.Δ.73/2020 που αποτυπώνεται κατ' ουσίαν το νομολογιακό περιεχόμενο της εν λόγω αόριστης έννοιας.²⁰⁴⁶ Έτσι, η επιφύλαξη του νόμου στο τελευταίο εδάφιο του άρθρου 11 παρ.2 του Συντάγματος μπορεί να εφαρμοστεί όχι μόνο με τυπικό, αλλά κατά την κρατούσα άποψη στη χώρα μας και με ουσιαστικό νόμο, στον οποίο ορίζεται ότι απειλή διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής συντελείται όταν απειλείται η κοινή ειρήνη ή τίθενται σε σοβαρό κίνδυνο η ασφάλεια των συγκοινωνιών ή η λειτουργία υποδομών ζωτικής σημασίας ή άλλων κοινωφελών εγκαταστάσεων ή παρακωλύεται σημαντικά ο εφοδιασμός της χώρας ή μίας περιοχής με αγαθά πρώτης ανάγκης, όπως υγειονομικό υλικό, φάρμακα καύσιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης. Πάντως, ο σοβαρός κίνδυνος διαταραχής δεν αφορά μόνο τις προστατευόμενες νομοθετικά αξίες της κοινωνικής ζωής, αλλά όλες γενικά τις κοινωνικές αξίες της ζωής ακόμα και της οικονομικές αξίες της Χώρας. Η ευρύτητα του περιεχομένου αυτής της αόριστης έννοιας περιορίζει σε μεγαλύτερο βαθμό το δικαίωμα της συνάθροισης και ελέγχεται δικαστικά.²⁰⁴⁷ Για την έννοια της επέλευσης του κινδύνου ισχύουν *mutatis mutandis* τα όσα αναφέρθηκαν για τον προηγούμενο περιορισμό της δημόσιας ασφάλειας. Η δεύτερη απαγόρευση είναι τοπικά προσδιορισμένη, ενώ και οι δύο απαγορεύσεις είναι χρονικά προσδιορισμένες με την επέλευση του κινδύνου. Αυτό σημαίνει ότι δεν επιτρέπονται απαγορεύσεις μετά την επέλευση του κινδύνου.²⁰⁴⁸ Η διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής δεν μπορεί ποτέ να αφορά ολόκληρη τη χώρα, αλλά περιλαμβάνει συγκεκριμένο τόπο ή χρόνο. Επομένως, η αστυνομία δεν μπορεί να επικαλείται χρονικά και τοπικά αόριστα τη γενική περιοριστική ρήτρα του δικαιώματος, όπως αναφέρει το εδάφιο β'

²⁰⁴⁴ Για τον περιορισμό, εξαιτίας της δημόσιας ασφάλειας στη δημόσια συνάθροιση στο αγγλοσαξωνικό δίκαιο, αλλά και μία συγκριτική ανάλυση με το ηπειρωτικό και το εσωτερικό μας δίκαιο, βλ. Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ερμηνεία, ιστορία, συγκριτικόν δίκαιον μέρος ατομικά δικαιώματα, 1955, σ. 213-235.

²⁰⁴⁵ Βλ. ΣΤΕ4635/77.

²⁰⁴⁶ Βλ. ΣΤΕ 4635/1977 Το Σ 1978, σ.173.

²⁰⁴⁷ Βλ. ΑΠ 957/1993, ΠοινΧρ 1993, σ.699, ΣΤΕ 4635/1977 ΤοΣ 1978, σ. 173 και Π., Παραράς, Σύνταγμα – 1975 Ι άρθρα 1-50 Νομολογία ΣΤΕ , Παρατηρήσεις κατ' άρθρο Νομοθεσία, 1985, σ. 192.

²⁰⁴⁸ Βλ. Π. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 716.

του άρθρου 8 του Π.Δ.73/2020 με την σημαντική παρακώλυση του εφοδιασμού της χώρας ή μίας περιοχής με αγαθά πρώτης ανάγκης.

Αν και το Σύνταγμα δεν αναφέρει άλλο λόγο απαγόρευσης μίας συνάθροισης ο κοινός νομοθέτης θέσπισε άλλον ένα. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 7 παρ. 1 εδάφιο γ' του Ν. 4703/2020 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 παρ.1 εδάφιο γ' του Π.Δ.73/2020 ορίζεται ότι μία συνάθροιση μπορεί να απαγορευτεί, αν ο σκοπός της αντιτίθεται σε μία προγραμματισμένη, γνωστοποιηθείσα και μη απαγορευθείσα συνάθροιση που πραγματοποιείται ή βρίσκεται σε εξέλιξη στην ίδια περιοχή ή στην ίδια περιοχή και στον ίδιο χρόνο. Η ratio της εν λόγω νομοθετικής διάταξης αποτελεί έναν αυθεντικό περιορισμό του δικαιώματος και αποσκοπεί στην εκπλήρωση της υποχρέωσης της αστυνομίας για προστασία από μία αντιδιαδήλωση. Όμως, αφενός η απαγόρευση θεωρείται η έσχατη λύση, αφετέρου οι αστυνομικές αρχές θα πρέπει να καταβάλλουν προσπάθεια να προστατεύουν και τις αντιδιαδηλώσεις. Η επίκληση διατάραξης της κοινωνικοοικονομικής ζωής από την αντιδιαδήλωση και η εναλλακτική επιλογή πραγματοποίησης της συνάθροισης σε άλλη περιοχή, κατάλληλη για την άσκηση του δικαιώματος ως έμπρακτη εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας δημιουργεί προβληματισμούς.

Το ΣτΕ ακύρωσε απόφαση του Διοικητού της Διοικήσεως Χωροφυλακής της Μαγνησίας με την οποία οριζόταν η απαγόρευση υπαίθριας θρησκευτικής συνάθροισης «*Μαρτύρων του Ιεχωβά*» σε αγρόκτημα ενός από αυτούς κατά συγκεκριμένη ώρα, καθώς και κάθε άλλη συνάθροιση ή διαδήλωση των ανωτέρω ή οποιωνδήποτε άλλων οπαδών της ίδιας ή άλλης θρησκείας ή οργανώσεως σε οποιονδήποτε ανοιχτό χώρο της περιοχής της Μαγνησίας. Το δικαστήριο τόνισε ότι η αόριστη απαγόρευση αντίκειται στο άρθρο 11 του Σ. Επίσης δεν είναι ανεκτές συνταγματικά οι απαγορεύσεις δημοσίων εν υπαίθρω συναθροίσεων, οι οποίες απαγγέλλονται για αόριστο χρονικό διάστημα, γιατί συνιστούν ανεπίτρεπτη αναστολή του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος του συνέρχεσθαι.²⁰⁴⁹ Όπως η δημόσια ασφάλεια, έτσι και η διατάραξη της κοινωνικοοικονομικής ζωής θα πρέπει να προκύπτει από συγκεκριμένα και επαληθεύσιμα στοιχεία. Τα στοιχεία θα περιγράφουν τις συνέπειες της συνάθροισης στα καταστήματα και το εμπόριο της χώρας. Ανάμεσα στον κίνδυνο και στην υπαίθρια συνάθροιση πρέπει να αναπτύσσεται ένας αιτιώδης σύνδεσμος. Όταν η αιτιότητα αυτή εκλείπει παύει και ο λόγος της απαγόρευσης. Οι κοινωνικοοικονομικοί λόγοι προσδιορίζονται σε κάθε τόπο αυτοτελώς και όχι αναλογικά με το τι συμβαίνει σε άλλες περιοχές. Πάντως και στις δύο περιπτώσεις ο συγκεκριμένος κίνδυνος προκαλείται ή προκύπτει αιτιωδώς από την ίδια τη συνάθροιση και όχι από αλλότριο γεγονός που σχετίζεται με τη συνάθροιση. Όλες οι απαγορεύσεις τίθενται υπό την επιφύλαξη του νόμου.

στ.δ. Δικαστικός έλεγχος απαγόρευσης συναθροίσεων

Ο δικαστής εκτός από τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις των συναθροίσεων κατά τον έλεγχο της αστυνομικής δράσης λαμβάνει υπόψη τους διαδικαστικούς κανόνες άσκησης του δικαιώματος της συνάθροισης. Αρχικά, η απαγόρευση αφορά μόνο τις δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις και

²⁰⁴⁹Βλ. ΣτΕ 4635/77, Το Σ 1978 σ.178.

εδώ βρίσκει εφαρμογή η πρακτική ανάγκη διάκρισης των συναθροίσεων. Έπειτα, η αρμοδιότητα απαγόρευσης ανήκει αποκλειστικά στην αστυνομική ή λιμενική αρχή και σε καμία άλλη αρχή που ασκεί καθήκοντα δημόσιας τάξης, κατόπιν απλής έγγραφης γνώμης των οικείων Δημάρχων, ή των υπεύθυνων Προέδρων ή Διευθυνόντων Συμβούλων δημοσίων φορέων διαχείρισης και εκμετάλλευσης λιμένων και σύμφωνης γνώμης του οικείου Προέδρου Πρωτοδικών σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ.1 του Ν. 4703/2020 σε συνδυασμό με το άρθρο 8 του Π.Δ 73/2020. Αν και θα έπρεπε να εφαρμόζονται οι κανόνες και οι αρχές της γνωμοδοτικής διαδικασίας, ως προβλέπονται στο διοικητικό δίκαιο, εντούτοις ο νομοθέτης εισάγει το νόμιμο τεκμήριο της παρασχόμενης σύμφωνης γνώμης στην περίπτωση που επέλθει ένα αισθητό και αντικειμενικά επαληθεύσιμο γεγονός δηλαδή να παρέλθει άπρακτη η προθεσμία των εικοσιτεσσέρων ωρών.²⁰⁵⁰ Η ρητή χρήση του ρήματος «μπορούν» οδηγεί αβίαστα στο συμπέρασμα ότι η αρμόδια αστυνομική ή λιμενική αρχή ενεργεί κατά διακριτική ευχέρεια και όχι με δέσμια αρμοδιότητα.²⁰⁵¹ Ωστόσο, η επιλογή υπακούει στην αρχή της αναλογικότητας, όπου η ελευθερία της συνάθροισης είναι ο κανόνας και η απαγόρευση της η εξαίρεση.²⁰⁵²

Η απόφαση απαγόρευσης με κανονιστική πράξη της αστυνομικής αρχής, η οποία περιλαμβάνει τη γραπτή ή σε κατεπείγουσες περιπτώσεις προφορική γνώμη του Δημάρχου είναι επαρκώς και ειδικώς αιτιολογημένη, ώστε να μπορεί να ελέγχεται δικαστικά.²⁰⁵³ Μάλιστα, αν εκδοθεί προφορική εντολή, συντάσσεται το συντομότερο δυνατό πρακτικό, στο οποίο περιλαμβάνεται ειδική αιτιολογία, τόσο για την αιτία που επέβαλε την έκδοση της διαταγής, όσο και για τους λόγους για τους οποίους δεν κατέστη δυνατή η έκδοση σχετικής έγγραφης απόφασης. Η απόφαση απαγόρευσης της συνάθροισης και το σχετικό πρακτικό κοινοποιείται στον Εισαγγελέα Πρωτοδικών σύμφωνα με το άρθρο 11 του Ν. 4703/2020, αν και ορθότερο κατά την άποψη του γράφοντος θα ήταν οι εν λόγω διοικητικές πράξεις μαζί με τον σχετικό φάκελο να διαβιβάζονται αμελλητί στον Πρόεδρο του Τριμελούς Συμβουλίου της Διεύθυνσης του κατά τόπον αρμόδιου Διοικητικού Πρωτοδικείου. Έτσι, επιτυγχάνεται ταχύτερη εκδίκαση της διοικητικής πράξης απαγόρευσης της συνάθροισης καθώς περαιώνεται μεγάλο μέρος της μελλοντικής προδικασίας και εξασφαλίζεται η δικαστική ύλη στο ενδεχόμενο μη αποστολής ή καθυστέρησης αποστολής του φακέλου της υπόθεσης από την διοίκηση προπάντων σε περίπτωση προσωρινής δικαστικής προστασίας.

Επιπλέον, κοινοποιείται στον οργανωτή εγκαίρως, πριν από τον αιτηθέντα για την πραγματοποίησή της συνάθροισης χρόνο και αναρτάται στην επίσημη ιστοσελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας ή του Λιμενικού Σώματος – Ελληνικής Ακτοφυλακής. Η αιτιολόγηση αφορά το περιεχόμενο, το λόγο απαγόρευσης, το είδος, το βαθμό του κινδύνου και τα πραγματικά στοιχεία από τα οποία συνάγονται τα συγκεκριμένα μέτρα περιορισμού του δικαιώματος, αλλά και τους λόγους μη άσκησης του με ηπιότερα μέσα.²⁰⁵⁴ Η

²⁰⁵⁰ Βλ. K. Engisch, Εισαγωγή στη νομική σκέψη, ο.π., σ. 66.

²⁰⁵¹ Βλ. Μ. Στασινόπουλος, Δίκαιο των διοικητικών πράξεων, 1951, σ. 315.

²⁰⁵² Βλ. CE 5-02-1937 Bujadoux, Rec.153.

²⁰⁵³ Βλ. ΑΠ 1766/88, Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 228.

²⁰⁵⁴ Στη Βρετανία, αν δεν τηρηθούν οι περιορισμοί της αστυνομίας, τότε ο Διευθυντής της αστυνομίας με αιτιολογημένη απόφαση του μπορεί να απαγορεύσει τη συνάθροιση για

ακύρωση της απόφασης απαγόρευσης της συνάθροισης από το ΣΤΕ γίνεται αφενός για ουσιαστική παράβαση νόμου, αφετέρου λόγω κατάχρησης εξουσίας των αστυνομικών οργάνων.²⁰⁵⁵

Σπουδαία δικαστική προστασία προσφέρει η δυνατότητα αναστολής της απόφασης, από την Επιτροπή Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας, χωρίς να χρειάζεται να έχει υποβληθεί ταυτοχρόνως αίτηση ακυρώσεως. Η καινοτομία του νέου νόμου έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά θεσπίζεται ρητά προσωρινή δικαστική προστασία κατά ειδικού αστυνομικού μέτρου λόγω ανεπανόρθωτης βλάβης του αιτούντος στο πλαίσιο της προσωρινής δικαστικής προστασίας υπό τους όρους του άρθρου 52 του π.δ. 18/1989 (Α' 8).²⁰⁵⁶ Η νομολογία στέκεται σχολαστικά στη πλήρωση των όρων του νόμου. Η απόφαση 262/2020 της Επιτροπής Αναστολών σχετικά με την αστυνομική απαγόρευση των συναθροίσεων κατά την ημέρα μνήμης του Πολυτεχνείου απασχόλησε ιδιαίτερα την κοινή γνώμη και το νομικό κόσμο της χώρας. Το ΣΤΕ τόνισε ότι η απόφαση του Αρχηγού της Ελληνικής Αστυνομίας για την απαγόρευση συναθροίσεων τεσσάρων (4) και άνω ατόμων σε όλη την επικράτεια για το χρονικό διάστημα για επιτακτικούς λόγους αντιμετώπισης σοβαρού κινδύνου δημόσιας υγείας, που συνίσταται στο σοβαρό κίνδυνο διασποράς του κορονοϊού COVID-19 και η επιβολή διοικητικών προστίμων σε περίπτωση παραβίασης της χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα αυστηρή. Όμως, αποτελεί κανονιστική διοικητική πράξη για την οποία δεν επιτρέπεται αναστολή της εκτέλεσης της ή η εν σχέσει προς αυτή, διαταγή άλλου κατάλληλου μέτρου προς αποτροπή βλάβης του αιτούντος δεν είναι κατ' αρχήν επιτρεπτή. Συγχωρείται κατ' εξαίρεση στην περίπτωση που η ασκηθείσα κατά της ένδικης πράξης αίτηση ακυρώσεως είναι προδήλως βάσιμη, καθώς και στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος επικαλείται και αποδεικνύει ότι από την εφαρμογή της κανονιστικής πράξης θα υποστεί ευθεία και άμεση βλάβη, δυσχερώς επανορθώσιμη σε περίπτωση ευδοκίμησης της αίτησης ακυρώσεως, οπότε –και εφ' όσον δεν συντρέχει λόγος δημοσίου συμφέροντος περί του αντιθέτου– χορηγείται αναστολή της εκτέλεσης της πράξης αυτής μόνον ως προς τον αιτούντα παραπέμποντας σε προγενέστερη νομολογία του.²⁰⁵⁷ Το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο ερμηνεύοντας τη διάταξη της παρ. 7 του άρθρου 52 του π.δ. 18/1989, διευκρίνισε ότι περίπτωση πρόδηλης βασιμότητας του κυρίου ενδίκου βοηθήματος συντρέχει, ιδίως, όταν ο σχετικός λόγος ακυρώσεως βασίζεται σε πάγια νομολογία ή σε νομολογία της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, και πάντως όχι, όταν πιθανολογείται απλώς η ευδοκίμησή του.²⁰⁵⁸ Οι αιτούντες, περαιτέρω, επικαλούνται ότι θα υποστούν άμεση και ανεπανόρθωτη βλάβη, διότι με την προσβαλλόμενη πράξη στερούνται αυτοί, αλλά και ο Έλληνας πολίτης το δικαίωμα να συναθροισθούν ως Διοικητικό Συμβούλιο της αιτούσης Ενώσεως και να μεταβούν ομαδικώς στο χώρο του Πολυτεχνείου για να τιμήσουν τη μνήμη της επετείου της 17ης Νοεμβρίου,

λόγους δημόσιας τάξης, βλ. Α. Σβώλος/Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ερμηνεία, ιστορία, συγκριτικόν δίκαιον μέρος ατομικά δικαιώματα, 1955, σ. 213-235.

²⁰⁵⁵ Βλ. Α. Σβώλος, Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμισις αυτών σε Νομικά μελέται, 1956, σ. 262.

²⁰⁵⁶ Βλ. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά Δικαιώματα, ο.π., σ. 520.

²⁰⁵⁷ Βλ. ΕΑ 172/2020, 311/2019, 209/2016.

²⁰⁵⁸ Βλ. ΣΤΕ ΕΑ 256/2020, 172/2020, 60/2020, 49/2020, Ολομ. 230/2019, 38/2019, Ολομ

ενώ η επίδικη απαγόρευση συνιστά αυτονόητα ανεπανόρθωτη και μέγιστη βλάβη σε βάρος των Ελλήνων πολιτών, αλλά και των θεσμών της Ελληνικής πολιτείας, καθώς η δημοκρατία πραγματώνεται καθημερινά μέσα από την άσκηση των σχετικών δικαιωμάτων και υπονομεύεται από την αδικαιολόγητη κατάλυσή τους. Η Επιτροπή των δικαστών κωλύθηκε να χορηγήσει αναστολή της απόφασης του Αρχηγού της αστυνομίας, ενώ προηγουμένως η Πρόεδρος του Δικαστηρίου είχε αρνηθεί να εκδώσει προσωρινή διαταγή, επειδή πρώτον η απόφαση έχει προσωρινό χαρακτήρα και εύλογη διάρκεια²⁰⁵⁹ δεύτερον συντρέχουν εξαιρετικώς επιτακτικοί λόγοι δημοσίου συμφέροντος, που αφορούν την προστασία της δημόσιας υγείας από τον σοβαρό κίνδυνο διασποράς του κορονοϊού COVID-19 κατόπιν της από 4.11.2020 ομόφωνης γνώμης της Εθνικής Επιτροπής Προστασίας της Δημόσιας Υγείας με την οποία προκρίθηκε η εφαρμογή ολικού απαγορευτικού σε όλη τη χώρα προς ανάσχεση του δευτέρου κύματος της πανδημίας, που συνεπάγεται την ένταση της πίεσης του Εθνικού Συστήματος Υγείας, η οποία βαίνει από 4.11.2020 και έως την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως συνεχώς αυξανόμενη και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η παρούσα εξαιρετική κατά τα ως άνω συγκυρία τρέχουσας επιδημιολογικής επιβάρυνσης της χώρας έχουν ήδη ληφθεί έκτακτα μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας από τον κίνδυνο περαιτέρω διασποράς του κορονοϊού COVID-19 στο σύνολο της Επικράτειας από την 7.11.2020 έως και την 30.11.2020 με την κοινή υπουργική απόφαση Δ1α/Γ.Π.οικ.71342/6.11.2020 (Β´ 4899/6.11.2020), όπως ο περιορισμός των συναθροίσεων και της κυκλοφορίας των πολιτών εν όλω με περιοριστικώς καθοριζόμενες εξαιρέσεις, καθώς και η απαγόρευση της μετακίνησης με οποιοδήποτε μέσο εκτός Περιφερειακής Ενότητας ή Περιφέρειας με περιοριστικώς καθοριζόμενες εξαιρέσεις προσαρμοζόμενα συνεχώς αναλόγως με τα επιδημιολογικά δεδομένα. Συνεπώς, δεν χορηγείται αναστολή λόγω συνδρομής εξαιρετικώς επιτακτικών λόγων δημοσίου συμφέροντος, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 52 παρ. 6 εδάφιο δεύτερο του π.δ. 18/1989, ανεξαρτήτως του επανορθώσιμου ή μη της βλάβης των αιτούντων.²⁰⁶⁰

Όπως παρατηρείται σε πολλές περιπτώσεις το δημόσιο συμφέρον υπερτερεί τόσο πρόδηλα που σχεδόν δεν γίνεται στάθμιση με τη βλάβη του αιτούντος. Η ανωτέρω απόφαση αποτελεί συνέχεια προηγούμενων όμοιων αποφάσεων. Έτσι, κρίθηκε νομολογιακά ότι η αναστολή προστίμου που επιβλήθηκε από όργανα της τροχαίας σε οδηγό υπέρβαρου άνω 27% ΙΧ Φορτηγού βλάπτει το δημόσιο συμφέρον που αφορά την ασφάλεια των εμπορευματικών μεταφορών και εν γένει την οδική ασφάλεια (ΔΠρΑθ 1807/2010, 3602/2012 και 1335/2012). Ομοίως, απορρίφθηκε αίτηση αναστολής της απόφασης αφαίρεσης της άδειας ικανότητας οδήγησης, λόγω μέθης του οδηγού (ΤρΔΠρΑθ 3058/2012, 1640/2012) ή λόγω παραβίασης του ερυθρού σηματοδότη (ΤρΔΠρΑθ 2110/2012), επειδή η ασφάλεια της κυκλοφορίας πεζών και οχημάτων που συνδέεται άμεσα με την προστασία της ζωής υπερέχει της βλάβης του αιτούντος. Η νομολογία ορισμένες φορές είναι ακόμη αυστηρότερη, για παράδειγμα η αφαίρεση άδειας λειτουργίας καταστήματος μαζικής εστίασης (καφετέρια - μπαρ) από αστυνομικά όργανα αρμοδιότητας γενικής αστυνόμευσης λόγω παραβίασης των διατάξεων της

²⁰⁵⁹ Βλ. ΣτΕ ΕΑ 49/2020, 60/2020.

²⁰⁶⁰ Παρόμοια βλ. CE 13 juin 2020 Manifestations sur la voie publique

κοινής ησυχίας υπερτερεί και είναι άσχετη με τη βλάβη του αιτούντος (ΔΠρΑθ 3151/2012), ενώ ακόμα και η σφράγιση του καταστήματος για παραβίαση του ωραρίου, ανεξάρτητα από την ύπαρξη διατάραξης υπερτερεί της βλάβης. Τέλος, η εκ μέρους των πυροσβεστικών οργάνων οριστική σφράγιση του καταστήματος λόγω έλλειψης πιστοποιητικού πυρασφάλειας είναι ανεπίδεκτη δικαστικής αναστολής, λόγω προστασίας της υγείας και της ασφάλειας των πελατών (ΤρΔΠρΑθ 1793/2010).²⁰⁶¹

Η θεωρία ήταν διστακτική μέχρι σήμερα στην αναστολή της απαγόρευσης της συνάθροισης, επειδή η επίκληση του δημοσίου συμφέροντος ως λόγου αποκλεισμού της αναστολής εκτέλεσης της απόφασης των αστυνομικών αρχών αποτελούσε ζήτημα που γεννά επιπλέον δυσκολίες, καθώς η ασφάλεια του κοινού, νομολογιακό παράγωγο του δημοσίου συμφέροντος²⁰⁶² δεν είναι επάλληλη έννοια της δημόσιας ασφάλειας.

Αντίθετα, η οριστική δικαστική προστασία μπορούσε να επιδιωχθεί πάντοτε και χωρίς να προβλεπόταν στο νόμο. Παρά ταύτα, στο άρθρο 12 του νέου νόμου των συναθροίσεων προβλέπεται ο οργανωτής να δύναται να ζητήσει την ακύρωση και την προσωρινή αναστολή της απόφασης με την οποία απαγορεύθηκε δημόσια υπαίθρια συνάθροιση με αίτηση του ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Επιπλέον, άλλος ένας λόγος που τα δικαστήρια είναι διστακτικά στο ζήτημα αυτό είναι το γεγονός ότι το χρονικό διάστημα από την απόφαση απαγόρευσης της συνάθροισης μέχρι την ημερομηνία διεξαγωγής μπορεί να είναι ιδιαίτερα σύντομο (48 ώρες) με αποτέλεσμα η προσωρινή απόφαση του δικαστή υπέρ του αιτούντος τη βλάβη πολίτη να δημιουργήσει ιδιαίτερες δυσχέρειες στην αστυνομία με την δημιουργία τετελεσμένων καταστάσεων.²⁰⁶³ Τέλος, η αγωγή αποζημίωσης λόγω ηθικής βλάβης για την παράνομη απαγόρευση ή διάλυση της συνάθροισης είναι δυνατή.²⁰⁶⁴ Πάντως η νομολογιακή πενία στο δικαστικό έλεγχο των αστυνομικών μέτρων κατά τις συναθροίσεις έχει επισημανθεί από τη θεωρία.²⁰⁶⁵ Η έλλειψη νομολογίας έχει ως αποτέλεσμα να μην μπορούν να διατυπωθούν με ακρίβεια κανόνες και αρχές που θα πρέπει να τηρούν οι αστυνομικές αρχές κατά την εκδήλωση ανάλογων αστυνομικών μέτρων. Το μέλλον θα δείξει αν το συμπέρασμα αυτό θα ανατραπεί.

στ.ε. Δικαίωμα ένστολης συνάθροισης αστυνομικών

Ζήτημα ζωηρό τόσο στη χώρα μας, όσο και στη Γερμανία γεννήθηκε σχετικά με το αν οι αστυνομικοί μπορούν να καθίστανται φορείς του δικαιώματος του συνέρχεσθαι και να διαδηλώνουν με στολή.²⁰⁶⁶ Θεωρήθηκε ότι η άσκηση του δικαιώματος της συνάθροισης ένστολων αποτελεί παραβίαση της πολιτικής

²⁰⁶¹Βλ. Β. Γκέρτσος/ Π. Τσόγκας, Η προσωρινή δικαστική προστασία στη διοικητική δίκη, 2013, σ. 93-94.

²⁰⁶²Πρβλ. Π. Λαζαράτος, Η προσωρινή δικαστική προστασία κατά τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, 2002, σ.193-195.

²⁰⁶³Βλ.Ν. Παπασπύρου, Προσωρινή ρύθμιση καταστάσεως στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο Θεμελίωση & Αρχές, 2005, σ. 153.

²⁰⁶⁴Βλ Δ. Σαραφιανός σε Μ. Τσαπόγα/ Δ. Χριστοπούλου τα δικαιώματα στην Ελλάδα, 2004, σ. 337.

²⁰⁶⁵Βλ. Β. Καράκωστας, Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά Σχόλια Νομολογία, 2006, σ. 261.

²⁰⁶⁶Η απαγόρευση με στολές και σήματα προβλέπεται στο άρθρο 4 §4 Ν.Δ.794/71 και την γνωμοδότηση 29/2013 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους. Στη Γερμανία βλ. § 17a GG και §3.1 VersG

ουδετερότητας, την οποία πρέπει να τηρούν όλοι οι δημόσιοι λειτουργοί εντός και εκτός υπηρεσίας.²⁰⁶⁷ Επιπλέον, οι στρατιωτικοί και οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας απαγορεύεται να προβαίνουν σε εκδηλώσεις υπέρ ή κατά πολιτικών κομμάτων, σύμφωνα με το άρθρο 29§3 του Σ.²⁰⁶⁸ Επομένως, συναθροισμένοι οι ανωτέρω δεν θα πρέπει να φορούν στολή, η οποία άλλωστε δεν είναι υποχρεωτική εκτός υπηρεσίας και δεν θα πρέπει να προκαλούν το κοινό αίσθημα.²⁰⁶⁹ Εσφαλμένα συνδέθηκε η περιβολή της στολής με την διατεταγμένη υπηρεσία.²⁰⁷⁰ Οι υπηρετούντες στα σώματα ασφαλείας βρίσκονται σε διαρκή ετοιμότητα, με αποτέλεσμα εκτός διατεταγμένης υπηρεσίας η περιβολή στολής να αποτελεί δικαίωμα και όχι υποχρέωση. Επιπλέον, η απαγόρευση της διαδήλωσης των αστυνομικών για επαγγελματικά και κοινωνικά αιτήματα είναι διάκριση και περιορισμός του σκληρού πυρήνα του δικαιώματος συνάθροισης για τους αστυνομικούς.²⁰⁷¹ Κανένας νόμος λόγω της ειδικής σχέσης του με το Κράτος δεν περιορίζει το δικαίωμα των αστυνομικών να φορούν στολή, όταν συναθροίζονται εκτός υπηρεσίας. Σε κάθε περίπτωση τηρείται ο κανόνας *nulla restrictio sine lege constitutionale certa*. Συνεπώς, οι αστυνομικοί μπορούν να απολαμβάνουν ένστολοι, αλλά άοπλοι το δικαίωμα του συνέρχεσθαι.²⁰⁷² Οι υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις δικαιούνται ένστολοι να ασκούν το δικαίωμα της συνάθροισης.²⁰⁷³ Όμως, κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού δεν θα πρέπει να παραμελούν τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις της υπηρεσίας

²⁰⁶⁷ Βλ. Δ. Κόρσος, Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημοσίων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων; ΤοΣ 1987, σ.235-247 και σε τιμητικό τόμο Κ. Βαβούσκου Δ', 1991 σ.119-130, Ε. Nikolopoulos, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, Aspects du droit de la defense Nationale, Association des constitutionnalistes Hellenes avec l' union des constitutionnalists francais, 2011, σ. 5, Δ. Καλτσώνης, Πολιτικοί και κοινωνικοί περιορισμοί του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, Ουτοπία, τευχ. 75, Μάιος - Ιούνιος 2007, σ. 53,

²⁰⁶⁸ Για την πολιτική ουδετερότητα βλ. ΣΤΕ 3138/1991 σε Ζ. Παπαϊωάννου, Εφαρμογές δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου με βάση τη νομολογία των δικαστηρίων, 2000, σ. 43-44, ΕΔΔΑ, *Dahlb* κατά *Ελβετίας*, 15.02.2001 σε Σ. Κτιστάκη, Δημοσιοϋπαλληλικό και ΕΣΔΑ, 2004, σ. 32-34, 108-109, 200, Θ. Παναγόπουλος, Εγχειρίδιο υπαλληλικού δικαίου, σ. 1999, σ. 126, Α. Τάχος, Δημόσιο υπαλληλικό δίκαιο, 1996, σ. 177-194, Π. Παπαδάκη, Ο περιορισμός της κομματικής δραστηριότητας των υπαλλήλων και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (με αφορμή την απόφαση 3138/1991 του Συμβουλίου της Επικρατείας) Δικ.Δικ, 1992, σ.506-522, Ε. Σπηλιωτόπουλος/ Χ. Χρυσανθάκης, Βασικοί θεσμοί δημοσιοϋπαλληλικού δικαίου, 2017, σ. 55-58..Στη Γερμανία αναγνωρίζεται δικαίωμα των δημοσίων υπαλλήλων να διαδηλώνουν, το οποίο έχει συνταγματική βάση στα άρθρα 5 I, 9 III, 17, 38, 137I *T.I. Schmidt*, *Beamtenrecht*, 2017, σ. 40, S. Traoré, *L'usager du service public*, 2012, σ. 171-174.

²⁰⁶⁹ Βλ. Ν. Αλεβιζάτος, Η συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων Δικαιώματα και υποχρεώσεις των στρατιωτικών σ. 208-209 με περαιτέρω παραπομπή στη ΣΤΕ 3138/1991.

²⁰⁷⁰ ΝΣΚ Γνωμ 29/2013.

²⁰⁷¹ Βλ. Σ. Βλαχόπουλος, Το δικαίωμα των αστυνομικών να διαδηλώνουν με στολή, ΕΔΔ 2013, σ. 406-410.

²⁰⁷² Βλ. Κ. Ρέμελης, Η ένστολη άσκηση του δικαιώματος συνάθροισης από αστυνομικούς υπαλλήλους και η υποχρέωση πολιτικής-κομματικής ουδετερότητας, ΕΔΔ 2013, σ. 773-789. Βλ. Γ. Μπακόπουλος το δικαίωμα του συνέρχεσθαι σ. 51-53, S. Traoré, *L'usager du service public*, 2012, σ.168-174.

²⁰⁷³ Βλ. παρόμοιες σκέψεις για το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι στην ΑΠ 3/2012, Α. Σβώλος Γ. Βλάχος, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 212, M. Senechal, *Droits politiques et liberte d'expression des officiers des armées*, 1964, σ. 201-227, P. Coutant, *Le statut des officiers des forces armées*, 1952, σ. 141-148 και του ίδιου, *L'exercice des libertes publiques dans l'armée*, Rev. Adm., 1950, σ. 381.

τους, τα οποία θα πρέπει να συνάγονται, όπως τονίζει το γαλλικό ΣτΕ από τις υποχρεώσεις και τις πραγματικές ανάγκες της αστυνομικής υπηρεσίας και όχι από τα ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά και στοιχεία της αστυνομίας ως ένοπλης δύναμης.²⁰⁷⁴ Επιπλέον οι αστυνομικοί θα πρέπει να υπακούουν στις δικαστικές, διοικητικές και αστυνομικές αρχές που παρίστανται στην συνάθροιση²⁰⁷⁵ και να μην παραβιάζουν την δημόσια τάξη²⁰⁷⁶ δηλαδή να καταλαμβάνουν κτήρια δημοσίων υπηρεσιών ή να αποκλείουν την είσοδο σε αυτές ή να διαπράττουν εγκλήματα.

ζ. Θρησκευτική ελευθερία

Η θρησκευτική ελευθερία προστατεύεται από το άρθρο 13 του Συντάγματος και το άρθρο 9 της ΕΣΔΑ. Η γενική ρήτρα της δημόσιας τάξης στη θρησκευτική ελευθερία, σύμφωνα με το Σύνταγμα δημιουργεί αναπόφευκτα αστυνομικούς περιορισμούς.²⁰⁷⁷ Πρώτα από όλα τονίζεται ότι δεν θα πρέπει να υπάρχει απόρριψη υποψήφιου για κατάταξη στις ένοπλες δυνάμεις ή τα σώματα ασφαλείας, λόγω συμμετοχής του σε θρησκευτική αίρεση.²⁰⁷⁸ Επιπλέον, υποστηρίζεται ότι οι αστυνομικοί κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους δεν εκδηλώνουν τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις παρά μόνο εκτός υπηρεσίας.²⁰⁷⁹

Το πρόβλημα γίνεται οξύτερο, όταν προκύπτουν αστυνομικές επεμβάσεις από την ποινικοποίηση συμπεριφορών όχι μόνο των αστυνομικών ως υπαλλήλων, αλλά και όλων των πολιτών που προσβάλλουν τη δημόσια τάξη και τα χρηστά ήθη, όπως συνέβαινε άλλοτε με τις συλλήψεις και τις κρατήσεις των παλαιοημερολογιτών.²⁰⁸⁰ Στη θεωρία και την νομολογία φαίνεται να ταυτίζονταν παλαιότερα οι δύο αυτές γενικές ρήτρες²⁰⁸¹ σε μία σχέση γένους είδους.²⁰⁸² Όμως, ο ίδιος ο συντακτικός νομοθέτης τις διέκρινε σαφώς, όταν επέβαλλε περιορισμούς στο θεμελιώδες δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.²⁰⁸³ Αντίθετα, αν επιχειρούνταν να νοθευτεί το γράμμα της συνταγματικής διάταξης θα υπήρχε μία έντονη σχετικοποίηση μίας κατεξοχήν αντικειμενικής έννοιας, όπως είναι η δημόσια τάξη. Από την εκτενή ανάλυση σε προηγούμενο κεφάλαιο διαπιστώθηκε ότι η δημόσια τάξη διαθέτει έναν αυτόνομο δυναμικό χαρακτήρα με ηθικές προεκτάσεις. Δεν είναι ορθό μεθοδολογικά να συγχέονται τα στοιχεία της έννοιας της δημόσιας τάξης με τα όρια της, όπως της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των χρηστών ηθών. Η

²⁰⁷⁴ *E. Nikolopoulos*, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, με παραπομπή στη CE 867/1988, ο.π., σ. 6.

²⁰⁷⁵ Βλ. ΣτΕ 99/1930 και ΣτΕ 164/1930, *A. Σβώλος/ Γ. Βλάχος*, Το Σύνταγμα της Ελλάδος, ο.π., σ. 211 και υποσ. 76.

²⁰⁷⁶ Βλ. *E. Nikolopoulos*, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, ο.π., σ. 5.

²⁰⁷⁷ Βλ. ΣτΕ 409/77 Το Σ. 1977, σ. 475, και ΣτΕ 2281/2001, Το Σ 2001, σ. 1026 και *F. Dieu*, L'ordre public et les religions : ordre public, ordre laïque ?, RDR 2020, σ.13-40, *P. Rolland*, L'ordre public à l'épreuve de la liberté religieuse. Réflexions autour d'un débat, RDP 2020, σ. 41-57.

²⁰⁷⁸ Πρβλ. *E. Nikolopoulos*, Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, ο.π., σ. 4.

²⁰⁷⁹ Ibid.

²⁰⁸⁰ Βλ. ΑΠ222/1934 Θέμις 1934, σ. 662-663, ΑΠ 486/66 ΠοινΧρ 1967, σ. 144-145, ΑΠ 378/1980, ΠοινΧρ σ. 1980, σ. 568.

²⁰⁸¹ Βλ. *Γ. Ανδρουτσόπουλος*, Η θρησκευτική ελευθερία κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, 2010, σ. 42.

²⁰⁸² Βλ. την διδακτορική διατριβή, *A. Μαρίνος*, Η θρησκευτική ελευθερία, 1972. σ. 25 και επ.

²⁰⁸³ Βλ. ΣτΕ 2188/2010, ΕφΔΔ 2010, σ. 765-774 με σχόλιο *A. Καϊδατζής*.

σχέση της δημόσιας τάξης με τα χρηστά ήθη δεν είναι ζήτημα *ερμηνείας* των κανόνων δικαίου, αλλά *εφαρμογής* των εκκλησιαστικών κανόνων, ως κανόνων (δημοσίου) δικαίου στην έννομη τάξη.²⁰⁸⁴

Επίσης, γίνεται επίκληση της δημόσιας τάξης σε πολλές περιπτώσεις περιορισμών της θρησκευτικής ελευθερίας στο Αστυνομικό Δίκαιο, όπως η προβολή ταινιών με υβριστικό περιεχόμενο στη θρησκεία,²⁰⁸⁵ η απαγόρευση εκκλησιαστικών κωδωνοκρουσιών, εξόδων νεκρώσιμων ακολουθιών των ιερέων από την οικία που ευρίσκεται ο θανών μέχρι το ναό και διέλευσης μίας λιτανείας καθολικών από τη συνοικία προτεσταντών για λόγους δημόσιας τάξης αποτελούν περιορισμούς της θρησκευτικής ελευθερίας.²⁰⁸⁶

Η δημόσια υγεία είναι έννοια που περιλαμβάνεται στην δημόσια τάξη. Για αυτό το λόγο μπορούν να παρέχονται στην αστυνομία αρμοδιότητες ελέγχου και τήρησης των περιορισμών στη άσκηση του δικαιώματος της λατρείας, η οποία συνυπάρχει με την δημοσιά τάξη. Αυτό συνέβη στη περίπτωση απαγόρευσης της σύναξης των πιστών στις εκκλήσεις, με πράξη νομοθετικού περιεχομένου, λόγω της πανδημίας του κορονοϊού, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Γαλλία, όπου οι δικαστές υπενθύμισαν ότι η δημόσια υγεία είναι ένας στόχος συνταγματικής αξίας που θα πρέπει να συμφιλιωθεί με το δικαίωμα στη λατρεία που επίσης κατοχυρώνεται συνταγματικά.²⁰⁸⁷ Επίσης, ο περιορισμός του ως άνω δικαιώματος υπακούει στην αρχή της αναλογικότητας.²⁰⁸⁸ Ειδικότερα, στην απόφαση 342/2020 του Διοικητικού Πρωτοδικείου Αθηνών αναφέρεται ότι αν και απαγορεύτηκε προσωρινά η συλλογική άσκηση του δικαιώματος στη λατρεία με την απαγόρευση των θρησκευτικών λειτουργιών για την προστασία της δημόσιας υγείας από τον ιό COVID-19 επιτρέπεται η κατ' οίκον προσευχή, ο περιορισμός του δικαιώματος υπακούει στη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας.²⁰⁸⁹ Τέλος, αφού κατ' άρθρο 278 Κ.Π.Δ. απαγορεύεται η σύλληψη και η επέμβαση των οργάνων κατά τη διάρκεια της λατρείας εξ' *argumentum a majori ad minus* απαγορεύεται και η ανάλογη επιβολή διοικητικών κυρώσεων λόγω παραβίασης των μέτρων αποτροπής διάδοσης του ιού COVID – 19.

Οι περιορισμοί στην ενδυμασία που επιβάλλουν οι κανόνες μίας θρησκείας για λόγους δημόσιας τάξης, όπως της μπούρκας ή του μπουρκίνι, της ισλαμικής μαντίλας, αλλά και των θρησκευτικών συμβόλων σε δημόσιες υπηρεσίες στο στρατό, την αστυνομία και τα σχολεία ή κατά την οδήγηση του αυτοκινήτου δεν μπορεί να είναι απόλυτοι όπως τονίζει το Συνταγματικό Δικαστήριο της Καρλσρούης.²⁰⁹⁰ Η αστυνομία καλείται να εφαρμόσει τον νόμο ευρίσκοντας την δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στη θρησκευτική ελευθερία και την δημόσια τάξη. Επίσης, στο θέμα της φωτογραφίας ως δικαιολογητικό έκδοσης

²⁰⁸⁴ Ορθά ο *Κ. Μπέης*, Το πρόβλημα των αντίθετων στη σύγχρονη (ελληνική και ευρωπαϊκή) δημόσια τάξη ιερών κανόνων, Νομοκανονικά 2006, σ. 11. Για τους εκκλησιαστικούς κανόνες δημοσίου δικαίου, αντί πολλών, βλ. *Π. Ροδόπουλος*, Μητροπολίτης Τυρολόης και Σερεντίου, Επιτομή κανονικού δικαίου, 2017.

²⁰⁸⁵ Βλ. Α.Π. 928/84, ΠοινΧρ 1985, σ. 134-135 και *Γ. Πουλής*, Θρησκευτικό Ποινικό Δίκαιο, 1996, σ. 28-30.

²⁰⁸⁶ Βλ. PrOVG 23, 409.

²⁰⁸⁷ CE 7 nov 2020, Assoc. Civitas et autres

²⁰⁸⁸ Βλ. ΣτΕ 161/2020.

²⁰⁸⁹ Βλ. ΔΠρΑθ 342/2020 και ΔΠρ 17/2020.

²⁰⁹⁰ Βλ. BvR 471/10 και 1 BvR 1181/10 και ΕΔΔΑ, 01.07. 2014. SAS κατά Γαλλίας, *C. D. Classen*, L'ordre public et le droit de la liberté de religion en Allemagne, RDR 2020 σ. 73-89.

ταυτότητας επιχειρείται να επιτευχθεί μία πρακτική αρμονία στη σύγκρουση δημόσιας τάξης και θρησκευτικής ελευθερίας με την υποχρέωση να μην κρύπτεται το πρόσωπο ενός ορθόδοξου ιερέα που φορά το καπέλο του και ενός ινδού ιερέα με το τουρπάνι του.²⁰⁹¹ Βέβαια, λαμβάνεται υπόψη ότι το επάγγελμα και το θρήσκευμα είναι προσωπικά δεδομένα και απαγορεύονται υποχρεωτικά και όχι δυνητικά να περιλαμβάνονται στις αστυνομικές ταυτότητες.

Τέλος, η υποχρέωση του Κράτους να τηρεί πολιτική, κοσμοθεωρητική και θρησκευτική ουδετερότητα στη λειτουργία των αστυνομικών υπηρεσιών, ενδεχομένως να εισάγει διακρίσεις υπέρ ή και εις βάρος ενός δόγματος ή θρησκείας,²⁰⁹² Για παράδειγμα, η λειτουργία υπηρεσιών θρησκευτικού στα σώματα ασφαλείας και τις ένοπλες δυνάμεις, με την ύπαρξη μόνο ορθόδοξου ιερέα. Το ΣτΕ στην 164/2020 γνωμοδότηση του επί σχεδίου τροποποίησης του Προεδρικού Διατάγματος 54/2019 «*Προέλευση, προσόντα, επιλογή και εξέλιξη των κληρικών της Ελληνικής Αστυνομίας*» ανέφερε ότι καλώς η διοίκηση προβλέπει το διορισμό ορθοδόξων κληρικών με διάταγμα, για την ικανοποίηση των θρησκευτικών αναγκών των υπηρετούντων σε αυτή υπαλλήλων²⁰⁹³, αλλά σε περίπτωση που το απαιτήσουν στο μέλλον νέες ανάγκες θα πρέπει να καταστεί αναγκαία η πρόβλεψη κληρικών και άλλου δόγματος, η Διοίκηση οφείλει να γνωρίζει ότι πρέπει τότε να διαλάβει νέες ειδικές ρυθμίσεις για τους κληρικούς αυτούς.

η. Δικαίωμα στην ιδιοκτησία

Η αστυνομία ως κατεξοχήν κρατικός φορέας προστατεύει την ιδιοκτησία, όπως επιτάσσει το άρθρο 17 παρ.1 του Συντάγματος. Αυτό σημαίνει ότι οι αστυνομικές αρχές δεν πρέπει να βλάπτουν με πράξεις, αλλά και με παραλείψεις τους την ιδιοκτησία των πολιτών.

Αυτό σημαίνει ότι οι αστυνομικές αρχές δεν πρέπει να βλάπτουν όχι μόνο με πράξεις, αλλά και με τις παραλείψεις τους την ιδιοκτησία των πολιτών. Μόνο κατ' εξαίρεση για λόγους δημόσιας τάξης μπορεί να περιορίζεται με νόμο το θεμελιώδες αυτό δικαίωμα με τη μορφή της πολιτικής επίταξης.²⁰⁹⁴ Αυτό ορίζει το άρθρο 18 του Συντάγματος. Κατά μία εκδοχή της θεωρίας η έννοια της δημόσιας τάξης εδώ θα πρέπει να ερμηνεύεται συστατικά νοούμενη ως εσωτερική δημόσια ασφάλεια.²⁰⁹⁵ Η δημόσια τάξη στην επίταξη αποτελεί κατά την άποψη μας το όριο της θεραπείας της άμεσης κοινωνικής ανάγκης. Η θεραπεία της κοινωνικής ανάγκης είναι στην πραγματικότητα ένας συνταγματικός περιορισμός του δικαιώματος στην ιδιοκτησία

Η προστασία της ιδιοκτησίας από τις αστυνομικές αρχές επιβάλλεται και από το άρθρο 1 του πρώτου πρόσθετου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Δεν επιτρέπεται στην αστυνομία με παραλείψεις και καθυστερήσεις να βλάπτει την

²⁰⁹¹Βλ. CC, 2010-613 DC, 7.10.2010 «*Νόμος για την απαγόρευση της απόκρυψης του προσώπου*».

²⁰⁹²Βλ. ΣτΕ 942/2020, Roman Catholic Diocese of Brooklyn versus Governor of New York 592 US (2020), Agudath Israel of America's versus Governor of New York 592 US (2020).

²⁰⁹³Βλ. ΣτΕ 3489/2008.

²⁰⁹⁴Βλ. ΣτΕ 330/02, 566/07, 957/2017 σε ΕΦΔΔ 2011, σ. 826-829.

²⁰⁹⁵Βλ. Χρυσόγονος Κ., Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας και η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών, 1992, σ. 38.

ιδιοκτησία. Επιπλέον το δικαίωμα στην ιδιοκτησία δεν μπορεί σύμφωνα με το άρθρο 17 παρ.1 του Συντάγματος να ασκείται εις βάρος του γενικού συμφέροντος, αλλά όπως δέχεται το ΕΔΔΑ στην απόφαση *Παπαχελά & Amazon SA* κατά Ελλάδα της 3.12.2020, οι εθνικές αρχές οφείλουν να μη διαταράσσουν τη δίκαιη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος και των επιταγών της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων.

Συγκεκριμένα, στην προαναφερόμενη απόφαση η amazon λειτουργούσε ένα ξενοδοχείο που χτίστηκε από τον πατέρα της κ. Παπαχελά. Το 1974, νοικιάστηκε το ξενοδοχείο στην εταιρεία Ρ, η οποία κήρυξε πτώχευση και δεν ήταν πλέον σε θέση να πληρώσει το ενοίκιο και έπρεπε να επιστρέψει το ξενοδοχείο στην amazon στις 15 Μαρτίου 2010. Ωστόσο το ξενοδοχείο παρέμεινε κλειστό. Όταν η κρίση μετανάστευσης στην Ελλάδα έφτασε στο αποκορύφωμά της τον Μάρτιο του 2016 και το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες έψαχνε να νοικιάσει κτίρια για να στεγάσει πρόσφυγες, αρκετές μη κυβερνητικές οργανώσεις εξέφρασαν ενδιαφέρον για ενοικίαση του ξενοδοχείου. Στη συνέχεια, η πρώτη αιτούσα συνήψε συμφωνία με έναν τέτοιο οργανισμό, ο οποίος ανέμενε την έγκριση χρηματοδότησης από το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες. Στις 22 Απριλίου 2016, η κ. Παπαχελά διαπίστωσε ότι το λουκέτο στην μπροστινή πόρτα του ξενοδοχείου είχε παραβιαστεί και ότι στο ξενοδοχείο διέμεναν πρόσφυγες.

Η προσφεύγουσα κάλεσε την αστυνομία, αλλά η αστυνομία δεν ήρθε αμέσως και όταν έφτασε εκεί απλώς στάθηκε πίσω και παρατήρησε τις κινήσεις των καταληψιών. Η πρώτη αιτούσα, συνοδευόμενη από τον δικηγόρο της υπέβαλλε καταγγελία στις αστυνομικές αρχές, η οποία διαβιβάστηκε στη Εισαγγελία Πρωτοδικών Αθηνών, ενώ η τελευταία διέταξε προκαταρκτική εξέταση προς βεβαίωση τέλεσης του εγκλήματος της διατάραξη της οικιακής ειρήνης (άρθρο 334 Π.Κ.). Τον Ιούνιο του 2016, ο δικηγόρος των αιτούντων παραπονέθηκε εγγράφως εισαγγελέα για το γεγονός ότι δεν είχε λάβει χώρα καμία ενέργεια για την εκκένωση του ξενοδοχείου. Ο εισαγγελέας διέταξε προκαταρκτική έρευνα. Σύμφωνα με τους αιτούντες, ο αστυνομικός που ήταν υπεύθυνος για την έρευνα τους ενημέρωσε ότι υπήρχε ήδη σχέδιο εκκένωσης, αλλά δεν μπορούσε να εφαρμοστεί λόγω έλλειψης σχετικής εντολής από τις προϊστάμενες υπηρεσίες.

Κατόπιν ο δικηγόρος των προσφευγόντων απέστειλε έγγραφη διαμαρτυρία στον Αρχηγό της Αστυνομίας και στον αρμόδιο Υπουργό για την αδράνεια των αρχών, την καταστροφή της περιουσίας τους και το γεγονός ότι ήταν υποχρεωμένοι να πληρώσουν φόρους και δασμούς για το ξενοδοχείο. Στις 24 Ιουλίου 2016, η Διεύθυνση Αστυνομίας Αθηνών υπέβαλε αίτηση στο εισαγγελέα παράτασης της προθεσμίας για την εκτέλεση πράξεων που σχετίζονται με την έρευνα της υπόθεσης. Στις 16 Σεπτεμβρίου 2016, η εισαγγελία ζήτησε την προσκόμιση του φακέλου, από τη Διεύθυνση Αστυνομίας στις 27 Οκτωβρίου 2016. Ωστόσο, στις 17 Μαΐου 2017, η υπόθεση ανατέθηκε στο Αστυνομικό Τμήμα για περαιτέρω έρευνα. Εν τω μεταξύ, οι διαμένοντες στο ξενοδοχείο επανασύνδεσαν παράνομα την ηλεκτρική ενέργεια και το νερό που είχε διακόψει η πρώτη αιτούσα στο παρελθόν. Η δεύτερη αιτούσα ενημέρωσε τις εταιρείες ηλεκτρισμού και ύδρευσης για την κατάσταση, προειδοποιώντας τους ότι δεν ήταν υπεύθυνη για την κατανάλωση που πραγματοποίησαν οι ένοικοι του ξενοδοχείου. Καμία

εταιρεία δεν απάντησε στους αιτούντες. Απεναντίας, τον Μάρτιο του 2017, η εταιρεία ύδρευσης κάλεσε τον δεύτερο αιτούντα να πληρώσει τιμολόγιο 81.500 ευρώ (ποσό που έφτασε τα 141.990 ευρώ στις 12 Φεβρουαρίου 2018).

Στις 19 Οκτωβρίου 2016, ο πρώτος αιτών έγινε δεκτός από μέλος της κυβέρνησης, ο οποίος δεσμεύτηκε ότι θα ενημερώσει τον υπουργό μεταναστευτικής πολιτικής. Του παραπονέθηκε ότι έπρεπε να πληρώνει δεκάδες χιλιάδες ευρώ σε φόρους κάθε χρόνο για ένα ξενοδοχείο που δεν λειτουργούσε πλέον. Ένα μήνα αργότερα, ένας βοηθός του αντιπροέδρου της Κυβέρνησης ενημέρωσε τον πρώτο αιτούντα ότι η κατοχή του ξενοδοχείου θα συνεχιστεί, όπως ήθελε το κυβερνών κόμμα, επειδή υπήρχαν φόβοι για αντιδράσεις. Στις 26 Οκτωβρίου 2016, η πρώτη αιτούσα οργάνωσε συνέντευξη τύπου καλώντας την κυβέρνηση να αναλάβει τις ευθύνες της και να προστατεύσει την περιουσία της και τα δικαιώματα των προσφύγων, τοποθετώντας τους σε αξιοπρεπές μέρος, ώστε να μπορεί να ανακτήσει το ξενοδοχείο της. Τέλος, ζήτησε αποζημίωση για την παράνομη κατοχή του. Στις 3 Μαρτίου 2017, η πρώτη αιτούσα υπέβαλε μήνυση κατά του Υφυπουργού Εσωτερικών, του Αρχηγού της Αστυνομίας και κατά οποιουδήποτε υπεύθυνου προσώπου, για παράβαση καθήκοντος. Περιέγραψε την εξέλιξη των γεγονότων και κατήγγειλε την αδικαιολόγητη και άνευ προηγουμένου αδράνεια των οργάνων του Κράτους που είχαν οδηγήσει στην οικονομική καταστροφή του και στην καταστροφή της περιουσίας τους. Στις 15 Μαρτίου 2017, ο φάκελος καταγγελίας εστάλη στο εισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Στις 13 Απριλίου 2017, ο δεύτερος αιτών υπέβαλε στο ειρηνοδικείο Αθηνών αίτηση ασφαλιστικών μέτρων για την απομάκρυνση των μεταναστών από το ξενοδοχείο. Το αίτημα στρέφεται κατά δύο ομάδων φυσικών προσώπων, που ονομάζονται «Πρωτοβουλία Αλληλεγγύης για τους Πολιτικούς και Οικονομικούς Πρόσφυγες» και το «Δίκτυο Πολιτικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων».

Το δικαστήριο που είχε αρχικά προγραμματιστεί για τις 7 Ιουνίου 2017 αναβλήθηκε στις 7 Ιουλίου 2017. Στις 17 Μαΐου 2017, η πρώτη αιτούσα πληροφορήθηκε ότι είχε εκδοθεί εντολή εκκένωσης από τον εισαγγελέα, αλλά ότι δεν είχε εκτελεστεί. Με την απόφαση αριθ. 1023/2017 της 26ης Ιουλίου 2017, το ειρηνοδικείο Αθηνών αναγνώρισε τον δεύτερο αιτούντα ως ιδιοκτήτη και διέταξε το «δίκτυο για αστικά και πολιτικά δικαιώματα» να επιστρέψει την κατοχή του ξενοδοχείου στον ενάγοντα επί ποινή πρόστιμου 1.000 ευρώ και κράτηση για δύο μήνες του εκπροσώπου του «δικτύου αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων». Το Ειρηνοδικείο επισήμανε ότι παρά το αίτημα του πρώτου αιτούντος της 22ας Απριλίου 2016 στην αστυνομία για εκκένωση του ξενοδοχείου, η τελευταία δεν έκανε καμία ενέργεια. Σημείωσε επίσης ότι τις επόμενες μέρες λόγω της αδυναμία των αιτούντων να ανακτήσουν την κατοχή της περιουσίας τους από την επιθετικότητα των διαμενόντων, η πρώτη αιτούσα έπρεπε να περιμένει την οργανωμένη επέμβαση της αστυνομίας. Στις 31 Αυγούστου 2017, ένας δικαστικός επιμελητής πήγε στο αστυνομικό τμήμα του Αγίου Παντελεήμονα και ενημέρωσε για την απόφαση του Ειρηνοδικείου Αθηνών κατ' εφαρμογή της οποίας ζήτησε την παρέμβαση της αστυνομίας. Ο δικαστικός επιμελητής επανέλαβε το αίτημα, χωρίς επιτυχία, στις 6 και 18 Σεπτεμβρίου 2019 και στη συνέχεια στις 2 Οκτωβρίου 2019. Στις 14 Νοεμβρίου 2017, οι αιτούντες προσπάθησαν να καταλήξουν σε φιλικό

διακανονισμό με το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους.

Το Δικαστήριο αναφέρει ότι η απόφαση αριθ. 1023/2017, που εκδόθηκε στις 7 Ιουλίου 2017, διέταξε τους ενοίκους του ξενοδοχείου να το εκκενώσουν, οι οποίοι ενημερώθηκαν για την απόφαση την 1η Σεπτεμβρίου 2017 και δεν άσκησαν έφεση εναντίον της. Το Δικαστήριο δεν μπορεί να υποθέσει εάν το άρθρο 693 του ΚΠολΔ το οποίο επικαλείται η Κυβέρνηση εφαρμόζεται μόνο σε υποθέσεις που αφορούν χρηματικές απαιτήσεις, όπως ισχυρίζονται οι αιτούντες, ή σε υποθέσεις που αφορούν κατοχή περιουσίας. Εν πάση περιπτώσει, επισημαίνεται ότι με την απόφαση αριθ. 1023/2017 το Ειρηνοδικείο παρείχε στους προσφεύγοντες τρεις μήνες προθεσμία για να ασκήσουν την προσφυγή τους επί της ουσίας. Ωστόσο, παρά τις πολυάριθμες δηλώσεις εκ μέρους των αιτούντων στις αστυνομικές αρχές από τον Απρίλιο του 2016, συμπεριλαμβανομένων δύο καταγγελιών, για να τους βοηθήσουν στην εκκένωση του ξενοδοχείου, η τελευταία δεν πραγματοποιήθηκε από τις αρχές. Ακόμη και αν υποθεθεί ότι τα προσωρινά μέτρα δικαστικής προστασίας που αποφασίστηκαν με την απόφαση αριθ. 1023/2017 είχαν αρθεί αυτοδικαίως στο τέλος της τρίμηνης περιόδου, αυτή η άρση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει αναδρομική ισχύ. Κατά τη γνώμη του Δικαστηρίου, η κυβέρνηση δεν μπορούσε εύλογα να επικαλεστεί τη μη τήρηση της προαναφερόμενης προθεσμίας για να δικαιολογήσει την αδράνεια των αρχών και να στηριχθεί στην αποτυχία εξάντλησης των εσωτερικών μέτρων.

Το Δικαστήριο υπενθυμίζει εξ αρχής ότι η πραγματική και αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος που εγγυάται το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 της ΕΣΔΑ δεν μπορεί να εξαρτάται αποκλειστικά από το καθήκον του κράτους να απέχει από οποιαδήποτε παρέμβαση και που μπορεί να απαιτήσει θετικά μέτρα προστασίας, ιδίως όταν υπάρχει άμεσος σύνδεσμος μεταξύ των μέτρων, τα οποία ο αιτών θα μπορούσε νομικά να αναμένει από τις αρχές και της αποτελεσματικής απόλαυσης της περιουσίας του.²⁰⁹⁶ Το ΕΔΔΑ παρατηρεί ότι η αποτυχία των αρχών να λάβουν μέτρα για την εκκένωση του ξενοδοχείου των αιτούντων από τους παράνομους επιβάτες του, έστω και αν εκδόθηκε εντολή εκκένωσης από τον εισαγγελέα είχε ως αποτέλεσμα τη στέρηση της περιουσίας τους για αρκετά χρόνια χωρίς να είναι δυνατή η εκμετάλλευσή τους με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η αύξηση των δαπανών συντήρησης του κτιρίου. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο παρατηρεί επίσης ότι έχει επιβεβαιώσει επανειλημμένα ότι σε θέματα κοινωνικής πολιτικής, τα κράτη έχουν μεγάλο περιθώριο για να κατανοήσουν τις επιταγές του γενικού συμφέροντος, υπό την προϋπόθεση ότι η απόφασή τους δεν αποδεικνύεται προδήλως στερημένη από εύλογη βάση.²⁰⁹⁷ Μολονότι είναι αλήθεια, αφενός, ότι οι δημόσιες αρχές οφείλουν να αντιδρούν εγκαίρως, με τον σωστό τρόπο όταν διακυβεύεται ένα γενικό ζήτημα, από την άλλη πλευρά, θα ήταν απαραίτητο να βεβαιωθούν ότι υπάρχουν οι κατάλληλες εγγυήσεις για να διασφαλιστεί ότι η εφαρμογή και ο αντίκτυπος αυτής της αντίδρασης στα δικαιώματα κυριότητας του ιδιοκτήτη, στα οποία στοχεύουν τα προσβαλλόμενα μέτρα.

Εν προκειμένω, το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σημειώνει ότι η κυβέρνηση δικαιολογεί την αδράνεια των αρχών για λόγους δημόσιας

²⁰⁹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Oneryildiz κατά Τουρκίας, 30.11.2004.

²⁰⁹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, Hutten-Czapska κατά Πολωνίας, 19.06.2006.

τάξης, ιδίως λόγω του κινδύνου διαταραχής της δημόσιας τάξης που συνδέεται με την απέλαση δεκάδων ατόμων και την εκκένωση ενός κτηρίου του οποίου η κατοχή ήταν μέρος μιας ακτιβιστικής δράσης, καθώς και για κοινωνικούς λόγους επειδή κατά την περίοδο αυτή οι μεταναστευτικές ροές είχαν φτάσει στο αποκορύφωμά τους. Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι οι φόβοι που προκαλούνται από τα προαναφερθέντα κίνητρα θα μπορούσαν σε κάποιο βαθμό να δικαιολογήσουν τον δισταγμό να προχωρήσουν οι αρχές σε μια ταχεία και βίαιη εκκένωση του ξενοδοχείου. Ωστόσο, αυτό δεν μπορεί να δικαιολογήσει μια συνολική και παρατεταμένη αδράνεια από τις αρχές. Όσον αφορά, καταρχάς, την αναβλητικότητα των αρχών σχετικά με τη παροχή συνδρομής, το Δικαστήριο σημείωσε ότι παρά την καταγγελία των προσφευγουσών με την οποία ζήτησαν την άμεση βοήθεια της αστυνομίας για εκδίωξη των επιβατών του ξενοδοχείου, η πορεία της διαδικασίας αποτέλεσε αντικείμενο πολλών καθυστερήσεων.

Τέλος και πάνω απ' όλα, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η απόφαση του Ειρηνοδικείου που σημείωσε την αδράνεια των αστυνομικών αρχών, διέταξε βάσει των προσωρινών μέτρων, την εκκένωση του κτιρίου και την επιστροφή του ξενοδοχείου στους αιτούντες δεν εκτελέστηκε ποτέ η αστυνομία δεν απάντησε στα τέσσερα αιτήματα με τα οποία ο δικαστικός επιμελητής ζήτησε συνδρομή για την εκτέλεση της απόφασης. Η αγωγή για έξωση των επιβατών του ξενοδοχείου, που ασκήθηκε από τον δεύτερο αιτούντα στις 25 Ιανουαρίου 2018 ενώπιον του Ειρηνοδικείου, δεν είχε εξεταστεί έως τις 10 Ιουλίου 2019, ημερομηνία κατά την οποία εκκενώθηκε το ξενοδοχείο με την ελεύθερη βούληση των ενοίκων.²⁰⁹⁸ Λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των προσφευγουσών, οι αρχές έπρεπε, μετά από εύλογο χρονικό διάστημα που αφιερώθηκε στην αναζήτηση ικανοποιητικής λύσης, να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για να διασφαλίσουν τον σεβασμό της επίδικης περιουσίας. Παραμένοντας αδρανείς για περισσότερα από τρία χρόνια ενόψει μιας κατάστασης που είχε σημαντικές επιπτώσεις στην περιουσία των αιτούντων.

²⁰⁹⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Casa di Cura Valle Fiorita Srl, 13.12.2018.

Επίλογος

Στην παρούσα μελέτη επιχειρώ την παρουσίαση και την ανάλυση της λειτουργίας των οργάνων της αστυνομίας ως φορέων δημόσιας εξουσίας στο πλαίσιο της σύγχρονης διοίκησης. Όπως είναι γνωστό στο πλαίσιο του σύγχρονου εκτεταμένου κρατικού προγραμματισμού η αστυνομία έχει αναλάβει μέσω των οργάνων της το μεγαλύτερο βάρος του σχεδιασμού δηλαδή του καθορισμού των στόχων της πραγμάτωσης της δημόσιας τάξης και ασφάλειας.

Σημειώνεται ότι το έργο που αναλαμβάνει να πραγματοποιήσει η αστυνομία υπαγορεύει την ανάλογη διάρθρωση, μεθόδους και ενέργειες, οι οποίες αναλύθηκαν στα επί μέρους κεφάλαια της παρούσας διατριβής. Επίσης, η δράση του αστυνομικού οργάνου υπόκειται στους διαδικαστικούς κανόνες που διέπουν και τα άλλα όργανα της δημόσιας διοίκησης και δη στο καθεστώς της αρχής της νομιμότητας της διοίκησης, όπου η δράση τους χωρεί εντός των ορίων που διαγράφεται από τους κανόνες του δικαίου και δη του συνταγματικού και του διοικητικού δικαίου. Βέβαια, η δράση η αστυνομική είναι και δικαστική υπό τους κανόνες του ουσιαστικού ποινικού και δικονομικού δικαίου, όπου η νομιμότητα δεν λειτουργεί ως αρχή (Norm), αλλά ως κανόνας (Regel).

Στο έργο αυτό υποστηρίζω ότι η αστυνομία ασφάλειας της χώρας μας παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με αστυνομίες άλλων χωρών, οι οποίες αποτελούν τις λεγόμενες δικαστικές αστυνομίες σε αντιδιαστολή με την αστυνομία γενικής αστυνόμευσης που ασκεί αρμοδιότητες διοικητικής

αστυνομίας. Πρόταση της παρούσας διατριβής στις αποτυχημένες προσπάθειες του νομοθέτη για σύσταση δικαστικής αστυνομίας στη χώρα μας είναι η μετατροπή της υπάρχουσας εδώ και μία εικοσαετία περίπου αστυνομίας δημόσιας ασφάλειας, μίας έτοιμης και δοκιμασμένης στη πράξη δομής με προσωπικό πλέον έμπειρο σε δικαστική αστυνομία. Η διοικητική υπαγωγή του νέου φορέα σε Υπουργείο και όχι απευθείας στη δικαστική λειτουργία είναι επιβεβλημένη, επειδή η κυβέρνηση ασκεί την αντεγκληματική πολιτική της χώρας.

Οι πράξεις χαρακτηρίζονται αστυνομικές, όταν υπάγονται στο εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης. Οι αστυνομικές πράξεις διακρίνονται σε δικαστικές και διοικητικές όχι με βάση το οργανικό ή το λειτουργικό κριτήριο όπως μέχρι τώρα έχει υποστηριχθεί, αλλά με βάση τον νομικό χαρακτήρα που δίδει ο ίδιος ο νομοθέτης στις πράξεις των αστυνομικών.

Το αστυνομικό όργανο είναι όργανο του νομικού προσώπου του Κράτους. Η εκδήλωση της βούλησης του δημιουργεί έννομες σχέσεις απέναντι στον πολίτη όχι ως εκδήλωση της βούλησης του προσωπικού φορέα του οργάνου, αλλά ένεκα της νομικής ρύθμισης, σύμφωνα με την οποία τα διοικητικά όργανα είναι εκτελεστές της θέλησης του Κράτους, άρθρο 103 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Άδειες, αποφάσεις, διαταγές και γνωμοδοτήσεις υλοποιούν την κρατική βούληση.

Συνεπώς, ο ρόλος της αστυνομίας καθίσταται πρωταρχικός στο σύγχρονο Κράτος. Οι αστυνομικοί καλούνται όχι μόνο να εκτελέσουν τους νόμους απλώς με διοικητικές πράξεις και υλικές ενέργειες, αλλά είναι αναγκαίοι και για την υλοποίηση της αρχής της νομιμότητας. Βέβαια, το πρόβλημα της σύγχρονης αξίας της διοικητικής νομιμότητας με όλες τις εκφάνσεις της βρίσκεται και στην ικανότητα της αστυνομίας να προβλέπει ή τουλάχιστον να παρακολουθεί τις συνεχώς μεταβαλλόμενες πολιτειακές και κοινωνικές ανάγκες. Διότι όταν η έννομη ρύθμιση δεν απέχει της πραγματικής κατάστασης και συνεπώς και την αστυνομική δράση την οποία αφορά, τότε τεκμαίρεται ότι απομακρύνεται ο κίνδυνος αυθαιρεσιών και αποφεύγεται ο κίνδυνος στασιμότητας και ακαμψίας του δικαίου.

Προκειμένου όμως να ερευνήσω τις δυνατότητες πραγμάτωσης της αρχής της νομιμότητας στο Κράτος δικαίου εκ μέρους της αστυνομίας λαμβάνω υπόψη και τις σοβαρές κοινωνικοοικονομικές ανακατατάξεις της σύγχρονης εποχής. Η δράση των αστυνομικών οργάνων για την επιβολή της τάξης και της ασφάλειας, προσκρούει στην πράξη σε σοβαρές δυσχέρειες. Στη διατριβή μου διαπίστωνα ότι για την επίλυση των προβλημάτων αυτών πρέπει ο διοικητικός καταναγκασμός εκ μέρους της αστυνομίας να ειδωθεί ως μία διοικητική διαδικασία με εμπειρικά μέσα, νομικά δικαιολογημένη, ελλείψει άλλης διαδικασίας, για την ανάγκη εξασφάλισης της υπακοής στο νόμο. Για τον σκοπό αυτό χρησιμοποίησα ως φόρμα την γερμανική θεωρία του «*Verwaltungsvollstreckungsrecht*» και το περιεχόμενο των σκέψεων μου το άντλησα από τα συμπεράσματα του κυβερνητικού επιτρόπου *Jean Romieu* (1888-1907) στη Γαλλία. Έτσι, διατύπωσα τις προϋποθέσεις του διοικητικού καταναγκασμού από πλευράς αστυνομίας. Συμπερασματικά, κάθε αστυνομική δράση πρέπει α) να είναι νόμιμη, β) να είναι κατεπείγουσα, γ) να ασκείται με ίδια αστυνομικά μέσα, δ) κατόπιν έγκαιρης προειδοποίησης και ε) μόνο όταν ο πολίτης αντιστέκεται.

Τα αστυνομικά όργανα ασκούν εξουσία αυτογνωμόνως. Η εξουσία αποτελεί σοβαρό και διαρκή κίνδυνο για την ελευθερία του ατόμου. Η εξουσία όμως είναι απαραίτητη σε κάθε πολιτικά συγκροτημένη κοινωνία, εξασφαλίζοντας την τάξη και την ασφάλεια στην πολιτική ζωή. Τα αστυνομικά όργανα όμως που ασκούν την εξουσία έχουν την έμφυτο σε κάθε άνθρωπο τάση κατάχρησης των δυνάμεων τους, η οποία μέχρι ενός ορισμένου σημείου είναι αναπόφευκτη και υπάρχει και στην πλέον δημοκρατικά ώριμη διοίκηση. Ένεκα τούτου, η απόλυτη προσήλωση του αστυνομικού στο γράμμα του νόμου αποτελεί τροχοπέδη στην δράση του. Και τούτο διότι η αστυνομία είναι υποχρεωμένη, όπως αναλύθηκε στα επιμέρους κεφάλαια να ρυθμίζει καταστάσεις αμέσου επικαιρότητας εντός των συνεχών εναλλαγών της καθημερινής ζωής και για αυτό πρέπει να έχει περιθώριο ελεύθερης εκτίμησης. Ο αυστηρός περιορισμός στα στενά πλαίσια προϋπαρχόντων κανόνων καταλήγει στον διοικητικό αυτοματισμό, ο οποίος είναι επικίνδυνος, όπως και η διοικητική αυθαιρεσία. Τούτο συμβαίνει κυρίως, διότι η σκοπιμότητα ορισμένων αποφάσεων δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί εκ των προτέρων με γενικό κανόνα, αλλά μόνο με επαφή με την πραγματικότητα. Βέβαια, όλα αυτά προϋποθέτουν ορθολογισμένη οργάνωση της αστυνομίας, όχι ευθυνοφοβία, υψηλή στάθμη των φορέων της, δημιουργική πρωτοβουλία και όχι υπέρμετρη γραφειοκρατία.

Οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις πρέπει να μετατρέψουν την αστυνομία σε όργανο πραγμάτωσης κοινών σκοπών και ουσιαστικής προστασίας του δημοσίου συμφέροντος και του πολίτη. Ο παραδοσιακός τύπος της αστυνομίας σήμερα δέχεται τις συνέπειες των τεχνολογικών εξελίξεων. Η αστυνομία εξοπλίζεται με σύγχρονα μέσα όπως η χρήση μη επανδρωμένων αεροσκαφών (*drones*) για την εναέρια αστυνόμευση των δημόσιων χώρων και των συνόρων. Επίσης, χρησιμοποιούνται από τις αστυνομία, μηχανισμοί ανίχνευσης ηλεκτρομαγνητικού φάσματος για την προστασία των συνόρων, κάμερες τελευταίας τεχνολογίας που είναι σε θέση να εντοπίζουν την θερμοκρασία και τον καρδιοαναπνευστικό παλμό κάθε έμβιας ύπαρξης, αλλά και να αποτυπώνουν τα βιομετρικά δεδομένα του ανθρώπινου σώματος, περιγράφοντας με ακρίβεια ένα ανθρώπινο πρόσωπο στο πλαίσιο καταπολέμησης της εγκληματικότητας. Κινητά τηλέφωνα και φορητοί ηλεκτρονικοί υπολογιστές επιστρατεύονται από τους αστυνομικούς για την εξακρίβωση των στοιχείων ταυτότητας, την παρακολούθηση του διαδικτυακού εγκλήματος (*cybercrime*) και άλλων συναφών αστυνομικών δράσεων (*smart policing*). Νέες μέθοδοι ταυτοποίησης των στοιχείων των ατόμων, μέσω της ψηφιακής αποτύπωσης των δακτυλικών αποτυπωμάτων και της ηλεκτρονικής επεξεργασίας των βάσεων δεδομένων, αλλά και του γενετικού υλικού που επίσης έχει την δυνατότητα να αρχειοθετείται, να αποθηκεύεται και να μεταφέρεται ως προσωπικό δεδομένο για την διαλεύκανση των εγκλημάτων είναι μερικές μόνο από τις νέες τεχνολογίες στην υπηρεσία της αστυνομίας.

Η τεχνογνωσία όμως δεν συμβιβάζεται με το απρόσιτο και την εσωστρέφεια του διοικητικού μηχανισμού της αστυνομίας. Η τεχνογνωσία πρέπει να ιδωθεί στο πλαίσιο των πολιτικών και εγχώριων εθνικών και ευρωπαϊκών διαστάσεων του ρόλου της αστυνομίας. Ας ιδρυθεί κάποια «αρχή», ή οποιαδήποτε άλλο όργανο, η οποία ανεξάρτητα από την ονομασία της θα λειτουργεί αποκλειστικά για την αστυνομία, η οποία θα έχει

συντονιστικό, γνωμοδοτικό και συμβουλευτικό ρόλο. Θα είναι όργανο προστασίας του Πολίτη, αλλά ταυτόχρονα και μηχανισμός διαμεσολάβησης και εξισορρόπησης συμφερόντων, τα οποία έχει υποχρέωση να σταθμίσει.

Ο συντονισμός της αστυνομικής δράσης πρέπει να είναι συνεχής και σε ανώτατο επίπεδο. Ένα παράδειγμα αντλείται στη Γαλλία από το Συμβούλιο Άμυνας και Εθνικής Ασφάλειας (*Conseil de défense et de sécurité nationale*). Αυτό το κυβερνητικό όργανο υπό την προεδρία του Αρχηγού του Κράτους και την συμμετοχή του Υπουργών συντονίζει σε ανώτατο επίπεδο τα ζητήματα άμυνας και ασφάλειας της χώρας. Το συλλογικό αυτό όργανο προβλέπεται από τον Κώδικα Άμυνας και καθορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές για τον στρατιωτικό προγραμματισμό, την αποτροπή, την διεξαγωγή εξωτερικών επιχειρήσεων, τον σχεδιασμό αντιμετώπισης μεγάλων κρίσεων, την οικονομική και ενεργειακή ασφάλεια, τον εσωτερικό προγραμματισμό ασφάλειας συμβάλλοντας στην εθνική ασφάλεια, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και την καταπολέμηση της παραβατικότητας. Επίσης, το συμβούλιο συντονίζει και να αναπτύσσει την καταπολέμηση της παραβατικότητας. Το συμβούλιο έχει ακόμα αρμοδιότητα να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα των μέτρων που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της εσωτερικής ασφάλειας και πρέπει, με τον ίδιο τρόπο, να εγγυάται την επάρκεια των μέσων που αποδίδονται σε σύγχρονα ζητήματα που απαντούν υπό τον όρο της εσωτερικής ασφάλειας. Η σύνθεση του διαφέρει ανάλογα με το είδος της απειλής. Σε αυτό το ανώτατο όργανο μπορεί να συμμετέχει ο Αρχηγός της Εθνικής Αστυνομίας, ο προϊστάμενος της Υπηρεσίας Πληροφοριών, ενώ στα τρομοκρατικά χτυπήματα στο Παρίσι συμμετείχε ο επικεφαλής της αστυνομίας της πόλης.²¹⁶⁰

Η αποτελεσματική όμως δράση της αστυνομίας για την τήρηση της νομιμότητας, την εδραίωση της τάξης και της ασφάλειας δεν είναι μόνο θέμα διατάξεων είναι θέμα προσωπικής ευθύνης και πολιτικής ευαισθησίας του κάθε πολίτη και του αστυνομικού και πως χρησιμοποιεί έκαστος τα θεσμικά εργαλεία για την διασφάλιση της προστασίας του. Οι προσδοκίες αυτές θα γίνουν πραγματικότητα μόνο εάν θεραπευτεί η νοσηρή νομοθετική τακτική και η αντίστοιχη διοικητική πρακτική.

Το γεγονός ότι ο νομοθέτης δεν ορίζει τις έννοιες της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, αλλά παραιτείται από τον καθορισμό του περιεχομένου τους δεν σημαίνει ότι παρέχει διακριτική ευχέρεια στην αστυνομία να προσδιορίσει το νόημα τους. Οι επίμαχες έννοιες μεταφέρονται από τον εφαρμοστή του νόμου στο χώρο της κοινής εμπειρίας και της αντικειμενικής αξιολόγησης ως επιτάσσει ο νομικός θετικισμός. Συνεπώς, το εννοιολογικό περιεχόμενο της δημόσιας τάξης και ασφάλειας προσεγγίζεται ερμηνευτικά.

Η δημόσια ασφάλεια στην αστυνομική δράση είναι φορτισμένη αρνητικά, επειδή αποτελούσε τη δικαιολογία για την καταστολή των πολιτικών πεποιθήσεων. Δυστυχώς, η δημόσια ασφάλεια μπορεί να καταστεί ένα επικίνδυνο εργαλείο στα χέρια των κρατούντων για την περιστολή των ατομικών ελευθεριών. Τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα που διαθέτει η αστυνομία χρησιμοποιούνται συχνά για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Στη διατριβή μου προσπαθώ να υπερβώ αυτή την διάσταση. Διακριβώνοντας τα εννοιολογικά στοιχεία της δημόσιας ασφάλειας διαπιστώνω ότι η δημόσια

²¹⁶⁰Βλ. R. Doaré/ M. Frustié, *Droit de la sécurité intérieure*, ο.π., σ. 47-49.

ασφάλεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην αστυνομική δράση μόνο μέσα από ένα σύνολο κανόνων και αρχών του δικαίου που χωρίς λογικές αντιφάσεις αντί να βλάπτει θα προστατεύει την ελευθερία του πολίτη. Μια δογματική της δημόσιας ασφάλειας καταστρώνεται ως εξής. Πρώτα τα αστυνομικά όργανα δύνανται να επικαλούνται τη δημόσια ασφάλεια μόνο για την προστασία του Συντάγματος. Βεβαίως όχι μόνο όταν παραβιάζονται διατάξεις του συνταγματικού κειμένου (τυπικό σύνταγμα), αλλά και όλων των νόμων και των κανονιστικών πράξεων που πηγάζουν από αυτό. Μόνο εάν κάποιο δικαίωμα ή έννομο συμφέρον που πηγάζει μεν από το σύνταγμα, έστω και υπό την ουσιαστική έννοια, αλλά δεν κατοχυρώνεται ρητά μπορεί να προστατευθεί για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Τέλος, οι εγκαταστάσεις, οι λειτουργίες και οι εκδηλώσεις που συνδέονται στενά με την οργάνωση και την λειτουργία του κράτους μπορούν και πρέπει να προστατεύονται για λόγους δημόσιας ασφάλειας. Επομένως, η αστυνομία δεν μπορεί να επικαλείται την δημόσια ασφάλεια για να προστατεύσει κάποιο έννομο αγαθό ή αξία που δεν εμπίπτει στην παραπάνω δογματική.

Από τα ανωτέρω συνάγεται ότι η αστυνομική δράση έχει σαφή και προσδιορισμένα όρια. Η τήρηση του Συντάγματος είναι η πρώτη και σπουδαιότερη υποχρέωση της αστυνομίας. Στη διατριβή μου συμπεραίνω ότι η έρευνα των αρχών και των κανόνων λειτουργίας των Υπηρεσιών Προστασίας του Συντάγματος που είναι ανύπαρκτη στη χώρα μας, είναι το κλειδί για την τήρηση των συνταγματικών κανόνων.

Η παραβίαση του δικαιώματος της ζωής από τους αστυνομικούς και οι αλλεπάλληλες καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ ιδίως από τη χρήση των όπλων επισημαίνονται στη διατριβή. Το σαφές νομοθετικό πλαίσιο που συνεχώς επικαιροποιούται, η οργανωμένη επιχειρησιακή επέμβαση, ο σχεδιασμός, η κατάλληλη πειθαρχία, η εκπαίδευση στη χρήση των όπλων και η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας αποτελούν τις διαδικαστικές εγγυήσεις για την τήρηση των προδιαγεγραμμένων ορίων της αστυνομικής δράσης.

Η ψήφιση του εκτελεστικού νόμου του Συντάγματος (Ν.4703/2020) για την άσκηση του θεμελιώδους δικαιώματος των συναθροίσεων και το εφαρμοστικό διάταγμα (Π.Δ.73/2020) οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η ελευθερία της συνάθροισης δεν νοείται πλέον μόνο ως δικαίωμα που μελετάται στο Συνταγματικό Δίκαιο. Ένας νέος κλάδος δικαίου γεννήθηκε στη χώρα μας το Δίκαιο των Συναθροίσεων. Μια εισαγωγή του νεόκοπου κλάδου, ο οποίος υπάγεται στο Αστυνομικό Δίκαιο παρουσιάζεται στη διατριβή, ώστε να φωτίζει τα όρια των αστυνομικών επεμβάσεων στην απόλαυση της συλλογικής ελευθερίας.

Η αστυνομία δρα σήμερα όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, αλλά και στον ευρωπαϊκό και διεθνή χώρο. Το ευρωπαϊκό αστυνομικό δίκαιο είναι παρών. Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων και ο εφαρμοστικός νόμος αυτού (Ν.4624/2019) καθιερώνουν νέα αστυνομικά μέτρα για την επεξεργασία των δεδομένων και ταυτόχρονα προσδιορίζουν τα όρια τους.

Εν κατακλείδι η γνώση για την αστυνομία δεν είναι μόνο εμπειρική, αλλά κάλλιστα μπορεί να διαγνωσθεί και επιστημονικά, όπως διατύπωσε ο πρώτος θεωρητικός της *Nicolas Delamare* (1639-1723), στο τρίτομο έργο του *Traité de la police* (1707-1719).

Βιβλιογραφία

1. Ελληνική

α. Μονογραφίες

Αγγελόπουλος Γ., Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, χ.χ.

Αισχύλος, Προμηθεύς δεσμώτης.

Αλεβιζάτος Ν., Η συνταγματική θέση των Ενόπλων δυνάμεων II Δικαιώματα και υποχρεώσεις των στρατιωτικών, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1992.

Του ιδίου, Εισαγωγή στην ελληνική συνταγματική ιστορία, τ. Α΄, 1821-1941, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1981.

Ανάγνου Μ., Ο ευρωπαϊκός χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, (1999-2013) Αποτιμώντας τα πρόγραμματα Ταμπερε Χάγη Στογγόλμη, Παπαζήση, Αθήνα, 2014.

Ανδρουλάκης Ν., Αυθεντία και περιύβριση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1978.

Του ιδίου, Ποινικό Δίκαιο Γενικό Μέρος Ι, Θεωρία για το Έγκλημα, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2006.

Του ιδίου, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1974.

Ανδρουτσόπουλος Γ., Η θρησκευτική ελευθερία κατά τη νομολογία του Αρείου Πάγου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2010.

Ανθόπουλος Χ./Κοντιάδης Ξ./Παπαθεοδώρου Θ., Ασφάλεια και Δικαιώματα στην κοινωνία της διακινδύνευσης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.

Αντωνίου Θ., Ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου ως αρχή και δικαίωμα στο Σύνταγμα του 1975, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010.

Αριστοτέλης, Πολιτικά, W. D. Ross, Aristotelis Politica, Oxford Classical Texts, Oxford, 1956.

Του ιδίου, Τέχνη Ρητορική, W. D. Ross, Ars Rhetorica, Oxford Classical Texts, Oxford, 1959.

Του ιδίου, Ηθικά Νικομάχεια, L. Bywater, Aristotelis Ethica Nicomachea, Oxford Classical Texts, Oxford, (1894) 1984.

Του ιδίου, Μετά τὰ φυσικά, W. Jaeger, Aristotelis Metaphysica, Oxford Classical Texts, Oxford, (1957) 1992.

Αρμαμέντου Π./Σωτηρόπουλου Β., Προσωπικά Δεδομένα, Ερμηνεία κατ' άρθρο Οι τροποποιήσεις του Ν. 2472/97 από τους Ν. 3471/2006 και 3625/2007, Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.

Αρναούτογλου Φ., Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων του Ν.3886/2010, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2011.

Βάλληνας Ο., Η επιφύλαξις της δημοσίας τάξεως εις το ιδιωτικόν διεθνές δίκαιον, Πυρσός, Αθήνα, 1937.

Βεγλερής Φ., Ο δικαστικός έλεγχος της διοικήσεως, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1987.

Του ιδίου, Οι περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1982.

Βελεσπινλής Ρ., Νέα Πολιτική Διοικήσεις των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων Νήσων και της Βλαχομπογδανιάς, 1797, σε Άπαντα τα Σωζόμενα, Π. Κιτρομήλιδης (επιμ.), Βουλή των Ελλήνων, τ' 5^{ος}, 2000.

Βενιζέλος Ε., Το γενικό συμφέρον και οι περιορισμοί των συνταγματικών δικαιωμάτων, κριτική προσέγγιση των τάσεων της νομολογίας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1990.

Βιδάλης Τ./ Ρουπακιάς Δ./ Τσιρώνης Χ./ Πέτρου Ι., Συνθετική ζωή, βιοηθική και δίκαιο: πρακτικά εκδήλωσης, Θεσσαλονίκη, 17 Δεκεμβρίου 2010, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2011.

Βλαχόπουλος Σ., Η δυναμική ερμηνεία του Συντάγματος, η προσαρμογή του συνταγματικού κειμένου στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, Ευρασία, Αθήνα, 2014.

Του ιδίου, Θεμελιώδη Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Βλάχος Γ., Κοινωνιολογία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Παπαζήσης, Αθήνα, 1979.

Βορέας Θ., Λογική, χ.ο., 1932.

Γαζούλης Θ., Η δημοσίευση των ρυθμιστικών της οδικής κυκλοφορίας διοικητικών πράξεων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1992.

Γάφος Η., Ποινική Δικονομία, χ.ο., 1967.

Γέμτος Π., Μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών, Παπαζήση, 2004.

Γεραπετρίτης Γ., Αγγλο-Αμερικανικοί Συνταγματικοί Θεσμοί Θεμέλια Αλληλεπίδραση με το δίκαιο της Ηπειρωτικής Ευρώπης, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Του ιδίου, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων: θεσμική και δικαιοπολιτική αντιμετώπιση στην Ελλάδα, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2012.

Γέροντας Α., Η προστασία του πολίτη από την ηλεκτρονική επεξεργασία προσωπικών δεδομένων: : μια συμβολή στην ερμηνεία του Ν. 2472/1997 "Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα", Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Του ιδίου, Οι εγκύκλιοι: νομική φύση, διακρίσεις, δικαστικός έλεγχος, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993.

Του ιδίου, Πληροφορική και Δίκαιο: Συλλογή Μελετών, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990.

Γέροντας Α./ Λύτρας Σ./ Παυλόπουλος Π./ Σιούτη Γ./ Φλογαίτης Σ., Διοικητικό Δίκαιο, Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2018.

Γεωργιάδης Α., Γενικές αρχές αστικού δικαίου, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2012.

Γιαννόπουλος Γ., Εισαγωγή στη Νομική Πληροφορική Μία πρώτη προσέγγιση στις σχέσεις δικαίου & νέων τεχνολογιών, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Γιαννούλης Γ., Η επικινδυνότητα του δράστη και η εκτίμηση των κινδύνων από δικαιοκρατικής σκοπιάς, τ.1, Εγκληματολογικά, σωφρονιστικά, ποινολογικά και μεθοδολογικά θεμέλια, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2017.

Γκέρτσος Β./Πρεβεδούρου Ε./Πυργάκης Δ., Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019.

Γκέρτσος Β./Τσόγκας Π., Η προσωρινή δικαστική προστασία στη διοικητική δίκη, 2013.

Γώγος Κ., Η ανυπόστατη διοικητική πράξη, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Του ιδίου, Η δικαστική προσβολή παραλείψεων της διοίκησης, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015

Του ιδίου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.

Του ιδίου, Συνταγματικό Δίκαιο Ατομικά Δικαιώματα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012

Του ιδίου, Η ελευθερία κυκλοφορίας προσώπων υπηρεσιών και κεφαλαίων στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Δακωρώνια Ε., Καταστροφικές ζημιές και συστήματα αποκατάστασής τους, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.

Δαλακούρας Θ., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, τ.Ι', Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2019.

Του ιδίου, Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993.

Δέδες Χ., Ποινική Δικονομία, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1988.

Δεληκωστόπουλος Σ., Διοικητικόν Δίκαιον, τ. Α΄, Άκφα Δέλτα, Αθήνα, 1972.

Του ιδίου, Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, άρθρα 1-230, όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 3659/20008, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2008.

Δελής Γ., Δήμος και αγορά Το δημόσιο δίκαιο «αλλιώς», με το βλέμμα της οικονομικής ανάλυσης, Ευρασία, 2018.

Δένδιας Μ., Διοικητικόν Δίκαιον, τ. Α΄, 1964.

Δετσαριδής Χ., Η έννομη προστασία του αλλοδαπού από τη διοικητική απέλαση και το ένδικο βοήθημα των αντιρρήσεων κράτησης, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.

Δημητρόπουλος Α., Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου Μέρος Α΄ Γενική Συνταγματική Θεωρία, Μέρος Β΄, Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.

Του ιδίου, Συνταγματικά Δικαιώματα Γενικό Ειδικός Μέρος Μητρικά Δικαιώματα Φυσική Υπόσταση Πνευματική Υπόσταση Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου τ. ΙΙΙ, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.

Του ιδίου, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1981.

Δημόπουλος Χ., Ανακριτική, Νομική Βιβλιοθήκη, 2018.

Διονύσιος ο Θράξ, Περί Ρήματος, Γραμματική τέχνη Θ. Παπαδημητρόπουλος (επιμ.), Διορθώσεις, 2016

Δρόσος Γ., «Δημόσια τάξη» και «Δημόσια ασφάλεια»: Δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο (το παράδειγμα της επίδρασης του ευρωπαϊκού κοινοτικού δικαίου) σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, τ. Δ΄, Επιστημονική Επετηρίδα Τμήματος Νομικής Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1992.

Εμπέογλου Α., Δικονομία Συμβουλίου της Επικρατείας κατ' άρθρο νομολογία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Ζαραφωνίτου Χ., Ο φόβος του εγκλήματος Εγκληματολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί με βάση την εμπειρική διερεύνηση του φαινομένου στο εσωτερικό της Αθήνας, (μτφ. Ε. Τσιλιόπουλος), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2002.

Της ίδιας, Εμπειρική εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004.

Ζησιάδης Ι., Ποινική Δικονομία, τ.Β΄, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1977.

Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ., Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων Όψεις της πολυεπίπεδης προστασίας στον ευρωπαϊκό χώρο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη & Nomos, Baden Baden, 2018.

Της ίδιας, Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων ου Συντάγματος του 1975, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1990.

Ιγγλεζάκης Ι., Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (κανονισμός 2016/679): εισαγωγή στο νέο νομικό πλαίσιο προστασίας προσωπικών δεδομένων, Θεσσαλονίκη, Interactive Books, 2018.

Του ιδίου, Το δικαίωμα στη ψηφιακή λήθη και οι περιορισμοί του, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.

Του ιδίου, Νομική Πληροφορική Η εφαρμογή των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στη νομική πράξη, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Του ιδίου, Πληροφορική και Δημόσιο Δίκαιο Έμπειρα συστήματα Ασαφούς Λογικής και Εφαρμογή τους στις αόριστες έννοιες, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2000.

Καλαβρός Γ. Ε./ Γεωργόπουλος Θ., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ουσιαστικό Δίκαιο, τ.ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Καλτσώνης Δ., Τα ελληνικά Συντάγματα τ.Ι: Από το σχέδιο του Συντάγματος του Ρήγα έως την αναθεώρηση του 2008, Ξεφάρας, Αθήνα, 2010.

Καμτσίδου Ι., Η επιφύλαξη υπέρ του νόμου ως περιορισμός εγγύηση και διάμεσος των ελευθεριών, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2001.

Κανάκης Κ., Εισαγωγή στην πραγματολογία Γνωστικές και Κοινωνικές όψεις της γλωσσικής χρήσης, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2007.

Κανελλόπουλος Π., Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Καραβίτης Γ., Εγχειρίδιο αστυνομικής πρακτικής (Οδηγός Θεωρίας και Πράξης), Ι. Κοτσάτος & ΣΙΑ Ο.Ε., Ηλιούπολη Αττικής, 2002.

Καράκωστας Β., Το Σύνταγμα Ερμηνευτικά Σχόλια Νομολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2006.

Καράκωστας Ι., Δίκαιο & Ίντερνετ Νομικά Ζητήματα του Διαδικτύου, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2003.

Κασιμάτης Γ./Μαυριάς Κ., Ερμηνεία του Συντάγματος, τ.Α΄, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Κασιμάτης Γ., Περί του ισχύοντος εν Ελλάδι συστήματος αστικής ευθύνης εκ κακοδικίας, Μελέτες IV, Ειδικά θέματα δικαστικής εξουσίας 1973-1999, Χ. Κατσικάλης, Αθήνα, 2000.

Καστανίδου Συμεωνίδου Ε., Κατάχρηση εξουσίας και ανθρωπίνια δικαιώματα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013.

Του ιδίου, Κωδικοποίηση Διοικητικής Δικονομίας, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.

Κατσαρή Ε., Το δικαίωμα στην ασφάλεια, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

Κιουππίδης Θ., Κρατική ευθύνη από παράλειψη, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1989.

Κιτρομηλίδης Π., Νεοελληνικός διαφωτισμός: οι πολιτικές κοινωνικές ιδέες, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, Αθήνα, 1996.

Κλαμαρής Ν./Κουσουλής Σ./Παναζόπουλος Σ., Πολιτική Δικονομία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Κόντης Γ., Στο παράδειγμα του δεδουλευμένου και της συγκρούσεως δικαιοδοσίας Διασταυρώσεις πολιτικής και διοικητικής δίκης, 2020.

Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου Δ./Κουτούπα Ρεγκάκου Ε., Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Κοροντζής Τ., Ο θεσμικός ρόλος του λιμενικού σώματος, διδακτορική διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (αδημοσίευτη), Αθήνα, 2011.

Κόρσος Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό μέρος, (επιμ. Μ.Ε. Κόρσου Παναγοπούλου), Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013.

Του ιδίου, Εισηγήσεις Διοικητικού Δικονομικού Δικαίου (επιμ. Μ.Ε. Κόρσου Παναγοπούλου), Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013.

Του ιδίου, Η αυτεπάγγελτος ενέργεια και ιδία η αυτοδικία εν των διοικητικών δικαίω, χ.ο. 1969.

Κοτσάλης Λ. (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο Ερμηνεία και Εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.

Κουκούτσης Γ., Συμβούλιο της Επικρατείας ερμηνεία του Π.Δ.18/89 Σχόλια Νομολογία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη Ε., Οικογενειακό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, τ΄ II, 2018.

Κουτούπα Ρεγκάκου Ε., Αόριστες και τεχνικές έννοιες στο δημόσιο δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1997.

Κουτσουλέλος Κ., Αναγκαστική εκτέλεση μετά το νέο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (Ν.4335/15), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Κουτσουράδης Α./ Γεωργιάδης Α., Προστατευτικοί θεσμοί του αστικού δικαίου, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας 2002.

Κρητικός Α., Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας, Νομοθεσία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομολογία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.

Κριάρη Ι., Γενετική Τεχνολογία και Θεμελιώδη Δικαιώματα Η συνταγματική προστασία των δεδομένων, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1999

Της ιδίας, Βιοϊατρικές εξελίξεις και Συνταγματικό Δίκαιο Συνταγματικά θέματα σχετικά με τις μεθόδους υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και τις εφαρμογές της γενετικής, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1994.

Της ιδίας, Οι συνταγματικοί θεσμοί αντιμετώπισης κρίσεων στην Ελλάδα και την αλλοδαπή, διδακτορική διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, (αδημοσίευτη), 1985.

Κριστάκη Σ./ Κονδύλης Β./ Τζιράκη Ε., Υπαλληλικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2018

Κριστάκη Σ., Εισαγωγή στη δημόσια διοίκηση, Παπαζήση, Αθήνα, 2014.

Της ιδίας, Δημοσιοϋπαλληλικό και ΕΣΔΑ, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004.

Κύβελος Σ., Η ενδικοφανής προσφυγή, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013.

Κυριακόπουλος Η., Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, τ. Α΄, 1953, τ. Β΄, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 1961.

Κυριτσάκη Ι., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αρχή του διπλού αξιόποινου, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008,

Κωνσταντινίδης Κ.Ε., Ποινικό Δίκαιο και ανθρωπίνη αξιοπρέπεια, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1987.

Λαζαράτος Π., Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Λαμπροπούλου Έ., Εσωτερική ασφάλεια και κοινωνία του ελέγχου, Κριτική, Αθήνα, 2001.

Λεβεντοπούλου Μ., Η βιντεοεπιτήρηση και το δικαίωμα προστασίας προσωπικών δεδομένων, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Λειβαδίτης Τ., Η Βροχή, Συλλογή «Ο Τυφλός με το λύχνο», Κέδρος, 2008.

Λύτρας Σ., Έννοια και βασική διάκριση των κυρώσεων στο ελληνικό θετικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1984.

Μαζαράκης Φ. Σ., Η ποινική προστασία της λαϊκής κυριαρχίας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2012.

Μαλαγαρδή Α., Νέες τεχνολογίες προσωπικά δεδομένα και εργατικό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2010.

Μάνεσης Α., Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος Ι Εισαγωγή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1956.

Του ιδίου, Συνταγματικά Δικαιώματα α', Ατομικές ελευθερίες Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1981.

Μανιτάκης Α., Κράτος Δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων, τ. Ι, 1994,

Μανωλεδάκης Ι., Προσβολές κατά της πολιτειακής εξουσίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1994.

Μαρίνος Α., Η θρησκευτική ελευθερία, χ.ο., 1972.

Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά Α., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου Εισαγωγή - Θεμελιώδεις έννοιες, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016.

Της ιδίας, Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣΤΕ και του ΔΕΚ, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007.

Της ιδίας, Δημόσια Διοίκηση & Συλλογικά Όργανα, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005.

Της ιδίας, Οι Ελληνικές Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές, χ.ο., Αθήνα, 2000.

Της ιδίας, Η προστασία του διοικουμένου Βασική αρχή της διοικητικής δράσεως, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1999.

Της ιδίας, Η έφεση ενώπιον του ΣΤΕ κατ' αποφάσεων διοικητικών εφετείων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1994.

Της ιδίας, Τα όρια της υπακοής των πολιτικών διοικητικών υπαλλήλων στις διαταγές των προϊσταμένων των και ο θεσμός της ιεραρχικής επιβολής (άρθρο 45§2,3 Υ.Κ. Ν.1811/1951 ή άρθρο 71§2,3 Π.Δ. 611/1977), διδακτορική διατριβή Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (αδημοσίευτη), Αθήνα, 1989.

Μαθιουδάκης Ι., Η αστική ευθύνη του κράτους από τις υλικές ενέργειες των οργάνων του κατά τα άρθρα 105-6 ΕισΝΑΚ, Ανιόν, Θεσσαλονίκη, 2006

Μαυριάς Κ., Συνταγματικό Δίκαιο, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2014.

Του ιδίου, Το συνταγματικό δικαίωμα ιδιωτικού βίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1982.

Μήτρου Λ., Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων Νέο Δίκαιο Νέες Υποχρεώσεις Νέα Δικαιώματα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Μουζάκης Δ., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: : αμοιβαία αναγνώριση δικαστικών αποφάσεων, η τύχη των παραδοσιακών αρχών του δικαίου της έκδοσης, ενσωμάτωση του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σε άλλα κράτη-μέλη, εκτέλεση ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης σύμφωνα με το Ν 3251/2004, προστασία καταζητούμενου προσώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2009.

Μουκίου Χ., Η κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης υπό το πρίσμα των νεότερων νομολογιακών εξελίξεων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2009.

Της ιδίας, Η σιωπή της Διοίκησης : πρὸς ἓνα de lege ferenda διοικητικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Μουρέλος Γ., Παραγωγή και Επαγωγή, Δοκίμιο μεθοδολογίας, χ.ο., Αθήνα, 1959.

Μουστάκας Μ., Η αρχή ne bis in idem και το ελληνικό διοικητικό δίκαιο Το αβέβαιο μέλλον μιας [κάποτε] πολλά υποσχόμενης αρχής, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Του ιδίου, Τα σώματα επιθεωρητών-ελεγκτών δημόσιας διοίκησης στη Γαλλία : ο θεσμός και ο ρόλος του στη γαλλική κρατική διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003.

Μουστάκας Μ., Οι αρμοδιότητες της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης: σκέψεις και προβληματισμοί επί του προτύπου διοίκησης σε επίπεδο νομού με αναφορές στο συγκριτικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.

Μπάκας Χ., Η προδικασία της ποινικής δίκης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995.

Μπακιρλή Ε., Σύγχρονη Τεχνολογία & Αντεγκληματική Πολιτική, Κλειστά κυκλώματα τηλεόρασης, βιομετρικές εφαρμογές, έξυπνες ηλεκτρονικές κάρτες, βάσεις δεδομένων, Ανάλυση γενετικού υλικού (DNA), ηλεκτρονικό βραχιόλι, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019.

Μπακόπουλος Γ., Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1995.

Μπέκας Γ., Οπλοφορία και χρήση πυροβόλων όπλων από τους αστυνομικούς Ερμηνεία ν. 3169/2003, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2003.

Μπέσιλα Βήκα Ε., Οι Αγγλικές Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων του 17ου αιώνα, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989.

Της ιδίας, Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων σύναψης γάμου και ίδρυσης οικογένειας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989.

Της ιδίας, Η συνταγματική αρχή της ισότητας των φύλων, Μεταξάς, Αθήνα, 1983.

Μυλωνόπουλος Δ., Η απαγόρευση απόπλου των πλοίων, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, (αδημοσίευτη), 1992.

Μωυσίδης Β., Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας Κατ' άρθρο ερμηνεία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Νικολόπουλος Η., Ο θεσμός του Προέδρου της Βουλής, Συμβολή στο ελληνικό και συγκριτικό συνταγματικό δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1987.

Του ιδίου, Οι γαλλικές διακηρύξεις των δικαιωμάτων του 18^{ου} αιώνα, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1991.

Του ιδίου, Ο θεσμός της λαϊκής συμμετοχής και συνταγματικής πρωτοβουλίας Συμβολή στο Συνταγματικό Συγκριτικό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.

Παντελής Α., Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, Λιβάνης, Αθήνα, 2016.

Του ιδίου, Ζητήματα συνταγματικών επιφυλάξεων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1984.

Παναγόπουλος Θ., Εγχειρίδιο υπαλληλικού δικαίου, Σταμούλη Α.Ε., Πειραιάς, 1999.

Παναγοπούλου Κουτνατζή Φ., Ο έλεγχος των εργαζομένων με τεχνικά μέσα: Η περίπτωση του παγκόσμιου συστήματος γεωγραφικού εντοπισμού (GPS), Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Της ιδίας, Οι ισότοποι Κοινωνικής δικτύωσης ως εθνική, ευρωπαϊκή και Διεθνής Πρόκληση της Προστασίας της ιδιωτικότητας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Της ιδίας, Περί της ελευθερίας των ιστολογίων (blogs), Οι νέες τεχνολογίες ως εθνική, ευρωπαϊκή και Διεθνής Πρόκληση στην ελευθερία διαδόσεων των ιδεών, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.

Παναγοπούλου Μ., Οι προσφυγές κατά πράξεων της διοίκησης ενώπιον των διοικητικών αρχών, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.

Παντελή Α./Κουτσουμπίνα Σ./Γεροζήση Τ., Κείμενα Συνταγματικής Ιστορίας, τόμος πρώτος (1821-1923), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1993.

Παπαγιάννης Δ., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016.

Του ιδίου, Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001.

Του ιδίου, Εισαγωγή στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1996.

Παπαδάκη Π., Η νομική θεωρία της επανάστασης Συμβολή στη γενική πολιτειολογία και στο Συνταγματικό Δίκαιο, χ.ο., Αθήνα, 2014.

Της ιδίας, Το πρόβλημα της δικαιολόγησης του σύγχρονου Κράτους: συμβολή στη γενική πολιτειολογία, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2006.

Της ιδίας, Η συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 5§1 και 106 Σ, διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (αδημοσίευτη), Αθήνα, 1996.

Παπαδόπουλος Ν., Προστασία του απορρήτου της επικοινωνίας Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 19 του Συντάγματος της Ελλάδας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.

Παπαϊωάννου Ζ., Δίκαιο της ιδιωτικής ασφαλείας ιδιωτικές επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών ασφαλείας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018
Της ιδίας, Η δημοτική αστυνομία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.
Της ιδίας, Περιεχόμενο και όρια της αστυνομικής εξουσίας. Η λειτουργική αρμοδιότητα του αστυνομικού προσωπικού της Ελληνικής Αστυνομίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
Της ιδίας, Αστυνομικό Δίκαιο Η λειτουργική αρμοδιότητα του Αστυνομικού Προσωπικού της Ελληνικής Αστυνομίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
Της ιδίας, Εφαρμογές δημοσιούπαλληλικού δικαίου με βάση τη νομολογία των δικαστηρίων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
Της ιδίας, Άσκηση δημόσιας εξουσίας μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, διδακτορική διατριβή Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (αδημοσίευτη), Αθήνα 1985,
Παπακυρικού Θ., Φορολογικό ποινικό δίκαιο η ποινική προστασία των φορολογικών αξιώσεων του ελληνικού δημοσίου και της Ε.Ε. στην ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.
Παπακωνσταντής Μ., Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης Εξωτερική, Γεωργική, Μεταναστευτική, 2016.
Του ιδίου, Η τρομοκρατία στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας κι δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Νομικό πλαίσιο Όργανα και οργανισμοί Δράσης πρόληψης και καταπολέμησης, 2019.
Παπαλάμπρου Α., Νομικές μελέτες (επιμ. Π.Τσούκας), Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.
Παπανεοφύτου Α., Ποινικό Δίκαιο Κράτος και Τεχνολογικοί Κίνδυνοι, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 1997.
Παπανικολαΐδης Δ., Σύστημα Διοικητικού Δικαίου, τ. Α΄, χ.ο., Αθήνα, 1992.
Παπανικολάου Κ., Η εξουσία των ανεξάρτητων αρχών, 2018.
Παπανικολάου Π., Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των δικαιοπραξιών, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000.
Παπαντωνίου Ν., Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1983.
Παπαρρηγοπούλου Π., Το δημόσιο δίκαιο της υγείας, : οργάνωση των δημόσιων υπηρεσιών υγείας, δικαιώματα του χρήστη, δημόσια υγεία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.
Παπασπύρου Ν., Συνταγματική ελευθερία και δημόσιοι σκοποί Σε αναζήτηση της θεμιτής πλοκής, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019.
Του ιδίου, Προσωρινή ρύθμιση καταστάσεως στο διοικητικό δικονομικό δίκαιο Θεμελίωση & Αρχές, 2005.
Παπαχατζής Γ., Σύστημα του ισχύοντος στην Ελλάδα Διοικητικού Δικαίου, χ.ο., Αθήνα, 1960, 1991.
Του ιδίου, Η έννοια της διακριτικής ευχέρειας των διοικητικών οργάνων, χ.ο., Αθήνα, 1934.
Παπαχρήστου Θ., Οικογενειακό Δίκαιο, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2014
Π. Παρράς, Οικονομική ελευθερία άρθρο 5 παρ.1 Σ Οικονομικός φιλελευθερισμός νεωτερική διαδρομή και συνταγματική θεμελίωση, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019.
Του ιδίου, Res Publica II Δικαιώματα του Ανθρώπου Η ευρωπαϊκή διάσταση συλλογή μελετών, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.
Του ιδίου, Σύνταγμα – 1975 I άρθρα 1-50 Νομολογία ΣτΕ , Παρατηρήσεις κατ' άρθρο Νομοθεσία, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1985.
Παρασκευόπουλος Ν./ Κοσμάτος Κ., Ο αναγκαστικός εγκλεισμός του ψυχικά ασθενή σε ψυχιατρείο, Νομοθετική ρύθμιση, πρακτική εφαρμογή, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1997.
Παυλόπουλος Π., Η δημόσια υπηρεσία μία ενδοσκόπηση του δημοσίου δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017
Του ιδίου, Η αστική ευθύνη του Δημοσίου κατά τους κανόνες του Δημοσίου Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1989.
Περάκης Σ., Ο χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007.
Πικραμένος Μ., Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων και ο ακυρωτικός δικαστικός έλεγχος, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Πινακίδης Γ., Η ρήτρα της δημοκρατικής κοινωνίας στην ΕΣΔΑ, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2007.

Πλατής Ι., Παράλειψη οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας Συμβολή στη διαχρονική, νομολογιακή επισκόπηση της διοικητικής παράλειψης, Νομόγραμμα, Αθήνα, 2019.

Πλάτων, Πολιτικός, I. Burnet, Platonis Opera Ia, Oxford Classical Texts, Oxford, 1968.

Του ιδίου, Μίνως, I. Burnet, Platonis Opera, Tomus V, Tetralogia IX, Oxford Classical Texts, Oxford, 1905.

Πλεξίδας Ι., Πρόσωπο και φύση. Προβληματισμοί γύρω από την έννοια του προσώπου στη σκέψη του Ιωάννη Δαμασκηνού Ιωάννης, Νησίδες, Θεσσαλονίκη, 2000.

Πουλής Γ., Θρησκευτικό Ποινικό Δίκαιο, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Πρεβεδούρου Ε., Η σύνθετη διοικητική ενέργεια, εθνικό δίκαιο και κοινοτική προοπτική, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005.

Ράικος Α., Συνταγματικό Δίκαιο Θεμελιώδη δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.

Ράμφορ Σ., Ο Καημός του ενός, Κεφάλαια της ψυχικής ιστορίας των ελλήνων, Αρμός, Αθήνα, 2000.

Ρέμελης Κ., Οι άτυπες διοικητικές προσφυγές, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987.

Ροδόπουλος Π., Επιτομή Κανονικού Δικαίου, Μυγδονία, Θεσσαλονίκη, 2017.

Ρόκας Ν., Εμπορικές εταιρίες, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2019.

Ρούκουνας Ε., Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Εστία, Αθήνα, 1995.

Σακελλαρίου Κ., Το Σύστημα πληροφοριών Schengen, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995.

Σαριπόλος Ν., Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα των ξένων Κρατών, τ. Β', 1923, ανατύπωση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987.

Σαχπεκίδου Ε., Ευρωπαϊκό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2013.

Σβώλος Α./ Βλάχος Γ., Το Σύνταγμα της Ελλάδος Ερμηνεία – Ιστορία Συγκριτικών Δικαίων Μέρος Ι Κρατος και Εκκλησία – Ατομικά Δικαιώματα Τόμος Α', 1954, Τόμος Β', χ.ο., Αθήνα, 1955.

Σπυρόπουλος Φ./Κοντιάδης Ξ./Ανθόπουλος Χ./Γεραπετρίτης Γ., Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Σπυρόπουλος Φ., Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο II Θεμελιώδη Δικαιώματα, Θέμις/Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

Σιούπη Γ., Το τεκμήριο της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, 1994.

Της ίδιας Το έννομο συμφέρον στην αίτηση ακυρώσεως, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1998.

Της ίδιας., Η γνωμοδοτική διαδικασία, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990.

Σκουρής Β., Ερμηνεία των Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.

Του ιδίου, Συνθήκη της Λισσαβώνας Ερμηνεία κατ' άρθρο, 2020.

Του ιδίου, Η προσωρινή δικαστική προστασία στις διοικητικές διαφορές, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001.

Σούλιας Ν., Λογική μετά στοιχείων γνωσιολογίας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1964.

Σούρλας Π., *Justi atque injusti scientia* Μια εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2015.

Του ιδίου, Θεμελιώδη ζητήματα της μεθοδολογίας του δικαίου, μέρος α' θεωρητική στοιχείωση, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996.

Του ιδίου, Η διαπλοκή δικαίου και πολιτικής και η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1989.

Του ιδίου, Νομοθετική θεωρία και νομοθετική επιστήμη η σημασία της πρακτικής φιλοσοφίας κατά τη θέση και την εφαρμογή του δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981.

Σπηλιωτόπουλος Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου, τ.1, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Σπηλιωτόπουλος Ε./Χρυσανθάκης Χ., Βασικοί θεσμοί δημοσιούπαλληλικού δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.

Σπινόζα Μ., Πολιτική πραγματεία (μτφρ. Α.Ι. Στυλιανός), Πατάκης, Αθήνα, 2013.

Σπυρόπουλος Φ., Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120 παρ. 4 του συντάγματος, 1987.

Σταμάτης Κ./ Τάκης Α., Εισαγωγή στην επιστήμη του δικαίου, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.

Σταμάτης Κ., Η θεμελίωση των νομικών κρίσεων, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.
Του ιδίου (επιμ.), Όψεις του Κράτους Δικαίου Ιστορικές αναδρομές στην ελληνική θεωρία και σύγχρονες αναζητήσεις, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1990.
Στανέλλος Σ., Η σύλληψη στο αυτόφωρο έγκλημα, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2013.
Στασινόπουλος Μ., Αστική ευθύνη του Κράτους των δημοσίων υπαλλήλων και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου κατά τον Αστικό Κώδικα, χ.ο., Αθήνα, 1968.
Του ιδίου, Δίκαιον των Διοικητικών Διαφορών: αρμοδιότης και διαδικασία των διοικητικών δικαστηρίων, χ.ο., Αθήνα, 1953.
Του ιδίου, Δίκαιο των Διοικητικών Πράξεων, χ.ο., Αθήνα, 1951.
Του ιδίου, Θεωρία των ατομικών διοικητικών πράξεων, Α. Κλεισιούνη, Αθήνα, 1937.
Στεφάνου Ε., Η νομολογιακή κατασκευή των ανυπόστατων διοικητικών πράξεων κατά το Conseil d' Etat και η επίδραση της στην ελληνική νομολογία, χ.ο., Αθήνα, 1988.
Στρεϊτ Γ./ Βάλληνδα Π., Ιδιωτικόν Διεθνές Δίκαιον, τ.Α', Πυρσός, Αθήνα, 1937.
Συμεωνίδης Δ., Κατασχέσεις στη ποινική διαδικασία και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων Από τον Κ.Π.Δ. στο σύγχρονο ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2010.
Συμεωνίδης Ι., Η διοικητική απέλαση, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.
Τάχος Α., Ερμηνεία Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009.
Του ιδίου, Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2008.
Του ιδίου, Δημόσιο Υπαλληλικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1996.
Του ιδίου, Διοικητικό Οικονομικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1992.
Τέντες Ι., Αναγκαστική εκτέλεση μετά τον Ν.4355/2015 και τους Ν.4472 και 4475/2017 για τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.
Τζέμος Β., Ο χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.
Τομαράς Δ., Η κανονιστική διοικητική δράση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.
Τριανταφύλλου Γ., Η ρύθμιση και η λειτουργία των ερευνών κατά τον κώδικα ποινικής δικονομίας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993.
Τροβά Ε. Το πολιτιστικό περιβάλλον κατά το Σύνταγμα του 1975/86/2001, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003.
Τσαπόγα Μ./Χριστοπούλου Δ. Τα δικαιώματα στην Ελλάδα 1953-2003. Από το τέλος του εμφυλίου στο τέλος της μεταπολίτευσης, Καστανιώτη, Αθήνα, 2004.
Τσάτσος Δ., Πολιτεία, Γαβριηλίδης, 2010.
Του ιδίου, Η ερμηνεία του Συντάγματος, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995.
Του ιδίου, Συνταγματικό Δίκαιο τ. Γ' Θεμελιώδη δικαιώματα Ι. Γενικό μέρος, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987.
Τσάτσος Κ., Το πρόβλημα της ερμηνείας του δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1978.
Του ιδίου, Η κοινωνική φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων, Εστία, Αθήνα, 1970.
Τσίρης Π., Η συνταγματική κατοχύρωση του ασύλου της κατοικίας, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994.
Τσιφτσόγλου Α., Δημόσια Ασφάλεια και ιδιωτικότητα, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.
Τσουκαλά Α., Η αστυνόμευση των αθλητικών εκδηλώσεων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1999.
Φίλιος Π., Νομική μεθοδολογία, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2011.
Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014.
Φράγκος Κ., Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2015.
Χασιώτης Ι., Αποζητώντας την ενότητα στη πολυμορφία οι απαρχές της ευρωπαϊκής ενότητας από το τέλος του μεσαίωνα έως της Γαλλική Επανάσταση, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 2000.
Χατζητζανής Ν., Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας, Ερμηνεία κατ' άρθρο Μέρος Πρώτον Γενική Διαδικασία Άρθρα 1-215, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2004.
Χιώλος Κ., Η κατάχρηση εξουσίας: ως λόγος ακυρώσεως των εκτελεστών διοικητικών πράξεων στο Συμβούλιο της Επικρατείας, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 1985.
Χριστιανός Β., Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ Κατ' άρθρο Ερμηνεία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2012.

Χρυσανθάκης Χ. (επιμ.), Διοικητική Δικονομία, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2018.
Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2006.
Χρυσόγονος Κ./ Βλαχόπουλος Σ., Ατομικά και κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2017.
Ψαρούδα Μπενάκη Α., Η πολιτική αγωγή στη ποινική δίκη, Δίκαιο & Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, 2015.

β. Μελέτες, άρθρα

Αλεβιζάτος Ν., Δικαίωμα του συνέρχεσθαι Ένας συνετός νέος νόμος, Σύνηγορος, 2020, σ. 16.
Του ιδίου, Το νομικό καθεστώς των σωμάτων ασφαλείας, ΝοΒ 1983, σ. 622.
Αλεξανδροπούλου-Αιγυπτιάδου Ε., Η προστασία των προσωπικών δεδομένων ενόψει της εφαρμογής της νέας τεχνολογίας της ταυτοποίησης με ραδιοσυχνότητες (RFID)- Νομική και Τεχνολογική Προσέγγιση, Αρμεν 2007, σ. 493.
Αναγνωσταράς Γ., Θεμελιώδη δικαιώματα και ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης: ο έμμεσος διάλογος του Δικαστηρίου της ΕΕ με το Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο, ΕφΔΔ 2016, σ. 570.
Αναστασιάδου Ε., Η αρχή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας στη γαλλική έννομη τάξη, Το Σ 2003, σ. 79.
Ανδρουλάκης Ν., Τα όρια της ανακριτικής δράσεως και η «αρχή της αναγκαιότητας» ΠοινΧρ 1975, σ. 3.
Ανθόπουλος Χ., Το δικαίωμα στη δημόσια ανωνυμία. Προστασία προσωπικών δεδομένων, ελευθερία του συνέρχεσθαι και ηλεκτρονικός έλεγχος των δημόσιων υπαίθριων συναθροίσεων-Οι κάμερες στις δημόσιες συναθροίσεις, ΕΔΔ 2007, σ. 719.
Αντωνίου Θ., Το επονομαζόμενο δικαίωμα στην ασφάλεια – έκφραση ή περιορισμός της ελευθερίας, ΕΔΔ 2009, σ. 873.
Βαρελάς Δ., Το διευθυντικό δικαίωμα του προέδρου του Δικαστηρίου κατά την ακροαματική διαδικασία της ποινικής δίκης, ΕΕΝ 1992, σ. 417.
Βασιλάκου Θεοδωρούδη Μ., Το δικαίωμα της συναθροίσεως στη νομολογία, ΕΔΔΔ 1982, σ. 50.
Βεγλερής Φ., Τα δικαιώματα του Ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, Το Σ 1979, σ. 25-44, Το Σ 1981, σ.193-241, 369-381.
Βλαχόπουλος Σ., Δικαίωμα αστυνομικών να διαδηλώνουν με στολή, ΕΔΔ 2013, σ. 406-410.
Του ιδίου, Η ιδιωτικοποίηση των αρμοδιοτήτων του πυρήνα της κρατικής εξουσίας, ΔΤΑ 2004, σ. 455.
Του ιδίου, Η εφαρμογή της αρχής «nullum crimen nulla poena sine praevia lege» στο πειθαρχικό διοικητικό δίκαιο, (Οι αντιφάσεις του επιστημονικού διαλόγου και η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης ως συνταγματικό θεμέλιο της απαγόρευσης της αναδρομικότητας των νόμων κατά την επιβολή πειθαρχικών ποινών), Διδικ 1999, σ. 565-583.
Βόγκλης Ε., Μέθοδοι συγκεκριμενοποίησης των γενικών ρητρών, ΔΕΕ 2004, σ. 16-25.
Του ιδίου, Κίνδυνοι κατά τη συγκεκριμενοποίηση των γενικών ρητρών, ΔΕΕ 2003, σ. 757-763.
Βουρλιώτης Χ., Η στέρηση της ελευθερίας ως μέτρο δικονομικού καταναγκασμού και τα όρια επιβολής του, ΠοινΧρ 2002, σ. 395-399.
Βροντάκης Μ., Τα συνταγματικά όρια της εξουσίας του νομοθέτη στον καθορισμό του τρόπου και την επιλογή της μορφής οργανώσεως για την εξυπηρέτηση δημοσίου σκοπού σε Τιμητικός τόμος ΣΤΕ για τα 75 χρόνια, 2004, σ. 181-195.
Γαζής Α., Δικαιοπραξία απαγορευμένη και σύμβασις παροχής νόμου απαγορευμένης, ΕΕΝ 1954, σ. 1.
Γαρδίκας Κ., Η επικινδυνότητα του Εγκληματίου, ΠοινΧρ 1961, σ. 65.
Γέμτος Π., Αξιολογική ουδετερότητα στη νομική επιστήμη: Το πείραμα του νομικού θετικισμού, ΝοΒ 2004, σ. 353-366.
Του ιδίου, Οι θεωρητικές βάσεις της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, ΝοΒ 1999, σ.1 .
Γράβαρης Ι., Φορολογικές κυρώσεις. Όροι και Όρια τιμωρίας ΘΠΔΔ, 2011, σ. 1095-1099.
Γρηγοριάδης Γ., Ο προσδιορισμός του κατά τόπον δικαστηρίου σε υποθέσεις προσβολών δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας μέσω διαδικτύου υπό το φως της πρόσφατης νομολογίας του δικαστηρίου της ΕΕ Επιθεώρηση Εμπορικού δικαίου , 2015, σ. 794.
Δαγτόγλου Π., Η διαφήμιση και το Σύνταγμα, ΕλλΔνη 1993, σ. 1612.

Του ιδίου, Δημόσιο Συμφέρον και Σύνταγμα, Το Σ 1986, σ. 425.
 Του ιδίου, Ο κοινωνικός περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων, ΝοΒ 1985, σ. 721.
 Δεκλερής Μ., Διοικητικός καταναγκασμός και ακυρωτικός έλεγχος, ΕΔΔ 1961, σ. 240.
 Δεληγιάννης Ι., Σκέψεις για την έννοια και τον έλεγχο των κανονιστικών πράξεων σε Τιμητικό Τόμο ΣτΕ 1929-1979, σ. 538.
 Δελλής Γ., Η ιδιαιτερότητα του δικαστικού ελέγχου των διοικητικών κυρώσεων, σε: Σύγχρονοι νομικοί προβληματισμοί στην απονομή της διοικητικής δικαιοσύνης, 2004, σ. 103.
 Δημάκης Α., Το δικαίωμα των πολιτών για τη σύλληψη του δράστη στα αυτόφωρα εγκλήματα άρ. 275 παρ. 1 Κ.Π.Δ, ΠοινΧρ 1998, σ. 545.
 Δημακόπουλος Κ., Η μη έκδοση των οχτω Τούρκων αξιωματικών από την Ελλάδα Κριτικές σκέψεις για το πολιτικό άσυλο, ΔτΑ 2018, σ. 111-136.
 Διαμαντής Ε., Αστυνομία και ακούσια νοσηλεία, Νομολογία και ΕΣΔΑ, Αστυνομική Επιθεώρηση, 2013, σ. 30.
 Δρόσος Γ., Δημόσια τάξη και δημόσια ασφάλεια δύο έννοιες του εθνικού Συντάγματος σε διεθνές πλαίσιο (Το παράδειγμα της επίδρασης του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου) σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, Τέταρτο Μέρος, 1992, σ. 27.
 Δωρής Φ., Ερμηνεία των νόμων με αναγωγή σε συνταγματικές διατάξεις στη νομολογία των πολιτικών δικαστηρίων, ΕλλΔ/νη 1991, σ. 1188.
 Ζαχαριάδης Α.Κ., Οι προληπτικές σωματικές έρευνες, η αρχή της αναγκαιότητας και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, Υπερ. 1995, σ. 1237 και επ.
 Ζέπος Π., Οι κανόνες δικαίου και τα είδη αυτών, ΕΕΝ 1957, σ. 689.
 Ζησιάδης Β., Η σύλληψις και κράτησις του υπόπτου, Αρμεν 1978, σ. 318.
 Ζολώτας Τ., Η εφαρμογή της αρχής της σαφήνειας στο πειθαρχικό Διοικητικό Δίκαιο, ΘΠΔΔ 2008, σ. 689.
 Ζολώτας Τ., Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσω της ΕΣΔΑ μετά την 1^η Ιουνίου 2010, Αρμ 2010, σ. 905.
 Ζυγούρα Α., Η κράτησις εις την φυλακήν του τελούντος υπό απέλασιν, ΠοινΔικ 2000, σ. 754-755.
 Ζώρα Κ., Η συνταγματική αρχή του σεβασμού και της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το γερμανικόν Ομοσπονδιακόν Σύνταγμα, Το Σ 1978, σ. 1.
 Καμίνης Γ., Όψεις κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο, ΔτΑ 2001, σ. 63.
 Καιάφα Γκμπάντι Μ., Η σύσταση μίας ευρωπαϊκής εισαγγελίας και τα δικαιώματα των υπόπτων κατηγορουμένων: προτάσεις με αφορμή το σχέδιο της επιτροπής και την εναλλακτική πρόταση του συμβουλίου, ΠοινΧρ 2015, σ. 3.
 Της ίδιας, Η ερμηνευτική προσέγγιση της αμέλειας ένα παράδειγμα ανεπίτρεπτης πραγματολογικής στροφής στο χώρο της ερμηνείας του ποινικού δικαίου σε Χαρμόσυνο Αριστόβουλου Μάνεση, τ. ΙΙΙ, σ. 411.
 Καίσαρης Π., Απόδοση κατασχεθέντων και άσκηση ένδικου μέσου, ΠοινΔικ 1999, σ. 384.
 Καισαρείας Βασίλειος, Επιστολή 236, Τῷ Ἀμφιλοχίῳ, PG. 32, 884 A.
 Καλτσώνης Δ., Πολιτικοί και κοινωνικοί περιορισμοί του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, Ουτοπία, τεύχ. 75, Μάιος - Ιούνιος 2007, σ. 53.
 Καλφέλης Γ., Η κατάσχεση και η άρση αυτής κατά της διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης και της αστυνομικής προανακρίσεως Αρμ 1986, σ. 197.
 Καμτσίδου Ι., Το θεμελιώδες δικαίωμα των προσώπων στην ασφάλεια, Έννοια περιττή ή επικίνδυνη, ΔτΑ 2006, σ. 1226.
 Καμίνης Γ., Όψεις της κατοχύρωσης του ασύλου της κατοικίας στο ελληνικό συνταγματικό δίκαιο, ΔτΑ 2000, σ. 65.
 Καραβοκύρης Γ., No smoking: Η προσωπική ελευθερία ως ελευθερία της αυτοκαταστροφής (Σχόλιο στην ΣτΕ 4172/2012, Συνταγματικότητα απόλυτης απαγόρευσης καπνίσματος στα καταστήματα υγειονομικού ενδιαφέροντος), ΕφΔΔ 2013, σ. 182.
 Καραϊσκάκη Α., Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση είναι εδώ, εφημερίδα Καθημερινή, 19-02-2018.
 Καράκωστας Β., Για το δικαίωμα του συνέρχεσθαι, Δ 1993, σ. 97 (98).
 Καράσης Μ., Σταθμοί στην ιστορική πορεία του νομικού συλλογισμού Από το φυσικό δίκαιο ως τις μέρες μας, ΕλλΔνη 2002, σ. 613-634.
 Του ιδίου, Έννοια και νομικός χαρακτήρας του υπαγωγικού συλλογισμού ως τρόπου εφαρμογής του δικαίου σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, Δεύτερο Μέρος, 1991, σ. 92.

Καρράς Α., Το απαραβίαστον της προσωπικής ελευθερίας και η επιτεταμένη προσβολή της, ΕΕΝ 1976, σ. 511.

Κατρούγκαλος Γ., Ελευθερία και ασφάλεια στη «κοινωνία της διακινδύνευσης» Το παράδειγμα των παρακολουθήσεων, ΝοΒ 2006, σ. 360.

Κατσιγιάννης Φ., Η ευθύνη του δημοσίου για αποζημίωση κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ από παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των αστυνομικών οργάνων κατά την άσκηση της υπηρεσίας τους ή κατά κατάχρηση αυτής, ΘΠΔΔ 2008, σ. 401.

Κιούπης Δ., Η επίδραση του διαφωτισμού στο Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ 2001, σ. 577.

Κοντόγιωργα Θεοχαροπούλου Δ., Το ζήτημα του υποχρεωτικού και εκτελεστού ή μη των κανονιστικών υπουργικών εγκυκλίων σε Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη, Νόμος 3, Τόμος Δ', 1992, σ.153- 174.

Κόρσος Δ., Ο δικαστής ως νομοθέτης σε Μελέτες Γενικής Θεωρίας του Δικαίου Συνταγματικού και Διοικητικού δικαίου, 1990, σ. 46.

Του ιδίου,, Υπάρχει εκ του Συντάγματος πλαίσιο ελευθερίας των δημοσίων διοικητικών υπαλλήλων προς εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων; ΤοΣ 1987, σ. 235-247 και σε τιμητικό τόμο Κ. Βαβούσκου Δ', 1991 σ.119-130.

Του ιδίου,, Αι γενικαί ρήτραι εις το Διοικητικόν Δίκαιον, Αφιέρωμα στον Αλέξανδρο Λιτζερόπουλο, τ.Α', 1985, σ. 482.

Του ιδίου, Πρόσθετοι ορισμοί εν τη διοικητική πράξει τιμ. τόμος ΣΤΕ τόμος Ι ,1979, σ.103 και Του ιδίου,, Τα κύρια χαρακτηριστικά του Διοικητικού Δικαίου και η αυτονομία του δόγματος αυτού, ΕΔΔΔ 1972, σ. 24.

Κουβαράς Η., ΣΤΕ Ολ 1694/2018: Η Ιθάκη στην διαδικαστική οδύσσεια των 8 Τούρκων στρατιωτικών αιτούντων άσυλο, ΕΜΕΔ 2017, σ. 150.

Κουράκης Ν., Ασφάλεια και Ελευθερία τα μεταξύ τους στατικά και δυναμικά όρια ΝοΒ 2006, σ.1217.

Του ιδίου, Το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλεια του. Οι δυνατότητες αποζημίωσης από το Κράτος για εγκληματικές ενέργειες, Συνήγορος 2000, σ.23-25.

Κουτνατζής Σ.Ι, Η συμβολή της αρχής της αναλογικότητας στην πραγμάτωση της σχέσης κανόνα-εξαίρεσης μεταξύ θεμελιωδών δικαιωμάτων και περιορισμών τους στο ΝΟΜΟΣ, Χαριστήριο εις Λουκά Θεοχαρόπουλο και Δήμητρα Κοντόγιωργα – Θεοχαροπούλου, Τόμ. ΙΙΙ, 2009, σ. 393.

Κουτσομπίνης Σ., Η έννοια της δημόσιας τάξης στη γαλλική διοικητική δικονομία, ΕΔΔΔ 1984.

Κριάρη Ι., Η νομική σημασία του ανθρώπινου προσώπου την εποχή της γενετικής σε Μ. Κανελλοπούλου/Φ. Παναγοπούλου (επιμ.), Βιοηθικοί Προβληματισμοί ΙΙ Το ανθρώπινο πρόσωπο, 2015, σ. 221.

Της ίδιας, Ευθανασία και Ατομικά Δικαιώματα. Η προσέγγιση από πλευράς διεθνούς και συγκριτικού Δικαίου, ΠοινΔικ 2002, σ. 1547.

Κυριτσάκη Ι., Η εφαρμογή του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στη πράξη-Προβλήματα και προοπτικές, Αρμ 2013, σ.1217.

Κωνσταντινίδης Α., Δυαδικές κυρώσεις και «ne bis in idem», ΠοινΧρ 2019, σ. 493-498.

Λαζαράτος Π., Η προσωρινή δικαστική προστασία κατά τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, 2002, σ.193.

Του ιδίου, Η ερμηνεία του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, Δ 1999, σ. 1044.

Του ιδίου, Βεβαιωτική διοικητική πράξη και επανάληψη της διοικητικής διαδικασίας, Δ 1996, σ. 838.

Λαινιώτη Α., Η αστική ευθύνη του Κράτους από πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων της δικαστικής εξουσίας, Διδικ 2006, σ. 570.

Λύτρας Σ., Η έννοια των διοικητικών προστίμων και η συνταγματικότητα επιβολής τους, 1986, σ. 103.

Μαθιουδάκης Ι., Η αναλογική εφαρμογή διατάξεων στις διοικητικές κυρώσεις, ΕΔΚΑ 2005, σ. 721.

Μάνεσης Α., Η συνταγματική προστασία της ελεύθερης κυκλοφορίας των εντύπων και η εφαρμογή της στην πράξη, ΤοΣ 1977, σ. 18.

Του ιδίου, Το πρόβλημα της Ασφάλειας του Κράτους και η ελευθερία (μτφρ. Ι. Μανωλεδάκης), ΕΔΔΔ 1962, σ. 5-18 και σ. 113-122.

Του ιδίου, Το αξιόποιο των υποκλοπών και η δικονομική μεταχείριση του προϊόντος τους ΝοΒ 1992, σ. 1061.

Μανιτάκης Α., Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120§4 του Συντάγματος. Μεταξύ ηθικοπολιτικού δικαιώματος πραγματικού γεγονότος και εκδήλωσης συνταγματικού περιορισμού ΝοΒ 2004, σ. 905.

Του ιδίου, Τα δικαιώματα του ψυχασθενούς: δικαιώματα ενός προσώπου στην ελευθερία ή δικαιώματα ενός ασθενούς στην υγεία, Το Σ 1998, σ. 23.

Του ιδίου, Τα συνταγματικά δικαιώματα των κρατουμένων και η δικαστική προστασία τους, ΠοινΧρ 1989, σ. 11.

Του ιδίου, Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η έννοια του γενικού συμφέροντος, Το Σ 1978, σ. 433.

Μαντζούφας Π., Προστασία προσωπικών δεδομένων και δημόσια ασφάλεια. Οι σταθμίσεις της ΑΠΔΠΧ στις αποφάσεις για τη χρήση καμερών κλειστού κυκλώματος στους υπαίθριους χώρους, και επ. σε *Ι. Καμτσίδου*, (επιμ.), Η Ηλεκτρονική παρακολούθηση σε υπαίθριους χώρους Πρακτικά διήμερης επιστημονικής συνάντησης, 2008, σ. 39.

Του ιδίου, Ασφάλεια και πρόληψη στην εποχή της διακινδύνευσης: Εισαγωγικά ερωτήματα και προβληματισμοί για το Συνταγματικό Κράτος σε Τιμητικό Τόμο ΣτΕ για τα 75 χρόνια, 2004.

Μανωλεδάκης Ι., Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; σε *Μανωλεδάκης Ι.*, Μελέτες για εμβάθυνση στο ποινικό δίκαιο 1978-2005, 2005, σ. 389-408.

Του ιδίου, Η νομιμότητα των ενεργειών της αρχής ως προϋπόθεση για την ποινική προστασία της, ΠοινΧρ 1976, σ. 780.

Μαρκαντωνάτου Σκαλτσά Α., Νομικές αρχές πυλώνες της χρηστής διοίκησης ΕΔΔΔ 2016, σ. 647.

Της ίδιας, Ο τύπος ως μορφή και ως διαδικασία στις διοικητικές πράξεις σε Χαριστήριο *Λουκά Θεοχαρόπουλου και Δημήτρες Κοντόγιωργας Θεοχαροπούλου*, Τ. Ι, 2009, σ. 427-438.

Της ίδιας, Ο παρεμπόδιση έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων στο ισχύον ελληνικό σύνταγμα, ΕΔΔΔ 2005, σ. 497.

Της ίδιας, Οι αρχές του υπαλληλικού Κώδικα σε Διαφάνεια και Ανεξαρτησία στον έλεγχο του δημοσίου χρήματος Τιμητικός τόμος για τα 170 χρόνια του Ελεγκτικού Συνεδρίου, 2004, σ. 523.

Της ίδιας, Σχέσεις αντίθεσης Κράτους - Πολίτη, Επιθεώρηση, αποκέντρωση τοπικής αυτοδιοίκησης και περιφερειακής ανάπτυξης», 1998, σ. 50.

Της ίδιας, Η νομική φύση της διοικητικής αιτήσεως, ΔΔ 1997, σ. 19-26.

Της ίδιας, Η φύση της δεσμεύσεως των αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΑρχΝ 1994, σ. 103.

Της ίδιας, Διασφάλιση της αρχής της νομιμότητας της Διοικήσεως (Μηχανισμοί ελέγχου αυτής), ΕΕΝ 1989, σ. 67.

Της ίδιας, Η δέσμευση της διοικήσεως από την διοικητική πράξη, το δεδικασμένο και η αρχής της ανακλήσεως, ΕΕΝ 1987, σ. 70-79.

Της ίδιας, Το ατομικό δικαίωμα της προσωπικής ελευθερίας, ΕΛΛΔνη 1982, σ. 182-187.

Μαρκουλάκης Ν., Το έκδηλον σφάλμα της εκτιμήσεως κατά την νομολογία του γαλλικού συμβουλίου της Επικρατείας ΕΔΔΔ 1979, σ. 185.

Μητσόπουλος Γ., Τοπική και Επιστήμη του Δικαίου σε Αφιέρωμα στο *Κωνσταντίνο Τσάτσο*, 1980, σ. 550.

Μητσόπουλος Ν., Αι αόριστοι έννοιαι εν τη αναιρετική διαδικασία, Νέον Δίκαιον 1965, σ. 3.

Μουκίου Χ., Κανονιστική αρμοδιότητα της διοίκησης και προστασία του περιβάλλοντος, σχόλιο στη ΣτΕ 1081/2007, ΕφΔΔ 2008, σ. 55.

Της ίδιας, Η εξουσία του Διοικητικού δικαστή Ουσίας προς υποκατάσταση στην ουσιαστική περί πραγμάτων κρίση του διοικητικού οργάνου, ΕΔΚΑ 2004, ανάπτυπο.

Της ίδιας, Ο έλεγχος του ακυρωτικού δικαστή επί του νόμιμου ερείσματος της διοικητικής πράξης σε Τιμητικό τόμο ΣτΕ για τα 75 χρόνια, 2004, σ. 711.

Της ίδιας, Η αλυσιτέλεια του ελέγχου της εξωτερικής νομιμότητας, ΔτΑ 2003, σ. 1219.

Της ίδιας, Η διοικητική σιωπή στο πλαίσιο της άσκησης ένδικων βοηθημάτων της αίτησης ακύρωσης και της προσφυγής ουσίας ενώπιον του ΣτΕ και των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, Διδικ 2002, σ. 1177.

Μπέης Κ., Το πρόβλημα των αντίθετων στη σύγχρονη (ελληνική και ευρωπαϊκή) δημόσια τάξη ιερών κανόνων, Νομοκανονικά 2006, σ. 166.

Μπέσιλα Βήκα Ε., Η κρίση του Συμβουλίου της Επικρατείας κατά τον χαρακτηρισμό υποθέσεων ως γενικών, Τιμ.Τόμ. ΣτΕ 75 Χρόνια, 2004, σ. 50.

Μπέσιλα-Μακρίδη Ε., Θεσμικό πλαίσιο, Ζητήματα, Προοπτικές, σε Κράτος – Ασφάλεια και ο ρόλος των υπηρεσιών πληροφοριών Η περίπτωση ης Ελλάδας Αρμοδιότητες και Λειτουργία ης Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, 2013, σ. 113-117.

Μπουρόπουλος Ν., άρθρο σε Λεξικόν Νομικής Διοικήσεως Αστυνομίας, τ' Γ., σ.50.

Μπρακουμάτσος Π., Το επιτρεπτό ή μη των προληπτικών σωματικών ερευνών, Ποινchr 1987, σ. 124.

Νικολόπουλος Η., Η νομιμοποίηση και η προβληματική της, Το Σ 1982, σ.12.

Του ιδίου, Το δικαίωμα στη ζωή και στο θάνατο, Πρακτικά Ημερίδας, 2002.

Ντουράκης Θ., Η αναγκαστική στέρηση της προσωπικής ελευθερίας των ψυχικά πασχόντων μέσα από την νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων της ΕΣΔΑ, Σύμμεικτα Φ. Βεγλερή, 1998 τ.ΙΙ', σ. 308.

Ορφανουδάκης Σ./ Κόκοτα Β., Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στην ελληνική και την κοινοτική έννομη τάξη: Συγκλίσεις και αποκλίσεις, ΕΕΕυρΔ. 2007, σ. 691.

Του ιδίου, Οι διοικητικές κυρώσεις για τελωνειακές παραβάσεις λαθρεμπορίας και ο δικαιοδοτικός έλεγχος επιβολής τους (με αφορμή την ΟλΣΤΕ 990/2004), ΔτΑ ΙΙΙ, 2005, σ. 102,

Του ιδίου, Οι προϋποθέσεις επιβολής της διοικητικής ποινής της αφαίρεσης άδειας ικανότητας οδηγού, Αρμ 1979, σ. 264,

Παμπούκης Κ., Η εφαρμογή των γενικών ρητρών ειδικά στην περίπτωση της κατάχρησης δικαιώματος, ΕλλΔνη 1997, σ. 1969.

Παναγοπούλου-Κουτνατζή Φ., Ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων 679/2016/ΕΕ, 2017, σ. 75.

Της ίδιας, Το δικαίωμα στη λήθη στην εποχή της αβάσταχτης μνήμης: Σκέψεις αναφορικά με την Πρόταση Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, ΕΔΔ 2012, σ. 264.

Της ίδιας, Περί της αξίας της ανθρώπινης αξίας, ΕΦΔΔ 2010, σ. 736.

Παναγικολαΐδης Δ., Συμβολή εις την θεωρίαν της διακρίσεως των πολιτειακών λειτουργιών σε τ.τ. *Ηλία Κυριακόπουλου*, 1966-1969, σ. 241.

Παπαγιάννης Δ., Δημοκρατικό έλλειμμα και ο «Χώρος» με έμφαση στην αστυνομική συνεργασία σε *Περάκης Σ.* (επιμ), Ο Χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ, Πρακτικά ημερίδας, 2007, σ. 61.

Παπαδάκη Π., Ο περιορισμός της κομματικής δραστηριότητας των υπαλλήλων και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (με αφορμή την απόφαση 3138/1991 του Συμβουλίου της Επικρατείας) Δικ.Δικ, 1992, σ. 506.

Παπαδόπουλος Φ., Η δικονομική θέση του υπόπτου κατά τον ΚΠΔ, Υπερ 1995, σ. 476.

Παπαδοπούλου Λ., Υπάρχει δικαίωμα στο θάνατο; ΔτΑ 2013, σ. 20.

Παπαδοπούλου Τ., Ο χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης στη Συνθήκη της Λισαβώνας, ΕΕΕθρΔ. 2010, σ. 164.

Παπαζήση Θ., Ταυτότητα του φυσικού προσώπου, ΕφΑΔ 2015, σ. 579.

Παπαθεοδώρου Θ., Το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και η συνταγματική αρχή της ίσης μεταχείρισης των πολιτικών κομμάτων (Σκέψεις με αφορμή το υπ' αριθ. 120/2013 προεδρικό διάταγμα περί των αρμοδιοτήτων των αστυνομικών αρχών επί δημοσίων συναθροίσεων, ΕΔΔ 2014, σ. 241.

Παπαϊωάννου Ζ., Ζητήματα διαφάνειας στην εκπαίδευση και την αξιολόγηση των αστυνομικών, Εφαρμογές ΔΔ, Επετειακό Τεύχος για τα 20 χρόνια, 2007, σ. 240.

Της ίδιας, Η αστική ευθύνη των ΟΤΑ και της Αστυνομίας για την προσβολή του δικαιώματος στη συνεχή και αδιακώλυτη χρήση των πεζόδρομων και πεζοδρομίων, ΕφΔΔ 2009, σ. 96

Της ίδιας, Η ηλεκτρονική επιτήρηση των δημοσίων συναθροίσεων και συγκεντρώσεων από τις αστυνομικές αρχές- Οι κάμερες στις δημόσιες συναθροίσεις, ΕΔΔ 2007, σ. 729.

Παπακωνσταντής Μ., Το σύστημα Πληροφοριών για τις θεωρήσεις (VIS) στα κράτη Shengen, ΕΕΕυρΔ 2011, σ. 395-406.

Του ιδίου, Ευφυή σύνορα για το χώρο Shengen, ΕΕΕυρΔ 2012, σ. 147-155.

Παπακωνσταντίνου Ε., Διαδικτυακές Μηχανές Αναζήτησης: Νομικά Ζητήματα, Ένωση Ελλήνων Νομικών (επιμ.), Αντιμέτωποι με τις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις Προσωπικά δεδομένα Ηλεκτρονικό Έγκλημα- Ηλεκτρονικό Εμπόριο, Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου e-Θέμις, 2011, σ. 187

Παπαλάμπρου Α., Η έννοια της διακρίσεως των εξουσιών σε Σύμμεικτα *Σβώλου Α.*, 1960, σ. 334.

Παπανικολαΐδης Δ., Συμβολή εις την θεωρίαν της διακρίσεως των πολιτειακών λειτουργιών σε τ.τ. *Ηλία Κυριακόπουλου*, 1966-1969, σ. 241.

Του ιδίου, Έννοια και νομικός χαρακτήρ των διοικητικών ποινών, (ανάπτυπο) 1975.

Παπασπύρου Ν., Ο δικαστικός έλεγχος των κανονιστικών πράξεων: η κλασική θεώρηση και η αμφισβήτησή της, ΕφΔΔ 2006, σ. 526.

Παπαστυλιανού Χ., Η ερμηνεία του όρου «Δημόσια Τάξη» ως περιορισμός των ατομικών ελευθεριών στην ΕΣΔΑ και το Σύνταγμα: Τα όρια της δικαιοδοτικής κρίσης του δικαστή κατά την εφαρμογή των περιορισμών των ατομικών ελευθεριών, Το Σ 2003, σ. 403.

Παπαχατζής Γ. Συμβολή εις την έννοιαν των «ειδικών» διοικητικών πράξεων σε Μελέται επί του ισχύοντος Διοικητικού Δικαίου, 1947, σ. 232.

Του ιδίου, «Ελευθέρα» και «δεσμευμένη» διοίκησης σε Μελέται απί του ισχύοντος δημοσίου δικαίου, 1942, σ. 174.

Παπαχρήστου Κ., Ποινή Έννοια και Σκοποί, ΠοινΔικ 2017, σ. 1037-1050.

Παπαχρίστου Α./Λύτρα Σ., Τα διφυή νομικά πρόσωπα στη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, Τιμητικός τόμος ΣΤΕ για τα 70 χρόνια, 2004, σ. 809.

Παραράς Π., Το «θεμελιώδες» δικαίωμα στην ασφάλεια σε τιμητικό τόμο για τα 50 χρόνια των Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων, 2015, σ. 265.

Του ιδίου, État légal (Κράτος νόμου), ΔτΑ 2003, σ. 995

Του ιδίου, Αντισυνταγματική η κατάργηση του νομικού πλαισίου ασκήσεως επαγγέλματος - άρθρα 5§1 και 16§7 του Συντάγματος Παρατηρήσεις στα Πρακτικά Επεξεργασίας 663/94 και 9/95', ΤοΣ 1997, σ. 89-105.

Του ιδίου, Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΔτΑ 2012, σ. 1131.

Του ιδίου, Το άσυλο της κατοικίας και της επαγγελματικής στέγης, ΔτΑ 2001, σ. 53.

Παρασκευόπουλος Ν., Μεταξύ τιμωρίας και θεραπείας: τα μέτρα ασφαλείας του Ποινικού Κώδικα, Μνήμη Χωραφά-Γάφου-Γαρδίκια, τ. II, 1986, σ. 227.

Παυλόπουλος Π., Τα όρια της προσωρινής δικαστικής προστασίας στις διοικητικές διαφορές, Δίκη 1995, σ. 693.

Παύλου Σ. Και πάλι η ανεπίτρεπτη δήμευση οχημάτων στο προσκήνιο και η ορθή τούτη τη φορά αντιμετώπιση της με την υπ' αριθ. 108/Εγκ.1/17.1.2005 του Εισαγγελέα ΑΠ, ΠοινΔικ 2005, σ. 447.

Του ιδίου, Η δήμευση οχημάτων μεθυσμένων οδηγών (ή πως θυσιάζονται οι εγγυητικές αρχές της καταστολής για τη θεαματικότητα της γενικής προλήψεως), ΠοινΧρ 1997, σ. 937.

Πεπτόνης Γ., Η κατ' οίκον έρευνα εν καιρώ νυκτός προς ανεύρεσιν πειστηρίων, ΠοινΧρ ΜΓ, σ. 349.

Περιστεράκη Α., Ζητήματα σχετικά με την καταχώριση του Ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης στο Σύστημα Πληροφοριών Σένγκεν, ΠοινΧρ 2005, σ. 89.

Πικραμένος Μ. (επιμ.), Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Συμβούλιο της Επικρατείας σε διαρκή διάλογο, Πρακτικά Ημερίδας (22-04-2013) στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2013, σ. 49.

Πρεβεδούρου Ε., Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στη περίπτωση της σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων με αφορμή την απόφαση ΣΤΕ 1091/2015, ΘΠΔΔ 2015, σ. 524-532.

Της ιδίας, Η εφαρμογή της αρχής ne bis in idem στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων - Με αφορμή την απόφαση ΣΤΕ 1091/2015, ΘΠΔΔ 2015, σ. 524.

Της ιδίας, Η αιτιολογία των κανονιστικών διοικητικών πράξεων σε *Στράγγας Ι./ Χάνος Α./ Παπαχαλαράμπους Χ./ Πυργάκης Δ./ Τσαπόγας Μ.* (επιμ). στο τόμο 6B Αιτιολόγηση Νομιμοποίηση και Δίκαιο, 2014, σ. 935-963.

Της ιδίας, Ζητήματα αιτιότητας επί του πειθαρχικού αδικήματος, σε *Στράγγα Ι./ Γράβαρη Ι./ Χάνος Α.* (επιμ.), Αιτία, αιτιότης και δίκαιον, 2003, σ. 481-520.

Της ιδίας, Η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΔτΑΤεΣ III/2005, σ. 167 επ.,

Της ιδίας, Η αρχή της αναλογικότητας στη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ΕΕΕυρΔ 1997, σ. 1 και σ. 247.

Ράικος Α., Αι διακηρύξεις των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ελληνικής Επανάστασης, ΕΔΔΔ 1971 (ανάτυπο).

Του ιδίου, Η γενική θεωρία της τοπικής αυτοδιοικήσεως ΕΔΔΔ 1967, σ.141 και επ.,

Του ιδίου, Η συνταγματική κατοχύρωση της νομαρχιακής αυτοδιοικήσεως εις τα σύγχρονα Κράτη Επιστημονική Επετηρίς Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής Θεσσαλονίκης, 1969, σ. 118.

Του ιδίου, Η αρχή της νομιμότητας του φόρου εις τα σύγχρονα Συντάγματα, ανάτυπο, 1971.

Ρέμελης Κ., Η ένστολη άσκηση του δικαιώματος συνάθροισης από αστυνομικούς υπαλλήλους και η υποχρέωση πολιτικής-κομματικής ουδετερότητας, ΕΔΔ 2013, σ. 773.

Σάμιος Θ., Προσπάθειες τελεολογικής συστολής της έννοιας του "όπλου" κατ' άρθρο 1 παρ.2 του Ν.2168/93 σε *Ν. Κουράκης*, Αντεγκληματική πολιτική τ. δ', 2003, σ. 297.

Σακελλαροπούλου Κ., Κράτος δικαίου, «διασυνταγματικό» Σύνταγμα και προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων μεταξύ νομοθέτη και δικαστών σε τιμητικό τόμο Το Σύνταγμα εν εξελίξει Τιμητικός Τόμος για τον Αντώνη Μανιτάκη, 2019, σ.325-342.

Σαρμάς Ι., Κυρώσεις και ευθύνη άνευ υπαιτιότητας εις τους διαφόρους δικαιοκούς κλάδους, σε: Είδη κυρώσεων και δικαιοκός κλάδοι (επιμ. *Ι. Στράγγα*), σ. 183.

Σαρίπολος Ν., Η συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος του συνέρχεσθαι (1864), επιμ. *Η. Μαυρομούστακου*, 2013, σ. 7.

Σβώλος Α., Αι εν υπαίθρω συναθροίσεις κατά το δημόσιον ημών δίκαιον και η νομοθετική ρύθμιση αυτών σε *Νομικά μελέται*, 1956.

Σκουρής Β., Η συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας, *ΕλλΔνη* 1987, σ. 1196.

Σουλιώτης Γ., Οι χρυσές δουλειές, ο Ριχάρδος και ο «βλάχος» άρθρο *Εφημερίδα Καθημερινή*, 03.12.2018,

Σούρλα Π., Δικαϊκό σύστημα και τελεολογική μέθοδος, *ΝοΒ* 1978, σ. 1172 (1180).

Σοφουλάκης Λ., Η χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα ως υλικό μέτρο άσκησης της αστυνομικής εξουσίας, *ΑρχΝ* 2002, σ.401.

Σπυρόπουλος Φ., Το σύστημα των περιορισμών των ατομικών δικαιωμάτων σε Σύμμεικτα Επαμεινώνδα Σπηλιωτόπουλου, 2000, σ. 625.

Του ιδίου, Η κανονιστική δύναμη του πραγματικού, *ΤοΣ* 1983, σ.105.

Στασινόπουλος Μ., Ο έλεγχος της ισότητας υπό του Συμβουλίου της Επικρατείας σε του ιδίου, *Νομικά Μελέται*, 1972, σ. 145.

Του ιδίου, Ο αληθής χαρακτήρ των διοικητικών ποινών, *ΑρχΝ* 1950, σ. 91.

Του ιδίου, Συμβολή εις την έννοιαν της δημόσιας υπηρεσίας, 1934, *Επιστημονική Επετηρίδα Εταιρείας Διοικητικών Μελετών*, τόμ. 2-3, σ. 137.

Σταυρουλάκης Ε. Η αρχή της αναλογικότητας στην νομολογία του ΔΕΚ και των οργάνων της ΕΣΔΑ, *ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ* (περιοδικό) 1994, σ. 16.

Τουντόπουλος Β.Α., Το δικαίωμα αντίρρησης του υποκειμένου των δεδομένων , *Το Σ* 1999, σ. 21.

Τριανταφύλλου Γ., Η με δικαστική απόφαση απόδοση του κατασχεθέντος αντικειμένου στον ιδικτήμονα, όταν ο τελευταίος είναι τρίτο πρόσωπο, *ΠοινΧρ* 2002, σ. 752.

Τσακυράκης Σ., Το απόρρητο της επικοινωνίας *ΝοΒ* 1992, σ. 999.

Τσιλιώτης Χ., Η επίλυση της σύγκρουσης των θεμελιωδών δικαιωμάτων μέσω του κρατικού καθήκοντος προστασίας τους , *ΔτΑ* 67/2016, σ. 55.

Τσόλκα Ο., «Ne bis in idem» και εσωτερικό δυαδικό σύστημα κυρώσεων για την «αυτή παράβαση»: Μια σύνθετη προβληματική εν μέσω «διασταυρώσεων» της ΕΣΔΑ με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., *ΠοινΧρ* 2015, σ. 625.

Της ίδιας, Αμοιβαία αναγνώριση ποινικών αποφάσεων και προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων «εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης: ο διάλογος μεταξύ του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, *Ποιν Χρ* 2018, σ. 425.

Φορτσάκης Θ., Η προδήλως εσφαλμένη εκτίμηση και η αρχή της σταθμίσεως κόστους οφέλους Σκέψεις εξ' αφορμής της πρόσφατης νομολογίας του Conseil d' Etat, *ΝοΒ* 1987, σ. 1311.

Φυτράκης Ε., Εισαγγελική αρμοδιότητα και δικαστική εγγύηση στον ψυχιατρικό εγκλεισμό, *ΠοινΧρ* 2007, σ. 956.

Χατζόπουλος Β., Τέσσερις στοιχειώδεις ελευθερίες, μία ενιαία ρύθμιση: Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΚ σχετικά με τις οικονομικές και προσωπικές ελευθερίες της ΣυνθΕΚ, *ΕΕΕυρΔ* 2000, σ. 351.

Χρυσόγονος Κ., Το θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια, *ΔτΑ* 2006, σ. 1209.

Του ιδίου, Η απαγόρευση της αναγκαστικής εργασίας και η επίταξη προσωπικών υπηρεσιών, 1992.

Χρυσόγονος Κ./Καϊδατζής Α., Το άσυλο της κατοικίας στο γερμανικό δημόσιο δίκαιο *ΔτΑ*, 2001, σ. 53.

Ψυχογιός Θ., Προβληματισμοί για την κατ'όικον έρευνα των διοικητικών αρχών, κατά το άρθρο 9 του συντάγματος, 2015, *nomos*

2. Ξένη

α. Μονογραφίες

- Alder J.*, General principles of constitutional and administrative Law, Palgrave Macmillan, London, 2002.
- Alexy R.*, Theorie der Grundrechte, Nomos, Baden-Baden, 2015.
- Allen M./Thompson B.*, Cases & Materials on Constitutional & Administrative Law, Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Assmann H.-D./ Kirchner C./ Schanze E.*, Ökonomische Analyse des Rechts, Mohr Siebeck, Tübingen, 1993.
- Bäcker M.*, Kriminalpräventionsrecht, Mohr Siebeck, Tübingen, 2015.
- Badura P.*, Staatsrecht: systematische Erläuterung des Grundgesetzes für die Bundesrepublik Deutschland, C.H. Beck, München, 2003.
- Barnett H.*, Constitutional & administrative law, Routledge, New York, 2004.
- Basten P.*, Recht der Polizei Maßnahmen, Methoden, Mechanismen, Nomos, Baden-Baden, 2016.
- Baudewin C.*, Öffentliche Ordnung im Versammlungsrecht, Nomos, Baden-Baden, 2020.
- Beaulac L.*, La distinction police administrative-police judiciaire conserve-t-elle une utilité ?, Thesis, Université de Pau et des Pays de l'Adour, 2001.
- Beck U.*, Risikogesellschaft: Auf dem in eine andere Moderne, Suhrkamp, Berlin, 1986.
- Bénoit F.P.*, La responsabilité de la puissance publique du fait de la police administrative, Sirey, Paris, 1946.
- Berlière M./Lévy R.*, Histoire des polices en France De l'ancien régime à nos jours, Nouveau Monde, Paris, 2013.
- Berthélemy H.*, Διοικητικόν Δίκαιον (Μ. Στασινόπουλου/ Η. Γλυκοφρύδη), τ. Α', Α. Κλεισιούνης, 1935.
- Bialon J. / Springer U.*, Eingriffsrecht, H.C. Beck, München, 2016.
- Bodin J.* Les six livres de la République, Myriel, Le Plessis-Tréville, 1576.
- Bonin I.*, Grundrechtsschutz durch verfahrensrechtliche Kompensation bei Maßnahmen der polizeilichen Informationsvorsorge, R. Boorberg, Stuttgart, 2012.
- Bot S.*, Le mandat d'arrêt européen, Larcier, Bruxelles, 2009.
- Boudon J.*, Les Jacobins : une traduction des principes de Jean-Jacques Rousseau, Lgdj, Paris, 2006.
- Bradley A.W./Ewing K.D.*, Constitutional and Administrative Law, Longman, London, 2003
- Buisson J./ Decocq A./ Montreuil J.*, Le droit de la police, Litec, Paris, 1998.
- Bydlinski*, Jurisprudence Methodenlehre und Rechtsbegriff, Springer, Wien – New York, 1991.
- Cabrillac R.*, Libertés et droits fondamentaux, Dalloz, Paris 2018.
- Card R./ English J.*, Police Law, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Carmen del R./ Walker J.T.*, Law Enforcement, Anderson Publishing, Salisbury – Kilkenny – Lexington, 2012.
- Castagne J.* Le controle juridictionnel de la légalité Les actes de police administrative, Lgdj, Paris, 1961.
- Chapus R.*, Droit administratif générale, Montchrestien, Paris, 2001.
- Coutant P.*, Le statut des officiers des forces armées, C. Lavauzelle, Paris, 1952.
- Conseil d'État*, L'ordre public : regards croisés du Conseil d'État et de la Cour de cassation Un colloque organisé par le Conseil d'État et la Cour de cassation le 24 février 2017, La documentation française, 2018.
- Cudennec A.*, (επιμ.), Ordre public & mer, A.Pedone, Paris, 2012.
- Cusson M./ Dupont B./Lemieux F.*, Traité de sécurité intérieure, Presses polytechniques et universitaires romandes (PPUR), Lausanne, 2008.
- De Laubadère A.*, Manuel de droit administratif, Lgdj, Paris, 1978.
- De Sausure F.*, Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας (μτφρ. Δ. Αποστολόπουλος), Παπαζήση, Αθήνα, 1979.
- De Smith S./ Brazier R.*, Constitutional and administrative law, Pearson, London, 1998.
- Debaets E./ Duranthon A./ Sztulman H.*, Les fichiers de police, 2019.
- Deffains N./ Plessix B.*, Fichiers informatiques et sécurité publique, Presses universitaires de Nancy, Lorraine, 2013.

Delblond A., *La Police Administrative*, L'Hermes, Lyon, 1997.

Dellis G., *Droit pénal et droit administratif: l'influence des principes et des techniques du droit répressif sur le droit administratif*, Lgdj, Paris, 1997.

Dembour J., *Le pouvoirs de police administrative générale des autorités locales*, Bruylant, Bruxelles, 1956.

Denninger E., *Polizei in der freiheitlichen Demokratie*, Alfred Metzner, Frankfurt am Main, 1968.

Denninger/Lisken, *Handbuch des Polizeirechts*, H.C. Beck, München, 2012.

Doaré R./Frustié M., *Droit de la sécurité intérieure*, Lgdj, Paris, 2019.

Dreus/Wacke/Vogel/Martens, *Gefahrenabwehr: allgemeines Polizeirecht (Ordnungsrecht) des Bundes und der Länder*, Carl Heymanns, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

Duguit L., *Traité de droit constitutionnel*, τ.II, E. de Bocard, Paris, 1928.

Dupic E., *Droit de la Sécurité intérieure*, Gualino, Issy-les-Moulineaux, 2014.

Dworkin R., *Taking Rights seriously*, Harvard University Press, USA, 1978.

Του ιδίου, *Η επικράτεια της ζωής*, Αμβλώσεις ευθανασία & ατομική ελευθερία(απόδ. Φ. Βασιλόγιαννης), Αρσενίδης, Αθήνα, 2013.

Eisenmann C., *Cours de droit administrative II*, Lgdj, Paris, 1983.

Engisch K., *Εισαγωγή στη νομική σκέψη (μτφρ. Δ. Σπινέλλης)*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας, 1999.

Ferré N., *Les contrôles d' identité au mirror des étrangers*, Thèse de doctorat, Paris 10, Paris, 1992.

Fleiner F., *Διοικητικόν Δίκαιον (μτφρ. Γ. Στυμφαλιάδη)*, Παπαδόγιαννης Κ. Σ., 1932.

Fortsakis T., *Conceptualisme et empirisme en droit administratif français*, Lgdj, Paris, 1987.

Του ιδίου, *Γαλλο-Ελληνικό Έλληνο- Γαλλικό Λεξικό Νομικών Όρων*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013.

Franceschetti D., *Principles of Robotics & Artificial Intelligence*, 2018.

Frier P.-L., *Droit administratif*, Lgdj, Paris, 2017-2018.

Frier P.-L./Petit J., *Précis de droit administratif*, Lgdj, Paris, 2010.

Gaillard G., *Les polices speciales en droit administrative*, Thèse de doctorat, Université des sciences sociales Grenoble, 1977.

Gallo C., *La décision conditionnelle en droit administratif français*, 2019.

Gaudemet Y., *Droit administratif*, Lgdj, Paris, 2018.

Gervier P., *La limitation des droits fondamentaux constitutionnels par l'ordre public*, Lgdj, Paris, 2014.

Gohin O./ Latour X., *Code de la sécurité intérieure*, LexisNexis, Paris, 2018.

Goldschmidt J., *Das Verwaltungsstrafrecht eine Untersuchung der Grenzgebiete zwischen Strafrecht und Verwaltungsrecht auf rechtsgeschichtlicher und rechtsvergleichender Grundlage*, C. Heymanns, Köln, Berlin, Bonn, München, 1902.

Goldsworthy J., *The Sovereignty of Parliament: History and Philosophy*, Oxford University Press, Οξφόρδη, 2001.

Gommien D./Harris D./Zwaak L., *Η ΕΣΔΑ και ο ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης Δίκαιο και Πρακτική (μτφρ.Ε. Τσατσαρέλη)*, Παπαζήση, 2001.

Götz V., *Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht*, C.H. Beck, München, 2013.

Grabenwarter C., *Europäische Menschenrechts- Konvention*, H.C. Beck, München, 2005.

Graf S., *Verdachts- und ereignisunabhängige Personenkontrollen Polizeirechtliche und verfassungsrechtliche Aspekte der Schleierfahndung*, Duncker & Humblot, Berlin, 2006.

Granger M.A., *Constitution et Sécurité intérieure Essai de modélisation juridique*, Lgdj, Paris, 2011.

Gros F., *Η αρχή της ασφάλειας (μτφρ. Α. Κιουπκιολής)*, Πόλις, Αθήνα, 2016.

Grözinger A., *Die Überwachung von Cloud-Storage*, Nomos, Baden-Baden, 2018.

Guérin R., *La police administrative et la police judiciaire sous la Ve République : le jeu de la séparation des pouvoirs*, thèse de doctorat, Paris 8, 1982.

Günther H., *Hausrecht und Polizeigewalt des Parlamentspräsidenten Eine Untersuchung am Beispiel der Verfassung des Landes Hessen*, Nomos, Baden-Baden, 2013.

Gusy C., *Polizei und Ordnungsrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2011.

Του ιδίου, *Grundrechte und Verfassungsschutz Nicht außerhalb des Rechts! Über die Kontrolle des Verfassungsschutzes*, Springer, Wien – New York, 2011.

Häberle P., *Öffentliches Interesse als juristisches Problem. Eine Analyse von Gesetzgebung und Rechtsprechung*, Berliner Wissenschaft, Berlin, 1970.

Tou ιδίου, Die Wesensgehaltsgarantie des Art. 19 Abs. 2 GG., C.F. Müller, Heidelberg, 1983.

Habermehl K., Polizei- und Ordnungsrecht, Nomos, Baden-Baden, 1993.

Hauriou M., Σύστημα Διοικητικού Δικαίου και Δημοσίου Δικαίου (μτφρ.Δ. Τσουπλακίδου Γ. Παπαχατζή), τ.Α΄ 1936, τ. Β΄, Φεξή, Αθήνα, 1937.

Hettich M., Versammlungsrecht in der Praxis, Erich Schmidt Verlag GmbH & Co, Berlin, 2018.

Hood Phillips O./ Jackson P., Constitutional and administrative law, Sweet & Maxwell Ltd, London, 1987.

Hufen, Verwaltungsprozeßrecht, H.C. Beck, München, 1998.

Ihnen E., Bedingung und Auflage im Polizeirecht, Doktorarbeit, αδημοσίευτη, 1926.

Ipsen H.P., Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο (μτφρ. Μ. Βελλά/Δ. Τσούρου – Βελλά), Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, τ. Ι΄, 1981.

Isensee J., Das Grundrecht auf Sicherheit Zu den Schutzpflichten des freiheitlichen Verfassungsstaates, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 1983.

Jakobs G., Ενοχή και Πρόληψη (μτφρ. Κ. Βαθιώτης), Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.

Tou ιδίου, Κανονιστική Αρχή Πρόσωπο Κοινωνία, (μτφρ. Β. Ρουσοπάνη-Neumann), Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, 2008.

Jakobs M., Der Grundsatz der Verhältnismäßigkeit, Carl Heymanns, Köln, Berlin, Bonn, München, 1985.

Jarass H./Pieroth B., Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG), C.H. Beck, München, 2000.

Jellinek W., Εισαγωγή εις το διοικητικόν Δίκαιον (μτφρ. Α. Παπαδόπουλου), Στέφανος Ν. Ταρουσόπουλος, 1939.

Joubert C./Beveris H., Schengen Investigated: Comparative Interpretation of the Schengen Provisions on International Police Cooperation in the Light of the European Convention on Human Rights, Kluwer Law International, The Hague - London, 1996.

Karavokyris G., L'autonomie de la personne en droit public français, Bruylant, Bruxelles, 2013.

Kelsen H., Allgemeine Staatslehre, Mohr Siebeck, Tübingen, 1925.

Khun T., The Structure of Scientific Revolutions, University of Chicago Press, Chicago, London, 1962.

Klein C., La police du domaine public, Lgdj, Paris, 1965.

Kniessel M./ Braun F./ Keller C., Besonderes Polizei- und Ordnungsrecht, W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart, 2018.

König M., Trennung und Zusammenarbeit von Polizei und Nachrichtendiensten, R. Boorberg, Stuttgart, 2005.

Ktistaki S., L'évolution du contrôle juridictionnel des motifs de l'acte administratif, Lgdj, Paris, 1991.

Kugelmann D., Polizei- und Ordnungsrecht, Springer, Heidelberg, London, New York, 2012.

Tou ιδίου, Verfahrensrecht für die Sicherheit von Großveranstaltungen, Nomos, Baden Baden 2005.

Lemaire F., Le principe d'indivisibilité de la République Mythe et réalité, 2010.

Lambiris A., Klassische Standardbefugnisse im Polizeirecht, R. Boorberg, Stuttgart, 2002.

Lannuzzi A., Diritto di Polizia Dalla funzione ai provvedimenti di Polizia, Dike Giuridica, Roma, 2015.

Latour X., La responsabilité des services de la police et de secours, L'Harmattan, Paris, 2003.

Latournerie R., Le droit français de la grève, Sirey, Paris, 1972.

Laubadère A. de/, Venezia J.-C./ Gaudemet Y., Traité de droit administrative, Lgdj, Paris, 1992.

Le Pennec J., L'exercice des pouvoirs de police sur le domaine public en droit administratif français, t.II, Thèse de doctorat, Strasbourg, (αδημοσίευτη), 1969.

Le Sueur A./ Herberg J., Constitutional & Administrative Law, Herberg, J. W., London, 1995.

Lebreton G., Libertés publiques et droits de l'Homme, Sirey, Paris, 2009.

Λοκ Τ., Δεύτερη πραγματεία περί κυβερνήσεως (μτφρ. Π. Μ. Κιτρομηλίδης), Πόλις, Αθήνα, 2010.

Long M./ Weil D. / Braibant G., Les grands arrêts de la jurisprudence administrative, Dalloz, Paris, 1956.

Long M./ Weil P./ Braibant G./ Delvolvé P./ Genevois B., Les grands arrêts de la jurisprudence administrative, Dalloz, Paris, 2006.

Loubet del Bayle J.-L., Police et Politique Une approche sociologique, L'Harmattan, Paris, 2006.

Loveland I., Constitutional Law, Administrative Law, and Human Rights: A Critical introduction, Oxford University Press, Oxford, 2012,

Luhmann N., Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας, (μτφρ.Κ. Βαθιώτης), Κριτική, Αθήνα, 1999.

Maillard Desgrées du Lou D., Police générale, polices spéciales (Recherche sur la spécificité des polices générale et spéciale), τ. 1, Thèse de doctorat, Rennes, 1988.

Marilia G.D., Les pouvoirs du maire, Berger-Levrault, Paris, 2002.

Matelly J.-H., Une police judiciaire...militaire? La gendarmerie en question, L'Harmattan, Paris, 2006.

Maurer H./ Waldhoff C., Allgemeines Verwaltungsrecht, C.H. Beck, München, 2017.

Mbongo P., Traité de droit de la police et de la sécurité, Lgdj, Paris, 2014.

Merland G., L'intérêt général dans la jurisprudence du Conseil constitutionnel, 2004.

Meuters S., Leitung und Kontrolle grenzüberschreitender Ermittlungen Zum Verhältnis von Staatsanwaltschaft und Polizei bei der grenzüberschreitenden Zusammenarbeit in Strafsachen in der Europäischen Union, Dr. Kovač, Hamburg, 2004.

Minet C.-E., Droit de la police administrative, Vuibert, Paris, 2007.

Mohl Von R., Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates, Laupp, Tübingen, 1844.

Möller M./ Warg G., Allgemeines Polizei- und Ordnungsrecht mit verwaltungszwang und Bescheidtechnik, Kohlhammer, Stuttgart, 2011.

Möllers M./Lemke M., Grubrechte bei der polizei Menschenrechte in der polizelichen Praxis, Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt, 2019.

Möstl M., Die staatliche Garantie für die öffentliche Sicherheit und Ordnung, Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.

Naas S., Die Entstehung des Preußischen Polizeiverwaltungsgesetzes von 1931. Ein Beitrag zur Geschichte des Polizeirechts in der Weimarer Republik, Mohr Siebeck, Tübingen, 2003.

Napoli P., Naissance de la police moderne, Pouvoir, normes, sociétés, La Découverte, Paris 2003.

Nemeth C., Private Security and the Law, Butterworth-Heinemann, New York, 2012.

Neumann U., Θεωρία της νομικής επιχειρηματολογίας (μτφρ. Δ. Κιούπης /Τ. Τριανταφύλλου), Δίκαιο & Οικονομία, Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή, 1996.

Nikolopoulos E., Les notions de légitimité et de légalité en Grece de 1967 à 1974, Thèse de doctorat (αδημοσίευτη), Paris, 1980,

Oberdorff H., Droits de l'homme et libertés fondamentales, Lgdj, Paris, 2017.

Panagopoulou-Koutnatzi F., Die Selbstbestimmung des Patienten Eine Untersuchung aus verfassungsrechtlicher Sicht, Duncker & Humblot, Berlin, 2009.

Papanikolaïdis D., Introduction générale a la théorie de la police administrative, Lgdj, Paris, 1960.

Park T., Durchsuchung und Beschlagnahme, C.H. Beck, München, 2011.

Parpworth N., Constitutional and Administrative Law, Oxford University Press, Oxford, 2010.

Peyroux-Sissoko M.-O., L'ordre public immatériel en droit public français, Lgdj, Paris, 2018.

Picard E., La notion de police administrative, τ.Ι, Lgdj, Paris, 1984.

Pieroth/Schlink/Kniesel, Polizei- und Ordnungsrecht mit Versammlungsrecht, C.H. Beck, München, 2012.

Pisier-Kouchner E., La responsabilité de la police, Presses Universitaires de France, Vendôme, 1972.

Prümm/Sigrist, Allgemeines Sicherheits- und Ordnungsrecht, Luchterhand, Wiesbaden, 2003.

Radbruch G., Εισαγωγή εις την επιστήμη του Δικαίου (μτφρ. Ν. Ταζεδάκη), Γεωργίου Ι. Βασιλείου, Αθήνα, 1962.

Rangeon F., L' idéologie de l' intérêt général, Economica, Paris, 1986.

Reisch B., Der Polizeivollzugsbeamte als Ermittlungsperson der Staatsanwaltschaft im Spannungsverhältnis zwischen Strafprozessrecht und Polizeirecht, Αυτοέκδοση, Frankfurt am Main, 2007.

Renaudie O., Les services départementaux d'incendie et de secours Entre sécurité intérieure et réforme territoriale, Institut Universitaire Varene, Paris, 2018.

Tou ιδίου, La préfecture de police, Lgdj, Paris, 2008.

Rigopoulou M., Grenzen des Paternalismus im Strafrecht, Duncker & Humblot, Berlin, 2013.

Rivero J., Droit administratif, Dalloz, Paris, 2011.

Robbers G., Sicherheit als Menschenrecht, Nomos, Baden Baden, 1987.

Roché S., Police de proximité Nos politiques de sécurité, Paris, Seuil, 2005.

Roggan F./ Kutscha M., Handbuch zum Recht der inneren Sicherheit, Berliner Wissenschafts, Berlin, 2006.

Rolin F., Conclusions prononcées par Jean Romieu (1888-1907) Prédécées par un Essai sur la théorie générale du droit administratif de Jean Romieu, 2019.

Ρουσσώ Ζ., Το κοινωνικό συμβόλαιο (μτφρ. Α. Γρηγορόπουλου / Α. Σταϊνχάουερ), Πόλις, Αθήνα, 2004

Sachs M., Verfassungsrecht II Grundrechte, Springer, Wien – New York, 2017.

Schenke R-W., Polizei- und Ordnungsrecht, C.F. Müller, Heidelberg, 2011.

Schenke W.R / Graulich K./ Ruthig J., Sicherheitsrecht des Bundes, BPolG, BKAG, ATDG, BVerfSchG, BNDG, VereinsG, Die normativen Grundlagen der deutschen Sicherheitsarchitektur, C.H. Beck, München, 2014.

Scheve C., Das Sicherheitsgefühl und die Polizei, Darf die Polizei das Sicherheitsgefühl schützen?, Duncker & Humblot, Berlin, 2009.

Schmidt F., Polizeiliche Videoüberwachung durch den Einsatz von Bodycams, Nomos, Baden Baden, 2018.

Schmidt R., Polizei- und Ordnungsrecht sowie Grundzüge des Versammlungsrechts und des Verwaltungsvollstreckungsrechts, Αυτοέκδοση, Hannover, 2016.

Schmidt S., Das expandierende private Sicherheitsgewerbe. Droht der Verlust des staatlichen Gewaltmonopols im öffentlichen Raum? Eine Analyse für das Land Berlin, Ibidem, Stuttgart, 2004.

Schmidt T.I., Beamtenrecht, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017.

Schoch F., Besonderes Verwaltungsrecht, C.H. Beck, München, 2013.

Schucht C., Generalklausel und Standardmaßnahme, R. Boorberg, Stuttgart, 2010.

Senechal M., Droits politiques et liberté d'expression des officiers des armées, Lgdj, Paris, 1964.

Shorts E./ C. de Than, Civil Liberties Legal Principles of Individual Freedom, Sweet & Maxwell Ltd, London, 1998.

Stoermer C., Der polizeirechtliche Gewahrsam, Der polizeirechtliche Gewahrsam unter besonderer Berücksichtigung des Unterbindungsgewahrsams, Duncker & Humblot, Berlin, 1998.

Sudre F., Existe t'il un ordre public européen?, Economica, Paris, 2001.

Sztulman M., La biométrie saisie par le droit public Étude sur l'identification et la localisation des personnes physiques, Lgdj, Paris, 2019.

Taeger J., Chancen und Risiken von Smart Cams im öffentlichen Raum, Nomos, Baden Baden, 2017.

Tchen V., La notion de police administrative De l'état du droit aux perspectives d'évolution, Lgdj, Paris, Sirey, Paris, 2007.

Teitgen P.H., La police municipale, Sirey, Paris, 1934.

Thel M., Rechtsgüterschutz gegen „urbanes Lebensgefühl“? Gefahrenabwehrrechtliche Probleme der Lärmbelästigung durch nächtliche Personenansammlungen in innerstädtischen Wohngebieten, Duncker & Humblot, Berlin, 2014.

Tou ιδίου, Polizei- und Ordnungsrecht, Nomos, Baden Baden, 2016.

Traoré S., L'usager du service public, Lgdj, Paris, 2012.

Truchet D., Droit administratif, Puf, Paris, 2016.

Tou ιδίου, Les fonctions de la notion d'intérêt général dans la jurisprudence du Conseil d'État, Lgdj, Paris, 1977.

Uerpman R., Das öffentliche Interesse Seine Bedeutung als Tatbestandsmerkmal und als dogmatischer Begriff, Mohr Siebeck, Tübingen, 1999.

Vedel G/Delvolvé P., Droit Administratif, Puf, Paris, 1984, 1992.

Vedel G., Droit Administratif, Puf, Paris, 1961.

Vallar C./ Latour X., Le droit de la sécurité et de la défense en 2014, PU Aix-Marseille, Aix-en-Provence, 2015.

Vlamynck H., Droit de la police, Vuibert, Paris, 2017.

Verpeaux M., La naissance du pouvoir réglementaire, 1789-1799, 1992.

Walden M., Zweckbindung und- änderung präventiv und repressiv erhobener Daten im Bereich der Polizei, Duncker & Humblot, Berlin, 1996.

Waline M., Droit administratif, Sirey, Paris, 1957.

Του ιδίου, Précis de droit administrative, Montchrestien, Paris, 1959.

Werner S., Formelle und materielle Versammlungsrechtswidrigkeit, Verfassungsrechtliche Grundlagen, Verwaltungsrechtliche Eingriffsbefugnisse und strafrechtliche Konsequenzen, Duncker & Humblot, Berlin, 2001.

Wissmann H., Generalklauseln, Verwaltungsbefugnisse zwischen und offenen Normen, Mohr Siebeck, Tübingen, 2008.

Wittgenstein L., Φιλοσοφικές έρευνες (μτφρ. Π. Χριστοδουλίδη), Παπαζήση, Αθήνα, 1977.

Wolff H. J./ Bachof O./Stober R., Verwaltungsrecht, Band 1, C.H. Beck, München, 1999.

Württemberg T., Polizei- und Ordnungsrecht σε Achterberg N./ Püttner G./ Würtenberger T., Besonderes Verwaltungsrechts, C.F. Müller, Heidelberg, 2000.

Yule G., Πραγματολογία (μτφρ. Α. Αλβανούδη/Χ. Καπελίδη), Α. Αλτιντζής, Θεσσαλονίκη, 2006.

Zaremba U., Die Entwicklung polizeirelevanter datenschutzrechtlicher Bestimmungen: Polizeiliche Befugnisnormen zur zweckändernden Verwendung von personenbezogenen Daten, Nomos, Baden Baden, 2014.

Zippelius R., Wertungsprobleme im System der Grundrechte, C.H. Beck, München, 1962.

Χομπς Τ., Λεβιάθαν, Κεφ. 17 (μτφρ. Γ. Πασχαλίδης /Α. Μεταξόπουλος), τ. Α', Γνώση, Αθήνα, 1989.

β. Μελέτες, άρθρα

Aubel T., Das Menschenwürde-Argument im Polizei- und Ordnungsrecht, Die Verwaltung 2004, σ. 229–253.

Του ιδίου, Das menschenunwürdige Laserdrome, Jura 2004,

Bachof O., Beurteilungsspielraum, Ermessen und unbestimmter Rechtsbegriff im Verwaltungsrecht, JZ 1955, σ. 97-102.

Berthelet P., La Sécurité intérieure Européenne est- elle un invertébré juridique? σε Mbongo P./ Latour X., Sécurité, Libertés et légistique Autour du Code de la sécurité intérieure, 2012.

Bettermann K. A., Περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων (μτφρ. Κ. Κεραμέως), Αρμ.1965, σ. 265-295.

Bouisson J./Chemin B., Les contrôles et vérifications d'identité, Revue de la Police Nationale, no 125, juin 1987, σ. 33.

Braibant G., Le principe de proportionnalité, Mélanges Waline 1974, σ. 297.

Carat R., Le Préfet de zone de défense et de sécurité Une autorité de police administrative générale et spéciale méconnue, RFDA 2019, σ. 537-553.

Coutant P., L'exercice des libertés publiques dans l'armée, Rev. Adm. 1950, σ. 381.

Dagtoglou P., Partizipation privater an Verwaltungsentscheidungen, DVBL 1972, σ. 712.

David-Pecheul T-M., La contribution de la jurisprudence constitutionnelle à la théorie de la police administrative, RFDA 1998, σ. 362.

Delvaux A.M., L'entraide policière σε Pauly A., Les accords de Schengen: abolition des frontières intérieures, ou, menace pour les libertés publiques? actes du colloque tenu à Luxembourg les 18 et 19 juin 1992-1993, σ. 7.

Delvolvé P., L'ordre public immatériel, RFDA 2015, σ. 890.

Denninger E., Der präventions-Staat KJ (1988), σ.1-15.

Του ιδίου, Freiheit durch Sicherheit? Anmerkungen zum Terrorismusbekämpfungsgesetz, APuZ 2002, σ. 22-30.

Του ιδίου, Der präventions-Staat ,KJ 1988, σ. 1-15

Του ιδίου, Πολυμορφία, Ασφάλεια και Αλληλεγγύη: Ένα νέο παράδειγμα για την κατάρτιση των συνταγμάτων και την εξέλιξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (μτφρ. Γ. Γιαννούλης σε U. Deumier P., La publication de la loi et le mythe de la connaissance, LPA, mars 2000, n.46.

Dieu F., L'ordre public et les religions : ordre public, ordre laïque ?, RDR 2020, σ.13-40.

Drago R., «Les atteintes à l'ordre public», λόγος στην Ακαδημία ηθικών και πολιτικών επιστημών, 22/23-3-1995 σε R. Polin, L' ordre public, 1996.

Eissen M.A., Le principe de proportionnalité dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme σε Decaux E./ Imbert P.H., La convention européenne des droits de l'homme Commentaire article par article, 1999, σ. 65-81

Emmerig, Die Doppelfunktion der Polizei, DVBL 1958, σ. 340.

Erbel G., Öffentliche Sicherheit und Ordnung, DVBL 2001, σ. 1714-1724

Esposito A., Musterpolizeigesetz: Einheitlichkeit gegen den Terror? ZRP 2017, σ. 129.

Fachgruppe Verwaltungsrecht, Die drohende Gefahr im Polizeirecht, Neue Richtervereinigung (NRV), juni 2018.

Finger E., Polizeiliche Standardmaßnahmen und ihre zwangsweise Durchsetzung - Rechtsnatur, Rechtsgrundlage und Rechtsschutz am Beispiel der Ingewahrsamnahme, JuS 2005, σ. 116,

Fleiner F., Διοικητικόν Δίκαιον, 1932.

Frank F., Öffentliche Ordnung – Renaissance eines Begriffs, JuS 2003, σ.734-738, και

Störmer R., Renaissance der Öffentlichen Ordnung? Die Verwaltung, 1997, σ. 233.

Frigo M., Η νομιμότητα της διοικητικής κράτησης, σε Η διοικητική κράτηση των αλλοδαπών Διεθνής νομοθεσία και εθνική πρακτική Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου 15-16-09-2014 (επιμ. Γ.Παπαγεωργίου), σ. 41-51, Διοικητική απέλαση στη πράξη Θεωρία – Νομολογία – Υποδείγματα, 2008, σ. 43-57.

Frohne E., Doppelfunktionale Maßnahmen der Vollzugspolizei, Kriminalistik 2003, σ. 737.

Galliess C., Sicherheit im freiheitlichen Rechtsstaat, ZRP (2002), σ. 1-7(2)

Fromont M., Le principe de proportionnalité, AJDA 1995, n° spécial, σ. 156.

Gaudemet Y., Un anniversaire mouvementé, le nouveau droit de la responsabilité du fait des attroupements, RDP 1984, σ. 1227.

Geppert K., Vorläufige Festnahme, Verhaftung, Vorführung und andere Festnahme arten, Jura 1991, σ. 269.

Gerapetritis G., Proportionality in administrative law Judicial Review in France, Greece, England and in the European Community, 1997.

Giannoulis G., Criminological, Legal and (Bio-)Ethical Aspects of Involuntary Placement and Treatment of Persons with Mental Health Problems and the Question of Paternalism σε C. Papacharalambous (επιμ.), Paternalism and Criminal Law, 2018, σ. 147-166.

Polinsky M./ Shavell S., The Economic Theory of Public Enforcement of Law, Journal of Economic Literature, 2000, σ. 45-76.

Gleizal J-J., La police en France, 1993.

Gusy C., Polizeiarbeit zwischen Gefahrenabwehr und Strafverfolgung, StV 1993, σ. 263.

Του ιδίου, Lauschangriff und Grundgesetz, JuS 2004, 457-461.

Του ιδίου, Polizeiarbeit zwischen Gefahrenabwehr und Strafverfolgung, StV 1993, σ. 263.

Του ιδίου, Polizei und Private Sicherheitsdienste im öffentlichen Raum, Trennlinien und Berührungspunkte, VerwArch 2001, σ. 344-367 (360).

Του ιδίου, Verwaltungsvollstreckungsrecht am Beispiel der vollstreckung von Polizeiverfügungen, JA 1996, σ. 296.

Häberle P., Έννοια και περιεχόμενο της ανθρώπινης αξιοπρέπειας κατά το Γερμανικό και Ελληνικό Σύνταγμα (μτφρ. Δημητρώπουλου Α. & Παπαιωάννου Ζ.), Το Σ 1982, σ. 201 και επ. και ιδίως σ. 203.

Haffke B., Von Rechtsstaat zum Sieherheitsstaat, KJ 2005, σ. 17.

Hirsch H.-J., Σύγχρονη ποινική νομοθεσία και τα όρια του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ 1999, σ. 981.

Hofmann H./ Neumann U., Η τυραννία της αξίας του ανθρώπου, 2009, σ. 13.

Hufen F./ Bickenbach C. Der Rechtsschutz gegen Nebenbestimmungen zum Verwaltungsakt.σε JS 2004, σ. 867

Idelon G., La police administrative peut-elle protéger les individus contre eux-memes?, La Revue 6 DPA, σ. 33-43.

Jahr D., Rechtscharakter polizeilicher Maßnahmen, ZJS 2016, σ.181-188.

Jakobs M., Terrorismus und polizeilicher Todesschuss, DVBL 2006, σ. 83-89.

Jürgen V., Die Sicherstellung von Fahrzeugen durch die Polizei zum Zweck der Gefahrenabwehr, Die Polizei 1981, σ. 101-108.

Kastner B., Verdachtsunabhängige Personenkontrollen im Lichte des Verfassungsrechts, VerwArch 2001, σ. 216-234.

Kloepfer M., Katastrophenschutzrecht, VerwArch 2007, σ. 163 - 198.

Kugelman D., Der polizeiliche Gefahrenbegriff in Gefahr? Anforderungen an die Voraussetzungen polizeilicher Eingriffsbefugnisse, DÖV 2003, σ. 781-789.

Tou ιδίου, Kostenfolgen von Katastrophen, σε *Gusy C./ Lange H.J.*, (Hrsg.), *Versicherheitslichung im Bevölkerungsschutz*, 2013, σ. 221 - 247.

Tou ιδίου, Der polizeiliche Gefahrenbegriff in Gefahr?, *DÖV* 2003, σ. 761,

Tou ιδίου, Die unmittelbare Ausführung und die sofortige Anwendung von Verwaltungszwang, *DÖV* 1997, σ. 153 – 160.

P. Lambert, Le droit au respect du domicile dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l' homme, *ΔτΑ* 2001, σ. 13-20.

Tou ιδίου, Le droit au respect du domicile dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l' homme, *ΔτΑ* 2001, σ. 13-20.

Latournerie J-Y., Ordre public et cyberspace σε *L' ordre public*, *Archives de philosophie du droit (APD)* 2015, σ. 281-283.

Leville B., L'ordre public écologique σε *L'ordre public*, *APD* 2015, σ. 281-283 και σ. 317-336.

Lisken H., Zur polizeilichen Rasterfahndung, *NVwZ* 2002, σ. 513.

Luchaire F., Brèves remarques sur une création du Conseil constitutionnel : l'objectif de valeur constitutionnelle, *RFDC* 2005, σ. 675-684.

Maillard Desgrées du Lou D., L'interdiction de fumer dans les lieux publics entre –t-elle dans le pouvoir de police générale du Premier ministre?; *JCP* 2007, σ. 2225.

Tou ιδίου, «Réquisition : faut-il un texte ?», *AJDA*, 1999, (n° spécial), σ. 28

Mbongo P., *Traité de droit de la police de la Sécurité* ; 2014, σ.1-10,

Tou ιδίου, La « Sécurité » brève histoire française d' un camaïeu, σε *Mbongo P./ Latour X.*, *Sécurité, Libertés et légistique Autour du Code de la sécurité intérieure*, 2012.

Meyer T., Der polizeiliche Informationsaustausch über das Schengener Informationssystem (SIS) σε *Breitenmoser S./ Gless S./ Lagodny O.*, *Schengen in der Praxis Erfahrungen und Ausblick*, 2009, σ. 77-81.

Mittag M., Das Betreten öffentlich zugänglicher Geschäftsräume zu polizeilichen Zwecken, *NVwZ* 2005, σ. 649–652.

Moreau J., Police administrative et police judiciaire: recherche d'un critère de distinction, *AJDA* 1963.

Tou ιδίου, Théorie générale des polices administratives, *J.CL.Adm.*, 2000, σ. 16§108.

Moukiou C., La crise grecque et le droit public, *RFDA* 2016, σ. 835-844.

Της ίδιας, Human Rights Education as an Institution's Guarantee for Human Right's Protection The Greek approach in the scope of the international and the European Law, *Συνέδριο των εθνικών Επιτροπών δικαιωμάτων του Ανθρώπου με θέμα «Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα»*, Βερολίνο 3/4.12.2004, Έκθεση 2004, Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Moustakas M., L'activité juridique de l'administration hellénique et l'emploi de l'ecu : le cas des marches publics et des subventions publiques, 1996, σ.3-24,

Niquége S., Le pouvoir de police du directeur d'établissement pénitentiaire, *RFDA* 2019, σ. 749-755.

Nikolopoulos E., Les droits fondamentaux des militaires en Grèce, *Aspects du droit de la défense Nationale*, *Association des constitutionnalistes Hélienes avec l' union des constitutionnalists francais*, 2011.

Oancea C.V., *Artificial Intelligence Role in Cybersecurity Infrastructures*, *IJISC* 2015, σ. 58.

Ossenbühl F., Der polizeiliche Ermessens- und Beurteilungsspielraum, *Zur Dogmatik von Gefahrenabwehrenscheidungen*, *DÖV* 1976, σ. 463–471.

Paladin L., "Ordine Pubblico, σε *Novissimo Digesto italiano*, vol. XII, 1965, σ.130.

Pastor J.M., Les caméras-piétons des policiers municipaux bientôt pérennisées ? actualité 16-07-2018.

Pararas P., Police de Proximité, *RHDH* 2004, σ. 1054.

Tou ιδίου, *Le droit à la sécurité, L'homme dans la société internationale. Mélanges en hommage* au Professeur Paul Tavernier, 2013, σ. 889-898.

Picard E., L'émergence des droits fondamentaux en France », in *Les droits fondamentaux, une nouvelle catégorie juridique ?*, numéro spécial de l'*AJDA*, 1998, σ. 55.

Tou ιδίου, Les contrôles d'identité au regard des droits fondamentaux: des régimes inutilement hétéroclites, *RFDA* 1994, σ. 959-992

Tou ιδίου, La police et le secret des données d'ordre personnel en droit français, *RSC* 1993, σ. 275-310.

Tou ιδίου, L'ordre public dans les droits europeens σε *Dubreuil C.A.*, L'ordre public, Actes du colloque organisé les 15 & 16 décembre 2011 par le Centre Michel de l'Hospital de l'Université d'Auvergne, 2013, σ.103-115.

Pils M., Zum Wandel des Gefahrenbegriffs im Polizeirecht, DÖV 2008, σ. 941.

Poscher R., Menschenwürde und Kernbereichsschutz, JZ 2009, σ. 269-277.

Prétot X., L'organisation et le financement des services d'incendie et de secours, RDP 2002, σ. 987-999.

Rasch E., Der Realakt insbesondere im Polizeirecht, DVBL 1992, σ. 207-212.

Reuter T., Die Verhältnismäßigkeit im engeren Sinne - das unbekannte Wesen, *Jura 2009*, σ. 511-518.

Rolland P., L'ordre public à l'épreuve de la liberté religieuse. Réflexions autour d'un débat, RDR 2020, σ. 41-57.

Satzger H., Ποινικοί Νόμοι που Παραπέμπουν στο Κοινοτικό Δίκαιο. Προβλήματα σχετικά με τη χρήση "Λευκών Νόμων" στο Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο σε Ευρωπαϊκό Πλαίσιο σε Πρακτικά Συνεδρίου, Σύγχρονες Εξελίξεις του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Ποινικού Δικαίου, 2017

Sauvé J-M., Le contrôle de l'administration pénitentiaire par le juge administratif στο Institut d'études judiciaires de l'Université de Lille II την 24-02-2009 προσβάσιμη από την ιστοσελίδα <http://www.conseil-etat.fr/Actualites/Discours-Interventions/Le-contrôle-de-l-administration-penitentiaire-par-le-juge-administratif>, τελευταία προσπέλαση 14-07-2018.

Tou ιδίου, Les sanctions administratives en droit public français. État des lieux, problèmes et perspectives ", AJDA, 2001, σ. 16.

Schoch F., Doppelfunktionale Maßnahme der Polizei, *Jura 2013*, σ. 1115.

Tou ιδίου, Die Gefahr im Polizei- und Ordnungsrecht, *Jura 2003*, σ. 472,

Tou ιδίου, Die Schutzgüter der Polizei- und ordnungsrechtlichen Generalklausel, *Jura 2003*, σ. 177-181.

Schwabe J., Verbot mit Erlaubnisvorbehalt, JuS 1973, σ.133.

Schwan E., Identitätsfeststellung, Sistierung und Razzia, AöR 1977, σ. 243.

Seiller B., La notion de police administrative, RFDA 2015, σ. 855.

Soiné M./ Mende B., Das Gesetz zur Neuregelung des Schutzes von Verfassungsorganen des Bundes – eines Bestandaufnahme, DVBL 2000, σ. 1500.

Sokol B., DNA-Analyse: Stetig wachsende Begehrlichkeiten σε *Roggan/Kutscha*, Handbuch zum Recht der Inneren Sicherheit, 2006.

Spinellis D., The legal and practical problems posed by the difference between criminal law and administrative penal law, RIDP 1988, σ. 220.

Tavernier P., Quelle Europe pour les droits de l'homme La cour de Strasbourg et la réalisation d'une 'Union plus étroite' (35 Anees de jurisprudence : 1959-1994), 1996, σ. 39-42.

Thiel M., Uniformiert und uninformiert? Rechts- und Praxisfragen der Zweckänderung beim polizeilichen Umgang mit Daten. In: Deutsches Polizeiblatt für die Aus- und Fortbildung. 2015, σ. 17 – 21.

Ulli F. H., Öffentliche Ordnung als sonderrechtlicher Verbotstatbestand gegen Neonazis im Versammlungsrecht, NVwZ 2003, σ. 531-537.

Vautrot – Schwarz C., L'ordre public économique σε *C-A. Dubreuil*, L'ordre public Actes du colloque organisé les 15 & 16 décembre par le Centre Michel de l'Hospital de l' Université d'Auvergne, 2013.

Vidal Naquet A., La sécurité en droit constitutionnel: non-dit ou non-être ? σε *U. Ngampio-Obélé-Bélé*, La sécurité en droit public, 2018.

Vlachos G., "La theorie du pluralisme international de Scelle G.", σε Φιλοσοφία - Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών (1983-84), σ. 429-443.

Von Kielmansegg S.G., Das Sonderstatusverhältnis, JA 2012, σ. 881.

Waechter K., Die Schutzgüter des Polizeirechts, NVwZ 1997, σ. 730-737.

Waldhoff C., Polizeirecht: Durchsuchung einer Person nach Identitätsfeststellung , JuS 2013, σ.189-190.

Walter B., Der Verwaltungsrealakt im System des Polizeirecht, DP 1991, σ. 133.

Νομοθεσία

1. Νόμοι

Ν.4760/2020 «Ρυθμίσεις σωφρονιστικής νομοθεσίας, διατάξεις για το Ταμείο Προνοίας Απασχολουμένων στα Σώματα Ασφαλείας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου».

Ν. 4703/2020 «Δημόσιες υπαίθριες συναθροίσεις και άλλες διατάξεις»

Ν. 4647/2019 «Κατεπείγουσες ρυθμίσεις αρμοδιότητας των Υπουργείων Υγείας, Εσωτερικών, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων».

Ν. 4637/2019 «Τροποποιήσεις Ποινικού Κώδικα, Κώδικα Ποινικής Δικονομίας».

Ν. 4596/2019 «Κύρωση του Πρωτοκόλλου υπ' αριθμόν 16 στη Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών».

Ν.4613/2019 «Κύρωση της σύμβασης δωρεάς μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου, του Γενικού Νοσοκομείου Παιδων Πεντέλης και των συνεκτελεστών της διαθήκης της Ελισάβετ Παπαγιαννοπούλου και άλλες διατάξεις» .

Ν. 4485/2017 «Οργάνωση και λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης, ρυθμίσεις για την έρευνα».

Ν. 4442/2016 «Νέο θεσμικό πλαίσιο για την άσκηση οικονομικής δραστηριότητας».

Ν. 4413/2016 «Ι) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνικής τους καταγωγής, της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση».

Ν. 4249/2014 «Αναδιοργάνωση της Ελληνικής Αστυνομίας, του Πυροσβεστικού Σώματος και της Γενικής Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας, αναβάθμιση Υπηρεσιών του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη και ρύθμιση λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη».

Ν.4257/2014 «Επείγουσες ρυθμίσεις αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών».

Ν.4281/2014 «Μέτρα στήριξης και ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, οργανωτικά θέματα Υπουργείου Οικονομικών».

Ν.4251/2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ενταξης».

Ν.4229/2014 «Άδεια εγκατάστασης και λειτουργίας χώρου παραστάσεων - Άδεια παράστασης».

N.3938/2011 «Σύσταση Γραφείου Αντιμετώπισης Περιστατικών Αυθαιρεσίας στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη».

N. 3922/2011 «Σύσταση Αρχηγείου Λιμενικού Σώματος - Ελληνικής Ακτοφυλακής».

N. 3649/2008 «Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών» .

N.3625/2007 «Κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία» .

N.3511/2006 «Αναδιοργάνωση του Πυροσβεστικού Σώματος, αναβάθμιση της αποστολής του».

N. 3471/2006 «Προστασία προσωπικών δεδομένων & ιδιωτ.ζωής στις ηλεκτρον. Επικοινωνίες»

N. 4070/2012 «Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες, Μεταφορές, Τουριστικές Επενδύσεις»

N.3386/2005 «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια».

N. 3169/2003 «Οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς, εκπαίδευσή τους σε αυτά και άλλες διατάξεις».

N. 2960/2001 «Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας».

N.2874/2000 «Πρώθηση της απασχόλησης».

N. 2800/2000 «Αναδιάρθρωση Υπηρεσιών Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, σύσταση Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας».

N.2696/1999 «Κύρωση του Κ.Ο.Κ.» .

N. 2776/1999 «Σωφρονιστικός Κώδικας».

N.2518/1997 «Προϋποθέσεις λειτουργίας ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών ασφαλείας. Προσόντα και υποχρεώσεις του προσωπικού αυτών».

N.2514/1997 «Κύρωση Συμφωνίας μεταξύ των Κυβερνήσεων των Κρατών σχετικά με τη σταδιακή κατάργηση των ελέγχων στα κοινά σύνορα».

N. 2447/1996 «Κύρωση ως Κώδικα του Σχεδίου Νόμου - Υιοθεσία, Επιτροπεία και Αναδοχή Ανηλίκου, Δικαστική Συμπαράσταση Δικαστική Επιμέλεια Ξένων Υποθέσεων και Συναφείς Ουσιαστικές, Δικονομικές και Μεταβατικές Διατάξεις».

N. 2168/1993 «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν όπλα , Πυρομαχικά , εκρηκτικές υλες , εκρηκτικούς μηχανισμούς».

N. 2071/1992 «Εκσυγχρονισμός & Οργάνωση συστήματος Υγείας».

N.1900/1990 «Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων του δημοτικού και κοινοτικού κώδικα (π.δ. 323/1989), δευτεροβάθμιας τοπικής αυτοδιοίκησης (ν. 1622/1986), εσόδων δήμων και κοινοτήτων και άλλες διατάξεις».

N.1756/1988 «Κώδικας οργανισμού δικαστηρίων και κατάσταση δικαστικών λειτουργιών».

N. 1845/1989 «Ανάπτυξη και αξιοποίηση της αγροτικής έρευνας και τεχνολογίας – Δασοπροστασία».

N.1828/1989 «Αναμόρφωση της φορολογίας εισοδήματος».

N. 1599/1986 «Σχέσεις Κράτους Πολίτη Καθιέρωση νέου τύπου δελτίου ταυτότητας».

N. 1481/1984 «Οργανισμός Υπουργείου Δημόσιας Τάξης».

N.1220/1981 «Περί συμπληρώσεως και τροποποίησης της περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς Νομοθεσίας».

N. 998/1979 (ΦΕΚ 289/Α) «Περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρα».

N.301/1976 «Περί της εις την Εφημερίδα της Κυβερνήσεως δημοσιευομένης ύλης και ρυθμίσεως θεμάτων αναφερομένων εις την έκδοσιν και κυκλοφορίαν ταύτης».

N.Δ.104 της 1/16-8-1973 «Περί ψυχικής υγιεινής και περιθάλψεως των ψυχικώς πασχόντων»

N.Δ.794/1971 «Περί δημοσίων συναθροίσεων».

N. 4661/1930 «Περί διοργανώσεως Πυροσβεστικής Υπηρεσίας εν τω Κράτει».

2. Διατάγματα

Π.Δ.75/2020 «Χρήση συστημάτων επιτήρησης με τη λήψη ή καταγραφή ήχου ή εικόνας σε δημόσιους χώρους».

Π.Δ. 73/2020 «Ρύθμιση θεμάτων υπαίθριων συναθροίσεων».

Π.Δ. 54/2019 «Προέλευση, προσόντα, επιλογή και εξέλιξη των κληρικών της Ελληνικής Αστυνομίας».

Π.Δ. 115/2016 «Καθορισμός του τρόπου άσκησης ελέγχου ταυτότητας οδηγών και έρευνας αυτοκινήτων από δασικούς υπαλλήλους και καθορισμός τύπου υπηρεσιακής ταυτότητας, στολής και σήματος που φέρουν αυτοί».

Π.Δ. 178/2014 «Οργάνωση Υπηρεσιών Ελληνικής Αστυνομίας».

Π.Δ.100/2014 «Οργανισμός Υπουργείου Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής».

Π.Δ. 120/2013 «Τροποποίηση του π.δ. 141/1991 «Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης Υπηρεσιών» (Α 58), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει».

Π.Δ. 126/2009 «Οργανισμός της Εθνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών (Ε.Υ.Π.)».

Π.Δ. 120/2008 «Πειθαρχικό Δίκαιο Αστυνομικού Προσωπικού».

Π.Δ. 231/2007 «Κανονισμός αρμοδιοτήτων και καθηκόντων των Τελωνειακών Υπαλλήλων και της λειτουργίας των Περιφερειακών Τελωνειακών Αρχών του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών».

Π.Δ.210/1992 «Κωδικοποίηση διατάξεων Π.Δ. του Κανονισμού Εσωτερικής Υπηρεσίας Πυροσβεστικού Σώματος».

Π.Δ.141/1991 «Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης υπηρεσιών».

Π.Δ. 75/1987 «Αλληλογραφία και συναφή θέματα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης».

Π.Δ. 575/1980 (ΦΕΚ 157/Α), «Περί κηρύξεως ιδιαίτερως ευαίσθητων εις πυρκαγιάς περιοχών δασών και δασικών εκτάσεων ως επικινδύνων».

Π.Δ.342/1977 «Περί κυρώσεως του κανονισμού λειτουργίας της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών και των περιφερειακών αυτής υπηρεσιών».

Β.Δ.269/1972 «Περί εγκρίσεως του Κανονισμού διαλύσεως δημοσίων συναθροίσεων».

ΒΔ της 24-9/20-10-1958 «Περί κωδικοποιήσεως εις ενιαίον κείμενον Νόμου των ισχυουσών διατάξεων περί των προσόδων των δήμων και κοινοτήτων».

Νομολογία

1. Αποφάσεις ελληνικών δικαστηρίων

α. Αποφάσεις Συμβουλίου Επικρατείας

ΣΤΕ 2387/2020
ΣΤΕ ΕΑ 256/2020
ΣΤΕ ΕΑ 357/2020
ΣΤΕ ΕΑ 172/2020
ΣΤΕ ΠΕ 164/2020
ΣΤΕ 161/2020
ΣΤΕ (ΠΕ) 145/2020
ΣΤΕ ΕΑ 60/2020
ΣΤΕ ΕΑ 49/2020
ΣΤΕ ΕΑ 38/2019
ΣΤΕ ΕΑ 230/2019
ΣΤΕ ΕΑ 311/2019
ΣΤΕ 2128/2018
ΣΤΕ 1728/2018
ΣΤΕ 1694/2018
ΣΤΕ 1402/2018
ΣΤΕ 1410/2018
ΣΤΕ 1417/2018
ΣΤΕ 969/2018
ΣΤΕ 611/2018
ΣΤΕ 518/2018
ΣΤΕ 640/2018
ΣΤΕ 611/2018
ΣΤΕ 805/2018
ΣΤΕ 492/2018

ΣΤΕ 484/2018
ΣΤΕ 259/2018
ΣΤΕ 146/2018
ΣΤΕ 449/2018
ΣΤΕ 414/2018
ΣΤΕ 3473/2017
ΣΤΕ 3292/2017
ΣΤΕ 3046/2017
ΣΤΕ 2934/2017
ΣΤΕ 2792/2017
ΣΤΕ 1961/2017
ΣΤΕ 1590/2017
ΣΤΕ 1477/2017
ΣΤΕ 1281/2017
ΣΤΕ 922/2017
ΣΤΕ 773/2017
ΣΤΕ 108/2017
ΣΤΕ 53/2017
ΣΤΕ ΕΑ 209/2016
ΣΤΕ 1992/2016
ΣΤΕ 1799/2016
ΣΤΕ 1649/2016
ΣΤΕ 656/2016
ΣΤΕ 1335/2016
ΣΤΕ 1125/2016
ΣΤΕ 1048/2016
ΣΤΕ 330/2016
ΣΤΕ 136/2016
ΣΤΕ 48/2016
ΣΤΕ 4690/2015
ΣΤΕ 3430/2015
ΣΤΕ 3351/2015
ΣΤΕ 3244/2015
ΣΤΕ 2955/2015
ΣΤΕ 2290/2015
ΣΤΕ 2236/2015
ΣΤΕ 969/2018 .
ΣΤΕ 778/2015
ΣΤΕ 518/2015
ΣΤΕ 294/2015
ΣΤΕ 4283/2014
ΣΤΕ 3875/2014
ΣΤΕ 3177/2014
ΣΤΕ 2741/2014
ΣΤΕ 2480/2014
ΣΤΕ 2192/2014
ΣΤΕ 1906/2014
ΣΤΕ 1739/2014
ΣΤΕ 1764/2014
ΣΤΕ 1501/2014
ΣΤΕ 950/2014
ΣΤΕ 807/2014
ΣΤΕ 780/2014
ΣΤΕ 419/2014
ΣΤΕ 4655/2013
ΣΤΕ 3376/2013
ΣΤΕ 2957/2013
ΣΤΕ 2041/2013
ΣΤΕ 1925/2013

ΣΤΕ 1527/2013
ΣΤΕ 1352/2013
ΣΤΕ 1080/2013
ΣΤΕ 992/2013
ΣΤΕ 952/2013
ΣΤΕ 934/2013
ΣΤΕ 113/2013
ΣΤΕ 5383/2012
ΣΤΕ 4918/2012
ΣΤΕ 4659/2012
ΣΤΕ 4662/2012
ΣΤΕ 4551/2012
ΣΤΕ 4468/2012
ΣΤΕ 4166/2012
ΣΤΕ 2874/2012
ΣΤΕ 2012/2012
ΣΤΕ 1881/2012
ΣΤΕ 1616/2012
ΣΤΕ 1283/2012
ΣΤΕ 1285/2012
ΣΤΕ 1189/2012
ΣΤΕ 668/2012
ΣΤΕ 597/2012
ΣΤΕ 561/2012
ΣΤΕ 477/2012
ΣΤΕ 378/2012
ΣΤΕ 357/2011
ΣΤΕ 957/2011
ΣΤΕ 962/2011
ΣΤΕ 952/2010
ΣΤΕ 4643/2011
ΣΤΕ 2067/2011
ΣΤΕ 1491/2011
ΣΤΕ 807/2011
ΣΤΕ 350/2011
ΣΤΕ 3971/2010
ΣΤΕ 3646/2010
ΣΤΕ 3262/2010
ΣΤΕ 3185/2010
ΣΤΕ 2946/2010
ΣΤΕ 2224/2010
ΣΤΕ 2188/2010
ΣΤΕ 1590/2010
ΣΤΕ 1585/2010
ΣΤΕ 1571/ 2010
ΣΤΕ 1509/2010
ΣΤΕ 1210/2010
ΣΤΕ 773/2010
ΣΤΕ 117/2010
ΣΤΕ 3536/2009
ΣΤΕ 2287/2009
ΣΤΕ 2116/2009
ΣΤΕ 1326/2009
ΣΤΕ 1102/2009
ΣΤΕ 686/2009
ΣΤΕ 322/2009
ΣΤΕ 293/2009
ΣΤΕ 248/2009
ΣΤΕ 170/2009

ΣΤΕ 9905/2008
ΣΤΕ 3489/2008
ΣΤΕ 2800/2008
ΣΤΕ 1726/2008
ΣΤΕ 1654/2008
ΣΤΕ 1317/2008
ΣΤΕ 1122/2008
ΣΤΕ 888/ 2008
ΣΤΕ 648/2008
ΣΤΕ 514/2008
ΣΤΕ 196/2008
ΣΤΕ 3374/2007
ΣΤΕ 3335/2007
ΣΤΕ1680/ 2007
ΣΤΕ 1259/2007
ΣΤΕ 1081/2007
ΣΤΕ 566/2007
ΣΤΕ 456/2007
ΣΤΕ 438/2007
ΣΤΕ 2770/2006
ΣΤΕ 2574/2006
ΣΤΕ 2213/2006
ΣΤΕ 250/2006
ΣΤΕ 573/2005
ΣΤΕ 521/2006
ΣΤΕ 51/2005
ΣΤΕ 3665/2005
ΣΤΕ 2999/2005
ΣΤΕ 2681/2005
ΣΤΕ 2690/2005
ΣΤΕ 2411/2005
ΣΤΕ 2254/2005
ΣΤΕ 1560/ 2005
ΣΤΕ 1024/2005
ΣΤΕ 997/2005
ΣΤΕ 327/2005
ΣΤΕ 2534/2004
ΣΤΕ 985/2004
ΣΤΕ 986/2004
ΣΤΕ 3046/2003
ΣΤΕ 2858/2003
ΣΤΕ2727/2003
ΣΤΕ 2759/2003
ΣΤΕ 1261/2003
ΣΤΕ 200/2003
ΣΤΕ 3947/2002
ΣΤΕ 3946/2002
ΣΤΕ 3545/2002
ΣΤΕ 2242/2002
ΣΤΕ 2166/2002
ΣΤΕ 2086/2002
ΣΤΕ 1827/2002
ΣΤΕ 1635/2002
ΣΤΕ 1611/2002
ΣΤΕ 1511/2002
ΣΤΕ 867/2002
ΣΤΕ 869//2002
ΣΤΕ 823/2002
ΣΤΕ 330/2002

ΣΤΕ 2281/2001
ΣΤΕ 2190/2001
ΣΤΕ 1909/2001
ΣΤΕ 251/2001
ΣΤΕ 3724/2000
ΣΤΕ 1888/2000
ΣΤΕ 3027/1998
ΣΤΕ 4674/1998
ΣΤΕ 1934/1998
ΣΤΕ 40/1998
ΣΤΕ 3587/1997
ΣΤΕ 2403/1997
ΣΤΕ 1060/1997
ΣΤΕ 888/1997
ΣΤΕ 263/1997
ΣΤΕ 3608/1996
ΣΤΕ 4536/1995
ΣΤΕ 1820/1995
ΣΤΕ 652/1994
ΣΤΕ 238/1993
ΣΤΕ 1962/1992
ΣΤΕ 772/1992
ΣΤΕ 3138/1991
ΣΤΕ 3562/1990
ΣΤΕ 1391/1990
ΣΤΕ 789/1990
ΣΤΕ 1232/1989
ΣΤΕ 1149/1988
ΣΤΕ 1817/1987
ΣΤΕ 1094/1987
ΣΤΕ 3353/1986
ΣΤΕ 1802/1986
ΣΤΕ 2858/1985
ΣΤΕ 2112/1984
ΣΤΕ 2468/1982
ΣΤΕ 364/1982
ΣΤΕ 4432/1983
ΣΤΕ 1550/1983
ΣΤΕ 720/1983
ΣΤΕ 900/1982
ΣΤΕ 2705/1981
ΣΤΕ 2336/1980
ΣΤΕ 1381/1981
ΣΤΕ 2174/1980
ΣΤΕ 2052/1980
ΣΤΕ 247/1980
ΣΤΕ 1915/1979
ΣΤΕ 775/1979
ΣΤΕ 630/1979
ΣΤΕ 957/1978
ΣΤΕ 4590/1976
ΣΤΕ 2491/1976
ΣΤΕ 2313/1976
ΣΤΕ 2670/1975
ΣΤΕ 4635/1977
ΣΤΕ 2203/1977
ΣΤΕ 1767/1977
ΣΤΕ 376/1977
ΣΤΕ 409/1977

ΣΤΕ 2313/1976
ΣΤΕ 5100/1971
ΣΤΕ 2177/1970
ΣΤΕ 810/1968
ΣΤΕ 2438/1966
ΣΤΕ 575/ 1966
ΣΤΕ 3181/1964
ΣΤΕ 828/1964
ΣΤΕ 1977/1963
ΣΤΕ1693/1963
ΣΤΕ 1123/1962
ΣΤΕ 182/1961
ΣΤΕ 208/1961
ΣΤΕ 1486/1950
ΣΤΕ 691/1936
ΣΤΕ 881/ 1935
ΣΤΕ 549/1935
ΣΤΕ 289/1935
ΣΤΕ 151/1934
ΣΤΕ 31/1934
ΣΤΕ 1005/1933
ΣΤΕ 942/1933
ΣΤΕ 492/1933
ΣΤΕ 651/1932
ΣΤΕ 457/1931
ΣΤΕ 395/1931
ΣΤΕ 164/1930
ΣΤΕ 99/1930
ΣΤΕ 122/1929

β. Αποφάσεις Αρείου Πάγου

ΑΠ 1982/2018
ΑΠ 46/2018
ΑΠ 141/2017
ΑΠ135/2017
ΑΠ222/1934
ΑΠ 2/2017
ΑΠ 1/2017
ΑΠ 1031/2016
ΑΠ 474/2016
ΑΠ 257/2015
ΑΠ 1489/2013
ΑΠ 1380/2013
ΑΠ 3/2012
ΑΠ 1377/2011
ΑΠ 6/2011
ΑΠ 568/2008
ΑΠ 1386/2007
ΑΠ 58/2006
ΑΠ 586/2005
ΑΠ 878/2004
ΑΠ 4/2005
ΑΠ 6/1990
ΑΠ 696/1999
ΑΠ 17/1999
ΑΠ 256/1996
ΑΠ 540/1994
ΑΠ 957/1993

ΑΠ 6/1993
ΑΠ 378/1980
ΑΠ 1766/1988
ΑΠ 928/1984
ΑΠ 782/1979
ΑΠ 106/1979
ΑΠ 486/1966

δ. Απόφαση Ελεγκτικού Συνεδρίου

ΕΣ 395/2017

ε. Αποφάσεις Διοικητικών Δικαστηρίων

ε. α. Αποφάσεις Διοικητικών Εφετείων

ΔΕφΛαρ 2/2020
ΔΕφΑθ 2461/2018
ΔΕφΘεσ 282/2018
ΔΕφΑθ 878/2016
ΔΕφΑθ 100/2016
ΔΕφΑθ 5528/2015
ΔΕφΑθ 1097/2015
ΔΕφΘεσ 1137/2014
ΔΕφΑθ 752/2009
ΔΕφΑθ 461/2009
ΔΕφΤριπ 47/2008
ΔΕφΑθ 2153/2004
ΔΕφΑθ 1901/2002
ΔΕφΑθ 4542/1998
ΔΕφΑθ 1048/1989
ΔΕφΑθ. 320/1980

ε. β. Αποφάσεις Διοικητικών Πρωτοδικείων

ΔΠρΠατρ 30/2020
ΔΠρΠειρ 189/2020
ΔΠρΑθ 342/2020
ΔΠρΠατρ 17/2020.
ΔΠρΑθ Α1465/2020
ΔΠρΑθ 15223/2019
ΔΠρΑθ 19619/2018
ΔΠρΑθ 15586/2018
ΔΠρΑθ 1252/2018
ΔΠρΑθ 343/2018
ΔΠρΑθ 168/2018
ΔΠρΑθ 3602/2012
ΔΠρΑθ 3151/2012
ΔΠρΑθ 3058/2012
ΔΠρΑθ 2110/2012
ΔΠρΑθ 1640/2012
ΔΠρΑθ 1335/2012
ΔΠρΛειβ 29/2011
ΔΠρΑθ 1793/2010
ΔΠρΑθ 1807/2010
ΔΠρΑθ 662/2010
ΔΠρΑθ 305/2010
ΔΠρΑθ 7635/2009
ΔΠρΠειρ 88/2009

ΔΠρΝαυπλ. 7/2009
ΔΠρΠειρ 2665/2008
ΔΠρΑθ 34/2007
ΔΠρΑθ 13927/2005
ΔΠρΑθ 13274/2001
ΔΠρΑθ 8278/1999
ΔΠρΑθ 11661/1995
ΔΠρΑθ 47737/1995
ΔΠρΑθ 4737/1995

στ. Αποφάσεις ποινικών δικαστηρίων

ΜΠρΘεσ. 191/2018
ΔΝαυτ Πειρ. 365/2013
ΠλημΑθ 1847/2009
ΜονΠλημΑθ 13005/1976
ΕφΛάρ. 111/1963

ζ. Αποφάσεις αστικών δικαστηρίων

ΠρΘεσ 4281/2018
ΕιρΡόδου 160/1993
ΠρΑθ 5755/79

2. Αποφάσεις ευρωπαϊκών δικαστηρίων

α. Αποφάσεις Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΕΔΔΑ, Παπαχελιά & Amazon SA κατά Ελλάδα, 3.12.2020
ΕΔΔΑ, P.N. κατά Γερμανίας, 11.06.2020.
ΕΔΔΑ, Ahmad Sarwari και άλλοι κατά Ελλάδα, 11.4.2019
ΕΔΔΑ, Casa di Cura Valle Fiorita Srl, 13.12.2018.
ΕΔΔΑ, Johannesson and others κατά Ισλανδίας, 8.5.2017
ΕΔΔΑ, Hokkeling κατά Κάτω Χωρών, 14.2.2017
ΕΔΔΑ, Α και Β κατά Νορβηγίας, 15.11.2016
ΕΔΔΑ, Ha. Α κατά Ελλάδα, 21.4.2016
ΕΔΔΑ, E.A. κατά Ελλάδα, 30-7-2015
ΕΔΔΑ, Καπετάνιος κλπ. κατά Ελλάδα, 30.4.15
ΕΔΔΑ, Brunet κατά Γαλλίας, 18.09.2014
ΕΔΔΑ, SAS κατά Γαλλίας, 01.07.2014.
ΕΔΔΑ, de la Santos και de la Cruz κατά Ελλάδος 26.6.2014
ΕΔΔΑ, Kanouris κατά Ελλάδος, 17.4.2014
ΕΔΔΑ, B.M. κατά Ελλάδα, 19.12.2013
ΕΔΔΑ, Aslanis κατά Ελλάδος, 17.10.2013
ΕΔΔΑ, A.F., 13.6.2013
ΕΔΔΑ, Zahirovic κατά Κροατίας, 25.4.2013
ΕΔΔΑ, M.K. κατά Γαλλίας, 18.4.2013
ΕΔΔΑ, Δημόπουλος κατά Ελλάδος, 09.10.2012
ΕΔΔΑ, Lica κατά Ελλάδα, 17.7.2012
ΕΔΔΑ, Babar Ahmad κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 10.4.2012
ΕΔΔΑ, Takush κατά Ελλάδα, 17.01.2012.
ΕΔΔΑ, Ibram κατά Ελλάδος, 25.10.2011
ΕΔΔΑ, Καραμανώφ κατά Ελλάδα, 26.7.2011
ΕΔΔΑ, Βενιός κατά Ελλάδα 5.7.2011
ΕΔΔΑ, Nowak κατά Ουκρανίας, 31.3.2011.
ΕΔΔΑ M.B. κατά Ρουμανίας 3.1.2011
ΕΔΔΑ, Özpinar κατά Τουρκίας, 19.10.2010
ΕΔΔΑ, Tabesh κατά Ελλάδος, 26.11.2009
ΕΔΔΑ, Shunvaen κατά Ελλάδος, 29.10.2009
ΕΔΔΑ, Giuliani και Gaggio, 25.8.2009
ΕΔΔΑ, Vafiadis κατά Ελλάδος, 2.7.2009

ΕΔΔΑ, *Siasios* κατά *Ελλάδος*, 4.6.2009
ΕΔΔΑ, *Λεωνίδης* κατά *Ελλάδος*, 08.01.2009
ΕΔΔΑ, *S. και Maipre* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 4.12.2008
ΕΔΔΑ, *Demir & Baykara* κατά *Τουρκίας*, 12.11.2008
ΕΔΔΑ, *Πετροπούλου-Τσακίρη* κατά *Ελλάδος*, 06.12.2007
ΕΔΔΑ, *Bukta και λοιποί* κατά *Ουγγαρίας*, 17-07-2007
ΕΔΔΑ, *Καραγιαννόπουλος* κατά *Ελλάδος*, 21.06.2007
ΕΔΔΑ, *Frérot* κατά *Γαλλίας*, 12.06.2007
ΕΔΔΑ, *Zelilof* κατά *Ελλάδος*, 24.05.2007
ΕΔΔΑ, *M. Vilho Eskelinen* κατά *Φινλανδίας*, 19.04.2007
ΕΔΔΑ, *Van der Velden* κατά *Ολλανδίας*, 07.12.2006
ΕΔΔΑ, *Kaja* κατά *Ελλάδος*, 27.7.2006
ΕΔΔΑ, *Weber and Sarania* κατά *Γερμανίας*, 29.6. 2006
ΕΔΔΑ, *Hutten-Czapska* κατά *Πολωνίας*, 19.06.2006.
ΕΔΔΑ, *Reiner* κατά *Βουλγαρίας*, 23.05.2006
ΕΔΔΑ, *Rotaru* κατά *Ρουμανίας*, 4.5.2006
ΕΔΔΑ, *AK et AD* κατά *Βελγίου*, 17-02- 2005
ΕΔΔΑ, *Μακαρατζής* κατά *Ελλάδας*, 20.12.2004
ΕΔΔΑ, *Oneryildiz* κατά *Τουρκίας*, 30.11.2004
ΕΔΔΑ, *Coster* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.1.2004
ΕΔΔΑ, *Slivenko* κατά *Λιθουανίας* 09.10.2003
ΕΔΔΑ, *Aktas* κατά *Τουρκίας*, 24.4.2003
ΕΔΔΑ, *Hutchison Reid* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 20.02.2003
ΕΔΔΑ, *Peck* κατά *Ην. Βασιλείου*, 28.1.2003
ΕΔΔΑ, *Pretty* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 29.04. 2002
ΕΔΔΑ, *Mikulic* κατά *Κροατίας*, 07.02.2002
ΕΔΔΑ, *P.G. and J.H.* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 25. 9. 2001
ΕΔΔΑ, *Dahlab* κατά *Ελβετίας*, 15.02.2001
ΕΔΔΑ, *Berktaç* κατά *Τουρκίας*, 01.03.2001
ΕΔΔΑ, *Rehbock*, κατά *Σλοβενίας*, 28.11.2000
ΕΔΔΑ, *Kudla* κατά *Πολωνίας*, 26.10.2000
ΕΔΔΑ, *Also Rushiti* κατά *Αυστρίας*, 21.3.2000
ΕΔΔΑ, *Amann* κατά *Ελβετίας*, 16.2.2000
ΕΔΔΑ, *Ιμπραήμ Σερήφ* κατά *Ελλάδας*, 14.12.1999
ΕΔΔΑ, *Pellegrin* κατά *Γαλλίας*, 08.12.1999
ΕΔΔΑ, *Rekénégyi* κατά *Ουγγαρίας*, 20.5.1999
ΕΔΔΑ, *Bensaid* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου*, 18.11.1998.
ΕΔΔΑ, *Σιδηρόπουλος* κατά *Ελλάδας*, 10.7. 1998
ΕΣΔΑ, *LCB γ. Ηνωμένο Βασίλειο*, 09.06.1998
ΕΔΔΑ, *Λαρίσης* κατά *Ελλάδος*, 24.2.1998
ΕΔΔΑ, *United Communist Party of Turkey* κατά *Τουρκίας*, 30.1.1998
ΕΔΔΑ, *Boujifa* κατά *Γαλλίας*, 21.10.1997
ΕΔΔΑ, *Z.* κατά *Φινλανδίας*, 25.2.1997
ΕΔΔΑ, *Bouchelkia* κατά *Γαλλίας*, 29.01.1997
ΕΔΔΑ, *Saunders* κατά *H.B.*, 17.12.1996
ΕΔΔΑ, *Αχμέτ Σαδίκ* κατά *Ελλάδος*, 15.11.1996
ΕΔΔΑ, *Benham* κατά *Ηνωμένου Βασιλείου* 10.06.1996
ΕΕΔΑ, *Kinnunen* κατά *Φινλανδίας*, 15.5.1996
ΕΔΔΑ, *Λοϊζίδου* κατά *Τουρκίας*, 23.03.1995
ΕΔΔΑ, *Friedl* κατά *Αυστρίας*, 31.1.1995
ΕΔΔΑ, *Bendenoun* κατά *Γαλλίας*, 27.02.1994
ΕΔΔΑ, *Niemietz* κατά *Γερμανίας*, 16.12.1992
Βλ.ΕΔΔΑ, *Lüdi* κατά *Ελβετίας*, 15.6.1992
ΕΔΔΑ, *Beldjoudi* κατά *Γαλλίας*, 26.03.1992
ΕΔΔΑ, *Demicoli* κατά *Μάλτας*, 27.08.1991
ΕΕΔΑ, *Μητροπολίτης Χρυσόστομος* κατά *Τουρκίας*, 04.03.1991
ΕΔΔΑ, *Fox, Campell, Hartley* κατά *Αγγλίας*, 30.08.1990
ΕΔΔΑ, *Kruslin* κατά *Γαλλίας*, 24.4.1990
ΕΔΔΑ, *Golder et Campbell*, 27.04.1988

ΕΔΔΑ, *Leander* κατά Σουηδίας, 26.3.1987
ΕΔΔΑ, *Malone* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 2.8.1984
ΕΔΔΑ, *Campbell και Fell* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 28.06.1984
ΕΔΔΑ, *Benham* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 27.06.1984
ΕΕΔΑ, *McVeigh, O'Neill και Eva*, κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18.4.1981
ΕΕΔΑ, *McVeigh, O'Neill και Eva* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18.3.1981
ΕΔΔΑ, *Winterwerp* κατά Ολλανδίας, 24-10-1979
ΕΔΔΑ, *Sunday Times* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 26.04.1979
ΕΔΔΑ, *Affaire Klass και λοιποί* κατά Γερμανίας, 06.09.1978
ΕΔΔΑ, *Κύπρος* κατά Τουρκίας, 10-07-1978
ΕΔΔΑ, *Ιρλανδία* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 18.01.1978
ΕΔΔΑ, *Handyside* κατά Ηνωμένου Βασιλείου, 07.12.1976
ΕΔΔΑ, *Engel* κατά Ολλανδίας, 8.6.1976
ΕΔΔΑ, *Αυστρία* κατά Ιταλίας, 11-01-1961

β. Αποφάσεις Δικαστηρίου ΕΕ (πρώην ΔΕΚ)

C-345/2017
C-312/2017
C-270/2017
C-258/2017
C-47/2017
C-42/2017
C-25/2017
C- 143/2016
C-108/2016
C-73/2016
C-13/2016
C-601/2015
C-528/2015
C-350/2015
C-217/2015
C-501/2014
C-419/2014
C-290/2014
C-212/2013
C-166/2013
C-297/2012
C-430/2011
C-399/2011
C-329/2011
C- 249/2011
C-61/2011
C-617/2010
C-489/2010
C-379/2010
C-357/2009
C-145/2009
C-380/2008
C-88/2008
C-73/2007
C-420/2006
C-45/2006
C-318/2004
C-317/2004
C-173/2003
C-403/2002
C-391/2002
C-387/2002

C 482-493/2001
C-224/2001
C-285/1998
C-378/1997
C- 273/1997
C-348/1996
C-9/1990
C-6/1990
C-115,116/1981
C-30/1977

3. Αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων

α. Αποφάσεις Conseil Constitutionnel

Décision n° 2020-844 QPC du 19 juin 2020
Décision n° 2018-713/714 QPC du 13 juin 2018
Décision n° 2017-695 QPC du 29 mars 2018
Décision n° 2017-691, QPC du 16 février 2018
Décision n° 2015-713 DC du 23 juillet 2015
Décision n° 2011-625 DC, 10 mars 2011
Décision n° 2010-613, du DC, 7 Octobre 2010
Décision n° 2005-532, DC du 19 janvier 2006
Décision n° 2003-467 DC du 13 mars 2003
Décision n° 94-352, DC du 18 janvier 1995
Décision n° 93-323 DC du 5 août 1993
Décision n° 82-141, DC du 27 juillet 1982
Décision n° 76-75 DC du 12 janvier 1977

β. Αποφάσεις Conseil d'État

CE 7 nov 2020, Assoc. Civitas et autres
CE 13 juin 2020 Manifestations sur la voie publique
CE, 18 mai 2020, Surveillance par drones
CE 28 décembre 2017
CE 28 Octobre 2017
CE 12. décembre.2012 *Syndicat des médecins inspecteurs de la santé publique*
CE assemblée 14 décembre 2007, *Planchenault*
CE 18.06.2008, L'arrêt Gestas
CE 17 décembre 2008, *Garde des Sceaux, ministre de la justice c/ M et Mme Zaouiya*
CE 8 septembre 2005, *Garde des sceaux c/Bunel*
CE 19 janvier 2005, *M. Chevalier*
CE 30 juillet 2003, *Remli*
CE 23 mai 2003, *Chabba*
CE 14 février 2001, *Belin*
CE 9 février 2001, *Malbeau*
CE assemblée 17 février 1995, *Marie*
CE 18 mars 1998 *Druelle*
CE section 4 novembre 1994, *Korber*
CE 15 janvier 1992, *Cherbonnel*
CE 3 novembre 1989, *Pitalugue*
CE 28-2-1986, Leb. 2/6 SSR Mme de Clausade
CE 21 octobre 1988, *Syndicat des avocats de France.*
CE 12 mars 1980, *Centre hospitalier spécialisé de Sarreguemines*
CE 18 février 1972
CE 8 décembre 1967, *Kayanakis*
CE 14.12.1962 *Doublet*
CE 1-4-1960, *Quériaud*
CE 10 février 1956 *Consorts Volmerange*

CE 22 novembre 1946, *Mathian*
CE 5-02-1937, *Bujadoux*
CE. 7.2.1936 *jamart*
CE 26 Juillet 1918, *Epoux Lemonnier*.
CE Mars 1911, *Abbé Bouchon*
Décision n° CE, 6 février 1903

γ. Αποφάσεις Cour de cassation & Tribunal des conflits

Cass 10 jun.1986, *Affaire consorts Pourcel*.
Cass. 05-01-1973, *Sieur Friedel*
T.C 2 décembre 1902, *Société immobilière de Saint-Just*

δ. Αποφάσεις US Supreme Court

Agudath Israel of America's versus Governor of New York 592 US (2020)
Roman Catholic Diocese of Brooklyn versus Governor of New York 592 US (2020)
Jones versus United States 565 U.S. (2012)
United States Versus Banks 540 U.S. 31 (2003)
Bond Versus United States 529 U.S. 334 (2000)
Illinois Versus Wardlow 528 U.S. 119 (2000)
Florida Versus J.L. 529 U.S. 266 (1999)
Florida v. Royer, 460 U.S. 491 (1983)
Michigan Versus Long 463 U.S. 1032 (1983)
United States Versus Ross 456 U.S. 798 (1982)
Schneckloth v. Bustamonte, 412 US. 218 (1973)
United States Versus Robinson 414 U.S. 218 (1973)
Bumper v. North Carolina, 391 U.S. 543 (1968)
Terry versus Ohio 392 US 1. (1968)
Stoner v. California, 376 U.S. 483 (1964)
Jacobson v. Massachusetts, 197 U.S. 11 (1905).

ε. Αποφάσεις γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου

BvR 471/10
BvR 1181/10
BVerfGE 69, 315 (352)
BVerfG 54, 143/144f
BverfGE 32,54, 68ff.

στ. Αποφάσεις γερμανικού Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου

BverwGe 115 189
BVerwGe 64.274

ζ. Απόφαση γερμανικού Διοικητικού Δικαστηρίου

VGH NVwZ RR,1995, 32

η. Αποφάσεις Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου Πρωσίας

Pr(OVGE) 91,139 (140).
PrOVG 23, 409.

θ. Απόφαση Βρετανικού Δικαστηρίου

Beatty v Gillbanks (1882) 9QB 30

Αλφαβητικό Ευρετήριο

B

βιοϊατρική, 229

C

Cepol, 128

common law, 153

Conseil Constitutionnel, IV, 135, 221, 295, 307, 386

Conseil d'État, 111

Conseil d'État, IV, 16, 71, 135, 141, 251, 276, 370

E

Eurojust, 129

Europol, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 248

I

Interpol, 129, 248

L

Law Enforcement, 153

M

modus operandi, 124, 248

P

police générale, 15, 144, 177, 272, 372

Police Law, 153, 212, 366

police spéciale, 15, 144

S

Schengen, 94, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 211, 223, 248, 290, 357, 368, 371

SIS, V, 123, 124, 125, 174, 248, 372

Subsidiaritätsprinzip, 226

A

αγκυροβόλια, 19

άγραφος κανόνας δικαίου, 146, 147

άγραφων κανόνων δικαίου, 99

αδέσποτα ζώα, 139

αδικοπραξία, 184

αεροδρόμια, 184, 211, 222

αίσθημα ασφαλείας, 91, 161, 162, 163

αίτηση, 32

αίτηση ακύρωσης, 4, 39, 110

αιτιολόγηση, 7, 84, 107, 118, 143, 163, 168, 295, 333, 366

αιτιολογία, 5, 34, 66, 99, 107, 132, 150, 179, 219, 258, 320, 333, 351, 356, *Βλέπε*

αιτιώδης σύνδεσμος, 332

ακρόαση, 174

αλκοόλ, 38, 151

αλκοολικός, 171, 172, 229, 231

αλλοδαπός, 13, 15, 50, 67, 94, 104, 224, 225, 226, 227, 229, 286

αμέλεια, 75, 106, 108, 360

αμερικανικό σύνταγμα, 177

αμεροληψία, 30

άμεσος καταναγκασμός, 86

άμεσος κίνδυνος. *Βλέπε* κίνδυνος, *Βλέπε*

αμνήμονας, 231

αμοιβαιότητα, 115, 227

άμυνα, 86, 87, 88, 111, 174, 177, 328

αναγέννηση, 160

αναγκαιότητα, 51, 77, 87, 88, 119

αναγκαστική εκτέλεση, 68

αναγνωριστική αγωγή, 4

αναγνωριστική πράξη, 32

ανάκληση διοικητικών πράξεων, 2

ανακριτής, 55

ανακριτικός υπάλληλος, 58, 62

αναλογία νόμου, 236

αναπληρωματική εκτέλεση, 81

ανδραγαθία, 32

ανεύρεση, 59, 212, 330

ανήλικος, 23, 171, 231
ανθρώπινα δικαιώματα, 112, 131, 215, 352
ανθρώπινη αξιοπρέπεια, 142
ανθρώπινη αξιοπρέπεια, 138, 142, 143, 152, 153, 185, 236, 284, 285, 286, 287, 338, 353, 358, 360, 372
άνθρωπος, 69, 88, 89, 115, 135, 138, 142, 143, 161, 162, 169, 170, 180, 183, 250, 265, 272, 284, 285, 286, 287, 350, 351
ανταλλαγή πληροφοριών, 122
αντεγκληματική πολιτική, 162, 225
αντιδιαδήλωση, 171
αντίσταση, 180
αξία, 71, 97, 112, 121, 151, 248, 264
αξιολογική έννοια, 97
αξιολογική θεώρηση, 100
αξιωματικός σύνδεσμος, 127
αόριστη έννοια, 93, 96, 97, 101
απαγόρευση, 174
απειλή, 11, 16, 46, 88, 114, 122, 157, 168, 179, 181, 222, 252, 327
απέλαση, 13, 67, 77, 94, 222, 224, 226, 229, 289, 357, 371
απεργία, 110
απόδειξη, 157
απόδραση, 89, 123, 233, 250, 251, 254
αποζημίωση, 39, 71, 72, 81, 82, 89, 126, 132, 183, 186, 222, 316, 317, 336, 361
αποθήκευση, 32, 246
αποθήκευση δεδομένων, 32
απολογία κατηγορουμένου, 67
αποποινικοποίηση, 151
απόφαση, 16, 19, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 45, 50, 51, 56, 58, 60, 65, 69, 71, 72, 80, 86, 87, 89, 99, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 124, 128, 129, 138, 141, 142, 143, 148, 169, 186, 220, 221, 224, 225, 226, 227, 231, 244, 246, 257, 258, 271, 277, 290, 292, 295, 320, 328, 331, 332, 333, 336, 363, 364, 365, 379, 387
Απόφαση, II, III, 30, 72, 124, 128, 129, 130, 268
αργυραμοιβός, 299
αριθμός πλαισίου, 124
αρμοδιότητα, 1, 9, 14, 20, 21, 23, 29, 31, 34, 55, 56, 59, 60, 74, 80, 119, 121, 123, 128, 132, 136, 144, 145, 160, 163, 164, 165, 174, 175, 176, 177, 179, 184, 185, 187, 227, 245, 267, 272, 273, 274, 288, 289, 290, 317, 320, 321, 354, 359, 363, 376
αρχές δικαίου, 166
αρχή διάκρισης των λειτουργιών, 1, 69, 106, 132, 222
Αρχή Διασφάλισης Απορρήτου Επικοινωνιών, 273
αρχή ίσης μεταχείρισης των πολιτικών κομμάτων, 321, 363
αρχή της αιτιολογίας, 46, 125, 132
αρχή της αλληλεγγύης, 123, 128
αρχή της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης κύρωσης, 85
αρχή της αναλογικότητας, 2, 7, 9, 18, 73, 76, 77, 79, 80, 85, 87, 88, 119, 125, 128, 133, 163, 182, 209, 224, 240, 244, 257, 262, 265, 275, 290, 292, 298, 299, 301, 309, 328, 329, 332, 361, 362, 364, 365
αρχή της ανεκτικότητας, 146
αρχή της δημοκρατίας, 148
αρχή της διάκρισης αστυνομικών υπηρεσιών και υπηρεσιών πληροφοριών, 273
αρχή της διαφάνειας, 309
αρχή της διαφορετικότητας, 119
αρχή της διαφορετικότητας των νομικών συστημάτων, 128
αρχή της επικουρικότητας, 119, 171, 226, 297
αρχή της ισότητας, 123, 294
αρχή της κατανόησης της διαφορετικότητας του επιδιωκόμενου σκοπού, 123

αρχή της κοσμικότητας, 143
αρχή της νομιμότητας, 1, 2, 13, 16, 22, 46, 111, 132, 135, 146, 219, 244, 272, 299, 308
αρχή της πληρότητας, της αντικειμενικότητας της διαθεσιμότητας και της επικαιρότητας των πληροφοριών, 311
αρχή της προηγούμενης ακρόασης, 16, 125
αρχή της σαφήνειας και της προβλεψιμότητας, 85
αρχή της συγκεκριμενοποίησης του μέτρου, 9
αρχή της συμπληρωματικότητας σχεδιαζόμενων μέτρων, 123
αρχή της υπαιτιότητας, 85
αρχή της φανεράς δράσης, 265
αρχή της φανεράς επεξεργασίας, 312
αρχή του διπλού αξιόποινου, 227
αρχή του σεβασμού των οριοθετημένων αρμοδιοτήτων, 123
Αρχηγείο, 30, 54, 375
αρχής της αναδρομικής εφαρμογής της ελαφρύτερης κύρωσης, 85
αρχής της νομιμότητας, 9, 41, 84, 130, 265
ασθένεις, 139
αστική ευθύνη, 57, 87, 132, 184, 251, 268, 274, 275, 316, 352
Αστυνομία, II, 1, 9, 11, 13, 15, 16, 20, 22, 29, 30, 33, 55, 58, 59, 70, 71, 72, 74, 81, 82, 84, 91, 92, 119, 148, 153, 162, 170, 173, 207, 209, 213, 221, 222, 225, 227, 245, 246, 255, 257, 270, 275, 277, 286, 291, 292, 297, 324, 326
αστυνομικά μέσα, 8
αστυνομική αυθαιρεσία, 127
αστυνομική πράξη, 1, 2, 10, 11, 13, 18, 32, 64, 223, 251, 253, 269
αστυνομική συνεργασία, 127, 128, 132, 363
Αστυνομικό Δίκαιο, 7, 21, 38, 124, 146, 161, 165, 207, 226, 227, 229, 250, 266, 269, 272, 274, 285, 296, 314, 322, 326, 381
αστυνομικό κράτος, 1
αστυνομικό μέτρο, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 13, 15, 16, 17, 18, 60, 63, 68, 69, 76, 77, 119, 125, 184, 193, 194, 207, 208, 213, 214, 215, 222, 229, 231, 232, 233, 234, 235, 243, 248, 257, 259, 260, 264, 265, 273, 277, 285, 290, 309, 328, 329
αστυνομικός κανονισμός, 146
ασυλία, 132
ασφάλεια, I, 1, 5, 13, 17, 19, 23, 30, 31, 44, 46, 47, 49, 50, 55, 57, 58, 61, 68, 69, 70, 80, 82, 87, 88, 91, 96, 98, 100, 101, 106, 114, 115, 118, 122, 123, 127, 128, 130, 131, 132, 136, 138, 147, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 184, 187, 193, 194, 208, 224, 227, 235, 241, 242, 248, 250, 255, 263, 264, 267, 272, 275, 287, 288, 297, 298, 299, 300, 317, 324, 330, 332, 335, 350, 356, 363, 365, 367
ασφάλεια δικαίου, 30, 61, 71, 162, 165, 174, 179
ατομικά δικαιώματα, 46, 51, 100, 104, 109, 115, 118, 119, 132, 151, 161, 169, 184, 185, 244, 265, 279, 294, 296, 357, 359, 371
ατομικά διοικητικά μέτρα, 291
ατομικές ελευθερίες, 108
ατομική διοικητική πράξη, 110, 292
ατομικό δικαίωμα, 10, 34, 39, 47, 91, 113, 118, 134, 137, 143, 179, 180, 285, 296, 297, 320, 330, 333
ατομικότητα, 146
ατύχημα, 45, 139, 177, 252, 254, 267
αυθαιρεσία, 105, 297
άυλη δημόσια τάξη, 141
αυτοδιακινδύνευση, 171
αυτοκτονία, 169, 170, 231, 241
αφαίρεση, 244

B

βασανιστήρια, 185
Βιβλίο Συμβάντων, 30, 231
βιντεοεπιτήρηση, 193, 265
βιντεοσκόπηση, 265
βιομετρικά δεδομένα, 124, 179, 248
βιομετρικά δεδομένα., 248
βιομηχανία, 141, 142
βιομηχανική ζώνη, 140
βούλευμα, 65
βουλευτής, 92, 177
Βουλή, 96, 173

Γ

Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, 135
γαλλική επανάσταση, 12, 177
Γαλλική Επανάσταση, 92, 160, 180, 358
γενικές αρχές, 248, 273
γενική αστυνόμευση, 310
γενική δημόσια τάξη, 144
γενική ρήτρα, 93, 94, 95, 96, 97, 104, 110, 119, 143, 148, 287, 292, 296, 337, 338
γενικό συμφέρον, 15, 95, 115, 275, 276, 277, 301, 350
γεννητήσιος προσανατολισμός, 222
γερμανικός ιδεαλισμός, 146
γερουσιαστής, 177
Γνώμη, 128
γνωμοδότηση, 43
γνωστοποίηση συνάθροισης, 323

Δ

δακτυλικά αποτυπώματα, 179
δακτυλικό αποτύπωμα, 119, 307
δάσος, 19
δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, 125, 266, 310
δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα, 131
ΔΕΚ, II, 62, 76, 80, 121, 122, 127, 128, 133, 223, 225, 385
δεσμία αρμοδιότητα, 225
Δημαρχείο, 24, 172
Δήμαρχος, 12, 16, 71, 110, 138, 141, 142, 175, 176
δήμευση, 244
Δημοκρατία της Βαϊμάρης, 145, 146
δημοκρατική αρχή, 131, 269, 278, 287
δήμος, 140
δημόσια ασφάλεια, 8, 92, 96, 98, 115, 146, 150, 154, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 174, 175, 177, 178, 185, 186, 187, 194, 264, 285, 320, 329, 330, 332, 361, *Βλέπε ασφάλεια*
δημόσια διοίκηση, 43, 54, 115, 185, 270, 271, 353
δημόσια συνάθροιση, 318
δημόσια τάξη, I, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 29, 31, 45, 46, 47, 49, 50, 55, 58, 68, 69, 70, 78, 80, 86, 91, 92, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 118, 119, 121, 123, 132, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 158,

176, 186, 207, 222, 223, 224, 231, 234, 235, 241, 243, 257, 272, 274, 275, 276, 277, 278, 284, 285, 287, 291,
294, 295, 298, 299, 300, 318, 324, 326, 327, 332, 333, 337, 338, 339, 361
δημόσια υγεία, 10, 43, 97, 139, 144, 176, 264, 318, *Βλέπε υγεία*
δημόσια υπηρεσία, 13, 91, 111, 114, 172, 187, 299, 339
δημόσιας τάξη, 91, 150, 294
δημόσιες συγκοινωνίες, 110
δημοσίευση, 22, 24, 25, 28, 132
δημοσίο συμφέρον, 22, 46, 47, 87, 274, 275, 276, 277, 286, 321, 326, 335
δημόσιο συμφέρον, 14, 15, 44, 86, 97, 107, 119, 164, 170, 173, 185, 274, 275, 276, 277, 278, 335
δημόσιος κατήγορος, 56
δημόσιος υπάλληλος, 55, 62, 270
δημοσιότητα, 130
δημοτική αστυνομία, 48, 175, 355
διαβατήριο, 179, 225
διαδήλωση, 318, 329
διαδημοτική συνεργασία, 176
διαδικασία, 2, 10, 11, 17, 18, 30, 43, 44, 45, 62, 66, 69, 71, 78, 81, 84, 98, 128, 160, 182, 212, 219, 221, 223, 224,
225, 226, 229, 230, 232, 243, 244, 256, 260, 262, 266, 290, 308, 311, 346, 357, 359, 362
διαδικαστικές πράξεις, 227
Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, 180
διακινδύνευση, 166, 361
διακριτική ευχέρεια, 4, 11, 25, 48, 59, 61, 97, 101, 105, 107, 108, 109, 156, 219, 227, 265, 274, 292, 310, 325,
332
διακυβερνητική συνεργασία, 128
διακυβερνητικός χαρακτήρας, 128, 131
διαμαρτυρία, 318
διαπιστωτική πράξη, 32
διάσωση, 241
διαταγή, 18, 28, 51, 52, 74, 89, 245, 253, 262, 270
διάταγμα, 11, 25, 73, 136, 138, 260, 320, 321
διατάραξη κοινωνικοοικονομικής ζωής, 99, 320, 331
διαφωτισμός, 92, 160, 161, 360
διδάγματα κοινής πείρας, 105
Διεθνές Δίκαιο, 57
διεθνής αστυνομική συνεργασία, 248
διεθνής οργανισμός, 125, 128, 172
διεθνής σύμβαση, 227
Διεύθυνση Διαχείρισης και Ανάλυσης Πληροφοριών, 247
διεύθυνση συγκοινωνιών, 247
δίκαιο της ανάγκης, 136
δίκαιο της ασφάλειας, 180
Δίκαιο της Ασφάλειας, 165
Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, 153, 231, 290
δίκαιο της εθνικής άμυνας, 177
δίκαιο της εσωτερικής ασφάλειας, 177
δικαιοσύνη, II, 11, 56, 58, 79, 80, 91, 111, 114, 127, 128, 131, 132, 168, 222, 227, 248, 350, 356, 363, 364, 365
δικαίωμα, 7, 8, 44, 62, 63, 68, 74, 75, 77, 86, 92, 119, 126, 143, 154, 163, 169, 170, 178, 179, 180, 181, 182, 183,
185, 186, 187, 224, 239, 245, 253, 256, 257, 264, 265, 270, 272, 276, 278, 285, 288, 290, 292, 294, 296, 299,
301, 308, 312, 316, 318, 319, 320, 321, 326, 327, 328, 329, 331, 336, 337, 338, 350, 354, 357, 359, 360, 361,
362, 363
δικαίωμα πληροφοριακού αυτοκαθορισμού, 246
δικαίωμα στη λήθη, 308, 312
δικαίωμα στην ασφάλεια, 163, 181, 183, 186

δικαίωμα στην κοινωνική επανένταξη, 253
δικαίωμα στην υγεία, 253
δικαίωμα συνάθροισης, 320
δικαίωμα της ακρόασης, 132
δικαίωμα της ιδιοκτησίας, 154
δικαίωμα της πληροφοριακής αυτοδιάθεσης, 179
δικαίωμα του συνέρχεσθαι, 149, 315, 337
δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, 316
δικαιώματα των άλλων, 296
δικαστής, 227
δικαστική αστυνομία, 58, 61, 165
δικαστική αστυνομική πράξη, 37, 254
δικαστική λειτουργία, 55, 57, 65, 146, 235, 240
δικαστική συνεργασία, 122, 129
δικαστικής συνεργασίας, 127
δικαστικό συμβούλιο, 243
διοικητικά μέτρα, 4, 16, 47, 257, 291
διοικητική αστυνομία, 15, 16, 59, 139, 144
διοικητική κύρωση, 143, 369
διοικητική πράξη, 1, 2, 3, 6, 16, 18, 24, 25, 28, 31, 32, 34, 39, 43, 46, 47, 49, 51, 52, 57, 58, 64, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 83, 86, 89, 101, 106, 107, 110, 132, 185, 208, 219, 238, 244, 275, 277, 292, 299, 332, 351, 356, 357, 358, 363
διοικητικός έλεγχος, 273
διοικητικός καταναγκασμός, 9, 13, 52, 68, 69, 70, 74, 76, 79, 80, 81, 83, 86, 185, 244, 261, 263
διπλή λειτουργία, 56
διπλή νομική βάση, 227
διφυής πράξη, 253
δογματική, 111
δύναμη του πραγματικού, 70, 79, 141
δυναμική έννοια, 151
δυνητική διακινδύνευση, 326

E

έγκλημα, 5, 56, 58, 60, 63, 75, 91, 96, 151, 156, 157, 164, 165, 170, 209, 215, 225, 233, 259, 264, 330, 350, 357, 359
εγκληματικότητα, 128, 164, 177, 225, 317
ΕΔΔΑ, ΙΙ, 16, 62, 72, 73, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 88, 89, 112, 114, 115, 118, 119, 121, 124, 142, 143, 170, 192, 209, 211, 213, 215, 216, 217, 222, 223, 225, 227, 229, 230, 233, 246, 249, 250, 253, 266, 281, 286, 290, 300, 301, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 324, 336, 338, 365, 373, 380, 383, 384, 385, 387
έθιμο, 142, 154
εθνική άμυνα, 177
Εθνική Αρχή Αντιμετώπισης Ηλεκτρονικών Επιθέσεων, 274
εθνική ασφάλεια, 164
Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών(ΕΥΠ), 272
ειδικές ανακριτικές πράξεις, 179
ειδικό αστυνομικό μέτρο, 207, 328
ειρήνη, 2, 31, 61, 87, 91, 114, 138, 165, 327
Εισαγγελία, 57, 61
έκθεση αξιολόγησης, 131
εκκλησία, 143
εκκλησιαστικοί κανόνες, 338
έκτακτη ανάγκη, 174
εκτελεστικός διευθυντής, 131

έλεγχος νομιμότητας, 110, 113
έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων, 221
ελευθερία, 11, 13, 16, 18, 22, 29, 46, 47, 48, 51, 61, 63, 64, 69, 80, 87, 91, 94, 96, 101, 105, 110, 111, 114, 115, 117, 122, 127, 128, 131, 132, 134, 135, 141, 142, 143, 144, 154, 160, 161, 163, 165, 166, 169, 170, 171, 172, 173, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 207, 208, 213, 214, 215, 218, 222, 223, 224, 225, 227, 229, 230, 231, 232, 233, 238, 245, 246, 248, 257, 258, 264, 265, 270, 272, 276, 277, 278, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298, 299, 300, 307, 316, 318, 320, 321, 326, 332, 336, 337, 338, 339, 350, 352, 353, 356, 359, 360, 361, 363, 365, 366
ελευθερία της έκφρασης, 154
ελευθερία του συνέρχεσθαι. *Βλέπε* δικαίωμα συνάθροισης
ελευθερίας έκφρασης, 318
ελευθερία βούλησης, 170
εμβολιασμός, 144
εμπιστευτικότητα, 131
εμπορία ανθρώπων, 128
εμπόριο, 141, 142
ενδεχόμενος κίνδυνος. *Βλέπε* κίνδυνος
ένδικα βοηθήματα, 126, 312
ένδικο βοήθημα, 312
ενέργεια, 15
εννοιοκρατία, 99
εννοιοκρατική σχολή, 137
έννομη τάξη, 166, 167
έννομο αγαθό, 9, 72, 87, 104, 162, 166, 168, 182, 264
έννομο αγαθό, 96, 104, 166, 167, 169, 170, 178, 179, 211, 329
ένοπλες δυνάμεις. *Βλέπε* στρατός
Ένοπλες Δυνάμεις, 65, 164
ενοχή, 181
ένοχος, 157
εξακρίβωση ταυτότητας, 5, 123, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 232, 265
εξαφανισμένος, 124, 165
εξηγητική σχολή, 137
εξτρεμιστική οργάνωση, 285
εξύβριση, 76, 109, 221
επάγγελμα, 312
επαγγελματική ελευθερία, 299
επαγγελματικό απόρρητο, 125
επαιτεία, 151
επιδημίες, 139, 147
επίταξη, 110
επιπήρηση, 184
επιφύλαξη του νόμου, 166
επιχειρηματική ελευθερία, 299
επιχειρησιακή δράση, 128, 131, 132
επιχειρησιακή ετοιμότητα, 105, 267
εργατική νομοθεσία, 176
έρευνα κατ οίκον, 174
έρευνα σε κατοικία, 147, 256
ΕΣΔΑ, II, 66, 67, 73, 77, 80, 85, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 133, 153, 168, 170, 181, 223, 224, 225, 230, 249, 250, 281, 282, 283, 285, 286, 288, 289, 304, 307, 320, 329, 336, 353, 356, 362, 365, 367, 385
εστιατόριο, 139
εσωτερική ασφάλεια, 194
εσωτερική διαταγή, 4

ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, 124
ευρωπαϊκή δημόσια τάξη, 113, 114, 115, 119
ευρωπαϊκή εισαγγελία, 127
Ευρωπαϊκή Ένωση, 181
ευρωπαϊκή επιτροπή, 128
Ευρωπαϊκό Δίκαιο, 128, 168, 357
ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, 124, 129, 227, 353, 354, 358, 361
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 131, 223
ευταξία, 111, 186, 250
Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, 24
Εφορεία, 247
εχεμύθεια. *Βλέπε* υπηρεσιακή εχεμύθεια

Z

ζωή, 13, 30, 33, 64, 70, 79, 92, 96, 150, 157, 161, 170, 185, 231, 233, 238, 239, 246, 255, 267, 274, 307, 308, 316, 317

H

ήθη, xviii, 92, 279, 293, 338
ηθική, 13, 14, 79, 89, 97, 138, 141, 142, 151, 152, 154, 221, 327, 336
ηθική αμοιβή, 33
ήθος, 151
ηρεμία, 14, 139
ησυχία, 13, 23, 92, 103, 139, 140, 158, 176, 263, 295, 297, 327

Θ

θάνατος, 169
θεμελιώδες δικαίωμα, 3, 75, 117, 118, 143, 181, 182, 185, 215, 229, 245, 253, 272, 290, 296, 297, 300, 307
Θεμελιώδης Νόμος, 147, 148, 149, 178, 187, 239, 272, 285, 294, 329
θετικισμός, 103, 137
θηροφυλακή, 176
θορυβοποιός, 226
θρησκεία, 153, 338
θρησκευτική ελευθερία, 337

I

ιδεολογία, 115, 150
ιδιοκτησία, 59, 92, 96, 161, 180
ιδιωτική αυτονομία, 16, 44, 180
ιδιωτική επιχείρηση, 175, 184, 355
ιδιωτική ζωή, 119, 240, 307
ιδιωτική συνάθροιση, 319
ιδιωτικό δίκαιο, 94, 185
ιδιωτικότητα, 239
ιεραρχία, 57, 109, 294
ιεραρχική υποκατάσταση, 62
ιθαγένεια, 123
ισλάμ, 143

K

καθαριότητα, 13, 139, 250
καθήκον, 3, 91, 156, 169, 171, 172, 178, 231, 257, 284, 286
κάμερα, 9, 194, 240, 247, 264, 265, 266, 361
κανόνας δικαίου, 2, 73, 74, 84, 94, 95, 99, 103, 110, 166, 219
κανόνας νομιμότητας των εγκλημάτων και των ποινών, 232
κανονισμός, 46, 129, 217
Κανονισμός, 23, 30, 31, 128, 129, 131, 248, 264, 310, 376
κανονιστική πράξη, 12, 15, 18, 21, 227, 257, 266, 291, 321
κάπνισμα, 139, 275, 360
κατ' οίκον έρευνα, 235
καταδικασμένος, 124
καταδιωκόμενος, 124, 209, 232
κατάληψη, 172, 244
κατάλυση Συντάγματος, 270
καταναγκασμός, 128
κατάστημα μαζικής εστίασης, 46
καταστολή, 171
καταστολή του εγκλήματος, 6, 58, 164, 243, 245, 278
κατάσχεση, 6, 67, 71, 86, 158, 174, 184, 238, 243, 244, 245, 273, 279, 328, 360, 369
κατάχρηση, 91, 161, 214
κατάχρηση διαδικασίας, 140
κατάχρηση εξουσίας, 16, 69, 70, 108, 358
κατεδάφιση κτιρίων, 139
κατηγορούμενου, 219, 229, 243
κατόπτευση, 239
κέντρα διασκέδασης, 140
κηρυγτικό όπλο, 238
κίνδυνος, 6, 7, 8, 9, 11, 16, 18, 19, 30, 33, 34, 39, 46, 47, 79, 87, 88, 89, 90, 91, 95, 99, 109, 110, 111, 114, 121, 136, 139, 140, 142, 144, 147, 151, 154, 158, 161, 166, 171, 173, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 185, 210, 211, 213, 216, 222, 231, 233, 240, 241, 245, 246, 259, 260, 267, 294, 297, 317, 320, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 351
κινητές κάμερες, 194
κλοπή, 119, 296
κοινή ειρήνη, 97
κοινή ησυχία, 16, 23, 49, 91, 139, 244
κοινή πείρα, 105, 317
κοινοβουλευτικός έλεγχος, 130, 131, 273
κοινοβούλιο, 128, 155
κοινωνία της διακινδύνευσης, 178, 182, 350, 360
κοινωνική ανάγκη, 110, 111, 309
κοινωνικό κράτος δικαίου, 43, 179
κοινωνικός έλεγχος, 164
κοινωνιολογία του δικαίου, 135, 361
κράνος, 142, 144
κράτηση, 50, 56, 67, 113, 217, 223, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 289, 290, 371
κρατητήρια, 250
κρατική ασφάλεια, 164
κρατική εξουσία, 173
κράτος δικαίου, 2, 64, 71, 97, 111, 179, 308
Κράτος Δικαίου, 1, 2, 59, 60, 86, 99, 111, 115, 127, 130, 132, 134, 135, 150, 172, 178, 180, 233, 246, 287, 288, 357
κράτος πρόληψης, 179

Κράτος Χωροφύλακας, 111
κυβέρνηση, 137
κυβερνοεπίθεση, 274
κυκλοφορία, 6, 19, 22, 24, 30, 37, 45, 48, 49, 68, 81, 124, 140, 174, 243, 248, 256, 257, 258, 287, 291, 292, 296, 328, 350
κυκλοφοριακή συμφόρηση, 139
κύρια ανάκριση, 55
κυριαρχία, 172, 175, 181
κυριαρχική σχέση, 118
κύρωση, 9, 11, 13, 15, 47, 61, 67, 71, 72, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 94, 96, 117, 222, 224, 248, 252, 254, 258, 263, 270, 326, 329, 359
κώδικα δεοντολογίας αστυνομικού, 237
Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας, 21, 24, 244, 357
Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας, 32
κώδικας εσωτερικής ασφάλειας, 173
κωδονοκρουσίες, 338

Λ

λαός, 137
λειτουργικός διχασμός, 57
Λιμενικό, 23, 30
λογική, 76, 99, 119, 157, 224

Μ

μαγνητοσκόπηση, 266
μέθη, 244
μεταγωγή, 58
μέτρα, 9
μέτρα ασφαλείας, 5
μέτρα τάξης, 5
μέτρα τροχαίας, 5
μικρόφωνα, 240
ΜΜΕ, 163
μνημόνιο ενεργειών, 267
μοναρχία, 177
μουσική, 140

Ν

ναρκωτικά, 104, 128, 171, 208, 241, 251
ναυάγιο, 267
νεοελληνικός διαφωτισμός, 91
νομάρχης, 69, 176
Νομάρχης, 69, 71, 108, 109, 175, 176, 177
νομικές ενέργειες, 1
νομική επιχειρηματολογία, 105
νομική προσωπικότητα, 128
Νομικό Συμβούλιο του Κράτους, 230, 336
νομικός θετικισμός, 99
νομικός συλλογισμός, 99, 103, 111, 137, 360
νομοθέτης, 45, 47, 60, 72, 78, 85, 94, 95, 97, 107, 109, 110, 113, 140, 148, 164, 179, 186, 235, 291, 292, 296, 318, 320, 338, 360

νομοθετική διαδικασία, 129
νομοθετική εξουσιοδότηση, 21, 22, 215
νομολογία, 4, 10, 11, 16, 22, 24, 32, 38, 58, 59, 62, 66, 68, 69, 70, 71, 74, 75, 77, 83, 85, 87, 89, 95, 99, 101, 104,
110, 111, 112, 113, 114, 133, 135, 138, 140, 141, 143, 144, 147, 149, 158, 181, 185, 229, 230, 247, 251, 252,
257, 263, 274, 275, 277, 285, 286, 287, 290, 291, 295, 301, 324, 336, 338, 355, 358, 359, 362, 363, 367
νόμος, 16, 17, 61, 75, 110, 145, 173, 224
νομοτεχνική, 95

Ο

Οδηγία, 123, 128
οδική ασφάλεια, 174, 176
οικονομία, 15
οικονομική αστυνομία, 176, 207
οικονομική δημόσια τάξη, 13
οικονομική ελευθερία, 298
οικονομικό έγκλημα, 128
Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 115
ολοκαύτωμα, 149, 329
ομοφυλοφιλία, 151
όπλο, 6, 13, 48, 78, 81, 87, 88, 89, 96, 174, 177, 208, 241, 244, 248, 262
οπλοφορία, 44, 96, 123, 263
οργανωμένο έγκλημα, 61, 124, 177, 211
ουσιαστική νομιμότητα, 2, 22

Π

παλαισιώλης, 299
πανεπιστήμιο, 172
παράβαση καθήκοντος, 61
παραγωγικός συλλογισμός, 160
παρακολούθηση, 174
παράλειψη, 37, 39, 51, 75, 81, 86, 118, 183, 184, 251, 286, 317, 325
παράνομη βία, 157, 158
παράπονα, 31
παρέλαση, 318
πατερναλισμός, 143, 369
πειθαρχική ποινή, 108
πειθαρχικής ποινή, 109
περιβάλλον, 14, 15, 47, 61, 82, 140, 174, 177, 181, 244, 267, 362
περιθώριο εκτίμησης, 102, 119
περιορισμός ελευθερίας, 289
πινακίδων κυκλοφορίας, 124, 244, 249
πλάνη περί τα πράγματα, 101
πλαστοπροσωπία, 124
πλημμύρα, 40, 86, 139, 267
πλοίο, 19
ποδήλατο, 144
ποινή, 16, 19, 27, 71, 72, 73, 83, 84, 85, 86, 94, 95, 120, 223, 224, 233, 244, 252, 290, 359, 362, 379
ποινικά δικαστήρια, 69, 252
ποινικό δικαστήριο, 57, 65, 84, 229, 366
Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 56, 60, 210
Ποινικός Κώδικας, 108
πολίτευμα, 164

πολιτική ασφάλεια, 178
Πολιτική Δικονομία, ΙΙΙ, 226, 353
πολιτική ουδετερότητα, 177, 285, 336
πολιτική προστασία, 86, 268
πολιτικό κόμμα, 172, 336, 360
πολιτικός έλεγχος, 128, 130
πομπή, 318
πορεία, 318
πορνεία, 56, 138, 151
πραγματογνωμοσύνη, 32
πρατηρίων υγρών καυσίμων, 300
προανάκριση, 55
προβοκάτσια, 157
προεδρικό διάταγμα, 21, 25
προθεσμία, 132
προκαταρκτική εξέταση, 55
προσαγωγή, 5
προσηλυτισμός, 99
προστασία της ζωής, 169
Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, 273
προσωπικά δεδομένα, 32, 122, 123, 125, 131, 132, 174, 193, 208, 212, 215, 245, 246, 248, 264, 265, 273, 308, 309, 310, 312, 314, 339, 351, 359, 361
προσωπική ασφάλεια, 30, 44, 91, 178, 250, 289
προσωπική ελευθερία, 110, 154, 169, 214, 222, 223, 224, 230, 287, 288, 289, 290, 360, 362
προσωπική κράτηση. *Βλέπε* προσωποκράτηση
προσωπικότητα, 110, 162, 212, 213, 264, 265, 310
πρόσωπο, 51, 80, 81, 88, 89, 110, 124, 125, 142, 145, 158, 170, 178, 179, 180, 208, 211, 212, 221, 226, 230, 231, 232, 236, 238, 241, 244, 248, 263, 266, 286, 321, 339, 361, 365
προτροπή, 2
Πρωθυπουργός, 110
πυρήνας του δικαιώματος, 119, 275, 299, 301
πυρκαγιά, 40, 139, 267
πυρομαχικά, 96
πυρομαχικό, 13, 248
Πυροσβεστική, 31, 175
πυροσβεστική διάταξη, 23, 24

Ρ

ραντάρ, 8
ρατσιστικά κίνητρα, 158
ρύπανση, 38, 151

Σ

σεισμός, 86
σιωπή, 34, 354
σιωπηρή πράξη, 34
σκοπιμότητα, 324
στάθμευση, 68, 82, 140, 277
στάση κρατουμένων, 251
στέγη, 147, 238, 363
στολή, 337
στρατός, 64, 136, 177

συγκέντρωση, 6, 7, 10, 154, 157, 172, 176, 207, 255, 266, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 363
Συγκριτικό Δίκαιο, 19, 136, 269, 355
συλλαλητήριο, 318
σύλληψη, 6, 31, 63, 65, 67, 78, 79, 86, 89, 113, 174, 177, 215, 217, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 232, 233, 289, 290, 357, 359
συλλογικό όργανο, 44
συμβατική ευθύνη, 245
Συμβούλιο της Επικρατείας, III, 24, 28, 68, 73, 112, 135, 142, 185, 295, 336, 363, 364
Συμβούλιο Υπουργών, 132
συμπλοκή, 157
συνάθροιση, 8, 139, 154, 156, 174, 176, 178, 194, 255, 260, 263, 264, 265, 266, 288, 290, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 330, 332, 359, 363
συναίνεση, 142, 170, 240
Συνήθης νομοθετική διαδικασία, 131
Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, 133
Συνθήκη της Λισαβόνας, 128, 129, 131
Συνθήκη της Λισαβώνας, 127, 363
Συνθήκη του Μάαστριχτ, 128, 129
Σύνταγμα, III, 19, 51, 74, 75, 91, 92, 112, 138, 143, 178, 179, 186, 187, 224, 228, 229, 235, 255, 259, 265, 270, 275, 276, 281, 283, 285, 288, 291, 292, 296, 297, 300, 318, 320, 322, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 333, 336, 337, 350, 352, 356, 357, 358, 359, 360, 372
συνταγματική τάξη, 99, 147, 164
Συντάγματος, 18, 21, 26, 75, 88, 91, 92, 99, 110, 121, 135, 151, 213, 215, 224, 227, 232, 235, 236, 238, 239, 241, 250, 256, 269, 270, 272, 273, 285, 287, 288, 289, 291, 294, 296, 299, 316, 320, 322, 323, 327, 329, 336, 350, 351, 352, 353, 358, 360, 363
Σύσταση, 54, 128, 375
συστατική πράξη, 29
σφράγιση, 174
σχέσεις δικαστικών και αστυνομικών αρχών, 127
σωματική ακεραιότητα, 231
σωματική έρευνα, 236
σωφρονιστικό κατάστημα. Βλέπε φυλακή
Σωφρονιστικός Κώδικας, 226, 375
σωφρονιστικός υπάλληλος, 175

Τ

τάξη, 1, 5, 13, 16, 21, 23, 24, 29, 46, 56, 57, 67, 68, 71, 80, 82, 88, 91, 96, 104, 109, 114, 135, 136, 137, 139, 140, 142, 143, 144, 152, 167, 171, 207, 208, 223, 226, 227, 228, 230, 232, 233, 237, 255, 256, 260, 272, 274, 278, 279, 285, 287, 293, 294, 296, 316, 324, 329, 351
ταξιδιωτικά έγγραφα, 123
ταραχή, 138, 157
τεκμήριο αθωότητας, 112
τελεολογική ερμηνεία, 111
τελωνείο, 121, 123, 127, 176
τεχνολογία, 15
τήρηση Συντάγματος, 270
τιμή, 92, 180, 237
τιμωρία, 136
τοξικομανής, 171, 172
τοπική αυτοδιοίκηση, 76, 109, 269, 362
Τράπεζα Πληροφοριών, 123
τριλογία, 13, 14, 92, 111, 138, 140
τρίπτυχο, 104

τρομοκρατία, 61, 174, 177, 179, 181, 182, 211, 215, 248, 267, 274, 286, 293, 295
Τροχαία, 30, 45
τροχαίο ατύχημα, 31
τροχονομικός έλεγχος, 8
τυπική νομιμότητα, 2
τύπος, 2, 19, 21, 23, 28, 50, 74, 128, 132, 219, 262, 266, 288, 326

Υ

υγεία, 13, 14, 23, 38, 89, 92, 103, 104, 109, 110, 111, 138, 139, 145, 154, 169, 170, 171, 176, 181, 187, 221, 229, 230, 233, 241, 267, 276, 295, 317, 361
υλικές ενέργειες, 2
υλική ενέργεια, 1, 2, 3, 4, 10, 12, 19, 29, 37, 38, 39, 40, 41, 52, 62, 64, 70, 75, 82, 86, 132, 185, 234, 240, 243, 244, 253, 257, 258, 279, 354
υπαίθρια συνάθροιση, 92, 99, 255, 320, 324, 329, 332
υπαισιότητα, 75
υπακοή, 51, 52, 53, 69, 81, 270, 271, 346, 354
υπάλληλος, 56, 125, 210, 248
υπηρεσία προστασίας Συντάγματος, 272
υπηρεσιακή εχεμύθειας, 125
υποδομές, 173
υποκλοπή, 240
Υπουργείο, 25, 31, 54, 63, 164, 222, 317, 375, 376
υπουργική απόφαση, 253
Υπουργός, 23, 24

Φ

φιλοσοφία, 95, 357
Φιλοσοφία, 57, 374
φόβος, 75, 157, 158, 162, 163, 164
φονταμενταλισμός, 163
φυγόδικος, 124, 249
φυγόποινος, 5, 124
φυλακή, 81, 175, 249, 251, 252, 253
φύλο, 123
φυσικές καταστροφές, 147, 266, 268
φυσική καταστροφή, 86
φυσικό δίκαιο, 137, 360
φωτιά, 139, 172
φωτογραφία, 179, 213
φωτογραφίες, 124, 211, 215, 217

Χ

Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 181
χουλιγκανισμός, 154, 159
χρηματικό πρόστιμο, 33
χρηστά ήθη, 99, 142
χρηστή διοίκηση, 22, 105, 107, 361
χώρος ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, 128
Χωροφυλακή, 177

Ψ

ψηλάφηση, 236
ψυχασθενής, 172